A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai

1963
1966

Kossuth

VEGYIPARI DOLGOZÓK SZAKSZERVEZETE
MAGYAR ALUMÍNIUMIPARI TRÖSZT
Szakszervezeti Trösztbizottsága

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT HATÁROZATAI ÉS DOKUMENTUMAI

1963–1966

AZ MSZMP
KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
PÁRTTÖRTÉNETI INTÉZETE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT HATÁROZATAI ÉS DOKUMENTUMAI 1963–1966

MÁSODIK, VÁLTOZATLAN KIADÁS

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1978

SZERKESZTETTE:
VASS HENRIK

ISBN 963 09 1117 5

ELŐSZÓ

A kötet, amelyet az olvasó kezébe adunk, az MSZMP vezető szervei által a VIII. és a IX. kongresszus, az 1963 és 1966 közötti időszakban elfogadott határozatainak és dokumentumainak gyűjteményét tartalmazza. Az 1964-ben megjelent előző kötet, amely az 1956 és 1962 közötti periódus legfontosabb határozatait és dokumentumait foglalja magában, nagy segítséget nyújtott az ellenforradalom leverését követő időszak pártpolitikájának, történelmi folyamatainak tanulmányozásához. A tapasztalatok szerint ezt a kötetet nagy érdeklődéssel fogadták az olvasók, jól felhasználják az oktatási és propagandamunkában, s hasznosítják a korszak kutatói.

Eme tapasztalatok alapján került kiadásra ez az újabb kötet, amely hiteles forrásanyagot szolgáltat történelmünk legfrissebb periódusa, napjaink politikai-gazdasági, elméleti kérdéseinek jobb megértéséhez, a kutató- és propagandamunkához. A két gyűjtemény együtt lehetővé teszi az elmúlt tíz esztendő történetének beható tanulmányozását, eredeti források alapján betekintést enged annak a küzdelemnek a történetébe, amelynek során az ellenforradalom által okozott eszmei-politikai, gazdasági károkat leküzdöttük, konszolidáltuk hazánk belső és nemzetközi helyzetét, leraktuk a szocializmus alapjait, és hozzáláttunk a szocializmus teljes felépítéséhez hazánkban. E történelmi jelentőségű feladatok megoldása a dogmatizmus és a revizionizmus, valamint az ellenforradalom okozta különböző ellentmondások leküzdése és bonyolult nemzetközi viszonyok között ment végbe. A gyűjteményben közzétett dokumentumok és határozatok szemléletesen tükrözik a párt tevékenységének főbb vonásait az érintett időszakban, a VIII. kongresszus határozatainak megvalósításáért folytatott munka eredményeit és nehézségeit egyaránt.

E küzdelemnek az 1962 novembere és 1966 novembere közötti szakaszáról mélyreható elemzést adott az MSZMP Központi Bizottságának a párt IX. kongresszusán elhangzott beszámolója, valamint az ott elfogadott határozatok, amelyeket kötetünkben is közlünk.

Az MSZMP VIII. kongresszusa felmérte az ellenforradalom óta megtett utat, és kijelölte azokat a feladatokat, amelyeknek megoldása továbbfejlődésünk alapját képezte. Miután leraktuk a szocializmus alapjait, és a szocializmus teljes felépítésének szakaszába léptünk, történelmünknek új periódusa kezdődött. Míg korábban a szocialista viszonyok létrehozása volt a fő feladat, 1962 óta ezek megszilárdítása, továbbfejlesztése, kiteljesítése került a párt politikájának középpontjába. Ez egyben minőségileg új feladatokat jelent az előző periódushoz képest. A szocializmus alapjai lerakásának időszakában ugyanis a tőkés és kisárutermelői viszonyok szocialista viszonyokkal való felcserélése volt a munkásosztály harcának fő célkitűzése, most pedig, a szocializmus teljes felépítéséért folytatott küzdelem időszakában, az új társadalmi viszonyok megszilárdítása és továbbfejlesztése lett a legfontosabb tennivalónk. Szocialista rendszerünk alapvető jellemvonásainak fejlesztése a feltétele – a maradék, nem szocialista viszonyok megszüntetésének.

A kötetünk anyagát felölelő években fejeztük be második ötéves tervünket, amelynek egyik fontos feladata volt a szocializmus anyagi-technikai bázisának fejlesztése, az életszínvonal fokozatos és rendszeres emelése. A terv végrehajtásának folyamatában azonban kitűnt, hogy a gazdasági mechanizmus korábbi rendszere, az ötéves terv által kitűzött feladatok és az objektív feltételek között ellentmondások keletkeztek. Ezek lassították a gazdasági növekedés ütemét és az életszínvonal további, rendszeres emeléséhez szükséges feltételek létrejöttét. Elsőrendű gazdasági és politikai érdek fűződött ahhoz, hogy a gazdaság mechanizmusát összhangba hozzuk a követelményekkel, az új feltételekkel és az előtérbe került új feladatokkal.

A kötet tartalomjegyzékének egyszerű áttekintése alapján is szembetűnik, hogy ebben a periódusban az MSZMP megkülönböztetett figyelmet fordított az egész társadalmunk továbbhaladását meghatározó gazdasági és gazdaságpolitikai kérdésekre. Ezek a dokumentumok érthetőbbé teszik azokat a politikai és gazdasági intézkedéseket, amelyek az utóbbi években kerültek napirendre, és amelyeknek megoldásával ma is és a következő években is foglalkozni kell. Kitűnik belőlük, hogy a pártvezetés, a gazdasági irányítómunka – és részben a gazdaságpolitika – területén jelentkező ellentmondásokra szinte már az első jelzéseknél reagált, kereste feloldásuk útját és módszereit, és ezek a gazdasági mechanizmus reformjáról készült irányelvekben, illetve határozatokban szintetizálódtak. Nyomon követhető e dokumentumokból az a sokoldalú és mélyreható munka, amely a Központi Bizottság 1964. decemberi határozatát követően, gazdaságirányítási rendszerünk kritikai elemzése érdekében történt.

Ennek során rendszerezték a tapasztalatokat, megvizsgálták a különböző jelenségek összefüggéseit, kutatták a problémák közvetlen és mélyebb okait. E kritikai elemzésből kitűnt, hogy a különböző területeken jelentkező problémák összefüggnek egymással, és csakis átfogó intézkedések révén szüntethetők meg, a gazdaságirányítás egészének reformjára van szükség. A közölt dokumentumokból nyomon követhetők a reform megszületésének közvetlen előzményei, koncepciójának kialakulása és szerves kapcsolata társadalmi fejlődésünk eredményeivel, valamint a fejlődés során keletkezett ellentmondások leküzdésével.

A gazdasági irányítás rendszerének mélyreható reformja – a marxizmus-leninizmus elméletének alkotó alkalmazása az új helyzetnek megfelelően. A reform nem áll történelmi előzmények nélkül: támaszkodik a felszabadulás óta létrejott vívmányokra, megőrzi ami értékálló, ami kiállta az idők próbáját, viszont újjal váltja fel mindazt, ami elavult s történelmileg túlhaladottá vált.

A gazdaságirányítás reformja nem csupán szakkérdés, hanem nagy horderejű általános politikai és gazdasági kérdés, az egész párt és az egész nép ügye. A reform szocialista rendszerünk erősítését szolgálja, nagy jelentőségű politikai lépés azon az úton, „mely a hatalom kivívásával kezdődött és a szocialista gazdaság szilárd alapjainak megteremtésével folytatódott". További folytatását jelenti tehát a szocializmus megvalósításáért folytatott forradalmi politikának. A reform nemcsak közgazdasági, hanem fontos politikai esemény. Közvetlenebb politikai értelmet kap általa a gazdasági munka is, hiszen a tömegek életszínvonalának jövőbeni gyorsabb emelését hivatott biztosítani, és arra törekszik, hogy a dolgozó ember életszínvonala a jelenleginél jobban függjön munkája társadalmi hasznosságától, egyéni teljesítményétől és a kollektív munka eredményességétől. Megszünteti az egyéni kezdeményezést és a felelősséget gátló túlzó kötöttségeket, célja, hogy visszaszorítsa a bürokratikus tendenciákat. Megteremti a feltételeket a szocializmus fejlődését, a közérdeket szolgáló alkotómunka szabadabb kibontakozásához, a szocialista demokrácia további fejlődéséhez.

Népünk nemzeti egységének fejlesztése a szocialista eszmék fokozottabb érvényesülését követeli társadalmi életünk minden területén. A marxista világnézet térhódításának, a szocialista tudat fejlesztésének is fontos feltétele a társadalmi demokratizmus fokozottabb érvényesülése. A reform megoldása ugyanis elképzelhetetlen a dolgozók társadalmi aktivitásának nagymértékű növekedése nélkül. Jelentősek ezen a téren is eredményeink, a szocializmus erőinek növekedésével párhuzamosan szélesedett nálunk a szocialista demokrácia is. A két folyamat egymástól elválaszthatatlan és kölcsönösen erősíti egymást. A reform célkitűzéseiben egyéni érdek és társadalmi érdek szintetizálódik, amilyen mértékben sikerül megvalósítani célkitűzéseinket, olyan arányban növekedhet állampolgáraink egyéni jóléte, életszínvonala. Ezen érdekazonosság felismerése azonban nem megy önmagától, az ideológiai munka formáinak, színvonalának, hatékonyságának fejlesztését, a tudományok aktív részvételét követeli meg a társadalmunk előtt álló feladatok megoldásában.

Ennek megfelelően a gazdasági jellegű határozatok és dokumentumok mellett – ezekkel szoros összefüggésben – viszonylag nagyszámú és tartalmilag jelentős pártépítési, ideológiai, tudományos és kultúrpolitikai anyagot talál az olvasó a kötetben. Mindezek egyfelől a fenti összefüggéseket érzékeltetik, a hazánkban kibontakozó folyamatok komplexitását, másfelől a megoldásnak egyik fontos feltételét: a párt vezető szerveinek sokirányú tevékenységét, a pártirányítás tartalmának és formáinak az új helyzet követelte gazdagodását.

A külpolitika és a nemzetközi munkásmozgalom időszerű elvi és gyakorlati kérdéseiben az MSZMP tevékenységét a nemzeti érdekek és a munkásnemzetközösség egységének elvei határozták és határozzák meg. Ezeknek az elveknek alkalmazása, továbbá az emberiség békéjéért és jövőjéért folytatott következetes harca növelte a magyar kommunista mozgalom és hazánk tekintélyét. A kötetben közzétett dokumentumok egész szelleme jól érzékelteti azt az *elvi szilárdságot,* amely áthatja az MSZMP politikáját, és azt a *rugalmasságot,* mellyel a párt megközelíti napjaink legbonyolultabb kérdéseit is.

Gyűjteményünk időrendben tartalmazza az MSZMP Központi Bizottságának, Politikai Bizottságának, Titkárságának, Agitációs és Propaganda Bizottságának legfontosabb határozatait, állásfoglalásait. Helyet kaptak a kötetben a Központi Bizottság megbízásából, az elméleti munkaközösségek közreműködésével készült ideológiai, kultúrpolitikai dokumentumok, továbbá egyes olyan jelentések, tájékoztatók, előterjesztések, amelyek jóváhagyásuk után határozattá váltak, általános irányelvül szolgáltak egy-egy fontos terület (országos hatáskörű intézmény, tömegszervezet stb.) munkájához.

Az előző kötethez hasonlóan, a szervezeti részintézkedéseket felsoroló *rendelkező részeket,* illetve *záradékokat* elhagytuk, tartalmukat azonban jegyzetben ismertetjük. A címeket egységesítettük (nevek, vezető szervek megjelölése stb.), a határozatok létrejöttének időpontját mindenütt a címek alatt tüntettük fel. Amikor eltérés mutatkozik az egyes határozatok meghozatalának és megjelenésének időpontja között, akkor a határozat elfogadásának dátumát jelöltük meg a dokumentumon.

Az először publikálásra kerülő dokumentumoknál megjelenési hely természetesen nem szerepel, a forrás maga a kéziratos szöveg. A sajtóban vagy könyvben már publikált anyagoknál az utolsó megjelenési helyet jelöltük meg forrásként. A határozatok végrehajtását szolgáló állami rendeletekre, törvényekre stb. – ahol az szükségesnek látszott – utaltunk a jegyzetekben, minden esetben megjelölve megjelenésük helyét is.

Egyazon témáról szóló, évről évre ismétlődő (pl. a pártoktatásról szóló) határozatok közül mindig a legfontosabbat közöljük. Jegyzetben, regesztában vagy legendában azonban tájékoztatjuk az olvasókat azokról az elvi megállapításokról vagy szervezeti intézkedésekről, változásokról, amelyeket a közölt dokumentumhoz képest a többiek tartalmaznak. Hasonlóképpen, ahol az indokoltnak látszott, jegyzetben ismertettük azokat a határozatokat, amelyek a kötetet záró időpont (IX. kongresszus) után születtek, de a témával kapcsolatosan új tételt, fontos elvi megállapításokat tartalmaznak, vagy pedig a korábbi határozatot fejlesztik tovább.

A kötet használhatóságát kívánja segíteni a részletes tartalomjegyzék.

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
PÁRTTÖRTÉNETI INTÉZETE

1963

I

KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK, KÖZPONTI REVÍZIÓS BIZOTTSÁGÁNAK ÉS A KÖZPONTI ELLENŐRZŐ BIZOTTSÁGÁNAK EGYÜTTES ÜLÉSÉRŐL

(1963 MÁRCIUS 8)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága, Központi Revíziós Bizottsága és a Központi Ellenőrző Bizottság március 8-án együttes ülést tartott. Az ülés részvevői meghallgatták Kádár János elvtársnak, a Központi Bizottság első titkárának beszámolóját időszerű bel- és külpolitikai kérdésekről.

Az ülésen értékelték az országgyűlési és tanácsválasztások eredményeit és tapasztalatait, foglalkoztak az új országgyűlés összehívásának és első ülésszaka tárgysorozatának kérdéseivel. A párt három központi szervének együttes ülése tanácskozott gazdasági kérdésekről, a nehéz tél okozta elmaradás leküzdéséről, és végül állást foglalt a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában folyó együttműködés további javítása és a nemzetközi munkásmozgalom egyes kérdéseiben.

1. Az együttes ülés megállapította: az országgyűlési és tanácsválasztások nagyszerű eredményei is meggyőzően bizonyítják, hogy a magyar dolgozók egyöntetűen támogatják a párt, a Hazafias Népfront politikáját, bíznak annak további sikereiben, és készek dolgozni a VIII. kongresszus által megjelölt célkitűzések megvalósításáért. A Központi Bizottság köszönetet mond a magyar népnek a bizalomért, amit a Népfront jelöltjeinek megválasztásával kifejezett.[1]

2. Az együttes ülés megállapította: a választások után figyelmünket a mindennapi feladatok megoldására kell irányítanunk. Ugyanolyan egységben, összeforrottságban, mint az a választásokon is megnyilvánult, dolgozzunk teljes erővel országépítő terveink megvalósításán.

Most arra kell összpontosítanunk erőinket, hogy a népgazdaságban a hosszan tartó tél által okozott átmeneti elmaradást a következő időszakban behozzuk. Pótolni kell az iparban a termeléskiesést, a közlekedésben elmaradt jelentős áruszállításokat. Nagy erőfeszítésre van szükség a falvakban, hogy pótoljuk a korai és elhúzódott tél miatt elmaradt mezőgazdasági munkákat, és fokozott gonddal kell felkészülnünk a tavaszi munkára.

---

[1] Az 1963. február 24-i választásokon a választójogosultak (7 114 885 fő) 97,2 százaléka élt szavazati jogával. A leadott érvényes szavazatok közül a Hazafias Népfront jelöltjei kapták az összes szavazatok 98,9 százalékát. Ellenük 75 777 fő – az érvényes szavazatok 1,1 százaléka – szavazott. Megválasztottak: 340 országgyűlési képviselőt és 173 pótképviselőt, valamint 105 569 tanácstagot. A községi tanácstagjelöltek közül 147, a budapesti kerületi tanácstagjelöltek közül 1 és a járási tanácstagjelöltek közül 1 jelöltet nem választottak meg. Ezeken a helyeken pótválasztásokra került sor. (Lásd Népszabadság, 1963. február 27.)

3. A termelőerők fejlesztésében, gazdasági feladataink megoldásában hatalmas emelő a szocialista országok közötti gazdasági együttműködés. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa országainak gazdasági együttműködése újabb szakaszba lép, amelynek jellemzője a termelés szakosítása és a beruházások összehangolása, valamint a külkereskedelemben az országok közötti kétoldalú kapcsolatok mellett a sokoldalú kapcsolatokra való áttérés. Az együttműködés szélesítésében fontos szerepük lehet a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa országai közös vállalkozásainak, valamint a rövidesen megalakítandó közös banknak. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa országainak együttes fejlődése érdekében pártunk helyesli, hogy egyes termelési ágazatokban – például a kohászatban, az energiatermelésben és a termelés más ágazataiban – az eddiginél sokkal szorosabb nemzetközi együttműködés létesüljön, és üdvözli az országok közös tervezésének fokozatos megvalósítását.

Pártunk VIII. kongresszusának határozata megköveteli tőlünk, hogy határozottabb lépéseket tegyünk a gazdasági autarkiára való törekvés maradványainak felszámolására. Az együttes ülés felhívja a gazdasági irányító szervek, az érintett vállalatok vezetőit, hogy munkájukban az eddiginél következetesebben érvényesítsék a szocialista országok közötti együttműködésre vonatkozó elveket és határozatokat.

4. Az együttes ülés, foglalkozva a nemzetközi munkásmozgalom néhány kérdésével, megállapította, hogy a kommunista mozgalom az elmúlt években szerte a világon előretört, hatalmas eredményeket ért el. A nagyszerű eredmények forrása az eszmék és célok egysége.

A szocialista forradalom fejlődéséért, a gyarmati népek felszabadításáért, a béke védelméért, a békés egymás mellett élés kiharcolásáért folyó küzdelemben a jelen korban kimagasló és döntő szerepe van a szocialista világrendszer országai egységének, összeforrottságának. Ez az egység az azonos érdekek, célok és eszmék állandó és maradandó szilárd alapjain nyugszik.

A szocialista országok fejlettségi foka különböző. A föld más-más országaiban működő kommunista és munkáspártok harci feltételei között is nagyok a különbségek. Ebből következik, hogy egyes kérdések megítélésében időnként nézeteltérések és viták keletkezhetnek a testvérpártok között. A kommunista világmozgalomban a nézeteltérések átmenetiek. Minden kommunista pártnak internacionalista kötelessége, hogy a nézeteltéréseket elvtársi tanácskozás, baráti eszmecsere útján tisztázza.

A Magyar Szocialista Munkáspárt helyesli a Szovjetunió Kommunista Pártjának a Német Szocialista Egységpárt VI. kongresszusán Berlinben N. Sz.

Hruscsov elvtárs által ismertetett állásfoglalását, amely arra hív fel, hogy szűnjék meg a nyilvános vita a nézeteltérésekről. A Magyar Szocialista Munkáspárt egyetért azokkal a javaslatokkal is, hogy a vitatott kérdésekről a testvérpártok kétoldalú és szélesebb körű nemzetközi eszmecserét folytassanak. A kommunista pártok nemzetközi, közös tanácskozását gondosan kell előkészíteni, hogy az elérje célját: a vitatott kérdések tisztázását.

Fordítsunk most különös gondot arra, hogy az időleges nézeteltérések ne szorítsák háttérbe a döntő feladatot: az imperializmus elleni közös harcot, együttes fellépést.

5. A Magyar Szocialista Munkáspárt központi szervei meghallgatták a tájékoztatást a hazánkban átutazott Joszip Broz Tito elvtárssal és kíséretének tagjaival folytatott eszmecseréről. Az eszmecsere folyamán mindkét részről kifejezésre jutott az a kívánság, hogy a közöttünk még mindig fennálló elvi nézeteltérések ellenére, fokozatosan tovább javítsuk az országaink közötti viszonyt a béke és a szocializmus javára.

Az együttes ülés üdvözli azokat a törekvéseket, amelyek Jugoszlávia és a többi szocialista ország viszonyának javítására irányulnak, és helyesli, hogy a szomszédos, alapvető társadalmi berendezkedésében szocialista Jugoszláviával állami, gazdasági, társadalmi kapcsolataink további bővítésére törekedjünk.

6. A Központi Bizottság, a Központi Revíziós Bizottság, a Központi Ellenőrző Bizottság együttes ülése elítéli és tiltakozik az ellen az embertelen irtóhadjárat ellen, amit Irakban a kommunisták és más haladó emberek ellen folytatnak. Az új iraki kormány hatóságai pusztítják a kommunistákat, a békemozgalom harcosait és más haladó embereket, az arab nép hű fiait, az imperializmus elleni küzdelem legáldozatkészebb harcosait.

Az utóbbi évek eseményei meggyőzően bizonyítják, hogy a nemzeti függetlenséget védelmező erők meggyengülnek, és könnyen az imperialisták áldozataivá lesznek, ha nem a népre, annak leghaladóbb erőire támaszkodnak. Az új, demokratikus államokban a kommunista pártok betiltása, a kommunisták üldözése a függetlenségért vívott antiimperialista harcot gyengíti, az országok nemzetközi függetlenségét veszélyezteti.

*

A Központi Bizottság, az együttes ülés a megtárgyalt kérdésekben egyhangúlag foglalt állást és megfelelő határozatokat hozott.

Megjelent: Népszabadság, 1963. március 10.

2

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK FELVÉTELI RENDSZERÉRŐL ÉS A SZÁRMAZÁS SZERINTI KATEGORIZÁLÁS MEGSZÜNTETÉSÉBŐL ADÓDÓ EGYÉB FELADATOKRÓL

(1963. ÁPRILIS 2)

Az MSZMP VIII. kongresszusa – szem előtt tartva a szocializmus teljes felépítésének társadalmi és politikai követelményeit – elhatározta a tanulóifjúság származás szerinti megkülönböztetésének megszüntetését, s feladatul tűzte ki a tehetséges fiatalok tanulásának fokozottabb támogatását. A kongresszus hangsúlyozta azt, hogy a munkások és a parasztok gyermekeinek továbbtanulása változatlanul művelődési politikánk fontos része.

A kongresszus e határozatának végrehajtása érdekében új felvételi rendszert kell kidolgozni, a munkás- és parasztfiatalok továbbtanulását megfelelő politikai, pedagógiai és szociális intézkedésekkel kell segíteni, s olyan ösztöndíjrendszert kell bevezetni, amely jobb tanulásra ösztönöz, és segíti a tehetségek kibontakozását.

A pártszervezetek, a KISZ, a tantestületek, a tanácsok, az üzemek, a termelőszövetkezetek és más társadalmi szervek tekintsék fontos politikai feladatnak, hogy a fizikai munkát végző szülők gyermekei minél nagyobb számban tanuljanak a középiskolákban és a felsőoktatási intézményekben, s a párt VIII. kongresszusának határozatai maradéktalanul megvalósuljanak.

I

A felsőoktatási intézményekbe már felvett hallgatók származási besorolását el kell törölni, ez év június 1-től új felvételi rendszert kell bevezetni. Ennek alapelvei a következők legyenek:

1. A szükséges előképzettséggel rendelkező fiatalok az általuk választott felsőoktatási intézménybe felvételre jelentkezhetnek:

a nappali tagozatokon 35 éves korukig bezáróan; az esti, illetve a levelező tagozatokon az életkoruktól és a jelenlegi munkakörüktől függetlenül, ha legalább másfél évet már munkaviszonyban töltöttek, vagy katonai szolgálatukat teljesítették.

2. A felsőoktatási intézménybe jelentkezőknek felvételi vizsgát kell tenniük 2 vagy 3 tantárgyból. A vizsgakövetelmények a gimnáziumi tananyaghoz igazodjanak. A különös képességet kívánó pályákra, például művészi, énektanári stb. szakra jelentkezők tehetségvizsgát tegyenek. A felvételre jelentkezők közül azokat, akik az országos középiskolai tanulmányi verseny, a Kürschák József matematikai verseny és az Eötvös Loránd fizikai verseny első 10 helyén végeztek – ha a magatartásbeli követelményeknek megfelelnek – felvételi vizsga nélkül kell felvenni abba a felsőoktatási intézménybe, amelynek felvételi vizsgatárgyából a helyezést elérték.

3. A felvételi vizsgán az elbírálás alapja a pályázó tehetsége, felkészültsége, rátermettsége és magatartása legyen. A tehetség, a felkészültség és rátermettség megállapítása a nappali tagozatra pályázók esetében részben az érettségi és a felvételi vizsgatárgyakból a középiskolai tanulmányi idő alatt elért eredmények, részben a főiskola által tartott felvételi vizsga alapján történik. A levelező, illetve esti tagozatra pályázók esetében csak a felvételi vizsga eredményét kell figyelembe venni. A felvételi vizsga a pályázó felkészültségét s egyben tehetségét és rátermettségét vizsgálja.

A pályázó magatartását a középiskola, illetve a munkaadó véleménye, valamint a felvételi vizsga tapasztalatai alapján kell megítélni.

4. A pályázók tehetségét és felkészültségét osztályzatokkal kell kifejezni. Az elérhető pontszám egyik fele a középiskolai eredményeket kifejező osztályzatokból, a másik fele a felvételi vizsgán kiérdemelt osztályzatokból álljon.

5. A pályázókat, amennyiben a magatartásbeli követelményeknek megfelelnek, pontszámuk nagysági sorrendjét követve és a népgazdaság szükségletei, illetve lehetőségei alapján megszabott felvételi létszámokat figyelembe véve kell felvenni.

6. A munkásmozgalom mártírjainak, a Szabadság Érdemrend és a Munkás-paraszt Hatalomért Érdemérem tulajdonosainak gyermekeit, amennyiben a felvételi vizsgán megfeleltek, fel kell venni.[1]

7. Az azonos eredménnyel megfelelt fiatalok közül előnyben kell részesíteni:

a) A termelésben dolgozó fizikai munkások és parasztok gyermekeit;

b) Az 1961. évi III. sz. törvény 21. §-a *a)* pontjában foglaltaknak megfelelően azokat, akik a középiskola elvégzése után legalább egy évet dolgoztak.[2]

---

[1] Az 1967–68-as tanévtől kezdődően ezt az elvet kiterjesztették a „Szocialista Hazáért Érdemrend" kitüntetettjei gyermekeinek felvételére is.

[2] Az 1961. III. tc. 21. §-a kimondja, hogy „a felsőoktatási intézményekbe elsősorban olyan jelentkezők vehetők fel, akik a középiskola elvégzése után legalább egy évet gyakorlati munkában töltöttek el". (Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. 1961. Budapest 1962. 27. old.)

8. Az esti, illetve a levelező tagozatokra az azonos eredménnyel megfeleltek közül elsősorban azokat kell felvenni, akiknek munkaköre a főiskolai végzettséget szükségessé teszi.

9. A felvételi bizottság döntéséről és az elért pontszámokról a pályázókat írásban értesíteni kell. A döntést sérelmezők első fokon a rektorhoz (igazgatóhoz), másodfokon az érdekelt miniszterhez fellebbezhetnek.

II

A munkás- és parasztfiatalok továbbtanulási feltételeinek javítása érdekében a következő pedagógiai és szociális intézkedéseket kell megvalósítani:

1. A pedagógusok fordítsanak fokozott figyelmet az üzemekben, valamint a földeken dolgozó fizikai munkások és parasztok gyermekei képességének kifejlesztésére. A tanyai és falusi iskolákból felvett diákokat korrepetálással segítsék a tanulmányi hátrány behozásában. A tehetségek kifejlesztésének elősegítésére növelni kell a középiskolai III. és IV. osztályos tanulókat foglalkoztató szakköri csoportok számát. A tanárok irányítsák a tanulókat a felsőoktatási intézményekbe, adjanak nekik nagyobb segítséget a pályaválasztáshoz.

2. A középiskolákban anyagilag fokozottabban kell támogatni a munkás- és paraszttanulókat, különösen a vidékről bejárókat. Elsősorban ilyen tanulókat kell felvenni a diákotthonokba, illetve elhelyezni állami támogatással magánházaknál; a menzai étkeztetésnél és a tanulószobai elhelyezésnél is elsőbbséget kell nekik biztosítani.

3. Az üzemek, a termelőszövetkezetek adjanak erkölcsi és anyagi támogatást dolgozóik tanulni vágyó gyermekeinek. A társadalmi tanulmányi ösztöndíjakat használják fel a munkás- és parasztfiatalok főiskolai továbbtanulásának elősegítésére.

III

Az egyetemi és főiskolai hallgatók szociális helyzetének további javítása érdekében természetbeni és pénzbeli támogatásban kell részesíteni minden rászoruló hallgatót a család összjövedelmének egy főre eső átlaga figyelembevételével.

1. A diákotthonokban elsősorban azon fizikai dolgozók gyermekeit kell elhelyezni, akik nem az egyetem székhelyén laknak. A diákotthonban elhelyezett azon hallgatók részére, akiknél az egy főre eső családi jövedelem 800 forint alatt van, havi 300 forint, akiknél az egy főre eső családi jövedelem 801–1100 forint között van, havi 200 forint összegű pénzbeli támogatást kell adni. Min-

den diákotthonban elhelyezett hallgató elhelyezéséért, a napi háromszori étkezésért és egyéb szolgáltatásokért havi 200 forint térítési díjat fizet.

2. Nem a diákotthonban lakó hallgatók számára abban az esetben, ha az egy főre eső családi jövedelem 800 forint alatt van, 350 forint, ha az egy főre eső családi jövedelem 801–1100 forint között van, havi 250 forint összegű pénzbeli támogatást kell biztosítani. A diákotthonban nem lakó hallgatók nagyobb része havi 120 forint térítés mellett ebédet kapjon.

IV

A tehetségek fokozott támogatása és kibontakoztatása érdekében tovább kell fejleszteni a tanulmányi ösztöndíjak rendszerét, és csökkenteni kell a tandíjat.

1. A népköztársasági tanulmányi ösztöndíjat a kiemelkedő tanulmányi eredményeket elért hallgatók számára kell biztosítani. I. fokozat havi 1000 forint az összes hallgatók 1 százaléka részére, II. fokozat havi 700 forint az összes hallgatók 2 százaléka részére. A népköztársasági tanulmányi ösztöndíjban I. évfolyamos hallgató nem részesülhet. A népköztársasági tanulmányi ösztöndíjban részesített hallgatókra a munkaügyi miniszter 119/1960/13/Mü. M. számú utasítása nem vonatkozik.[3]

2. Tanulmányi ösztöndíj. Az a hallgató, aki kitűnő, jeles, jó tanulmányi eredményt ér el, havi 100 forinttól 300 forintig terjedő tanulmányi ösztöndíjat kap.

3. Társadalmi tanulmányi ösztöndíj. A társadalmi tanulmányi ösztöndíjról intézkedő kormányrendeletet – 1963. július 31-ig[4] – úgy kell módosítani, hogy az jobban ösztönözzön a jó tanulmányi eredmények elérésére, jobban feleljen meg az országos munkaerőgazdálkodási érdekeknek.

A felsőoktatási intézmények felügyeletét ellátó tárcák – az állami költségvetés terhére – évente összesen 500 fő részére ugyancsak adományozhatnak társadalmi tanulmányi ösztöndíjat. Az e célra szükséges összeget, valamint a korábban már adományozott ösztöndíjak fedezetére szükséges előirányzatot a költségvetésben külön tételként kell biztosítani.

---

[3] A munkaügyi miniszter idézett utasítását lásd Munkaügyi Közlöny, 1960. 13. sz. 153–154. old.

[4] A társadalmi tanulmányi ösztöndíjról rendelkező 19/1959. Korm. sz. és az ezek végrehajtásáról szóló 3/1959/MM. sz. és az 5/1960. MM. sz. rendelet, valamint a 21/1962. Korm. sz. módosító rendelet a társadalmi tanulmányi ösztöndíj összegét nem teszi függővé az ösztöndíjas tanulmányi eredményétől. A fenti határozat alapján készült 22/1963. Korm. sz. rendelet 7. §-a kimondja, hogy az ösztöndíj 3 részből áll: alapösztöndíjból, ösztöndíjpótlékból és ösztöndíj-kiegészítésből. A 8. § 3. alpontja a következőket rendeli el: „Az ösztöndíj-kiegészítés . . . az előző félévben elért tanulmányi eredménytől függően *a)* havi 300,– forint, ha az átlageredmény kitűnő; *b)* havi 250,– forint, ha az átlageredmény jeles; *c)* havi 150,– forint, ha az átlageredmény jó; *d)* havi 100,– forint, ha az átlageredmény közepes, és a hallgató egyéb körülményei ezt indokolják. A korm. rendelet végrehajtásáról a 6/1963. MM. sz. rendelet intézkedik (380–385. old.). (Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1959., 1960., 1962., 1963.)

4. A fenti tanulmányi jellegű ösztöndíjakból egy hallgató egyszerre csak egy fajtát kaphat. A népköztársasági tanulmányi ösztöndíjban és a társadalmi tanulmányi ösztöndíjban részesülő hallgatók csak természetbeni szociális támogatást kaphatnak.

5. A jelenlegi félévi 1000 forint összegű tandíjat a felsőoktatási intézményeknél egységesen az egy családtagra eső jövedelem és a tanulmányi eredmény figyelembevételével, mérsékelt összegben – maximálisan félévi 500 forintban kell megállapítani. Függetlenül az egy családtagra eső jövedelemtől, nem fizetnek tandíjat a kitűnő, jeles és jó tanulmányi eredményt elérő hallgatók.[5]

3

KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL

(1963. MÁJUS 23)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága május 23-án kibővített ülést tartott. Az ülésen Kádár János elvtárs, az MSZMP Központi Bizottságának első titkára elnökölt.

A Központi Bizottság meghallgatta Nyers Rezső elvtársnak, a Politikai Bizottság póttagjának, a Központi Bizottság titkárának a népgazdaság helyzetéről és időszerű gazdasági feladatainkról, Ajtai Miklós elvtársnak, a Politikai Bizottság póttagjának, az Országos Tervhivatal elnökének a népgazdaság 20 éves fejlesztési irányelveinek kialakításáról, Apró Antal elvtársnak, a Politikai Bizottság tagjának, a minisztertanács elnökhelyettesének a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa XVIII. ülésszakának előkészítéséről szóló beszámolóját és Szirmai István elvtársnak, a Politikai Bizottság tagjának, a Központi Bizottság titkárának néhány időszerű politikai kérdésről adott tájékoztatóját. A Központi Bizottság az előterjesztett jelentéseket és tájékoztatót megvitatta, és azokat jóváhagyólag tudomásul vette.

---

[5] Az V. rész a határozat végrehajtása érdekében foganatosítandó intézkedésekkel foglalkozik: utasítja az illetékes szerveket az új egyetemi és főiskolai rendszer kidolgozására, az ösztöndíjak, tandíjak, szociális juttatások és segélyek rendszerének módosítására; megjelöli az illetékes pártbizottságoknak a határozattal kapcsolatos feladatait. Szükségesnek tartja a határozat annak felmérését, hogy a második ötéves terv időszakában milyen módon lehetne növelni a diákotthoni férőhelyek számát, és felhívja az összes illetékes párt-, állami és társadalmi szervek figyelmét arra, hogy „a határozat végrehajtása érdekében számos új politikai és pedagógiai feladatot kell megoldani. A több éves munkával arra kell törekedni, hogy a munkás- és parasztszülők gyermekeinek aránya a felsőoktatási intézményekben ne csökkenjen, sőt növekedjék”.

A Központi Bizottság megállapította, hogy a második ötéves terv első két évében a népgazdaság fejlődésének iránya összhangban volt a tervcélokkal és a gazdasági építőmunkára vonatkozó párthatározatokkal. Nőtt a lakosság foglalkoztatottsága és fogyasztása. Beruházási terveinket is teljesítettük.

Az ötéves terv még előttünk levő időszakában fokozott erőfeszítések szükségesek. Jól szervezett munkával el kell érni a nemzeti jövedelemnek az eddiginél valamivel nagyobb mértékű évi növekedését, hogy az az ötéves terv végére az 1960. évinél 36 százalékkal magasabb legyen. Ez a termelés tervszerűségének növelését és a vállalatok, a szövetkezetek gazdálkodásának javítását igényli.

A népgazdaság egyes területein ez évben külön feladatot jelent a téli nehézségek gazdasági következményeinek elhárítása. Ellensúlyozni kell azokat a károkat, amelyeket az építkezések későbbi megindulása, a többletfűtőanyag-felhasználás, bizonyos szállítások elmaradása, a növénytermelési munkák késése, valamint a vállalatoknál keletkezett más többletköltségek okoztak.

A mezőgazdasági és az ipari termelési tervek teljesítésétől függ az életszínvonal tervezett emelése is.

Az iparban az ötéves terv jóváhagyása óta nőttek a műszaki-technikai követelmények, s mindez, különösen a gépiparban, a műszaki fejlesztés meggyorsítását, a termelésnek a piac igényeihez való rugalmasabb és gyorsabb alkalmazkodását, a tudományos kutatásnak a legfontosabb feladatokra való koncentrálását s a kutatások eredményeinek gyors alkalmazását teszi szükségessé.

A jelenleginél hatékonyabban kell feltárni az egyes vállalatok sajátos viszonyaiból kiindulva a termelékenység növelésének, az önköltség csökkentésének, a gazdaságosság javításának lehetőségeit. Hatékonyabb intézkedések szükségesek a termékek egyenletes, jó minőségének biztosítására, különösen a gépiparban, valamint a könnyűipar egyes ágaiban.

Biztosítani kell az ötéves terv beruházásainak – különösen a népgazdaság fejlődése szempontjából kiemelkedő jelentőségű, nagy beruházásoknak – az előirányzott időben való befejezését és az új létesítmények üzembe lépését.

1961–1962-ben a mezőgazdaság termelése tovább növekedett, de a kedvezőtlen időjárás következtében a tervezett szintet nem érte el, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tovább szilárdultak, az állami gazdaságok termelése emelkedett. Jelentősen fejlődött a mezőgazdaság anyagi-műszaki bázisa. A mezőgazdaságban arra kell törekedni, hogy a termelés növelésének évi előirányzatai teljesüljenek, és az utóbbi két évben bekövetkezett termeléskiesésből minél többet pótoljunk.

A feladatok jellege megköveteli, hogy:

– az állami vezető szervekben szervezettebb legyen a munka;

– a vállalatokban, a szövetkezetekben tökéletesedjék a termelés szervezése, erősödjék a fegyelem;

– a pártszervezetek a népgazdasági összefüggések figyelembevételével szakszerűbben végezzék gazdaságszervező munkájukat;

– a szakszervezetek fokozzák a munkaverseny lendületét.

A Központi Bizottság tudomásul vette a húszéves távlati tervezőmunka eddigi eredményeiről adott beszámolót. Szükségesnek tartja, hogy a népgazdaság fejlesztésére eddig kialakult főbb elgondolások figyelembevételével folyjék tovább a tervezőmunka. A tervezőmunkában a legközelebbi időben a fő figyelmet a harmadik ötéves terv kidolgozására és jó előkészítésére kell összpontosítani.

A Központi Bizottság megállapította, hogy a KGST-hez tartozó országok kommunista és munkáspártjai első titkárainak és kormányfőinek tavalyi értekezlete óta[1] tovább erősödött a gazdasági és a tudományos-műszaki együttműködés, fejlődtek a szocialista együttműködés formái és módszerei. Mindez jelentősen hozzájárult a magyar népgazdaság fejlődéséhez.

A Központi Bizottság alapvető fontosságúnak tartja hazánk és az egész szocialista tábor további erősödése szempontjából a nemzetközi munkamegosztás elmélyítését, az országaink közötti gazdasági, tudományos-műszaki kapcsolatok erősítését, a távlati népgazdasági tervek sokoldalú egyeztetését, a legfontosabb beruházási célkitűzések nemzetközi összehangolását.

A Központi Bizottság a fentiekkel összhangban jóváhagyta azokat az irányelveket, amelyek alapján folytatni kell a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa XVIII. ülésszakára való felkészülést.

Megjelent: Népszabadság, 1963. május 24.

---

[1] Az 1962. június 6–7-én a KGST-ben részt vevő országok kommunista és munkáspártjainak képviselői, a pártok első titkárai, valamint ezen országok kormányfői Moszkvában folytattak tanácskozásokat. Javaslatot dolgoztak ki a gazdasági kapcsolatok és az együttműködés bővítésére. A tanácskozás Mongóliát a Mongol Népköztársaság kérésére felvette a KGST-be. A javaslatot a KGST XVIII. ülésszaka elé utalták, hogy ezek alapján dolgozza ki a gyakorlati intézkedéseket. (Népszabadság, 1962. június 9. 1. old.)

4

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA IDŐSZERŰ BEL- ÉS KÜLPOLITIKAI KÉRDÉSEKRŐL

1963 AUGUSZTUS 2)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1963. augusztus 2-án kibővített ülést tartott. Az ülésen a Központi Bizottság tagjain és póttagjain kívül részt vettek a forradalmi munkás-paraszt kormány, a Központi Revíziós Bizottság, a Központi Ellenőrző Bizottság tagjai, a Központi Bizottság osztályvezetői, a megyei titkár, a budapesti titkár, a budapesti kerületi titkár elvtársak – a Szakszervezetek Országos Tanácsának titkárai, a szakszervezetek főtitkárai, a KISZ központi bizottságának titkárai, a főhatóságok vezetői és a központi lapok főszerkesztői.

Az ülésen meghallgatták és megvitatták Kádár János elvtársnak, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága első titkárának beszámolóját az időszerű bel- és külpolitikai kérdésekről, a magyar párt- és kormányküldöttség szovjetunióbeli utazásáról, a küldöttségnek az SZKP és a szovjet kormány vezetőivel folytatott tárgyalásairól, a KGST tagállamai párt- és kormányképviselőinek legfelsőbb szintű tanácskozásáról és a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete üléséről.[1]

I

A Központi Bizottság egyhangúlag helyeslőleg tudomásul vette a beszámolot, és megállapította, hogy a párt- és kormányküldöttségnek a szocialista építés, a magyar–szovjet kapcsolatok, a nemzetközi munkásmozgalom és a nemzetközi helyzet kérdéseiben kifejtett álláspontja teljes mértékben megfelel a magyar dolgozó nép, a párt és a nemzetközi munkásmozgalom érdekeinek.

---

[1] A Magyar Népköztársaság párt- és kormányküldöttsége az SZKP és a szovjet kormány meghívására 1963. július 10–12-e közt tartózkodott a Szovjetunióban. (A tárgyalásokról szóló közleményt lásd Népszabadság, 1963. július 23.) A KGST-országok kommunista és munkáspártjai központi bizottságai első titkárainak és kormányfőinek, továbbá a Varsói Szerződésben részt vevő államok politikai tanácskozó testületének ülését 1963. július 24–26-a közt tartották Moszkvában. (Az ezekről szóló közleményt lásd Népszabadság, 1963. július 28.)

A Központi Bizottság hangsúlyozta a párt- és kormányküldöttség útjának kiemelkedő jelentőségét. Küldöttségünk örömmel győződhetett meg arról, hogy a Szovjetunióban végbemenő gyors fejlődés, a kommunizmus sikeres építése teljes mértékben igazolja az SZKP XX. kongresszusán kidolgozott politika helyességét. Küldöttségünk látta, hogy az egész szovjet nép szorosan tömörül a Szovjetunió Kommunista Pártja, annak Hruscsov elvtárs által vezetett Központi Bizottsága köré, teljes egységben, történelmi felelősségét átérezve dolgozik nagyszerű terveinek végrehajtásán.

Küldöttségünk tájékoztatta a Szovjetunió Kommunista Pártjának, a Szovjetunió kormányának vezetőit és a szovjet népet azokról az eredményekről, amelyeket a magyar nép az elmúlt hat esztendőben – a magyar párt- és kormányküldöttség 1957. évi Szovjetunióban tett legutóbbi látogatása óta – elért. A Szovjetunió vezetői és a szovjet emberek örömmel, testvéri érzéssel vették tudomásul a tájékoztatót.

A Központi Bizottság megelégedéssel állapította meg, hogy a párt- és kormányküldöttségnek a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának és a Szovjetunió kormányának vezetőivel folytatott tárgyalásai ismételten bebizonyították a két párt és a két kormány teljes egyetértését a szocialista és a kommunista építőmunka, a nemzetközi kommunista mozgalom és a nemzetközi helyzet kérdéseiben.

A Központi Bizottság megállapította, hogy a két párt kapcsolatai a proletár internacionalizmus szilárd elvi alapjain nyugszanak. A Szovjetunió Kommunista Pártja mind a kommunista építőmunkában, mind nemzetközi tevékenységében a szovjet nép és az egész emberiség történelmi érdekeit tartja szem előtt. A Magyar Szocialista Munkáspárt, mint a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom része, úgy véli, hogy a proletár internacionalizmus fő fokmérője változatlanul a Szovjetunióhoz és a Szovjetunió Kommunista Pártjához fűződő viszony. A párt a magyar nép és az egész emberiség legigazabb érdekeinek megfelelően híven kitart a Szovjetunióval és a Szovjetunió Kommunista Pártjával való internacionalista testvéri kapcsolatok mellett.

A Központi Bizottság megállapította, hogy a magyar párt- és kormányküldöttség 1957. évi látogatása alkalmával aláírt közös nyilatkozat szellemében folytatott munkánk termékenyítőleg hatott a szocialista építésre, a két nép, a két párt és kormány barátságára.[2] A forradalmi munkás-paraszt kormány és a

---

[2] A magyar párt- és kormányküldöttség – Kádár János vezetésével – 1957. március 20–28-a között folytatott kormány- és pártközi tárgyalásokat a Szovjetunió kormányának és kommunista pártjának képviselőivel. (Lásd Népszabadság, 1957. március 21–29.) Március 28-án két nyilatkozatot írtak alá. (Lásd Népszabadság, 1957. március 29.) – A kormányközi tárgyalásokon a két fél képviselői kicserélték nézeteiket a Magyarországon lezajlott ellenforradalmi eseményekről és az ezt követően kialakult helyzetről, valamint a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió kapcsolatainak további fejlesztéséről. Megállapították, hogy a Magyar Népkoztársaság és a Szovjetunió kö-

Magyar Szocialista Munkáspárt hívek lesznek a párt- és kormányküldöttségünk mostani látogatása alkalmából aláírt közös nyilatkozathoz, amely – a kommunista és munkáspártok 1957. és 1960. évi közös nyilatkozatának szellemében – leszögezi a két fél álláspontját az egymáshoz fűződő kapcsolatok, a nemzetközi munkásmozgalom és a nemzetközi helyzet kérdéseiben.

A magyar párt- és kormányküldöttség teljes mértékben betöltötte feladatát: még szorosabb lett a két párt, a két kormány kapcsolata, tovább mélyült, még bensőségesebb lett a magyar és a szovjet nép csaknem fél évszázad forradalmi harcaiban megedzett testvéri barátsága.

A Központi Bizottság köszönetét fejezi ki a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának, a Szovjetunió kormányának, a szovjet népnek a küldöttség lelkes, testvéri fogadtatásáért és a mindvégig megnyilvánuló páratlan vendégszeretetért.

A Központi Bizottság megelégedéssel vette tudomásul, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága és a Szovjetunió kormánya elfogadta egy párt- és kormánydelegáció magyarországi látogatására szóló meghívásunkat, és örömmel várja a küldöttség érkezését.

II

Július 24-től 26-ig Moszkvában tartották a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa tagállamai párt- és kormányképviselőinek legfelsőbb szintű tanácskozását, amelynek részvevői megtárgyalták a KGST munkájának fejlesztésével összefüggő kérdéseket.

A Központi Bizottság megállapítja, hogy a magyar párt- és kormányküldöttség teljes mértékben a Központi Bizottság határozatainak szellemében, a szocializmust építő magyar nép érdekeinek megfelelően, internacionalista módon te-

---

zött 1948. február 18-án megkötött barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés teljesen megfelel mindkét ország érdekeinek, és biztosítja a teljes egyenjogúság, függetlenség és szuverenitás tiszteletbentartásának elvén alapuló együttműködés további fejlődését. A tárgyalások értelmében a Szovjetunió a magyar népgazdaság fejlődésének elősegítésére baráti segítséget nyújt: összesen 1010 millió rubel értékű árut szállít, és 875 millió rubel összegű hosszú lejáratú hitelt ad 1957 folyamán. A szovjet kormány emellett haladékot adott korábbi hitelekre, valamint elengedte a Magyarország számára átadott volt német tulajdonért és a volt szovjet–magyar vegyestársaságok szovjet érdekeltségéért járó több mint 1 milliárd forint összegű tartozást stb.

A pártközi tárgyaláson (március 27–28.) a két fél képviselői megtárgyalták a nemzetközi helyzet és a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseit, tájékoztatták egymást az SZKP és az MSZMP belső életéről, megegyeztek a két párt közötti viszony és együttműködés kiszélesítését szolgáló feladatokban, s véleménycserét folytattak a két pártot érdeklő kérdésekben. A politikai, gazdasági, ideológiai kérdésekben a két fél teljes egyetértése mellett azonosan ítélték meg a nemzetközi helyzetet is.

vékenykedett. Kifejezi egyetértését a tanácskozáson elfogadott határozatokkal, és újólag megerősíti azokat. A Központi Bizottság ismételten leszögezi azt a pártunk VIII. kongresszusán kifejtett és küldöttségünk által képviselt álláspontot, hogy valamennyi szocialista ország, a szocialista tábor felemelkedéséhez és gyarapodásához minden egyes ország gazdasági erőforrásainak az eddiginél jobb kihasználásán, fejlődésünk összehangolásán és a nemzetközi szocialista munkamegosztás további szélesítésén át vezet az út. A szocialista országok gazdasági együttműködésének fejlesztése döntő módon járul hozzá a szocializmus győzelméhez a kapitalizmussal folytatott békés gazdasági versenyben. Ez a győzelem a legnagyobb segítség a kommunista mozgalomnak, a felszabadulásukért harcoló nemzeteknek, a békéért harcoló népeknek.

A KGST-ben részt vevő szuverén államok kapcsolatai a kölcsönös előnyök, a testvéri segítség elvén alapulnak. Ez az elv áthatja a szocialista országok együttműködésének minden formáját. A szocializmus, a kommunizmus sikeres építésének egyik legfontosabb feltétele számunkra az, hogy fokozottabban kapcsolódjunk be a szocialista nemzetközi munkamegosztásba.

A Központi Bizottság teljes mértékben helyesli küldöttségünknek a testvérpártok véleményével egybehangzó javaslatait, amelyek a sokoldalú együttműködés fejlesztésére irányultak, és üdvözli az e tárgyban hozott határozatokat.

III

A Központi Bizottság helyeslőleg megerősítette azt az álláspontot, amelyet a Kádár János elvtárs által vezetett párt- és kormányküldöttség a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseiben a Szovjetunióban kifejtett.

A Központi Bizottság megállapítja, hogy a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 1963. június 14-i levele önkényesen értelmezi, durván elferdíti a kommunista és munkáspártok 1957. és 1960. évi nyilatkozatait és alaptalanul vádolja a nyilatkozatok szellemében harcoló testvérpártokat. Kijelenti, hogy teljes mértékben egyetért a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1963. július 14-i nyílt levelével, mert az a ma egyedül lehetséges tudományos, marxista–leninista, a gyakorlat által igazolt álláspontot fejti ki a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom, a szocialista építés és a nemzetközi helyzet kérdéseiben, s megvédelmezi a kommunista mozgalom közös lenini irányvonalát a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának alaptalan támadásával szemben. Megállapítja, hogy Kádár János elvtárs a párt és a nép álláspontját tolmácsolta, amikor hangot adott a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1963. július 14-i levelével való egyetértésének.

Pártunk mind a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának, mind a

Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának nyílt levelét nyilvánosságra hozta.[3] A magyar nép megismerkedett a dokumentumokkal, s azóta számtalan formában juttatja kifejezésre, hogy egyetért a párt, a Központi Bizottság álláspontjával.

A Magyar Szocialista Munkáspárt, a magyar nép saját tapasztalataiból tudja, hova vezet a pártot a néptől elszigetelő szektásság, a dogmatizmus és a revizionizmus. Sem az egyikből, sem a másikból nem kér. A párt mai politikájának kidolgozásához, eredményeinek eléréséhez felbecsülhetetlen értékű segítséget nyújtottak a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. és azt követő kongresszusai, valamint a kommunista és munkáspártok 1957. és 1960. évi közös nyilatkozata. Helyességüket saját gyakorlati tapasztalataink is igazolják. Szó sem lehetne eredményeinkről, ha nem hasznosítottuk volna saját viszonyaink között a XX. és XXII. kongresszus és a moszkvai nyilatkozatok egyetemes érvényű tanításait. A dogmatizmus és a személyi kultusz okozta károknak a XX. kongresszuson történt feltárása, a hibák kijavítása és a lenini normák helyreállítása serkentőleg hatott valamennyi kommunista és munkáspárt életére, szélesítette tömegkapcsolataikat, meggyorsította a világban végbemenő forradalmi folyamatokat és növelte a szocializmus vonzóerejét.

Az életben, a gyakorlatban helytállónak bizonyult a XX. kongresszusnak, az 1957-es és 1960-as nyilatkozatnak az a következtetése is, hogy a szocialista világrendszer kialakulása, az erőviszonyoknak a béke és a szocializmus javára történt eltolódása következtében nem végzetszerűen elkerülhetetlen többé a háború. Az imperializmus természete nem változott, de lényegesen megváltozott helyzete, korlátozódtak cselekvési lehetőségei. Mód nyílott arra, hogy győzelemre vigyük a békés egymás mellett élés politikáját, és békés versenyben győzzük le a kapitalizmust. Nem bízik a szocialista társadalmi rend fölényében az, aki megingatja a tömegeknek a békébe vetett hitét.

A békéért a legkövetkezetesebben küzdő munkásosztály, a kommunisták és a szocialista országok természetes szövetségesei és legjobb vezetői a békét óhajtó és azért tenni kész embermillióknak. A Szovjetunió, a szocialista országok, a kommunista pártok békeharca népmilliók, közöttük nem kommunista millióinak tiszteletét és megbecsülését vívta ki. Felbátorítaná az imperialistákat, ha a békéért küzdő százmilliók nélkülöznék a kommunisták felvilágosító szavát, harcedzett vezetését. A szocializmus és a béke fogalmai mindinkább azonosulnak az emberiség gondolkodásában. Ezt veszélyeztetik azok, akik szembeszállnak a békés egymás mellett élés lenini politikájával.

---

[3] A két dokumentumot (a Szovjetunió Kommunista Pártja nyílt levele a pártszervezetekhez, a Szovjetunió valamennyi kommunistájához; a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának június 14-i levele a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságához) lásd Népszabadság, 1963. július 16.

A békés egymás mellett élés politikája teremti meg a legkedvezőbb feltételeket a tőkésországok munkásosztálya számára a monopoltőke, a fasizálódás, a militarizálódás ellen, a demokratikus szabadságjogokért, a szocializmusért vívott harchoz. Az utóbbi években erősödtek azok a tőkésországokban működő kommunista pártok, amelyek széles szövetséget teremtettek a munkásosztály és más dolgozó osztályok között. Megsérti önállóságukat, aki kívülről akarja rájuk kényszeríteni a viszonyaiktól idegen politikai vonalat. Elszakítja a kommunista pártokat a tömegektől, aki azt követeli tőlük, hogy adják ki a forradalom jelszavát ott, ahol nem értek még meg annak feltételei.

A szocialista országok testvéri közössége egységének erősítésével, gazdasági es katonai erejének gyarapításával, honvédelmének további korszerűsítésével, a szocializmus vonzerejének növelésével, példájával segíti legjobban a tőkésországok munkásosztályának forradalmi harcát. Aki tagadja, hogy korunkban lehetséges a szocialista forradalom békés, vértelen győzelme is, az nem hisz a munkásosztály történelmi küldetésében, nem ismerte fel korunk fő tartalmát, és voltaképpen lefegyverzi a munkásosztály forradalmi harcát.

A nemzeti felszabadító mozgalmak győzelme és a független ázsiai és afrikai országok egész sorának létrejötte az életben bizonyítja annak a megállapításnak helyességét, hogy korunk a gyarmati rendszer végleges széthullásának kora. E folyamatot döntően az segítette, hogy a szabadságukért küzdő népek harcukban a szocialista világrendszerre, a megváltozott erőviszonyokra támaszkodhattak. Az imperialisták ezért képtelenek voltak ellenállni a szabadságukat követelő népek nyomásának. Természetes szövetségesüktől és támaszuktól fosztja meg a már felszabadult és a szabadságukért küzdő népeket – s ezzel a cél elérését veszélyezteti –, aki földrajzi vagy faji alapon el akarja szakítani őket a nemzetközi munkásmozgalomtól; szembe akarja állítani egymással egyfelől a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért, másfelől pedig a nemzeti függetlenségért vívott harcot. A népek frontja akkor erős, ha e harcok egyetlen nagy áradatban egyesülnek.

Harcunk most azért folyik, hogy a szocializmus nemcsak a békével, hanem a jóléttel is azonos fogalom legyen. Minden szocialista országnak fejlesztenie kell gazdaságát, amihez elengedhetetlen a szocialista országok gazdasági együttműködése is. A gazdasági együttműködés nem egy-két esztendőre és nem is egy-két évtizedre szól. A szocializmus az emberiség közös jövője. Gazdasági területen is úgy kell dolgoznunk, hogy a lehető legjobban szolgáljuk a népek jelenét és jövőjét.

A szocializmus világméretű győzelmének legfőbb feltétele a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom sorainak egysége. A sziklaszilárd egységet csak úgy lehet biztosítani, ha a kommunista világmozgalom sorain belül, a marxizmus-leninizmus alapjáról küzdünk mind a revizionizmus megnyilvánulásai, mind a dogmatizmus és a szektásság ellen. Az utóbbi idők eseményei megmutatták, hogy a dogmatizmus és a szektásság – ahogyan erre a kommunista és munkáspártok 1960-as értekezletének nyilatkozata rámutat – bizonyos körülmények között fő veszéllyé válhat egyes pártok bizonyos fejlődési szakaszában. A tapasztalat megmutatta, hogy a dogmatizmus és a szektásság komolyan akadályozhatja a kommunistáknak és a világ többi haladó erőinek összefogását az imperializmus elleni harcban.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága ismételten hangsúlyozza, hogy küzd a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom egységéért, de leszögezi, hogy ez az egység csak a jobb- és baloldali torzítástól mentes marxizmus–leninizmus alapján nyugodhat. Továbbra is következetesen harcolunk azoknak az elveknek az érvényesüléséért, amelyeknek helyességét a gyakorlat igazolta és amelyek ma az egyedül helyes marxista álláspontot jelentik az emberiség sorsát érintő legfőbb kérdésekben.

Az egység előmozdításának szolgálatában támogatjuk a tárgyalásokat, de visszautasítunk minden olyan próbálkozást, amelynek az a célja, hogy önkényes, szubjektív, antimarxista nézeteket erőszakoljon rá a nemzetközi munkásmozgalomra.

IV

A Központi Bizottság helyesli azt az álláspontot, amelyet küldöttségünk a nemzetközi helyzet kérdéseiben a Szovjetunióban kifejtett. Teljes mértékben egyetért a Szovjetuniónak az erőviszonyokon, a nemzetközi helyzet tudományos elemzésén alapuló külpolitikájával, amely a békés egymás mellett élés lenini elvének ragyogó gyakorlati megnyilvánulása.

Támogatjuk a Szovjetuniónak az általános és teljes leszerelésre az ENSZ XIV. ülésszakán előterjesztett javaslatát,[4] mert az reális tartalmat, konkrét feladatot ad a fegyverkezési hajsza és a háború ellen, a békéért folyó harcnak.

A Központi Bizottság és a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány üdvözli a föld felett, a világűrben és a víz alatt végrehajtott atomkísérletek megszüntetéséről Moszkvában kötött megállapodást.[5] A Magyar Népköztársaság kormánya csatlakozik a megállapodáshoz, és kész annak aláírására. Amellett vagyunk, hogy mielőbb szülessen megegyezés az atom- és hidrogénfegyverekkel folytatott összes kísérletek megtiltásáról.

---

[4] Az ENSZ-közgyűlés XIV. ülésszakán (1959. szeptember 15–december 14.) szeptember 18-án beterjesztett szovjet javaslatról van szó. (Szövegét közli Népszabadság, 1959. szeptember 19.)

[5] A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia képviselői közötti megállapodást 1963. július 25-én kötötték, mintegy másfél heti tanácskozás után (július 15–25.). A szerződés aláírására 1963. augusztus 5-én került sor Moszkvában. (Szövegét lásd Népszabadság, 1963. július 26.) A Szovjetunió nevében Andrej Gromiko külügyminiszter, az Egyesült Államok nevében Dean Rusk külügyminiszter és Nagy-Britannia nevében lord Home külügyminiszter írta alá. (Lásd Népszabadság, 1963. augusztus 6.)

A Moszkvában aláírt közös nyilatkozat szellemében küzdünk azellen, hogy a német imperializmus nukleáris fegyvereket kapjon a kezébe. Meg kell kötni a német békeszerződést, figyelembe véve azt, hogy két különböző társadalmi rendszerű, szuverén Németország létezik. Ezzel együtt meg kell oldani Nyugat-Berlin kérdését oly módon, hogy az a szabad város státusát kapja.

Minden erővel támogatjuk a Szovjetunió kormányának azt a javaslatát, hogy a NATO-országok és a Varsói Szerződés tagállamai kössenek egymással megnemtámadási egyezményt.[6] Ez lényegesen javítaná a nemzetközi légkört, és megnyitná az utat más vitás nemzetközi kérdések békés megoldása előtt.

A Központi Bizottság hangsúlyozta, hogy pártunk politikájának megfelelően tovább folytatjuk a két rendszer békés egymás mellett élésének politikáját. Igyekszünk tovább javítani kapcsolatainkat minden országgal, tekintet nélkül azok társadalmi berendezésére. Normalizálni igyekszünk kapcsolatainkat azokkal az országokkal, amelyekkel viszonyunk rendezésre szorul.

Eredményeink hatására az utóbbi esztendőkben megnőtt a Magyar Népköztársaság nemzetközi tekintélye, és még a velünk szemben eddig legellenségesebb körök is változtatni kénytelenek álláspontjukon. Ma már normalizálni igyekeznek kapcsolataikat a Magyar Népköztársasággal. Üdvözöljük a józanság és a reálpolitika megmutatkozó jeleit, s az őszinte készségre mindig hasonlóval fogunk válaszolni.

V

Hazánk belső viszonyai nyugodtak, a fejlődés üteme a gazdaságban, a kultúrában biztató, a nép politikailag egységes és magabiztosan folytatja alkotó-, termelőmunkáját. Ez az eredményes alkotómunka teszi lehetővé, hogy eleget tegyünk internacionalista kötelességeinknek, és egyre növekvő súllyal vegyünk részt az emberi haladásért, a szocializmus győzelméért, a békéért folyó nemzetközi harcban.

A Központi Bizottság pártunk VIII. kongresszusának határozataival összhangban megállapítja, hogy a szocializmus teljes felépítéséhez mindenekelőtt a szocialista gazdaság nagyarányú fellendítésére van szükség. Népgazdasági terveink végrehajtása, a munkatermelékenység növelése elválaszthatatlan politikai, kulturális, ideológiai feladataink megvalósításától. Gazdasági építőmunkánkban jelenleg a második ötéves terv jó végrehajtása a fő feladat. Az első két és fél év eredményei azt mutatják, hogy ennek feltételei megvannak, s csak az ország dolgozó népén, a vezetők és a dolgozók akaratán, jó munkáján múlik, hogy valamennyi célunkat elérjük.

---

[6] A Szovjetunió kormánya először 1958-ban tett javaslatot arra, hogy a Varsói Szerződés államai és a NATO kössenek egymással megnemtámadási szerződést. A Szovjetunió ezután még három ízben (1959-ben, 1963-ban és 1964-ben) megismételte javaslatát, az imperialista nagyhatalmak – mindenekelőtt az Egyesült Államok és Anglia – manőverezései miatt azonban a szerződés nem jött létre. (Népszabadság, 1958. május 21.; 1959. április 1.; 1963. július 3.; 1964. január 29.)

Az erőfeszítések meghozzák a kívánt eredményt. Az év eleji elmaradások egy részét már az első félévben sikerült pótolnunk. Az ipari termelés mennyiségi növekedése a félév végén már alig maradt el a tervezettől. A mezőgazdasági munkák elvégzésének üteme kielégítő. A közlekedés az elmaradt téli szállítások jelentős részét pótolta. Túlteljesítettük kiviteli tervünket, és jobban növekedett a tervezettnél a kiskereskedelmi forgalom. Ezzel szemben számottevő elmaradás van még mindig az építőipari terv teljesítésében, valamint az önköltségcsökkentési tervben.

Az év hátralevő részében az 1963-as népgazdasági terv teljesítése végett az alábbi tennivalókra kell a fő figyelmet fordítani:

– Nagyobb lendület, szervezettség szükséges az építkezéseken. Különösen a nyári és őszi hónapokat kell jól kihasználni, hogy az építőipar teljesítse az évi átadási kötelezettségét, és egyidejűleg biztosítsa a jövő évi építkezések előkészítését.

– A mezőgazdaságban ezekben a hetekben a betakarítás és a gabonafelvásárlás nagy munkája mellett már a jövő évi termés megalapozása folyik. Végezzük el időben és minél kisebb veszteséggel a nyári és őszi termények még hátralevő betakarítását, vessük el időben az őszieket, minden gazdaságban a leggondosabban végezzék el a nyári-őszi talajmunkát.

– Az exportszállítások fokozására van szükség minden vállalatnál, amely eddig elmaradt a tervezett ütemtől.

– Nagyobb erőfeszítés szükséges az iparban, közlekedésben a költségek tervezett csökkentéséhez és a munkatermelékenység növeléséhez. A termelékenység emelése egész népgazdaságunk fejlődésének egyik központi kérdése. Pártszervezeteink, gazdasági vezetőink törődjenek azzal, hogy a munkafegyelem minden területen erősödjék, és legyen gondjuk arra, hogy a termelékenység növelése ne csupán a vállalati mutatókat szépítse, hanem egész népgazdaságunk érdekeivel – az anyagtakarékossággal, a minőségjavítással és a gazdaságosság más követelményeivel is – összhangban álljon.

– Szocialista rendszerünk új hajtóereje a dolgozók százezreinek alkotó kezdeményezése. A Központi Bizottság szükségesnek tartja, hogy a munkaversenymozgalomban, azon belül a szocialista brigádmozgalomban jobban érvényesüljön a műszaki fejlesztés és a gazdaságosság követelménye, legyen ismert minden dolgozó előtt vállalatának ezzel kapcsolatos tervfeladata és teljesítménye.

– Állami, gazdasági és pártszerveink, minden dolgozó annak tudatában fokozza erőfeszítéseit, hogy a gazdasági építés eredményeivel alapozzuk meg a népjólét emelését. A munka frontja a jólétért, a szocializmusért, az imperializmus ellen, a békéért vívott küzdelem fő frontja hazánkban.

Megjelent: Társadalmi Szemle.
1963. augusztus–szeptember. 1–9. old.

5

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ IDŐSZERŰ GAZDASÁGI TENNIVALÓKRÓL

(1963. OKTÓBER 18)

A Központi Bizottság tudomásul veszi az időszerű gazdasági kérdésekről szóló tájékoztatást. Egyetért azokkal az intézkedésekkel, melyeket a Politikai Bizottság a kenyérellátás biztosítására és a gabonatermelés fokozására tett.

A jelenlegi helyzetben a következőkre van szükség:

1. A párt- és az állami munka középpontjába a következő hónapokban az 1963. évi népgazdasági tervek teljesítését és a következő esztendő jó előkészítését kell állítani. A IV. negyedévben különös figyelmet kell fordítani a következőkre:

– az iparban az exporttervek, valamint a kooperációs kötelezettség teljesítésére,

– az építkezéseknél a sorrend szerinti átadási tervek teljesítésére és a jövő évi építkezési program előkészítésére,

– a mezőgazdaságban az őszi vetéstervek 5–6 százalékos túlteljesítésére, a vetések október 31-ig történő jó minőségű elvégzésére, a betakarítás gyorsítására, valamint a mélyszántási tervek teljesítésére,

– a közlekedésben az áruszállítások szervezettségének és gyorsaságának fokozására.

Fentiek mellett állandóan foglalkozni kell azon távlati feladatok megoldásával, amelyeket a népgazdaság érdeke megkövetel.

2. Az 1964–1965-ös években az eddiginél nagyobb erőfeszítéseket kell tenni a tőkés fizetési mérleg javítására. A Központi Bizottság felhívja a Politikai Bizottságot, a kormányban dolgozó elvtársakat, hogy három hónapon belül dolgozzanak ki intézkedési programot a gabonaimport nyomán keletkezett többlet-devizakiadás ellensúlyozására. A pártszervezetek mind az iparban, mind

a mezőgazdaságban szorgalmazzák a tőkés piacokon gazdaságosan eladható áruk fokozott termelését, az importanyagokkal és alkatrészekkel való ésszerű takarékosságot.

3. 1964–1965-ben gyorsítani kell az iparban a korszerűség, gazdaságosság követelményeinek érvényesítését. Legfőként a gépiparban és a kohászatban szükséges a munka javítása, mert az jelenleg még nem tekinthető megfelelőnek. Az iparirányítás átszervezését követnie kell az iparpolitikai célkitűzések hatékonyabb megvalósításának, a műszaki fejlesztési elképzelések végrehajtásának, a gyártmánystruktúra javításának, az exportgyártmányok mennyiségi és minőségi növelésének.

4. A következő években nagyobb erőt kell összpontosítani a gabona- és takarmányprobléma megoldására. Biztosítani kell a gabona szükséges vetésterületét. Emelni kell a gabonaféléknél a talajelőkészítés, a vetés és a növényápolás színvonalát. A mezőgazdaság rendelkezésére álló műtrágyamennyiségnek az eddiginél nagyobb hányadát kell a gabona termelésére felhasználni. A takarmánygazdálkodás javításával emelni kell a takarmányhasznosítás fokát, ezzel is csökkentve a takarmányhiányt. Már 1964 tavaszán, de különösen az 1965-ös tervben növelni kell azon növények vetésterületét, amelyekből a tőkés export gazdaságosan fokozható.

5. További intézkedések szükségesek a beruházások fokozott koncentrálása érdekében. A beruházások volumenét 1964–1965-ben úgy kell előirányozni, hogy az lehetővé tegye a nagyobb koncentrációt. Meg kell szüntetni azt a gyakorlatot, hogy minden esztendőben szinte minden gazdasági szervnek juttassunk beruházást. Az ipari minisztériumok gondosan vizsgálják meg, hogy a meglevő termelőberendezések fokozottabb időbeli kihasználásával milyen termelésnövelést lehet elérni a népgazdaság számára szükséges termékekben. Véget kell vetni annak, hogy túlságosan sok építkezés egyidejű elkezdésével elősegítsük a hosszú idejű és lassú kivitelezést. Javítani kell az építkezések előkészítettségét. Ennek érdekében az 1964. évi kezdésre tervezett beruházásaink egy részének elhalasztását mérlegelni kell. Maradéktalanul meg kell valósítani viszont azokat a határozatokat, melyeket a Központi Bizottság, illetve a Politikai Bizottság hozott a közelmúltban a mezőgazdasági beruházások emelésére.

6. A lakosság reáljövedelmének emelésére csak olyan intézkedéseket tegyünk 1964–1965-ben, melyeket a gazdasági egyensúly követelménye lehetővé tesz. A jövedelemnövelő központi intézkedéseket a következő két évben úgy kell előirányozni, hogy 1965-ig a biztonságosan elérhető 13 százalékos növekedést vegyük számításba. A javak ennél nagyobb mérvű elosztását egyelőre ne tervezzük. Az ötéves tervhez viszonyítva jelentkező 3–4 százalékos különbözetet vagy annak egy részét a következő évek gazdasági eredményeitől függően használjuk fel.

A 13 százalékos reáljövedelem növelését tartva szem előtt, 1964-ben a bérek átlagos emelését 1,8 százalékban kell előirányozni, a korábbi évek növekedési ütemének megfelelően. Ezen felül 750 millió forintos anyagi kihatással végre kell hajtani az 1963-ban elmaradt fizetésrendezéseket. A MÁV dolgozóinak 8–10 százalékkal, a Posta dolgozóinak 10–12 százalékkal, a minisztériumok és pénzintézetek dolgozóinak 13–14 százalékkal kell emelni a bérét. A kétgyermekes családok családi pótlékát gyermekenként 35–50 forintról 100 forintra kell emelni.[1] Tovább kell folytatni az egészségre ártalmas munkaterületeken a munkaidő csökkentését.[2]

7. A budapesti és megyei pártbizottságok, valamint a minisztériumok kollégiumai a legközelebbi üléseiken tárgyalják meg ezen határozatból következő tennivalóikat. Ennek során hasznosítsák az országgyűlés legközelebbi ülésszakának anyagát is.[3]

8. A budapesti és a megyei pártbizottságok november 15-ig adjanak jelentést a Központi Bizottság részére a gabonavetéssel és az őszi munkálatokkal kapcsolatos feladatok végrehajtásáról, 1964. január 15-ig pedig az ipari, építőipari és közlekedési feladatok teljesítése érdekében végzett munkájukról és eredményeikről.

---

[1] Az 1965. Korm. sz. rendelet a családi pótlékról szóló 38/1959. Korm. sz. rendelet módosításáról a következőképpen intézkedik: „Az egy naptári hónapra járó családi pótlék összege a következő: két gyermek után összesen 200 forint, három gyermek után összesen 360 forint, minden további gyermek után gyermekenként további 120 forint." (Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. 1965. Budapest 1966. 63. old.) Ennek 1964. évi költségkihatása 246 millió forint volt, a teljes évi költségkihatása 476 millió forint. (A SZOT Bér- és Munkaügyi Osztályának feljegyzése. PI Archívum. 291/2–1.)

[2] Az egészségre ártalmas munkakörökben 1956-ig 4000, 1957-ben 10 000, 1958-ban 15 000 munkás számára vezették be a csökkentett munkaidőt. 1962-ig további 70 000 dolgozó munkaidejét csökkentették. Rövidített munkaidőben dolgoznak a legsúlyosabb vegyi (ólom, benzol, szénlepárlás, gázgyártás, gumigyártás, gyógyszergyártás stb.), szilikózis (pécsi, komlói liász medencék, ércbányák stb.), hő- (martinművek, hengerdék) ártalmak területén. Jelenleg még mintegy 70–80 000 fő dolgozik egészségre ártalmas munkahelyen munkaidő-csökkentés nélkül. Az MSZMP IX. kongresszusán határozat született arról, hogy „1970 végére az egészségre ártalmas és különösen nehéz fizikai munkát igénylő összes munkakörben be kell vezetni a munkaidő eddigi mértékű csökkentését". A határozat végrehajtásáról a MÜM és a SZOT előterjesztést készített, amelyet a minisztertanács 1967. július 6-án megtárgyalt.

[3] Az országgyűlés 1963. október 24–26-a közt ülésezett. Anyagát lásd Népszabadság, 1963. október 25–27.

1964

6

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A PÁRTISKOLAI RENDSZER HELYZETÉRŐL ÉS TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK FELADATAIRÓL

(1964. FEBRUÁR 4)

I

A JELENLEGI PÁRTISKOLAI RENDSZER HELYZETE

1. A jelenlegi pártoktatási rendszer az alábbi pártiskolákat foglalja magában:

a) A Pártfőiskola tanfolyamai:

2 éves pártfőiskola évfolyamonként 80 hallgatóval;

levelező tanfolyam évfolyamonként 40–70 + 250 olyan levelező hallgatóval, akik csak vizsgáznak (jelenleg összesen 444 fő);

5 hónapos szakosított propagandista továbbképző tanfolyamok, évenként kétszer 100 hallgatóval;

5 hónapos ipari és mezőgazdasági tanfolyam, évenként 80 hallgatóval;

1 éves pártiskola, korábban évi 200, jelenleg 130 hallgatóval.

b) Öt megyeközi 5 hónapos pártiskola, évenként két turnusban 1500 hallgatóval.

c) 1 éves mezőgazdasági pártiskola (két ilyen iskola működik) 180 hallgatóval.

d) Nyolc megyei 2–3 hónapos pártiskola, évi 2000 hallgatóval.

2. A káderképzés iskolán kívüli formái:

– A marxista–leninista esti egyetem 3 éves tanfolyamai, jelenleg 16 000 hallgatóval.

– A marxista–leninista esti egyetemek 2 éves szakosító tanfolyamai, 2130 hallgatóval.

– A marxizmus–leninizmus 1 éves esti középfokú iskolája kb. 13 000 hallgatóval.

Az elmúlt évek során a pártiskolákon nagy számban képeztek ki kádereket. Javult az oktatás színvonala. Előtérbe kerültek azok a kérdések, amelyek korunk problémáinak jobb megértését segítik elő. Alaposabban dolgozzák fel a nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumait és pártunk határozatait. A gazdasági kérdések súlya az oktatásban megnőtt. A hallgatók jobban tudják hasznosítani az iskolán tanultakat.

3. Egészében véve azonban a pártiskolai rendszerünk ma már nem elég korszerű, nem felel meg a növekvő igényeknek és követelményeknek. A pártiskolai

oktatás fő gyengesége, hogy nem alkot egységes rendszert, az egyes iskolatípusok nem kapcsolódnak egymáshoz megfelelően, s így nem biztosítják a fokról fokra történő marxista képzést. Minden szinten minden iskolatípuson több azonos témát oktatnak, szinte azonos módszerekkel, a különbség főleg a tanulásra fordított idő mennyiségében van. A témák között sok az átfedés, a marxizmus három ágának oktatásában nincs kellő arány és differenciáltság, sok az ismétlés. Aránytalanul sokat foglalkoznak – különösen az alsóbb szintű pártiskolákon – a történelemmel, a gazdaságpolitikai témák általánosak, elvontak, nem elég konkréták.

Valamennyi pártiskolán a hallgatók keveset tanulnak a helyes vezetési módszerekről. Nem foglalkoznak kielégítően a hallgatók magatartásbeli és jellembeli nevelésével.

A pártiskolásoknak és a pártiskolai végzettségnek nincs kellő társadalmi megbecsülése, elismerése. Ezt az alábbi tények igazolják:

– Annak ellenére, hogy évente nagy számban végzik el a különböző szintű pártiskolákat, a párt- és társadalmi szervek apparátusában dolgozóknak jelentős része nem végezte el a pártfőiskolát vagy az egyéves pártiskolát. Részleteiben ez a következőképpen néz ki:

a budapesti, a megyei, a járási és városi vezető pártmunkások 39 százaléka pártfőiskolát, 31,8 százaléka egyéves pártiskolát;

a Központi Bizottság apparátusának 18,1 százaléka pártfőiskolát, 17,7 százaléka egyéves pártiskolát;

az alsóbb szintű apparátus 28 százaléka végzett egyéves, vagy ennél magasabb pártiskolát.

A SZOT és a KISZ központi apparátusának egyharmada végzett egyéves vagy ennél magasabb szintű mozgalmi iskolát.

Járási szintig bezárólag a tanácsi vezetők valamivel több mint egyharmada végzett egyéves vagy ennél magasabb pártiskolát, vagy marxista–leninista esti egyetemet.

– A jelenleg továbbtanuló pártmunkásoknak 24 százaléka tanul pártiskolán, a többi 76 százaléka szakmai téren képezi magát. Ebben szerepe van annak, hogy a pártmunkások jelentős része most előtérbe helyezi a szakképesítés megszerzését. Vannak olyan pártmunkások is, akik, bár a munkájukhoz szükséges marxista képzettséggel nem rendelkeznek, szakdiplomát igyekeznek szerezni. Sokszor nem a jelenlegi munkakörüknek megfelelő szakon, hanem olyan fakultáson tanulnak, ahol számukra a legkönnyebb diplomát szerezni.

Eléggé általános az a vélemény is, hogy viszonyaink között a társadalomtudományi ismeretek kevésbé szükségesek, mint a szakismeretek. A Politikai Bizottság határozatát is, amely kimondja, hogy az egyetemet és a főiskolát végzettek ne tanuljanak a pártfőiskolán, ilyen értelemben magyarázzák. A pártfőiskolai diplomát a párt- és tömegszervezeti apparátuson kívül gyakorlatilag alig lehet hasznosítani.

A pártfőiskola hallgatóinak összetételét hátrányosan befolyásolja az, hogy kevés a kollégiumi férőhely, ezért a kelleténél alacsonyabb az iskolán tanuló vidéki káderek száma.

4. A pártiskolára történő kiválasztás és a végzettek elosztásának hiányosságai:

A nagy számú helyes kiválasztás mellett, a különböző pártszerveknél gyakori a felületes, a meggondolatlan pártiskolára küldés. Az iskolára való küldésnél sokszor nem veszik figyelembe az illető marxista alapképzettségét, tehetségét, általános műveltségét, vezetésre való alkalmasságát, korát stb. Különösen a tekintetben hiányzik a kellő körültekintés, hogy kit, milyen típusú iskolára küldjenek. Sok esetben a megadott keretszámok kitöltése és nem a tényleges szükségletek a mérvadók.

Több esetben előfordult, hogy olyan elvtársakat küldenek magasabb szintű pártiskolára, akiktől meg akarnak szabadulni. Kedvező véleményt adnak az illetőről, de az iskola után nem akarják foglalkoztatni.

A pártiskolára kerülőkkel sok esetben nem közlik, hogy az iskola elvégzése után milyen munkakörbe kerülnek. Ezért, különösen a hosszabb időtartamú iskolákon a hallgatók bizonytalanok, idegesek jövőjüket illetően. Emiatt a magasabb funkciókból a pártmunkások egy része nem szívesen vállalja az iskolát.

Az iskolák elvégzése után a hallgatók gyakran kerülnek alacsonyabb beosztásba, aminek rossz hatása van.

Mindezek a hiányosságok azért fordulhatnak elő, mert a pártszerveknek nincs átgondolt káderképzési tervük, így sok esetben a pártiskolára való küldésnél a spontaneitás érvényesül. Nincs kimondva az az elv, hogy a pártiskolát végzők munkakörét csak ideiglenesen lehet betölteni, s ha az illetőnek nem tudnak magasabb vagy hasonló beosztást biztosítani, régi helyét kell elfoglalnia.

Az is gyakori, hogy a nem függetlenített alapszervezeti párttitkárokat az iskola elvégzése után más munkakörbe állítják (pl. tsz-elnök, tanácselnök, fmsz ügyvezető), amit a magasabb fizetés miatt általában szívesen elvállalnak.

II

1. A pártiskolai rendszer továbbfejlesztésénél az alábbi elveket és követelményeket kell érvényesíteni:

a) A pártiskolai rendszert egyszerűsíteni kell, és a tematikát, az iskolatípusokat úgy kell kialakítani, hogy a marxizmus–leninizmus oktatásában és elsajátításában biztosítsák a fokozatosságot és a differenciáltságot.

b) A pártiskolai és az iskolán kívüli káderképzés minden formájában korunk, a nemzetközi osztályharc, a szocialista építőmunka fő kérdéseit állítsák a tanítás középpontjába, széles teret biztosítva a klasszikusok tanulmányozása mellett az SZKP XX. és XXII. kongresszusai, a nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai feldolgozásának, pártunk VII. és VIII. kongresszusai és a Központi Bizottság határozatai mélyreható tanulmányozásának. Az Agit. Prop. Bizottság vizsgálja meg a Pártfőiskola tematikáját abból a szempontból, hogyan lehetne az oktatásban nagyobb szerepet biztosítani a szocializmus építése mai kérdéseinek.

A Pártfőiskolát a párt, állami, gazdasági és tömegszervezeti funkcionáriusok eszmei-politikai képzése bázisának kell tekinteni, s az ide javasoltakkal szemben magas követelményeket kell támasztani a megfelelő előképzettség, a politikai gyakorlat, a tehetség, a vezetésre alkalmasság, a magatartás és a jellem tekintetében. A pártiskola tematikájának összeállításánál figyelembe kell venni, hogy a vezető kádereknek milyen ismeretekre van szükségük.

d) Törekedni kell arra, hogy minél többen tanulják a marxizmus–leninizmust a rendes munkájuk végzése mellett.

2. A káderek képzését a pártoktatásban, ezen belül a pártiskolákon az alábbi rendszerben kell megszervezni:

a) A Pártfőiskola tanfolyamai:

– Kétéves pártfőiskola, évfolyamonként 100–100 hallgatóval.

A pártfőiskolán tanuló hallgatók előzetes beosztásukhoz, illetve iskola utáni munkájukhoz igazodva, szakosodva tanuljanak ipari-mezőgazdasági, ideológiai-kulturális terület szerint. A tantárgyak arányát ehhez kell igazítani, és minden szakcsoportban kiegészítő tantárgyakat is (ipargazdaságtan, agrárgazdaságtan, kultúrpolitika) oktatni kell.

– A pártfőiskola 4 éves levelező tanfolyama évfolyamonként 100 hallgatóval. A tananyagot itt is szakosítva kell oktatni.

A pártfőiskola elvégzéséről a hallgatók főiskolai diplomát kapnak. Állami felsőoktatási intézményekben történő továbbtanulásuk esetén az alábbi kedvezményekben részesüljenek:

Felvételi vizsga alól mentesülnek a tudományegyetemek bölcsész és jogi karain, a Közgazdasági Egyetem, a tanár- és tanítóképző főiskolákon, a felsőfokú közgazdasági technikumokon;

Mentesítést kapnak a marxizmus–leninizmus tantárgyainak hallgatása és vizsgái alól, kivéve a Közgazdaságtudományi Egyetemen a politikai gazdaságtant, az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsésztudományi kar filozófiai szakán a filozófiát, a történelem és tudományos szocializmus szakán a tudományos szocializmust.

– A Központi Bizottság osztályai által megállapított szükségletek szerint a funkcionáriusok bizonyos csoportjai számára továbbképző tanfolyamokat kell szervezni – egyidejűleg 100–120 hallgatóval – az aktuális elméleti, politikai és gazdasági kérdésekről.

– Öthónapos propagandistaképző és továbbképző szakosított tanfolyamok – egyidejűleg összesen 160 fővel – (filozófia, politikai gazdaságtan, nemzetközi kapcsolatok és nemzetközi munkásmozgalom, magyar munkásmozgalom története, ipargazdaságtan, agrárgazdaságtan). E tanfolyamok végeztével a hallgatók államvizsgát tehetnek, amely feljogosítja őket, hogy utána levelező úton a pártfőiskola többi tantárgyait is tanulmányozzák és azokból államvizsgát tegyenek.

– A jelenleg működő öthónapos üzemgazdaságtani tanfolyamot az 1964–1965-ös tanévben még tartsuk fenn, és ezután szüntessük meg. A kétéves pártfőiskola jelenlegi hallgatói ugyanis azzal a tudattal jöttek a pártfőiskolára, hogy egy részük továbbtanul a tanfolyamon.

A pártfőiskola egyes tanfolyamainak tematikáját az Agit. Prop. Bizottság hagyja jóvá.

b) Néhány évig fenn kell tartani az öthónapos megyeközi pártiskolákat, elsősorban alapszervezeti titkárok képzésére, az élet követelményeihez igazodó tematikával.

c) A jelenlegi 2–3 hónapos pártiskolákat időszaki tanfolyamokká kell alakítani, a terület szükségleteinek megfelelően. Pártmunkásokat, télen falusi párttitkárokat, propagandistákat, párt- és tömegszervezeti helyi vezetőket képezhetnek ezeken. E tanfolyamok 1–2 függetlenített oktatót foglalkoztassanak, az előadásokat és a foglalkozásokat külső erők végezzék.

d) A függetlenített tsz és állami gazdasági párttitkárok számára az 1 éves mezőgazdasági pártiskolákat továbbra is működtetni kell – a szükségletek szerint – a jelenleginél több hallgatóval is.

e) Létre kell hozni az 1 éves mezőgazdasági pártiskola mintájára 1 éves iparigazdaságtani pártiskolát üzemi párttitkárok, műhelyvezetők stb. számára.

f) Az 1 éves pártfőiskolát, főleg tömegszervezeti káderek képzésére meg kell hagyni, de elkülönítve a pártfőiskolától (helyileg a SZOT főiskolán). Itt néhány helyet kell adni a területi pártbizottságok munkatársai, függetlenített üzemi párttitkárok részére is. A tömegszervezeti funkcionáriusok és a pártmunkások arányát a Titkárság döntse el.

3. A káderek magas színvonalú marxista képzése céljából továbbra is küldeni kell hallgatókat az SZKP Pártfőiskolájára és az SZKP Központi Bizottsága mellett működő Társadalomtudományi Akadémiára.

4. A pártiskolán kívüli káderképzésben az alapfokú képzés fő formájának a marxista–leninista esti középfokú iskolákat, a középfokú képzés fő formájának a marxizmus–leninizmus esti egyetemet kell tekinteni.

5. A pártbizottságok a káderek beiskolázását, a kiválogatást és a végzettek elosztását a jövőben nagyobb körültekintéssel végezzék. Készítsenek káderfej-

lesztési tervet, amit hangoljanak össze a felsőbb szervekkel is. Az iskolára küldött káderek helyét betölteni csak ideiglenesen lehet, az iskola időtartamára. Az iskola elvégzése után biztosítani kell, hogy a végzett hallgatók a régi beosztásukba, vagy magasabb munkakörbe kerüljenek.[1]

A PB 1967. május 9-i határozata a szocialista fejlődés által támasztott új követelményeknek megfelelően foglalkozott ismét a pártiskolai oktatás tartalmi és szervezeti továbbfejlesztésével. „Több mint húsz év alatt igen sokan tettek szert marxista alapműveltségre. Ez indokolja, hogy növelnünk kell a továbbképző, ismereteket felfrissítő – kiegészítő – eligazító –, konkrét feladatokra felkészítő tanfolyamtípusok arányát a pártiskolai oktatásban" – olvashatjuk a határozatban. Másfelől az oktatásnak – az eddiginél jobban – lépést kell tartania az élet újabb követelményeivel. A gazdaságirányítási rendszer reformja és társadalmunk politikai szervezetének továbbfejlődése szélesíti a helyszínen eldöntendő kérdések körét. Ezért nő a megyei pártszervek szerepe a gazdasági és politikai folyamatok irányításában. Ezek a feladatok meghatározott káderképzési igényeket támasztanak, területenként eltérő sajátosságokkal, a pártiskolai oktatást jobban össze kell hangolni a kádermunkával. Ebből ered az a szükséglet, hogy a budapesti és megyei pártbizottságok önállóan, saját hatáskörükben tervezhessék és bonyolíthassák le a káderképzés és továbbképzés pártiskolai programját.

A megyei pártbizottságok önálló káderképzését mozdítja elő a PB azon döntése is, hogy néhány éven belül minden megye kapjon pártiskolát. Jelenleg – Budapestet is számítva – 11 megye rendelkezik ilyennel. Újabb megyék jutnak iskolához azáltal, hogy a PB határozata értelmében megszűnnek és teljesen megyei irányítás alá kerülnek az öthónapos és a szakosított egyéves titkárképző iskolák.

A Politikai Bizottság határozata útmutatásokat adott a felsőszintű káderképzés és továbbképzés fejlesztésére is. Úgy döntött, hogy a pártiskola időtartamát és tematikáját az 1968–1969-es tanévtől a megnövekedett követelményekhez kell igazítani. Ki kell alakítani az új helyzetnek megfelelő felvételi rendszert is. A pártfőiskola a jövőben az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Főiskolája nevet viseli. A végzett hallgatók főiskolai diplomát kapnak, amely meghatározott funkciók betöltésénél az állami képesítéssel azonos értékű.

---

[1] A határozat további része a különböző szintű pártiskolák felügyeletének szervezeti kérdéseivel, a határozatban foglalt feladatok gazdasági feltételeinek megteremtésével foglalkozik.

7

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ 1964–1965-ÖS PÁRTOKTATÁSI ÉV FELADATAIRÓL

(1964. FEBRUÁR 4)

I

Az idei pártoktatás előkészítésére és beindítására a Politikai Bizottság levelének jó hatása volt.[1] A pártbizottságok eredményes munkát végeztek a PB-határozat végrehajtásáért. Az oktatási terveket VB-üléseken hagyták jóvá, a feladatokat részletesen megtárgyalták titkári értekezleteken és taggyűléseken.

A pártbizottságok nagy gondot fordítottak a propagandisták kiválogatására. Jelentős számban cseréltek ki gyenge propagandistákat – országosan kb. 20–25 százalék –, és helyettük új, képzett elvtársakat bíztak meg oktatómunkával. Helyesléssel fogadták az oktatás rendszerében történt változtatásokat. Megkülönböztetett figyelemmel szervezték meg az idén indult új tanfolyamot, a marxizmus–leninizmus esti középfokú iskolákat.

Az esti egyetemek hallgatóinak létszáma a tavalyi 13 000-ről 19 400-ra nőtt. Több új kétéves szakosító tanfolyam, néhány helyen pedig pedagógus tagozat indult. Jelentős volt a fejlődés a gazdaságpolitikai tanfolyamokon – főleg vidéken, ahol a résztvevők száma közel kétszeresére nőtt. A falusi téli tanfolyamokon is számottevő a növekedés. A termelőszövetkezetekben ez a politikai oktatás fő formája.

A pártoktatás szervezett tanfolyamainak száma némileg csökkent, ugyanakkor bővültek a kötetlenebb formák, főleg az előadásos propaganda. Ez évben kb. 700 000 ember vesz részt a pártoktatásban.

---

[1] A Politikai Bizottság 1963. április 12-i levelére történik itt utalás. Ebben a levélben a PB felhívta a pártbizottságok figyelmét az 1963–1964-es pártoktatási év gondos előkészítésére, a propagandamunka hatékonyságának, meggyőző erejének növelésére. Külön hangsúlyozza a PB, hogy a pártoktatás legyen szorosabb kapcsolatban „az élettel, a párt gyakorlatával és segítse a párt politikájának még jobb megértetését, még eredményesebb végrehajtását. Küszöböljék ki a propagandamunkából az iskolás, sematikus módszereket, a vulgarizálást”. A továbbiakban felhívja a figyelmet az „inkább kevesebbet, de jobban” lenini elvnek az érvényesítésére a tanfolyamok szervezésében.

Az 1964–1965-ös pártoktatási évben a fő feladat az oktatás hatékonyságának növelése.

1. A pártoktatásban az eddiginél lényegesen nagyobb helyet kell biztosítani a gazdasági kérdések propagandájának.

a) A pártoktatás sokoldalúan ismertesse az éves és perspektivikus népgazdasági terveket. Adjon tájékoztatást a népgazdaság helyzetéről, ismertesse a célkitűzéseket és azok megvalósításának útjait, a legfontosabb termelési feladatok megoldásának politikai jelentőségét. Segítse az egyes területeken meglevő helytelen szemlélet és gyakorlat felszámolását. Jobban állítsa előtérbe a társadalmi tulajdon védelmével, a munkafegyelem javításával kapcsolatos teendőket.

b) A népgazdasági feladatok ismertetése során a pártoktatásban kapjanak helyet az alábbi kérdések:

- a párt gazdasági-szervező munkájának új követelményei;
- iparunk korszerűsítésének, a termelés gazdaságosságának kérdései;
- exporttermelésünk helyzete, feladatai;
- a termelékenység növelése és a munkaerőhelyzet alakulása;
- a munkaverseny fejlesztése;
- a munkatermelékenység növelésének és az életszínvonal emelkedésének összefüggése;
- a mezőgazdasági termelés növelését elősegítő tartalékok feltárása és felhasználása;
- az állattenyésztés és a takarmánybázis biztosításának feladatai;
- az anyagi ösztönzés jól bevált formáinak alkalmazása.

c) A pártoktatásban kapjanak nagy helyet a szocialista országok együttműködésének – a KGST-nek – elvi-gyakorlati kérdései, különösen a szocialista termelési viszonyok nemzetközivé válása, az együttműködés és a szuverenitás, a nemzeti érdekek és a közös érdekek összefüggése, az együttműködés hasznossága valamennyi KGST tagállam számára. E kérdések megtárgyalását a nacionalizmus elleni harc is indokolja.

A gazdasági propaganda kiszélesítése érdekében a pártbizottságok a következő oktatási évben:

- ahol arra lehetőség van, növeljék a gazdaságpolitikai tanfolyamok számát;
- a központi tananyagokat egészítsék ki helyi anyagokkal;
- fordítsanak nagy figyelmet a gazdasági vezetők, a szakmai középkáderek politikai képzésére, marxista nevelésére, a szakmai és politikai képzés kellő összhangjának megteremtésére;
- az elméleti konferenciákon tűzzenek napirendre gazdaságpolitikai kérdéseket, a vita tapasztalatait széles körben terjesszék egészen az alapszervezetekig;

– fokozottan segítsék a szocialista brigádok eszmei nevelését. Ennek érdekében, ahol lehetséges, a brigádok tagjait egységesen vonják be a pártoktatásba.

2. A pártoktatás valamennyi tanfolyamán foglalkozni kell olyan elméleti-ideológiai kérdésekkel, mint:

– a szocialista tudatosság növelésének szerepe a szocializmus teljes felépítésében;

– a tudatos szocialista fegyelem, a dolgozók szocialista erkölcsiségének erősítése;

– a polgári, kispolgári gondolkodásmód, szokások, azok maradványai, különösen a nacionalizmus és a vallásos világnézet elleni harc;

– a szocialista nemzeti egység, a párt szövetségi politikája;

– a párt ideológiai-politikai egységének erősítése.

3. A nemzetközi kérdések propagandájában továbbra is feladat az 1960-as Moszkvai Nyilatkozatban kifejtett kérdések széles körű magyarázása a mai helyzettel összefüggésben, a vitás kérdésekben álláspontunk pozitív kifejtése. Többet és jobban kell foglalkozni a Szovjetunió és a baráti országok fejlődésével. Az ideológiai területen fokozódó nyugati behatolási kísérletek is megkövetelik az antiimperialista propaganda erősítését.

A nemzetközi kérdések propagandájának javítása megkívánja:

– az előadásos propaganda nagyarányú fejlesztését;

– nemzetközi kérdésekkel foglalkozó előadók kiképzését;

– a gazdaságpolitikai tanfolyamon belül „A világgazdaság és a nemzetközi politika kérdései” címmel új tagozat indítását;

– a párttagság rendszeresebb tájékoztatását.

III

Az oktatás szervezeti formáiban az 1964–1965-ös évben nem lesz változás. A pártbizottságok keressék a propagandamunka irányításának legjobb módszereit, a hatékonyság növelésének lehetőségeit, eszközeit:

1. Nagy figyelmet fordítsanak a falusi propaganda kiszélesítésére, a falusi káderek képzésére.

2. Gondosan készítsék elő a marxizmus–leninizmus esti középfokú iskoláit. A minőségi követelmények szigorú betartása mellett növeljék a tanfolyamok számát.

3. Javítsák az esti egyetemeken az oktatás minőségét, a nevelőmunkát, szilárdítsák meg a budapesti kerületi és járási kihelyezett osztályokat és a kétéves szakosító tanfolyamokat.

4. A lehetőségek maximális kihasználásával javítsák meg a propagandista-

képzést és továbbképzést. Tegyék tervszerűbbé a pártiskolai és iskolán kívüli formák – elsősorban a Pártfőiskola és az esti egyetemek – felhasználását a propagandisták képzésében. A propagandisták továbbképzésére szervezzenek időszakos speciális tanfolyamokat, amelyeken ismertetik a marxizmus–leninizmus fejlesztésében elért új elméleti megállapításokat. Gondoskodjanak a propagandisták rendszeres politikai tájékoztatásáról, és adjanak az eddiginél több módszertani segítséget számukra.

5. A vezetők marxista továbbképzése érdekében következetesen hajtsák végre a Politikai Bizottság 1963-as határozatát,[2] dolgozzák ki annak egész évi programját és ütemtervét.

6. Gondoskodjanak a pártoktatásban részt vevők megjelenési és tanulmányi fegyelmének megjavításáról.

A következő években a Központi Bizottság Titkársága tárgyalta meg a pártoktatási munka tapasztalatait és jelölte meg a feladatokat. Az itt közölt dokumentumhoz képest ezek a határozatok lényeges változást nem eszközöltek. Felhívták a figyelmet hazánk belső fejlődése és a nemzetközi helyzet által felvetett legjelentősebb problémák figyelembevételére az oktatási munkában.

Szervezeti téren – ami természetesen tematikai változásokkal is együttjárt – történtek bizonyos módosulások. A Titkárság 1965. március 2-i határozatában például megállapította: „A pártoktatás szervezeti rendszere egészében jó. A tömegoktatásban azonban szükségesek bizonyos módosítások: »A marxizmus–leninizmus kérdései« kétéves tanfolyam 1965-től kezdődően egyéves legyen, »A szocializmus építésének kérdései« címmel ölelje fel a szocialista fejlődésünk és építőmunkánk elvi-politikai kérdéseit. »A világgazdasági és a nemzetközi politika kérdései« című tanfolyamot tovább kell fejleszteni és tematikájában előtérbe állítani a nemzetközi helyzet és a nemzetközi munkásmozgalom főbb kérdéseit."

„1965 szeptembertől kezdve a Pártfőiskolán működő 5 hónapos propagandistaképző szakosító tanfolyamokat – mivel feladatukat betöltötték – fokozatosan át kell alakítani a pártiskolai tanárok és esti egyetemi oktatok továbbképzését szolgáló tanfolyamokká." Felhívja a határozat a figyelmet arra, hogy *politikai témájú előadásokat, illetve előadássorozatokat* a pártbizottságok irányításával az *eddiginél jobban koordinálni kell a párt, a SZOT, a KISZ, a TIT, a Hazafias Népfront között.*

A Titkárság 1966. január 21-i határozata az előbbiekben említett szervezeti változásokat is értékeli és megállapítja: »A szocializmus építésének kérdései« tanfolyam iránti érdeklődést a 70 000 fős első évi létszám is mutatja. Tovább nőtt a gazdaságpolitikai tanfolyam népszerűsége, a hallgatók száma 25 százalékkal nőtt, elérte a 140 000 főt."

Ez a határozat megállapítja, hogy a pártiskolát, esti egyetemet végzettek számának növekedésével szükségessé válik a továbbképzésüket szolgáló formák kiszélesítése, az elméleti konferenciák differenciáltabbá tétele.

---

[2] Itt is a Politikai Bizottság 1963. április 12-i levelére történik utalás.

8

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A NÉPI ELLENŐRZÉSI BIZOTTSÁGOK MUNKÁJÁRÓL

(1964. FEBRUÁR 18)

A Politikai Bizottság a népi ellenőrzési bizottságok munkájáról szóló előterjesztést tudomásul veszi, és az alábbi határozatot hozza:

Megállapítja, hogy a népi ellenőrzés 6 éves működése igazolta a társadalmi erők közreműködésére épülő állami ellenőrzési rendszer létrehozásának szükségességét és helyességét. A népi ellenőrzés munkájával segítette a párt és a kormány határozatainak érvényesülését. Alkalmas eszköznek bizonyult a dolgozók fokozottabb mértékű bevonására a közügyek intézésébe.

A népi ellenőrzés vizsgálatainak fő gyengesége egyrészt az, hogy gyakran nem elemzik és osztályozzák eléggé világosan a megállapított hibák okait, másrészt az, hogy esetenként akkor sem vetik fel a hibákkal és fogyatékosságokkal kapcsolatban a személyes felelősséget, amikor annak helye lenne. Hiányosság továbbá, hogy az ellenőrzés megállapításainak hasznosításában a közvélemény tájékoztatása és bevonása nem fejlődött ki kellő mértékben.

A Politikai Bizottság megállapítja, hogy a népi ellenőrzésről szóló törvény[1] továbbra is alkalmas keretét adja a népi ellenőrzés eredményes munkájának. A népi ellenőrzés feladatainak és működésének újbóli általános szabályozása nem szükséges.

A további munkában a következő szempontokat kell érvényesíteni:

1. A népi ellenőrzés tevékenységében erősíteni kell a társadalmi jelleget is, ugyanakkor jobban érvényt kell szerezni az állami fegyelemnek, vagyis erősíteni kell az állami jelleget is.

2. Az ellenőrzési munkaprogramok összeállításakor nagyobb figyelemmel kell lenni azon feladatok ellenőrzésére, melyek több népgazdasági ág, iparág vagy vállalat együttműködését igénylik, mert a tapasztalatok szerint ilyen esetekben a legnagyobbak a zökkenők és sikkad el gyakran a felelősség is. (Beru-

---

[1] Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1957. július 16-án hozott határozatot a népi ellenőrző szerv létrehozásáról. (Lásd Az MSZMP határozatai és dokumentumai. 1956–1962. Kossuth Könyvkiadó 1964. 85–87. old.) Az ennek alapján született 1957. évi VII. törvény végrehajtásáról a 6/1958. (I. 18.). Korm. sz. rendelet intézkedik. (Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. 1958. Közgazdasági és Jogi Kiadó 1959. 171–174. old.)

házások, ipar-kereskedelem kapcsolata stb.) Emellett rendszeresen helyet kell kapnia az ellenőrzésben a lakosság széles rétegeinek életkörülményeivel közvetlenül kapcsolatos gazdasági tevékenységek vizsgálatának, a közszükségleti cikkek minőségének, valamint a bürokráciamentes ügyintézés érdekében folytatott vizsgálatoknak.

3. A népi ellenőrzés szervei erősítsék az ellenőrzés segítő, már a vizsgálat folyamán megoldást kereső jellegét, valamint a személyi felelősség megállapítását a hibákkal kapcsolatban. A hibát elkövető személyekkel szemben nevelő szándékkal kell felvetni a felelősséget, elérve ezzel, hogy amikor csak lehetséges, a hibát elkövetők maguk javítsák ki azt.

4. A népi ellenőrzés helyezzen nagyobb súlyt a vizsgálatok során szerzett általánosítható közgazdasági és gyakorlati problémák, a többször visszatérő negatív jelenségek rendszerezésére és elemzésére. Ezekről, valamint a vizsgálatok során szerzett tapasztalatairól a KNEB évenként egyszer adjon összefoglaló jelentést a kormánynak.

5. A népi ellenőrzés munkája hatékonyságának növelése megköveteli a pártirányítás fokozottabb érvényesítését, a tanácsokkal, valamint a társadalmi szervezetekkel való együttműködés javítását. Ezért

a) valamennyi szintű ellenőrzési bizottság munkatervének összeállításánál kérje ki az illetékes pártszervek véleményét,

b) a népi ellenőrzési bizottságok a fontosabb vizsgálatokról készült összefoglaló jelentéseket rendszeresen küldjék meg az illetékes pártbizottságoknak és a tanácsnak. A jelentősebb vizsgálatokról készült összefoglaló jelentéseket a párt végrehajtó bizottsági ülésén tárgyalják meg,

c) a népi ellenőrzési bizottságok az egyes vizsgálataik megindításáról és megállapításairól tájékoztassák az ellenőrzés alá vont üzem, vállalat, intézmény pártbizottságát, illetve pártvezetőségét is,

d) a pártbizottságok nyújtsanak segítséget ahhoz, hogy a népi ellenőrzés olyan vizsgálatainak tapasztalatai, melyek témájuknál fogva a lakosság széles tömegeit érintik, üzemi gyűlések, lakóterületi ankétok stb. szervezésével kerüljenek a nyilvánosság elé. Segítsék, hogy a népi ellenőrzés társadalmi aktívái a terület tekintélyes munkás, paraszt, értelmiségi dolgozóiból kerüljenek ki,

e) a népi ellenőrzés és a tanácsok kapcsolatában fel kell számolni a formális vonásokat. Biztosítani kell, hogy a népi ellenőrzési bizottságok és a tanácsok kapcsolata a törvényben lefektetett elvek szerint alakuljon. A tanácsok államhatalmi és tömegszervezeti funkcióik ellátása során jobban támaszkodjanak a népi ellenőrzés vizsgálati tapasztalataira,

f) a népi ellenőrzési bizottságok szorosabban működjenek együtt a társadalmi szervekkel, elsősorban a szakszervezetekkel, mindenekelőtt a lakosság életkörülményeit meghatározó kérdések vizsgálatainál, továbbá a termékek minőségére, a termelés belső tartalékainak feltárására, műszaki színvonal emelésére stb. irányuló ellenőrzéseiknél.

6. A KNEB összetételének célszerű olyan megváltoztatása, hogy az állami vezetők számának csökkentésével egyidejűleg növekedjen a társadalmi szervek és testületek (elsősorban a SZOT) képviseletének aránya.

7. A KNEB és a területi ellenőrzési bizottságok aktívabban használják fel a nyilvánosság eszközét, gyakrabban tájékoztassák a dolgozókat, a közvéleményt vizsgálati tapasztalataikról. E tevékenységüknek fő formái a következők legyenek:

- üzemi gyűlések, ankétok a megfelelő társadalmi szervekkel együttműködve,
- sajtó, rádió és televízió adta lehetőségek felhasználása, közlemények és kommünikék formájában.

8. A KNEB speciális csoportja kapjon felhatalmazást arra, hogy a kormány megbízása alapján esetenként a fegyveres testületek gazdálkodását is ellenőrizze.

9. A népi ellenőrzés szervei tekintsék feladatuknak munkatervük összehangolását az egyéb funkcionális állami ellenőrző szervek vizsgálati programjaival, és az ellenőrzések számának csökkentése, valamint az erők összefogása céljából a feladat jellegétől függően gyakrabban végezzenek közös vizsgálatokat az érdekelt minisztériumokkal és szervekkel.

10. A népi ellenőrzésről szóló törvénynek azt a pontját, amely előírja, hogy a KNEB az éves népgazdasági tervekhez, illetve a költségvetéshez kötelező jelleggel szóljon hozzá, hatályon kívül kell helyezni.[2]

11. A KNEB-et munkája hatékonyságának növelése céljából olyan jogkörrel célszerű felruházni, hogy amennyiben a vizsgálat alapján indokoltnak látszik, az eljárás lefolytatásáig felelős személyeket – a kormány által kinevezett tisztviselők kivételével – beosztásukból felfüggeszthessen és anyagi eszközöket zárolhasson. Az ilyen ügyekben való végleges döntés azonban a vizsgálat befejezése után az illetékes állami szerv hatáskörébe tartozik.

12. A népi ellenőrzési bizottságok munkájáról szóló előterjesztést a kormány elé kell terjeszteni március hónapban.

A népi ellenőrzés szervezetei 1958-ban alakultak meg a fővárosban, a fővárosi kerületekben, minden megyében, a megyei jogú városokban, járásokban és járási jogú városokban. Ez a forma az államigazgatás szervezetét követte. Így azonban az ugyanazon a helyen működő városi és járási, illetőleg megyei és városi népi ellenőrzési bizottságok között párhuzamosságok alakultak ki. Ezért a járási, illetve megyei székhelyen stb. működő alacsonyabb fokú népi ellenőrzési bizottságokat meg kellett szüntetni, és a megyei, illetőleg a városi népi ellenőrzési bizottságok hatáskörét a járásokra is ki kellett terjeszteni.

---

[2] Ez a kötelezettség megfelelő apparátus hiányában formális volt. Ehelyett a KNEB-nek a vizsgálati tapasztalatokat társadalmi összefüggésében elemző beszámoló jelentést kell adnia a kormány részére.

Hasonló helyzet alakult ki Budapesten is, ahol a Fővárosi Népi Ellenőrzési Bizottság megszüntetésével a fővárosi ügyek irányítását a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság fővárosi osztálya látta el. Ez a rendelkezés lehetővé tette mind a függetlenített, mind a társadalmi erők nagyobb koncentrálását.

A gyakorlati tapasztalatok, de különösen a gazdaságirányítás új rendszerében bekövetkező vállalati önállóság, indokolttá tette a Fővárosi Népi Ellenőrzési Bizottság újbóli megszervezését. Az új gazdasági irányítási rendszerben ugyanis a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság munkájában az átfogó, elemző, országos jellegű komplex vizsgálatok fokozottabban kerülnek előtérbe. Ilyen körülmények között a KNEB nem lesz képes arra, hogy a főváros területén is közvetlenül lásson el operatív feladatokat.

A munka szervezeti formái nem mellékesek, azonban – mint a párt vezető szerveinek határozatai leszögezték – a népi ellenőrzési munka eredményei „mindenekelőtt annak köszönhetők, hogy széles népi hálózatra támaszkodik", a műszaki és gazdasági szakemberek mellett munkájában részt vesznek „a területen dolgozó munkások, parasztok és más dolgozók". E munka megbecsülésének növelése jelenlegi viszonyaink között egész társadalmunk jelentős érdeke.

9

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ ÉPÍTŐIPAR MUNKÁJÁRÓL

(1964. FEBRUÁR 20)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1964. február 20-án, kibővített ülésén – a forradalmi munkás-paraszt kormány tagjainak részvételével – megtárgyalta az építőipar helyzetét és munkáját.

I

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága megállapította, hogy az építőipari tevékenység az utóbbi három évben fejlődést mutat. Az építkezés méretei hazánkban minden eddigit felülmúltak.

A második ötéves tervünk három évében jelentős ipari objektumok százai létesültek. Befejeződött olyan nagy ipari üzemek építése, mint a Dunai Cement- és Mészmű, a Dunaújvárosi Szalmacellulózgyár, az Oroszlányi Hőerőmű, a

Székesfehérvári Könnyűfémmű, a Tiszai Vegyikombinát és sok más nagyüzem. Széles méretű az ipari építkezés az ország szinte minden vidékén. Korszerűsítettük és 1000 kilométerrel bővítettük útjainkat, fejlesztettük vasúti, telefon- és távíróhálózatunkat.

Az építkezések nagy része közvetlenül javítja népünk életkörülményeit. 1960–1963 között 173 000 új lakás, 1930 általános és 370 középiskolai tanterem épült. A lakosság áruellátásának javítását 14 új nagy áruház és 500 új kiskereskedelmi üzlet megnyitása, az egészségügy ellátását 2150 kórházi ágy és 280 körzeti és szakrendelő építése szolgálta. 20 000 munkás részére – akik családjuktól távol dolgoznak – építettünk korszerű, minden kényelemmel ellátott munkásszállást. A lakó- és középületek tatarozására és karbantartására ez idő alatt 5600 millió forintot fordítottunk. Általános azonban a panasz a tatarozási és karbantartási munkák elhúzódására és minőségére.

A szocialista mezőgazdaság számára is mind többet és többet építünk. Három év alatt a nagyüzemi állattenyésztés céljaira 370 000 szarvasmarha-, 1 millió 400 000 sertésférőhely (istálló, ól) épült. A mezőgazdasági termékek raktározására összesen 300 000 tonna befogadóképességgel, magtárakat és gyümölcstárolókat létesítettünk.

Az állami építőipar műszaki fejlődését jelzi, hogy a lakóépületek falazata növekvő arányban készül előre gyártott elemekből. (Különböző blokkok.) Új építőanyagipari üzemek létesültek, és ezzel megtörténtek a kezdeti lépések az építőipar korszerű anyagokkal való ellátására.

Az építőipar azonban nem felelt meg hiánytalanul a követelményeknek, a népgazdasági tervekben kitűzött céloknak. Új épületeink tetszetős esztétikai megoldása szépíti fővárosunk és városaink képét. Előfordul, hogy az építésztervezők az épületek megjelenési formája mögött a célszerűséget, a gazdaságosságot másodlagosnak tekintik. A mezőgazdasági építmények tervei nem megfelelőek.

Az építőipari termelés gazdaságossága alig javul, az utóbbi években az építőipar nem teljesítette önköltségcsökkentési tervét. A lakások építési költsége csökkent, az egyéb építményeké viszont változatlan maradt, illetve emelkedett. A gazdaságosabb építkezés lehetőségeit rontja, hogy a népgazdasági tervek nem gondoskodtak a beruházási építkezések nagyobb koncentrációjáról, nagy a számuk és a területi szétszórtságuk az egyidőben folyó építkezéseknek.

Az építkezési feladatok növekedésével fokozatosan javult az építőmunkások helyzete, átlagkeresetük a három év alatt 8 százalékkal emelkedett. Növekedett a szocialista munkásbrigádok száma, erősödött az építőipar törzsgárdája, akik teljes szívvel végzik munkájukat. Ugyanakkor helyenként laza a munka- és műszaki fegyelem: a munka szervezettsége alacsony. Az építmények használata során gyakran tűnnek ki minőségi hibák: ezek a lakosság körében elégedetlenséget keltenek, kijavításuk költséges. Különösen sok kifogás merült fel az építkezéseknél felhasznált szerelvények, alkatrészek (vízcsapok, radiátorok, zárak, ajtók, ablakok) és műanyagok minőségi hibái miatt. Az építőipar gépesítése nem kielégítő, a meglevő géppark sincs eléggé kihasználva.

A második ötéves terv hátralevő éveiben jelentős feladatok hárulnak az építőiparra. A további években előreláthatóan még tovább emelkednek a népgazdaság igényei, mind az építmények mennyiségét, mind pedig minőségét illetően. A követelmények a vezetés magasabb színvonalát, szervezettebb felkészültséget, fegyelmezettebb munkát és a műszaki fejlesztés gyorsítását igénylik.

II

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága az építőipar fejlesztésének további irányát a következőkben határozza meg:

Az építőipar technikai alapjainak korszerűsítésével, valamint a munka jobb megszervezésével érje el a munkatermelékenység lényeges növelését. Teremtsék meg az összes feltételeit annak, hogy az építőipari kivitelezés mielőbb szerelő jellegű tevékenységgé váljék, s az építési munkának műszakilag lehetséges és gazdaságilag indokolt részét előre gyártó ipari üzemek végezzék. E célok érdekében:

1. A népgazdasági tervekben az építőipar gépellátását a növekvő feladatokkal és technológiai fejlődéssel összhangban kell biztosítani. Elsősorban a házgyárakhoz, a beton- és habarcsgyárakhoz szükséges gépek, sablonok, szállítóeszközök és szerelőberendezések gyártását biztosítsák. Az építőipari gépeket gyártó üzemek kijelölésénél lehetővé kell tenni, hogy az építőipari gépjavító üzemek – új gépek gyártása helyett – mindenekelőtt az építőipari gépek javításával foglalkozzanak.

2. Elsősorban az állami lakásépítkezés műszaki fejlesztését gyorsítsák, mert ezen a területen kialakultak a lehetséges műszaki megoldások, és biztosítható a tömegszerű gyártás. A következő években erőteljesen rá kell térni az előregyártó üzemekben már ablakkal, ajtóval ellátott, helyszíni vakolást nem igénylő, teljes szobafal nagyságú elemek (panelek) gyártására, amelyeket az építkezések színhelyén szerelnek össze. A harmadik ötéves terv idején az állami kivitelezésben épülő lakások mintegy 30 százaléka épüljön ilyen módon. E célból házgyárakat kell létrehozni.

3. Az ipari építkezések korszerűsítésének útja: a szerkezetek tipizálása, hogy lehetővé váljék az azonos szerkezeti elemek felhasználása a különféle rendeltetésű ipari épületeknél.

A harmadik ötéves terv végére az ipari, a raktározási és a közlekedési célú csarnokoknak mintegy 50 százaléka előre gyártott, tipizált szerkezeti elemekből épüljön. Az egy városban, helységben tervezett különböző ipari üzemeket lehetőleg egy összefüggő területen helyezzék el és arra törekedjenek, hogy ezek egy tömbben épüljenek meg.

4. A mezőgazdasági építkezések számára megfelelő típusterveket készítsenek, korszerű, könnyű, tipizált épületszerkezeteket gyártsanak és alkalmazzanak. Az előre gyártott elemek szerelését az állami építőipar szakosított szerelőrészlegei végezzék, a befejező építőipari munkákhoz vegyék igénybe a helyi munkaerőket és anyagokat.

5. A harmadik ötéves terv végéig gépesítsék a nehéz testi munkával járó és nagy munkaigényű építőipari tevékenységet, a belső anyagmozgatást (földmunka, vakolás, beton- és habarcskeverés, illetve szállítás). Ez idő alatt automatikus működésű beton- és habarcsgyárakat létesítsenek.

6. Az építőipari szövetkezetek úgy fejlesszék technikai alapjaikat, hogy a lakosság közvetlen rendelésére, korszerűbb módszerekkel, tömegesen építhessenek többszintes lakóházakat.

7. A magánerőből épülő lakásokhoz biztosítsák a szükséges építőanyagokat és szerkezeteket, köztük már olyanokat is, amelyek lehetővé teszik a korszerűbb építkezést.

III

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága az építőipar erőinek gazdaságosabb felhasználása, az építőipar állami irányításának megjavítása céljából a következőket határozza:

1. Az Országos Tervhivatal és a beruházókat irányító hatóságok már az 1965. évi tervben javítsák tovább, s a harmadik ötéves terv során növeljék optimális mértékűre a beruházások koncentrálását – javítsák meg azok előkészítését.

Az építésügyi miniszter összpontosítsa az építőipar erőit az építmények gyorsabb és jobb minőségű kivitelezésére. Ennek kapcsán:

a) Az építőipar irányításának, egybehangolásának és az erők összpontosításának olyan rendszerét kell megteremteni, amely lehetővé teszi, hogy még a nagyobb beruházások is a kivitelezés megkezdésétől számított két év alatt legalább részlegesen üzembe lépjenek, a harmadik évben pedig befejeződjenek. Ez alól csak az ipari kombinátok, egyes erőművek, és a nagyobb bányászati beruházások lehetnek kivételek.

b) Az építésügyi miniszter, egyetértve az illetékes állami szervekkel, a különböző hatósági engedélyek kiadásának lehetséges összevonásával és központosításával egyszerűsítse és rövidítse meg az építési engedélyezési eljárást.

c) Az 1965. évi népgazdasági és vállalati tervekben kapjon a jelenleginél lényegesen nagyobb szerepet a rendeltetést kifejező tervmutatók (üzemi terület, lakás, férőhely, kórházi ágy, tanterem) előírása.

2. A tervezők válasszanak a népgazdaság érdekeivel és anyagi erőforrásaival összhangban álló, korszerűbb és takarékosabb tervmegoldásokat, szélesítsék a tipizálásba bevont építmények körét (ipari, kommunális, mezőgazdasági építmények). Törekedjenek az egyes típustervek ismételt igénybevételére, hogy az építés során érvényesüljenek a többszöri felhasználás előnyei.

A központi tervezőintézetek munkáját egyszerűsíteni és tehermentesíteni kell azon részmunkák alól, amelyeket célszerűbb a kivitelező vagy gyártó vállalatoknál elvégezni.

A kutatók fordítsanak nagyobb figyelmet a korszerű építési rendszerek elterjesztésére, a kutatás és az ipar közötti kapcsolatok elmélyítésére, a nemzetközileg már elért műszaki és szervezési megoldások körülményeinek megfelelő hazai alkalmazására.

3. Korszerű munkaszervezéssel, tervszerű munkaerő- és bérgazdálkodással emeljék a munka termelékenységét, s ellensúlyozzák a fokozódó munkaerőhiányt.

a) Ahol a gazdaságossági szempontok ezt követelik meg (nagy termelékenységű gépek, berendezések kihasználása), ott be kell vezetni a kétműszakos s bizonyos esetekben a háromműszakos munkát.

A téli építkezések növelésével is tegyék lehetővé az építőipar egyenletes foglalkoztatását egész évben.

b) Az építőipari vállalatok és irányító hatóságaik a munkák helyes programozásával, a munkahelyi szervezés fejlesztésével és a pontosabb anyagellátással teremtsék meg a kivitelező munka jobb feltételeit, amelyek egyben megalapozzák a munkafegyelem megszilárdítását.

Az építésvezetők és művezetők támaszkodjanak a szocialista brigádokra és az építőmunkások törzsgárdájára, határozottabb vezetéssel erősítsék a technológiai és munkafegyelmet, munkájukat felelősségteljesebben, igényesebben végezzék.

c) Biztosítsák az építőipar vezetői, hogy a termelékenység lényeges növekedésével járó korszerű (folyamatos, szalagszerű) építésszervezés általánosan alkalmazott módszerré váljék. A harmadik ötéves terv végéig érjék el, hogy az állami lakásépítkezéseknek mintegy 90, a mezőgazdasági építkezéseknek 80, az ipari és mélyépítéseknek hozzávetőleg 40 százalékánál így szervezzék a munkát.

4. Az építésügyi miniszter tegyen hatósági intézkedéseket, hogy az építmények (közöttük a lakosság számára elsőrendű fontosságú lakóházak és épülettatarozások) az előírt minőségben készüljenek, s a szükséges javítási munkákat, garanciális kötelezettségeket az eddiginél jóval rövidebb idő alatt és nagyobb

gondossággal végezzék el. Szigorítsák meg a munka átvételét és a minőség ellenőrzését az építkezéseken.

5. Az építésügyi miniszter egyszerűsítse a bérutalványozási és elszámolási rendszert úgy, hogy ez könnyen érthető legyen a munkások számára. Az építőmunkások – ahol csak lehetséges – előre kapjanak olyan munkautalványokat, amelyek együttesen feltüntetik az elvégzendő munka mennyiségét, minőségét, a ráfordítható időt és a teljesítésért járó keresetet.

6. A gazdaságosság hatékonyabb érvényesítése céljából

a) az építésügyi miniszter legkésőbb 1965 végéig írja elő minden tömegesen épülő építményfajta kötelező költségnormáit;

b) az építkezések elszámolásánál a részfizetések folyósítása helyett át kell térni a befejezett munkaszakaszok, építményrészek, illetve készépítmények számlázására. Az új elszámolási rendszer ösztönözzön az építmények határidős átadására. E rendszert 1965-től fokozatosan alkalmazzák.

7. Az építésügyi miniszter biztosítsa

a) a hatásosabb ellenőrzéssel az építésügyi szabályok betartását;

b) a népgazdaság érdekeinek megfelelő egységes műszaki fejlesztést és bérpolitikát.

8. A népgazdasági tervek biztosítsák, hogy a népgazdaság építési szükségleteinek kielégítése elsősorban a technikailag fejlettebb és magasabb termelékenységű építőipari szervezetek révén valósuljon meg.

9. A művelődésügyi miniszter tegyen megfelelő intézkedéseket az építőipar növekvő szakemberellátására, egyebek között: gépészekben, épületgépészekben, vegyészekben stb.

IV

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága az építőipari pártszervezetek, szakszervezetek, ifjúsági szervezetek és társadalmi egyesületek feladatait a következőkben határozza meg:

Az építőipari dolgozók 83 százaléka szervezett munkás, s 13 200 a kommunista. Az építőmunkások közül sokan vettek részt a magyar munkásosztály dicsőséges harcaiban, küzdöttek nehéz időkben a kizsákmányolás, a fasizmus ellen, népünk felszabadításáért. Az építőipari dolgozók helytállnak a szocialista gazdaság fejlesztésében, gyakran mostoha természeti és időjárási viszonyok között.

Nehezíti köztük a politikai felvilágosító munkát, hogy munkahelyük állandóan változik, s nagy többségük falun él. Emiatt sokuk gondolkodásmódja még különbözik a nagyüzemi ipari munkások szemléletétől, a munkához való viszonyától.

Pártszervezeteink mindezt figyelembe véve válasszák meg a politikai tömegmunka módszereit és formáit.

a) A területi pártbizottságok mozdítsák elő a pártépítő munkát, az építőipari pártszervezetek megerősödését, hogy növelhessük politikai befolyásunkat az építőipari dolgozók között. Szervezzék a területükön levő különböző építőipari vállalatok pártszervezeteinek együttműködését.

b) Az építőipari vállalatok, tervező- és kutatóintézetek pártszervezetei segítsék az új technika és technológia kialakulását és meghonosodását, a jobb, a gazdaságosabb építést szolgáló törekvéseket és kezdeményezéseket.

c) Az építőipari pártszervezetek tevékenységében különösen időszerű feladat: a munkafegyelem erősítése és a munkaidő jobb kihasználása, a technológiai fegyelem betartása és a minőség javítása, a korszerű munkaszervezési módszerek elterjesztése, a munkaerő-vándorlás csökkentése.

d) A párt- és a szakszervezetek, az ifjúsági szervezetek szervezzék a dolgozóknak a termelékenység növeléséért, az építési időtartamok csökkentéséért, az átadási határidők betartásáért folyó versenyét.

Mindenütt, ahol az mérhető és minősíthető, az építőipari munkák minőségének javítását helyezzék előtérbe a szocialista munkaverseny céljai között. Erősítse a szocialista munkaversenyt az azonos munkát végző építő- és szerelőbrigádok, termelőegységek között szervezett nemes vetélkedés.

e) Az oktatási intézmények (a műszaki egyetemek, felsőfokú technikumok), továbbá a szakmai és társadalmi szervek (a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének tagegyesületei, a Magyar Építőművészek Szövetsége) felvilágosítással és a szakmai továbbképzés szervezésével segítsék elő az e határozatban kitűzött célok megvalósítását.

Az építőipar tevékenysége befolyásolja egész szocialista társadalmunk fejlődését. Annak ellenére, hogy csak az utóbbi három évben 173 000 család (600 000 –700 000 személy) új lakáshoz jutott, további százezrek várnak rossz lakáskörülmények között, önálló lakás nélkül új lakásokra. A fiatalok és a felnőttek tanulni, művelődni és szórakozni vágynak, s ehhez iskolák, kultúrházak, könyvtárak, éttermek egész tömege szükséges. Iparunk, mezőgazdaságunk, közlekedésünk és kereskedelmünk sok ezer épületet, korszerű utat igényel.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága felhívja az építőipar minden dolgozóját, hogy a termelékenység növelésével, munkája jobb szervezésével, kifogástalan minőségű épületek átadásával támogassa országunk gazdasági és kulturális felemelkedését.

Felhívja az építőipar munkájához szorosan kapcsolódó más népgazdasági ágazatok dolgozóit is, hogy tervszerűbb együttműködéssel segítsék az építőipart.

A gépgyártás és a vaskohászat dolgozói adjanak korszerűbb építőipari gépeket, szerkezeti anyagokat, szerelvényeket és felszereléseket.

A vegyipar dolgozói javítsák az építőiparban használatos műanyagok – mindenekelőtt a padlóburkolatok – minőségét.

A vasúti és közúti teherszállítás dolgozói időben juttassák el a munkahelyekre az építőanyagokat.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága bízik abban, hogy az építőmunkások, kutatók, tervezők, mérnökök, technikusok, közgazdászok felelősségteljes és odaadó munkával valóra váltják az egész népünk érdekeit szolgáló építési feladatokat.

Megjelent: Népszabadság, 1964. február 23.

A Központi Bizottság határozatának végrehajtása, az építőipar előtt álló növekvő feladatok megkövetelték az építőipar területén működő pártszervezetek politikai munkájának, a pártépítésnek, a gazdasági szervező munkának gyorsabb fejlődését. A KB Politikai Bizottsága 1964. július 28-i határozatában megállapította, „az állami építőipari vállalatok pártszervezeteinek felépítését és irányítását úgy kell kialakítani és fejleszteni, hogy a pártszervek az építőipar sajátos körülményei között az eddiginél nagyobb politikai hatást gyakorolhassanak a dolgozókra és vezetőkre”. Ennek megfelelően – a területi elv érvényben tartása mellett – lehetővé tette, hogy kb. 50 építőipari vállalatnál pártbizottságot hozzanak létre, amelyek függetlenített párttitkárral, önálló tag-tagjelölt felvételi, valamint fegyelmi jogkörrel rendelkezzenek. A határozat ezek irányítási rendszerének meghatározása mellett téli tanfolyamok szervezéséről is intézkedik, amelyeken az építőiparban dolgozó párttitkárok és vezetőségi tagok részvételével az építőipari pártszervezetek feladataival kapcsolatos elvi és gyakorlati kérdéseket megvitatják.

Az építőipari munkások körében folytatott politikai munka hatékonyságának fokozása érdekében a PB határozata úgy intézkedett, hogy „az illetékes területi pártbizottságok a szakszervezetekkel, a KISZ-szel, a tanácsok művelődési osztályainak és az érdekelt építőipari vállalatok párt- és tömegszervezeteinek bevonásával segítsék elő és ellenőrizzék a szálláshelyeken folytatott politikai, kulturális nevelőmunkát”.

10

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A MEZŐGAZDASÁG HELYZETÉRŐL ÉS FEJLESZTÉSÉNEK FELADATAIRÓL

(1964. FEBRUÁR 20–22)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1964. február 21-i kibővített ülésén a kormány tagjainak részvételével megtárgyalta mezőgazdaságunk helyzetét és a következő határozatot hozta:

I

Hazánk mezőgazdasága a termelőszövetkezeti mozgalom győzelme óta egészségesen fejlődik. Szövetkezeti parasztságunk az egész társadalom segítségével létrehozta a korszerű nagyüzemi gazdálkodás legfőbb alapjait. A mezőgazdasági termelés az utóbbi két esztendőben 6–7 százalékkal, az állam számára felvásárolt árumennyiség pedig mintegy 13 százalékkal emelkedett. A mezőgazdasági termelés fejlődése lehetővé tette a lakosság élelmiszer-ellátásának javítását. Növekedett a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek exportja. A fiatal szocialista mezőgazdaság eredményei meggyőzően bizonyítják a termelőszövetkezeti rendszer fölényét, máris megmutatkoznak a benne rejlő nagy erők.

A magyar falu mélyreható változások korát éli. A nagy társadalmi átalakulás alapvetően megváltoztatta a parasztság életkörülményeit. A technika térhódítása átalakítja a mezőgazdasági munka jellegét, megkönnyíti parasztságunk munkáját. Parasztságunk saját tapasztalata alapján mindjobban felismeri, hogy egyéni boldogulása elválaszthatatlanul egybekapcsolódik a közös gazdaság erősödésével. A termelőszövetkezeti gazdálkodás kialakulásával nagy kulturális fellendülés vette kezdetét a falun. Egyszerű parasztemberek százezrei tanulnak, szereznek általános műveltséget és sajátítják el a nagyüzemi gazdálkodáshoz szükséges szakmai ismereteket. A szövetkezetekben a régi vagyoni különbségekből származó ellentéteket fokozatosan felváltja a kölcsönös bizalom és egymás megbecsülése. Kialakulóban van az egységes szövetkezeti parasztság. Mindezek meggyőzően igazolják, hogy helyesen cselekedett parasztságunk, amikor bízva pártunk politikájában a szövetkezeti gazdálkodás útjára tért. Elérte célját az a nagy segítség is, amelyet társadalmunk, különösen munkásosztályunk a testvéri parasztosztálynak nyújtott.

Eredményeink legfőbb forrása a Magyar Szocialista Munkáspárt marxista–leninista politikája. Helyesnek bizonyult az a célunk, hogy a mezőgazdaságot belterjes irányban fejlesztettük, erőteljesen növeltük a beruházásokat, a gépesítést, a szőlő- és gyümölcstelepítést, az öntözést, a kémiai anyagok használatát. Hatékonyan segítette a termelőszövetkezeti gazdaságok termelési alapjainak létrehozását az utóbbi években alkalmazott ár-, adó-, hitel-, beruházás- és állami támogatási politika. A szövetkezeti közös gazdaságok megerősítését segítették elő a személyes anyagi érdekeltség növelésére, a háztáji gazdálkodásra, a kötelező földjáradék fizetésére, valamint a szövetkezeti parasztság szociális helyzetének javítására hozott intézkedések. Mindez együttesen eredményezte, hogy pártunknak a termelőszövetkezetek fejlesztésére irányuló agrárpolitikája dolgozó parasztságunk egyetértésével és támogatásával találkozott.

A mezőgazdaságban elért eredmények számottevőek, azonban a termelés még nem elégíti ki a népgazdaság növekvő szükségleteit. A nagyobb eredmények eléréséhez – a mezőgazdaság műszaki anyagi alapjainak további növelése mellett – arra van szükség, hogy az állami irányító szervek felelősségteljesebben végezzék munkájukat, s az üzemek vezetői és dolgozói fegyelmezettebben dolgozzanak, és céltudatosabban használják ki a rendelkezésükre álló anyagi eszközöket.

II

A második ötéves terv hátralevő két esztendejében a mezőgazdaságban az a legfontosabb feladat, hogy az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek teljesítsék termelési, árutermelési terveiket. Mezőgazdasági termelésünk növeléséhez minden korábbinál kedvezőbbek a feltételek, de az előttünk álló feladatok is nagyok. Az idei évnek ötéves tervünk megvalósításában döntő jelentősége van. A termelést 4–5 százalékkal, a felvásárolt áruk mennyiségét pedig 7,4 százalékkal kell mezőgazdaságunknak növelni.

1. A mezőgazdasági termelés növelésének alapja a növénytermesztés fejlesztése. Az utóbbi két esztendőben a növénytermesztés hozama mintegy 14 százalékkal növekedett. Nőtt a hüvelyesek, az olajos és az évelő pillangós növények vetésterülete. A termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok az elmúlt két év alatt 38 000 hold szőlőt és 57 000 hold nagyüzemi gyümölcsöst telepítettek. A zöldségtermő terület 28 százalékkal nőtt. A növénytermesztés belterjes irányú fejlesztését elősegítette, hogy szélesebb körben elterjedtek a nagyobb hozamú fajták és hibridek. A búza vetésterületének 70 százalékán nagy hozamú fajtákat, a kukorica-vetésterület mintegy 90 százalékán hibrid vetőmagot vetettek.

Az 1 hold szántó-, kert- és szőlőterületre jutó műtrágya az 1961. évi 96 kgról 127 kg-ra nőtt. Két év alatt mintegy 280 000 holdon végeztek talajjavítást. Az öntözésre berendezett terület ugyanezen idő alatt több mint 200 000 holddal növekedett, 56 000 holddal nagyobb a második ötéves terv végére eredetileg előirányzottnál és elérte az 516 000 holdat. Meggyorsult a mezőgazdaság gépesítése. A traktorállomány az 1961. évi 44 000-ről 1963 végére 54 000-re, a gabonakombájnok száma pedig 4700-ról közel 7000-re emelkedett. Ennek eredményeként lényegében megoldódott a talajmunkák gépesítése. A gabonabetakarítást mintegy 80 százalékban már géppel végezték. Az átlagtermések általában magasabbak voltak, mint a korábbi években. Kukoricából tavaly 15,9, cukorrépából 167,1 mázsát, az eddigi legmagasabb holdankénti átlagtermést takarítottuk be. A kenyérgabona- és takarmánytermesztésben azonban a fejlődés nem kielégítő, és ezért gabonaimportra szorultunk.

a) A növénytermesztésben az a legfontosabb feladat, hogy az ország kenyérgabona-szükségletét teljesen hazai termésből elégítsük ki. Ennek érdekében a múlt év őszén terven felül 140 000 holddal növeltük a kenyérgabona vetésterületét. Nagyüzemeink ez év őszén legalább a tavalyival azonos nagyságú területen vessenek kenyérgabonát. A műtrágya-felhasználás fokozásával a nagyhozamú búzafajták arányát – a fertődi búzát is beleértve – 80 százalékra növeljék. A kenyérgabona-termesztés teljes gépesítését 1965-ben kell befejezni.

b) A biztonságos takarmányalapok megteremtése szükségessé teszi, hogy a kalászos takarmánygabona-szükséglet biztosítása mellett igen nagy figyelmet fordítsunk a kukorica hozamának további növelésére, figyelembe véve, hogy erre hazánk éghajlati viszonyai kiválóan alkalmasak. Az idei tavaszon a kukorica csaknem mindenütt őszi mélyszántásba kerül. El kell érni, hogy a következő években ez teljes mértékben így legyen. A jó termés állandósítása azonban megköveteli, hogy emellett a mezőgazdaságban mindenütt, elsősorban nagyüzemeinkben, alkalmazzák a korszerű termelési módszereket. Így tudjuk elérni, hogy már a következő években országos átlagban 17–18 mázsa kukoricát termeljünk, és néhány év múlva a hozamok terén elérjük a legfejlettebb kukoricatermelő országok színvonalát.

Az őszi munkák időben való elvégzése érdekében, a második ötéves terv végéig a nagyüzemekben teljesen gépesíteni kell a kukoricaszár betakarítását, és előre kell haladnunk a csőtörés gépesítésében is.

A növényifehérje-ellátás javításának alapvető módja az évelő pillangós növények, elsősorban a lucerna termesztésének fejlesztése oly módon, hogy növekedjék az átlagtermés, és széles körben elterjedjenek a korszerű szénakészítési és betakarítási módszerek. Lényeges előrehaladást kell elérni takarmánytermesztésünk legelhanyagoltabb ágában, a rét- és legelőgazdálkodásban. A rendelkezésre álló anyagi eszközök összpontosításával az elkövetkező néhány esztendőben mintegy 600 000 hold rét- és legelőterületen a vízrendezés, a talajjavítás fokozásával és az öntözéssel magas színvonalú gazdálkodást kell megvalósítani.

c) Fontos népgazdasági érdek fűződik ahhoz, hogy a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok, a cukorrépa, a napraforgó, a dohány- és a zöldségfélék előirányzott vetésterületét teljesítsék, a hozamokat fokozzák és már ez évben terven felül 20 000 holddal nagyobb területen termeljenek cukorrépát.

d) A nagyüzemi szőlő- és gyümölcstelepítéseket az érvényben levő határozatoknak megfelelően kell folytatni. A telepítések során növelni kell a csemege- és étkezési szőlő arányát, gondoskodni kell a meglevő nagyüzemi szőlők és gyümölcsösök pótlásáról és gondozásáról. Nagyobb figyelmet kell fordítani a nagyüzemen kívüli szőlők és gyümölcsösök ápolására, növényvédelmére, megfelelő szaporítóanyaggal történő ellátására. A következő esztendőkben az eddig telepített nagyüzemi szőlők és gyümölcsösök nagymértékű termőre fordulásával legfontosabb feladat e területeken a szükséges járulékos és kapcsolódó beruházások elvégzése, a feltétlenül kívánatos összhang megteremtése.

A harmadik ötéves tervben előtérbe kell helyezni a történelmi borvidékek szőlőtermesztésének fejlesztését. A gyümölcsös telepítések során javítani kell a bogyós és csonthéjas gyümölcsök arányát. A nagyüzemi szőlők és gyümölcsösök termőre fordulásával összhangban biztosítani kell a szükséges járulékos és kapcsolódó beruházásokat.

e) A mezőgazdasági termelés növelésének legfontosabb feltétele a termőföldek ésszerű hasznosítása és védelme mellett a talaj termelékenységének állandó fokozása. Ennek igen nagy tartaléka az istállótrágyával való jobb gazdálkodás. Ezért a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok fordítsanak nagyobb figyelmet az istállótrágya kezelésében mutatkozó hibák kijavítására. A háztáji gazdaságokban termelt istállótrágyát is nagyobb mértékben hasznosítsák a közös gazdaságokban. A mezőgazdasági üzemek a rendelkezésükre álló műtrágyát gondosan és szakszerűen, elsősorban a kenyérgabona- és takarmánytermesztésnél használják fel. El kell érni, hogy 1965 végéig az 1 hold szántó-, kert- és szőlőterületre jutó műtrágya mennyisége megközelítse a 200 kg-ot.

A második ötéves terv hátralevő részében mintegy 400 000 holdon kell talajjavítást végezni. Ezért növelni kell a talajjavító anyagok – különösen a mész és tőzeg – termelését és biztosítani kell, hogy a javítóanyagok időben a termelőüzemekbe kerüljenek.

f) A termelőszövetkezetek és állami gazdaságok fordítsanak nagyobb figyelmet az öntözésre berendezett területek és gépek hatékonyabb kihasználására és az öntözött területek tápanyagellátására. Az öntözőgazdaságok szervestrágyaszükségletüket elsősorban a szarvasmarha-állományuk jelentős növelésével biztosítsák.

A biztonságosabb termelés és a hozamok növelése szükségessé teszi, hogy az öntözésre berendezett területet 1965 végéig mintegy 700 000 holdra növeljük. A harmadik ötéves terv időszakában további nagyarányú öntözésfejlesztést kell előirányozni. Ezért 1965-ben hozzá kell kezdeni a második Tiszai Vízilépcső építéséhez, hogy ennek segítségével mielőbb jelentős mértékben növelhessük az öntözést. Meg kell gyorsítani a kis víztárolók építését és a belvízrendezést.

2. Az utóbbi években leraktuk a nagyüzemi állattenyésztés alapjait. A nagyarányú építkezések eredményeként az ország szarvasmarha-állományának 54 százaléka, a tehenek 43 százaléka, a sertésállomány 43 százaléka, a kocáknak pedig 53 százaléka a nagyüzemekben van. A gyors fejlődést elősegítették az egyszerű kivitelezésű, olcsó szerfás építkezések. Az utóbbi két évben javult az állatállomány minősége. Növekedett a termelékenyebb hússertés- és baromfifajták aránya. A takarmánytápok etetésének elterjedése elősegítette a hizlalási idő csökkenését és a takarmányértékesülés javulását. Növekedett a vágóállattermelés, és kisebb mértékben emelkedett az egy tehénre jutó tejhozam, valamint a gyapjútermelés. Az eredmények mellett hiányosságként kell megállapítani, hogy az állatállomány a háztáji gazdaságokban nagymértékben csökkent, amit a nagyüzemek állományának növekedése nem ellensúlyozott.

a) Az állattenyésztésben most az a legfontosabb feladat, hogy a nagyüzemek gyorsabb ütemben növeljék tehén- és kocaállományukat, valamint, hogy a háztáji állatállomány további csökkenését megakadályozzuk. A legközelebbi évek legfontosabb kérdése a sertéshústermelés növelése. Ugyanakkor már a jövő évtől kezdve elő kell irányozni a tehénállomány számszerű fejlesztését is. Nagyüzemeink a tartási és takarmányozási, az egészségügyi viszonyok és az állomány minőségének további javításával emeljék a hozamokat és csökkentsék az elhullási veszteségeket. Érjék el, hogy az egy tehénre jutó évi tejhozam mielőbb meghaladja a 2500 litert, 4,5 kg takarmányból állítsanak elő 1 kg sertéshúst, a sertések hizlalási idejét pedig 10–11 hónapra csökkentsék. Nagyüzemeinkben és a háztáji gazdaságokban növeljék a tyúk- és a lúdállományt, valamint a nagyobb tojáshozamú fajták arányát. A gyapjútermelés fejlesztése érdekében minden termelőszövetkezetben és állami gazdaságban – ahol a szükséges legelőkkel és takarmányokkal rendelkeznek – tartsanak megfelelő számban juhot.

b) A korszerű és gazdaságosabb takarmányozás, valamint az állatok termelőképességének jobb kihasználása céljából 1966-ban legalább kétmillió tonna jó minőségű keveréktakarmányt kell gyártani. Ezért növelni kell a keverőüzemek számát, és a központi készletben megfelelő mennyiségű abrakot és legalább kéthavi szükségletet fedező növényi- és állatifehérje-takarmányt kell tartalékolni. A külkereskedelmi szervek gondoskodjanak jó minőségű fehérjetakarmányok beszerzéséről.

c) Az állattenyésztésben a munka termelékenységének növelése és a termelési költségek csökkentése érdekében a nagyüzemi férőhelyeket közművesíteni és korszerűsíteni kell. Az új épületeket úgy kell tervezni és felépíteni, hogy megfeleljenek a korszerű és gazdaságos üzemeltetés követelményeinek. Az építkezéseknél elsősorban a már meglevő és véglegesnek tekinthető állattenyésztő telepeket kell tovább fejleszteni.

3. A szocialista nagyüzemek kialakulása megteremtette a feltételét annak, hogy az alapvető és fejlett termelési és üzemszervezési módszerek, valamint a tudomány új vívmányai széles körben elterjedjenek. Állami gazdaságainkban és termelőszövetkezeteink többségében már alkalmazzák a talajok mélyművelését, a kémiai szereket, a termelékenyebb növény- és állatfajtákat, a tehenek és juhok mesterséges termékenyítését és más fejlett módszereket. Sok nagyüzemben azonban még az alapvető termelési eljárásokat sem tartják be, és főleg emiatt a fejlettebb módszerek is lassan terjednek.

A mezőgazdaság irányító szervei és az üzemek vezetői tekintsék fontos feladatuknak a mezőgazdasági termelés nagy tartalékát képező, a gyakorlatban már bevált művelési, növényvédelmi, tartási és szervezési eljárások széles körű bevezetését. Fejlesszék a mezőgazdasági szakpropagandát, a gyakorlati bemutatókat és a szaktanácsadást. A szakpropaganda fontos feladata, hogy szervezze a nagyüzemek között a tapasztalatcserét, terjessze az állami gazdaságok és a szövetkezetek vezetőinek, dolgozóinak jó tapasztalatait. Kutatóintézeteink is tekintsék fontos feladatuknak saját eredményeik gyakorlati bevezetésén kívül a legjobb külföldi fajták és termelési tapasztalatok hazai kipróbálását és elterjesztését.

4. A mezőgazdaság szocialista átszervezése óta meggyorsult a mezőgazdaság műszaki-anyagi ellátása. Két év alatt 17 milliárdot, a tervezettnél 4,6 milliárd forinttal többet fordítottunk építkezésekre, gépekre és egyéb beruházásokra. A nagymértékű beruházások lehetővé tették a használaton kívül került kisparaszti eszközök és berendezések nagy részének pótlását, a mezőgazdaság termelő alapjainak és a munka termelékenységének növekedését, valamint a termelőeszközök korszerűsítését.

A mezőgazdasági termelés anyagi alapjainak fejlesztésére továbbra is jelentős összegeket fordítunk. Ebben az évben több mint 10 milliárd forint értékű beruházás – a népgazdaság összes beruházásainak 24 százaléka – valósul meg a mezőgazdaságban. Az elkövetkező években nagy számban kell korszerű mezőgazdasági épületeket építeni. Erőteljesen kell fejleszteni a termények és állati termékek szállítását, feldolgozását és megóvását szolgáló beruházásokat. Nagy gondot kell fordítani a mezőgazdaságban és a kapcsolódó népgazdasági ágakban a hiányzó beruházások mielőbbi fokozatos pótlására, az élelmiszeripar megfelelő ütemű fejlesztésére és korszerűsítésére. A gépesítésnél törekedni kell az erő- és munkagépállomány jobb összhangjára. Évente 10 000 traktort és ennél több pótkocsit kell juttatni a mezőgazdaságnak, és növelni kell a teherautók számát is. Jelentősen fejleszteni kell a gépjavító bázist. E célok megvalósítása érdekében – az érvényben levő határozatoknak megfelelően – az ötéves tervben 1965-re előirányzott beruházási keretet két és fél milliárd forintra kell növelni. Ezzel a mezőgazdasági beruházásokra fordított összeg – a második ötéves terv időszakában – az eredetileg előirányzott 34 milliárd forintról 45 milliárdra nő.

A mezőgazdaság vezetői és dolgozói az évről évre növekvő anyagi eszközöket úgy használják fel, hogy azok hatékonyan szolgálják a legfontosabb népgazdasági célok megvalósítását, a termelés és a termelékenység növelését, a termelési költségek csökkentését. A szövetkezeti gazdaságok korszerű termelési eszközökkel való ellátása a gyors fejlődés ellenére is hosszabb időt vesz igénybe. Ezért a nagyüzemekben hasznosítani kell a paraszti gazdaságokból visszamaradt termelőeszközöket.

5. A mezőgazdasági termelés fejlesztésében mind nagyobb szerepe van az iparnak. Az utóbbi két esztendőben az ipar, a közlekedés és a népgazdaság más ágai nagy segítséget nyújtottak a mezőgazdasági termelés anyagi-műszaki megalapozásához. Meggyorsult a növényvédő szerek és a műtrágyagyártás fejlesztése, sok építkezés valósult meg, növekedett a mezőgazdaság gépellátása.

A szocialista mezőgazdaság fejlesztése, a termelési színvonal növelése az eddigieknél lényegesen több és többféle nagy teljesítményű mezőgazdasági gép és berendezés, valamint vegyi és építőanyag felhasználását igényli. Biztosítani kell, hogy a mezőgazdaság időben, hiánytalanul és jó minőségben kapja meg a műtrágyát, a növényvédő és gyomirtó szereket, a fehérjepótlókat, a mezőgazdasági erő- és munkagépeket, az alkatrészeket, az öntözőberendezéseket, kapjon olcsó és könnyű épületvázakat és építőanyagokat.

A mezőgazdasági termelés gyorsabb ütemű fejlesztése szükségessé teszi, hogy fokozzuk a mezőgazdaság kemizálását, villamosítását és gépesítését. Ennek érdekében 1965-ben el kell kezdeni építeni évi 1 millió tonna teljesítményű, új nitrogénműtrágya-gyárat és a meglevő műtrágyagyárak bővítését meg kell gyorsítani. A mezőgazdasági gépgyártást fejleszteni és korszerű színvonalra kell emelni. A tervezővállalatok tervezzenek korszerű és gazdaságos nagyüzemi épületeket, az építőipar pedig jó minőségben és határidőre készítse el azokat a mezőgazdaság számára. Különösen a tehénistállók és a nagyüzemi tojóházak építési idejét rövidítsék meg. A következő három évben 2,5 millió tyúk számára kell nagyüzemi tojóházakat építeni.

Az Országos Tervhivatal gondoskodjon arról, hogy a harmadik ötéves tervben a mezőgazdasági termékek szállításával, tárolásával, osztályozásával, feldolgozásával és forgalmazásával kapcsolatos beruházások a mezőgazdasági termelés bővítésével egyidőben és azzal összhangban kerüljenek jóváhagyásra.

Az Országos Tervhivatal a kohó- és gépipari, a földművelésügyi és a külkereskedelmi minisztérium bevonásával ez év közepéig készítsen javaslatot a kormánynak a mezőgazdasági gépgyártás fejlesztésére és a külföldi mezőgazdasági gépekhez importból be nem szerezhető pótalkatrészek hazai gyártására.

III

1. Az állami gazdaságok termelése két év alatt több mint 13 százalékkal növekedett. A hozamok nagyobbak az országos átlagnál. Jelentős szerepet töltöttek be a korszerű eljárások nagyüzemi bevezetésében, a tenyészállat- és vetőmagellátásban. Az átszervezés befejezése óta 1300 szakembert adtak át a termelőszövetkezeteknek. Az állami gazdaságok eredményei azonban – figyelembe véve azt, hogy a termelőszövetkezeteknél lényegesen jobb a műszaki-anyagi és szakember-ellátottságuk – nem kielégítő. Sok gazdaságban laza a gazdálkodási fegyelem, nem használják ki megfelelően a rendelkezésükre álló termelőeszközöket.

Az ország elvárja az állami gazdaságoktól, hogy az eddiginél jobban növeljék termelésüket. Évről évre több jó minőségű vetőmagot, szaporítóanyagot és tenyészállatot adjanak a népgazdaságnak. Ezért figyelmük középpontjába a gazdálkodási fegyelem megszilárdítását és színvonalának jelentős fejlesztését, a takarékosságot, az önköltség csökkentését és a munka termelékenységének további fokozását állítsák. Biztosítsák a központi készletek számára szükséges kenyérgabona mintegy negyedét. Szántóterületük minden holdja után már 1965-ben adjanak a népgazdaságnak élősúlyban 130 kg húst, 280 liter tejet és 110 db tojást. A következő években átlagosan 4,5 kg abrakból állítsanak elő 1 kg sertéshúst, és a hizlalási időt 9–10 hónapra csökkentsék. Mutassanak példát a gazdaságos és korszerű termelési, tenyésztési és szervezési eljárások alkalmazásával. Vállaljanak az eddiginél is nagyobb szerepet a szakemberek gyakorlati képzésében, a gyenge termelőszövetkezetek megerősítésében és a szaktanácsadásban.

2. A gépállomásoknak nagy szerepük volt a termelőszövetkezetek szervezésében és megszilárdításában, a gépi technika elterjesztésében. A termelőszövetkezetek gépállományának növelése olyan módon, hogy közben fenntartottuk a gépállomásokat, és azok gépállományát is fejlesztettük, helyes intézkedés volt. A termelőszövetkezetek gépesítésének eredményeként, a tanácsi területre jutó traktorállománynak mintegy háromnegyede ez évben már a szövetkezetek tulajdonába kerül. Ma már időszerűvé vált a gépállomások átszervezése.

A gépállomásokat 1965 végéig gépjavító állomásokká kell átalakítani. Folytatni kell a gépállomási gépek eladását a termelőszövetkezetek számára. A nagy teljesítményű lánctalpas traktorokat általában, és részben a kombájnokat továbbra is a gépjavító állomások üzemeltessék. Végezzék el a kis területű és gyenge szövetkezetek gépi munkáit. A mezőgazdasági gépek javításán kívül lássák el a termelőszövetkezetekben a gépesítési szaktanácsadást. Az igények alapján szervezzék meg a szervizszolgáltatást. Képezzenek ki nagy számban traktorosokat és szerelőket a termelőszövetkezetek számára.

A Földművelésügyi Minisztérium, az érdekelt szervek bevonásával, ez év végéig tegyen javaslatot a kormánynak a gépállomási gépek eladásával és a gépjavító állomások kialakításával kapcsolatos intézkedésekre.[1]

3. A termelőszövetkezetek politikai, gazdasági és szervezeti megszilárdítása érdekében tett intézkedések eredményesek voltak. A szövetkezetek közös vagyona az 1961. évi 23 milliárd forintról a múlt évben mintegy 36 milliárdra növekedett, termelésük pedig mintegy 24 százalékkal emelkedett. Százával vannak termelőszövetkezetek, amelyek termelési és gazdálkodási színvonala eléri a legjobb állami gazdaságokét. A szövetkezetek egy része azonban – elsősorban a kedvezőtlen természeti adottságok miatt – nem ér el megfelelő gazdálkodási eredményt. Ezért a szövetkezeti parasztság jövedelmében is jelentős különbségek vannak. A termelőszövetkezeti elnökök, szakemberek nagy része megszerezte a nagyüzemi gazdálkodás irányításához szükséges tapasztalatokat és ismereteket. A szövetkezetekben azonban még kevés a szakember és szakmunkás, gyakran változnak a vezetők, és nem elég rendszeres a továbbképzésük. Fejlődött

---

[1] A Gazdasági Bizottság 10 207/1964. sz. határozatával engedélyezte a gépállomások által használt traktoroknak és azok üzemeltetéséhez szükséges munkagépeknek a termelőszövetkezetek részére további eladását és elrendelte újabb gépállomásoknak gépjavító állomásokká történő átszervezését, valamint egyes gépállomásoknak összevonás útján való megszüntetését.

A gépállomásoknak gépjavító állomásokká való átszervezése a második ötéves terv első évében – az 1961. évben – kezdődött meg és az 1965. év végéig lényegében befejeződött.

Az állomások összevonásának és átszervezésének üteme a következő volt:

Ev	Állomások száma ossz.	Az osszes allomásból	
		gépjavító	gépállomás
1961. I. 1-én	237	2	235
1962. I. 1-én	233	18	215
1963. I. 1-én	233	18	215
1964. I. 1-én	200	57	143
1965. I. 1-én	173	110	63
1966. I. 1-én	163	130	33
1967. I. 1-én	151	131	20

A gépállomások 1961–1965 között a termelőszövetkezeteknek eladtak: kb. 11 000 (szántó, univerzális, lánctalpas) traktort, 4505 cséplőgépet és 302 kombájnt.

Az átszervezés ütemének megfelelően az állomások tevékenysége is jelentősen megváltozott. A mezőgazdasági gépi munkák csökkenésével a gépjavítási tevékenység fokozatosan emelkedett. (MÉH Gépjavító Állomások főigazgatóságának információja. PI Archívum, 291/2–1.)

a szövetkezetek belső közösségi élete, szövetkezeti parasztságunk mindinkább magáénak tekinti a közös gazdaságot.

A mezőgazdasági termelés fejlesztése mindenekelőtt termelőszövetkezeteink további erősödésétől függ. A szövetkezetek gazdálkodásának eredményessége a tagok szorgalmas és fegyelmezett munkáját, a közös vagyon gyarapítását és védelmét követeli meg. Ez a feltétele annak, hogy parasztságunk teljesítse az országgal szembeni kötelességét, növekedjék a termelőszövetkezeti tagok jóléte, fejlődjék a szövetkezetek belső közösségi élete, és erősödjék a szövetkezeti parasztság egysége.

A szövetkezeti mozgalom fejlődésének elsőrendű politikai és gazdasági feltétele a gyenge termelőszövetkezetek gazdálkodásának további hatékony javítása. A gyenge termelőszövetkezeteknek a tagság erőfeszítésével arányban álló megkülönböztetett állami támogatást kell a jövőben is adni. Párt- és állami szerveink részesítsék ezeket a szövetkezeteket előnyben a szakemberek elosztásánál, segítsék elő, hogy adottságaiknak jobban megfelelő termelési szerkezetet és beruházásokat valósítsanak meg. Az állami gazdaságok és az erősebb szövetkezetek adják át tapasztalataikat, és adjanak részükre szakembereket.

4. Az utóbbi években – a közös gazdaságok elsődleges fejlesztése mellett – sok intézkedés történt a háztáji gazdaságok termelési lehetőségeinek hasznosítására. Ennek ellenére a háztáji gazdaságok tehén-, koca- és tyúkállománya nagymértékben csökkent, ami károsan érintette a népgazdaságot. A csökkenést főleg a takarmányhiány idézte elő. Hozzájárult ehhez azonban az is, hogy egyes helyeken lebecsülik a háztáji gazdálkodás jelentőségét, pedig a háztáji gazdaságok biztosítják a falusi lakosság élelmiszerellátásának nagy részét, és szerepük van – elsősorban állati termékekből, zöldség- és gyümölcsfélékből – a központi árualapok képzésében is. A háztáji gazdaságok állattenyésztési lehetőségeinek kellő kihasználásával elérhetjük, hogy a beruházási eszközöket nagyobb mértékben összpontosítsuk a nagyüzemi termelés bővítésére.

Az ország és a termelőszövetkezetek érdeke egyaránt azt kívánja, hogy a közös gazdaságok erőteljes fejlesztése mellett segítsük az alapszabálynak megfelelő háztáji gazdaságok termelését. A feltételek – takarmány, legelő, apaállatok, szerződéses akciók – biztosításával el kell érni, hogy a háztáji gazdaságok állatállománya ne csökkenjen. A termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságait a közös gazdaságok szervesen kapcsolódó részének kell tekinteni.

5. A termelőszövetkezetek megszilárdítását, a mezőgazdasági termelés fejlesztését az erkölcsi ösztönzés mellett nagymértékben segítette a személyes anyagi érdekeltség érvényesítése. A Központi Bizottság ezért szükségesnek tartja, hogy a termelőszövetkezetek fejlesszék és valamennyi termelési ágra terjesszék ki a munkaegység-rendszert kiegészítő különféle jövedelemelosztási és munkadíjazási módszereket. A személyes anyagi érdekeltség megvalósításánál alapvetően

fontos, hogy az megfeleljen a munka szerinti elosztás szocialista elvének, ösztönözzön a közös termelés növelésére, a fejlett termelési eljárások bevezetésére, ne okozzon egészségtelen aránytalanságot az egyes ágazatokban dolgozók keresete között, serkentsen több és jobb minőségű munkára, segítse elő a családtagok munkába való bevonását. A munkadíjazási és munkaszervezési módszereket a szövetkezetek erejének, fejlettségi és technikai színvonalának megfelelően kell alkalmazni és tovább fejleszteni.

6. Az ország egyes, főleg szőlő- és gyümölcstermelő vidékein, egyszerűbb szövetkezetek működnek. Az ország szántóterületének 3,7 százalékán, szőlő- és gyümölcsterületének pedig 11,3 százalékán gazdálkodnak. A múlt év végéig mintegy 10 000 hold nagyüzemi szőlőt és gyümölcsöst telepítettek. A beruházások jelentős részét saját erőből valósítják meg. Az egyszerű szövetkezetek közös termelését továbbra is támogatni kell. Elő kell segíteni, hogy alapszabályuk szerint gyarapítsák közös vagyonukat és a feltételek megteremtése útján' fokozatosan haladjanak előre.

7. Az ország szántóterületének mintegy 8 százaléka kistermelők, ipari dolgozók, alkalmazottak és nyugdíjasok birtokában van. E földek tulajdonosai is tartsák kötelességüknek e földjeik gondos művelését.

8. A szocialista átszervezés befejezése után a mezőgazdaság állami irányító szervezetében több olyan jellegű változás történt, amely alkalmasabbá tette arra, hogy az új körülmények között feladatát jobban elláthassa. A mezőgazdaság állami irányító szervei munkájának leginkább az a gyengesége, hogy kevés gyakorlati segítséget tudnak adni a szövetkezeteknek. Nem elég differenciáltan vizsgálják és segítik a szövetkezeteket termelési és gazdálkodási kérdésekben. A mezőgazdaság országos, megyei és járási irányító szervei erejüket a termelőszövetkezetek megszilárdítására, a termelés fejlesztésére összpontosítsák. Tegyék gyorsabbá és egyszerűbbé az ügyintézést, adjanak több közvetlen gyakorlati segítséget a szövetkezeteknek. A járási tanácsok mezőgazdasági osztályai a rendelkezésükre álló anyagi eszközök ésszerű felhasználásával biztosítsák, hogy a szövetkezetek termelése a népgazdasági tervekkel összhangban fejlődjön. A megalapozottabb üzemtervek készítése érdekében a járásra megállapított termelési, felvásárlási és beruházási előirányzatokat a szövetkezetek vezetőivel egyeztetve osszák el. Adjanak segítséget a szövetkezeteknek a számvitel megjavításához. Fordítsanak nagy figyelmet a szövetkezetek vezetésének megerősítésére. Segítsék elő, hogy a termelőszövetkezetekben a tagság megbecsülését élvező, hozzáértő vezetők legyenek. Ellenőrizzék a szövetkezetek alapszabályszerű működését, a szövetkezeti demokrácia érvényesülését, és gondoskodjanak a törvények maradéktalan betartásáról.

A Földművelésügyi Minisztérium az érdekelt szervek bevonásával 1964-ben tegyen javaslatot a kormánynak a szövetkezeti szakemberellátás, szaktanácsadás és szakmunkásképzés új rendszerére. Az új rendszer az ehhez szükséges feltételek biztosításával tegye nagyobb mértékben lehetővé a szakemberek letelepedését falun. A szövetkezetek szakemberellátásánál – a meglevők jobb elosztása mellett – a jövőben elsősorban az egyetemekről, főiskolákról, technikumokból kikerülő fiatalokra kell támaszkodni. Általánossá kell tenni a szakmunkásképzést és emelni színvonalát. Meg kell szervezni az üzemek általános és speciális szaktanácsadását. A szaktanácsadást a kutató- és oktatási intézményekre, állami gazdaságokra és vállalatokra kell alapozni.

1. A pártbizottságok és a falusi pártszervezetek eredményesen dolgoznak a termelőszövetkezetek megszilárdítása, a mezőgazdasági termelés fejlesztése érdekében. A falusi pártszervezetek a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezése óta politikailag és szervezetileg megerősödtek. A mezőgazdasági termelés területén előttünk álló nagy feladatok azonban megkövetelik, hogy magasabb színvonalra emeljük a falusi pártmunkát, erősítsük a termelőszövetkezeti pártszervezeteket.

a) Pártszervezeteink, a falun dolgozó kommunisták rendszeres politikai munkával érjék el a dolgozók támogatását olyan fontos kérdésekben, mint a termelés emelése, az önköltség csökkentése, a korszerű eljárások és módszerek bevezetése, a közös vagyon gyarapítása és védelme. Törekedjenek a munkaverseny kiszélesítésére. Fordítsanak nagy gondot a termelőszövetkezeti demokrácia fejlesztésére, az anyagi érdekeltség helyes megvalósítására. Lépjenek fel a háztáji gazdaságok szerepének lebecsülésével szemben. Küzdjenek a maradiság, tunyaság, nemtörődömség ellen, ami akadályozza a termelés emelését, a termelőszövetkezeti parasztság életkörülményeinek javulását.

A falusi pártszervezetek munkájukban támaszkodjanak bátrabban a kiváló dolgozókra, szakemberekre, a falusi értelmiségre. Kérjék ki véleményüket, és vonják be őket a legfontosabb termelési és politikai feladatok megoldásába. A párt politikáját tevékenyen támogató dolgozókkal erősítsék a párt sorait.

b) Pártbizottságaink és pártszervezeteink fokozzák az ideológiai munkát, a párttagok világnézeti nevelését. Ez fontos feltétele annak, hogy a falusi pártszervezetek jobban betölthessék azt a nagy szerepüket, amely a dolgozó parasztság szocialista öntudatának növelésében, az egységes szocialista termelőszövetkezeti parasztság kialakításában reájuk hárul. Folytassanak szívós, türelmes felvilágosító munkát annak érdekében, hogy a régi vagyoni és társadalmi helyzetből adódó ellentétek végleg megszűnjenek.

c) Meg kell gyorsítani a falusi pártszervezetek titkárainak, vezetőségi tagjainak politikai és szakmai képzését. A járási pártbizottságok törekedjenek arra, hogy az alapszervezeti vezetőségeket az újjáválasztás során jól dolgozó, felkészült párttagokkal erősítsék meg. Pártiskolákra elsősorban a választások alkalmával titkári funkcióba kerülő elvtársakat küldjék. Indokolt esetekben a pártbizottságok küldjenek politikailag képzett pártmunkásokat a termelőszövetkezetekbe.

d) A falusi kommunisták erejének összefogása, a munka összehangolása és irányítása érdekében a több alapszervezettel rendelkező községekben továbbra is szükség van községi pártbizottságokra, illetve pártvezetőségekre. A párt által függetlenített titkárokat elsősorban a községi pártvezetőségekben, pártbizottságokban kell alkalmazni. A termelőszövetkezetekben a tagság egyetértésével a párttitkárok szövetkezetek által történő függetlenítésére kell törekedni.

e) Az alapszervezetek politikai irányító és gazdaságszervező munkájának javításához a pártbizottságok adjanak több tanácsot és módszerbeli segítséget. Alakítsanak ki rendszeres és szoros kapcsolatot a vezetőségekkel, vegyenek részt üléseiken. Rendszeresen tájékoztassák a párttagságot az időszerű bel- és külpolitikai kérdésekről. Segítsék elő ezzel is a párttagok példamutatását a munkában, erősítsék a párttagok politikai, szervezeti egységét.

2. A mezőgazdasági termelés növelése, a termelőszövetkezetek további erősítése az egész társadalom ügye. Ebben eddig is jelentős segítséget nyújtottak a falun működő tömegszervezetek és mozgalmak. A falusi pártszervezetek vezetésével a KISZ-szervezetek minél több fiatalt vonjanak be a közös munkába, és növeljék taglétszámukat. Legyenek kezdeményezőek a termelékenység növelésében, a korszerű technika elterjesztésében, a rét- és legelőjavítás kiszélesítésében, és folytassák a hagyományos ifjúsági termelési versenyeket. Foglalkozzanak hatékonyabban a fiatalok politikai, általános és szakmai műveltségének növelésével, kulturális igényeik kielégítésével.

A Központi Bizottság felhívja a szakszervezeteket, a Hazafias Népfront falusi bizottságait, a földművesszövetkezeteket, a nőbizottságokat és a többi társadalmi szervet, hogy ezután is vegyék ki tevékenyen részüket a mezőgazdasági termelés fellendítésének nagy feladataiból.

Megjelent: Népszabadság, 1964. február 23.

II

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA KIBŐVÍTETT ÜLÉSÉNEK HATÁROZATA A KÍNAI KOMMUNISTA PÁRT VEZETŐINEK ÚJABB SZAKADÁR LÉPÉSEIRŐL

(1964. FEBRUÁR 20–22)

A Magyar Szocialista Munkáspárt tagsága és a magyar nép előtt ismeretes a kínai vezetők nyílt fellépése a kommunista világmozgalom közös politikája ellen sok kérdésben; így ellene vannak a békés egymás mellett élés politikájának, alábecsülik a két társadalmi rendszer gazdasági versenyét, tagadják, hogy a szocialista forradalom békés úton, polgárháború nélkül is győzhet. A kínai vezetőknek az az álláspontjuk, hogy nem kell kijavítani azokat a súlyos hibákat, amelyek a személyi kultusz idejében hallatlan károkat okoztak a nemzetközi munkásmozgalomnak. Mint ismeretes, hibás nézeteik ellen a marxi–lenini elvek tisztaságát védelmező pártok – köztük a Magyar Szocialista Munkáspárt is – messzemenő türelemmel, érveléssel vitáztak. A közös irányvonalat követő pártok e vitában nem vették át a kínai propaganda gyűlölködő hangját és szitokátok módszerét; a hibás nézeteket és azok káros politikai következményeit megvilágították, a koholmányokat pedig visszautasították.

A kínai vezetők, miután a testvérpártok túlnyomó többsége elutasította hibás nézeteiket, a szakadár tevékenység útjára léptek. Trockistákból és mindenre kapható renegát elemekből frakciós csoportokat szerveznek, és nem átallják egyiket-másikat ezek közül kommunista pártnak nevezni. Olyan időben teszik ezt, amikor a szocializmus és a béke erői világszerte növekszenek, a volt gyarmati népek nemzeti önállósága erősödik, a tőkés világ belső ellentétei mélyülnek, az imperializmus mély krízisben van, bomlási folyamata gyorsul. E folyamatot a szocialista világ egyesített ereje, egységes fellépése még gyorsabbá tenné, a kolonializmus és neokolonializmus ellen küzdő népeknek még nagyobb segítséget nyújtana, a világbéke védelméért folyó harc még erőteljesebbé válna, ha a kínai vezetők szakadár tevékenysége nem bomlasztaná a nemzetközi kommunista mozgalom sorait, nem gátolná egységes harcát.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 1963 júniusában nyilvánosságra hozott és a magyar sajtóban is közzétett okmányában 25 pontban foglalták rendszerbe politikájuk alapvető tételeit.[1] Ez az okmány és egész tevékenységük bizonyítja a nemzetközi kommunista mozgalom szakítására törő taktikájukat. Mindez nyilvánvalóvá tette, hogy a Kínai Kommunista Párt vezetői hegemon szerepet követelnek maguknak, diktálni akarnak a nemzetközi kommunista mozgalomban. E törekvés által vezetve fordultak szembe a kommunista és munkáspártok 1957-es és 1960-as Nyilatkozatával.

---

[1] Lásd Népszabadság, 1963. július 16.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1963 őszén csatlakozott több testvérpárt, köztük a Szovjetunió Kommunista Pártja kezdeményezéséhez, és egyoldalúan beszüntette a nemzetközi kommunista mozgalom nézeteltéréseivel foglalkozó anyagok nyilvános közlését. E lépésnek az volt a célja, hogy a nyílt vita megszüntetésével kedvezőbb feltételeket teremtsünk a testvérpártok újabb nemzetközi tanácskozásához, a nézeteltérések megtárgyalásához. A kínai vezetők azonban a vita egyoldalú beszüntetésére a nyilvános támadások folytatásával, még durvább szidalmakkal válaszoltak, teljesen figyelmen kívül hagyják a testvérpártok túlnyomó többségének a nyílt vita beszüntetését sürgető állásfoglalását.

Ez év február 4-én a kínai vezetők a „Renmin Ribaó"-ban, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának hivatalos lapjában terjedelmes cikket publikáltak. Ebben a cikkben nyíltan kijelentik, hogy helyeslik és segítik frakciók szervezését mindazon testvérpártok központi bizottságai ellen, amelyek elutasítják az ő nézeteiket, elítélik hegemon törekvésüket és szolidárisak a Szovjetunió Kommunista Pártjával. Ezt az egységbontást „forradalmi kötelességnek" nyilvánítják. Túlteszik magukat az 1960-as Moszkvai Nyilatkozatnak a testvérpártok közti viszonyt szabályozó megállapításain, és megengedhetetlen módon beavatkoznak a testvérpártok belső ügyeibe. A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságát és személy szerint Hruscsov elvtársat mérhetetlen gyűlölettel támadják, „szovjetellenesnek", „a revizionizmus legfőbb képviselőjének", „korunk legnagyobb szakadárjának" nyilvánítják. Széleskörűen kiépített propagandahálózatuk útján nagy nehézségeket okoznak a kommunista pártoknak, mindenekelőtt a kapitalista országokban küzdő testvérpártoknak.

A kínai vezetők fellépését mindinkább az határozza meg, hogy nem elvi vitát folytatnak nagy fontosságú ideológiai kérdésekben, hanem politikai harcot indítottak a Szovjetunió Kommunista Pártja és más testvérpártok ellen. A „Renmin Ribao" február 4-i cikkében foglalt koholmányok, ferdítések és szitkok tömkelege inkább eltereli a figyelmet az alapvető elvi nézeteltérésekről. Csak így értékelhetők a cikkben foglalt elképesztő megállapítások, mint például: „A Szovjetunió Kommunista Pártja vezetői eltökélték magukat arra, hogy igyekeznek együttműködni az Egyesült Államokkal a világ leigázásában", „A Szovjetunió Kommunista Pártja vezetőinek revizionizmusa és szakadársága a Szovjetunión belül található burzsoá elemek gyors fejlődésének és . . . az amerikai imperialista politikának terméke." Az a politika, amely a józan megítélésnek legparányibb nyomait is nélkülöző megállapításokkal próbálja igazolni önmagát, nem más, mint a népeket félrevezetni akaró kalandorpolitika, amely elkerülhetetlenül kudarcra van ítélve.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága kezdettől fogva elítéli a kínai vezetők szektás, dogmatikus nézeteit és szakadár tevékenységét. Határozottan visszautasítja és megbélyegzi újabb, minden eddiginél károsabb február 4-i megnyilatkozásukat, amely az egész nemzetközi kommunista mozgalom s így a mi pártunk ellen is irányul. A kínai vezetők bomlasztó tevékenységükkel támadják a szocialista országok és a nemzetközi kommunista mozgalom egységét, könnyítik az imperializmus helyzetét az előretörő szocialista világgal szemben, nehezítik a kommunista pártok harcát az egyes országokban és a nemzetközi küzdelemben.

A Magyar Szocialista Munkáspárt a testvérpártokkal együtt teljes eltökéltséggel fordul szembe a kínai szakadárok aknamunkájával, szilárdan követve az 1957-es és 1960-as Moszkvai Nyilatkozat irányelveit.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága teljes mértékben szolidáris a Szovjetunió Kommunista Pártjával, annak lenini Központi Bizottságával és személyesen Hruscsov elvtárssal. Teljesen világos, hogy a kínai vezetők támadásaikat elsősorban a Szovjetunió Kommunista Pártja ellen intézik. A Szovjetunió Kommunista Pártja állhatatos marxista–leninista politikája, nagy nemzetközi tekintélye teszi ugyanis főleg lehetetlenné a kínai kalandorpolitika érvényesülését. E tényen az összes régi és új szovjetellenes rágalmak együttesen sem tudnak változtatni.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága megállapítja: ha a kínai vezetők nyilvános támadásai nem szűnnek meg és szakadár tevékenységük folytatódik, akkor a nyilvánosság előtt is válaszolni kell ezekre. A kínai vezetőknek az a taktikája, hogy hol egyik, hol másik testvérpártot, illetve vezetőit támadják, nem téveszt meg minket. A közös ügy és pártunk politikájának védelmében minden támadással szemben fellépünk.

A kínai vezetők a szocialista világrendszer egyes országait is megkísérlik egymással szembeállítani. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága elutasítja és elítéli ezeket a kísérleteket, közöttük azt is, hogy a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsához tartozó országok ügyeibe beavatkozzanak.

A nemzetközi kommunista mozgalomban a Kínai Kommunista Párt vezetői által előidézett viszályt az osztályellenség igyekszik a maga céljaira kihasználni. Az imperialisták diplomáciai eszközökkel és minden egyéb módon a szocialista világközösség egységének lazítására törekednek. Az imperialista sajtó felkapja és terjeszti a kínai vezetők szovjetellenes rágalmait, hogy ezzel a kapitalista országok forradalmi munkásmozgalmában zavart keltsen és bomlást idézzen elő.

A kommunista pártok a marxi–lenini eszméket védelmezve, szívós harcot folytatnak, hogy meghiúsítsák a bomlasztási kísérleteket.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága és a magyar nép eddig is egyöntetűen elutasította a kínai vezetők káros nézeteit, most még határozottabban elítélik felfokozott szakadár tevékenységüket, fékevesztett szovjetellenes rágalmaikat.

A kínai vezetők álbaloldali nézetei, egységbontó aknamunkája elleni harc menetében sem feledkezünk meg arról, hogy hazánkban akadnak még jobboldali, reakciós elemek is, akik a kínai vezetők fellépését megkísérlik zavarkeltésre felhasználni pártunk és kormányunk politikája ellen.

A Magyar Szocialista Munkáspárt nehéz időszakban, nagy harcok és áldozatok árán, ellenforradalmárok, revizionisták és megrögzött dogmatikusok elleni harcban kovácsolta ki eszmei, politikai, szervezeti egységét, és kellő tapasztalattal rendelkezik akár jobboldalról, akár „baloldalról" jelentkező támadás visszaverésére. Akik ártó szándékkal lépnének fel, tapasztalni fogják, hogy a párt kellő eréllyel és határozottsággal veri vissza támadásaikat.

Ugyanakkor türelmes felvilágosítással és meggyőzéssel kell eloszlatni azok eszmei zavarát, akiket egyes kérdésekben megtévesztenének akár a kínai vezetők álforradalmi frázisai, akár azok a jobboldali elemek, akik a kínai vezetőkkel folytatott vitát a maguk revizionista álláspontjának igazolására próbálják felhasználni. Pártszervezeteink fontos feladata, hogy a kínai vezetők antimarxista irányvonalának, szakadár tevékenységének megvilágításával tovább emeljék a párttagság eszmei és politikai színvonalát, tovább erősítsék soraink egységét.

A Magyar Szocialista Munkáspárt helyes, az élet, a gyakorlat által igazolt politikai irányvonala a marxizmus–leninizmus elvein alapszik, az 1957-es és 1960-as Moszkvai Nyilatkozatot, a nemzetközi kommunista mozgalom közösen kidolgozott fő irányvonalát híven követi, pártunk, munkásosztályunk, népünk harcának tapasztalatait hasznosítja. Pártunk politikai irányvonalát következetesen folytatjuk, s mint azt eddig tettük, a jövőben is megvédjük minden, akár jobboldali, akár álbaloldali torzítási kísérlettel szemben. Ma pártunk és dolgozó népünk előtt álló legfőbb feladat a VIII. kongresszus határozatainak megvalósítása, a szocialista társadalom teljes felépítése. Ezen az úton minden új siker, a gazdasági és kulturális munka új eredménye a legjobb válasz a pártunk politikája elleni minden fellépésre, így a kínai vezetők támadásaira is.

Megjelent: Társadalmi Szemle, 1964. április. 1–5. old.

12

AZ MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A PÁRTALAPSZERVEZETI VEZETŐSÉGEK ÉS A PÁRTVEZETŐSÉGEK ÚJJÁVÁLASZTÁSÁRÓL

(1964. MÁJUS 13)

Az MSZMP szervezeti szabályzata szerint kétévenként újjá kell választani az alapszervezetek vezetőségeit, és mindazokban az üzemekben, községekben, intézményekben stb.-ben, ahol több alapszervezet működik, de a párttagok száma nem éri el a kétszázat – a pártvezetőségeket.

1. A vezetőségek soron következő újjáválasztását 1964. november 1-e és 1964. december 15-e között kell megtartani.

2. Az alapszervezeti vezetőségek újjáválasztása taggyűléseken, a pártvezetőségeké pedig összevont taggyűléseken történik.

3. A taggyűléseknek (az összevont taggyűléseknek) az alábbi két napirendi pontja legyen:

a) beszámoló a vezetőség munkájáról és a pártszervezet további feladata;

b) a vezetőség (a pártvezetőség) újjáválasztása.

4. Azokon a járási székhelyeken, ahol korábban összevonták a járási és városi, illetve községi pártbizottságokat (pártvezetőségeket), a vezetőségek újjáválasztása során külön-külön kell megválasztani a járás, illetve a járási székhely pártbizottságát (pártvezetőségét) 1965. január 15-ig.

A Politikai Bizottság felhívja a párt valamennyi szervezetét és szervét, hogy az újjáválasztások előkészítésére megkülönböztetett gondot fordítsanak.

Megjelent: Pártélet, 1964. július. 7. sz. 22. old.

13

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A PÁRTAPPARÁTUS SZERVEZETI FELÉPÍTÉSÉRŐL, MUNKAMÓDSZERÉRŐL ÉS MUNKARENDJÉRŐL

(1964. MÁJUS 13)

A Politikai Bizottság megtárgyalta a pártapparátus szervezeti felépítésében, munkamódszerében és munkarendjében az 1961. december 5-i PB-határozat óta[1] történt változásokat. Megállapítja, hogy a változások döntő többsége pozitív hatást gyakorolt a pártmunkára. A pártvezetés közelebb került a gyakorlati élethez. A pártbizottságok eredményesen valósítják meg területükön a párt politikáját, erősödött kapcsolatuk a tömegekkel.

Nőtt a választott szervek szerepe, önállósága, felelőssége, a vezetés színvonala. Hozzáértő irányítóivá váltak a gazdasági építőmunkának. Tartalmasabbá vált az alsóbb pártszervek irányítása, vezetésük, ellenőrzésük elsősorban közvetlenül a felsőbb választott szervek útján történik. A pártapparátus szerepének és feladatainak értelmezése általában megfelelő, munkájával eredményesen szolgálja a választott szerveket.

Növekedett azoknak a párttagoknak és pártonkívülieknek a száma, akik részt vesznek a pártmunkában.

A bevezetett módosítások során a pártbizottságok és a pártapparátus szervezeti felépítését igyekeztek a népgazdaság különböző területein végbement változásokhoz igazítani.

A változások tapasztalatainak összegezése és elemzése során a Politikai Bizottság megállapította, hogy a budapesti, kerületi és néhány megyei pártbizottságon – részben a KB osztályai tudomásával – a PB határozatán túlmenő változásokat is bevezettek. Jelenleg területenként indokolatlan különbségek vannak, anarchikus elemek is jelentkeznek a pártszervek és apparátusok szervezeti felépítésében, munkarendjében. Ezek hatására bizonyos egyenetlenség jelentkezik a pártmunkában. Mindez zavarja a centrális irányítást, a párt szervezeteinek egyidőben való, azonos fellépését és megmozdulását a fő kérdésekben, ami nem engedhető meg egy forradalmi pártban.

---

[1] A KB Politikai Bizottságának 1961. december 5-i határozata a járási pártbizottságok szervezeti felépítésének módosításával foglalkozik. A mezőgazdaság szocialista átszervezésével előállott új helyzet egyik fontos feltétele volt, hogy a járási pártapparátus szervezetileg is igazodjék a megváltozott körülményekhez. Több megyei pártbizottság már foglalkozott ezzel, és ennek során hasznos tapasztalatokat szereztek. Ezek alapján a PB hozzájárult, hogy a megyei pártbizottságok szabadon rendelkezzenek a megyében engedélyezett pártstátusok elosztásával, és az új helyzetnek megfelelő szervezeti formákat alakítsanak ki a járásokban, tsz-ekben, a gépállomásokon.

Előfordul, hogy az önállóságot helytelenül értelmezik, nem tartják be a szervezeti szabályzat előírásait, a vezető szervek rendszertelenül üléseznek, néhány helyen a végrehajtó bizottsági üléseket „titkársági" ülésekkel pótolják, s a munka lényegét érintő, érdemi, politikai természetű ügyeket nem választott testület dönti el. Több helyen visszaesett a párt belső életének feladataival való foglalkozás, és gyengült a tömegszervezetek pártirányítása.

A gyakorlatban nem váltak be az olyan változások, mint: a járási székhelyek pártbizottságainak és apparátusuknak összevonása a járáséval; a pártbizottságokon az osztályok, illetve reszortok teljes felszámolása; a titkári és osztályvezetői munkakörök társadalmi munkatársakkal való betöltése; a községi pártbizottságok, egyes esetekben a függetlenített községi titkári státusok megszüntetése.[2]

II

A szocializmus építéséből a pártra háruló feladatok a pártmunka tartalmának további javítását követelik. Felhasználva az elmúlt évek tapasztalatait, a párt irányító tevékenységében a pártszervek és az apparátus szervezeti felépítésében, munkarendjében egy éven belül egységes elveket kell érvényesíteni. Olyan felépítést és munkarendet kell kialakítani, amely a Központi Bizottság apparátusától az alapszervezetekig szervezetileg is biztosítja a demokratikus centralizmus teljes érvényesülését, a párthatározatok következetes végrehajtását.

A párt szervezeti felépítésében és irányításában alapjában a területi elv érvényesüljön, ugyanakkor a gyakorlat azt mutatja, hogy ettől eltérni és megfelelő határokon belül ágazati, termelési elvet érvényesíteni célszerű és szükséges. A pártszervek és az apparátus felépítésében változást eszközölni – a speciális szakterületeken, középszintű közigazgatási (Budapest, budapesti kerület, megye, járás) határokon belül – csak a Politikai Bizottság jóváhagyásával lehet.

---

[2] Ez a KB Politikai Bizottsága 1961. december 5-i határozatának korrekcióját jelenti, amely kimondta, hogy „a községekben, ahol a termelőszövetkezetekben függetlenített titkárok vannak, a községi függetlenített titkári státusokat szüntessék meg". A mezőgazdaság szocialista átszervezését követő időben a községi pártbizottságok szerepe megnövekedett, a területi pártszervezetek mellett nagyszámú tsz-alapszervezet jött létre, emelkedett a pedagógus és hivatali pártszervezetek száma. A KB 1964. február 20–22-i határozata (10. számú dokumentum) újra aláhúzta: a falusi kommunisták erejének összefogása, a munka összehangolása és irányítása érdekében a több alapszervezettel rendelkező községekben továbbra is szükség van a községi pártbizottságokra, illetve pártvezetőségekre.

1. A budapesti és a megyei pártbizottságok apparátusának szervezeti felépítése – ha kevesebb osztállyal működik is – igazodjék a Központi Bizottság apparátusának felépítéséhez. A budapesti és megyei pártbizottságokon a következő osztályok, illetve reszortok szükségesek:

- Párt- és Tömegszervezetek Osztálya,
- Propaganda- és Művelődési Osztály,
- Ipari, Építési és Közlekedési Osztály (Budapesten: Ipari, Közlekedési és Városgazdálkodási Osztály),
- Mezőgazdasági Osztály (kivéve Budapestet),
- Pártgazdasági és Ügykezelési Osztály,
- adminisztratív főelőadó.[3]

A párt- és tömegszervezetek osztályain reszortfelelősi rendszert vezessenek be. Bizonyos feladatok általános áttekintése: káderügyek, pártépítés, szervezeti élet, vezetési stílus eredményesebb segítése és ellenőrzése érdekében területi felosztás is szükséges.

Az agitáció, propaganda, kultúra, tudomány és közoktatás irányítása egy osztályhoz, a Propaganda- és Művelődési Osztályhoz tartozzon. Az osztályon belül a reszortokat (indokolt esetben csoportokat, alosztályokat) e feladatoknak megfelelően kell kialakítani. Ahol a megye sajátosságai, a kulturális intézmények súlya (egyetem, színház stb.) megköveteli, e munkák irányítására külön titkárt lehet beállítani, a KB Titkárságának jóváhagyásával.

Az ipari és közlekedési osztályokon a reszortokat – indokolt esetben csoportokat vagy alosztályokat – az ipari, építőipari-közlekedési, pénzügyi-kereskedelmi feladatok szerint kell kialakítani.

2. A budapesti kerületi, járási, városi pártbizottságok apparátusának felépítésénél a budapesti, megyei pártbizottságok gondoskodjanak arról, hogy a párt belső életének és a tömegszervezetek irányításának, a propaganda- és művelődési, a pártgazdasági és ügykezelési feladatoknak, ahol indokolt: külön az ipar vagy a mezőgazdaság pártirányításának eredményes ellátására reszortok, illetve

---

[3] A KB Politikai Bizottságának 1967. május 9-i határozata lényegében ezt a szervezeti struktúrát hagyta jóvá, amikor megállapította, hogy „a területi pártszervek apparátusának felépítését – jelenleg – lényegesen változtatni nem indokolt. Az apparátus szervezeti felépítését csupán a budapesti és a megyei pártbizottságoknál kell némileg módosítani. Mindenütt létre kell hozni – két-három főből – közigazgatási és adminisztratív osztályt. Ez az osztály az eddigi adminisztratív főelőadó tevékenységi körén túl foglalkozik a tanácsok államhatalmi és államigazgatási tevékenységének pártirányításával, ellenőrzésével”. Ugyanaz a határozat kimondja, a területi pártszervek mellett állandó jelleggel csak a pártmunkával szorosan összefüggő, nem nagy létszámú bizottságok működhetnek a pártbizottságok jóváhagyásával (Agitációs és Propaganda, Pártépítési, Gazdaságpolitikai és Szövetkezet Politikai Bizottság), és a pártszervek mellett működő bizottságok létrehozására vonatkozó korábbi határozatokat hatályon kívül helyezi. Ugyanis a nagyszámú „társadalmi bizottságok" sok esetben párhuzamos munkát végeztek, tevékenységük sok munkaidő-kiesést okozott a termelő üzemekben és a hivatalokban.

szükség szerint osztályok működjenek. A kis településű járásokban – ahol a pártszervezetek számára helyszíni operatív segítséget is kell adni – célszerű, ha a munkatársak nagyobb része területi instruktorként dolgozik. A budapesti kerületi és a járási pártbizottságokon két titkári státust kell fenntartani. Egyes indokolt esetekben a Központi Bizottság Titkárságának hozzájárulásával három titkárt lehet rendszeresíteni (mintegy 20–30 járásban).

3. A járások és járási székhelyek összevont pártbizottságait és apparátusait külön kell választani.

4. Az üzemek, a hivatalok, az intézmények pártszervezetei továbbra is a területileg illetékes pártbizottságok irányítása alá tartoznak.

a) Az összevont vállalatok pártszervezeteinek felépítése és irányítása a Politikai Bizottság 1962. november 2-i határozata alapján történjék.

b) Az összevont vállalatok gazdasági vezetéséért, az ott folyó kádermunkáért azok a pártbizottságok a felelősek, amelyek területén a vállalat központja van. A vállalati központ vezető munkaköreinek betöltésénél véleményezési joguk van. Az összevont vállalatok gyáregységeinél folyó gazdaságszervező, politikai munkáért az a területi pártbizottság felelős, ahol a gyáregység van. A gyáregység vezető munkaköreinek betöltésénél véleményezési joguk van.

c) A vállalati központok pártbizottságainak, ott, ahol a vállalati központban hivatali pártszervezet van, mivel nem nagyüzemre épült – a területi pártbizottságnak koordinációs tevékenysége a gyáregységi pártszervezetek irányában csak a legfontosabb gazdasági feladatokra (terv, beruházás, nyereségrészesedés) terjedjen ki. E kérdésekben a gyáregységi párttitkárokkal évente legfeljebb két-három ízben tartsanak konzultatív megbeszéléseket.

d) Pártszervezőt csak a vállalat különleges népgazdasági fontossága esetén lehet kinevezni. A pártszervezőt helyes egyben a vállalati központ pártbizottsága, illetve pártszervezete titkárának is megválasztani.

5. Azokban a községekben, ahol a szervezeti szabályzatban előírt feltételek megvannak, mindenütt létre kell hozni a községi pártbizottságokat. Ahol kettő, vagy ennél több pártszervezet működik és a szervezeti szabályzat pártbizottság létrehozását nem teszi lehetővé, ott a pártszervezetek és tömegszervezetek munkájának irányítására, összehangolására közös községi pártvezetőséget kell választani. A 8–10 000 lakoson felüli községek pártbizottsági titkárait függetlenítsék. (Ez általában nem járhat a megyei státusok emelkedésével.) A kisebb községekben, ahol a személyi és egyéb feltételek lehetővé teszik, ott a községi pártbizottság, illetve pártvezetőség titkári tisztségét az egyik alapszervezet titkára is betöltheti.

6. A termelőszövetkezeti pártszervezetek vezetésének erősítése céljából – ahol ennek gazdasági, politikai és mindenekelőtt személyi feltételei biztosítottak – függetleníteni lehet a párttitkárokat.

a) A termelőszövetkezetek által a párttitkárt a közgyűlés hozzájárulásával lehet függetleníteni. A párttitkár az elnök közös gazdaságból származó jövedelmének 70–80 százalékát kapja.

b) A szövetkezeti párttitkárok vállalatok és hivatalok által való függetlenítése nem helyes, ezeket 1964 végéig fokozatosan meg kell szüntetni.

c) Azokban a tsz-ekben, ahol a párttitkár függetlenítése nem indokolt, de a titkári teendők ellátása munkából való kieséssel jár, a közgyűlés a titkár számára havonta 10–15 munkaegység jóváírásához hozzájárulhat. A nem függetlenített tsz- és községi titkárok számára a megyei pártbizottság elbírálása alapján 300–600 forint fizetéskiegészítést, illetve tiszteletdíjat lehet adni a párt státushoz nem kötött béralapjából.

d) A párt státusán csak a gazdaságilag gyenge szövetkezetekben lehet párttitkárt függetleníteni addig, ameddig az indokolt, illetve amíg a szövetkezet által való függetlenítés feltételei létrejönnek.

7. A demokratikus centralizmus elvének további erősítéséért a pártbizottsági üléseket, taggyűléseket a szervezeti szabályzat előírásainak megfelelően rendszeresen kell megtartani. Végrehajtó bizottsági üléseket rendszeresen, legalább kéthetenként tartsanak, ezeken a legfontosabb politikai kérdéseket tárgyalják meg.

8. Tovább kell növelni a választott pártszervek szerepét. A választott szervek tagjai legyenek tevékeny részesei a párt politikája helyi alkalmazásának. Vegyenek részt rendszeresen az alsóbb választott szervek ülésein, adjanak tájékoztatást részükre a fontosabb határozatokról, intézkedésekről, javítsák ezúton is a vezető szervek közötti kapcsolatokat. Az egyes megyékben rendszeresített titkári, osztályvezetői megbeszélések ne sajátítsák ki a választott szervek hatáskörét. Fel kell számolni a pártapparátus részéről helyenként még előforduló olyan jelenségeket, amelyek a választott szervek jogait csorbítják. Ezzel egyidőben lépjenek fel a pártapparátus jelentőségét, szerepét lebecsülő szemlélet ellen is.

9. A tömegszervezetek irányítása, segítése a pártmunka szerves részét képezi. Érvényesítsék azt az elvet, hogy a tömegszervezetekben dolgozó kommunisták feladatait a választott pártszervek határozzák meg, ugyanakkor biztosítsák, hogy minden tömegszervezet instruálása és ellenőrzése a pártbizottság, a vezetőség valamelyik tagjához, illetve munkatársához tartozzék. A tömegszervezetekben dolgozó kommunisták kötelesek munkájukról rendszeresen beszámolni.

10. Továbbra is szükséges a párt aktívahálózatának bővítése, egyidejűleg azonban meg kell szüntetni a társadalmi munka torzulásait is. Legfontosabb, hogy minden párttag elsősorban alapszervezetében dolgozzék aktívan. A pártbizottság, illetve osztályai mellett dolgozó társadalmi munkatársak, aktívák beállításáról a végrehajtó bizottságok döntsenek. Fokozzák a kommunisták közre-

működését a társadalmi és tömegszervezetekben. Még következetesebben érvényesítsék azt az elvet, hogy a tömegszervezetekben végzett munka azonos értékű a pártszervezetekben végzett munkával.

A pártbizottságok vizsgálják meg a párt-, állami és tömegszervezetek mellett működő különböző bizottságok, társadalmi osztályok, alosztályok tevékenységét, a párhuzamosakat, a feleslegeseket szüntessék meg. A szükséges bizottságokat annál a szervnél működtessék, ahol a legeredményesebben tevékenykedhetnek. Vizsgálják meg az aktivisták munkával való megterhelését. Az az elv követendő, hogy mindenki elsősorban a munkahelyén végzett munkájáért felelős, s annyi társadalmi megbízást kapjon, hogy annak lelkiismeretes elvégzése mellett legyen ideje a tanulásra és a magánéletre is. A pártbizottságok titkári, osztályvezetői funkcióit csak a párt által függetlenített munkatársakkal lehet betölteni.

14

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A KÖZPONTI BIZOTTSÁG APPARÁTUSA FELADATKÖRÉNEK, MUNKAMÓDSZERÉNEK MEGJELÖLÉSÉRE ÉS MUNKÁJA HATÉKONYSÁGÁNAK NÖVELÉSÉRE

(1964. MÁJUS 13)

I

A Központi Bizottság apparátusa munkáját azoknak a határozatoknak az alapján végzi, amelyekben a Politikai Bizottság az ellenforradalom után a KB osztályainak feladatait meghatározta.[1] Azóta a politikai és társadalmi életben alapvető változások következtek be. A KB 1963. december 5-i határozata azt a követelményt állítja a KB apparátusa elé, hogy növelje munkájának színvonalát és hatékonyságát.

E cél megvalósításánál abból kell kiindulni, hogy:

a) a politikai, gazdasági és kulturális élet összes főbb feladataira átfogó párthatározatok vannak;

---

[1] 1957 áprilisa és szeptembere között tárgyalta meg a Politikai Bizottság a KB osztályainak munkáját és határozta meg feladatkörüket. Itt erre történik utalás.

b) az állami élet minden területén egyre inkább hosszabb távlatokra szóló tervek alapján folyik a munka;

c) az elmúlt évek során a budapesti, megyei, általában a területi pártbizottságok önálló vezető testületekké fejlődtek, amelyek felelősségteljesen dolgoznak a párt politikájának végrehajtásáért;

d) államapparátusunk megszilárdult. Eredményesen működő tömegszervezetekkel és tömegmozgalmakkal rendelkezünk, amelyekben a kommunista vezetés biztosított.

A Központi Bizottság apparátusa munkájának alapelve a jelenlegi szakaszban:

– erőteljesen fokozni a határozatok végrehajtásának megszervezését és ellenőrzését;

– tervszerűbben és felkészültebben foglalkozni a hatáskörükbe tartozó káderekkel. Felelősek azért, hogy a vezető posztokon politikailag és szakmailag felkészült, önálló munkára alkalmas káderek dolgozzanak.

II

A Központi Bizottság apparátusában olyan munkamódszert kell kialakítani, amely a pártbizottságok, tömegszervezetek és állami szervek önállóságát növeli.

Minden osztálynak feladata, hogy a vezető pártszervnek jól előkészített, döntésre érett előterjesztéseket, jelentéseket adjon, információkat, tájékoztatókat készítsen. Munkájuk közös vonása, hogy sokoldalú gyakorlati segítséget nyújtanak a budapesti, megyei pártbizottságoknak és ellenőrzik munkájukat, segítik a párt politikájának helyes alkalmazását, fellépnek mindenfajta torzítás ellen.

Minden osztályra érvényes, hogy munkáját a párt vezető szerveinek megbízásai alapján végzi, azok nevében jár el. Az osztályok munkatársai állást foglalnak, észrevételeket, javaslatokat tesznek a folyó munka számos kérdésében. Ha vezető pártszervek határozatai végrehajtása során az értelmezésben vita keletkezik, döntés végett a felsőbb szervekhez kell továbbítani.

A Központi Bizottság osztályainak a budapesti és megyei bizottságokat segítő munkájukban abból kell kiindulniuk, hogy a párthatározatok végrehajtásáért elsősorban a választott pártszervek, valamint az állami és tömegszervezeti szervek kommunista vezetői felelősek.

A Központi Bizottság osztályai e vezető szervek és apparátus részére nyújtott gyakorlati segítő, ellenőrző tevékenységüket a következő módon folytassák:

– Rendszeresen vegyenek részt azokon a pártbizottsági és végrehajtó bizottsági üléseken, ahol hatáskörükbe tartozó témákat tárgyalnak. A KB, PB által meghatározott legfontosabb tennivalók előkészítésében vegyenek részt, adjanak segítséget a KB, a PB határozatainak helyi megvalósításában.

– A legfontosabb párthatározatok végrehajtását kötelesek a helyszínen tanulmányozni, közvetlenül ellenőrizni.

– Célszerű esetenként több osztályvezető és munkatárs részvételével – titkárok, osztályvezetők irányításával – egy-egy területi pártbizottság munkáját és tapasztalatait összegezni és tanulmányozni, hogy a határozatok végrehajtása összhangban van-e a reális feltételekkel, a lehetőségekkel.

– A Titkárság a féléves munkatervben jelölje ki azokat a határozatokat, feladatokat, melyek ellenőrzésére az apparátus erejét össze kell fogni.

A Központi Bizottság a területi pártszervek vezetését és informálását alapvetően a központi választott szervek határozataival az első titkárokon keresztül oldja meg:

– A párt politikai fővonala megismerésének és a területi pártbizottságok vezetésének, informálásának legfőbb fóruma a Központi Bizottság ülése és annak határozatai.

– A Titkárság féléves munkatervben határozza meg azokat a témákat, amelyekről a megyei titkárokkal – félévenként legalább két alkalommal – tanácskozni kell.

A megyei titkári értekezleteken:

egyrészt

– az első titkárok beszámolnak meghatározott feladatok végrehajtásáról, ahol alkalmuk nyílik arra is, hogy saját véleményüket kifejtsék;

másrészt

– a párt politikája végrehajtásának feladatairól részletes, egységes tájékoztatást és eligazítást kapnak.

– Ezen túl éljünk azzal a lehetőséggel, hogy a megyei és kerületi első titkárok véleményét kikérjük olyan fontos ügyekben, amelyeken a Központi Bizottság vagy osztályai dolgoznak.

– Az első titkárokkal való tanácskozáson túl, bizonyos feladatok megbeszélésére – a Titkárság engedélyével – esetenként célszerű összehívni az illetékes budapesti és megyei titkárokat is.

III

Növeljék a pártvezetés hatékonyságát a tömegszervezetekben:

– A tömegszervezetekkel való foglalkozás ne szűküljön le a felügyeletet gyakorló osztályra, hanem az a különböző témáknál vonja be az illetékes osztályokat és vegye igénybe segítségüket.

– Fokozni kell a beszámoltatást a tömegszervezetek tevékenységéről részben a PB és a Titkárság előtt, részben pedig az egyes osztályok számoltassanak be tömegszervezeti vezetőket egy-egy meghatározott feladatról.

– A Központi Bizottság apparátusa az eddiginél támaszkodjon jobban és vegye igénybe a tömegszervezetek segítségét, tapasztalatait egyes konkrét kérdésekben.

– A tömegszervezetek központi testületei fontosabb üléseinek előkészítésében a KB osztályai tevékenyen vegyenek részt.

IV

A Központi Bizottság apparátusának az állami, gazdasági szervek irányában folytatott munkájánál figyelembe kell venni, hogy a párthatározatok végrehajtásáért ezen szervek vezetői a felelősek. Növelni kell a vezetők önállóságát, felelősségét munkaterületükért. Erősítsék az osztályok e szervek munkáját értékelő, a határozatok végrehajtását és eredményességét ellenőrző tevékenységüket. A napi folyó ügyintézésbe ne avatkozzanak, de a Központi Bizottsághoz érkező bejelentéseket esetenként vizsgálják, és javaslatokat tesznek az intézkedésre.

A Központi Bizottság azon osztályainak, amelyek hatáskörébe gazdaságpolitikai, agrárpolitikai, kultúrpolitikai, honvédelmi és jogi kérdések tartoznak – feladata:

– Kezdeményezés e területeket átfogó, perspektivikus fejlődését célzó témák kidolgoztatásában, illetve kidolgozásában, amelybe bevonja a kommunista vezetőket.

– Az állami és pártvezetőknek a határozatok megjelenésekor eligazítást ad, hogy egységesen értelmezzék és hajtsák végre azokat.

– Nagy jelentőségű ügyekbe – amennyiben végrehajtásuk nem a párthatározatnak megfelelően történik vagy megakad – beavatkozik, de a felelősséget a végrehajtásért nem veszi át.

– Állami és gazdasági szervek munkájának akadályoztatása esetén az illetékes osztály segítse e szerveket: egyrészt biztosítsa a KB más osztályainak, másrészt az illetékes társaknak segítő együttműködését. Biztosítsa továbbá, hogy az állami és gazdasági szervek megfelelő kapcsolatot tartsanak fenn a területi pártbizottságokkal, hogy azoknak megfelelő tájékoztatást adjanak.

– Az állami és gazdasági szervek pártbizottságaival a KB osztályai tartsanak rendszeres kapcsolatot, és a párt eszközeivel segítsék a szakterületen a határozatok megfelelő végrehajtását.

A minisztériumok, főhatóságok és a KB illetékes osztályai közötti jó együttműködés kialakítása, a párhuzamosságok elkerülése, az állami szervek önállóságának és felelősségének növelése érdekében célszerű a KB illetékes titkárának vezetésével rendszeresen operatív jellegű megbeszéléseket tartani e szervek vezetőivel.

V

A munka hatékonyságának növelése céljából szükséges, hogy a már kialakult módszereken túl, további intézkedések történjenek az osztályok munkájának egybehangolására a megyei, budapesti pártbizottságok informálására. Ennek érdekében:

– A párt vezető szervei által hozott olyan határozatok végrehajtását, amelyek több osztályt érintenek, az illetékes titkár vagy titkárok az osztályvezetők bevonásával tárgyalják meg.

– A budapesti és megyei titkárok az eddiginél rendszeresebben kapjanak információt a Politikai Bizottság, Gazdasági Bizottság, Államgazdasági Bizottság, Agit.-Prop. Bizottság határozatairól. Ezt az időközönként összehívott tájékoztató értekezletek oldják meg.

– A budapesti és megyei bizottságok, a tömegszervezetek és állami vezetők számára esetenként írásban és szóban adják át a Központi Bizottság apparátusának összegyűjtött tapasztalatait hasznosítás céljából.

*

A Központi Bizottság osztályai ezen irányelvek alapján dolgozzák ki saját konkrét feladatkörüket és az osztályok felépítésében esetleg szükséges módosításokat.

Az előterjesztéseket meg kell küldeni a Politikai Bizottság tagjainak.

A Központi Bizottság Titkársága 1964. december 31-ig folyamatosan tárgyalja meg az osztályok előterjesztéseit.[2]

---

[2] Ezen határozat értelmében a KB Titkársága 1964 júniusa és decembere között ismét megtárgyalta a KB apparátusa minden osztályának munkáját, és a fenti határozat alapelvei szerint jelölte meg feladataikat, munkamódszerüket és szervezeti felépítésüket.

15

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA AZ SZKP ÉS A SZOVJETUNIÓ KORMÁNYÁNAK VEZETÉSÉBEN BEÁLLOTT SZEMÉLYI VÁLTOZÁSOKHOZ

(1964. OKTÓBER 23)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága október 23-i ülésén foglalkozott a Szovjetunió Kommunista Pártjának és a Szovjetunió kormányának vezetésében beállott személyi változásokkal, azok hazai és nemzetközi visszhangjával. Meghallgatta a Szovjetunió Kommunista Pártja október 14-i központi bizottsági üléséről kapott tájékoztatót, megerősítette e kérdésben pártunk részéről már elhangzott megnyilatkozásokat, s álláspontját a következőkben foglalta össze:

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága a kapott tájékoztatás alapján megérti, hogy N. Sz. Hruscsov elvtárs – aki jelentős érdemeket szerzett a szocializmustól idegen személyi kultusz leleplezésében, a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. és XXII. kongresszusa történelmi jelentőségű vonalának kimunkálásában, a békéért és a nemzetközi biztonságért folyó harcban – a gyakorlati munkában már nem tudott eleget tenni azoknak a feladatoknak, amelyek magas pozícióiból reá hárultak. Sajnálatos módon, vezetési módszereiben hibák adódtak, kora és egészségi állapotának romlása miatt ezek növekedtek.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága a világ haladó erőivel együtt nagy fontosságot tulajdonít annak, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága nyomatékosan hangsúlyozza: politikája a jövőben is változatlanul a XX. és XXII. kongresszus, a kommunista és munkáspártok 1957. és 1960. évi nyilatkozatai alapján áll, folytatja harcát a kommunizmus építése programjának végrehajtásáért, a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom egységéért, a békéért, a békés egymás mellett élésért.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága ez alkalommal is kifejezi teljes bizalmát a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága iránt. Üdvözli L. I. Brezsnyev elvtársat, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának első titkárát és A. N. Koszigin elvtársat, a Szovjetunió minisztertanácsának elnökét, akiket mint a kommunizmus és a béke ügyének régi harcosait, a XX. kongresszuson kialakított politikai vonal kimunkálásának részeseit és képviselőit ismerünk.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága mélyen meg van győződve, hogy a magyar és a szovjet nép megingathatatlan barátsága, a két párt és a két kormány szoros együttműködése a jövőben még tovább erősödik. Pártjaink egyetértése, népeink barátsága szilárd elvi alapokon nyugszik. Változatlanul az internacionalizmus egyik fő mércéjének tekintjük az első szocialista államhoz, a Szovjetunióhoz való viszonyt.

A Magyar Szocialista Munkáspárt töretlenül folytatja tovább eddigi politikáját a XX. kongresszus eszméi, az 1957. és 1960. évi közös tanácskozásokon elfogadott okmányok szellemében, a békés egymás mellett élés megvalósításáért, a békéért, a társadalmi haladásért. Pártunk következetesen folytatja munkáját és harcát a VIII. kongresszus határozatainak megvalósításáért, a szocialista demokrácia további fejlesztéséért, a szocialista nemzeti egység kialakításáért. Minden erővel dolgozunk gazdasági és kulturális építőmunkánk újabb sikereiért, a szocializmus teljes felépítéséért.

Megjelent: Pártélet, 1964. november. 21–22. old.

16

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A NŐMOZGALOM HELYZETÉRŐL ÉS FELADATAIRÓL

(1964. NOVEMBER 3)

A magyar nők társadalmi helyzete, felkészültsége, szemlélete, helytállása az elmúlt években nagyot fejlődött. A nők nagy többsége részt vesz a szocializmus építésében, az ipari és mezőgazdasági termelésben, az értelmiségi pályákon. A bérből és fizetésből élők 36,5 százaléka, a termelőszövetkezeti tagság 38,5 százaléka nő. A tsz-ben dolgozó nők 43,1 százaléka 60 éven felüli, 21 százalék 20–40 év között van. A munkaerő-tartalékot az elmúlt években nagyrészt a háztartásból munkába lépő nők jelentették. A nők helytállnak a munkában és részt vesznek a szocialista munkaversenyben, a szocialista brigádokban. Szembetűnő a fejlődés a parasztasszonyoknál: a közösen végzett munka gyors változást hozott politikai, kulturális, szakmai érdeklődésükben. A tanulási és művelődési igény jelentős a nők körében.

I

A Magyar Nők Országos Tanácsa az MSZMP KB 1957-es határozata alapján irányítja a nőmozgalmat.[1] A központ által kezdeményezett akciók és a nőtanácsok mindennapi aprómunkája hozzájárul a párt nők közötti tömegkapcsolatának szélesítéséhez, és jelentős párton kívüli nőtömegeket mozgósít a párt- és kormányhatározatok végrehajtására.

A Magyar Nők Országos Tanácsa önálló mozgalmi formában mintegy 3000 falusi és városi nőtanács, 1500 termelőszövetkezeti nőbizottság, mintegy félmillió társadalmi aktíva – kb. 70 százalékban pártonkívüli – közreműködésével végzi tevékenységét. Az évenként megrendezett hagyományos akciók: a Nemzetközi Nőnap, Nemzetközi Gyermeknap alkalmával sok százezer nőt mozgósítanak és alakítják az egész társadalmi közvéleményt. A hetenként 450–460 000 példányban megjelenő „Nők Lapja" segíti a mozgalmat.

A nőmozgalom munkájának fő területe a falu. A községi nőtanácsok, illetve termelőszövetkezeti nőbizottságok a nők munkára való mozgósításával segítik a mezőgazdasági termelés fellendítését, a termelőszövetkezetek, a háztáji gazdaságok árutermelésének növelését. A termelőszövetkezeti nőbizottságok többsége eredményesen segíti a tsz-vezetőségek munkáját. A nőbizottságok tájékoztatják őket a nők körében tapasztalt hangulatról és problémákról. Sok aprónak tűnő, de az egyes ember számára fontos kérdés megoldását segítik elő. Például az idős tsz-tagok meglátogatása és kisebb ügyeik elintézése, idény napközi otthonok létrehozásának kezdeményezése és segítése, vagy az igazságtalanságok feltárása stb. Munkájuk alapján egyre inkább fellépnek azzal az igénnyel, hogy a nők jelentősebb helyet kapjanak a tsz vezetésében. Jelentős a tevékenységük a politikai felvilágosításban és bizonyos érdekvédelmi feladatok ellátásában is.

A nőtanácsok jelentős munkát végeznek a tanulás és művelődés iránti igény felkeltése és fokozása érdekében, segítik a magasabb iskolai és szakmai képzettség elérését, mozgósítanak a politikai oktatásra. Önálló művelődési, ismeretterjesztési formákat (Nők Akadémiája, szakkörök, gazdasszonykörök, háziasszonyklubok stb.) szerveznek, amelyek népszerűek, látogatottak. Az elmúlt évben mintegy 1050 szakkörben, közel 42 000 falusi nő és háziasszony vett részt. Ezt az ismeretterjesztő munkát a Magyar Nők Országos Tanácsa az elmúlt öt év során a Kossuth Könyvkiadó gondozásában 150 előadásanyag s 20 könyv (összesen egymillió példány) kiadásával is segítette.

A nőtanácsok pedagógiai propagandatevékenysége, előadások, ankétok formájában, főleg az oktató- és nevelőintézmények mellett működő szülői munkaközösségekben folyik.

---

[1] Lásd A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1956–1962. 49–50. old.

A nőtanácsok családvédelmi és jogi tevékenysége, előadásai és tanácsadó munkája az utóbbi években igen széles körűvé váltak. A Magyar Nők Országos Tanácsa több esetben tett javaslatot törvények és rendeletek módosítására vagy újak meghozatalára.

Az utóbbi években jelentősen bővültek a Magyar Nők Országos Tanácsa nemzetközi kapcsolatai. Jelenleg 84 ország nőszervezetével tart közvetlen kapcsolatot. Ezenkívül 30 olyan nagy nemzetközi és nemzeti nőszervezettel áll összeköttetésben, amelyek nem tagjai a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetségnek.

II

A nők körében végzendő munkát nehezítik az alábbi problémák:

1. Az „egyenlő munkáért egyenlő bér" elve sajátos képet mutat a gyakorlatban. Hazánkban az iparban foglalkoztatottak közül a 3000 forint felett keresők 0,3 százaléka, az 1500 forint alatt keresők 85,6 százaléka a nő. Ennek oka egyrészt a nők szakképzetlensége, másrészt az, hogy a nőket tömegesen foglalkoztató munkaterületeken kialakult bérezési, illetve munkaegységnormák alacsonyabbak. A termelőszövetkezetekben a háztáji földek kiosztásánál is gyakran hátrányba kerül a nő – még akkor is, ha családfenntartó. Mindez kedvezőtlenül befolyásolja a nőket, de a szülőket is az ipari és mezőgazdasági szakma pályaválasztásánál.

Számos jelenség mutatja, hogy bizonyos körökben idegenkedés van a nők előrejutásával szemben. A helyi tanácsokban a választott nők aránya 16,2 százalékra emelkedett, viszont az összes községi tanácselnököknek csak 4,8 százaléka a nő.

2. Az 1957-ben megválasztott nőtanácsi vezetőségekben sok olyan tag van, akiknek lelkesedése nem minden esetben párosul az új iránti érzékkel, a gyors reagálással, a formák és módszerek ötletes megválasztásával. A Magyar Nők Országos Tanácsa nem találta meg a kellő módszereket és eszközöket a helyi nőtanácsok rendszeres és kielégítő továbbképzésére. A választott vezetőség összehívása és tájékoztatása még országos szinten is rendszertelen és nem kielégítő. Évek óta gond a városokban és különösen Budapesten a nőtanácsok munkája, kezd formálissá válni, a jelenlegi tevékenységük nem talált megfelelő érdeklődésre a nők körében.

Sok gátlást és megtorpanást jelentett az elmúlt években az a gyakran felmerült kérdés, hogy szükség van-e az önálló nőmozgalomra. Ez visszafojtotta a kezdeményezést, és előidézte a nőmozgalom bizonyos fokú lebecsülését is. Mindez nem marad hatástalanul a nőtanácsok munkájára.

Megállapítást nyert, hogy jelenleg még korai lenne az önálló nőmozgalom megszüntetése.[2] Budapesten és a nagyobb városokban már megoldható lenne, hogy a nőtanácsok feladatait a Hazafias Népfront vegye át. Falun azonban ma még a bekövetkezett jelentős fejlődés ellenére számtalan előítélet, szokás nehezíti a nők közéletben, társadalmi életben való fokozottabb részvételét. A falun a nők jelentékeny része jelenleg még igényli a velük való foglalkozást külön szervezetben. A falusi nők számára a nőtanács jelenti azt a fórumot, ahol bátrabban megnyilatkozhatnak, felkészülhetnek a társadalmi, politikai életben való aktívabb részvételre.

Indokolja a nőmozgalom önállóságának fenntartását a falusi pártszervezetek viszonylagos gyengesége is. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nőtanácsok, nőbizottságok révén olyan rétegekhez érünk el, amelyek a járási, községi pártszervezetek közvetlen hatókörén kívül esnek, „fehér foltként" szerepelnek.

III

1. A nőmozgalom feladatainak meghatározásánál az alapot továbbra is a Politikai Bizottság 1957-es határozata képezi.

– Legfontosabb feladata, hogy segítse a párt- és kormányhatározatok érvényre juttatását a nők körében.

– A Magyar Nők Országos Tanácsa tevékenységének középpontjában a falu álljon. Differenciált politikai munkával mozgósítson a mezőgazdasági termelés fellendítésére, a termelőszövetkezetek és a háztáji gazdaságok termelésének és árutermelésének növelésére, a falusi nők politikai, általános műveltségi, szakmai színvonalának fejlesztésére.

– Fejtsen ki meggyőző tevékenységet a fiatalabb korosztályhoz tartozó nők körében, hogy minél többen vegyenek részt a tsz-ek munkájában és lépjenek be tagnak.

– A nőtanácsok javaslataikkal segítsék elő a nők munkájának megkönnyítését a helyi szociális lehetőségek jobb kihasználásával, pl. napközi otthonok létrehozása stb.

– Fokozott figyelmet tanúsítsanak munkájukban a szocialista címért dolgozó munkacsapatok és brigádok nőtagjai iránt, sajátos mozgalmi eszközökkel segítsék elő, hogy vállalásaikat teljesíteni tudják, eredményeiket ismertessék stb.

– A termelőszövetkezeti nőbizottságokat erősítse meg, hogy még hathatósabban tudják segíteni a termelőszövetkezetek politikai, gazdasági megszilárdítását.

---

[2] A nők körében végzett politikai munka nemcsak a nőmozgalomnak, hanem valamennyi társadalmi és tömegszervezetnek is feladata. Ennek megvalósítása többek között a nőmozgalom *társadalmi jellegének* további erősítését követeli. A határozatnak megfelelően ez a folyamat megkezdődött, 1965 december óta Budapest 22 kerületében, és a vidéki városokban megszüntették a függetlenített nőmozgalmi titkári státusokat, és társadalmi munkatársak látják el a titkári teendőket.

– A nőtanácsok fokozzák tevékenységüket a szülői munkaközösségekben, és keressék azokat a formákat, amelyek alkalmasak a mozgalom befolyását növelni a nők körében, főleg azok között, akik más társadalmi szervezetek tevékenységében nem vesznek részt, hatásuk alól kivonják magukat.

– A nőtanácsok segítsék elő és harcoljanak azért, hogy a nők a termelésben elfoglalt helyüknek megfelelően nagyobb szerepet kapjanak a társadalmi élet különböző területein: választott testületekben, funkciókban stb.

– Biztosítani kell a Magyar Nők Országos Tanácsának és a megyei nőtanácsoknak rendszeres összehívását a demokratizmus elveinek megfelelően, hogy a nőmozgalom legfőbb kérdéseit a választott szervekben rendszeresen megvitassák.

– A Magyar Nők Országos Tanácsa városi tevékenységét elsősorban Budapesten és a nagyobb városokban csak a valóságos szükségletek irányában folytassa. Dolgozza ki a városi munka új módszereit.

– Fejtsen ki aktív tevékenységet a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetségben, annak munkáját az egységet előmozdító javaslatokkal segítse. Fejlessze tovább nemzetközi kapcsolatait, ápolja és szélesítse együttműködését azokkal a nőmozgalmakkal és szervezetekkel is, amelyek az NDN-nek nem tagjai.

2. A SZOT fejlessze tovább a nők körében politikai, kulturális és érdekvédelmi munkáját, rendszeresen kérje azt számon a szakszervezetektől. Fokozott figyelmet fordítson a nők szakmai képzésére és a vezetésben való hatékonyabb részvételükre. El kell érni, hogy a szakszervezeti bizottságok tekintsék állandó feladatuknak a nők körében végzett munkát, és az eddigieknél jobban vegyék figyelembe a szakszervezeti nőbizottságok észrevételeit, javaslatait. A SZOT és a Magyar Nők Országos Tanácsa az eddigi tapasztalatok alapján fejlessze tovább együttműködését.

3. A Magyar Nők Országos Tanácsa mozgalmi tevékenységét a Hazafias Népfronttal szoros akcióegységben folytassa, amely a tennivalók közös felmérésében, a rétegmunka összehangolásában, egyes akciók és rendezvények közös megoldásában is jelentkezzék. A Hazafias Népfront munkájában kapjon jelentősebb helyet a nőkkel szemben meglevő konzervatív szemlélet leküzdése. A népfrontbizottságok legyenek kezdeményezők a nők közéletbe való fokozottabb bevonása terén.

4. A nők közötti politikai munka sikeres fejlődése érdekében a pártszervezetek és a pártszervek a nőmunkát a tömegpolitikai munka megbecsült, fontos részének tekintsék. A nők közötti politikai munkát, a nők sajátos problémáinak megoldását kísérjék figyelemmel, és kérjék számon az állami, gazdasági és tömegszervezetektől. (Főleg a szakszervezetektől és a népfrontbizottságoktól, a

helyi tanácsoktól.) A megyei, járási párt-végrehajtóbizottságok évente egyszer tárgyalják meg a nőmozgalom helyzetét.

5. 1965-ben a Magyar Nők Országos Tanácsa hívja össze a nőkongresszust tisztújítás és a további feladatok meghatározása céljából.[3]

6. A nőmozgalom helyzetéről és feladatairól szóló politikai bizottsági határozatot a Budapesti Pártbizottság, a megyei, járási és városi pártbizottságok, valamint a Szakszervezetek Országos Tanácsa és a Hazafias Népfront Titkársága tárgyalja meg.

17

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TITKÁRSÁGÁNAK HATÁROZATA A MEGYEI SAJTÓ PÁRTIRÁNYÍTÁSÁRÓL

(1964. NOVEMBER 5)

I

A megyei pártlapok példányszáma 1958-tól 1964-ig több mint 80 százalékkal emelkedett. A ma már 575 000 példányszámban megjelenő megyei sajtót a „Népszabadság" utáni legnagyobb példányszámú napilapként kell kezelni. A községekben és a vidéki városokban nagyobb példányszámban fogy, mint a „Népszabadság".

A megyei sajtót a megyei párt-végrehajtóbizottságok mindinkább igénybe veszik a helyi feladatokra való mozgósításban. A tavaly őszi nagy mezőgazdasági kampány idején is minden megyében igénybe vették a sajtó segítségét. Általában szokássá vált, hogy az időszerű gazdasági feladatokra való mozgósításon kívül a sajátos helyi politikai feladatokra is felhasználják a lapokat: így a helyi kulturális problémák megoldására, megyefejlesztési feladatok népszerűsítésére, ritkábban országos problémák helyi vetületének feltárására, magyarázására, megoldására stb.

A megyei sajtó kettős pártirányítás alatt áll. Egyfelől a közvetlen felügyeleti szerve a megyei párt-végrehajtóbizottság, másfelől a KB Agitációs és Propaganda Osztálya irányítja.

A megyei sajtó és a közvetlenül irányító pártbizottság szervezeti kapcsolata sokoldalú és gazdagodó. A lapok főszerkesztői általában a megyei pártbizottság választott tagjai és a párt-végrehajtóbizottsági ülések meghívott résztvevői. Általában rendelkezésükre állnak a munkájukhoz szükséges pártanyagok, munkatervek, beszámolók, értékelések. Néhány megyében a megyei pártbizottság agitációs és propaganda osztály vezetője a megyei lap szerkesztő bizottságának tagja, aki rendszeresen részt vesz a szerkesztő bizottsági üléseken. Más megyékben a pártbizottság munkatársai rendszeresen ellátogatnak a szerkesztőségbe, vagy a szerkesztőség munkatársait behívják a pártbizottságra, és ott tájékoztatják őket az időszerű politikai kérdésekről. A „mutációs" megyékben (Bács, Békés, Csongrád, Pest)[1] gyakorlattá vált, hogy a járási, a városi párt-végrehajtóbizottságok évente egyszer vagy többször értékelik a mutációs oldalakat.

---

[3] A kongresszus 1965. december 10–12-e közt ülésezett. 157 tagú országos nőtanácsot választott. (Lásd Népszabadság, 1965. december 14.)

A közvetlen irányító KB agitációs és propaganda osztályán egy politikai munkatárs fő feladata a megyei sajtó ügyeinek intézése. Bevált a Központi Sajtószolgálat[2], amely elsősorban politikai, ideológiai anyagokkal támogatja a megyei lapokat. Bár az általa rendszeresen leküldött anyagok hatására csekély mértékű javulás megállapítható, a megyei lapok ritkán vállalkoznak országos jelentőségű pártpolitikai, gazdasági vagy elméleti kérdések önálló feldolgozására. Próbálkozásaik esetén gyakran hibáznak, különösen tapasztalható volt ez annak idején a párt szövetségi politikájának magyarázásakor, egyházpolitikai kérdések tárgyalásakor stb. Sok megyei lapunk hajlamos a provincializmusra.

II

A kedvező jelenségek sem feledtethetik azonban a megyei sajtó pártirányításának gyengéit. Alapvető problémája az, hogy tulajdonképpen a kialakult szokásokon nyugszik, nincsen kidolgozva a megyei lapok pártirányításának egységes rendszere. Emiatt rendezetlen, nem egységes a lapok hovatartozása. Néhány megyében az illetékes titkár hatáskörébe tartozik, a megyék túlnyomó többségében viszont az osztályvezetők tartják kézben a lapot, máshol pedig az osztály egyik előadója is tartja a lappal a rendszeres kapcsolatot.

---

[1] A helyi információs igények kielégítése céljából több megyei napilap mutációval (több változatban) jelenik meg. A mutáció gyakorisága és terjedelme megyénként különböző. Így például a „Pest megyei Hírlap" naponként Monor, Vác, Cegléd, Nagykőrös mutációval jelenik meg. Csongrád megyében a „Dél-Magyarország" hetenként egyszer ad mutációt a szegedi járás részére, a Békés megyei „Népújság"-ban pedig hetenként kétszer készül mutáció Gyula, és háromszor az orosházi járás részére. A Bács megyei „Petőfi Népe" című napilapban hetenként két oldalon készül kalocsai, kiskunfélegyházi, kiskunhalasi és bajai mutáció. Ezek a mutációk a helyi lapok terjesztését segítik elő, jelentősen növelik a megyei lapok példányait.

[2] A Központi Sajtószolgálat 1961. november 1-én kezdte meg működését az MSZMP Agitációs és Propaganda Osztályának elvi irányításával. Fő feladata: a párt megyei lapjainak támogatása olyan fontosabb elméleti, ideológiai írásokkal, kül- és belpolitikai kommentárokkal, képekkel, rajzokkal stb., amelyek helyi forrásokból nehezen megoldhatók. A szerkesztőség naponként, hetenként, havonként megjelenő bulletineket ad ki napi átlagban 15–20 oldal terjedelemben. A politikai és gazdasági kiadványon kívül „Irodalom és művészet", „Tudomány és technika", „Családi kör", „Évforduló naptár", „Rádió- és televízióműsor", „Üzemi bulletin" címmel szerkeszt és ad ki összeállításokat. A baráti országok hasonló feladattal létrehozott sajtóügynökségeinek Centropress névvel továbbít rendszeresen cikkanyagot.

A megyei párt-végrehajtóbizottságok zöme a lapmunka egészét vagy fontosabb részterületeit ritkán értékeli. Gyakori az olyan megye, ahol két év is eltelik, amíg a lapmunka tartalmi, politikai részét napirendre tűzik.

A hatáskörük tekintetében igen nagy a megyék közötti eltérés. A felelős szerkesztők csaknem mindenütt a megyei végrehajtó bizottság hatáskörében vannak, néhány helyen azonban a titkári, vagy a pártbizottsági hatáskörbe sorolták be. A főszerkesztő helyettesek túlnyomórészt végrehajtó bizottsági hatáskörben vannak, néhány helyen azonban osztályvezetői vagy megosztott főszerkesztői és osztályvezetői hatáskörben. A rovatvezetők és munkatársak kiválasztásában több végrehajtó bizottság megköti a főszerkesztő kezét. Több helyen viszont helyes gyakorlatként az alakult ki újabban, hogy a főszerkesztő és az illetékes titkár vagy osztályvezető egyszerű megbeszélés útján tisztázzák a közös álláspontot.

Kívánnivalót hagy maga után a szerkesztőségek ideológiai tevékenységének a segítése. A megyék politikai és gazdasági vezetői ritkán és nehezen írnak a megyei lapokba, pedig az apparátusok munkájában felgyülemlett tapasztalatok közkézre adása nagy segítséget nyújthatna a napi munkában. Az esti egyetemek, a főiskolák marxista–leninista tanszékei és a pártoktatás vezetői ugyancsak kevéssé használják fel a több tízezres közlési fórumokat. Követendő példa lehet az a gyakorlat, ahol a szerkesztőség propagandarovata anyagaival kapcsolódik a megyei pártoktatáshoz. Bátrabban kellene aktualizálni, a megyében jelentkező nézetekre alkalmazni a Központi Sajtószolgálat ideológiai anyagait. Ezeket az írásokat a szerkesztőségek kényelmességből, általában változtatás nélkül közlik.

A szerkesztőségi pártszervezetek nem hasznosították eléggé a Politikai Bizottság 1959 februári sajtóhatározatának reájuk vonatkozó elképzeléseit. E pártszervek tevékenysége néhány kivételtől eltekintve nem javul, munkájuk nem rendszeres.

Bár a Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztálya arra törekszik, hogy a lehetőségeken belül rendszeres kapcsolatot tartson a megyei lapokkal, és azokat is kielégítő mértékben tájékoztassa, informálásuk mégis messze elmarad a fővárosi lapoké mögött és a követelményektől. Aziránt is igény van, hogy a KB Agitációs és Propaganda Osztálya időnként értékelje a megyei sajtó munkáját, illetve rendszeresebben véleményezze egyes lapok tevékenységét.

A megyei lapok pártirányításának egységessé tételére és hatékonyságának növelésére a Titkárság a következőket határozza:

1. A megyei lapok kettős irányítását továbbra is fenn kell tartani úgy, hogy a megyei végrehajtó bizottságok önállóságának megsértése nélkül növekedjék a KB Agitációs és Propaganda Osztályának tájékoztató, értékelő, felügyelő tevékenysége.

2. A megyei lap az agitációs és propagandaügyekkel foglalkozó megyei vb-titkárhoz tartozzon, a főszerkesztővel is ő tartson rendszeres kapcsolatot. Az Agitációs és Propaganda.Osztály segítse a napi munkát.

3. A megyei végrehajtó bizottságok évente legalább egyszer értékeljék a megyei lapok munkáját.

4. Főszerkesztő-helyettest a megyei párt-végrehajtóbizottság fogad el. A rovatvezetők, munkatársak, főmunkatársak, segédszerkesztők stb. a főszerkesztő hatáskörébe tartozzanak.

5. A politikai vezetők a lap hasábjain fejtsenek ki nagyobb publicisztikai tevékenységet, a csaknem 600 000 példányú megyei sajtó nyilvánosságát jobban használják fel agitációs és propagandamunkára.

6. A szerkesztőségi pártszervezetek helyezzék tevékenységük középpontjába a szerkesztőség politikai, ideológiai munkájának segítését. Politikai eszközökkel, vitákkal, javaslatokkal segítsék a főszerkesztőt, a szerkesztő bizottságok munkaterveinek végrehajtását.

7. A Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztálya gondoskodjék a megyei lapok jobb tájékoztatásáról, arról, hogy a legfontosabb kérdésekben a fővárosi lapokhoz hasonló tájékoztatást kapjanak; a párt- és tömegszervezetek osztályával együttműködve gyakrabban értékelje a megyei lapok konkrét gazdasági és ideológiai, politikai munkáját, gyakrabban értékelje egyes megyei lapok tevékenységét.

A Politikai Bizottság 1959. február 24-i határozata a sajtóról összegezi az 1958. január 21-i határozat (lásd Az MSZMP határozatai és dokumentumai. 1956–1962. Kossuth Könyvkiadó 1964. 163–169. old.) végrehajtásának tapasztalatait, és megjelöli a sajtó továbbfejlesztésével kapcsolatos legfontosabb feladatokat. A PB határozata megállapítja, hogy „másfél milliós példányszámú napilapjaink és a másfél milliós példányszámot ugyancsak megközelítő politikai hetilapjaink pártunk tömegpolitikájának és népnevelő munkájának hatalmas erejű fegyvere”.

A vitathatatlan eredmények összegezése mellett a PB felhívja a figyelmet a sajtó több olyan hibájára, amelyeknek megszüntetése egyben a munka megjavításának fő feladatait és feltételeit képezi. Megállapítja, hogy a lapok munkatársainak „az eddiginél sokkal inkább a párt, a dolgozó nép előtt álló legfontosabb feladatokra, az ipari termelés kérdéseire, a munkáséletre, a mezőgazdasági határozat és a művelődési irányelvek végrehajtására kell összpontosítani" figyelmüket. Növelni kell a publicisztika színvonalát, harcolni kell az ún. „fogyasztási és ígérgetési" szemlélet ellen; nagyobb gondot fordítsanak „a dolgozók tudatának, gondolkodásának átformálására"; következetesebben szálljanak síkra „az ízlést romboló kispolgári fércművek, a giccs, a világnézetünkkel szemben ellenséges tendenciák ellen" stb.

A határozat a lapok vezetőinek és pártszervezeteinek feladatává tette: a legnagyobb gonddal ügyeljenek arra, hogy „ellenséges vagy destruktív írás ne kaphasson nyilvánosságot. Egyszersmind azonban meg kell védelmezni azokat az újságírókat – olvashatjuk a határozatban –, akik a párt politikájának védelmében bírálják a hibákat és azok elkövetőit." Végül a határozat a szerkesztőségi pártszervezetek és a kommunisták munkájával, a káderpolitikával, az információ megjavításának fontosságával foglalkozik és a feladatok sikeres végrehajtásának elengedhetetlenül fontos feltételeként megemlíti, hogy „a sajtó minden becsületes dolgozójának – párttagoknak és pártonkívülieknek – biztosítsuk a fontos munkájuk után nekik kijáró teljes megbecsülést".

18

TÁJÉKOZTATÓ AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK 1964. DECEMBER 10-I HATÁROZATÁRÓL

(1964 DECEMBER)

A második ötéves terv eddig eltelt négy évében a népgazdaság számottevően fejlődött, ami összefoglalóan a nemzeti jövedelem mintegy 22–23 százalékos növekedésében fejeződik ki.

Az ipari termelés mennyiségileg a tervnek megfelelően, négy év alatt 40 százalékkal emelkedett. 1964-ben a termelés az éves tervet és a megelőző évi ütemet meghaladó mértékben, mintegy 9 százalékkal nőtt. Az ipari termelés szerkezete a tervben megjelölt irányban változott. Előrehaladás történt a népgazdaság egyes területein kibontakozó kemizálás feltételeinek – a vegyipar fejlődése útján történő – megteremtésében. A gépipar kiemelt ágainak termelése jelentősen emelkedett. A korszerűbb és gazdaságosabb energiahordozók javára változott az energiatermelés és -felhasználás szerkezete. Az ipari termékek exportja a termelésnél gyorsabban nőtt.

A termelékenység az állami iparban négy év alatt kb. 22–23 százalékkal nőtt, és a termelés emelkedésében elfoglalt aránya mintegy 58 százalék, ami alacsonyabb a tervezettnél. Ez az 1950-es évekhez képest ugyan jelentős előrehaladás (az első ötéves terv időszakában kb. 20 százalék volt a termelékenység részaránya), a jelenlegi követelményeket azonban nem elégíti ki. 1964-ben az ipari termelés túlteljesítése a tervezettnél kb. 10 000–12 000 fővel több munkásalkalmazott létszámának a felhasználásával valósul meg, ezért a termelés-növekedésnek termelékenység-növekedéssel fedezett aránya ez évben is alatta marad a kétharmados követelménynek.

A mezőgazdaság termelése a több évben előfordult rossz időjárás ellenére négy év alatt 10 százalékkal emelkedett. A mezőgazdaság árutermelése ennél gyorsabb volt, a felvásárlás 26,3 százalékkal nőtt. Az ötéves tervben 1965. év végére előirányzott termelés-emelkedés (32–33 százalék) túlméretezett, nem valósítható meg. A mezőgazdasági termelés anyagi ráfordításai a termelésnél nagyobb mértékben emelkedtek. Ezek következtében a mezőgazdaság nemzeti jövedelme lényegesen elmarad a tervezettől. 1964-ben a célkitűzésnek megfelelően a kenyérgabona-termés a szükségleteket lényegében fedezi. Az őszi kenyérgabona-vetésterv is teljesült. Az állattenyésztés termelési értéke a tervezettnél mintegy 6 százalékkal magasabb lesz, és kb. 7 százalékkal haladja meg az elmúlt évi szintet. Növekedett a szarvasmarha-, ezen belül a tehénállomány. Jelentős a fejlődés a háztáji baromfi- és sertésállománynál. A megnövekedett állatállomány takarmányszükségletét azonban hazai termelésből nem lehet biztosítani.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek a négyéves időszak során sokat erősödtek, fejlődtek az állami gazdaságok. Az ötéves terv eddigi éveiben a tervet lényegesen meghaladó mértékben folyt a mezőgazdaság gépesítése, szállítóeszközparkjának bővítése, az öntözéses gazdálkodás kiterjesztése.

A közlekedés fejlesztése nem tartott lépést a szállítási követelményekkel, ezért az ötéves terv végrehajtása közben szükségessé vált a fejlesztés gyorsítása. Jelentős ráfordítások történtek vasúti vontatójárművek és kocsik, valamint tehergépkocsik behozatalára, részben tőkés piacról.

A munkások és alkalmazottak reáljövedelme 1964 végén 18 százalékkal haladja meg az 1960. évi színvonalat, s ezzel már ez év végére túlteljesül az öt évre tervezett előirányzat. A reáljövedelmek emelkedésében a számítottnál nagyobb szerepe volt a foglalkoztatottság és a béren kívüli juttatások tervezettnél nagyobb növekedésének. A reálbérek négy év alatt 9 százalékkal nőttek. A fogyasztói árak stabilak voltak.

A parasztság fogyasztásának reálértéke ez év végén kb. 12–13 százalékkal meghaladja az 1960-as színvonalat, ami megközelíti az öt év egészére előirányzott mértéket.

A belkereskedelmi forgalom négy év alatt 25,2 százalékkal nőtt és 1964 végén a tervezettet (négy év alatt) több mint 6 milliárd forinttal haladja meg. Ez egyrészt a közületi vásárlások gyors emelkedésével, másrészt azzal függ össze, hogy lényegesen megnőtt a pénz szerepe, részaránya a paraszti jövedelemben, ugyanakkor csökkent a saját termésből származó fogyasztás. Mindez magával vonta a falusi kereskedelmi forgalom gyors emelkedését, az ezzel kapcsolatos kereskedelmi tevékenység tervezettnél gyorsabb fejlesztését, például tüzelő-, kenyérellátás.

A nemzeti jövedelmet meghaladó ütemben emelkedtek a költségvetésből fenntartott intézményekre, társadalmi juttatásokra fordított kiadások. Az állami költségvetés fedezte a tsz-parasztságra kiterjesztett szociális és részben társadalombiztosítással kapcsolatos megnövekedett kiadásokat. Az állami kiadások egészében négy év alatt 33 százalékkal emelkedtek, ebből a kulturális-köznevelési kiadások 54 százalékkal, a szociális és egészségügyi szolgáltatások pedig 33 százalékkal növekedtek. A nyugdíjkifizetések összege négy év alatt 2,5 milliárd forinttal, 53 százalékkal emelkedett. A védelmi kiadások jelentős növelése útján korszerűsítettük honvédelmünket.

Jelentősek eredményeink a kulturális fejlesztés területén. Négy év alatt a középiskolások száma 40 százalékkal, a felsőoktatási hallgatók száma pedig mintegy kétszeresére növekedett. Az érettségizett tanulók száma több mint 60 százalékkal nőtt. A könyvkiadás közel 40 százalékkal, a televízió-előfizetők száma 103 000-ről mintegy 600 000-re emelkedett.

A felhalmozási alap négy év alatt 35–36 százalékkal nőtt. A beruházásokra és felújításokra fordított összeg 1964 végéig mintegy 15 milliárd forinttal több a tervezettnél. Ez a pótlólagos beruházási feladatok megvalósítása mellett jelentős költségtúllépést is magában foglal. Az építőipar az ötéves eredeti előirányzatoknál nagyobb, de a végrehajtás során felemelt feladatoknál kisebb teljesítményt nyújtott. A beruházások túlteljesítése a következő főbb célok megvalósítását tette lehetővé:

– A túlteljesítés jelentős része a vegyipar gyorsabb fejlődését szolgálja. Az iparban a tervezettnél nagyobb méretű korszerűsítés valósul meg.

A mezőgazdaság területén gépi beruházások, szőlő, gyümölcsültetvények, öntözött területek fejlesztésére az eredetileg tervezettnél nagyobb feladatokat hajtottunk végre.

– A tanácsoknál és a szociális-kulturális tárcáknál a városok meglevő és újonnan épülő lakótelepei közműhálózatát fejlesztik gyorsabban, több beruházás jut a középiskolai tantermekre stb.

Ebben az időszakban jelentős korszerűsítést hajtottunk végre a népgazdaság állóeszköz-állományában, nőtt a munka technikai felszereltsége. Az egy foglalkoztatottra jutó állóeszközök értéke négy év alatt az iparban 17,8 százalékkal, az építőiparban 33,3 százalékkal, a mezőgazdaságban 37,9 százalékkal emelkedett.

Fejlődésünkben jelentős szerepet játszott a nemzetközi munkamegosztás erősödése. Külkereskedelmi forgalmunk a termelésnél gyorsabban emelkedik. Szocialista országokkal bonyolítjuk külkereskedelmi forgalmunk 70 százalékát. A szocialista piacon nőnek a követelmények az exporttermékek műszaki színvonala és a minőség javítása irányában. A kapitalista országokkal is bővültek gazdasági kapcsolataink és ez is hozzájárul a Magyar Népköztársaság nemzetközi tekintélye növekedéséhez.

A pozitív eredmények mellett a népgazdaságban negatív jelenségek is mutatkoznak. Ezek a következők:

1. A termelés gazdaságosságának növekedése elmarad a követelményektől. A termelékenység részaránya a termelés növekedésében, az 1961. évet kivéve, nem érte el a tervezettet. A termelési költségek öt évre tervezett 10 százalékos csökkenéséből várhatóan 5 százalék valósul meg, ezért az ipar által létrehozott nemzeti jövedelem kisebb a tervezettnél. Nem kielégítő a műszaki fejlődés és a termelés összetételének javulása. A tudományos kutatás eredményeinek gyakorlati hasznosítása hosszadalmas. A termelés fejlesztésére fordított eszközök felhasználása nem elég hatékony. Fontos beruházások megvalósítása késik. A felhalmozásnak aránytalanul nagy hányadát köti le a forgóalapok növekedése. Ez a negatívum a befejezetlen beruházások, az ipari félkész- és késztermék, valamint az ipari üzemekben felhalmozódott egyes anyagok tekintetében mutatkozik.

2. Az export mennyisége – számos esetben minősége is – az importszükségletekhez viszonyítva nem kielégítő. Az export emelkedése kisebb a tervezettnél, az import pedig jóval magasabb annál. Az importtermékek igénylése és felhasználása gyakran nem a népgazdasági érdek szem előtt tartásával történik.

3. A központi tervező és irányító szervek sokszor tanúsítanak engedékenységet a beruházási és egyéb állami kiadások növelésére irányuló – önmagukban helyes, de a népgazdaság erőforrásait meghaladó – törekvésekkel szemben.

4. A gazdaságpolitikai elvek és határozatok végrehajtása, a végrehajtás megszervezésére irányuló állami és pártmunka a gazdasági irányítás különböző szintjein nem kielégítő. A vállalati tevékenységben meglevő negatív jelenségek évről évre újratermelődnek. (Létszámtúllépés, alacsony termékenység, költségszínvonal, gazdaságtalan termékek gyártása stb.) Különösen nagy ebben a minisztériumok felelőssége. Gyakori, hogy pártszervezeteink sem közvetítik és érvényesítik kellően a központi párthatározatokat a gazdálkodás terén, elnézik az ellentétes gyakorlatot (pl. normalazulás, fegyelemlazulás).

I

AZ 1965. ÉVI TERV FŐ CÉLKITŰZÉSEI ÉS ELŐIRÁNYZATAI

Figyelembe véve az 1964. évi, valamint az ötéves terv teljesítésének eddigi tapasztalatait, az 1965. évi népgazdasági terv a következő főbb gazdasági célokat tűzi ki:

1. Ötéves tervünk utolsó évének előirányzatai a legkedvezőbb módon segítsék elő az ötéves terv fő célkitűzéseinek megvalósulását. Az 1965. évi népgazdasági tervben célul kell kitűzni a gazdálkodás hatásfokának emelését minden területen, az ötéves terv eredményes befejezését.

Az 1965. évi terv eredményes végrehajtása kell hogy biztosítsa a jó kiinduló alapot a harmadik ötéves tervünkhöz.

2. Javítani kell az egész népgazdaság külkereskedelmi teljesítményét, fokozni kell az exportot, mérsékelni az importfelhasználást, javítani az ágazati export-import arányokat. Az anyagi javak termelését és elosztását elsősorban ennek a követelménynek figyelembevételével kell megvalósítani.

3. A dolgozók összességének elért életszínvonalát 1965-ben meg kell szilárdítani és gazdaságilag jobban meg kell alapozni a jövendő emelést. Ennek biztosítására az anyagi javak megteremtése mellett takarékosabb gazdálkodást kell folytatni az elosztás minden szférájában. A népgazdaság erőforrásaival jobban össze kell hangolni a lakosság jövedelmének növekedését.

E fő célok megvalósítása érdekében a következőket kell a gazdasági munka előterébe állítani:

a) A nemzeti jövedelem növelésének alapvető útja a gazdaságosság fokozása, a termelékenység növelése, a termelési költségek csökkentése, a tudományos eredmények gyakorlati alkalmazásba vételének meggyorsítása, a műszaki fejlesztés és a termékek minőségének javítása legyen. Fel kell lépni a termelés mennyiségi növelésének egyoldalú hajszolása ellen. A termelés mennyiségi növelését a szükségletekkel összhangban szabad csak megengedni. A gazdaságosság legyen irányadó a műszaki fejlesztésben, a termelés fejlesztésére fordított eszközök, beruházások felhasználásában.

b) Az év közben feltárható tartalékokat és túlteljesítéseket elsősorban az export növelésére kell felhasználni. Elengedhetetlen követelmény a mindenféle anyaggal, különösen pedig a tőkés eredetű importanyagokkal, alkatrészekkel stb.-vel való takarékosság, ahol lehet, ezek szocialista importból, hazai termelésből történő helyettesítése. Jelentős erőfeszítéseket szükséges tenni kedvezőbb export- és importárak elérésére, fokozni kell ennek érdekében a termelő és külkereskedelmi vállalatok együttműködését.

c) A mezőgazdaságban biztosítani kell a rendelkezésre álló eszközök leghatékonyabb felhasználását. El kell érni, hogy az ország szántóterülete teljes egészében megművelésre kerüljön, a talajművelést, a növényápolást, a betakarítást megfelelő időben és minőségben végezzék el. Gondos és jól előkészített szervező munkával, a szállító- és termelőkapacitások racionális kihasználásával biztosítani kell, hogy a mezőgazdasági termékek értékesítése és feldolgozása zavartalan legyen. Különösen gondot kell fordítani az előirányzott kenyérgabona megtermelésére, a hazai takarmányalap növelésére és az ésszerűbb takarmányfelhasználásra.

d) Csökkenteni kell a készletek emelkedésének mértékét és intézkedni az eddig felhalmozódott immobil készletek hasznosításáról. Biztosítsák, hogy az ipari termelés összetétele az eddiginél jobban megfeleljen a szükségleteknek.

e) Magasabb szervezettséget kell elérni az építőiparban és általában a beruházásoknál.

f) Szilárdabb munkafegyelmet kell biztosítani a vállalatoknál, nagyobb fokú állami fegyelmet a vezetői munkában.

g) Takarékosabb gazdálkodást kell megvalósítani a nép vagyonával minden területen.

1965. ÉVI TERV ELŐIRÁNYZATAI A KÖVETKEZŐK

A nemzeti jövedelem termelése kb. 3 százalékkal növekszik. A nemzeti jövedelem növelését lényegében az ipari és mezőgazdasági termelés növelése szabja meg.

IPAR

Az ipari termelés átlagos növekedése 1964. évhez képest 4,5 százalék, exportfeladata 8 százalékkal nő. Az ipari termelés fejlesztésének előirányzatát két vonás jellemzi. Egyrészt a termelés emelkedésének üteme mérséklődik, másrészt az emelkedés az iparon belül differenciálódik. A két tényező összefügg, az alacsonyabb termelési ütem tulajdonképpen a differenciáltabb fejlesztés következménye. Az ipari termelés emelkedési ütemének mérséklése tehát önmagában véve nem célunk, hanem néhány gazdasági összefüggés következménye. Milyen körülményekről van szó?

Mindenekelőtt azt kell figyelembe venni, hogy 1965-ben a fogyasztásnak csak kismértékű emelkedése, a felhalmozásnak pedig bizonyos csökkentése szükséges. Ennek hatása megmutatkozik a termelésben.

Másik tényező az ipar nyersanyag- és alkatrészellátása, amit az korlátoz, hogy a mezőgazdasági és ipari kivitel nem elegendő az ipar jelenlegi termelési szerkezete mellett a gyorsabb ütemű termeléshez szükséges anyag- és félkésztermékek behozatalának fedezéséhez.

A termékek realizálási lehetőségére, a piaci kilátásokra is nagyobb figyelemmel kell lenni, hogy a nehezen és gazdaságtalanul értékesíthető termékek előállítását visszaszorítsuk és előkészítsük újabb termékek gyártásba vételét.

Az ipari termelés így kialakuló színvonala összességében fedezi a szükségleteket. A szükségletek részleteiben történő kielégítése azonban megköveteli, hogy néhány iparágban a termelésnek az átlagosnál jóval erősebb ütemű növekedését irányozzuk elő (pl. villamosenergia-ipar 9,2 százalék, vegyipar 8,3 százalék).

A lassúbb ütemben fejleszthető iparágakban is maximálisan növelni kell az exportálható termékek termelését. A tervjavaslat az ipari jellegű termékek exportjának a termelésénél jóval erősebb ütemű, kb. 8 százalékos növekedését irányozza elő.

Az állami ipar a tervjavaslat szerint 1965-ben 1 292 000 munkást és alkalmazottat foglalkoztathat. A létszámnövekedés évi átlagban 16 000 fő. Tekintve, hogy az előző években a létszámnövekedés évenként 40 000–45 000 fő volt, a létszámkeretek betartása 1965-re komoly erőfeszítéseket követel. Az állami ipar termelésének növekedési üteme vállalatonként igen nagy szóródást mutat, ezért a vállalatok egy részénél az átlagosnál nagyobb munkaerő-felvételre, más vállalatoknál pedig a munkás-alkalmazotti létszám csökkentésére van szükség.

A termelékenység (a munkásokra és alkalmazottakra számítva) a tervjavaslat szerint mintegy 2,5 százalékkal haladja meg az ez évi várható szintet. Az állami ipar termelési költségszint csökkentését az 1964. évi várhatónál (0,6 százalék) valamivel magasabban kell a vállalatokra lebontani. A feladat végrehajtását az eddigieknél fokozottabban kell műszaki-szervezési intézkedésekkel, a munkafegyelem és a technológiai fegyelem javításával megalapozni. Ez megköveteli a munka- és bérfegyelem következetes érvényesítését, a vonatkozó jogszabályok betartását, a politikai szervező és nevelő munka javítását.

MEZŐGAZDASÁG—FELVÁSÁRLÁS

A mezőgazdaság termelésének növekedését 1,5–2 százalékkal irányozzuk elő (1963-hoz képest kb. 4,2 százalékkal). Ezen belül a növénytermesztést mintegy 3–4 százalékkal, az állattenyésztés termelési értékét körülbelül az idei szinten. A terv a mezőgazdasági termelés növelését az anyagi-műszaki megalapozással szoros összefüggésben irányozza elő, ilyen értelemben reálisabb az eddigi terveknél. Így például búzából 10,8 q/kh, kukoricából 15 q/kh átlagterméssel számol. A számított terméseredmények eléréséhez időben és megfelelő minőségben elvégzett növényápolási munka és a rendelkezésre álló eszközök koncentrált felhasználása szükséges.

A múlt évinél kisebb népgazdasági beruházási előirányzat mellett is erőfeszítéseket kell tenni a mezőgazdasági termelés anyagi-műszaki megalapozására. Ezen belül tovább kell növelni a gépállományt, az öntözött területet és egyéb intézkedésekkel is segíteni kell a számított termelés elérését, a műtrágyaellátás azonban nem emelhető, az lényegében az 1964. évi szinten marad. Az alkatrészellátás az 1964. évihez képest jelentősen, mintegy 40 százalékkal emelkedik. A gumiabroncs-ellátás, bár kb. 10 százalékkal több, csak szűkösen fedezi a szükségletet, ezért az év folyamán az ellátás további javítására kell törekedni.

Az állattenyésztés további fejlesztését nehezíti a szűkös takarmányhelyzet. Ebben a gazdasági évben kb. 500 000 tonna szemes takarmány behozatala szükséges. A takarmányhelyzet a rendelkezésre álló központi takarmánykészlet legésszerűbb elosztását követeli meg. Különösen fontos feladat a takarmányfelhasználás állandó figyelemmel kísérése és a hasznosítás javítása. A mezőgazdasági termelés fejlődésénél nagyobb mértékben, 5–6 százalékkal nő a felvásárlás.

KÖZLEKEDÉS

1965-re tovább nőnek a szállítási feladatok. A közlekedés áruszállítási teljesítménye 6,4 százalékkal, a személyszállításé 3,2 százalékkal nő. A feladatok ellátásához a terv jelentős összegeket fordít járműbeszerzésre, ami a szállítási nehézségeket enyhíti, megszüntetni azonban azokat 1965-ben még nem tudjuk.

BERUHÁZÁS – ÉPÍTŐIPAR

A beruházásokat kb. 45,5 milliárd forintban, a felújításokat mintegy 20 milliárd forintban lehet előirányozni. A decentralizált pénzügyi források beruházási célra történő felhasználásában átmenetileg korlátozásra van szükség.

Az előirányzat az értékhatár feletti beruházások mielőbbi befejezésére helyezi a hangsúlyt, és viszonylag kisszámú, 121 darab új, limithatár feletti beruházás megkezdésével számol. A terv 369 darab értékhatár feletti ipari, mezőgazdasági, illetve kommunális beruházás befejezését irányozza elő. Ezzel az értékhatár feletti beruházások száma az 1964. évihez képest az 1965. év végére kb. egyharmaddal csökken.

A terv előirányzatai szerint 1965-ben a következő jelentősebb beruházásokat fejezzük be:

Almásfüzitői Timföldgyár bővítése, Szegedi Gumigyár, Magyar Viszkózagyár új danulonselyem üzemegysége, Orosházi Üveggyár, Budapesti Házépítő Kombinát, Békéscsabai Konzervgyár. Állami lakásépítés keretében kb. 17 720 lakás kerül felépítésre és 13 570 lakás építését kezdjük el. Átadásra kerül 1130 kórházi ágy, 258 általános iskolai tanterem és 209 középiskolai tanterem.

Az 1965. évi terv 34,9 milliárd forint összegű építési feladatot tartalmaz. Ez a feladat az építőipar termelésének csak kismértékű növelését teszi szükségessé, ami kedvező feltételt jelent az építőipar irányító szervei számára ahhoz, hogy határozott lépéseket tegyenek az ismert hibák felszámolására.

ÉLETSZÍNVONAL – ÁRUELLÁTÁS

1965-ben életszínvonal-politikánk fő célkitűzése az elért színvonal megtartása és megalapozása. Ennek biztosítására az anyagi javak megteremtése, a termelés gazdaságosságának – mint legfőbb tényezőnek – javítása mellett takarékosabb gazdálkodást kell folytatni az elosztás minden szférájában. A lakosság jövedelmének növekedését jobban össze kell hangolni a népgazdaság erőforrásaival. Ennek megfelelően a terv a lakosság fogyasztási alapjának növekedését 1964-

hez képest mintegy 2 százalékkal, a belkereskedelmi áruforgalom növekedését pedig mintegy 3 százalékkal irányozza elő.

A Központi Bizottság, figyelembe véve, hogy a VIII. kongresszus határozatában a második ötéves terv időszakára megjelölt életszínvonal-növelő intézkedések közül még nem került sor a kétgyermekesek családi pótlékának emelésére és az alacsony nyugdíjak növelésére, elhatározta, hogy

– a kétgyermekesek családi pótlékát gyermekenként 100 forintra,

– a saját jogú, 1959 előtt megállapított munkás-alkalmazotti nyugdíjakat átlagosan mintegy 15 százalékkal, maximum 1000 forintig 1965. év folyamán fel kell emelni. (A bevezetés időpontja a későbbiek folyamán kerül meghatározásra.)

A takarékossági intézkedések keretében az év folyamán sor kerül olyan intézkedések végrehajtására is, amelyek a munkások és alkalmazottak életszínvonalát közvetlenül nem érintik. Például a jó jövedelmű városi kisiparosok és szabad foglalkozásúak jövedelemadó-emelésére, telefondíjak emelésére stb.

A reáljövedelem kismértékű emelkedése mellett különös gondot kell fordítani az áruellátásra mint az életszínvonal fontos tényezőjére. Feltétlenül biztosítani kell, hogy a lakosság tüzelőanyag-szükségletét az 1964. évi színvonalon kielégítsék. Mindamellett számolni kell azzal, hogy húsból a fogyasztói igények kielégítése 1965-ben sem lehetséges.

KÖLTSÉGVETÉSI KIADÁSOK

1965-ben szükséges a költségvetési szervek fenntartására fordított kiadások emelkedésének mérséklése. A jövő évre benyújtott igények a költségvetési kiadások 9 százalékos növelését követelnék meg, az e célra fordítható összeg azonban csak a legszükségesebb fejlesztés mértékéig, 3–4 százalékkal emelkedhet. Ezen belül a társadalombiztosítási, a szociális és egészségügyi kiadások 4,4 százalékkal, a kulturális kiadások pedig 3,6 százalékkal nőnek.

Az elmúlt négy év alatt jelentősen, 2,5 milliárd forinttal nőtt a nyugdíjakra kifizetett összeg: 7,5 milliárd forint volt. Ez 3,9 milliárd forinttal több, mint a nyugdíjjárulékból származó bevétel.

Az igazgatási költségek növekedési mértéke az 1964. évi 3,8 százalékkal szemben legfeljebb 1,6 százalék lehet. A költségvetési és vállalati gazdálkodásban a takarékosságot következetesebben kell érvényesíteni.

KÜLKERESKEDELEM

A szocialista országokba irányuló kivitel az ez évi várhatóhoz mintegy 9–10 százalékkal emelkedik. A szocialista országokból a behozatal kb. 6–7 százalékkal nőhet.

A terv a nem szocialista országokba irányuló export növekedését 16 százalékkal irányozza elő, a behozatal viszont csak 1–2 százalékkal növekedhet. A kivitelt minden árucsoportban növelni kell, a behozatalt elsősorban a gépekben csökkenteni, de megfelelő áruforgalmi egyenleg eléréséhez az import alkatrész- és anyagfelhasználást is korlátozni kell.

II

INTÉZKEDÉSEK A MUNKATERMELÉKENYSÉG ÉS A MUNKAFEGYELEM JAVÍTÁSÁRA

A termelékenység nem kielégítő alakulásának okait vizsgálva az állapítható meg, hogy nem történtek megfelelő műszaki és szervezési intézkedések, helyenként elfogadhatatlanul alacsony a munka intenzitása, és zavarta a termelékenység gyorsabb emelkedését az is, hogy a termelésszervezés (munkaszervezés) népgazdasági feltételei (rendelésállomány hiánya, anyagellátás és alkatrészellátási zökkenők) sem fejlődtek megfelelően. Mindezek következtében a munkanormák is kezdtek fellazulni. A munkanormák lazulásához szubjektív tényezők, helyenként a helytelen szemlélet is hozzájárult.

E téren elkerülhetetlenek olyan központi állami intézkedések, melyek a kitűzött célok elérésének alapjául szolgálnak. Az intézkedéseken túlmenően olyan közszellem kialakulásáért kell síkraszállni, mely biztosítja minden vállalatnál és helyi szervnél a szükséges fegyelemszilárdító intézkedések kidolgozását és megvalósítását. Nemcsak központi, hanem helyi síkon is biztosítani kell az állami-gazdasági vezetők, valamint a párt- és szakszervezetek közös célú cselekvését.

1. A kormány utasította a gazdasági minisztereket, hogy mindenütt vizsgáltassák meg a normák karbantartását, és rendeljék el az elavult normák megszigorítását 1965. június 30-ig. Ez úton a termelékenység emelkedése országos átlagban legalább 1,5 százalékos legyen. (Az 1960–1961-es normarendezésnél ennek kétszeresét értük el.) Nem szabad megengedni formális és mechanikus rendezéseket.

2. A minisztériumok vizsgáltassák felül a vállalatok és intézmények munkás- és alkalmazotti létszámát, és kellő körültekintéssel gondoskodjanak a felesleges létszámok leépítéséről. Külön figyelmet kell fordítani az átszervezett vállalatok alkalmazotti (azon belül adminisztratív) létszámára, és biztosítani kell, hogy az átszervezési céloknak megfelelően csökkenjen. Az igazgatók (meghallgatva a szakszervezeti bizottságokat is) létszámfelesleg esetén következetesen éljenek az áthelyezés mellett az elbocsátás eszközével. (Ilyen lehetőséggel ki kell egészíteni a Munka Törvénykönyvét.) Kidolgozásra és bevezetésre kerül a költségvetési szervek és vállalatok számára olyan ösztönző módszer, amely lehetővé teszi azt, hogy az önkéntesen végrehajtott, tartós létszám-megtakarításból felszabaduló béralap egy részét a jól dolgozók bérének emelésére fordíthassák.

3. A vállalatok és intézmények vezetői (a párt- és a szakszervezetek aktív támogatásával) a munkaszervezés javítása mellett azzal is szerezzenek érvényt a munkafegyelmi követelményeknek, hogy nyomatékosan lépjenek fel a hanyagul vagy lustán dolgozókkal, az indokolatlanul mulasztókkal szemben, és ha a figyelmeztetés nem segít, a végtelen türelem helyett nyúljanak az elbocsátás eszközéhez, még akkor is, ha a munkaerő pótlása átmenetileg nehézséget okoz. Felül kell vizsgálni a vállalaton belül a hatáskörök megosztását és intézkedéseket kell kidolgozni az alsóbb vezetés (mesterek, művezetők) fegyelmezési és jutalmazási jogkörének erősítésére. A fegyelmezetlenség megtűrése mindennél nagyobb – továbbgyűrűző – károkat okozhat, ezért szakítani kell vele.

4. A Munka Törvénykönyvét módosítani kell, s ennek során növelni a fegyelmi büntetések hatásosságát. A jelenlegi fegyelmi büntetések körét bővíteni kell a határozatlan időre szóló alacsonyabb munkakörbe helyezéssel, valamint a fizetéscsökkentéssel. Módosítani, szigorítani kell az anyagi felelősség érvényesítését mind a dolgozók, mind a vezetők felé. Anyagi felelősséget kell érvényesíteni a rendszeres ellenőrzést és a kártérítés kivetését elmulasztó vezetőkkel szemben. Az önkényes kilépőkkel (különösen a gyakori munkahelyváltoztatókkal) szemben a kedvezményeket a jelenleginél nagyobb mértékben kell csökkenteni.

5. Az átlagosan 1 százalékos átlagbéremelést tárcánként és vállalatonként differenciálni kell. Alapelvként kell megállapítani, hogy *a)* alapbéremelést általában kerülni kell, csak teljesítménynövekedés esetén emelkedjen az átlagbér, *b)* az alkalmazottak átlagbérének emelkedése 1 százaléknál alacsonyabb legyen, *c)* az átlagbért olyan mutatóval kell ellenőrizni, mely magában foglalja a túlóraként fizetett keresetet is. 1965-ben – egy évre szóló átmeneti rendszabályként – be kell vezetni a vállalati béralapok felhasználásának negyedévenkénti bankellenőrzését.

6. A vállalati prémiumrendszert és az ezzel járó káros prémiumhajszát mielőbb meg kell szüntetni. 1965 júliusáig döntésre kész formában ki kell dolgozni a gyakorlatban is célravezető rendszert a jelenlegi helyett.

III

TAKARÉKOSSÁGI INTÉZKEDÉSEK

Az 1965. évi népgazdasági terv a fokozott takarékosság jegyében került kidolgozásra. Ezt az elvet következetesen érvényesíteni kell az államigazgatás, a vállalati gazdálkodás és a tudományos-kulturális intézmények egész évi gazdálkodásában.

1. Az elmúlt években gyors ütemben (évente 8–9 százalékkal) növekvő költségvetési kiadásokat 1965-ben – a hálózatfejlesztés és az automatikus növekedés

figyelembevételével – csupán 3–4 százalékkal szabad emelni, a létszámokat pedig (az eddigi 14 000–15 000 fős növekedés helyett) 8000 fővel. A csökkentést nagyobb mértékben kell érvényesíteni az igazgatási területen. A jövő évi költségvetés már a takarékossági intézkedések érvényesítésével kerül jóváhagyásra.

2. Az igazgatási és gazdasági szerveknél az egyéb kategóriába tartozó és az utóbbi években jelentősen megnövekedett bérek (részfoglalkozásúak bére, állományon kívüliek bére, óra- és vizsgadíjak, tiszteletdíjak) 1964. évi összegét 10–15 százalékkal csökkenteni kell. A szociális, egészségügyi és kulturális intézményeknél az egyéb bérek előirányzata csak abban az esetben haladhatja meg az 1964. évit, ha a hálózat bővítése azt feltétlenül indokolttá teszi.

3. A közélet minden területén fel kell lépni a pazarlás és a felesleges kiadások ellen. A külföldi és a belföldi kiküldetési költségeket legalább 10–15 százalékkal mérsékelni kell. Határozottan szakítani kell a több területen szokássá vált mértéktelen megvendégelések gyakorlatával és jelentős csökkentést kell elérni a reprezentációs jellegű kiadásoknál.

4. Korlátozni kell a közületek beszerzési lehetőségét a bútorok, lakberendezési tárgyak és egyéb tartós fogyasztási cikkek tekintetében. A beszerzési előirányzatokat 15–20 százalékkal csökkenteni kell. A munkaruha-juttatási kiadásokat mintegy 10 százalékkal kell mérsékelni.

5. Meg kell szigorítani a nyereségrészesedés és a jutalmazási alap növelését célzó korrekciók elbírálását, biztosítani kell, hogy a kifizetésre kerülő nyereségrészesedés összegében a tényleges termelési és önköltségcsökkentési eredmények tükröződjenek. A költségvetési szerveknél az általános jutalmazási rendszeren (béralap százalékában megállapított jutalmazási kereten) felüli külön jutalmazásokat meg kell szüntetni.

6. Meg kell tiltani, hogy a vállalatok – a műszaki fejlesztési alap terhére fedezhető külföldi tanulmányutak kivételével – dolgozóik külföldi egyedi vagy csoportos tanulmányútjainak költségeit a vállalati általános költségek terhére számolhassák el. Az ilyen jellegű kiadások az igazgatói alapot kell hogy terheljék.

7. A közszolgálati és vállalati vezető alkalmazottak lakásán felszerelt, illetve üzemben tartott távbeszélő-állomások alapdíját az állami szerv, illetve a vállalat 1965. január 1-től nem térítheti.

8. Az állami igazgatási apparátus létszámát 3 százalékkal csökkenteni kell (1800 fő) oly módon, hogy a megüresedő állások egy részének betöltését meg kell akadályozni, és a nem megfelelő munkaerőket el kell bocsátani. Nagyobb figyelmet kell fordítani az adminisztrációs munka, az ügyintézés ésszerűbb megszervezésére és az ott foglalkoztatottak munkaidejének teljesebb kihasználására. A végrehajtásért az állami szervek, vállalatok, hivatalok vezetőit kell felelőssé tenni.

9. Az állam adózásból eredő bevételeit – a jól jövedelmező városi kisiparosok, szabad foglalkozásúak és más adózók differenciáltabb adózásával – 8–10 százalékkal kell növelni. Be kell vezetni a másodállásból és a mellékfoglalkozásból származó keresetek megadóztatását.

10. A beruházások takarékosabb tervezése és kivitelezése céljából felül kell vizsgálni a költségeket emelő különféle műszaki, építészeti és jogi előírásokat. Az elavult, felesleges költségeket okozó előírásokat sürgősen meg kell változtatni, és egyúttal intézkedéseket tenni az előírások következetes betartására. Határozottan véget kell vetni az anyagi lehetőségeinkkel arányban nem álló, pazarló és egyéni elképzeléseket erőltető, luxus kivitelű épülettervezésnek.

A takarékosság elvét nem szabad csupán kampány jellegű tennivalóként felfogni, hanem olyan elvnek, melyet a továbbiakban következetesebben kell alkalmazni a gazdálkodás minden szférájában. Minden vezető és minden pártszervezet tekintse feladatának a nélkülözhető kiadások felkutatását és következetes megszüntetését.

IV

TOVÁBBI FELADATOK A PÁRT- ÉS ÁLLAMI MUNKÁBAN

Az irányító minisztériumokat és központi szerveket felelőssé kell tenni azért, hogy a termelés az eddiginél fokozottabban a központi céloknak megfelelően növekedjen. Népgazdasági és ágazati szinten szigorúan biztosítani kell a létszámtervek, az anyagfelhasználási keretek, valamint a beruházási keretek betartását, és nem szabad megengedni, hogy a termelés mennyisége ezen keretek túllépése révén növekedjen, mert az jelenleg a népgazdaság szűkös tartalékainak felélését jelentené. A termelésnek az előirányzottnál nagyobb mértékű növelését a szükségletekkel összhangban szabad csak megengedni.

Politikailag fel kell lépni azzal a jelenséggel szemben, hogy számos gazdasági vezető tevékenysége szinte kimerül abban, hogy szüntelenül csak a gazdasági eszközök (anyag, beruházás, létszám stb.) tényleg fennálló szűkösségét hangoztatja, állandó harcot folytat azok növeléséért, s közben a kelleténél kisebb erőfeszítéseket tesz a tervben biztosított eszközök ésszerű és hatékony felhasználásáért. Az erőfeszítéseket az eddiginél sokkalta jobban a meglevő eszközök jó felhasználására, a szervezettség növelésére kell összpontosítani, minden vállalatnál és minden ágazatban.

Következetesebben kell érvényesíteni az állami és gazdasági munkákban az egyszemélyi vezetés elvét, sehol sem szabad megengedni a személyi felelősség feloldódását és átalakulását testületi felelősséggé. Következetesebben kell fejleszteni a szocialista demokratizmust is, a vezetők olyan tevékenységét, hogy rendszeresen tanácskozzanak a vezetői kollektívával, és jobban támaszkodjanak a dolgozókra, azok képviseleti szerveire. A két elvet nem szabad szembenállónak tekinteni, a mi rendszerünkben azok dialektikus egységet alkotnak.

A vállalatok évi munkáját a jövőben főleg az ellenőrzött és jóváhagyott évi zárómérleg alapján kell értékelni, mert ez fejezi ki legösszevontabban és leghűbben a vállalat egész tevékenységét és a tervteljesítést is. Az anyagi ösztönzésnek is fokozatosan mind jobban az éves mérleghez kell kapcsolódnia.

A Központi Bizottság a VIII. kongresszus határozatának megfelelően szükségesnek tartja a jelenlegi gazdasági mechanizmus (beleértve a tervezési, pénzügyi, az ár- és anyagi érdekeltségi rendszert) átfogó, kritikai felülvizsgálatát és a helyzetnek megfelelő módosítását. A továbbfejlesztéssel elérendő cél: a népgazdaság össztermelőerőinek hatékonyabb felhasználása, a vállalati önállóság és felelősség növelése, valamint a bürokratizmus visszaszorítása.

A mechanizmus egészének felülvizsgálatát a Központi Bizottság Államgazdasági Bizottságának irányításával, a szakértők munkájára támaszkodva kell az 1966. év elejéig elvégezni és a Központi Bizottság elé terjeszteni.[1] Azokat a változtatásokat, amelyek megértek és végrehajthatók, már menet közben is be kell vezetni a gyakorlatba.

A pártszervezetek tekintsék alapvető politikai feladatuknak, hogy gazdaságszervező tevékenységüket továbbra is a Központi Bizottság 1963. decemberi határozatának szellemében,[2] a népgazdaság fő céljainak konkrét előmozdítására összpontosítsák. Két irányban erősítsék tevékenységüket: egyrészt jobban ellenőrizzék a gazdasági vezetés szervező munkáját, a párthatározatok betartását, másrészt fokozzák a dolgozók felé nevelő és szervező munkájukat. Érjék el minden vállalatnál, hogy elsősorban a kommunisták ismerjék és tárgyalják meg alaposan az 1965. évi tervet, a vállalat 1964. évi mérlegét, hogy egységes álláspont alapján, tevékenyen segítsék az összdolgozók termelési tanácskozásainak eredményességét, a termelés és gazdálkodás színvonalának emelését. Törekedjenek a szakértők bevonásával a gazdasági elemző munka javítására.

---

[1] A KB 1966. május 25–27-i ülésén foglalkozott a gazdasági mechanizmus reformjának kérdésével. A gazdasági mechanizmus reformjának „Kiinduló irányelvei"-t, valamint az erről szóló határozatot lásd a kötet 233–264. oldalain.

[2] A KB 1963. december 5-i határozatáról van itt szó, amely felhívja a budapesti és a megyei pártbizottságok figyelmét arra, hogy „a vállalati pártbizottságok bevonásával konkrétabban ellenőrizzék a műszaki fejlesztés gyakorlati előrehaladását", és megjelöli ennek konkrét témáit, területeit. Intézkedik a határozat a pártszervezetnek az exporttervek teljesítése, továbbá a mezőgazdasági munkák időbeni és megfelelő elvégzése érdekében elvégzendő feladatai formáiról és tartalmáról.

A Központi Bizottság foglalkozott a nemzetközi kommunista mozgalom időszerű kérdéseivel. Megállapította, hogy a Csou En-laj által vezetett kínai küldöttségnek az Októberi Forradalom 47. évfordulója alkalmából történt moszkvai utazása nem szolgálta a nemzetközi kommunista mozgalom és az általános antiimperialista küzdelem egységének erősítését. A közeledési készség mutatásával saját hibás politikai irányvonaluk erőltetésére tettek kísérletet. Az elvi nézeteltérések vitája elől kitértek, a nyilvános vita abbahagyására vonatkozó javaslatot, úgyszintén a nemzetközi tanácskozáson való részvételüket ezúttal is elhárították. Fenntartották viszont ultimátumszerű követeléseiket, melynek lényege az SZKP XX. és XXII. kongresszusa irányvonalának feladása, az 1957-es és 1960-as moszkvai nyilatkozatok revíziója. A kínai párt vezetői tovább folytatják politikai harcukat az SZKP ellen és egyben a nemzetközi kommunista mozgalom közös irányvonala ellen. A tapasztalat azt mutatja, hogy egyelőre sem az elvi érvelés, sem a politikai ésszerűségre való hivatkozás nem téríti el őket az egységbontó tevékenység folytatásától.

A nemzetközi kommunista mozgalom közös irányvonalát védelmező pártok csak határozott és együttes fellépéssel érhetik el, hogy a kínai párt vezetői felhagyjanak ultimátumszerű követeléseikkel és más pártok belügyeibe való beavatkozással, szakadár csoportok szervezésével és támogatásával, hogy az imperializmus ellen küzdő erők megosztása helyett az együttműködés, a közös harc útjára térjenek. Ezért is szükséges tehát, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom marxista–leninista egységéért síkraszálló pártok közös tanácskozása mielőbb összeüljön. Együttesen vitassák meg a megoldásra váró közös kérdéseket és a szükséges tennivalókat a kommunista világmozgalom egységének védelme és erősítése céljából, az imperializmus elleni küzdelem erősítéséért.

Az MSZMP Központi Bizottsága mérlegelte azt, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom közös irányvonalát követő pártok egy része a nemzetközi tanácskozás előkészítésére hivatott szerkesztő bizottság ülését célszerűbbnek vélte nem december 15-én, hanem valamivel később megtartani. A kínai párt vezetői október közepén a nyílt politikai támadást átmenetileg beszüntették, de november közepén ismét felújították. Ez a körülmény nehezítette ugyan a december 15-ére kitűzött szerkesztő bizottsági ülés elhalasztását, a Központi Bizottság mégis, mérlegelve minden körülményt e kérdésben, úgy foglalt állást, hogy az 1964. december 15-ére tervezett előkészítő értekezlet időpontja valamivel későbbre tehető, ha egyes pártok számára a halasztás megkönnyíti az értekezletre való felkészülést és a részvételt. A testvérpártokkal lefolytatott konzultáció eredményeképpen célszerűbbnek mutatkozott a szerkesztő bizottság első ülését 1965. március 1-ére összehívni. A Központi Bizottság ezért ezt az álláspontot magáévá tette, a szerkesztő bizottság első ülésének március 1-ére való összehívásához az MSZMP részéről hozzájárult. Mint ismeretes, az erről szóló közlemény azóta napvilágot látott.[3]

A Központi Bizottság megállapította, hogy a kommunista világmozgalomban levő ideológiai és politikai nézeteltérések ellenére továbbra is törekedni kell az államközi kapcsolatok fejlesztésére azokkal a szocialista országokkal is, amelyeknek pártjaival, illetőleg kormányaival ilyen jellegű nézeteltérések vannak.

Az MSZMP továbbra is szilárdan követi az 1957-es és 1960-as moszkvai nyilatkozatok alapelveit, és mindent megtesz, hogy elősegítse a nemzetközi kommunista mozgalom marxista–leninista egységének megerősítését célzó erőfeszítéseket.

A Központi Bizottság tudomásul vette és jóváhagyta a november 7-e alkalmával Moszkvában járt párt- és kormányküldöttség őszinte, igaz baráti légkörben folytatott tárgyalásairól adott tájékoztatót. Megállapította, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Szovjetunió Kommunista Pártja között változatlanul teljes az egység a nemzetközi kommunista mozgalom általános irányvonalának követésében. Az MSZMP és az SZKP képviselői között a novemberi ünnepségek alkalmával lefolyt tárgyalások elősegítették a pártjaink közötti kapcsolatok további erősítését, s e kapcsolatok a bensőséges viszony jegyében fejlődnek tovább.

---

[3] A közleményt lásd Népszabadság, 1964. december 12.

1965

19

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ ÁLLAMI GAZDASÁGOK HELYZETÉRŐL ÉS FELADATAIRÓL

(1965. FEBRUÁR 16)

Az állami gazdaságok termelése belterjes irányba fejlődött és 1964-ben 1960-hoz képest 25 százalékkal nőtt. Az áruátadás a központi készletek számára a termelést meghaladó mértékben mintegy 30 százalékkal emelkedett. Az elmúlt esztendőben az állami gazdaságok adták az összes mezőgazdasági árufelvásárlás több mint 20 százalékát. Jelentős segítséget nyútottak a mezőgazdaság szocialista átszervezése során és azt követően a termelőszövetkezeteknek.

Az állami gazdaságok zöme mezőgazdaságunk korszerű színvonalra fejlesztésének fontos bázisává vált. Termésátlagaik – 1964-ben a cukorrépa, a dohány és napraforgó kivételével – magasabbak az országosnál. Jelentős eredmények születtek a búza- és kukoricatermesztésben, a baromfitenyésztésben, a zöldtakarmányliszt és a kukorica vetőmag előállításában, a komló termesztésében, egyes új fajták, agro- és zootechnikai eljárások, valamint a kémiai szerek alkalmazásában. Megvalósult a gazdaságok egységes irányítása és néhány kivétellel valamennyi állami gazdaság a Földművelésügyi Minisztérium felügyelete alá került.[1] Az egységes irányítás, a termelés anyagi-műszaki megalapozásának növekedése, a dolgozók és vezetők szakmai képzettségének fejlődése elősegítette a termelés koncentrálását és szakosítását. Kialakultak a nagy gazdaságok, és ezen belül a szakosított termelési egységek. Az állami gazdaságok 1958 és 1964 között több mint 11 milliárd forint értékű épület-, gép- és ültetvényberuházást valósítottak meg. Valamennyi állami gazdaságban működik párt- és KISZ-szervezet, valamint szakszervezeti bizottság. Az állami gazdaságok többségében a fizikai dolgozók között is kialakult a feladat ellátására alkalmas törzsgárda. Ezek mintegy

---

[1] A kormány Gazdasági Bizottsága 10 101/1959. GB számmal hozott határozata alapján kerültek egységes irányítás alá az állami gazdaságok. E rendelkezés célja: a termelési költségek csökkentése, az irányítás egyszerűsítése, a termelőszövetkezetek hatékonyabb segítése. A határozatnak megfelelően az addig különböző minisztériumok felügyelete alatt működő Állami Gazdaságok az FM Állami Gazdaságok Főigazgatósága szervezetébe kerültek. Az 1961-ben befejezett átszervezés után csupán a Magyar Tudományos Akadémia egy célgazdasága, az Egészségügyi Minisztérium gyógyászati célokat szolgáló gazdasága, valamint még egyéb speciális feladatot ellátó négy gazdaság maradt az egységes szervezeten kívül. (A MÉM Állami Gazdaságok Főigazgatóságának jelentése. PI Archívum. 291/2–5.)

94 százaléka szakszervezeti tag. Ezeken a helyeken a párt- és a tömegszervezetek tevékenysége hatékonyabb. Az állami gazdaságokban is egyre szélesebb mértékben bontakozik ki a szocialista brigádmozgalom. 1964-ben 1100 brigád versenyzett a szocialista cím elnyeréséért.[2]

Az 1959–1961-es években elért gyorsabb előrehaladás után 1962 és 1963-ban – a kedvezőtlen időjárás, a munkaerő-ellátás nehézségei, továbbá az erőltetett ütemű termelésfejlesztés, valamint a gazdaságok átszervezésénél elkövetett hibák miatt – a fejlődésben lassulás következett be, lazult a gazdálkodási és munkafegyelem. Az 1964-es esztendőben újból fejlődés figyelhető meg a fegyelem és a termelés mennyisége tekintetében.

I

Az állami gazdaságok eredetileg jóváhagyott második ötéves terve – különösen az átlagtermések, az állatlétszám fejlesztése, a nyereségbefizetés – túlzottan magas volt. Az 1965. évi termelési terv reális, több év átlageredményeire épül. A túlzottan magas tervek mellett – részben azok következményeként – az elmúlt időszakban a következő tényezők gátolták az állami gazdaságok fejlődését:

1. A termelés szerkezetében a gazdaságok nagy többségénél aránytalanságok keletkeztek. Az állatállomány, elsősorban a sertéslétszám gyors ütemű növekedése miatt az abraktermelés országosan sem fedezi a szükségletet. A takarmányhiány az egész gazdálkodásra kiható bizonytalanságot és feszültséget okoz. A takarmánynövények területe gazdaságosan nem növelhető tovább, mert jelenleg is meghaladja a szántóterület 65 százalékát. Az elmúlt 4 évben a gazdaságok évente 7000–8000 vagon központi abrakjuttatásra szorultak. Ezen felül 6000–7000 vagon saját termelésű abrakot kellett mozgatni a gazdaságok között nagy költséggel. Az állatférőhelyek, főleg a sertéstelepek egy része elavult, rosszak a takarmánytárolási körülmények, és az ebből eredő veszteségek is rontják a takarmányok értékesülését. A melléktermékek hasznosítása terén is sok a mulasztás.

2. Az állóeszköz-állomány jelentősen növekedett. Kihasználása azonban nem éri el a megkívánt mértéket. A megvalósult beruházások jelentős része nem komplett, az épületek zöme korszerűtlen. A gépek minősége gyakran nem megfelelő. A termelési szerkezet és a technikai bázis között nem valósult meg a kívánatos összhang. A sok kézi munkát igénylő növények betakarításának gépesítése sem oldódott meg. Olyan őszi munkacsúcs alakult ki, amely az adott eszközállomány és munkaerőhelyzet mellett csak igen kedvező időjárás esetén teszi

---

[2] A szocialista brigádmozgalomról lásd a 46. sz. dokumentum jegyzetét.

lehetővé a veszteségmentes betakarítást. Kevés a szállítóeszköz és alacsony a rakodási munkák gépesítésének foka. Lassú az előrehaladás az állattartási munkák és a kertészeti ágazatok – különösen a feldolgozás és tárolás – gépesítésében.

3. Főként az ipar elszívó hatása, valamint a termelőszövetkezetek erősödése következtében az időszaki dolgozók biztosítása és megtartása egyre nehezebb. Emiatt a gazdaságok növelték az állandó dolgozók létszámát, másrészt a csúcsidőszakban természetbeniekkel is kiegészített, az előírtnál magasabb munkabérek fizetésére kényszerültek. A nyáron létesített ifjúsági táborok és az őszi munkáknál igénybe vett – egyre csökkenő – katonai segítség csak enyhítik a hiányokat.

4. A béralapot számos gazdaságban helytelenül használták fel. Nem éltek eléggé az egyének és kisebb kollektívák anyagi érdekeltsége növelésének célravezető módszereivel. Nem bontakozott ki a munkafolyamatok befejeztével mérhető, a végtermékek mennyiségéhez kapcsolódó anyagi ösztönzés. A dolgozók anyagi érdekeltségére hátrányosan hatott, hogy a gazdaságok termelési és eredménytervei az utóbbi években túlzottan magas célkitűzéseket tartalmaztak.

5. Nehezíti a munkaerő-ellátást, hogy az állami gazdaságok dolgozóinak lakáshelyzete az utóbbi években nem javult. Még az új állattenyésztő telepek többségéhez sem épültek lakások, és a munkásszállások mintegy 20 százaléka nem felel meg az egészségügyi követelményeknek. Az állami gazdaságok dolgozói községfejlesztési járulékot fizetnek, de sem a tanácsi lakásépítési keretből, sem egyéb fejlesztésből nem részesülhetnek. A gazdasági telepesek minden gondja-baja – az üzlethálózattól az orvosi ellátásig és az iskoláig – a gazdaságokra hárul.

6. Az állami gazdaságok tervezési rendszerében jórészt a feszített tervek következményeként túlzottá vált a centralizmus. A kötelező tervmutatók száma igen magas. Az eredményterv jelenlegi rendszere nem alkalmazkodik kellően a mezőgazdaság sajátosságaihoz. A gazdaságok az állami támogatások összegét a nyereség növelésével fokozatosan csökkentették. A második ötéves terv 4 éve alatt – 1961. évet kivéve – nyereségbefizetési tervüket nem teljesítették. 1962 és 1963 években évente mintegy 200 millió forinttal maradtak el a tervtől. A gazdaságok eredményei között igen nagy különbségek vannak, 1964-ben a gazdaságok egyharmada – melyek a terület 35 százalékán gazdálkodnak – nem teljesítette eredménytervét. 14 gazdaság három, 29 pedig két egymást követő évben eredményromló volt.

7. Az állami gazdaságok pénzügyi helyzetének megítélését nehezíti, hogy az egységes mezőgazdasági árrendszer és az 1959-ben bevezetett ipari termelői árak után elmaradt az állóeszközök átértékelése. Különböző pénzügyi módszerekhez (árkiegészítés, alacsony beruházási hányad és ennek visszahagyása) kellett folyamodni a pénzügyi egyensúly biztosítása érdekében. Az ipari árrendezés a termelési költségeket növelte. A határozat szerint az ipari árak emelkedésének kiha-

tását nem lett volna szabad a mezőgazdasági üzemekre áthárítani. Az árrendezés költségnövelő hatását fokozta, hogy a gazdálkodás belterjessé válása miatt megnövekedett az ipari eredetű anyagok felhasználása.

8. Nehezíti a gazdálkodást a forgóalap-ellátás elégtelensége is. 1957-ben a forgóeszközök csupán 29 százaléka erejéig kellett a gazdaságoknak hitelt igénybe venniük, 1963-ban pedig 51 százalékot. A kifizetett bankkamat összege az említett időszakban 43 millió forintról 173 millió forintra emelkedett.

9. A gazdaságok összevonásával egyidőben bevezetett munka- és vezetésszervezési elképzelések – főleg egyes nagy gazdaságokban – nem hozták meg a várt eredményt. Az összevont gazdaságok egy része jól dolgozik, néhány összevonás azonban, főként a túlzott méret és nagyfokú szétszórtság miatt, helytelen volt. Számos gazdaságban fellazult a területi vezetés, és nem érvényesült a munkák helyszíni, közvetlen felelősséggel járó irányítása és ellenőrzése. Ezekben a gazdaságokban bürokratikus volt az irányítás, csökkent a dolgozókról való gondoskodás, gyengült a gazdálkodási és munkafegyelem. (Ezeknek a hiányosságoknak a megszüntetésére 1963-ban történtek intézkedések, és az 1964. évi fejlődésben már meg is mutatkozott hatásuk.)

10. A termelőszövetkezetek növekvő szakemberigénye nehezíti az állami gazdaságok szakemberellátását. 1959 és 1964 között több mint 3500 szakembert adtak át a szövetkezeteknek, akik közül 1300 fő (36 százalék) mezőgazdasági mérnök volt. Az elmúlt 6 év alatt az alkalmazottak 38 százaléka cserélődött ki az átcsoportosítás következtében. A gazdaságok kádertartalékkal alig rendelkeznek, minőségi cserék nem hajthatók végre, és az utánpótlás főleg vezető munkakörökben (főkönyvelő, főmérnök) különösen nehéz.

11. A párt- és a tömegszervezetek szervezeti felépítése a nagy gazdaságok kialakulása után jó ideig nem volt összhangban a gazdálkodás irányításának szervezetével. Időközben a szervezeti összhang helyreállt. A gazdaságok felső vezetési szintjén kialakult párt- és szakszervezeti bizottságok a hatásköröket indokolt mértékig nem osztják meg.

12. A párt- és állami szervek az elmúlt időszakban a szükségesnél kevesebb segítséget adtak az állami gazdaságoknak.

II

Az állami gazdaságoknak a következő időszakban mindenekelőtt a gazdálkodás színvonalát kell emelniük. A termelés mennyiségi fejlesztését, a hozamok gazdaságos növelését kell előtérbe állítaniuk. Stabilizálják a termelés szerkezetét, az üzem nagyságát és a vezetést, fejlesszék a gazdálkodás színvonalát, hogy az állami gazdaságok mindinkább korszerű, jó minőségű árut termelő, jövedelmező mintaüzemekké váljanak, és fokozzák a közellátásban betöltött szerepüket.

1. A termelés szerkezetét úgy kell kialakítani és megszilárdítani, hogy már a közeli években az állatlétszám és az abraktermelés összhangba kerüljön.

a) Az őszi munkacsúcsot növelő növények számát, vetésterületét általában nem szabad emelni. A szőlő- és gyümölcstelepítéseket kismértékben, elsősorban a történelmi borvidékeken és ott szabad engedélyezni, ahol a terület kiegészítése azt megköveteli. El kell érni, hogy a bevált, fejlett termelési módszereket minden üzemben, ahol annak feltételei megvannak, alkalmazzák.

b) Az állattenyésztésben a hozamokat, az anyaállatok kihasználását, a takarmányértékesítést kell elsősorban megjavítani, egyes esetekben az állatállomány létszámának kismértékű csökkenése árán is. A gazdaságtalan és fel nem újítható állattenyésztő telepek fokozatos felszámolásával a sertésállományt úgy kell kialakítani, hogy a sertéshústermelés jövedelmezőbb legyen.

2. A központilag biztosított beruházási eszközöket a folyamatban levő beruházások befejezése mellett a nagyobb jelentőségű célok gazdaságos megvalósítására fordítsák.

a) Az állattenyésztés területén a meglevő telepek komplettírozására, az elhasználódott épületek pótlására, a telepek rekonstrukciójára kell a beruházásokat koncentrálni.

b) A kertészeti ágazatokban elsősorban a járulékos beruházási igények kielégítését kell biztosítani. A gyümölcs feldolgozásához és átmeneti tárolásához egyszerű épületeket kell a gazdaságokban építeni. A nagy szőlőterületekkel rendelkező gazdaságokban – koordinálva az állami pincegazdaságokkal – a szükséges szőlőfeldolgozók és bortárolók építését, illetve a meglevők bővítését kell elősegíteni.

c) A harmadik ötéves terv első felében be kell fejezni az őszi csúcsmunkát előidéző növények – elsősorban a kukorica, a cukorrépa és a burgonya – betakarításának gépesítését. Jelentősen fejleszteni kell a szárítókapacitást, a szállítóeszközök számát. Nagyobb mértékben kell beszerezni az anyagrakodáshoz szükséges gépeket és berendezéseket.

3. Az állami gazdaságok irányítási rendszerét úgy kell fejleszteni, hogy tovább növekedjék a helyi vezetők önállósága, jogköre és felelőssége.

a) A kötelező tervmutatók számának csökkentése mellett rá kell térni az átfogóbb mutatók alkalmazására. Az üzemek áruértékesítése feladatait csak a főbb termékekre vonatkozóan kell központilag előírni. Az ezen kívüli áruértékesítést fokozatosan a termeltető vállalatok és a gazdaságok közötti szerződéses megállapodások alapján kell biztosítani. A gazdálkodás irányítását több évre kidolgozott távlati tervekre kell alapozni.

b) A jövedelemelvonást az elért eredmények alapján több évre előre adójelleggel kell megszabni olyan szinten, amely lehetővé teszi, hogy a gazdaságok a jövedelem meghatározott – legalább a beruházási hányadnak megfelelő – részét a gazdaságos, a termelés fokozását célzó kisebb beruházásokra fordíthassák. Elő kell segíteni a saját forgóalapok évenkénti mintegy 80 százalékos feltöltését és pénzügyi tartalékok képzését.

c) A pénzügyi egyensúly és a vállalati érdekeltség biztosítása érdekében az árkiegészítés rendszerét továbbra is fenn kell tartani.

d) A gazdálkodás biztonságát – a megtérítésre kerülő elemi károk körének bővítése mellett – növelni kell. Pénzügyi alapot kell teremteni a termelőszövetkezetekéhez hasonló biztosítási rendszer megvalósításához.

e) Az állami gazdaságok országos és területi szerveinél az irányításban a gazdasági ösztönzők alkalmazását, az ellenőrző és elemző tevékenységet kell előtérbe helyezni.

f) A munkák racionálisabb megszervezése, a tervezés, a számvitel és beszámolási rendszer egyszerűsítése, az ügyvitel gépesítésének fokozása révén csökkenteni kell a gazdaságokban, a területi és az országos irányító szerveknél az adminisztratív dolgozók létszámát.

4. A munkások éves béralapjának keretén belül továbbra is az önálló bérgazdálkodás elvét kell érvényesíteni.

a) A dolgozókat nemcsak a munkaművelet mennyiségi teljesítésében, hanem a termelési eredményekben, a hozamok növelésében és a költségek csökkentésében is érdekeltté kell tenni. Kisebb termelőegységeknél a kollektív anyagi érdekeltség elvét alkalmazzák. A pénzbér mellett természetbeni bért és prémiumot is lehet meghatározni. Fenn kell tartani a dolgozók kenyérgabona-, tej- és illetményföld-juttatásának jelenlegi rendszerét. Felül kell vizsgálni az időszaki dolgozók SZTK-biztosítását és családipótlék fizetését. Nagyobb gondot kell fordítani az állami gazdasági dolgozók lakás- és munkásszállás helyzetének megjavítására.

b) Fokozottabban elő kell segíteni az ifjúsági táborok létesítését, a tanuló ifjúság bevonását, főleg az őszi betakarítási munkákba. A felső- és középiskolákban az oktatás idejét körzetenként a mezőgazdaság időszakos munkaerőigényének (elsősorban gyümölcs, szőlő, valamint kukorica betakarítása) figyelembevételével kell szabályozni. Az őszi betakarítási munkákhoz a honvédség a továbbiakban is adjon segítséget.

c) Az eddigieknél jobban ki kell használni a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok közötti együttműködés lehetőségeit.

5. A pártszervezetek tevékenyebben vegyenek részt a gazdálkodás ellenőrzésében. A nagy gazdaságokon belül a kerületben levő alapszervek jogkörét növelni és tömegpolitikai tevékenységét ezúton is fokozni kell. A párt- és a tömegszervezetek adjanak nagyobb segítséget a munkaverseny és termelési tanácskozások megszervezéséhez.

6. Az illetékes szervek az állami határozatokat igénylő intézkedéseket ez év végéig dolgozzák ki, hogy azok 1966-tól érvényesíthetők legyenek.

A Politikai Bizottság határozatának a tervezés, az elszámolás módszerére, valamint az anyagi érdekeltség fokozására vonatkozó részei szorosan összefüggnek a gazdaságirányítás reformjával. Ennek figyelembevételével kerültek kidolgozásra az 1966. évi feladatok is.

A KB Mezőgazdasági Osztálya a PB-határozat végrehajtásának tapasztalatairól készült jelentésében megállapítja:

Az állami gazdaságok 1965. évi eredményei az előző évekhez képest kiegyensúlyozottabb gazdálkodásra utalnak. Míg 1964-ben még csak a gazdálkodási rend és fegyelem, valamint a termelés mennyiségi növekedéséről lehetett beszámolni, addig 1965-ben már a költséggazdálkodás és a jövedelmezőség alakulása is javulást mutat. Az eredményeket jelentősen befolyásolta a mintegy 880 millió forintban megállapított rendkívüli elemi kár. Az állami gazdaságok termelésének folyamatos növekedése 1965-ben megszakadt. A halmozott termelési érték 2 százalékkal, a teljes termelési érték 3 százalékkal alacsonyabb, mint 1964-ben volt. A tervhez és az előző évhez viszonyított lemaradást döntően a növénytermesztést és az állattenyésztést ért rendkívüli elemi csapások okozták. A termelés kismértékű csökkenése ellenére az árukibocsátás – főleg a kedvező értékesítés miatt – tovább nőtt, és értékben 2 százalékkal haladta meg az előző évit... A költséggazdálkodásban hosszú évek óta először javulás mutatkozott. A gazdaságok mind a tervezett, mind az előző évi tényleges költségekhez viszonyítva jelentős megtakarítást értek el. Sikerült megközelíteni azt a célt, hogy a költségek alakulása a hozamokkal arányos legyen. Az 1964. évhez képest 1965-ben mintegy 250 millió forinttal alacsonyabb volt a hozamok értéke, ugyanakkor mintegy 330 millió forinttal kevesebb költséget használtak fel. Az általános költségek összege az előző évinél 3 százalékkal, az élő munka költsége 150 millió forinttal volt kevesebb. A dolgozók átlagkeresete 1 százalékkal, az 1 dolgozóra eső termelési érték 3 százalékkal nőtt. Az állami gazdaságok 1965-ben 792 millió forint nyereséget értek el. Ez a nyereség a termelési érték 9,8 százaléka volt az előző év 4,6 százalékával szemben.

A reálisabban meghatározott feladatok, az elemi károk rendezésének időben meghirdetett feltétele takarékosabb gazdálkodásra ösztönöztek. Ennek eredményeként az elmúlt esztendőben csak 40 gazdaság zárta eredményromlással az évet. (1964-ben az eredményromló gazdaságok száma 91 volt.)

A határozat szellemében az Állami Gazdaságokban növekedett az önállóság. Ezt mutatja többek között az, hogy a kötelező tervmutatók száma a korábbi évek több tucat mutatójáról 7-re csökkent. A bérgazdálkodásban a gazdaságok a béralapon belül teljes önállóságot élveznek. Az amortizáció 60 százalékát már saját beruházásokra fordíthatják.

20

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TITKÁRSÁGÁNAK HATÁROZATA A MINISZTÉRIUMI PÁRTBIZOTTSÁGOK MUNKÁJÁRÓL ÉS A KB 1959. OKTÓBER 22-I HATÁROZATA[1] EGYES PONTJAINAK MÓDOSÍTÁSÁRÓL

(1965. MÁRCIUS 2)

I

1. A minisztériumi pártbizottságok többsége helyesen valósítja meg a Központi Bizottság 1959-es határozatának hatáskörük bővítéséről szóló célkitűzéseit. A határozat jelentősen megnövelte a pártbizottságok tekintélyét. Rendszeresen beszámoltatják a minisztérium vezetését, segítik feladatának megvalósítását. Munkastílusuk, módszerük sokat fejlődött; üléseiken rendszeresen foglalkoznak a minisztérium munkájának egy-egy fontos részével. Törekednek arra, hogy a minisztériumi vezetés magasabb színvonalra emelkedjen, segítik az egyszemélyi felelősség elvének betartását. A szakvezetés – egy-két kivételtől eltekintve – a pártszervezetben aktív segítőt lát, észrevételeit, kezdeményezéseit elfogadja. A kölcsönös tájékoztatás szervezetten folyik. A pártbizottságok törekednek a szakvezetőket – köztük pártonkívülieket is – a pártmunka különböző területein munkabizottságokban aktivizálni.

2. A pártbizottságok és alapszervezeti vezetőségek helyesen gyakorolják jogaikat az állami személyzeti munka ellenőrzésében, a hatáskörükbe tartozó káderkérdések eldöntésében. Napirenden tartják a vezetők és beosztottak rendszeres minősítését, egyes pártbizottságok a káderutánpótlás nevelésére is figyelmet fordítanak.

3. A különböző minisztériumi pártbizottságok törekednek arra, hogy a közös, az egymás területét érintő feladatokat és problémákat együttesen vizsgálják és beszéljék meg. Ez érezhetően jó hatással van a hivatali kapcsolatok alakulására is.

4. A minisztériumi pártszervezetekben a pártélet rendszeres. A pártoktatás

---

[1] A Központi Bizottság 1959. október 22-i kibővített üléséről szóló közleményt lásd Népszabadság, 1959. október 23. – Az itt jelzett határozat megjelent Pártélet, 1959. 12. sz. 38–39. old.

szervezetten, megfelelő színvonalon folyik. Esetenként a pártoktatásban speciális témákat dolgoznak fel. Mindenütt gondot fordítanak a rendszeres politikai tájékoztatásra.

II

A fejlődés mellett több hiányosság, megoldatlan probléma is mutatkozik a minisztériumi pártbizottságok tevékenységében és irányításában.

1. Még mindig előfordul, hogy a pártbizottság ugyanolyan módon foglalkozik a feladatokkal, mint a minisztérium vezetői, a pártszervezetek nem mindig találják meg a gazdasági, hivatali feladatok pártmunka eszközeivel való segítésének módját. Tevékenységük nem eléggé irányul arra, hogy a különböző szintű vezetők, de a beosztottak is helyesen, egyöntetűen értelmezzék és alkalmazzák a munkájukra vonatkozó párthatározatokat, állami rendeleteket, és tevékenységükben érvényesüljön a népgazdasági szemlélet.[2] Helyenként a beszámoltatás, különösen a miniszterhelyettesek esetében, formális és elnéző.

2. A kádermunka fő hiányossága, hogy több helyütt a foglalkozás csak az előléptetésre, az áthelyezésre, a leváltásra korlátozódik. Munka közben nem folyik kielégítő, céltudatos, előrelátó nevelés. Esetenként előfordul, hogy a Központi Bizottság hatáskörébe tartozó káderek mozgatását a KB illetékes osztályai nem beszélik meg a pártbizottságokkal, véleményét nem kérik ki. Ha nem is gyakori, de megtörténik, hogy a szakvezetés megkísérli káderkérdésekben ráerőszakolni véleményét a pártbizottságokra, vagy a pártbizottságot kész helyzet elé állítja. Kezd formálissá válni az állami személyzeti munkának évenkénti napirendre tűzése.

3. A minisztériumban dolgozó alapszervezetek munkája is javult, de még

---

[2] A KB Titkársága 1961. május 23-i ülésén foglalkozott a fenti határozat végrehajtásának tapasztalataival. Megállapította, hogy a határozat végrehajtása eredményesen folyik, e kérdéssel kapcsolatban újabb határozatok hozatalát nem tartja szükségesnek. Felhívja a minisztériumok pártszervezeteit a Központi Bizottság határozatának további következetes végrehajtására, a munka során jelentkező hibák megszüntetésére. Általános tapasztalatként megállapítja, hogy – az eredmények mellett – a pártszervezetek munkájában háttérbe szorul a politikai nevelőmunka; nem fordítanak kellő figyelmet a határozatok végrehajtásának megszervezésére és a feladatok megértetésére, politikai megmagyarázására, a kritikai szellem erősítésére, a szemléleti hibák megszüntetésére. Hiba, hogy a különböző kérdésekhez még többnyire szakmai oldalról nyúlnak, és a vezető pártszervek üléseit gyakran nem lehet megkülönböztetni a kollégiumtól, sem a tárgyalt kérdés megválasztásában, sem a vita tartalmában. Mindezek párhuzamosságot idéznek elő a párt- és a hivatali vezetés munkájában. A Titkárság határozata hangsúlyozza, hogy a minisztériumi pártszervezetek munkájában a fő figyelmet a határozatok végrehajtásának megszervezésére és ellenőrzésére, a politikai munka fokozására kell fordítani. A Titkárság hozzájárul, hogy a Központi Bizottság határozatában foglalt jogkört kiterjesszék a Legfelsőbb Bíróság, a Legfőbb Ügyészség, és a Rádió és Televízió pártszervezeteire.

mindig nem éri el a kívánt színvonalat. Tevékenységükben gyakran tapasztalható a személyi függőség miatti bátortalanság. A főosztályvezetők, ha nem is zárkóznak el beszámolási kötelezettségük elől, mégis inkább a pártbizottságot tekintik partnernek, és olyan problémákkal is oda fordulnak, amivel nem lenne szükséges.

III

Az ipart irányító minisztériumok pártbizottságának néhány speciális problémája:

1. Ezek a pártbizottságok sokat és intenzíven foglalkoznak a minisztérium gazdasági irányító tevékenységével. Az elmúlt évben munkájuk középpontjában a Központi Bizottság 1963. decemberi határozatának megvalósítása állt.[3] Sok energiájukat kötötték le a vállalati összevonásokkal kapcsolatos gondok és teendők. Ennek ellenére a termelésben és a gazdasági eredményekben nem mutatkoznak meg eléggé ezek az erőfeszítések. A minisztériumok irányító tevékenysége, munkastílusa nem fejlődött a Központi Bizottság 1962. február 9-i[4] – a gazdasági irányítás magasabb színvonalra emeléséről szóló – határozatának megfelelően.

2. Gyakorlattá válik, hogy a minisztériumi pártbizottságok kapcsolatokat alakítanak ki a területi pártbizottságokkal és a vállalatok pártszervezeteivel. A ta-

---

[3] A KB 1963. december 5-i határozatáról van szó, amely az 1964. évi népgazdasági terv irányelveit jelöli meg.

[4] A KB 1962. február 9-i határozata megállapítja, hogy sikerrel oldottuk meg a szocialista építőmunka területén elénk tűzött feladatokat. Pártunk kezdeményezésére *az elmúlt évek során kormányunk számos döntést hozott a népgazdaság irányításának javítására, a szocialista tervgazdálkodás továbbfejlesztésére.* Céljaink elérése érdekében azonban tovább kell javítani a gazdasági vezetés színvonalát, ennek részeként változtatni kell iparunk szervezeti formáin, a termelőerők koncentrációja, a termelés műszaki színvonalának emelése, a termékek gazdaságosabb előállítása és a munka termelékenységének növelése érdekében. Az összevont vállalatok önállóságát tovább kell növelni, hogy felelősséggel tudjanak dönteni – a népgazdasági érdek elsődlegességét mindig szem előtt tartva – a műszaki fejlesztés, a termelés, a gazdaságosság követelményeivel kapcsolatos kérdésekben. A termelőüzemek korszerűsített szervezetének megfelelően kell az ipar irányító szervezetét kialakítani, illetve módosítani.

A határozat megállapítja, hogy mivel a mezőgazdaságban a termelési mód, a termelési viszonyok megváltozása nemrég ment végbe, az egész mezőgazdaságot érintő szervezeti változások nem időszerűek. A kérdéssel a KB-nak később kell foglalkoznia. (Lásd a MSZMP KB határozata a mezőgazdaság helyzetéről és a további feladatokról. 1962. március 28–30. MSZMP határozatai és dokumentumai. 1956–1962. 528–538. old.) Addig is a termelési viszonyok megszilárdítása érdekében a Földművelésügyi Minisztérium egyre inkább az elvi irányítás kérdéseivel foglalkozzék, és fokozatosan adja át a megyei és járási tanácsoknak a közvetlen gazdaságszervező munkát. Ennek érdekében meg kell erősíteni a járási tanácsok mezőgazdasági osztályait termelési tapasztalatokkal rendelkező szakemberekkel.

pasztalatok szerint a minisztériumi apparátus irányító tevékenységének reális megítéléséhez szigorúan konzultatív jellegű, a területi elvet nem sértő kapcsolatra szükség van egyes nagy fontosságú feladatoknál. A minisztériumi pártbizottságok nem kísérik eléggé figyelemmel, hogy a hivatali vezetők miként reagálnak a területi pártbizottságok jelzéseire, és azokkal milyen kapcsolatot tartanak.

A Központi Bizottság határozatával és a Politikai Bizottság idevonatkozó határozatával ellentétben, a vállalatok összevonása során alakult trösztök pártszervezeteinek jelentős részét, elsősorban azokat, amelyek a minisztérium épületében maradtak, továbbra is a minisztériumi pártbizottságok irányítják. A minisztériumi vezetés ennek a helyzetnek a fenntartását igényli, a minisztériumi pártbizottságok a tröszti pártszervezetek irányításának azonnali átadását nem tartják célszerűnek.

IV

Az 1959-es határozatban megjelölt négy szerv (kerületi pártbizottság, Budapesti Pártbizottság, a Központi Bizottság illetékes osztálya és a Központi Bizottság Párt- és Tömegszervezetek Osztálya) közül a gyakorlatban a kerületi pártbizottságok és a Központi Bizottság illetékes osztályainak irányító tevékenysége érvényesül. A Budapesti Pártbizottság kapcsolata egyes értekezletekre, információkra korlátozódik. Az V. kerületi pártbizottság irányítása az elmúlt évben lazábbá vált. A Központi Bizottság illetékes osztályainak kapcsolata a minisztériumi pártbizottságokkal nem elég rendszeres, érdemileg nem kielégítő. Az V. kerületi pártbizottság véleménye szerint instruálásuk és ellenőrzésük egyoldalú, elsősorban szakjellegű. A Központi Bizottság Párt- és Tömegszervezetek Osztálya a határozat megjelenése óta másodszor vizsgálta a minisztériumi pártbizottságok munkáját, velük rendszeresen nem tanácskozott.

V

A Központi Bizottság Titkársága felhívja a minisztériumi pártbizottságok figyelmét, hogy munkájukban vegyék figyelembe a jelentés megállapításait, és tevékenységük elsősorban a párt- és az állami határozatok végrehajtásának a pártmunka eszközeivel való ellenőrzésére és a minisztérium dolgozóinak politikai nevelésére irányuljon.

A Központi Bizottság 1959-es határozatának egyes pontjai az alábbiak szerint módosulnak, illetve egészülnek ki:

1. A minisztériumi pártbizottságokat a kerületi pártbizottság a Központi Bizottság illetékes osztályaival együtt irányítsa és ellenőrizze.

2. A minisztériumok személyzeti munkáját a pártbizottságok ne évente, hanem szükség szerint vitassák meg. Rendszeresen vizsgálják meg az egyes főosztályok, igazgatóságok kádermunkáját.

3. A trösztök pártszervezeteinek irányítását az illetékes kerületi pártbizottságok vegyék át.

21

KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL

(1965. MÁRCIUS 11—13)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága március 11-én, 12-én, 13-án ülést tartott. Az ülésen a Központi Bizottság tagjain és póttagjain kívül részt vettek: a Központi Revíziós Bizottság elnöke, a Központi Ellenőrző Bizottság titkára, a Központi Bizottság osztályvezetői, a megyei pártbizottságok első titkárai, a Budapesti Pártbizottság titkárai és a kormány tagjai.

Az ülés részvevőit Nemes Dezső elvtárs, a Központi Bizottság titkára időszerű nemzetközi kérdésekről tájékoztatta. Beszámolt a 19 testvérpárt március első napjaiban Moszkvában megtartott konzultatív találkozójáról, a Magyar Szocialista Munkáspártot képviselő elvtársaknak az értekezleten folytatott munkájáról. A Központi Bizottság a beszámolót helyesléssel tudomásul vette, jóváhagyta a magyar küldöttség munkáját és a tanácskozásnak a nyilvánosságra hozott közleményben kifejezett álláspontját.

Biszku Béla elvtárs, a Központi Bizottság titkára időszerű belpolitikai kérdésekről számolt be. Foglalkozott a Központi Bizottság 1964. december 10-i határozatainak folyamatos végrehajtásával, a létszámgazdálkodásra, a normák rendezésére, a termelékenység növekedésére, a takarékosabb gazdálkodásra vonatkozó kormányrendeletek végrehajtásával és a további teendőkkel. A Központi Bizottság a beszámolót egyhangúlag tudomásul vette.

Szirmai István elvtárs, a Központi Bizottság titkára előterjesztette a Politikai Bizottság javaslatait a párt időszerű ideológiai feladatait összefoglaló irányelvekre. A Központi Bizottság az előterjesztést egyhangúlag elfogadta, és úgy határozott, hogy a Központi Bizottságnak a párt időszerű ideológiai feladataira vonatkozó irányelveit és Szirmai István bevezető referátumát a „Társadalmi Szemle" és a „Pártélet" áprilisi számaiban nyilvánosságra hozza.[1]

Cseterki Lajos elvtárs, a Központi Bizottság titkára jelentést adott az oktatási reform végrehajtásának főbb tapasztalatairól.[2] A jelentést a Központi Bizottság egyhangúlag tudomásul vette, megállapította, hogy az eddigi tapasztalatok további tanulmányozására van szükség, és javasolja a minisztertanácsnak, hogy megfelelő időben az oktatási reformtörvény végrehajtásának kérdéseit tűzze napirendre.

A Központi Bizottság ülése napirendjére tűzött kérdések vitájában 28-an vettek részt. Az előterjesztések felett folyó vitákban felszólalt Kádár János elvtárs, a Központi Bizottság első titkára is.

Megjelent: Népszabadság, 1965. március 14.

22

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT NÉHÁNY IDŐSZERŰ IDEOLÓGIAI FELADATA

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG IRÁNYELVEI

(1965. MÁRCIUS 11–13)

I

AZ IDEOLÓGIAI MUNKA FELTÉTELEIRŐL

A szocializmus teljes felépítésének szerves része a társadalmi tudat szocialista átalakítása, a marxista eszmék elterjesztése a tudomány, a kultúra különböző területein, meghonosítása a tömegek gondolkodásában. A szocialista fejlődés megköveteli, hogy tovább javítsuk a párt ideológiai munkáját és megvizsgáljuk: milyen feltételek között folyik az eszmei harc, milyen tényezők segítik vagy gátolják.

A Központi Bizottság most elsősorban néhány olyan ideológiai kérdésre, az ideológiai munkának olyan feladataira hívja fel a figyelmet, amelyek közvetlenül összekapcsolódnak a szocialista építés időszerű feladataival, széles tömegek érdeklődését vonták magukra, politikai jelentőségük nyilvánvaló.

---

[1] Szirmai István bevezető előadását lásd Társadalmi Szemle, 1965. 4. sz.

[2] Az oktatási reform végrehajtásának főbb tapasztalatairól lásd e kötet 27. sz. dokumentumát.

Az elméleti-ideológiai munka nem öncélú tevékenység, csak a társadalmi gyakorlattal szoros összefüggésben fejlődhet. Az elméleti munka a gyakorlatból táplálkozik, annak tapasztalatait általánosítja, és maga is a gyakorlat céljait szolgálja. Az eredményes gyakorlati tevékenység viszont megköveteli a napirendre került kérdésekkel való elmélyült foglalkozást. Olyan alapvető jelentőségű problémáknak további elemzésére van szükség, mint a békés egymás mellett élés, a két világrendszer gazdasági versenye, összefüggése a nemzetközi forradalmi folyamattal, a szocialista világrendszer fejlődése, a szocialista gazdasági építés és irányítási rendszer fejlesztése, a munkásosztály és a párt vezető szerepének érvényesítése a változó viszonyok között, a nemzetközi kommunista mozgalom kérdései.

A SZOCIALIZMUS ÉPÍTÉSE ÉS AZ IDEOLÓGIAI MUNKA EREDMÉNYEI

A Magyar Szocialista Munkáspárt a munkásosztály forradalmi pártja, egész tevékenységét az alkotó marxizmus–leninizmus eszméire építi. Nagy segítséget adott ehhez a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa, amely alkotóan továbbfejlesztette a marxista elméletet.

Az ideológiai munka mai feltételeit az a harc teremtette meg, amelyet az ellenforradalom, a dogmatizmus és a revizionizmus ellen, a konszolidációért és a szocialista alapok lerakásáért folytattunk. Ebben a harcban kovácsolódott ki pártunk cselekvési egysége, alakult ki az a politika, az a vezetési módszer és stílus, amely rövid idő alatt elnyerte a munkásosztály, a dolgozó tömegek bizalmát és cselekvő támogatását.

Ideológiai erőfeszítéseink elsősorban azért bizonyultak hatékonynak, mert a munkásosztály forradalmi céljaiért vívott eszmei küzdelmet a dolgozó tömegek gyakorlati tapasztalatai támasztották alá. Pártunk nem élt feleslegesen hatalmi eszközökkel, és elvetette azokat az elgondolásokat, amelyek nem számoltak az adott társadalmi, gazdasági és ideológiai feltételekkel.

A szocialista építésben szerzett tapasztalatok és a szocialista demokratizmus fejlesztése segítette a társadalmi felelősségtudat kibontakozását, a szocialista humanizmus érvényesítése növelte az új társadalom eszmei és érzelmi vonzóerejét. A marxizmus–leninizmus alkotó alkalmazása fokozta a tudományos szocializmus eszméinek meggyőző erejét, eredményesebbé tette a harcot a burzsoá világnézet befolyása, a kispolgári gondolkodás maradványai ellen.

Az elmúlt években növekedett a dolgozó tömegek szocialista tudatossága: erősödött egyetértésük a szocialista építőmunka alapvető céljaival, tevékenyen támogatják a párt fő politikai vonalát. A dolgozók akkor is áldozatkészséget tanúsítottak, amikor a párt és a kormány rendkívüli feladatok megvalósítására szólította fel őket. Jelentős társadalmi mozgalommá vált a szocialista brigádmozgalom. A szocialista brigádok több százezer résztvevője a termelésben vállalt feladatok teljesítése mellett magáévá tette a VIII. kongresszus jelszavát: szocialista módon élni, dolgozni és gondolkozni. A szocialista munkaverseny a mezőgazdaságban is terjed.

A fokozott felelősségtudat kifejeződik abban is, hogy a dolgozók egyre élénkebb érdeklődést tanúsítanak a közügyek iránt, egészséges kritikával fordulnak szembe a hibákkal és a fogyatékosságokkal. A párt eszmei hatókörének tágulását mutatja, hogy növekedett a lapok példányszáma és olvasottsága, a rádió népszerűsége mellett gyorsan emelkedett a televízió társadalmi érdeklődésre számot tartó műsorainak népszerűsége is. Az agitáció és a propaganda más formáinak kiterjedtsége is az eszmei-politikai látókör szélesedését tanúsítja. A pártoktatásban, amelyben ma a szocialista építőmunka aktuális kérdései állnak az előtérben, hétszázezren tanulnak, az állami oktatási rendszerben és más tanfolyamokon tanulókat is számba véve a marxizmussal rendszeresen ismerkedők számát 1 200 000-re tehetjük. A tömeges érdeklődésre való tekintettel nagymértékben ki kellett szélesíteni az ideológiai felvilágosításban is jelentős szerepet játszó iskolán kívüli népművelés tevékenységét.

Szellemi életünkre is jelentős hatást gyakoroltak a Magyar Szocialista Munkáspárt VII. és VIII. kongresszusának dokumentumai, a pártnak a mezőgazdaság szocialista átszervezéséről, a gazdaságpolitikai kérdésekről, az oktatásügy reformjáról és egyéb kiemelkedő fontosságú társadalmi-politikai problémákról hozott határozatai. Az ideológiai élet fejlődését elősegítették a párt álláspontját kifejtő dokumentumok: a Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikájának irányelvei, az elméleti munkaközösségek tanulmányai a „népi" írókról, a felszabadulás utáni magyar irodalom néhány kérdéséről, a burzsoá nacionalizmusról és a szocialista hazafiságról, a filozófia lenini pártosságáról, irodalom-kritikánk néhány fogyatékosságáról, a szocialista realizmusról és más kérdésekről.

A szellemi és kulturális élet fejlődését jelzik a tudományos és művészeti munka újabb eredményei, általában az alkotó tevékenység sokrétűsége és élénksége. Növekvő számban jelennek meg eredeti és érdekes művek, új kérdéseket felvető alkotások. Nyilvános viták folynak igen lényeges társadalmi problémákról, régebben nem tárgyalt kérdésekről, nagyobb lett a kísérletező és a kritikai kedv.

A kétségtelen eredmények ellenére az ideológiai munka, a szocialista tudat és erkölcs fejlődése elmarad a szocialista építés egyre növekvő követelményeitől; tapasztalhatók az ideológiai életben negatív, nem kívánatos jelenségek is, ezek egyes területeken egészségtelen tendenciákká állnak össze.

AZ IDEOLÓGIAI MUNKA POLITIKAI FELTÉTELEI

Az ideológiai munkát meghatározó fő tényező, hogy leraktuk a szocializmus alapjait, a népgazdaság minden ágában egészségesen fejlődnek a szocialista termelési viszonyok. Társadalmi, politikai és ideológiai életünkben azonban még jelentékeny nem szocialista elemek is vannak. Az anyagi viszonyok szocialista fejlődése sem szül automatikusan szocialista tudatot.

Elszigetelten bár, de még léteznek és tevékenykednek nálunk ellenséges erők, amelyek főként gazdasági és ideológiai területre összpontosítják tevékenységüket. Hatnak még a polgári ideológia és nevelés maradványai, amelyeket az aktivizálódott nyugati, burzsoá propaganda céltudatosan erősít és „korszerűsített" ideológiai koncepciókkal táplál. A kizsákmányoló osztályokat és a kizsákmányolásból fakadó ellentmondásokat felszámoltuk, de még jelentős különbségek és ellentétek vannak a társadalom különféle rétegei, azok közvetlen érdekei, hagyományai, gondolkodásmódja és erkölcsi felfogása között.

A személyi kultusz bűnei, a revizionista árulás, az utóbbi években a munkásmozgalomban kirobbant nemzetközi viták és más megrázkódtatások érezhető nyomokat hagynak a társadalom ideológiai arculatán is.

Az eszmei harcot bonyolultabbá teszi az is, hogy a különféle hazai antimarxista szellemi áramlatok sem mindig hagyományos formájukban jelentkeznek, hanem módosulnak, bonyolultabb alakot öltenek, hozzáidomulnak az új feltételekhez, leplezettebb módszerekkel élnek.

Társadalmunk ideológiai fejlődése szempontjából a legfontosabb tényező a párt helyes politikája és aktív ideológiai munkája. A párt a valóságos helyzet reális értékelésére alapozza politikáját, és ezzel összhangban jelöli meg az ideológiai feladatokat is. A párt nem állítja szembe egymással a politikai szövetséget és az ideológiai vitát, arra törekszik, hogy az eszmei harcokban is tovább erősítse azt a politikai egyetértést, amely a szocializmus alapvető kérdéseiben létrejött. Tekintetbe veszi társadalmunk átmeneti állapotát, a különféle társadalmi osztályok és rétegek között fennálló gondolkodásbeli és világnézeti különbségeket, ellentéteket, amelyeket nem lehet egyik napról a másikra felszámolni, mert leküzdésükhöz hosszú ideig tartó és szívós ideológiai harc szükséges. Ezt a felfogást áthatja a marxizmus–leninizmus erejébe vetett mélységes bizalom, az a meggyőződés, hogy az antimarxista ideológiákat nyílt eszmei harcban le lehet győzni.

A párt ennek megfelelően elveti az eszmei harcnak türelmetlen adminisztrálgatással való helyettesítését, megnyilatkozást enged olyan irányzatoknak is, amelyek politikailag nem állnak szemben a szocialista rendszerrel, de világnézetileg idegenek tőle. A személyi kultusz hibás gyakorlata korábban csupán elhallgattatta, de eszmeileg nem küzdötte le ezeket az irányzatokat. Amikor ismét nyilvánosságot kaptak, éppen ezért felfokozott erővel jelentkeztek. A pártnak az a véleménye, hogy nyílt elvi vitára van szükség ahhoz, hogy kritikailag elemezzük és valóban leküzdjük ezeket az irányzatokat, megcáfoljuk a hamis nézeteket, meggyőzzük híveiket a marxista–leninista álláspont igazáról.

A Magyar Szocialista Munkáspárt politikáját és ideológiai álláspontját kétfrontos harcban alakította ki, ugyanígy érvényesíti és fejleszti tovább. A dogmatizmus és a revizionizmus hatását még nem küzdöttük le teljesen.

A dogmatizmus több formában is jelentkezik, mindegyik ellen harcolnunk kell. Először: polemizálunk azzal a felfogással, amely a szocializmus teljes felépítésének politikai problémáit az állandóan és szükségképpen éleződő politikai osztályharc vagy az osztályok történetietlen felfogása szemszögéből ítéli meg, amely nem érti, hogy a jelenlegi szakaszban az osztályharc fő területe a gazdasági építőmunka és az ideológiai harc; fő módszerei: a vezetés, szervezés és a nevelés. Másodszor: szembeszállunk azokkal a koncepciókkal, amelyek revizionizmust látnak a két rendszer békés versenyében. Harmadszor: vitázunk a dogmatikus gondolkodásmóddal akkor is, ha az nem politikai oppozíció, nem kidolgozott téves koncepció formájában jelentkezik, hanem mint az élettől, a gyakorlattól való elszakadás, gondolati bátortalanság, elméleti tunyaság, az új problémák iránti érzéketlenség, konzervativizmus és primitív látásmód.

A revizionizmus megnyilvánulási formái, érvei, taktikai eszközei módosultak, de lényege nem változott; ma a revizionisták nem bírálják nyíltan, inkább meghamisítják, átértelmezik a Magyar Szocialista Munkáspárt politikáját, a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusán kidolgozott irányelveket. Tagadják, hogy a kor fő ellentmondása a kapitalizmus és a szocializmus ellentmondása; kapituláns értelmezést adnak a békés egymás mellett élésnek. Az elméletben a revizionizmus a marxizmus alapvető igazságait, tartalmát kezdi ki: annak ürügyén, hogy a körülmények változnak, elmossa a marxizmus és a polgári ideológia ellentétét, létjogosultságot követel többféle marxizmusnak. Opportunista módon eltorzítja a párt szövetségi politikájának elveit, el akarja tüntetni a munkásosztály és a párt vezető szerepét. A szocialista demokráciának liberális értelmezést ad, a szocializmust a polgári, kispolgári demokráciával próbálja egyesíteni.

A dogmatikus és vulgarizáló tendenciákkal ellentétben, amelyek elhanyagolják az új problémák tanulmányozását, a revizionisták az új kérdésekre adott új válaszok ürügyén elvetik a marxizmus–leninizmus kipróbált elméletét és módszerét, s helyette a polgári ideológia tételeit propagálják.

A kétfrontos harc elvét differenciáltan, az ideológiai front egyes területeinek eltérő helyzetével számot vetve kell érvényesítenünk. Az utóbbi időben az ideológiai-kulturális életben a jobboldali, revizionista jellegű polgári, kispolgári irányzatok felélénkülését tapasztaljuk.

Az ideológiai területre nemcsak a belső, hanem a nemzetközi osztályharc alakulása is új, az eddiginél bonyolultabb feladatokat ró. Az imperializmus, amelynek egyre inkább a békés egymás mellett élés viszonyaival kell számolnia, nagy szerepet szán új taktikájában az ideológiai harcnak. Célja nem változott; ma is, holnap is a kapitalizmus visszaállítására, a szocializmus megdöntésére törekszik.

Az imperialisták nem mondtak le a szocialista országok „felszabadításáról", a nyílt katonai agresszióról sem, de ma az európai szocialista országokban elsősorban a „fellazítással", főképpen ideológiai-politikai behatással akarják elérni céljukat. A világ más térségeiben, pl. Délkelet-Ázsiában nyílt agressziós cselekedeteket követnek el. Az imperialisták elgondolásaiban és tevékenységében – országonként és irányzatonként változó arányban – keverednek a békés egymás mellett élés elfogadásának, a hidegháború fenntartásának és a melegháborús előkészületeknek az elemei.

A „fellazítási" taktika a vezető imperialista hatalmak hivatalos külpolitikájának lényeges részévé vált. A „fellazítási" taktika arra irányul, hogy a szocialista országokat elválassza egymástól és a szocialista közösségtől, mindenekelőtt a szocialista világrendszer első államától, a Szovjetuniótól; a szocialista demokrácia fejlődését pedig „liberalizálássá" változtassa, megvalósítsa a rendszer „békés átalakulását", a tőke restaurálását.

Az imperialisták messzemenően igyekeznek kiaknázni a kommunista mozgalom belső vitáit, a szocializmus világrendszerében és az egyes szocialista országokban fellelhető nehézségeket. Építenek a kispolgári, polgári nézetek, mindenekelőtt a nacionalizmus maradványaira és nem utolsósorban a revizionista nézetek felelevenedésére. Céljaik eléréséért minden eszközt igyekeznek felhasználni: a rádiót, a sajtót, a bővülő kulturális és gazdasági kapcsolatokat, a diplomáciai munka lehetőségeit, a turisztikát.

A nyugati propaganda az ideológiai befolyásolás új eszközeit és módszereit vetette harcba, hogy hitetlenséget keltsen a szocializmus eszméi iránt, elterjessze a pesszimizmus szellemét a szocializmust építő népekben, és a modern kapitalizmusról megtévesztő képet rajzoljon. Úgy állítja be az egyes fejlett kapitalista országokban időszakonként tapasztalható gazdasági konjunktúrát és azokat a reformokat és engedményeket, amelyeket a munkásosztály, a dolgozók harca, valamint a szocializmus és a haladás erőinek világméretű növekedése kikényszerített, mintha a modern kapitalista társadalom jellegében megváltozott volna. A tőkekoncentráció fokozódása, az állammonopolista kapitalizmus kifejlődése, a nemzetközi tőkés integráció erősödő folyamata nem változtatta és nem változtathatja meg a kapitalizmus kizsákmányoló, népellenes jellegét, nem helyezte hatályon kívül alapvető törvényszerűségeit. A burzsoá propaganda feledtetni akarja az imperializmus rabló szándékait, a népek elnyomására és kizsákmányolására irányuló változatlan törekvését és az abból fakadó, ma is fennálló háborús veszélyt. Az ellenséges mesterkedésekkel szemben ébereknek kell lennünk.

A nemzetközi kommunista mozgalomban kialakult vita is új feladatokat állít politikai-ideológiai munkánk elé. Ma már három kontinens 14 országában győzött a szocializmus. A szocialista építés különféle, egymástól lényegesen eltérő feltételek között folyik. A nemzetközi munkásmozgalom osztagai eltérő társadalmi feltételek mellett, más-más világrészeken a közös, általános célokért küzdve, különböző közvetlen célok eléréséért harcolnak. Természetszerűen nagyok a különbségek köztük mind a történelmi múlt, a társadalom fejlettségi foka és a nemzeti sajátosságok, mind az adott gazdaság jellege, a forradalmi tradíciók és tapasztalatok tekintetében. Ilyen körülmények között az alapvető érdekek, célok és az ideológia közössége mellett is elkerülhetetlenek bizonyos eltérések az egyes konkrét kérdések megítélésében. Ezért a tapasztalat- és véleménycsere szükséges és hasznos.

Ami a nemzetközi munkásmozgalom alapvető céljait és alapvető elveit érintő vitát illeti, pártunk szilárdan a marxizmus–leninizmus talaján áll, s a XX. kongresszuson kezdeményezett és az 1957-es és 1960-as moszkvai nyilatkozatokban elfogadott irányvonalat követi. A problémák megoldását szolgáló, elvtársias, építő vitákra szükség van, de káros az olyan vita, amely a közös marxista–leninista álláspont kialakítását nehezíti, megbontja a kommunista pártok egységét, s a testvérpártokat sértő hangnemben folyik.

Az 1960 óta eltelt években változások történtek a szocialista világban és korunk viszonyaiban, szükség van a változások elemzésére s velük kapcsolatban közös álláspont kialakítására. A párt – történelmi tapasztalataival és népünk érdekeivel összhangban – mindent megtesz, hogy hozzájáruljon az egység helyreállításához a nemzetközi munkásmozgalomban, és támogat minden olyan törekvést, amely a vita normalizálására irányul. Keresi annak módját, hogy a szocializmust építő országok, a nemzetközi kommunista mozgalom pártjai között helyreálljon az egység, mindenekelőtt a legalapvetőbb célok megvalósításában: a világbéke megőrzésében, a szocialista tábor védelmében, a szocialista építés előmozdításában, a forradalmi és felszabadító mozgalmak támogatásában, általában a szocializmus győzelme és az imperializmus elleni harc ügyében.

AZ IDEOLÓGIAI MUNKA MEGJAVÍTÁSÁÉRT

Ilyen viszonyok között a párt előtt álló sokrétű ideológiai feladatok megoldása az ideológiai front nagyfokú aktivitását, konkrét elméleti munkát, a marxista–leninista eszmék pártos képviseletét és védelmét, állandó és szívós eszmei harcot igényel. Ezektől az igényektől az ideológiai munka elmarad.

Az ideológiai front vezetői, munkásai és intézményei nem voltak kellőképpen felkészülve a megnövekedett feladatokra. Az elméleti munkában, a propaganda és agitációs tevékenységben nem eléggé fejlődött ki az a harcos szellem, amely kellő eréllyel szembeszállhatott volna a káros tendenciákkal és visszaszoríthatta volna őket. A marxista kritika nem tárta fel idejében és kellő mélységgel a téves nézetek lényegét és gyökereit, nem adta azok átfogó és hatásos cáfolatát. A tudományos elméleti tevékenység jórészt adós maradt az ehhez szükséges alkotó válaszok kidolgozásával. Nem volt elég céltudatos és következetes az erőfeszítés, hogy az erre alkalmas, jól felkészült kádereket összefogjuk és szervezett munkába állítsuk.

Ideológiai munkánk nem elég bátor és nem elég gyors az élet, a fejlődés által felvetett új kérdések elemzésében és megoldásában, s az ideológiai munka vezetésében nincs meg a kellő lendület és kezdeményezés. Az ideológiai felvilágosító munkában és propagandában sok helyütt még érződik a régi beidegződés, annak a szemléletnek a maradványa, amely – elszakítva az elméletet a gyakorlattól –, a konkrét viszonyok és feladatok beható elemzése nélkül, az ismert tételek puszta ismételgetésével operál.

A marxizmus nem egyszer és mindenkorra lezárt tanítás, hanem élő és állandóan fejlődő tudomány, képviselete és védelme feltételezi az új kérdések alkotó megválaszolását. Olyan korszakban élünk, amelyben gyors a fejlődés irama és mélyrehatóak a változások: ma új módon vetődik fel sok olyan kérdés is, amelyekre egy előző korszakban a marxizmus–leninizmus már megadta a választ.

Nagy változások mennek végbe a nemzetközi helyzetben, elsősorban a szocializmus erőinek növekedése, a hagyományos gyarmati rendszer széthullása és a kapitalizmus válságának mélyülése következtében. Új tapasztalatok és az építés változatos formái jellemzik a szocializmus világát. És nemcsak az objektív folyamatok változnak, de változnak az ideológiák is. Módosulnak a burzsoá ideológia érvei és formái is. Az ellenük és a kispolgári morállal, életfelfogással folytatott harcban csak úgy lehet tartós eredményeket elérni, ha kritikánk számba veszi a megváltozott formákat, ha a marxista–leninista tanításokat a mai helyzet sajátosságaira alkalmazzuk. Ebből következik az a feladat, hogy adjunk meggyőző és megalapozott magyarázatot a magyar társadalmi fejlődés új jelenségeire, tárjuk fel jobban törvényszerűségeit, belső összefüggéseit, ellentmondásait és azok leküzdésének módját, hogy az elméleti és eszmei alkotó munka jobban segítse a szocializmus teljes felépítését.

A magyar társadalom jelenlegi helyzetének elemzése, a szocialista építés soron levő feladatai és harcunk nemzetközi feltételei egybehangzóan azt követelik, hogy meg kell javítani ideológiai munkánkat. Ez mindenekelőtt a pártszervezetek, a kommunisták feladata. Ezért nem szabad megtűrni sorainkban az ideológiai közömbösséget, lagymatagságot, passzivitást. Arra van szükség, hogy az ideológiai munka a szocialista építés gyakorlatához kapcsolódjon, segítse az előttünk álló legfontosabb hazai és nemzetközi feladatok megoldását.

II

TÁRSADALMI FEJLŐDÉSÜNK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSE

A GAZDASÁG ÉS AZ IDEOLÓGIA

A szocializmus alapjainak lerakása, a szocializmus felépítésének feladatai, valamint a két rendszer békés versenye a gazdasági építést állította munkánk középpontjába. Ezáltal különösen előtérbe kerültek a gazdaság és az ideológia közötti összefüggések, kölcsönhatások.

Gyorsabb előrehaladásunk megköveteli mind a gazdasági, mind az ideológiai munka javítását. Népgazdaságunk ma sok megoldatlan probléma és új feladat előtt áll: szükségessé vált a gazdasági mechanizmus megjavítása, az ár- és ösztönzési rendszer, a tervezési és vezetési módszerek tökéletesítése. Mindehhez a gyakorlati tapasztalatok gondos tanulmányozása, kutatómunka s általában elmélyült elméleti elemzés szükséges. A szocialista gondolkodás nem erősíthető kellőképpen s az alapvető gazdaságpolitikai problémák sem oldhatók meg a mindennapi gazdasági munka megjavítása nélkül. A jobb munkára serkentés hitelét lerontja a szervezetlenség; a gazdasági vezetés hibái, az anyagi ösztönzés gyengéi fékezik a szocialista tudat fejlődését. Ezért is nagy fontosságú feladat a népgazdaság irányítási rendszerének, a gazdasági mechanizmusnak megjavítása. Ez azonban nagy körültekintést, alapos előkészítést igényel, és csak fokozatosan oldható meg. A gazdasági mechanizmus megjavítása sem csodaszer, s nem teszi halaszthatóvá az irányítás jelenlegi rendszerében a munka megjavítását, a meglevő nagy belső tartalékok kiaknázását.

Társadalmi fejlődésünknek, népünk anyagi és kulturális felemelkedésének kulcskérdése a termelés. Ezért figyelmünk középpontjában a munka termelékenységének növelése áll: be kell vésnünk az emberek tudatába, hogy csakis ezáltal teremtődnek meg a jobb élet feltételei. A jobb gazdasági körülmények szélesebb lehetőséget teremtenek a tudomány fejlődéséhez, elősegítik a kulturális színvonal emelését: az oktatási hálózat kiszélesítését, a rádió, televízió terjedését, tájékozódási, utazási lehetőségeket. Mindez elősegíti a tudat fejlődését.

Az életkörülmények javulása pozitívan hat az emberek gondolkodására. A tömegek nem kis mértékben ezen keresztül értik meg eszméink igazát. Pártunk elítéli azokat az aszkétikus, álforradalmi nézeteket, amelyek szerint a szocialista országokban teremtődő jólét kapitalista kinövés, „elkispolgáriasodást" eredményez, erkölcsileg torzít. E vélemények elfogadása értelmetlenné tenné a szocializmusért vívott harcot, melynek célja gazdagabb élet biztosítása minden ember számára.

A párt elítéli azt a néhol felbukkanó, ellenkező előjelű tévhitet is, mely szerint a javuló életkörülmények automatikusan erősítik a szocialista tudatot. Ez nem felel meg a valóságnak. A tapasztalatok megmutatják, hogy a rendszeresen javuló jólét esetenként elítélendő jellemvonásokat: harácsolást, kapzsiságot, önzést is erősíthet. Az ideológiai munka fontos feladata annak megértése, hogy helytelen és káros az a mentalitás, amely az élet értelmét főleg a szerzésben látja.

A munka szerinti elosztás elvének tényleges megvalósulása, az anyagi ösztönzés helyes érvényesülése a gondolkodást átformáló nagy nevelőerő. A jó munkával érvényesített egyéni érdektől senkit sem kell óvni, de őrködnünk kell azon, hogy csakis az elvégzett munka arányában lehessen szert tenni javakra és jogokra. Nem a javak mennyiségének növekedésében rejlik nálunk a veszély, hanem abban, hogy azok nem mindig a végzett munka szerint kerülnek elosztásra.

Az anyagi ösztönzés hibái helyenként káros gondolkodásmódot szülnek. Ha némelyek a társadalmi érdekkel ellentétes módon meg nem érdemelt keresethez jutnak, ha klikkérdek, elfogult, szubjektív megítélés és nem a végzett munka a mérvadó, feltétlenül erősödik a kispolgári gondolkodás. E nem kívánatos jelenségek hatásos leküzdésének feltétele a tényleges munka nagyobb becsületének elismertetése.

Az anyagi érdek érvényesülése egymaga nem teszi szocialistává a tudatot. A jól dolgozókat emellett széles körű társadalmi elismerésnek kell illetnie. Az erkölcsi, eszmei ösztönzőkkel, melyek a jó munka megbecsülését fejezik ki, a lelkesedésre, a tudatra apellálunk, s egyben harcot is folytatunk az anyagiasság ellen. A társadalmi funkciók, kitüntetések, a kiválók népszerűsítése mellett nagy szerephez jut itt a szocialista munka helyes értelmezése: a munka jó megszervezése, átgondolt rendje, a beleszólási jog biztosítása; annak elérése, hogy a dolgozó ne csupán az utasítások végrehajtójának érezze magát a munkahelyén. Mindez a becsületes dolgozókban jó érzést kelt, ösztönző erő, és a gondolkodás átformálódásának is pozitív tényezője.

A dolgozók nagy többsége, átérezve a társadalmunkban végbement nagy horderejű változások jelentőségét, új módon dolgozik, becsülettel teljesíti feladatát. A lelkiismeretes, odaadó munka sorából kiemelkedik a szocialista brigádok példája. Ezek az eszmeileg legfejlettebb, legöntudatosabb dolgozókat tömörítik, akik szervezettebben dolgoznak, s világosabban látják munkájuk célját és értelmét. Ma már egyre többen nem csupán a pénzért, az élethez szükséges javak megszerzéséért dolgoznak, hanem a szocialista öntudat parancsát követve, a népet gyarapító munka szeretétől hajtva tesznek a kötelezőnél jóval többet a köz javára.

A jól dolgozókat megillető elismerés azonban nem homályosíthatja el azt a tényt, hogy a munkafegyelem nálunk még sok helyen nem kielégítő, elmarad a tőkés rendszerben kialakult színvonaltól is. Még nem tűnt el az a nézet, mely az egyéni érdeket a közösség érdekei fölé helyezi, viszont szinte teljesen eltűntek bizonyos fegyelmező tényezők, amelyekkel korábban a tőkés érvényesítette akaratát. Nálunk eltűnt az éhség korbácsa, eltűnt a létbizonytalanság. Nem sikerült viszont még biztosítanunk a szocalista munkafegyelem kellő hatékonyságát, s ez a hiány kétségkívül gátolja a megőrzött individualista hajlamok leküzdését. Olyan ellentmondásos helyzet alakul ki, melyben a dolgozó számára kedvezőbb szocialista társadalom körülményei közepette egyesek fegyelmezetlensége néha jobban érvényesülhet, mint korábban a kapitalizmusban.

A fegyelmezetlenség, a hanyagság megtűrése nemcsak anyagi, hanem eszmei kárt is okoz: megingatja a rendesen dolgozók hitét, bizalmát. Már Lenin is rámutatott arra, hogy a szocializmus nem vissza-, hanem előrelépés a fegyelemben és szervezettségben, mivel a munkásosztály „vasfegyelme" általánossá válik. A szocializmus eszméivel ellentétes az a helyzet, melyben a hanyag, felelőtlen dolgozó is nyugalmat és anyagi biztonságot érezhet. Ez szemben áll a javak munka szerint való elosztásának elvével, szemben áll legfontosabb alapelveinkkel.

Ez jelenlegi helyzetünk egyik legnagyobb problémája. A tőkés rendszerben – még az életszínvonalnak viszonylag magasabb fokán álló országokban is – kíméletlen hajtóerő a létbizonytalanság. A dolgozók érzik kiszolgáltatottságukat és függőségüket. Elsősorban ez készteti őket arra, hogy fegyelmezetten és a miénknél jóval nagyobb intenzitással is dolgozzanak.

A szocialista társadalomban alapvetően megváltozott a dolgozók helyzete: ők lettek a termelőeszközök tulajdonosai, a termelés az ő szükségleteik jobb kielégítését szolgálja. Ez a forrása a szocialista munka és fegyelem kialakulásának. A megváltozott helyzet azonban nem alakítja ki automatikusan a munkához való szocialista viszonyt, nem biztosítja a szocialista munkafegyelmet. Ezért a szocialista öntudat, az erkölcsi ösztönzés erejét párosítani kell az anyagi érdekeltséggel, az anyagi ösztönzéssel és a lelkiismeretes munka lehetőségének biztosítására szolgáló törvényes rendszabályok felhasználásával. Szem előtt kell tartani, hogy nem lehet fegyelmezett, lelkiismeretes munkát követelni, ha gondos munkaszervezéssel nem teremtjük meg az ehhez szükséges feltételeket.

Pártunk elvi álláspontja tántoríthatatlan, nem tesz elvi engedményt sem szektás baloldali, sem liberális, jobboldali nézeteknek. Az előbbiek a kérlelhetetlen szigort, a „kemény kéz" politikáját tekintik az egyetlen csodatevő szernek, s megkísérlik ezt a pártra ráerőszakolni. Tapasztalataink azt mutatják, hogy a megfélemlítés eszközei, az erőszakos módszerek nem hoznak jó eredményt a termelésben. Fellépünk – minden szinten és a korábbinál jóval határozottabban – a meglevő lazaságok ellen, de nem változtatjuk meg munkánk eddigi stílusát. Mások, jobbról, arra hivatkozva, hogy a tömegek tudata nem képes követni a fejlődés ütemét, lassítani akarják az előrehaladást. Ez is helytelen felfogás. Nem az építés ütemének lassítása, hanem a szocialista tudat kialakításának gyorsítása a feladat.

A SZOCIALISTA DEMOKRÁCIÁRÓL

Pártunk az ellenforradalom leverése után egyik fő feladatának tartotta a szocialista demokrácia kibontakoztatását és fokozott érvényesítését. Megszüntette a törvénysértéseket, a visszaéléseket, biztosította a demokratikus szabadságjogok tényleges gyakorlását. Államunk teret ad valamennyi, rendszerünket támogató ember tevékenységének, társadalmi aktivitásának, alkotó erői kifejlesztésének. Az elmúlt években elért eredmények ellenére még nem érvényesül kielégítően a szocialista demokrácia.

A demokrácia az állami berendezkedés politikai formája. A szocialista demokrácia – proletárdiktatúra, a nép állama, amely a dolgozókat képviseli a csökkenő számban még meglevő ellenséges elemekkel és egyéb kártevőkkel szemben. A szocialista demokrácia arra van hivatva, hogy az ország lakosságának nagy többségét alkotó becsületes dolgozók igényeit fejezze ki, a liberalizmus viszont éppen a törpe kisebbségnek tesz engedményt. A liberalizmus nem túlhajtása a demokráciának, hanem ellentéte. A szocialista demokrácia kibontakoztatása egyszersmind harc a liberalizmus ellen. Határozottan fellépünk az olyan gyakorlat ellen, amely elvi engedményekhez vezet, megtűri a lazaságokat, szemet huny a hibák felett, vagy a szocialista humanizmusra és a demokráciára hivatkozva elnéző magatartást tanúsít azokkal szemben, akik kárt okoznak társadalmunknak.

A teljesebb demokrácia igényét csakis a nagyobb, szigorúbb szervezettség, a hatékonyabb centralizmus igényével párosítva tekintjük jogosnak.

A szocializmus alapjainak lerakásával kialakult új helyzetben nincs meg az összhang a demokrácia megvalósuló gyakorlata és követelménye között. Ezért különösen időszerű annak elemzése: mi gátolja, illetve mi segítheti elő a szocialista demokrácia hatékonyabb kibontakozását. Három nagy kérdéscsoport vetődik itt fel: *a)* a demokratikus jogokat megvalósító intézmények munkája; *b)* a különböző érdekeknek a szocializmus elvei szerint való egyeztetése; *c)* a tömegek közvetlen és hatékonyabb részvételének biztosítása a hatalom gyakorlásában. E tényezők természetesen egymástól is elválaszthatatlanok, egységet alkotnak.

a) A jelenlegi helyzetben az egyes intézmények: parlament, tanácsok, sok szempontból korszerűsítésre szorulnak. Az egyik legfontosabb tennivaló: az intézmények, szervek helyének, szerepének és hatáskörének pontosabb meghatározása, az ehhez kapcsolódó alapelvek kidolgozása, mert csak ez teszi lehetővé bizonyos tartalmi fejlődést szolgáló feladatok napirendre tűzését. Ugyancsak tanulmányozást érdemel az a kérdés is: hogyan tökéletesíthető választási rendszerünk, mert annak módja, körülményei fontos elemei a demokrácia szélesítésének, a tömegek aktivitása növelésének. A társadalomtudományok művelőitől azt várja a párt, hogy alkotóan dolgozzák ki a továbbfejlődés útját, szem előtt tartva, hogy a szocialista állami és társadalmi fejlődés elmélete nincs befejezve, nincs lezárva.

Ez természetesen hosszú időszakra szóló feladat, és nem terelheti el a figyelmet arról, hogy a meglevő keretekben is sok a kihasználatlan lehetőség. Nem volna helyes fetisizálni az intézményeket. A szervezeti változások eredményes előkészítése feltételezi a meglevő formák jobb kihasználását. A demokratizmus fejlesztésének lényege a tömegek aktivitásában, annak intenzitásában, hatékonyságában van.

b) A szocializmusban a dolgozók alapvető érdekei azonosak, közösek. A demokratikus centralizmus elve biztosítja, hogy az alapvető közös érdekek elsőbbségének érvényesítésével hangolják össze az általános és a helyi érdekeket, az egyes dolgozó osztályok és rétegek külön érdekeit is. A szocialista demokrácia csak az érdekek ilyen összehangolásával fejlődhet. A szocializmusban csak központosítást látó, régebbi hibás szemlélet maradványai ma elsősorban a helyi szempontok elhanyagolásában jelentkeznek. Az ilyen szemléleti móddal és gyakorlattal szemben növelnünk kell a helyi önállóságot, hangsúlyozva és megértetve, hogy nem létezhet szocialista demokrácia helyi sajátos érdekek és az ezeket érvényesítő – tehát a hatásköröket és jogokat törvényileg is pontosan rögzítő – önállóság nélkül.

Az ellenkező oldalú hibás felfogás a központosítás lebecsülése, a helyi érdekeknek az általános érdekek rovására való érvényesítése. Amikor bővítjük a helyi szervek hatáskörét, gyakran megesik, hogy a szűkebb vállalati, területi érdeket a társadalmi érdek fölé helyezik. Szerepet játszanak ebben a helytelen irányba ható ösztönzők is, általában gazdasági mechanizmusunk fonákjai, de ok az is, hogy a dolgozók és vezetők egy része nem érzi hibának, ha a saját vagy a vállalat érdekét az általános érdekkel szemben is érvényesíti.

Ezek a jelenségek a szocializmus egyik legnagyobb előnyétől fosztanak meg bennünket. Egy-egy üzemen belül a kapitalizmusban is elérhető a szervezettség, a munka magas fokú hatékonysága. De ugyanez társadalmi méretekben ott nem valósítható meg, mert az egymástól elszigetelt termelő egységek érdekei szükségképpen keresztezik egymást. A szocializmusban ez lehetővé válik. Semmiképpen sem mondhatunk le erről az előnyről.

A helyi és a társadalmi érdek nem mindig és nem magától esik egybe. A különböző törekvések és érdekek összeegyeztetésében csakis az össztársadalmi érdekből indulhatunk ki. Az össztársadalmi érdek képviselője a párt és a munkáshatalom, a dolgozó nép állama. A párt vezető szerepe azt is jelenti, hogy megvalósulnak a nép igazi érdekei, ami a szocialista demokrácia legfőbb követelménye.

c) A demokrácia szélesítésének legfontosabb oldala: a tömegek fokozottabb bevonása a közügyek intézésébe.

A kapitalisták távol tartották a tömegeket ettől, az új társadalom felépítése viszont a tömegek dolgává válik. Itt – mint Lenin mondotta – az a kívánatos és feltétlenül szükséges, hogy mindenki értse az állam egészének ügyeit és részt vegyen azok intézésében. A dolgozók ezen keresztül értik meg gyorsabban és mélyebben pártunk politikáját, ez irányú tapasztalataik formálják leghatékonyabban tudatukat.

A dolgozók aktivitását igényelni, ösztönözni kell. Elősegítheti ezt a választott vezetők hatékonyabb ellenőrzése, beszámoltatása, a tömegek megfelelő tájékoztatása szóban, valamint a sajtó és a rádió útján. Az emberek csak akkor tudnak érdemben hozzászólni az egyes kérdések megoldásához, ha részletes, pontos ismereteik vannak. A megfelelő tájékoztatás arra ösztönzi a dolgozókat, az alsóbb szerveket, hogy javaslataikkal, gondolataikkal segítsék a vezetés munkáját. Nem indokolt a helyenként érvényesülő idegenkedés a részletes tájékoztatástól.

A mi körülményeink között a demokrácia nem korlátozódik a politikai intézményekre; szerepe egyre növekszik a gazdasági életben, az üzemekben, termelőszövetkezetekben stb. is. A szocialista demokrácia kiteljesedésének ez az egyik legszélesebb, legjelentősebb területe, mivel az emberek itt töltik idejük nagy részét, itt dolgoznak. A demokrácia érvényesülésének fő biztosítéka itt az, hogy a párt és az állam a tömegek érdekeinek megfelelően határozza meg a célokat. Ebben rendszerünk demokratizmusa fejeződik ki. A párt ugyanakkor nagy gondot fordít arra, hogy a dolgozók ellenőrizhessék a célok megvalósítását. A meglevő demokratikus szervezeti formák – üzemi értekezlet, termelési tanácskozás, termelőszövetkezeti közgyűlések, társadalmi és pártszervezetek taggyűlései – nagy lehetőséget nyújtanak az emberek cselekvő részvételére a közügyek intézésében. E testületek munkájában azonban még sok a formális elem. Sokan – különösen a politikailag kevésbé iskolázottak – nem tudnak kellően élni a törvény adta lehetőségekkel.

Ennek egyik oka: a funkcionáriusok egy részében meglevő hibás szemléletmód. Az ügyünkön segíteni akaró, becsületes dolgozók javaslatait, észrevételeit nem mindig hasznosítják. Az emberek sokszor azért nem bírálnak, mert személyes következményektől félnek; mert korábbi javaslataiknak nem volt foganatjuk; mert láthatatlan eszközökkel megkeserítik a kezdeményezők életét. Az ilyen magatartás mögött a tömegek lebecsülése, önteltség húzódik meg, s van benne bizonyos félelem is a demokratikus módszerek tényleges alkalmazásától. Mindebben az tükröződik, hogy sok vezető nem veszi komolyan, „szükséges rossznak" tartja a demokratikus eszközöket. E jelenség másik oka az, hogy a rendelkezésükre álló lehetőségek gyakran korlátozottak, a termelő munkásoknak nincs elegendő lehetőségük beleszólásra a tervezésbe és a termelés ellenőrzésébe. Az üzemi demokrácia kibontakoztatása a helyi hatáskörök ésszerű bővítését követeli meg. Ideológiai munkánk is járuljon hozzá ahhoz, hogy erősödjék, növekedjék rendszerünk demokratizmusa.

A MUNKÁSOSZTÁLY VEZETŐ SZEREPÉRŐL

a) A szocializmus teljes felépítésének fő társadalmi ereje a munkásosztály. Vezető szerepének erőteljes érvényesítése elengedhetetlen az építés minden területén. A marxista tanításoknak ezt az alapvető tételét a kommunista pártok évtizedes tapasztalata is alátámasztja. A munkásosztály vezető szerepe szocializmust építő társadalmunkban egyre erőteljesebben érvényesül. Ennek fő feltétele a párt vezetése, helyes politikája és a munkáshatalom, a munkásosztály, a dolgozó tömegek érdekeit védelmező és érvényesítő szocialista állam. A munkásosztály vezető szerepe érvényesülésének biztosítéka társadalmunkban az is, hogy a vezető posztokon nagy számban dolgoznak a munkásosztály soraiból kikerült emberek, a munkásosztály fiai, és az, hogy a munkástömegek mind nagyobb mértékben vesznek részt társadalmunkban a szocialista építés fontos kérdéseinek megvitatásában, eldöntésében, az államügyek ellenőrzésében.

A milliókat átfogó tömegszervezetek és mozgalmak a párt vezetését, a munkásosztály alapvető érdekeit és céljait kifejező politika megvalósítására mozgósítanak, élesztik és szervezik a termelési, közéleti, politikai aktivitást. A munkásosztály vezető szerepének értelmezése körül az utóbbi évek során sok vita volt. Ma is találkozunk e szerepet tagadó felfogással, azonban korszerűsített változatban, a régitől eltérő érveléssel.

Akad olyan szemlélet, amely a tudományos, technikai forradalomra, a vezető munka bonyolultságára hivatkozva „objektív", „szakszerűségi" okokból vonja kétségbe a munkásosztály társadalmi, politikai és ideológiai vezető szerepét. S vannak olyanok, akik e szerep érvényesülését a vezető posztokat betöltő munkáskáderek számarányával mérik. Végül találkozunk olyan nézettel is, amely a nemzeti egység erősödéséből, a dolgozó osztályok egymáshoz való közeledéséből jut arra a következtetésre, hogy idejétmúlt, nem érvényes már ez az elv. Szövetségi politikánk szektás magyarázói szerint „a párt feladta a munkásosztály vezető szerepét".

Erősödött-e vagy gyengült a múlttal összevetve a munkásosztály vezető szerepe? E kérdést eldöntő legfontosabb ismérv: jobban vagy rosszabbul jut-e érvényre a munkásosztály politikája; eredményesebben vagy hiányosabban valósul-e meg. Ha ebből a nézőpontból vizsgáljuk a dolgot, csak így válaszolhatunk: a társadalom vezetésében egészében véve félreérthetetlenül erősödött, megszilárdult a munkásosztály szerepe, akár a húsz évvel ezelőtti, akár az ellenforradalom körüli időt vesszük is összehasonlítási alapnak. Szembetűnően megnőtt a munkásosztály vezető szerepe a személyi kultusz időszakához viszonyítva, amikor az elkövetett hibák miatt meglazult a munkás-paraszt szövetség és gyengült a munkásosztály vezető szerepe is.

A munkásosztály ideológiája, a marxizmus–leninizmus a proletárdiktatúra első percétől kezdve a társadalom vezető ideológiája volt. A szocializmus alapjainak lerakása arról tanúskodik, hogy a nép egésze elfogadja, helyesli a szocialista építés fő céljait. Ez egyben a párt vezető szerepének erősödését is mutatja.

A munkásosztály vezető szerepe a kommunizmus építésének idején is nélkülözhetetlen feltétele eszméink győzelmének. S bár lényege azonos, megnyilvánulási formája és tartalma a történelmi helyzettől, a társadalmi körülményektől, az osztályok erőviszonyaitól függően változik.

b) A munkásosztály vezető szerepét főleg három feltétel befolyásolja: 1. milyen a munkásosztály ereje, összetétele, eszmei-politikai érettsége; 2. milyenek a többi osztályok, amelyeket a munkásosztály vezetni hivatott; 3. milyenek a történelmi, gazdasági, nemzetközi feltételei, s melyek a változás irányai. A korábbinál nagyobb figyelmet érdemelnek azok a sokrétű és bonyolult folyamatok, melyek minden osztályban, de különösen a munkásosztályban az elmúlt húsz év alatt lejátszódtak és kétségkívül kihatottak vezető szerepére is.

A legszembetűnőbb változás a munkásosztály nagyarányú megerősödése. A munkásosztály létszáma a háború előttinek mintegy kétszeresére nőtt, képzettsége és öntudata emelkedett, a szocializmus építésében sokoldalú tapasztalatot szerzett, ami nyilvánvalóan erősítette a társadalomban elfoglalt helyét és szerepét. A szakszerűség, a képzettség, a hozzáértés követelményei fokozódtak. S ezeknek a követelményeknek a munkásosztály tagjai és a munkásosztályból jött vezetők mindinkább megfelelnek. Áldozatos munkával, hősies erőfeszítésekkel sajátították el, tanulják meg a vezetés művészetét. A szakszerűség követelménye összefügg a szocializmus iránti hűség igényével. A régi és az új értelmiség képviselői a munkásosztályból jött vezetőkkel vállvetve dolgoznak a szocializmus építésén. Ez az összefogás a szocializmus, a munkásosztály nagy erejének bizonyítéka. A korábbi időszakokban a munkásosztály a maga oldalára vonta a polgári értelmiség legjobbjait. Ma már saját soraiból is egyre nagyobb számban neveli a szocializmus értelmiségét.

A felszabadulást követő években a munkásosztály tekintélyes része – a régi, tizenöt, húsz évvel ezelőtti munkások nagy része – fontos állami, társadalmi pozíciókba került, vagy saját üzemén belül változtatott helyet. Soraiból kerültek ki a párt- és a tömegszervezetek vezetői, funkcionáriusai. Nem lehet ezt figyelmen kívül hagyva olyan álláspontra helyezkedni, mintha a munkásosztály vezető szerepéről szólva csakis a gép mellett dolgozó fizikai munkás jöhetne számításba, vagy azt gondolni, hogy ugyanaz a munkás, ha miniszteri vagy más vezető tisztségbe kerül, kevesebbet tesz a munkásosztály ügyéért. A munkásosztály soraiból kikerült vezetők nagyobb lehetőségekkel rendelkeznek ahhoz, hogy megvalósítsák a munkásosztály célját, tevékenységük nem gyengíti, hanem erősíti vezető szerepét. Ha ez nem így lenne, értelmetlenné válna egész fejlődésünk, hiszen a párt továbbra is – és mindig is – arra fog törekedni, hogy a munkások legjobbjait fontos helyekre állítsa.

Hibás és félrevezető nézet a munkásosztály vezető szerepének érvényesülését mechanikusan azzal mérni, hogy az irányító posztokon dolgozók hány százaléka volt korábban munkás vagy munkásszülőknek a gyermeke. Elmondhatjuk: mindenki a munkásosztály vezető szerepének érvényesítését segíti, aki a munkásosztály marxista–leninista pártjának politikáját elfogadja és megvalósításáért küzd, függetlenül attól, hogy milyen származású, mely dolgozó osztály vagy réteg tagja. Azt is szem előtt kell tartani, hogy a munkásosztály soraiból kikerült vezetők sincsenek eleve biztosítva azellen, hogy elszakadjanak osztályuktól, kárt okozzanak a munkásosztály, a párt, a szocializmus ügyének.

c) Az elmúlt húsz év alatt megváltozott az ország arculata, leraktuk a szocializmus alapjait. Gyökeresen megváltozott a társadalom többi osztálya és rétege is; a tőkésosztály eltűnt, a parasztság a szocialista útra tért, az értelmiség átformálódott, s zömében a munkás- és a parasztosztályból regrutálódik.

A munkásosztály szövetségeseinek s az egész társadalomnak az arculatát a sajátjához hasonlóvá teszi. A mezőgazdaság szocialista átszervezésével, a mezőgazdasági termelés gépesítésével, nagyüzemi jellegének kialakításával magasabb fokra emelkedett a munkás-paraszt szövetség. Az új termelőszövetkezeti parasztság összehasonlíthatatlanul „fejlettebb" szövetséges, mint volt kisárutermelő korában. A kialakuló szocialista parasztosztály a termelésben elfoglalt helyzetét, gondolkodását és főleg a szocializmus elfogadását tekintve, jelentősen közeledett a munkásosztályhoz. Hasonló a helyzet a társadalom többi rétegével.

A munkásosztálynak mint uralkodó osztálynak figyelembe kell vennie e nagy horderejű változásokat. Más eszközöket kell alkalmazni szövetségi politikájának kialakításakor annak a munkásosztálynak, mely az alapvető célok elfogadásáért küzd, mint annak, mely megszilárdította hatalmát és ideológiájának lényeges pontjait elfogadta az egész nép. Ma nincsen szükség rohamra, ma nincsenek előtérben a proletárdiktatúra elnyomó funkciói. A szocialista forradalom küzdőtere ma a politika következetesebb, jobb megvalósítására, azaz az elmélyültebb, színvonalasabb, alaposabb, gondosabb, ésszerűbb munkára helyeződik át. Ma az ilyen hétköznapi tettek viszik előre a forradalom ügyét.

Küzdenünk kell az olyan nézetek ellen, amelyek elfeledkeznek arról, hogy társadalmunk még átmeneti állapotban van, s nem fejeződött be a szocializmus építése. A munkásosztály, a parasztság és a kispolgárság alapvető érdekei megegyeznek, de ugyanakkor sok mindenben még szükségszerűen eltérnek egymástól. A munkásosztálynak a szövetségeseivel kialakított politikájában is érvényesítenie kell érdekeit, éppen, mert azok alapvetően egybeesnek a nép többségének érdekeivel. A szövetségi politika ezért szövetség is, harc is, osztályharc is. Az osztályharc sajátos formája az, amikor a munkásosztály – főleg gazdasági és ideológiai területen – célkitűzéseiért küzdve fellép a szövetségeseinek sorában megmutatkozó és érdekeivel ellentétes törekvésekkel szemben.

Abból, hogy a nép többsége elfogadja ma a szocializmust, még távolról sem következik, hogy az ország minden egyes lakosa meggyőződéses marxista. Jelentős rétegek vallanak még nem marxista nézeteket, hat még a vallás, a nacionalizmus, az individualizmus. Nem gyengíti, hanem erősíti a politikai kérdésekben meglevő szövetséget az, hogy a munkásosztály következetesen küzd saját ideológiájának terjesztéséért, az érdekeivel nem egyező nézetek visszaszorításáért. Társadalmunkban ma is a munkásosztály a legkövetkezetesebb szocialista erő. A munkásosztály járt élen a hatalom kivívásáért és védelméért folytatott harcban. A munkásosztály szerezte a forradalmi küzdelmekben a legtöbb harci tapasztalatot, szocialista öntudata és szervezettsége a legmagasabb fokú a társadalom osztályai és rétegei között. A munkásosztályt egyértelműen a kommunizmus élharcosává teszik tapasztalatai, múltjának tanulságai és a társadalmi-gazdasági fejlődés törvényei által meghatározott jövője. Ezért a társadalom vezető osztálya marad a szocializmus teljes felépülése után az egyetemes népi államban is mindaddig, amíg a kommunizmus fel nem épül, az osztályok közötti határok el nem tűnnek.

A munkásosztály vezető szerepe csak akkor növekedhet megfelelően, ha ideológiai téren is érvényesíteni tudja azt. Fejlődésünk egész menetét befolyásolja: milyen gyorsan és mennyire eredményesen tudja a munkásosztály világnézetét részleteiben is elfogadtatni a széles tömegekkel. Az egyetlen járható út: politikánk megértése és megértetése, az előttünk álló feladatok korszerű és alkotó megoldása, a velünk egyet nem értők türelmes meggyőzése ügyünk igazáról. Csak ez visz előre az ideológiai munkában, és csakis ez növelheti a kívánt mértékben a munkásosztály vezető szerepét is.

III

HARCUNK A KAPITALIZMUS KÁROS ESZMEI ÖRÖKSÉGE ELLEN

A kapitalizmus eszmei öröksége mai viszonyaink között főként a kispolgári ideológia mélyen gyökerező és széles körben fertőző hatásában él tovább.

A kispolgári ideológia sajátossága ma is, hogy látszólag közömbös a társadalmi fejlődés nagy kérdései iránt. A végbement változásokat, társadalmunk új gazdasági és politikai rendjét elfogadja, illetve passzívan tudomásul veszi, ugyanakkor továbbra is megőrzi fenntartásait a forradalmi folyamat szükségszerű elemeivel: a proletárdiktatúrával, a munkásosztály és pártja vezető szerepével, a mezőgazdaság kollektivizálásával szemben. Ennél fontosabb, hogy kispolgári módon értelmezi társadalmunk mai valóságát, a kispolgári életformát és felfogást át akarja menteni a szocializmusba, és ennek érdekében a gazdasági és társadalmi rendszer liberalizálását szorgalmazza.

Minden olyan nézet, amely alkalmas a kispolgári individualizmus konzerválására, amely a társadalom és az egyén régi viszonyát fejezi ki, és figyelmen kívül hagyja a fejlődő szocialista közösség szükségleteit és lehetőségeit, kárt okoz a társadalomnak, és az egyén életében is fájdalmas konfliktushoz vezet.

A kispolgári szemlélet egyik megnyilvánulása az apolitikusság és a közügyek iránti közömbösség. Még ma sem tűnt el teljesen az a régi gondolkodás és magatartásmód, amely bizalmatlanul és hitetlenül tekint a közélet új lehetőségeire, igyekszik távol maradni mindentől, ami szerinte túlmegy a szűken vett egyéni érdekeken, a magánéletet körülbástyázva, a közügyektől elzárva keresi az egyén érvényesülését és boldogságát. Az ilyen magatartás hívei rendszerint a politika viharaira és a közélet buktatóira hivatkoznak és arra, hogy ezzel szemben meg akarják őrizni „morális tisztaságukat".

Töredékeiben, maradványaiban még léteznek a kispolgárság gazdasági létfeltételei, bár lényegében megszüntettük a termelési eszközök magántulajdonát, államunk törvényekkel védelmezi a társadalom javait a harácsolókkal és az élősködőkkel szemben. Az individualizmus és az élősködés azonban nem tűnik el önmagától, belekapaszkodik társadalmunk jelenlegi ellentmondásaiba. A kispolgáriság elleni eredményes harc alapja a szocialista viszonyok tökéletesítése, de az eszmei harcot is vállalnunk kell a kispolgári magatartás ellen. Ezt a feladatot nem lehet egyszerűen a törvénybe ütköző cselekedetek és egyes kirívó esetek leleplezésére korlátozni. Fontos, hogy a közvélemény szigorúan ítélje el az ilyen cselekedeteket, de ne tűrje meg az individualizmust és a közösség érdekeit sértő önzést akkor sem, amikor az nem ütközik törvényekbe.

A mai szocialista dolgozó osztályok és rétegek tagjainak többsége tegnap még a kispolgári rétegekhez tartozott, és a kispolgári gondolkodás a múltban még ennél nagyobb dolgozó tömegekre is hatott. A nyugati polgári-kispolgári életforma, szemlélet és divatok is hatnak, ébren tartják és táplálják a kispolgáriságot. Sajnos, ezt a nyugati hatást nemegyszer közvetítik a színházak és a mozik, a rádió és a televízió is. Ezek a nézők és hallgatók előtt az irodalomban és a zenében vagy a filozófiai eszmékben és a mindennapi életben gyakran a nyugaton éppen felkapott sekélyes divatokat tüntetik fel modernnek.

Magunkat csapnánk be, ha lebecsülnénk a hosszú időn keresztül meggyökeresedett kispolgári szemlélet és szokások szívósságát. Csak bonyolítja a helyzetet és nehezíti a munkát, hogy közvetve vagy közvetlenül a kispolgáriságot erősítették az ötvenes évek fejlődésének a cikcakkjai is: a „bal"- és jobboldali elhajlások, az ellenforradalom által keltett revizionista és nacionalista hullám. Pártunk politikája reálisan számol azzal, hogy széles társadalmi rétegek hosszú és bonyolult utat tesznek meg a kispolgári ideáloktól a szocializmus tudatos vállalásáig. Türelemmel és tapintattal vagyunk mindenki iránt, aki erre az útra lépett. De sohasem alkudhatunk meg azzal a kispolgári szemlélettel, amelyet útipoggyászként magukkal hoztak.

Az utóbbi időben azt tapasztaljuk, hogy sok helyen nem látják világosan tudományos világnézetünk terjesztésének feladatait, helyes módszereit akkor, amikor hazánkban az állam és az egyházak viszonyának további normalizálására került sor.

Hazánkban az állam kész továbbra is együttműködni az egyházakkal a társadalmi élet számos területén. A szocialista nemzeti összefogás keretében a kommunisták és a párton kívüli materialisták együtt dolgoznak a hívőkkel. Állami és társadalmi szerveinkben és intézményeinkben együttműködünk egyházi személyekkel is. Továbbra is bíráljuk azonban az egyház képviselőinek politikai állásfoglalásait és tevékenységét, amikor az egész nép érdekeit kifejező politikánkkal ellentétes törekvéseket tükröznek. Fontos, hogy a kommunisták képesek legyenek a politikai együttműködést összeegyeztetni a tudományos világnézet következetes képviseletével és terjesztésével. Annál inkább, mert az egyházak is a politikai együttműködés mellett természetszerűleg a saját világnézetüket terjesztik.

A tudományos világnézet terjesztése csak akkor lehet eredményes, ha a vallás mai érveit cáfolja meg és ezekre marxista választ ad. Figyelembe kell venni, hogy a teológia, a hitvédelem komoly erőfeszítéseket tesz a modern tudomány és a vallás kiáltó ellentétének áthidalására, a vallás „korszerűsítésére", a tudományos materialista világnézet elleni harcra. Alkalmaznunk kell a felvilágosítás legváltozatosabb módszereit: a természet- és társadalomtudományi felvilágosítást, a valláskritikát, az előadásos propagandát, a marxista világnézet és az általános műveltség terjesztésének minden formáját.

A technikai és tudományos haladás szembetűnő eredményei, összekapcsolódva a forradalmi mozgalmak kibontakozásával, a szocialista világrendszer létrejöttével, mind szembetűnőbben bizonyítják, hogy az ember képes birtokba venni, megismerni és a maga szolgálatába állítani a természet és a társadalom korábban vakon ható, „titokzatos" erőit, törvényszerűségeit. A vallástól való elfordulás önmagában még nem jelenti a marxizmus, a szocializmus felé való fordulást, nem eredményez tudományos materialista meggyőződést és aktív, társadalmi felelősségtudattól áthatott magatartást. Szocializmust építő társadalmunkban kedvezőek a körülmények ahhoz, hogy a vallástól való eltávolodás ne rekedjen meg a világnézeti közömbösségnél, hogy a korábbi hivő, aki tekintetét a „túlvilágra" vetette, saját társadalmi létének tudatos alakítójává váljon. Mégpedig közösségi emberré, aki bekapcsolódik a szocializmus építésének tervszerű folyamatába, tudatosan alakítja valóságát. Ezért is fontos a szocialista humanizmusnak, a szocializmus új erkölcsének terjesztése, felfogásának korszerű szembeállítása a vallásos felfogással és erkölcsiséggel.

A vallásosságot évezredeken keresztül táplálta, életben tartotta a kizsákmányolás kíméletlen társadalmi rendszere, a dolgozó ember kiszolgáltatottsága a rajta uralkodó és számára kiismerhetetlen társadalmi és természeti erőknek. Ezért a vallásosság társadalmi gyökereinek kiirtásában a legfontosabb a kizsákmányolás megszüntetése. Ez önmagában még kevés azonban ahhoz, hogy az emberek teljesen megszabaduljanak a titokzatosnak vélt erőknek való kiszolgáltatottság érzésétől.

A vallásosság csak az ember társadalmi és egyéni életéről való sokoldalú gondoskodással, a társadalom részéről megnyilvánuló segítőkészséggel, az embernek a szocialista kollektívába, a szocializmus építésébe, a közéleti tevékenységbe való bevonásával küzdhető le. Hiszen a hivő emberek többsége nem valamiféle elméleti megfontolásból vallásos, hanem azért, mert egyéni életkörülményei, családi neveltetése, a gond, a testi vagy lelki szenvedés, a tudatlanság, a régi szokások hatása alól nem tudja kivonni magát, mert lelki vigaszt vél felfedezni a vallásos hitben. Csak a széles körű társadalmi tevékenységnek a konkrét tudományos felvilágosítással való összekapcsolása révén érhetjük el, hogy a vallásos ideológia elleni harcunk ne rekedjen meg a vallástól már amúgy is eltávolodott emberek körénél, hanem megtalálja az utat, a felvilágosítás meggyőző érveit és eszközeit a hivőkhöz is. Ezért kell szembeszállnunk a vallás elleni harc kapcsán tapasztalható szektás türelmetlenséggel és elvtelen opportunizmussal is.

ERŐSÍTSÜK A SZOCIALISTA HAZAFISÁGOT ÉS NEMZETKÖZISÉGET

A második világháborút követő időszakban a nemzeti mozgalmak és a nacionalista ideológia problémái bonyolultabban és több vonatkozásban új módon jelentek meg a társadalmi, a politikai és az ideológiai küzdelmekben.

A szocializmus világrendszerré vált, és ezzel – a történelemben először – gyakorlati feladat lett az önálló szocialista országok új típusú kapcsolatainak, internacionalista együttműködésének kiépítése és fejlesztése. A nemzeti felszabadító, antiimperialista küzdelembe százmilliók kapcsolódtak be, ez a küzdelem átfogja Ázsia, Afrika és Latin-Amerika térségeit. Az imperialista gyarmatbirodalmak helyét önálló államok sora foglalja el, és ezek rendületlenül harcolnak függetlenségükért és fölemelkedésükért. Az imperializmus egyfelől szembeszegül a volt gyarmati és függő országok antiimperialista nacionalizmusával, másfelől – a szocialista országoknak, a szocialista világközösségnek a fellazítására törekedve – éppen a nacionalizmusra épít.

A nacionalista mozgalmak és a nacionalista ideológia tehát bonyolult jelenségek: szerepük és jelentőségük a történelmi harcoknak, a változó társadalmi és osztályviszonyoknak, a politikai helyzetnek, a nemzetközi helyzetnek a függvénye. Megítélésükben az a szerep a fő mércénk, amelyet a társadalmi haladásért vívott harcokban, az osztályküzdelmekben töltenek be. Ez határozza meg a marxizmusnak, a kommunista pártoknak velük kapcsolatos álláspontját is. A nemzetközi kommunista mozgalom, a marxizmus–leninizmus állandóan fejlődő elmélete és gyakorlata megvilágítja a nemzeti demokratikus, az antiimperialista és a szocialista küzdelmek dialektikáját, egymáshoz való viszonyát a világforradalmi folyamatban.

A hazánkban végbement szocialista átalakulás lényegében megszüntette a nacionalizmus társadalmi alapját. A burzsoáziát felszámoltuk, a kispolgárság zöme a szocialista útra lépett. De ezzel még korántsem szűnt meg a nacionalista ideológia hatása: időnként föl-fölélénkül, változó formákban újra meg újra jelentkezik.

A szocialista hazafiság mindenekelőtt népünk szocialista vívmányainak, forradalmi alkotótetteinek, ezek nemzeti és nemzetközi jelntőségének a tudatából táplálkozik. Arra irányul, hogy munkánk – a politikai, gazdasági és kulturális eredmények révén – a magyar dolgozókat a kommunizmus magaslataihoz közelítse, a szocializmus, a béke és a haladás nemzetközi erőit gyarapítsa. Ez a hazafiság eggyéforrt az internacionalizmussal, azzal a meggyőződéssel, hogy a nemzetközi munkásosztály minden sikere a mi erőinket is gyarapítja, hogy a szocializmus jövője hazánkban elválaszthatatlan a szocialista országok, a nemzetközi szocialista és demokratikus küzdelmek fejlődésétől.

A nemzetközi proletariátus, a világ dolgozói ma már a szocialista világrendszerben megvalósulni látják forradalmi céljaikat. Ezért óvják és erősítik a szocialista világrendszer egységét. Ma már az egész szocialista világrendszerhez való viszony a proletár internacionalizmus mércéje. A Szovjetunióhoz való viszony ilyen körülmények között is alapkérdés maradt. Hazánkban, amely 1919-ben elsőként követte a szocialista forradalom példáját, mély gyökerei vannak a Szovjetunió iránti baráti érzelmeknek. A haladás és a szovjetellenesség nem egyeztethető össze, mert a Szovjetunió a kommunizmust építő nagyhatalom, a haladás úttörője, a béke fő védelmezője. Aki a Szovjetunió ellen fordul, az egész emberiség érdekeivel szegül szembe.

A szocialista hazafiság kialakításában bátran támaszkodhatunk a néptömegek mélyen gyökerező nemzeti érzésére, a szülőföld iránti szeretetére, hiszen ez a nép történelmi harcainak és kultúrájának demokratikus forradalmi hagyományaiból táplálkozik. Persze, ezeket a hagyományokat meg kell tisztítanunk a hozzájuk tapadó reakciós vonásoktól. A kommunistáktól, a marxizmus–leninizmustól idegen a nemzeti nihilizmus. A kommunisták hazafiak, szeretik hazájukat, hűek népükhöz, élharcosai voltak és maradtak a nemzeti függetlenségnek. Elevenen él bennük a jogos nemzeti büszkeség, de a hazafiságot mindig élesen megkülönböztetik a nacionalizmustól.

Téves az a felfogás, amely a szocialista hazafiságban a szocialista tudatnak csupán visszafelé néző, a történelmi múltba forduló oldalát látja; a nacionalizmus elleni harc sikerének egyik föltétele éppen az, hogy a kommunisták a néptömegek nemzeti érzéseit, a demokratikus jellegű hazafiságot szocialista hazafisággá fejlesszék, sokoldalúan mutassák meg, hogy ma az egyetlen igazán nemzeti politika: a szocializmus építése.

A szocialista országok népei szuverén államok keretében járják a kommunizmus felé vezető közös utat: a szocialista világrendszer önálló, egyenjogú szocialista államok közössége. Ezeknek az államoknak a történelmi útja, társadalmi, gazdasági és kulturális fejlettsége és forradalmi tapasztalatai eltérőek, ez pedig – természetesen – bizonyos ellentmondásoknak is forrása. A szocialista államok új típusú kapcsolatainak kialakítása, fejlesztése tehát nem megy nehézségek, problémák nélkül. Ha azonban a marxizmus–leninizmus közös, nemzetközi érvényű eszméi vezetnek bennünket, az alapvetően közös érdekek és azonos célok alapján sikerrel leküzdhetők az átmeneti nehézségek és részleges ellentmondások.

Az imperializmussal szemben közösen kivívott és védelmezett nemzeti függetlenség teremtette meg az alapot ahhoz, hogy kialakuljon a szocialista országok magasabb rendű, internacionalista szellemű együttműködése. A szocialista államok szuverenitásának is ezeknek az országoknak az összefogása és egysége a legfőbb biztosítéka. A szocialista országok önállósága, szuverenitása és egymásrautaltsága, internacionalista egysége és együttműködése egymástól elválaszthatatlan. Nemzeti függetlenségünk, szuverenitásunk biztosítéka éppen az, hogy nem vagyunk semlegesek a két világrendszer küzdelmében, a haladás és a reakció harcában, hogy a Varsói Szerződés és a KGST tagállamai közé, a szocialista népek családjába tartozunk.

A szocialista országok fejlődésének és egységének fontos tényezője a szocialista gazdasági világrendszer építése és erősítése. Parancsolóan előírja ezt a termelőerők fejlődése: csak nemzetközileg összehangoltan hasznosíthatjuk hatékonyan népgazdasági erőforrásainkat, csak így fokozhatjuk gyors ütemben a munka termelékenységét és emelhetjük a dolgozók életszínvonalát, csak így nyerhetünk tért a kapitalizmussal folyó gazdasági versenyben. A nemzetközi gazdasági együttműködés fejlesztése közben sokféle ellentmondást és nehézséget kell leküzdenünk. A szocialista országok a gazdasági fejlettségnek más-más szintjén vannak, nyersanyagbázisuk és történelmileg kialakult termelési struktúrájuk nem egyforma, és sokban magán viseli a múlt negatív örökségét. A magyar népgazdaság nyersanyag- és energiabázisa szűkös, ezért széles körű külkereskedelem, nemzetközi munkamegosztás és együttműködés nélkül nem fejlődhetünk. Saját erőforrásainkat is csak a nemzetközi szocialista gazdasági együttműködés keretei között, tervszerűen ahhoz igazodva aknázhatjuk ki eredményesen. Persze a szocialista országok gazdasági együttműködésében természetszerűleg adódnak részleges és átmeneti érdekellentétek, nehézségek is, hiszen járatlan úton haladva alakítjuk ki az együttműködés legkedvezőbb formáit és módszereit. Az alapvető közös érdekekre támaszkodva azonban meg lehet találni a kölcsönösen kedvező megoldásokat.

A kapitalizmustól a szocialista országok terhes eszmei örökséget is kaptak: a más nemzetek iránti bizalmatlanságot, a nemzeti előítéleteket. A nacionalizmus a szocialista országokban a csakugyan előforduló ellentmondásokba és az évszázadok óta meglevő – gyakran tudatosan terjesztett – téveszmékbe és mélyre ivódott érzelmekbe kapaszkodik. A szocialista országok dolgozó népei megszabadultak a kizsákmányolástól, megszüntették a kapitalista és a nagybirtokos osztályokat, amelyek – önző osztályérdekeik védelmében – a dolgozók osztálytudatának elhomályosítása és nemzetközi összefogásuk megakadályozása végett buzgón élesztgették a nacionalizmus, a sovinizmus, a faji gyűlölködés lángját. A szocialista országok népei és vezetőik, a kommunista pártok gyakorlati tevékenységükkel és a nacionalizmus ellen vívott eszmei harcukkal a szocialista nemzetek közeledését szolgálják, e közeledés történelmileg szükségszerű folyamatának szereznek érvényt. A Szovjetunió adta az első nagyszerű történelmi példát arra, hogy miként valósítható meg a szocializmust építő népek önkéntes egyesülése az önrendelkezési jog, a nemzeti formájú szocialista művelődés szabad kifejlesztése, a kölcsönös segítség és tisztelet alapján. Pártunk azt tartja, hogy a múltból örökölt nemzeti önzést és előítéleteket csak akkor küzdhetjük le, ha – Lenin útmutatását követve – minden ország elsősorban a saját nacionalizmusával birkózik meg. A szocialista országok politikai és eszmei egysége, gazdasági együttműködése, kulturális kapcsolatai és állampolgáraik kölcsönös, tömeges látogatásainak kiterjesztése a proletár internacionalizmust erősíti, segíti.

A nacionalizmus hazánkban a legtömegesebben ható, a szocializmus fejlődését veszélyeztető ideológia. Ez az ideológia egyik fő eleme és kötőanyaga a kispolgári és polgári antimarxista áramlatoknak. Az imperialisták is főként a nacionalizmushoz fűzik azt a reményüket, hogy sikerül megbontani a nemzetközi kommunista mozgalom egységét és fellazítani a szocialista országok közösségét. A nacionalista ideológia pedig alkalmazkodik a helyi adottságokhoz, és különféle formákban újra meg újra felbukkan.

A nacionalizmussal gyakran együtt járnak a „harmadikutasság" különféle változatai. Ezeket az jellemzi, hogy elutasítják az osztályharcot, semlegességet követelnek a két világrendszer – a szocializmus és a kapitalizmus – küzdelmében, e kettőt megpróbálják valamiféle kispolgári demokráciában összevegyíteni, és a békés egymás mellett élés elvét kiterjesztik az ideológiák területére. Nemegyszer szembetaláljuk magunkat a harmadikutasság „népies" és egyéb – például a kozmopolitizmusból táplálkozó „urbánus" – változataival is. Ezek az ideológiák azonban elvesztették társadalmi alapjukat, a kistulajdonos parasztságot, és foszladozóban van a városi kispolgárság rétege is. Egyébként sem békülhetünk meg velük, mert a nemzetközi és a hazai osztályharcban a szemben álló erők összebékítésének kísérlete – vagy a semlegesség, a középen állás – visszafelé, a kapitalizmushoz vezet, és mert ezek az ideológiák a szocialista építésnek minden országban közös, legfőbb tartalma ellen irányulnak, azellen, amit a marxizmus tudományosan feltár és népünk a gyakorlatban is valóra vált.

A tapasztalat és az elméleti megfontolás egyaránt azt bizonyítja, hogy a nacionalizmus Magyarországon a szocializmus ellen, a szocialista országok összefogása ellen irányul, tehát egyértelműen reakciós, ellenséges ideológia. Mit sem változtat ezen az, hogy a szocializmus őszinte hívei, a párt alapvető céljait elfogadó és értük önzetlenül dolgozó emberek körében szintén találkozunk olyan nacionalista nézetekkel, előítéletekkel, hangulatokkal, amelyek ellentétesek saját felfogásuk és törekvéseik lényegével. A nacionalizmus a vélt vagy valóságos nemzeti érdekeket szembeállítja a társadalmi haladás nemzetközi érdekeivel, elveti a szocialista építés törvényszerűségeit, és nemzeti fölemelkedésünk alapvető feltétele, a szocialista országok internacionalista egysége ellen irányul.

A magyar nép, amely sorsának tudatos alakítója lett, kizsákmányolás nélküli társadalmat teremt, és felvirágoztatja hazáját, mindinkább meggyőződve arról, hogy csak a társadalmi haladásért és a békéért küzdő erőkkel együtt, velük egységben küzdhet sikerrel a nemzetközi imperializmus ellen és saját jövőjéért. Erősödik benne a szocializmust építő népek érdekközösségének, egymásrautaltságának tudata, s fokozódik szocialista hazafisága és internacionalizmusa, a szocialista építésnek ez a nagy erőforrása.

IV

A TUDOMÁNY, A KULTÚRA ÉS AZ OKTATÁS NÉHÁNY IDEOLÓGIAI KÉRDÉSÉRŐL

A szocializmus teljes fölépítése olyan szellemi fejlődést jelent, amelyben a marxizmus–leninizmus legyőzi a polgári és a kispolgári ideológiát, a párt befolyása mindinkább áthatja az egész tudományos és kulturális életet, s amelynek elevenségét és sokszínűségét nem a különféle ideológiai áramlatok teremtik meg, hanem a marxizmus világnézete alapján alkotó tudósok szerteágazó kutatásai, a szocialista realizmust vállaló művészek sokféle ábrázolási módja, tematikája és stílusa, a szocializmus ügyéért dolgozó nép művelődésének sokrétűsége és változatossága.

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK MŰVELÉSE ÉS AZ IDEOLÓGIAI HARC

A VIII. pártkongresszus arra hívta fel a társadalomtudományok művelőit, hogy segítsék a szocialista építés tapasztalatainak elméleti általánosítását, a fejlődés távlatainak tudományos megvilágítását, az antimarxista ideológia elleni harcot, a pártosság lenini eszméinek védelmét és érvényesítését.

A társadalomtudományokban azóta is sikeres harc folyik a marxizmus–leninizmus alkotó alkalmazásáért, a dogmatikus és a revizionista nézetek ellen. Örvendetes jelenség, hogy az elmúlt években a magyar történet- és irodalomtörténet-írás művelői nagy összefoglaló munkák írására vállalkoztak. A közgazdaságtudományi kutatások segítettek feltárni a népgazdaság tervezési és irányítási rendszerének, továbbá a szocialista mezőgazdaságnak számos fontos problémáját. Olyan tudományágakban is, amelyekben még nem születtek nagy, összefoglaló munkák – mint például a filozófiában –, megnövekedett a publikációk száma, és jelenleg is sokirányú kutatómunka folyik. Ha egyelőre szerény keretek között is, de megindultak a szociológiai kutatások a mai társadalmi valóság mélyebb megismerésére. A társadalomtudományok munkásai körében fokozódott az érdeklődés a közelmúlt és a jelen problémáinak feldolgozása, a szocialista valóság kutatása iránt. Ez tükröződik a közzétett tanulmányokban és monográfiákban. Ezek az eredmények az ideológiai harc kibontakozásához is kedvezőbb föltételeket teremtettek, és segítették a népművelést.

A társadalomtudományok művelői továbbra is adósak a munkásosztály élcsapata, az MSZMP harci tapasztalatainak átfogó elemzésével, általánosításával. Elméleti és történeti vizsgálódásra várnak olyan tapasztalataink, mint a marxizmusnak a mindennapi munkánkban való alkalmazása, az elmélet és a gyakorlat összekapcsolása, a kétfrontos harc, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a demokratikus centralizmus érvényre juttatása. A marxista közgazdaságtanban különösen sürgős feladat a szocializmus politikai gazdaságtanának fejlesztése, ezen belül is elsősorban a népgazdaság tervszerű irányításával összefüggő problémáknak a kidolgozása. A filozófia területén kivált a szocialista társadalmi átalakulás és a tudományok legújabb fejlődése vár filozófiai általánosításra, de ugyancsak fontos teendő a szocialista művészet esztétikai törvényszerűségeinek vizsgálata és a szocialista erkölcs problémáinak feldolgozása.

A társadalomtudományok egészséges fejlődését még mindig gátolják a dogmatikus szemlélet maradványai, az élettől elszakadt sematizmus, sőt kísérletek történtek a párttól jogosan bírált revizionista társadalmi és politikai nézeteknek az igazolására és terjesztésére is.

A revizionista nézetek bírálatáról akkor sem mondhatunk le, ha azok egyébként a maguk területén jelentős tudósok műveiben bukkannak is fel. A párt 1956 után ismételten – dokumentumaiban is – kezdeményezte a tudományokban, a filozófia és az esztétika területén jelentkező revizionista nézeteknek a kritikáját, és határozottan szembeszállt ezekkel a nézetekkel. Kritikai álláspontja ma is jogos. A párt helyteleníti azt a téves elgondolást, hogy a személyi kultusz deformálta a szocializmus egész rendszerét, és hogy a marxista elmélet évtizedeken át nem fejlődött. Szembefordul azzal a hamis felfogással, hogy a nemzetközi kommunista mozgalomnak és a marxista elméletnek ma is a személyi kultusz elleni harc a fő feladata.

A XX. kongresszus után a kommunista pártok nagy többsége elutasította a személyi kultuszt, lényegében megtörtént a marxista elmélet helyzetének kritikai elemzése, és megszüntették azokat a lényeges gyakorlati és elméleti torzításokat, amelyek a személyi kultuszból és a dogmatizmusból eredtek. Nem tudunk azonban előrehaladni, ha nem folytatjuk tovább ezt a harcot, és ha utat engedünk azoknak a törekvéseknek, amelyek a dogmatizmus kritikája címén elvetik a marxista elmélet valóságos eredményeit. A marxista elmélet az elmúlt negyven évben, ha ellentmondásosan is, de fejlődött, és különösen a személyi kultusz bírálata után jelentős eredményekkel gazdagodott.

Az új kérdések hosszú sora vár feldolgozásra. A marxizmus elméleti alapot és módszert ad e problémák kutatásához és megoldásához, mert nem a kérdőjelek halmaza, nem hipotézisek gyűjteménye, hanem tudományos törvényeknek a rendszere, a gyakorlatban ellenőrzött és a gyakorlatból táplálkozó elmélet.

Kevés a társadalmi, a politikai és az ideológiai folyamatok időszerű problémáit elemző könyv és tanulmány. A történettudományban, a közgazdaságtudományban, a filozófiában és az esztétikában fontos viták folynak. Ezekben a tudomány fejlődését előmozdító vitákban azonban téves felfogások is teret kaptak, olyanok, amelyek a marxizmus révén már korábban megoldott kérdésekben újítanak fel régi hibákat, polgári nézeteket. A munkásmozgalom történetében meg kell szüntetni a szociáldemokrácia történeti megítélésében elkövetett szektás, dogmatikus hibákat, az azonban megengedhetetlen, hogy némelyek föleleveнítsék a szociáldemokrata történelemfelfogást, megszépítsék, és így meghamisítsák a jobboldali szociáldemokrácia történelmi szerepét.

Örvendetes, hogy hazánkban is megindultak a szociológiai kutatások. A szociológiai témájú írásokban azonban sok az elvont okoskodás, és ez gyakran a polgári szociológia kétes értékű vívmányainak kritikátlan átvételével és népszerűsítésével párosul. Előfordul az is, hogy bonyolult társadalmi jelenségek felületes és egyoldalú ábrázolását akarják „szociológiaként” elfogadtatni és hitelesíteni. Egyik-másik folyóiratunk szociográfiai jellegű riportjai, kisebb-nagyobb – publicisztikai hangvételű – írások gyakran az élet torz jelenségeit olvasztják össze távlattalan, elriasztó képpé. Az ilyen művek görbe tükrében nem a társadalmi valóság, hanem a szerző felelőtlensége és zavaros pesszimizmusa jelenik meg előttünk.

A szocializmus előrehaladása, a marxista eszmék hódítása arra kényszeríti a kapitalizmust védelmező polgári ideológusokat, hogy a változó helyzethez igazodó formákat és érveket keressenek maguknak. Az elmélet területén akkor sem békülhetünk meg a polgári eszmeáramlatokkal, ha híveik vagy megalkotóik a tőkésországokban antiimperialista követelések mellett szállnak síkra, ha személyes szándékaikban vonzódnak is a szocializmushoz, és ha kísérletet tesznek is arra, hogy a polgári ideológia egyik-másik változatát „egyesítsék" a marxizmussal.

Azok, akik azt hiszik, hogy a marxizmus érvénye vitássá vált, a polgári ideológia „modern" termékeihez menekülnek, és divatot teremtenek belőlük. A szocialista építés előrehaladott szakaszában elsősorban azok a polgári eszmeáramlatok hatnak Magyarországon, amelyeknek a kapitalizmust védő tartalma nem szembeszökő, antimarxizmusa nem közvetlen és nyílt.

A természettudományok rohamos fejlődése sok új filozófiai problémát vet föl, ugyanakkor ezekben a kérdésekben nemzetközi ideológiai harc is folyik. Éppen ezért fejlesztjük a marxista filozófiatudománynak és a természettudományoknak a szövetségét. A természettudományok fizolófiai problémáinak megoldása körül zajló vitákban általános elv, hogy a marxisták különbséget tesznek az idealista filozófiai elgondolások és a természettudományos elméletek objektív tartalma között.

Régebben a dogmatizmus hatására a marxisták többnyire elmulasztották a polgári közgazdászok, filozófusok, szociológusok és történészek műveinek kritikai tanulmányozását, a bennük összegyűjtött tényeknek egyrészt megrostálását, másrészt megismerését és felhasználását. A marxista tudományt most már nem húzza le a személyi kultusz nehezéke. A polgári irányzatok kritikája a bírált felfogások ismeretén, tüzetes tanulmányozásán alapuljon, a polgári áramlatokkal állítsuk szembe a mi tudományos elméletünket, a munkásosztály világnézetét.

Az alkotómunkától ezen a területen sem választható el a népművelés feladata: a tudomány új eredményeinek terjesztése olyan munka, amely nagymértékben hozzájárul a közműveltség színvonalának emeléséhez, a tudományos világnézet terjedéséhez, és ezért méltán megérdemli a társadalom megbecsülését.

AZ IFJÚSÁG SZOCIALISTA NEVELÉSÉRŐL

Ifjúságunk szemléletét és magatartását már főleg a szocializmus élménye alakítja. A fiatalok többségükben tevékenyen és tudatosan munkálkodnak a szocializmus építésén. A szocialista brigádok mozgalmában nagy számban vesznek részt ifjúsági brigádok és általában fiatalok. A szocialista nagyüzemi mezőgazdaságban is fontos szerepük van a fiataloknak. Az egytemeken és a főiskolákon új értelmiségi nemzedék nevelkedik, amely már a mi társadalmunk értelmisége. De az ifjúság gondolkodására még a polgári ideológia is hat.

A megfelelő élettapasztalatok és ideológiai tudatosság híján a fiatal nemzedék sokszor vértezetlen a tetszetős formákban jelentkező, magukat modernnek álcázó, valójában azonban a kispolgári életformát és szemléletet tükröző eszmékkel és divatokkal szemben. Ezek részben hazai forrásokból táplálkoznak, részben a kapitalista világból szüremkednek át. A fiatal nemzedéket jobban föl kell készíteni azokra az ellentmondásokra és nehézségekre, amelyek reá az életben várnak. Ehhez az iskolák világnézeti nevelését is meg kell javítani.

Ideológiai munkánknak egyik fontos feladata az ifjúság szocialista szellemű nevelése. A szocializmus győzelme a legnemesebb és a legfölemelőbb cél, amelyet az emberiség – történelme során – valaha is maga elé tűzött. Eszményeinkkel arra neveljük a fiatalokat, hogy minden erejüket latba vetve dolgozzanak az új társadalom győzelméért. A szocialista eszme hirdetése nem annyit jelent, hogy szépítve tüntetjük föl társadalmunk jelenlegi helyzetét, és egyszerűsítve mutatjuk be a szocializmus győzelméhez vezető utat. Az ilyen egyszerűsítés csak kárt okozna. A valóságnak és az illúzióknak, ábrándoknak az összeütközése hitetlenséget kelt, táplálja a cinizmust, és segíti a polgári nézetek terjedését. Arról azonban semmiképp sem mondhatunk le, hogy bátran hirdessük szocialista eszményeinket és leleplezzük a tőkésországok társadalmának fekélyeit.

Az ifjúságnak nincsenek személyes élményei a kapitalista Magyarországról, és sokszor idealizált kép él bennük a mai kapitalizmusról is. Éppen ezért az ifjúság nevelésében nagyon is fontos az, hogy fiataljainkat a valóságnak megfelelően ismertessük meg azokkal a változásokkal, amelyek népünk életében az elmúlt húsz év alatt végbementek. Mert akár a régi Magyarországéval, akár a mai tőkésvilágéval hasonlítjuk össze társadalmi rendünket, van mire büszkének lennünk!

Felsőoktatási intézményeinkben másfél évtizede folyik a marxizmus–leninizmus oktatása. Fiatal szakembereink ideológiai felkészültsége azt mutatja, hogy sok helyütt jó eredménnyel oldják meg ezt a feladatot. Mégis jórészt az egyetemi és főiskolai nevelőmunka gyengeségeiben kell keresnünk annak okát, hogy ifjúságunk egy része közömbös a világnézeti kérdések iránt, és polgári hatások alá kerül. Az ifjúság szívesen vitatkozik társadalmi, ideológiai és erkölcsi kérdésekről. „Kényes" problémákat nem ismer, gondolatait, kételyeit bátran elmondja. Kérdéseire azonban éppen a világnézeti nevelőmunka hiányosságai miatt sem mindig kap meggyőző választ. Az egyetemi marxista–leninista oktatás ugyancsak nem kapcsolódik kellőképpen a ma kérdéseihez.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján marxista oktatásunkban a gazdasági és társadalmi életünk, fejlődésünk fölvetette kérdéseknek elvi alapon való megvitatását és megmagyarázását erősítenünk kell, fokozottabban figyelembe kell vennünk a felsőoktatási intézmények helyi, sajátos jellegét és a szakmák világnézeti problémáit.

AZ IRODALOM ÉS A MŰVÉSZETEK IDEOLÓGIAI PROBLÉMÁI

A szocialista társadalomban megnövekedett az irodalomnak és a művészeteknek tudatformáló szerepe. A művelődési forradalom eredményeképpen széles körű művelt közönség alakult ki, amely érdeklődéssel fogadja az új alkotásokat. Ez a nagyarányú kulturális átalakulás maga után vonta az irodalom és a művészetek társadalmi felelősségének megnövekedését is. Íróink és művészeink közül sokan megértették ezt a változást, és műveik már a szocialista irodalom és művészet gyarapodásáról tanúskodnak.

Számos írónk szocialista módon közelíti meg életünk bonyolult kérdéseit és művészi hitelességgel eleveníti meg őket. Az idősebb – haladó szellemű és kommunista – alkotók mellett fiatal prózaírók és költők tűntek föl, akik szenvedélyesen keresik az egyén és a társadalom közti szocialista viszony ábrázolásának útjait. A szocialista valóság azokra az írókra is hatott, akik ugyan nem marxisták, de érdeklődéssel és felelősségtudattal fordulnak a mai társadalmi valóság felé.

Az eredmények nemcsak az irodalomban mutatkoznak. Az utóbbi években néhány kiemelkedő filmalkotás született az elmúlt húsz év történelméről. Képzőművészetünkben fejlődést tapasztalunk a szobrászatban s főleg a grafikában és az iparművészetben. Zenekultúránk tovább gyarapodott, és különösen figyelemre méltó a magyar opera fejlődése.

A sikeres alkotások azt bizonyítják, hogy az irodalom és a művészet ma sokkal szorosabban hozzákapcsolódik a társadalom életéhez, mint bármikor a felszabadulás óta, és olyan értékeket hoz létre, amelyek nagymértékben gazdagítják népünk műveltségét, s hozzájárulnak a szocialista ember sokoldalú neveléséhez. Helytelen lenne, ha erről az egészséges fejlődésről a gyenge, eszmeileg hibás munkák elterelnék a figyelmünket.

Egyik-másik írónk és művészünk – jóhiszeműen keresve az újat – olyan műveket alkot, amelyek eltávolodnak a szocializmus eszméitől. Akadnak olyanok is, akik nem ismerik fel a társadalom valóságos mozgását s ebben a művészi alkotás szerepét, könnyen kétségbeesnek életünk hibáinak és fonákságainak láttán, polgári és kispolgári nézetek hatása alá kerülnek. Végül némelyek saját régi polgári vagy kispolgári nézeteiket elevenítik föl. Ez az egyik oka annak, hogy a szocializmustól távol álló jelenségek is fölerősödnek irodalmunkban és művészetünkben. Sajnos, kiadóink, színházaink, filmstúdióink és más kulturális intézményeink, a sajtó, a rádió és a televízió sokszor tűrhetetlen engedékenységet tanúsítanak irántuk.

A való élet témái ugyan tért hódítanak az irodalomban és más művészeti ágakban, de ez gyakran a valóság leszűkített felfogásával párosul. Az ábrázolt konfliktusok színterét és jellegét nagymértékben az értelmiségi életforma és problémavilág határozza meg. Ez a beszűkülés és a társadalmi valóságnak hiányos vagy felszínes ismerete magyarázza, hogy az írók és a művészek csak ritkán ábrázolják azt a küzdelmet, amelyet a dolgozó tömegek, munkások és parasztok vívnak társadalmi és egyéni problémáikkal. Ezzel a szűk szemlélettel függ össze az is, hogy sok műben a valóság sötéten és torzan fest.

Gyakori jelenség az is, hogy mai téma ürügyén életünknek csak negatív vagy periferikus vonásait, torz és káros tüneteit ábrázolják. Több folyóiratunk hasábjain – például a „Kortárs"-ban és az „Új Írás"-ban – elszaporodtak a tört gerincű, csalódott „hősök", és ezeknek ábrázolásában általános kiábrándultság és pesszimizmus jut érvényre. Ez a pesszimizmus gyakran nemcsak a mi társadalmunk előrehaladását vonja kétségbe, hanem az emberiség fejlődésének általánosabb lehetőségeit is vitatja. Az eszménytelenség terjesztői mellett megtaláljuk az álforradalmi türelmetlenség képviselőit is. Ők a kispolgári jelenségeket általánosítják, és ezen az alapon vonják kétségbe fejlődésünk szocialista jellegét. Mindkét „kritikai" irányzatot felületesnek és éppen ezért helytelennek tartjuk. Ellenben bátorítjuk és támogatjuk azt a bírálatot, amely a szocializmus eszményei alapján fedi föl és segít leküzdeni életünk visszásságait s a régi világ maradványait. A szocialista irodalom és művészet a maga társadalomkritikájában azzal hoz újat, hogy tudatosan keresi a jelenségek okait és összefüggéseit, az egyén és a társadalom haladásának lehetőségeit, és szocialista meggyőződést sugall.

Ma egyes irodalmi és művészeti körökben észlelhető a politikai és világnézeti közömbösség, valamint az a hiedelem is, hogy a művészet öntörvényűen, a társadalomtól függetlenül fejlődik. Mások viszont az irodalom ellenzéki funkcióját hangsúlyozzák. Helytelenül értelmezett hagyományokból kiindulva arról beszélnek, hogy az irodalom mindig szemben állt az államhatalommal, és így képviselte a nép érdekeit. Ezt a feladatot némelyek szerint az irodalomnak – a megváltozott társadalmi helyzet ellenére – ma is be kell töltenie. Olyanok is akadnak, akik – ugyancsak ellenzéki éllel – azt állítják, hogy az irodalom központi kérdése és szinte kizárólagos tárgya csakis a személyi kultusz kritikája lehet.

E torz nézetek nemcsak a vitákban, hanem az alkotásokban is megnyilatkoznak. Az utóbbi időkben megszaporodtak az olyan művek, amelyek szembeállítják egymással a hatalmat és az erkölcsöt, az egyént és a társadalmat, az irodalmat és a politikát. Regények, drámák, esszék bizonygatják, hogy a hatalom egyenlő a terrorral, és akinek köze van hozzá, az nem maradhat erkölcsileg tiszta. A hatalomnak és az erkölcsnek ez az elvont szembeállítása elfogadhatatian. Az a hatalom, amely az emberiség haladását, a nép fölemelkedését és az egyén sokoldalú fejlődését biztosítja, jellegénél fogva erkölcsi hatalom. Ilyen hatalomnak tartjuk a proletárdiktatúrát. A személyi kultuszt azért vetettük el és ítéltük el, mert szemlélete és módszerei idegenek a szocializmustól, és aláásták a munkásosztály hatalmát. Aki mai viszonyaink között állítja szembe egymással a hatalmat és az erkölcsöt, az a szocializmussal és általában az emberi haladással áll szemben.

Él még, főleg az irodalomban, de más művészeti ágakban is az 1953 utáni válság és a kiábrándultság hangulata. Ennek gyakori megnyilvánulása a régi szocialista meggyőződéssel való szembefordulás, a szinte már modorossá váló vívódás, a múltba vagy az utópiába való menekülés.

Korunkban az irodalom és a művészetek társadalmi hivatásának betöltése tudatosan és következetesen a szocialista realizmus alapján lehetséges. A szocialista realizmus a munkásmozgalom és az épülő szocialista társadalom művészete, amely a társadalommal együtt változik és fejlődik. Tartalmi és formai jegyeiről vita folyik a marxisták között is. A Kulturális Elméleti Munkaközösség e polémiák lényegét kritikusan ismerteti a szocialista realizmusról szóló tanulmányában és további vitára serkent. Anélkül, hogy e vitát lezárnánk, néhány alapkérdésre érdemes felhívni a figyelmet már most. A szocialista realizmus dogmatikus értelmezését elvetettük, mert akadályozta a társadalmi fejlődésnek megfelelő új irodalom és művészet kibontakozását, és visszautasítottuk a revizionizmus nihilista álláspontját is, amely teret adott a polgári ideológiai hatásoknak. Nem érthetünk egyet azzal az elmélettel, amely el akarja mosni a különbséget a valóságot sokoldalúan, lényeges folyamataiban és típusaiban ábrázoló alkotások és a társadalomtól elszigetelt egyént bemutató, a kaptalista társadalom válságát sokszor végletes szubjektivitással idéző, nem érdektelen, de mégis torz művek között.

A szocialista irodalom és művészet jellemzője, hogy a valóságot a maga lényeges tendenciájában ragadja meg és tükrözi vissza. A társadalmi embert mutatja meg, s tényleges összefüggéseket és konfliktusokat tár fel. A szocialista társadalom azt igényli az íróktól és művészektől, hogy alkotásaikban pontosan foglaljanak állást az alapvető társadalmi kérdésekben: a szocializmus és a kapitalizmus harcában a szocializmus mellett, a felszabadulásukért harcoló népek és a gyarmati rendszer küzdelmeiben a fölszabadulásukért harcoló népek mellett, a béke és a háború erőinek világméretű viaskodásában a béke erői mellett. Ez a pártosság elemi követelménye. A társadalmi összefüggések mélyebb megértésének és ábrázolásának nélkülözhetetlen eszköze a világnézeti tudatosság, a mi korunkban a forradalmi munkásmozgalom ideológiájának, a marxizmus–leninizmusnak az elsajátítása.

Művek hosszú sora bizonyítja, hogy a szocialista realizmuson belül sokfajta stílusáramlat lehetséges az alkotó egyéniségétől, kultúrájának forrásaitól és hagyományaitól függően.

Az igazi, a kor követelményeit megértő, a haladást előmozdítani akaró írók és művészek minden korban hatni akartak a közönségre és ezért közérthetőségre törekedtek. A mi körülményeink között a szocialista íróval és művésszel szemben még fokozottabb erővel jelentkezik ez az igény. A közérthetőség történelmi kategória, tehát változik az idők folyamán a közönség műveltségének gyarapodásától és ízlésének fejlődésétől függően is. Emellett differenciáltan kell felfogni, tekintetbe véve a közönség rétegződését. Az irodalom és a művészetek új alkotásai is formálják a közönség ízlését, tehát ebben az értelemben is nevelő hatást tudnak gyakorolni.

A szocialista realista irodalom és művészet társadalmunk humanizmusának kifejezője, s a maga nagyon változatos művészi eszközeivel támogatja a szocialista magatartás kialakítását.

A párt, amely egész társadalmunknak ideológiai és politikai vezető ereje, az irodalomban és a művészetben sem mondhat le az eszmei irányításról. A párt állásfoglalásai társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális kérdésekben irányt mutatnak az íróknak és a művészeknek is. A párt azzal is segíti a szocialista irodalom és művészet fejlődését, hogy rendszeresen tájékoztatja az alkotókat, és tanácskozik velük a népünk előtt álló feladatokról, igényli részvételüket a szocializmus építésében. A párt továbbra sem avatkozik bele az írói és a művészi alkotómunka műhelykérdéseibe: biztosította és a jövőben is biztosítani fogja a kísérletezés szabadságát.

A szocialista államnak elsőrendű feladata, hogy eszmei, szervezeti és anyagi eszközökkel segítse a művészetek és az irodalom fejlődését, egyszersmind adminisztratív intézkedésekkel is föllépjen a politikailag ellenséges vagy a közízlést sértő jelenségek ellen.

A dolgozók nagy tömegeihez jutottak el az elmúlt húsz esztendőben az irodalom és a művészetek kiemelkedő alkotásai, klasszikus művek éppúgy, mint az új, szocialista értékek. Vannak azonban még a művelődésben elmaradt rétegek, amelyeket most hódítunk meg a kultúra számára. A televízió és az új technikai eszközök elterjedése újabb lehetőséget teremt a kulturális forradalom számára, de ezeket a kereteket megfelelő tartalommal kell megtölteni, amiben nagy segítséget nyújthatnak az írók, művészek és a kultúra más munkásai.

A közönség egy része a sznobizmus hatása alá került, amely sokszor a nyugati polgári művek kritikátlan fogadtatásában és a hazai irodalom és művészetek lebecsülésében nyilvánul meg. Másrészt különösen a szórakoztató műfajok terén széles körökben terjednek a kispolgári giccs és a nyugati kommersz műfajok termékei. Ilyen módon nemcsak művészileg értéktelen, hanem gyakran a kispolgári életfelfogást, politikai közömbösséget vagy az ízléstelen erotikát árasztó termékek hatnak a színházakban, rádióban és televízióban rendezett kabarékon, esztrádműsorokon és más rendezvényeken keresztül széles rétegekre. Ennek nem elsősorban a közönség igénytelenségében és rossz ízlésében kell keresni az okát, hanem abban, hogy ezekben a műfajokban kevés új érték jött létre, s hogy kulturális intézményeink nem támogatják megfelelően a jó kezdeményezéseket, és nem lépnek fel határozottabban az ízléstelenség ellen. Íróinkat, művészeinket, kritikusainkat, népművelőinket egyaránt hívjuk, vegyenek részt a közönség igényeinek helyes kielégítésében és nevelésében.

Irodalmunk és művészetünk fő kérdései ma elsősorban ideológiai jellegűek. A polgári nézetekkel folytatott vita és a szocialista realizmus alapelveinek tisztázása azt a célt szolgálja, hogy elhárítsuk az eszmei akadályokat az új irodalom és művészet kibontakozásának széles útjáról. Társadalmunk és pártunk minden alkotó erőre számít s minden írót és művészt támogat, aki megérti, hogy részvétele az emberek gondolkodásának, érzelmi világának és ízlésének formálásában nemes és emberséges, igazi művészhez méltó feladat, amelyet korszerűen csak a szocializmus eszméi alapján lehet teljesíteni.

V

AZ IDEOLÓGIAI MUNKA ERŐSÍTÉSE SZOCIALISTA ÉPÍTŐMUNKÁNK KÖVETELMÉNYE

A párt az ideológiai munka kollektív irányítója. Kötelessége, hogy eszmeileg, politikailag ellenőrizze, meghatározóan befolyásolja az ideológiai munkát, az elméleti, kulturális, propaganda és agitációs tevékenységet.

Az ideológiai harc lankadatlan erőfeszítéseket követel a szocialista építés feladatainak tudományos kidolgozásáért, a párt politikájában testet öltő marxizmus–leninizmus megértetéséért, vállalásáért és valóra váltásáért, a polgári-kispolgári ideológia, szemlélet, erkölcs és szokások legyőzéséért, népünk szocialista tudatának erősítéséért.

Az ideológiai munka csak a társadalmi gyakorlattal, a tömegek tapasztalatával összhangban vezethet sikerre. Nagy felelősség hárul a közoktatásra, a tudomány, a művészet, a népművelés munkásaira, de területei a gyárak és a termelőszövetkezetek, a vállalatok és intézmények, a társadalmi-politikai szervezetek is, amelyek nemcsak a termelőmunka és az alkotó közéleti tevékenység területei, hanem a szocialista embernevelés műhelyei is. Az ideológiai nevelőmunka a munkások, parasztok és értelmiségiek millióinak, az egész nép eszének és szívének meghódításáért folyik. Át kell fognia tehát társadalmunk minden rétegét. Ezért ez az egész pártnak, minden pártszervezetnek, minden kommunistának feladata.

Az ideológiai munka elhanyagolása károsan hat a párt általános politikájára, egész fejlődésünkre. Az eszmei munkában ezért ugyanolyan erőfeszítésekre, egyértelműségre és felelősségre van szükség, mint az osztályharc más frontszakaszain, mint korábban a hatalom megszerzésének és megerősítésének munkájában vagy a mezőgazdaság szocialista átszervezésében. Az ideológiai munkában minden pártszervezet és párttag aktív, kezdeményező részvételére van szükség.

Az ideológiai helyzet elemzéséből és a szocialista építés szükségleteiből egyaránt következik, hogy a párt ideológiai munkáját, az ideológiai munka pártvezetését és minden pártszervezet ideológiai tevékenységét meg kell javítani.

1. Erősíteni kell a párt kezdeményező, irányító és szervező tevékenységét a szocialista építőmunka és az ideológiai harc által támasztott problémák elméleti, marxista kidolgozásában. Fokozottan érvényesíteni kell az elmélet és gyakorlat egységét: az elméleti munkát a szocialista építés napirenden levő feladatainak tudományos elemzésére és megválaszolására kell koncentrálni. Az eszmei munkában előtérbe kell állítani a szocialista demokrácia fejlesztésével, a munkásosztály vezető szerepével és szövetségi politikánkkal kapcsolatos kérdéseket. Elméleti munkánk járuljon hozzá a szocialista erkölcs problémáinak kidolgozásához. Pártszervezeteink eszmei harcának erősítésére van szükség a tömegekre legnagyobb hatást gyakorló ideológiák: a kispolgárság, a nacionalizmus, a vallásos világnézet ellen.

Az ideológiai munka pártvezetésének megjavítása végett felül kell vizsgálni az ideológiai munkával foglalkozó pártszervek, bizottságok és intézmények rendszerét, feladatkörét, hogy következetesebben érvényesüljenek a párt elvi állásfoglalásai, időben megtörténjen a szocializmus hazai és nemzetközi gyakorlata által felvetett problémák kidolgozása, megvalósuljon a kellő gyorsaság és hatékonyság a tudományos, ideológiai, propaganda- és agitációs tevékenység irányításában. Elsősorban a Központi Bizottság osztályainak és a területi pártbizottságoknak a kötelessége, hogy kezdeményezzék és szervezzék a marxista erők hatásos részvételét a tudományos munkában és az ideológiai harcban, aktivizálják a pártos ideológiai munkásokat, jobban gondoskodjanak a tervszerű káderutánpótlásról.

Fokozottabban aktivizálni kell az elméleti munkára a párt intézményeiben, a különböző társadalomtudományi intézetekben, az egyetemek és főiskolák marxizmus tanszékein és másutt hivatásszerűen a marxizmus művelésével foglalkozó elvtársakat. Ésszerű munkamegosztás, tervszerű összehangolás alapján megfelelő feladatokkal kell ellátni őket és ellenőrizni tevékenységüket.

Az ideológiai munka, a tudományos, kulturális és propagandisztikus, népnevelő tevekenység párt- és állami irányításának fokozottabb egységére van szükség. A párt politikájának megvalósításában, az ideológiai munka megjavításában nagy felelősség hárul a Művelődésügyi Minisztériumra, a Magyar Tudományos Akadémiára, a tudományos, oktatási és kulturális intézmények, a szövetségek és szervezetek vezetőire. A párt továbbra is elkerüli a kicsinyes gyámkodást, és azt várja, hogy az ideológiai élet irányító posztjain levő felelős vezetők megnövekedett jogkörükkel élve határozottan szerezzenek érvényt a párt politikájának és ideológiai álláspontjának.

A Központi Bizottság elméleti munkaközösségeinek, a Pártfőiskolának, a Párttörténeti Intézetnek, a „Társadalmi Szemlé"-nek és a „Népszabadság"-nak sokkal aktívabban, kezdeményezőbben és határozottabban kell részt vennie szellemi életünk ideológiai vitáiban, bátrabban és hatékonyabban kell képviselniük a marxista álláspontot, elöl kell járniuk pártunk tapasztalatainak általános igényű feldolgozásában.

2. A marxizmus–leninizmus terjesztésének, a párt politikája megértésének, a dolgozók nevelésének és mozgósításának fontos eszköze a propagandamunka, amely sokrétűen, a párt iskoláin, tanfolyamain, az esti egyetemeken és az állami egyetemek marxista tanszékein, írásban és szóban folyik. A párt VIII. kongresszusa jelentős ösztönzést adott a pártpropaganda fejlődésére. A marxizmus oktatása, a dolgozók világnézeti nevelése sokat fejlődött. Azonban gondosabban számot kell vetni a marxizmus oktatásában azzal, hogy társadalmunk a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában van, ellentmondásokkal terhes és nehézségekkel küzd. A marxizmus hatását csökkenti, ha a felépült szocializmus általános törvényszerűségeit elvontan ismertetjük, s nem mutatjuk meg, hogyan érvényesülnek alakuló szocialista társadalmunk valóságos viszonyai között. Az alapos marxista képzés szükségessé teszi a tudományos szocializmus klasszikus műveinek, Marx, Engels, Lenin írásainak elmélyült tanulmányozását.

Ahhoz, hogy a marxizmus propagandája hatékonyabb legyen, színvonalas, tartalmas tananyagra van szükség, amely szorosan kötődik a gyakorlati építőmunkához és az ideológiai harchoz. Meg kell gyorsítani az elméleti kézikönyvek, a marxista politikai gazdaságtan, filozófia, esztétika és etika egyetemi tankönyveinek és a magyar párttörténet készítésének munkálatait. Nagy jelentősége van a propagandisták új elméleti, politikai, gazdasági kérdésekkel való rendszeres megismertetésének, valamint politikai tájékoztatásának, mert csak így lehet leküzdeni a megcsontosodást, a sematizmust, az élettől való elszakadást és biztosítani a harcos polémiát. A szaktanszékek tanárainak is feladatuk, hogy oktatómunkájuk a marxista világnézettel összhangban folyjon, helyes világnézeti következtetésekre vezessen.

A párt politikáját, eszméinket harcosan képviselő, a szocialista építés gyakorlatához szorosan kapcsolódó agitációs munkára van szükség. Legyen harcias, bátran szálljon szembe a téves nézetekkel, a demagógiával és a demoralizáló nézetekkel! Tegyük rendszeresebbé a párttagság politikai tájékoztatását, ez feltétele a pártélet demokratizmusának is! Fejlesszük tovább az agitáció bevált formáit: a pártnapokat, az eszmecseréket, és bátran alkalmazzuk azokat a formákat, amelyek lehetővé teszik a párttagság és a vezetők rendszeres véleménycseréjét! Fokozottan ki kell használni a politikai-eszmei nevelés céljaira a tömegszervezetek adta lehetőségeket, továbbá a termelési értekezleteket, brigádértekezleteket, a termelőszövetkezetek közgyűléseit.

Az agitációs és propagandamunka leghatalmasabb közvéleményformáló, felvilágosító, mozgósító és szervező eszközei a sajtó, a rádió és a televízió. Arra van szükség, hogy ezek mindig időben, kellő politikai határozottsággal és következetesen marxista szellemben tájékoztassanak, segítsenek eligazodni a nemzetközi és hazai eseményekben, magyarázzák pártunk politikáját, mozgósítsanak napirenden levő feladataink elvégzésére. A hírközlés frissesége, az események hiteles magyarázása alapos ismereteket, gyorsaságot és felelősségtudatot követel a sajtó, a rádió és televízió munkásaitól. A gazdasági kérdéseket úgy kell tárgyalniuk, hogy az emberek tömegesen és élményszerűen ismerjék fel a munkájuk és életük alakulása közötti közvetlen összefüggéseket. Ugyanakkor a párt igényli a sajtó kritikai tevékenységét. Tárja fel a szocializmus érdekeit sértő jelenségeket! Bátran írjanak eredményeinkről, támogassák a jó kezdeményezéseket és a szocialista munka sokasodó példáit! A sajtó, a rádió és a televízió dolgozói legyenek biztosak abban, hogy ha a hibákat feltáró, visszaéléseket vagy mulasztásokat leleplező cikkei egyes személyek vagy akár az érintett szervek részéről visszautasítással vagy megtorló szándékkal találkoznának, akkor a párt fellép a jogos kritika elnyomásának minden kísérletével szemben.

A televízió nem tudja még elég gazdagon, ötletesen kihasználni a vizuális élmény adta lehetőségeket. A televízió műsorszerkesztőinek abból kell kiindulniuk, hogy nem beavatottaknak, hanem milliós nézőseregnek dolgoznak. Különösen a kulturális, szórakoztató műsorok szerkesztésében van szükség nagyobb eszmei igényességre, fokozottabb politikai éberségre. Számoljanak az adások tömeghatásával!

Örvendetesen nőtt tudományos és kulturális folyóirataink száma és olvasótábora. Hasábjaikon társadalmi életünk különböző kérdéseit érintő viták folynak, és ez szellemi életünk élénkségét jelzi. Olyan rövid múltra visszatekintő folyóirataink, mint a „Világosság" és a „Kritika" vagy a „Magyarország" című hetilap, ideológiai életünkben több hiányt szüntettek meg. Jelentős és alapjában véve pozitív tevékenységükkel gazdagítják szellemi életünket.

A folyóiratok jó része azonban még nem tesz eleget feladatának. Gyakran válogatás és eszmei céltudatosság nélkül közölnek cikkeket. Az utóbbi időben fokozódó jobboldali nyomás és aktivitás tapasztalható, ami a megjelent cikkek és tanulmányok egy részében is kifejeződik. A vitacikkekben megírt és gyakran meg nem cáfolt téves nézetek az olvasók előtt a helyes felfogással egyenlő rangra emelkednek és bizonytalanságot szülnek. Mindez arra utal, hogy sokszor nem megfelelő folyóirataink szerkesztőségeiben az eszmei-politikai éberség, hiányzik az átgondolt, tudományos, marxista–leninista szerkesztési koncepció. Különösen irodalmi folyóiratainkban, továbbá a „Valóság"-ban, a TIT folyóiratában gyakoriak a hibás szemléletet, téves, általában polgári, ellenzéki felfogást és dekadens életérzést tükröző írások. Ezért folyóirataink esetenként a marxista világnézet terjesztése és művelése helyett az eszmei bizonytalanság forrásává, a polgári nézetek szócsövévé válnak. Folyóirataink nem elégedhetnek meg azzal, hogy helyet adnak a vitáknak. Foglaljanak állást a vitákban, legyenek a marxista gondolatnak, a párt politikájának aktív harcosai és terjesztői a közvéleményt foglalkoztató kérdésekben, képviseljék és bátran védelmezzék a marxizmust, bírálják az antimarxista nézeteket!

A kulturális sajtó kapcsolódjék szorosabban a társadalom mai problémáihoz, legyen közéletibb jellegű, szűnjön meg szűk szakmai elszigetelődése.

A sajtó vezető munkatársai, szerkesztők, a propaganda és az agitáció munkásai fokozott politikai felelősségtudattal végezzék munkájukat, egyesítsék magukban az eszmei-politikai szilárdságot és a szakmai tudást az új problémák iránti fogékonysággal, állandóan képezzék magukat, és legyenek fáradhatatlanok igaz eszméink terjesztésében.

3. A társadalomtudományi munka fejlesztése végett arra van szükség, hogy művelői összpontosítsák erőiket azoknak a kérdéseknek a megoldására, amelyek a szocialista építés és az ideológiai harc jelenlegi szükségleteiből fakadnak. A tudományos munka hatékonyságának növelése végett meg kell oldanunk az országban folyó tudományos tevékenység átfogó irányítását, tervezését és szervezését, meg kell teremtenünk ehhez a szükséges feltételeket.

A párt bátorítja a tudomány és kultúra munkásait az új problémák marxista megoldására, nagy figyelemmel kíséri a tudományos gondolat és az irodalmi, művészeti alkotás eredményeit. A párt szervei és szervezetei, a tudományos irányító szervek és intézmények ösztönözzenek alkotó marxista gondolkodásra, pártos szellemre, önálló kutatómunkára. Serkentsék a tudományos vitákat, mert nélkülük nem lehetséges az előrehaladás. A marxizmus csak vitákban fejlődhet és találhatja meg az új problémákra a helyes megoldásokat. Tévedések és a tévedések leküzdése nélkül nem fejlődhet a tudomány.

Sokan a dogmatizmus vádjától félve akkor sem lépnek fel az antimarxista törekvések ellen, amikor felismerik őket. Az ilyen megalkuvás összeférhetetlen a marxizmus harcos természetével, azokkal a követelményekkel, amelyeket a párt a kommunistákkal szemben támaszt.

A kulturális életben, az irodalomban és a művészetben a fő feladat a szocialista realizmus alapján álló alkotómunka támogatása. Ezzel párhuzamosan folytatni kell a vitát a szocialista realizmus elvi kérdéseiről, s ugyanakkor az eddiginél határozottabban kell harcolni a polgári, kispolgári eszmeáramlatok ellen. A marxista teoretikusok és kritikusok foglalkozzanak alaposabban a szocialista alkotások elemzésével, és ebből vonják le elméleti következtetéseiket.

A művészeti szövetségek legyenek az elvi és kritikai viták fórumai, ápolják az alkotók és a közönség közötti kapcsolatokat, járuljanak hozzá kulturális kapcsolataink szélesítéséhez. Mint tanácsadó szervek, támogassák munkájukban az állami szerveket.

Az állami kulturális apparátust olyan módon kell átalakítani, hogy jobban segítse elő az értékes művek kiválasztását és elterjesztését, a szocialista törekvések erősítését. Az apparátust csökkenteni kell, s olyan szerződtetési és más megbízatási rendszert kell bevezetni, amely lehetővé teszi a művészek megfelelő foglalkoztatását és ugyanakkor a színvonal emelését. Nagyobb hatáskört és önállóságot kell biztosítani az alkotóműhelyeknek, amelyek viszont támaszkodjanak a különböző tanácsok, a szakemberek és a közönség széles körének véleményére.

A népműveléssel foglalkozó szervezetek és intézmények munkáját össze kell hangolni az Országos Népművelési Tanács segítségével. Ezzel kapcsolatban nagy gondot kell fordítani az elvek közös tisztázására, a módszerek korszerűsítésére és az anyagi eszközök jobb koncentrálására.

*

Az ideológiai munka azért folyik, hogy az egész nép elfogadja a marxista világnézetet, meghonosítsa és érvényre juttassa a szocialista erkölcs követelményeit, megtanítsa az embereket szocialista módon élni, dolgozni és gondolkodni. A szocialista meggyőződés, a szocialista ember az építőmunka, a politikai és ideológiai küzdelem gyakorlatában formálódik. A VIII. kongresszus társadalmunk helyzetének átfogó elemzéséből vonta le azt a következtetést, hogy eszmei harcunk erősítése szocialista építőmunkánk követelménye. Ezért szükséges kritikusan és önkritikusan megvizsgálni társadalmunk ideológiai állapotát és ideológiai munkánk helyzetét, megjavítani tevékenységünket az ideológia és a kultúra területén. Annak tudatában kell cselekednünk, hogy az ideológiai munka szocialista előrehaladásunk feltétele a gazdaságban és a politikában is.[1]

Megjelent: Társadalmi Szemle, 1965. 4. sz.

---

[1] Az ideológiai irányelveket pártbizottsági üléseken, majd taggyűléseken megtárgyalták. A széles körben lefolyt vita tapasztalataival a Politikai Bizottság 1965. november 9-i határozata foglalkozik. Megállapítja, hogy a vita aktivizálta a párttagságot és pezsgőbbé, élénkebbé tette a pártszervezetek politikai életét, hozzájárult több vitatott ideológiai kérdés jobb megértetéséhez. A széles körű vitákból kitűnt, hogy az irányelveket örömmel fogadta a párttagság, és annak

23

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TITKÁRSÁGÁNAK HATÁROZATA A „PÁRTÉLET" CÍMŰ FOLYÓIRATRÓL

(1965. ÁPRILIS 13)

I

A „Pártélet" a „Pártépítés" és a „Propagandista" című lapok összevonásával jött létre. Az MSZMP 1957. május 24-i Intéző Bizottsági határozata a folyóirat fő feladataként jelölte meg, hogy rendszeresen magyarázza a párt és a kormány politikáját, válaszoljon a pártmunkások körében felmerülő elvi és gyakorlati kérdésekre, küzdjön a helytelen nézetek ellen. Továbbá: foglalkozzék a pártépítés időszerű kérdéseivel, ismertesse a pártszervezetek agitációs, propaganda és szervezési munkájának tapasztalatait, bírálja a pártéletben tapasztalható fogyatékosságokat. Az 1957. júniusi pártértekezlet határozata mindezt tovább bővítette azzal, hogy a folyóirat ismertesse és elemezze a pártélet új jelenségeit, a pártvezetés módszereit.

A folyóirat a fenti követelményeknek alapjaiban eleget tett.

1. A lap helyesen képviseli a párt politikáját. A párthatározatokban kitűzött feladatok teljesítéséhez elvi-politikai útmutatást és módszerbeli segítséget nyújt a pártszervezeteknek. A pártbizottságok tagjai, munkatársai s az alapszervezeti

---

tartalmával, főbb megállapításaival egyetértett. Számos kritikai megjegyzés is elhangzott ezeken a tanácskozásokon, amelyeknek nagy többsége „az irányelvek tervezetében megérett intézkedések bevezetésének elhúzódását, a helyes párthatározatok nem elég következetes érvényesítését, a gazdasági, politikai és ideológiai életben tapasztalható negatív jelenségeket" érintette. A Politikai Bizottság határozata körvonalazta a további feladatokat, és hangsúlyozta, hogy „az irányelvek tanulmányozását és vitáját nem szabad lezártnak tekinteni. A dokumentum legfontosabb megállapításait a pártoktatás egész rendszerében alkalmazni kell. Emellett rendszeresen, a helyi igények szerint differenciáltan vissza kell térni a vitatott és a nem eléggé tisztázott kérdésekre. A pártszervek és ideológiai alkotóműhelyek az eddiginél nagyobb erőt fordítsanak a dokumentumban felvetett elméleti problémák kimunkálására. A megyei és kerületi pártbizottságok tekintsék elsőrendű feladatuknak saját tapasztalataik elemző általánosítását, a párttagság elméleti érdeklődésének további ösztönzését".

A továbbiakban a határozat megjelöli azokat az elvi kérdéseket, amelyekről az agitációs és propagandamunkában, a sajtóban, a Politikai Akadémia előadássorozata keretében, a tudományos és oktatási intézményekben előadásokat, vitákat kell szervezni. „A tudományos intézmények, elméleti munkaközösségek és egyéb alkotóműhelyek – olvashatjuk a határozatban – tekintsék fő feladatuknak az irányelvekben szereplő lényeges ideológiai, társadalmi, politikai kérdések kidolgozását. A gazdaságirányítási rendszer átalakításával kapcsolatban pedig újra vissza kell térni a szocialista demokratizmus, a munkásosztály vezető szerepére, a pártirányítás, a gazdaság és ideológia kölcsönhatásának elméleti kérdéseire."

párttitkárok jelentős része rendszeresen hasznosítja munkájában a lap írásait. A cikkek adatait, útmutatásait felhasználják vezetőségi ülések, taggyűlések beszámolóinak elkészítéséhez, pártnapi és ünnepi előadásokhoz, egyes vitás kérdések eldöntéséhez. A lap iránti igényt mutatja az is, hogy évi átlagban (egyenletesen növekvő tendenciával) 95 000-es példányszámra növekedett.

2. Az elmúlt években a lap egyik fő feladatának tekintette a VIII. kongresszuson meghatározott célok magyarázatát, helyes értelmezésének segítését. Az ilyen jellegű írások igazodtak az időszerű gazdasági, tömegpolitikai, pártépítési és pártoktatási munka feladataihoz.

A lap rendszeresen ír a párttagságot foglalkoztató elvi, politikai kérdésekről. Ugyanakkor nem válaszol elég gyorsan és nem elégíti ki a pártmunkások és a párttagság körében jelentkező vitás – vagy nem eléggé tisztázott – kérdések megmagyarázására jelentkező igényeket.

A gyorsabb reagálásnak technikai akadálya is van. Jelenleg 22–26 napos a nyomdai átfutás. Javításra szorul – különösen falun – a terjesztés is. Átlagosan két hónap telik el, amíg a cikkek eljutnak a szerzőtől az olvasóig.

3. A folyóirat cikkeinek mintegy fele a pártszervezetek termelést segítő munkájára vonatkozik. Ezek az írások mind az iparban, mind a mezőgazdaságban az éves tervek végrehajtásának segítésére irányították a fő figyelmet. Segítséget adtak a gazdaságpolitikai, agrárpolitikai intézkedések megértéséhez. Foglalkoztak a nehézségekkel, leküzdésük módjával, a gazdálkodás hatékonyságának növelésével. Útmutatást adtak arra, hogy a határozatokból milyen feladatok hárulnak a párt- és a társadalmi szervezetekre. A mezőgazdasági jellegű írások főleg a fiatal termelőszövetkezetek erősödését szolgálták. Ezek az írások – amellett, hogy alapvetően hasznosak – mégsem nyújtanak elég segítséget a gazdasági feladatok párteszközökkel történő megoldásához. Nem eléggé mutatják meg a pártszervezetek sajátos feladatait, a pártmunka helyes módszereit és eszközeit. Szükséges ezért, hogy a „Pártélet" a párt gazdaságszervező munkája fogalmának helyes értelmezéséhez több útmutatást adjon. Növelje a pártmunkához módszerbeli segítséget nyújtó cikkek arányát, a többnyire hosszú – gazdasági jellegű – instruktív írások rovására.

4. A folyóirat rendszeresen ír a párt belső életéről, a szervezeti szabályzat helyes értelmezéséről és betartásáról, a pártegységről, a demokratikus centralizmusról, a tag- és tagjelöltfelvételről, a tömegszervezeti munkáról stb.

Ilyen jellegű cikkek eredményesen segítették a pártszervezetek fejlődését, a pártépítés és tömegszervezeti munka időszerű feladatainak megoldását. A párt belső életével és tevékenységével összefüggő főbb kérdések elvi tisztázása, megértése mellett nem nyújtott kellő segítséget az alapszervezeteknek ezek gyakorlati megvalósításához. Nem foglalkozott elég rendszeresen a pártbizottságok és pártszervezetek kádermunkájával, a tömegszervezetek pártirányításával.

5. A folyóirat rendszeresen visszatér a párthatározatok végrehajtására, s főleg az alapszervezetek feladatait elemzi. Különösen hasznosak az egy-egy párthatározat végrehajtása érdekében szervezett több cikkből álló különrovatok. (Pl. az építőipar feladatairól és az újjáválasztott pártvezetőségek munkájáról szóló külön rovatok.) A párthatározatok végrehajtásának számontartása, segítése azonban nem elég egyenletes, egyes párthatározatokról kevés szó esik a lap hasábjain. (Pl. a kereskedelemre vonatkozó PB-határozat stb.) Általános igény, hogy a „Pártélet" több határozatot közöljön. Alapszervezeti titkárok gyakran szóvá teszik, hogy felelősek olyan párthatározatok végrehajtásáért, amelyek tartalmát nem ismerik. Több párthatározat közlése esetén csökkenteni lehetne az instruktív jellegű cikkek számát, több hely maradna a végrehajtást segítő írásokra.

6. A folyóiratot tartalmilag s műfajilag is élénkítette egy-egy párthatározat végrehajtásának megyei, járási felmérése; a vita, véleménycsere rovat néhány írásával kapcsolatban helyes lett volna közölni a szerkesztőség álláspontját is, mert egy-egy adott helyen hasznos módszer nem feltétlenül országos érvényű.

7. A lap stílusa, nyelvezete az utóbbi években javul. A folyóirat érdekesebb, olvasmányosabb, közérthetőbb lett. Esetenként még mindig joggal éri bírálat egyik-másik „jelentés-ízű" cikkét. Tovább kell még javítani az egyes írások színvonalát. Még jobban kell harcolni a közérthetőséget nehezítő idegen szavak, zsargonok ellen.

A szerzők köre az elmúlt években bővült, a korábbinál több cikket írnak az alapszervezetekben s a városi, járási, megyei pártbizottságokon dolgozó elvtársak. Ugyanakkor kifogásolják, hogy a felsőbb pártszervekben dolgozó vezető elvtársak, a Politikai Bizottság tagjai ritkán írnak a „Pártélet"-ben.

8. A szerkesztőségnek és a Központi Bizottság osztályainak kapcsolatát egy régebbi határozat szabályozta, mely szerint a szerkesztőség munkatársai vegyenek részt az osztályok által szervezett legfontosabb értekezleteken. A szerkesztőség nem eléggé tájékozott az osztályok rendezvényeiről. Általában az osztályok és a „Pártélet" kapcsolatára bizonyos egyoldalúság jellemző. A KB osztályai nem eléggé veszik figyelembe, hogy feladataik végrehajtásában hatásosabban használhatnák fel a tömeglappá nőtt „Pártélet"-et.

9. A „Pártélet" példányszámának növekedése egyenletes. A jelenleg megjelenő havi átlagos 95 000-es példányszám megfelelő. A kinyomtatott mennyiséghez viszonyítva is növekedett az eladott példányok száma, s a remittenda a pártfolyóiratok közül itt a legkisebb (5,9 százalék), a folyóirat rentábilis.

Nem növekedett megfelelően az előfizetők száma. Az egyharmados előfizetési arány nem kielégítő. Gondok vannak a folyóirat pártszervezetek közötti terítésében. A jelenlegi terjesztési rendszer merev, nem segíti megfelelően a lap rendeltetési helyére történő gyors és rendszeres eljuttatását. Az alapszervezetek terjesztői például anyagilag felelősek azért, hogy az átvett mennyiséget mind eladják. Ezért gyakran a kézbesített „Pártélet"-köteget át sem veszik. A „Pártélet"-et rendszerint csak taggyűlések alkalmával vásárolhatják. Ezzel az alkalomszerű értékesítéssel is összefügg, hogy a lap olvasótáborán belül igen nagy a fluktuáció.

II

A Titkárság megállapítja, hogy a „Pártélet" című folyóirat az elmúlt években a pártszervek és pártszervezetek hatékony segítője volt. Írásaival helyesen képviseli a párt politikáját. A párthatározatok végrehajtásához nyújtott elvi útmutatásai és módszerbeli tanácsai hasznos segítséget jelentettek a pártszervezetek számára.

Az elért jelentős eredmények ellenére a folyóirat több vonatkozásban nem tudta kielégíteni a pártbizottságok és pártszervezetek részéről jelentkező igényeket. Ezért a Titkárság a lap hatékonyságának növelése és színvonalának emelése érdekében a következőket határozza:

1. A „Pártélet" szerkesztő bizottsága és szerkesztősége tekintse továbbra is munkája alapjának az MSZMP Intéző Bizottsága 1957. május 27-i és az országos pártértekezlet idevonatkozó határozatait. Törekedjen arra, hogy az e határozatokban megjelöltekkel a folyóirat szerkesztési alapelveinek megfelelően foglalkozzon. Ennek érdekében:

– A párthatározatok és az általános népgazdasági feladatok kellő elvi és gyakorlati ismertetése mellett növelje az olyan írások arányát, amelyek elsősorban a pártszervezetek sajátos feladataival foglalkoznak, és gyakorlati munkájukhoz nyújtsanak módszerbeli segítséget. A módszertani segítséget nyújtó cikkek arányát növelje, de az ne vezessen az elvi-politikai kérdések egészségtelen leszűkítéséhez, prakticista szemlélet táplálásához.

– Az eddiginél több útmutatást adjon a párt gazdaságszervező munkája fogalmának helyes értelmezéséhez és gyakorlati megvalósításához.

– Rendszeresen és gyorsabban válaszoljon a pártmunkások és a párttagság körében felvetődő elvi és gyakorlati kérdésekre. Ennek érdekében közöljön több agitatív, konzultációs írást, szerkesztőségi cikket, kommentárt és nyilatkozatot.

– A jövőben nyújtson bővebb tájékoztatást a vezető pártszervek munkájáról. Vizsgálja meg a párthatározatok és dokumentumok rendszeresebb és sokoldalúbb közlésének lehetőségeit. A Politikai Bizottság és a Titkárság tagjaitól kért cikkekre a negyedéves látogatási program keretében kell a jövőben javaslatot tenni.

– Az eddigieknél többet és hatékonyabban foglalkozzon a párt belső életével, a párttagság nevelésével összefüggő kérdésekkel. Rendszeresen dolgozza fel a kádermunka tapasztalatait, és közöljön olyan írásokat, amelyek növelik a káderek felelősségét, példamutató helytállását.

– Differenciáltabban segítse a különböző jellegű pártszervezetek, elsősorban az állami gazdasági és hivatali pártszervezetek munkáját.

– Nagyobb figyelmet fordítson a tömegszervezetek pártirányításának segítésére, a jó tapasztalatok általánosítására. A Titkárság szükségesnek tartja, hogy a „Pártélet" a tömegszervezetek pártirányításának segítésén kívül többet foglalkozzon a tömegszervezetek problémáival, életével.

– Növelje a lap kritikai hangját, s bátrabban lépjen fel a pártéletben még meglevő torzulásokkal, helytelen szemléletekkel és rossz munkamódszerekkel szemben.

2. A szerkesztő bizottság nyújtson több politikai és módszerbeni irányítást a szerkesztőségnek. Hagyja jóvá a lap tematikai tervét, vitassa meg fontosabb írásait. Negyedévenként értékelje a megjelent számokat.

3. A Központi Bizottság egyes osztályai feladataik végrehajtásában jobban használják fel a folyóiratot. Tájékoztassák a szerkesztőséget területük olyan tapasztalatairól, problémáiról, amelyek publikálását időszerűnek, hasznosnak tartják a folyóiratban. Fontosabb rendezvényeikről idejében értesítsék a szerkesztőséget.[1]

24

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A TERMELŐSZÖVETKEZETEK HELYZETÉRŐL, AZ 1964. ÉVI ZÁRSZÁMADÁSOK ALAPJÁN

(1965. ÁPRILIS 27)

I

A termelőszövetkezetek 1964. évi gazdálkodásáról készített előzetes összefoglalók, valamint a zárszámadó közgyűlések tapasztalatai azt mutatják, hogy a termelőszövetkezetek egy részének gazdálkodása javult. A jó termelőszövetkezetek tovább fejlődtek, ezekben a politikai, gazdasági és szervezeti helyzet alapjaiban kielégítő. Az eredményesen gazdálkodó termelőszövetkezetek tagsága mindinkább magáénak tekinti a közös gazdaságot. Ezeken a helyeken a zárszámadó közgyűlések konstruktív tanácskozások voltak, ahol bírálták az év közben tapasztalt rendellenességeket, a vezetés, a gazdálkodás és a fegyelem lazaságait. Szóvá tették a szövetkezeti demokráciával, az ellenőrzéssel, a közös tulajdon védelmével kapcsolatos hibákat, mulasztásokat, bírálták a termelés és a felvásárlás állami irányításában tapasztalható hiányosságokat. A közepes szinten gazdálkodó termelőszövetkezetek jelentős részénél stagnálás, a gyengéknél bizonyos romlás mutatkozik.

---

[1] A határozat II/4. pontja a folyóirat nyomdai előállításának meggyorsításával, a terjesztési munka megjavításával foglalkozik. A határozat eredményeképpen a nyomdai átfutási időt a korábbi 22–26 napról 9–15 napra csökkentették.

A gyenge termelőszövetkezetek száma az 1963. évihez képest nem csökkent. Ezek többségében a zárszámadó közgyűlések légköre feszült, számos helyen elkeseredett volt. Főleg azokban a szövetkezetekben nyomasztó a bizonytalanság, kilátástalanság, ahol lényegében a megalakulás óta nem tudtak kiemelkedni a nehézségekből és nem tudták megteremteni a sikeres közös gazdálkodás feltételeit. Az évről évre bekövetkezett sikertelenség következtében a gyenge szövetkezetekben nagyfokú a széthúzás, a fegyelmezetlenség és a munkaerő-vándorlás. A termelőszövetkezetek helyzetét az alábbiak jellemzik:

1. A termelőszövetkezetek bruttó termelése – az előzetes adatok alapján – 1964-ben 8,8 százalékkal (2,7 milliárd forinttal), az áruértékesítés mintegy 11 százalékkal volt nagyobb, mint 1963-ban. A termelőszövetkezetekben az egy dolgozó tagra jutó termelési érték mintegy 13,8 százalékkal növekedett. Az anyagi jellegű termelési költségek – amortizációval együtt – 11,6 százalékkal növekedtek. A termelési érték és a termelési költségek növekedése közötti kedvezőtlen arány elsősorban a mezőgazdaságban felhasznált ipari eredetű anyagok és eszközök növekedésével, a termelőszövetkezeteket ért elemi károk következtében előállt bevételkiesésekkel és többletköltségekkel, a rendelkezésre álló anyagok és eszközök nem elég hatékony felhasználásával, valamint a gazdálkodási fegyelem lazaságaival függ össze.

2. A termelés nagyobb mértékben az állattenyésztésben növekedett. Az állattenyésztés termelési értéke 11,3 százalékkal, a növénytermesztésé pedig 5,9 százalékkal volt nagyobb, mint az előző évben. A vetésszerkezet lényegében a terveknek megfelelően alakult. Az előző évinél jobb volt az átlagtermés kenyérgabonából, őszi árpából és kukoricából, gyengébb volt burgonyából, zöldségfélékből és cukorrépából. Az állatállomány 7 százalékkal, a vágóállat és állati termék felvásárlása 4 százalékkal növekedett. A szövetkezetek takarmánytermő területe 3 százalékkal csökkent. Kedvező az, hogy a szarvasmarha-állomány mintegy 60 000-rel nőtt. A vágóállat és állati termék termelését és értékesítését kedvezőtlenül befolyásolta a takarmányhiány, valamint a száj- és körömfájás.

3. A termelőszövetkezetek közös vagyona 1964-ben mintegy 20 százalékkal,

ezen belül az állóeszköz-állomány 24 százalékkal, a forgóeszköz-állomány 11,5 százalékkal növekedett. A termelőszövetkezetek közös vagyona mintegy 45 milliárd forint. Ennek 52,5 százaléka tehermentes tiszta vagyon. A termelőszövetkezetek állóeszköz-állományának értéke azonban mintegy 9 milliárd forinttal ténylegesen kisebb, mert az állóeszközök elhasználódása – az előző évekhez hasonlóan – az elmúlt évben sem került leírásra. Ezért jelentős értékű olyan elhasználódott állóeszközök szerepelnek a termelőszövetkezetek leltárában, amelyek ténylegesen nem hasznosulnak a termelésben. Döntően ezzel függ össze az, hogy a 100 forint állóeszköz-értékre jutó termelési érték az 1963. évi 166 forintról 1964-ben 145 forintra csökkent. Az elmúlt esztendőben a termelőszövetkezetek beruházásainak 86 százalékát hitelekből valósították meg. Állóeszközfelhalmozást saját erőből mintegy 2,3 milliárd forint értékben eszközöltek. Ebből az összegből fedezték a kiselejtezett állóeszközök pótlását mintegy 340 millió forint értékben, az esedékes hitelek visszafizetését mintegy 1,2 milliárd forint összegben. Tehát saját erőből a felhalmozásra fordított jövedelem nagyobb részét nem a termelést növelő beruházásokra fordították. A hitelesedékesség növekedése számos termelőszövetkezetet igen érzékenyen érint, és a jelenleg jó vagy közepes eredménnyel gazdálkodó termelőszövetkezetek számára is egyre nagyobb nehézséget okoz. A termelőszövetkezetek gazdálkodását nagyban akadályozza a szövetkezetek alacsony forgóeszköz-ellátottsága. Saját erőből a forgóeszköz-felhalmozás 1964-ben 900 millió forinttal növekedett. (1963-ban 1040 millió forint volt.) Az üzemvitelhez szükséges alapokat a szövetkezetek jelentős része 1964-ben sem tudta biztosítani. Főleg ezért okozott nagy zavart a kötelező tartalékolásra kiadott zárszámadási utasítás.

4. A termelőszövetkezetek felhasználható bruttó jövedelme 3,7 százalékkal volt magasabb, mint az előző évben. Ez magában foglalja az 1473 millió üzemviteli állami támogatást, a 465 millió mérleghiányt és az 1547 millió egyéb termelési és beruházási tevékenységből eredő jövedelmet.

A felhasználható jövedelem 20,2 százalékát (1963-ban 20,9 százalékát) fordították üzemi felhalmozásra, alkalmazotti munkabérre 7,2 százalékát (1963-ban 5,4 százalékát), a tagok személyes jövedelmére pedig 62,9 százalékát (1963-ban 61,1 százalékát) használták fel. A munkabér és a tagok között felosztott jövedelem 4,6 százalékkal volt több, mint az előző évben, az egy dolgozó tagra jutó jövedelem pedig 6,3 százalékkal. Az egy dolgozó tagra jutó évi részesedés (prémiummal együtt) 11 455 forint. Az elmúlt esztendőben 666 termelőszövetkezet volt mérleghiányos. A mérleghiány összege az előző évihez hasonlóan 465 millió, ebből 413 millió forint a gyenge termelőszövetkezetekre jut. A gyenge termelőszövetkezeteknél a mérleghiány tényleges gazdálkodási veszteséget jelent. A jó és közepes termelőszövetkezetek mérleghiánya általában jelentős forgóalap-felhalmozás mellett alakult ki. A legnagyobb összegű mérleghiány

Borsod megyében volt, ahol 125 szövetkezet mintegy 108 millió forint mérleghiánnyal zárt. Nagy a mérleghiány összege Szabolcs (78 millió), Veszprém (44 millió), Baranya (39 millió) megyékben is.

5. A termelőszövetkezetek között változatlanul nagyfokú a differenciáltság, a természeti adottságok, a termelési színvonal, a vagyoni helyzet és a tagok közösből, valamint a háztájiból származó jövedelme között. Ezt az adózás és a tartalékképzés, valamint az állami támogatás jelenlegi rendszere nem tudja kiegyenlíteni. A termelőszövetkezetek 21,6 százaléka jó, 45,8 százaléka közepes, 32,6 százaléka gyenge. A gyenge termelőszövetkezetekben az egy holdra jutó termelési érték az átlaghoz viszonyítva 69,6 százalék, ugyanakkor az anyagi jellegű költségük 82,6 százalék. Az egy dolgozó tagra jutó évi részesedés – a jelentős állami támogatással együtt – a gyenge termelőszövetkezetekben 63,6 százaléka az országos átlagnak. A termelőszövetkezetekben dolgozó tagok közel 32 százalékának a közös gazdaságból származó részesedése évi 5000 forint alatt, mintegy 11 százalékának 20 000 forint felett van. A gyenge termelőszövetkezetek mintegy kétharmada hegyvidéken, homokos, szikes területeken, kedvezőtlen természeti és közgazdasági adottságokkal rendelkezik. Egyharmadában pedig főleg a vezetés gyengesége, a munkafegyelem lazasága, a szervezetlenség miatt rossz a gazdálkodás.

6. Az állami támogatás rendszere bonyolulttá vált, zavarja a tisztánlátást, nehezen áttekinthető, nem ösztönöz kellően a termelési célok megvalósítására. A gyenge termelőszövetkezeteknek nyújtott dotáció nem megfelelően segíti a gazdálkodás megjavítását, elsősorban azért, mert jelentős része nem a termelési folyamat megkezdése előtt áll a szövetkezetek rendelkezésére, hanem az év végén a veszteségek egy részének megtérítését szolgálja.

7. Az elmúlt évben elsősorban az alacsony jövedelem, valamint a bérből és fizetésből élőknél hátrányosabb társadalombiztosítás miatt további 37 000 fővel csökkent a termelőszövetkezetekben a dolgozó tagok száma. Ez a munkacsúcsokban számottevő nehézséget okoz. Kedvezőtlen hatását fokozza, hogy főleg a javakorabeli munkaképes tagok hagyták el a termelőszövetkezeteket, a felnövő falusi fiatalok elenyésző számban lépnek be a termelőszövetkezetekbe. Jelenleg a termelőszövetkezeti tagok 40 százaléka 60 éven felüli és csak 32 százaléka 40 éven aluli. Átlagos életkoruk 54 év. Nehezíti a helyzetet, hogy a termelőszövetkezetek által kiképzett szövetkezeti tagok vagy családtagjaik a képzettség megszerzése után tömegesen helyezkednek el a népgazdaság különböző területein. A szórványos visszaáramlás leginkább csak a megszilárdult, kielégítő jövedelmet biztosító termelőszövetkezetek felé irányul. Ezek azonban számos esetben nem veszik fel a jelentkezőket, mert meglevő tagságukat sem tudják egész éven át folyamatosan foglalkoztatni. A gyenge és közepes termelőszövetkezetekben egyre inkább általánossá válik, hogy a jelentkező munkaképes dol-

gozók csak meghatározott fix bérért és főleg alkalmazotti minőségben hajlandók munkát vállalni. Főként azért, mert nem akarják elveszíteni a népgazdaság más területén szerzett társadalombiztosítási kedvezményeket. Ezt mutatja az is, hogy a termelőszövetkezetek 1964-ben több mint 1,1 milliárd forint munkabért fizettek ki (1963-ban 822 millió). Ez a tagok között felosztott jövedelem 12,2 százalékát tette ki. A gyenge termelőszövetkezetekben ez az arány 24 százalékos volt. Emiatt az alkalmazottak és a tagok közötti ellentét fokozódott.

8. A jövedelemelosztásban és a munkadíjazásban a személyes anyagi érdekeltség elvét a termelőszövetkezetek az elmúlt évben is általában helyesen alkalmazták. A legszélesebben elterjedt forma továbbra is az úgynevezett nádudvari módszer: a munkaegység az össztermés meghatározott százalékával kiegészített forma. Az egy munkaegységre jutó részesedés 34,8 forint volt 1964-ben. A természetbeni részesedés aránya az 1963. évi 31,5 százalékról 1964-ben 29,8 százalékra csökkent. A gyenge termelőszövetkezetekben azonban a természetbeni részesedés aránya igen magas, megközelíti a 40 százalékot. Számos helyen ezért, valamint az alacsony jövedelem miatt, a különböző ágazatokban dolgozók keresete között aránytalanságok keletkeztek. Hátrányosabb helyzetbe azok a tagok kerülnek, akik állandó jelleggel a közös gazdaságokban dolgoznak.

9. A termelőszövetkezetekben a vezetés, a szakmai hozzáértés az elmúlt évben tovább javult. A szövetkezeti vezetők és a szakemberek mindinkább képesek a gazdálkodás irányítására. A termelőszövetkezetek jelentős részében azonban – főleg a gyengékben – változatlanul nagyfokú és gyakori a vezetők, szakemberek cserélődése. Az elmúlt évben az elnökök és a szakemberek több mint egyharmada cserélődött. Ennek oka az is, hogy sok helyen a szövetkezeti tagok indokolatlanul türelmetlenek a vezetőkkel, szakemberekkel szemben. Előfordul, hogy hozzáértő és jószándékú vezetőket és szakembereket is leváltanak. A helyi párt- és tanácsi szervek ezt nem tudták kellően ellensúlyozni. A szakemberek ezért nem szívesen vállalnak munkát a gyenge termelőszövetkezetekben.

10. A termelőszövetkezetek állami irányításában a különböző állami szervekkel, vállalatokkal való kapcsolatban nincs kellő koordináltság. Nem kielégítő a műszaki és anyagi ellátás szervezettsége, a segítő és ellenőrző tevékenység. Az irányító munkában növekedtek az adminisztratív és bürokratikus vonások, amelyek sértik a szövetkezeti demokráciát. Túlzottan megnövekedett a termelőszövetkezetek tevékenységével kapcsolatos adatszolgáltatás, jelentési kötelezettség. A termelőszövetkezeti vezetők és szakemberek számára ezért is kevés idő jut a gazdálkodás megszervezésére. Az országos tervekben előirányzott termelési és felvásárlási előirányzatokat – amelyek a népgazdasági szükségletekből indulnak ki – a helyi szervek gyakran a szövetkezetek adottságainak mellőzésével kénytelenek a szövetkezetekre erőltetni. A felvásárló vállalatok munkájában – az ehhez szükséges feltételek hiánya miatt – nem meg-

felelő módon érvényesülnek a kereskedelmi módszerek. A szövetkezetek gyakorlatilag tervkötelezetté váltak, nem érvényesülhet kellően a szükséges mértékű gazdasági önállóság. A beruházások elosztásának túlzott központosítása, a távlati üzemfejlesztési tervek hiánya s az elhamarkodott döntések miatt a beruházások egy része nem megfelelő helyre került. Következésképpen a megvalósult beruházások kihasználása sem megfelelő.

11. A tervezési és pénzügyi rendszerünk bonyolultsága miatt sok adminisztrációs munkával, nehezen áttekinthető formában készül el a szövetkezetek zárszámadása, valamint termelési és pénzügyi terve. A tervek jóváhagyására jórészt későn, áprilisban kerül sor, nincs lehetőség arra, hogy a zárszámadás és a terv egyidejűleg kerüljön jóváhagyásra. Lehetséges azonban, hogy a zárszámadó közgyűléseken az előzetes termelési tervet a vezetőség ismertesse a tagsággal.

12. A termelőszövetkezetek többségében működik pártszervezet, amelyekben a párttagok száma egy év alatt 61 847 főről 65 751 főre emelkedett. Jelentős azoknak a termelőszövetkezeteknek a száma (mintegy 553), ahol 10 főnél kisebb a pártszervezet taglétszáma. A pártszervezetek mind nagyobb segítséget adnak a gazdasági vezetésnek a szövetkezeti demokrácia, a közös tulajdon védelmének fejlesztéséhez, a politikai légkör javulásához, a kollektív szellem erősítéséhez. A termelőszövetkezeti pártszervezetek munkáját azonban rendkívül megnehezítik a jelentésben is felsorolt nehézségek.

II

A Politikai Bizottság a termelőszövetkezetekkel kapcsolatban az alábbiakra hívja fel az illetékes párt- és állami szervek figyelmét:

1. A termelőszövetkezeteket érintő, országos jellegű közgazdasági és egyéb problémák megoldására irányuló intézkedések kidolgozását az érdekelt országos szervek a korábbi határozatok szerint folytassák, és javaslataikat terjesszék az illetékes szervek elé.

2. Az idei termelési feladatokat a termelőszövetkezetek a jóváhagyott tervek és az érvényben levő határozatok alapján valósítsák meg. A párt- és állami szervek a korábbi határozatok szerint folytassák, és javaslataikat terjesszék az vezzék, ellenőrizzék és segítsék a termelőszövetkezetek tevékenységét.

Fokozott gondot fordítsanak a gyenge termelőszövetkezetek vezetésének megjavítására és stabilizálására. Hatékony politikai és gazdasági szervező munkával segitsék a termelőszövetkezeteket az időszerű feladatok szakszerű, szervezett és fegyelmezett megvalósításában.

3. A termelőszövetkezetek 1966. évi termelési és értékesítési tervének elő-

készítésénél, az eddiginél jobban vegyék figyelembe a termelőszövetkezetek természeti és közgazdasági adottságait és a munkaerő helyzetét. A gyenge termelőszövetkezeteknek megkülönböztetett segítséget kell adni a tervkészítő munkához.[1]

25

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A SZOT ÉS AZ EGYES SZAKSZERVEZETEK VEZETŐ SZERVEINEK FOKOZOTT BEVONÁSÁRA A NÉPGAZDASÁGI ÉS ÁGAZATI TERVEK KIALAKÍTÁSÁBA

(1965. MÁJUS 11)

I

Az MT–SZOT 1022/1961. XI. 15. sz. határozata előírja, hogy az illetékes állami szervek a tervkészítés folyamán rendszeresen tájékoztassák a szakszervezeti szerveket.[1a]

Az ötéves és az éves tervek előkészítő munkálatai során az eddigieknél jobban fel kell használni a SZOT és a szakszervezetek tapasztalatait.

A munkakapcsolat a szakszervezetek és az illetékes főhatóságok között kialakult. Ez azonban nem a vezető szervek rendszeres együttműködésén, hanem csupán személyes esetenkénti tájékoztatásán, véleményközlésén alapul.

---

[1] A határozat „záradéka" szervezeti utasításokat és a termelőszövetkezeti közös gazdaságok még vizsgálat alatt levő, általános adatait tartalmazza.

[1a] Az MT–SZOT 1022/1961. XI. 15. sz. együttes határozata a szocialista munkaverseny irányítását, a termelési tanácskozások és a verseny szervezését, valamint a versenyben élen járó dolgozók és vállalatok kitüntetését és jutalmazását szabályozza. (Magyar Közlöny, 1961. november 15. 82. sz.)

1. Ki kell alakítani a tervelőkészítő munkában a szakszervezeti vezető szervek és a tervező főhatóságok között a rendszeres munkakapcsolatot. Ennek érdekében az Országos Tervhivatal vezetői a SZOT Elnökségét, a miniszterek és az országos főhatóságok vezetői a szakszervezetek elnökségét rendszeresen tájékoztassák a tervelőkészítő munka során a tervek fő célkitűzéseiről, a problémákról.

A SZOT Elnöksége és az egyes szakszervezetek elnökségei összegezzék tapasztalataikat a termelőmunka színvonalának emelésével, a dolgozók szociális helyzetének javításával kapcsolatban. Tapasztalataikat bocsássák a tervezéssel foglalkozó állami szervek rendelkezésére.

Az Országos Tervhivatal, az egyes minisztériumok, országos főhatóságok vezetői gondoskodjanak arról, hogy a szakszervezeti vezető szervek észrevételei, javaslatai a tervelőkészítő munka során felhasználásra kerüljenek. Véleményeltérés esetén igényeljék az illetékes pártszervek segítségét.

2. Az Országos Tervhivatal, a minisztériumok vezetői biztosítsák, hogy kollégiumi üléseiken a SZOT, illetve a szakmák képviselői részt vegyenek.

3. A Szakszervezetek Országos Tanácsa vitassa meg a harmadik ötéves terv egyes kérdéseit, elsősorban szociális, bérügyi és kulturális területeken. Észrevételét és véleményét közölje a minisztertanáccsal.[2]

---

[2] A határozat meghozatala után a SZOT Elnöksége ideiglenes jellegű határozatban szabályozta a SZOT és az egyes szakszervezetek közreműködésének módját a tervezésben. Ezt az új gazdasági mechanizmus teljes tervezési rendszerének kialakulása után kell módosítani.

A SZOT és az Országos Tervhivatal kidolgozta a kétoldalú együttműködés tartalmát, formáját, módszereit. Ez képezi alapját az egyes minisztériumok és az érintett szakszervezetek együttműködésének is.

1966 júniusában a minisztertanács és a SZOT vezetői megvitatták a gazdasági mechanizmus reformjával kapcsolatos teendőket. Az állami, gazdasági, szakszervezeti szervek közös feladataira vonatkozó 3208/1966. VI. 30. sz. közös határozat kimondja, hogy a szakszervezetek részt vesznek többek között „a különböző időtartamú népgazdasági tervek kidolgozásában"; „a beruházási rendszer kialakításában, különös tekintettel a szociális, kulturális és munkásvédelmi beruházásokra"; „az árreform kidolgozásában, különös tekintettel a fogyasztói árak kialakítására". Mindez szorosan összefügg a tervezési feladatokkal. (Feljegyzés az MSZMP PB 1965. május 11-i határozatának végrehajtásáról. PI Archívum. 291/2–1.)

26

A SZOCIALISTA REALIZMUSRÓL

(1965 MÁJUS—JÚNIUS)

Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottsága mellett működő Kulturális Elméleti Munkaközösség megvitatta a szocialista realizmus néhány alapvető kérdését, s ezekben állást foglalt. Hosszan tartó belső vitáinak összefoglalója ez a tanulmány, amelyet most az olvasó elé bocsát. Több problémát nyitva hagyott, tekintettel arra, hogy ezeknek a megválaszolása további kutatásokat igényel, s azért is, mert tagjainak véleménye egyes, főként a realizmust illető kérdésekben megoszlik. Ennek ellenére a Munkaközösség úgy gondolja, hogy a tanulmány alkalmas *vitaalap* a szocialista realizmus legfőbb elméleti kérdéseinek tisztázására. Közlésével nem lezárni, hanem ösztönözni kívánja a korunk legfontosabb esztétikai-művészeti problémáiról folyó vitát.

I

A SZOCIALISTA REALIZMUS FOGALOM EREDETE

1932-ben az SZK(b)P Központi Bizottságának határozata feloszlatta a proletár irodalmi és művészeti szervezeteket. Ugyanakkor létrehozták a szovjet írók első országos kongresszusának szervező bizottságát, amely a marxista művészetelmélet addigi eredményeit összegezte. Ekkor született meg a „szocialista realizmus" fogalom, s annak első meghatározása, amely aztán bekerült a Szovjet Írók Szövetségének alapszabályába: „A szocialista realizmus, mely alapvető módszere a szovjet szépirodalomnak és irodalmi kritikának, a művészettől megköveteli, hogy a valóságot forradalmi fejlődésében, igaz, történelmileg konkrét módon ábrázolja. Emellett a valóság művészi ábrázolásának igaz voltát és történeti konkrétságát egybe kell kapcsolni a dolgozók szocialista szellemű eszmei átalakításának és nevelésének feladatával."[1] A szervező bizottságban dolgozó Fagyejevnek a szocialista realizmusról szóló cikke (1932) bízvást úgy tekinthető, mint ennek a meghatározásnak részletesebb kifejtése. Ez a tanulmány következetesen alkalmazza a „szocialista realizmus" terminust, s azt mint „az új, forradalmi művészi módszert" értelmezi. Feltételként a marxista–leninista világnézetet emeli ki, amely azonban csak a tehetség, a tapasztalat, a mesterségbeli tudás révén fejeződhet ki mint művészi igazság. Lényegét így határozza meg: „... az igazi forradalmi módszer a művészetben mindenekelőtt a valóság igazi művészi ábrázolását jelenti a maga fejlődésében, alapvető tendenciáiban, eleven gazdagságában, az új emberiséget izgató problémák és kérdések sokrétűségében". A realizmust a következőképp értelmezi: „Marx, Engels, Lenin művészi realizmuson az objektív történelmi igazsághoz való közeledést, a valóság lényeges oldalainak feltárását, az ellentmondások bátor leleplezését ... értette ... A jelenségek felületén maradó realizmus, amely a dolgoknak és jelenségeknek csak egyes vonatkozásait látja, nem helyezi őket kapcsolatba a történelmi folyamattal, a jövendő fejlődéssel ... vulgáris, földhözragadt realizmus." Ennek alapján jelöli ki a szocialista realizmus történeti helyét, amely az így felfogott realizmus legmagasabb fejlődési foka: „A szovjet irodalom uralkodó áramlata a szocialista realizmus. Miért? Azért, mert a marxista–leninista felfogás szerint az igazi művészi realizmus olyan alkotómunka, amely a lehető legközelebb van a történelmi igazsághoz, többé vagy kevésbé meg tudja mutatni a valóság fejlődésének tendenciáját abban a harcban, amely a régi erői ellen folyik." Ami a művészi formákat illeti: „... a szocialista realizmustól idegen az egyes műfajok, formák, temperamentumok, írói eljárások és modorok kánonná avatása. A szocialista realizmusra a sokféleség jellemző."[2]

---

[1] A párt és a szovjet irodalom. Szikra 1953. 27–28. old.

Ezek az idézetek azt bizonyítják, hogy a harmincas évek elején a Szovjetunióban az irányadó művészetelméleti álláspont – ha némely vonásaiban magán viselte is a szocialista realizmus egy korábbi fejlődési szakaszának jegyeit – elegendő alapot jelentett a szocialista realista művészet sajátosságainak tudatosítására, a művészet orientálására, s az elmélet termékeny továbbfejlesztésére is.

A DOGMATIKUS ÉS REVIZIONISTA TORZÍTÁSOK

A személyi kultusz idején azonban a művészetpolitika, amellett, hogy segítette a szocialista realista művészetet, eltorzította az elméletet s még inkább a gyakorlatot. Szubjektív igények számonkérésével, tilalomfák állításával megbontotta a pártosság és az objektivitás, adminisztratív intézkedéseivel a pártosság és az alkotói szabadság egységét: a művészet nevelő szerepét egyoldalúan azonosította a napi politika közvetlen szolgálatával; légkörével akadályozta a szocialista építés tényleges konfliktusainak eleven feltárását; a szocialista realizmus optimista humanizmusát gyakran a konfliktusok illúziós feloldásával azonosította; a távlat ürügyén a valóság tényleges arányainak, a gáncs nélküli pozitív hős igényével pedig az emberi jellem ábrázolásának eltorzítására indított; a totalitás igényét az extenzív totalitás igényére korlátozta; a „tipikus" kategóriáját a kincstári optimizmus elméleti ürügyévé tette, vagy a statisztikai átlag követelményével cserélte fel stb. A szűkebb értelemben vett marxista esztétika nemigen vállalkozott a gyakorlatban érvényesülő torzítások elméletileg érdemleges indoklására. (Ez inkább csak esetleges volt, mint pl. Zsdanov egy-két megjegyzésében, aki a valóságnak mint „objektív realitásnak" felfogását kifejezetten is szembehelyezte a valóság „forradalmi fejlődésében"[3] való ábrázolásával.) Ellenkezőleg: sem a szovjet, sem a magyar elméleti irodalomban nemigen akadt olyan munka, amely ne hangsúlyozta volna pl. a pártosság és az objektivitás, a pártosság és a művészi szabadság egységét, amely ne reklamálta volna a „hús-vér" embereket, a konfliktusok bátor, éles feltárását, amely ne különböztette volna meg a tipikust az átlagostól, az extenzív totalitást az intenzívtől stb. Bár az elmélet is torzult, a helytelen gyakorlat elsősorban úgy hatott rá, hogy megállította fejlődését, önismétlővé és dogmatikussá tette.

---

[2] A proletár irodalom országútján. Budapest 1962. 80–90. old.

Ez a torzulás aláásta a szocialista realizmus művészi hitelét, s tápot adott a revizionista támadásoknak. A revizionizmus hivatkozási alapja az elmélet és a gyakorlat közötti szakadás, fő módszere a dogmatikus művészetpolitikai gyakorlat torzításainak és a marxista esztétika alapvető elméleti kritériumainak azonosítása, célja pedig ez utóbbiak hitelének lerontása volt. Ebből az is következett, hogy a revizionista támadások elméleti elhárítása csak ott és annyiban lehetett sikeres, ahol és amennyiben megtörtént a dogmatikus gyakorlat felszámolása. Nálunk ez 1953 után felemásan, nehézkesen ment végbe, az esztétikai revizionizmus – más okokkal egyetemben – ezért is bontakozhatott ki oly jelentős mértékben. A revizionizmus a pártosságot támadta, ezen belül a pártirányítás elvi jogosultságát vonta kétségbe; a művészetnek – elsősorban az irodalomnak – politikai vezető szerepet vindikált; a marxista–leninista világnézet tudatosságával szemben a burzsoá ösztönösséget hangsúlyozta; a tényirodalom, a jelzésirodalom elméletével és gyakorlatával támadta a realizmus totalitásigényét; általában: kétségbe vonta a hazai és a nemzetközi szocialista művészet eredményeit. Az ilyen természetű közvetlen revizionista támadások azonban – ha máig tartanak is – a kétfrontos harc politikájának eredményeként némileg háttérbe szorultak.

A „NAGYREALIZMUS" ELMÉLETE

Nemzetközi méretekben is előtérbe került ugyanakkor a marxista esztétika realizmus-kategóriája. A realizmus tartalmi és formai kérdései most már bonyolultabban vetődnek fel, mint a revizionizmus és a dogmatizmus torzító, szűkítő szemléletében. Az eszmecsere ösztönzően hozta felszínre a marxista esztétika stagnálásából eredő fogyatékosságait, megindította az elhanyagolt kérdéskörök termékeny, alkotó vitatását.

---

[3] *Zsdanov:* A művészet és filozófia kérdéseiről. Szikra 1949. 91–92. old.

Miért került a marxista esztétika realizmus-kategóriája, s ezzel együtt a szocialista realizmus értelmezésének számos vonatkozása ilyen megkülönböztetett módon, ilyen tartósan és jellemzően a vita középpontjába? Azért, mert Lukács György „nagyrealizmus"-elmélete – annak ellenére, hogy a marxista realizmusfelfogás számos kérdésére helyes választ adott – egyúttal a revizionista torzító, és a dogmatikus szűkítő tendenciáknak is elméleti támaszává vált. Ezzel eltorlaszolta az elmélet egészséges fejlődésének útját, s a dogmatizmus leküzdésével, a revizionizmus háttérbe szorításával mind nyilvánvalóbbá lett, hogy alkalmatlan a szocialista realizmus fejlődésével járó új kérdések megválaszolására.

Lukács elméletének magva a lenini visszatükröződési elmélet alkalmazása a művészet területére, s ebben a tekintetben termékeny és hasznos. A marxista realizmus-felfogás lényege, hogy a realista művészet a valóságot híven, a maga összetettségében, teljességében tükrözi; a jelenségvilágon túlhatolva mindig a társadalmi valóság tartós törvényszerűségeit, belső tendenciáit ragadja meg és fejezi ki. Ennek a realizmus-elméletnek egyik legfontosabb kategóriája az ún. „intenzív totalitás", amely arra utal, hogy a realista művészet a társadalmi jelenségek egy ábrázolt részterületét is a társadalmi valóság összefüggéseinek rendszerébe állítja; a különös kategóriája, amely a realizmusban az egyedi és az általános dialektikus, harmonikus egységét, az emberközpontúság, amely a realizmus humanizáló természetét tárja fel stb. Ez az elmélet segített abban, hogy felfedjük a realista ábrázolás legáltalánosabb jellemzőit, hogy ítéletet alkothassunk a művészi ábrázolás értékének egyik döntő kritériumáról: valóságtartalmának hűségéről. Lukács György elvileg realizmuson a valóság tendenciáinak összefüggéseikben való tükrözését értette, és számos megállapítása tanúskodik amellett, hogy ezt a realizmus-fogalmat elméletileg nem kötötte össze a XIX. századi realizmus stílussajátosságaival. „Az elmúlt korok nagy írói – írta 1934-ben –, egy Shakespeare, egy Cervantes, egy Balzac és Tolsztoj, művészileg adekvátan, elevenen és teljesen tükröztették korukat... ezt kell megtanulni az elmúlt korok nagy íróitól, nem pedig formai-technikai külsőségeket. Senki nem írhat és ne is írjon ma úgy, ahogy Shakespeare vagy Balzac írt. A fontos az, hogy alapvető alkotói módszerük titkára rájöjjünk. Ez a titok pedig éppen az objektivitás, a kor mozgó és eleven tükröztetése leglényegesebb vonásainak mozgó összefüggésében, a tartalom és forma egysége, a forma objektivitása mint az objektív valóság legáltalánosabb összefüggéseinek koncentrált tükrözése."[4]

---

[4] *Lukács György:* A realizmus problémái. Athenaeum 1948.

Másfelől azonban Lukács – a maga elvi álláspontjával is ellentmondásban – sok művében a valóság intenzív, hű ábrázolását szorosan hozzákapcsolta a XIX. századi kritikai realizmus nagy alkotásainak esztétikai építkezéséhez, szerkesztéséhez, lényegében a kritikai realizmus stílusirányzatához. Így valójában olyan elméletet érvényesített, amelyben a realizmus értelmezése a XIX. századi stíluseszményekkel összekapcsolódva, azokkal együtt képezett értékmérő kategóriát. Hangsúlyoznunk kell, hogy még ez az adott formákhoz kötött realizmus-elmélet is sok pozitívumot tartalmazott. Nagyrészt maga Lukács is eredményesen szegezhette szembe ezt a felfogást a korai proletárirodalom proletkultos hagyományellenességével, de különösen a polgári dekadenciával. A felszabadulás után elmélete még ezzel a tehertétellel együtt is meggyőzően tudta propagálni a marxista művészetelmélet alapigazságait, és sokak számára adott elméleti alapot a realizmus lényegének megértéséhez, az eddigi nem realista művészi orientáció megváltoztatásához.

Lukács György azonban nemcsak a realizmus, a valóság művészi (irodalmi) tükrözésének legáltalánosabb sajátosságait vonta le a korábbi korok, főként a kritikai realizmus nagy alkotásaiból, hanem meg is rekedt ezek egyoldalú eszményítésénél. Ahogyan erre az 1949–1950-es, még inkább az 1957–1958-as Lukács-vita rámutatott, konzervativizmusa végső soron jobboldali politikai-ideológiai nézeteivel függött össze. Ahogyan 1945–1948 között (mind időszerűtlenebbül) hirdetett „igazi", „tiszta" demokrácia felfogása sem csupán a fasizmussal és a formális demokráciával, hanem a dolog lényegét tekintve a proletárdiktatúrával, a szocialista forradalom távlatával került szembe, ugyanúgy a kritikai realizmus példáját sem csupán a polgári dekadenciával állította szembe, hanem hallgatólagosan a szocialista realizmussal is. Számos megfogalmazásban meghatározatlanul hagyta demokrácia-felfogásának osztálytartalmát; ennek egyenértékű esztétikumát viszont határozottan az ún. nagyrealizmusban jelölte meg. Ahogyan az alapvető ideológiai kérdések vitatása során a határvonalat a demokrácia és a fasizmus között vonta meg, ugyanúgy az irodalom terén is szinte kizárólag a kritikai realizmus és a polgári dekadencia ellentétében gondolkozott. Így lényegében teljesen adós maradt a kritikai realizmus szocialista szempontú bírálatával. Minthogy ez együttjárt a szocialista realizmus, mindenekelőtt a szovjet irodalom műveinek és elméletének az elhanyagolásával, ebben az időben írt műveinek sugallata a szocialista realizmust a kritikai realizmusnak rendelte alá.

Elméletének egyik jellemzője az volt, hogy a „realizmus diadalát" egyoldalúan hangsúlyozta, a valóság objektív ábrázolását függetlenítette a világnézettől, sőt már-már szembehelyezte vele. Ezzel sokaknak kibúvót adott a szocialista realizmus kibontakozása szempontjából annyira fontos világnézeti átalakulás kötelezettsége alól, és alapot a művészeti ösztönösség fenntartására. Felfogásában az irodalom pártosságát lényegileg a lírára korlátozta, másrészt a marxista világnézetnek mint a pártosság lényegének mellőzése révén elmosta a határokat a polgári plebejus irányzatosság és a pártosság között, adott esetben Petőfi és József Attila között. A művészt a párthoz fűző viszonynak „partizán" megjelölésével pedig olyan terminust teremtett, amely – cikkének összefüggéseitől is támogatva – alapot adott a polgári individualizmus fenntartására, a művészetek pártirányítása lenini elvének visszautasítására.[5] Nem egyszerűen taktikai tévedés volt ez, hiszen Lukács a későbbiek során a revizionista nézetekkel szemben szinte teljesen megkerülte a vitát, sőt a szocialista társadalomban is a kritikai realizmus szükségességét hangsúlyozva, 1956-ban az írói közéletben amúgy is jelentős revizionista tendenciáknak adott tápot.[6] „A különösség" című esztétikai tanulmányában[7] is változatlanul megkerülte az irányzatosság és a pártosság elemző megkülönböztetését, s 1957 óta írt tanulmányai, amelyek az irodalom számára központi feladatként a személyi kultusz közvetlen művészi bírálatát jelölik meg, arra vallanak, hogy továbbra is fenntartja azt a revizionista álláspontot, amely a kritikai realizmust egyoldalúan állítja példaképnek a szocialista realizmus elé.

Lukácsnak a XIX. századi realizmust eszményítő nézetei azonban más, közvetett úton is gátolták a szocialista realista művészet és művészetelmélet kibontakozását. Minthogy realizmus-értelmezése XIX. századi stíluseszményekkel együtt képezett értékmérő kategóriát, munkásságában nem volt képes reális, differenciált képet alkotni a század végi és a XX. századi polgári irodalomról sem. A nagyrealizmus abszolút normája mellett művében nemcsak a szocialista realizmus szorult háttérbe, de a különböző XX. századi izmusok relatív értékei is megfoghatatlanná váltak. A naturalizmustól az expresszionizmusig lényegében minden ellentmondásos művészi irányzatban csak a kritikai realizmus felbomlását, csak a polgári dekadencia jelét látta. A problémát elsősorban nem is az jelenti, mennyiben korlátozta ez alapjában jogos bírálatának érvényét. Egyoldalúságának sokkal súlyosabb következménye volt, hogy ezzel annak a szocialista realizmusnak a kibontakozását is gátolta, amely már kezdeteitől sem csupán a kritikai realista hagyományokhoz, hanem humanista tiltakozást is magukban rejtő, egyes avantgard-törekvésekhez is kapcsolódott. Lukács a harmincas évek elejétől, a tartalmat figyelmen kívül hagyva, pusztán a formabontás alapján polgárinak, kispolgárinak minősítette mindazokat a szocialista törekvéseket is, amelyek a XX. századi izmusok valamely művészi eljárását a szocialista realizmus érdekében igyekeztek felhasználni (a montázs-technika és a szimultanizmus egyoldalú kritikája, a német proletárirodalom sommás lekicsinylése, Brecht művészetének formai kísérletekké való degradálása stb.).

---

[5] Lásd *Lukács György:* Irodalom és demokrácia. Budapest 1948.

[6] Lásd *Lukács György:* A haladás és reakció harca a mai kultúrában. Társadalmi Szemle, 1956 június–július.

[7] Lásd *Lukács György:* A különösség. Akadémiai Kiadó 1957.

Lukács György elméletének ezek a korlátai korántsem önmagukban és önmaguktól tettek szert a szocialista realizmust és ennek elméletét befolyásoló jelentőségre. Ha figyelembe vesszük, hogy Lukácsén kívül a marxista elméleten belül egy sor más, az ő nézeteit sokban korrigáló vélemény is jelentkezett (pl. Brechté, Anna Seghersé és másoké), akkor nyilvánvaló, hogy Lukács elméletének gyakorlati egyeduralmát bizonyos történeti tényezők tették lehetővé.

Egyrészt nem lehet megfeledkezni arról, hogy a szocialista realizmus a Szovjetunióban bontakozott ki, elmélete ott tudatosodott először, s így szervesen épített az orosz realista regény és peredvizsnyik-művészet nagy múlt századi hagyományaira. Egybeesett ezzel az, hogy a szovjet kulturális forradalom egyik elsőrendű feladata és eredménye ennek a klasszikus hagyománynak a tömegekkel való megismertetése volt, s ez a tömegek ízlésvilágát egyszersmind olyan irányban befolyásolta, amelybe természetesen illeszkedett pl. Balzac, Stendhal művészete is. Ilyen és hasonló okok (s ezek feltárására is a szocialista realizmus történetének megírása lenne hivatott) rávilágíthatnak a szocialista realizmus és a nagyrealizmus elméleti összekapcsolásának történeti okaira, még ha elméleti mentséget nem is nyújtanak. Mindez nemcsak a hagyományok és a XX. századi polgári művészetek szűkkeblű értékelésére vezetett, de az új szocialista kultúra fejlődésére is fékező hatással volt.

Másrészt Lukács György nézeteinek egyes következtetéseit a szektás gyakorlat is támogatta. Jellemző, hogy az 1949–1950-es Lukács-vita során, amely egyes elemeiben a személyi kultusz ideológiai megalapozását is célozta, a magyar pártvezetés fel tudta ugyan tárni Lukács György nézeteinek számos jobboldali vonatkozását, más helytelen konzekvenciáira azonban, ha hallgatólagosan is, épített. A nagyrealizmus esztétikájának ugyanis megfelelt az a szektás gyakorlat, amely művészetünket és művészetszemléletünket elszigetelte a szocialista realizmusnak Brecht, Aragon és mások művei által fémjelzett ágától; amely József Attila helyett Petőfiben jelölte meg a követendő esztétikai ideált, s a politikai bizalmatlanság miatt adminisztratív intézkedésekkel szigetelte el a közönséget a XX. századi polgári irodalomnak nemcsak viszonylagos értékeitől (Joyce, Proust, Kafka), de kritikai realista műveinek nagy részétől is (Steinbeck, Martin du Gard, O'Neill, Hemingway, másrészt Sartre, Dürrenmatt egyes művei stb.).

Az elméleti és gyakorlati torzulások mellett sok probléma adódott abból is, hogy megfelelő vitalégkör híján nem tisztázódott néhány alapvető elméleti kérdés a marxista realizmus-felfogással kapcsolatban. Az ismeretelmélet esztétikai alkalmazása nem vette következetesen figyelembe a művészet sajátosságait, nem fordított kellő gondot a tükrözési folyamat átmeneteinek vizsgálatára, az objektív valóság és az alkotói szubjektum dialektikus kapcsolatainak elemzésére, a tükrözés aktív oldalának hangsúlyozására stb. Nem volt képes tisztázni viszonyát az egyes stílusirányzatokhoz sem. Történeti alkalmazása nemcsak a realizmus–antirealizmus mereven értelmezett harcának fogta fel a művészetek egész történetét, de olyan terminológiához vezetett (antik realizmus, romantikus realizmus, shakespeare-i realizmus stb.), amely elfedte az objektíve létezett stílusirányzatok jellemző esztétikai sajátosságait. Ez a felfogás lényegében kiszolgáltatta a történeti stílusirányzatok vizsgálatát a polgári tudománynak, illetve úgy utasította el a hamis polgári stílustörténeti koncepciókat, hogy hallgatólagosan felmentést adott az ezek alapját képező objektív összefüggések marxista elemzése alól. Az elméleti stagnálás miatt kidolgozatlan maradt egyes művészeti ágak (pl. a zene, az építészet), sőt az irodalmon belül is egyes műfajok (a líra) problematikája.

A MAI VITÁK

Mindezek miatt mai kérdéseink így hangzanak: mi a művészi ábrázolás tulajdonképpeni tárgya, illetőleg mi a viszony a műalkotás folyamatában és eredményében az alkotó és az objektív valóság közt; mi a realizmus és a művészi ábrázolás egymáshoz való viszonya; melyek a művészet s ezen belül a realizmus határai; mi a viszony a realizmus és az egyes történeti stílusirányzatok közt; módszer-e a realizmus vagy stílustörténeti kategória? E kérdések előtérbe kerülése a marxista esztétika történetének kétségtelenül egy újabb periódusa. Jellemzője, hogy a közvetlen, revizionista támadások visszaverése után a vita most már elsősorban különböző marxista álláspontok vagy legalábbis marxista indíttatású, szobjektíve jóhiszemű nézetek mérkőzéséből áll, s benne az alkotó jelleg kerül előtérbe. A publikációs politika és a kritikai művészettörténeti gyakorlat, de mindenekelőtt a szocialista művészeti folyamat már döntött a leglényegesebb kérdésekben: a nagyrealizmus koncepciójába nem férő szocialista realista alkotások elismerésében, a szocialista realizmus stiláris „függetlenségében”, a viszonylagos polgári értékek méltánylásában. Ez még sürgetőbbé teszi a szükséges elméleti következtetések levonását, annál is inkább, mert a realizmus és a szocialista realizmus marxizmuson belüli vitája elválaszthatatlan a marxista és a polgári esztétika, a szocialista realista és a polgári művészet harcától, végül is attól az ideológiai harctól, amely a két világrendszer között folyik.

Vessünk ezek után néhány pillantást a realizmust és a szocialista realizmust érintő marxista vagy marxista indíttatású mai nézetekre.

A „PARTTALAN” REALIZMUS

Az egyik ilyen áramlatot Roger Garaudy és Ernst Fischer képviselik. Törekvésük elsősorban a realizmus és az érték fogalmának merev azonosítása ellen irányul. Állásfoglalásuk azonban annyira kitágítja a realizmus fogalmát, hogy ez egyrészt e kategória esztétikai értelmének elvesztéséhez vezet, másrészt elvileg lehetetlenné teszi a polgári dekadencia elleni harcot.

Garaudy tanulmányának[8] egyik fő vonása az, hogy a visszatükrözés-elmélet vulgarizált változatával szemben megkülönböztetett nyomatékkal hangsúlyozza az alkotó szubjektív jelenlétének fontosságát, az alkotói folyamat aktív, teremtő jellegét. Ha csupán a művészi visszatükrözés passzív értelmezésének korrekciójáig menne, egyet is lehetne érteni vele. Ezen a határon azonban túlmegy, amikor a művészetet, a műalkotást nem egyszerűen a művész szubjektív aktivitása és az objektív valóság dialektikus kapcsolataként értelmezi, amelyben végül is ez az utóbbi a döntő, hanem felborítja ezt a dialektikus kapcsolatot, mégpedig az alkotói szubjektum javára. A művész formáló erejét, teremtő aktivitását oly mértékben hangsúlyozza, hogy ezzel szemben szinte teljesen másodlagossá válik az, ami a művészi ábrázolásnak mégiscsak végső tárgya: a tudattól független, objektív valóság. Számára a művészet elsősorban mint átalakítás, teremtő átformálás jelenik meg; jórészt figyelmen kívül hagyja, hogy az objektív valóság ilyen művészi „újrateremtése" egyaránt magában foglalhatja a valóság meghamisítását és a valóság mélyebb feltárását; figyelmen kívül hagyja, hogy a művészi alkotás végső soron mégiscsak az objektív valóság ellenőrzésére, az azzal való szembesítésre szorul. Egyik legutóbbi cikke is[9] szinte teljesen háttérbe szorítja a művészet megismerő szerepét. A műalkotást olyan modellként értelmezi, amely „összekapcsolja az embert a világgal". Fejtegetései során azonban mindvégig homályban marad ennek a kapcsolatnak a természete, főként az, hogy mi a modell hitelességének, realitásának mércéje. Azt írja, hogy „a gyakorlat elsőbbsége különbözteti meg a dialektikus materializmust minden premarxista megnyilvánulástól". A gyakorlaton azonban sohasem ennek ismeretelméleti ellenőrző funkcióját érti, hanem egyoldalúan az alakítást, a formálást, „a teremtő kezdeményezést". Garaudy elméletében végül is a művész alakító, formáló aktivitása a tulajdonképpeni valóság. Ezen az elvi alapon igazolja a kubizmust, pontosabban a kubisták „realizmusát", s teremt általában elméleti alapot minden, a valósággal képi-funkcionális kapcsolatot nem tartó művészi absztrakció igazolásához. (Lásd különösen a „Marxista gondolat hetén" 1964-ben elhangzott felszólalását.) Azzal az állításával pedig, hogy „nincs olyan művészet, mely ne volna realista, vagyis amely ne külső és tőle független valóságra vonatkozna", közös nevezőre jut az általa vitatott dogmatikus állásponttal, hiszen a realizmus fogalma nála is azonosul a művészetével. A dogmatikus realizmus-felfogás egy sor művészi értékkel bíró alkotást kirekesztett a realizmus, sőt a művészet köréből. Garaudy elmélete alapján viszont minden alkotás realista, és szükségképpen a művészet körén belül marad. Garaudy kérdésfeltevése így hangzott: „Stendhalból és Balzacból, Courbet-ból és Repinből, Tolsztojból és Martin du Gard-ból, Gorkijból és Majakovszkijból kielemezhetjük egy nagy realizmus ismertető jegyeit. És mit csinálunk, ha Kafka, Saint-John Perse vagy Picasso művei nem felelnek meg ezeknek az ismérveknek? Ki kell-e zárnunk őket a realizmusból, vagyis a művészetből? Vagy ellenkezőleg, a realizmus meghatározását kell kinyitni és kiterjeszteni, s ezeknek a századunkra jellemző műveknek a fényénél a realizmus újabb dimenzióit kell felfedezni, melyek lehetővé teszik, hogy ezeket az új hozományokat hozzákapcsoljuk a múlt örökségéhez?" Ha nyilvánvaló is a helyes szándék, amely az értékek kirekesztése, ellentmondásos művek teljes megtagadása ellen irányul, a kérdésfeltevés paradox módon a dogmatizmus rejtett továbbéléséről, nevezetesen az érték és a realizmus merev azonosításáról tanúskodik. A kérdést ő is a dogmatizmus hatása alatt tette fel, mert feltételezte, hogy valamely érték viszonylagos elismerése nem képzelhető el másként, mint a realizmus „menlevelével". A realizmus ilyen jellegű kitágítása, lényegében megsemmisítése, azonban nem éri meg a nyereséget, sőt, ez a nyereség meg sem kívánja ezt az elvi áldozatot.

---

[8] *R. Garaudy:* D'un realisme sans rivage. Párizs 1963. Lásd Parttalan realizmus? Európa Könyvkiadó 1964. 21–184. old.

[9] Ernst Fischer és a marxista esztétikai vita. Lettres Françaises, 1964. július 29.

Ernst Fischer állásfoglalásai[10] sokban hasonlóak Garaudyéihoz, s elvileg ugyanarra az eredményre jutnak. A Kafka-kérdéssel kapcsolatban mutatkozott meg legvilágosabban az, hogy a realizmus feloldása egyben – akarva-akaratlan – a dekadencia létének elvi kétségbevonásához vezet. Érdekes módon, ebben a vonatkozásban különbséget kell tennünk Garaudynak, Ernst Fischernek (valamint a Kafka-vita számos részvevőjének) Kafka-elemzése és levont elméleti konzekvenciái közt. Mind Garaudy, mind Fischer ugyanis jelzi Kafka korlátait. Így Garaudynál végigvonul az a gondolat, hogy Kafka „az elidegenedést az elidegenedésen belül" ábrázolta. Fischer is így ír: „A szatirikus Kafka sem emelkedik fölébe a nyomasztóan ránehezedő világnak" (ami egyébként önellentmondás, mert a szatíra már eleve az ábrázolt tárgy fölé kerekedést tételezi fel). Mégis mindketten a realizmus határán belülre kívánják vonni Kafka művét. Fischer azon az alapon, hogy Kafka ugyanúgy nem mutat kiutat, mint a XIX. század egyes nagy kritikai realistái, ezért ő is a maga korának kritikai realistája lehet. Ahogyan erre számos tanulmány rámutatott,[11] Kafka abszolutizálta az elidegenedést, metafizikus jelleggel ruházta fel, s a valóság egy oldalát az emberi lét egészére vetítette ki. Kétségtelen, hogy műve nem az imperializmus, az elidegenedés apológiája, de az is bizonyos, hogy tiltakozásának egyedüli tartalma a félelem, a tragikum nélküli pesszimizmus, ezek pedig a dekadenciának a vonásai. Kafka műve esztétikailag az intenzív totalitás alapján, világnézetileg az imperialista atmoszférának való maradéktalan alárendeltsége miatt határolható és határolandó el a realizmustól, amely épp az összefüggések éreztetése révén – s mindegy, hogy milyen eszközökkel: mítosszal-e vagy szimbólumokkal –, de a jelenségek motiválására, birtokbavételére, nem pedig misztifikálására törekszik. Ettől teljesen független annak az elismerése, hogy bizonyos tudatállapotot Kafka nagy művészi intenzitással fejezett ki, s hogy ilyen értelemben értéket is képvisel.

---

[10] Hozzászólás a liblicei Kafka-konferencián. 1963. május. A. Kurellának adott válasza: A tavasz, a fecskék és Franz Kafka. Tagebuch, 1963. II. sz.

[11] *J. Knyipovics:* Franz Kafka. Inosztrannaja Lityeratura, 1961. 1. sz., *Erwin Pracht:* Präzisierung oder Preisgabe des Realismus-Begriffs. Sonntag, 1964. 10–11. sz. Lásd erre vonatkozóan *R. Garaudy:* Parttalan realizmus?

Melyek ennek a Garaudy- és Fischer-féle megközelítésnek az eredményei, a negatívumai és a tanulságai? Felhívta a figyelmet arra, hogy a realizmus és az érték merev azonosítása nem helyes, hogy e tévedés korrigálása számos elhanyagolt művészeti jelenség marxista „birtokbavételét" követeli meg; az elemzések kitűnően ragadnak meg egyes konkrét értékeket, amelyeknek figyelembevételéről valóban nem mondhatunk le; figyelmeztettek az alkotói egyéniségnek, az alkotás aktív jellegének fontosságára, gondosabb elméleti kimunkálásának szükségességére; egyes kérdésfeltevésekkel, észrevételekkel hozzá is járultak ehhez. A „parttalan realizmus" elmélete sem alkalmas azonban a dogmatikus torzítások megszüntetésére, mert maga is rokon velük, és a polgári művészet kritikájához sem szolgáltat alapot; ellenkezőleg, e tekintetben egyenesen leszerelő jellegű.

A REALIZMUS MINT MÓDSZER

A hallatlanul gazdag realizmus-vita felettébb összetett anyagából kiszűrhető másik jellemző álláspont az, amely Lukács György nagyrealizmus-elméletének nyomában jár, azzal a lényeges különbséggel, hogy igyekszik következetesen elhatárolni magát mindazoktól az elméleti torzításoktól, amelyek Lukácsnak a XIX. századi irodalomra korlátozott szemléletéből fakadtak. E szerint a felfogás szerint a realizmus alkotó módszer, esztétikailag pedig értékmérő kategória, s nagyjából az értendő rajta, amiről fentebb mint Lukács nagyrealizmus-elméletének helyes magváról szóltunk (a valóság belső összefüggéseinek, tartós törvényszerűségeinek feltárása, az intenzív totalitás, a különösség, az emberközpontúság stb.). Különös nyomatékkal hangsúlyozza, hogy a realizmus tartalma és struktúrái a történelem folyamán változtak, illetőleg különböző feltételek között egyidejűleg is sajátos minőségeket kaptak (pl. a korábbi nézeteit módosító Nyedosivin).[12] Sőt ezen a koncepción belül – éppen a realizmus történelmi konkrétsága tekintetében – további lényeges nézetkülönbségek is vannak: többen egy csupán a polgársággal együtt fellépő realista módszer történelmileg konkrét megnyilatkozásairól beszélnek.

---

[12] Voproszi Lityeraturi, 1957. 3. sz.

E koncepció szerint tehát a szocialista realizmus egy mindig is létezett (vagy a polgári társadalommal együtt keletkezett) realizmus fejlődésének a legmagasabb, a marxista–leninista világnézeten alapuló módszere, amely – ha nem is közvetlen és nem is formai, de mindenesetre módszerbeli analógiái révén – közelebb áll a XIX. század és általában a művészettörténet realista hagyományaihoz, mint az általa egyes elemeiben asszimilált nem realista (főként XX. századi) avantgard-irányzatokhoz. Ez az álláspont ugyanis – s ez a nagyrealizmustól való további elhatárolódást jelent – nem köti a maga realizmus-fogalmát a XIX. századi stílushoz. „A realizmus nem diktál semmiféle kötelező ábrázolási módszert, stílust, formát, lehetővé teszi a valóság igen sokféle ábrázolását, de az a lényeg, hogy igazi képet adjon az életről, az emberek gondolkodásáról és érzelmeiről."[13] Ez az álláspont, ha egyes képviselői fenntartják is a realizmus–antirealizmus harcának elméletét, az eddigieknél sokkal differenciáltabban törekszik azt értelmezni. Ez terminológiailag is kifejezésre jut abban, hogy „antirealizmus" helyett inkább a „nem-realizmus" kifejezést használja, de főként abban, hogy a művészet történetét a realista és a nem-realista tendenciák kölcsönhatásának rendszereként fogja fel. Feladja tehát a realizmus és az érték merev azonosításának elvét, elismeri, hogy a nem-realista alkotásoknak és tendenciáknak a fejlődésben szerepet játszó viszonylagos értékük van, s hogy ezeket az értékeket a realizmus magába ötvözheti. Elismeri így azt is, hogy a szocialista realizmus az egyes nem-realista vagy avantgardista irányzatok elemeit átalakítva felhasználhatja. Ezek alapján egyúttal kellően differenciált álláspontot tud elfoglalni a mai polgári művészettel szemben, amennyiben határozottan elkülöníti ennek kritikai realista tendenciáit, de nem-realista irányzatainak értékeit sem zárja ki a művészet köréből. Ugyanakkor ennek az álláspontnak az alapján – s ebben rejlik legfőbb jelentősége, egyben részleges igazolása – igen következetesen lehetett és lehet fellépni a polgári dekadencia művészete és művészetelmélete ellen.

De ez a realizmus-koncepció sem dolgozta ki kellő elmélyültséggel éppen azt a problémát, amelyet Garaudyék helyesen vetettek fel, de felemás módon oldottak meg: az objektív valóság és az alkotói szubjektum dialektikus kapcsolatát, főként a tükrözés aktív oldalának kifejező és esztétikai élményt keltő szerepének vonatkozásában. Elsősorban ezzel függ össze, hogy a nem-realizmus viszonylagos értékeit, fejlődésben betöltött szerepét inkább csak elvileg, deklaratíve ismeri el. Így az elmélet túlságosan általános marad, s művészettörténeti alkalmazása sem ösztönöz a tartalom és forma kapcsolatának vizsgálatára, még kevésbé az ilyen elemzésekből összegezhető stílustendenciák feltárására. Kétségtelen, hogy ezért ennek az elméletnek szembe kell néznie azzal a problémával, amelyet Tyimofejev így jellemez: „Ilyenformán konkretizálva a realizmus fogalmát, lényegében kénytelenek vagyunk e fogalom szükségszerű differenciálásának útjára lépni, amely elvezet bennünket a minden egyes nagy művész művében jelentkező egyéni realizmusig. Ha pedig e fogalom integrációjának útján haladunk, és megpróbáljuk meghatározni leginkább közös, leginkább állandóan előforduló sajátosságait, akkor olyan elvont meghatározásaihoz jutunk el, amelyeket legegyszerűbb megjelenési formájukban végeredményben a kezdetleges művészet alkotásaiban is felfedezhetünk."[14]

---

[13] *V. Scserbina:* A szocialista realizmusról. Voproszi Lityeraturi, 1957. 4. sz. Lásd Realizmus és modernizmus. Gondolat Kiadó 1959. 33–74. old.

E koncepció álláspontja abban a kérdésben is problematikus, hogy milyen módon ítéli meg a szocialista realizmusnak a hagyományokhoz való viszonyát. Az elmélet összefüggésében ugyanis következetlenség nélkül nem állítható az, hogy a szocialista realizmus teljesen „nyílt", „elfogulatlan" a hagyományokkal szemben, mert ha nem is stiláris, de módszerbeli analógiák jobban összekapcsolják a korábbi realista tendenciákkal, mint az asszimilált nem-realista irányzatokkal. A szocialista realizmus áthasonító, stílusszintetizáló erejének passzív elismerése teszi az elmélet alkalmazását, kritikai gyakorlatát – különösen a polgári művészet formai megoldásaira is építő szocialista realista alkotások fel- és elismerésében – bátortalanná.

Nyilvánvaló, hogy ennek az elméletnek mindenekelőtt arra van szüksége, hogy művészettörténeti alkalmazása során ellenőrizzék igazságait és gazdagítsák ezeknek körét. Csak ilyen úton munkálható ki igazán ennek a teóriának egyik igen fontos terminusa, nevezetesen az, hogy mit ért a realizmuson mint módszeren. Az erre vonatkozó elméleti fejtegetések[15] meglehetősen homályosak és túl általánosak. Ezek a megoldatlan problémák nemcsak ennek az elméletnek a történelmi alkalmazhatóságával szemben támasztanak fenntartásokat, hanem közvetlenül a szocialista realizmus eszmei-művészi orientálásának kérdéseit is érintik.

A STÍLUS-REALIZMUS ELMÉLETE

Egy másik, a realizmus-vitában kikristályosodott felfogás a művészetek fejlődését a történelmileg konkrét stílusirányzatok folyamatának, kölcsönhatásának fogja fel; arra törekszik, hogy az egyes korstílusok, stílusirányzatok, stílusváltozatok jellemzőit leírja, marxista módon (főleg gazdaságilag, társadalomtörténetileg) értelmezze, rendszerezze stb. Ez a megközelítés erősen leíró (elemző) és történeti szempontú. Felfogásában a realizmus nem módszer és nem esztétikai kategória, hanem történelmileg kialakult (elvileg mindegy, hogy mikortól meddig számított) stílusirányzat. E felfogás egyelőre azt hangsúlyozza, hogy a szocialista realizmusnak nincs megkülönböztetett kapcsolata a korábbi polgári realizmussal mint stílusirányzattal, elvileg kötetlen a hagyományokkal szemben, egyenrangúan használ és felhasznál mindent, általában a hagyományokhoz való viszonyát aktív szintetizáló ereje jellemzi. E felfogás szerint (illetve egyes képviselőinek álláspontja szerint) a korstílusok, stílusirányzatok csak kezdeti szakaszaikban kötődnek szorosan egy-egy osztály ideológiájához, bírnak meghatározott ideológiai tartalommal; a további fejlődés során azonban (a nyelvhez hasonlóan) elvesztik osztályjellegüket, és különböző, akár egymással ellentétes eszmei tartalmak hordozására is alkalmassá válnak. Eszerint a szocialista realizmusnak is van egy „realista" és egy „nem-realista" formanyelvű ága, s ugyanígy a mai polgári irodalomban is megtalálható mind a két tendencia. A világnézeti harc tehát az egyes stílusirányzatokon belül folyik vagy folyhat. Ezért a szocialista realizmus nem ilyen vagy olyan stílusirányzattal áll harcban, hanem az ezek egyike vagy másika révén jelentkező nem-szocialista vagy ellenséges ideológiákkal, s ezektől határolódik el. Ennek a megközelítésnek következetes keresztülvitele esetén a „szocialista realizmus" kifejezésen belül a „realizmus" terminusa elveszti értelmét.

---

[14] *Tyimofejev:* Az irodalomelmélet alapjai. Moszkva 1963. 87. old. (oroszul.)

[15] *J. Borev:* A művészeti módszer természetéről. Voproszi Lityeraturi, 1957. 3. sz. (oroszul.)

Ez az álláspont eredményesen vitatkozott azzal a dogmatikus elmélettel és gyakorlattal, amely egy adott stílusirányzatot esztétikai normává emelt, illetőleg az esztétikai norma elengedhetetlen részévé tett. Nemegyszer figyelmen kívül hagyta azonban azt a veszélyt, hogy az eltorzított realizmus-elmélet ellen küzdve nemcsak a szükséges helyesbítést végzi el, hanem a realizmust pusztán stílustörténeti kategóriaként fogva fel, le is mond a marxista esztétikának egy értékelő, a valósággal szembesítő alapelvéről. Ez a koncepció ugyanis – számos eredménye mellett – egyelőre bizonytalanságot mutat az értékkritériumokat illetően. Helyesen hadakozik a stílusigényű esztétikai normák ellen, de rendszerint megkerüli az objektív esztétikai norma pozitív kifejtését, vagy csak deklaratív módon utal a valósággal való szembesítés szükségességére; a művészi sajátosságok érzékenyebb figyelembevételével hozzájárul a marxista esztétika filozófiai-ismeretelméleti egyoldalúságának meghaladásához, de nem ösztönöz az esztétikai kritériumok, értékmérők további kimunkálására. A stílusirányzatok gazdasági-társadalmi magyarázatát olykor létezésük igazolásává egyszerűsíti; ezzel elmossa az egyidejű jelenségek értékkülönbségét, viszonylagossá teszi a fejlődés fogalmát stb. A szocialista realizmus szempontjából ez az álláspont hajlamos arra, hogy a szocialista realista művészetet (s ezen belül a pártosságot) azonosítsa a marxista világnézettel. Ez termékeny korrekciója lehet a realizmust módszerként felfogó álláspont előbb ismertetett egyoldalúságának, lemond azonban a valóság optimális tükrözését jellemző törvényszerűségek vizsgálatáról, s ezzel vértezetlenné válik az esztétikai relativizmussal szemben.

*

E felfogások és nézetek vitatása megmozgatta a marxista eszétika hosszú ideig stagnáló elméletét, és világossá tette, hogy ennek továbbfejlesztéséhez nélkülözhetetlen a szocialista realista művészet történetének és elmélete történetének a feldolgozása. A viták ráirányították a figyelmet a marxista esztétika eddig kellőképpen ki nem munkált területeire – nevezetesen az alkotó egyéniségnek, a világnézetnek az alkotási folyamatban betöltött szerepére, a realizmusnak mint módszernek a stílusirányzatokhoz való viszonyára stb. –, és konkrét eredményeket értek el több elméletileg helytelen nézet kritikájában. Mindezzel segítik a szocialista realizmus elméletének további kibontakoztatását, s ezzel együtt az alkotó és a kulturális szervező munkát is.

A vita lezáratlansága, sőt továbbra is kívánatos volta korántsem jelenti azt, hogy a szocialista realista művészet folyamatából – a marxista esztétika legjavának felhasználása révén – ne vonhatnánk le a szocialista realizmusnak olyan esztétikai alapelveit, amelyek a művészetet, valamint a kritikát és a közönséget helyesen orientálhatják. Ezt annál is inkább szükséges hangsúlyozni, mert a viták sokakban a marxista esztétika bizonytalanságának vagy éppen „válságának" téves hiedelmét keltették.

II

A SZOCIALISTA REALIZMUS KORSZERŰSÉGE

A munkásmozgalom kibontakozása, a szocialista társadalmi rend megszületése új fejezete az emberi történelemnek. A szocializmus igen fiatal, még az osztálytársadalmak legutolsó formációjához, a több százados polgári társadalomhoz képest is. Annál kézzelfoghatóbb történelmi dinamizmusa, térhódításának egy emberöltőn belül is tapasztalható gyorsasága, társadalmi, gazdasági, politikai és ideológiai sikereinek átütő ereje.

Az ugyancsak fiatal, alig hat évtizedes múltra visszatekintő szocialista realizmus ennek az új társadalmi történelmi tartalomnak művészi megjelenése, a munkásmozgalomnak, a szocializmus építésének gyakorlatán és a marxizmus–leninizmus forradalmi elméletén alapuló művészet, a proletárforradalmak és a szocialista világrendszer kialakulása korának művészete.

A szocialista realizmus korhoz kötöttségét, jelentkezésének történelmi összefüggéseit azért kell szem előtt tartanunk, mert enélkül nem érthetők meg leglényegesebb sajátosságai.

A szocialista realista irodalom és művészet az első a történelem folyamán, amely a társadalmi mozgás alapvető törvényszerűségeit felismerő tudományos világnézeten, a marxizmus–leninizmuson alapszik. Olyan kor művészete, amelyben a marxizmus–leninizmus, a párt vezette munkásosztály felléptével tudatossá vált a társadalmi lét formálása. A proletárforradalmak, mindenekelőtt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a világtörténelem első tudományosan megalapozott, előkészített és vezetett forradalmai voltak; a szocializmus a világtörténelem első olyan társadalma, amelynek legdöntőbb kritériumai tudományos szinten még létrejötte előtt megfogalmazhatókká váltak. A mi korunknak történelmi lényege ez a tudatos társadalomformálás, a szocialista realizmus tudatossága pedig ennek a társadalomban végbement minőségi változásnak, ennek a történelmileg lényegesen újnak a tükröződése a művészetek történetében.

A művészi pártosság sem létezhetett a munkásosztály történelmi fellépte előtt. Létrejötte elválaszthatatlan attól a történelmileg újszerűtől, amit a munkásmozgalom az osztályharcok történetében jelentett. A munkásság küzdelme ugyanis a világtörténelem legszervezettebb és legtudatosabb osztályharca, s a történelmi fejlődésnek olyan fokán ment és megy végbe, hogy szükségképpen világméreteket ölt. Szervezettsége és tudatossága a mozgalmat vezető pártban összpontosul. A pártosság ebben az összefüggésében nem egyéb, mint az osztályharc új sajátosságainak következménye és tükröződése a munkásmozgalommal azonosuló, azt támogató művészetben. A pártosságban az az igazság fejeződik ki, hogy a marxista–leninista világnézetű művészet nem csupán egy osztály elméletén, de egy osztály mozgalmán, a történelem legszervezettebb és legöntudatosabb mozgalmán is alapszik.

A marxizmus–leninizmus világnézetének közvetítésével, a történelmi korszak sajátosságából adódik a szocialista realista művészet humanizmusának újszerűsége is. Csak a munkásmozgalom talaján jöhetett létre olyan világnézet, amely nemcsak tudományosan magyarázza, hanem meg is változtatja a világot. Hogy a marxizmus–leninizmus értelmesnek tudja az emberi létet, az elválaszthatatlan a munkásmozgalom társadalmi gyakorlatától, attól a felismeréstől, hogy az ember harmonikus kibontakozása, teljes szabadsága csak az élet anyagi alapjainak, a társadalmi rend gyökeres megváltoztatásának, a szocializmus felépítésének révén lehetséges. Ebből következik a szocialista humanizmusnak az emberi érdekek minden eddigi képviseleténél nagyobb fokú realitása, cselekvő és közösségi jellege, a társadalmi valóság megismerhetőségének és megváltoztathatóságának alapján a fejlődő, haladó, értelmes emberi lét igenlése. A humanizmusnak ez a társadalmilag-történelmileg új tartalma hatja át a szocialista realizmust, s ennek magasrendű művészi kifejezésében rejlik történelmi hivatása.

Mindebből szervesen következik a szocialista realizmus társadalmi szerepének az eddiginél nagyobb fokú intenzitása: a legszélesebb tömegek törekvéseit fejezi ki és a legszélesebb tömegekre kíván hatni. A szocialista realizmus formája ezért demokratikus, közérthető. Stílus tekintetében egyik ága a XIX. századi kritikai realizmus hagyományához kapcsolódott (az irodalomban pl. Gorkij, A. Tolsztoj, Solohov és mások), más törekvései viszont azt bizonyítják, hogy a polgári társadalommal szemben humanista tiltakozást is kifejező egyes izmusok művészi tanulságait és eredményeit is képes átalakítva felhasználni. (Aragon, Brecht, Éluard, József Attila és mások művészete.) A szocialista realizmus tehát feltételezi a stílusok gazdagságát, sokféleségét, s az egyes régi és újabb stílusirányzatok elemeit, eszközeit, eredményeit alkotó módon szintetizálja.

TUDOMÁNYOS VILÁGNÉZET ÉS PÁRTOSSÁG

A művészet teljes, életszerű és közvetlen összetettségében ragadja meg a valóságot, eltérően a tudományoktól, amelyek speciális vagy részvonatkozásban tárják fel. Képszerű megközelítésének lényege is abban áll, hogy az élet számtalanul sok vonatkozását egyidejűleg és a maguk eleven mozgalmasságában, a lényeg és a jelenség egységében tárja fel, hogy érdeklődése az élet komplex teljességére irányul. A művészet nemcsak az emberi lét összetettségét fogja egybe, hanem természeténél fogva a teljes emberre hat, az egyes embert sokoldalúan (világnézetileg, filozófiailag, pszichológiailag, érzelmileg, indulatilag) mozgatja meg, neveli, s részesíti esztétikai élményben. A művészi adottság is olyan készségekben rejlik (érzékenység, beleélő képesség, egy-egy művészeti ág formanyelve iránti érzék stb.), amelyek révén hatványozott mértékben képes az emberi lét összetettségét felfogni és kifejezni.

A világnézet a világra mint egészre (és az embernek e világban elfoglalt helyére) vonatkozó nézetek összessége, a filozófiai, tudományos, politikai, etikai és esztétikai nézetek egész rendszere és módszere. Kialakultsága attól függ, hogy az összes vonatkozásokban milyen mértékig képes egységes választ adni az ember és a valóság viszonyára.

A művészet és a világnézet kapcsolata ezért mindig mélyebb és állandóbb, mint a művészeteknek egyes tudományokkal való kapcsolata. Következik ez a világnézetnek a művészetekéhez hasonló összetettségéből, abból az összegező, integráló tulajdonságból, amely – anélkül, hogy sajátosságaikat érintené –, mindkettőjüket jellemzi. Főként ezzel függ össze az, hogy a világnézet befolyásolja az alkotási folyamat egész menetét, a jelenségek kiválasztását, értékelését, értelmi és érzelmi elrendezését, a tárgyak és a feldolgozás módját, továbbá, hogy a világnézet mindig a műalkotás egészében és sohasem annak valamely kiragadott részében nyilvánul meg, s válik – a mű esztétikumának rangja és iránya szerint – társadalmi hatóerővé.

A világnézetnek a művészetben betöltött szerepe osztálymeghatározottsága révén kap konkrét tartalmat. Azaz a művészet, a benne szükségképpen megnyilatkozó világnézet révén, tényleges állásfoglalássá lesz az osztályharcban, a társadalmi haladás mellett vagy ellen; amin sem a művész ellenkező hiedelme, sem az állásfoglalás közvetettsége nem módosít. A világnézet vagy segítsége, vagy gátja a valóság művészi megragadásának, attól függően, hogy az általa képviselt osztály vagy réteg milyen (haladó vagy reakciós, ellentmondásos) szerepet tölt be az adott társadalmi-történelmi viszonyok között, s milyen mértékben van érdekelve az objektív társadalmi valóság lényeges összefüggéseinek, tendenciáinak feltárásában, illetve leleplezésében. Ugyanakkor a művészetben sohasem elvont, tudományos értelemben vett osztály- (réteg-) szemléletként érvényesül a világnézet, hanem szükségképpen magában foglalja a művész életének, személyes tapasztalatainak, motívumainak egész rendszerét is. A világnézet meggyökerezettségének ereje, szubjektív elsajátítottságának mértéke szerint, elsőrendű forrása a művészi meggyőzés személyes mozzanatokat is feltételező hitelének, a sajátosan esztétikai hatás szuggesztivitásának is.

A szocialista realizmus a munkásosztály világnézetén, a marxizmus–leninizmuson alapszik. A társadalom alapvető mozgástörvényeinek ismerete megkönnyíti az irodalom és a művészetek számára a jelenségek felismerését és értelmezését, a valóságban való tájékozódást, kedvező lehetőségeket nyit a társadalmi élet törvényszerűségeinek művészi megragadására.

A marxista–leninista világnézet aktív, cselekvő jellege nyilatkozik meg a szocialista realista művészetek pártosságában. Ez – ahogyan Lenin emlékezetes 1905-ös cikke máig ható érvénnyel jellemezte – a művészetnek a társadalmi valósággal való újszerű kapcsolatát jelenti. A pártosság a művészet általános osztályállásfoglalásának tudatos, közvetlen és nyílt vállalása, konkrétan a munkásosztály által a szocializmus győzelméért folytatott harc támogatása és kifejezése a művészet eszközeivel. Ez különbözteti meg a szocialista realizmust nemcsak a művészetek általános irányzatosságától, de a mai haladó humanista elkötelezettség ars poeticájától is, s ez állítja kibékíthetetlenül szembe a művészetek pártatlanságát, osztályfelettiségét, elkötelezetlenségét hirdető polgári művészettel és művészetelmélettel. Az osztályfölöttiség, az általános humanizmus hangoztatása csak formája a polgári művészetek objektív függésének és korlátozottságának; ezzel szemben a szocialista realizmus pártosságának tartalma a szabadság és az egyetemes emberi érdekek képviselete, amelynek történelmileg egyetlen lehetséges formája a munkásosztály harcához való szoros kötöttség. A polgárság a maga osztályérdekeit csalárd módon ma is az emberiség általános érdekeiként tünteti fel; a munkásosztály viszont azért hangsúlyozhatja minden területen, a művészet területén is a maga törekvéseinek kifejezett osztályjellegét, mert az ő érdeke – a szocialista társadalom megvalósítása – valóban minden dolgozó osztálynak, az egész emberiségnek az érdekét magában foglalja. A pártosság a marxista–leninista világnézettől áthatott művészet realizmusának is kulcsa. Pártosság és realizmus kapcsolatának az az elvi alapja, hogy a munkásosztály létérdeke a valóság feltárása, birtokbavétele és szüntelen meghaladása; a mozgalmával való azonosulás – mértéke szerint – feltétele, ösztönzője és iránytűje a művészetnek, amely sajátos eszközeivel ugyancsak a társadalmi mozgás lényeges, törvényszerű összefüggéseit, irányát, konfliktusainak természetét tárja fel. A pártosság és az objektivitás egybeesik. Dogmatikus szembehelyezésük a művészet esztétikai érvényét korlátozó irányzatossághoz, mechanikus azonosításuk pedig a realizmus és a szocialista realizmus közti különbségek revizionista elmosásához, a pártosság objektivista feloldásához vezet. A pártosság viszonylag közvetlen kapcsolatot teremt nemcsak a társadalmi valósággal általában, hanem a munkásmozgalommal, a politikával, a párt politikájával különösen is. Ez a viszony történelmileg új, s ezért még meg kell birkóznia a kialakulás nehézségeivel.

A művészetnek és a politikának a pártosságban megtestesülő kapcsolata politikai feltételektől is függ, s ezek a személyi kultusz idején részben hiányoztak. Ekkor ugyanis megbomlott a párt és a tömegek közötti kapcsolat, s ennek arányában felvetődhetett az a kérdés, hogy a néppel vagy a párttal tartson-e a művész. A személyi kultusz idején megtört az eszközök és célok, a taktika és stratégia egysége, s ennek arányában felvetődhetett a kérdés, hogy a művész a nemegyszer céllá emelt eszközöket vagy a tulajdonképpeni célokat szolgálja-e. A művészet részéről a pártosság érvényesülésének feltétele: a munkásosztály harcával, céljaival való érzelmi-akarati azonosulás, az, hogy a művész a marxista–leninista világnézetet ne pusztán megértse, hanem olyan meggyőződéssé érlelje, amely teljesen áthatja alkotói egyéniségét. Ezt éppen a művészetnek az a sajátossága követeli meg, hogy a művekben mindig jelen van a szerzői egyéniség. Az alkotói meggyőződés fogyatékossága, hiánya volt az egyik oka annak, hogy a művészet és a pártpolitika kapcsolata 1956-ban a művészet (főként az irodalom) és a politika ellentétévé torzult. A politikát és a művészetet végül is a munkásmozgalom valósága, világnézete, a feladatok és célok azonossága kapcsolja össze. Ebben a kapcsolatban – minthogy a szocialista forradalom és építés vezető ereje a munkásosztály pártja – a munkásosztály céljaival azonosuló művészet nem nélkülözheti az elsősorban eszmei útmutatáson alapuló pártirányítást. A párt sem nélkülözheti a szocializmusért folyó harcban a valóságfeltárásnak, a tudatformálásnak és ízlésnevelésnek olyan hatékony eszközét, mint a művészet.

Az irodalom és a művészetek pártirányítását már a burzsoázia megdöntéséért folyó harc is szükségessé tette. Még inkább érthető és szükséges ez a szocializmus építésének viszonyai közt, amikor a párt irányító tevékenysége szélesebb, sokoldalúbb, a gazdasági, társadalmi, ideológiai élet minden lényeges területére kiterjed, mégpedig nemcsak nemzeti, de nemzetközi összefüggésekben is.

A művészetek pártirányítása elsősorban eszmei irányítás. A párt a legszélesebb körű tudományos információk, a munkásmozgalom, a szocializmus építésének hazai és nemzetközi tapasztalatai alapján szüntelenül és alkotó módon fejleszti a marxizmus-leninizmust, alkalmazásával pedig meghatározza az alapvető cél eléréséhez szükséges legfontosabb távlati feladatokat és módszereket. Nyilvánvaló, hogy a szocialista realista művészet – amely a marxista–leninista világnézet alapján áll, s amely a maga eszközeivel ugyancsak általánosító összegezésekre, a törvényszerűségek, a valóság megismerésére és megváltoztatására törekszik – semmiképpen sem nélkülözheti a párt általános elemzéseit. Szűkebb értelemben pedig a párt eszmei irányítása nem egyéb, mint a nép, a társadalom, a szocialista építés művészi szükségleteinek megfogalmazása, közvetlen kifejezésre juttatása, valamint az eszmei-ideológiai bírálat kötelezettségének teljesítése. A pártirányításnak szerves része továbbá mindazoknak a világnézeti, kulturális, ízlésbeli akadályoknak az elhárítása is, amelyek a művészet és a tömegek közt fennállnak. A párt az oktatás és a népművelés segítségével mind kedvezőbb feltételeket teremt a művészetek befogadása számára; a legjobb művészeti alkotásokat a legszélesebb tömegekhez juttatja el, s a szocialista művészeti közvélemény kialakításával segíti az irodalom és a művészetek beilleszkedését a dolgozó nép életének egészébe. A pártirányítás végső soron a szocializmus tudatos, tervszerű társadalomformálásának szerves következménye, amely magasabb történelmi szintre emeli, korszerűvé teszi a társadalmi törekvések és a művészetek mindig is fennállott kapcsolatát.

POLITIKA ÉS MŰVÉSZET

A pártirányítás szempontjából fontos a politika és a művészetek sajátosságainak figyelembevétele. Az irodalomnak és a művészetnek a maga eszközeivel kell szolgálnia a párt céljait, különben nemcsak önmagának, de a politikának is ártalmára van.

A művészetnek az a sajátossága, hogy sokoldalúan, egyidejűleg és a teljes emberre hat, minősíti társadalmi szerepét, s így felelősségének természetét is. A szocialista realizmus társadalmi tudatosságából következik, hogy az irodalomnak és a művészetnek bizonyos – ágazatonként és műfajonként különböző mértékű – szakmai tudományos ismerettel kell rendelkeznie az általa ábrázolt életterületről. Mind nagyobb szerepet betöltő feltétele ez az esztétikum hitelének, különösen olyan műfajokban, amelyeknek viszonylag közvetlen a valósághoz való viszonyuk (pl. szociográfia, riport). A „szakszerűség" azonban csak a műalkotás egészével és összhatásával kapcsolatban döntő kritérium. Alkalmi szakszerűtlenség miatt – amely pedig a gazdaságpolitikában, a politikában esetleg súlyos következményekkel jár – még jó lehet valamely regény, s fordítva: gazdaságpolitikailag, tudományosan helytálló észrevételekben gazdag regény esztétikailag sikertelen is lehet.

Ebből következik többek közt annak a nézetnek a tarthatatlansága is, amely pl. az irodalmat a társadalomszervezés és -irányítás tudományos elmélete és gyakorlata fölé helyezi, amely a művészeteknek – főként az irodalomnak – társadalmi vezető szerepet vindikál.

A politika a gazdasági-társadalmi élet mozgását a tudomány eszközeivel és módszereivel általánosítja, s cselekvése is tudományosan megalapozott. Bármilyen sok, az irodalom és a művészetek rendelkezésére állót meghaladó információ áll is a rendelkezésére, alá van vetve annak, hogy az élet minden területének komplex, tudományos birtokbavétele gyakorlatilag korlátozott. Nemcsak a teljesség értelmében – ez a tudomány és a művészetek számára egyaránt a megismerési folyamat végtelenségét tételezi fel –, hanem abban az értelemben is, hogy a politika számára a szaktudományok eredményeinek összefüggő általánosítása csak a tudományos világnézet szintjén lehetséges. Ezért a politika az ember végtelenül sokoldalú létét csak a természeti és a társadalmi mozgásformák legalapvetőbb törvényszerűségeinek erejéig képes összefüggően felfogni. A művészet és az irodalom viszont – sajátosságai révén – képes arra, hogy konkrétan, részletezően és személyes jelleggel, egyidejűen, egységben ragadjon meg igen sok vonatkozást, s így a tudomány és a politika számára az adott pillanatban nehezen megközelíthető, de valós összefüggéseket tárjon fel, és a marxizmus–leninizmus világnézete alapján értelmezzen.

A művészet és a politika viszonyában gondosan különbséget kell tenni a világnézet és a politika kapcsolatát illetően is. A szovjet elméleti irodalom, a világnézet jelentőségét hangsúlyozva, meggyőzően mutatott rá arra, hogy Engelsnek Balzacra vonatkozó megjegyzése csupán az író politikai nézeteinek (előítéleteinek) és realizmusának különválására utalt, nem pedig világnézetének és realizmusának különválására. Nem arról van tehát szó, hogy Balzac vagy Tolsztoj műve világnézetük ellenére vagy ettől függetlenül jött létre, hanem éppen ellenkezőleg: arról, hogy bizonyos (politikai, filozófiai, etikai stb.) vonatkozásban ellentmondásos világnézetük erejéig alkottak jelentőset. Ez a megkülönböztetés érteti meg azt a napjainkban is előforduló – bár kivételes – jelenséget, hogy egyes, a politikai kérdésekben más nézetet valló alkotók is hoznak létre szocialista realista műveket, illetve a párt politikájával egyetértők nem szocialista realista művet. Általában a világnézet és a politikai nézetek felcserélhetetlensége az alapja annak a művészetpolitikai álláspontnak, hogy a politikai lojalitás korántsem jelent ideológiai-világnézeti egyetértést is.

A politika a leggyakorlatibb tudomány, s mint ilyen, azonnal és a legközvetlenebbül reagál az osztályharc gazdasági, politikai, ideológiai mozgására. A publicisztika, természeténél fogva képes arra, hogy a politikának ezt a mozgékonyságát kövesse, a művészet azonban csak részben, mégpedig kisebb részében: egyes művészeti ágak bizonyos műfajaiban. A pártosság meg is követeli a művészet ilyen természetű lehetőségeinek, az aktuális művészi reagálásnak a kibontakoztatását. De a dogmatikus politikának egyik legnagyobb tévedése volt, hogy a politika napi igényeit mint pártosságot kérte számon a művészettől.

A politika és a művészet közti különbségek felvetése és kívánatos elemzése azonban csak a művészet és a politika szoros kapcsolatának, a pártosságnak a kibontakoztatását szolgálhatja. A revizionizmus legkülönbözőbb válfajainak közös jellemzője, hogy a politika és a művészet különbségeit ezek ellentétévé akarják formálni. A politika és a művészet termékeny kapcsolatára sok példát mutat a művészetek története, s a magyarországié különösen. Ezeket visszamenőlegesen is meghazudtolja az az álláspont, amely a művészetek és a politika általánosító szembehelyezésével a pártos író eszményét ma és nálunk is az ellenzéki író eszményével kívánja felcserélni.

A SZOCIALISTA REALIZMUS HUMANIZMUSA

A polgári társadalom egész szerkezete – a kizsákmányolás, a munkamegosztás, az eldologiasodás, az elidegenedés révén – elválasztotta egymástól a közéletet és a magánéletet, elszigetelte és elszegényítette az egyént. A polgári művészet legnagyobbjainak humanizmusa ezért jellemzően az adott társadalom kritikájaként, a tiltakozás, a leleplezés formáiban, bukások tragikumán, győzelmek csalódásain keresztül jutott érvényre, s leginkább csak idillekben, lírai illúziókban, moralizáló utópiákban kaphatott pozitív kifejezést. Az imperializmus beköszöntével a polgári művészetek még inkább alárendelődtek a kapitalizmus embertelen világának. A tiltakozás mindinkább az elszigetelt „én" szubjektív szabadságának önvédelmévé szűkült, s együttjárt a művészetek nagyfokú privatizálódásával, a közéleti kérdésfeltevés háttérbe szorulásával, az átfogó művészi világkép igényének feladásával, a társadalmi valóság művészi birtokbavételéről való lemondással. A polgári művészet szubjektív szándékát tekintve csak kis részben apologetikus, döntően az imperializmus világában élő ember rossz közérzetéről vall. Tiltakozása azonban egyre inkább elveszti kritikai jellegét, vagy ha megtartja is, a beletörődés kivetítése révén olyan történelmi szkepszissel, pesszimizmussal párosul, olyan életérzést áraszt, amely objektíve az adott helyzet fenntartóinak érdekeit szolgálja, s kiindulásának humanisztikus tendenciáit is megsemmisíti. A XX. század még értéket képviselő polgári művészetének korszerűsége legfeljebb a bomlás új meg új állomásainak jelzésében, annak dokumentálásában áll, hogy a polgárság nem képes megváltoztatni sorsát, még kevésbé az emberiségét. Ezzel függ össze – ahogyan az irodalom példája is mutatja –, hogy a XX. században azok a polgári írók voltak képesek a kritikai realizmus örökségét továbbvinni, a polgári társadalom humanisztikus bírálatát megadni, akik a munkásmozgalom, a szocializmus eszméinek irányában keresték a humanizmus útját (Anatole France, Theodor Dreiser, Romain Rolland), vagy akik szubjektíve nem osztoztak a kommunistaellenességben, s részben a marxizmus hatása alatt ábrázolták a társadalmi valóságot (Jack London, H. G. Wells, Bernard Shaw, R. Martin du Gard, Thomas Mann, Hemingway és sokan mások); a polgári keretek között maradt „harmadikutas" irodalmat is a marxizmus eszméinek figyelembevétele, részleges alkalmazása tette jelentőssé, s egyes műveit alkalmassá az imperialista társadalom bírálatára (az író Sartre, Dürrenmatt és mások).

Mindez annak a szocialista realizmusnak az erejét mutatja, amely az ösztönösséggel szemben a tudatosságot, az elszigetelt emberrel szemben a közösségi embert, az elvont választások dilemmáiban vergődő emberrel szemben az aktív hőst, az egyedi lét kérdései helyett az ezeket megoldó társadalmi élet problémáit, a szubjektív szemmel káosznak és zűrzavarnak látott világ helyébe a tudatos társadalmi cselekvés értelmes világát, a relativizmussal szemben a haladás gondolatát, a kétellyel, a pesszimizmussal szemben a tevékeny humanizmus biztonságérzetét és bizakodását hirdette és hirdeti. Gorkij, Solohov, Fagyejev, Majakovszkij, H. Barbusse, L. Aragon, P. Éluard, B. Brecht, J. Becher, A. Seghers, N. Hikmet, P. Neruda, N. Guillén, A. Nexő, V. Nezvál, József Attila írói-költői munkássága; Sztanyiszlavszkij, Mejerhold, Brecht színházművészete, Eizenstejn, Pudovkin, Dovzsenko, Csuhraj filmjei, Muhina, Guttuso, Siqueiros, Rivera, Orozco, Derkovits képzőművészeti alkotásai, Sosztakovics, Prokofjev zenéje s a szocialista realizmus annyi sok más alkotójának műve a társadalmi-történelmi gyakorlat ellenpéldája alapján állít művészi ellenpéldát a polgári művészet túlnyomóan tragikus emberszemléletével, távlattalanságával, illetve dekadens pesszimizmusával szemben.

MŰVÉSZET ÉS VALÓSÁG

A művészet a valóság emberi birtokbavételének és megváltoztatásának egyik sajátos formája és eszköze. Különbözik – a tudományos megismeréssel egyetemben – a praktikus érdekű köznapi megismeréstől, mert az objektív valóság mélyebb összefüggéseit, tartós törvényszerűségeit ragadja meg. De számos és lényeges ponton különbözik a tudományos megismeréstől is. A tudomány dezantropologizált, nagyfokú objektivitásra törekszik, „ellenséges" a szubjektivisztikus mozzanatokkal szemben, igyekszik kiküszöbölni ezeket; a tudós személyisége csak munkája során nyilatkozik meg, de nem, vagy csak elhanyagolható mértékben része a tudományos eredményeknek. A művészet ezzel szemben mindent, a tárgyi, természeti világot is a társadalmi lét összefüggésében, emberi vonatkozásában ragad meg; a művészetnek maga a művész is tárgya, s az alkotásnak az alkotói egyéniség elidegeníthetetlen, szerves tartozéka. A tudományos eredmény a szubjektumtól elvonatkoztatott társadalmi és természeti valóságnak elvont értelemben vett tükrözését adja; a művészet viszont az alkotó egész személyiségének részvételével hozza létre a műalkotást, újrateremt, művészi értelemben reprodukál.

A művészet e sajátosságaiból következik, hogy funkcióját nem lehet kizárólag társadalmi törvényszerűségeket feltáró szerepre, szoros értelemben vett tükrözésre korlátozni; a műalkotás értéke nem függhet egyedül az általa feltárt valóság merőben tudományos módszerekkel mért objektivitásától. De az is bizonyos, hogy a művészetek egyes szubjektív sajátosságainak egyoldalú hangsúlyozása is tévedéshez, az irodalom és a művészetek megismerő, ábrázoló funkciójának tagadásához vezet.

A marxista esztétika álláspontja szerint az irodalmat és a művészeteket a megismerő és kifejező funkció elválaszthatatlan egysége jellemzi. Elismerve a művészet valóság-megközelítésének komplex voltát, a műalkotás szubjektív és aktív formáltságát, változatlanul hangsúlyozza, hogy a művészet tárgya a társadalmi valóság. Elutasítja azokat a nézeteket, amelyek a művészet szerepét kizárólag meghatározatlan belső víziók kivetítésében látják. Vitázik azokkal, amelyek elismerik, hogy a valóság forrása a művészetnek, de tagadják vagy mellőzik azt, hogy a művészi megismerésnek tárgya is a valóság. Az a felismerés, hogy a művészetnek objektív tárgya van, az esztétika egész történetén végigvonul (ezért hívták a művészetet „utánzásnak" az antikvitásban, s nevezte „tükörnek" Shakespeare stb.), s ezt csak a dekadens áramlatok tették kérdésessé, legfőképpen a polgári dekadencia.

A művészetek ábrázoló és kifejező (újrateremtő) funkciójának egysége nem áll ellentétben a műalkotások objektivitásával, értékük mérhetőségével, végső soron a lenini tükröződési elmélettel.

A művészi érték legáltalánosabb jellemzői: az eredetiség és a maradandóság. Az eredetiséget természetesen nem az mutatja, hogy az alkotó mi újat hozott létre az adott művészeti ág formanyelvének eddigi eredményeihez képest. Az eredetiség kritériuma az, hogy képes-e a művész valami lényegesen újat, tartósan törvényszerűt feltárni a valóságból. Másrészt csak azok a művek maradandók – ahogyan ezt Marx a homéroszi eposzokkal kapcsolatban kifejtette –, amelyek egy történelmi korszak lényeges belső törvényszerűségeit a legnagyobb gazdagsággal tárják fel, mert épp ezzel képesek kielégíteni az emberiségnek a maga korábbi fejlődése iránt tanúsított érdeklődését. A művészi érték tehát egyrészt a művészetnek a valósághoz való viszonyától, a valóság lényeges törvényszerűségeinek, összefüggéseinek feltárásától függ. A társadalmi valóság azonban szükségképpen és kizárólag csak az alkotó művész aktív újrateremtő tevékenysége révén fejeződhet ki a művészi alkotásban. A művészi érték tehát ennek is függvénye. A kifejező esztétikák misztifikálják az alkotó tehetséget, a marxista esztétika viszont az alkotó művészt is a társadalmi feltételek és lehetőségek objektív rendszerében helyezi el, s ezzel racionálissá teszi az alkotói folyamatot és annak termékét. A tehetség számos eleme – érzékenység, fogékonyság, egy-egy művészi ág formanyelve iránti érzék stb. – valóban a művésszel veleszületett tulajdonság. De hogy az adottságok alkotásokban érvényesített művészi tehetséggé váljanak, az már társadalmi meghatározottságoknak, többek közt a művész világnézetének kérdése is. A puszta készségek mindig annak arányában juthatnak művészi érvényre, hogy az alkotó világnézete mennyiben gátolja ezen készségek társadalmi lényegre való irányulását, vagy mennyiben kedvez annak. Nagy alkotó az, aki egyéniségének maradéktalan kifejezése révén a valóság lényeges törvényszerűségeit képes ábrázolni, aki szubjektumának teljes művészi kifejezésre juttatása révén az objektív valóságot képes feltárni. A kifejező és megismerő funkció teljes egységének megvalósulása ebben a vonatkozásban a művészi alkotások sajátja.

A „szocialista realizmus" kifejezés azért találó és valóban esztétikai terminus technicus, mert a művészet specifikumából adódó, e két legfontosabb, egymástól elválaszthatatlan mozzanatra, a világnézet és valóságtartalom, közvetve: a kifejező és ábrázoló funkció összefüggésére, egységére utal.

A SZOCIALISTA REALIZMUS-KORUNK REALIZMUSA

A szocialista realizmus valóságfeltáró erejének, ábrázoló, megismerő szerepének záloga, hogy világnézete, pártossága révén a valóság megismerésében és aktív megváltoztatásában leginkább érdekelt osztály történelmi mozgalmához kapcsolódik. Ebből következnek realizmusának legáltalánosabb esztétikai jellemzői is.

A szocialista realizmus a valóságot összefüggésében ábrázolja. Ez azonban korántsem jelenti az extenzív teljesség igényét, azt a követelményt, hogy egy-egy műalkotás ténylegesen is az élet minden (vagy nagyon sok) összefüggését, összes (vagy nagyon sok) vonatkozását ábrázolja. Nem jelent tehát megkötöttséget sem a szűkebb értelemben vett tárgyválasztás, sem a műfajválasztás tekintetében. Jelenti azonban a szocialista realizmus társadalmi tudatosságából következő intenzív teljesség igényét és gyakorlatát. Azt a kötelezettséget, hogy az életnek valamely kiragadott, a művészi ábrázolás közvetlen tárgyát képező részmozzanata a maga beállításában, vonatkozásrendszerében a társadalmi valóság egészéhez kapcsolódjék, hogy a rész valóban az egésztől meghatározott részként jelentkezzék a műalkotásban. A szocialista realizmustól idegen minden olyan alkotás, amely valamely részjelenséget a maga kiszakítottságában emel általános, abszolút érvényre, mert ez mindig metafizikus és misztikus összefüggések „egységét", „totalitását" jelenti.

A szocialista realizmus a valóságot a maga társadalmi-történelmi konkrétságában ábrázolja. A marxizmus–leninizmus az ember érzés- és gondolatvilágát, az eszméket, erkölcsöket stb. nem önmagukban nézi, nem önmagukból magyarázza, hanem mint a társadalmi viszonyok, végső soron a termelési mód, a társadalmi lét által meghatározott, ezzel dialektikus kapcsolatban levő, ennek fejlődésével együtt változó tudatformákat. Ebből következik, hogy a művészet tárgya, az emberi valóság csak a társadalmi lét meghatározott körülményeinek viszonyában kaphat tényleges tartalmat, konkrét jelentést, esztétikai körvonalakat. A szocialista realizmus ennek tudatos felismerése alapján a társadalmi-történeti tartalom határozott, világos előtérbe állítására törekszik. Realizmusa – főként ennek révén – minden eddiginél teljesebben tárja fel azokat az összefüggéseket, amelyek az emberi tudatformák és az adott társadalmi viszonyok közt fennállnak. A szocialista realizmust legfőképpen társadalomtörténeti konkrétsága állítja szembe a polgári dekadenciára jellemző absztrakciós törekvésekkel, amelyeknek közös tulajdonságuk a művészet tárgyának a társadalmi-történelmi tartalomtól való megfosztása. Ennek enyhébb formája az „örök emberi", az „általános humánum" illúziós elvontsága; a társadalmi vonatkozások szélsőséges kiiktatása pedig a művészet dehumanizációjához, technicizálódásához, művészetellenes absztrakciókhoz vezet. A társadalmi-történeti konkrétság alapján áll szemben a szocialista realizmus mindenfajta akadémizmussal, ál-maisággal és sematizmussal is mint a rossz absztrakció különböző változataival. A szocialista realizmus nem zárja azonban ki, ellenkezőleg, feltételezi a valóság lényegének jobb megismerését szolgáló, de éppen ezért azzal mindig képi, funkcionális kapcsolatot tartó művészi absztrakciót. A szocialista realizmus számára éppen társadalmi-történelmi konkrétsága teszi lehetővé azt is, hogy hiánytalanul fejezze ki az emberi léttel általában együttjáró, jellemzően humánus alapélmények állandóságának és konkrét megvalósulásának objektív dialektikáját.

A szocialista realizmusnak jellemzője a társadalmi, történelmi változás, fejlődés iránti különös érzékenység, a társadalmi mozgás dinamikájának, irányának feltárására való képesség, a társadalmi, történelmi értelemben vett új megragadásának igénye és gyakorlata. Olyan új világot ábrázol, amelyben egyszerre zárul le az emberiség előtörténete, s formálódnak igazi történelmének alapjai. A munkásmozgalom, a szocializmus talaján alapvetően újszerű összefüggések, lehetőségek és kezdeményezések rendszere születik. Egyén és közösség, közélet és magánélet, spontaneitás és tudatosság – különösen a polgári társadalomra jellemző – ellentmondásai a munkásmozgalom, a szocializmus talaján ténylegesen feloldhatókká váltak. Az átalakulás természetesen egy-egy emberöltőn belül nem mindig kap felismerhetően forradalmi jelleget. Hosszú történelmi folyamat ez, amelynek voltak és lesznek viszonylag lassan építkező periódusai, amikor az ember és a társadalom egymásra hatása nem a politikai mozgalmasság nyílt színén zajlik, hanem a mindennapi élet látszólag szürke világában érvényesül; voltak és vannak a fejlődésnek kényszerű vargabetűi, amikor a felszín alatt munkál a történelem sodrása. Mindez azonban nem változtat azon, hogy a szocialista realista művész előtt az egyszerre felfedezésre és megteremtésre váró új világ áll, s hogy olyan közönség veszi őt körül, amely újjá formálódó emberségének tudatosítását, társadalomteremtő cselekvésének támogatását, személyesen átélt problémáinak megfogalmazását várja a művészettől.

Az új feltárására való hivatottság nem a szorosan vett téma kérdése. Érvényesülhet a társadalom régebbi korszakainak ábrázolásában is. De mert forrása az a kor, amely sok és lényeges szempontból különbözik az osztálytársadalmak egészétől, a szocialista realizmus elsősorban a mai ember felé fordul. A cselekvő, az élet új feltételeit megteremtő, a közösséggel kölcsönhatásban formálódó új, szocialista embertípus érzés- és gondolatvilágának, küzdelmének és körülményeinek kifejezésére vállalkozik, ennek révén a dolgozó nép mai életét, a szocializmusért folytatott harcát, a népi élet középponti, időszerű problémáit ragadja meg, a szocializmus, a kommunizmus építésének világát ábrázolja. Az alkotók számára mindez feltételezi a társadalomban végbemenő folyamatok egyidejű tudomásulvételét, a dolgozó tömegekkel való állandó, termékeny kapcsolattartást, a tudomány, a technika, az ipari és a mezőgazdasági fejlődés elvi problémáiban való tájékozódás közéleti igényét – az élet mély, sokoldalú és a tudományos szocializmus szintjén általánosított ismeretét.

A kritikai realizmus érdeklődése elsősorban arra irányult, hogy a társadalom hogyan torzítja el az embert. Konfliktusai a tiszta, nagy érzések és a társadalmi szerkezet erkölcstelensége, a teljes élet vágya és a korlátozó kényszer, az egyén szabadságigénye és elszigetelődése közt feszültek; hősei feloldhatatlan dilemmák, többszörösen költött antagonisztikus ellentmondások hálójában vergődtek. A szocialista realizmusban – az új társadalmi feltételek kiküzdésének arányában – elvileg gyökeresen más helyzet áll elő. Sem a szocialista társadalomért folyó harc során, sem annak megteremtésével nem tűnnek ugyan el teljesen az ellentmondások, de a hatalomért küzdő munkásmozgalom, s még inkább a tulajdonviszonyokat alapvetően megváltoztató szocialista társadalom alapján kialakult cselekvő leküzdésüknek objektív lehetősége, a mindennapi életben – hol jobban, hol kevésbé szembeötlő módon – megindul feloldásuk történelmi folyamata. A szocialista realizmus ezért különös érzékenységgel reagál az egyén és a közösség kölcsönhatásának új oldalaira, a jellem és a helyzetek szocializmusra valló, fejlődésének irányát éreztető, pozitív mozzanataira.

A társadalom és a jellem új, pozitív, szocialista vonásainak felfedése, kifejezése semmiképpen sem jelentheti a fejlődést korlátozó tényezők, a múltból viszszamaradt élet- és tudatformák, a szocializmus építésével együtt új meg új szinten és minőségben jelentkező nehézségek, negatívumok, hibák ábrázolásának megkerülését. A szocialista realizmus megtartja a polgári realizmus kritikai funkcióját, de egyben meg is haladja azt. A munkásmozgalom, a szocializmus talaján minden torz, antihumánus társadalmi vagy individuális jelenség elveszti szükségszerűségét, végzetszerűségét, mert a társadalmi gyakorlat alapján leküzdhetővé, „nekünk valóvá" válik. A szocialista realizmussal mélyen ellenkezik a „rossz" általános érvényre emelése. Művészi kritikája ezért sohasem illuzionista, utópikus, sohasem közlő, tudomásul vevő, sohasem statikus ítélet, passzív tagadás, még kevésbé alapszik félelmen vagy rettegésen. A szocialista realizmus számára minden negatívum leküzdhető, meghaladható, végső összefüggésben sohasem határt, hanem mindig csak gátat vagy akadályt jelent.

Mindez érvényes a munkásmozgalom, a szocializmus egyik legtöbb kárt okozó jelenségének, a személyi kultusznak művészi ábrázolására is. A személyi kultusz polgári keretek közt maradó művészi bírálata az erkölcs és a hatalom általánosító szembehelyezésével történelmi pesszimizmusba fullad, a személyi kultuszt meghaladó szocialista erők mellőzésével a realizmus feladásához vezet. Az az álláspont, amely középponti feladatként jelöli meg a személyi kultusz közvetlen művészi bírálatát, esztétikailag ellenkezik a szocialista realizmussal. A szocialista realizmus – a fejlődő valósággal lépést tartva – a személyi kultusz közvetlen művészi kritikája helyett mindinkább ennek tényleges, objektív kritikáját: a személyi kultuszt meghaladó, nyűgeiből kibontakozó szocialista építés ábrázolását állítja középpontjába. Általában az egykorú valóság művészi ábrázolása eltorzul, s realizmusát éri sérelem akkor, ha művészeti kritikai irányultsága nem párosul társadalmi fejlődésünk tényleges dinamikájának éreztetésével, ha a nehézségek, hibák bírálata a kritikai realizmus módszerével, nem pedig a szocialista realizmusra jellemzően, az új és a régi intenzív szembesítésével történik.

Felvetődik ezzel kapcsolatban a konfliktus kérdése. A szocialista realizmuson belül a konfliktus nem értelmezhető másképp, mint a valóság fejlődésben való ábrázolásával egységben. A szocialista realizmus egyaránt érzékeny a súlyos összeütközések és a ténylegesen meglevő fejlődési tendenciák iránt. E sajátossága egy tőről: a valóság bonyolult ellentmondásokban való fejlődésének felismeréséből fakad. A szocialista realizmus megköveteli a konfliktusoknak, az ellentmondásoknak, a régi és az új harcának feltárását, de ezek ábrázolását – ugyancsak a valóság objektív dialektikájának megfelelően – párosítja annak éreztetésével, hogy az emberiség története fejlődési folyamat. A szocialista realizmusban a fejlődés irányának sugallata nélkül nem lehet konfliktus, és konfliktusok nélkül nem lehet a valóság fejlődését ábrázolni. E kettőnek a szétszakítása ellenkezik a szocialista realizmussal, s vagy a kritikai realizmus távlattalanságához, illetve a dekadencia pesszimizmusához, vagy a polgári apologetikus művészet idillizmusához és happyend sablonjaihoz vezet. Társadalmilag, emberileg és művészetileg csak a kiküzdött, megszenvedett távlatnak van hitele, és csak a távlat összefüggéseiben válhat a harc, ha mégoly tragikus is, emberileg, művészileg értelmessé.

A konfliktus valóban az új és a régi harca. Olyan helyzet nem lesz a megvalósult szocializmusban sem, és az emberiség történetének távoli jövőjében sem, amelyben a konfliktus megszűnt azzal, hogy az új „győzött". A szocialista társadalomban pl. egy ideig a polgári tudat, erkölcs és az új, szocialista tudat, erkölcs között van konfliktus, a továbbiakban azonban a régi és az új összeütközése lassanként megszűnik polgári és szocialista minőségek konfliktusa lenni; ennek helyébe – már ma is, de a jövőben még inkább – a társadalmi fejlődés tartalmilag megjósolhatatlan, de bizonyosan bekövetkező konfliktusai lépnek. Az adott társadalmi fok elérése mindig magában rejti meghaladásának feltételeit, s a meglevő eszközök célokat és cselekvést szülnek; a kielégített és az új szükségletek, a szándék és a következmény, az ismert és az ismeretlen, az igény és a megvalósíthatóság ellentéte mindig is meg fog telni a történelmileg konkrét új vagy régi tartalmaival. Nem helyes tehát, ha a szocialista realizmust a konfliktusok távlati elhalásának művészeteként fogjuk fel. Annál kevésbé, mert a szocialista realizmust egy adott kor; a proletárforradalmak, a szocializmus felépítése korának művészeteként értelmezzük, és semmiképpen sem vitatható e periódus történelmi értékű összeütközéseinek sokasága és intenzitása. Más és elemzendő kérdés természetesen az, hogyan és mennyiben módosul a szocializmus történelmi kibontakozásával a konfliktusok jellege és aránya, s ez hogyan hat ki olyan esztétikai kategóriák arányváltozására, mint a tragikum, a komikum, az irónia stb. Sem a társadalmi valóság, sem a szocialista realizmus eddigi alkotásai nem adnak okot annak a kétségbevonására, hogy a szocialista társadalom ábrázolásában is helye van a tragikus konfliktusnak vagy a szatirikus bírálatnak. Sőt, a távlat és a konfliktus egységének helytelen felfogása miatt, a középfajú konfliktusok egyeduralmával szemben, jelenleg aránytalanul háttérbe szorult a szocialista realista vígjáték, szatíra, illetve tragédia.

AZ IRODALOM, A MŰVESZET ES A TÖMEGEK KAPCSOLATA

A szocialista realizmus egyik újszerűsége, egyszersmind újszerűségének egyik forrása a művészet és a tömegek kapcsolatának megváltozása. Ami a polgári művészet történetének csak egyes periódusaiban érvényesült, hogy ti. a művész és a tömegek találkoztak valamely szélesebb tömegmozgalom talaján, az a munkásmozgalom sodrában, s még inkább a szocializmus viszonyai közt, törvényszerűvé válik. A szocialista realizmusnak a tömegekkel való intenzív kapcsolatát az biztosítja, hogy a munkásosztály harcának elkötelezve, össznépi törekvéseket juttat kifejezésre. Másrészt a szocializmus viszonyai között a kulturális forradalom megteremti a művészetek kibontakozásának, hatásának kedvezőbb feltételeit.

A művészetek a teljes emberre összetetten hatnak, helytelen volna tehát csak világnézeti, csak politikai, s általában: elszigetelt vonatkozásokban mérlegelni nevelő hatásukat. A szocialista realizmus alapvető sajátosságaiból közvetlenül következik, hogy kifejező és ábrázoló funkciója összhangban van az emberi érzés-, gondolat- és ízlésvilág szocialista formálásának, fejlesztésének társadalmi szerepével. A szocialista realizmus nem a művészi sajátosságok rovására, hanem éppen ezek korszerű kibontakoztatásával képes a tömegek társadalmi-történeti helyzetének, feladatainak tudatosítására. Ezért alkalmas arra, hogy egyidejűleg és hatékonyan hozzon összhangba a szocialista társadalom valóságának, lehetőségeinek és feladatainak jegyében olyan, összetettségük miatt a tudomány által nehezen megközelíthető szférákat, mint az erkölcs, az érzelmi élet, az ízlés. A szocialista realizmus nevelő szerepe abban áll, hogy a teljes ember sokoldalú kulturálásával, harmonikus kibontakoztatásával, az esztétikai hatás révén, a személyiség rejtett szféráiba is eljuttatja és a marxista–leninista világnézet jegyében tudatosítja a társadalmi-történelmi valóságot, és annak meghaladására mozgósít. Társadalmi szerepe, felelőssége végül is abban rejlik, hogy hatékonyan állítja a munkásmozgalom, a szocializmus építése, az egész emberiség szolgálatába a művészetek megkülönböztetett lehetőségeit.

A polgári művészet jellemzője, hogy nem képes feloldani a keveseknek szóló művészi arisztokratizmus és a tömegeknek nyújtott giccses, szentimentális művészeti tömegtermelés ellentmondásait. A szocialista realista irodalom és művészet hivatását csak úgy töltheti be, ha a nép legszélesebb rétegeihez szól. Ezért a szocialista realizmus formája demokratikus, a művészileg kulturált közönség számára közérthető és az elmaradott kispolgári ízlésvilággal éppúgy szembenáll, mint mindenféle arisztokratikus formalizmussal, az embertől idegen absztrakcióval. A közérthetőség nem azonos a köznapi vagy a tudományos, általában a logikai-intellektuális érthetőséggel. A művészi közérthetőség elválaszthatatlan az adott művészeti ág formanyelvének ismeretétől, ezért szorosan összefügg a közönség általános művészi kulturáltságával. E tekintetben a szocialista realizmus elméletének és a kritikának ugyanazok a feladatai, mint a művészeti oktatásnak és a népművelésnek. A közérthetőség nemcsak a közönség művészetismeretével függ össze, hanem ízlésével is, amely pedig történelmileg változik és egyidejűleg is megoszlik. A közérthetőség kritériumai sem foghatók fel tehát mereven; tartalma a művészetek és a közízlés fejlődésével változik, és ízlésrétegek szerint is differenciálódik.

A szocialista realizmusban a tömegekre ható tudatformálás nem kerülhet szembe a tartalomban, tehát formában is újat teremtő művészet fejlődésével.

Az olyan lényeges, történelmi értelemben vett eszmei-tartalmi eredetiség azonban, amely egyenértékűen, joggal teremt új, szokatlan formát, viszonylag ritka jelenség a művészetek történetében. Az ilyen művek, ha átmenetileg nehezen hozzáférhetők is a széles tömegek számára, utat törnek maguknak – a mi körülményeink közt a kultúrforradalom segítségével –, s ahogyan Ady, Bartók, József Attila művének példája mutatja, maguk is a tömegek ízlésnevelésének eszközeivé válnak.

A kivételes esetektől eltekintve, az ízlést illetően a művészi termés is differenciált, széles skálán mozog. Általában lehetőség nyílik tehát arra, hogy a kiadási, publikációs, műsor- és főleg terjesztési politika nevelő, fejlesztő, magasabb fokra átvezető módon alkalmazkodjék az egyes rétegek ízlésszintjéhez.

A művészi alkotások azonban igen gyakran valóban érthetetlenek. A dolog lényegét tekintve, ilyenkor mindig formalizmussal állunk szemben, amely a mindenáron való s ezért csak a formát érintő újítani akarásból, az epigonizmusból vagy az izolált művészi „én" belső, tartalmi szegénységének formai ellensúlyozásából, szétesettségének kivetítéséből ered. Minden ilyen esetben végső soron a tartalomnak szól a közönség idegenkedése vagy közönye, még akkor is, ha az érthetetlenség elutasításában jut ez kifejezésre. Ebből a szempontból a közönség is állandó, aktív formálója a közérthetőség kritériumainak.

A közönség igényeinek nagymérvű növekedése, valamint a tömegkommunikációs technika elterjedése révén különösen nagy szerepet töltenek be az ízlésnevelésben az ún. könnyű műfajok. Ezeknek a nevelőértéke elsősorban ízlésalakító. A rangos alkotóknak, mindenfajta arisztokratizmust és elzárkózást feladva, az eddiginél nagyobb mértékben kellene törekedniük korszerű témájú és konfliktusú szórakoztató művészet kialakítására, a könnyű műfajokban rejlő ízlésformáló lehetőség érvényesítésére.

III

A KUTATÁS IRÁNYAI ÉS FELADATAI

A Kulturális Elméleti Munkaközösség e vitairata, állást foglalva a lényeges, főleg társadalmi vonatkozású kérdésekben, maga is számos problémát vet fel és hagy nyitva. A szocialista realizmus elméletének vázlatos átgondolása is a feladatok egész sorának megoldására ösztönöz.

A szocialista realizmus állandóan gazdagodik, új meg új területekre hatol be, s híven követve az alapját képező munkásmozgalom fejlődését, új meg új problémaköröket állít érdeklődésének középpontjába. Elméletének hitelessége is attól függ, hogy mennyire veszi figyelembe a történeti fejlődést és annak nemzetközi vonatkozásait. Tekintettel kell lenni arra is, hogy a szocialista realizmus elmélete főként a közvetlenül ábrázoló művészeti ágazatokra (s ezen belül is főleg az irodalomra) vonatkozóan kidolgozott, de az ún. „nem mimetikus" művészeteket (zene, építészet) illetően kevésbé kimunkált. A történeti, nemzeti vagy az ágazati részsajátosságok abszolutizálása menthetetlenül az elmélet tévedéseihez és még ma is sok fölösleges vitához vezet.

Bár a dogmatizmus vissza is élt a forradalmi romantika jelszavával, kétségtelen például, hogy a harmincas évek elején Gorkij, Fagyejev és mások joggal tekinthették a forradalmi romantikát a szocialista realizmus szerves részének. Napjainkban azonban, az osztályharc megváltozott feltételei és formái közt, már nincs olyan közvetlen jelentése a „forradalmi romantika" fogalmának és terminusának, mint volt akkor, a világ egyetlen szocialista országában, az első ötéves tervek hősi erőfeszítéseinek, gyors sikereinek világában, kül- és belpolitikailag kevésbé bonyolult, de sokkal polarizáltabb légkörében. Ebből azonban éppoly helytelen volna azt a következtetést levonni, hogy a szocialista realizmusnak nem volt sajátsága a forradalmi romantika, mint a fogalmat annak konkrét jelentésével változatlan értelemben fenntartani. A látszólagos ellentmondást a szocialista realista művészet történeti megközelítése oldja fel, elméletileg olyan általánosabb kategória kialakítása, amelyben a forradalmi romantika mint a szocialista realizmusra jellemző távlatérzékelés történelmileg (és nemzetileg) konkrét változata jelenhet meg. Konkrét vizsgálatok nyilván hasonló eredményekre vezetnének pl. a pozitív hőst illetően is. A módszer szempontjából e kérdésben is az a lényeg, hogy a cselekvő ember olyan eszményét tartsuk a szocialista realizmus általános sajátságának, amely a pozitív hősök mindenfajta, kor és helyzet szerint reális változatának elméletileg helyet ad. Nem lehet eltekinteni attól sem, hogy a szocialista realizmus különböző nemzeti társadalmakban különböző hagyományok hatása alatt indul fejlődésnek. A távol-keleti, afrikai, dél-amerikai, valamint az európai művészetek esztétikai sajátosságai közt pedig különösen nagyok az eltérések. Ezért olyan általánosításokra kell törekedni, amelyek kerülik a nemzeti sajátosságoknak a szocialista realizmus általános kritériumaivá emelését, s ugyanakkor magukban foglalják a nemzeti változások minden vívmányát.

A szocialista realizmus elméletének érvénye messzemenően függ az egyes művészeti ágak (sőt, ezen belül egyes műfajok) szocialista realista jellemzőinek kidolgozottságától. A szocialista realizmus elmélete általában is irodalmcentrikus, de – hagyományaink sajátosságainak következtében – Magyarországon különösen az. Kimunkáltsága – a részeredmények ellenére – még mindig aránytalanul elmaradott a képzőművészetben, a zenében, az építészetben, valamint azokban a művészeti ágakban, amelyeknek önállósulása a technikai fejlődéssel is összefügg (film, rádió, televízió). A szocialista realizmus jellemzőinek ágazatonkénti kidolgozása igen jelentősen gazdagíthatná általános elméletét, és közvetlenül segítené a tömegek ugyancsak egyoldalúan irodalomcentrikus ízlésvilágának kiszélesítését. Ugyanakkor azzal, hogy megkülönbözteti az egyes művészeti ágak (ezeken belül az egyes műfajok) sajátos társadalmi szerepét, reálisan differenciálja kifejező-tükröző és tudatformáló lehetőségeiket, általában esztétikájukat, az alkotó művészetnek is a legközvetlenebb tanulságokat nyújthatja.

A szocialista realista művészetnek és elméletének történeti, nemzetközi távlatú és ágazatonként való megközelítésére van tehát szükség. Csakis ilyen összetett szempontú kutatások, illetve a részkutatások ilyen komplex összegezései munkálhatják tovább a szocialista realizmus és a hagyományok viszonyának kérdéskörét, adhatnak az eddiginél differenciáltabb képet a szocialista realizmus legfontosabb eszmei-tartalmi sajátosságairól, tárhatják fel hagyomány-szintetizáló erejének törvényszerűségeit és különböző stílusirányzatainak eredetét, fejlődését, s deríthetnek fényt ezek belső formáinak, struktúráinak közös jellemzőire.

A realizmus-vita egyik legáltalánosabb tanulsága, hogy időszerűtlenné vált a szocialista realizmus kérdéseinek a XIX. századi hagyományok oldaláról való egyoldalú megközelítése. Az elméleti vitáknak, illetve a szocialista realizmus elméletének elvontsága nagyrészt annak következménye, hogy nem kapcsolódik elég szorosan a jelenkori művészeti folyamathoz, nem általánosítja elég bátran a kritika részeredményeit, s alig-alig bocsátkozik elméleti igényű műelemzésekbe. A kritikának is határozottabban kell törekednie arra, hogy egyes recenziókon túl, az elméleti általánosítás szintjén tárja fel az élő irodalmi művészeti folyamat összefüggő jelenségeit. A konkrét műelemzésekre támaszkodva lehet – az alkotáslélektan módszereit is igénybe véve – előtérbe állítani azokat az elméleti kérdéseket, amelyek a világnézetnek, a művészi világképnek, az ösztönös és tudatos mozzanatoknak az alkotásban betöltött szerepével kapcsolatosak, és amelyek a művészeti alkotások személyes-kifejező, objektív-ábrázoló és emberformáló-nevelő funkciójának összefüggéseit érintik.

A szocialista realizmus elméletének mai fejlettségi fokán különösen fontos feladattá válik a tartalom és a forma összefüggéseinek konkrét történeti vizsgálata. A realizmust módszerként, illetve stílustörténeti kategóriaként értelmező felfogások egyaránt bizonytalanok ebben a tekintetben vagy legalábbis nem eléggé kezdeményezőek. Hogy a szocialista realizmus a stílusok sokféleségét feltételezi, abból egyáltalán nem következik, hogy az elmélet elhanyagolhatja a tartalom és forma kapcsolatának vizsgálatát, mert ez a tartalom és forma egységének, a forma objektivitásának elvéről való lemondás volna. Az ágazati és történeti kutatások során kaphatunk csak választ arra: hogyan alkalmazta fejlődésének különböző periódusaiban a szocialista realizmus a hagyományok tanulságait, hogyan teremtett vagy asszimilált újabb eszközbeli, nyelvezeti – merőben formai – elemeket, s hogyan váltak ezek a fejlődés során egy sajátosan új módszer és struktúra részeivé; melyek a szocialista realizmus eddigi történetén végigvonuló, egyre erősödő és állandó jellegű strukturális vonások, és melyek az egyes rövidebb történeti szakaszokra érvényes tartalmi-formai meghatározók.

A szocialista realizmus elméletének sokkal nagyobb figyelmet kell fordítania a művészet és a közönség kölcsönhatására. A hatáskutatás terén, felhasználva a művészeti oktatás és a népművelés tapasztalatait, tervszerűbben kell élnie a művészetszociológia eszközeivel, és vizsgálnia kell az esztétikai hatás recepciójának lélektanát. Másrészt a kulturális forradalom igényeit és távlatait figyelembe véve, fel kell tárnia a közönségnek a művészetek fejlődését befolyásoló szerepét. Jobban előtérbe kell állítani azoknak a művészeti ágaknak a vizsgálatát, amelyeknek legnagyobb a tömeghatásuk, de sajátosságaik elméletileg a legkidolgozatlanabbak (film, rádió, televízió). Szükség van a könnyű műfajok elméletének megteremtésére is.

A szocialista realizmus elmélettörténetének kidolgozása is egyre nélkülözhetetlenebbé válik. Szükség volna a jelesebb tanulmányoknak, nyilatkozatoknak, vitáknak, kritikáknak, a terminológia-használatnak nemzetközi és történeti áttekintést adó dokumentálására. Az elmélettörténet tudományos feldolgozása messzemenően segítené az elmélet, a kritika, a művészetpolitikai gyakorlat és a művészeti folyamat bonyolult kölcsönhatásának tisztázását, növelné az elmélet felelősségtudatát, ösztönözné a szocialista realizmus tudatosságának felismerését és vállalását.

A felsorolt és még tovább sorolható feladatok megoldása az esztéták, a kritikusok, az irodalom- és művészettörténészek, a kulturális és művészetpolitikusok s nem utolsósorban a művészek együttes munkájától függ. A szocialista realista művészetek kibontakoztatása érdekében kívánatos, hogy a művészeti és a tudományos élet minden illetékes fóruma, műhelye, szövetsége, intézete élő és írott szóban járuljon hozzá e feladatok megoldásához.

Megjelent: Társadalmi Szemle, 1965. 2. sz.

27

AZ MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ OKTATÁSI REFORM EDDIGI VÉGREHAJTÁSÁNAK FŐBB TAPASZTALATAIRÓL ÉS A TOVÁBBI FELADATOKRÓL

(1965. JÚNIUS 8)

A Politikai Bizottság széles körű felmérések és sokoldalú elemző munka alapján megvizsgálta az oktatási reform eddigi végrehajtásának az elmúlt négy évben szerzett tapasztalatait és a következőket állapította meg.

I

Közoktatásunk az oktatási reform végrehajtásának megkezdése óta számottevően tovább fejlődött. Az általános és a szakmai műveltség fejlesztésében nagy sikereket értünk el. A tanulás népmozgalommá vált hazánkban. A különböző iskolatípusokban tanulók száma meghaladja a kétmillió-kétszázezer főt. Ezt az eredményt joggal tekinthetjük a szocialista építőmunka egyik nagy győzelmének.

Míg 1938-ban a fiataloknak csak 20 százaléka, addig 1959–1960-ban már 77, jelenleg pedig mintegy 89 százaléka eredményesen fejezi be általános iskolai tanulmányait. A végzetteknek több mint 80 százaléka középiskolákban, szakmunkás-tanulóintézetekben tovább tanul.

A felsőfokú tanintézetekben a nappali tagozatok hallgatóinak száma megközelíti az 50 000 főt. Még gyorsabban fejlődtek a dolgozók általános és középiskolái. Tanulólétszámuk másfélszeresére nőtt az öt év előttinek. (A létszám 187 000-ről 278 000-re emelkedett.) A felsőfokú intézményekbe járó dolgozók száma ugyanezen időszakban több mint háromszorosára (14 000-ről 43 000-re) nőtt.

Az elmúlt években a reformtörvényben meghatározott elvek alapján javult az iskolai oktatómunka. Minden iskolatípusban – elsősorban az általános iskolákban, gimnáziumokban és a felsőoktatási intézményekben – megkezdődött és megfelelően halad a tananyag korszerűsítése.

A tervek, programok, tankönyvek színvonalasabbá váltak. Az elavult ismereteket részben már elhagyták, és a felszabadult időt a tudomány újabb eredményeinek oktatására, az elmélet és a gyakorlat szorosabb összekapcsolására fordították. Növekedett a természettudományok szerepe az oktatásban, a társadalomtudományok tanításában pedig lehetővé vált, hogy alaposabban és elemzőbben tanítsák a mai kor embere számára különösen jelentős ismeretköröket. Az egyetemi és főiskolai továbbtanulás jobb előkészítéséhez hasznos segítséget adnak a gimnáziumok egy részében megszervezett speciális (nyelvi, matematikai, biológiai és más) tagozatok.

Az új tantervek bevezetése lehetővé teszi, hogy a pedagógusok és az oktatás vezetői eredményesen harcoljanak az oktató-nevelő munka korszerű követelményeiért. Különösen nagy figyelmet kell fordítani a tanulók túlterhelésének veszélyére, amelyet még nem tekinthetünk leküzdöttnek, mert egyes pedagógusok a kihagyott anyagrészeket is tanítják, sőt számon is kérik. A helyenként még jelentkező maximalizmus megszüntetésére a tantestületeknek, az iskolák igazgatóinak a jövőben is változatlanul törekedniük kell.

Fokozatos előrehaladás tapasztalható a tanulóifjúság szocialista nevelésében. A nevelőmunka tervszerűségének új eszközeként az általános iskolákban, a szakmunkás-tanulóintézetekben és a gimnáziumokban nevelési programot vezettek be. A gyakorlati munka és a tanulás összekapcsolása kezdeti sikereket hozott.

A szocialista nevelési törekvéseket azonban még sok gátló tényező fékezi. Nem ritka még a nevelőmunka leszűkítése az iskolai tananyagra, az ifjúsági szervezet öntevékenységének háttérbe szorítása. Idealista nézetek vannak még az ifjúság, a szülők és a pedagógusok soraiban. E nevelőmunkát nehezíti a pedagógusok túlterhelése, az oktatási intézmények zsúfoltsága és a tárgyi feltételek fogyatékossága is. Az egyetemeken és főiskolákon a nevelőmunka erőteljesebb kibontakozását akadályozza az is, hogy a gyakorlatban az egyetemi oktatók munkájának szinte egyetlen értékmérője a tudományos fokozat; nem veszik eléggé figyelembe az oktató-nevelő munkában elért eredményeket. Fiatal neveléstudományunk nem képes még a legjobb szocialista nevelési tapasztalatok öszszegyűjtésére, elemzésére és általánosítására.

Az ifjúsági szervezetek általában eredményesen segítik az iskolai nevelőmunkát. Az úttörő szervezetek jó nevelési módszerekkel, a gyermeki életkor sajátosságait figyelembe vevő akciókkal, érdekes és vonzó tartalommal töltik meg a gyermekek szabad idejét. A középiskolák és a szakmunkás-tanulóintézetek KISZ-szervezetei az utóbbi években jobban hozzájárultak a tanulási morál javításához, és eredményesen mozgósítottak a társadalmi munkára és az önművelésre. A felsőoktatási intézmények KISZ-szervezetei az utóbbi években fő feladatuknak tekintették a kommunista szakemberképzés segítését, és hozzájárultak a hallgatók politikai érdeklődésének növeléséhez, a nyíltabb, őszintébb légkör kialakításához.

Az ifjúsági szervezetek ugyanakkor sok iskolában és felsőoktatási intézményben még most sem találták meg igazi helyüket, sokszor nem elég öntevékenyek, az iskolai módszereket másolják, és munkájukból gyakran hiányzik a színvonalas, a tanulók és hallgatók ismereteit, igényeit figyelembe vevő politikai nevelés.

A tanítók és tanárok döntő többsége helyesli a szocialista iskola céljait, az oktatási reform megvalósításáért meggyőződéssel és becsületesen dolgozik. Igen sokan aktív szerepet töltenek be a közéletben és a falusi népművelésben is.

A reform végrehajtásának eddigi eredményeiben nagy szerepe van annak, hogy az oktatási reformot társadalmunk kezdettől fogva nagy érdeklődéssel kíséri. Pártszervezeteink és a tanácsok egyre rendszeresebben foglalkoznak az oktatásügy kérdéseivel. Jelentős az a segítség, amelyet iskoláink a különböző társadalmi szervezetektől, továbbá az ipari és mezőgazdasági üzemektől és mindenekelőtt a szülőktől kapnak.

A végrehajtás tapasztalatai azt mutatják, hogy az oktatási reform eddigi meghatározott fejlesztési üteme nagyobb anyagi feltételeket követel meg, mint amit a társadalom e célra jelenleg fordíthat. Ezért a gyorsan növekvő tanulólétszámhoz nem sikerült kielégítően biztosítani a tárgyi és személyi feltételeket. Az általános iskolai tanulócsoportok 15,4 százaléka negyvenes létszám fölött van. Zsúfoltak a közép- és felsőfokú intézmények is. Az általános iskolai pedagógushiányt csak képesítés nélküliekkel pótolhattuk. Ezek száma az idén eléri az általános iskolai pedagógusok közel 10 százalékát.[1] A gimnáziumi oktatás színvonala nem fejlődik kielégítően, a bukás és lemorzsolódás növekszik. Az utóbbi két évben a tanulók 10–12 százaléka bukott meg vagy maradt ki.

A fejlődő szocialista társadalom igénye egyre több tanult embert követel. Ezért az oktatási reformmal – helyesen – napirendre került a középfokú képzés általánossá tétele. Ennek megvalósítását azonban túlságosan rövid időre tűztük ki, és a reform végrehajtásának eddigi menetében a középfokú képzést egyesek hibásan úgy értelmezték, hogy minden tanuló valamilyen középiskolában tanul tovább. A középfokú képzettség megszerzésének reális útja azonban jelenleg nem az, hogy minden továbbtanulni akaró fiatal az általános iskola után azonnal középiskolába iratkozik. A társadalmi szükségletnek és lehetőségeinknek megfelelően az ifjúság nagy része ipari tanuló lesz, a mezőgazdaságban vagy a népgazdaság más területén dolgozik és számukra munkájuk mellett kell jó feltételeket teremtenünk a középfokú műveltség megszerzéséhez.

A gimnáziumba bevezetett 5+1-es oktatási rendszerben folytatott munkára nevelés csak ott járt eredménnyel, ahol a feltételek megfelelőek és ahol a tanulókkal tervszerűen és hozzáértéssel foglalkoznak. Ahol a feltételek nem megfelelőek, ott a tanulók feleslegesen töltik idejüket, az ilyen körülmények pedagógiailag károsan hatnak, és indokolatlanul vesznek el időt az egyéb oktató-nevelő munkától. A munkára nevelést továbbra is oktatásunk fontos alapelvének tekintjük, de mivel a gimnáziumba bevezetett szakmai előképzéshez a pedagógusok és az üzemek egy részének jelentős erőfeszítése ellenére nincsenek meg a reális feltételek, azt nem tehetjük kötelezővé.

---

[1] A felszabadulás után nagymértékben megnőtt az alsó- és a középfokú tanintézményekbe beiratkozó tanulók száma. Ezzel nem tudott lépést tartani a pedagógusképzés. Ezért volt szükség a képesítéssel nem rendelkező, nagyszámú tanerő foglalkoztatására. Az iskolákban foglalkoztatott képesítés nélküliek – diplomával nem rendelkező pedagógusok – *aránya* a határozat megjelenése óta 10 százalékról 7,3 százalékra csökkent. A javulás forrása: a végző pedagógusok nagyobb számban kerültek vidékre, és megszűnt újabb képesítés nélküliek alkalmazása, továbbá a meglevő képesítés nélküli pedagógusok megszerezték a diplomát, illetve továbbtanulnak főiskolán vagy egyetemen.

Az általános iskolát 8 év alatt elvégző és munkát nem vállaló fiatalok részére is bevezettük a tízéves tankötelezettséget. A létrehozott kétéves továbbképző iskolában a tanulók egy részének tankötelezettsége az első év végén lejár, sokan közben munkát vállalnak, nem járnak el a foglalkozásokra. Nem történt meg annak biztosítása sem, hogy az itt végzettek a szakmunkásképzésben megfelelő tanulmányi idő beszámításával tanulhassanak tovább. Ezért a továbbképző iskolák egész helyzete, az itt folyó oktatás tárgyi és személyi feltételeinek biztosítása felülvizsgálásra szorul.[2]

Az elmúlt években viszonylag lassabban fejlődtek a szakmai jellegű középiskolák, s gyors ütemben nőtt a gimnáziumi tanulólétszám. Ennek következtében növekszik azoknak a 12 évig tanulóknak a száma, akik a gimnázium befejezésekor még nem rendelkeznek szakmai képzettséggel és egyetemi felvételük meghiúsulása esetén elhelyezkedésük egyre nehezebb. A nagyobb városokban a szakmunkástanuló iskolák beiskolázási terveit nem sikerült teljesíteni.

A középfokú technikumok és a szakközépiskolák egyidejű fenntartása tovább növelte a 14–18 éves korosztályt felölelő iskolatípusok közötti értékrendbeli különbséget.

A jelenlegi három középiskolai típus mindegyike érettségit ad és továbbtanulási lehetőséget biztosít. Emellett azonban a technikumokban végzettek technikusi oklevelet, a szakközépiskolások szakmunkás-bizonyítványt, a gimnazisták pedig a gyakorlatban alig realizálható szakmai előképzettséget kapnak. Még rosszabb helyzetben vannak a szakmunkás-tanulóiskolák, mert az ott végzetteknek, ha középiskolában akarnak tovább tanulni, tanulmányaikat az I. osztályban kell elkezdeni.[3]

A tapasztalatok szerint egyes esetekben előreszaladás történt a felsőfokú technikumok szervezésében, és ez azzal a következménnyel járt, hogy egyesekben az oktatás szintje a középfokú technikumokénál alig magasabb.

---

[2] A 201/1966. MK 12/MM–FM sz. utasítással megreformálják a mezőgazdasági jellegű továbbképző iskolákat. A reformnak megfelelően, 1966 szeptemberétől az általános iskolát végzett tanköteles fiatalok a mezőgazdasági vidékeken 11 munkakörben mezőgazdasági betanított munkásképzésben vettek részt.

[3] Azóta – ennek orvoslására – (a 130/1966/MK 9/MM sz. utasítás alapján) a hagyományos vagy emelt szintű szakmunkástanuló-iskolát végzett tanulók sikeres különbözeti vizsga letétele után a gimnázium III. osztályában tanulhatnak tovább.

A dolgozók felsőfokú esti és levelező oktatása lényegében befejezte azt a hivatását, hogy a felszabadulás előtt felnőtt és a kapitalizmus körülményei között továbbtanulni nem tudó munkások és parasztok számára felsőfokú végzettséget nyújtson. A felnőttoktatás keretében egyre nagyobb számban a nappali tagozatokra fel nem vett, anyagiak miatt ott továbbtanulni nem tudó fiatalok tanulnak. A felnőttoktatás szerepének ilyen megváltozásából gondos tanulmányozás után a megfelelő következtetéseket le kell vonni.

II

A fenti tapasztalatok alapján, valamint a társadalom, a szülők és az ifjúság érdekében a Politikai Bizottság *a közoktatás továbbfejlesztésének irányelveit* a következő esztendőkre az alábbiakban jelöli meg:

a) A Politikai Bizottság megállapítja, hogy az oktatási reform végrehajtásának eddigi tapasztalatai azt igazolják, hogy annak alapelvei – váljék szorosabbá az iskolák kapcsolata az élettel, a gyakorlattal és a termeléssel; mind magasabbra kell emelni a korszerű természettudományos általános és szakmai műveltség színvonalát; hatékonyabbá kell tenni a szocialista nevelőmunkát – helyesek. Az oktatásügy tartalmi és szervezeti továbbfejlesztését ezért a jövőben is ezeknek az elveknek alapján kell elvégezni.

Az iskolareform maradéktalan végrehajtása érdekében továbbra is nagy figyelmet kell fordítani a tananyag korszerűsítésére, a szocialista nevelőmunka megjavítására.

A tananyag nevelési lehetőségeinek kihasználásával, az ifjúsági szervezetek nevelőmunkájának tudatosabbá tételével, valamint egyéb nevelési tényezők tervszerű bekapcsolásával minden iskolatípusban hatékonyabbá kell tenni az ifjúság szocialista nevelését. A felsőoktatási intézményekben nagyobb megbecsülésben kell részesíteni az eredményes oktató és rendszeres nevelőmunkát végző tanerőket.

A pedagógiai tudomány az erők koncentrálásával, az iskolai gyakorlattal való szorosabb kapcsolat megteremtésével hathatósabban foglalkozzék a nevelőmunka tapasztalatainak összegyűjtésével és közreadásával. A munka eredményesebb elvégzését a Művelődésügyi Minisztériumnak és a Magyar Tudományos Akadémiának jobban kell támogatnia.

Az oktatási hálózat fejlesztésénél a jövőben az általános kultúrpolitikai célok mellett meghatározónak kell tekinteni a népgazdaság teherbíró képességét és biztosítani kell a munkaerő-gazdálkodás és az oktatásügy összhangját.

Ennek megfelelően továbbra is alapvető célunk olyan feltételek megteremtése, hogy minden egészséges gyermek lehetőség szerint 8 év alatt, de maximálisan 16 éves koráig elvégezze az általános iskolát és alapfokú általános műveltséget szerezzen. Változatlanul arra kell törekedni, hogy minden arra alkalmas, általános iskolát végzett fiatalnak valamilyen továbbtanulási lehetőséget és a középfokú képzettség megszerzését biztosítsuk. A középfokú képzettség megszerzését sokoldalú intézkedéssel elő kell segíteni, figyelembe véve, hogy az hosszabb folyamat, amelynek megvalósulásában a középiskolák nappali tagozatai mellett nagy szerepet kell biztosítani a munka melletti tanulás formáinak, elsősorban a szakmunkások termelő munka melletti középiskolai továbbtanulásának.

Az általános iskolára épülő minden iskolatípust és felsőoktatási intézményt a népgazdasági igények alapján kell fejleszteni. Minden fejlesztés csak elfogadott tervekben is biztosított anyagi és személyi feltételek alapján engedélyezhető.

El kell érni, hogy iskolarendszerünk időálló – legalábbis belátható időn belül nem változó – struktúrája alakuljon ki, amelyen belül minden egyes alsóbb szintű iskolatípus továbbtanulási lehetőséget biztosít, és megteremti az egyik iskolatípusból a másikba való átmenetel lehetőségét is.

A jövőben a szakmunkásokat minden szakmában egységesen a szakmunkástanulóiskolai rendszerben kell képezni. Ezért a szakközépiskolai szakmunkásképzés mai kisérleti formáit és a gimnáziumok kötelező szakmai előképzését fokozatosan meg kell szüntetni.

A középfokú oktatás általános képző gimnáziumokból és szakmai jellegű középiskolákból (szakközépiskolákból) álljon. Mindkét középiskola egységesen érettségit adjon, egyformán továbbtanulási lehetőséget biztosítson. A szakközépiskola amellett azonnali munkavállalásra képesítsen a középfokú végzettséghez kötött munkakörökben.

A technikusképzést el kell választani a középiskolai rendszertől, s gyakorlati munka mellett, arra alapozva kell megoldani.

A népgazdaság felsőfokú műszaki és agrárszakember-szükségletének biztosítására két típusú képzést kell megvalósítani. A jelenlegi egyetemi mérnökképzés mellett a felsőfokú technikumok továbbfejlesztése útján főiskolai jellegű üzemmérnökképzést kell kialakítani.

b) A Politikai Bizottság megállapítja, hogy a szocializmus építésének jelenlegi szakaszában az ifjúság tanulási lehetőségének megfelelő biztosítására iskolarendszerünk továbbfejlesztését és a következő feladatok megoldását tartja szükségesnek:

1. Iskolarendszerünk alapja a *8 osztályos általános iskola.* Egész oktatási rendszerünk színvonala, így végső soron a népgazdaság szakemberszükségletének biztosítása is elsősorban az általános iskolai oktatás fejlesztésétől függ. Ezért tovább kell munkálkodni azon, hogy a kisközségi és tanyai iskolák okta-

tási lehetőségei javuljanak, a városi és vidéki iskolák színvonala között csökkenjen a különbség. A vidéki körzeti iskolák hálózatát fokozatosan fejleszteni kell.[4] Az oktatási célra fordítható anyagi eszközökből nagyobb arányt kell fordítani az elmaradt területek oktatási viszonyainak megjavítására, internátusok, napközik létesítésére, a bejáró tanulók közlekedési lehetőségeinek javítására.

2. Az általános iskolára épülő tanintézetek fejlesztésénél a következő szempontokat kell figyelembe venni:

A továbbtanulás egyik legfontosabb formája az ipari és mezőgazdasági *szakmunkástanuló iskola.* Ezeket az intézeteket jelenleg és a jövőben a szakmunkásképzés legfőbb bázisainak tartjuk, melyek egyben biztosítják, hogy az ifjúságnak nagy része munka mellett középfokú képzettséget szerezhessen.

Az 1970-ig terjedő időszakban az általános iskolát végző korosztályok létszáma rendkívül gyorsan emelkedik. 1964-ben 155 000 tanuló végzett, de 1969-ben mintegy 180–190 000 végez, 1970 után a végzők száma viszont mintegy 130–140 000-re esik vissza. Erre való tekintettel, valamint a népgazdaság konkrét igényeit szem előtt tartva az általános iskolát végzett tanulók nagyobbik részének 1970-ig a szakmunkástanuló-intézetekben – főleg a mezőgazdasági képzésben – kell továbbtanulási lehetőséget biztosítani. A tanulóképzés különböző kapacitásait ennek megfelelően, a szükséges feltételek megteremtésével bővíteni kell.

A növekvő műszaki színvonal követelményeit szem előtt tartva a szakmunkásképzés tananyagát a képzési időtartam növelése nélkül fokozatosan korszerűsíteni kell.

Biztosítani kell, hogy a továbbtanulni akaró szakmunkások termelőmunkájuk mellett esti, levelező tagozaton további 2–3 év alatt középiskolai végzettséget szerezhessenek és érettségizhessenek.[5] A korszerűsített szakmunkástanuló-intézetekben végzettek a középfokú továbbtanulásban közvetlenül, a korábban végzett vagy jelenleg végző szakmunkások pedig felvételi vizsga letétele után kapcsolódhatnak be.

A középiskolai oktatás eddig elért eredményeinek megszilárdítása, a tanulmányi színvonal emelése megköveteli, hogy a középiskolák nappali tagozatainak elsőéves beiskolázási létszáma a következő években a jelenlegi – mintegy

---

[4] A harmadik ötéves tervben az alsófokú oktatás 970 tanteremmel bővül. Ebből 615-öt használnak fel körzetesítésre. Az általános iskolák diákotthonainak férőhelye a tervezett 4500-zal szemben 5000 férőhellyel bővül.

[5] A Művelődésügyi Minisztérium és a Belkereskedelmi Minisztérium 1964-ben indította meg az úgynevezett emelt szintű szakmunkásképzést. Az akkor indulók tehát 1967-ben végeznek a géplakatos, szerszámkészítő, esztergályos és villanyszerelő szakmákban Budapesten és Dunaújvárosban, a kereskedelmi szakmákban pedig Budapesten és Pécsett. Annak érdekében, hogy a végzettek továbbtanulását az 1967–1968-as tanévben folyamatosan biztosítani tudják, a Művelődésügyi Minisztérium tájékoztatása szerint, ideiglenes óra- és tanterv alapján indítják meg Budapesten, Dunaújvárosban és Pécsett a dolgozók szakközépiskoláját.

71 000 fős – szinten maradjon, és a középiskolai létszámot az iskoláztatásban elmaradt területeken minimálisan fejlesszük.

A továbbtanulásra való több felkészítés érdekében a feltételek folyamatos biztosításával növelni lehet a matematikai, fizikai, biológiai, idegen nyelvi és más tagozatok számát.

A gimnáziumokban folytatni kell az általános iskolában megkezdett munkáranevelést, azonban feladatköréből a kötelező szakmai előképzést törölni kell, mivel ennek feltételei nem biztosíthatók. A helyi lehetőségektől és adottságoktól függően az illetékes megyei, illetve kerületi tanács végrehajtó bizottsága döntse el, hogy az adott iskola milyen szervezeti formában és óraszámban (5+1-es, 2 órás) nyújtson tanulóinak hasznos gyakorlati ismereteket (pl. gépjárművezetés, gépjárművek szerelési és javítási munkálatai, háztartási elektromos berendezések javítása, gép- és gyorsírás, műszaki rajz, kertészeti és más hasznos ismeretek).

Azokban az iskolákban, amelyekben a fenti típusú gyakorlati ismeretnyújtás, illetve foglalkozás feltételei átmenetileg nem biztosíthatók, az egész tanulmányi időt a tananyag alaposabb elsajátítására kell fordítani.[6]

A fentieken kívül minden gimnázium tanulóifjúsága – a KISZ építőtáborban végzett munka mellett – évenként rendszeresen 6–10 napos, jól megszervezett, társadalmilag hasznos (őszi betakarítási, város- és községfejlesztési) munkában vegyen részt.

A középiskolai rendszeren belül a gimnáziumok nappali tagozatainak beiskolázási arányát döntően a továbbtanulási lehetőségek, illetve a gimnáziumi érettségit igénylő munkakörök száma határozza meg. Ezért a gimnáziumi beiskolázási létszámot csökkenteni kell, és ahol lehet, egész iskolákat szakközépiskolává kell átszervezni.

A népgazdaság érdeke, a szülők és a fiatalok igénye azt követeli, hogy a következő években középiskolai oktatásunkban nagyobb szerepet kapjanak a szakmai jellegű középiskolák. *A szakközépiskolákban* tanulók arányát évről évre növelni kell.

A tapasztalatok alapján az általános képző szakmai jellegű szakközépiskolák fejlesztésénél és kialakításánál a mai középfokú technikumokat kell alapul, modellnek venni.

A gépipari, faipari, vegyipari, kertészeti és más szakközépiskolák az adott szakmai körök természettudományos és szakmai alapjait, valamint a leglényegesebb munkafolyamatainak olyan szintű ismeretét nyújtsák tanulóiknak, hogy a végzettek a gyakorlati munkába azonnal bekapcsolódhassanak. A szakközépiskolák adjanak a szakmai ág jellegét feltüntető érettségi bizonyítványt. A szakközépiskolákban érettségizettek a képzési iránynak megfelelően betölthetik mindazokat a munkaköröket (a termelőmunkától a részfeladatok irányításáig), amelyekben ma a középfokú technikumok elvégzése után helyezkednek el a fiatalok.

---

[6] A fentiek alapján a gimnáziumokban az 5+1-es rendszerben tanulók aránya – elsősorban a tárgyi és a személyi feltételek hiánya miatt – az 1965–1966. tanévi 63,8 százalékról 48,1 százalékra csökkent. A heti 2 órás gyakorlati oktatásban részt vevő tanulók száma viszont az 1965–1966. tanévi 29 százalékról 46 százalékra növekedett.

A szakközépiskolai hálózat fejlesztésére a következő intézkedések megtétele szükséges:

– A mai középfokú technikumok – a jelenlegi túlzott szakmai tagolódásuk csökkentésével – szakközépiskolává minősüljenek át.

– A jelenlegi ipari és mezőgazdasági jellegű szakközépiskolák fokozatosan a technikumok profiljának megfelelő képzésre térjenek át.

– A közgazdasági és az egészségügyi szakközépiskolák munkájukat változatlan céllal és tartalommal folytassák tovább.

– A szakközépiskolai hálózat bővítésénél elsősorban azokat a gimnáziumokat kell számításba venni, amelyekben jelenleg már jól működő szakközépiskolai tagozatok működnek, illetve amelyekben a szakmai képzés feltételei biztosítva vannak.

A technikus minősítését, a technikusi cím megszerzését a jövőben iskolarendszerünkön kívül kell megoldani.

A szakközépiskola érettségizett növendékei számára az iparban és a mezőgazdaságban két-hároméves kötelező szakmai gyakorlat után kell megadni a lehetőséget, hogy technikusi minősítést szerezhessenek. A technikusi minősítés megszerzésének feltételeit, követelményeit és módját a képzést irányító szaktárcák saját hatáskörükben határozzák meg. A technikusi oklevelet a szakközépiskolák adják ki.

3. Az ipar, az építőipar, a közlekedés, a mezőgazdaság, a kereskedelem és a népgazdaság egyéb ágazatai számára a termelés, üzemeltetés részegységeit közvetlenül irányító szakemberek képzésének megvalósítására a jelenlegi mérnökképzés mellett szükséges a *főiskolai üzemmérnökképzés* kialakítása. Ezért a mai felsőfokú technikumokat úgy kell továbbfejlesztenünk, hogy ezek főiskolákká váljanak, üzemi bázisra épülve szorosan az egyetemekhez kapcsolódva működjenek. A felsőfokú technikumok mai képzési céljuknak megfelelően működjenek tovább és főiskolákká csak az összes feltételek biztosítása mellett minősüljenek.

III

A Politikai Bizottság *az oktatásügy állami irányításának* a mai keretei között a vezetés megjavítására az alábbi két intézkedés megtételét tartja szükségesnek:

a) Az oktatás tartalmi kérdéseinek (óra- és tantervek, tankönyvek stb.) megvitatására és eldöntésére, valamint a jelen határozat végrehajtásából fakadó feladatok koordinálására az 1965–1966. tanévtől kezdődően Országos Oktatási Tanácsot kell létrehozni.[7]

Az Országos Oktatási Tanács elnöke a művelődésügyi, alelnöke a munkaügyi miniszter, a tanács tagjai pedig az oktatási intézményekkel rendelkező szaktárcák illetékes miniszterhelyettesei legyenek. Az iskolarendszer szervezetét, az irányítás rendszerét vagy más lényeges oktatáspolitikai kérdéseket érintő vitákban továbbra is a minisztertanács döntését kell kérni. Az Országos Oktatási Tanács hatáskörébe utalt egyéb tartalmi kérdések (óratervek, tantervek, nevelési tervek, programok, tankönyvek és jegyzetek, rendtartások stb.) eldöntésének joga – kellő egyeztetések után – a művelődésügyi minisztert illesse meg.

b) Folyamatosan bővíteni kell a tanácsok iskolairányító jogkörét. Ennek megfelelően az alsó- és a középfokú oktatási intézmények tanterem- és pedagóguslétszám-gazdálkodásának és beiskolázási feladatainak koordinálására az 1965–1966. tanévtől kezdődően megyei oktatási tanácsokat kell létrehozni.[8] A megyei oktatási tanácsok elnöke az illetékes megyei tanács elnökhelyettese legyen.[9]

28

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A „TÁRSADALMI SZEMLE” MUNKÁJÁRÓL

(1965. JÚNIUS 22)

I

A „Társadalmi Szemle” a párt tudományos jellegű elméleti és politikai folyóirata. Mint ilyennek az a feladata, hogy

– olvasóinak és rajtuk keresztül társadalmunk szélesebb rétegeinek is tájékoztatást és segítséget nyújtson a párt politikájának mélyebb megértéséhez és helyes gyakorlati alkalmazásához;

---

[7] A határozatnak megfelelően kiadásra került az 1965. évi 24. tvr., amelynek végrehajtását a 27/1965/XII. 1. számú kormányrendelet biztosítja. Ennek 27. §-a intézkedik az Országos Oktatási Tanács létrehozásáról.

[8] A megyei oktatási tanácsok 1966 elején mindenütt megalakultak.

[9] A dokumentum IV. fejezete az állami és a pártszervek teendőit tartalmazza a Politikai Bizottság határozatának végrehajtására vonatkozóan.

– terjessze a kommunista világnézetet, a marxista–leninista elméletet, visszatükrözője és egyben egyik serkentője is legyen ideológiai életünk fejlődésének, az alkotó elméleti munkának.

E feladatának betöltése céljából kifejtett tevékenysége a következőképpen értékelhető:

A „Társadalmi Szemle" napirenden tartja a párt politikájának, a szocializmus építésének időszerű kérdéseit. Sikerült gazdasági munkánk leglényegesebb kérdéseit, ipar- és mezőgazdaságfejlesztési politikánkat néhány elvileg eligazító, átfogó és a lényeges mondanivalót az eddiginél jobban kiemelő cikkben tárgyalnia. Ilyen cikkek jelentek meg például a távlati tervezésről, a beruházásokról, a műszaki fejlesztésről, a gépipar termelési szerkezetéről, az 1964. decemberi KB-határozat nyomán időszerű gazdasági feladatainkról; a mezőgazdaság fejlesztésének egyes kérdéseiről: a gazdaságosság, az állóalapok, a háztáji gazdaság, a mezőgazdasági munkaverseny kérdéséről. (A példákat itt és a továbbiakban is az 1963–1965-ös évfolyamokból vettük.) Egyes gazdasági cikkek azonban túl szűk részletkérdést tárgyalnak.

A pártélet és a pártmunka kérdései is többé-kevésbé rendszeresen szerepelnek a folyóiratban. A párt politikájának elvi alapját érintő kérdésekről (mint pl. az osztályharc, az egységes paraszti osztály kialakulása, értelmiségi politikánk és az ideológiai munka, a párt vezető szerepe) tartalmasabb cikkek jelentek meg; kevés azonban a párt tapasztalatait elméletileg összegező, ennek új vonásait elemző írás. A gyakorlati témákat tárgyaló cikkek színvonala általában alacsony. Hasonló a helyzet a tömegpolitikai munkáról szóló cikkekkel is (szakszervezeti, ifjúsági és népfrontmozgalom, az ezekkel összefüggő elvi kérdések, a munkásosztály vezető szerepe és szövetségi politikája).

A nemzetközi helyzet alakulásának fő vonásait a folyóirat néhány elvileg jól megalapozott, a fontos összefüggéseket az eddiginél jobban megvilágító cikkben tárgyalta. Ilyen cikkek jelentek meg például a nyugat-európai munkásmozgalomról, a nemzeti demokratikus állam és a nem kapitalista út kérdéséről, a szocializmus afrikai térhódításáról, a nemzetközi munkásmozgalom egységes stratégiájának szükségességéről, az amerikai neokolonializmusról. A szocialista országokról, a világszervezetekről és különösen a testvérpártokban folyó fontosabb ideológiai-politikai vitákról azonban nem rendszeres és nem kielégítő a tájékoztatás. A nemzetközi kérdésekről szóló kisebb cikkek többsége elsősorban összegezi azt, amit e kérdésekről a sajtó közölt, bár némelyikük ki is bővíti ezeket fontos szempontokkal.

A „Társadalmi Szemle" szorosabb értelemben vett politikai-ideológiai munkájában még nagy fogyatékosságok vannak. Itt érezhető meg leginkább az, hogy a lap általában nem elég kezdeményező a kérdések fölvetésében. Kevés elméleti-politikai cikk jelenik meg, s ezek nem kapcsolódnak megfelelően az ideológiai élet problémáihoz és vitáihoz; gyakran közismert és már sokszor megtárgyalt igazságokat ismételnek meg, többnyire deklaratív módon, és így nem keltenek széles körű visszhangot. Ebben a témakörben is közölt azonban a folyóirat néhány jó írást (pl. az egzisztencializmusról, a marxizmus és a vallás viszonyának mai problémáiról). A nemzetközi munkásmozgalomban felvetődő elvi problémákkal túlnyomórészt a helyes marxista álláspont pozitív kifejtése formájában foglalkozik. A folyóirat kísérleteket tett arra, hogy cikkekkel, vitákkal bírálјon más lapokban megjelent egyes hibás álláspontokat, s a társadalmi realitás felé terelje az elvont spekuláció síkján mozgó vitákat (vita a család, a népi demokratikus forradalom, az ún. „modern ipari társadalom", a társadalmi törvények marxista értelmezése, a realizmus kérdéseiről, továbbá – glosszákban – kisebb jelentőségű kérdésekről). Ezek a kísérletek általában hasznosak voltak, bár egyikük-másikuk nem eléggé járult hozzá a fölvetett kérdés tisztázásához. Helyes lett volna, ha a folyóirat több más, ma vitatott kérdésben is állást foglal.

A dogmatizmus maradványai elleni harc nem bontakozott ki eléggé a folyóiratban, s az ilyen vonatkozású cikkekben sok a közhely. A polgári és a revizionista ideológiai megnyilvánulások bírálata sem eléggé hatékony. A helytelen nézeteket a cikkek gyakran csak általánosságokban ítélik el, s nem elegendő meggyőző erővel és érveléssel szállnak szembe velük, nem akkor, amikor jelentkeznek, s nem azzal a formájukkal, amelyben megnyilvánulnak. Ez különösen addig volt így, amíg hiányzott a lapból a kulturális rovat. Az alatt a rövid idő alatt, amióta ez ismét működik, sikerült néhány hasznos írást közölni (a természettudomány és a filozófia viszonyáról, a pozitivizmus bírálatáról, az absztrakt művészetről, a valóság és a világnézet szerepéről az irodalomban).

A kulturális rovat megszervezésével a lap tevékenységének egyik sokéves hiányosságát sikerült megszüntetni. A kulturális munkáról és a vele összefüggő ideológiai kérdésekről néhány színvonalas cikk jelent meg (köztük a pedagógia, a képzőművészet, a zene területéről is, amelyek eddig keveset szerepeltek a folyóiratban). A szerkesztőség arra törekedett, hogy ne csak a szakemberek és a művészek oldaláról nézve mutassa be a kulturális problémákat, hanem közönségünk oldaláról is. Az ebben a témakörben megjelent cikkek közül a legjobbak az olvasóközönség irodalomszemléletéről, képzőművészeti kultúránk helyzetéről, a televíziónak a szabad időhöz és a művelődéshez való viszonyáról, a szocialista embernevelésről szólók voltak. Mind a szakemberek, mind más olvasók nagy elismeréssel fogadták a kulturális elméleti munkaközösségnek a szocialista realizmusról szóló dokumentumát.

A szerkesztőség arra törekedett, hogy állandósítsa a konzultációs rovatot, s ebben gyorsan, hatásosan reagáljon a pártmunkában és az ideológiai életben jelentkező kérdésekre és helytelen nézetekre. Ezt azonban nem sikerült még elérnie; a konzultációs írások sem szám szerint, sem tartalmilag nem érik el a kívánatos színvonalat, mert nem eléggé aktuálisak, érdekesek, rövidek és közérthetők. A lap sítlusát általában is sok és jogos kritika éri. Szürke, uniformizált, gyakran bőbeszédű. Az egyes szakmák tolvajnyelve vagy néha a felesleges bonyolultság a közérthetőséget akadályozza.

A testvérpártok hasonló jellegű folyóiratainak munkájáról a „Társadalmi Szemle" régebben azzal számolt be, hogy átvette vagy ismertette egyik-másik lap egy-egy fontosabb cikkét, ritkábban pedig összefoglalóan közölte több lap állásfoglalásait valamely kérdésben. Újabban – anélkül, hogy lemondana ezekről a régebbi módszerekről – havonta közli a tíz európai testvéri folyóirat legújabb számaiban megjelent főbb cikkek címét és rövid tartalmát. Ez irányú munkája azonban kezdetleges, az igényekhez és a lehetőségekhez mérten gyenge.

A „Társadalmi Szemle" arra törekszik, hogy egyes kérdésekben előkészítse a pártközi véleményt a párt várható állásfoglalására, illetőleg a kérdések felvetésével segítse ezen állásfoglalások kialakítását. A Központi Bizottság egyes osztályai vagy az érintett állami szervek azonban gyakran szívesebben veszik, ha a lap csak a már kialakult és nyilvánosságra hozott állásfoglalásokat ismerteti és kommentálja. A „Társadalmi Szemlé"-nek – mint a párt hivatalos elméleti folyóiratának – egyik igen fontos funkciója a párt álláspontjának ismertetése, egyes fontos párt- és kormányhatározatok kommentálása, népszerűsítése. Ma azonban, amikor sok más folyóirat is foglalkozik elméleti, ideológiai kérdésekkel, aktuális társadalmi, politikai problémákkal, a „Társadalmi Szemlé"-nek azzal kell kitűnnie és irányt mutatnia, hogy bátran, gyorsan és helyes érzékkel reagál az életben feltűnő új gondolatokra és jelenségekre. Nem kell arra várni, hogy mások – akár erre illetékes szervek, akár a szakfórumok – alakítsanak ki ezekről lehiggadt, kijegecesedett véleményt, hanem magának is hozzá kell járulnia ennek kialakításához, további gondolkodásra, bátor elméleti alkotó tevékenységre kell serkentenie, s vállalnia kell azt a kockázatot is, hogy állásfoglalásának egyes pontjai utólag helyesbítésre szorulnak. Mindezeket figyelembe véve, a szerkesztő bizottságnak az a véleménye, hogy az utóbbi két-három évben a „Társadalmi Szemle" tartalmi színvonala lassan ugyan, de emelkedik. A szerkesztő bizottság következetesebben törekszik arra, hogy a folyóirat betöltse hivatását, s e törekvésében eredményeket ért el. Bár átfogó felmérésre nincs mód, sok tapasztalat – így az e jelentés előkészítése során megkérdezett elvtársak véleménye is – arra mutat, hogy a lap olvasói hasonlóképpen értékelik a folyóirat munkáját. Ezt mutatja az is, hogy a lap példányszáma a múlt év januárjától decemberig (37 000 példányos átlaggal) 3,9 százalékkal emelkedett. A lap 65 százaléka előfizetésben kel el, ennek 44,5 százaléka egyéni előfizetés. A lap iránti érdeklődés növekedését az is mutatja, hogy az utóbbi időben több, felkérés nélkül, spontán módon megírt cikk és hozzászólás is érkezik a szerkesztőségbe.

Ugyanakkor erősen elmarasztalóak a vélemények a lap formai színvonaláról. Olvasását nehezíti a rossz papír és a gyenge nyomdai munka, külsejét általában elavultnak találják, méltatlannak a párt elméleti folyóiratához.[1]

II

A további munkában a „Társadalmi Szemle" szerkesztőségének és szerkesztő bizottságának a következőket kell szem előtt tartania:

1. A munka általános irányvonalát a párt politikája, határozatai, s köztük a Központi Bizottságnak a párt néhány időszerű ideológiai feladatáról szóló irányelvei szabják meg. Ezekből az irányelvekből a „Társadalmi Szemle" számára mindenekelőtt az következik, hogy a folyóiratnak bátrabban, gyorsabban, lehetőleg elsőként kell reagálnia a szocialista építőmunkában és az ideológiai harcban felbukkanó kérdésekre, kezdeményezőbben kell részt vennie ezeknek a gyakorlattal összhangban levő, marxista–leninista szellemű elméleti kidolgozásában, támogatva az új problémák marxista megoldási kísérleteit és szembeszállva mindenféle antimarxista törekvéssel. Ez egyrészt az elméleti munka alaposabbá tételét és (az adott témakörökön belül) tartalmi kiszélesítését követeli meg, másrészt azt, hogy a lap jóval mozgékonyabb és polemikusabb legyen. Szükség esetén be kell kapcsolódnia a többi folyóirat hasábjain zajló vitákba, mindenekelőtt azonban arra kell törekednie, hogy maga kezdeményezze olyan országos jelentőségű politikai, gazdasági, ideológiai problémák tisztázását, amelyek megoldásra várnak, és foglalkoztatják a közvéleményt. Bátran, de a további vita lehetőségét el nem vágva kell állást foglalnia olyan kérdésekben is, amelyeket az adott időpontban még nem lehet megnyugtató módon véglegesen lezárni.

2. A folyóirat egész tevékenységének és lehetőleg minden egyes számának is sokoldalúnak kell lennie. Feladatainak megoldására sokféle műfajt kell felhasználnia: közölhet hosszabb és rövidebb tudományos és publicisztikai, konzultációs és polemikus cikkeket, dokumentumokat, adatösszeállításokat, nyilatkozatokat, riportokat, glosszákat, könyvismertetéseket, rendezhet vitákat és ankétokat, közölheti testvérpártjaink lapjainak egyes cikkeit, folyóirataikat ismertető összeállításokat; eszközeiben és megoldási módjaiban változatosságra, célszerűségre kell törekednie. Szem előtt kell tartania azt, hogy olvasói főként állami és pártfunkcionáriusok, értelmiségi és kulturális dolgozók, de rajtuk kívül

---

[1] A határozat I. fejezetének további része és a II/4–5. pontja a folyóirat szervezési, nyomdai kivitelezésének, külseje tetszetősebbé tételének technikai és gazdasági vonatkozásaival foglalkozik.

is a párttagságnak egy, az ideológiai kérdések iránt érdeklődő része. Ezért törekednie kell a világos, színes, közérthető és meggyőző írásmódra, az ésszerű terjedelem betartására és (egyes fontos dokumentumoktól eltekintve) a másodközlések elkerülésére.

3. Bővíteni kell a lap szerzőinek körét úgy, hogy a párt vezetőin, ismert és adott témát jól ismerő pártmunkásokon és közéleti embereken kívül más tehetséges és jól felkészült új, fiatal szerzők, köztük tudományos intézetek munkatársai is gyakrabban írjanak cikkeket.

29

KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL

(1965. JÚNIUS 25)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága június 25-én ülést tartott. Az ülésen részt vettek a Központi Revíziós Bizottság és a Központi Ellenőrző Bizottság elnökei is.

A Központi Bizottság munkája megkezdése előtt kegyelettel emlékezett meg a közelmúltban elhunyt Prieszol József, Kossa István, Szakasits Árpád elvtársakról, a Központi Bizottság tagjairól és Bakos István elvtársról, a Központi Bizottság póttagjáról, a forradalmi munkásmozgalom sok évtizedes harcaiban szerzett elévülhetetlen érdemeikről.

*

Az ülés napirendjén elsőnek Nyers Rezső elvtársnak, a Központi Bizottság titkárának jelentése szerepelt A Központi Bizottság 1964. decemberi határozatának végrehajtásáról címmel.

A Központi Bizottság a beszámolót egyhangúlag tudomásul vette és megállapította:

A Központi Bizottság decemberi határozatát a dolgozók messzemenő egyetértéssel fogadták. A határozatot követő kormányintézkedések, a kommunisták, a szakemberek, a dolgozók mindennapi erőfeszítései kezdik meghozni gyümölcsüket. A határozat végrehajtásában komoly kezdeti eredmények vannak. Az éves tervcélok további erőfeszítéssel elérhetők, a javasolt és elhatározott módszerek célravezetők.

A munkaerő mozgása jobban megfelel a népgazdasági érdekeknek, mint korábban. A mezőgazdaságon kívüli ágazatokban foglalkoztatottak számának növekedése az 1964. évinek csupán egyötöde volt. A munkafegyelem sok területen megszilárdult, a „kapun belüli munkanélküliség" azonban még korántsem szűnt meg mindenütt, ugyanakkor néhány szakmában növekszik a munkaerőhiány.

Jelentős eredmény, hogy az állami iparban az év első öt hónapjában a termelés emelkedésének 80 százaléka származott a termelékenység növeléséből.

A vállalatok ez évre átgondoltabb, reálisabb műszaki fejlesztési és költségcsökkentési terveket készítettek, de helyenként a tervek megvalósításában nem elég következetesek. A gazdaságosság, a jövedelmezőség legyen a fő gondja a jövőben is minden gazdasági vezetőnek, minden dolgozónak és kommunistának.

A külkereskedelmi forgalom ez évben tovább bővült. Az export nagyobb a tavalyinál, de fokozni kell minden exportra szállító vállalatnál az erőfeszítéseket a tervezett ütem betartásáért. A belkereskedelmi forgalom és a lakosság fogyasztása tervszerűen növekszik. A közellátás szintje általában biztosított, egyes húsárukból azonban az ellátás nem kielégítő.

A mezőgazdaság anyagi-műszaki ellátását javítottuk; több műtrágyát, növényvédő szert kapott a tavalyinál. Az importgépek, traktorok, kombájnok zavartalanul és időben érkeztek külföldről, az importált alkatrészekből 70–80 százalékkal nagyobb készlet van a tavalyinál. A hazai gyártású alkatrészekből az ellátás javult, de még nem kielégítő. A Központi Bizottság felhívja a figyelmet arra, hogy a tavaszi munkák eltolódása miatt az aratási időszakban nagy munkatorlódás várható. A termelőszövetkezetektől és az állami gazdaságoktól különleges erőfeszítést, az állami és tanácsi szervektől pedig nagyfokú segítséget igényel a betakarítási munka jó végrehajtása.

A decemberi határozatban helyet kaptak egy évre szóló intézkedések meg több évre szóló, hosszú lejáratú feladatok. A Központi Bizottság fontosnak tartja, hogy a párttagság és a közvélemény világosan megkülönböztesse a rövid időre szóló feladatokat a hosszú távú feladatoktól. A szocialista gazdálkodásnak nem egy évre szóló, hanem állandó feladata a termelés minden ágában a minőségi követelmények és a takarékos gazdálkodás elvének érvényesítése.

Jelentős károkat okoztak, és növelték feladatainkat az idén az állatállományt érintő súlyos száj- és körömfájás, a nagyarányú, tartós esőzések és a folyók áradása. A száj- és körömfájást megfelelő állategészségügyi rendszabályokkal leküzdöttük, a tavaszi mezőgazdasági munkát akadályozó nehézségeket dolgozó parasztságunk szorgalmas munkával győzte le. Az árvíz ellen hősies küzdelem folyik. Még így is több mint 150 000 hold került víz alá. Számottevő nehézségeket okoz az országnak a közutak és vízi utak, valamint néhány üzem termelésének átmeneti kiesése, a közvagyonban és a lakosság személyi tulajdonában bekövetkezett kár is.

Az elemi csapások által okozott veszélyek, károk elleni harcban a dolgozó emberek szervezett, példás helytállása megmutatkozik a gyárakban, a földeken, a hadseregben, a vízügyi hatóságok szervezetében, a közvetlenül veszélyeztetett lakosság körében egyaránt.

A Központi Bizottság elismerését fejezi ki és köszönetet mond mindazoknak, akik éjt nappallá téve dolgoznak, harcolnak az árvíz ellen, védik az emberi életet és az ország anyagi értékeit. A bekövetkezett károk helyreállítását és a termelésben jelentkező elmaradás pótlását, az önkéntes felajánlásokon túlmenőleg mindenekelőtt az 1965. évi népgazdasági tervben meghatározott termelési, szállítási és áruforgalmi munka fokozott és jó elvégzésével, a hazánk felszabadulásának 20. évfordulójára indított termelési verseny lendületének fokozásával segíthetjük elő.

*

Komócsin Zoltán elvtárs, a Politikai Bizottság tagja időszerű nemzetközi kérdésekről és a Központi Bizottság legutóbbi ülése óta folytatott kétoldalú párt- és kormányközi tárgyalásokról tájékoztatta az ülés részvevőit.

Beszámolt a vietnami elvtársakkal folytatott tárgyalásokról, a Magyar Népköztársaság kormányának és a Vietnami Demokratikus Köztársaság kormányának delegációi között létrejött segélynyújtási megállapodásról. A Magyar Népköztársaság sokoldalú segítségnyújtását az amerikai agresszorok ellen harcoló testvéri Vietnamnak a Központi Bizottság helyesléssel vette tudomásul.

A Magyar Szocialista Munkáspárt és a magyar nép elítéli az amerikai imperialisták Vietnamban folytatott kalózháborúját. Az amerikai imperialisták a tervszerű tömeggyilkosság és országpusztítás eszközeivel támadtak a vietnami nép szabadságára, nemzeti függetlenségére. Az amerikai imperialisták a XX. század második felében szégyenteljes gyarmati háborúkat folytatnak, amivel szemben fel kell lépnie a népek, a nemzetek egyenjogúsága, az emberek szabadsága, a béke minden hívének, az egész haladó emberiségnek.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága biztosítja Vietnam hős népét, hogy a jövőben is minden téren támogatja az amerikai agresszorok elleni harcában.

A Központi Bizottság egyetértően tudomásul vette a Kádár János elvtárs által vezetett pártküldöttségnek Moszkvában, ez év május 23-a és 29-e között a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága, Brezsnyev és Koszigin elvtársak vezette küldöttségével folytatott tanácskozásairól adott tájékoztatót.

A tanácskozások során értékelték a nemzetközi helyzetet, érintették a nemzetközi munkásmozgalom problémáit, tárgyaltak a két ország párt-, állami, gazdasági kapcsolatairól. A tárgyalások során megegyezésre került sor több, számunkra nagy jelentőségű gazdasági kérdésben. A megállapodás értelmében a magyar–szovjet külkereskedelmi forgalom a harmadik ötéves terv alatt 1965-höz viszonyítva mintegy 65 százalékkal emelkedik.

A Központi Bizottság örömmel állapítja meg, hogy pártjaink között teljes az elvi, politikai egyetértés, a két nép közötti viszony testvéri, felhőtlen, a szovjet–magyar barátság szilárd és megbonthatatlan.

Kállai Gyula elvtárs vezetésével a Román Munkáspárt Központi Bizottsága meghívására magyar pártdelegáció tanácskozott Bukarestben a Román Munkáspárt Központi Bizottságának Gheorge Apostol elvtárs vezette küldöttségével.

A Központi Bizottság az elvtársi légkörben lefolyt tanácskozásokat hasznosnak, eredményesnek minősíti. A tárgyaló felek megállapodtak a pártközi, a gazdasági és a kulturális kapcsolatok bővítésében; a konkrét tennivalók tanulmányozására és az intézkedésekre vonatkozóan közös elhatározásra jutottak. Teljes egyetértésben hangsúlyozták az imperializmus elleni közös fellépés fontosságát, és hogy további erőfeszítéseket kell tenni a két párt közötti baráti viszonynak, a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom egységének erősítéséért.

*

Biszku Béla elvtárs, a Központi Bizottság titkára, beterjesztette a Politikai Bizottság javaslatát a Központi Bizottság 1965 második félévi munkatervéről. A Központi Bizottság a második félévi munkatervre vonatkozó javaslatot egyhangúlag elfogadta.[1]

Megjelent: Népszabadság, 1965. június 29.

---

[1] A közlemény további része párt és állami funkciókba javasolt szervezeti és személyi változásokkal foglalkozik. (Lásd Népszabadság, 1965. június 29.)

30

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA A SZERVEZÉSI ÉS IRÁNYÍTÁSI PROBLÉMÁK TUDOMÁNYOS KUTATÁSÁNAK HELYZETÉRŐL ÉS A LEGFONTOSABB TENNIVALÓKRÓL

(1965. SZEPTEMBER 22)

Az utóbbi években a szocialista államok többségében és nálunk is jelentkezett igény olyan ismeretek felkutatására és felhasználására, melyek segítségével a különböző tudományok (gazdasági tudományok, szociológia, pszichológia, matematika, kibernetika stb.) eredményei nagymértékben hasznosíthatók a társadalmi és gazdasági tevékenység szervezettségének racionális megjavitására. A szervezési feladatok megoldása során nyert gyakorlati eredmények, valamint e tapasztalatok elméleti általánosítása a tudományos kutatás új területét nyitotta meg, amit a külföldi irodalomban – és újabban hazánkban is – általában „szervezéstudománynak" neveznek.

A VIII. kongresszus óta több oldalú munka folyik társadalmi és gazdasági életünk különböző területein a vezetés megjavítása érdekében. A Központi Bizottság kezdeményezésére széles körű munkálatok folynak a népgazdaság irányítási rendszerének tökéletesítésére. A Politikai Bizottság 1960. szeptember 13-i határozata után megalakultak és megkezdték tevékenységüket a szaktárcák munka- és üzemszervezési intézetei a termelési feladatok tudományos alapokon nyugvó elemzése és megszervezése céljából. A KGST Tudományos és Műszaki Kutatásokat Koordináló Állandó Bizottság közös kutatási tervében is szerepel a termelés és a munka irányításával, tervezésével és szervezésével kapcsolatos tudományos kérdések vizsgálata. E kutatásokat az OMFB koordinálja. Az Országos Távlati Tudományos Kutatási Terv számos fő feladata tartalmazza a szervezés és az irányítás színvonalának emelésével és korszerűsítésével összefüggő kutatási témákat. Az MTA keretében szervezéstudományi bizottság alakult s kezdte meg tevékenységét. Az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében szervezéstudományi munkabizottság működik. A szervezés elméleti és gyakorlati kérdéseiről nő a publikációk száma, országos jellegű ankétokat szerveztek. A társadalmi szervezetek is (elsősorban az MTESZ) hatékony segítséget nyújtanak a szervezés és irányítás egyes elméleti és gyakorlati kérdéseinek felvetésével, konkrét javaslatok előterjesztésével és szervezési ismeretek oktatásával. A felsorolt példák bizonyítják, hogy a szervezés és irányítás témakörébe tartozó gyakorlati és elméleti kutatási területeken hazánkban is folyik konkrét tevékenység, és általában nagy elmaradásról nem lehet beszélni. Elmaradás elsősorban az elemző, elméleti általánosító tevékenység területén jelentkezik.

A szervezés és irányítás feladatainak tanulmányozásával, tudományos megalapozásával viszonylag nagyszámú szerv és intézmény foglalkozik. Tevékenységük – kivéve a szaktárcák munka- és üzemszervezési intézeteinek bizonyos mértékű koordinációját – elsősorban az elméleti jellegű kutatómunkát illetően nem eléggé irányított és koordinált. Nehezen áttekinthető a hazai publikációs anyag, mivel ennek dokumentációja és feldolgozása hiányosabb, mint a külföldi publikációké.

A szervezés és irányítás kérdéseinek tudományos vizsgálata terén elért hazai eredmények száma nem nagy, szakembereink száma kevés. Örvendetes, hogy az eredmények nagy része a konkrét, aktuális kérdések vizsgálatából született. Kezdeti eredményként értékelhetjük néhány szaktárca munka- és üzemszervezési intézetének, az MTA szervezéstudományi bizottságának tevékenységét és néhány, a vezetők továbbképzését szolgáló tanfolyam megszervezését.

Az MTA szervezéstudományi bizottsága tevékenységének egyik eredménye „A vezetés és igazgatás korszerű tudományos megalapozása és a vezetőképzés gyakorlata" című információs dokumentum összeállítása, amely több szerző együttműködésével készült el. Hazai viszonylatban ez az anyag ad legszélesebb áttekintést e kutatások nemzetközi irodalmáról. Az anyag az információs célt teljesítette, de nem vállalkozott a vitás kérdések eldöntésére és állásfoglalásra.

Megítélésünk szerint a különböző intézmények és szervek munkájának jobb koordinálásával, a szervezés elméleti kérdései iránt érdeklődő személyek összefogásával megteremthetők a további eredményes kutatómunka feltételei.

A szervezés és irányítás kérdéseinek tudományos kutatása területén jelentkeznek olyan problémák is, amelyek zavarják az egészséges fejlődést, s amelyek tisztázása és megoldása nagymértékben elősegítené a munkát. Ezek közül a fontosabbak a következők:

1. A szervezés és irányítás tudományos vizsgálata kialakuló, fejlődő tudományág, s ezért még nagyon sok a tisztázatlan, vitatott kérdés. Olyan alapkérdések sem tisztázottak, mint pl. e tudományág tárgya, módszere, helye a tudományok rendszerében. E problémák megoldását a tudományág fejlődésétől, a nemzetközi méretekben is folyó vitáktól kell várni. Kívánatos, hogy a magyar szakemberek is részt vegyenek e kérdések tisztázásában.

2. A magyar szakirodalom viszonylag kevés figyelmet szentel a szervezéssel kapcsolatos kutatások politikai és ideológiai kérdéseinek. Erre annál is inkább fel kell hívni a figyelmet, mert a nemzetközi irodalom jelentős része polgári szerzők tollából származik. Gyakori a nyugati szakirodalomban található anya-

gok kritika nélküli átvétele. A kapitalista és a szocialista társadalom közti alapvető különbségek figyelmen kívül hagyása következtében előfordul a kapitalista társadalom szervezettségének túlbecsülése és a szocialista társadalom szervezettségének alábecsülése.

3. A szervezés és irányítás kérdéseinek kutatásával foglalkozó sok szerv és intézmény közötti laza és hiányos kapcsolatok, az elméleti kutató tevékenység koordinálatlansága azzal a veszéllyel jár, hogy a munka nem a népgazdaság előtt álló legfontosabb problémák megoldásának elősegítése érdekében folyik. A rendelkezésre álló kevés szellemi és anyagi kapacitás szétforgácsolt, és a kutatómunkának nincs jól meghatározott koncepciója és konkrét programja. A hazai kutatások és gyakorlati eredmények dokumentációjának hiánya arra vezethet, hogy bizonyos helyeken bevált és más területeken is alkalmazható eredmények elkallódnak.

*

Az agitációs és propaganda bizottság fontosnak és szükségesnek tartja olyan elméleti és gyakorlati kérdések tudományos kutatását, melyek a szocialista társadalom építésével összefüggő feladatok jobb megszervezését szolgálják.

A szervezéssel és irányítással foglalkozó tudományág a mi viszonyaink között csakis akkor töltheti be fontos társadalmi szerepét, ha művelői a felmerülő kérdéseket a marxizmus–leninizmus elméletére és módszerére támaszkodva vizsgálják és oldják meg. A kutatás elsőrendű feladata a szocialista országok gazdag gyakorlati tapasztalatainak alapos tanulmányozása és felhasználása, saját gyakorlati tapasztalataink elméleti általánosítása. E tudományágnak az adott társadalmi és politikai viszonyok közt kell vizsgálnia a tudomány eszközeivel a párt politikai fő irányvonalából, gazdaságpolitikánkból adódó feladatok megoldásának leginkább célravezető formáit és módszereit. Elő kell segítenie a tudomány és a technika eddig elért eredményeinek felhasználását szervezési és irányítási módszereink tökéletesítése és továbbfejlesztése érdekében. A szocialista társadalom építését, az előttünk álló konkrét feladatok jó megoldását szolgálja azzal, ha a tervezés legjobb módszerének, a nyilvántartás, az ellenőrzés, az ügyvitel legjobb rendszerének kialakítását segíti elő és javaslatokat dolgoz ki a termelőmunka, a termelőberendezések legésszerűbb, leggazdaságosabb kihasználására.

A szervezés korszerű tudományos módszereinek alkalmazása a munkatermelékenység növelésének egyik eszköze, különösen a szocialista termelési viszonyok között, amelyek a munka magasabb fokú szervezettségét teszik lehetővé. A különböző tudományágak eredményeinek felhasználása a munka racionálisabb megszervezése érdekében, a szervezés elméleti és gyakorlati kérdéseinek kidolgozása a szocialista építést segíti. E tudományág gyakorlati célja a szervezés és irányítás korszerű módszereinek és eszközeinek tanulmányozása és vezetésének elősegítése.

Az Agitációs és Propaganda Bizottság helyesli a szervezés és irányítás külföldi tapasztalatainak, beleértve a kapitalista országok e téren elért eredményeinek tanulmányozását is. A kapitalista szervezési módszereket és formákat mi nem másolhatjuk le, de nem is vetjük el azt, ami ésszerű és a szocialista társadalom építése érdekében felhasználható. A burzsoá szervezéstudomány megállapításait azonban marxista kritikával kell fogadni, s reakciós ideológiai mondanivalóját le kell leplezni.

*

Az Agitációs és Propaganda Bizottság tudomásul vette a jelentést. A szervezés és irányítás kérdéseinek tudományos kutatása területén az alábbi feladatok megoldását tartja szükségesnek:

– A Magyar Tudományos Akadémia tekintse feladatának a szervezés és irányítás kérdéseivel kapcsolatos elméleti kutatások koordinálását.

– Dolgozza ki a szervezés és irányítás kérdéseivel foglalkozó elméleti kutatások programját.

– Az illetékes intézmények bevonásával vizsgálja meg, hogyan lehetne a legcélszerűbben megoldani e témakör hazai és külföldi eredményeinek országos szintű dokumentációját.

31

KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL

(1965 NOVEMBER 18–20)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága november 18–19–20-án kibővített ülést tartott. Az ülésen a Központi Bizottság tagjain és póttagjain kívül részt vettek a Központi Revíziós Bizottság, a Központi Ellenőrző Bizottság tagjai, a minisztertanács tagjai, a megyei bizottságok első titkárai, a Budapesti Pártbizottság titkárai, a Központi Bizottság apparátusának osztályvezetői, gazdasági szakemberek és a központi sajtószervek vezetői.

A központi bizottsági ülés napirendje:

1. Tájékoztató időszerű nemzetközi kérdésekről. Előadó: Komócsin Zoltán elvtárs, a Központi Bizottság titkára.

2. Tájékoztató az időszerű belpolitikai kérdésekről. Előadó: Biszku Béla elvtárs, a Központi Bizottság titkára.

3. Jelentés gazdaságirányítási rendszerünk átfogó felülvizsgálatáról. Előadó: Nyers Rezső elvtárs, a Központi Bizottság titkára.

A Központi Bizottság az időszerű kül- és belpolitikai kérdésekről adott tájékoztatást egyhangúlag tudomásul vette. A gazdaságirányítási rendszerünk átfogó felülvizsgálatáról és továbbfejlesztéséről szóló jelentést a Központi Bizottság széles körű vita után jóváhagyólag tudomásul vette, és úgy határozott, hogy a reform kidolgozása a megvitatott javaslat alapján folytatódjék.

A vitában felszólalt Kádár János elvtárs, a Központi Bizottság első titkára is.

A Központi Bizottság a két tájékoztatásban és a jelentésben szereplő kérdésekben a következőképpen foglalt állást:

NEMZETKÖZI KÉRDÉSEK

1. A Központi Bizottság egyetértését fejezi ki a Kádár János elvtárs vezette párt- és kormányküldöttség mongóliai látogatásával, az erről szóló beszámolóval, a tárgyalások eredményeként aláírt barátsági és együttműködési szerződéssel. Megállapítja, hogy a Mongóliában tett látogatás, a mongol párt és állam vezetőivel folytatott baráti tanácskozások tovább erősítették a két ország, a két párt kapcsolatait.

A Központi Bizottság örömmel állapítja meg, hogy pártjaink és országaink kapcsolatai jól fejlődnek, pártjaink minden lényeges kérdésben egyetértenek, és teljesen azonos módon ítélik meg a nemzetközi politikai helyzet és a nemzetközi kommunista mozgalom problémáit.

2. A Központi Bizottság helyesléssel fogadta a Fock Jenő elvtárs vezette pártküldöttségnek a Vietnami Demokratikus Köztársaságban tett látogatásáról szóló beszámolóját. Küldöttségünket meleg barátsággal fogadták, a látogatás során őszinte elvtársi tanácskozásokat folytattak, amelyek eredményeként a két párt és ország együttműködése tovább fejlődik, a két nép testvéri barátsága erősödik.

Ez alkalommal megismételjük, hogy a párt és a kormány eddigi határozatainak megfelelően a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal együtt minden támogatást megadunk a hős vietnami népnek függetlenségéért és szabadságáért folytatott harcához.

Mint ismeretes, a magyar nép mélységes felháborodással ítéli el az Amerikai

Egyesült Államok agresszióját Dél-Vietnam és a Vietnami Demokratikus Köztársaság ellen. Az imperialista agresszió megfékezése Délkelet-Ázsiában kedvezően hatna az egész nemzetközi életre. Külpolitikánk része – mint ez a széles közvélemény előtt ismeretes – az a diplomáciai lépéssorozat, amit népköztársaságunk kormánya az imperialista agresszió megszüntetéséért, a délkelet-ázsiai béke helyreállításáért, a világ békéjének biztosításáért tett.

3. A Központi Bizottság egyetértően tudomásul vette a Fock Jenő elvtárs által vezetett pártküldöttség koreai látogatásáról szóló beszámolót.

Az őszinte, baráti légkörben folytatott megbeszélések erősítették pártjaink, népeink és kormányaink szövetségét.

A Központi Bizottság kifejezi meggyőződését, hogy törekvéseink pártjaink, népeink, kormányaink kapcsolatainak bővítésére hozzájárulnak a nemzetközi munkásmozgalom egységének rendezéséhez, a szocialista országok együttműködésének erősítéséhez.

4. A világ haladó erői, köztük a magyar nép, mélységes aggodalommal látják, hogy Indonéziában az antikolonialista, az imperializmus ellen harcoló nemzeti haladó erők egységét a reakció megbontotta. Pártunkat, népünket mélységes nyugtalansággal tölti el, hogy a szélsőjobboldali elemek a nemzetközi reakció támogatását élvezve üldözik a haladó embereket, köztük a kommunistákat, megpróbálják szembeállítani Indonéziát az emberi haladásért, a békéért harcoló szocialista országokkal.

Őszintén reméljük, hogy a haladó emberek elleni pogromra uszító erőkkel szemben felülkerekednek azok a józan tényezők, amelyek képesek biztosítani, hogy Indonézia a nemzetközi békés együttműködésért küzdő jelentős antiimperialista hatalom marad.

5. A Magyar Szocialista Munkáspárt az utóbbi időszakban fokozta nemzetközi tevékenységét abban a meggyőződésben, hogy a kétoldalú pártközi megbeszélések hatékonyan szolgálják a nemzetközi munkásmozgalom érdekeit.

A Központi Bizottság annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy szükség van nemzetközi kapcsolataink további bővítésére, a pártközi tárgyalások folytatására, fokoznunk kell erőfeszítéseinket a szocialista országok és a testvérpártok egységének megteremtéséért.

A Központi Bizottság helyesli és támogatja a kormány, a Magyar Népköztársaság külügyi képviselőinek az imperialista agressziók megfékezéséért, a nemzetek közötti vitás kérdések tárgyalások útján való megoldásáért, a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett éléséért, a béke védelméért folytatott széles körű diplomáciai tevékenységét.

II

BELPOLITIKAI KÉRDÉSEK

A Központi Bizottság megállapítja, hogy az 1964. december 10-i, a gazdasági munka megjavítására vonatkozó határozatának végrehajtása eredményesen folyik. A munkások, a műszaki és gazdasági vezetők magukévá tették a határozatban megjelölt célokat, s a munkafegyelem, a munkaintenzitás növelésében, a létszám- és bérgazdálkodásban eredményeket értek el. A munka termelékenysége a múlt évihez viszonyítva jelentékenyen, a termelés gazdaságossága kismértékben nőtt.

A decemberi határozat alapvetően helyes végrehajtása mellett mutatkoznak torzulások, hiányosságok is. Még mindig lényeges gyengéje a gazdasági munkának, hogy a normarendezéssel egyidejűleg nem biztosítják a jobb munkaszervezést, a folyamatos anyagellátás nincs megfelelően megoldva, és gyakran csak formális takarékossági intézkedéseket hoznak. A termelésben részt vevő munkások száma a tervnek megfelelően alakult, nem sikerült azonban lényegesen csökkenteni az adminisztratív létszámot. A reáljövedelem növekedett, az egy főre jutó reálbérek nem emelkedtek. A Központi Bizottság a decemberi határozat végrehajtása során szerzett tapasztalatokat figyelembe vette, és megfelelő intézkedéseket tett.

A Központi Bizottság arra hívja fel a figyelmet, hogy törekednünk kell továbbra is a még gazdaságosabb termelésre, a minőség javítására, a felesleges termékek előállításának megszüntetésére. Az év hátralevő másfél hónapja alatt még jobb munkával biztosítsuk, hogy az évi tervünket minél jobb teljesítéssel zárjuk, és megfelelően készüljünk fel jövő évi tervünk megvalósítására.

A Központi Bizottság megállapítja, hogy az ideológiai irányelvek ismertetése eredményesen folyik. Az irányelvek vitái elevenebbé tették a pártéletet és sok, a párttagságot érdeklő elméleti és politikai kérdést tisztáztak. Szükség van arra, hogy a politikai, elméleti kérdések vitáját folytassuk, és a növekvő gazdasági feladatok mellett ezekre is mindig jusson időnk.

A Központi Bizottság feladatának tartja a párttagság és az egész közvélemény rendszeres tájékoztatását. Ugyanakkor szükségesnek tartja, hogy fokozzuk a párttagság politikai aktivitását, a különböző téves, ellenséges nézetekkel szembeni határozottabb fellépését. A műszaki, gazdasági vezetői posztokat betöltő párttagok figyelmét felhívja arra a kommunista kötelességükre, hogy jobban vegyenek részt a politikai nevelő-, propagandamunkában is.

A Központi Bizottság a reform-előkészítő munkáról szóló jelentéssel egyetért. Állást foglalt a gazdaságirányítás reformjának szükségessége mellett. Ennek célja, hogy a szocialista gazdálkodás hatékonyabb legyen, gyorsabban és következetesebben valósuljanak meg terveink.

A Központi Bizottság helyesli a reform kiindulópontjául megjelölt irányelveket, amelyek a tervezés megalapozottságának növelésére, a vállalati önállóság és felelősség bővítésére, a dolgozók anyagi érdekeltségének fokozására vonatkoznak.

A Központi Bizottság a gazdaságirányítási rendszer reformjának kiinduló irányelveit a párt-, a társadalmi és a tudományos szervek, a gazdasági vezető fórumok meghatározott körében vitára bocsátja, majd 1966 első negyedében újra napirendre tűzi a gazdaságirányítási rendszer átfogó reformjavaslatát, végleges határozathozatal céljából.

Megjelent: Népszabadság, 1965. november 21.

32

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK KIINDULÓ IRÁNYELVEI A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁSI RENDSZER REFORMJÁRA

(1965 NOVEMBER 18–20)

A Központi Bizottság 1964 decemberi határozatát követően a KB Államgazdasági Bizottságának irányításával, kommunista szakértők bevonásával elvégeztük gazdaságirányítási rendszerünk kritikai elemzését. Ennek során rendszereztük a tapasztalatokat és a fogyatékosságokat, megvizsgáltuk a különböző jelenségek összefüggéseit, kutattuk a problémák közvetlen és mélyebb okait. A munka eddigi szakaszában részt vettek az irányításban dolgozó gyakorlati szakemberek, tudósok, vállalati vezetők és pártmunkások.

A kritikai elemzésből egyértelműen és egyöntetűen megbizonyosodtunk arról, hogy lényeges változásokra van szükség. A megállapított fő fogyatékosságok erősen összefüggnek egymással, külön-külön többnyire nem szüntethetők meg, csakis egymással összefüggő és átfogó intézkedések révén. A gazdaságirányítás reformjára van tehát szükség. Pártunk vezető szerepéből folyó kötelességünk, hogy ezen felismerés birtokában tétovázás nélkül álljunk az élre, adjunk programot a gyakorlati cselekvésnek és irányítsuk a program végrehajtását.

A gazdaságirányítás reformja nem csupán úgynevezett „szakkérdés", az is, de több is annál. Nagy horderejű általános politikai és társadalmi kérdés, tehát nem kizárólag a gazdasági szakemberek ügye, hanem az egész párt és az egész nép ügye. A reform megvalósítása nagy jelentőségű politikai lépés a szocializmus megvalósításának útján, mely a hatalom kivívásával kezdődött és a szocialista gazdaság szilárd alapjainak megteremtésével folytatódott. További folytatását jelenti tehát a szocializmus megvalósításáért folytatott forradalmi politikának.

A reform több irányú tevékenységet igényel pártunk részéről. Igényli a gazdaság mechanizmusának reformjára vonatkozó program kidolgozását, de emellett hatalmas tudatformálási tevékenység kifejlesztését is. Széles körű információra, az okok és az elérendő célok sokoldalú bemutatására, a kételyek eloszlatására és az ellenséges rágalmak visszaverésére kell felkészülnünk.

Párttagságunk és a szélesebb közvélemény részéről élénk az érdeklődés a gazdasági kérdések iránt, s ugyancsak élénk figyelem kíséri a gazdaságirányítási reform előkészületeit. A közvélemény úgy ítélhető meg, hogy döntő többsége várja és üdvözli a reformot, és csak szűk kör fogadja ellenérzéssel. A jelenlegi gazdasági mechanizmus változatlanul hagyását elenyészően kevesen vallják csak, viszont különböző félreértésekkel és kételyekkel még jócskán találkozhatunk.

Vannak, akik lényegében lebecsülik a készülő reform jelentőségét, azzal érvelve, hogy a hibák és fogyatékosságok skálája sokkal szélesebb, mint amit közgazdasági reform útján kijavíthatunk (alacsony színvonalú vezetés, a szükséges erély hiánya, a párt- és a gazdasági tevékenység összhangjának hiánya stb.). E vélemény hangoztatói csak részintézkedést, néha még annál is kevesebbet, csupán „közgazdasági szőrszálhasogatást" látnak a készülő reformban. Kívánatos ezért kellően kidomborítani, hogy nem részintézkedésről, hanem átfogó lépésről van szó, hogy a gazdaságirányítás reformja képezi számunkra a döntő láncszemet, amelyet megragadva a gazdasági élet egészében – beleértve az említett hibák elleni harcot is – lényegesen nagyobb eredményeket érhetünk el, jobban kihasználhatjuk a szocialista rendszer előnyeit.

Akadnak olyan elvtársak, akik nem értik meg a mélyreható elemzés és az intézkedések alapos átgondolásának szükségességét. Tétovázásra, lassúságra, huzavonára következtetnek a „tempós" előkészületekből. Helyesebbnek látnák, ha az egyes mechanizmus-elemekben azonnali gyökeres változtatásokra kerülne sor. Hozzátapad e véleményekhez többnyire egy olyan illúzió is, hogy gazdasági problémáinkat egy csapásra megoldhatjuk. Kívánatos ezért nagy figyelmet fordítanunk annak megértetésére, hogy komplex jellegű és hazai körülményeinknek mindenben megfelelő reform biztosíthat jó eredményt. A reform programját egységes koncepció alapján kell kidolgozni, de nem egy csapásra, hanem több fokozatban lehet bevezetni.

A kérdés nagy horderejéből logikusan következik, hogy osztályellenségeink sem hagyhatják azt figyelmen kívül, mindent megtesznek, hogy belekapcsolódjanak az ügybe, és céljaiknak megfelelő hatást gyakoroljanak a tömegekre. Egyik támadási irányuk szerint homályos utalásokkal próbálják arrafelé terelni a gondolatokat, hogy nemcsak a gazdasági mechanizmus vált korszerűtlenné, hanem azon túlmenően a szocialista gazdálkodás alapelvei és rendszere is. Egy másik fő vonaluk, hogy „túllicitálják" a reformot, s mint „igazi reformpártiak" – akik látszólag támogatják azt – demagóg jellegű követelésekkel viszályt szítsanak, zavart okozzanak, hogy elültethessék a párt- és kormányellenesség „magjait". Az ellenség elleni harc fő módszereként a következő időszakban a reform lényegében széles körű pozitív kifejtését, magyarázatát és indokolását használjuk, emellett szükséges a nyílt és burkolt ellenséges törekvések propagandisztikus visszaverése, vigyázva azonban arra, hogy semmiképpen se maradjunk meg az ellenség által „bevetett" témáknál.

Gazdasági és politikai helyzetünk elemzéséből, valamint az irányítási rendszer kritikai felülvizsgálatából egyaránt következik annak szükségessége, hogy gazdaságpolitikai céljaink jobb érvényesítése érdekében egyidejűleg két vonalon indítsunk akciót. Az egyik akció a harmadik ötéves terv kidolgozása és végrehajtása legyen, a másik ezzel párhuzamos akció pedig a gazdaságirányítás átfogó reformja. Az előbbi a következő évek gazdasági fejlődésének céljait, célkitűzéseit és ezek elérésének útját jelöli ki, az utóbbi pedig hosszabb időszakra korszerűsíti a gazdálkodási formákat és módszereket. A két párhuzamos akció között szerves összefüggésnek, egymást segítő kölcsönhatásnak kell érvényesülnie.

I

JELENLEGI GAZDASÁGIRÁNYÍTÁSUNK KRITIKÁJA

A magyar népgazdaság a felszabadulás óta hatalmas mértékben fejlődött, és egyidejűleg minőségileg alapjában megváltozott, kapitalista típusú gazdaságból szocialista típusú gazdasággá változtatta a munkásosztály, a szocialista erők forradalma. Húsz év fejlődése közben átmeneti visszaesések, gazdasági-politikai torzulások is jelentkeztek, melyek gátolták a szocialista rendszer előnyeinek teljes érvényesítését. Ezektől elvonatkoztatva is megállapítható, hogy objektíve különböző szakaszai voltak a gazdasági fejlődésnek, s mindegyik szakaszban más-más feladatok kerültek előtérbe.

A fejlődés első szakaszában, az 1945–1948-as években a háborús károk helyreállítása volt a gazdasági fő feladat, amit az adott viszonyok között gyorsan és eredményesen teljesítettünk. Ez időben fokozatosan nőtt a munkásosztály befolyása a gazdasági életre, s az időszak végén már megkezdhettük a gazdaság szocialista átalakítását. A későbbiekben még egy rövid helyreállítási időszak volt, mikor az ellenforradalom okozta visszaesés behozását valósítottuk meg sikerrel.

A fejlődés második szakaszában, az 1949–1962-es években az egyik fő feladat a gazdaság szocialista alapjainak megteremtése volt, amely a bankok, az ipar és a nagykereskedelem államosításával kezdődött, és a mezőgazdaság szocialista átalakításával fejeződött be. Ezen időszakban a másik fő feladat az iparosítás volt, az ipari termelés méreteinek bővítése, a magas szintű foglalkoztatás elérése, a dolgozók életviszonyainak javítása és biztonságossá tétele. A második ötéves tervidőszak közepéig mindkét magunk elé tűzött célt elértük.

A szocializmus alapjainak lerakásától számíthatjuk fejlődésünk jelenlegi, új szakaszát, melynek fő célja a szocializmus teljes felépítése, s melyben a gazdasági fő feladat már nem a foglalkoztatottság gyors növelése, hanem az olyan fejlődés, melynek jellemzői a gazdasági hatékonyság és a minőségi követelmények nagyobb fokú érvényesítése. Ezen új feladatokkal kell összefüggésbe hoznunk és értékelnünk jelenlegi gazdaságirányítási rendszerünket.

A gazdaságpolitikában bekövetkezett nagy változásoknak megfelelően 1957-ben és azóta sok helyes irányú intézkedés – köztük néhány igen jelentős – történt gazdasági mechanizmusunk javítására, fejlesztésére is. Így például megszűnt a mezőgazdasági termékek kötelező beadása és helyes irányba változott a háztáji gazdaságok szerepe, elősegítettük a végtermékhez kapcsolódó érthetőbb és ösztönzőbb jövedelemelosztási formák terjedését a mezőgazdasági tsz-ekben. Több szempontból javult a népgazdasági tervezés rendszere, csökkent a kötelező tervmutatók száma, növekedett a vállalatok önállósága, rugalmasabbá és hatékonyabbá vált a bérek állami szabályozásának rendszere, a vállalatok lehetőséget kaptak a legmegfelelőbb bérformák szabad megválasztására. Módosítottuk a prémiumrendszert és bevezettük a nyereségrészesedést, az állami vállalatoknál eszközlekötési járulékot alkalmaztunk, bizonyos fokig javítottuk az árrendszert. Az ipari átszervezéssel kedvezőbb lehetőséget teremtettünk a termelőerők ésszerű koncentrálására. Ezen intézkedéseink a maguk idejében helyesek voltak és beváltak. A mai helyzetben azonban ezeknél többre van szükség, arra, hogy az adott körülményekhez igazodva, átfogóan javítsuk a szocialista gazdaságirányítás rendszerét.

Alapvető probléma, hogy továbbra is megmaradt gazdaságirányítási rendszerünk jellegzetességeként a gazdasági döntések nagyfokú centralizáltsága és a vállalatok csekély önállósága, a gazdasági folyamatoknak főleg kötelező tervmutatószámokkal történő szoros és közvetlen állami szabályozása, az áru-pénzviszonyok aktív szerepének, a piaci impulzusoknak túlzott korlátozása. A tervezés rendszere túlzottan adminisztratív, kevéssé veszi számba a gazdasági élet változékony elemeit. A pénzügyi és hitelrendszer túlzottan bürokratikus, nehézkes. Egész gazdasági mechanizmusunk nem segíti kellően a nemzetközi munkamegosztás szélesítésével elérhető előnyök optimális kihasználását.

Gazdaságirányítási rendszerünknek ezek az alapvető jellegzetességei egyre nehezebben egyeztethetők össze azokkal a változásokkal, amelyek a termelőerők fejlődésében, népgazdaságunk belső viszonyaiban és nemzetközi kapcsolatainkban végbementek:

– Hazánkban uralkodóvá váltak és megszilárdultak a szocialista termelési viszonyok, lényegében megtörténtek a szocialista rendszer kialakulásával kapcsolatos hatalmas arányú társadalmi és gazdasági struktúraváltozások. A szocialista szektor hozzájárulása a nemzeti jövedelemhez eléri a 97 százalékot.

– Gazdaságunk erősen megnőtt, és egyúttal összetettebbé, bonyolultabbá vált. 1949 óta négy és félszeresére nőtt az ipari termelés, új iparágak egész sora létesült. Az ipari és a technikai fejlődés következtében nőtt a népgazdaság működése szempontjából lényeges termékek száma s a termékek helyettesíthetősége. Erősebbé vált a népgazdaság különböző ágainak, ágazatainak egymástól való függése.

– A lakosság fogyasztása 1949 óta közel két és félszeresére nőtt, s növekszik a fogyasztás hatása a termelésre. Az életszínvonal emelkedése következtében megnövekedtek a fogyasztók igényei az áruk fajtáival, választékával és minőségével szemben, gyors és jelentős változások mennek végbe a kereslet struktúrájában.

– Gazdaságunk nagyobb mértékben kerül kapcsolatba és függésbe a tudományos technikai haladástól. Korunk tudományos és technikai forradalma gyorsan elavulttá teszi a berendezéseket, gyártási eljárásokat és termékeket, változik az arány a megtermelt árukhoz felhasznált anyagok és munkaeszközök közt.

– Az ország gazdasági életében szükségképpen növekvő szerepet játszó külkereskedelmünk realizálja ma már a nemzeti jövedelem mintegy 35 százalékát. Változik az export struktúrája, s a külső piacokon – most már nemcsak a tőkés, hanem a szocialista piacon is – exporttermékeinknek erősödő versennyel kell megküzdeniük, nőnek az igények a korszerűség, minőség, szállítási határidők stb. tekintetében.

– Népgazdaságunk eddigi, főképpen extenzív jellegű növekedése során erősen nőtt a foglalkoztatottság, nagyszámú új munkaerő áramlott az iparba és a kereskedelembe. A munkaképes korú lakosságból az aktív keresők aránya (nyugdíjasok nélkül) 81 százalékra emelkedett, az iparban foglalkoztatottak száma közel kétszerese az 1949. évinek. Az extenzív jellegű fejlődés tartalékai ma már országosan kimerülőben vannak, helyenként már kimerültek. Egyre inkább át kell térnünk az intenzív jellegű fejlődésre, vagyis az olyan jellegű gazdasági növekedésre, amely főleg a technika és a technológia fejlődése, a munka és a termelés jobb megszervezése, a dolgozók szakképzettségének növekedése, a termelési erőforrások hatékonyabb felhasználása, s ezáltal a társadalmi munka termelékenységének emelkedése révén valósul meg.

Mindezek a változások olyan követelményeket állítanak előtérbe, mint a népgazdaság kiegyensúlyozottabb, harmonikusabb fejlődésének biztosítása, a hazai adottságok alaposabb, pontosabb felmérése és a nemzetközi munkamegosztásból fakadó előnyök fokozott kihasználása, a gazdasági hatékonyság szempontjának (a ráfordítások és az eredmények kedvező viszonyának) következetes érvényre juttatása a gazdasági élet minden területén, ésszerű takarékoskodás mind a beruházásokkal, mind a folyó ráfordításokkal, a műszaki fejlődés meggyorsítása, a gyártmányok korszerűségének, minőségének és választékának javítása, a termelés rugalmas idomulása a változó körülményekhez, ezen belül a gyorsan változó kereslethez. Ezeket a követelményeket pártunk felismerte és a VIII. kongresszuson elhatározott gazdaságpolitikai célokban már figyelembe vette. Jelenlegi gazdaságirányítási rendszerünk azonban ellentmondásba került a gazdaságpolitikával, fékezi annak érvényre juttatását.

Az elért eredmények mellett növekvő gondot jelent számunkra gazdasági életünk megoldandó problémáinak sokasodása. A munka termelékenysége és az önköltség nem alakul kielégítően, a műszaki fejlődés lassúbb a kelleténél, a termékek korszerűsége, minősége, választéka sok esetben nem megfelelő, gyakori a beruházási eszközök kevéssé hatékony felhasználása, pazarlása, a készletek felduzzadtak, miközben más termékekből hiány mutatkozik. Mindezek következtében a nemzeti jövedelem növekedési üteme túlzottan lassult, termékeink exportképessége és gazdaságossága nem elégséges a kiegyensúlyozott külkereskedelmi forgalomhoz. A gazdasági fejlesztés (gazdaságpolitika) helyes tartalmi célkitűzéseinek megvalósítása növekvő nehézségekbe ütközik, s a népgazdaság fejlődésének bizonyos fontos arányai a tervektől jelentősen eltérően alakulnak.

Gazdasági nehézségeinkben szerepet játszanak objektív, rajtunk kívül álló okok is, mint például az élesedő verseny a nemzetközi piacokon. De jelentősebbnek mondható az, hogy gazdaságirányítási rendszerünk nem segíti elő az egyéni, a vállalati (helyi) érdek és a társadalmi érdek optimális összhangját, nem valósítja meg gazdasági döntési hatáskörök legésszerűbb megosztását, nem ösztönöz eléggé a gazdasági hatékonyság növelésére; továbbá nem épít eléggé a dolgozók kezdeményezésére és aktív részvételére a vállalati munkában. Nem szabad tehát késlekednünk a szükséges reformokkal, hanem célul kell kitűzni, hogy megkeresve a hibák okait, átgondolt és erőteljes intézkedésekkel kezdjük meg a problémák megoldását.

A gazdaságirányítás különféle eszközeivel és módszereivel kapcsolatban a kritika fő megállapításai a következők:

1. A népgazdasági tervezés rendszere az utóbbi években fejlődött, de nem kielégítően. Az alábbi komoly fogyatékosságai vannak, amelyek összefüggő rendszert képeznek:

– Túlságosan nagy szerepet kap az éves tervek készítése, háttérbe szorul, időhiányban szenved az ötéves és a hosszabb lejáratú tervek készítése. Az éves szemlélet uralkodik a tervezésben, azonban a fő fejlesztési problémák, a népgazdasági ágak perspektivikus fejlesztése, a népgazdasági arányok jövőbeni változása nem éves természetű, s ezért háttérbe szorulnak.

– Megoldatlan a gazdasági hatékonyság szempontjának kellő érvényesítése és nem készülnek a kellő időben jól áttekinthető tervvariánsok a vezetés számára. A tervezés túlságosan elmerül a gazdasági folyamatok részletekbe menő közvetlen szabályozásában, kevéssé használja fel az irányítás közgazdasági eszközeit.

– A központi döntések hosszú távú, fontos kérdésekben gyakran nincsenek kellően előkészítve és megalapozva. Viszont olyan kérdések tömegében is központilag történik a döntés a Tervhivatalban vagy a minisztériumokban, amelyeknél ez nem szükséges, sőt az informáltság korlátozottsága miatt többnyire nem is lehetséges helyesen. A Tervhivatal jelenleg túlzott szerepet játszik az operatív gazdaságirányításban, s ez főként a távlati tervezés rovására történik.

– A tervezésben nem megfelelő a központi szervek és a vállalatok kapcsolata. A központi tervezés jelenlegi módszerei túlságosan szűk határokat szabnak a vállalati döntések számára, nem ösztönzik a vállalatokat megfelelően a gazdasági hatékonyság növelésére, a piaci igények jobb kielégítésére. A vállalati tervezés ilyen körülmények mellett gyakran szűk látókörű, elmaradott színvonalú.

A felsorolt hiányosságok jórészt a tervlebontásos rendszer közvetlen következményei.

2. Gazdaságirányítási rendszerünk nem szolgálja megfelelően a népgazdasági terv végrehajtását. Változtatásra különösen megérett a népgazdasági terv minisztériumokra és vállalatokra való „lebontásának" mai rendszere. (A fejlett szocialista országokban kezdenek ettől a rendszertől egyre inkább eltérni.)

– Az éves népgazdasági tervet a maga egészében, komplettségében nem tudjuk vállalatokra lebontani, csak bizonyos fontosnak vélt részleteit. Állandó a veszélye annak, hogy csupán egyes mutatókat teljesítenek a vállalatok, mások rovására. Ha minden mutatót teljesítenek, akkor is előfordulhat, hogy tartalékaikat nem használták ki, sőt az is, hogy más, nem tervezett hatások (pl. készletek, importanyag-felhasználás, műszaki fejlesztés elmulasztása) révén több kárt okoztak, mint amennyi haszonnal a „tervteljesítés" járt.

– Gyakori, hogy a „tervlebontás" rendszere nem a tervszerűség, hanem éppen ellenkezőleg, a tervszerűtlenség forrása. A tervlebontó minisztériumi apparátus rohammunkát végez, gyakran szem elől téveszti a központi intenciókat, s egyébként is szinte lehetetlen jól elosztani a vállalatok között a feladatokat is, meg az eszközöket is, hiszen az apparátus a lebontás során a variációs lehetőségek óriási tömegével találja magát szemben, s nem ítélheti meg kielégítően a vállalatok lehetőségeit, tartalékait. A gyakorlatban többnyire a tervek mechanikus lebontása következik be, s ennek negatív következménye, hogy a tervelőírások végrehajtásával a vállalatok többnyire nem használják ki lehetőségeiket, s nem valósul meg a „népgazdasági optimum".

– A vállalatok munkájában központi céllá válik a kötelező tervmutatók teljesítése, függetlenül attól, hogy ezek a mutatók megfelelnek-e a népgazdasági szükségletek (igények) lehető legjobb kielégítésének. A vállalatok jelenleg a központi tervszámokat (a termelési érték vagy egyes termékek termelésének tervszámát) tekintik a teljesítendő feladatnak, holott a valóságos megrendelők (belkereskedelem, külkereskedelem, beruházók, közületek) igényei választék, minőség és gyakran mennyiség szempontjából is eltérnek attól. Szemben a tíz év előtti, általánosnak mondható „hiánygazdálkodással", ma már ennek olyan negatív következményei vannak, hogy egyes termékekben eladhatatlan készletek vannak, más termékekben pedig továbbra is hiány jelentkezik.

– A vállalatok kockázatvállalása és felelőssége elenyészően kicsi a mai rendszerben, holott a fő népgazdasági tartalékok éppen a vállalatoknál vannak, de ezeket kötelező tervmutatókkal felszínre hozni lehetetlen, viszont fokozottabb vállalati kezdeményezésekkel lehetséges lenne kiaknázni. A tervmutatók rendszere azonban olyan fokú kötöttséget jelent, hogy többnyire szinte lehetetlenné teszi a vállalat eszközeivel történő rugalmas manőverezést. A vállalati pénzgazdálkodás rendszere sem kielégítő, mereven a tervekhez igazodik, sok bürokratikus vonása van, a maga részéről ez külön is korlátozza a vállalati önállóságot és felelősséget.

– A felhasználható eszközöket limitáló tervutasítások gátolják az eszközök ésszerű helyettesítését, és kiváltják a túlzott mértékű eszközigénylésre, valamint az engedélyezett eszközök feltétlen igénybevételére, tehát az eszközök pazarlására irányuló tendenciát. Háttérbe szorul a gazdasági eszközök felhasználása olyan célokra, amelyekre tervmutatókat lehetetlen megállapítani (minőségjavítás, új technikai eljárások tervezése stb.).

– A „tervlebontás" rendszere kedvezőtlenül hat az emberek tudatára: egyfelől elszoktak az önálló útkereséstől, kezdeményezéstől, felelősségvállalástól, másfelől annak a politikailag káros tudatnak ad tápot, hogy minden hibáért és nehézségért a felsőbb szervek a felelősek. Mivel mindent központilag szabályozunk, ebből ered a valóság olyan torz „tükröződése", hogy az életszínvonal emelkedése döntően a központi vezető szervek akaratán múlik.

3. Árrendszerünket az 1959-es termelői árrendezéskor és azután is helyes

irányba módosítottuk, de még mindig alapvető fogyatékosságokban szenved, melyek a következők:

– Egész árrendszerünk jellegzetes hibája, hogy a termékek árai nagymértékben és közgazdaságilag indokolatlanul eltérnek a társadalmilag szükséges ráfordításoktól, továbbá az, hogy a fix-árak rendszerének túlhajtása miatt az árak túlságosan merevek és alkalmatlanok a kereslet-kínálat összhangbahozatalára. A nagyon széles körű – közel egymillió termékre kiterjedő – központosított állami ármegállapítás hatalmas árbürokráciát eredményez, és lehetetlenné teszi a helyes árarányok megvalósulását.

– Termelői árrendszerünk fogyatékossága, hogy az árak nem tükrözik az eszközigényesség (álló- és forgóeszköz) eltéréseit, továbbá az, hogy 8–9 évvel ezelőtti költségviszonyokat tükröznek, a termékenkénti nyereség közgazdaságilag indokolatlanul szóródik. A mezőgazdasági termelői árak színvonala lényegesen alacsonyabban, az ipari árak színvonala magasabban van megállapítva a társadalmi ráfordításokhoz viszonyítva.

– Helytelen a belföldi és a külkereskedelmi árak egymástól való nagyfokú elkülönítése, mely egy túlzottan „protekcionista" (lényegében autarchikus) gazdaságpolitikának felel meg, jelenlegi gazdaságpolitikánknak azonban ellentmond. Ehhez kapcsolódó további hiba, hogy az importtermékek belföldi árainak képzésénél átlagosan 30 forinttal számítunk át egy dollárt, noha annak kitermelése valójában mintegy 60 forintjába (egy rubelé pedig mintegy 40 forintjába) kerül a népgazdaságnak. Ez helytelenül ösztönöz az exportra és az importra, torzítja és nehezíti a gazdaságosság kiszámítását, a termelő vállalatokat még a tájékozódás lehetőségétől is megfosztja.[1]

– Fogyasztói árrendszerünk az 1951. évi ár- és bérreform következményeit tükrözi, s ma már több szempontból nem megfelelő. Nagymértékben és indokolatlanul eltérnek az árak a társadalmilag szükséges ráfordítástól, ugyanakkor gyakori, hogy nem hatnak a kereslet-kínálat összhangjának megvalósítására, esetenként éppen ellenkező hatásuk van. Káros hatása van a szolgáltatások túlzottan alacsony árszínvonalának, mert a szolgáltatások többségénél ezen az árszinten hosszabb idő alatt is lehetetlen a szükségletek kielégítése.

---

[1] A 40 Ft/Rb és a 60 Ft/$ összeg az árreformra vonatkozó előzetes népgazdasági szintű számítások eredményeként adódott. Ezek a szorzók – a két fő kereskedelmi viszonylat tekintetében külön-külön –, lényegében az új belföldi termelői árszint és a magyar külkereskedelem által realizálható devizaárszint egymáshoz való viszonyát fejezik ki a magyar áruexport szerkezetében, ezért helyesebb azokat árszorzóknak nevezni.

A súlyozás alapját képező áruexport szerkezetét becsléssel állapították meg, az export 1970-ig várható strukturális változásainak figyelembevételével.

Az exportált árutömeg termelői árösszegét a magyar külkereskedelem belföldi költségei növelik, deviza árösszegét pedig a devizában felmerülő mellékköltségek (szállítási koltségek, ügynöki díjak stb.) csökkentik.

Az értékelésnél a dollárnak a rubelhez viszonyított eltérése több tényezőre vezethető vissza: A tőkésországokba kivitt termékeinket jelentős vám- és egyéb diszkriminációs intézkedések sújtják. Tőkés viszonylatban az exportot a szocialista viszonylaténál nagyobb áru-mellékköltségek terhelik. A szocialista országokkal folytatott kereskedelmünkben egyes ágazatok termékeit kedvezőbb áron tudjuk értékesíteni, mint tőkés relációban. Szocialista exportunk áruösszetétele a ráfordítások és az elérhető árbevétel aránya szempontjából kedvezőbb, mint tőkés exportunké.

Az árszorzók a magyar népgazdaság belső szükségletét vannak hivatva kielégíteni, az export-import ügyletek elszámolását szolgálják.

4. A vállalatok anyagi ösztönzése ugyancsak számottevően fejlődött az utóbbi években, de a jelenlegi rendszerben már megállt a fejlődés, stagnál, sőt esetenként csökken is a munka hatásfokának növelésével kapcsolatos ösztönzés.

– A jól (gazdaságosan) és rosszul (gazdaságtalanul) működő vállalatok vezető dolgozóinak keresete alig különbözik egymástól, a prémium pedig, rendeltetésétől eltérően többnyire fizetéskiegészítéssé vált. Nagyon csekély mértékű a különbség az említett vállalatok dolgozóinak keresetében is. Csupán a nyereségrészesedés révén differenciálódnak a keresetek, ez a rész viszont eléggé kicsiny hányada az összkeresetnek. Emellett a jelenlegi alaprentabilitásban való érdekeltség azt eredményezi, hogy a tartalékaikat jobban kihasználó vállalatoknál csökkenő tendenciájú a részesedés, mert az egy évben elért teljesítmény később bázissá válik.

– Az átlagbér-ellenőrzés jelenlegi rendszerének körülményei között nincs elég ösztönzés az adott termelőapparátus és munkaerő felhasználásával a munkatermelékenység optimális emelésére. Vállalati érdekeltséget teremt az alacsony keresetűek létszámának valójában felesleges növelésére. Előnye ugyan, hogy az egyik oldalról, a bérszínvonal emelkedése oldaláról biztosítékot nyújt a lakossági vásárlóerő és az árualap egyensúlyának fenntartására, hátránya viszont az ösztönzés hiánya arra, hogy ez az egyensúly az árualapok megfelelő növelésével vagy minőségjavítással magasabb szinten alakuljon ki.

– Helytelen, hogy az egész vállalat prémiumérdekeltsége gyakran részmutatók teljesítéséhez fűződik, s a vállalatok automatikusan, a béralap arányában kapják. A nyereségrészesedés és a prémiumérdekeltség nemegyszer keresztezi egymást, ami ugyancsak helytelen.

5. A beruházások tervezésében, előkészítésében és megvalósításában a központi célkitűzéseket csak kevéssé sikerült érvényesíteni, noha a beruházások a gazdaság fejlesztése szempontjából a legfontosabb új elemeket jelentik. Visszatérő problémák és fogyatékosságok a következők:

– A beruházások hosszabb időre meghatározzák a termelési struktúrát és a népgazdaság egészének fejlődését, s ezzel összefüggésben különösen nagy fontosságuk van a közép és hosszú lejáratú beruházási terveknek. Ezek még többnyire nem kellően kidolgozottak, ötéves előrelátásunk is csak az ötéves tervidőszak kezdetén van, ezt nem tudtuk folyamatossá tenni. A beruházások tervezése során nem vettük kellőképpen figyelembe az egyes ágazatok fejlesztésének összefüggését, sem népgazdasági hatékonyságuk különbözőségét, ezért nem mindig tudtuk biztosítani a fejlesztés népgazdasági optimumát. A beruházási döntéseknél túlzott mértékben érvényesült az ágazati szervek egyoldalú szerepe.

– A beruházási eszközöket központi elosztás útján ingyen kapják a vállalatok. Sem a jelenlegi keretgazdálkodási és lebontási rendszer, sem a beruházások egyedi jóváhagyási rendje nem biztosítja a vállalatok megfelelő kötelezettségét, felelősségét és érdekeltségét a népgazdasági szempontból is megfelelő gazdálkodásban, sőt elősegíti az indokolatlanul nagy igényeket, gyakran a beruházási eszközökkel való pazarláshoz vezet. E beruházási rendszer fogyatékossága az is, hogy nem érvényesül megfelelően a létesítmények komplex összehangolása.

– Állandósult a feszültség a beruházási javak piacán a kereslet és a kínálat között. Ez nagymértékben okozója a beruházások dekoncentrációjának, a kivitelezés gyakran késői megkezdésének és hosszadalmasságának, valamint a költségtúllépéseknek. A beruházók igényei nem érvényesülnek eléggé a beruházási javak termelésében és importjában, ha viszont igény nélkül megtermelnek valamit, arra soron kívüli költségvetési juttatásokkal teremtünk fiktív keresletet. Ezeknek következtében a beruházási javak minősége és technikai színvonala elmaradott.

Beruházási tervezésünkben és gyakorlatunkban még mindig túlzottan uralkodik az új létesítmények megvalósítása és a meglevők mennyiségi bővítése, háttérbe szorul viszont a rekonstrukciós jellegű korszerűsítés. Ezáltal a gazdaság viszonylag szűk területén fejlődik gyorsan a technika, míg széles területeken, kisebb beruházások hiányában, a technika nem tud lépést tartani a műszaki haladással. A helyi beruházási lehetőségek kihasználását gátolja, hogy jelenlegi rendszerünk sokszor a kelleténél kevesebb pénzforrást juttat ilyen célra, vagy máskor az anyagi-műszaki fedezetet nem biztosítja.

– A vállalatok állóeszköz-gazdálkodásának színvonala alacsony. A vállalatok nem rendelkeznek elegendő hatáskörrel és érdektelenek abban, hogy hatékonyan gazdálkodjanak. Az állóeszközértékek nagymértékben eltérnek az új beszerzési értéktől, leírási kulcsaink nem veszik figyelembe a gazdasági avulást. A színentartást biztosító pótlás fedezetéül szolgáló amortizáció egy részét is elvonjuk a vállalatoktól.

– A termelőszövetkezeti beruházás és állóeszköz-gazdálkodás a vállalatokétól eltérő rendszerben valósul ugyan meg, de sok tekintetben hasonló fogyatékosságokban szenved.

6. A kereskedelemben jelentősen javítottunk az utóbbi években a mechanizmuson, s ezen az úton továbbhaladva, lényeges további javulást érhetünk el.

– A bel- és a külkereskedelmi vállalatok az ipari vállalatokkal való kapcsolatukban ma még nem mindig egyenlő partnerek, a szállító és megrendelő kapcsolatában a szállítók indokolatlan előnyt élveznek. Ezt még jelenlegi szállítási szerződési rendszerünk is tükrözi.

– A külső piac hatásait kevéssé engedjük érvényesülni a termelővállalatokra, ebből származik az esetenkénti túlzott biztonságérzetük, a mozgékonyság hiánya. Hiányzik a termelő- és a külkereskedelmi tevékenység anyagi érdekeltségének helyes összekapcsolása. Tevékenységük gazdaságilag – bizonyos esetekben szervezetileg is – túlzottan elkülönül egymástól.

– Gazdasági módszereinkkel túlzottan ösztönözzük a felhasználókat (és a külkereskedelmet) az import fokozására, viszont nem kellően ösztönzünk az exportstruktúra javítására, emiatt exportunk és importunk belső összetétele eltér a népgazdaságilag optimálistól.

A kiskereskedelemben túlzott a belső adminisztráció, kevés az érdekeltség a vevők jó kiszolgálására és megtartására, a monopolhelyzetből eredően sok vállalat és bolt érzéketlen a fogyasztóval szemben. A kiskereskedelem jogai nem kellőek még a nagykereskedelemmel való kapcsolatában.

– A termelőeszközök kereskedelmében (készletező és ellátó vállalatok) jelenleg még szűk területen érvényesülnek csak a kereskedelmi módszerek. Az adminisztratív jellegű kiutalások, igénylések rendszere hatalmas bürokráciát eredményez, gátolja az ésszerű és takarékos gazdálkodást és ütemtelenné teszi a termelést.

7. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek hatalmas fejlődésen mentek keresztül az utóbbi években, szervezetileg – jelentős mértékben gazdaságilag is – megszilárdultak. Gazdálkodásukban azonban még sok kezdetleges vonás és fogyatékosság van, melyek nem a szövetkezeti tulajdonformából erednek, hanem jórészt gazdaságirányítási rendszerünk problémáiból.

– Bár a termelőszövetkezeteknek elvileg kötelező tervutasításokat adni nem szabad, mégis a szövetkezeteknek a tanácsapparátustól és az állami támogatástól való nagyfokú függése következtében a tsz-tervek a gyakorlatban felülről lebontott keretszámokra épülnek, ami nemegyszer a szövetkezetek adottságaival és távolabbi érdekeivel ellentétes.

– A mezőgazdasági termékek felvásárlási árszínvonala nem nyújt fedezetet a termelőszövetkezetek jelentős hányadában az egyszerű újratermelés megvalósítására sem, ami a hitelek és az állami támogatás túlzott növekedéséhez és az anyagi érdekeltség csökkenéséhez vezetett.

– A termelőszövetkezetekben még nem fejlődött ki eléggé a vállalati jellegű gazdálkodás, pénzügyi alapjaik általában gyengék, kevés tartalékkal gazdálkodnak, az önköltség- és a jövedelemszámítás kezdetleges, a tsz-vezetők még túlságosan csak bevételekben és kiadásokban gondolkodnak és nem eléggé a jövedelmezőség kategóriájában. Ez kapcsolatban van azzal, hogy jelenleg a termelőszövetkezetek üzemgazdasági vonatkozású kérdései is hatósági szervek, a tanácsapparátus hatáskörébe vannak utalva.

– A tsz-ek saját értékesítése vagy elsődleges feldolgozása olyan esetekben is akadályozva van, amikor az a népgazdasági érdekeket nem sértené, a szükségletek kielégítésében pedig pozitív szerepe lenne.

– A termelőszövetkezetek gazdálkodását nehezíti, hogy a beszerzés és az értékesítés terén esetenként hátrányosabb helyzetben vannak a kapcsolódó partnervállalatokkal szemben. Helytelen, hogy a szövetkezetek és az állami vállalatok gazdasági és jogi kapcsolataiban nem érvényesül mindenütt és következetesen az egyenjogúság elve.

8. A helyi tanácsok gazdasági irányító- és gazdálkodó tevékenységében bizonyos fejlődés mutatkozik, azonban még mindig sok javítani való fogyatékosság jellemzi.

– A tanácsok gazdaságirányító tevékenységének köre az ipar, építőipar, a kereskedelem és a mezőgazdaság vonatkozásában nem kellően tisztázott. Ezekben az ágazatokban a tanácsok és a minisztériumok közötti munkamegosztás nincs világos elvi alapokra helyezve.

– A vállalatokat irányító megyei tanácsok szakigazgatási apparátusa túlságosan operatívan irányítja a tanácsi vállalatokat, kevés önállóságot engedélyeznek, és túlzottan csökkentik felelősségüket.

– Nincs szervezett gazdasági kapcsolat a tanácsok és a területükön működő minisztériumi vállalatok között, bár számos gazdasági kérdésben érintkezési felület van közöttük. A minisztériumi vállalatok élvezik a tanácsi szolgáltatásokat, de közvetlenül nem vesznek részt azok gazdasági megalapozásában.

– A tervezés és felügyeleti rendszer a szükségesnél kevesebb önállóságot engedélyez a tanácsoknak kommunális, kulturális és szociális területen.

– A tanácsi költségvetések összegének jelenleg 40 százalékát az állami hozzájárulás teszi ki, ennek folyósítása azonban nincs elvi alapra helyezve, mert gyakorlatilag a tanácsi költségvetésben fennálló mindenkori hiányt szünteti meg automatikusan. Problematikus, hogy a tanácsok csak egyéves időtartamra készítenek költségvetéseket, hogy szűk lehetőségeik vannak az egyes rovatok közötti átcsoportosításra, és megtakarított pénzeszközeik többségében az év végével elvesznek.

II

A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁSI RENDSZER KÖZGAZDASÁGI ÉS GAZDASÁGPOLITIKAI ÖSSZEFÜGGÉSEI

A gazdaságirányítás reformja elsőrendűen gyakorlati követelmény, tehát nagyon fontos, hogy mindvégig a legmesszebbmenőkig „gyakorlatiasan" készítsük elő és valósítsuk meg. Elméleti jelentősége is van, ezért elméletünk fejlődésével is összefüggésbe kell hoznunk. Figyelembe kell vennünk azt a fejlődést, mely a szocializmussal foglalkozó marxista közgazdaságtudományt jellemzi az utóbbi években, hogy azzal összhangban cselekedhessünk.

A szocialista országok közgazdászai között az elmúlt évtizedben mélyreható viták folytak az áru-pénzviszonyok szerepéről a szocialista gazdaságban. E vitákban a túlnyomó többség elvetette az olyan nézeteket, hogy az áruviszonyok összeegyeztethetetlenek a szocializmussal, hogy csupán valamiféle szükséges rossznak tekintendők, hogy további korlátozásuk és kiszorításuk lenne a napirenden levő feladat. Uralkodóvá vált az a felfogás, hogy az áruviszonyok és az értéktörvény a szocialista gazdaságban is léteznek és hatnak, hogy a fejlődés érdekében minél jobban fel kell használni őket. Lehetővé kell tenni, hogy a szocialista gazdaságban az áruviszonyoknak és a velük összefüggő gazdasági kategóriáknak: a piacnak, áraknak, önköltségnek, nyereségnek, hitelnek stb. az eddiginél lényegesen nagyobb, aktív legyen a szerepe. A szocialista tervezés nem összeegyeztethetetlen az áruviszonyokkal és az értéktörvénnyel. Sőt, történelmileg elkerülhetetlen a szocialista tervezésnek és az áru-pénzviszonyok aktív szerepének a szerves összekapcsolása.

Az utóbbi években nemzetközileg és itthon is sok tekintetben változtak és változnak fogalmaink a népgazdasági tervről, annak lényegéről. Gyakorlati tapasztalataink bővülése, a szocialista gazdaság egyre nagyobb fejlettsége ennek a változásnak a forrásai. Korábban arra törekedtünk, hogy a termelés-forgalom-fogyasztás minél nagyobb hányadát naturálisan is központi tervcéllá tegyük, ma már ezt elvetjük, s egyre nagyobb fontosságot tulajdonítunk a népgazdasági tervnek mint a gazdaságpolitikai irányítás eszközének. Korábban a tervet lényegében adminisztratív úton, utasításként kiadható feladatok (mutatók) összességének tekintettük, míg ma már beleértjük a közvetett szabályozás eszközeinek (vállalati jövedelmek elvonásának és felhasználásának, az áraknak, a hitelfeltételeknek a szabályozása stb.) a tervcélok érdekében történő alkalmazását. Korábban a terv kötelező jellegét úgy értettük, hogy az egyes tervfeladatok vagy mutatószámok elérése önmagában kötelező, újabban pedig úgy, hogy a népgazdasági terv komplex egésze képezi a gazdasági cselekvés kötelező irányvonalát.

Fentiekkel szoros összefüggésben az utóbbi évek során lényegesen módosult a szocialista népgazdaság központi tervszerű irányításáról és a szocialista vállalatok szerepéről, helyzetéről alkotott felfogás. Ebbe az irányba mutatnak azok a változások is, amelyeket hazánkban a gazdaságirányítás rendszerében 1957 óta eszközöltünk. A népgazdaságot nem lehet úgy irányítani, mintha egyetlen hatalmas vállalat lenne, melyen belül csekély önállóságú részlegek működnek. Helytelen a népgazdaság szocialista tervszerű irányítását úgy felfogni, hogy a központi szerveknek részletekbemenően kellene megtervezniük és megszabniuk a vállalatok tevékenységét, s ez utóbbiak feladata lényegében csak a tervutasítások minél jobb teljesítése lenne. A népgazdaság fejlesztésének fő célkitűzéseit, ezek megvalósításának útjait, a fő népgazdasági arányokat központilag kell meghatározni s megvalósulásukat az irányítási eszközök leghatékonyabb kombinációjával biztosítani, de a központi tervezés keretében a jelenleginél lényegesen nagyobb önállóságot kell biztosítani a vállalatok számára. Ezúton jobban biztosítható a gazdasági hatékonyság szempontjainak érvényesülése, a vállalatok rugalmas idomulása a változó körülményekhez, s ezen belül a változó szükségletekhez.

A szocialista gazdaság korábbi fejlődési szakaszában hosszú időn át uralkodott az a felfogás, hogy a szocialista gazdasági rendszer lényegénél fogva a fizetőképes szükségletnek (a keresletnek) meg kell haladnia a termelést (a kínálatot); hogy tehát a kiegyensúlyozott gazdasági növekedés nem tűzhető ki célul. Ezt a nézetet a marxista közgazdaságtudomány már hosszabb idő óta elutasítja. Általános ma már az a felfogás, hogy a szocialista gazdaság fejlettebb fokán megszüntethető a hiánygazdálkodás, hogy az intenzív jellegű fejlődésre való áttérés megköveteli a kiegyensúlyozott gazdasági növekedést, annak a ma már visszásnak tekinthető állapotnak a megszüntetését, hogy az eladó előnyösebb helyzetben legyen a vevővel szemben.

A reform kidolgozásakor mind hazai viszonyainkat és tapasztalatainkat, mind a szocialista építés nemzetközi tapasztalatait tekintsük irányadónak. Különös figyelmet kell szentelnünk valamennyi szocialista ország ilyen irányú intézkedéseinek vagy terveinek. A nemzetközi tapasztalatok hasznosításának természetesen nem járható útja, hogy bármely testvéri ország rendszerét egyszerűen átültessük hazánkra, mert a gazdasági körülményekben nem elhanyagolható különbségek vannak országaink között. Viszont ugyanakkor mindegyik szocialista ország gazdálkodási rendszerét olyannak tekinthetjük, amely sok hasznosítható tapasztalatot nyújthat számunkra. A hazai adottságok és a nemzetközi tapasztalatok és körülmények egybevetésével kell kidolgoznunk a magunk önálló reformprogramját.

A jövőben is fenntartandó alapelv, hogy az állami vállalatok össznépi tulajdont képeznek és a népgazdaság irányítása központilag történik. Nem lenne helyes a vállalati önállóság kiterjesztését összekapcsolni a „munkás-önigazgatás" rendszerével, mert sem a gazdasági hatékonyság növelését, sem a szocialista demokrácia fejlődését nem várhatnánk attól. Változatlanul abból helyes kiindulni, hogy az állami vállalatok esetében nemcsak a tulajdonos az állam, hanem az igazgató is az állam megbízottja. Helyes viszont az önigazgatás elvét messzemenően elismerni és alkalmazni a szövetkezetek vonatkozásában, amelyeknek működésébe az állam tulajdonosi pozícióból nem szól bele. Helyes ugyanakkor törekedni az állami vállalatoknál az össztársadalom érdekeinek komplexebb képviseletére (megrendelők, szállítók, tervezők, bankok, tanácsok bevonására), valamint a dolgozók közvetlenebb és érdemibb bevonására.

A gazdasági mechanizmus reformját nagy jelentőségű gazdaságpolitikai intézkedésnek tekinthetjük. Fontos egyúttal aláhúzni, hogy nem jelenti a párt által kitűzött gazdaságpolitikai célok megváltozását, hanem éppen ezek megvalósítását hivatott elősegíteni. Viszont kétségtelen, hogy a gazdaságpolitika és a gazdasági mechanizmus között kölcsönhatás van az előbbinek a primátusa alapján, vagyis a gazdasági mechanizmus változása vissza is hat majd a gazdaságpolitikára: változni fognak az általánosabb jellegű gazdaságpolitikai célok megvalósításának útjai, módjai, lehetséges lesz e célok helyesebb konkretizálása a beruházáspolitikában, az iparpolitikában, az agrárpolitikában és a kereskedelempolitikában. A mechanizmusreform jelentősége tehát gazdaságpolitikai céljaink hatékonyabb megvalósításában, ugyanakkor egész gazdaságpolitikánk jövőbeni jobb kimunkálásának lehetőségében van.

Gazdaságpolitikánkban összegeződik és kifejeződik az a törekvésünk, hogy a jelenleginél jobban hasznosítsuk a szocialista tervgazdálkodás előnyeit. Ebből következik az a kötelességünk, hogy tovább szilárdítsuk a szocialista tulajdont mint a tervgazdálkodás alapját. A szocialista tulajdon mindkét formájának, az állami és a szövetkezeti tulajdonformának (beleértve a termelőszövetkezeti háztáji gazdálkodást) egyidejű fejlődésére alapozzuk tervgazdálkodásunkat. Emellett továbbra is helyes támogatni a még egyénileg gazdálkodók termelését, a nem parasztok kisegítő jellegű, ház körüli gazdálkodását, valamint lehetővé tenni – ahol az a társadalom javára működik – a magánkisipart és magánkereskedelmet. Vagyis fenntartandó a jövőben is a magyar népgazdaságban a szocialista szektor döntő fölénye mellett jelenlegi kiegészítő szerepében a magánszektor.

A gazdaságirányítás reformja arra van hivatva, hogy erősítse népgazdaságunk szocialista jellegét, s különösen pozitív hatást gyakoroljon a következő, előtérben álló gazdaságpolitikai céljaink megvalósulására.

– A műszaki fejlődés fokozódására. Arra, hogy az adott anyagi (felhalmozási) eszközökből nagyobb műszaki haladást érjünk el, s hogy a termelékenység és gazdaságosság energikusabb növelésével az eddiginél jobban bővülő anyagi (felhalmozási) alapot teremtsünk a további műszaki fejlődésre.

– Az életszínvonal megalapozott emelkedésére. Arra, hogy a dolgozó tömegek életkörülményeit rendszeresen javíthassuk, hogy folyamatosan növekedjen a lakosság fogyasztása a nemzeti jövedelem növekedésével összhangban.

– A vállalatok önállósága növelésére a demokratikus centralizmus alapján. Arra, hogy továbbfejlesszük és teljesebben érvényre juttassuk a vállalatok önálló gazdasági elszámolásának elvét mind az állami vállalatokban, mind a szövetkezetekben. Ezzel együtt növekedjen a vállalatok dolgozóinak kollektív érdekeltsége és felelőssége.

– A nemzetközi munkamegosztásban való részvételünk ütemes fokozódására, a belőle fakadó előnyök kihasználására. Arra, hogy elsősorban a szocialista országokkal, de egyidejűleg a nem szocialista országokkal is bővíthessük kapcsolatainkat a kölcsönös előnyök elvének szem előtt tartásával.

– A termelés és a fizetőképes szükségletek kiegyensúlyozott emelkedésére. Arra, hogy a gazdaság minden területén fokozottabban jusson érvényre a termelés és a fizetőképes szükséglet összhangjának elve, és fokozatosan szűküljön a népgazdaságban a „hiánygazdálkodás" köre mint a gazdaságosságot fékező tényező.

A gazdaságirányítás reformjának további erőteljes bürokráciacsökkentő hatásának kell lennie. A felelősség és a döntési hatáskörök ésszerűbb megosztása révén gyorsabbá tehetjük az ügyintézést, csökkenthetjük a túlméretezetté vált adminisztrációt, felszámolhatjuk a sok helyen tapasztalható nehézkességet, lassúságot.

III

A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁS REFORMJÁNAK KIINDULÓ IRÁNYELVEI

A gazdaságirányítási rendszer kritikai elemzése nyilvánvalóvá teszi, hogy problémáink nem „nagyon egyszerűek", hanem sokrétűek és bonyolultak. Konszolidált gazdasági rendszer egymással összefüggő közgazdasági természetű problémáiról lévén szó, nem jelenthet megoldást semmiféle részletintézkedés vagy úgynevezett „rendcsinálás". Átfogó reformra, összehangolt intézkedéssorozatra van szükség.

A kritikai elemzés eredményéből következően a reformprogram kidolgozásakor az alábbi, egymással szervesen összefüggő irányelvekből helyes kiindulni.

1. Növelni kell a népgazdasági tervezés tudományos megalapozottságát, főként a gazdasági fejlődés olyan „változó tényezőinek" megtervezésében, mint a technika fejlődése, a lakosság keresletének és a külföldi vásárlók igényeinek változása, úgyszintén azok gazdasági következményei.

– A népgazdasági tervezés alapvető feladata a gazdaságfejlesztés fő célkitűzéseinek és a gazdaságnövekedés optimális egyensúlyt biztosító fő arányainak a megtervezése, valamint a megvalósítást szolgáló eszközök koordinált alkalmazásának a biztosítása legyen. A tervezésben meg kell honosítani azt, hogy minden tervidőszakra már a tervezés kezdetekor kidolgozásra kerüljenek az adott koncepció érvényesítésére különböző tervvariánsok, hogy a pártnak és a kormánynak módjában álljon a minden szempontból legelőnyösebb lehetőség választása vagy a lehetőségek ésszerű kombinálása.

– A tervező munka gerincét a középtávú (ötéves) tervezés képezze s emellett nagyobb szerepet kell kapnia a hosszú távú (tíz–húszéves) tervezésnek. A középtávú tervezést alaposabbá és folyamatosabbá kell tenni, s jobban erre kell felépíteni a gazdasági irányítást, a kormányzati intézkedéseket. Az éves népgazdasági terveket az eddiginél inkább az ötéves terv megvalósítására, a menetközbeni változások, egyensúlyproblémák megoldásának eszközéül helyes használni, vigyázva, hogy ne keresztezzék a középtávú tervcélkitűzéseket.

– Tovább kell fejleszteni a területi tervezést. Főként hosszú távú területfejlesztési és telepítési politika kialakításával, s ennek konkretizálására tudományosan jobban megalapozott népgazdasági területi tervek kidolgozásával, amelyek megfelelő alapját képezhetik annak, hogy a különböző ágazatok területi fejlődése és a körzetek komplex fejlődése a kívánatos irányba befolyásolható legyen. Mind a területi tervek készítésében, mind pedig a megvalósításukat szolgáló eszközök alkalmazásában ésszerű munkamegosztást kell kialakítani a központi szervek, valamint a tanácsok (megyei és megyei jogú városi tanácsok) között, növelve ez utóbbiak hatáskörét.

– A központi tervezésnek behatóbban kell foglalkoznia a nemzetközi munkamegosztásban jelentkező tendenciákkal, a gazdasági növekedés és a nemzetközi munkamegosztás összefüggésével és kölcsönhatásával. A tervezés sokkal inkább vegye tekintetbe a nemzetközi munkamegosztás kapcsán felmerülő és megoldandó fő közgazdasági problémákat, a műszaki, pénzügyi és árkérdéseket egyaránt.

– A népgazdasági tervezésben nagyobb fontosságot kell kapnia a különböző bizonytalansági tényezők reális számbavételének. Egyidejűleg fokozottan számolni kell a bizonytalanságból eredő kockázat vállalásának várható kihatásával, úgyszintén a népgazdasági és vállalati tartalékok (anyagi eszközökben, ahol kell, kapacitásokban történő) képzésének szükségességével és közérdekű felhasználásával.

– Jobban fel kell használni a tervezésben a modern matematikai módszereket: az információ-áramlás és -feldolgozás tudományos megszervezését, a matematikai módszerek felhasználását a gazdasági folyamatok elemzésében, prognosztizálásában, optimalizálásában.

– A népgazdasági tervet a végrehajtás időszakában is egységes egésznek kell felfogni és nem szabad megengedni, hogy bármely előirányzata is külön, önmagában, elszigetelten érvényesüljön. A terv komplex megvalósítását vagy legalábbis legjobb megközelítését kell kötelezővé tenni a kormányzati és az állami szervek számára, úgy, hogy a gazdasági részterületek fejlődése lépést tartson a kapcsolódó területek és a népgazdaság egészének fejlődésével.

2. A gazdasági hatékonyság növelése megköveteli, hogy jelentősen bővítsük az állami vállalatok önállóságát, hatáskörét és felelősségét a termelőerők és eszközök optimális felhasználása érdekében. Ez oly módon lehetséges, hogy az állami szervek a népgazdasági tervek megvalósítását ne a különböző tervmutatók lebontásával, tehát ne egyes tervmutatószámok adminisztratív előírásával irá-

nyítsák, hanem főként közgazdasági eszközökkel, s csak ott kerüljön sor adminisztratív utasításra, ahol az előbbi eszközök nem hatékonyak.

– A vállalatok felügyeletével megbízott állami szervek (minisztériumok) ágazatuk gazdaságpolitikai irányítását végezzék. Gyakorolják mindazokat a hatósági jogköröket, melyek a vállalatok alapításával és megszüntetésével, a vállalatok működési körének és profiljának megállapításával, a vezetők kinevezésével és felmentésével, valamint az állami rendeletek előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatosak. A vállalatok gazdasági tevékenységét két szempontból irányítsák és ellenőrizzék: egyrészt a központi fontosságú műszaki fejlesztési célok megvalósítását, a korszerű eljárások bevezetését, másrészt az éves záró-mérlegek felülvizsgálatával és elemzésével a vállalatok gazdálkodását. Ezenfelül irányítsák az új, nagy beruházások tervezését és megvalósulását. A népgazdasági terv vonatkozó részének kidolgozásában vegyenek részt. Kötelezővé kell tenni, hogy irányító munkájuk a népgazdasági terv komplex megvalósítását szolgálja, de fokozatosan szűkítsék, majd szüntessék meg a vállalatok felé történő „tervlebontásokat", és a gazdaságirányítás „tervutasításos" formáját. A különböző gazdasági területek sajátosságainak megfelelő differenciált irányítási módszereket alakítsanak ki.

– A vállalatok éves és több éves tervüket – mint saját munkaprogramjukat – maguk készítsék el. Legyenek felelősek a vállalati bővített újratermelés egész folyamatáért. Tevékenységük célja kettős legyen: *a)* a megrendelők igényeinek mennyiségi, minőségi, választéki és időbeni legjobb kielégítése; *b)* mindezt a lehető legjövedelmezőbben végezzék. A fenti két cél megvalósítására önállóan döntsenek termelési programjukról és a rendelkezésükre álló eszközök legcélszerűbb felhasználásáról, részben megválasztásáról.

– A vállalatok termelési programjának alapját a fő felhasználók megrendelései képezzék, az ezenfelül várható piaci igényeket a termelővállalatok maguk mérjék fel, és bizonyos kockázatvállalás mellett készüljenek fel azok kielégítésére.

– A gazdálkodással együttjáró kockázatot végső fokon a jövőben is a népgazdaság egésze viseli, de azon belül nagyobb teret kell juttatni a vállalati kockázatvállalásnak és -viselésnek. Elsősorban a folyó termeléssel, a bel- és külkereskedelmi értékesítéssel, valamint a készletnövekedéssel kapcsolatos kockázatviselést kell a vállalatokra róni, a döntési felelősséggel arányosan megosztva azt a különböző fázisban (termelés, kooperáció, értékesítés) működő vállalatok között. A népgazdaságot terhelő kockázathoz hozzá kell kapcsolni a vállalati vezetők érdekeltségét s bizonyos fokig a dolgozó kollektívák érdekeltségét is. A kockázat fedezetéül a vállalati tartalékalapok szolgáljanak, azok elégtelensége esetén pedig a vezetők és dolgozók alapbéren felüli keresetrésze (mozgó bérrész, prémium, nyereségrészesedés), valamint a vállalat egyéb pénzalapjai.

– Az állami szervek szükség esetén közérdekből beavatkozhatnak a vállalatok önálló hatáskörébe, ennek azonban normális körülmények között nem szabad rendszerré válnia. Kötelező utasításokat a vállalatoknak akkor adjanak, amikor egy-egy vállalat érdekeltsége átmenetileg szemben áll a közérdekkel. Ilyen esetben is hosszabb távra szólóan főként az érdekeltséget kell helyesen rendezni.

– A termelés koncentrációjának és specializációjának előnyei a szocializmus viszonyai között is megkívánják bizonyos ágazatokban olyan nagyvállalatok létrehozását, amelyek – különösen kis ország esetében – monopolhelyzet kialakulását eredményezik. Emellett a szocialista állam előírásaival (pl. profilgazda rendelettel) monopolhelyzetet teremt olyan esetben is, amikor egy gyártási ágban több vállalatot működtet. Hasonló hatású lehet olyan vállalati egyesülések (trösztök) létrehozása, amelyek nagymértékben korlátozzák a tagvállalatok gazdasági önállóságát. A vállalatok erős monopolhelyzete azonban a népgazdaság szempontjából hátrányokkal is jár, amennyiben elkényelmesedésre, a műszaki fejlesztés elhanyagolására, a vevők kiszolgáltatottságára, árfelhajtó törekvések érvényesülésére vezethet. A gazdasági mechanizmus reformja során tehát törekedni kell arra, hogy a koncentráció és specializáció előnyeinek érvényesítése mellett ésszerű korlátok között egészséges verseny alakulhasson ki, s lehetőségeinkhez képest felhasználjuk azokat az eszközöket, amelyekkel ellensúlyozhatók a monopolhelyzetből fakadó hátrányok (az importáruk valóságos és potenciális versenye, az ipari üzemek bizonyos kapacitástartaléka, a kül- és belkereskedelem árutartaléka, az exportpiac által a vállalatra gyakorolt hatás). Emellett a szocialista államnak, sőt a társadalomnak is fokozott ellenőrzést kell gyakorolnia a monopolhelyzetben levő vállalatok fölött.

3. Olyan egységes elveken nyugvó árrendszert kell kialakítani, amely az árak arányai és a jövedelmezőség révén a jelenleginél helyesebben orientálja a termelőket és a fogyasztókat a gazdasági döntésekben: elősegíti a termelési tényezőkkel való ésszerű takarékosságot, a termelés idomulását a szükségletekhez (piaci igényekhez), a korszerűbb termékek elterjedését, a gazdaságosabb fogyasztási struktúra kialakulását.

– Az árak állami szabályozásának elvét fenntartva, meg kell szüntetni a formális és bürokratikus módszereket. A közvetlen állami ármegállapítás rendszerét a jelenleginél lényegesen szűkebb térre kell szorítani, s az alapvető nyersanyagokra, mezőgazdasági terményekre és közszükségleti cikkekre kell fenntartani. Szélesebb területen kell alkalmazni a hatósági ármaximálást és a szabad áralakulást, fenntartva az állami árellenőrzés rendszerét és a közvetett árszabályozás módszerét. Az állami fix árak esetében is lehetővé kell tenni a felárak és árengedmények nyújtását és az állami árak rövidebb időközönkénti módosítását.

Az 1968. január 1-én sorra kerülő ipari termelői árreform során „termelési ár" típusú ipari termelői árakat kell kialakítani, vagyis olyanokat, amelyek a folyó ráfordítások (költségek) mellett kellő súllyal figyelembe veszik a lekötött álló- és forgóeszközöket is.

– A mezőgazdaságban is a helyes árcentrumot kell alapul venni az árpolitikában, s ezért a felvásárlási árak színvonalát fokozatosan fel kell emelni oly módon, hogy fedezzék az indokolt ráfordításokat és megfelelő tiszta jövedelmet is tartalmazzanak. Egyúttal olyan árarányokat kell kialakítani, melyek jobban alátámasztják gazdaságpolitikai céljainkat, s megfelelően tükrözik a lekötött eszközök és a földterület különböző nagyságát.

– Helyesebb kapcsolatot szükséges kialakítani a külkereskedelmi és a belföldi árak között. Utóbbiakat a konkrét helyzet gondos mérlegelésével számos területen indokolt közelíteni az előbbiekhez. Az állami árpolitika révén és más eszközökkel lényegesen növelni kell a külkereskedelmi árak hatását a vállalatokra. Biztosítani kell, hogy mind az exportnál, mind az importnál elért tényleges ár közvetlen hatást gyakoroljon a termelő- és külkereskedelmi tevékenységet végző vállalati jövedelemre. Az importtermékek belföldi árainak kialakításakor olyan devizaszorzót helyes alapul venni, mely biztosítja a rubel, illetve a dollár népgazdasági szintű „kitermelési költségének" megtérülését, így helyesen orientál mind az exportra, mind az importra.

– A fogyasztói árak terén hosszabb idő alatt fokozatosan olyan árarányokat helyes kialakítani, melyek a társadalmi ráfordítási költségekhez igazodnak. Az állami árpolitikában az ár-elvtől való eltérést olyan esetekben alkalmazzák, amikor nyomós társadalmi érdekek, illetve piaci szempontok (kereslet–kínálat egyensúlya) szükségessé teszik. Ezt az elvet a szolgáltatásoknál is kívánatos érvényesíteni. További fontos alapelv, hogy a termelői és a fogyasztói áraknak általában együtt, egy irányban kell mozogniuk, tehát mindig szoros kapcsolatban kell maradniuk. Az állami árpolitika eszközeivel a fogyasztói árak mozgását úgy kell szabályozni, hogy az ne gátolja a dolgozó tömegek vásárlóképességének rendszeres növekedését.

– A rugalmasabb ármechanizmus megköveteli az árak tervezésének javítását, az ártendenciák helyes felismerését és prognózisszerű számbavételét az irányításban. Fontos szerepet kell juttatni az árszínvonal, különösen a fogyasztói árszínvonal ellenőrzésének.

4. A vállalatok anyagi érdekeltségi rendszerét az önálló gazdasági elszámolás elvének következetes és teljes alkalmazására kell építeni. Irányelv legyen, hogy a vállalatok – a központi állami szabályozás keretei között – megfelelő önállósággal és érdekeltséggel rendelkezzenek mind a vállalati pénzeszközök felhasználása, mind a munkadíjazás tekintetében. A gazdaságosabban, jövedelmezőbben működő vállalat többet nyújthasson a dolgozóinak, és többet fordíthasson a vállalati alapok képzésére, mint a kevésbé jól működő vállalat.

– A bérezési rendszer továbbfejlesztése azon alapuljon, hogy a vállalat jó vagy rossz munkája nagy részben a vezetésen múlik, de a vállalat egész kollektívájának összefogásától, együttműködésétől is függ. Ezért olyan rendszert kell kialakítani, amelyben elsősorban a vezetők személyi jövedelme, de bizonyos fokig a dolgozók keresete is függjön a vállalati jövedelem (nyereség) alakulásától. A vállalatok felső vezetőinek bérét mintegy 75 százalékig, a középvezetők bérét pedig mintegy 85 százalékig kell garantálni. A vállalatok a jövedelem (nyereség) növelése esetén elsősorban nagyobb nyereségrészesedést biztosítsanak dolgozóiknak, de a tartós, megalapozott jövedelemtöbbletből – megfelelő korlátok között – a béreket is emelhessék. A jövedelemtől (nyereségtől) függő kollektív érdekeltség, a kereset mozgó része jelenlegi átlagos 4–5 százalékról lényegesen magasabbra emelkedjen.

– Biztosítani kell, hogy az állam a társadalmi érdek érvényesítését szolgáló bérpolitika megvalósításához megfelelő eszközökkel rendelkezzék. A dolgozók, illetve a munkák különböző kategóriáira a jövőben is központilag kell megállapítani (tól–ig határokkal) a bértarifákat.

– A népgazdaság szövetkezeti szektorában a vállalati kollektíva jelenleg is érdekelt a bruttó jövedelem növelésében, s ez az érdekeltség a jövőben is fennmarad. Ezt az érdekeltséget a jövőben kombinálni kell a jövedelmezőség növelését szolgáló ösztönzéssel. Ezért a szövetkezetek vállalatszerűen gazdálkodjanak a munkadíjalappal, mérjék az önköltséget, s nyereségükből nyújtsanak kiegészítő részesedést tagjaiknak.

– A vállalatok összteljesítményének fő mércéje és mutatója a nyereség hosszabb távú alakulása legyen. A szocialista vállalatok nyeresége a jövőben (az új mechanizmus és az új árrendszer körülményei között) megfelel majd erre a célra, mert olyan szintetikus mutató, mely megközelítően kifejezi a termelés gazdaságosságát, valamint a megrendelői (vásárlói) igények kielégítésének mértékét.

– A vállalatok nyereségükből mindenekelőtt – objektív kritériumok alapján megszabott – állami befizetési kötelezettségüknek tegyenek eleget. A náluk maradó nyereséget használhassák fel: *a)* a vállalati tartalékalap feltöltésére (e hányad alsó határát kell központilag szabályozni), *b)* a vállalat fejlesztésére szolgáló alap növelésére, *c)* szociális-kulturális célokra, *d)* a dolgozók részesedésére (az erre fordított hányadot központilag korlátozni kell).

5. A beruházások hatékonyságának lényeges javítása érdekében először is minden időszakban kellő egyensúlyt kell teremteni a beruházási javak kereslete és kínálata között oly módon, hogy az anyagi-műszaki kapacitásból a tervezés során tartalékot is kell képezni a kivitelezés gyorsításával járó túlteljesítésre és más célokra. Másodszor a jelenleginél ésszerűbben kell elosztani a beruházási

döntési hatásköröket a központi szervek, a vállalatok és a bankok között, erőteljesen csökkenteni kell a beruházási bürokráciát.

– Népgazdasági jelentőségű nagy termelő beruházásokat, valamint a nem termelő szféra egyedi vagy célcsoportos beruházásait továbbra is központilag kell eldönteni és közvetlenül az állami költségvetésből finanszírozni. A jelenlegihez képest csökkenteni kell ezek arányát.

– Növelni kell a beruházásokon belül a korszerűsítő beruházásokat, melyek a technikai fejlődés egyre nagyobb előmozdítói. A korszerűsítő és járulékos jellegű beruházások keretösszegét célcsoportonként (gazdaságossági limitek megállapításával) központilag kell meghatározni, s a keretösszeget az állami pénzeszközökből a bankok rendelkezésére kell bocsátani, hogy visszafizetendő hitel formájában, gazdaságossági feltételek alapján finanszírozzák a vállalatokat. A beruházási bankhiteleket a vállalatok jövedelmükből (nyereségükből) fizessék vissza.

– A vállalatok úgynevezett „szinttartó" és kisebb fejlesztő beruházásaikat maguk határozzák meg, és saját eszközeikből (értékcsökkenési leírás, használt állóeszközök eladása, nyereség egy része) finanszírozzák. Az országos tervezés arra törekedjen, hogy jobban mérje fel, és elsősorban biztosítsa ezek anyagi-műszaki fedezetét, mert ezek a beruházások nélkülözhetetlenek a műszaki színvonal fenntartásához és emeléséhez.

– A beruházásokat minden szinten időben kell elhatározni, a kivitelezést pedig rugalmasabbá kell tenni. A házilagos kivitelezést lehetővé kell tenni mindenütt, ahol az népgazdaságilag előnyös.

– A mezőgazdaságban is be kell vezetni az állóeszközök amortizációs alapjának képzését. Ezt az alapot a termelőszövetkezetek önálló döntésük szerint használhassák fel állóeszközeik felújítására, illetve bővítésére. A népgazdasági tervezésben a jövőben elkülönítve kell számba venni a mezőgazdaságban is a pótlási és felújítási igényt. A felújítási és beruházási igények anyagi-műszaki fedezetét itt is biztosítani kell.

– A kommunális, a szociális és kulturális beruházások terén a népgazdasági terv csak az országos telepítéspolitikával koordinálást igénylő fejlesztési célokat (közép- és felsőoktatás, kórház- és lakásfejlesztés nagyságrendje stb.) szabja meg, a beruházási keret felhasználási módját pedig bízza a minisztériumokra és a tanácsokra. Biztosítani kell a kommunális (általában a nem termelő) létesítmények állagának szinten tartására és pótlására is a szükséges stabil források képzését és alapszerű kezelését annál a szervnél, amely a fenntartásért felelős. Ezáltal növekszik e szervek felelőssége a beruházási eszközökkel és a már meglevő állóalapjaikkal való ésszerű gazdálkodásban.

6. A kereskedelem mechanizmusát olyan irányba kell továbbfejleszteni, hogy a termelők a fizetőképes szükséglet, a piaci igények legjobb kielégítésére törekedjenek, s az eladók és a vevők érdekeinek esetleges ütközése a társadalmi

érdek érvényesülését segítse elő. Az adminisztratív jellegű elosztási módszereket fokozatosan minden gazdasági területen fel kell cserélni a rugalmasabb és gazdaságosabb kereskedelmi módszerekkel.

– Az új gazdasági mechanizmusnak biztosítani kell a külkereskedelmi forgalom hatékony központi irányítását a külkereskedelmi tervek alapján. Ennek fontos eszközei a valutaárfolyam-rendszer, a központi devizagazdálkodás, a behozatali és kiviteli engedélyek, szükség esetén a hazai termelés védelme és az export támogatása vámokkal, egyéb formákkal.

Alapelv legyen a termelő- és a külkereskedelmi vállalatok tevékenységének gazdasági jellegű összekapcsolása. Ezúton egyrészt fokozni kell a külső piaci hatásokat a termelésre, másrészt a termelővállalatok érdekeltségét, mozgási terét a külső piacokon. Bővíteni kell a termelővállalatok közvetlenül külkereskedelmi (export és import) tevékenységét olyan területeken, ahol a műszaki, piaci és gazdaságossági szempontok azt indokolják. Belkereskedelmi szervezetek is kaphassanak indokolt esetben külkereskedelmi jogot. A specializált külkereskedelmi vállalatok is a termelő szervekkel szoros gazdasági és szervezeti együttműködésben – esetenként azok bizományosaiként – végezzék tevékenységüket. Az exportáló vállalatok jó teljesítmény esetén az elért devizabevétel meghatározandó hányadával szabadon rendelkezhessenek. Biztosítani kell ezután is, hogy külső piacokon a külkereskedelmet folytató vállalataink egymással ne konkurrálhassanak.

– A belkereskedelemben szélesebb teret kell engedni a különböző vállalatok és boltok közötti versenynek mindenütt, ahol a fogyasztók számára ez előnyös. (Különböző állami vállalatok, szövetkezetek boltjai, termelővállalatok mintaboltjai, piaci termelői és magánkereskedelem.) A kiskereskedelem számára lehetővé kell tenni, hogy bármely nagykereskedelmi vállalattól vásárolhasson. Lehetővé kell tenni az ipartól való közvetlen beszerzés növekedését. A belkereskedelemnek meg kell adni azt a lehetőséget, hogy a terv keretében maga bonyolíthassa a fogyasztási cikk importot, és jobban használja fel azt a belső piac befolyásolására. A kereskedelmi árrések növelésével képessé kell tenni a vállalatokat normális kereskedelmi kockázatvállalásra.

– A termelőeszközök (készletezés, ellátás) forgalmazását végző vállalatokat elosztó jellegű vállalatokból át kell alakítani nagykereskedelmi vállalatokká. A termeléshez szorosan kapcsolódó funkcióikat vissza kell adni a termelővállalatoknak.

7. A mezőgazdaságban a reform fő iránya ugyanúgy, mint más területeken a vállalati (szövetkezeti) önálló gazdálkodás fejlesztése és egyúttal a közgazdasági eszközökkel történő irányítás hatékonyabb és differenciáltabb kiépítése legyen. Az adminisztratív jellegű beavatkozást tovább kell szűkíteni, majd megszüntetni.

– A termelőszövetkezeteknél – a szövetkezeti jelleg megtartása mellett – erősíteni, fejleszteni szükséges a vállalatszerű gazdálkodást, s ennek során az önálló elszámolás és az önigazgatás elvét következetesen kell érvényesíteni. Alkalmazni kell a szövetkezetekben a vállalati gazdálkodás olyan kategóriáit, mint a vállalati jövedelem, az önköltség, a nyereség, az értékcsökkenési leírás, a forgóalapok, tartalékalap, a munkadíjalap képzése.

Alapelv legyen, hogy a szövetkezetek túlnyomó többsége saját bevételeiből finanszírozza beruházásainak nagy részét, s olyan mértékben vegyen igénybe hosszú lejáratú hiteleket, hogy azokat átlagos gazdálkodási színvonal mellett zavartalanul vissza tudja fizetni.

– A termelőszövetkezetek állami irányítása a törvényes felügyeleten túlmenőleg közgazdasági jellegű legyen. Eszközei: a szállítási (termelési) szerződés, az állami árszabályozás, a bankhitel, az értékcsökkenési leírás állami előírása, a szövetkezeti alapképzés befolyásolása és az adórendszer. Az adónak az eddiginél nagyobb szerepet kell juttatni, mégpedig két formájának: a földadónak és a jövedelemadónak. A különbözeti földjáradék nagyobb részét az államnak el kell vonnia (a különbözeti földjáradék I.-et).

– A szövetkezeti tagok anyagi érdekeltségi rendszerét továbbra is differenciáltan, a helyi viszonyoknak megfelelően kell fejleszteni. A termelőszövetkezetek adottságaiknak megfelelő munkadíjazási formákat alkalmazzanak. Használják fel továbbra is széles körben az egyszerű formákat, a részes- és százalékos művelést, a „nádudvari módszert", az eredményességre épülő különböző kombinált díjazási módokat, a jó szövetkezetek pedig a feltételek megérlelésével fokozatosan térjenek át a garantált havonkénti pénzbeli díjazásra. A tagok munkában való szervezettebb részvétele érdekében fokozatosan rá kell térni a kétoldalú munkaszerződésekre, amelyek mind a vezetőség, mind a tagok kötelezettségeit és jogait tartalmazzák. A szövetkezetek közötti személyi jövedelmek differenciálódására az államnak (alapképzési előírások és az adózás útján) mérséklően kell hatnia.

– Az állami szervező munkában megfelelő helyet kell biztosítani a gyenge termelőszövetkezetek gazdasági fejlesztésének. Ennek elősegítésére fenn kell tartani az állami támogatás rendszerét is, de elsősorban a szövetkezetek általános gazdasági fejlesztése legyen a cél. Főként a rentábilis termelési szerkezettel, ahol pedig ez nem oldja meg a problémát, ott a szövetkezeten belüli mezőgazdasági, ipari (kézműipari, élelmiszer-feldolgozás) és szolgáltatási tevékenység kombinált fejlesztésével kell megerősíteni a szövetkezeteket.

8. A tanácsok gazdasági jellegű tevékenységét olyan irányba kell fejleszteni, hogy pénzügyi önállóságuk számottevően nőjön, s tevékenységükben egyaránt érvényesítsék az állami gazdaságpolitikát és területük lakosságának közvetlen

érdekeit, törekvéseit. Vállalati gazdálkodási szempontoknak vagy szektorális érdekeknek nem szabad uralnia a tanácsok munkáját.

– Szerepüket és önállóságukat jelentősen növelni kell kommunális téren. Mint a kommunális ügyek gazdái, nemcsak a lakosság felé intézkedhetnek, hanem a területükön működő valamennyi vállalat felé is. Kommunális érdekből beleszólási joguk legyen a vállalatok beruházásaiba és bizonyos határok között kommunális hozzájárulást (adót) szedjenek a vállalatoktól. Megvizsgálandó a községfejlesztési hozzájárulási rendszer kibővítése, kommunális adóvá való fejlesztése, mellyel a tanácsok a mai KÖFA rendszerhez hasonló alapként gazdálkodjanak.

– A tanácsi vállalati szektort bővíteni kell valamennyi kommunális területen, beleértve a lakásépítést, tatarozást is. Ipari vállalatokat szociális célból (beleértve a helyi foglalkoztatási kérdések megoldását is) alapíthassanak. A kereskedelemben a többszektorúság elvét kell érvényesíteni (állami, tanácsi, szövetkezeti, piaci kereskedelem), s a tanácsoknak valamennyi szektor felé azonos érdekeltséggel kell rendelkezniük, mert ez felel meg legjobban a lakosság érdekeinek. A tanácsok saját vállalataikkal operatív módon ne foglalkozzanak, ugyanolyan önállósága legyen a tanácsi vállalatoknak, mint a minisztériumi vállalatoknak.

– A tanácsok költségvetési önállóságát lényegesen növelni kell, s az állami hozzájárulások összegét is ésszerű feltételek (egyrészt bizonyos teljesítmények, másrészt szociális normák) alapján kell meghatározni.

9. A szocialista állami vállalatok vezetésében együttesen, egybekapcsolódóan kell érvényesíteni az igazgatók egyszemélyi felelős vezetésének és a dolgozók kollektív részvételének elvét. E két elvet úgy kell felfogni, hogy nem egymást kizáró, hanem szocialista viszonyaink között egymást kiegészítő elvek.

– Az igazgatók egyszemélyi felelős vezetésének elvét kell érvényesíteni minden termelési, áruforgalmi, vállalatfejlesztési kérdés végső eldöntésében. Az egyszemélyi vezetés elvéből azonban nem szabad annak következnie, hogy az igazgatók túlságosan sok operatív döntési jogot centralizáljanak saját hatáskörükben, hanem ellenkezőleg, az operatív, mindennapi kérdések eldöntését a lehető legjobban decentralizálják a szakmai és az alsóbb vezetőkre. Rendszeressé és szervezetté kell tenni a szakvezetők tanácsadását a legátfogóbb kérdésekben, ezért minden vállalatnál létre kell hozni erre a célra a helyileg legalkalmasabb szervezeti formát.

– Az igazgatói hatáskör és önállóság nagyfokú növelésével párhuzamosan az igazgatói kinevezéseket a jövőben célszerű meghatározott időtartamra szólóan elhatározni. Az eredménytelenség adjon jogalapot a felügyeleti szerveknek menet közbeni felmondásra is. Az igazgatók fizetési rendszere olyan legyen, hogy nagymértékben mozogjon fel- vagy lefelé a vállalati eredményhez igazodva. Az igazgatók munkájának hatékonyabb felügyelete és a vállalati teljesítmény komplex értékelése céljából a nagyvállalatoknál (vagy több kisvállalatra kiterjedő hatáskörrel) „felügyelő bizottságokat" kell alakítani. Ezeket úgy kell összeállítani, hogy komplexen képviseljék az össztársadalmi érdekeket és szempontokat. Vegyenek részt bennük választás útján az adott vállalat dolgozóinak, delegálás útján a párt- és a tanácsi szerveknek, kinevezés útján pedig a bankoknak, a felhasználó vállalatoknak a képviselői.

– A dolgozóknak a vállalatok működésében való kollektív részvételét és beleszólását a szakszervezetek útján kell biztosítani. A vállalati szakszervezeti szervek a különböző természetű vállalati ügyekben gyakoroljanak véleményezési, ellenőrzési és döntési jogokat. Véleményezési joguk legyen vállalatuk termelési, áruforgalmi és vállalatfejlesztési kérdéseiben, s ezt a vállalati tervekhez történő hozzászólással gyakorolják. Véleményezzék az igazgatói, gyárvezetői és művezetői kinevezéseket, mondjanak véleményt ezen vezetők munkájáról anélkül, hogy az említett vezetőknek beszámolási kötelezettségük lenne a szakszervezet felé. Legyen betekintési joguk a szakszervezeteknek a vállalat mérlegébe. Ellenőrizzék a szakszervezeti bizottságok a bérezési, a premizálási, a nyereségrészesedési, a normamegállapítási és a munkavédelmi ügyek intézését. Döntési jogot gyakoroljanak a vállalati szociális és jóléti alapok mikénti felhasználásában, társadalombiztosítási és üdülési ügyekben, valamint munkaversenykérdésekben.

– A vállalati szakszervezeti jogok gyakorlását meg kell osztani a helyileg legalkalmasabb módon a szakszervezeti bizottságok (üzemi tanácsok), a termelési tanácskozások és a bizalmiak, valamint a bizalmi testületek között.

– Az országos szakszervezeti szervek véleményezési és ellenőrzési jogot gyakoroljanak az országos munkavédelmi és jóléti beruházási keretek megállapításával, a munkabérek tervezésével, a béren felüli juttatások szabályozásával kapcsolatban, s e kérdésekben az állami szervek döntéseivel szemben végső esetben vétójogot is alkalmazhassanak, s ez esetben a kormány döntsön véglegesen a vitás kérdésekben.

IV

IRÁNYELVEK A KÖVETENDŐ ÉLETSZÍNVONAL-POLITIKÁRA

Életszínvonal-politikánk alapelve a következő időszakban, a gazdaságirányítás új rendszerében is az legyen, hogy a szocializmus építése, a termelés és a termelékenység állandó növekedése járjon együtt a dolgozók életszínvonalának rendszeres emelkedésével. A fogyasztás emelésének mértékét a nemzeti jövedelem növekedéséhez kell igazítani oly módon, hogy a nemzeti jövedelemből rendszeresen növeljük népgazdaságunk felhalmozási alapját is, valamint pontosan eleget tegyünk külföldi (szocialista és nem szocialista országok felé) fizetési kötelezettségünknek. Életszínvonal-politikánkban törekednünk kell arra, hogy minden szinten szorosan kapcsoljuk össze a dolgozó tömegek érdekeltségét a szocialista gazdálkodás hatékonyságával, eredményességével. Az össztársadalmi érdekeltség révén továbbra is hozzuk kapcsolatba a tömegek életviszonyainak javulását a gazdálkodás népgazdasági szintű eredményességével, amit a nemzeti jövedelem növekedése fejez ki. Vállalati (szövetkezeti) szinten a dolgozók kollektív érdekeltségét jobban össze kell kapcsolni a vállalati jövedelmezőséggel. Továbbra is fenn kell tartani és javítani kell az egyéni érdekeltséget, az egyéni teljesítmények alapján.

A jövedelemelosztás központi szabályozásánál a szocializmus azon alapelvének következetesebb és teljesebb megvalósítására törekedjünk, mely szerint: „Mindenki képességei szerint dolgozzék és munkája szerint részesedjék a javakból." Kívánatos, hogy a munka díjazásában a jövőben az egyéni teljesítmények mellett fokozottabban jusson kifejezésre a kollektív (vállalati, üzemi) teljesítmény. A kollektív teljesítmény mércéje csakis a munka eredményessége (nem pedig a mennyisége, időtartama) lehet, mégpedig az össztársadalom szemszögéből megítélve, vagyis társadalmilag indokolt árak, pénzügyi feltételek és választékigény alapján. Ezen elv alapján teret kell engedni annak, hogy a vállalatok dolgozói nagyobb egyéni és kollektív erőfeszítéssel jobban emeljék a jövedelmezőséget, s ezúton maguk munkálják ki saját személyi jövedelmük emelkedését.

A rétegenkénti jövedelemelosztás központi szabályozásánál az egyik irányelv legyen, hogy társadalmunk két alapvető osztályának, a munkásosztálynak és a parasztságnak az életviszonyai úgy javuljanak, hogy eközben a parasztság életszínvonala fokozatosan közelítsen a munkásosztályéhoz. A másik irányelv pedig az legyen, hogy ahol szükséges, fokozottan differenciáljuk a személyi jövedelmeket a szakképzettség, és a viselt felelősség alapján. Kívánatos, hogy a fő tevékenységi körökre és szakmákra vonatkozóan az állami szervek és a szakszervezetek a jövőben úgy dolgozzák ki az objektíve indokolt „követendő bérarányokat", hogy az megtárgyalható és irányelvként jóváhagyható legyen a szélesebb állami és szakszervezeti vezető testületekben is, és közölhető legyen a közvéleménnyel.

Az életszínvonal-politikában a jövőben előtérbe kell helyezni a reálbérek növelését, mert az kapcsolódik leginkább a végzett munkához. A lakosság reáljövedelmének növekedése nagyobb hányadban származzék a reálbérek emelkedéséből, mint eddig. A foglalkoztatottsági színvonal a jövőben csak lassan növekedhet tovább, a termelés növelésének fő eszköze egyre inkább a termelékenység emelése legyen. A béren kívüli társadalmi juttatások egy részének mértéke és növekedési üteme viszont jelenleg túlzott, s e téren módosításra szorul gazdasági gyakorlatunk. Általános irányelv legyen, hogy a javak elosztásában fokozottabb teret kapjon a szocialista jellegű (a munkától függő) elosztási elv, s a kommunisztikus jellegű (ingyenes vagy kedvezményes) elosztás gyakorlatát a jelenleginél szűkebb térre kell visszaszorítani. Ezzel együttjár, hogy az életszínvonal emelkedése a jövőben az eddiginél inkább a közvetlen bérek, keresetek emelkedésében jusson kifejezésre.

A társadalmi juttatások különböző csoportjaival kapcsolatban a következő irányelveket kell alkalmazni:

– Fenn kell tartani – ahol szükséges, fejleszteni kell – a jövőben is mindazon juttatásokat, melyek a szociális ellátással kapcsolatosak (nyugdíj, családi pótlék, táppénz), továbbá azokat, amelyek a népegészséget szolgálják (betegségi biztosítás szolgáltatásai), úgyszintén a közoktatással összefüggő juttatásokat. Mindezek fenntartása és lehetőségeinkhez mért fokozatos minőségi fejlesztésse rendszerünk szocialista mivoltából következik.

– Szintén fenntartandók a munkával közvetlenül kapcsolatos olyan juttatások, melyek a dolgozók egészségét védik vagy munkájukat könnyítik (védőételek, munkaruhák stb.).

– Felülvizsgálandó és lehetőségeink szerint fokozatosan újra rendezendő a társadalmi juttatások harmadik csoportja, melynek keretében bizonyos lakossági szolgáltatások díjtételei, továbbá némely fogyasztási cikk ára lényegesen önköltségük (fenntartási költségük) alatt van megállapítva. Az ilyen társadalmi juttatások eltorzítják a jövedelmi arányokat, mert a juttatásokat a dolgozók egy része kapja csak. További hátránya, hogy láthatatlan és mérhetetlen tényező a tömegek szempontjából, spontánul növekszik, és gyakran indokolatlan egyenlőtlenséget eredményez különböző dolgozói kategóriák között. A rendezési elv az legyen, hogy ezen szolgáltatások és áruk fogyasztói az önköltséget (fenntartási költséget) fizessék meg, vagyis azt az összeget, amennyibe azok előállítása a társadalomnak kerül. A rendezést fokozatosan, több lépcsőben és hosszabb idő alatt kell előirányozni oly módon, hogy a lakosság nagy tömegei felé egyidejűleg közvetlen juttatásokkal egyenlítsük ki az árak, tarifák emelkedésének anyagi kihatásait.

Továbbra is központi intézkedésekkel kell fokozatosan csökkenteni a munkaidőt az egészségre veszélyes munkakörökben. Ezen túlmenően célszerű lehetővé tenni az új mechanizmus bevezetése után, hogy az ipari üzemek – átmenetileg központi hozzájárulással – önállóan csökkenthessék a munkaidőt (egyes részlegekben vagy a vállalat egészében), amennyiben belső tartalékaik jobb kihasználásával biztosítják annak anyagi fedezetét, egyúttal a társadalmi tiszta jövedelem korábbi mértékét és a vállalati kapacitás megfelelő kihasználását.

A lakásépítésnek és a lakásalap növelésének lehetőségeinkkel arányban álló legnagyobb mértékére kell törekednünk a jövőben is. A lakásépítésből nagy szerepet kell vállalnia az állami építőiparnak és a kisipari szövetkezeteknek. A lakosság családi ház és társasház építési szándékát ezután is messzemenően támogatni kell, az ehhez szükséges anyagi-műszaki lehetőségeket magasabb színvonalon szükséges biztosítani. Az állami kivitelezésben épülő lakások fokozatosan növekvő részét helyes szövetkezeti lakásként elosztani úgy, hogy 5–6 éven belül az állami vállalatok és kisipari szövetkezetek által épített lakások 100 százalékig szövetkezeti lakások legyenek. A szövetkezeti lakásokhoz a jövőben is jelentékeny állami támogatást helyes nyújtani. A támogatás rendkívüli szociális körülmények között (nagy család, alacsony fizetés) élők részére különlegesen nagyfokú is lehessen, közelítse meg a jelenlegi bérlakás-juttatási feltételeket. A vállalatok számára is lehetővé kell tenni, hogy jövedelmük (nyereségük) meghatározott mértékű növekedéséből származó szociális alapjukból szövetkezeti lakásokat építhessenek vagy saját maguk, vagy más vállalatokkal társulva.

Ösztönözni és támogatni kell azokat a gazdasági folyamatokat, melyek a fogyasztási körülményeket javítják. Olyan gazdaságpolitikát kell folytatni, mely hangsúlyozottan biztosítja a fogyasztási cikkek piacán a kereslet és a kínálat egyensúlyát, a lakosság jó áruellátását. A fogyasztási cikkek termelésének folyamatos fejlesztésével, megfelelő fogyasztási cikk importtal kell bővíteni a jelenlegi áruválasztékot. A tömegfogyasztási cikkek standardizálása és rögzített ára mellett bővíteni kell minőség szempontjából is az áruválasztékot, és ezt érvényesíteni kell az árakban is.

V

A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁS ÚJ RENDSZERÉRE VALÓ ÁTTÉRÉS. SZERVEZÉSI KÉRDÉSEK

Az új mechanizmust fokozatosan kell bevezetni, nem szabad erőszakolni, túlzottan siettetni, mert az zavarokhoz vezetne. Az átmenetnek azonban nem szabad túlságosan hosszúnak sem lennie, mert a lassúság késleltetné a kedvező hatások kibontakozását. A reformmunkálatok további folyamán módszeresen ki kell dolgozni a fokozatos átmenet feltételeit, eszközeit és formáit. A következő két évben (1966-ban és 1967-ben) bővíteni kell a vállalatok önállóságát a tervezésben és a gazdálkodásban oly módon, hogy az egyes mechanizmuselemek már a reform követelményeinek megfeleljenek vagy legalább afelé közelítsenek.

A reform döntő lépését az 1968. január 1-én végrehajtandó termelői árrendezés jelenti majd, ezzel egyidejűleg kerülhet bevezetésre az anyagi érdekeltség új rendszere. Vagyis az új mechanizmus 1968-ban már alapjaiban érvényesül majd, és ekkortól kezdve számíthatunk arra, hogy fokozódóan erőteljes hatást gyakorol a gazdaság fejlődésére.

Gondoskodni kell arról, hogy az új mechanizmus működésbe lépésének idején az átmeneti zavarok elkerülése céljából bizonyos tartalékok álljanak rendelkezésre készáruban, anyagokban, devizában.

A szervezeti kérdéseknek a munka jelenlegi szakaszában nem szabad előtérbe kerülniük. A reformot általában az ipari és mezőgazdasági vállalatok (szövetkezetek) jelenlegi szervezetére kell építeni. Az irányító szerveknél felmerülő szervezeti kérdések megoldása nem képezi feltételét a reformnak, inkább annak valószínű következménye lesz majd.

Célszerűnek látszik a szervezeti kérdések közül mélyebben megvizsgálni a következőket:

– A tudomány és a termelés jobb összekapcsolódásának, fokozott együttműködésének módja mind szervezeti megoldásokkal, mind az anyagi érdekeltség fejlesztésével. Hol és hogyan kell a tudománynak organikusan beépülnie a termelésbe, továbbá hol és hogyan fejleszthető a „tudomány szolgáltatása" a termelésforgalom felé.

– A megyei tanácsoknak mint gazdaságpolitikai területi irányító szervek feladatainak konkrét kidolgozása.

– A termelőszövetkezetek munkájának koordinálására, egyes tevékenységek központosítására középirányító területi szövetkezeti egyesülések (igazgatóságok) létesítése.

– A termelővállalatok és a külkereskedelmi szervezet kapcsolatai, a készletező és ellátó vállalatok kifejlesztése nagykereskedelmi vállalatokká.

– Az új mechanizmusnak megfelelő ellenőrző szervezet kialakítása, a különböző ellenőrző szervek tevékenységének jobb összehangolása.

Az új gazdaságirányítási rendszer bizonyos fokig más, az eddigitől eltérő jellegű szervező és propagandamunkát igényel pártunktól. Más jellegűt, de nem kevesebbet, hanem többet. A vállalati önállóság körülményei között fokozottabb jelentőséget kell kapnia a gazdaságpolitika érvényesülését segítő ösztönző és ellenőrző munkának. A gazdaságpolitika kidolgozásának feladatát a pártnak kell magára vállalnia, s ösztönöznie, segítenie, ellenőriznie kell annak megvalósítását. Ez a feladat a gazdaság területén végzendő intenzív politikai munkát igényel pártunktól és pártszervezeteinktől, de nem közvetlen gazdaságszervező munkát, mert azt az állami és gazdasági szerveknek kell teljes felelősséggel végezniük.

– Pártunk Központi Bizottságának a gazdasági kérdésekkel kapcsolatos munkája a jövőben is a gazdaságpolitika kidolgozására, továbbfejlesztésére és érvényesülésének ellenőrzésére irányuljon. E munkában az eddiginél jobban támaszkodni kell a Központi Bizottságra mint testületre. E feladatok jobb előkészítésére és segítésére kell összpontosítani a Központi Bizottság apparátusának tevékenységét. A központi pártmunkában rendszeresen foglalkozzunk a következő fő kérdésekkel: a felhalmozással és a bővített újratermeléssel, a nemzetközi munkamegosztás fejlődésével, az életszínvonal alakulásával, a közületi fogyasztással, a gazdaságirányítás rendszerével, a gazdaságpolitikai propagandával és a káderkérdésekkel. A határozatok végrehajtását a Központi Bizottság (Politikai Bizottság) vagy a pártszervekre vagy a pártapparátusra vagy az állami (társadalmi) vonalon dolgozó vezető kommunistákra bízza. A KB-határozatok végrehajtásáról minden felelősnek beszámolási kötelezettsége legyen.

– Pártunknak mint a társadalom vezető erejének a jövőben is vállalnia és viselnie kell a tervek megvalósításával kapcsolatos politikai felelősséget. A pártapparátus viszont sem központilag, sem helyileg ne tekintse közvetlen feladatának az éves tervek vagy ötéves tervek végrehajtását, mert ehhez nincsenek meg az eszközei. Ez a feladat az állami, gazdasági szerveké, s ebből következően a közvetlen felelősség is az ott dolgozó vezetőké legyen. A pártszervek ellenőrizzék, értékeljék a tervek megvalósítását, és a felelős kommunisták munkáját, de lehetőleg kerüljék a menet közbeni beavatkozást, a felelősség csorbítását. Figyelembe kell vennünk, s a gyakorlatban el kell tudnunk kerülni azt a veszélyt, hogy a gazdasági és a pártapparátusok vezetői „ellenpólusokká" váljanak, mert ez rendszerünket gyengítené. Elérendő, hogy a kommunista gazdasági vezetők a jelenleginél nagyobb intenzitással képviseljék a párt gazdaságpolitikáját, ne szorítsa ki szemléletükből a politikát a reszort- vagy szektorszemlélet.

– A pártszervek egyik fő módszere legyen minden szinten az, hogy a kommunista állami, gazdasági vezetők tevékenységét figyelemmel kísérjék, segítsék, de ne felelősség-átvállalással. Az illetékes vezető részvételével rendszeresen – kerülve a formalitást és a papirosmunkát – értékeljék annak munkáját a politikai, gazdaságpolitikai fő feladatok tükrében. A másik fő módszer a tömegek (elsősorban a párttagság) gazdaságpolitikai látókörének szélesítése, a gazdasági összefüggések feltárása. A harmadik fő módszer az emberi cselekvésben és magatartásban jelentkező hibák elleni szívós harc legyen. Harc a hanyagság ellen, az egyéni szempontok eltúlzása ellen, a közönyösség ellen, a demagóg magatartás ellen. E harcot minden pártszervezet és pártszerv, a nagyobb vagy kisebb kommunista közösségek egyaránt folytassák a hibák ellen, a hibázóknak a helyes cselekvésre történő meggyőzéséért.

A párt- és állami vezetésnek tanulmányoznia, keresnie kell, miképpen lehet a vállalatok vezetését alkalmassá tenni arra, hogy a nagyobb önállósággal járó, nagyobb követelményeknek maradéktalanul megfeleljenek. Rendszeresen foglalkozni kell a vezetők kiválasztására vonatkozó gyakorlati módszerekkel, s egyúttal elő kell készíteni a korszerű vezetőképzés megvalósításának rendszerét. A vezetőképző iskolák és tanfolyamok ne egyetemi jellegű szervek legyenek, s ne egyetemi anyagokat oktassanak, hanem gyakorlatiasak legyenek, és szűk tematikát oktassanak, ne pedig az általános műveltséget bővítsék.

33

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ 1966. ÉVI GAZDASÁGI FELADATOKRÓL

(1965. DECEMBER 8)

1. A Központi Bizottság megállapítja, hogy az elmúlt év folyamán a gazdasági fejlődésben már tapasztalhatók voltak a Központi Bizottság 1964. decemberi határozata végrehajtásának eredményei.

– A népgazdaság főbb arányai, a természeti csapások által okozott kiadások és veszteségek ellenére, a tervezettnek megfelelően alakultak.

– A külkereskedelmi mérleg egyenleges, a tervezettnél nagyobb aktívummal zárul, az export előirányzat teljesül, a behozatal pedig kisebb a tervezettnél.

– A munka termelékenységének emelkedése az előirányzottnál gyorsabb volt, javulás tapasztalható a munkafegyelemben.

– Az önköltség az iparban előreláthatólag a tervezett mértékben csökken.

– Mérséklődött a készletemelkedés, kezdetét vette a felhalmozódott készletek hasznosítása, valamelyest javult a termelés és a szükségletek összhangja.

– A folyamatban levő értékhatár feletti beruházások száma mintegy 20 százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban, javult a koncentráció.

– Erősödött a takarékossági szemlélet.

– A munkások és alkalmazottak reáljövedelme várhatóan az előző évi színvonalon marad – előirányzott kismértékű emelkedése nem valósul meg –, a reálbér – főként az idénycikkek áremelkedése miatt – valamelyest csökken.

A népgazdaság fejlődését hátráltató körülmények megváltoztatása több éves erőfeszítést kíván. Ezért a Központi Bizottság decemberi határozatával összhangban továbbra is nagy figyelmet kell fordítani azokra a feladatokra, amelyek a népgazdasági egyensúly szilárdítását, a külkereskedelmi egyenleg javítását és a gazdasági hatékonyság fokozását célozzák.

2. A Központi Bizottság ajánlja a kormánynak, hogy az 1966. évi népgazdasági terv fő arányait és mutatószámait az alábbi követelmények érvényesítése alapján állapítsa meg:

– a népgazdaság fejlődése olyan módon folytatódjék, hogy egyúttal a népgazdaság egyensúlya is minden területen tovább szilárduljon. A nemzeti jövedelem növelésének előirányzata mintegy 4 százalék, az ipari termelésé 4–6 százalék, a mezőgazdasági termelésé 4–5 százalék legyen; – a nemzeti jövedelem alapjában a társadalmi munka termelékenységének emelkedése útján növekedjék, az ipari termelés növekményének mintegy 80 százalékát fedezze a termelékenység emelkedése. A nem mezőgazdaságban foglalkoztatott munkások és alkalmazottak száma mintegy 38 000 fővel emelkedhet;

– a fizetési mérleg 1965-ben megkezdett javítását tovább kell folytatni, törekedve arra, hogy a tőkés fizetési mérleg hiánya csökkenjen, a szocialista fizetési mérleg pedig egyensúlyban legyen;

– a beruházások összegét legfeljebb 44–45 milliárd forintban lehet előirányozni. Biztosítani kell, hogy a beruházások az eddiginél jobban szolgálják a külkereskedelem egyenlegének javítását és a meglevő termelőapparátus korszerűsítését. Tovább kell fokozni az eszközök koncentrálását;

– a bérből és fizetésből élők reáljövedelmének növekedését – összhangban a fogyasztási alapok növekedésével, szem előtt tartva az áruellátás kielégítő színvonalának biztosítását – mintegy 3,5 százalékban, az egy keresőre jutó reálbér növekedését 1,6 százalékban célszerű előirányozni. A parasztság reálfogyasztása – összhangban a mezőgazdasági termelés növekedésével és a megvalósítandó termeléspolitikai intézkedésekkel – mintegy 4 százalékkal nő.

3. A Központi Bizottság helyesli, hogy a lakosság reáljövedelmét, életviszonyait meghatározó előirányzatok – összhangban a népgazdasági tervben foglalt célokkal és távlati fejlesztési feladatainkkal – annak figyelembevételével kerüljenek kialakításra, hogy elősegítsék a gazdaságirányítási rendszer megjavítását, az anyagi ösztönzés erősítésével mind a mezőgazdaságban, mind az iparban jobban szolgálják a népgazdaság fejlesztését.

Ennek érdekében a következő gazdaságpolitikai intézkedéseket kell végrehajtani:

– az állat és állati termékek felvásárlási árát a termelés ösztönzése céljából éves kihatásban 2,4 milliárd forinttal fel kell emelni. Hasonló nagyságrendben kell felemelni a marhahús, sertéshús, egyes húskészítmények és tejtermékek fogyasztási árát;

– átlag 25 százalékkal kell felemelni a tüzelőanyagok árát;

– végre kell hajtani a városi helyi közlekedési viteldíjak 33 százalékos emelését. Ezzel az állami dotáció jelenlegi mértéke kb. felére csökken. A viteldíjrendszer egyszerűsítésével meg kell teremteni a kalauz nélküli közlekedés fokozatos bevezetésének feltételeit;

– a havi 1700 forintnál magasabb munkás- és alkalmazotti kereset után be kell vezetni a progresszív nyugdíjjárulék fizetését. Az emelés mértéke az előirányzott évi béralap összegét alapul véve átlagosan 1 százalék, évi kihatásban 700 millió forint legyen.

4. A Központi Bizottság elhatározza, hogy a hús, húskészítmények és tejtermékek, a tüzelőanyagok fogyasztói áremeléséből, a helyi közlekedési viteldíjak emeléséből és a progresszív nyugdíjjárulék bevezetéséből származó állami

bevételeket teljes egészében központi életszínvonalnövelő intézkedések formájában a lakosságnak vissza kell adni;

– 2000 millió forint összegben béremeléseket kell végrehajtani azokban a foglalkozási ágakban, ahol a jelenleg fennálló béraránytalanságok azt indokolják;

– a bérből és fizetésből élő két- és több gyermekes családok családi pótlékát gyermekenként havi 50 forinttal kell felemelni;

– a termelőszövetkezeti parasztságot érintő szociális juttatások körét tovább kell szélesíteni. A családi pótlékban részesülők korhatárát a jelenlegi 10 évről 14 évre kell felemelni, és kiterjeszteni a kétgyermekes családokra is. Intézkedéseket kell tenni a társadalombiztosítási juttatások növelésére;

– egyes ruházati cikkek árát 700 millió forint éves kihatással csökkenteni kell;

– a zsír fogyasztói árát 20, a szalonna fogyasztói árát pedig 11 százalékkal kell csökkenteni.

5. A Központi Bizottság felhívja a kormányzati és költségvetési szerveket, hogy a költségvetési kiadások meghatározásánál ez évben is következetesen érvényesítsék az ésszerű takarékosságot. A költségvetési kiadások emelkedése ne haladja meg a 6,5 százalékot.

6. A Központi Bizottság helyesli azokat az intézkedéseket, amelyek 1966-ban a gazdaságirányítási rendszer reformjának részintézkedéseként bevezetésre kerülnek.

Nevezetesen:

– a népgazdasági terv kötelező mutatószámainak csökkentését;

– az ipar teljes termelési értékét a kormány kötelező mutatóként nem írja elő;

– a szállítási szerződések rendszerének olyan átalakítását, amely a jelenleginél nagyobb kötelezettséget ró a termelő vállalatra a tényleges szükségletek kielégítésében, jobban védelmezi a felhasználók érdekeit és rugalmasabb módszereket alkalmaz az anyagok és áruk beszerzése területén;

– a mezőgazdasági termelőszövetkezetek vállalatszerű gazdálkodásának erősítése céljából amortizációs alap részleges létrehozását;

– az ipari és építőipari prémiumrendszer megváltoztatását.

A Központi Bizottság az időszerű gazdasági feladatok megoldása céljából nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy mindenhol jobban éljenek a gazdasági munka javításának meglevő lehetőségeivel, mivel a gazdaságirányítás reformintézkedéseinek eredménye fokozatosan jelentkezhet.

7. A Központi Bizottság felhívja a kormányzati és a gazdasági szervekben dolgozó kommunistákat, hogy a népgazdasági terv végrehajtásának menetében érvényesítsék a következőket:

A gazdasági tevékenység a népgazdaság valamennyi láncszemében a terv alapvető céljainak megvalósítására irányuljon. Ennek megfelelően biztosítsa a nemzetközi fizetési mérleg és a költségvetési egyensúly megszilárdítását, a lakosság áruellátásának magasabb színvonalon való kielégítését. Továbbra is érvényesíteni kell azt a követelményt, hogy a terv végrehajtása során a terven felüli források elsősorban a tőkés külkereskedelmi egyenleg javítását szolgálják.

A gyakorlati gazdaságszervező munkában abból kell kiindulni, hogy népgazdaságunk a termelékenység növelése, a termelési költségek csökkentése, az állóeszközök kihasználása, a külkereskedelmi munka, a műszaki fejlesztésre szolgáló eszközök felhasználása, a készletgazdálkodás, a beruházások, a költségvetési gazdálkodás területén még jelentős feltáratlan tartalékokkal rendelkezik.

Kormányzati vonalon további intézkedések szükségesek a termelés és a szükségletek jobb összehangolására. Az irányító szervek gondoskodjanak a nem kellően kihasznált kapacitások átcsoportosításáról, nagyobb előrelátással hajtsák végre a kapacitások átállítását ott, ahol a szükségletek változása azt megkívánja. Aktívabban kell alkalmazni a pénzügyi ösztönzést és a pénzügyi szankciókat is. Folytatni kell a felhalmozódott készletek értékesítését, gondoskodni kell az eredeti rendeltetésük szerint nem értékesíthető javak hasznosításáról is.

A minisztériumok kezdjék meg azoknak a konkrét intézkedéseknek a végrehajtását, amelyek eredményeként 1966 folyamán csökken a vállalati adminisztráció. Az adminisztratív létszámmal való takarékosság fő eszköze a bürokrácia csökkentése, a központi adatkérő igények mérséklése és az ügyvitel egyszerűsítése. Mindenütt, ahol ez még nem történt meg, vizsgálják felül a szervezeti sémákat, korszerűsítsék az ügyvitel rendjét, szüntessék meg a felesleges párhuzamosságokat.

Az 1966. évi népgazdasági terv megvalósítása céljából szükséges, hogy észszerű takarékosság érvényesüljön továbbra is a bér- és létszámgazdálkodásban. A felesleges munkahelyek megszüntetését és a nélkülözhető létszám átcsoportosítását tovább kell folytatni. A normák rendbentartása legyen folyamatos. Az eddiginél lényegesen nagyobb súlyt kapjanak a termelékenység emelésének olyan tartalékai, mint a munka- és üzemszervezés, a technológiai és műszaki fejlesztés, az irányító munka egyszerűsítése.

A városokban – főleg Budapesten – és a nem mezőgazdasági ágazatokban létesülő munkahelyeken a létszámszükségletet elsősorban a helybeli munkaerő felvételével kell biztosítani, törekedve arra, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma a lehető legkisebb mértékben csökkenjen.

A vállalatoknál szélesebb körben kell alkalmazni a tartós létszámcsökkentésből eredő bérmegtakarítás egy részének visszahagyását az átlagbérek emelésére. Indokolt a visszahagyható rész arányának növelése.

Számottevő tartalékot képez a létrehozott javak, különösen a mezőgazdasági termékek értékének megóvása és megfelelő forgalomba hozatala. E tartalék feltárását sokoldalú intézkedésekkel kell előmozdítani: a beruházások jobb elosztásával, a meglevő eszközök rugalmasabb igénybevételével és az adott körülmények között legracionálisabb szükségintézkedések alkalmazásával.

A kormány szigorúbban és intenzívebben ellenőrizze a határozatok végrehajtását. Következetesebben kell alkalmazni a felelősségrevonást a mulasztókkal szemben.

8. Az 1966. évi népgazdasági terv a kidolgozás alatt levő harmadik ötéves terv első éve. A soron levő gazdasági feladatok az 1966. évi népgazdasági terv célkitűzéseiben tükröződnek, ezért a párt tevékenysége központi kérdésének az abban foglalt célkitűzések megvalósítását kell tekinteni, erre kell mozgósítani az egész társadalmat.

A Központi Bizottság utasítja a Központi Bizottság végrehajtó szerveit, minden osztályát: erősítsék irányító és ellenőrző tevékenységüket; adjanak a pártbizottságoknak hatékonyabb segítséget a népgazdasági terv végrehajtását szolgáló szervező és tömegpolitikai munkájukhoz.

A Központi Bizottság Párt- és Tömegszervezetek, Agitációs és Propaganda Osztálya a tömegpolitikai munka segítésére dolgozzanak ki megfelelő anyagokat a népgazdasági terv céljainak folyamatos propagálására, gazdaságpolitikai feladataink összefüggéseinek megértetésére.

A Központi Bizottság Államgazdasági, Ipar-, Építési és Közlekedési, Mezőgazdasági osztályai hatékonyabban ellenőrizzék a gazdasági és állami szervekben a népgazdasági terv végrehajtásának felelős posztjain dolgozó kommunisták munkáját, és nyújtsanak aktív segítséget a pártbizottságok gazdaságszervező munkájához.

A pártszervezetek feladata, hogy tovább növeljék politikai aktivitásukat és gazdaságszervező tevékenységüket a gazdaságpolitikai célkitűzések jobb végrehajtása érdekében.

A gazdasági folyamatok és a vezetők tevékenységének ellenőrzését sokoldalúan vizsgálva végezzék. Megfelelően hassanak azokra a káderekre, akik a műszaki fejlesztésért, az új termékek bevezetéséért, a népgazdaságilag szükségtelen termékek gyártásának megszüntetéséért, a technológia korszerűsítéséért, a gyártáselőkészítésért a fő felelősséget viselik.

A pártszervezetek a gazdasági tevékenység fő kérdéseire irányítsák figyelmüket, azokban elvi jellegű útmutatást adjanak, ne vegyék át konkrét gazdasági kérdésekben a gazdasági vezetőktől a döntést és a felelősséget. A pártszervezetek abban a tudatban végezzék munkájukat, hogy a termelés hatékonysága javításának legnagyobb tartaléka a vállalati szakemberek, dolgozók kezdeményezése, öntevékenysége.

Növeljék befolyásukat a vállalatok vezetőire olyan irányban, hogy a vállalatoknál szervezzék meg a piaci körülmények vizsgálatát, egyre hosszabb távlatban gondolkozzanak a műszaki fejlesztési és termelési programok kialakításánál. Fokozzák a politikai munkát a munkaidő jobb kihasználása, a minőség javítása, a technológiai szabályok, előírások betartásának biztosítására. Támasszanak nagyobb követelményt a kommunistákkal szemben a termelőmunkában. Támogassák a művezetőket, üzemvezetőket a munkafegyelem erősítésében.

Hassanak oda, hogy a szakszervezetek és a gazdasági vezetők intenzívebben foglalkozzanak a vállalaton belül alkalmazott munkadíjazási és jutalmazási formákkal, kezdeményezzék azok tökéletesítését, lépjenek fel az e téren tapasztalható elvtelen és egyenlősdi jelenségekkel szemben.

A szocialista munkaversenyt és a brigádmozgalmat – az egyes vállalatok sajátos adottságainak megfelelően – a népgazdaság fő célkitűzéseinek megvalósítására kell irányítani. Nagyobb figyelmet kell fordítani a fiatalok kezdeményezésére, ösztönzésére és végzett munkájuk értékelésére.

Gondoskodni kell arról, hogy a lakosság és a pártszervezetek időben megfelelő tájékoztatást kapjanak a közvéleményt érdeklő fontos politikai és gazdaságpolitikai döntésekről. A pártszervezetek és a tömegszervezetek felelős posztjain dolgozó elvtársakat és a párttagságot az egész lakosságot megelőzve kell tájékoztatni.[1]

---

[1] A KB-ülésen elfogadott irányelveket a minisztertanács 1965. december 14-i ülésén tárgyalta. Az erről szóló közleményt lásd Népszabadság, 1965. december 18.

1966

34

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A TUDOMÁNYOS KUTATÓMUNKA HELYZETÉRŐL ÉS A LEGFONTOSABB TENNIVALÓKRÓL

(1966. FEBRUÁR 1)

A Politikai Bizottság – megvizsgálva a tudományos kutatómunka helyzetét – megállapította, hogy a tudomány művelői és intézményei számottevő eredményeket értek el tudományos életünk fejlődésének meggyorsításában, s annak a célkitűzésnek megvalósításában, hogy a tudományos kutatások sikeresen szolgálják szocialista építőmunkánkat.

A második ötéves terv – népgazdaságunk erőforrásaihoz mérten – megfelelő anyagi eszközöket biztosított a tudományos kutatómunka tárgyi és személyi feltételeinek fejlesztéséhez, s ma már e téren jelentős bázissal rendelkezünk. Értékes kutatási eredmények születnek, s általánosságban a kutatómunkában fejlődés tapasztalható. Erősödtek tudományos életünk nemzetközi kapcsolatai, növekedett eredményeink hazai és nemzetközi megbecsülése is.

Az eredményekben fontos szerepe van a hazánkban végbement társadalmi és politikai haladásnak, amely a tudományos kutatók politikai, s részben világnézeti fejlődésében is megmutatkozik. Ezzel egyidejűleg megállapítja azt is, hogy a magyar tudomány eredményei ma még elmaradnak az anyagi és szellemi bázis adta lehetőségekhez viszonyítva.

A TÁRSADALMI, NÉPGAZDASÁGI CÉLKITŰZÉSEK ÉS A TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK KAPCSOLATA

A tudományos kutatók munkája nyomán az elmúlt években több olyan tudományos eredmény született, melyek társadalmi, népgazdasági hasznossága közvetlenül is lemérhető. Társadalmi és gazdasági haladásunk a tudományok hazai művelőinek munkásságával is szorosan összefügg.

Ennek ellenére a népgazdaságunk irányításának rendszerével kapcsolatos problémák és részben a tudományos kutatók között még fellelhető – a művelt kutatási terület megválasztásában megmutatkozó – szubjektivizmus miatt ma még nem kielégítő a tudomány és a gyakorlat közötti kapcsolat.

A kutatómunka hatékonyságának növelése és a kutatási eredmények hasznosítása érdekében nem alkalmazzuk kellő mértékben az irányítás gazdasági eszközeit és módszereit. Gyakran a kutatás nem számol a felhasználó adottságaival, ezért az átadásra kerülő kutatási eredmény még számos megoldatlan problémát tartalmaz. Esetenként olyan kutatási feladatokkal foglalkoznak, melyek eredményeinek a hazai gyakorlatban való alkalmazására nincs és előreláthatóan a jövőben sem lesz lehetőség. A kutatókat és a tudományos intézményeket az anyagi és erkölcsi érdekeltség jelenlegi rendszere kevéssé ösztönzi arra, hogy a társadalmilag legfontosabb feladatok megoldásával minél eredményesebben foglalkozzanak.

Társadalmi, népgazdasági céljaink és a tudományos munka között még nincs meg a szükséges összhang és egymásrahatás.

A TUDOMÁNYOS KUTATÁS CÉLJAIT SZOLGÁLÓ ANYAGI ÉS SZELLEMI ERŐK KONCENTRÁLÁSA

Kezdeti eredmények vannak a kutatási feladatok koordinálásában és számuk csökkentésében. Ennek ellenére a jelentős kutatási ráfordítások ma is szétaprózódnak. Számos kísérlet történt ugyan egy-egy fontos kutatási feladat kiemelésére, de ezek nem jártak megfelelő sikerrel.

A nemzetközi tudományos együttműködésben rejlő lehetőségeket nem használjuk fel kellően. Számos olyan területen is folynak kutatások, ahol a hazai ráfordítások kevés eredményt ígérnek, s ezért a nemzetközi együttműködés vagy szellemi import útján lenne célszerű az igények kielégítése.

Az elmúlt években sikerült megakadályozni azokat a törekvéseket, melyek a kutatóhálózat további elaprózását, számos új, kis kutatóintézet létrehozását célozták. A fejlesztés azonban nem volt elég tervszerű, egész tudományos hálózatunkon belül bizonyos aránytalanságok alakultak ki. A kutatási bázis fejlesztéséhez viszonyítva jelentős elmaradás tapasztalható a fejlesztési bázis kiépítése tekintetében. Ez a körülmény is hozzájárul a műszaki fejlesztés viszonylag lassú üteméhez. Jelentkeznek aránytalanságok az alap-, alkalmazott és fejlesztési kutatásokon belül is, ennek megszüntetése az egyes tudományterületek részletes elemzését igényli. Viszonylagos elmaradás mutatkozik a társadalomtudományi kutatások feltételeinek fejlesztésében is. Annak ellenére, hogy az elmúlt években jelentős anyagi eszközöket fordítottunk egyetemeink bővítésére és felszerelésére, nem fejlődtek eléggé tanszékeink mint a különböző szintű kutatások fontos bázisai. Ez a körülmény hátráltatja a tudomány és az oktatás egységének szorosabbá tételét is.

A fentiek miatt csak kis mértékben fokozódott a kutatás anyagi és szellemi erőinek célszerű, koncentrált felhasználása.

A TUDOMÁNYOS KUTATÁSI FELADATOK TERVEZÉSÉNEK HELYZETE

Több éves előkészítő munkával 1962-re elkészült az Országos Távlati Tudományos Kutatási Terv (OTTKT). E terv készítésének munkálatai elősegítették a tervezhetőség és a tervszerű fejlesztés gondolatának elfogadtatását a tudomány művelői között. Az OTTKT alkalmas volt arra, hogy az országban folyó kutatások jelentős részét tematikailag regisztrálja (feltérképezze). Áttekinthető, korszerű nyilvántartásra a jövőben is szükségünk lesz, s ehhez sok tapasztalatot adott, alapul szolgálhat az OTTKT. Az eddigi gyakorlat ugyanakkor azt is mutatja, hogy az OTTKT lényegében nem tölti be a terv befolyásoló szerepét. Nem segíti kellően a tudomány és a gyakorlat kapcsolatának fejlesztését, a kutatási kapacitás koncentrált felhasználását.

A tudományos kutatások tervezésének módszerei és gyakorlata nem tekinthető kialakultnak.

A TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK ÁLLAMI IRÁNYÍTÁSÁNAK ORSZÁGOS HATÁSKÖRŰ SZERVEI

Az ellenforradalom után a tudományos kutatások irányításának országos rendszerében fontos feladatokat kapott a Tudományos és Felsőoktatási Tanács (TFT), és továbbra is jelentős maradt a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) szerepe. A TFT és az MTA feladataik megoldásához az érvényben levő párt- és kormányhatározatokban hatáskört és jogokat is kaptak, melyekkel csak részben éltek. Az utóbbi időben az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) is – melyek a távlati fejlesztés meghatározását elősegítő műszaki koncepciók kidolgozása az alapvető feladata – egyre több, a tudományos kutatások irányításával összefüggő kérdéssel foglalkozik.

A TFT elismerésre méltó munkát végzett az OTTKT kidolgozásával és számos más, a tudományos élet irányításának szempontjából fontos feladat folyamatos ellátásával. Ugyanakkor nem tudta hatékonyan elősegíteni a tudomány és a termelés kapcsolatának javítását, az egyes tudományterületek és kutatási szintek arányos és tervszerű fejlődését, s az utóbbi időben munkájában visszaesés tapasztalható. Az MTA feladatainak ellátásában bizonyos egyoldalúság következett be: saját kutatóhálózatának fejlesztése és irányítása érdekében végzett munkájához viszonyítva elmarad a más területeken folyó alapkutatásokért viselt országos felelősségének betöltésében, lényegében nem tölti be azt a feladatát, hogy az országos jelentőségű, a tudományos kutatásokkal összefüggő kérdésekben javaslatokat tegyen a kormány számára. Az OMFB feladatai a tudományos kutatások vonatkozásában nem rendezettek.

A tudományos élet országos hatáskörű irányító szervei előtt ma lényegében az a kettős feladat áll, hogy egyrészt biztosítsák a tudományos kutatások tervszerű és arányos fejlesztését, másrészt gondoskodjanak arról, hogy a fejlesztésre fordított jelentős eszközök gazdagon megtérüljenek, s minél hatásosabban szolgálják társadalmi, népgazdasági céljainkat.

A tudományos élet országos irányításában részt vevő szervek nem felelnek meg maradéktalanul a követelményeknek.

A Politikai Bizottság szükségesnek látja, hogy a tudományos élet területén, népgazdaságunk irányítási rendszerének továbbfejlesztésével párhuzamosan, azzal teljes egységben határozott intézkedések szülessenek a hatékonyabb munka érdekében. Ezért:

1. Szorosabb összhangot kell biztosítani a társadalmi szükségletek és a tudományos tevékenység, a termelés és a kutatás között. A tudományos kutatómunka feladatainak meghatározásával eredményesebbé kell tenni a társadalmilag fontos, népgazdaságunk fejlődésével összefüggő tudományos célkitűzések megoldását. Ezen belül az alapkutatási feladatoknak többségükben a távlati népgazdasági célok előkészítését, az alkalmazott kutatásoknak az egyes iparágak előtt néhány év távlatában jelentkező feladatok megoldását, a fejlesztési kutatásoknak pedig a termelő vállalatok aktuális gazdasági, gazdaságossági célkitűzéseit kell szolgálniuk. A társadalmi, népgazdasági célok és a tudományos kutatás összhangjának érvényesülését rendszeres elemzés és ellenőrzés alapján, hatékony intézkedésekkel, folyamatosan biztosítani kell.

2. A legfontosabb feladatok megoldásához az eddiginél lényegesen nagyobb mértékben kell koncentrálni a rendelkezésre álló anyagi és szellemi kapacitást. A koncentrálás elvét minden szinten (népgazdasági, főhatósági, kutatóhelyi) érvényesíteni kell. Ennek megfelelően az illetékes szervek válasszanak ki néhány olyan komplex, népgazdasági célból következő, országos szinten kiemelendő kutatási főfeladatot, amelyek megoldása egész népgazdaságunk távlati fejlesztésére kihat. E feladatokat – a szükségességüket indokló, kihatásukat felmérő, a megoldás módjait és feltételeit tartalmazó tanulmányok alapján – a kormány hagyja jóvá. Elhatározásukkal együtt – részben a meglevő erőforrások felhasználásával, részben a fejlesztésből adódó új lehetőségek útján – biztosítani kell a megvalósításhoz szükséges szellemi és anyagi erőket. Nagy lehetőségek vannak a rendelkezésre álló erők koncentrálására az egyes minisztériumok és kutatóhelyek keretein belül is.

3. Meg kell javítani a kutatási eredmények gyakorlati alkalmazását. Ezt a gazdaságirányítási rendszer reformjának keretében oly módon kell megoldani, hogy az új vállalati ösztönzési rendszer tegye érdekeltté a vállalatokat az új,

tudományos eredmények széles körű és gyors alkalmazásában. Növelni kell a fontos népgazdasági és társadalmi célok megvalósítását szolgáló kutatói kollektívák és kutatók anyagi érdekeltségét és erkölcsi megbecsülését.

A kutatások koordinálásának eredményesebb biztosításához fejleszteni kell a kutatóhelyek, tervezőintézetek és vállalatok közötti együttműködés szerződéses rendszerét. Ennek keretében a finanszírozás módszereivel is elő kell segíteni a több intézményben művelt részfeladatok időbeni eredményes elvégzését és gyakorlati felhasználását.

4. A kutatómunka anyagi és szellemi bázisának fejlesztésénél fokozottan szükséges a tervszerűség érvényesítése, reális adottságainak, valamint a nemzetközi műszaki és tudományos együttműködés lehetőségeinek figyelembevétele.

Az alap- és alkalmazott kutatások bázisának hatékonyabb koordinálása, az anyagi és szellemi erők szervezettebb összefogása, intenzívebb felhasználása lehetővé teszi az eddiginél jelentősebb eredmények elérését. Ezért a következő néhány évben az alap- és alkalmazott kutatások bázisának vonatkozásában a meglevő intézetek korszerűsítése, felszerelésük, műszerezettségük javítása képezze a fő feladatot, új kutatóintézetek létesítésére irányuló törekvések mérséklésével egyidejűleg. A kutatómunka koncentrálása érdekében célszerű több, egymást kiegészítő kis intézetet, kutatócsoportot összevonni.

A nagyobb termelési egységek kialakulásával párhuzamosan biztosítani kell a fejlesztési kutatások hálózatának bővítését, megfelelő kapacitású üzemi kutatócsoportok, fejlesztési részlegek és kísérleti félüzemek megteremtését. A népgazdasági célok és a tudományos kutatások szoros kapcsolatának biztosításához célszerűnek látszik egyes – megfelelő profilú – alkalmazott és fejlesztő intézeteknek nagyüzemekhez történő kapcsolása.

A tudományos kutatás jelentős szellemi bázisát képezik az egyetemi tanszékek. Ezért fokozni kell ezek részvételét a tudományos feladatok megoldásában, s fejlesztésükkel biztosítani kell a tudományos munka kedvező feltételeit.

A jövőben nagyobb gondot kell fordítani a vidéki tudományos centrumok fejlesztésére is.

5. Tovább kell fejleszteni, differenciáltabbá tenni és jelentősen egyszerűsíteni a tudományos kutatások tervezésének rendszerét. A kutatási tervek híven tükrözzék a társadalom legfontosabb igényeit és ezért célkitűzéseiket a népgazdaság és a tudományok fejlődéséből adódó problémák megoldására kell összpontosítani. A problémákat a távlati és a középlejáratú népgazdaságfejlesztési tervekre támaszkodva elsődlegesen a gyakorlat oldaláról kell megfogalmazni. A tervek minden szinten csak olyan részletességgel készüljenek, amely az illető szerv számára szükséges, részére megfelelő áttekintést nyújt és ellenőrizhető. A jóváhagyásra vonatkozó döntés ott szülessék, ahol a tervbe vett feladatok indokoltsága és helyessége egyértelműen megítélhető.

A problémák jóváhagyása, a munkák irányítása, ellenőrzése és a beszámoltatás tekintetében különbséget kell tenni az alábbiak szerint:

a) az egész népgazdaságot érintő, a fejlődés alapjait befolyásoló legfontosabb komplex-problémákat országos szinten,

b) az egyes iparágak (ágazatok) fejlesztését szolgáló, illetve a tudományok belső fejlődéséből eredő problémákat főhatósági szinten,

c) az egyéb kisebb jelentőségű, a részfeladatok megoldására irányuló munkákat kutatóhelyi szinten kell elbírálni és jóváhagyni.

A problémák kitűzésénél az alap-, alkalmazott és fejlesztési kutatásokat egységben kell szemlélni és tervezni. Biztosítani kell, hogy e három kutatási szint között az együttműködés folyamatos legyen.

Az egyes szinteken belüli tennivalók tervezésénél fokozatosságot kell érvényesíteni. A csak irányaiban és arányaiban meghatározható alapkutatási feladatoktól az alkalmazott és fejlesztési kutatások felé haladva egyre nagyobb pontossággal kell biztosítani az elérendő konkrét cél és a kutatási feladatok megfogalmazását.

A kutatási tervek csak olyan tudományos feladatokat tartalmazzanak, melyek végrehajtásának anyagi és szellemi feltételei, alkalmazott és fejlesztési kutatások esetében ezen túl az alkalmazásba vétel lehetősége és a gazdaságosság követelménye is biztosított.

Az országban folyó kutatásokról folyamatosan valósághű, az eddigi tapasztalatokat hasznosító tematikai összeállítás szükséges.

Az új rendszerre való áttérést az OTTKT végrehajtása során szerzett ismeretanyag felhasználásával, az OTTKT felülvizsgálata és szükség szerinti átalakítása útján kell biztosítani. Ennek során el kell érni a fenti elvek maradéktalan érvényesítését, és megfelelő intézkedéseket kell tenni, hogy az új rendszer szerint kialakított terv ne csak formailag, hanem tartalmában is irányító, meghatározó jellegű legyen.

6. A két rendszer békés gazdasági versenyében fontos szerepe van a tudományos eredményeknek. Ugyanakkor hazánk adottságainál fogva, nem oldhatja meg saját erőből gazdasága olyan méretű műszaki-tudományos hátterének megteremtését, amely széles területen világszínvonalat vagy azt megközelítő szintet biztosít. Ezért a tudományos kutatásoknál fokozott szerepe van a nemzetközi együttműködésnek.

A tudományos együttműködés javításának és fejlesztésének legmegfelelőbb módszereit mindenekelőtt a szocialista országokkal kell keresni. Fejleszteni kell tudományos életünk kapcsolatait a nem szocialista országokkal is.

7. Konkrét intézkedésekkel kell biztosítani több, a kutatómunkát gátló tényező kiküszöbölését. Ezek:

– A kutatóhelyek anyagi igényeinek gyors és rugalmas kielégítése.

– A kutatóműszerek, berendezések beszerzésének meggyorsítása.

– A nagy értékű, egyedi műszerek intenzív, több intézmény számára hozzáférhető kihasználásának megszervezése.

– A kutatási eredmények dokumentációjának megszervezése.

A felsorolt feladatok gyakorlati megvalósítása érdekében tökéletesíteni kell a tudományos kutatások állami irányításának rendszerét. E feladatot a népgazdaság irányítási rendszerének reformjával szoros összhangban és azzal egyidejűleg kell elvégezni.

Pártszervezeteink saját eszközeikkel – különösen az ideológiai és politikai munka megjavításával – segítsék elő a határozatban rögzített elvek maradéktalan érvényesítését, az alkotó munka számára kedvező légkör továbbfejlesztését, a tudományt előbbre vivő tudományos viták kibontakozását. Törekedjenek olyan közhangulat megteremtésére, amelyben a gyakorlat jobban igényli és alkalmazza a tudomány eredményeit, s a tudományos kutatás a társadalom igényeiből indul ki, eredményeivel azt szolgálja.

Megjelent: Pártélet, 1966 június. 11–15. old.

35

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA A SZOCIOLÓGIA HELYZETÉRŐL ÉS A TOVÁBBI FELADATOKRÓL

(1966. FEBRUÁR 23)

Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1966. február 23-i ülésén a KB Tudományos és Közoktatási Osztálya és a Magyar Tudományos Akadémia jelentése alapján megtárgyalta a hazánkban folyó szociológiai kutatások helyzetét. A következőket állapította meg:

I

1963 elején az MSZMP illetékes szerveinek támogatásával, a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének határozata alapján szociológiai kutatócsoport alakult azzal a feladattal, hogy önálló kutatásokra támaszkodva az országban folyó szociológiai kutatásoknak elméleti-metodológiai központja legyen. Azóta több intézményben elkezdődtek és folynak szociológiai jellegű vizsgálatok.

A szociológiai kutatások megindítására és az ehhez szükséges szervezeti keretek megteremtésére irányuló intézkedések helyesek voltak. A szociológia művelése új színt hozott tudományos életünkbe és gazdagította annak eredményeit. A marxista szociológiai kutatások hozzájárulhatnak a társadalomtudományok további fejlődéséhez és a gyakorlat számára sok konkrét kérdésben a valóság alaposabb megismeréséhez, társadalmunk fejlődési folyamatainak megértéséhez, a társadalomtudományokban jelentkező korábbi hibás nézetek leküzdéséhez segítséget nyújthatnak.

Az eddigi szellemi és anyagi ráfordítások eredményei az alábbiakban mutatkoznak:

– Egyes elvtársak nagy szervező munkát fejtettek ki, és a szociológiai kutatásokban a marxizmus–leninizmus alkalmazására törekedtek.

– Létrejött az akadémiai kutatócsoport és más intézmények keretében bizonyos kutatóbázis a hazai szociológiai kutatások számára.

– A szociológiai kutatócsoportban folyik szakmai és ideológiai továbbképzés is. Az elméleti-módszertani vitákat nagyfokú aktivitás jellemzi, és ezek iránt más intézmények szociológusai részéről is érdeklődés tapasztalható.

– Mind szélesebben terjed a szociológiai módszerek felhasználása a társadalomtudományi kutatásokban és a különböző gyakorlati problémák feltárásában és megoldásában.

– Az eddigi munka részint a szociológiai kutatások tárgyának és metodológiájának tisztázását és kidolgozását szolgálta, részint pedig számos konkrét felmérés is történt, amelyek közül egyesek nemzetközi összehasonlító vizsgálattá szélesedtek.

– A polgári szociológia eredményeinek tanulmányozása mellett erőfeszítéseket tettek annak kritikai elemzésére is.

Mindezek alapján megállapítható, hogy hazánkban a szociológia művelése az utóbbi években gyors ütemű fejlődésnek indult. Figyelembe véve azonban azt, hogy a tudományos kutatásokban néhány év alatt csak kezdeti eredmények érhetők el, az eddig végzett munka csak a további fejlődés számára vethette meg az alapokat.

II

Az elért eredmények mellett a szociológia marxista művelésének kibontakozását és fejlődését több negatív jelenség akadályozza, s az egészséges irányú fejlődés csak ezek leküzdése útján biztosítható.

a) A szociológiai kutatások létjogosultsága már általánosan elfogadott. Nemzetközi és hazai marxista tudományos körökben azonban még vitatott kérdés a szociológia helye a társadalomtudományok rendszerében, elsősorban a történelmi materializmushoz való viszonya és a szociológia tárgya. A felfogások e tekintetben különbözők. Az egyik szélsőséges álláspont a szociológiát csak vizsgálati módszernek tekinti, a másik viszont a ma egyedüli társadalomtudományának fogja fel. E kérdések tisztázatlanságából több veszélyes jelenség fakad:

– a szociológia művelői erőfeszítéseik viszonylag nagy részét a szociológia elfogadtatására és népszerűsítésére, nem pedig konkrét kutatásokra fordították;

– kezdettől fogva meghúzódott olyan törekvés is, hogy a szociológiai szemlélet a történelmi materializmustól és a marxizmus más ágaitól függetlenedve, sőt esetleg azzal szemben érvényesüljön;

– a szociológiai művekben felmerülő helytelen nézetekkel szemben – sokszor éppen a szociológiával kapcsolatos egyes kérdések tisztázatlansága miatt – a szociológusok és más társadalomtudományi ágak képviselői nem lépnek fel megfelelő kritikával.

b) Nem kielégítő annak a meghatározása, hogy a mi viszonyaink között milyen szociológiai kutatások szükségesek elsősorban. A kutatók szubjektív célja a megkívántnál nagyobb mértékben határozza meg a kutatási tematikát. Elősegítette ezt az is, hogy megfelelő hatékonysággal nem történt még meg a különböző nem marxista szociológiai iskolák elméleti feltevéseinek, fogalmi rendszerének tudományos alaposságú kritikája. Az MTA illetékes szervei, amelyek kellőképpen támogatták a kifejlődő szociológiai kutatásokat, éppen az utóbbi vonatkozásban nem végeztek kielégítő munkát, elhanyagolták a szociológia fejlesztésével összefüggő elméleti és tudománypolitikai kérdések megvitatását.

c) Az utóbbi években szinte divattá vált a szociológiai szemlélet érvényesítése a társadalomtudományon kívüli területen. A köztudatban – helytelenül – szinte teljesen egybeolvadnak a ma égető kérdéseivel foglalkozó társadalmi riportok, esszék, irodalmi szociográfiai írások, szociológiai felmérésekről írt beszámolók és szociológiai tanulmányok.

Az MTA szociológiai kutatócsoportja széles körben támogatja az ilyesfajta törekvéseket, de ugyanakkor nem teljesíti kielégítően azt a kötelességét, hogy a marxista szociológia nézőpontjából bírálja azokat az írásokat, amelyek a mai magyar társadalom problémáival nem kielégítő marxista felkészültséggel és politikai felvértezettséggel foglalkoznak.

d) A publikációk egy részében és a tudományos vitákban különféle helytelen ideológiai nézetekkel és tendenciákkal is találkozhatunk. A szociológiai kutatások egyik legfontosabb problémája a marxista társadalomelmélet és szemlélet érvényre juttatása a konkrét kutatásokban. Ugyanakkor egyes esetekben az

– egyébként nélkülözhetetlen – empirikus kutatásokat nem követi elméleti általánosítás. Másfelől az empirikus kutatásokra csak kevéssé támaszkodó szociológiai publicisztika alakult ki, amely a tények alapos ismeretének hiányában vagy összefüggéseiből kiragadott egyedi jelenségek vizsgálatával nemegyszer téves általánosításokhoz jut el.

Egyes publikációk szerzői egyedi negatív jelenségek elemzéséből általánosítanak, s ezt a társadalmi valóság ábrázolásának tüntetik fel. Szociológiánkban – különösen az elidegenedés és humanizáció elvont nézőpontú tárgyalásában – sokszor nem kellőképpen érvényesül a történelmi szemlélet, emellett a szorosabban vett módszertani kérdésekben is sok még a hiányosság, és e tekintetben is sok a tennivaló a kutatások korszerű színvonalra emelése érdekében.

A szociológiai publikációkban megnyilvánuló törekvéseket – megközelítően – három fő irányzatban lehet összefoglalni:

1. A nyugati empirikus szociológia közvetlen, kritika nélküli átvétele, a nyugati polgári szociológiához való kritikátlan viszony.

2. A polgári nézetek marxista köntösben való megjelentetése, illetve törekvés a polgári és marxista nézetek összeegyeztetésére.

3. A ténylegesen marxista szociológia kiépítésének nagy és hosszú feladatát vállaló tevékenység. Sajnos még nem mondható el, hogy ezen irányzat rányomná bélyegét az előző kettőre.

e) A fenti jelenségekkel szervesen összefügg a szociológia káderhelyzete. A szociológia művelőinek köre lényegében spontán módon alakult ki, s mindenki helyet kapott, aki ilyen jellegű tevékenységgel kívánt foglalkozni.

A szociológusok a társadalomkutatók különböző csoportjaiból toborzódtak: olyan marxistákból, akik a szociológia segítségével a szocialista társadalom kérdéseire kívánnak választ adni, illetve a társadalmi kérdések iránt érdeklődő fiatalokból, a múltban a népies irányzathoz tartozókból és olyanokból, akik a polgári szociológián nevelkedtek, de közelednek a marxista szociológiához. A szociológia területén olyanok is kerestek és találtak működési teret, akik társadalmi rendszerünkkel, a párt politikai irányvonalával különböző indítékokból és irányból konfliktusba kerültek. Fennáll az a veszély is, hogy a párttal szemben álló elemek és csoportosulások megkísérlik felhasználni a szociológiát saját nézeteik és törekvéseik alátámasztására.

Ebből a helyzetből több politikai feladat következik:

– Fel kell lépni a közvéleményben meglevő olyan állásponttal szemben, amely a negatív példákat általánosítja és eleve gyanakvással szemléli a szociológiai kutatásokat és a kutatókat.

– Meg kell javítani a szociológia területén folyó kádermunkát, illetve érvényre kell juttatni a marxista szociológia kifejlődését szolgáló tudatos káderkiválasztást, több támogatást kell adni a marxista kutatóknak, fokozni kell a szociológia terén működő kutatók marxista–leninista elméleti felkészültségét és politikai nevelését.

III

A felsőfokú oktatási intézményekben megkezdődött a szociológia oktatása is: több egyetemen a felsőoktatási reform keretében 30 vagy 60 órán kollégiumot szerveztek. Néhány egyetemen és főiskolán esetenként speciálkollégiumokat indítanak fakultatív jelleggel, vagy egy-két előadást tartanak a szociológia tárgyköréből. A 120 órás filozófiaoktatás keretében néhány órát fordítanak a burzsoá szociológia kritikájára.

Önálló szakszociológus-képzés nincs, s ennek még nem is értek meg a feltételei. Így a szociológusok a társadalomtudományok különböző ágainak olyan szakembereiből kerülnek ki, akik hajlandóságot és készséget mutatnak a marxista szociológia művelésére: filozófusok, közgazdászok, jogászok, történészek, irodalmárok, pszichológusok kezdtek el foglalkozni a szociológiai kutatásokkal, akiknek többsége szociológiai ismereteit nem szervezett oktatásból szerezte, hanem önművelés útján. Mellettük ma már egyre növekvő számmal vannak az egyetemet nemrég végzett fiatalok, akiket érdeklődési körük a szociológus szakmához vonzott, és akik bekapcsolódtak a különböző egyetemeken megindult szociológiai szemináriumok munkájába.

A szociológia oktatásának kérdései (célja, tartalma, szervezeti keretei) még sok tekintetben tisztázatlanok, s az érdekeltek egymással élesen ellentmondó álláspontokat foglalnak el. Néhány legjellemzőbb probléma:

– A szociológusok és a különböző társadalomtudományi ágak képviselőinek egy része a szociológia-oktatás általánossá tételét kezdeményezi valamennyi felsőoktatási intézményben. Szükségesnek tartják a szakszociológus-képzés bevezetését.

– Az érdekelt szakemberek, egyetemi vezetők és oktatók másik része a jelenlegi keretek megtartását, majd fokozatos kiszélesítését tartja indokoltnak. Véleményük szerint nem szükséges külön szakszociológus-képzés, a szociológusokat a filozófusokból, közgazdászokból, jogászokból stb. kell kinevelni továbbképzés útján.

– Az oktatás tartalmi kérdései jelenleg még meglehetősen tisztázatlanok. Az érdekeltek között több kérdésben vita folyik; nem világos, hogyan illeszkedjék be a szociológia-oktatás az adott egyetem szakképzési rendszerébe, s tisztázatlan a szociológia és a marxizmus–leninizmus oktatásának viszonya is.

Megoszlanak a vélemények az önálló szociológiai tanszékek felállításának kérdésében. Egyesek sürgetően szükségesnek tartják, mások valamilyen szerényebb oktatóbázis létrehozását javasolják (pl. kabinet a filozófiai tanszéken), ismét mások a jelenlegi laza szervezeti kereteket is kielégítőnek tartják.

IV

A párt vezető szervei nagy figyelmet tanúsítanak a szociológiai kutatások kibontakoztatása iránt, s a szükséges bizalmat, türelmet és támogatást biztosítják. Ugyanakkor fokozott igényekkel is fellépnek a kutatások irányával, témáival, politikai és világnézeti tartalmával kapcsolatban. Ennek megfelelően az Agitációs és Propaganda Bizottság az alábbi feladatok megoldását tartja szükségesnek:

1. Fokozni kell a szociológiai kutatásokban a marxista eszmeiséget. A szociológia művelésében valamennyi társadalomtudományi ág vegyen részt. A szociológia tárgyánál és kutatásainak jellegénél fogva politikai tudományág. Mivel a szociológiai kutatásokkal új tudományág születik, viszonylag nagy az eszmei tévelygések veszélye, a polgári elméletek hatása. E tudomány művelésében is megtalálható a társadalmi valóságtól messze elszakadó, elvont spekuláció. További erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy a szociológia marxista alapokon fejlődjék, és a szociológiai kutatások egyaránt szolgálják a társadalomelméletet és a gyakorlatot.

A marxista társadalomtudományok különböző ágainak művelői aktívan vegyenek részt a szociológiai kérdésekről szóló vitákban, segítsék elő az elméleti kérdések tisztázását és a marxista pozíciók megerősítését. Fokozni kell a polgári nézetek bírálatát. A polgári elméletek marxista kritikájának nagy jelentősége van az ideológiai harcban is. Mindenekelőtt színvonalas tudományos munka segítségével kell elérni azt, hogy a szociológiai kutatásokban és oktatómunkában egyaránt marxista szemlélet uralkodjék.

2. A spontán káderkiválasztást tudatos káderfejlesztésnek kell felváltania. Elsősorban a különböző társadalomtudományi intézetekben folyó szociológiai kutatótevékenységet kell fejleszteni. Növelni kell a szociológiával foglalkozó káderek marxista képzettségének színvonalát, a politikai tapasztalatokkal rendelkezők számát. Támogatni és erősíteni kell munkájukban azon elvtársakat, akik tevékenységükkel bizonyítják, hogy a szociológia marxista művelésén dolgoznak. Szükségesnek tartjuk, hogy a szociológiai kutatócsoport határolja el magát azoktól a párttal szemben álló politikai csoportosulásoktól vagy egyénektől, amelyek ezt az egyre divatosabbá váló tudományos kutatást saját törekvéseik igazolására próbálják felhasználni.

3. Az oktatómunkát a jelenlegi keretek között kell folytatni, ezzel párhuzamosan azonban el kell végezni az oktatás problémáinak tisztázását.

Megfelelő fórumokon (az érdekelt egyetemeken és a Művelődésügyi Minisztériumban) meg kell vitatni és tisztázni kell a szociológia felsőfokú oktatásának célját és tartalmi kérdéseit (tematika, program, javaslat a tananyagra); számba kell venni az oktatáshoz szükséges kádereket. Az oktatás céljának és tartalmi kérdéseinek, a káderlehetőségeknek megfelelően kell dönteni a szükséges szervezeti keretek kialakításáról. A szociológia oktatása a felsőfokú intézményekben az adott szakképzés kiegészítése legyen, s ezt össze kell hangolni a világnézeti tárgyak – különösen a történelmi materializmus – oktatásával.

A szociológiai kutatók utánpótlását a filozófusok és más társadalomtudományi szakemberek soraiból kell biztosítani. Annak vizsgálatára, hogy szükséges-e külön szakszociológus-képzés, majd néhány év múlva kell visszatérni.

A fenti elvek alapján a Művelődésügyi Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia együtt foglaljon állást a szociológia-oktatás egyes konkrét kérdéseiben.

4. A szociológiai kutatási eredmények publikálására a meglevő társadalomtudományi folyóiratokban („Filozófiai Szemle”, „Közgazdasági Szemle”, „Állam és Jogtudomány” stb.) kell az eddiginél nagyobb teret biztosítani. Jelenleg önálló szociológiai folyóirat megindítása nem időszerű. A szociológiai tudományos kutatás fejlődése és eredményei alapján a publikálási lehetőségek bővítésére néhány év múlva vissza kell térni.

5. A Pártfőiskolán az adott oktatási keretekben induljon meg marxista szociológiai oktatás (módszertan, technika). A politikai szociológia fő alkotóműhelyévé a Pártfőiskolát kell tenni, s ehhez a filozófiai és pártépítési tanszéken meg kell teremteni a szociológiai kutatások feltételeit.

6. A társadalomtudományi és ideológiai munka irányításával foglalkozó szervek támogassák a marxista szociológia fejlődését, és az eddiginél behatóbban és elemzőbben foglalkozzanak a szociológiai kutatások általános politikai és tudománypolitikai kérdéseivel, a marxista módszerek erősítésével, a vitaszellem fokozásával. E kérdésekben növelni kell az MTA szociológiai kutatócsoport pártszervezetének, az MTA IX. osztályának és szociológiai bizottságának szerepét és felelősségét.

*

A KB Tudományos és Közoktatási Osztálya gondoskodjék arról, hogy a Magyar Tudományos Akadémia megfelelő szervei, az MTA szociológiai kutatócsoportja, az érdekelt társadalomtudományi kutatóintézetek és oktatási intézmények ismerjék meg a határozatot, s dolgozzák ki a végrehajtáshoz szükséges konkrét tennivalók tervét.

36

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A SZAKSZERVEZETEK GYAKORLATI TEVÉKENYSÉGÉRŐL ÉS PÁRTIRÁNYÍTÁSUK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRŐL

(1966. MÁJUS 10)

A szakszervezetek a hatalmon levő munkásosztály osztályszervezetei, hozzájárultak a munkáshatalom kivívásához és erősítéséhez, az ország szocialista fejlődéséhez. Tevékenységüket a bérből és fizetésből élő dolgozók között fejtik ki.

A Magyar Szocialista Munkáspárt a dogmatizmus és a revizionizmus elleni harcban helyreállította a szakszervezetek pártirányításának lenini elveit. A szakszervezetek a lenini elvek érvényre jutásával, a pártirányítás erősödésével, az önállóság fejlesztésével képessé váltak növekvő szerepük betöltésére. Társadalmi szerepük 1957 óta megnőtt.

A szocialista építés csak a dolgozó tömegek tudatos részvételével, aktivitásuk fokozottabb kibontakozásával fejlődhet eredményesen. A szakszervezetek összekötik a pártot a munkásosztállyal a termelés, a szocialista gazdálkodás vonalán. Ezért indokolt az a követelmény, hogy eredményesebben járuljanak hozzá a dolgozók mozgósításához, a szocialista társadalom építéséhez.

A szakszervezeti mozgalomban rejlő lehetőségek jobb kihasználása indokolttá teszi a pártirányítás elveinek és a szakszervezetek főbb gyakorlati teendőinek összefoglaló meghatározását.

I

A PÁRT ÉS A SZAKSZERVEZETEK

A munkáshatalom erősítésében, a szocializmus építésében a szakszervezetek szerepe és feladata növekszik. Munkájuknak változatlanul két oldala van: szervezni és nevelni a dolgozókat társadalmunk politikai, gazdasági erejének növelésére. Biztosítani a munkások anyagi, szociális és kulturális igényeinek kielégítését, védelmezni a dolgozók törvényekben, rendeletekben biztosított jogait. E két oldal nem választható el egymástól, a mindennapi munkában egységesen kell jelentkeznie annak érdekében, hogy a szakszervezetek tevékenysége kifejezze a dolgozók össztársadalmi és szakmai érdekeit. A vezetők és munkások kapcsolata feleljen meg a szocialista erkölcs elfogadott normáinak. A proletárdiktatúra államában a szakszervezetek jogai és kötelességei elválaszthatatlanok. A párt számára nélkülözhetetlen, hogy a szakszervezetekbe tömörült dolgozókat megnyerje, hogy megértsék, elfogadják, a gyakorlatban megvalósítsák politikáját.

A párt nemcsak vezeti, tanítja a tömegeket, hanem tanul is tőlük. A szakszervezeteknek a dolgozók körében szerzett tapasztalatait – az ott dolgozó kommunisták útján – rendszeresen számba veszi, és felhasználja politikája kialakításához, helyességének ellenőrzéséhez.

A szakszervezetek pártirányításának elvei:

a) A szakszervezeteket, amelyek tevékenységüket önállóan végzik, eszmeileg, ideológiailag, politikailag a párt irányítja.

A szakszervezetek a párt irányítását nem nélkülözhetik, számukra ez elengedhetetlen követelmény.

b) A szakszervezetek a munkásosztály, a bérből és fizetésből élők önálló szervezetei, amelyek mindennapi tevékenységüket alapszabályaik és választott szerveik döntései alapján végzik. A pártszervek határozatai a szakszervezetekben dolgozó kommunistákra kötelezőek.

– A szakszervezetek demokratikusan választott vezető szervei – kongresszusokon – egy-egy időszakra kialakítják a társadalom, a szakmák és a tagság érdekeinek megfelelő célkitűzéseket. A szakszervezeti szervek ennek megvalósításáért dolgoznak.

– A szakszervezetek önálló szervezeti életet élnek. A párt nem avatkozik bele a szakszervezetek mindennapi életébe. A pártszervek és szervezetek napirendre tűznek olyan feladatokat, amelyekkel a szakszervezetek foglalkoznak, döntéseik és állásfoglalásaik a szakszervezetben dolgozó kommunistákra kötelezőek.

– A szakszervezetek az építő munka nagy és kis kérdéseinek kialakításában bátrabban, önállóbban kezdeményezzenek, hatékonyabban vegyenek részt politikai, gazdasági és kulturális célkitűzéseink megvalósításában.

– A szakszervezetekben dolgozó kommunisták felelősek választóik reális igényeinek kielégítéséért, a párt politikájának – a tömegek meggyőzése útján történő – megvalósításáért, a tömegek körében szerzett tapasztalatok hasznosításáért, pártszervük tájékoztatásáért.

c) A szakszervezetek növekvő politikai, érdekvédelmi, gazdasági és kulturális feladatainak ellátása igényli, hogy a párt tagjai mind nagyobb számban aktív munkát fejtsenek ki abban a szakszervezeti szervezetben, amelynek tagjai.

– Az üzemekben és az intézményekben a párt tagjait jelentős számban a szakszervezetekben végzendő pártmunkával kell megbízni. A szakszervezetekben végzett munka fontos párttevékenység.

– A párttagok a politikai életben, a szakszervezeti munkában való aktív részvételükkel vívják ki a tömegek elismerését, bizalmát, hogy őket különböző szakszervezeti tisztségekbe megválasszák.

A Politikai Bizottság a szakszervezetek pártirányítása elvének megértetését, érvényre juttatását továbbra is a pártszervezetek, a szakszervezetekben dolgozó kommunisták elengedhetetlen feladatának tekinti.

A pártszervek, szervezetek ellenőrizzék és segítsék, hogy a szakszervezetek felsőbb szervei által hozott határozatokat a szakszervezetekben dolgozó kommunisták érvényre juttassák.

A területi pártszervek adjanak hatékonyabb segítséget az alapszervezeteknek a szakszervezetek pártirányítása megjavítása érdekében. Ismertessék a szakszervezetek előtt álló feladatokat, a pártirányítás elveit, terjesszék a gyakorlatban bevált módszereket.

II

A SZAKSZERVEZETEK ÉS AZ ÁLLAM

Szocialista társadalmi rendszerünkben a szakszervezetek és a proletárdiktatúra államának érdekei azonosak. A törvények és rendeletek minden állampolgárra kötelezőek. A szakszervezetek küzdenek a törvényesség betartásáért. A szakszervezetek fontos feladata az államigazgatási, a gazdasági és kulturális tevékenység társadalmi segítése és ellenőrzése, erősíteni az államhatalom és a dolgozók kapcsolatát, fellépve a jelentkező bürokratizmus ellen.

A vállalati és szakszervezeti szervek növekvő jogköre és önállósága mellett elvileg és gyakorlatilag is lehetséges, hogy a gazdasági, államigazgatási és a szakszervezeti szervek – sőt esetenként a kormány és a SZOT – között nézeteltérések keletkezhetnek. Az adódó véleményeltéréseket az egész nép érdekeinek megfelelően kell megoldani.

A szakszervezetek az össztársadalmi érdekeket figyelembe véve képviselik, ugyanakkor védik a szakszervezeti tagság, az egyes dolgozók jogait, érdekeit. Ez a körülmény a szakszervezetek helyzetét sokszor és sok tekintetben ellentmondásossá teszi. A szakszervezetek az össztársadalmi, valamint a szervezett dolgozók, az egyes dolgozók érdekei összehangolásának és a jelentkező ellentmondások feltárásának, az ellentmondások megoldásának feladatait is végzik az államigazgatási, gazdasági szervekkel együttműködve.

1. A felsőbb szintű szakszervezeti és államigazgatási szervek viszonyát az alábbi elvek alapján kell szabályozni:

a) Az államigazgatási és szakszervezeti szervek tevékenységüket a dolgozó tömegek és a népi állam érdekei azonosságának elve alapján végzik.

b) A kormány és az egyes minisztériumok, főhatóságok a munkásosztály, és a többi bérből és fizetésből élők életkörülményeit érintő minden rendelkezés meghozatala előtt kérjék a SZOT, illetve az iparági szakszervezetek véleményét. A SZOT és a szakszervezetek minden kormány, illetve minisztériumi, főhatósági tevékenységhez kapcsolódó határozataik meghozatala előtt kérjék a kormány, az egyes minisztériumok véleményét. Tegyenek egymás üléseire előterjesztéseket.

c) Törekedni kell arra, hogy az esetleges nézeteltérések felszínre kerüljenek, és azok egyeztetése megtörténjék. Egyetértés hiányában kérni kell a párt illetékes vezető szerveinek döntését. A szakszervezetek és az államigazgatási szervek közötti, valamint a kormány és a SZOT szintjén jelentkező nézeteltérések – ha azok nem járnak káros politikai következményekkel – nyilvánosságot is kaphatnak.

d) A SZOT a törvényes rendelkezések megsértőivel szemben emeljen szót a kormánynál, a pártnál, indokolt esetben nyilvánosan fejezze ki tiltakozását.

e) Az országos szintű szakszervezeti vezetők ne legyenek tagjai az országos főhatóságok szerveinek. Ugyanakkor tovább kell fejleszteni e szervek között a állandó konzultációs kapcsolatot.

*

A területi szakszervezeti és államigazgatási szervek együttműködésében is értelemszerűen a fenti elveket kell érvényesíteni.

2. A vállalati szakszervezeti szervek és a gazdasági vezetés viszonyát szabályozó elvek:

A gazdaságirányítás reformja során a dolgozók közelebb kerülnek az ügyek valóságos intézéséhez. Ez a dolgozók aktivitása fejlődésének újabb forrása lesz. Mindez igényli az üzemi demokrácia és az üzemi szakszervezeti munka továbbfejlesztését.

a) A szocialista vállalatok vezetésében együttesen és egyidejűleg kell érvényesíteni és erősíteni az igazgató egyszemélyi vezetésének és a dolgozók kollektív részvételének elvét. A szakszervezetek és a gazdasági vezetés közös feladata, hogy szervezzék a dolgozókat kötelességük teljesítésére, a vezetésben való részvételre, jogaik érvényesítésére.

b) Abból az alapelvből kiindulva, hogy a gazdasági, az egyszemélyi vezetés termelési, forgalmi, általában gazdasági jellegű döntéseit, intézkedéseit az össztársadalom, végső fokon tehát a dolgozók érdekei vezérlik, kötelező érvényűek az irányításuk alá tartozó dolgozókra. A dolgozók élet- és munkakörülményeivel kapcsolatos meghatározott kérdésekben a gazdasági vezetők a szakszervezetekkel való egyetértés alapján döntenek. A szakszervezetek az intézkedéseket, döntéseket támogatják. A szakszervezetek vétót emelhetnek a törvényeket, a közös megállapodásokat, a szocialista erkölcsnek megfelelő bánásmódot sértő gazdasági vezetők intézkedéseivel szemben.

c) Az üzemi szakszervezeti szervek véleményét ki kell kérni az üzemi és üzemegységi gazdasági vezetők megítélése, megerősítése vagy leváltása tekintetében.

d) Tovább kell fejleszteni a dolgozók napi érdekeivel, ügyeivel való foglalkozást, ennek érdekében a szakszervezeti szervek állítsanak követelményt a gazdasági vezetés elé a gazdálkodás jobb megszervezése, az egészséges és biztonságos munkafeltételek javítása érdekében.

e) A vállalati gazdasági vezetés és a szakszervezetek megállapodásait – időszakonként – kollektív szerződésbe kell összefoglalni. A kollektív szerződést a Munka Törvénykönyve vállalati végrehajtási utasításaként kell kezelni.

A SZAKSZERVEZETEK ÉS AZ ÁLLAM VISZONYÁT SZABÁLYOZÓ ELVEK ÉRVÉNYRE JUTTATÁSA

A Politikai Bizottság megbízza a kormány elnökét és a SZOT főtitkárát, hogy a kormány és a SZOT elnöksége intézkedéseikkel – minden szinten fokozatosan – juttassák érvényre a szakszervezetek és az államigazgatási, gazdasági szervek viszonyát szabályozó elveket.

III

A SZAKSZERVEZETI MUNKA EGYES TERÜLETEINEK FEJLESZTÉSÉVEL KAPCSOLATOS TOVÁBBI TENNIVALÓK

A Politikai Bizottság határozatának megvalósítását, a szakszervezetek növekvő szerepét folyamatként kell felfogni, melynek gyakorlati érvényesítése minden szinten átgondolt, állandó és következetes cselekvést igényel a párttól, szerveitől és a szakszervezetekben dolgozó kommunistáktól.

1. A munkásosztály – a dolgozók – fokozott részvétele a gazdasági építőmunkában megnöveli a szakszervezetek felelősségét. A gazdaságirányítás új rendszerének fokozatos érvényre jutásával egyidejűleg dolgozzák ki az üzemi demokrácia fejlesztésének gyakorlati módszereit, tegyék tartalmasabbá a szocialista munkaversenyt. Az üzemi demokrácia tartalmát növelő új előfeltételek, új elemek megteremtésével meg kell szüntetni az üzemi tanácsokat.[1]

---

[1] A szakszervezetek a gyakorlatban eddig is ellátták a vállalat valamennyi dolgozójának képviseletével és érdekképviseletével kapcsolatos teendőket. A felesleges kettőzés elkerülése érdekében, a vállalati és üzemi demokráciát a jövőben képviseleti úton, egységesen a szakszervezetek valósítják meg. Az 1967 elején megtartott szakszervezeti alapszervezeti választásokon az üzemi tanácsokat már nem választják újra. Az üzemi tanácsok feladatai ezzel teljes egészükben a szakszervezeti szervek – a vállalati, üzemi szakszervezeti tanácsok és szakszervezeti bizottságok – hatáskörébe kerültek át.

2. A szakszervezetek egész tevékenységükkel részt vesznek a gazdasági tervek kialakításában, az életszínvonal rendszeres emelését szolgáló alapok megteremtésében. Gyakorlati tapasztalataikat tudományosan elemezve állandóan szorgalmazzák a jobb munka ösztönzésére szocialista elosztási rendszerünk tökéletesítését, bérrendszerünk javítását.

3. A dolgozók tapasztalatait hasznosítva a szakszervezetek részt vesznek a munkaügyi, munkajogi törvények és rendeletek előkészítésében, a munka biztonsága, a szociális-egészségügyi ellátás normatíváinak kialakításában, a kollektív szerződésekre vonatkozó elvek és tennivalók kimunkálásában.

4. A párt politikai, ideológiai és művelődéspolitikai célkitűzéseinek valóra váltása során sokoldalúbbá válik a szakszervezetek nevelőmunkája. A szakszervezetek hatékonyabb nevelőmunkával segítsék elő a dolgozók politikai, erkölcsi felelősségének növelését, a szocialista építés feladatainak megvalósítását. Fokozott figyelmet fordítsanak a dolgozók általános és szakmai műveltségének növelésére, hazafias és proletár internacionalista nevelésükre, a szabad idő kulturált kihasználására.

5. A szakszervezetek mozgalmi tevékenységét az államtól átvett feladatok végzése bizonyos mértékben nehezíti. Megnőtt a szakszervezetek adminisztrációs tevékenysége, az apparátus szakmai kérdésekkel való lekötése. Ezért meg kell vizsgálni a társadalombiztosítás, a biztonságtechnikai és üdülési feladatok irányítását és ügyintézését annak érdekében, hogy a dolgozók jobb ellátása ne a szakszervezetek mozgalmi tevékenységének rovására történjék. Az államtól újabb feladatok átvállalása jelenleg általában nem indokolt, ehhez nincsenek meg a szükséges feltételek.

6. A szakszervezetek belső életének és szervezeti helyzetének fejlesztése a tagság politikai nevelésének fontos feltétele. A szakszervezeti mozgalomban erősíteni kell a demokratikus centralizmust, növelni kell az iparági szakszervezetek szerepét. A szakszervezeti élet hatékonyabbá tételét szolgáló elveket és módszereket folyamatosan összhangba kell hozni a gazdaságirányításból adódó követelményekkel.

A kezdeményezőkészség fokozása, a dolgozók érdekeinek hatékonyabb képviselete igényli az egyes szakmai szakszervezetek összevonását. A fő figyelmet a vállalati és üzemi szakszervezeti szervek erősítésére, jogkörük növelésére kell fordítani. A szakszervezetek vizsgálják meg annak lehetőségét, hogy a nem kimondottan bérből és fizetésből élő dolgozók szakmai szövetségek vagy egyesülések útján fejtsék ki sajátos érdekvédelmi tevékenységüket.

*

A Politikai Bizottság megbízza a SZOT vezetésében dolgozó kommunistákat, hogy az MSZMP IX. kongresszusa határozatának ismeretében – a szakszervezetek XXI. kongresszusán – dolgozzák ki azokat a sajátos tennivalókat, amelyek a szocialista építés feladataiból, tagságuk szükségleteiből következnek.[2] Készítsék fel a szakszervezeti szerveket a gazdaságirányítás új rendszerének bevezetésénél jelentkező feladatokra.[3]

37

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A TELEVÍZIÓ MUNKÁJÁRÓL

(1966. MÁJUS 23)

A Politikai Bizottság 1966. május 23-i ülésén megtárgyalta és jóváhagyólag tudomásul vette a TV munkájáról készített alábbi jelentést:

I

A Magyar Televízió 1957 óta sugároz rendszeresen műsort. A TV-előfizetők száma megközelíti a 900 000-et. Vidéken 600 000 előfizető van. A TV műsorát esetenként mintegy 3,5–4 millió ember nézi.

Az öt adásnapon a televízió 35–40 órányi műsort sugároz. Kialakult a műsor rendszere. A direkt politikai műsorok 1965-ben az összműsoridő 25,5 százalékát, a szórakoztató műsorok 47,5 százalékát, az ismeretterjesztő műsorok 9,4 százalékát, az Iskola-televízió adásai 5,7 százalékát, a gyermek- és ifjúsági műsorok 5,1 százalékát tették ki. A fennmaradó 7,2 százalék szünetekből és egyéb műsorközi időveszteségekből tevődik össze.

A Televízió státusában dolgozó belső munkatársak és az állandó szerződéses gárda mellett kialakult a kiváló tudósokból, pedagógusokból, írókból, újságírókból, rendezőkből stb. álló stabil külső munkatársi gárda is.

---

[2] A Magyar Szakszervezetek XXI. kongresszusa 1967. május 3–6. között ülésezett. A kérdésre vonatkozóan lásd A Magyar Szakszervezetek XXI. kongresszusának határozata. Táncsics Könyvkiadó 1967.

[3] A dokumentum „záró rendelkezése" a Politikai Bizottság határozatának ismertetésével és érvényre juttatásával kapcsolatos szervezeti intézkedéseket tartalmazza.

A Televízió tagja az európai szocialista országokat összefogó Intervíziónak, és javuló kapcsolatokat tart fenn az Eurovízióval.

A Televízió műsortevékenységét befolyásoló műszaki és gazdasági problémákat a Politikai Bizottság a múlt év szeptemberében megtárgyalta, és elkezdődött az akkor hozott határozatok végrehajtása.

II

A Televízió az utóbbi években a párt agitációs, propaganda- és kulturális nevelőmunkájának szerves részévé és egyik leghatásosabb politikai eszközévé vált. Népszerű, szeretik, műsoraiban sok az ötlet és a kezdeményezés. Sokak számára a tájékozódás fő forrása. A műsorok segítették a párt politikájának milliós tömegekhez történő eljuttatását, a nézők politikai tájékozódását, művelődését, szórakozását. Nőtt a televízió politikai hatékonysága, bár elmarad a lehetőségektől és a követelményektől.

A Televízió kialakult műsorrendszerében a három terület: a politikai műsor, a népművelés és a tömegszórakoztatás, szervesen kapcsolódik egymáshoz.

1. *A Televízió politikai műsorai* között fontos helyet elfoglaló kül- és belpolitikai tájékoztatás fejlődött az eltelt időszakban a leggyorsabban. A széles közvélemény nemcsak elfogadja, hanem igényli is a Televíziótól a gyors, megbízható és orientáló politikai tájékoztatást.

A TV népszerű és milliók által nézett jó műsora a TV-híradó, és újabban „A TV jelenti" heti összefoglalója. A *TV-híradó* két kiadása és „A TV jelenti" megteremtette a feltételeit annak, hogy a televízió pártosan, rendszeresen, gyorsan informáljon a világ és a belföld eseményeiről. A külpolitika napi eseményeit magyarázó rövid kommentárok jól egészítik ki a hírszolgáltatást. A hírszolgáltatás ma már mindinkább megközelíti a TV-szerűség követelményeit.

A hírszolgáltatás gyengesége, hogy a külpolitikai kommentárok kizárólag a napi eseményekkel foglalkoznak, hiányzik a műsorokból az összefüggéseket, a társadalmi hátteret is bemutató alaposabb, érvelő publicisztika. Politikailag káros, hogy a szocialista országokból és a belföldről adott tudósítások érdekességben, képszerűségben gyakran elmaradnak a nyugati világról sugárzott hírek mögött. A belpolitikai hírszolgáltatás legnagyobb gyengéje, hogy nem egészíti ki a külpolitikában alkalmazott kommentálás. Nem vált rendszeressé a belpolitikai események összefüggéseinek agitatív magyarázata, és nem nevelte ki a Televízió a belpolitikai kommentátorok körét. A nyugati országokról szóló adások olykor nem mentesek az álobjektivitástól, a nyugati hírügynökségek anyagainak átvételénél pedig sokszor nem alkalmaznak kellő kritikát.

A *párt- és állami vezetők* szereplésének kiemelkedő jelentősége van a Televízió információs rendszerében. A Politikai Bizottság határozatának megfelelően több párt- és állami vezető szerepelt már a TV-ben, de ez a tevékenység nem elég rendszeres. Nem használjuk ki megfelelően a TV nyújtotta lehetőségeket.

A *termelési propaganda,* a munka szeretetére, a közgazdasági gondolkodásra való nevelés egyre nagyobb szerepet kap a Televízió műsoraiban. Kialakultak az ipari, a mezőgazdasági, általában a gazdasági műsorok formái. („Csak egy kicsivel jobban", „Randevú a klubban", „Sokszemközt", „Sorsok, emberek", „Falusi dolgokról" stb.) Több jól sikerült sorozat igazolja, hogy a TV ezen a területen is bevált, és adásai népszerűek. Az embert és munkáját a mezőgazdasági műsorok mutatják be a legteljesebben. Az ipari műsoroknak több jó kezdeményezés ellenére még távolról sem sikerült sokoldalúan és vonzóan ábrázolniuk a munkáséletet. Jobban kellene ábrázolni az építőmunka pátoszát, hatásosabban kellene terjeszteni a közgazdasági gondolkodást.

Szükséges, hogy a TV az eddiginél erőteljesebben járuljon hozzá a szocialista erkölcs, a munkaerkölcs, a közéleti tisztaság formálásához. Jó kezdeményezések a különböző vitaműsorok („Példázat"-sorozat, „Vita a párválasztásról"), de hibájuk, hogy az esetek többségében csak felvetik a problémákat, nem segítik megfelelő állásfoglalással a közvélemény jó irányú befolyásolását.

Az indirekt politikai műsorok középpontjában sem megfelelő a dolgozó ember bemutatása. Ábrázolásuk sok esetben felszínes.

A *szocialista hazafiságra neveléssel* következetesen foglalkozik műsoraiban a TV. Sokoldalúan mutatja be, hogyan változik, szépül az ország, a lakóhely (városműsorok, megyeműsorok, vetélkedők), és erősíti a tömegekben azt a tudatot, hogy az építőmunka erőfeszítései egyaránt szolgálják a társadalom és az egyén előrehaladását. Helyet kapnak a műsorokban haladó nemzeti hagyományaink is, bár rendszertelenül és leginkább csak az évfordulók alkalmával. Nem sikerült még kialakítani a hazaszeretet ápolásában az érzelmi effektusokat is felhasználó műsorformákat.

A *Szovjetunió és a szocialista országok propagandája* mind színvonalban, mind mennyiségileg elmarad a követelmények mögött. Ez a munka voltaképpen a híradó eseménytudósításaira korlátozódik. A külpolitikai kommentárok is túlnyomó többségükben a nyugati eseményeket magyarázzák.

A TV több erőfeszítést tett és tesz ma is, hogy jobban ki tudja használni az intervíziós és a kétoldalú megállapodásokon nyugvó nemzetközi együttműködést, de elért eredményeink nem kielégítőek. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a szocialista országok népszerűsítése nem üti meg a kívánt mértéket.

A *TV antiimperialista propagandájában* kialakult néhány jó műsortípus. Ilyenek: a közkedvelt „Panoptikum", a „Parabola", a „Világ térképe előtt" stb. Ezek a műsorok a legkülönbözőbb műfaji eszközöket felhasználva, háttéranyagot adnak a napi hírekben szereplő eseményekhez. Az antiimperialista propagandának azonban egyik fogyatékossága, hogy a hírekben közölteken kívül keveset ad a nyugati munkásosztály harcairól, problémáiról, életéről. Nem mutatja be megfelelően a kapitalizmus belső ellentmondásait, nem használja fel hiteles kép kialakítására a burzsoázia népellenes intézkedéseit. Sok esetben a TV a nyugati országokról készített saját beszámolóiban is inkább a felszíni csillogást mutatja be, és jórészt csak a fejlett tőkésországokkal foglalkozik. Nehezíti a helyzetet, hogy más anyag híján fel kell használni a Nyugaton készített olyan tudósításokat, művészeti alkotásokat is, amelyek a mi felfogásunknak ellentmondó tendenciával készülnek.

A *pártoktatás munkájába* két éve közvetlenül bekapcsolódott a televízió. A KB Agitációs és Propaganda Osztálya által kidolgozott és az Agitációs és Propaganda Bizottság által jóváhagyott tematika alapján a múlt oktatási évben heti egy, az ideiben két előadássorozatot adott a televízió: „Téli falusi esték", „Időszerű kérdések" címmel. Mindkét előadássorozat – egy-két téma kivételével – tartalmilag színvonalas volt, a szemléltetésben pedig lényegesen többet adott más oktatási formáknál. A kétéves tapasztalat azt mutatja, hogy a televízió bekapcsolása a szervezett pártoktatásba hasznos volt. A pártoktatásban a jövőben még hatékonyabban kell felhasználni a TV-t.

2. *A népművelés* egyik hagyományos formáját, az előadásos propagandát, a TV gyorsan és eredményesen ültette át a saját nyelvére, és körülbelül 70 előadás-sorozatot dolgozott fel. A televízió iskolán kívüli népművelő, ízlésformáló, az emberi kultúra értékeit tömegekhez közvetítő szerepe ma még sok tekintetben kihasználatlan. Szinte forradalmasította a népművelést, és igazi jelentőségét még alig tudjuk felmérni.

A tudományos és művészeti ismeretterjesztés tematikailag sokrétű és formailag gazdag. A műsorok közérthetőek, érdekesek és erősödött marxista világnézeti tartalmuk. Didaktikai szerepük mellett eredményesen terjesztik a természettudományos ismereteket, és fontos szerepet vállalnak a tömegek egészséges esztétikai érzékének fejlesztésében, az ifjúság különböző korosztályainak iskolán kívüli nevelésében. Néhány sikeres társadalomtudományi műsorsorozat, mint például a „Századunk", eredményesen segíti a marxista történelmi nevelést. Sok hasznos műsorforma szolgálja az irodalmi, a zenei és képzőművészeti ismeretek terjesztését. („Irodalmi képeskönyv", „Zenélő órák", „Tárlatlátogatás" stb.)

A kedvező tapasztalatok mellett van néhány probléma is: az iskolán kívüli népművelés nem minden területen kellően átgondolt és rendszerezett; a természettudományos, technikai és művészeti ismereteket nyújtó anyagok arányait tekintve háttérbe szorulnak a humán jellegű tematika mellett, és ezen belül is kevés a világnézeti, társadalomtudományi ismereti anyag. A műszaki ismereteket nyújtó műsoroknál a rendelkezésre álló képanyag egyoldalúsága miatt az indokoltnál nagyobb súlyt kap a vezető kapitalista országok technikai eredményeinek ismertetése; az ízlést formáló zenei, irodalmi és képzőművészeti műsoroknál kísért az arisztokratizmus. Nagyobb figyelmet kell szentelni a világnézeti tisztázottságnak.

Az ifjúsági műsorok több sikeres sorozattal („Ki mit tud", „Ki miben tudós" és a még kialakulatlan „Ki minek a mestere") megnyerte mind a fiatalok, mind az idősebbek tetszését. Újabb és az eddigiek alapján jónak ígérkező sorozat a fiatalok nézeteit direkt módon befolyásoló „Halló fiúk, halló lányok". Megoldásra váró probléma még a 14–20 éves korosztálynak szóló műsortípusok kialakítása, tartalmi feladatainak tisztázása. A KISZ-szel közösen kialakított ifjúsági műsoroknál szükséges növelni a munkás- és parasztfiatalokhoz szóló műsorok mennyiségét, a népművelő, ismeretterjesztő, szórakoztató szerep mellett általában is erősíteni kell a politikai jelleget.

Az iskolatelevízió önálló szerepet tölt be a népművelő műsorok rendszerében. Létrehozása az utóbbi évek egyik legeredményesebb és legjelentősebb vállalkozása. Az általános iskolák felében van már TV-készülék, és az iskolatelevízió műsorszolgáltatását az általános iskolák igénybe is veszik.

Az iskolatelevízió eddigi tevékenysége még csak kísérletnek tekinthető, de tapasztalatai alkalmasak figyelemre méltó következtetésekre: a TV felhasználható mind a humán tárgyak, mind a nyelvek, mind a természettudományos és technikai ismeretek oktatására is; nemcsak a szemléltetéssel segít, hanem növeli a tanulók érdeklődését és a pedagógusok véleménye szerint elősegíti az önálló gondolkodás fejlődését; közreműködhet valamennyi korosztály oktatásában és nevelésében; fontos szerepet tölt be a korszerű pedagógiai eljárások terjesztésében, a pedagógusok továbbképzésében, a pedagógiai közvélemény alakításában.

3. *A tömegszórakoztatás* a televízió műsorpolitikájának legösszetettebb és egyben legtöbb problémát magában hordozó területe. A művészeti és szórakoztató műsorok az utóbbi években fejlődtek. Az irodalmi műsorok, a TV-játékok, TV-filmek és színházi közvetítések eredményesen járultak hozzá az emberi kultúra nagy értékeinek megismertetéséhez és fontos ízlésformáló funkciót töltenek be. Növekedett az összetett szórakoztató műsorok mennyisége is. Részben népművelési, részben ifjúsági műsorok, de a tömegszórakoztatást is igényesen szolgálják a különböző ifjúsági vetélkedők.

A műsormunka a tömegszórakoztató tevékenységben tükrözi leginkább a kulturális élet ismert ellentmondásait. Sok problémát okoz az is, hogy a műsorokat vegyes összetételű, több milliós közönség nézi. A legellentmondóbb igények jelentkeznek és az ízlésbeli különbségek sok esetben politikai nézetekként csapnak össze. Ez fékezően hat az alkotógárdára. Befolyásolja a munkát a TV-ben dolgozók szemlélete is. Hatnak a Televízió munkatársaira a kulturális és művészeti élet különböző áramlatai, ami a műsorokban sznobságban, értelmiségi orientációban, különféle divatos nézetek követésében nyilvánul meg. A témaválasztásnál, az anyagok elbírálásánál esetenként túl nagy súlyt kap a közvélemény fogalmának helytelen értelmezése, az olcsó sikerre törekvés. Nem elég tudatosan törekszenek arra, hogy a Televízió műsoraival ne csak kiszolgálja, hanem fejlessze is a tömegek kulturális igényeit.

Játékfilmből 1965-ben 160 volt műsoron. Ezek többsége külföldi. A filmek iránti rendkívül nagy igény és a rendelkezésre álló filmek viszonylag kis száma, a korlátozott anyagi lehetőségek tartalmi és színvonalbeli problémákat okoznak. A Televízió képviselői is tesznek engedményeket a válogatásnál. Átvesznek Nyugatról polgári szemléletet terjesztő, az ottani életformát népszerűsítő, csekély művészi értékű filmeket. Túlzott a kalandos és bűnügyi filmek bemutatásában esetenként tapasztalható dömping. A filmek bemutatását korlátozza az, hogy a mozikban játszott filmeket a TV meghatározott idő után kapja meg.

Helyes a TV vezetőinek és munkatársainak az a törekvése, hogy a filmműsorok politikai és művészi színvonalát még a filmek számának csökkentése árán is emelni kívánják, a kieső mennyiséget néhány éven belül TV-játékokkal akarják pótolni.

A TV-játékok és saját készítésű filmek tematikája széles és változatos. Megtalálhatók közöttük a hazai és külföldi drámairodalom értékesebb darabjai és olyan alkotások, amelyek igyekeznek választ adni aktuális társadalmi problémákra is, így a háború és béke, a szocialista demokratizmus, a szocialista erkölcs, a szocialista munka, a szerelem, a családi élet kérdéseire.

A tematikai és műfaji gazdagság mellett – a TV erőfeszítései ellenére – különösen kevés a mai életet, a munkát, a tsz-ek életét tükröző saját készítésű produkció. Több-kevesebb sikerrel kísérleteznek azzal is, hogy a TV ábrázolja az új szocialista társadalmi viszonyok alakulását, az eközben folyó küzdelmet, az új és a régi között folyó harcot. A sikeres produkciók mellett azonban jelentkeztek olyan alkotások is, amelyek a kispolgári életérzést tükrözték, a polgári élet iránti nosztalgiát erősítették.

A Televízió évente 20–24 saját készítésű TV-játékot és filmet mutat be. Ez kevés, és nem enyhíti a játékfilmek számának tervezett csökkentéséből adódó műsorgondokat. A saját készítésű TV-játékok és filmek számának mennyiségi növelését akadályozza, hogy korlátozottak az anyagi és gyártási lehetőségek és kevés jó forgatókönyv áll rendelkezésre.

Színházi közvetítést eddig évente 40-szer adott a Televízió. Ezzel kultúrmissziót teljesít, mert közvetlenül színházi élményhez juttatja az ország lakosságának vidéken, elsősorban falun élő nagyobb részét. A színházak – néhány kivételtől eltekintve – bizonyos fokig műsorpolitikájukkal is és anyagi hátrányokra való hivatkozással arra kényszerítik a Televíziót, hogy csökkentse a színházi közvetítések mennyiségét. A hiányt részben ellensúlyozza, hogy a TV a vidéki színházakból is ad közvetítéseket. Eddig azonban kevés segítséget nyújtott a vidéki együtteseknek ahhoz, hogy figyelembe tudják venni a TV-szerűség követelményeit, és esetenként színvonalbeli engedményeket is tesz. Ugyancsak jó kezdeményezése a Televíziónak, hogy műsorát a színházak sok éves repertoárjából kiválogatott és a TV stúdióiban előadott közvetítésekkel gazdagítja. Dicséretes, hogy erre igénybe veszi a vidéki együtteseket is.

A könnyű szórakoztatásban a Televízió némely területen eredményes kezdeményezésekkel gazdagította a műsorok tartalmát és formáját. Nagyobb gonddal válogatják össze a tánczenét, a népzenét, és javult a színes, összetett szórakoztató műsorok színvonala. Ezekben a műsorokban a szórakoztatva nevelés elve már sok esetben sikeresen kapcsolódik a közönségigényekhez.

A politikai kabaréműsoroknál sikerült az előrelépés a legkevésbé. Az esetek többségében a pesti kispolgár ízlését szolgálják ki, annak humorát közvetítik milliókhoz. A műsorokban sokszor a kispolgárok derülnek a kommunistákon és nem a kispolgári életfelfogást, mentalitást teszik nevetség tárgyává. A Televízió akkor sem eléggé kritikus, amikor színpadi produkciót közvetít. Itt jelentkezik leggyakrabban az a probléma, hogy a TV munkatársai megfeledkeznek arról: a Televízió milliókhoz szól.

A sporteseményekről adott helyszíni közvetítés ugyancsak a szórakoztató műsorok egyik részterülete. A Televízió megszüntette az úgynevezett sportpolitikai adásokat, csökkentette a helyszíni közvetítések számát. A sportközvetítések hibája, hogy sok esetben nem maradnak meg a közvetítésnél, hanem minősítik is az illető sportágakat, az egyes sportolókat. Volt eset, amikor előfordult nacionalista vagy szovjetellenes megnyilvánulás is.

A hatodik adásnap elindítására előreláthatólag 1968 elejére érnek meg a feltételek. Addig a jelenlegi öt adásnap adta lehetőségeket kell a legjobban kihasználni.

III

A Politikai Bizottság tudomásul vette és helyesli a TV munkájának megjavítására kidolgozott alábbi feladatokat:

1. A politikai műsorok közül mind tartalmában, mind színvonalában elsősorban a belpolitikai munkát kell javítani. Szűnjék meg az a visszás helyzet, hogy a belpolitikai műsorok tartalmilag és képileg elmaradnak a Nyugatról származó anyagok mögött. Rendszeressé kell tenni a belpolitikai kommentárt. Ki kell alakítani a belpolitikai kommentárok körét. A Televízió következetesen támogassa a közgazdasági szemléletre való nevelést, a dolgozó ember megbecsülését, a munkaerkölcs alakítását, a közélet tisztaságáért folyó harcot. Erősítse a töme-

gekben a szocialista hazafiságot, és munkájában jobban használja fel szocialista forradalmi és haladó hagyományainkat is.

Rendszeressé kell tenni a Televízióban a párt- és állami vezetők szerepeltetését. A Televízió adjon az eddiginél több nyilvánosságot a párt- és állami vezetők különböző megnyilatkozásainak, és ezzel is gazdagítsa a politikai műsorokat. A pártoktatásban javítsa a Televízió az előadások képszerűségét, és ezzel növelje azok hatékonyságát.

A Televízió tegyen további erőfeszítéseket a szocialista országok propagandájának megjavítására. Az eddiginél színvonalasabban és mennyiségileg is nagyobb terjedelemben mutassa be a szocialista országok dolgozó embereinek mindennapi életét, erőfeszítéseit, örömeit, gondjait. Események és önálló témák feldolgozására küldjön saját forgatócsoportokat a szocialista országokba. Ezek mutassák be hitelesen, érzelmekre hatóan a szocialista országok népeinek életét, a szocialista építés feladatainak nagyszerűségét. Adjon több szovjet és más szocialista országból származó tudományos és természetfilmet.

A kapitalista országokból származó anyagok válogatásánál a frisseség ne szorítsa háttérbe a pártos mondanivalót. A Televízió tegyen meg mindent annak érdekében, hogy eloszlassa a Nyugatról táplált illúziókat, antiimperialista propagandájában adjon hiteles képet a kapitalista országok munkásainak, népeinek életkörülményeiről, harcairól, a kapitalista világ belső ellentmondásairól. Ennek érdekében a rövid külpolitikai hírmagyarázatokon kívül adjon alaposabban elemző, érvelő, a társadalmi hátteret és erőviszonyokat is bemutató külpolitikai publicisztikát. Rendszeresítse a heti bel- és külpolitikai összefoglalókat.

2. A népművelési műsorok világnézetileg legyenek egyértelműek és segítsék jobban a tömegek kulturálódását. A népművelés valóban a tömegek művelése legyen és mellőzzön mindenféle intellektuális arisztokratizmust, kerülje a puszta lexikális ismeretek céltalan hajhászását.

Ki kell alakítani mind tartalmilag, mind formailag a 14–20 éves fiatalok műsorait. Az ifjúsági műsorokban megfelelő témaválasztással és terjedelemmel foglalkozzanak a munkás- és parasztfiatalok életével. A KISZ-szel kapcsolatos műsorok tükrözzék jobban a mozgalom politikai jellegét.

Az iskolatelevízió adásait tovább kell fejleszteni. A legjobb előadók, a legkorszerűbb eszközök felhasználásával segítse az általános iskolai és a felnőttoktatást. Az illetékes párt-, ifjúsági és állami szervekkel együttműködve folytasson kísérleteket a TV-nek a szakmunkásképzésbe történő bekapcsolása érdekében.

A Művelődésügyi Minisztérium és intézetei adjanak meg minden segítséget a Televízió népművelő munkájához. Elemezzék a TV tömegkulturális tevékenységét, és biztosítsák a koordinációt a Televízió és a népművelés egyéb intézményei között.

3. A tömegszórakoztató műsorok fejlesszék a tömegek kulturális igényeit. A műsorok szerzői és készítői vegyék figyelembe, hogy a Televízió több milliós közönséghez szól, és ne tegyenek semmiféle politikai engedményt.

Helyes a játékfilmek számának csökkentése és az a törekvés, hogy a kieső mennyiséget saját készítésű produkciókkal pótolják, és növeljék a TV-játékok számát. A Televízió tegyen lépéseket annak érdekében, hogy mint rendelő befolyásolja a szerzők és alkotók munkásságát. Bátrabban támaszkodjon az ország neves és ismert szerzőire, művészeire. Foglalkoztassa a fiatalokat, a vidék íróit, művészeit, újságíróit, bízza meg őket időnként önálló műsorok szerkesztésével is. Az eddiginél következetesebben keresse és használja fel a művészileg értékes szocialista filmalkotásokat. A Művelődésügyi Minisztérium vizsgálja meg annak lehetőségeit, hogyan tudná a TV gyorsabban bemutatni a politikailag fontos filmeket és színdarabokat. Helyes a TV törekvése, hogy a vidéki színházakat és együtteseket is felhasználja a közvetítések számának növelése érdekében.

A politikai kabaréműsoroknál tegyenek további lépéseket a színvonal emelése érdekében. Csak jó és politikailag is hasznos műveket fogadjon el a Televízió és a mennyiségi csökkentés árán is száműzzön műsoraiból olyan műveket, amelyek politikailag károsak.

A Televízió a tömegek zenei érdeklődésének és ízlésének fejlesztésére tudatosan keresse a zenei program gazdagításának módját és formáit. A könnyűzenénél jó ízléssel törekedjék a választék bővítésére.

Nem célszerű a sportközvetítések számának további csökkentése. Továbbra is ügyelni kell arra, hogy az egyes sportágak arányosan kapjanak helyet a műsorokban. A sportközvetítések megválasztásánál minden esetben mérlegeljék a közvélemény érdeklődését és az esemény rangját. Tegyenek megfelelő intézkedéseket, hogy a jövőben a közvetítések ne erősítsenek politikailag káros érzelmeket.

4. Tervszerűbbé kell tenni a kádermunkát, folytatni kell a nem megfelelő munkatársak minőségi cseréjét. A műsorok szerkesztőitől meg kell követelni a nagyobb ideológiai és szakmai kulturáltságot, a politikai éberséget és harcosságot. Az eddiginél is magasabbra kell emelni a munkatársakkal szemben támasztott politikai, szakmai, erkölcsi követelményeket.

5. Meg kell tenni a szükséges intézkedéseket, hogy 1968-ban be lehessen vezetni a hatodik adásnapot.

38

KÖZLEMÉNY A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL

(1966. MÁJUS 25–27)

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága május 25-én, 26-án és 27-én ülést tartott. Az ülésen a Központi Bizottság tagjain és póttagjain kívül meghívottként részt vettek a Központi Revíziós Bizottság, a Központi Ellenőrző Bizottság elnökei, a minisztertanács tagjai, továbbá a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának osztályvezetői, a megyei pártbizottságok első titkárai, a Budapesti Pártbizottság titkárai, a Szakszervezetek Országos Tanácsának titkárai, vezető közgazdászok, főhatóságok és tömegszervezetek képviselői.

A Központi Bizottság napirendre tűzte és megtárgyalta a gazdasági mechanizmus reformjának és a harmadik ötéves tervnek az irányelveit. Ezt követően folyó ügyeket tárgyalt. A Politikai Bizottságnak a gazdasági mechanizmus reformjáról szóló előterjesztését és határozattervezetét Nyers Rezső elvtárs, a Politikai Bizottság póttagja, a Központi Bizottság titkára ismertette, a harmadik ötéves terv irányelveiről szóló előterjesztés és határozattervezet előadója dr. Ajtai Miklós elvtárs, a Politikai Bizottság póttagja volt.

A két előadói beszédet széles körű, beható vita követte. A vitában az ülés résztvevői közül harmincan vettek részt. Felszólalt Kádár János elvtárs, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára is.

A vita után a Központi Bizottság a következő határozatokat hozta:

1. A gazdasági mechanizmus reformjának irányelveit egyhangúlag elfogadja, és úgy dönt, hogy a határozatot és Nyers Rezső elvtárs előadói beszédét a „Népszabadság" 29-i, vasárnapi számában nyilvánosságra hozza.

2. A harmadik ötéves terv irányelveit egyhangúlag elfogadja és javasolja a minisztertanácsnak, hogy az elfogadott irányelvek alapján készített tervtörvényjavaslatot terjessze az országgyűlés elé.[1]

Megjelent: Népszabadság, 1966. május 28.

---

[1] Az országgyűlés 1966. június 24–26-i ülésszakán tárgyalta és iktatta törvénybe a harmadik ötéves tervről szóló törvényjavaslatot. (Az ülésszak anyagát lásd Népszabadság, 1966. június 24., 25., 26.)

39

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK IRÁNYELVEI A GAZDASÁGI MECHANIZMUS REFORMJÁRA

(1966. MÁJUS 25–27)

I

BEVEZETÉS

Gazdasági életünk elemzése alapján további fejlődésünk meggyorsítása céljából a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága gazdasági mechanizmusunk reformjának megvalósítását javasolja a dolgozó népnek, az országnak. A reform célja a szocialista tervgazdálkodásban rejlő nagy lehetőségek teljesebb kihasználása, ezzel egyúttal az, hogy a társadalom összmunkája hatékonyabbá, s azon belül minden gazdasági egység munkája szervezettebbé váljon.

A reform mindenekelőtt és főképpen gazdasági mechanizmusunknak, ezen belül a gazdaságirányítás rendszerének a reformja, de nemcsak ez, hanem szorosan összefügg pártunk gazdaságpolitikájával, s annak továbbfejlesztésére is irányul. Arra törekszik, hogy megőrizze és fejlessze gazdasági életünk jónak és időtállónak bizonyult elemeit, vonásait, s felszámolja mindazt, ami elavult. A reform tehát eszközül szolgál ahhoz, hogy a gazdaság mechanizmusát összhangba hozzuk az előtérbe kerülő új feladatokkal, hogy jobban megvalósítsuk pártunk alapvető céljait. Nagy horderejű társadalmi, politikai feladat, a szocializmus megvalósításához vezető forradalmi utunk egyik döntő állomása.

A reformot közgazdasági és politikai okok indokolják. Közgazdasági szükségessége végső fokon abban gyökerezik, hogy a gazdasági növekedés korábbi fontos forrásai, tartalékai erősen kimerülőben vannak, s a jövőbeni gyors növekedés csakis a gazdaság belső tartalékainak intenzívebb feltárása, a műszaki fejlesztés meggyorsítása révén lehetséges. A reform politikai fontossága mindenekelőtt abban rejlik, hogy a tömegek életszínvonalának jövőbeni gyorsabb emelését hivatott biztosítani, s arra törekszik, hogy az egyes dolgozó életszínvonala a jelenleginél jobban függjön munkája társadalmi hasznosságától, egyéni teljesítményétől és a kollektív munka eredményességétől. Politikai cél továbbá, hogy megszüntessük az egyéni kezdeményezést és felelősséget gátló, túlzott kötöttségeket, visszaszorítsuk a bürokratikus tendenciákat.

A szocializmus fejlődésére, a közérdeket szolgáló alkotómunka szabadabb kibontakozására van szükség. Végül politikai cél, hogy a reform révén kedvezőbb feltételeket teremtsünk a szocialista demokrácia további fejlődéséhez. A gazdasági ügyek intézését a vezetők hozzáértésére, széles hatáskörére és személyes felelősségére kell alapozni, s amellett minden szinten kellő teret kell biztosítani a demokratikusan választott testületek ellenőrző tevékenységének és a nyilvánosságnak.

A gazdasági mechanizmus reformja összefügg pártunk gazdaságpolitikájának továbbfejlesztésével. A reform lehetővé teszi a népgazdaság főbb folyamatainak jobb központi áttekintését és irányítását, s egyúttal megnöveli a helyi szervek és a vállalatok önállóságát, öntevékenységét. Ezáltal lehetővé válik a központi és a helyi vállalati gazdaságfejlesztési célok jobb kimunkálása s a gazdasági erőforrások racionálisabb felhasználása. A reform tehát fontos tényezője gazdaságpolitikánk fejlődésének is.

Pártunk gazdaságpolitikája hosszú távra szóló általános társadalmi célokat szolgál. Ilyen perspektivikus cél jelenleg a szocializmus teljes felépítése, mely magában foglalja a munka társadalmi termelékenységének nagymértékű növelését és a dolgozók életviszonyainak lényeges javítását. E cél megkívánja társadalmunk szocialista alapjainak erősítését, a szocialista termelési viszonyok formáinak fejlesztését. Gazdaságpolitikánk egyik meghatározója tehát a perspektivikus cél. Egyéb meghatározói a mindenkori gazdasági helyzet, a fennálló gyakorlati problémák megoldása, a lehetőségek és adottságok reális és helyes számbavétele, a társadalom, a dolgozó tömegek érdeke és akarata.

Tervgazdálkodásunkat a szocialista tulajdon mindkét formájának – az állami és szövetkezeti tulajdonformának (beleértve a szövetkezeti tagok háztáji gazdaságát) – együttes fejlesztésére alapozzuk. A szocialista szektor döntő fölénye mellett a jövőben is fenntartandó kiegészítő szerepében a magánszektor, beleértve a kisipart, kiskereskedelmet, a termelők piaci kereskedelmét és a nem parasztok kisegítő gazdaságát.

Gyorsabb ütemű gazdasági növekedésre törekszünk a gazdasági egyensúly biztosítása mellett. A gazdasági növekedés ütemét serkentő fő eszközként a műszaki haladás meggyorsítására, képzett, tájékozott és rugalmas vállalati vezetésre van szükség, mely képes a gazdasági célokat helyesen kitűzni, az eszközöket pedig úgy kombinálni, hogy a gazdálkodás hatásfoka a lehető legjobb legyen. A műszaki haladást az adott anyagi (felhalmozási) eszközök, valamint a szaktudás racionálisabb felhasználása révén lehetséges és szükséges meggyorsítani. A gazdasági egyensúly követelményének megfelelően minden területen fokozottabban kell érvényre juttatni a termelés és a fizetőképes szükségletek összhangját.

A szocialista népgazdaságban nagyobb teret biztosítunk – államilag megszabott keretek között – a vállalatok gazdasági versenyének, amely a gazdaságosabban dolgozó, a vevők igényeit jobban kielégítő vállalatok gyorsabb fejlődésére vezet. Főként a fogyasztási cikkek termelésében és értékesítésében célszerű lehetővé tenni az állami vállalatok közötti, valamint az állami vállalatok és szövetkezetek közötti versenyt, leginkább a szolgáltatások terén pedig a magánszektorral folytatott versenyt is. A verseny akkor indokolt, ha az általa okozott társadalmi többletköltségnél többre értékelhetők a belőle származó különféle előnyök

A gyorsabb gazdasági növekedés megköveteli a nemzetközi munkamegosztásban való részvételünk erőteljes fokozását, a belőle fakadó előnyök jobb kihasználását. Fejlődésünk szempontjából elsőrendű jelentőségű a jövőben is a szocialista országokkal való gazdasági együttműködésünk, gazdasági kapcsolataink fejlesztése. Ezzel egyidejűleg a nem szocialista országokkal is bővíteni kell kereskedelmi kapcsolatainkat a kölcsönös előnyök szem előtt tartásával. Lehetővé kell tenni, hogy a külföldi piacok erősebb ösztönző hatással legyenek termelésünkre, kereskedelmünkre, gazdasági fejlődésünkre.

Népgazdasági terveinket az ipar és a mezőgazdaság egyidejű, arányos fejlesztésére alapozzuk. Az ipar gyorsabb fejlesztése, súlyának növelése a népgazdaság össztermelésében a jövőben is fontos célunk marad. De az ipar növekedése hazánkban reálisan csak a mezőgazdaság egyidejű fejlesztése mellett lehetséges. A fejlesztési arányok megállapításakor számba kell venni a mezőgazdaság eddigi viszonylagos elmaradását, az ipar és a mezőgazdaság kölcsönhatását, valamint termékeik exportképességét.

Szocialista rendszerünkben a termelés fejlesztésének végső célja a dolgozók életszínvonalának, élet- és munkakörülményeinek rendszeres javítása. Gazdaságpolitikánk fontos elve a lakosság jelenlegi foglalkoztatottsági színvonalának jövőbeni fenntartása és a dolgozók munkához való jogának biztosítása, számolva azzal, hogy ez a jövőben csakis a vállalatok és ágazatok közötti – a termelés kívánatos szerkezeti módosulásával összefüggő – számottevőbb munkaerőmozgás és átcsoportosítás mellett lehetséges. Az ebből eredő átmeneti problémákat a szocialista államnak egyrészt az átképzés és átcsoportosítás szervezett megvalósításával, másrészt megfelelő szociálpolitikai intézkedésekkel kell áthidalnia. Az életszínvonal emelését a jövőben – a munka szerinti elosztás elvének megfelelően – jobban hozzá kell kapcsolni a munkateljesítményekhez és a munka eredményességéhez. A fogyasztással kapcsolatban nyújtott állami kedvezményeket a jelenleginél szűkebb térre kell szorítani, és csak tudatos szociálpolitikai elvek és elhatározások alapján szabad érvényesíteni.

A gazdaságpolitika fenti fő irányelveit figyelembe véve kell megreformálni a gazdaságirányítás rendszerét, és kidolgozni a népgazdasági tervek keretében a konkrét gazdaságpolitikát, következetesen törekedve arra, hogy a gazdaságpolitika és a gazdasági mechanizmus összhangban legyen, utóbbi megfelelően elősegítse a gazdaságpolitika érvényre juttatását.

A gazdasági mechanizmus reformja nagy jelentőségű össztársadalmi feladat, hosszú időre szóló fejlődési folyamat kezdete. Megvalósíthatóvá teszi termelőerőink fejlettsége, a gazdasági és műszaki vezetők széles rétegeinek növekvő képzettsége és tapasztalata, a mind általánosabbá váló felismerés, hogy most már új módon kell dolgozni, végül a párt elhatározása és akarata.

A reform megvalósítása bizonyos kérdések új módon való megközelítését kívánja a gazdasági vezetők széles rétegétől. Megkívánja a termelés, a műszaki haladás, a gazdaságosság, a piac problémáinak együttes ismeretét és átgondolását, továbbá az általános politika és gazdaságpolitika megértését és követését a mindennapi munkában. Vagyis olyan gondolkodást kíván, amely megfelel a szocializmus gyorsan fejlődő követelményeinek. Emellett az eredményes munkához, a reform sikeréhez az is szükséges, hogy a dolgozók széles rétegei nagyobb tájékozottságra és jártasságra tegyenek szert a közgazdasági kérdésekben.

A reform hatalmas jelentőségű programjának megvalósítására harcba hívunk minden kommunistát, mindazokat, akik a szocializmus zászlaja alatt hajlandók teljes szívvel harcolni a munkások, a parasztok, az értelmiségiek és minden dolgozó ember jobb jövőjéért, szocialista hazánk erősödéséért és fejlődéséért.

II
A REFORM ALAPVONÁSAI

1. A TERVSZERŰ KÖZPONTI IRÁNYÍTÁS ÉS A PIAC AKTÍV SZEREPÉNEK SZERVES ÖSSZEKAPCSOLÁSA

A termelési eszközök társadalmi tulajdonán alapuló szocialista tervgazdasági rendszer lehetőséget ad arra, hogy a társadalom a leghatékonyabban használja fel és fejlessze erőforrásait szükségletei mind jobb kielégítése céljából. Gazdasági mechanizmusunk reformjának célja, hogy az eddiginél jobban valósággá változtassa ezt a lehetőséget, hatékonyabbá tegye szocialista gazdaságunk tervszerű központi irányítását és egész működését, kibontakoztassa a szocialista tervgazdálkodás előnyeit.

A termelőerők elért fejlettségi szintje, a szocialista termelési viszonyok megszilárdulása, a népgazdaság intenzív jellegű fejlesztésére való következetesebb áttérés szükségessége, a műszaki haladás meggyorsult üteme, népgazdaságunk olyan sajátosságai, mint a nagyfokú ráutaltság a nemzetközi munkamegosztásra és a mezőgazdaság jelentős szerepe, végül, de nem utolsósorban pártunk gazdaságfejlesztési (gazdaságpolitikai) célkitűzéseinek megvalósítása – meghatározott követelményeket támasztanak a gazdasági mechanizmus reformjával szemben. A szocialista gazdaság működésének olyan mechanizmusát kell kialakítanunk, amely elősegíti

– a népgazdaság kiegyensúlyozott és gyors ütemű fejlődését;

– a gazdasági tevékenység hatékonyságának növelését: az ésszerű takarékoskodást a folyó ráfordításokkal és a lekötött eszközökkel, a műszaki fejlődés meggyorsítását, a gyártmányok korszerűségének, minőségének és választékának javítását, a termelés rugalmas alkalmazkodását a változó körülményekhez, ezen belül a gyorsan változó kereslethez;

– a nemzetközi munkamegosztásból fakadó előnyök kihasználását.

E célok elérése végett gazdasági mechanizmusunknak biztosítani kell:

– a gazdasági döntéseknek az informáltság és az érdek szempontjából a legmegfelelőbb szinteken történő megvalósulását, tehát az ország fejlődésének alapvető kérdéseiben központi döntések érvényesülését, a tervszerű központi irányítás nagyobb hatékonyságát;

– a vállalatok önállóságát, kezdeményezését és kockázatvállalását, tehát a vállalkozó kedvet és lehetőséget, a vállalati érdek összehangolását a társadalmi érdekkel, ez utóbbi kialakításában és megvalósításában kellő szerepet juttatva a vállalati érdekek ütközésének is;

– a dolgozó emberek kezdeményezésének fejlődését, tevékeny részvételüket a gazdasági folyamatok irányításában és ellenőrzésében, uralmuk megerősítését a dolgokon és saját társadalmi viszonyaikon.

Ezeknek a követelményeknek az érvényre juttatása a népgazdaság fejlettségének jelenlegi fokán és helyzetében mindenekelőtt azt kívánja meg, hogy gazdasági mechanizmusunkban tágabb érvényesülési teret, aktívabb szerepet kapjanak a szocialista gazdaságban szükségképpen létező, e gazdaság jellemző vonásaihoz tartozó áruviszonyok s ezek kategóriái: a piac, a pénz, az árak, a jövedelmezőség, a hitel stb.

Jelenlegi gazdaságirányítási rendszerünk – bár 1957 óta sok tekintetben fejlődött – még mindig azon alapul, hogy az éves népgazdasági tervet a minisztériumokon és középirányító szerveken keresztül kötelező tervutasítások (tervmutatószámok) formájában „lebontják" a vállalatokra. E kötelező mutatószámok egyfelől feladatokat írnak elő (a termelésre, a termékek elosztására, a jövedelmezőségre stb. vonatkozóan), másfelől limitálják a felhasználható eszközöket (munkaerőt, bért, anyagot, importot, beruházást).

Az állami vállalatok tevékenységének ez a főként tervutasításokkal történő szabályozása erősen korlátozza az áruviszonyok aktív szerepét, a piac működését, a piaci impulzusok hatását. A vállalatok tekintetében az áruviszonyok olyan kategóriái, mint az ár, az önköltség, a nyereség túlnyomórészt csak mérőszámokként funkcionálnak, amelyek egyfelől a ráfordítások és eredmények különböző naturális elemeinek összesítésére (aggregálására), másfelől a kötelező tervutasítások számszerű kifejezésére és teljesítésük ellenőrzésére szolgálnak. A vállalatok között a termékek zöme csak a központi tervutasítások által előírt pályán mozoghat, s a vállalatok nem változtathatják szabadon termelésük struktúráját és termelési módszereiket a keresletnek, az áraknak és a jövedelmezőségnek megfelelően.

Tapasztalataink egyértelműen bizonyítják (s ezt kimutatta eddigi gazdasági mechanizmusunk alapos kritikai elemzése), hogy a tervlebontásos irányítási módszer és az áruviszonyok aktív szerepének ezzel együttjáró erős korlátozása fékezi fejlődésünket, jelentős gazdasági veszteségek és nehézségek okozója. Akadályozza a vállalatokat a termelési tényezők gazdaságos felhasználásában, kombinációjában, termelésüknek a változó szükségletekhez (a kereslethez) való idomulásában, kiváltja a vállalati tartalékok eltitkolására, a túlzott mértékű eszközigénylésre irányuló tendenciát, gátolja a gazdálkodás folyamatosságát, a műszaki fejlődést, elszoktat a kezdeményezéstől és a felelősségvállalástól.

A tervutasításos rendszert – az éves népgazdasági terv lebontását a minisztériumokon keresztül a vállalatokra – tehát meg kell szüntetnünk. A vállalatok maguk készítsék el terveiket, amelyek saját munkaprogramjaik, s ezeket nem is kell jóváhagyatni. Ugyanakkor viszont ki kell bontakoztatnunk az áruviszonyok, a piac aktív szerepét. Az eladók és vevők közötti árukapcsolatoknak, a piaci mechanizmusnak a felhasználása megszabadítja a központi tervezést a milliónyi – méghozzá folyton változó – részfolyamat és összefüggés számbavételének megoldhatatlan feladatától. Kibontakoztatja a vállalatok kezdeményezését, ösztönzi és kényszeríti őket arra, hogy célszerűen válasszák meg és használják fel a különböző gazdasági erőforrásokat, hogy kielégítsék vevőik igényeit (a keresletet), s új igényeket is ébresszenek, hogy fejlesszék termelési módszereiket és termékeiket. A piaci mechanizmus felhasználása rugalmasabbá, hatékonyabbá teszi a szocialista tervgazdálkodást, elősegíti a termelés és a szükségletek közötti kedvező kölcsönhatás kibontakozását.

Gazdasági mechanizmusunk reformjának alapvető vonása tehát a népgazdaság tervszerű központi irányításának és az áruviszonyoknak, a piac aktív szerepének szerves összekapcsolása a termelési eszközök szocialista tulajdona alapján.

E szerves kapcsolat megteremtése azt jelenti, hogy egyfelől a népgazdasági tervekben továbbra is központilag döntjük el a gazdaságfejlesztés fő célkitűzéseit és fő arányait, s megfelelő eszközök kombinációjával az eddiginél hatékonyabban biztosítjuk ezek megvalósulását, másfelől a szocialista gazdaság összmechanizmusában tág teret biztosítunk a piaci mechanizmus működésének, vagyis a kereslet–kínálat–árak közvetlenül érvényesülő kölcsönhatásának, tehát az eladók és vevők közötti valóságos árukapcsolatnak. Ezzel a gazdasági döntések nagy része a vállalatok hatáskörébe kerül, megnövekszik tehát a decentralizált döntések köre. A szerves egységen belül a piac természetesen nem lehet valamiféle magárahagyott, szabadversenyes piac. Csak olyan piac lehet, amelynek működési feltételeit és szabályait a népgazdasági tervben összehangolt központi döntések határozzák meg, amely úgy szabályoz, hogy ő maga is központilag szabályozva, irányítva van, s ezáltal elősegíti a megalapozott népgazdasági tervek megvalósulását. Viszont a decentralizált döntések (a piaci folyamatok) vissza is hatnak a népgazdasági tervre: formálják azt és ellenőrzést gyakorolnak felette. A piaci folyamatok el is térhetnek a tervtől, s ha ez a népgazdaság szempontjából kedvezőbb, s a terv fő arányainak megvalósulását nem zavarja, nem kell a szabályozó eszközökkel az eredeti tervcélkitűzések megvalósulását erőltetni. Az új gazdasági mechanizmusban tehát a piac a szocialista állam által szabályozott, szervezett piac. Ehhez olyan rugalmas árrendszer tartozik, amelyben az árak alakulásában kifejezésre jutnak a termékek termelésének költségei, a piac értékítéletei s a társadalmi preferenciák (gazdaságpolitikai előnyben részesítések).

A piaci szabályozó mechanizmust nem szabad idealizálni. Utólagosan, ingadozásokkal, tehát veszteségekkel szabályoz. Alkalmatlan a szocialista népgazdaság nagy növekedési és fejlesztési problémáinak a helyes megoldására. Ezeket tehát nem szabad alávetni a piac szabályozó mechanizmusának. De a termelőerők fejlettségének adott fokán (beleértve a tervezés és irányítás technikájának színvonalát is) mégis objektív szükségszerűség a piaci mechanizmus tágkörű felhasználása, mert fogyatékosságai ellenére a gazdasági hatékonyság nagyobb fokát biztosítja, mint a gazdasági folyamatok részletekbe menő központi utasításos szabályozása. A népgazdaságot nem lehet úgy irányítani, mintha az egyetlen hatalmas vállalat volna, amelyen belül csekély önállóságú vállalati részlegek működnek. A központi tervszerű irányítás és a piac szerves összekapcsolása a termelési eszközök szocialista (döntő részben állami) tulajdona alapján lehetővé teszi, hogy kialakítsuk a központi és decentralizált döntések körének ésszerű megosztását, biztosítva azt, hogy központilag történjék döntés a népgazdaság fejlődése szempontjából alapvető fontosságú kérdésekben, amelyek átfogó tájékozottságot és a részérdekeken való felülemelkedést igényelnek, viszont a vállalati döntések szférájába kerüljenek mindazok a kérdések, amelyek jobban ítélhetők meg a vállalatok szintjén. Ez azért válik lehetségessé, mert a szóban forgó döntési szférában – a szabályozott piac működése folytán – a vállalati érdek nagyrészt összhangba kerül a társadalmi érdekkel, illetve a vállalati érdekek ütközőjének eredője a társadalmi érdek irányába mutat.

A központi tervszerű irányítás szerves összekapcsolása az áruviszonyok, a piac aktív szerepével egyfelől feltételezi a népgazdaság kiegyensúlyozott növekedését, másfelől elősegíti annak megvalósítását.

A mechanizmus-reform jellegének meghatározásánál nem indulhatunk ki abból, hogy a termékek egy részénél a krónikus hiányt megváltoztathatatlan adottságnak tekintjük, s ehhez alkalmazkodunk. Ellenkezőleg, abból indokolt kiindulnunk, hogy népgazdaságunk ismeretes egyensúlyzavarait, a hiányokat (és a helyenkénti feleslegeket) jórészt a jelenlegi gazdasági mechanizmus okozza, s az új mechanizmus lehetővé teszi ezek kiküszöbölését azáltal, hogy egyrészt a keresletet (elsősorban a termelési eszközökét) ésszerűbb korlátok közé szorítja, másrészt – és ez a leglényegesebb – olyan tartalékokat mozgósít népgazdaságunkban, amelyek jelenleg nem hozhatók eléggé felszínre. Ilyen főbb tartalékok a termelés rugalmasabb alkalmazkodása a kereslet struktúrájához, a munkaerő jobb hasznosítása és a munkatermelékenység növelése, a beruházások hatékonyságának fokozása, az anyaggal való ésszerű takarékoskodás, az export struktúrájának javítása és volumenének növelése, általában a nemzetközi munkamegosztásból fakadó előnyök jobb kihasználása. Az egyensúlyzavarok kiküszöbölése természetesen nem kizárólag a gazdasági mechanizmuson, hanem a gazdasági terv célkitűzésein, a tervezett népgazdasági arányokon is múlik. Reális ötéves tervre van szükségünk, amely kerüli a feszítettséget, s megfelelő alapot igyekszik biztosítani az új mechanizmus működésének kibontakozásához. Ezek a követelmények megfelelnek gazdasági fejlődésünk általános szükségleteinek.

2. A KÖZPONTI ÁLLAMI IRÁNYÍTÁS MÓDJA

Népgazdaságunk központi tervszerű irányítását a szocialista állam végzi, támaszkodva a termelési eszközök szocialista (döntő részben állami) tulajdonára. E központi irányítás alapját a népgazdasági tervek képezik.

Az új gazdasági mechanizmusban a népgazdasági tervezés alapvető feladata olyan tervek kidolgozása, amelyek – a szocialista állam gazdaságpolitikáját kifejezve és konkretizálva – meghatározzák a gazdaságfejlesztés fő céljait, a gazdasági növekedés lehető legkedvezőbb egyensúlyt biztosító fő arányait, s megfelelő alapot adnak a megvalósítást szolgáló gazdasági eszközök koordinált alkalmazására. A tervek készítése során tehát koncentrálni kell a figyelmet az alapvető népgazdasági (makroökonómiai) összefüggésekre és arányokra, a népgazdaság fejlődésének valóban központilag eldöntendő nagy kérdéseire. Emellett a tervezés szerves részévé kell tenni az irányítás gazdasági eszközeinek megtervezését is.

A népgazdasági tervezés ilyen felfogásából következik, hogy az új gazdasági mechanizmusban a tervező munka súlya a távlati (hosszú- és középtávú) tervekre helyeződik át. Különösen fontos szerephez jut a középtávú (ötéves) terv, mert ebben a népgazdaságfejlesztési döntések már eléggé konkretizálhatók, s ugyanakkor a döntések jelentős részénél a szabadság még elég nagy. A gazdasági irányító eszközök alkalmazása is részben a középtávú tervekhez kapcsolódik. Az ötéves tervek számára viszont a hosszú távú terv szolgál szükséges alapul. A rövid távú (éves) terv a kormány összehangolt operatív intézkedéseinek terve lesz, s jórészt olyan gazdasági folyamatok befolyásolására irányul, amelyeknek szabályozását alapvetően a piaci mechanizmusra támaszkodva akarjuk megoldani.

A népgazdasági tervezésnek ez a szerepe megköveteli a tervező munka magasabb színvonalra való emelését, a tervek tudományos megalapozottságának fokozását. Ez főképp a következőket jelenti:

– a tudományos, műszaki és gazdasági fejlődés fő tendenciáinak, haladó irányzatainak, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok várható fejlődésének alaposabb, mélyebb feltárását és értékelését;

– a távlati tervek belső összhangjának fejlesztését, ezen belül az értékbeni és természetbeni folyamatok összhangjának biztosítását;

– a döntésre alkalmas tervváltozatok kidolgozását és a leghatékonyabb változat kiválasztását szolgáló módszerek fejlesztését, alkalmazását;

– a tartalékképzés kívánatos formáinak és mértékének tudományos meghatározását;

– a gazdasági irányító eszközök hatásainak tudományos vizsgálatát és az eszközök mennyiségi változtatásától várható eredmények felmérését;

– a népgazdasági tervezés információ-igényének kidolgozását, az információáramlás tudományos megszervezését, az adatfeldolgozás és a különféle számítások gépesítését;

– a korszerű matematikai módszerek és az ezeket felhasználó tervezési eljárások fokozott felhasználását a tervezői munkában;

– a kiváló szakemberek széles körének változatos formákban (például szakértő-tanácsadó testületek formájában) történő bevonását a tervek kidolgozásába.

Az új gazdasági mechanizmus alapvető sajátossága – a tervszerű központi irányítás és a piac aktív szerepének szerves összekapcsolása – mindenekelőtt abban jut kifejezésre, hogy a szocialista állam a népgazdasági tervek megvalósulását – tágabban: a gazdasági folyamatok központi szabályozását – nem a tervlebontás módszerével, hanem az áruviszonyok adta lehetőségek kihasználásával, vagyis főként gazdasági eszközökkel biztosítja. Ilyen gazdasági eszközök a vállalati jövedelem részbeni állami elvonására és a vállalatnál hagyott jövedelem felhasználására vonatkozó szabályok, a különféle adók, az állami költségvetés meghatározott célokra irányuló kiadásai, a hitelnyújtás feltételeinek szabályozása és a szelektív hitelpolitika, a bérek és az árak állami szabályozása, a valutaárfolyamok, a devizaszorzók megszabása, valamint a devizagazdálkodásra, az export- és importtevékenységre vonatkozó szabályok stb.

Az irányítás (szabályozás) gazdasági eszközeinek és alkalmazási szabályainak a fő funkciója, hogy helyes támpontokat nyújtsanak a vállalati döntésekhez, s ezáltal kedvező feltételeket teremtsenek a vállalati és társadalmi érdek összhangjának kialakulásához, ahhoz, hogy a szabályozott piaci viszonyok között működő vállalatok a megfelelő irányú gazdasági nyomás és ösztönzés hatására a társadalmi érdeknek megfelelően cselekedjenek. E szabályok egy részét (például a vállalati jövedelmekből történő bizonyos befizetések mértékét) hosszabb időre előre kell megszabni, hogy ezek viszonylag stabil gazdálkodási feltételekként érvényesüljenek a vállalatok számára, amelyek alapján megtervezhetik gazdálkodásukat és élvezhetik eredményes munkájuk, fejlődésük gyümölcsét. Ezeket a szabályokat úgy kell megállapítani, hogy a középtávú (ötéves) népgazdasági terv fő célkitűzéseinek és fő arányainak a megvalósulását szolgálják. Más részüknek (például a hitelnyújtási feltételeknek) viszont rugalmasan kell reagálniuk a gazdasági helyzet alakulására, s lehetővé kell tenniük a gazdaságirányító szervek számára a manőverezést. Mindenképpen igyekezni kell elkerülni a gazdasági eszközök alkalmazásában a nagymértékű, ugrásszerű változásokat.

A gazdaságirányító állami szerveknek meg kell tanulniuk bánni ezekkel a gazdasági eszközökkel, vagyis jobban meg kell ismerniük a gazdasági folyamatok belső összefüggéseit, hogy megfelelően számbavehessék intézkedéseik várható hatásait. A gazdasági eszközökkel történő központi állami irányítás természetesen nem lehet olyan részletekbe menő, mint amilyen az irányítás tervlebontásos módszere. Erre azonban az áruviszonyok aktív szerepének a kibontakozása mellett nincs is szükség. Maga a szabályozott piaci mechanizmus fog gondoskodni – mégpedig az eddiginél jobban – arról, hogy a kínálat strukturálisan igazodjon a kereslethez – tehát hogy kielégítsék a vevők igényeit –, hogy a vállalatok a gazdasági kényszer és ösztönzés hatására takarékosan vegyék igénybe és használják fel a gazdasági erőforrásokat, növeljék a munka termelékenységét, csökkentsék az önköltséget, javítsák termékeik választékát, minőségét, korszerűségét. Viszont a népgazdaság számára alapvető fejlesztési célok és arányok tekintetében a központi állami irányítás a gazdasági eszközök alkalmazásával hatékonyabbá válik, jobban biztosítja a központi akarat érvényre jutását.

A szocialista állam az új gazdasági mechanizmusban is központilag irányítja, hogy a nemzeti jövedelem milyen arányban kerüljön fogyasztásra és felhalmozásra, s rendelkezik is az ehhez szükséges gazdasági szabályozó eszközökkel. Ilyen főbb eszközök az állami vállalatok jövedelmének részbeni elvonására és az otthagyott jövedelem felhasználására vonatkozó szabályok meghatározása, a szövetkezetek és a lakosság adóztatásának szabályai, az állami költségvetés kiadásainak megosztása felhalmozási és fogyasztási célokra, végül a vállalatoknak és a lakosságnak nyújtott hitelek tekintetében követett politika. Ezeknek az igen hatékony eszközöknek az alkalmazásával az állam először is a gazdaságpolitikájának megfelelő keretek között tarthatja a lakosság személyi jövedelmeinek alakulását, az áruk és szolgáltatások iránti összkeresletét, s biztosíthatja, hogy a nemzeti jövedelem növekedésével együtt a személyi jövedelmek is a kívánatos arányban emelkedjenek.

Másodszor a fentebb felsorolt gazdasági eszközök segítségével a szocialista állam hatékonyan irányíthatja a felhalmozást, s ami ezen belül különösen fontos, a beruházásokat. A beruházások részben a társadalmi tiszta jövedelemből, részben az amortizációból valósulnak meg. Központi irányításuk alapvető fontosságú állami feladat, mert nagy hatással vannak a népgazdaság növekedési ütemére és fejlődési irányaira, megváltoztatják a népgazdaság struktúráját, a termelés feltételeit és a piaci viszonyokat.

Jelenlegi gazdasági mechanizmusunk kritikai elemzése kimutatta, hogy a döntések nagyfokú centralizáltsága ellenére a beruházások terén csak kevéssé sikerült érvényesíteni a központi célkitűzéseket, hogy olyan visszatérő problémák és fogyatékosságok mutatkoznak, mint a beruházások nem kielégítő népgazdasági hatékonysága, a kapcsolódások nem kellő figyelembevétele, a kínálatot meghaladó kereslet a beruházási javak iránt és ezáltal a beruházások szétforgácsolódása, a korszerű beruházások háttérbe szorulása az új létesítmények megvalósításával és a meglevők mennyiségi bővítésével szemben.

Az új gazdasági mechanizmus először is lehetőséget biztosít a szocialista állam számára, hogy az irányítás gazdasági eszközeinek alkalmazásával hatékonyan szabályozza a beruházási javak iránti összkeresletet, s egyensúlyt teremtsen és tartson fenn e javak összkereslete és kínálata (termelési kapacitás + importlehetőség) között. Másodszor lehetővé teszi, hogy a beruházások elosztásának (allokációjának) központi tervszerű irányítását az áruviszonyok aktív szerepének felhasználásával az eddiginél ésszerűbben, rugalmasabban valósítsa meg, s ezáltal is növekedjék beruházásaink gazdasági hatékonysága. Az új gazdasági mechanizmusban jelentősen megváltozik a beruházási döntések megoszlása és a beruházások finanszírozása. A népgazdaságilag nagy jelentőségű új termelő létesítmények, az infrastruktúra beruházásai, valamint a nem termelő szféra nagy egyedi vagy esetleg összevontan megjelölt beruházásai továbbra is központilag kerülnek majd eldöntésre, s finanszírozásuk az állami költségvetésből történik. Szinttartó és kisebb fejlesztő beruházásaikat a vállalatok maguk fogják meghatározni és saját eszközeikből (amortizáció, nyereség egy része) finanszírozni. A beruházások jelentős része viszont vállalati nyereségből visszafizetendő bankhitelből fog történni olyképpen, hogy a bank által nyújtandó beruházási hitelek globális összegét s ennek ágazatok (részben célok) közötti megoszlását nagy vonalakban a népgazdasági terv határozza meg, e kereteken belül azonban a bank a hiteleket elsősorban a beruházások reálisan várható jövedelmezősége (vagyis a befektetett álló- és forgóeszközök együttes értékéhez viszonyított évi nyereség) alapján ítéli oda a jelentkező vállalatoknak.

Az állami gazdaságirányítás fontos területe az új mechanizmusban a munkaerőforrások és munkaerő-szükségletek összehangolása, s ezzel a munkaerő-kínálat és kereslet közötti dinamikus egyensúly kialakulásának az elősegítése. Hosszabb távon a munkaerő iránti szükségletet az állam elsősorban a beruházások és a területi fejlesztés irányításával szabályozza. A munkaerőforrások nagyságára és összetételére pedig a tervszerű iskolázással, a gyermeknevelési és háztartási munka támogatásának mértékével és módjával, a jövedelmi arányokkal, a nyugdíj- és a szociális ellátás rendszerével, továbbá területi vonatkozásban a közlekedés, a lakásépítés és a kommunális szolgáltatások fejlesztésének mértékével és módjával gyakorol befolyást. Indokolt, hogy az állam gondoskodjék a csökkent munkaképességű és szociális ellátásra szoruló népesség speciális foglalkoztatásáról és segélyezéséről.

Népgazdaságunkban az állami gazdaságirányítás különösen fontos területe a külkereskedelem: az export és import volumenének, strukturális és relációs összetételének szabályozása. Ennek fő eszköze az új gazdasági mechanizmusban a valutaárfolyamok, devizaszorzók rendszere, a központi devizagazdálkodás, a behozatali és kiviteli engedélyek rendszere, a hazai termelés védelme és az export támogatása vámokkal, szubvenciókkal. A gazdálkodás más területeihez képest a külkereskedelemben az irányítás gazdasági eszközei mellett viszonylag szélesebb körben kell alkalmaznunk közvetlen állami beavatkozást.

Az új gazdasági mechanizmusban a vállalatok tevékenységének főként gazdasági eszközökkel történő állami irányítása valósul meg. A népgazdaság működési rendjének és a társadalmi érdekek érvényesülésének a biztosítása azonban azt is megkívánja, hogy a szocialista állam különböző területeken olyan hatósági szabályokat – engedélyezéseket, tilalmakat, előírásokat – alkalmazzon, amelyek közvetlen hatással vannak a vállalatok gazdasági tevékenységére, a gazdasági folyamatokra.

Ezenkívül – amikor a kívánt cél más eszközökkel nem vagy csak tökéletlenül érhető el – sor kerülhet az állami vállalatoknak adott utasításokra is, vagyis a gazdasági cselekvés közvetlen, egyedi jellegű megszabására.

Az egyes vállalatoknak adott utasítások szükségessé válhatnak például a tudományos és műszaki fejlődés bizonyos problémáinak megoldásában, államközi gazdasági megállapodások teljesítésének biztosításában, honvédelmi feladatok megoldásában, vagy rendkívüli helyzetből fakadó kényszerűség esetén.

3. AZ ÁLLAMI VÁLLALATOK ÖNÁLLÓSÁGA ÉS ANYAGI ÉRDEKELTSÉGE

A központi tervszerű irányítás összekapcsolása a piaci mechanizmus működésével lehetővé teszi és megköveteli a szocialista állami vállalatok önállóságának, döntési hatáskörének, ezzel együtt kezdeményezésének és felelősségének jelentős növelését.

E vállalatok tulajdonosa a szocialista állam. Ez kifejezésre jut a terméktöbblet felhasználása fölötti állami rendelkezésben, a munkadíjazás állami szabályaiban, a vállalatok alapítására, megszüntetésére vonatkozó állami jogok gyakorlásában és egyéb – a tulajdonosi pozícióból történő – beavatkozásokban, abban, hogy a vállalati igazgató az állam megbízottja, állami szervek nevezik ki és mentik fel.

A szocialista állami vállalatokban együttesen kell érvényesíteni az igazgató egyszemélyi felelős vezetését és a dolgozók kollektív részvételét a vállalat ügyeinek intézésében. Ezt a két elvet nem egymást kizáró, hanem egymást kiegészítő elvként kell felfogni szocialista viszonyaink között.

A vállalati önállóság növelése és ilyen értelemben a gazdasági döntések centralizáltságának a csökkentése nem öncél. A szocialista állam mint tulajdonos elvileg korlátlanul rendelkezhet vállalataival, de hogy milyen területen mekkora önállóságot biztosítson vállalatai számára, azt a célszerűség alapján, tehát azon az alapon kell eldönteni, hogy milyen megoldás szolgálja jobban a szocialista tervgazdaság hatékony működését és az alapvető gazdaságpolitikai célok megvalósítását. Éppen ez indokolja, hogy a szocialista vállalat maga dönthessen mindenekelőtt a folyó tevékenységével kapcsolatos (tehát lényegében az egyszerű újratermelés körébe tartozó) kérdésekben, de részben – a központi döntések által viszonylag szorosabban megszabott keretekben és azok által terelve – a fejlesztés és a bővítés kérdéseiben is. Ebben a döntési szférában ugyanis nem nélkülözhető a vállalatok helyzetismerete, kezdeményezése, rugalmas alkalmazkodása a változó körülményekhez. A tapasztalat azt mutatta (s ezt kétséget kizáróan bebizonyította jelenlegi gazdasági mechanizmusunk kritikai elemzése), hogy az egyszerű újratermelés körébe tartozó és a kisebb jelentőségű bővítési, fejlesztési döntések centralizálása, s ezen az alapon a vállalatok gazdasági tevékenységének tervutasításokkal történő szabályozása csökkenti a gazdálkodás hatékonyságát, nehezíti a szükségletek kielégítését, fékezi gazdasági fejlődésünket és jelentős veszteséget okoz.

A vállalati önállóság növekedésének együtt kell járnia azzal, hogy a vállalatok az eddiginél nagyobb mértékben vállaljanak részt a gazdálkodással kapcsolatos – és végső fokon mindig a népgazdaságot terhelő – kockázatból. Elsősorban a folyó termeléssel, a bel- és külkereskedelmi értékesítéssel járó kockázat terhét kell a vállalatokra róni, megfelelő fedezetet biztosítva – részben a vállalati tartalékalap létrehozásával – a kockázat vállalására.

A vállalatok megfelelő – a döntések fenti szférájára kiterjedő – önállósága csak akkor valósítható meg, ha a vállalatok olyan gazdasági viszonyok (körülmények) között működnek, amelyek a társadalmi érdekeknek megfelelő cselekvésre ösztönzik és kényszerítik őket. Ilyen gazdasági viszonyokat alakít ki az új gazdasági mechanizmusban a szocialista állam a szabályozott piac formájában, az irányítás gazdasági eszközeinek alkalmazásával.

Ilyen körülmények között lehetővé és szükségessé válik, hogy a szocialista állami vállalatok gazdasági tevékenységének fő iránytűje és mércéje a nyereség (hosszú távú) alakulása legyen. A nyereség összefoglalóan tükrözheti a vállalat ráfordítása és eredménye közötti viszony alakulását, mégpedig a piac által társadalmilag értékelve, ellenőrizve, tehát szintetikus mutatója a vállalati tevékenységnek. A szocialista termelés társadalmi célja természetesen nem lehet a nyereség, hanem csak a társadalmi szükségletek mind jobb kielégítése. De lehetséges és szükséges megteremteni a szocialista gazdaság olyan mechanizmusát, amelyben a vállalatok törekvése nyereségük tömegének növelésére – ez a vállalati cél – hatékony eszközzé válik a társadalmi cél elérésében, a szükségletek lehető legjobb kielégítésében.

A nyereség az új gazdasági mechanizmusban akkor töltheti be a szerepét, ha az állami vállalatok anyagi érdekeltségét a nyereség alakulásához kapcsoljuk. Olyan helyzetet kell tehát teremteni, hogy a vállalat fejlődési lehetősége függjön a nyereség alakulásától, s ez utóbbi jelentős befolyást gyakoroljon a vállalat dolgozóinak személyi jövedelmére is.

Az új mechanizmusban a vállalat bizonyos előre – lehetőleg hosszabb időre – meghatározott mértékű befizetéseket eszközöl nyereségéből az állami költségvetésbe. A nála maradó nyereséget különböző célokra használhatja fel: vállalatfejlesztésre, tartalékalap feltöltésére, szociális, kulturális célokra, a dolgozók személyi jövedelmének kiegészítésére. A nyereség felhasználásának a különböző célok közötti megosztását központilag szabályozni kell, nehogy a személyi jövedelmek indokolatlan mérvű növekedése következzék be a vállalatfejlesztés és tartalékolás rovására.

Népgazdaságunk jelenlegi helyzetében a fejlődés nagy tartaléka a vállalati dolgozók munkaerejének, munkaképességének jobb hasznosítása, aminek egyik feltétele, hogy lényegesen jobb munkával lényegesen többet lehessen keresni. Ennek eléréséhez azonban egyrészt megfelelő önállóságot kell biztosítani a vállalatok (azok vezetői) számára a munkadíjazás terén is, másrészt kapcsolatba kell hozni a munkadíjazás mértékét (a személyi jövedelmeket) a vállalati tevékenység eredményességével. A vállalat jó vagy rossz munkája nagyrészt a vezetésen múlik, de függ a vállalati kollektíva összefogásától, együttműködésétől is. Ezért olyan rendszert kell kialakítani, amelyben az összes dolgozók keresete függ a vállalati nyereség alakulásától, lényegesen nagyobb mértékben azonban a vezetők személyi jövedelme, figyelembe véve azt a különböző mértéket, amelyben tevékenységük az egész vállalat működésére hatással van. A vállalatok a nyereség növelése esetén részben nagyobb nyereségrészesedést biztosíthassanak dolgozóiknak, részben legyen lehetőségük a bérek színvonalának emelésére, ha ez az anyagi ösztönzés miatt szükségesnek mutatkozik. A vállalati dolgozók széles tömegének anyagi ösztönzése továbbra is alapvetően a bérek révén valósuljon meg, de számottevően növelni kell a nyereségből különböző formákban történő részesedésüket. A megfelelő népgazdasági arányt a személyi jövedelem és a társadalmi tiszta jövedelem alakulása s ezzel a személyi reáljövedelem és a munkatermelékenység alakulása közt a vállalati jövedelem elvonására és felhasználására vonatkozó szabályok rendszerével kell és lehet biztosítani. Emellett a bérarányok befolyásolása végett az egyes szakmák, munkakörök, munkaköri csoportok számára továbbra is indokolt az alsó és felső (–tól-ig) bérhatárokat központilag megszabni, ügyelve arra, hogy ez a szabályozás ne nivelláljon és adjon kellő mozgási szabadságot a vállalatok vezetői számára.

A vállalati nyereség és a fejlesztés közötti kapcsolatot úgy kell értelmezni, hogy a fejlesztés mértéke függjön az elért, illetve a jövőben elérhető nyereség mértékétől. Ez azáltal valósul meg, hogy egyrészt a vállalat az elért nyereségének egy részét fejlesztésre (álló- és forgóalap-növelésre) fordíthatja, másrészt a bank – a népgazdasági terv által nagy vonalakban meghatározott ágazati, esetleg bizonyos átfogó célokra megjelölt kereteken belül – a beruházási hiteleket elsősorban a beruházás várható jövedelmezősége alapján ítéli oda. Az új gazdasági mechanizmus kibontakozásával – mintegy a mechanizmus önfejlődéseként – növekedni fog a vállalatok eltérő rentabilitásának szerepe mind a vállalatfejlesztési alapok képződésében, mind a beruházási bankhitelek nyújtásában.

4. VERSENY ES MONOPÓLIUMOK

Az új gazdasági mechanizmus fontos vonása, hogy teret enged a szocialista vállalatok gazdasági versenyének, illetve versenyre készteti őket a piacon. Ez a verseny természetesen csak korlátozott lehet. Korlátozza a termelőerők fejlettségi színvonala (a termelés és forgalmazás koncentrációja és specializációja), valamint népgazdaságunk szocialista jellege, tervszerű irányítása. E korlátozott versenynek azonban nagy a jelentősége a vállalati kezdeményezés kibontakoztatása, a gazdasági hatékonyság növelése, a műszaki fejlődés, a vevők igényeinek jobb kielégítése szempontjából.

Az ipar számos területén (ágában) a termelés koncentrációjának, specializációjának, tömegszerűségének előnyei célszerűvé teszik olyan nagyvállalatok (vagy vállalati egyesülések, trösztök) létrehozását, amelyek – különösen kis ország esetében – szervezetileg monopolhelyzetben vannak, vagyis az adott termékeknek lényegében kizárólagos termelői az országban. A szocialista államnak elő kell mozdítania ezt a haladó jellegű folyamatot, ügyelve arra, hogy ne önkényesen, hanem a gazdasági fejlődés objektív törvényei szerint járjon el, ne teremtsen (bizonyos speciális kivételektől eltekintve) hatóságilag biztosított kizárólagosságot és ne adjon vállalatoknak hatósági jogkört más vállalatokkal szemben. A vállalat szervezetileg monopolista helyzete azonban a gazdaság szempontjából hátrányokkal is járhat, amennyiben elkényelmesedésre, a műszaki fejlesztés elhanyagolására, a vevők kiszolgáltatottságára, árfelhajtó törekvések érvényesülésére vezethet. A gazdasági mechanizmus reformjánál tehát törekedni kell mindazoknak az eszközöknek, versenyformáknak a biztosítására, amelyekkel e hátrányok kiküszöbölhetők vagy legalábbis erősen csökkenthetők. Ilyenek az adott keresletet valamelyest meghaladó kínálati lehetőség, a kereskedelmi árukészlet megfelelő színvonala, az egymást helyettesítő belföldi termékek közötti verseny, az importáruk potenciális és valóságos versenye, továbbá az a verseny, amellyel a belföldön monopolhelyzetben levő vállalatnak – termékei exportja esetén – a külső piacokon kell megküzdenie. Emellett a szocialista államnak, sőt a társadalomnak is fokozott ellenőrzést kell gyakorolnia a monopolhelyzetben levő vállalatok (és trösztök) fölött.

A feldolgozó ipar sok ágában viszont a szükségletek egyedibb jellege, a szükséges rugalmasság, a gyártmányok gyors cserélődése és más okok folytán a közepes, sőt esetleg a kis vállalatok is előnyösebben működhetnek, mint a nagyvállalatok. Hasonló a helyzet a szolgáltatások széles területén is. Itt tehát nem indokolt monopolhelyzetben levő vállalatokat létrehozni. A gazdasági tevékenységnek ezen a területén az új mechanizmusnak elő kell segítenie a verseny kibontakozását a szocialista vállalatok, az állami és szövetkezeti vállalatok között, elkerülve a szövetkezetek hátrányos megkülönböztetését.

Ugyancsak szélesebb teret kell biztosítani a belkereskedelemben a különböző vállalatok és üzletek közötti versenynek. (Különböző állami vállalatok, szövetkezetek boltjai, termelővállalatok mintaboltjai, piaci termelői és magánkereskedelem.) Ahol az iparban monopolhelyzetben levő vállalat működik, ott sem indokolt kereskedelmi monopóliumot szembeállítani vele.

A verseny és a monopóliumok problémáját tehát az új gazdasági mechanizmusban a különböző jellegű gazdasági tevékenységek szerint differenciáltan, az előnyök és hátrányok gondos mérlegelése alapján kell megoldani.

5. A BELSŐ ÉS KÜLSO PIAC KAPCSOLATA

A mechanizmusreform alapvonásainak kialakításánál nagy súllyal esik latba az a körülmény, hogy hazánk – adottságai folytán – erősen rá van utalva a nemzetközi munkamegosztásban való részvételre. Ez jut kifejezésre abban, hogy exportunk nagysága a nemzeti jövedelem nagyságának körülbelül 35 százalékát teszi ki.

Jelenlegi gazdasági mechanizmusunk egyik legnagyobb fogyatékossága, hogy sok tekintetben gátolja a nemzetközi munkamegosztás, a külkereskedelem előnyeinek kihasználását. A nemzeti jövedelemhez képest is növekvő volumenű külkereskedelmünk nem hozta meg azokat az eredményeket, amelyeket a nemzetközi munkamegosztástól az ország remélhetett: az export gazdaságosságának javulását, az importszükségletek zavartalan kielégítését a mérlegegyensúly fenntartásával. Ennek egyik fontos oka az, hogy a tervutasításos irányítási módszer, a belföldi áraknak a külföldi áraktól való elszakítása, illetve az árkiegyenlítési rendszer elszigeteli a termelő vállalatokat és a belső piacot a külső piactól.

Az új gazdasági mechanizmus meg fogja szüntetni ezt az elszigeteltséget. Biztosítja, hogy a külkereskedelmi árak és a hazai termelési költségek viszonya erőteljes hatást gyakoroljon a hazai termelés, az export és az import struktúrájának népgazdasági szempontból előnyös fejlődésére, hogy ezáltal kialakuljon a belső piac ésszerű, az ország gazdasági fejlődése számára előnyös kapcsolata a külső piacokkal. Csökkenteni fogja a hazai termelés melegágyi védettségét, s elősegíti a védettség következtében mutatkozó elkényelmesedési tendenciának a felszámolását. Fokozza a külső piaci impulzusok hatását a termelő vállalatok tevékenységére és e vállalatok mozgási terét a külső piacokon. A külkereskedelemnek olyan tényezővé kell válnia, amely az eddiginél sokkal jobban meggyorsítja a termelés előrehaladó specializálódását, műszaki fejlődését, a társadalmi munka termelékenységének növekedését.

Ebbe az irányba fognak hatni az új gazdasági mechanizmus következő elemei:

– Egységes devizaszorzók érvényesítése az exportban elért és az importért fizetett külföldi áraknak forintra való átszámításánál, s ezáltal a külkereskedelmi árak közvetlen hatása a termelő- és külkereskedelmi tevékenységet végző vállalatok jövedelmére. Az egységes devizaszorzók nagyságának olyan megszabása, hogy ösztönözzenek a gazdaságos exportra és az importtal való takarékos gazdálkodásra, és hassanak az egyensúly irányába.

– Az exportból fakadó nyereségnek a vállalati nyereség szerves részeként való kezelése. A nyereséggel exportáló vállalatok hatékony anyagi érdekeltsége jövedelmező exportjuk gyors növelésében, s a vállalati saját eszközökből és bankhitelből megvalósítható beruházások mértékének erőteljes függése az exportnyereségtől. A szelektív és fokozatosan csökkenő exporttámogatási rendszer, amely biztosítja az export szükséges volumenét és hozzájárul összetételének javításához is.

– A szabadabb importgazdálkodás és a gazdasági szabályozó eszközök erőteljes alkalmazása az importtal való ésszerű takarékoskodás előmozdítására.

– A termelési, külkereskedelmi és belkereskedelmi tevékenység helyenként erőltetett szervezeti elkülönültségének a megszüntetése.

Hazai termelésünket és a belső piacot természetesen nem szabad kiszolgáltatni a világpiaci erők játékának, s a külkereskedelmi tevékenységnek is bele kell illeszkedni a népgazdaság tervszerűen irányított fejlődésének összfolyamatába. Az új gazdasági mechanizmusnak tehát a már említett eszközökkel biztosítania kell a külkereskedelmi forgalom hatékony központi irányítását a külkereskedelmi tervek alapján.

Fontos, hogy az új gazdasági mechanizmus elősegítse hazánk és a többi szocialista ország közötti gazdasági együttműködés fokozott kibontakozását. A szocialista nemzetközi munkamegosztás fejlődése nagy előnyökkel jár az egész szocialista tábor és ezen belül Magyarország számára. A szocialista országokból kedvező feltételek mellett vásárolhatunk számunkra nélkülözhetetlen árukat, s ugyanakkor ezek az országok előnyös és stabil piacai is termékeinknek. Gazdasági mechanizmusunk reformjával olyan feltételeket kell teremtenünk, hogy a KGST-országokkal való gazdasági együttműködés népgazdasági előnyei jobban érzékelhetők legyenek a vállalatok számára is, hogy maguk a vállalatok még inkább kezdeményezzék a gazdasági kapcsolatok szélesedését. A népgazdasági és a vállalati érdek egybeesésének megteremtésével együtt mind nagyobb szerepet kell juttatni a vállalatoknak a megegyezések előkészítésében és megvalósításában. Párt- és állami szerveinknek viszont arra kell törekedniük, hogy az együttműködés módszerei és formái tovább fejlődjenek a magasabb követelményeknek megfelelően.

III

A NÉPGAZDASÁGI TERVEZÉS

Az új gazdasági mechanizmusban a népgazdasági tervezés feladata a gazdaságfejlesztés legkedvezőbb, a gazdaság gyors növekedését és egyensúlyát biztosító fő arányainak a megtervezése, valamint a megvalósítást szolgáló irányítási eszközök koordinált alkalmazásának a biztosítása. A népgazdasági tervek kidolgozásában koncentrálni kell a figyelmet az alapvető népgazdasági (makroökonómiai) összefüggésekre és arányokra, a népgazdaság valóban központilag eldöntendő nagy kérdéseire. A népgazdasági terv kötelező irányvonal a kormány és a gazdaságirányító szervek számára. A népgazdasági tervek megvalósulását az áru- és pénzviszonyok természetének megfelelő módszerekkel, tehát alapvetően az irányítás (szabályozás) gazdasági eszközeinek alkalmazásával biztosítjuk, s megszüntetjük a tervlebontás rendszerét.

A népgazdasági tervezésben szükséges változások másik – az előzővel szorosan összefüggő – fő iránya a távlati tervezés szerepének növelése és a különböző időtartamú tervek közötti kapcsolatok új módon való rendezése. Az irányításban a döntő szerepet a középtávú (ötéves) terveknek kell betölteniük, mert ezekben a népgazdaságfejlesztési döntések már eléggé konkretizálhatók s ugyanakkor a döntések jelentős részének a szabadságfoka még eléggé nagy. A gazdasági szabályozó eszközök meghatározása is főként a középtávú tervekhez kapcsolódik.

Az előbbi változások feltétele és szükségszerű velejárója a népgazdasági tervezés korszerű, tudományos módszereinek fejlesztése, a tervekben foglalt célok és eszközök, valamint a folyamatos irányítás intézkedéseinek szorosabb összehangolása (koordinációja), a tudományos megalapozottság növelése.

A népgazdasági tervek jobb tudományos megalapozásának fontos eleme, hogy a tervek kidolgozása során döntésre alkalmas összehasonlító tervváltozatok készüljenek. Ebben jelentős szerepe lehet a Tervhivatalban folyó munka tudományos jellege erősítésének, a népgazdaságot meghatározott oldalról, de komplexen áttekintő szervek (Pénzügyminisztérium, Külkereskedelmi Minisztérium) önálló javaslatainak, a független tudományos kutatóintézetek tervezésében való aktív részvételének.

A népgazdasági tervezés kialakítandó rendszerére, módszereire a részletesebb elgondolások az alábbiakban foglalhatók össze.

1. A NEPGAZDASÁGI TERVEK EGYSEGES RENDSZERE

A népgazdaság tervszerű állami irányításának feltétele, hogy a párt és az állam vezető szervei

– hosszabb időre előre lássák a legfontosabb társadalmi-gazdasági folyamatok alakulásának fő tendenciáit és kijelöljék – a fejlődés objektíve szükségszerű iránya által meghatározott, de hosszabb távon mégis széles körű cselekvési szabadságot biztosító döntési zónában – a követendő célkitűzéseket;

– néhány évre előre pontosabban is felmérjék a gazdasági fejlődés mértékét és arányait, meghatározzák a központi irányítás feladatait a hosszabb távú célkitűzések irányába mutató, kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés érdekében;

– állandóan intenzív figyelemmel kísérjék a gazdasági élet menetét és rövidebb – a már részleteiben is áttekinthető – időszakra előre meghatározzák azokat az összehangolt intézkedéseket, amelyeket a népgazdaság tervezett irányú és arányú fejlődése az adott időszakban megkövetel.

A tervszerű irányítás e három feltételét egy meghatározott időtartamú népgazdasági terv nem elégítheti ki önmagában, mert a tervszerű gazdasági irányítás igen különböző időtartamú előrelátást követel és a gazdasági folyamatok is ezt különböző mértékben teszik lehetővé és szükségessé. Ezért a különböző időtartamú népgazdasági tervek egységes rendszerére van szükség, amelyek egymást kölcsönösen kiegészítve, összehangoltan biztosítják a különböző hosszúságú időszakokra szükséges előrelátást és cselekvési programot.

A különböző időtartamú tervek egységes rendszerét általában a következő alapvető tervfajták alkotják (rendkívüli körülmények esetén vagy különleges célok érdekében másfajta tervek is szükségessé válhatnak):

– hosszútávú terv – legcélszerűbb időtartama 15 év, bár egyes területeken 20–25 évre szóló számításokat is megkívánhat;

– középtávú terv – amelynek az eddigi gyakorlatban kialakult ötéves szakaszosságát célszerű fenntartani; az időszak viszonylagos rövidségéből néhány területen adódó nehézségeket úgy lehet áthidalni, hogy az ötéves tervet egyes vonatkozásokban 6–7 évre szóló számításokkal alapozzuk meg;

– rövid távú terv – amelyet a piaci helyzet változásai (külkereskedelmi okok, a mezőgazdasági terméseredmények, az ötéves tervtől adódó eltérések) miatt szükséges évenként elkészíteni. Az éves tervezést is néhány területen két-három évre szóló perspektívával kell kiegészíteni az operatív irányítás szükségleteinek megfelelően.

A különböző időtartamú tervek csak akkor alkothatnak valóban egységes, összehangolt rendszert, ha a hosszabb időtartamú terv szilárd támpontot biztosít a rövidebb időtartamú terv kidolgozásához, a rövidebb időtartamú terv konkretizálása pedig a hosszabb időtartamú terv megvalósítását szolgálja.

A távlati tervek nem tartalmazhatnak rövidebb időre szabályozandó és természetüknél fogva megalapozatlan részleteket. Ezért bizonyos idő elteltével az eredeti tervidőszak utáni fejlődést határozottabban kell körvonalazni, azaz mintegy meg kell „hosszabbítani" az időben a perspektívát, ezzel egyidejűleg mind a hosszú távú, mind a középtávú terv hipotéziseit, illetve célkitűzéseit időközönként felül kell vizsgálni, és az időközben bekövetkezett fejlődés figyelembevételével szükség esetén helyesbíteni kell.

A hosszú távú terv esetében felmerülhetnek és felmerülnek előre nem látott körülmények, amelyek szükségessé teszik, hogy már a hosszú távú terv második ötéves tervének idején az említett felülvizsgálat mellett a távlati tervszámításokat az eredeti időszakot követő öt évre kiegészítsék. A hosszú távú tervezés tehát „folyamatos" tervezés abban az értelemben, hogy minden középtávú tervnek legalább öt-tízéves perspektívát biztosít.

A középtávú tervet nem lenne helyes minden éves terv készítésekor egy évvel „meghosszabbítani". Helyes viszont, ha a tervidőszak harmadik évében értékelés készül a teljesítés menetéről, az utolsó két évben szükséges változtatásokról, és ez utóbbi előfeltételeként és a következő ötéves terv előkészítéseként kidolgozásra kerül a következő ötéves terv fő vonala.

A különböző időtartamú tervek egységes rendszere tehát nem merev tézisgyűjtemény, hanem eleven, a gazdasági élettel és a mind nagyobb előrelátással együtt fejlődő rendszer, amely mindenkor híven kifejezi a konkrét gazdaságpolitikát, a társadalomnak a jövő gazdasági fejlődésre vonatkozó aktuális tudását és akaratát. Természetesen ez nem zárja ki, sőt feltételezi, hogy a tervidőszakok befejeztével az eredeti célkitűzések teljesítéséről is számot adjunk, értékelve a célkitűzések – a tervek – helyességét is.

A hosszú távú terv célja és tartalma

A hosszú távú terv célja, hogy hosszabb időszakra szóló perspektívát, orientációt biztosítson a középtávon esedékes és hosszú időre ható feladatok meghatározásához. A hosszú távú terv központi kérdése a fejlődés (elsősorban a gazdasági, de igen nagy mértékben az ezzel összefüggő műszaki, társadalmi, politikai, kulturális fejlődés) fő irányainak és ütemének, ebből következően a legfőbb arányok strukturális változási tendenciáinak meghatározása. Ezekben a kérdésekben – amelyek magukban foglalják a műszaki fejlesztési koncepciók főbb javaslatait is – a hosszú távú terv kötelező erejű az abban szereplő irányzatokat tekintve. Az ötéves tervekben módosulhat viszont a konkrét ütem, egyes irányzatok tekintetében, gyorsabb vagy lassúbb fejlődés irányozható elő a népgazdaság helyzete, eszközei figyelembevételével.

A hosszú távú terveknek olyan fő társadalmi-gazdasági folyamatokra vonatkozólag kell becsléseket, illetőleg az objektíve adott határok közötti döntési zónában célkitűzéseket tartalmaznia, mint például

– a tudományos és műszaki fejlődés fő tendenciái és ezek figyelembevétele a népgazdaság fejlesztésében;

– a nemzetközi munkamegosztásban való részvételünk (fejlődés iránya és jellege; az előirányzott strukturális változások) figyelembe véve a világgazdaságban felismerhető fő tendenciákat;

– az alapvető termelési feltételek volumenének és összetételének alakulása (a természeti erőforrások, állóalapok, munkaerő);

– a főbb népgazdasági ágak műszaki-gazdasági fejlődése és egymáshoz való viszonya, a technikai fejlődés alapvető irányai az egyes ágazatokban;

– a nemzeti jövedelem, ezen belül a fogyasztás és felhalmozás növekedési üteme;

– a népesség és a termelőerők területi elhelyezkedése, a város és falu képe, egymáshoz való viszonya; egyes területek és jelentősebb városok fejlesztésének iránya;

– a társadalmi termelési viszonyok alakulása (tulajdonviszonyok és tulajdonformák);

– az életkörülmények változása; a fogyasztás színvonala és összetétele (alapvető létszükségletek, lakásépítés és lakáskultúra, vásárolt és ingyenes szolgáltatások stb.); az egészségügy és a szociális ellátás fejlődése;

– a közoktatási és szakképzési rendszer, az általános kulturális színvonal fejlődése;

– a tudományos kutatás fő irányai.

A hosszú távú terv teljes körű nemzetközi koordinációja e tervek kidolgozásának nem nélkülözhetetlen feltétele; viszont fontos a hosszú távú fejlődés nemzetközi alátámasztását a jelentősebb részterületekre vonatkozó megállapodásokkal biztosítani. Ez nem zárja ki a tervező szervek széles körű konzultációját a szocialista országokkal, például a fejlődés általános irányairól és a kölcsönös áruforgalom fő irányairól.

A hosszú távú tervezés alapul veszi a különböző tudományágak alkalmazásra megérett eredményeit és tartalmazza azokat a legfontosabb népgazdasági célkitűzéseket, amelyekre műszaki kutató és fejlesztő erőink javát koncentrálni kell. A műszaki kutató és fejlesztő tevékenység azonban folyamatos, és így irányítása is folyamatos munkát követel.

A hosszú távú tervek kidolgozásába széles körben be kell vonni a tudományos intézményeket, a tudomány és technika legjobb szakembereit, a minisztériumok képviselőit, egyes nagy, országos hatáskörű vállalatok vezetőit.

A középtávú terv célja és tartalma

A középtávú terv leírja és meghatározza a már pontosabban belátható (ötéves) időszakban bekövetkező fejlődést és a gazdaságirányító szerveknek a tervidőszakban esedékes fő teendőit, amelyek egyrészt az adott helyzetből, másrészt a távlati tervben körvonalazott célkitűzésekből fakadnak.

A középtávú tervben meg kell jelölni valamennyi, a hosszú távú tervben előirányzott célkitűzések megvalósításának mértékét; a rövidebb és pontosabban előrelátható ötéves időszakra jellemző konkrétabb kérdésfelvetés alapján. Pl.:

– a nemzetközi munkamegosztásban való részvétel, a világpiaci helyzet változásait figyelembe véve hogyan konkretizálható a külkereskedelmi áruforgalom szerkezetében, viszonylati összetételében és egyenlegében;

– az alapvető termelőerők fejlesztésének hosszú távú programja milyen mértékben halad előre elsősorban az ötéves időszak beruházási programja révén (a beruházások ágazati és területi megoszlása, a központi, vállalati és tanácsi beruházási források aránya stb.);

– a termelésbe belépő új munkaerő ágazati, területi és szakképzettség szerinti összetétele;

– a főbb népgazdasági ágak (ipar, építőipar, mezőgazdaság, szállítás és hírközlés, kereskedelem, szolgáltatások) termelésének, illetve teljesítményének, műszaki színvonalának alakulása, belső struktúrájának (az iparon belüli iparcsoportok és iparágak vagy a közlekedésen belül vasúti és közúti stb. szállítás) arányainak változása;

– a nemzeti jövedelem és fő alkotórészeinek várható nagysága;

– a reálbérek és reáljövedelmek alakulása (színvonala, társadalmi osztályok és rétegek szerinti struktúrája);

– a szociális, egészségügyi és kulturális intézmények fejlődése (az ellátottság színvonala, beruházások, szakember-ellátottságuk);

– az ipari és kereskedelmi készletek, a kapacitás- és munkaerő-tartalékok nagysága.

A középtávú terv sajátos feladata a már eldöntött irányba mutató fejlesztés és a fő arányok, valamint egyes fontos részletarányok konkrét mértékének meghatározása, a kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés biztosítása az adott időszakban.

A középtávú tervben a jelenleginél jóval nagyobb szerep jut az áru, érték és pénzfolyamatok alakulására vonatkozó becsléseknek, illetve célkitűzéseknek. Ezt indokolja az ötéves tervezés fő feladata (a kiegyensúlyozott, arányos fejlődés) mellett a piaci kategóriák döntő szerepe a terv megvalósításában.

A középtávú tervezés során igyekezni kell kidolgozni a tervcélok megvalósítását legjobban szolgáló irányítási eszközöket. A közvetlen elhatározást követelő eszközöket célszerű a tervvel együtt meghatározni annak érdekében, hogy a piaci feltételek között dolgozó vállalatok ezekkel számoljanak. (Például a költségvetésből finanszírozott jelentős beruházások megkezdése.) Ezenkívül meg kell határozni a tervidőszakra érvényes szabályozási rendszer fő vonásait, a változás fő tendenciáit.

A középtávú tervezés során rendszeres munkakapcsolatokat kell kialakítani az Országos Tervhivatal és a minisztériumok között. A középtávú területi tervek kidolgozásánál megfelelően figyelembe kell venni a tanácsok javaslatait. A nagyvállalatok részvételét a középtávú tervezésben úgy kell biztosítani, hogy azok az előző időszak közepén kidolgozandó országos irányelvek figyelembevételével javaslatokat (elsősorban beruházási és nemzetközi együttműködési javaslatokat) nyújtsanak be a tervező szervek számára. Az Országos Tervhivatal a terv készítése során közvetlenül konzultál azokkal a vállalatokkal, amelyekkel ez szükséges, és bekéri a tervkészítéshez szükséges számításokat és információkat.

A vállalatok informálása a középtávú tervről a tervdokumentum, a tervező szervek által közzétett tájékoztatók útján történik. A működés feltételeiről pedig az irányító szervek utasításai és rendeletei adnak tájékoztatást.

A rövid távú terv célja és tartalma

A népgazdaság operatív irányítása a gazdasági helyzet teljes körű központi áttekintésére és rendszeres elemzésére támaszkodik. Az operatív irányítás részben folyamatos, a felvetődés időpontjában koordinálandó és megteendő intézkedéseket igényel, részben azonban a rövid távú terveken alapul. A statisztikára és egyéb gazdasági információkra támaszkodó, tudományosan megalapozott módszerekkel dolgozó folyamatos elemzés alapján törekedni kell arra, hogy a következő rövidebb időszakban szükséges főbb teendőket előre meghatározzuk, biztosítva ilyen módon az operatív irányítás tervszerűségét és összhangját a középtávú terv célkitűzéseivel. E konkrét teendőket tartalmazza a rövid távú (éves) terv, amely a kormány operatív intézkedési terve.

A rövid távú terv tartalmazza a népgazdaság helyzetét jellemző legfőbb mutatókat (például a nemzeti jövedelem, az ipari termelés, a lakosság jövedelmének növekedése), részben mint a döntéseknél alapul vett feltételezéseket, részben pedig mint a tervezett intézkedések révén elérendő célkitűzéseket. A rövid távú terv a szükséges döntésekre, a megteendő intézkedésekre irányítja a figyelmet. Alapját átfogó elemzés és koordinált számítások képezik.

A rövid távú terv tartalma az évről évre változó konkrét helyzetből következő olyan típusú intézkedésekre terjedhet ki, mint például

– az öt évre előre ki nem számítható és el nem dönthető gazdasági folyamatokat szabályozó intézkedések, vagyis olyan szabályozások, amelyeket a középtávú terv szükségszerűen „nyitva" hagy az operatív tervezés számára;

– a középtávú terv időarányos részének megvalósításához vagy a tapasztalatok alapján indokolt eltérésekhez szükséges intézkedések, s az ezekhez kapcsolódó operatív beavatkozás koordinációja (például a középtávú tervből az illető évre eső beruházások indítása vagy nem indítása, a vásárlóerő és az árualap, a fizetési mérleg egyensúlyának biztosítása, tartalékok felhasználása vagy növelése stb.);

– előre nem látott váratlan események, tényezők bekövetkezése miatt szükséges koordinált beavatkozási intézkedések, amelyek esetleg kiegészíthetik vagy módosíthatják is a középtávú tervet (árvíz, járványok, nemzetközi helyzet változása stb. miatt).

Mind a hosszú távú, mind a középtávú tervezéssel ellentétben a rövid távú tervezésben a gazdasági folyamatok befolyásolásának feladatai és jellege eltérő, mert jórészt olyan gazdasági folyamatok befolyásolására irányul, amelyek szabályozását alapvetően a piaci mechanizmusra kívánjuk bízni. Az éves tervezés a középtávú tervhez kapcsolódó irányítási rendszer feltételei között működik. A vállalati gazdálkodás önállósága, biztonsága és tervszerűsége érdekében a központi irányításnak lehetőleg be kell tartani a saját maga által felállított szabályokat, és azokkal az eszközökkel kell tudni manőverezni, amelyeket ezek a szabályok számára biztosítanak. Természetesen nem lehetetlen, hogy menet közben is változtassuk az irányítási mechanizmus működésének egyes konkrét feltételeit valamely területen.

A gazdasági eszközök növekvő szerepe a szabályozásban különös jelentőséget ad a pénzügyi egyensúly biztosításának, a pénzügyi tervek és a népgazdasági terv egyéb részei közötti összhangnak a rövid távú tervezésben és az operatív gazdaságirányításban. Ezért, és mivel a pénzügyi tervezés a pénzfolyamatok oldaláról átfogja a gazdasági folyamatok egészét, növelni kell a pénzügyi tervezés és mérlegek szerepét a döntések meghozatalában, a végrehajtásban pedig döntően támaszkodni kell a pénzügyi szabályozásra. Természetesen a népgazdasági tervezésnek nemcsak a gazdasági-társadalmi folyamatok pénzoldalát kell áttekintenie, hanem egyéb oldalait (természetbeni, műszaki stb.) és összefüggéseit is. Ezért a rövid távú tervezés és az operatív gazdaságirányítás nem indulhat ki pusztán a pénzfolyamatokból, hanem az újratermelési folyamat komplex vizsgálatára támaszkodik.

Az operatív terv és a vállalati tervezés között a megfelelő kapcsolat biztosítása céljából szükségesnek látszik az operatív terv készítésekor informálódni a vállalatok rendelésállományáról, készlethelyzetéről, a külkereskedelmi egyezmények végrehajtásával összefüggő kérdésekről stb. A folyó termeléssel kapcsolatos ezen információkat célszerű főleg a statisztika és a bankrendszer útján biztosítani a tervező szerv számára.

A népgazdasági tervek megvalósulását, vagyis a tervben megjelölt legfőbb mutatószámok alakulását, továbbá a tervidőszakban végbemenő tényleges gazdasági folyamatokat rendszeresen figyelemmel kell kísérni, és a tervidőszak elmúltával, összefüggően elemezni kell. Az elemzésnek ki kell terjednie mind a tervezett intézkedések helyességére, megvalósítására és eredményességére, mind pedig az alapul vett hipotézisek és számítások teljesülésére.

A népgazdasági tervek jóváhagyása

Valamennyi tervfajta esetében célszerű megkülönböztetni a tervdokumentumot a vele kapcsolatos és összhangban álló tervszámítási anyagtól és azoktól a számításoktól, amelyek a kidolgozás különböző szakaszaiban készülnek. A tervdokumentumok törvényes mai jóváhagyási rendjén nem szükséges változtatni. A hosszú távú tervet tehát nem szükséges törvény formájában rögzíteni. A középtávú terv továbbra is törvényként rögzítendő. A tervtörvény megfogalmazásánál sok esetben (például az ágazatok fejlesztési célkitűzéseinél) azonban inkább a szöveges, iránytmutató formát kell választani. A rövid távú tervet célszerű a kormány elhatározására bízni; a kormány a gazdasági helyzetről és a tervről az országgyűlést az állami költségvetés beterjesztésekor tájékoztatja.

A népgazdasági és vállalati terv

Az új mechanizmusban –, amely egyrészt a társadalmi újratermelés hatékonyabb központi ellenőrzésének és szabályozásának elvén, másrészt a vállalatok, termelőegységek nagyfokú gazdasági önállóságának elvén nyugszik – a tervezési rendszer két fő eleme a népgazdasági és a vállalati terv. A népgazdasági terv az egész népgazdaság és ezen belül az egyes ágazatok fejlesztésének célkitűzéseit és eszközeit tartalmazza. A népgazdasági tervek részei a területi tervek is.

A vállalatok a központilag meghatározott feltételek és a piaci hatások figyelembevételével önállóan döntenek saját tervékenységükről. A vállalati tervek az önálló gazdasági egységek saját programjai, de ugyanakkor tükrözik azokat a központilag meghatározott feltételeket is, amelyek között ezek az önálló döntések létrejönnek. A népgazdasági tervekben alapul vett feltételezésekben viszont a vállalati munka eredményei és a vállalati döntések, tervek is kifejezésre jutnak. A vállalati, decentralizált döntések és a piaci folyamatok aktívan visszahatnak a népgazdasági tervekre.

A népgazdasági terv azokat a legátfogóbb, összevont arányokat és az ezeknek megfelelő főbb szabályozási rendszereket tartalmazza, amelyek központi meghatározása egyben a piac központi szabályozását is biztosítja, és ezáltal lehetővé teszik azoknak a konkrét gazdasági-piaci feltételeknek meghatározását is, amelyek között a vállalatok működnek. Emellett a népgazdasági terv egyben tájékoztatásul szolgál a vállalatoknak saját terveik kidolgozásához. Ily módon biztosítható, hogy a vállalati döntéseket összefoglaló vállalati tervek a központi akaratot kifejező népgazdasági terv megvalósításának irányában hassanak. Itt azonban teljes megfelelésről, egybeesésről nem lehet szó, csak megközelítésről.

2. AZ IRÁNYÍTÁS GAZDASÁGI ESZKÖZEINEK ALKALMAZÁSA

Az irányítás (szabályozás) eszközeivel szemben támasztott követelmény kettős: egyrészt biztosítani kell a vállalati munka alapvető feltételeit szabályozó eszközök viszonylagos, de több évre kiterjedő állandóságát, másrészt az eszközök olyan rendszerére van szükség, amely lehetővé teszi a változó feltételekhez való rugalmas alkalmazkodást, vagyis az eszközök egy részénél fenn kell tartani a rövidebb időközben és folyamatosan történő változások lehetőségét.

A gazdasági szabályozás egész rendszerének koordinált tervezése és felhasználása főleg a középtávú (ötéves) tervekhez kapcsolódik. A szabályozási rendszer fő vonásait az ötéves terv célkitűzéseihez igazodva kell kidolgozni. Ez egyrészt jelenti a legfontosabb eszközök (pl. jövedelemelvonási rendszer, vállalati alapok képzése stb.) és alkalmazási elveik meghatározását, másrészt egyes hosszabb időre érvényes és általánosan alkalmazandó eszközök számszerű mértékének, illetve változásának meghatározását (pl. a devizaszorzó nagysága, az eszközlekötési járulék mértéke és az árváltozások legfontosabb tendenciái). A szabályozás más eszközeit (pl. a hitelek nyújtásának feltételeit, a külkereskedelmi engedélyezési eljárás konkrét szabályait) célszerű tudatosan nyitva hagyni az éves tervezés és operatív irányítás számára. A gazdasági eszközök alkalmazásának átfogó népgazdasági szintű koordinációja a kormány, ezen belül pedig elsősorban az Országos Tervhivatal elnökének feladata.

A népgazdaság központi tervszerű irányítása szempontjából alapvető kérdés annak meghatározása, hogy a nemzeti jövedelem felhasználásában milyen arányú legyen a fogyasztás és a felhalmozás. A felhalmozás és fogyasztás arányának központi jelentősége van már a tervek kidolgozásában, a különböző tervváltozatok közötti választásban, az ágazati tervek összehangolásának mikéntjében, az irányítás gazdasági eszközeinek, a szabályozás fő vonásainak kidolgozásában. Hasonlóan központi szerepe van a jóváhagyott tervekben meghatározott felhalmozás és fogyasztás arányának a terv megvalósításában. A különböző szabályozó eszközök elsősorban a felhalmozás és a fogyasztás tervszerű alakulását szolgálják. Az újratermelés tervszerűségének biztosításához azonban a felhalmozás és a fogyasztás központi szabályozása nem elegendő, a szabályozásnak ki kell terjednie a gazdasági folyamatok más oldalaira is, így főleg a külkereskedelmi áruforgalomra, a műszaki fejlesztésre, a munkaerő-gazdálkodásra és a fejlődés összhangjára.

A felhalmozás szabályozása

A felhalmozáson belül a központi terv a beruházások, a készletek és a tartalékok meghatározására, illetve a tervben kitűzött volumen és struktúra biztosításához szükséges szabályok koordinációjára törekszik. A beruházások volumenét és összetételét a beruházási javak lehetséges kínálatával összhangban kell meghatározni.

A beruházások egy részét a vállalatok saját alapokból fogják végrehajtani. (Szinttartási és kisebb fejlesztést lehetővé tevő beruházások.) A beruházási tervnek globálisan figyelembe kell vennie a vállalati saját alapokból megvalósuló beruházások volumenét is. Ezek mértéke és ágazati aránya az amortizációs kulcsoktól és a vállalati jövedelem részbeni elvonásának és felhasználásának szabályaitól függ.

A beruházások további része a visszafizetendő hitelből finanszírozott beruházás. A hitelből finanszírozott beruházások szabályozását a népgazdasági tervben és a központi hitelterv keretében kell majd megoldani.

A népgazdasági terv tartalmazza a beruházási hitelpolitika főbb vonásait, a hitelből finanszírozott beruházások összvolumenét és megoszlásának főbb kereteit viszonylag tág bonyolítási határok között, valamint a beruházási hitelek nyújtására vonatkozó irányelveket. Az ennek megfelelő, differenciált hitelfeltételeket a bank alakítja ki, együttműködve az érdekelt szervekkel. Ugyancsak a bank feladata a vállalati hiteligények elbírálása és a konkrét bonyolítás.

Az új mechanizmusban is költségvetésből kerülnek finanszírozásra a nagy termelő létesítmények, valamint a nem termelő beruházások túlnyomó része (új nagyvállalatok, nagyméretű és jelentős bővítéssel járó rekonstrukciók, energetikai, közlekedési beruházások, lakótelepek létesítése, szociális-kulturális beruházások). Ebben a körben tehát a beruházások elosztását maga a költségvetés szabályozza.

A költségvetésből finanszírozott beruházások, különösen a termelő beruházások ágazati elosztására rendkívül nagy gondot kell majd fordítani. Ugyanis, bár ezek a beruházások előreláthatólag az összberuházásoknak a mainál kisebb hányadát fogják kitenni, mégis tovagyűrűző hatásukkal nagy szerepet játszanak a beruházások összvolumenének és szerkezetének alakulásában.

A felhalmozás keretében kell tervezni a forgóeszköz-növekedést és az állami tartalékképzést is. A forgóeszközök volumenének szabályozásában a bank hitelpolitikájának van döntő szerepe.

A fogyasztás szabályozása

Az új irányítási rendszerben a termelésre és összetételére nem lesznek közvetlen utasítások, a termelést alapvetően a fizetőképes kereslet nagysága és összetétele fogja irányítani. A fogyasztás szférájában a központi irányítás alapvetően a kereslet összvolumenét és társadalmi rétegek szerinti megoszlását szabályozza, a kereslet struktúrájára azonban csak bizonyos befolyást gyakorol. Ezért megnövekszik a személyes jövedelmek keletkezésének, a pénzkiáramlás központi szabályozásának jelentősége. A bérszínvonal és a bérarányok központi szabályozása a szakszervezetek közreműködésével a kormány feladata.

A jövedelmek tervszerű irányításának, az állami vállalatokban a bérszínvonal szabályozásának fő eszköze a vállalati jövedelmek szabályozásának rendszere. E rendszernek biztosítania kell a népgazdaságilag megfelelő arányt a személyi jövedelem és a társadalmi tiszta jövedelem alakulása, s ezzel a személyi reáljövedelem és a munkatermelékenység alakulása között.

A vállalati alapképzés és a jövedelemelvonás rendszere mellett – főleg a kereseti arányok szabályozásában – fontos szerepe van a bértarifa-rendszernek. A bértarifákat viszonylag tág határok között célszerű megállapítani, e határokon belül azonban befolyásolják a keresetek egymás közötti arányait, a különböző szakmák, a különböző szakmai felkészültségű és beosztású dolgozók közötti jövedelmi arányokat.

A szövetkezeti szektorban hasonló célok érdekében, de részben más eszközökkel kell szabályozni a személyi jövedelmeket.

A költségvetési területen dolgozók létszáma és jövedelmei, a költségvetési juttatások a személyi jövedelmek jelentékeny hányadát teszik ki. A költségvetési területen dolgozók jövedelmeire, a szociális-kulturális juttatások színvonalára és a közületi vásárlóerőre a központi irányítás döntő befolyással bír, mert ezek alakulását a központi, illetve a megfelelő szabályozási rendszerben decentralizált tanácsi költségvetések határozzák meg.

A fogyasztási cikkek piacán a dinamikus egyensúly létrejöttét és fenntartását a szocialista állam az új gazdasági mechanizmusban főképp a személyi jövedelmek kiáramlásának központi szabályozásával biztosítja. Pótlólagos eszközként azonban bizonyos mértékig szükség van a közvetlen állami árszabályozásra is, tehát arra, hogy a szocialista állam bizonyos területeken az árakat rögzítse vagy mozgásukat korlátozza.

Végül a fogyasztás központi szabályozása szempontjából a jövőben várhatóan bővülő szerepet játszik a fogyasztói hitelpolitika, amelynek kiterjesztésével vagy szűkítésével az egyes időszakokban felhasználható vásárlóerő befolyásolható. Központilag irányítható a fogyasztási cikkek importjára szánt devizamennyiség és a behozatal összetételének meghatározása is.

Mindezeknek az eszközöknek az összehangolt felhasználásával biztosítható és biztosítandó a piaci egyensúly és a lakosság életszínvonalának tervszerű növekedése.

A külkereskedelem szabályozása

A külkereskedelem hazánkban a gazdasági élet mondhatni minden területével kapcsolatban áll és működése jelentősen kihat e területek eredményeire. Emellett a külkereskedelemben jelentkeznek és nem ritkán ütköznek a belső és a szocialista, valamint a kapitalista piac tendenciái. Ezért a külkereskedelmi tevékenység és a devizagazdálkodás irányításának a tervszerű gazdálkodásban rendkívül fontos szerepe van. E területen is arra kell törekedni, hogy az irányítás a központi célkitűzések megvalósítását főleg gazdasági eszközökkel biztosítsa. E területen azonban nagyobb a súlya az egyéb módszereknek.

Az export és import szabályozásában igen fontos szerepe van az egységes külkereskedelmi devizaszorzók központi meghatározásának. Mivel az egységes devizaszorzók fontos tényezői minden gazdasági kalkulációnak, célszerű, ha a középtávú tervvel összhangban viszonylag hosszú időre stabilan határozzuk meg őket. Az egységes devizaszorzók alkalmazása az export- és importtermékek árképzésének alapja.

Az egységes devizaszorzók nagy jelentőségük ellenére sem lehetnek önmagukban alkalmasak a külkereskedelem kívánatos áruösszetételének és relációs irányainak szabályozására. E célok elérésére más szabályozó eszközök alkalmazására is szükség van. Ezek közül a legfontosabbak a vámrendszer, az exportszubvenció, a valutaázsiók és diszázsiók rendszere, az import és export engedélyezési eljárás.

Az érintett és más alapvető eszközök (pl. a beruházások központi szabályozása) felhasználásával el lehet érni a külkereskedelmi tevékenység központi irányítását, miközben a külkereskedelem aktívan közvetíti a világpiac értékítéleteit termelésünkről és ösztönzi a műszaki fejlődést, az importáruk ésszerű helyettesítését, a termelés és a beruházás – a szükségletekhez jobban igazodó – összetételének kialakulását.

A műszaki fejlesztés tervszerű irányítása

A népgazdaság hosszú és középtávú terveinek megalapozására műszaki-gazdasági koncepciókat kell kidolgozni. A koncepciók – egyes kérdésekre több változatban is – a legfontosabb műszaki fejlesztési irányzatoknak és ezek megvalósítása lehtőségeinek feltárását szolgálják. Elkészítésükre jelentős szellemi erőt kell összpontosítani. E koncepciók alapján a népgazdasági tervekkel összhangban néhány nagy jelentőségű cél megvalósítására el kell készíteni az e célokat konkretizáló és szolgáló, a fő teendőket összefoglaló fejlesztési programokat.

A fejlesztési programok a népgazdasági terv – elsősorban a középtávú terv – konkrétan kidolgozott igen fontos részeit képezik. A terv keretében meghatározzák az elérendő célokat, a megvalósításhoz szükséges eszközöket, és ezen belül a programhoz kapcsolódó központi költségvetésből fedezendő pénzeszközöket (beruházás, kutatás). E programok megvalósítása a gazdaságirányítás speciális feladatát jelenti.

A munkaerő-tervezés és -gazdálkodás

A munkaerő-tervezés és -gazdálkodás egyaránt fontos mint a termelési folyamat tervezésének és szabályozásának része és mint társadalmi funkció. A hosszú távú tervezésben fel kell mérni a várható munkaerő-keresletet és -kínálatot, különösen a szakmunkaerő-szükségletet, ki kell alakítani a szakképzés és oktatás terveit, elő kell irányozni a munkaerőforrások megfelelő foglalkoztatását és a termelő és nem termelő szféra munkaerő-szükségletének kielégítését. A munkaerőmérlegek és tervek fő következtetéseit figyelembe kell venni a termelés, a beruházás és fejlesztés összes programjainak kidolgozásánál. Különösen fontos a munkaerőforrások és a felhasználás lehetőségeinek területi vizsgálata és a területileg is szükséges összhang biztosítása elsősorban a termelőerők megfelelő területi fejlesztése, az új létesítmények és telephelyek megfelelő telepítése útján.

A hosszú távú tervnek a munkaerő tekintetében is megfelelő belső összhangja, a terv alapján kialakított oktatási rendszer a munkaerő-kereslet és -kínálat egyensúlya létrehozásának a fő tényezője. Ez az egyensúly azonban sohasem lehet annyira teljes, hogy időszakosan, egyes ágazatokban, területeken vagy korosztályokban és szakmákban, továbbá speciális férfi vagy női munkaerőben ne alakuljon ki időleges felesleg vagy hiány. Ezért központilag szervezetten kell foglalkozni pl. a munkaerő különböző szakmák felé való irányításával, a területi szakember-ellátással, a munkaerő közvetítésével és az elhelyezkedés szervezésével és támogatásával, a csökkent munkaképességűek foglalkoztatási lehetőségeinek megszervezésével. A munkaerő-gazdálkodásban a konkrét helyzet alakulásától függően rugalmas, eltérő szabályozásra van szükség időben, területileg és szakmák szerint.

A területi tervezés és irányítás

A területi tervezés a népgazdasági tervezés része, a kormány területfejlesztési politikájának megalapozását szolgálja. A területi terveket olyan mélységben kell kidolgozni, amilyen mértékben a területi fejlesztéshez központi gazdaságpolitikai célkitűzések és elgondolások kapcsolódnak.

A népgazdasági tervezés feladata nemcsak a fejlesztés ágazati, hanem ezzel összefüggő területi összhangjának biztosítása is. Ezért szükséges a területi tervezés és koordináció fejlesztése, bizonyos gazdasági szabályozó eszközök alkalmazásának területi differenciálása, a területi fejlesztési elgondolásoknak az építési vagy telephely létesítési hatósági engedélyek kiadásánál való érvényesítése, a területi munkaerő-gazdálkodás szervezése stb.

A területi tervezés nem szükségképpen közigazgatási egységek és határok szerinti tervezést jelent, különösen a távlati fejlesztési kérdések kidolgozásában célszerű a gazdasági egységek, körzetek alapul vétele. Emellett is azonban jelentősen bővíteni kell a megyei tanácsok szerepét a területükön működő gazdasági egységek közötti koordinációban minden olyan fejlesztési kérdésben, amelynek jelentős hatása van a terület együttes gazdasági fejlődésére, és ahol a területi összhang biztosítása szükséges.

A tanácsok tervei saját programjaik, amelyek a népgazdasági tervvel és különösen annak területi fejezeteivel összhangban kerülnek kidolgozásra. A tanácsi tervek tartalmazzák a központi és saját eszközök tervezett felhasználását. A pénzbevételek jelentős hányadának több évre előre a tanácsok rendelkezésére bocsátásával és önálló fejlesztési alap képzésével nagymértékben bővül a tanácsok pénzügyi önállósága és megnőnek lehetőségeik területük összehangolt fejlesztésében. Továbbra is a központi szabályozás feladata marad azonban a területek közötti fejlettségbeli differenciák fokozatos csökkentése, a megyei lehetőségeket túlhaladó fejlesztések támogatása és előmozdítása.

A NÉPGAZDASÁGI TERVEK TUDOMÁNYOS MEGALAPOZÁSA

A tudományos eredmények alkalmazása a gazdasági munkában, a tudományok szorosabb kapcsolata a gyakorlattal, a tudomány és a gyakorlat kölcsönhatásban való fejlődése a gazdasági munka fejlesztésének alapvető tartaléka. Különösen nagy a jelentősége a népgazdasági tervek jobb, tudományos megalapozásának, mivel a tervek határozzák meg az egész gazdasági tevékenység irányát, főbb célkitűzéseit. A népgazdasági tervek tudományos megalapozása egyfelől azt igényli, hogy e tervek egyesítsék magukban a tudományok és a technika legújabb eredményeit, országunk lehetőségeihez és adottságaihoz képest legjobban igazodjanak a nemzetközi technikai haladáshoz. Másfelől a tervek tudományos megalapozása speciálisan a közgazdasági megalapozást, a tervezés és a koordináció tudományos megszervezését jelenti. Eddigi gyakorlatunk mindkét szempontból lényeges változtatásokra szorul.

A népgazdasági tervek tudományos megalapozottságának növelése érdekében számos területen és sokféle intézkedésre van szükség, amelyek jórészt ugyan megegyeznek a gazdasági reform egészével, azonban önálló átgondolást és összehangolt programot igényelnek.

A népgazdasági tervek megalapozásához szükséges feltárni a nemzetközi gazdasági és technikai fejlődés fő tendenciáit, elemezni helyünket és lehetőségeinket a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlesztésében. Ehhez tudományosan, rendszeresen vizsgálni kell a nemzetközi gazdasági fejlődést, ki kell választani annak számunkra tanulságos, kedvező lehetőségeket nyújtó oldalait, és ki kell dolgozni, milyen pontokon és milyen formában kapcsolódhatunk e fejlődésbe.

A népgazdaság tervezésében és tervszerű irányításában hazánk, más szocialista országok és mindenekelőtt a Szovjetunió egyre több tapasztalattal rendelkezik. A jövőbeni fejlődés megalapozásához nagymértékben hozzájárulhat gazdaságunk működési törvényszerűségeinek jobb megismerése, a tapasztalatok tudományos vizsgálata és elemzése, a legfontosabb tanulságok tudományos általánosítása.

Az irányítási rendszer reformja sürgetővé teszi számos korábban is létező tudományos tervezési probléma megoldását. Így megnövekszik a népgazdaság fejlődési üteme és fő arányai tervezésének jelentősége, az áru- és pénzviszonyok aktívabb érvényesülésével bonyolultabbá válik az értékbeni és természetbeni összhang vizsgálata és biztosítása a népgazdaságban, új módon kell megoldani az árak és értékmutatók tervezését, a piac várható hatásainak felmérését és szabályozását. Szigorúbbá válnak a tervek koordináltságával szemben támasztott követelmények és tudományosan megalapozottan kell megoldani a tartalékképzés problémáit.

A tervezés eddigi gyakorlatának lényeges fogyatékossága, hogy nem tárt fel és nem dolgozott ki összefüggően, döntésekre alkalmas formában egyidejűleg több variációs lehetőséget. A jövőben biztosítani kell a népgazdasági tervjavaslatok kidolgozásának különböző előkészítő fázisaiban, hogy e javaslatok időtartamától és jellegétől (tíz-tizenöt éves vagy ötéves tervjavaslat) függő mélységben és részletezettséggel önálló tervváltozatok készüljenek, amelyek megmutatják az egyes változatok alkalmazásának fő feltételeit, előnyös és hátrányos kihatásait. A népgazdasági tervezés így betöltené feladatát a gazdaságpolitikai döntések megalapozásában és előkészítésében. Az ilyen módon előkészített gazdaságpolitikai döntések viszont lehetővé tennék a részletesebben kidolgozott tervjavaslatok jobb megalapozottságát és belső összhangját.

A gazdasági növekedés alapvető kérdéseinek tudományos vizsgálata, a tervezésben több variáció kidolgozása és a legkedvezőbb változatok kiválasztásának egzaktabb tudományos megoldása nem lehetséges a tervezési módszerek és a tervezés információs rendszerének fejlesztése nélkül. Már az elmúlt években megélénkült a kutatómunka a tervezés fejlettebb módszereinek, ezen belül a matematikai eljárásoknak a kidolgozására. Ezzel szoros összefüggésben terjedni kezdett különböző szinteken és különböző technikával (Hollerit vagy elektronikus gépekkel) a tervezőmunka egyes folyamatainak gépesítése. Ami ebben a vonatkozásban eddig történt, azonban csak a kezdet. Az irányítási módszerek reformja előtérbe helyezi a gazdasági fejlődés fő folyamatainak tudományos tervezését. Ennek érdekében a gazdasági növekedés tényeit behatóan és sokoldalúan kell vizsgálni, alkalmazni kell a tudomány és technika vívmányait, amelyek a célok megvalósítását elősegítik. A reform tehát igényli a tervezés tudományos módszereinek fejlesztését és széles körű alkalmazását. Szükséges, hogy ehhez a bonyolult munkához a megfelelő szervek hatékony támogatást is kapjanak.

A népgazdasági tervezés, különösen a népgazdaság távlati fejlesztési irányának kidolgozása, úgyszólván valamennyi tudományág eredményeinek felhasználását követeli. Jelenlegi tervezési gyakorlatunk azonban túlságosan adminisztratív-igazgatási jellegű. A tervező szervek munkáját tudományos jellegűvé kell tenni, hogy helyesen tudják megragadni a gazdasági növekedés fő tendenciáit, megfelelően készítsék elő és támasszák alá a gazdaságpolitikai döntéseket, és tudományosan koordinált terveket készítsenek. A tervezéshez szükség van egy tudományosan felkészült és erre specializálódott szakértő szervezetre (Országos Tervhivatal), nagyon fontos azonban, hogy e szervezet széles körű társadalmi üggyé tudja tenni a fejlesztés fő kérdéseinek kidolgozását, bizonyos munkaszakaszokban szakértő-tanácsadó testületek formájában bevonja a különféle tudományágak legjobb képviselőit.

IV

AZ ÁRRENDSZER

A központi tervszerű irányítás és az áruviszonyok aktív szerepének szerves összekapcsolását megvalósító új gazdasági mechanizmusban az árak alapvető funkciója, hogy helyesen orientálják és ösztönözzék a termelőket és a fogyasztókat gazdasági döntéseikben. Ezáltal segítsék elő a gazdasági erőforrások észszerű felhasználását, a termelés idomulását a fizetőképes szükségletekhez, a korszerű termékek elterjedését, a gazdaságos fogyasztási struktúra kialakulását, a kereslet-kínálat egyensúlyát.

Alapvető funkciójukat az árak akkor töltik be, ha a következő fő tényezők együttes hatására alakulnak:

- a termelés költségei,
- a piacok értékítéletei,
- az állami preferenciák (gazdaságpolitikai előnyben részesítések).

E tényezők együttesen és egymásra hatva határozzák meg az árakat. A termelési költségeknek és a piacok értékítéleteinek időbeli változása miatt ez csak olyan árrendszerben lehetséges, amelyben az árak csak az áruk szűkebb körében kerülnek hatóságilag megszabásra, továbbá, amelyben az állami árszabályozás rugalmasan működik.

A gazdasági mechanizmus reformjának egyik alappillére az új összmechanizmus természetének megfelelő árrendszer kialakítása. Ezért 1968. január 1-ével általános árreformot kell végrehajtani.

Az áraknak általában fedezniük kell a termelés költségeit (éspedig a termelési eszköz- és bérköltségeken kívül a vállalatok számára költségként jelentkező állami befizetéseket is) és ezen felül biztosítaniuk kell az önálló gazdálkodáshoz elengedhetetlenül szükséges nyereséget (illetve szövetkezeti tiszta jövedelmet). Az ilyen alapon kalkulált árak kiszámítása a tényleges árak megállapításának, kialakításának első természetes lépése.

A vállalati költségek nagyobb része azonban nem közvetlenül kapcsolódik egy-egy termékhez, s ezért a vállalat adott kapacitáskihasználása és termelési struktúrája esetén sem egyértelmű, hogy egy bizonyos termék a vállalati költségeknek mekkora részét viselheti. A költségeknek termékekre való szétosztása nem lehet független attól, hogy a termelő milyen árakat tart elérhetőnek a piacon termékeiért, s ez alapon hogyan ítéli meg a termékek költségviselő képességét. Ezért az árakkal szembeni fentebb megállapított követelmény az egyes termékekre nem vonatkoztatható szigorúan.

Ipari árak

Ahhoz, hogy 1968. január 1-ével új árrendszer léphessen életbe, az ipari termékek egy részére új, továbbra is hatóságilag rögzített árakat kell megállapítani, más részére pedig új induló árakat kell kiszámítani, amelyektől aztán a valóságos árak kisebb-nagyobb mértékben eltérhetnek és el fognak térni a vevők és eladók megegyezése alapján. E célból először is az eddiginél reálisabban és az új ármechanizmus természetének megfelelően kell számbavenni a hagyományos önköltségtényezőket (vagyis a termelési eszköz- és bérköltségeket).

A közvetlen költségeket a jelenlegi kalkulációs előírások szerint kell számításba venni.

A rezsiköltségek számbavételének eddigi merev, hatóságilag diktált módszerét meg kell szüntetni, és a termelési kalkulációban a szakmai sajátosságoknak legjobban megfelelő költségfelosztási módszereket kell alkalmazni. A rezsiköltségek termékenkénti felosztásának figyelembe kell venni a költségvalódiság elvének fenntartása mellett a termékek költségviselő képességét is. Az állóeszközökhöz kapcsolódó hagyományos költségtényezőknek a meghatározása több probléma megoldását teszi szükségessé, éspedig főleg:

- az állóeszközök kielégítő pontosságú értékelését az új árrendszer árain;
- a helyes amortizációs normák (kulcsok) meghatározását.

Az állóeszközök számvitelben nyilvántartott bruttó értéke (még inkább a nettó érték) a különböző időpontokban történt beszerzések eltérő árszintje, a többszöri átértékelés stb. következtében – erős torzulásokat tartalmaz, amelyeket ki kell küszöbölni. Ezért meg kell határozni az állóeszközök 1968. évi árakon kifejezett reális értékét.

Az új amortizációs kulcsokat a fizikai elhasználódás és a gazdasági avulás ütemének megfelelően kell megállapítani, figyelembe véve az utánpótlás (csere) reális lehetőségeit is.

A műszaki fejlesztés és a garanciális kötelezettségek költségfedezésére az új árakba is be kell számítani a műszaki fejlesztési és garanciális alapot. Emellett azonban az eddigi elszámolási rendszer megváltoztatásával lehetővé kell tenni, hogy a vállalatok – ha az célszerű és gazdaságos – a nyereség terhére növeljék műszaki fejlesztési ráfordításaikat.

Az árreform során felül kell vizsgálni a fuvarparitásokra jelenleg érvényes előírásokat. A fuvarigényes termékek (elsősorban a mezőgazdasági termékek és az ipari nyersanyagok) ára (induló ára) a termelői helyre (feladó állomásra) megállapított ár legyen, s így az anyagbázistól való távolság mutatkozzék meg a felhasználó vállalatok költségeinek a differenciálódásában. A fogyasztási cikkeknél olyan fuvarparitási elvet célszerű alkalmazni, amely az ipart is a gazdaságosabb szállítási lehetőségek megválasztására ösztönzi.

A hagyományos költségtényezőkön kívül költségtényezőnek, termelési költségnek kell tekinteni az állami központosított tiszta jövedelem egyes formáit is, azokat a befizetési kötelezettségeket, amelyek a vállalat szempontjából költségként jelentkeznek.

Ilyenek először is a munkabért terhelő befizetési kötelezettségek: a 10 százalék társadalombiztosítási hozzájárulás és a 15 százalék illetményadó. E költségtényezők mérsékelhetők, vagy elengedhetők azokban az ágazatokban, amelyekben jelentős az egyéb szektorok szerepe, s e befizetési kötelezettségek hátrányos helyzetbe hoznák a szocialista, vagy ezen belül az állami szektort.

Ide tartozik másodszor az eszközlekötési járulék, amely a lekötött eszközöktől elvárható minimális hatékonyság kifejezője. Az eszközlekötési járulékot az 1968. januári árrendezéskor önköltségtényezőként kell elszámolni, mégpedig általában az 1964. január 1-től érvényes 5 százalékos kulcs szerint az állóeszközök bruttó értékére és a forgóeszközökre. A bruttó érték alapulvételét jelenleg gyakorlati okok teszik szükségessé, elvileg az állóeszközök helyesen kialakított nettó értékét volna indokoltabb az eszközlekötési járulék vetítési alapjának tekinteni (ez esetben némileg magasabb kulcsot alkalmazva). Éppen ezért, ahol az árreform munkái és egyéb feltételek azt lehetővé teszik, ott már 1968 januárjában át lehet térni a nettó érték alkalmazására, és célul kell kitűzni, hogy az áttérés másutt is legkésőbb 1970 elején megtörténjék. A viszonylag nem jelentős nagyságú eszközlekötéssel dolgozó szolgáltató ágazatokat mentesíteni célszerű az eszközlekötési járulék fizetése alól.

Végül termelési költségként jelentkezik az ipari vállalatok számára az adó formájában megvalósuló járadékelvonás (mindenekelőtt a bányajáradék részbeni elvonása), amely főleg a kedvezőbb természeti erőforrások igénybevételéhez kapcsolódik.

Az ipari termelői áraknak nemcsak a költségeket kell fedezniük, hanem már az induláskor nyereséget is kell tartalmazniuk, mégpedig 1968-ban minimálisan 2 százalékos iparági (termékcsoportonkénti) nyereséget a lekötött eszközök értékére számítva. A hatóságilag továbbra is rögzített, továbbá az induló árakban kalkulált iparági (termékcsoportonkénti) nyereség meghaladhatja a 2 százalékot ott, ahol a termelőkapacitások szűkösek, vagy az export igen gazdaságos, vagy a különböző termelők ráfordításai nagyon szóródnak, vagy a nyersanyagárak ingadozása és más okok következtében a költségek és árak aránya nagyon változó. Egészében arra kell törekedni, hogy azok az iparági nyereségek, amelyeket az induló árak a valóságban tartalmazni fognak – az ipar néhány különösen jövedelmezően exportáló ágának kivételével – 1968-ban ne lépjék túl a lekötött eszközérték 5 százalékát. Választékmélységben viszont a nyereséghányad nagysága, szóródása nem korlátozható.

A fogyasztási cikkek fogyasztói ára az ipari termelői áron felül tartalmazza a kereskedelmi árrést, amely a kereskedelem költségeit és nyereségét hivatott fedezni, valamint a forgalmi adót.

A kereskedelem szerepének változásával összhangban az árreformnak általában meg kell növelnie a kereskedelmi árréseket, hogy ezek lehetővé tegyék

– az illetményadó és eszközlekötési járulék alkalmazását a kereskedelemben;

– a kereskedelmi tevékenységgel kapcsolatos sokféle kockázat fedezését;

– a kereskedelmi vállalatok akkora nyereségét, amely szükséges dolgozóik megfelelő anyagi ösztönzéséhez és a saját eszközökből történő vállalatfejlesztéshez.

A kereskedelmi árrés emelése nem növelheti a fogyasztói árak általános színvonalát, az emelést a forgalmi adó terhére kell megvalósítani. Ha egyes cikkeknél ez nem lehetséges, tehát fogyasztói áruk emelése elkerülhetetlen, akkor ezt más cikkek fogyasztói árának csökkentésével kell kompenzálni.

A nagy- és kiskereskedelmi árrés, valamint a készletezői költségtérítés és a nagykereskedelmi árrés éles elkülönítését meg kell szüntetni. Ily módon nagyobb lehetőség nyílik a legésszerűbb forgalmi út kiválasztására (a kiskereskedelem például mérlegelheti, hogy a nagykereskedelemtől vagy a gyártó műtől vásároljon-e).

Általánosságban meg kell szüntetni a szövetkezeti szektor által termelési célra felhasznált anyagok hátrányos ármegkülönböztetését (forgalmi adóval való terhelését). A szövetkezeteknek a termelési eszközöket az állami iparral azonos feltételek mellett kell átadni, biztosítva, hogy azok áraiban csak a vásárlás eltérő kondíciói miatti költségkülönbözetek jelentkezzenek.

A mezőgazdaság hozzájárulása a közös társadalmi szükségletek kielégítésének költségeihez ez idő szerint kisebb részben történik adózás révén, nagyobb részben az ipari termékek árszínvonalánál alacsonyabb mezőgazdasági árszínvonal valósul meg. A mezőgazdasági árak színvonala jelenleg nem biztosítja a termelőszövetkezetek nagy többsége számára az önálló gazdálkodás pénzügyi-jövedelmi feltételeit. Még az egyszerű újratermelés biztosítása is csak növekvő hitelekkel és az állami támogatás különböző formáival lehetséges, ami károsan hat a tsz-ek és tagjaik anyagi érdekeltségére, a gazdasági erőforrások felhasználásának hatékonyságára.

Az erőforrások hatékonyabb felhasználásának és a mezőgazdaság kívánatos ütemű fejlődésének a biztosítása szükségessé teszi a mezőgazdasági és az ipari árszínvonal összehangolását, tehát a mezőgazdasági árak olyan színvonalát, amely – a mezőgazdasági munka növekvő termelékenysége mellett – lehetővé teszi, hogy a parasztság személyi jövedelmének színvonala elérje a munkásságét, s hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetek túlnyomórészt saját felhalmozásukból valósíthassák meg álló- és forgóeszközeik szükséges bővítését. A mezőgazdasági és ipari árszínvonalnak ezt az összehangolását – főként a mezőgazdasági árszínvonal emelése útján – azonban csak fokozatosan, hosszabb idő alatt lehet megvalósítani. Az ellenkező eljárás figyelmen kívül hagyná a népgazdaság teherbíró képességét, valamint a munkások és alkalmazottak életszínvonalának emelésével kapcsolatos követelményeket.

Ezért 1970-ig a mezőgazdasági árak színvonalának mintegy 10 százalékos további emelését célszerű előirányozni. Továbbra is bizonyos kedvezménnyel kell eladni a mezőgazdaságnak a belföldön előállított és az importált termelési eszközök közül azokat, amelyeket jellemzően vagy kizárólagosan a mezőgazdaság használ fel.

Tekintettel az alacsonyabb árszínvonalra, továbbá a szövetkezeti tulajdonforma és a termelés sajátosságai miatt alkalmazandó jövedelemelvonási formákra (differenciált földadó, jövedelemadó, a társadalmi juttatások fedezetére történő befizetések), a mezőgazdasági árakban nem célszerű figyelembe venni eszközlekötési járulékot és illetményadót. Az állami és szövetkezeti gazdaságok felé érvényesülő egységes árak mellett a jövedelemelvonás formái a mezőgazdaság e két szektorában eltérőek lehetnek.

A mezőgazdasági árszínvonal emelését össze kell kötni a mezőgazdasági árak arányainak javításával. A mezőgazdasági árak helyes arányainak meghatározásánál továbbra is igen fontos annak figyelembevétele, hogy a különböző termékek a termelésükhöz szükséges eleven munkához (annak költségeihez képest) nagyobb vagy kisebb földterületet igényelnek, hiszen tulajdonképpen a földlekötés is költsége a termelésnek. A lekötött föld viszonylagos nagyságának, fekvésének és minőségének tehát meg kell mutatkoznia a mezőgazdasági termékek arányaiban. Ez szükséges ahhoz, hogy az árarányok elősegítsék a kínálat és a kereslet strukturális egyensúlyának kialakulását. Emellett a mezőgazdasági árarányok kialakításánál tekintettel kell lenni egyes termékek különösen kedvező exportgazdaságosságára, az eszközigényesség eltéréseire, továbbá a termésingadozásokkal és egyéb tényezőkkel kapcsolatos eltérő kockázatra is.

Építőipari-szerelőipari árak

Az építőiparban (ideértve a fém- és gépszerelési munkálatokat is) az induló árakat úgy célszerű megállapítani, hogy azok a műszakilag indokolt (az országos normatíváknak megfelelő) anyag- és bérjellegű, valamint gépköltségekre fedezetet nyújtsanak, megfeleljenek a helyi körülményekből adódó indokolt szállítási költségeknek és – bizonyos átlagosítással – tükrözzék a munkahelyi adottságokból, illetve a munkák jellegéből származó többletköltségeket.

Az építőiparban is egységesen 10 százalék társadalombiztosítási hozzájárulást, 15 százalék illetményadót és 5 százalék eszközlekötési járulékot kell az árakba beépíteni. Eszközlekötési járulékot a befejezetlen építési beruházások összege után is számításba kell venni.

Az áraknak fedezniük kell a kivitelező kockázatát is. Az induló árakat úgy kell megállapítani, hogy a kivitelezőknek 1968-ban a befejezetlen beruházások értékét is magában foglaló eszközérték után átlagosan legfeljebb 5 százalékos nyereséget biztosítsanak.

Áruszállítási díjszabások

Az új áruszállítási díjakat úgy célszerű kialakítani, hogy azok fedezzék a közlekedési vállalatok költségeit, és bizonyos nyereséget is biztosítsanak számukra. Arra kell törekedni, hogy

– az árudíjszabások új rendszere általában áruosztályonként biztosítsa a költségek megtérülését;

– az egyes közlekedési ágak között a legmegfelelőbb közlekedési eszköz igénybevételére terelő tarifa-arányok alakuljanak ki;

– a tarifák a közlekedési eszközök jobb kihasználására ösztönözzenek.

A többi népgazdasági ághoz hasonlóan, a közlekedési ágazatokban is el kell számolni 10 százalék társadalombiztosítási hozzájárulást, 15 százalék illetményadót és 5 százalék eszközlekötési járulékot. Az eszközlekötési járulék alapjának meghatározása során a saját pályával rendelkező ágazatoknál (vasút, villamos, HÉV) a pálya (alapépítmény, felépítmény, híd, alagút, biztosító berendezés) értékét indokolt figyelmen kívül hagyni.

A különböző közlekedési ágakban a költségek valamennyi elemét figyelembe kell venni. Ennek megfelelően az utak fenntartásával kapcsolatban felmerülő és eddig költségvetésből fedezett költségeket a gépjármű-közlekedés önköltségébe – az üzemanyagok, pótalkatrészek és a gumi árán, továbbá a jelenleg is alkalmazott gépjárműadón keresztül – be kell építeni.

Az áruszállítási tarifáknak a költségek fedezésén túlmenően az eszközértékek 2 százalékában meghatározott nyereséget is kell tartalmazniuk.

A közlekedési eszközök jobb kihasználását az áruosztályozás rendszerével is elő kell segíteni. Valamennyi közlekedési ágra olyan egységes áruosztályozást kell készíteni, amely azon alapszik, hogy az egyes árucikkekkel a járműkapacitást milyen mértékben lehet optimálisan kihasználni.

2. A PIACOK ÉRTÉKITÉLETE

A valóságban érvényesülő konkrét áraknak sok esetben el kell térniük a termelési (+forgalmi) költségek arányaitól. A piacok (a belső piac és a külső piacok) ugyanis a különféle árukat költségarányaiktól gyakran eltérően értékelik. Ennek fő okai: a piacfelhasználásban egymást helyettesíteni képes termékeket objektív vagy szubjektív használhatóságuk szerint értékeli, a használhatóság pedig gyakran nincs arányban a termelési költségekkel; a piac értékítélete függ a különböző áruk kínált mennyiségétől, e mennyiség pedig gyakran több vagy kevesebb annál, mint amennyi a piacon költségarányos áron eladható; a külső piacok értékítéletei eltérnek a hazai termelési költségek arányaitól. A piacok értékítéleteinek kifejezésre kell jutni az árakban, hogy egyfelől az ily módon differenciálódó nyereségek hassanak a termelés (a kínálat) szerkezetének alakulására, másfelől pedig az ilyen árak a keresletre gyakorolt ösztönző vagy fékező hatásuk révén is segítsék elő a piaci egyensúly megvalósulását.

Ezért az új árrendszerben lehetővé kell tenni, hogy az árak széles körben az eladók és vevők megegyezése alapján alakulhassanak. Ehhez az is szükséges, hogy az árakban foglalt összes társadalmi tiszta jövedelem viszonylag jelentős része vállalati nyereségként realizálódjék.

Lehetővé kell tenni, hogy a piacok értékítéletei ne csak a fogyasztási cikkek, hanem a termelési eszközök áraiban is kifejezésre jussanak.

Kivételesen – például a szénbányászat és az olajtermelés kapcsolatában – az állam központi szerveinek kell olyan árkonstrukciót alkalmazni, amely biztosítja a használhatósághoz igazodó árarányokat s a szóban forgó termelési ágak jövedelmezőségét.

Érvényesíteni kell azt az elvet, hogy a termelő vállalatok exportált termékeikért általában az egységes devizaszorzók alapján forintra átszámított árat kapják meg.

3. ÁLLAMI PREFERENCIÁK

A termelés, a fogyasztás és a külkereskedelem szerkezetére vonatkozó bizonyos gazdaságpolitikai célok megkövetelhetik az árak arányainak eltérítését azoktól az árarányoktól, amelyek a termelés költségeinek és a piacok értékítéleteinek együttes hatására alakulnának ki. Az állami (társadalmi) preferenciákkal kapcsolatos áreltérítések fontosabb területei:

– Bizonyos fogyasztási cikkek és szolgáltatások fogyasztói árainak eltérítése a költségarányoktól, illetve az ésszerű termelői árak arányaitól forgalmi adó (esetleg ártámogatás) segítségével közegészségügyi, kulturális és jövedelempolitikai szempontok miatt. E tényleges preferenciák érvényesítése megkülönböztetendő a termelői és fogyasztói árarányoknak attól a széles körű és nagymértékű, közgazdaságilag jórészt indokolatlan eltérítéséről, amely jelenlegi gazdasági mechanizmusunkban érvényesül a hallatlanul differenciált forgalmiadó-rendszer segítségével.

– A belföldi és külkereskedelmi árak szükséges összehangolása nem vezethet az áruexport volumenének csökkenéséhez, sőt az exportvolumen növekedését kell biztosítani. Ezért az új árrendszert az export megfelelő támogatásával (szubvencionálásával) kell egybekötni, hogy a népgazdaság szempontjából szükséges export a vállalatok számára jövedelmező legyen.

– A külföldi áruk importjának szabályozása célszerűvé teszi vámok alkalmazását, amelyek emelik az adott termék belföldi árát. Ha az ilyen áremelő hatás nem kívánatos, viszont a hazai termelés védelme mégis szükségesnek mutatkozik, akkor állami árkiegészítéssel (dotációval) célszerű a termelési költségek fedezetét és az elengedhetetlen nyereséget biztosítani.

– Központilag elhatározott fejlesztési célkitűzések érdekében átmenetileg (esetleg több éven keresztül is) indokolt lehet a termelés állami támogatásával a felhasználók számára a költségekhez képest alacsonyabb árak érvényesülését lehetővé tenni.

– A mezőgazdasági árak színvonala miatt továbbra is indokolt, hogy a mezőgazdaság az általában érvényesülő áraknál olcsóbban vásárolhasson hazai és import eredetű termelési eszközöket.

4. A BELFÖLDI ÁRAK KAPCSOLATA A KÜLKERESKEDELMI ÁRAKKAL

Az árreformmal létre kell hozni a belföldi árak szerves összefüggését a külkereskedelmi árakkal..

Erre a célra a forintvaluta hivatalos aranytartalmától független devizaszorzókat kell meghatározni a deviza átlagos népgazdasági kitermelési költségének figyelembevételével. Ilyen alapon az árreform előkészítéséhez a 40,– Ft/rubel és 60,– Ft/$ devizaszorzókat kell alkalmazni.

Az importált termelési eszközöknek általában a devizaszorzók alapján kiszámított forintára érvényesüljön az őket felhasználó termelés teljes folyamatában. Mivel azonban a nyers- és alapanyagok zömét különböző relációkból, változó árakon szerezzük be, sőt részben itthon is előállíthatjuk, biztosítani kell, hogy az importált nyers- és alapanyagok ára beleilleszkedjék az árrendszerbe.

Alapelv, hogy a felhasználók az importált nyers- és alapanyagokért a devizaszorzók alkalmazásával forintra átszámított árakat fizessék. Amennyiben az anyagár-változások tovagyűrűző hatásának elkerülése végett bizonyos anyagárak hatósági megkötése mutatkozik szükségesnek, ezt a módszert általában helyesebb nem közvetlenül az importanyagoknak, hanem a belőlük készült alapanyag jellegű termékeknek az árára alkalmazni, ily módon lehetővé téve azt, hogy az importanyagok közvetlen felhasználói érdekeltek legyenek a leggazdaságosabb forrás igénybevételében.

Az importanyag árának hatósági megkötése az importfázisban csak kivételesen engedhető meg, éspedig akkor, ha az illető anyag széles körben kerül felhasználásra, vagy ha a fix árarányokkal már az első belföldi felhasználók keresletét is befolyásolni kívánatos.

A különböző relációkból származó nyers- és alapanyagok árát a belföldi termelési költségek alapján számított árak és a szorzószámos importárak együttes figyelembevételével kell meghatározni. Egyes esetekben indokolt lehet a legdrágább beszerzési forrás árszintjét alkalmazni az illető termék egész mennyiségére, ti. akkor, ha a termékcsoport iránti belföldi szükséglet növekedése legnagyobbrészt vagy egészen csak a legdrágább forrásból fedezhető, és ennek a forrásnak a részesedése az új árrendszer időszakában jelentős arányúvá válik.

Ezek az alternatívák a termékcsoportok árszintjének meghatározására vonatkoznak. A termékcsoportokon belül az egyes termékek árát – a belső árarányokat – a célszerűségtől függően vagy a nemzetközi konvencióknak megfelelő külföldi vagy a ráfordításoknak és a kereslet-kínálat viszonyainak megfelelő belföldi árarányok alapján kell megállapítani.

Az importált alkatrészek, félkésztermékek stb. árát általában nem kell hatóságilag szabályozni, e termékek a devizaszorzók alapján számított forintáron kerülnek a felhasználóhoz, aki általában a vevőivel történő megegyezés szerint, illetve a hatósági árhatárok keretei között hárítja tovább ezt a termékeinek árában.

A külföldről behozott gépek és berendezések a devizaszorzók alapján számított áron kerülnek átadásra.

Az importált fogyasztási cikkek fogyasztói árát a fogyasztói árpolitika adott célkitűzéseivel összhangban kell megállapítani. Ennek megfelelően a devizaszorzóval kiszámított áron felül általában pénzügyi lefölözést (vám, forgalmi adó) célszerű alkalmazni. Kívánatos, hogy ennek mértéke viszonylag állandó legyen, és így az importált fogyasztási cikk belföldi áralakulásában a külföldi árak változásainak tendenciái jussanak kifejezésre.

Ahol az új árrendszerrel összhangban vámokat alkalmazunk, s ezek nem kerülnek elengedésre vagy visszatérítésre, e vámok emelik a szóban forgó importtermékek devizaszorzóval átszámított belföldi árát.

Az árreform során indokolt, hogy a mezőgazdaság – saját árainak viszonylag alacsony színvonala miatt – az import eredetű termelési eszközöket és anyagokat (gépeket, alkatrészeket, műtrágyát, ipari takarmány-alapanyagokat) alacsonyabb áron kapja, mint amilyen a devizaszorzóval átszámított ár volna. Ezért a külkereskedelem 60,– Ft/$ és 40,– Ft/rubel szorzóval forintra átszámított árakat számláz a belföldi kereskedelmi szerveknek, de ez utóbbiak olyan árakon adnak el a mezőgazdasági üzemeknek, amelyek összhangban vannak a mezőgazdasági árakkal.

Az exportált termékekért a külföldi piacon elért árakban kifejezésre jut a külföldi piacok értékítélete. Az exportra termelő vállalatok árbevételét az elérhető külföldi ár határozza meg. A termelő vállalatok a devizaszorzóval forintra átszámítva kapják meg az exporttermék devizaárát.

Különös gonddal kell vizsgálat tárgyává tenni az árképzést azokban a termelési ágakban (termékcsoportokban), ahol párhuzamosan termelnek belföldre és exportra. Célszerű, hogy:

– az átlagosnál kedvezőbb export a termékcsoport hazai árszintjére is hatással legyen;

– az átlagon aluli, de szükségessége miatt államilag támogatott export esetében a hazai árszint a termelési költségeken felül minimális nyereséget biztosítson.

A mezőgazdasági exporttermékek esetében a devizaszorzós árképzést nem a termelőknél, hanem a kereskedelemnél kell érvényesíteni. De a jövőben a mezőgazdasági felvásárlási árak évenkénti felülvizsgálata során arra kell törekedni, hogy a külkereskedelmi árak tendenciái befolyásolják a különböző mezőgazdasági termékek viszonylagos jövedelmezőségét. Célszerű ezeknél a termékeknél is a termelő megfelelő érdekeltségét biztosítani az export megfelelő időben és minőségben való teljesítésében.

5. A TERMELŐI ÉS A FOGYASZTÓI ÁRAK KAPCSOLATA

Jelenlegi fogyasztói árrendszerünk egyik nagy fogyatékossága, hogy a fogyasztási cikkek és szolgáltatások ára nagyrészt közgazdaságilag indokolatlanul, széles körben és nagymértékben eltér a költségarányoktól, illetve az ésszerű termelői árak arányaitól. Az iparcikkek termelői és fogyasztói árát élesen elkülöníti egymástól a hallatlanul differenciált forgalmiadó-rendszer. Perspektívában arra kell törekedni, hogy ezeket az indokolatlan eltéréseket felszámoljuk, mert ezzel előmozdíthatjuk, hogy a fogyasztás, a termelés, az import és az export népgazdasági szempontból gazdaságosabb, a szükségletek kielégítése szempontjából előnyösebb struktúrája alakuljon ki. Ezt azonban csak hosszabb idő alatt, fokozatosan, a távlati népgazdasági tervekkel összhangban lehet megvalósítani.

Az 1968. évi árreformnak szükségképpen változást kell hozni az anyagi javak és szolgáltatások fogyasztói árainak rendszerében is. Ez következik a piac aktív szerepének biztosításából, az ipari termelői árak változásából, valamint a termelői és fogyasztói árak éles elkülönítésének megszüntetéséből, a mezőgazdasági árszínvonal emeléséből, a szabadon vagy hatósági megkötéssel mozgó árak széles körű alkalmazásából. A fogyasztói árak reformja nélkül az új gazdasági mechanizmus nem működhet. A fogyasztói árak változása azonban a lakosság valamennyi rétegét érintő, politikai szempontból is jelentős kérdés. Ezért az 1968. január 1-i árreformot úgy kell megvalósítani, hogy az a fogyasztói árak általános színvonalát lényegében ne érintse, s az árak arányaiban csak olyan indokolt és egymást nagyjából kiegyenlítő változásokat jelentsen, amelyek az életszínvonal általános emelkedése mellett a lakosság egyetlen nagyobb rétegének a reáljövedelmét sem csökkentik.

Az árreform után a jövőben számolnunk kell az általános fogyasztói árszínvonalnak kisebb mértékű emelkedésével. A nominálbéreknek, a lakosság pénzjövedelmeinek tehát ennél gyorsabb ütemben kell növekedniük, hogy a lehetséges és indokolt életszínvonal-emelkedés megvalósuljon.

Az 1968. évi fogyasztói árintézkedésekre vonatkozóan a kormány külön határozatára van szükség, amely termékenként (termékcsoportonként) megállapítja a fogyasztói árak változtatásának irányát és mértékét, mégpedig függetlenül attól, hogy ezek az árak hatósági árként fognak-e funkcionálni.

Az 1968. évi fogyasztói árintézkedésekkel összhangban forgalmiadó-reformot kell végrehajtani, amely egyszerűsíti a forgalmiadó-rendszert. Csökkenti differenciáltságát, s elősegíti a fogyasztói és a termelői árarányok közelítését, megtartva és erősítve – ott, ahol ez valóban indokolt – a forgalmi adó aktív árpolitikai szerepét.

Az új forgalmi adók nagyságát (termékenkénti, illetve termékcsoportonkénti eltéréseit) az árrendezéssel elérni kívánt új termelői és új fogyasztói áraknak megfelelően kell megállapítani. Egyelőre még szükség lesz a forgalmiadó-kulcsok elég nagymértékű differenciálására, nehogy maga az adóreform vezessen a fogyasztói áraknak túl széles körű és nagyarányú mozgására. Gondoskodni kell arról, hogy

– a forgalmi adó mértéke minden termék árában egyértelműen meghatározott legyen kulcsos vagy tételes adó formájában;

– egyértelmű rendelkezéssel szabják meg az új iparcikkek forgalmi adójának meghatározásánál követendő eljárást.

A szabadabb árformáknál a termelői és a fogyasztói árak arányainak szükségessé váló rugalmas eltérülése – a cikkek és választékok vonatkozásában – a termelői nyereség és a kereskedelmi árrés javára, illetve terhére oldódik meg.

6. AZ ÁRRENDSZER RUGALMASSÁGA

Az új gazdasági mechanizmusban az árrendszernek rugalmasnak kell lennie. Ezért az árak hatósági megállapítását szűk körre kell korlátozni, és előtérbe kell helyezni az állami árszabályozás közvetett módszereit, vagyis az áralakulásnak gazdasági eszközökkel történő állami befolyásolását.

A merev hatósági árrendszerről a rugalmas piaci ármechanizmusra való áttérés időszakában figyelembe kell venni a kialakult helyzetet, tehát azt, hogy népgazdaságunkban évek óta bizonyos feszültségek vannak. Ha ilyen körülmények között az árak teljesen szabadon alakulhatnának, erőteljesebb áremelkedéssel kellene számolni. Ez nagyobb mértékű lenne annál, mint amilyen áremelésekre a hatósági árrendszerben rákényszerülünk, illetve ami a burkolt áremelkedés révén bekövetkezik.

Feltehető továbbá, hogy a rugalmas ármechanizmus bevezetésének első időszakában a vállalatok részéről erőteljes törekvés fog megnyilvánulni arra, hogy problémáikat áremeléssel oldják meg, s viszonylag gyengébb lesz az árak visszahatása tevékenységükre. Mindezek figyelembevételével csak fokozatosan irányozható elő a hatósági árrendszernek szabadabb árrendszerrel való felcserélése.

Az új árrendszerben a következő három fő árszabályozási formát kell alkalmazni:

a) Rögzített (fix) hatósági ár (például egyes alapanyagokra és mezőgazdasági termékekre, alapvető fogyasztási cikkekre és szolgáltatásokra). Ennek különböző lehetséges formái:

– az adás-vételben alkalmazandó ár tételes meghatározása;

– az alapár ± felár, illetve engedmény előírása, amikor az árat a konkrét termék minőségi összetevői alapján, illetve a rendelt mennyiség figyelembevételével az árképzés előírásainak megfelelően határozzák meg;

– a termék elemeire megállapított egységárak, amikor a konkrét árat az elemek egységárai és az előírásoknak megfelelő pótlékok figyelembevételével számítják ki:

– a paraméteres és normatív árképzés, amikor (iparági normatív kalkulációs séma, vagy termékcsoport-árparaméter segítségével) a konkrét termék árát előírásszerűen kell meghatározni.

b) Hatósági megkötéssel mozgó, megállapodásos árak (például az építőipari tevékenységre, bizonyos nyersanyagokra, a széles választékú fogyasztási cikkek jelentős részére). Ennek néhány lehetséges formája:

– a termékcsoportokon belül valamennyi termékre érvényesülő jegyzékbe foglalják, s az állam megkötheti a vállalati árjegyzéki áraktól való eltérés mértékét, vagy előírhatja a vállalati árjegyzéki árak által meghatározott színvonal tartását stb.

c) Szabad árak (például gépi beruházásokra, kooperációs félgyártmányokra és alkatrészekre, bizonyos fogyasztási cikkekre). Ennek különböző lehetséges formái:

– a megállapodásos árak, amikor az ár a piaci viszonyok figyelembevételével a vállalati árukapcsolatokban alakul ki;

– a kereskedelem által egyoldalúan megállapított árak, amikor is a kereskedelmi vállalatoknak megengedik, hogy a termelői áraktól független, illetőleg azoktól függetlenül mozgó fogyasztói árakat alakíthassanak ki.

Az építőiparban (ideértve a vas-, fém- és gépszerelési munkákat is) arra célszerű törekedni, hogy az állam az építési munkák árait közvetlenül csupán bizonyos – elég tág mozgási lehetőséget nyújtó – rendelkezések révén szabályozza, s az építési és szerelési költségek a beruházók, a tervezők és a kivitelezők közötti megállapodások alapján a köztük létesülő gazdasági kapcsolatokban kerüljenek kialakításra.

Azokra az építési-szerelési munkákra, melyeknél fennáll a kivitelezői verseny lehetősége, irányárakat kell megállapítani, más munkákra viszont az árakat maximálni kell. A szerkezeti elemekre vagy szerkezetekre megállapított irányáraktól a felek (a beruházó és a kivitelező) megállapodásuknak megfelelően eltérhetnek. Lehetővé kell tenni, hogy a felek a maximált áraktól felfelé is eltérhessenek az anyagárak időközi változása esetén a normatívák által indokolt mértékig.

A tervezési munka díjszabási kötöttségeit célszerű megszüntetni, s az építőipari műszaki-gazdasági tervezés tartalmát és a végzett munka díjazását a felek megállapodására bízni. Az új mechanizmus bevezetését követő első időszakban indokolt lehet bizonyos tervezési munkákra irányárakat megállapítani.

Az állami árszabályozás különböző lehetséges módszereit, az árképzés változatos formáit az új gazdasági mechanizmusban a termelési ágak és termékcsoportok sajátosságainak leginkább megfelelő módon kell alkalmazni, s a piaci egyensúly feltételeinek figyelembevételével kell az árszabályozás szigorúbb vagy lazább módját választani.

Mindig szem előtt kell azonban tartani azt az alapkövetelményt, hogy az állam közvetlen árszabályozása a szükséges minimumra korlátozódjék, nehogy az árstabilitásra irányuló célkitűzés a hatósági árrendszer bürokratikus formáinak fenntartására, illetőleg visszaállítására vezessen.

Az árreformot követő első időszakban természetesen bizonyos óvatossággal kell eljárni, de ezt is lehetőleg az önálló vállalati gazdálkodás követelményeihez igazodó decentralizált szervezeti formákban célszerű érvényre juttatni.

Az új gazdasági mechanizmus kibontakozásának időszakában arra kell törekedni, hogy az egyes termékcsoportok árszínvonalának emelkedését a választékok árának hatósági szabályozása nélkül gátoljuk vagy korlátozzuk. Ebben az időszakban tehát viszonylag széles körben kell alkalmazni a részleges hatósági árszabályozás tárgyalt formáit.

V

JÖVEDELEMSZABÁLYOZÁS ÉS ANYAGI ÉRDEKELTSÉG AZ ÁLLAMI VÁLLALATOK KÖRÉBEN

A jövedelemszabályozási és az anyagi érdekeltségi rendszer az egész népgazdasági mechanizmus szerves részeként fejti ki hatását. A jövedelemszabályozási rendszer helyét a gazdasági mechanizmusban az határozza meg, hogy egyrészt a szocialista államnak központosítania kell, el kell vonnia a vállalataitól az ott termelt nemzeti jövedelem megfelelő részét, másrészt az elvonás formái, módszerei és a vállalatoknál maradó rész nagysága, valamint felhasználásának szabályai meghatározott irányba terelik a vállalati gazdálkodást. A jövedelemszabályozás a társadalmi tiszta jövedelem egy részének elvonása, központosítása és egyúttal a vállalati gazdálkodás legfontosabb terelője, szabályozója. A vállalati jövedelem elvonására és felhasználására vonatkozó szabályok rendszerének népgazdaságilag biztosítania kell a megfelelő arányt a személyi jövedelem és a társadalmi tiszta jövedelem alakulása, s ezzel a személyi reáljövedelem és a munkatermelékenység alakulása között.

1. JÖVEDELEMELVONÁS

Vállalati költség és nyereség

A vállalatok az általuk realizált árbevételből továbbra is be fognak fizetni az állami költségvetésbe eszközlekötési járulékot, társadalombiztosítási hozzájárulást és illetményadót. A centralizált társadalmi tiszta jövedelemnek ezek az elemei költségként jelennek meg számukra, így kerülnek elszámolásra.

Az eszközlekötési járulék és az illetményadó együtt mint jövedelemelvonási módszer abba az irányba tereli a vállalatokat, hogy komplexen gazdálkodjanak az eleven és a holt munkával, egyikkel se takarékoskodjanak a másik rovására.

A realizált társadalmi tiszta jövedelemből a fentebbi befizetési kötelezettségek teljesítése után maradó rész a vállalati nyereség. A vállalatoknak önálló gazdálkodásukhoz szükségük van nyereségre. A jövedelemszabályozási és anyagi érdekeltségi rendszernek a vállalati nyereséget kell központba állítani, mert ezt az elvet megfelelően alkalmazva elérhetjük a vállalati érdekek összehangolását a népgazdasági érdekkel. Ha a vállalatok a nyereség alakulásában érdekeltek, akkor számukra fontosságot nyernek mindazok a tényezők, amelyek befolyásolják a nyereség alakulását. Márpedig a nyereség alakulására szinte valamennyi tényező hat.

A nyereség alakulásában összefoglalóan fejeződik ki a vállalatok gazdasági tevékenységének valamennyi oldala, ezen belül az is, hogy tevékenységük menynyire van összhangban a piacon megjelenő igényekkel, a fizetőképes szükségletekkel. A nyereség nő, ha csökkennek az anyagjellegű költségek, ha javul a gazdálkodás az eleven munkával, ha hatékonyabbá válik az álló- és forgóalapok kihasználása, ha a vállalat több, kelendőbb és jobb áron értékesülő termékeket termel.

A piaci helyzet hatása a nyereség alakulására, s a nyereséghez kapcsolódó anyagi érdekeltségen keresztül a vállalat egész gazdasági tevékenységére – alapvető fontosságú eleme az új gazdasági mechanizmusnak. Csak így érhető el, hogy a vállalatok anyagilag érdekeltek legyenek gazdasági erőforrásaik ésszerű felhasználásában, a fizetőképes szükségletek mennyiség, minőség, választék szerinti és kellő időben való kielégítésében.

A vállalatok bizonyos esetekben a piaci helyzet kihasználásával gazdálkodásuk javítása nélkül is növelhetik nyereségüket, indokolatlan áremeléssel, minőségrontással. Ez azonban csak kivételes eset lehet (amely megfelelő jogi szankciókat von maga után), mert a vállalatok a szocialista állam által főként gazdasági eszközökkel szabályozott piac körülményei között fognak működni.

Azt a nyereséget kell tehát a vállalati érdekeltség középpontjába állítani, amely a legkülönbözőbb okokból növekedhet, s a vállalat számára minden normális növekedésnek előnyösnek kell lennie. Általában nem lehet különbséget tenni „megérdemelt" és „meg nem érdemelt" nyereség között. Ha különbséget akarnánk tenni, belekényszerülnénk az egész nyereségérdekeltségi rendszer elbürokratizálásába, a hatások közömbösítésébe.

A nyereségérdekeltség konkrét formáinak meghatározásakor fő szempont az a népgazdasági érdek, hogy a vállalatok a termelés valamennyi tényezőjével, valamennyi gazdasági erőforrással egyaránt ésszerűen gazdálkodjanak, hogy ne helyezzenek előtérbe egyes tényezőket mások rovására. Ezért a nyereség tömegében, abszolút nagyságában kell érdekeltté tenni a vállalatokat, mert ez a komplex, minden tényezőre egyaránt kiterjedő vállalati gazdálkodás irányába terel.

A vállalat akkor érdekelt a nyereség tömegében, ha a nagyobb összegű nyereségből több marad nála, és megfordítva. A nyereségelvonás rendszerének biztosítania kell ezt.

Nyereségelvonás

A nyereségelvonás nagyságát, illetve a vállalatnál hagyott rész nagyságát (más szóval a vállalat és a költségvetés közötti megosztásának arányát) a következő szempontok együttes figyelembevételével kell eldönteni:

– a gazdaságpolitikai döntések alapján mekkora a központi pénzalap szükséglete, s mennyit fedez ebből a tiszta jövedelem összege, amelyet más címeken (SZTK-járulék, illetményadó, eszközlekötési járulék, forgalmi adó stb. formájában) már bevontunk, mennyit kell még központosítani nyereségelvonás formájában;

– a középtávú (ötéves) terv szerint a vállalatoknak mekkora fejlesztését célszerű megvalósítani saját vállalati forrásokból (részben a vállalatnál maradó nyereségből);

– a középtávú terv a személyi jövedelemnek mekkora növekedését irányozza elő vállalati forrásokból (a vállalatoknál maradó nyereségtől függően).

Az elvonás legalkalmasabb formája az adó. Az adórendszer előre rögzíti a nyereségnek a vállalat és költségvetés közötti megosztása szabályait, lehetővé téve a költségvetésnek és a vállalatnak is, hogy meglehetős biztonsággal kalkuláljanak perspektivikusan is. De az adórendszer arra is alkalmas, hogy ha szükségessé válik, akkor a népgazdaság irányító szervei az adórendszer megváltoztatásával is befolyásolni tudják a gazdasági folyamatokat. Az adókulcsok a lehetőség szerint hosszú időre stabilak legyenek, a kormány azonban szükség esetén módosíthatja azokat.

A nyereségadóztatást, vagyis a nyereség megosztását a költségvetés és a vállalat között az új gazdasági mechanizmus bevezetésekor két formában együttesen célszerű megvalósítani. Az egyik forma az alapbefizetés a nyereségből, a másik az alapbefizetés után még meglevő nyereséget terhelő nyereségadó.

Az alapbefizetés a nyereségből évi fix összegű adó, amelyet szükség esetén állapítanak meg az egyes vállalatokra. 1968 elején az új gazdasági mechanizmus egyik alappillérekénf új árrendszert is vezetünk be. Az új árrendszer – már életbe lépése pillanatában – sok esetben nagy nyereségkülönbségeket eredményez a vállalatoknál, anélkül, hogy ezekben a különbségekben szerepet játszana a vállalatok megváltozó tevékenysége, az új mechanizmus által rájuk gyakorolt hatás, s anélkül, hogy a nyereségeltérések következményeit a beruházások és a személyi jövedelmek alakulása tekintetében azonnal nagy erővel lehetséges és célszerű lenne érvényesíteni. Ezért az új mechanizmus első évében (1968-ban) realizált nyereségek kiugróan nagy eltérései nem határozhatják meg automatikusan, hogy a nyereségadó befizetése után mennyi nyereség maradjon a vállalatoknál. A nyereségből történő alapbefizetés előírásának célja kettős:

– Tegye különbözővé a vállalatok számára az új gazdasági mechanizmus bevezetésével, az új árrendszer életbe léptetésével automatikusan adódó induló nyereséget attól a nyereségtöbblettől (növekménytől), amelyre gazdasági tevékenységük megjavítása, az új gazdasági mechanizmus működésének kibontakozása folytán tesznek szert.

– Csökkentse a vállalatoknál maradó induló nyereség nem kívánatos mértékű differenciáltságát, ne akadályozza azonban a vállalat tevékenységétől függő és a piaci hatások révén kialakuló nyereség megtartható részének szóródását a vállalatok között.

Az alapbefizetés összegének megállapításakor biztosítani kell, hogy a vállalatoknál maradó nyereség megfelelő pénzügyi alapul szolgáljon (elegendő legyen) a vállalati gazdálkodással kapcsolatos és vállalati hatáskörbe adott döntésekhez. Ugyancsak figyelemmel kell lenni arra, hogy a vállalatnál maradó nyereségből egyes iparágakban több jusson fejlesztésre, mint más iparágakban.

Az 1968-ra kiszámított alapbefizetés a nyereségből változatlan összegű, fix befizetési kötelezettség marad a következő években is. Így a nyereségadó nemcsak 1968-ban, hanem a következő években is a nyereségnek csak az alapbefizetésen felüli részét, ilyen értelemben a növekményét terheli. A nyereségadó mértékét a középtávú terv ismeretében, annak megfelelően kell meghatározni, törekedve arra, hogy ágazati differenciálást csak kivételképpen, a legszükségesebb mértékben alkalmazzunk. A nyereségadóztatás formájaként lineáris (tehát a különböző nagyságú nyereségek azonos hányadát elvonó) vagy progresszív nyereségadót veszünk tekintetbe. Ezek eltérő hatást gyakorolnak a vállalatok anyagi érdekeltségére, gazdálkodására, a vállalatoknál maradó nyereség differenciálódásának mértékére. A nyereségadó formájának, alkalmazási módjának tisztázása még további vizsgálatokat igényel.

A nyereségből történő alapbefizetés és a nyereségadó rendszerét úgy kell kialakítani, hogy az új gazdasági mechanizmus működésének kibontakozása során ne akadályozza meg a nyereség alakulása alapján történő erőteljes differenciálódást a vállalatok fejlődése között és – ésszerű határokon belül – a személyi jövedelmekben sem.

A szocialista állam gazdaságpolitikai megfontolások alapján kivételesen tartósabb támogatásban (dotáció, szubvenció, bizonyos befizetési kötelezettségek elengedése) fogja részesíteni egyes olyan vállalatait, amelyek az árak kialakuló rendszerében egyébként veszteséggel dolgoznának, de tevékenységükre a népgazdaságnak mégis szüksége van. E kivételes esetekben a vállalat az állami támogatás folytán nyereségre tesz szert, s ily módon ezeknek a vállalatoknak a működése is beilleszkedik a nyereségérdekeltségi rendszerbe. Más a helyzet akkor, ha valamelyik vállalat veszteségessé válik (tehát eszközeinek egy részét elveszíti), vagy esetleg fizetési nehézségekbe kerül, és tartalékai is kimerültek. Ilyen esetben rendkívüli rendszabályok lépnek életbe a vállalat és a bank, illetve a vállalat és az állami szervek kapcsolatában.

2. A VÁLLALATOKNÁL MARADÓ NYERESÉG FELHASZNÁLÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSA

A vállalatok az alapbefizetés és a nyereségadó befizetése után náluk maradó nyereséget különböző célokra használhatják fel: vállalatfejlesztésre, tartalékalap feltöltésére, szociális-kulturális célokra, a dolgozók személyi jövedelmének kiegészítésére. A nyereség felhasználásának a különböző célok közötti megosztását ágazatonként differenciáltan központilag szabályozni kell, főleg azért, hogy ne következzék be a személyi jövedelmek indokolatlan mérvű növekedése a vállalatfejlesztés és a tartalékolás rovására.

Tartalékalap

A vállalatoknak tartalékalapot kell képezni, mert a vállalati önállóság feltétele, hogy ne csak döntéseik pozitív eredményeiben legyenek érdekeltek, hanem tudjanak bizonyos kockázatot is vállalni, legyen miből áthidalniuk döntéseik esetleges kedvezőtlen következményeit is. Népgazdasági szempontból sem volna kívánatos, hogy ha a vállalatnak csupán átmenetileg csökken a nyeresége, vagy akár kisebb mértékben átmenetileg veszteségessé válik, akkor emiatt megoldhatatlan nehézségei támadjanak a vállalatfejlesztés és a személyi jövedelmek színvonala tekintetében. Helyesebb, ha az ilyen átmeneti nyereségromlás (illetve veszteség keletkezése) esetén a vállalat a tartalékalapból kiegészítheti fejlesztési alapját és a dolgozók részesedési alapját azzal, hogy a következő évben a nyereségből először visszapótolja a tartalékalapnak így felhasznált részét, s csak azután képezheti a többi alapját.

A tartalékalap elérendő nagysága (minimumát vagy maximumát), feltöltésének ütemét és felhasználásának lehetséges módjait központilag kell szabályozni, jelentős szerepet biztosítva a tartalékalapnak a kiegyenlített gazdálkodás pénzügyi feltételeinek megteremtéséhez.

Vállalatfejlesztési alap

Központilag kell szabályozni a középtávú népgazdasági tervből következő mérték szerint, hogy a vállalatoknál maradó nyereségnek mekkora hányada kerüljön a vállalatfejlesztési alapba. A fejlesztési alapba kerülő nyereségrész összege tehát az elért nyereség összegétől függ majd, s a nyereséggel együtt nő vagy csökken.

A fejlesztési alap az amortizációval együtt alkotja a vállalatnak azt a saját pénzügyi forrását, amelyből kicserélhetők az elavult állóeszközök és – kezdetben még kisebb mértékben – fejleszthetők, bővíthetők is mind a vállalat állóalapjai, mind pedig forgóalapjai. A nyereségből képzett fejlesztési alapon keresztül ez az önálló fejlesztési lehetőség a nyereségtől is függ, reagál arra is, hogy a vállalat hogyan alkalmazkodik a piac igényeihez. A vállalati nyereség alakulásának később növekvő szerepet kell juttatni a vállalatok fejlődésében.

A vállalatok hitelt is kaphatnak arra, hogy nagyobb fejlesztést hajthassanak végre, mint amekkorát a már meglevő saját forrásaik lehetővé tennének. A bank által nyújtható hitelek globális keretét, ezen belül laza tól–ig-os ágazati hitelek megoszlását, valamint az általános hitelfeltételeket a középtávú népgazdasági terv határozza meg. Az ágazati határokon belül a bank elsősorban a beruházások várható jövedelmezőségét, de a már felhalmozott vállalati saját alap nagyságát is figyelembe véve sorolja a kérelmeket és határoz teljesítésükről vagy elutasításukról. Ily módon a hitellel központilag meghatározott irányba terelhető a vállalat saját forrásainak beruházásokra való felhasználása is.

Részesedési alap

Az állami vállalatok érdekeltsége akkor kapcsolódik a nyereség növeléséhez, ha nemcsak a vállalatok fejlesztési lehetősége, hanem a vállalati dolgozók – elsősorban a vezetők – személyi jövedelme is jelentékenyen függ a vállalati nyereség alakulásától. Ez az új gazdasági mechanizmusban a dolgozók részesedési alapja révén valósul meg.

Központilag kell szabályozni – figyelembe véve a bérek és a nyereség eltérő arányát a termelés különböző területein –, hogy a vállalatoknál maradó nyereségnek mekkora része kerüljön a részesedési alapba, hogy tehát ez az összeg a nyereség összegétől függjön, utóbbival együtt növekedjen vagy csökkenjen. A nyereség meghatározott fix hányadaként képződő részesedési alap nagyságát esetleg célszerű volna a nyereség és a bér egymáshoz viszonyított arányának az alakulásával is összefüggésbe hozni olyképpen, hogy ha ez az arány romlik vagy javul, akkor a részesedés is kismértékben csökkenjen vagy növekedjen.

A részesedési alapnak az új gazdasági mechanizmusban két fő funkciója van:

– felhasználható a személyi jövedelmek (munkabérek) kiegészítésére: évközi premizálásra, jutalmazásra és év végi részesedés kifizetésére, továbbá vállalati jóléti és kulturális célokra. Nagyobb nyereség elérése esetén tehát ilyen célokra többet fordíthat a vállalat, lehetővé teszi – nagyobb nyereség elérése esetén – a vállalati bérszínvonal emelését, s egyúttal korlátozza, fékezi a béremelés mértékét, amennyiben a vállalati bértömegnek a bérszínvonal emelkedése folytán előálló növekményét (vagy annak egy részét) központi előírás szerint le kell vonni a részesedési alapból.

Ezek szerint a vállalati dolgozók személyi jövedelmének szintje (mind a bérek, mind a bérkiegészítő fizetések szintje) függővé válik attól, hogyan alakul a vállalat nyeresége, s ennek folytán részesedési alapja.

Ha a bérszínvonal emelése nem terhelné a részesedési alapot, akkor a vállalati kollektíva számára egyértelműen előnyösebb volna a bérszínvonal emelése, mint a bérkiegészítő kifizetések növelése, s a vállalat emelhetné bérszínvonalát a költségvetési bevételek, a fejlesztési és a tartalékalap rovására is. Mert bár igaz, hogy a bérszínvonal emelése önmagában véve csökkenti a nyereséget, s ezzel a részesedési alapot, tehát az adható bérkiegészítések összegét, de a nyereségcsökkenésnek csak egy része érinti a részesedési alapot, másik része a költségvetési bevételeket, a fejlesztési és tartalékalapba kerülő összegeket csökkenti. Az ilyen érdekeltség nyilván helytelen lenne. Mivel azonban a részesedési alap nemcsak a munkabérek kiegészítésére szolgál, hanem a bérszínvonal emelése folytán előálló bérösszeg-növekményt is belőle kell fedezni, ezért a részesedési alapot egyformán terheli, akár bérszínvonal-emelés, akár bérkiegészítő kifizetések formájában nőnek a személyi jövedelmek. A vállalati kollektíva személyi jövedelmét tehát nem befolyásolja az, hogy a vállalati munka eredményeként rendelkezésre álló összegeket bérként vagy egyéb formában (prémium, jutalom, év végi részesedés) fizetik-e ki.

A vállalatok vezetői viszont ügyelnek majd arra, hogy a személyi jövedelmek lehetséges (a részesedési alap által behatárolt) emelésén belül a bérek színvonalát csak annyira emeljék, amennyi szükséges a hatásos ösztönzéshez, a nyereség maximálásához. Ebbe az irányba fog hatni a vezetők erős érdekeltsége a nyereség növelésében, továbbá az indokolt óvatosságuk, amely azzal lesz kapcsolatos, hogy a már egyszer elért bérszínvonalat nehéz csökkenteni, ha a vállalat nyeresége esetleg kedvezőtlenül alakul.

A bérszínvonal emelésének ez a szabályozása nem adminisztratív, nem közvetlen, hanem gazdasági eszközökkel megvalósított közvetett szabályozás a nyereségen keresztül. Ezért a jövedelemszabályozás és az anyagi érdekeltség egyéb elemeivel együtt másképpen hat a létszámgazdálkodásra is, mint az átlagbérszabályozás jelenlegi közvetlen, adminisztratív rendszere. Ha a vállalatok fokozottan érdekeltek a nyereségben, akkor nem fogják a létszámot feleslegesen növelni, mert ez csökkentené a nyereséget és a nyereség vállalatnál maradó részét. Ezáltal csökkenne a nyereségből képezhető részesedési alap is, amelyből nagyobb létszámú dolgozónak kellene juttatni, tehát kisebb béremelés és kisebb bérkiegészítés jutna egy-egy dolgozóra. A nyereségben való erőteljes érdekeltség tehát ellene hat a létszámnövelő törekvéseknek.

A nyereségnek azt a hányadát, amely részesedési alappá változtatható át, a középtávú (ötéves) terv alapján kell megszabni. A középtávú tervből ismeretes a nyereségek várható alakulása. A várható nyereségnek akkora hányadában kell a részesedési alapot megszabni, amely az iparág (termelési terület) bérigényességét figyelembe véve biztosítja, hogy a nyereség terv szerinti alakulása esetén a személyi jövedelmek, vagyis az összkeresetek a terv szerinti ütemben növekedjenek. Ha a nyereségek tényleges alakulása eltér a népgazdasági tervtől, akkor a vállalatok lehetőségei a személyi jövedelmek növelésére a nyereséggel együtt változva, szintén kisebbek vagy nagyobbak lesznek.

Az új gazdasági mechanizmusban a nyereségérdekeltségi rendszerrel összhangban kell kialakítani a vállalati jóléti, kulturális és sportfeladatok és intézmények finanszírozásának rendszerét. Azt, hogy a részesedési alapból mennyit különítenek el szociális, kulturális célokra, a vállalatok határozzák meg, ami előmozdítja a különböző pénzügyi eszközök ésszerű felhasználását és a nyereségérdekeltség erősítését.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetését követő első időszakban gondoskodni kell az egyes vállalatoknál a jóléti, kulturális és sportszükségletek jelenlegi kielégítési szintjét biztosító pénzeszközökről a részesedési alap képződése feltételeinek meghatározásával, kivételes esetekben átmenetileg még költségvetési eszközök terhére is.

Indokolt továbbá biztosítani, hogy a vállalatok a nyereség alakulásától függetlenül rendelkezzenek a Munka Törvénykönyvében és egyéb jogszabályokban előírt juttatásokhoz (munka- és védőruha, védőétel stb.) szükséges pénzeszközökkel.

Lehetővé kell tenni, hogy a részesedési alapban rendelkezésre álló összegek egy részét – a vállalati kollektíva egészének érdekeit szem előtt tartva – a vállalatok a jövőben a saját lakásalapjukat növelő építkezésekre, vagy a szervezett lakásépítkezés keretében újonnan épülő lakások vásárlására is felhasználhassák.

3. MUNKADÍJAZÁS ÉS ANYAGI ÖSZTÖNZÉS

A vállalati dolgozók legszélesebb tömegének anyagi ösztönzése alapvetően a bérek révén valósul meg. A személyi jövedelmek színvonalát gazdasági módszerekkel szabályozzuk, de a munkások és alkalmazottak alapbérrendszerét, a besorolási szabályokat központilag kell meghatározni. Ez szükséges, mert a személyi jövedelmen belül a bér a jövedelmi arányok ellenőrzésének, a munkakörök értékelésének viszonyítási alapja, amelynek vissza kell tükröznie a jövedelmi arányok tartós változásait.

A vállalatok számára nem helyes egyösszegű (fix) bértételeket központilag előírni, hanem azt a módszert kell alkalmazni, hogy a szakszervezetek közreműködésével meghatározzák a szakmák, a munkakörök, a munkaköri csoportok alsó és felső bérhatárát (tól–ig), ügyelve arra, hogy ez a szabályozás ne nivelláljon és adjon kellő mozgási szabadságot a vállalatok vezetőinek, azaz tegye lehetővé, hogy az azonos munkakört ellátók alapbérét fokozottan differenciálhassák az egyéni teljesítmények szerint. A vállalat hatáskörébe kell utalni annak eldöntését, hogy a tényleges alapbér a munka értékelése alapján hol helyezkedik el a bérkategória előírt alsó és felső határa között.

A magas színvonalú alkotó munkát végző és beosztottként dolgozó szakemberek fokozottabb anyagi megbecsülése végett a bérrendszert úgy kell átalakítani, hogy a kiemelkedő eredményeket felmutató műszaki és gazdasági szakemberek – az érvényes bérrendszerek keretei között – beosztotti minőségben is elérhessék vagy megközelíthessék a különböző szintű vállalati vezetők keresetét.

Ha a vállalat veszteségessé válik, s ezért nem képes fedezni az egyéni munka, illetve a teljesítmények alapján járó béreket, az állam garantálja az összes munkások és a kisebb beosztású alkalmazottak számára az új gazdasági mechanizmus bevezetésekor érvényes teljes munkabérük kifizetését.

A vezető állásúak számára csak az alapbér mintegy 75 százalékának, a középvezetők és kulcsbeosztásban levő önálló beosztott alkalmazottak számára csak az alapbér mintegy 85 százalékának megfelelő munkabér kifizetését garantálja az állam, mivel a veszteség elkerülésében a dolgozók e csoportjának jelentős szerepe van, indokolt tehát ezzel is érdekeltté tenni őket a veszteség megelőzésében.

Számottevően növelni kell a vállalati dolgozók különböző formákban történő részesedését a vállalat nyereségéből, tehát a részesedési alapból fizetett bérkiegészítések arányát a dolgozók összkeresetében.

A dolgozók különböző rétegei különböző mértékben tudnak hozzájárulni a nyereség alakulásához. Ezért a vállalati nyereségből, pontosabban a részesedési alapból kifizethető bérkiegészítéseknek is nagyobb hányadot kell képviselnie azoknak a dolgozóknak az összkeresetében, akik nagyobb mértékben tudják befolyásolni a vállalati nyereség alakulását. Ennek az elvnek a szem előtt tartásával a vállalatok döntsék el, hogy a részesedési alapból kifizetésre kerülő bérkiegészítéseket milyen mértékben osztják meg a dolgozók között a vállalat össztevékenységére gyakorolt befolyásuk mértékétől függően. Viszont központilag indokolt megszabni az alapbérek százalékában a részesedési csoport maximumokat. Az új gazdasági mechanizmus bevezetését követően ez a csoportmaximum a vezető állású dolgozók kategóriájában mintegy 80 százalék, a középvezetők és kulcsbeosztásban levő önálló beosztott alkalmazottak körében mintegy 50 százalék, az összes többi alkalmazottak és munkások kategóriájában az alapbérek, illetve teljesítménybér-keresetek mintegy 15 százaléka legyen.

Az egyes csoportok számára a részesedési alapból kifizethető bérkiegészítések összegét a vállalatok saját belátásuk szerint oszthatják el a csoportba tartozó egyének között, s kívánatos, hogy e téren se az egyenlősítés, hanem a helyes anyagi ösztönzés szempontjai érvényesüljenek. Egyéni maximumokat előírni nem kell. Ugyancsak a vállalatok hatáskörébe tartozik az egyes dolgozók besorolása a különböző csoportokba a központi irányelvek alapján.

A vállalat felügyeleti szerve határozza meg az igazgatónak és helyetteseinek kifizethető részesedés együttes összegét és ezen belül az egyéni részesedés nagyságát. Ennek megállapításánál a vonatkozó évben elért jövedelmezőségen (a nyereség és a lekötött eszközök arányán) kívül figyelembe kell venni más fontos mozzanatokat is, pl. azt, hogy hogyan változott a nyereség tömege, mennyire vett részt a vállalat a fizetőképes szükségletek kielégítésében, milyen erőfeszítések történtek a műszaki fejlesztés érdekében, hogyan fejlődött a vállalat általában, mennyire készült fel a várható igények kielégítésére, tevékenysége hogyan illeszkedett be a gazdaságpolitika általános és ágazati irányelveibe.

A vállalatok legfontosabb vezető állású dolgozóinál és a műszaki fejlesztésen dolgozó szakembereknél igen lényeges, hogy megfelelő erővel érvényesüljön érdekeltségük a távolabbi célok elérésében is. Fel kell használni erre a bérrendszer már említett módosítását (ti. azt, hogy a beosztottak is elérhessenek magas béreket), a jutalmazást, a premizálást és a részesedési alap felosztását. Megvizsgálandók az olyan elgondolások, amelyek szerint az éves eredmények alapján az igazgatónak és helyetteseinek járó magas részesedés bizonyos hányada csak néhány év nyereséges gazdálkodása után kerülne kifizetésre. A fejlesztésen dolgozó műszakiak vállalati jutalmazási rendszerének egyik változataként ajánlani lehet, hogy hosszabb távú kutatás-fejlesztési munkák esetén a várható eredménnyel arányban álló, nagy összegű jutalmat tűzzenek ki, ezt helyezzék az érdekeltek személyi zárolt számlájára, s a kifizetés az eredmény tényleges realizálásakor, azzal arányosan, folyamatosan történjék.

4. VÁLLALATI MUNKAERŐ-GAZDÁLKODÁS

Az új gazdasági mechanizmus, különösképpen a jövedelemszabályozás és anyagi érdekeltség rendszere a vállalatokat arra fogja ösztönözni, hogy az eleven munkával is fokozottan takarékoskodjanak, ésszerűen gazdálkodjanak. A szocialista államnak egyrészt elő kell segítenie e tendencia érvényesülését, másrészt azonban szükség esetén gondoskodnia kell az indokolt egyéni és társadalmi érdekek védelméről a vállalati érdekekkel szemben.

Az új mechanizmusban a vállalatok saját gazdasági szükségleteik alapján határozhatják meg a felvételre kerülő munkaerő mennyiségét és minőségét, minden központi előírás vagy elosztási rendszer nélkül. A munkakör képesítési előírásai – az indokolt kivételektől eltekintve – csupán tájékoztató irányelvnek tekintendők. A vállalati felvétel szabadságát azonban a helyi tanács – munkaerő-gazdálkodási szervein keresztül – korlátozhatja azzal, hogy szükség esetén munkaközvetítési kötelezettséget írhat elő meghatározott időre, illetve körre, az igazgatási területén élő népesség foglalkoztatásának, illetve a területén működő vállalatok munkaerővel való ellátásának elősegítése végett.

A munkaerő alkalmazásának feltételeit a jogszabályokban foglalt előírások keretei között a vállalatok állapítják meg. Viszont a jogszabályoknak tágabb kereteket kell biztosítaniuk ahhoz, hogy az alkalmazás feltételeit a vállalatok – a sajátos körülményeiknek megfelelően – az eddiginél rugalmasabban határozhassák meg.

A jelenleginél szabadabbá kell tenni a munkaerő vállalaton belüli áthelyezését, irányítását a munka hatékonyságának növelése érdekében, jogszabállyal biztosítva azonban a dolgozók szerzett jogainak, illetve indokolt egyéni érdekeinek védelmét.

Meg kell szüntetni a felmondások tekintetében jelenleg érvényben levő széles körű megkötéseket, szabaddá téve a felmondás lehetőségét mind a vállalatok, mind pedig a dolgozók számára, továbbra is korlátozva a vállalat felmondási jogát a szülési, vagy betegszabadságon levő, a katonai szolgálatot teljesítő, a közvetlen nyugdíjjogosultság előtt álló, valamint bizonyos választott társadalmi funkciókat ellátó dolgozók esetében. A vállalatok a felmondási időt – a dolgozóval való megállapodás alapján, központi irányelvek figyelembevételével – két héttől hat hónapig állapíthatják meg a szolgálati idő hossza és a végzett munka bonyolultsága szerint differenciálva. Az így megállapított felmondási időt a munkavállaló és a vállalat közötti munkaszerződésben rögzíteni kell.

A vállalatok munkaerő-gazdálkodásába külső szervek csak a jogszabályokban előírt hatáskörben avatkozhassanak be. Gondoskodni kell azonban a jogszabályok betartásának rendszeres ellenőrzéséről és azok megsértőivel szemben megfelelő szankciókat kell előírni és alkalmazni. Igen fontos, hogy a szakszervezetek megfelelő jogokkal rendelkezzenek az egyének és a kollektíva társadalmilag is indokolt érdekeinek hatékony képviseletére.

Az új gazdasági mechanizmus viszonyai között mind a szocialista államnak, mind vállalatainak fokozott gondot kell fordítaniuk a csökkent, illetve megváltozott munkaképességűek helyzetének rendezésére. Számukra elsősorban a vállalaton belül kell felkutatni és biztosítani azokat a munkahelyeket, ahol teljes értékű munkaerőként foglalkoztathatók. Foglalkoztatásukat az erre alkalmas munkahelyek átalakításával, illetve az ilyen dolgozók átképzésével is elő kell segíteni. Intézményesen meg kell szervezni a vállalatok által nem foglalkoztatható, csökkent munkaképességűek szociális foglalkoztatását, valamint a nem foglalkoztathatók rendszeres szociális segélyezését. Ezzel a vállalatoknál elősegítjük az eleven munkával való takarékoskodást és a szociális ellátás össztársadalmi terheinek vállalásával jobban összehangoljuk a vállalati és népgazdasági érdekeket. E kérdések megoldásában jelentős, részben hatósági szerepet kell biztosítani a helyi tanácsoknak.

5. NÉHÁNY ÁGAZATI SAJÁTOSSÁG

A jövedelemszabályozási és anyagi érdekeltségi rendszer általános vonásai minden ágazatban érvényesíthetők és érvényesítendők, de a megvalósítás konkrét részletei tekintetében figyelemmel kell lenni az ágazati sajátosságokra.

A kereskedelemben a dolgozók többsége a hálózatban (boltokban, áruházakban stb.) dolgozik. Az anyagi ösztönzés fő formája itt is a bér, amely azonban a kereskedelemben akkor igazodik leginkább a teljesítményhez, ha a lebonyolított forgalomtól függ. Ezért a kereskedelmi dolgozók érdekeltségét nagyrészt az egy főre jutó forgalomhoz kell kapcsolni. A kereskedelmi vezető dolgozók már nemcsak a forgalomra, hanem a költségek alakulására is meghatározó befolyást gyakorolnak. Ezért az összkeresetük jelentős hányada függjön a nyereség, illetve a részesedési alap alakulásától.

Az állami gazdaságok jövedelemszabályozásában az általános vonások érvényesíthetők, de a mezőgazdasági termelés sajátosságaira és a mezőgazdasági árak színvonalára figyelemmel kell lenni. A személyi jövedelmek béren felüli, a nyereségtől függő hányadával kapcsolatban pedig számolni kell azzal, hogy a mezőgazdasági üzem nyeresége és a belőle képzett részesedési alap nagymértékben függ az időjárási viszonyoktól is. Ezért viszonylag szűkebb határok közt látszik célszerűnek függővé tenni a személyi jövedelmeket a nyereség alakulásától.

A közlekedés területén módosítás nélkül érvényesíthetők az anyagi érdekeltségi rendszer általános vonásai a közlekedési építőiparban, az autóközlekedésben és a közlekedési javító iparban, viszont a MÁV-nál és a Postánál e szervezetek sajátosságaira épülő rendszert kell kidolgozni. A vasúti közlekedés és a posta területén nagyobb fokú központosítás szükséges a bérrendszer és a bérarányok szempontjából, mint az iparban, mert itt gyakori a kötelező átirányítás egyik területről a másikra, és a szolgálati szabályzat egyébként is a katonai fegyelemhez hasonló fegyelmet követel meg.

A jövedelemszabályozási és anyagi érdekeltségi rendszer konkrét vonásainak és ágazati sajátosságainak megfelelő kidolgozása hosszabb időt és nagy munkát igénylő feladat, amelynek megoldásához idejében hozzá kell kezdeni.

VI

A MŰSZAKI FEJLŐDÉS MEGGYORSÍTÁSA

A gazdasági mechanizmus reformjának egyik legfontosabb célja a műszaki fejlődés meggyorsítása népgazdaságunkban. Ezt szükségessé teszi korunk tudományos-technikai forradalma általában is, de különösképpen az, hogy országunk adottságai következtében gazdasági fejlődésünk sokkal erősebben függ össze műszaki színvonalunk alakulásával, mint más országoké. A hazánkhoz hasonló kis országok gazdasága ugyanis csak a nemzetközi munkamegosztásba való egyre fokozódó bekapcsolódással fejlődhet, vagyis exportját növelni kell, hogy növekvő importszükségleteit fedezhesse. Magyarország nyersanyagokban szegény, számára tehát nincs más út, mint egyre növekvő mértékben ipari vagy mezőgazdasági eredetű készterméket exportálni. Ez az út azonban csak akkor járható, ha termékeink műszaki színvonala, minősége és ára kielégíti a világpiac követelményeit.

Számos gyártmányunk már ma is eléri vagy megközelíti a világszínvonalat. Számos területen viszont nem kielégítő a gyártmányok korszerűsége, a gyártási technológia és a termelékenység színvonala. Minden területen természetesen nem törekedhetünk a világszínvonal elérésére. Korlátozott eszközeink hatékony felhasználásával termelő ágazataink műszaki színvonalának és fejlesztési lehetőségeinek összehasonlító mérlegelése alapján ésszerű koncentrációra kell törekednünk, hogy a legeredményesebben fejleszthető területek gyártmányai a világpiacon jó áron eladhatók legyenek, közülük néhány gyártmány pedig a világszínvonal élvonalába tartozzék.

A műszaki fejlődést az új gazdasági mechanizmus egységes rendszere a maga egészében hivatott előmozdítani azáltal, hogy olyan helyzetet teremt, amelyben a gazdálkodás minden mozzanatát, minden döntését valamennyi szinten áthatják a műszaki fejlesztés szempontjai.

A legfontosabb változás, hogy a szabályozott piac viszonyai között működő, nagyfokú önállósággal rendelkező és nyereségük növelésében érdekelt szocialista vállalatok természetes törekvésévé válik termékeik korszerűségének, minőségének tökéletesítése, a gyártási technológia fejlesztése, a termelési költségek csökkentése. Erre ösztönzik és kényszerítik őket a termelési viszonyok.

A szocialista államnak a társadalmi érdekek érvényesülése végett az új gazdasági mechanizmusban is a rendelkezésre álló eszközökkel segítenie és irányítania kell a műszaki fejlődést. A központi irányítás feladata e téren, hogy

– a népgazdasági tervekben kijelölje műszaki fejlődésünk legcélszerűbb irányait, koncentrálja a megvalósításhoz szükséges anyagi és szellemi erőforrásokat, érvényesítve az indokolt állami preferenciákat;

– létrehozza és fejlessze a műszaki és alaptudományok fejlődéséhez, valamint a tudományos eredmények alkalmazásához, elterjedéséhez szükséges intézményeket; elősegítse ezek munkájának és a vállalatok ilyen irányú tevékenységének a koordinálását;

– kialakítsa a szabályozott piac olyan működési feltételeit, az anyagi érdekeltség olyan rendszerét, amely kellően ösztönzi és a kívánatos irányba tereli a vállalatok műszaki fejlődését, az ehhez szükséges kezdeményezést és kockázatvállalást.

Mind a pártnak, mind az államnak elő kell segítenie olyan társadalmi légkör kialakulását, amely kedvez az alkotó munkának, bátorítja az új megoldások keresését, ösztönzi a kezdeményezést, a kutatást és kísérletezést.

A műszaki fejlesztési koncepciók szerepe

A kidolgozandó hosszú távú népgazdasági tervet, de a középtávú tervet is a lényeges kérdéseket feldolgozó műszaki-gazdasági koncepciók ismeretében, azokra alapozva kell elkészíteni.

A műszaki-gazdasági koncepció nem terv, hanem sokoldalú elemzés, vizsgálat alapján kialakított elgondolás, tanulmány a műszaki fejlesztés lehetőségeiről, kívánatos irányairól, az ezzel kapcsolatos teendőkről.

Különösen fontos a műszaki-gazdasági koncepciók kidolgozása olyan területeken, ahol a fejlesztés ciklusa hosszú, és nagy befektetéseket igényel. Ilyen például: természeti kincseink kiaknázása; a bányászat fejlesztése; a villamosítás és villamosenergia-termelés fejlesztése; a kemizálás; az automatizálás; az építés iparosítása; a mezőgazdaság és az élelmiszeripar (tartósító ipar) fejlesztésének összehangolása; a mezőgazdaság iparosítása; a vízgazdálkodás és öntözés fejlesztése; a közlekedési, szállítási és hírközlési rendszerünk kiépítése; kommunális ellátási rendszerünk korszerűsítése; a termelés valamelyik ágának nagyarányú műszaki fejlesztése vagy teljes rekonstrukciója.

A műszaki-gazdasági koncepciók rendszerét a különböző munkahelyeken dolgozó kiváló szakemberek bevonásával célszerű kidolgozni. A koncepciók rendszerének kialakításában és az egyes koncepciók kidolgozásában fontos szerep hárul az ágazati minisztériumokra, a kutató, tervező és egyéb tudományos intézményekre is.

A kérdéses tudományterület, illetve gazdasági ág fejlődési sebességétől függően célszerű a koncepciókat időnként felülvizsgálni, átdolgozni és állandóan korszerű állapotban tartani. Így például feltétlenül felülvizsgálatra szorul a hosszú távú tervvel együtt az azt megalapozó koncepciók rendszere a középtávú tervek készítésekor.

Fejlesztési programok és megvalósításuk irányítása

A műszaki-gazdasági koncepciók rendszere mellett szükség van a népgazdaság szempontjából legfontosabb néhány fejlesztési program konkrét kidolgozására is. E programok általában kapcsolódnak valamelyik műszaki-gazdasági koncepcióhoz, de jellegükben és tartalmukban nem azonosak azzal. Egy-egy ilyen program kormányszinten elhatározott nagy jelentőségű döntések egybekapcsolódó rendszere valamely termelési ág nagyarányú fejlesztésére, vagy fontos technikai irányzat érvényesülésének elősegítésére (autóbuszprogram, földgázhasznosítási program, bauxit–alumíniumprogram, automatizálási program stb.).

A fejlesztési programok a népgazdasági terv – elsősorban a középtávú terv – konkrétan kidolgozott, igen fontos részeit képezik. A terv keretében meghatározzák az elérendő célokat, a megvalósításhoz szükséges eszközöket és ezen belül a programhoz kapcsolódó központi – költségvetésből fedezendő – beruházásokat. E programok megvalósítása a gazdaságirányítás speciális feladatát jelenti.

A megvalósítás legfőbb eszköze a megfelelő állami pénzeszközök rendelkezésre bocsátása, a vállalt kötelezettségeket rögzítő megállapodás alapján. Emellett azonban szükség lehet arra is, hogy az árszabályozással, a vállalati jövedelemelvonás módjával, az anyagi érdekeltségi rendszerrel, a hitelezési feltételekkel és egyéb eszközökkel, illetve ezek módosításával befolyásolják a vállalatok döntéseit a program megvalósulása céljából.

Gondoskodni kell arról, hogy a megvalósítás hosszabb időszaka alatt a programot minden olyan esetben módosítsák, amikor a tudomány és a technika fejlődésének legújabb eredményei vagy a gazdasági helyzetváltozás ezt szükségessé teszi.

2. GYÁRTMÁNY- ÉS GYÁRTÁSFEJLESZTES

A gyártmány- és gyártásfejlesztés az új mechanizmusban elsősorban vállalati feladat. Felül kell tehát vizsgálni minden olyan rendeletet, mely ezen a téren a vállalati fejlesztő tevékenység kibontakozását akadályozza, vagy szükségtelen monopolhelyzet létrehozásával lehetővé teszi a vállalatok elkényelmesedését a műszaki fejlesztésben.

Hatályon kívül kell helyezni azokat a megkötöttségeket, melyek bonyolult és bürokratikus formaságok betartásával ki akarják küszöbölni a gyártmány- és gyártásfejlesztésből a kockázatot, ezzel behozhatatlan időveszteséget okoznak, és hosszadalmas engedélyezési és elbírálási eljárásokkal akadályozzák, fékezik a vállalatok kezdeményezését. Ilyen például a prototípus-rendelet, a profilgazda-rendelet, a beruházási kódex számos intézkedése.

Olyan feltételeket kell teremteni, hogy a vállalatok a gyártmányaik korszerűsítésére, minőségük javítására, a technológiai eljárások és a munkaszervezés tökéletesítésére vonatkozó döntéseiket önállóan hozhassák meg, és vállalják ezek kockázatát.

A tudomány és technika legújabb eredményeinek a vállalatok gyártmány- és gyártásfejlesztési munkájában való gyors és gazdaságos felhasználása csak úgy lehetséges, ha a vállalatok támaszkodhatnak specializált – vállalati és nem vállalati formában működő – szervezetek információs, tanácsadó és egyéb szolgálataira. Ugyancsak megnő a vállalati és állami szabványosítás és minőségellenőrzés jelentősége is. A szocialista állam fontos feladata, hogy létrehozza, fejlessze és támogassa az e téren nélkülözhetetlen szervezeteket.

Műszaki kutatás

A műszaki tudományok világszerte gyors ütemű fejlődésével csak akkor tarthatunk lépést, ha kutató és fejlesztő munkákra alkalmas, és szellemi erőforrásainkat nem forgácsoljuk szét, hanem összpontosítjuk azokra a területekre, ahol jelentős eredményekre számíthatunk.

Mindig meg kell vizsgálni, módunkban áll-e céljainkat baráti országok eredményeinek átvételével, licencia vagy szabadalom vásárlásával stb. elérni, s ha ez gazdaságosabb és gyorsabb, akkor ezt kell előnyben részesíteni.

Célul kell kitűzni, hogy a műszaki kutató és fejlesztő munka átfutási ideje – egészen a termelésben való realizálásig – jelentős mértékben megrövidüljön.

Elősegítheti ezt a kutatási hálózat olyan átalakítása, hogy a szükséges specializált kutatóintézetek mellett a jelenleginél szélesebb lehetőséget biztosítunk vállalati kutató-fejlesztő részlegek létrehozására. Ez gyorsítani fogja a kutatási, fejlesztési eredményeknek a folyó termelésbe való bevezetését, és tehermentesíti a központi kutató intézményeket a vállalati szinten jobban megoldható feladatoktól.

Célszerű, hogy a műszaki kutatóintézetek is vállalkozásszerűen működjenek. Ez megkívánja, hogy a legfontosabb központi célok megvalósítását az állam kutatási rendelések kiadásával irányítsa. Az alapkutatások finanszírozása az akadémiai intézmények és az egyetemi tanszékeknek költségvetési ellátmányával, részben pedig állami kutatási rendelések kiadásával történjék.

A kutató és fejlesztő intézetek, egyetemi tanszékek, vállalati kutató-fejlesztő részlegek széles körű hálózatában folyó, a népgazdaság fejlődése szempontjából nagy jelentőségű kutatások összehangolása szükségessé teszi a központi állami irányítást és koordinációt. E kutatások központi irányításának fontos módszereként fokozatosan ki kell terjeszteni a kutatási célprogramok kidolgozását és szervezett megvalósítását. Az ilyen célprogram a legfontosabb műszaki célkitűzések korszerű kutatás-szervezési módszerek alkalmazásával történő realizálása, amely a műszaki alapkutatástól kezdve a kutatási eredménynek a termelésbe való bevezetéséig terjed.

Gyártmányfejlesztés

A vállalatok maguk határozzák el gyártmányfejlesztési programjukat is. Lehetőséget kapnak arra, hogy gazdaságossági kritériumok alapján válasszanak a saját kutatás és fejlesztés, kutatóintézetnél való megrendelés vagy külföldi licencia megvétele között. A gyártmányfejlesztés folyamatának egyes szakaszait (prototípus, széria stb.) a vállalat saját belátása és lehetőségei szerint fogja ütemezni, számolva az óvatos előrehaladás veszteségcsökkentő és az időnyerés nyereségnövelő hatásával, s vállalva döntése kockázatát.

A gyártmányfejlesztés költségeit a vállalat maga viseli, de élvezi azoknak az alapkutatásoknak és alkalmazott kutatásoknak az eredményét, amelyeket az állam finanszíroz. A műszaki fejlesztési alap képzésének rendszerét továbbra is célszerű fenntartani. A felhasználás szabályait azonban felül kell vizsgálni, és összhangba kell hozni a vállalati önállóság és felelősség növekedése révén előálló új helyzettel. Az előírt kulcsok szerint a műszaki fejlesztési alapba helyezett összeget a vállalatnál e célra elszámolandó költségek alsó határának kell tekinteni, de a vállalatok ennél többet is költhessenek műszaki fejlesztésre, ha ezek a ráfordítások megtérülnek. Ugyancsak lehetővé kell tenni a vállalatoknak, hogy műszaki fejlesztési célokra hitelt vegyenek igénybe.

Gyártásfejlesztés, munka- és üzemszervezés

Az új gazdasági mechanizmusban gyökeresen megváltoznak a vállalatok lehetőségei a gyártásfejlesztés, gyártás-, üzem- és munkaszervezés tekintetében.

A vállalatok rendelkezési lehetősége az állóalapjaik szinttartásához és kisebb fejlesztéséhez szükséges pénzeszközök fölött, a vállalati fejlesztési alapnak bankhitelből történő megelőlegezése, továbbá a termelési eszközök piacának kialakítása kielégítő feltételeket teremt ahhoz, hogy a mi viszonyainknak megfelelő leggazdaságosabb gyártási technológiát, üzemszervezési, gyártás- és munkaszervezési módszereket lehessen alkalmazni. E lehetőségek maximális kihasználására serkenti a vállalatokat az anyagi érdekeltség rendszere és kényszeríti a piaci törvények érvényesülése.

A tudomány és technika fejlettségi színvonala megköveteli, hogy a vállalatok igénybe vegyék azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a specializált technológiai, szervezési, üzem- és munkaszervezési intézetek, valamint vevőszolgálatuk révén más termelő és kereskedelmi vállalatok nyújthatnak. Ezeknek viszont érdekük, hogy ilyen szolgáltatásokat nyújtsanak, és értékesítsék ismereteiket.

Abból a célból, hogy a vállalatok lehetőségeikhez mérten legjobban használhassák fel eszközeiket a gyártás- és üzemi fejlesztés céljaira, ki kell terjeszteni a beruházások tervezésével és kivitelezésével kapcsolatos jogkörüket is.

A beruházó maga választhassa meg a tervezőt és a tervezési konzultációk során részletkérdésekben is érvényesíthesse elgondolásait, a munka előzetes eszmei tervének kidolgozására írhasson ki pályázatot. A beruházók igényeinek jobb kielégítése végett meghatározott mértékben lehetővé kell tenni egyes területeken tervezői és tanácsadói irodák működését. Indokolt esetben a vállalat – az illetékes állami szerv engedélyével – vehesse igénybe külföldi tervező és tanácsadó cégek szolgálatát.

Az ármegállapodás rugalmasságával, valamint a kivitelező és fővállalkozó vállalatok anyagi érdekeltségi rendszerével is elő kell segíteni a beruházók igényeinek jobb kielégítését.

3. A TALÁLMÁNYOK ÉS ÚJÍTÁSOK. A MŰSZAKI FEJLESZTÉS ANYAGI ÖSZTÖNZÉSE

A hazai találmányok az ipar egyes területein fontos eszközei lehetnek a világszínvonal gyorsabb elérésének. Ezt a szerepüket azonban jelenleg fogyatékosan töltik be elsősorban azért, mert felhasználásuk a termelésben vontatottan megy végbe, és a találmányok felhasználásával előállított termékek minősége gyakran nem felel meg a külföldi piacok követelményeinek.

A feltalálói tevékenységnek és a találmányok realizálásának elősegítésére rendezni kell a vállalat és a feltaláló érdekeltségének viszonyát olyképpen, hogy a találmányok hazai felhasználásában és elterjesztésében, valamint a külföldi értékesítésben a vállalat is érdekelt legyen.

A vállalati önállóság és felelősség megnövekedése, valamint az anyagi érdekeltség új rendszere várhatóan kedvező hatással lesz az újító szellem további kibontakozására. Az újítással kapcsolatos jogi szabályozás azonban bizonyos változtatásokra szorul. A jelenlegi helyzet legfőbb hibája, hogy helytelen arányt teremt a műszaki dolgozók különböző kategóriáinak díjazása között, rossz irányba orientálja őket, és egészségtelen légkört alakít ki a műszaki fejlesztés területén.

Az újítási rendszert továbbra is általánosan fenn kell tartani a munkások, művezetők és a termeléssel közvetlenül kapcsolatban álló alacsonyabb beosztású egyéb dolgozók számára, mert különleges ösztönző hatásával ébren tartja a kezdeményezést, a műszaki érdeklődést és továbbképzésre serkent. Viszont a többi dolgozó számára (tehát a műszakiak számára is) az újítási rendszert jelenlegi formájában csak olyan esetekre célszerű fenntartani, amikor valaki nem a saját vállalatánál jelent be újítást. A műszaki dolgozóknál olyan jutalmazási és prémiumrendszert kell alkalmazni, amely újítási tevékenységük ösztönzését és ellenszolgáltatását is magába foglalja. A folyamatos, színvonalas és eredményes műszaki munkát, amely természetesen a technika állandó újításával jár, olyan színvonalú anyagi elismerésben kell részesíteni, mint amilyent ma a hivatalosan elismert újítási tevékenység nyújt.

A magas színvonalú műszaki munka fokozott anyagi megbecsülése végett az alapbérrendszert úgy kell átalakítani, hogy a kiemelkedő eredményeket felmutató műszaki szakemberek – az érvényes bérrendszerek keretei között – beosztotti minőségben is elérhessék vagy megközelíthessék a különböző szintű vállalati vezetők keresetét.

A fejlesztésen dolgozó műszakiak vállalati jutalmazási rendszerének egyik változataként ajánlani lehet, hogy olyan kutatásfejlesztési munkákra, amelyeknek eredménye csak több év múlva mutatkozik meg, a várható eredménnyel arányban álló, nagy összegű jutalmat tűzzenek ki, és azt helyezzék az érdekeltek személyi zárolt számlájára. E számláról a jutalmakat az eredmény tényleges realizálásakor azzal arányosan, folyamatosan fizessék ki. Ez a módszer feltételezhetően serkentőleg fog hatni arra is, hogy a fejlesztők és kutatók érdekeltek legyenek munkájuk eredményének hasznosításában, és ahhoz minden segítséget megadjanak.

Célszerűnek látszik a tervező, kutató, technológiai, üzem- és munkaszervezési munkák elvégzésére olyan díjszabási elvet érvényesíteni a vállalatok közötti szerződésekben, amely figyelembe veszi a felhasználónál realizálódó gazdasági eredményt is. Valamint azt is ajánlani lehet, hogy a tervezők, kutatók, szervezők személyes anyagi érdekeltségében is jusson ez kifejezésre.

VII

BERUHÁZÁSOK

A gazdasági növekedés ütemét és fő irányait, a termelés technikájának fejlődését nagymértékben a beruházások határozzák meg, amelyek átalakítják a népgazdaság szerkezetét, a termelési feltételeket, a piaci viszonyokat. A rendelkezésre álló beruházási eszközök helyes felhasználása, a beruházások központi tervszerű irányítása tehát alapvető fontosságú kérdése a szocialista tervgazdaságnak. A gazdasági mechanizmus reformjának egyik fő feladata, hogy elősegítse a beruházási erőforrások helyesebb elosztását (allokációját), hatékonyabb felhasználását. Ehhez az szükséges, hogy a beruházási folyamatok központi tervszerű irányítását rugalmasabbá tegyük, megszabadítsuk bürokratikus vonásaitól, a beruházások terén is nagyobb szerepet juttassunk a vállalati döntéseknek és érdekeltségnek, a várható jövedelmezőségnek, a piaci impulzusoknak, s ugyanakkor a fejlesztés fő kérdéseiben biztosítsuk a távlatokat figyelembe venni képes, kellően megalapozott és összehangolt központi döntések jobb érvényesülését.

A szocialista állam beruházási politikája, irányító és befolyásoló szerepe a beruházások egész körére kiterjed. Ez a beruházás-politika azonban a jövőben kisebb részben közvetlenül az egyes konkrét beruházási célok és feladatok meghatározásán át, nagyobb részben a hitelpolitikán, a jövedelemelvonási és anyagi érdekeltségi rendszer szabályainak megállapításán, valamint a költségvetés szférájában a költségvetési előirányzatokon keresztül érvényesül.

A beruházások összterjedelmének és a fejlődés kívánatos fő irányait biztosító allokációjának meghatározása a hosszú és középtávú népgazdasági tervek feladata. Csak a különösen nagy jelentőségű és előre jól konkretizálható beruházási célok esetében indokolt, hogy a népgazdasági terv egyedileg tételesen jelöljön ki beruházásokat. Ezek az egyedi nagyberuházások a beruházás összvolumenének csupán kisebb hányadát tehetik ki. Egyébként a népgazdasági tervnek a beruházások ágazati elosztását és a területi arányokat kell fő vonásaiban előirányoznia, továbbá bizonyos átfogó jelentőségű és viszonylag egynemű fejlesztési célokat kell összevontan megjelölnie. A népgazdasági tervezés fő feladatai a beruházások tervezésében:

– a gazdasági fejlődés hosszabb távra szóló legkedvezőbb ágazati és területi arányainak meghatározása a hatékonyság szempontjának figyelembevételével. A gazdaságpolitika távlati célkitűzéseinek megfelelően ki kell dolgozni a gazdaság szerkezeti átalakításának irányát, a népgazdaság fejlődésének e célokkal optimális összhangban álló fő arányait. A népgazdaság ágazati arányait a termelőerők fejlesztésének területileg is összehangolt programjába kell foglalni;

– a beruházások koordinációja a népgazdasági tervek egyéb célkitűzéseivel és fejezeteivel. A koordináció elsősorban a beruházási politika tartalmi egyeztetését jelenti a termelés, a műszaki fejlesztés, a fogyasztás programjaival. Az egyeztetésbe beletartozik a beruházások üzembe helyezésével szükségessé váló forgóeszköztöbblet figyelembevétele is. A koordináció továbbá jelenti a beruházások volumenének és anyagi-műszaki összetételének a népgazdaság mindenkori egyensúlyi feltételeivel való összehangolását, és az e célokra rendelkezésre álló erőforrásokkal, az előkészítés és kivitelezés tervszerű megvalósításával való egyeztetést. Az új gazdasági mechanizmusban különösen fontos, hogy az anyagi fedezet megtervezésénél mindenkor a beruházásokra szánt összes pénzforrás kerüljön számbavételre, mivel a beruházások folyamatos, ésszerű kivitelezése csak ebben az esetben valósítható meg. Ezt indokolja továbbá az is, hogy az egyensúly a beruházási javak piacán a jövőben szorosabb kapcsolatba kerül más területekkel, s ezáltal közvetlenebb hatást fejt ki a népgazdaság általános egyensúlyára;

a fejlesztés ágazatközi komplexitásának biztosítása, különösen az energetika, a közlekedési hálózat, a vízgazdálkodás fejlesztése, a nem termelő (például a lakásépítés) beruházások, a több ágazat közötti kooperáció megvalósítása vagy a programok területi összehangolása terén. Az országos jelentőségű egyedi beruházások, illetve az összevontan tervezett, de központilag kezdeményezett beruházások vonatkozásában a komplex előkészítésről és megvalósításról való gondoskodás központi feladat. Az egyes területek távlati célkitűzéseken alapuló komplex fejlesztésébe beleértve a nem tanácsi vállalatok fejlesztését is, növelni kell a megyei tanácsok koordináló szerepét.

A népgazdaság hosszú és középtávú (ötéves) terveiben a beruházási előirányzatokban megfelelő tartalékokat kell képezni és összhangot kell kialakítani e tartalékok és a hitelpolitika között. Ez utóbbi feladata – kedvező körülmények esetén – a beruházási tartalékok felhasználásának előmozdítása, kedvezőtlen esetben viszont – ha a tartalékok a végrehajtásban nem realizálhatók – a hitelezés szűkebb térre vonásával lehet a kívánt egyensúlyt biztosítani.

A beruházások jellegétől és a népgazdaság egészére gyakorolt hatásától függően a beruházási döntéseket más-más szinten hozzák, s e döntések időben és tartalmukat tekintve különböző mértékben különülnek el egymástól. A beruházások egy részéről a jövőben is az államigazgatási szervek döntenek (kormány, tanácsok végrehajtó bizottságai), a beruházási döntések nagy része azonban vállalati hatáskörbe kerül. A hitelből finanszírozott beruházások körében a beruházási döntés a vállalatot illeti meg, a vállalat határozza el a beruházást, a bank pedig arról dönt, hogy nyújt-e és milyen feltételekkel hitelt. A bank finanszírozási döntése a beruházás megvalósításának egyik előfeltétele. A beruházási döntések a hosszú és középtávú (ötéves) népgazdasági tervekben meghatározott beruházáspolitikán alapulnak, és általában folyamatosak a kidolgozás, az előkészítés helyzetének, illetve a kivitelezés megkezdésének lehetőségeitől függően.

A kormány vagy az általa felhatalmazott gazdaságirányító szerv gyakorolja a döntési jogokat az egyedi nagyberuházások körében; ezek egyes ágazatok jelentős fejlesztését, több ágazat együttműködését, komplex fejlesztését igénylik. Ide tartoznak tehát a termelés körében az újonnan létesítendő vállalatok és nagyüzemek, az országos jelentőségű nagyvállalatok nagyméretű bővítései és teljes rekonstrukciói. Ide tartoznak továbbá a nem termelő szféra nagy egyedi beruházásai (például a metró, a Nemzeti Színház, az egyetemek új, nagyobb létesítményei, a nagyobb lakótelepek stb.).

Az egyedi beruházásokat kezdeményezheti valamely államigazgatási szerv, vállalat vagy a költségvetés keretében gazdálkodó szerv; a konkrét beruházási program elkészíttetése és a beruházás megvalósítása azonban általában a vállalat vagy a költségvetési gazdálkodó szerv feladata. Ha még nincs vállalat vagy gazdálkodó szerv, úgy a beruházás megvalósításának elhatározását követően célszerű a megfelelő szerv létrehozása, hogy az mint beruházó és mint későbbi üzemeltető már a beruházás további előkészítésében és megvalósításában részt vegyen.

A beruházások nagy része egyáltalán nem vagy csak közvetve szolgálja áruk termelését, ezeken a területeken a kormány döntése – ha nem egyedi nagy létesítményekre vonatkozik – összevontan a fejlesztés irányát, céljait és kereteit határozza meg, a részletes fejlesztési program kidolgozásával és a beruházási döntésekkel azonban valamely államigazgatási szervet bíz meg. Ilyenek lehetnek például az energiahálózat és általában az országos vezetékhálózatok fejlesztése, az országos útépítés, a csatornahálózat nagyobb volumenű fejlesztése, az egészségügyi és oktatási beruházások jelentős része. Hasonló összevont döntésre kerülhet sor műszaki-gazdasági programok megvalósítása érdekében is. A kommunális, a szociális és kulturális beruházások terén a népgazdasági terv csak az országos telepítéspolitikával való koordinálást igénylő fejlesztési célokat (közép- és felsőoktatás, kórház- és lakásfejlesztés nagyságrendje stb.) szabja meg, a beruházási keret felhasználásának módját pedig bízza a minisztériumokra és a tanácsokra.

A népgazdaság középtávú (ötéves) tervei az ágazatok fejlesztésére irányelveket és a beruházási bankhitelek ágazati elosztására viszonylag tág tól–ig-os határokat szabnak meg. Ezenkívül a népgazdasági tervek meghatározhatják egyes beruházásfajták preferálását (például vállalatok energiamegtakarító beruházásai, istállóépítés, automatizálás, adminisztratív munkák gépesítése). Mindezek irányvonalat adnak a bank számára, a bank azonban e kereteken belül aktív hitelpolitikát folytat. A bank kidolgozza a beruházási hitelek nyújtásának konkrét feltételeit, és ezekre vonatkozólag megállapodik a vállalatokkal, dönt a beruházási hitelek egyes vállalatoknak való odaítéléséről. E döntési szférában tehát mindenkor a banki és a vállalati döntések találkozása, együttes érvényesülése a jellemző. A vállalatok döntenek azonban abban, hogy a bank által meghatározott kamat- és törlesztési feltételekkel igénybe veszik-e a hitelt vagy sem. A hitel vállalásával kapcsolatos kockázat tehát a vállalatoknál jelentkezik.

A bankhitelből megvalósuló beruházások előnye a népgazdaság szempontjából, hogy a vállalatokat érdekeltté teszi a beruházási eszközök ésszerű, takarékos felhasználásában, s ugyanakkor a központi irányítás a hitelpolitikával befolyásolni tudja a beruházási eszközök felhasználásának célját és időpontját, anélkül azonban, hogy elmerülne a részletes vizsgálatokban és koordinációiban, ezáltal bürokratikussá válna vagy magára vállalná az egyedi döntéseket. A bank a beruházások várható jövedelmezőségét és a hitel visszafizetésének biztonságát vizsgálja. A bankhitelből történő beruházások előnye a vállalatok szempontjából, hogy saját felelősségükre ugyan, de leegyszerűsített és gyors eljárás keretében, az adott időszakban rendelkezésükre álló saját alapokat lényegesen meghaladó mértékben eszközölhetnek beruházásokat akkor, ha elhatározásaik a központi hitelpolitikai elgondolásokkal találkoznak.

Jelentősen bővülnek a jövőben a vállalatokban a saját pénzügyi források (fejlesztési alap) képzésének lehetőségei. Ezek felhasználásáról a vállalati döntések önállóan érvényesülnek. Irányelvnek kell tekinteni, hogy a vállalatok önálló gazdálkodási és döntési körébe célszerű utalni és saját beruházási forrásból célszerű megvalósítani az állóalapok szintentartásával és kisebb mértékű bővítésével kapcsolatos beruházásokat. E vállalati beruházások tehát tegyék lehetővé:

– az állóeszközök fizikai szintentartását, beleértve a pótlást és cserét;

– a permanens korszerűsítést; a pótlás és csere fejlődése tehát műszaki színvonalon jöjjön létre, és tegye lehetővé a berendezések ehhez szükséges kiegészítését, kisebb bővítését;

– a piachoz való rugalmas alkalmazkodást, az ehhez szükséges kisebb bővitéseket, főleg gépek és berendezések saját hatáskörben történő beszerzését és üzembe helyezését.

Ezt a célt csak fokozatosan, a népgazdaság lehetőségeinek figyelembevételével lehet elérni. Viszont már a reform bevezetését követő első időszakban is biztosítani kell, hogy a különösen jövedelmező és jövedelmezően exportáló vállalatok az átlagosnál jóval több alappal rendelkezzenek beruházási célra.

2. A BERUHÁZÁSOK FINANSZÍROZÁSA

A beruházási döntési jogkörök szorosan összefüggnek ugyan a beruházások finanszírozásának formáival, de nem feltétlenül és pontosan esnek egybe azzal. A finanszírozás forrásai lehetnek: a költségvetés, a bankhitel és a vállalat meglevő saját eszközei (fejlesztési alapja).

A költségvetésből való finanszírozást célszerű alkalmazni minden olyan esetben, amikor

– a beruházás megtérülése az adott árviszonyok mellett lassú (10 éves, vagy 10 évnél hosszabb) és az árviszonyokon nem lehet vagy nem célszerű változtatni;

– a beruházás hatása elsősorban más ágazatok gazdasági tevékenységének javuló mutatóiban jelentkezik, nem pedig az adott beruházás jövedelmezőségében;

– a beruházás nem termelő jellegénél fogva gazdasági értelemben vett megtérülésről nem beszélhetünk.

Gyakorlatilag tehát általában az egyedi nagy beruházásokat, az energetikai, közlekedési, hírközlési stb. beruházások és a nem termelő jellegű beruházások jelentős részét célszerű költségvetésből finanszírozni. A termelő jellegű beruházásoknál a költségvetésből történő finanszírozás esetén a vállalat a kapott állóalapok után – ezek értékétől függő – pénzbeli ellenszolgáltatást köteles fizetni. Erre azért van szükség, hogy az ilyen vállalat ne kerüljön indokolatlanul előnyös helyzetbe más vállalatokkal szemben. E többletfizetési kötelezettséget a vállalati jövedelemelvonás rendszerébe célszerű beépíteni.

A költségvetési forrás lehet a központi költségvetés vagy a tanácsok decentralizált költségvetése, a megyei tanácsoknál képzett fejlesztési alap. A megyei tanácsok saját beruházási alapjait a költségvetési bevételek egy részének decentralizálásával a jelenlegi gyakorlathoz képest jelentős mértékben növelni kell. A gazdálkodás ésszerű szervezése szempontjából hasznos, ha állóeszközeik rekonstrukcióját, korszerűsítését, pótlását és bizonyos mértékig a fejlesztést a tanácsok is saját fejlesztési alapjukból fedezik. Ez utóbbit az általános szabályok keretében a bank meghitelezheti.

A termelő beruházások jelentős részét bankhitelből célszerű finanszírozni. A banknál a hitelnyújtás forrásai lehetnek:

– a vállalatok és a tanácsok fejlesztési alapjának időlegesen szabad pénzeszközei, amelyeket a bank felhasználhat arra, hogy hitelt nyújtson más vállalatoknak és tanácsoknak, tehát bankmódszerekkel átcsoportosíthat;

– a bank saját felhalmozott pénzeszközei, amelyekre a nyújtott és kapott hitelek eltérő kamatlába folytán és bankműveletekből tesz szert;

– olyan esetekben, ha a hitelből finanszírozott beruházási tevékenységek körének kibővítése kívánatos, és az előzőekben leírt pénzforrások szűkösek, költségvetési juttatásokkal ki lehet bővíteni a bank beruházási hitelnyújtásra rendelkezésre álló pénzalapját; a költségvetési juttatás nyújtásáról és visszafizetéséről vagy a bank saját tőkéjéhez való csatolásáról általában a népgazdasági tervek és a költségvetés keretében, minden esetben azonban kormányszinten kell dönteni.

A bank a központi beruházási politika irányelveiből kiindulva bizonyos beruházási hiteleket meghirdet, és folyamatosan tájékoztatja a vállalatokat a beruházási hitelek nyújtásának feltételeiről, valamint a visszafizetési és kamatfeltételekről. A beruházási hiteleket a vállalatok és a tanácsok kezdeményezik, ha fejlesztési elképzeléseik megvalósításához hitelt kívánnak igénybe venni.

A bank beruházási hitelek elbírálásánál a központi beruházási politikának a beruházások preferálására és ágazati megoszlására vonatkozó irányelveiből indul ki, s e kereteken belül a beruházások várható jövedelmezősége alapján dönt, figyelembe véve a már felhalmozott saját eszközöket. A kapott irányszámoktól (keretektől) a bank eltérhet akkor, ha egyes ágazatokban a megállapított hitelfeltételeknek megfelelő nagyszámú jövedelmező beruházási javaslat van, más ágazatokban pedig a keretek megfelelő javaslatokkal való kitöltése nehézségekbe ütközik. Ilyen esetben azonban a banknak jóváhagyásért a kormányhoz kell fordulnia. A beruházások jövedelmezőségének vizsgálatánál az egész létesítmény teljes megvalósítását kell figyelembe venni. Ha két – egyébként azonos célt megvalósító és közel azonos jövedelmezőséget biztosító – beruházási javaslat között kell dönteni, a bank annak a vállalatnak a hitelkérelmét részesíti előnyben, amelynek a meglevő és a képződő saját fejlesztési alapja nagyobb. A vállalat a beruházási hitelt a meglevő és a törlesztési idő alatt felgyülemlő fejlesztési alapból fizeti vissza. Kivételes esetekben szükséges és célszerű lehet, hogy az állam a kívánatos fejlesztési, illetve az e célt szolgáló hitelek igénybevételét a vállalatoknak nyújtott adókedvezménnyel is elősegítse.

A vállalat saját fejlesztési alapjának forrásai általában: a vállalatnál maradó amortizáció, a nyereség meghatározott hányada; a régi állóeszközök vagy a bontási anyagok eladásából származó bevételek.

A vállalatok fejlesztési alapja az eltérő jövedelmezőségnek megfelelően a jövedelemelvonás és vállalati alapképzés szabályai szerint képződik. Ezeket a szabályokat úgy kell kialakítani, hogy a vállalatok induló feltételei – az ágazatok eltérő beruházásigényességét figyelembe véve – túlságosan ne különbözzenek egymástól, viszont az új gazdasági mechanizmus működésének kibontakozása során ne akadályozzák meg a nyereség alakulása alapján történő erőteljes differenciálódást a vállalatok fejlődésében.

3. A BERUHÁZÁSOK ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS KIVITELEZÉSE

A beruházások előkészítése

A beruházások előkészítésében a reform a központi döntések körének szűkítésével már önmagában véve is jelentős egyszerűsítéseket tesz lehetővé. Az előkészítés és lebonyolítás szabályait differenciáltan kell megállapítani a különböző szinteken hozott beruházási döntésekre, de minden beruházási típusnál (a vállalati önálló döntéseknél is) érvényesülnek meghatározott szabályok, amelyek a beruházáspolitikai elvek érvényesítését, vagy a biztonság, a szociális ellátás, az egészségügyi vagy más szakigazgatási követelmények megvalósítását szolgálják.

Az egyedi nagyberuházások előkészítésének szakaszai legyenek:

– a gazdasági előkészítés; a beruházási javaslat elkészítése és jóváhagyása;

– a műszaki-gazdasági előkészítés; a beruházási program elkészítése és jóváhagyása;

– a műszaki tervezés; a műszaki terv és kivitelezési tervdokumentáció elkészítése.

A beruházási javaslat kidolgozása a szakminisztérium (vagy tanács) feladata. A beruházási javaslat a beruházás elhatározásának alapjául szolgál, a létesítmény gazdasági célját határozza meg. A javaslatot az iparág fejlesztési célkitűzéseinek ismeretében és azokkal összhangban, az összefüggések feltárásával – rendszerint beruházási tanulmányok alapján – kell elkészíteni. A beruházási javaslatok véleményezésébe be kell vonni az Országos Tervhivatalt és az illetékes minisztériumokat; elfogadásáról a kormány dönt.

A beruházási program a beruházás engedélyezésének alapokmánya, amely meghatározza a beruházási javaslat kivitelezésének fő műszaki-gazdasági jellemzőit. A beruházási programról is a kormány vagy az általa felhatalmazott szerv dönt. A program készítése során a beruházó kötelessége a területigénnyel járó beruházás telepítési helyén a tanács illetékes szakigazgatási szervétől a beruházás elhelyezésére területet kérni. A területet a tanács a beruházóval egyetértésben jelöli ki.

A kivitelezési tervdokumentáció kötelező tartalmaként csak a minden esetben szükséges terveket és adatokat kell a központi szabályozásnak előírni, és a beruházó elbírálására kell bízni, hogy a kivitelező szervezet műszaki felkészültsége mellett a kötelező tartalmon felül milyen részlettervek szolgáltatását tartja indokoltnak. A kivitelezési tervdokumentációt a beruházó hagyja jóvá. A műszaki tervezéssel kapcsolatban szükséges egyeztetéseket az építési engedélyezési eljárás keretében kell elvégezni. A folyamatos tervszolgáltatás mértékére és határidejére az együttműködő felek kooperációs szerződésben állapodjanak meg.

Az előkészítés ismertetett szakaszai elsősorban a termelő jellegű egyedi nagyberuházásokra vonatkoznak, az előkészítés szabályait értelemszerűen módosítva kell alkalmazni a nem termelő jellegű és a központilag összevontan elhatározott beruházásokra.

A bankhitelből megvalósuló beruházások esetén a beruházó ajánlatot (beruházási programot) nyújt be a bankhoz. Az ajánlat tartalmát a vállalatokkal megállapodva a bank határozza meg. Szükség esetén a bank a beruházási kivitelezésével kapcsolatban is tehet megkötéseket. A bank az ajánlatok véleményezése során köteles kikérni a szakminisztérium iparpolitikai véleményét, vagy bevonni képviselőjét az ajánlatok felett döntő bizottságok munkájába.

A vállalati önálló beruházások előkészítését központi szabályokkal megkötni nem kell. A szükséges dokumentációk tartalmára – a szerződéses jogszabályok általános keretében – a beruházó és a kivitelező állapodnak meg.

Műszaki tervezés

A műszaki tervezésnek a legkedvezőbb műszaki megoldások kiválasztása és a hatékonyság érvényesítése szempontjából van nagy jelentősége. A műszaki tervezési rendszert rugalmasabbá kell tenni. A tervezők kötelező kijelölése csak az egyedi nagy beruházások körében maradjon fenn. Minden egyéb beruházás tekintetében a beruházó maga választhatja meg a műszaki tervezőt és közvetlenül állapodik meg vele. Ha a beruházó szükségesnek látja, párhuzamosan több tervezővel is kidolgoztathat programvariánsokat.

A tervezői megbízások kiadását célszerű, ha tervezési ajánlatok bekérése előzi meg. A beruházó a szóba jöhető tervező szervezeteket ajánlattételre szólíthatja fel. A tervező szervezetek ajánlataikban a tervezés határidejére, költségére, és amennyiben a szükséges adatok rendelkezésére állnak, a vállalt műszaki-gazdasági mutatókra tesznek ajánlatot.

Újra kell szabályozni a tervezői jogosultságot is, kiszélesítve a különböző tervező vállalatok jogait, továbbá a beruházó vállalatok saját tervező részlegeinek és a kivitelező vállalatoknak a jogait. A tervezők közötti verseny alapvetően a műszaki fejlesztés gyorsabb ütemét szolgálja. Ennek érdekében fel lehet kérni külföldi vállalatokat is műszaki tervek kidolgozására.

A tervezői jogosultság kiterjesztése során lehetővé kell tenni, hogy az építőipari kivitelező vállalatok korlátozás nélkül készíthessék felújítási, karbantartási, tatarozási munkák tervdokumentációit, típustervek és ismételten felhasználható tervek adaptálását. Fokozatosan a kivitelező és szállító vállalatok feladatkörébe célszerű terelni a kivitelezési részlettervek készítését. A kivitelező építőipari vállalatok saját tervező részlegeinek a munkáját úgy kell megszervezni, hogy az árajánlatok, illetve az árajánlat alapját képező költségvetések elkészítésére is alkalmasak legyenek, abban az esetben is, ha a műszaki tervet központi tervező vállalat készítette.

A beruházások korszerű műszaki színvonalának biztosítása érdekében a beruházási feladatok bizonyos körében a központi tervező intézetek fogják a műszaki tervezésben a döntő szerepet játszani a jövőben is. Meghatározott területeken ezért szükség van stabil műszaki gárda fenntartására, illetve létrehozására, jelentős szellemi erő koncentrálására.

A tervező vállalatok jelenleg kialakult specializálódását felül kell vizsgálni, lehetővé kell tenni a vállalati szakmai összetétel átalakulását olyan irányba, hogy egészséges vertikalitás fejlődhessen ki az egyes tervező vállalatokon belül. Minden tervező vállalat részére biztosítani kell a generáltervezés vállalásának jogát.

A beruházók a beruházások kivitelezésével kapcsolatos tevékenységek ellátását (vagyis a beruházásban részt vevő tervezők, kivitelezők, szállítók munkájának összehangolását, a szükséges tanulmányok kidolgozását, a helyszíni feltárási munkák megszervezését, az engedélyek stb. elintézését) végezhetik saját szervezetükkel, de megbízhatnak ezekkel a feladatokkal külső szervet is. Lehetővé kell tenni azt is, hogy e tevékenységeket a beruházók megbízása alapján a tervező vállalatok lássák el.

Az a cél, hogy az új gazdasági mechanizmus teljes kibontakozásának szakaszában a beruházó és a tervező szervezet közötti megállapodás határozza meg a tervezői teljesítmény árát. Az első időszakban azonban a jelenlegi díjszabási rendszer továbbfejlesztésével, a műszaki tervezés tekintetében célszerű lehet a felső határok megszabása.

A beruházások anyagi-műszaki megalapozása

Az építőiparban a központi kijelölés módszerét csak az egyedi nagy beruházásokra kell fenntartani, gondoskodva arról, hogy ez ne legyen ellentétes az építőipari vállalat érdekeltségével. Minden egyéb beruházási és fenntartási tevékenységhez szükséges építési kapacitást a beruházónak magának kell biztosítania az építőipari vállalattal kötött közvetlen előzetes megállapodások és szerződések révén.

Az építőiparral szemben támasztott igények és az építőipari kapacitások alapvető összhangjának biztosítása érdekében célszerű az irányítás és végrehajtás különböző szintjein az összefüggő programozási rendszer kiépítése. A programozási rendszerben össze kell gyűjteni a várható építési igényekre vonatkozó jelentősebb információkat és ezek ismeretében célszerű befolyásolni elsősorban az építési kapacitások országos és területi fejlesztését, ha azonban a megfelelő kapacitások biztosítása mégsem lehetséges, törekedni kell az igények országos alakulását vagy területi megoszlását a rendelkezésre álló gazdasági eszközökkel befolyásolni. A programozásból nyert információk az építőipari vállalatok számára csak tájékoztatásul szolgálnak.

A vállalati szervezetek kialakításánál a területi elv érvényesítése célszerű. Minthogy egy-egy területi egységen belül több építőszervezet működik, ezzel biztosított, hogy ne monopolszervezetek álljanak egyoldalú partnerként a beruházókkal (építtetőkkel) szemben. A kivitelező vállalatok területi szervezésével összhangban kell létrehozni az ugyancsak területileg szervezett korszerű anyagellátást is (betongyári hálózat, segédüzemek, központi telephelyek stb.).

A területi elv érvényesítése nem jelent merev megyei határokat. Ahol ennek reális lehetőségei vannak, ott a megyénél nagyobb tájegységekre kiterjedő tevékenységi körű területi vállalatok is szervezhetők. A nagyobb építőipari területi vállalatok vertikalitását növelni kell, hogy komplex általános építési feladatok ellátására képesek legyenek. Sajátos megoldásokat igényel a budapesti építőipari szervezet fejlesztése.

Az országos jelentőségű nagy létesítményeket főleg országos, illetve területi hatáskörű szakosított szervezetek kivitelezik. Az ún. önálló mélyépítő feladatokra szakosított vállalatoknál, valamint a szak- és szerelőiparban – a szokványos általános építési feladatokhoz kapcsolódó részlegek leválasztásával – technológiailag specializált és magas színvonalú műszaki felkészültséget igénylő feladatok maradnak.

A kivitelezési jogosultság mai korlátait fel kell oldani, és lehetővé kell tenni, hogy az állami vállalatok, szövetkezetek, tanácsok és nagyobb költségvetési intézmények saját kivitelező részlegeket hozzanak létre, továbbá megválaszthassák, hogy melyik építőipari vállalattal végeztetik a kivitelezést. A nem építőipari vállalatok építőrészlegeinek kivitelezési jogosultsága mindazokra a munkálatokra kiterjed, amelyeket a vállalati beruházások körén belül saját részükre végeznek, és amelyekre a szervezet szakmai felkészültsége, felszereltsége alapján képes.

A termelővállalatok saját kivitelező részlegeire is érvényesek az általános építésügyi és építőipari műszaki fejlesztési követelmények és irányelvek.

A belföldi gépbeszerzési igények kielégítését a beruházó és a gépipari termelő vállalatok megállapodásaira, szerződéses kereskedelmi jellegű kapcsolataira célszerű bízni. Az igények kielégítését elő fogja segíteni a vállalati tevékenységi kör merev hatósági elhatárolásának feloldása. Az igények és a kialakult gyártási összetétel között azonban várhatóan jelentős feszültségek lesznek. Ezek megoldását nem lehet csak az egyes vállalatok kezdeményezéseire, rugalmasságára hárítani, ehhez különösen a reform bevezetésének éveiben átgondolt fejlesztési politikára van szükség a gépiparban.

A beruházások importgép igényeinek kielégítésében a következő elveket célszerű érvényesíteni:

– a költségvetésből finanszírozásra kerülő beruházásoknál a tervezés keretében előre meghatározott devizaigény kielégítése automatikusan történjék;

– a bankhitel igénybevételével megvalósuló beruházásoknál a devizaigényt a forint hitelnyújtásokkal egyidejűleg bírálják el;

– a vállalati saját eszközökből megvalósuló beruházás gépimportját általában célszerű szabaddá tenni; a kezdeti időszakban azonban a korlátozás céljából szükségessé válhat a tőkés import esetén forintletét alkalmazása, továbbá a deviza rendelkezésre bocsátásának elhalasztása.

4. A BERUHÁZÁSBAN KÖZREMŰKÖDŐK ANYAGI ÉRDEKELTSÉGE

A beruházások anyagi folyamatában részt vevő vállalatok (beruházó és kivitelező) érdekeltsége alapvetően a vállalati nyereségérdekeltség rendszerén keresztül érvényesül.

A termelő (illetve forgalmazó) vállalat nyeresége növelésére törekedve érdekelt abban, hogy a legésszerűbben használja fel mind a saját, mind a hitelbe igénybe vett beruházási eszközeit. A költségvetésből finanszírozott nagy termelő beruházások esetében a megfelelő jövedelemelvonási rendszer alkalmazása vezet hasonló eredményre.

A költségvetésből gazdálkodó szervek beruházásainál célszerű fenntartani a kialakult jutalmazási rendszert, megvizsgálva tökéletesítésének lehetőségeit. A jutalmazás alapja lehet a költségnormákkal szemben elért megtakarítás, vagy ezek hiányában a beruházási programmal szemben elért megtakarítás és a határidők előrehozása.

Az önálló kivitelező vállalat helyes irányú anyagi érdekeltsége a bevételen és a nyereségérdekeltség rendszerén keresztül érvényesül.

A műszaki tervező vállalatok (és az önálló műszaki tervezési részlegek) dolgozóinak jutalmazási rendszerét alapvetően arra az elvre kell felépíteni, hogy az árbevételből, illetve nyereségből képzett jutalomalap terhére a vállalat vezetője döntse el hogy kit, milyen mértékben illet a többletteljesítményért többletjuttatás.

A műszaki tervezésnek azokat a teljesítményeit, amelyek szellemi alkotás jellegű új konstrukciókat, koncepciókat hoznak létre, külön jutalmakkal célszerű elismerni; erre a tervező vállalatok igazgatóinak nagyobb lehetőséget kell biztosítani. Emellett az alapbérrendszer átalakításával lehetővé kell tenni, hogy a kiemelkedő eredményeket felmutató műszaki szakemberek – az érvényes bérrendszerek keretei között – beosztotti minőségben is megfelelően magas alapbérben részesüljenek.

VIII
HITEL- ÉS PÉNZFORGALMI RENDSZER

A népgazdaság központi tervszerű irányítását az áruviszonyok aktív szerepével szervesen összekapcsoló új gazdasági mechanizmusnak igen fontos eleme a hitel- és pénzforgalmi rendszer. Vele szemben két – egymással szorosan összefüggő – fő követelményt kell támasztani:

– legyen a gazdaság irányításának, a népgazdasági terv megvalósításának egyik hatékony eszköze;

– mozdítsa elő az áru-pénz egyensúlyt, a forint értékállóságát.

Ennek megfelelően erősen megnő a bankrendszer szerepe, jelentősége. A bankrendszer – hitel- és pénzforgalmi, valamint devizagazdálkodási funkcióinak gyakorlása során – befolyásolja a vele kapcsolatba kerülő vállalatok gazdasági tevékenységét, pénzügyi eszközökkel hatást gyakorol gazdálkodásukra. A kormány egységes pénzügyi politikájának részét képező hitelpolitikát valósít meg. El kell kerülni, hogy a bankrendszer szerepének megnövekedése bankbürokrácia kialakulására vezessen. A bankszervezet hatósági funkciókat csak kivételesen, az elkerülhetetlenül szükséges mértékben gyakorolhat (például a devizagazdálkodás terén).

1. HITELPOLITIKAI IRÁNYELVEK

A bankrendszer által nyújtandó hitelek irányát, terjedelmét, az alkalmazandó kamatpolitikát és szelektivitást a hitelpolitikai irányelvek fogják meghatározni, amelyek a népgazdasági tervvel szoros összefüggésben, azzal egyidejűleg kerülnek jóváhagyásra. A hitelpolitikai irányelvekre vonatkozó javaslatot a bank dolgozza ki. A hitelpolitikai irányelvek a népgazdasági tervnek szerves részét képezik és azt az irányvonalat szabják meg, amelyet a bankrendszernek a konkrét hitelezési eljárás során érvényesítenie kell. Ezeket az irányelveket a bankrendszer nem mereven, hanem tendenciajelleggel, a gazdaság objektív szükségleteinek, a változó körülményeknek megfelelően köteles érvényre juttatni.

A hitelpolitikai irányelvek tartalmazzák a beruházások hosszú és középlejáratú, a termelés, szolgáltatás és forgalom rövid és középlejáratú, a fogyasztás rövid, közép- és hosszú lejáratú hitelezésére vonatkozó aktuális elveket. A beruházások hitelezésére vonatkozó irányelvek a középtávú népgazdasági tervben elhatározott fejlesztést szolgálják. Ezek a hitelek fontos eszközei a beruházások központi tervszerű irányításának, a beruházási eszközök elosztásának (allokációjának). E hitelek funkcióját az előző fejezet tárgyalta. A termelés és forgalom hitelezése tekintetében az irányelvek a bankrendszer részére arra vonatkozóan adnak útmutatást, hogy hol kell az általános hitelezési feltételektől eltérni, szelektív hitelpolitikát folytatni. Ennek megfelelően meghatározzák, hogy mely ágazatokat (iparágakat) kell fokozottabb mértékben hitellel ellátni és kamatkedvezményben részesíteni, illetve mely területeket, tevékenységi köröket kell restriktíven kezelni. A fogyasztási hitelek tekintetében – a lakossági vásárlóerő és árualap egyensúlyának figyelembevételével – az irányelvek a hitelek mértékét, irányát és feltételeit állapítják meg. A szelektív hitelpolitika elsősorban az exporttámogatás, importkorlátozás és a lakosság ellátásának helyes irányú befolyásolása szempontjából kap jelentőséget.

A hitelpolitikai irányelvek a népgazdaság fejlődésének várható, illetve a tervszerű irányítás által megvalósítani kívánt tendenciái alapján készülnek el. Kidolgozásukhoz fontos támpontul szolgálhatnak azok a következtetések, amelyek az éves országos hitelmérleg összeállítása során vonhatók le. A hitelmérlegben foglalt számszerű előirányzatok azonban nem kerülnek jóváhagyásra.

2. A FORGÓESZKÖZÖK FINANSZÍROZÁSA

A vállalatok saját forgóeszközei

Az önálló vállalati gazdálkodás feltételeit a forgóeszközök tekintetében is meg kell teremteni. A vállalatnak olyan forgóalappal kell rendelkeznie, amellyel önállóan gazdálkodhat, s amelynek nagysága összefüggésben van gazdálkodásának jövedelmezőségével.

Az új rendszerre való áttérésnél a vállalatokat az állami költségvetés és hitelfedezeti alap terhére el kell látni megfelelő nagyságú saját forgóalappal. E juttatásnak olyan mértékűnek kell lennie, hogy a normális gazdasági tevékenységgel összefüggő forgóalap-szükségletet pénzügyileg fedezze. Ennek célszerű gyakorlati megoldása az lehet, hogy a vállalatok meglevő (évek óta változatlan) forgóalapját olyan mértékben egészítik ki, amekkora forgóalaphitelt (üzemviteli hitelt) vettek igénybe az új gazdasági mechanizmus bevezetése előtti időben.

Ha a vállalat beruházás útján bővíti termelését, s ezáltal állandó forgóeszköz-szükséglete növekszik, a beruházás elhatárolásával egyidejűleg gondoskodni kell a kapcsolódó forgóeszköz-szükséglet finanszírozásáról is. Amennyiben a vállalat fejlesztési alapjából finanszírozza a beruházást, általában ebből kell finanszíroznia a forgóeszközöknek a beruházással kapcsolatban szükségessé váló többletét is, illetve a beruházás elhatározásakor kell erre a célra középlejáratú hitelt kérnie. Ha a beruházást a vállalat csak hitel igénybevétele révén valósíthatja meg, akkor a szóban forgó hitel engedélyezése vonatkozhat a kapcsolódó forgóeszköz-szükséglet kielégítésére is. Az állandó forgóeszköz-szükséglet azonban nemcsak beruházásokkal összefüggésben növekedhet, hanem a meglevő kapacitások teljesebb kihasználása, a műszakszám növelése, a termékösszetétel változtatása következtében is. Általános elvnek azt kell tekinteni, hogy az ilyen növekmény finanszírozásáról maguknak a vállalatoknak kell saját eszközeikből gondoskodniuk. Indokolt esetekre azonban lehetővé kell tenni, hogy a vállalat – fejlesztési alapjának megelőlegezésére – középlejáratú forgóalaphitelt igényelhessen.

A vállalati saját forgóalap felhasználását az idevonatkozó általános rendelkezéseken (társadalmi tulajdon védelme stb.) túlmenően korlátozni nem kell és nem célszerű.

Forgóeszközhitel

A vállalatoknak gazdálkodásuk során a termelés és forgalom bővülésével, bevételeik és kiadásaik időbeli eltolódásával stb. összefüggésben átmenetileg olyan pénzszükségletük támadhat, amelyre nem nyújt fedezetet a rendelkezésükre álló saját forgóalap. A vállalatok ilyen esetekben hitelért fordulhatnak a bankhoz.

A bank a saját forgóalapot meghaladó forgóeszköz-szükséglet fedezésére azoknak a vállalatoknak nyújt hitelt, amelyek jövedelmezően gazdálkodnak, esedékes fizetéseiket általában teljesítik, s a hitelt előreláthatóan értékesíthető termékek előállítására (illetve forgalmazására) használhatják fel.

A hitelkapcsolat közvetlen alapjává a vállalat és a bank közötti megállapodást célszerű tenni. A szerződési feltételek kialakítása során a bank érvényesíti a hitelpolitikai irányelveket, vagyis biztosítja a szelektív hitelpolitikai követelményeinek megfelelő gyakorlat vállalati szinten való érvényesítését. A kölcsönszerződés létrejöttéhez természetszerűen szükséges az, hogy a vállalat tájékoztassa a bankot gazdálkodásának azokról a mozzanatairól, eseményeiről, amelyek a hiteligényt befolyásolják. Amennyiben a vállalat egész évre vonatkozóan kíván kölcsönszerződést kötni, hogy előre számolhasson hitellehetőségeivel, a bank a szerződés feltételeként olyan – vállalat által egyébként is kidolgozásra kerülő – terv benyújtását kötheti ki, amely tartalmazza a vállalat elgondolásait a hiteligényt befolyásoló tényezőkről. Az éves kölcsönszerződés tartalmazza a forgóeszközöknek a hitel- és kamatfeltételek szempontjából mértékadó forgási ütemét, valamint azoknak az év folyamán megvalósuló vállalati gazdasági döntéseknek, üzleteseményeknek a megjelölését, amelyeket a bank a tényleges megvalósulás időpontjában hitellel támogat.

A bank hitelezői minőségében nemcsak a forgóeszközök vállalati szintű összevont forgását vizsgálja, hanem a vállalat általános pénzügyi helyzetét, a rövid lejáratú hitellel finanszírozott eszközök likvidálását is. Ezt a vizsgálatot az eszközök és a pénzforrások főbb csoportjainak egybevetésével kell elvégezni.

A megkötött kölcsönszerződés keretszerződés jellegű, a vállalat az év folyamán a tényleges szükséglet felmerülésének időpontjában, illetve a felmerülő szükséglet mértékének megfelelően fordul hitelekért a bankhoz. A szükséges hitel előzetes biztosítása nélkül a vállalat nem kezdheti meg a gazdasági cél megvalósítását, mert ellenkező esetben pénzügyileg lehetetlen helyzetbe kerülhet.

A kölcsönszerződés akkor teszi lehetővé a vállalat számára, hogy az év folyamán a szerződésben megállapított kamat- és egyéb feltételekkel hiteleket vegyen igénybe, ha megfelel a hitelképesség terén támasztott általános követelményeknek (realizálás, jövedelmezőség, fizetőképesség). Ha a vállalat hitelképessége szempontjából döntőnek tartott tényezők körében átmenetinek tekinthető nehézségek mutatkoznak, amit általában a forgás lassulása is jelez, a bank hitel útján segítséget nyújt a vállalatnak ahhoz, hogy a gazdálkodás normális menetét helyreállíthassa. Ez indokolt esetben a hiányzó (meg nem térülő) forgóeszközök pótlására is kiterjedhet, ha a bank megfelelő biztosítékot kap a vállalat részéről arra, hogy a szükséges intézkedések kellő időben és hatékonysággal megtörténjenek. Olyan esetekben, amikor a vállalat nem teszi meg a szükséges intézkedéseket, vagy azok nem vezetnek megfelelő eredményre, a bank korlátozza, végső esetben pedig megszünteti a hitelezést.

3. KAMATPOLITIKA

Célszerűnek látszik, hogy a bank az állami vállalatok és szövetkezetek részére célbetéteik után betéti kamatot térítsen, mert ez ösztönzi ezeket a gazdálkodó szerveket a népgazdaságilag előnyös pénzgyűjtésre, illetőleg eszközeik optimális részének pénzformában való megőrzésére. A betéti kamatláb nagyságát – a betét célja és lekötésének időtartama szerint differenciáltan – a hitelkamatnak megfelelő arányban kell megállapítani, ügyelve arra is, hogy a kamatok által ne keletkezzenek indokolatlan mértékű jövedelmek. A vállalatok célbetétei után téríthető kamat felső határát kb. évi 3 százalékban lehetne megállapítani.

A bank által nyújtott különféle hitelek kamatlábát a megállapítandó alapkamattól függően indokolt meghatározni.

Az alapkamatot olyan szinten kell megállapítani, hogy ösztönző hatású legyen, de figyelembe véve az árak, nyereségek stb. várható alakulását, ne jelentsen túlságosan nagy terhet a vállalatoknak. Emellett az alapkamatnak összhangban kell lennie a betéti kamattal, fedeznie kell a hitelforrások megszerzésének költségeit. Az alapkamatnak összhangban kell lennie az eszközlekötési járulékkal is. Ha azonban a bankhitellel finanszírozott eszközöket a hitelkamat mellett még eszközlekötési járulék is terhelné, a járulék és a felsorolt követelményeknek megfelelő alapkamat együttesen olyan terhet jelentene, amelyet a vállalatok már nem viselhetnének el. Ezért a hitellel finanszírozott beruházások és forgóeszközök után a vállalatok csak hitelkamatot fizessenek, eszközlekötési járulékot nem. Az alapkamatnak természetszerűen magasabbnak kell lennie az eszközlekötési járuléknál. Körülbelül évi 7–9 százalékban lehetne az alapkamat mértékét megállapítani, a hitelpolitikai elvektől függően. Az alapkamat mértéke általános középértéket jelent. Azokon a területeken, ahol a hitelpolitikai irányelvek szerint bővebb hitelnyújtás indokolt, az alapkamat mértéke csökkenthető. Ahol viszont a hiteleket meg kell szorítani, az alapkamatot emelni lehet.

Az alapkamat mértékének megfelelően alakítható ki az a kamatláb-intervallum, amelyen belül a hitelkihelyezések irányától, céljától, időtartamától, valamint a gazdálkodásra gyakorolt hatás fokozásától függően kell a kamat mértékét konkrétan megállapítani. A felszámítható kamat felső határát (a kamatplafont) célszerű viszonylag magasan meghatározni.

A középlejáratú forgóalaphitelek kamatát az alapkamattal azonos szinten célszerű megállapítani. A beruházási hitelek kamata általában valamivel alacsonyabb lehet az alapkamatnál.

4. A VÁLLALATOK KÖZÖTTI ELSZÁMOLÁSOK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

A vállalatok közötti elszámolások rendszerét úgy kell kialakítani, hogy a vevő (a megrendelő, a pénztulajdonos) csak akkor legyen köteles az ellenértéket kiegyenlíteni, ha előzetesen meggyőződhetett arról, hogy az eladó (szállító) mindenben a vállalásnak megfelelően teljesített. Ennek elvileg olyan elszámolási rendszer felel meg jobban, amelyben a fizetés kezdeményezése a vevő részéről történik (átutalás), mindenféle fizetési automatizmus kizárásával. Ez a jelenlegi általános gyakorlattal szemben inkább kifejezi a vállalat – mint vevő – önálló rendelkezését pénzeszközei felett. Ugyanakkor viszont az eladót is meg kell védeni az esetleges vevői visszaélések ellen (például a késedelmesen fizető vevővel szemben a szállítás előfeltételeként köthesse ki a fizetés előzetes biztosítását). Ki kell fejleszteni tehát az átutalási rendszert olyanképpen, hogy az eladó és a vevő vállalat szabadon állapodhasson meg a fizetés teljesítésének módjában és időpontjában. Az időpontra vonatkozó megállapodás elsősorban azt a célt szolgálja, hogy a vevő részére megfelelő idő álljon rendelkezésre a szállítmány mennyiségi és minőségi átvételére, ellenőrzésére. A fizetés módjának választhatósága azt is jelenti, hogy lehetőségként továbbra is fennmarad az inkasszó alkalmazása.

A fizetési időpontra vonatkozó szabad megállapodás nem sértheti a pénzforgalmi és hitelmonopóliumot. A nemkívánatos áruhitelezésnek azonban adminisztratív szabályok előírása nélkül is gátat lehet vetni. Minthogy a szállítóknál a hosszabb elszámolási határidők a kinnlevőségek bizonyos volumene esetén előbb-utóbb hiteligénnyel járnak, a banknak a szállítóval szemben folytatott hitelpolitikája megfelelő módon befolyásolhatja a szállítók magatartását, többek között azzal, hogy az elszámolásokkal kapcsolatos hiteligényeket csak rövid (például legfeljebb 30 napos) időtartamra elégíti ki. Ily módon tehát megakadályozható, hogy a vállalatok az elszámolások ésszerű határidején túlmenő, nemkívánatos áruhitelezésben állapodjanak meg egymással.

IX
A NEMZETKÖZI MUNKAMEGOSZTÁS ÉS A KÜLKERESKEDELEM

A nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás nagy jelentőségű valamennyi ország számára, de szinte létkérdés egy olyan, viszonylag kis ország számára, mint hazánk, amely természeti kincsekben szegény, és viszonylag fejlett ipara és mezőgazdasága van. A tudomány és technika jelenlegi színvonala és fejlődésének üteme parancsolólag követeli meg mindazoknak az előnyöknek és lehetőségeknek a kihasználását, amelyeket a nemzetközi munkamegosztás, vagyis a tudomány és technika elért eredményeinek, az áruknak és szolgáltatásoknak a cseréje, a termelési kooperáció, a valutáris, hitel- és egyéb nemzetközi kapcsolatok nyújthatnak.

A nemzetközi gazdasági, tudományos és műszaki kapcsolatok fejlesztését, mindenekelőtt a szocialista országok közösségén belül kell elősegíteni, de törekedni kell azok fejlesztésére a nem szocialista országokkal is. Gazdasági pozíciónknak a tőkés piacokon való megerősítése végett fokozottan alkalmaznunk kell az ott kialakult különböző kapcsolati formákat, melyek nem pusztán kereskedelmi jellegűek, hanem tartós munkamegosztást, szoros kooperációt eredményeznek.

Az új gazdasági mechanizmusnak szerves kapcsolatot kell teremtenie a belső piac és a külföldi piacok között. Fokoznia kell a külső piaci impulzusok hatását a hazai termelésre, értékesítésre és fogyasztásra, az export és import struktúrájára. Csökkentenie kell a hazai termelés túlzott védettségét – kiküszöbölve az ebből fakadó elkényelmesedést. Elő kell segítenie, hogy a nemzetközi munkamegosztás, a külkereskedelem olyan tényezővé váljék, amely az eddiginél lényegesen jobban gyorsítja a termelés előrehaladó specializálódását, műszaki színvonalának fejlődését, a társadalmi munka termelékenységének növekedését.

A nemzetközi gazdasági kapcsolatok, a külkereskedelem, a gazdasági tevékenységnek olyan körét alkotják, ahol különösen fontos szerepe van a központi állami irányításnak, amely biztosítani hivatott, hogy e tevékenységek szervesen beilleszkedjenek a népgazdaság tervszerűen irányított fejlődésének összfolyamatába.

1. A KÜLKERESKEDELEM KÖZPONTI IRÁNYÍTÁSA

A külkereskedelem központi irányítása mindenekelőtt azt jelenti, hogy gazdasági erőforrásaink tervszerű felhasználásával, beruházási politikánkkal, a tudomány és technika eredményeinek szervezett alkalmazásával, valamint a vállalatok tevékenységének megfelelő szabályozásával és ösztönzésével fokozzuk iparunk és mezőgazdaságunk exportképességét.

A külkereskedelem központi irányítása továbbá azt is jelenti, hogy az erre hivatott állami szervek a népgazdasági tervvel összhangban a rendelkezésünkre álló gazdasági és adminisztratív eszközökkel

– elősegítik a nemzetközi munkamegosztásban rejlő előnyök kihasználását, s ezzel egész gazdasági életünkre kedvező hatású kapcsolatot létesítenek a belföldi és a külföldi piacok között;

– biztosítják a kereskedelmi és fizetési mérleg megfelelő alakulását.

A külkereskedelem központi irányításának alapja is a középtávú terv lesz, amely beszerzési és értékesítési piacaink és belső termelési feltételeink várható alakulása alapján jelöli ki az áruforgalom összetételének és viszonylati megoszlásának kívánatos irányait.

A külkereskedelem állami irányításában központi helyet foglalnak el az államközi szerződések, elsősorban a KGST-országokkal kötött hosszú lejáratú egyezmények. Mivel az államközi szerződések egyrészt teret nyitnak, másrészt korlátokat is szabnak a vállalatok által bonyolított külkereskedelmi forgalomnak, az állam központi szervei már e szerződések előkészítésébe bevonják az érdekelt vállalatokat. Ezzel lehetővé válik a népgazdaság és a vállalatok érdekeinek idejében való összehangolása. Az ily módon vállalt állami kötelezettségek egyúttal a vállalatok kötelezettségei is.

A népgazdasági terv külkereskedelmi előirányzatait sem kell lebontani vállalatokra és a vállalati terveket sem szükséges központilag jóváhagyni. A külkereskedelmi forgalmat a központi szervek elsősorban gazdasági eszközökkel befolyásolják; erre szolgálnak a devizaszorzók, a jövedelemelvonási és az anyagi érdekeltségi rendszer, a szubvencionálás, az árszabályozás, a vámok, a hitelpolitika és a külkereskedelem-politikai célokat szolgáló pénzügyi alap. E gazdasági eszközök elsődlegessége mellett azonban a külkereskedelem területén nem nélkülözhető az állam rendszeres közvetlen irányítása és ellenőrzése sem. Ennek fontos eszköze az export és import engedélyhez kötése. Kivételes esetben, ha fontos állami érdekek másként nem érvényesíthetők, sor kerülhet utasítás kiadására is.

2. AZ EGYSÉGES DEVIZASZORZÓK

A különféle külföldi fizetési eszközök (valuták) és az ezekre szóló követelések (devizák) forintvalutára való átszámítása a külkereskedelmi forgalomban devizaszorzóval történik. Ez tehát a külföldi valuta (deviza) hazai ára, melyet a bank az exportőrnek a beszolgáltatott valutáért (devizáért) kifizet, illetve amennyiért a valutát (devizát) a bank az importőrnek eladja. Ennek megfelelően minden devizára egységes devizaszorzót kell megállapítani, nem téve különbséget a devizáért eladott vagy vásárolt áru fajtája szerint.

A devizaszorzók fontos szerepet töltenek be a külföldi fizetési eszközök iránt megnyilvánuló kereslet és a deviza-kitermelési lehetőségeink által megszabott kínálat egyensúlyának létrehozásában; elő kell segítenünk, hogy a népgazdaság minél szélesebb területén a forintban és a külföldi valutában jelentkező bevételek és kiadások egyértelműen összemérhetők legyenek, és hogy a vállalatok helyesen tudjanak orientálódni értékesítésük irányának és beszerzésük forrásának megválasztására, valamint az export és az import áruösszetételére vonatkozó döntéseikben.

Jelenlegi körülményeink között a nem kereskedelmi (például turista) forgalomban érvényesítendő valutaárfolyamoktól eltérő devizaszorzókat célszerű megállapítani a külkereskedelmi forgalomban.

A külkereskedelmi forgalomban érvényesítendő devizaszorzók helyes színvonala most még kellő bizonysággal nem állapítható meg, mert nem ismerjük kellően az új árrendszerből adódó költségszínvonalat, és nem tudjuk felmérni, hogy az új gazdaságirányítási rendszer hatására milyen javulás következik be a termelés összetételében, a devizák kitermelési költségeiben.

Ezért a reform bevezetésekor a külkereskedelemben érvényesítendő devizaszorzók színvonalát az átlagos devizakitermelési költségeknek nagyjából megfelelően 40,– Ft/rubel és 60,– Ft/dollár devizaszorzók alkalmazásával célszerű megállapítani. (Ez a színvonal figyelembe veszi az ár, a jövedelemelvonási és anyagi érdekeltségi rendszerrel szemben felmerülő követelményeket.)

A külkereskedelmi forgalomban érvényesülő devizaszorzók ilyen szinten történő megállapítása feltehetően még hosszabb ideig szükségessé teszi a népgazdaságilag nélkülözhetetlen exporttermelés viszonylag sok vállalatnál való szubvencionálását és az import – különösen a tőkés import – széles körének vámokkal és egyéb eszközökkel történő korlátozását.

Számítani lehet azonban arra, hogy az új gazdasági mechanizmus kibontakozásával a gazdaságos export növelésére ható ösztönzéssel és a gazdálkodásban rejlő tartalékok felszínre kerülésével a devizák kitermelése olcsóbbodó tendenciát fog mutatni. Ezért majd csökkenteni lehet a szubvencionálás körét, s szűkíthető lesz az importkorlátozás is.

A szabadon átváltható (konvertábilis) devizák szorzóinak a dolláréhoz viszonyított arányait a valuták aranytartalom-arányainak megfelelően kell kialakítani. A nem szocialista országok szabadon nem átváltható (klíring) valutáinak devizaszorzóit a dolláréhoz viszonyított hivatalos aranytartalmuktól eltérően, a nemzetközi pénzpiaci viszonyok, kereskedelempolitikai céljaink és egyéb tényezők mérlegelése alapján megfelelő mértékű ázsiókkal, illetve diszázsiókkal kell megállapítani.

Kereskedelempolitikai céljaink megvalósításának elősegítésére a költségvetésből pénzügyi alapot kell a Külkereskedelmi Minisztérium rendelkezésére bocsátani, hogy ennek segítségével kisebb mértékben rugalmasan módosíthassa az ázsiókat és diszázsiókat a külkereskedelmi forgalom viszonylati összetételének és egyenlegeinek befolyásolása céljából.

A nem kereskedelmi forgalomban érvényesülő valutaárfolyamokat a szocialista országok viszonylatában a jelenlegi szintjükön érvényben lehet hagyni, tőkés viszonylatban pedig a tapasztalatilag reálisnak ítélt arányok alapján célszerű megállapítani.

Az arany- és devizakészletek központi kezelésének jelenlegi módszerein nem szükséges változtatni, és továbbra is fenn kell tartani a devizabeszolgáltatási kötelezettséget, a Magyar Nemzeti Bank devizamonopóliumát.

3. IMPORTGAZDÁLKODÁS

Az új mechanizmusban olyan feltételeket célszerű kialakítani, hogy a vállalatok a kívánt mennyiségben, minőségben és időben hozzájuthassanak az importtermékekhez. Ez felel meg ugyanis leginkább annak a követelménynek, hogy a vállalatok a leghatékonyabban gazdálkodjanak eszközeikkel. Ezzel általában feleslegessé válnak az anyag- és az importgazdálkodás jelenlegi kötöttségei; az importot a vállalatok érdekeltsége a szükséges mértékben korlátozza, mivel a nyereség növelése – figyelembe véve az importhoz szükséges devizák viszonylag magas árát és a forgóeszközöket terhelő járulékot, kamatot – az importeszközökkel való ésszerű gazdálkodásra szorítja őket. Ilyen körülmények között különösen szükséges, hogy a vállalatok biztosan számíthassanak arra, hogy az importhoz szükséges devizát akadálytalanul és időben megkapják.

A reform bevezetését követő időszakban azonban számolni kell olyan tendenciákkal, amelyek – az eddig kielégítetlen importigényekből, a korábbi időszakból örökölt megszokásból, az importáruknak a belföldinél gyakran jobb minőségéből, az anyagellátás zavarai miatti félelemből fakadnak – az importigényeket a lehetőségeinket meghaladó mértékűre növelhetik. Ezért eleinte gyakrabban kell majd élni az import korlátozásának eszközeivel. Ügyelni kell arra, hogy a kezdeti időszakban átmeneti jelleggel alkalmazott „fékek" kevésbé gátolják a vállalati önállóságban és érdekeltségben rejlő tartalékok kibontakozását.

Importtevékenységet – mind az átmeneti időszakban, mind később – minden importtermék vonatkozásában csak a külkereskedelmi hatóság által kiadott behozatali engedélyek birtokában lehet folytatni. Az importáló vállalat, amennyiben behozatali engedéllyel rendelkezik, igényelheti és megkapja (megvásárolhatja forinteszközeiből) a banktól a szükséges devizát. A behozatal engedélyezése elsősorban a kereskedelempolitikai irányítás eszköze, kivételes esetektől eltekintve nem alkalmazzák a behozatal korlátozására.

Új vámrendszert kell kialakítani, amelyet kereskedelempolitikai célokból, egyes esetekben pedig iparpolitikai célokból felhasználunk az import szabályozására. A vámok országcsoportonként három kategóriára oszlanak: 1. preferenciális vámokat élvező; 2. a legnagyobb kedvezményt élvező és 3. a velünk szemben diszkriminatív vámokat alkalmazó országokra érvényes vámtarifák. Cikkcsoportok szerint lesznek: *a)* vámmentes, illetve alacsony vámtételű áruk (nyersanyagok, félkésztermékek, egyes közszükségleti élelmiszerek); *b)* kompetitív cikkek (egyes félkész és készáruk); *c)* luxuscikkek és más olyan importtermékek, amelyek behozatalát korlátoznunk kell. Az importtermékekre kivetett vámok árpolitikai vagy külkereskedelem-politikai okokból elengedhetők vagy visszatéríthetők. Ezt a módszert célszerű alkalmazni a szocialista országokból származó áruk nagy többségére és a nem szocialista országokból importált áruk közül különösen az anyagféleségekre. Ilyen elengedés, illetve visszatérítés esetén a vám nem emeli az importtermék belföldi árát az egységes devizaszorzóval átszámított ár fölé. Az importgazdálkodás rendje szempontjából behozatalunkat a felhasználás céljától függően három csoportba soroljuk. Ezek forgalmának szabályozása és az átmenetileg szükséges korlátozásuk módszerei is egymástól eltérőek.

Anyagimport

Elvileg arra célszerű törekedni, hogy az anyagféleségeket (félkész termékeket, produktív alkatrészeket, műtrágyát és takarmányt is beleértve) a vállalatok szabadon, korlátozás nélkül importálhassanak. Néhány nyersanyag (anyagcsoport) tekintetében azonban – amelyeknek tőkésországokból eredő importja jelentős, behozatalunk más forrásból nem bővíthető és az importot az utóbbi években erősen visszafogtuk – számolni kell az első időszakban az igények ugrásszerű megnövekedésével. Ez a fizetőképes importkereslet számottevő mértékben meghaladná a finanszírozási lehetőségeket konvertábilis tőkés devizában. Ezekre a termékcsoportokra nézve a kezdeti időszakban erőteljes korlátozás alkalmazása nélkülözhetetlennek látszik. A korlátozás módszerei különfélék lehetnek. A produktív alkatrészek behozatalának túlzott növekedését például viszonylag magas vámmal célszerű korlátozni. Egyik legalkalmasabb módszernek lehet tekinteni – ahol erre lehetőség van – a felhasználás hatósági korlátozását (pl. színesfémekre, bizonyos műanyagfélékre stb.). Más termékcsoportokra a kontingentálás módszerét kell fenntartani. Ez esetben is célszerű azonban a jelenleginél rugalmasabb elosztási formákat alkalmazni. Így pl. lehetőséget kaphatnak a felhasználók, hogy maguk között elosszák a központilag meghatározott kereteket, s vitás ügyekben a saját maguk által választott döntőbizottság határozzon. További lehetőség, hogy a termelési eszköz kereskedelmi vállalatot bízzák meg az elosztással. Nem látszik azonban elkerülhetőnek – egyes termékeknél átmenetileg – a jelenlegihez hasonló hatósági elosztási forma fenntartása.

E korlátozás alá kerülő termékcsoportok közül egyeseknél nyilvánvalóan sor fog kerülni nemcsak a tőkésországokból behozott mennyiségek, hanem az egész rendelkezésre álló mennyiség (hazai termelés, szocialista import) elosztására.

Szükséges hangsúlyozni, hogy az említett átmeneti korlátozási módszerek csak kényszermegoldásnak tekinthetők. Számolni kell azzal, hogy alkalmazásuk sok visszássággal, problémával fog járni. Sokszor gátjává válhatnak egyébként észszerű vállalati döntéseknek és torzítani fogják a gazdaságosság megítélését. Ezért mindent meg kell tenni, hogy e korlátozások minél előbb megszüntethetők legyenek.

Beruházási javak importja

A költségvetésből finanszírozásra kerülő beruházások devizaszükségletét a tervezés keretében előre meghatározzák, és a deviza kiutalása e kereteken belül automatikusan megtörténik. A bankhitel igénybevételével megvalósuló beruházásoknál a beruházó vállalatok devizaigényét a forinthitel nyújtásával egyidejűleg bírálják el. A vállalatok saját eszközeiből történő gépimportja céljára általában megkötés nélkül kívánatos devizát biztosítani; az átmeneti időszakban azonban tőkés viszonylatú import esetén forintletét alkalmazása (a vételárnak vagy többszörösének a megrendeléskor való letétbe helyezése), továbbá – amennyiben az igények még így is túlzottnak bizonyulnának – a deviza rendelkezésre bocsátásának elhalasztása válhat szükségessé.

Fogyasztási cikkek importja

A lakosság szükségleteinek jobb kielégítése és különösen a választék bővítése végett a jelenleginél nagyobb arányban célszerű felhasználni az importot. E kívánatos irányzatnak azonban még hosszabb ideig keretet szab az export növelésének lehetősége. Korlátozólag hat az is, hogy elsősorban az anyagok és beruházási javak tekintetében kell megteremteni az importtal való szabadabb gazdálkodás feltételeit, mert ez segítheti elő egyebek között a fogyasztói piac jobb belföldi ellátását és devizális helyzetünk javulását is.

A szocialista országokból származó fogyasztási cikk importot és a választékcserét nem szükséges keretekkel korlátozni, sőt kölcsönösség alapján azt célszerű bővíteni. A konvertábilis devizájú országokból származó fogyasztási cikkek importja – különösen az első időszakban – kötöttebb lesz, főként a fogyasztók viszonylag szűk körét érintő luxuscikkek tekintetében. A tőkésországokból történő ilyenfajta behozatalt gazdasági eszközökkel, szükség esetén pedig devizakeretek megszabásával kell korlátozni. E korlátokon belül azonban tág teret kell adni a belkereskedelemnek az importálandó áruk összetételének megválasztásában. A fogyasztási cikkek tekintetében a megfelelő szintű vámokon kívül be kell fizetni az azonos fajtájú belföldi árukra kivetett forgalmi adót is.

A vállalatok tehát az áruk beszerzésénél széles körben, viszonylag szabadon választhatnak a belföldi és az importált termékek között. E döntéseknél azonban figyelembe fogják venni az importált termékek reális, a jelenleginél általában magasabb belföldi árát és saját anyagi érdekeltségüknek a felesleges beszerzést gátló hatását.

Az import lebonyolításában messzemenően érvényesíteni kell az állam kereskedelempolitikai érdekeit, és ki kell használni mindazokat az előnyöket, amelyek a külföldi piacokon való koordinált fellépésből származhatnak.

4. AZ EXPORTGAZDÁLKODÁS

Az export népgazdasági jelentőségét és a fizetési mérleg dinamikus egyensúlyának követelményét szem előtt tartva, a termelő vállalatok számára érdekeltséget kell teremteni a jövedelmező exporttevékenység fenntartására és továbbfejlesztésére, új exportlehetőségek feltárására. Ezt a célt alapvetően gazdasági eszközökkel lehet és kell biztosítani. Ebben a tekintetben is nagy jelentősége van a helyesen megállapított devizaszorzóknak, amelyek a termelő vállalatok széles körében lehetővé teszik, hogy exporttevékenység útján viszonylag magas nyereséget realizáljanak. Emellett az ár- és jövedelemelvonási rendszernek erőteljesen ösztönöznie kell az exporttermelés növelésére, struktúrájának, gazdasági hatékonyságának javítására.

Az exporttevékenységet folytató vállalatok az exportált termék külföldi eladási árát a megállapított devizaszorzóval forintra átszámítva kapják meg. Az export révén elért nyereség szerves része a vállalati nyereségnek, ezért – indokolt kivételtől eltekintve – elvonása is a vállalati nyereségelvonásra általában alkalmazandó formák szerint történik. A vállalati nyereségnek ez az egységes kezelése általában a gazdaságos termelésre és értékesítésre, ezen belül a gazdaságos exportra ösztönöz. A nyereségelvonás módja és feltételeinek stabilitása azt fogja eredményezni, hogy a vállalatok

– rugalmasan alkalmazkodva a piaci igényekhez, termékeik korszerűségének és minőségének javításával törekednek majd magasabb exportárak elérésére;

– közvetlenül érzékelve a világpiacon folyó versenyt, az önköltség és az árak csökkentésével, gyártmányaik minőségének javításával, a vevőszolgálat kifejlesztésével igyekezni fognak megőrizni és kiszélesíteni áruik exportpiacait;

– törekedni fognak kapacitásaik jobb kihasználására, és mert a belföldi piac felvevőképessége általában korlátozottabb mint az exportpiacoké, az exportot akkor is növelni fogják, ha ez csak nyomott árú termékkel lehetséges, de az árban a termeléssel arányos költségeken túl még bizonyos nyereség is realizálódik;

– a rezsiköltségek rugalmas átcsoportosításával a kedvezőtlenebb exportcikkek árkalkulációjában csak a változó költségeket és a rezsiköltségek egy részét érvényesítik;

– az átmenetileg veszteséges, de perspektívában jövedelmezővé tehető kivitelt bizonyos kockázatot vállalva fenntarthatják, illetve e célra hitelt kérhetnek;

– a kedvező exporttermékeken realizált jelentős nyereség módot nyújt kapacitásaik bővítésére, a termelés és ezen belül az export további növelésére.

Mindezen lehetőségek kihasználása mellett, az adott külkereskedelmi ár-, devizaszorzó- és költségszint körülményei között a nyereséges export volumene még hosszabb ideig nem lesz elegendő a fizetési mérleg egyenlege által megkívánt devizabevétel biztosítására. Ezért szükség lesz a vállalatok viszonylag széles körében az export állami támogatására, szubvencionálására.

Szubvenció általában nem az egyes termékek veszteségessége, hanem a vállalat teljes exporttevékenységének vesztesége esetén nyújtható, figyelembe véve a vállalat egész tevékenységének jövedelmezőségét, a belföldi eladásokét is. A döntést hozó szerveknek ügyelniük kell egyrészt arra, hogy ne engedélyezzenek exportszubvenciót rosszul dolgozó vállalatok „szanálására", másrészt, hogy a szubvenció megtagadásával ne veszélyeztessenek szükséges és esetleg perspektívában jövedelmezővé is tehető exportot.

Az előbbiekből is következik, hogy a szubvenció engedélyezését alapos vizsgálatnak kell megelőznie és a szubvenciót szigorú feltételekhez kell kötni. Ilyen feltételek lehetnek például:

– a vállalat meghatározott időn belül vállalja exportjának jövedelmezővé tételét, és ennek eléréséig évről évre megállapított mértékben csökkenő támogatást kap;

– az exporttámogatás folyósítását meghatározott exportszinthez kötik.

Az exporttevékenységet folytató vállalatok a külkereskedelmi hatóságtól exportengedélyt kérnek. Az exportengedélyezés a kereskedelempolitikai irányítás eszköze, elsősorban az államközi kötelezettségek teljesítését, a viszonylati egyensúly biztosítását segíti elő. Kivételesen – gazdaságpolitikai megfontolásból vagy a belföldi ellátás biztosítása végett – az exportengedély megtagadása válhat szükségessé.

5. KGST-KAPCSOLATAINK ÉS A KÜLKERESKEDELEM ÚJ IRÁNYÍTÁSI MÓDSZEREINEK ÖSSZEFÜGGÉSEI

Tervgazdaságunk szilárd támasza gazdasági együttműködésünk a szocialista országokkal. Az árucsere-forgalom struktúrája és a cserearányok számunkra előnyösek. A szocialista országokkal való munkamegosztás erőteljes fejlesztése továbbra is gazdaságpolitikánk egyik legfontosabb célkitűzése.

Különösen fontos annak a kérdésnek gondos megvizsgálása, hogy az új gazdasági mechanizmusban – amelyben a gazdaságpolitikai célokat nem a népgazdasági terv vállalatokra való lebontása útján valósítjuk meg – milyen módon biztosíthatjuk a szocialista országokkal szemben vállalt export–import-kötelezettségeink teljesítését.

Kétségtelen, hogy mivel az áruviszonyok aktív szerepének kibontakoztatására törekszünk (mégpedig a vállalatoknak nemcsak országon belüli kapcsolataiban), a vállalati érdek és a már rögzített államközi kötelezettség nem mindig lesz összhangban egymással. Viszont éppen az irányítási rendszer új, rugalmasan kezelhető eszközei nyújtanak módot arra, hogy az ilyen természetű ellentmondásokat a minimális területre korlátozzuk.

A szocialista országokra érvényes devizaszorzó az árucsereforgalom jelentős hányadára vonatkozóan a vállalatok érdekeltségét a szocialista országok irányába tereli. Amennyiben azonban az 1968. január 1-i új termelői árakat is figyelembe véve, jelentős esetekben a szocialista viszonylatú export- és importkötelezettségek teljesítése hátrányosnak mutatkozna a vállalatok számára a belföldi értékesítéssel, illetve beszerzéssel, vagy a tőkés piaci export- és importlehetőségekkel szemben, és ez a körülmény összállami érdekeinket veszélyeztetné, akkor a vállalati érdekeltséget megfelelő irányba terelő, a szocialista viszonylatú exportra vagy importra serkentő gazdasági eszközökhöz kell folyamodnunk.

Ilyen eszközök elsősorban az exporttámogatás, az árkedvezmény, a hitelnyújtás és a kamatpolitika, az export- és importengedélyezési rendszer területén állnak rendelkezésre. Ha az összes rendelkezésre álló gazdasági eszközökkel az irányító szervek helyesen élnek, csak elvétve lesz szükség arra, hogy a vállalati érdekkel ellentétes utasítást kelljen adniuk a vállalatoknak. Ezt az eszközt azonban indokolt esetben igénybe lehet venni.

A gazdaságirányítási rendszer átalakításának folyamata más szocialista országokban is végbemegy, ez a körülmény elő fogja segíteni, hogy a szocialista nemzetközi együttműködés formáit és módszereit fokozatosan közös érdekeinknek megfelelően tovább fejlesszük.

6. A TERMELÉS, A BELFOLDI KERESKEDELEM ÉS A KÜLKERESKEDELMI TEVÉKENYSÉG GAZDASÁGI ÉS SZERVEZETI ÖSSZEKAPCSOLÁSA

A külkereskedelmi mechanizmus átalakításánál alapvető szempontnak a termelés, az import és az export gazdasági egységének megteremtését kell tekinteni. Ezt elsősorban gazdasági módszerekkel, a vállalatoknak a gazdasági eredményekben való közös érdekeltségével és indokolt esetben szervezeti változtatásokkal kell megteremteni. A szervezeti változtatásoknak is azt a célt kell szolgálniuk, hogy a külföldi piac pozitív hatása érzékelhető legyen a termelő vállalatok gazdasági döntéseiben. A változtatásokat kellő körültekintéssel, fokozatosan és úgy kell végrehajtani, hogy nemzetközi gazdasági kapcsolataink kárát ne lássák. Továbbra is biztosítani kell, hogy a külkereskedelemmel foglalkozó vállalatok a külföldi piacokon azonos cikkekben ne konkurrálhassanak egymással.

A külkereskedelmi forgalom változatos szervezeti formák között bonyolítható. A termelő és kereskedelmi vállalatok felelősségének és önállóságának megnövekedése, elsősorban a nyereség növelésében való érdekeltségük nagyobb mozgási szabadságot, változatos elszámolási formákat, a külföldi piacokkal való közvetlenebb kapcsolatot kíván meg. Ezért gazdaságilag indokolt esetekben össze kell kapcsolni a külkereskedelmi tevékenységet a termeléssel vagy a belföldi kereskedelemmel.

A megfontolt előrehaladás szükségessége szervezeti téren, továbbá az a körülmény, hogy a nemzetközi kereskedelemben, elsősorban pedig a szocialista országokban a külkereskedelmet általában nagy specializált vállalatok bonyolítják le, indokolttá teszi, hogy az áruforgalom volumenének nagy részére fenntartsuk a specializált külkereskedelmi vállalatokat.

Új módon kell szabályozni a termelő és a külkereskedelmi vállalatok kapcsolatát. A külkereskedelmi vállalatoknak is alkalmazni kell a különféle gazdasági elszámolási formákat, ezeken belül széles körben a bizományosi formát, mert a külkereskedelmi tevékenység specializációjának előnyei mellett ez a legalkalmasabb forma arra, hogy a vállalatok közös érdekeltségét megvalósítsák. Emellett a szükséges esetekben fenn kell tartani a specializált külkereskedelmi vállalatoknál a saját számlára és kockázatra történő bonyolítást is.

Az ipari vállalatoknak elsősorban akkor célszerű megadni a közvetlen exportálás jogát, ha a külföldi partnerrel való közvetlen kapcsolat műszaki okokból is indokolt (például vevőszolgálat, alkatrészellátás stb.). Egyes esetekben a vállalat vagy tröszt akkor is megkaphatja az exportjogot, ha a közvetlen műszaki kapcsolatok nem elsődlegesek, de a bonyolítás ilyen szervezetben rugalmasabb és gazdasági előnyökkel jár.

Nagy iparvállalatnak megadható az importlebonyolítás joga nagyvolumenű anyagokra, félgyártmányokra és alkatrészekre, ha ezeknek egyedüli felhasználója az országban. Ipari vállalatok saját termelési profiljuknak megfelelő áruk belföldi értékesítésre való importját csak kivételes esetekben bonyolíthatják, és akkor sem kaphatnak erre kizárólagos jogot. Ez ugyanis a teljes monopolizáltság miatt sértené a vevők érdekeit.

A termelési eszközök kereskedelmi és fogyasztási cikkeket forgalmazó nagykereskedelmi vállalatai is kaphatnak közvetlen importbonyolítási jogot, ha ez elősegíti a piac jobb kielégítését, és nem sérti külkereskedelem-politikai érdekeinket. Indokolt esetekben viszont külkereskedelmi vállalatok is kaphatnak jogot belföldi kereskedelmi tevékenység folytatására.

Lehetővé kell tenni a külkereskedelmi értékesítésben, illetve beszerzésben érdekelt termelő és kereskedelmi vállalatok számára a választás lehetőségét két vagy több külkereskedelmi vállalat között.

X

BELFÖLDI ÁRUFORGALOM

A gazdasági mechanizmus reformja lényeges változásokat kíván meg a belföldi áruforgalom rendszerében. E változások kiterjednek a termelési eszközök, a mezőgazdasági termékek és a fogyasztási cikkek forgalmára.

1. A TERMELÉSI ESZKÖZÖK KERESKEDELMI KIFEJLESZTÉSE

Jelenlegi gazdasági mechanizmusunkban az áru-pénz viszonyok korlátozása, a gazdasági folyamatoknak részletes tervutasításokkal való szabályozása leginkább a termelési eszközök termelésének és forgalmának körében érvényesül. A központosított anyag- és termékgazdálkodás nehézkes, bürokratikus rendszere, a termékek hatósági elosztása egyik fő akadálya annak, hogy a termelő vállalatok ésszerűbben takarékoskodjanak a gazdasági erőforrásokkal, rugalmasabban idomuljanak a változó gazdasági körülményekhez, jobban kielégítsék vevőik igényeit. A piac aktív szerepének kibontakoztatása megkívánja, hogy a termelési eszközök forgalmának ezt az adminisztratív jellegű rendszerét termelési eszközök kereskedelmével váltsuk fel, vagyis lehetővé tegyük, hogy

– a termelő vállalatok maguk dönthessenek arról, hogy tevékenységi körükön belül milyen termelési eszközökből mennyit gyártanak és kínálnak eladásra, illetve pénzükért milyen mennyiségben, mely vállalatoktól vásárolják meg a számukra szükséges termelési eszközöket; a vásárlás tekintetében hasonló választási szabadsága legyen a közlekedési, kereskedelmi, szolgáltató és egyéb vállalatoknak is;

– a termelő és felhasználó vállalatok szabadon létesíthessenek egymással közvetlen kereskedelmi, illetve kooperációs kapcsolatot; külön speciális kereskedelmi vállalatok közbeiktatódása a gazdasági célszerűség alapján történjék, s ezek a náluk jelentkező kereslet túlnyomó részét raktárról elégítsék ki, az eladók és vevők szabadon állapodjanak meg a szállítás feltételeiben, s az állami árszabályozás keretei között az árakban is;

– a vevők – a népgazdasági érdek diktálta korlátokon belül – választhassanak a hazai és az importáru között, az eladók pedig a hazai vagy az exportra történő értékesítés között.

A termelési eszközök kereskedelmének kialakításánál figyelemmel kell lennünk népgazdaságunk bizonyos belső feszültségeire, különösen az importigények eddigi kielégítetlenségére, néhány nagy súlyt képviselő anyagnál (terméknél). Ez szükségessé teszi, hogy átmenetileg bizonyos adminisztratív jellegű korlátozó eszközök is alkalmazásra kerüljenek. A gazdálkodás általános módszereinek és a belföldi piac szervezetének kialakításánál azonban nem az átmeneti korlátozást szükségessé tevő kivételekből kell kiindulni, hanem abból, hogy az áruk túlnyomó részénél a gazdasági szabályozás útján megteremthető a fizetőképes kereslet és a kínálat egyensúlya, tehát célszerűbben alkalmazhatók a kereskedelmi módszerek, mint a hatósági termékelosztási rendszer.

A termelési eszközök kereskedelmének kifejlesztése szerteágazó, bonyolult feladat. Változásokat tesz szükségessé a forgalom szervezetében és a forgalmi kapcsolatok jellegében, módszereiben.

A termelésieszköz-kereskedelem csatornái

Jelenleg a termelési eszközök forgalmazása hatóságilag előírt kényszerpályákon halad, s e pályák fő csomópontjai az ún. készletező vállalatok, amelyek számos hatósági funkciót látnak el (sorolnak, kontingenseket ellenőriznek stb.). Ez a forma összhangban van a vállalatok tervutasításokkal történő irányításának rendszerével, mert a forgalom így viszonylag könnyen áttekinthető és kézben tartható. Ugyanakkor sok tekintetben gátolja az egészséges gazdasági vérkeringést, a vállalatok közötti közvetlen kapcsolatok kialakulását, és sok bürokratikus adminisztrálgatás, nehézkesség forrása.

A reformnak általában fel kell oldania a termelési eszközök forgalmában a forgalmazási pályák kötöttségeit. Oda kell hatnia, hogy a forgalmazás irányai és szervezetei aszerint alakuljanak ki, ahogyan az a fizetőképes szükségletek kielégítése, a forgalmi költségek nagysága és a készletek volumene szempontjából népgazdaságilag optimális.

Ez akkor lehetséges, ha a vevők és eladók szabadon választhatják meg egymást, és e tekintetben a belföldi forgalomban hatósági előírások általában nem korlátozzák a vállalatokat. A vevők választási lehetősége ugyanis versenyt kényszerít ki a termelő és a kereskedelmi szervezetek között az igények jobb kielégítésére. Ebben a versenyben gazdaságossági kritériumok alapján alakul ki a kereskedelmi kapcsolatok legcélszerűbb hálózata. A vevők és eladók közös törekvése a nagyobb nyereségre, kiiktatja a felesleges forgalmi láncszemeket, illetve kialakítja minden kereskedelmi szervezet vevőkörét és forgalmazási módszereit. Az így kialakuló kereskedelmi kapcsolatok differenciáltak lesznek, függnek a rendelések műszaki feltételeitől, tételnagyságától, a kapcsolat állandóságától, a költségektől és határidőktől, valamint az áraktól.

A jövőben a termelő vállalatok feladatává válik termékeik értékesítése és a termeléshez szükséges termelési eszközök beszerzése. Ennek természetes következménye, hogy minden termelő vállalat egyben kereskedelmi tevékenységet is folytat. Közvetlenül eladhatja áruit más termelő vállalatoknak. Erre elsősorban akkor kerül sor, ha a kapcsolat állandó jellege (termelési kooperáció), az áru műszaki bonyolultsága, a rendelés nagysága ezt mindkét fél számára kedvezővé teszi. Lehetséges azonban, hogy a termelő vállalat más okok miatt is berendezkedik a vevők széles körének kiszolgálására, s ez esetben már a termelő vállalatok kisebb és eseti rendeléseit is kielégíti. Feltételezhetően ugyancsak közvetlen kapcsolatokat létesítenek majd a termelő vállalatok a nem termelő nagy felhasználókkal is (MÁV, Posta, honvédség stb.). Több termelő vállalat létrehozhat közös értékesítő (vagy beszerző) szervezetet is. A termelő vállalatok felruházhatják telepeiket, gyáraikat önálló értékesítési (és beszerzési) joggal. E részlegek azonban ezeket a tevékenységeket csak vállalatuk nevében, annak felelősségére folytathatják.

A termelő vállalatok külföldi piacokon közvetlenül csak akkor értékesíthetik áruikat, ha erre külön engedélyt kapnak.

A külön termelési eszközök kereskedelmi szervezete a maga vállalataival a társadalmi munkamegosztás során különül el a termelő szervezettől. Ilyen kereskedelmi vállalatok léte a termelési eszközök forgalmazásában akkor indokolt, ha az ezáltal felmerülő pótlólagos költségek megfelelő megtakarítással járnak a termelőnél, illetve a felhasználónál, beleértve ebbe az eszközlekötés költségeit is. A termelésieszköz-kereskedelmi vállalat leveszi a termelő válláról a kis- és középfogyasztók kiszolgálásával, az üzlet-, illetve raktárhálózat kiépítésével, a raktárról való kiszolgáláshoz szükséges készlettartással járó terheket. A felhasználók – akik választhatnak a közvetlen termelőtől vagy a kereskedelmi vállalattól való beszerzés között – akkor fogják utóbbit előnyben részesíteni, ha ez számukra kedvezőbb a beszerzési költségek, a bővebb választék, a határidő stb. szempontjából. A termelési eszközök kereskedelmi vállalatainak áruprofilja, vevőik és szállítóik köre tehát a felhasználók és termelők számára nyújtott előnyök alapján alakul ki.

Olyan esetekben, ha valamely árufajta hazai felhasználására az elaprózottság a jellemző és a külföldi beszerzés nagyságrendje ezt gazdaságossá teszi, valamint a kereskedelempolitikai szempontokkal sem ellentétes, a termelési eszközök kereskedelmi vállalatának meg lehet adni a közvetlen külföldi beszerzés jogát is. Más esetekben indokolt lehet számukra az exportálás jogának megadása is.

A termelési eszközök és a fogyasztási cikkek kereskedelme egyes árufajták tekintetében nem választható el egymástól. Ilyen esetekben a gazdasági célszerűség alapján sokféle kapcsolat alakulhat ki a két kereskedelmi ágazat vállalatai között, illetve lehetőség van arra is, hogy mindkét vevőkört egy kereskedelmi vállalat szolgálja ki. Ennek megfelelően a termelési eszközök kereskedelmi vállalatának számára lehetővé kell tenni, hogy meghatározott tevékenységi körökön belül kiskereskedelmi üzleteket nyissanak, illetve a fogyasztási cikkekkel foglalkozó kereskedelmi vállalatok profiljukon belül szolgálhassanak ki bármely felhasználót.

Tevékenységük jellege szerint a termelési eszközök kereskedelmi vállalatának két fajtáját célszerű létrehozni. Nagyobb számban olyanokat, amelyek az áruk viszonylag szűk körében mindenfajta felhasználót kiszolgálnak, kisebb számban pedig olyanokat, amelyek bizonyos felhasználók ellátását biztosítják az áruk tágabb körében (pl. mezőgazdasági, építőipari, nyomdaipari stb. vállalatok speciális szükségleteinek széles választékú kielégítése).

A termelési eszközök kereskedelmének módszerei

A vállalatok egymás közötti jelentősebb kereskedelmi kapcsolataik feltételeit szállítási szerződésben rögzítik. Sem a szállító, sem a vevő – ritka kivételtől eltekintve – szerződéskötésre nem kötelezhető. Meg kell szüntetni a szerződések megkötésének merev naptári időszakhoz való kapcsolódását és általában át kell térni a folyamatos szerződéskötésre. Ennek megfelelően a szállítási határidők sem naptári időszakra, hanem a vevő kívánságának és az eladó lehetőségeinek egyeztetése alapján meghatározott időpontra szóljanak. A szerződésekben a vevő és az eladó által lényegesnek tartott valamennyi feltételben meg kell állapodni. A szakmai szállítási feltételek csupán a szerződések megkötésének megkönnyítésére szolgálnak, amennyiben a bennük foglaltakra hivatkozni lehet a szállítási szerződésben. A szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítéséért viselt anyagi felelősséget általában szigorítani kell. A szerződéses kereskedelmi kapcsolatok jellege feleljen meg az árukapcsolatokban indokolt rugalmasságnak. Adjon lehetőséget előzetes megállapodásokra, melyeknek konkretizálása később történhet meg (pl. kapacitás-lekötés, keretszerződés stb.). Széles körben alkalmazni lehet a bizományosi szerződések formáját.

A vevő döntésére a szállítás egyéb feltételei mellett, alapvető befolyást gyakorol a beszerzési ár. Annak érdekében, hogy a vevői döntések a népgazdaság érdekeinek is legjobban megfelelő forgalmi utat részesítsék előnyben, általában azonos feltételeket kell teremteni a termelő és a kereskedelmi vállalatok számára. Mindkét fajta vállalattól nyereséges gazdálkodást kell megkövetelni, azonosnak kell lennie az állami nyereségelvonás alapvető módszereinek és mértékének (eszközlekötési járulék, illetményadó stb.), ugyanolyan készlettartási feltételeket kell biztosítani számukra, ideértve a hitel- és kamatkondíciókat is. Az ilyen módon kialakuló beszerzési ár (figyelembe véve a kereskedelmi haszonrést, az árengedményeket és felárakat) lényegében helyes irányba fogja orientálni a vevőket.

A termelő és értékesítő vállalatok saját érdekükben katalógusokban, közleményekben ismertetni fogják a felhasználókkal, hogy az általuk előállított, illetve forgalmazott termékek szállítását milyen határidőre és milyen áron vállalják. Ez a tevékenységük, amely egybekapcsolódik az árupropagandával és a vevőszolgálattal, elősegíti a vevő tájékozottságát és helyes döntését is.

A termelésieszköz-kereskedelmi vállalatok elsősorban az azonnali, raktárról való szállítás előnyét tudják nyújtani vevőiknek. Tehát mint viszonylag korán, nagy tételben rendelő vállalatok, a termelőknél árengedményt érhetnek el, illetve a felszámított kereskedelmi árrésért a vevőt kárpotolja a gyorsaság. A vevő számára az utánpótlási idő megrövidülése a készlettartással járó költségek és kockázat csökkentését, valamint a vele szemben jelentkező piaci igényekhez való gyors alkalmazkodást és így kedvező árak elérését teszi lehetővé.

Feltételezhető, hogy a termelési eszközök forgalmának ilyen megváltozása együtt fog járni a készletek előnyös átcsoportosításával is. A felhasználók készletei csökkenni fognak, mert az utánpótlás ideje csökken, biztonsága pedig megnő. Ezzel párhuzamosan megnövekszik a termelők, főként pedig a termelésieszköz-kereskedelmi vállalatok készáru készlete.

A termelési eszközök kereskedelmi vállalata – az átmenetben szükséges ritka kivételektől eltekintve – hatósági jogkort nem gyakorolhat (kontingensek elosztása, sorolás, kötelező programozás stb.), de lehetővé kell tenni, hogy a termelők megbízásából azok közös értékesítőjeként programozzon vagy kisszámú felhasználó közös beszerzőjeként időbeli sorolást (diszponálást) végezzen.

Fontos tevékenységi köre a termelési eszközök kereskedelmi vállalatának az áruhoz kapcsolódó vevőszolgálat minden formája (árupropaganda, tanácsadás, szervizhálózat fenntartása stb.). Ezek a vállalatok az ipari tevékenységre előírt általános szabályok keretein belül kisegítő jellegű ipari tevékenységet is végezhetnek (darabolás, kiszerelés, javítás stb.).

A termelési eszközök kereskedelmi hálózatának kiépítésében a jelenlegi készletező, ellátó vállalatok tapasztalata, raktár- és üzlethálózata értékes és nélkülözhetetlen kiindulási alapot jelent.

2. A MEZŐGAZDASÁGI TERMÉKEK FORGALMA

Az állami gazdaságirányítás elsősorban a mezőgazdasági termelők és a felvásárló kereskedelmi szervezetek működési feltételeinek, a mezőgazdasági termékek piacának, valamint a mezőgazdaság számára szükséges termelési eszközök kereskedelmi forgalmának szabályozásával valósítja meg a népgazdasági terv előirányzatait. A rendelkezésre álló gazdasági szabályozó eszközök alkalmazásával kell biztosítani egyrészt a lakosság és az ipar zavartalan ellátását mezőgazdasági termékekből, másrészt az állam külkereskedelem-politikai érdekeinek megfelelő színvonalú és devizahozamú mezőgazdasági és élelmiszer-exportját.

A mezőgazdasági termelők (állami gazdaságok, termelőszövetkezetek, háztáji, kisegítő és egyéni gazdaságok) – az állami monopolcikkek kivételével és a hatósági előírások betartásával – termékeiket közvetlenül is értékesíthetik a mezőgazdasági, ipari vagy egyéb felhasználóknak, illetve a fogyasztóknak. Lehetőségük van termékeik értékesítésére az állami, szövetkezeti vagy magán kiskereskedelmen keresztül is. A mezőgazdasági termékek legnagyobb része továbbra is a felvásárló kereskedelmen keresztül kerül forgalomba. A felvásárló vállalatok, az ipari és külkereskedelmi vállalatok felvásárló szervei, illetve a fogyasztási szövetkezetek felvásárló részlegei továbbra is közvetítői maradnak a mezőgazdaság fejlődésére és a népgazdaság mezőgazdasági árukkal történő ellátására vonatkozó állami érdekeknek, de ezek az érdekek számukra sem tervutasításokban jutnak kifejezésre. Tevékenységük irányát és kereteit a vállalati jövedelemelvonási és anyagi érdekeltségi rendszer, az állami felvásárlási árpolitika, a szubvenciók és dotációk, valamint egyéb, a népgazdasági tervvel összhangban megállapított gazdasági szabályozás jelöli ki.

A felvásárló szervezetek a jövőben csak mint az állami gazdaságok és szövetkezetek egyenrangú partnerei működhetnek. Nem léphetnek fel mint hatósági előírások közvetítői, nem rendelkezhetnek olyan eszközökkel, amelyeknek kizárólagos juttatása vagy elvonása révén a gazdaságokat kényszerítően befolyásolhatják. Viszont a megkötött szerződések kétoldalú kötelezettségeket foglalnak magukban, és azok betartása mindkét fél részére kötelező.

A termelők és a felvásárló szervezetek kapcsolatának formája továbbra is a szerződéses termeltetés és a szabad felvásárlás marad. Mindkettőnél a jelenleginél lényegesen nagyobb rugalmasságra, a termékfajták termelési és piaci sajátosságainak jobban megfelelő formákra kell törekedni. Lehetővé kell tenni, hogy ugyanazon termékre többféle áron (előre kikötött fix áron, meghatározott feltételek szerint bizonyos határok között mozgó áron, az átvételkor érvényes szabadpiaci áron) is megállapodhassanak egymással a felek. Fenn kell tartani a nagyüzemi felárak rendszerét.

A termelőszövetkezetek szerződést köthetnek tagjaikkal háztáji gazdaságuk termékeinek értékesítésére és ezekre a termékekre is viszontszerződést köthetnek a felvásárló szervekkel.

A termelőknek a közvetlen értékesítés jogán kívül meg kell adni azt a lehetőséget is, hogy ha a területileg közelebb eső felvásárló egységgel nincsenek megelégedve, más egységgel köthessenek szerződést.

3. A LAKOSSÁG ÁRUELLÁTÁSA

A gazdasági mechanizmus reformjának az erőfórrások hatékonyabb felhasználása révén elő kell segítenie a lakosság életszínvonalának az emelkedését. Az életszínvonal növelésének lehetőségét, mértékét az egész gazdaság színvonala és fejlődése határozza meg. A lakosság számára azonban a gazdaság adott fejlettségi színvonalán is nagy jelentőségű az áruellátás, az áruk minősége, választéka, divatossága és korszerűsége, a kiszolgálás módja és kulturáltsága.

Az utóbbi években e téren jelentős javulás következett be. Kereskedelmi és vendéglátóipari hálózatunk bővült és korszerűbb lett, a kiszolgálás kulturáltsága, módszerei fejlődtek, lényegesen javult az áruk választéka, a lakosság ízléséhez, igényeihez való igazodása. A gazdasági mechanizmus reformjának meg kell gyorsítania ezt a fejlődést és egyúttal elő kell segítenie azoknak a tartalékoknak a feltárását, amelyek a forgalom gazdaságosabb lebonyolításában rejlenek.

A lakosság jobb áruellátását a reform mindenekelőtt azáltal mozdítja elő, hogy a termelő és kereskedelmi vállalatokat olyan helyzetbe hozza, amely ösztönzi és kényszeríti őket a lakosság fizetőképes keresletéhez való rugalmas alkalmazkodásra, a vevők igényeinek mind jobb kielégítésére. A vállalati önállóság, a rugalmas árrendszer, a nyereség lényegesen nagyobb szerepe a vállalatok fejlődésében és az irányítás egyéb eszközei mindezt lehetővé is teszi számukra.

A lakosság jobb áruellátásának fontos feltétele, hogy az állami vállalatok, a szövetkezetek és a magánszektor, valamint ezek kereskedelmi egységei egymás között – megfelelő szabályok betartásával – gazdasági versenyt folytassanak.

Az áruválaszték gazdagítására célszerű – lehetőségeinkhez mérten – nagyobb arányban fogyasztási cikkeket importálni. Az importot előnyös felhasználni arra is, hogy versenyt támasszon a belföldi termelőknek, és ezáltal serkentse őket a termékek korszerűségének, minőségének javítására.

Lehetőleg szélesíteni kell a KGST-országok kereskedelmi szervezetei között a választékcserét, és annak lebonyolításában, az áruk választékának kialakításában nagyobb szerepet kell adni az érdekelt kereskedelmi vállalatoknak.

A lakosság áruellátásában fokozatosan meg kell szüntetni a kiutalásos rendszer minden fajtáját, beleértve az építőanyagokra, kisebb termelési eszközök beszerzésére vonatkozó korlátozásokat is. Nem célszerű fenntartani a fogyasztási cikkek vásárlásának külön korlátozását a közületekre vonatkozólag sem.

Az áruellátás csatornái a termelőtől a fogyasztóig

Bár a termelő vállalatoknak is lehetőséget kell adni kiskereskedelmi üzletek létesítésére, gazdaságossági szempontok alapján indokolt, hogy a lakosság áruellátását általában továbbra is specializált kereskedelmi vállalatok lássák el. Az áru útjának rövidítése, a termelők és fogyasztók közvetlenebb kapcsolata és a nagyobb rugalmasság érdekében azonban szélesíteni célszerű a demigroszkereskedelmet, vagyis a nagy- és kiskereskedelmi tevékenység közös vállalatban való megszervezését. A kiskereskedelmi vállalatoknak lehetőséget kell adni, hogy közvetlenül a termelőtől vagy külkereskedelmi vállalattól is beszerezhessék áruikat. Választhassanak a tekintetben is, hogy melyik nagykereskedelmi vállalattól vásárolnak.

A kiskereskedelmi vállalatok saját lehetőségeik és a hatósági előírások keretei között építhetik ki hálózatukat. Általában meg kell szüntetni a kiskereskedelmi vállalatok működési területének merev elhatárolását, lehetővé téve, hogy ugyanabban a körzetben több azonos vagy hasonló profilú vállalat is létesíthessen üzemegységet. Támogatni kell korszerű kombinátok létesítését (vendéglátás, üzlet, szolgáltatás és ezek különböző fajtáinak egy egységben való elhelyezkedését). Ugyancsak lehetővé kell tenni, hogy a nagyobb egységek kihelyezett fiókokat, időszaki árusítóhelyeket, mozgóárudákat, automatákat, piaci és vásározó részlegeket üzemeltethessenek. Célszerű, ha a vállalatok nagyfokú árubeszerzési és eladási önállóságot adnak nagyobb egységeiknek.

Az élelmiszer-forgalomban nagy szerepet kell adni a városi piacoknak, ahol a tsz-tagok, egyéni termelők mellett a szövetkezetek, állami gazdaságok, valamint a különböző kereskedelmi vállalatok is egymással versenyezve árusíthatnak.

A kiskereskedelem zavartalan áruellátása, a forgalom gazdaságosabb lebonyolítása továbbra is igényli a specializált nagykereskedelmi vállalatok működését. Ezek a vállalatok képesek arra, hogy viszonylag széles áruválasztékkal raktárról szolgálhassanak ki sok kiskereskedelmi vállalatot, illetve azok egységeit. Lehetővé teszik, hogy a termelő vállalatoknak ne kelljen sok kisebb megrendelővel kapcsolatot tartani, s leveszik vállukról a termelés egyenletes üteme és a forgalom idényszerűsége közötti ellentmondás gondját. Közbeékelődésük hasznos lehet azért is, mert viszonylag erős pozíciójukkal kedvezőbb feltételeket tudnak elérni a termelőkkel szemben, mint a sok kisebb vállalat. A specializált nagykereskedelmi vállalatok szükség esetén felruházhatók közvetlen külföldi beszerzési jogkörrel is, ha ez külkereskedelmi érdekeinket nem sérti.

A kereskedelmi vállalatoknak lehetőséget kell adni arra, hogy kiegészítő tevékenységként kisebb ipari termelőegységeket, javító, karbantartó, építő, szállítmányozó részlegeket működtessenek.

A kereskedelmi módszerek és formák

Az áru gazdaságos útjának, a szervezetek ésszerű kapcsolatainak és specializálódásának kialakulása csak akkor megy végbe, ha a forgalom lebonyolításában részt vevő vállalatok működési feltételei, anyagi érdekeltségi viszonyai nagyjából azonosak.

Ezért a nagy- és kiskereskedelmi árrés éles elkülönítését meg kell szüntetni. Ez kedvez annak a vállalatnak, amelyik kisebb forgalmi költséggel tudja kielégíteni a fogyasztók igényeit, s egyben a fogyasztói árak színvonalára is kedvező hatást gyakorol. A vállalatok közötti szabad áregyezkedés azt az előnyt nyújtja, hogy a vállalatok árengedmények, felárak révén valójában kifejezésre juttatják a vállalt kereskedelmi kockázat megoszlását, a rendelés tételnagyságát, a szállítás gyorsaságát és az áru kedvező vagy kevésbé kedvező tulajdonságait. Ezeket a fogyasztók és a vállalatok számára egyaránt nagyfontosságú tényezőket központilag számításba venni szinte lehetetlen.

Hasonlóképpen fontos a népgazdasági érdek érvényesülése szempontjából, hogy a vállalatoknak megközelítőleg azonos készlettartási lehetőségeik legyenek, beleértve a hitelfeltételeket is. Természetesen a vállalatok egyéb működési feltételei (nyitva tartási lehetőség, foglalkoztatási feltételek stb.) sem térhetnek el indokolatlanul egymástól, ha nem akarjuk, hogy ennek hatására a forgalom olyan csatornái élvezzenek előnyt, amelyek a társadalom számára gazdaságilag kedvezőtlenebbek.

A kereskedelmi vállalatok az árukat szerződéses megállapodások alapján vagy anélkül, raktárról szerzik be. Szerződéseiket a törvényes előírások keretei között szabadon kötik. A szerződéses kötelezettségek nem teljesítése esetére vonatkozó szankciókat szigorítani kell. Közös megegyezéssel a vállalatok a szerződéses kapcsolat változatos formáit alkalmazhatják (kapacitáslekötés, bizományosi értékesítés stb.). Az egyszerű áruszállításra vonatkozó szerződéseken kívül lehetőségük van arra is, hogy megállapodjanak közös piaci tevékenység folytatásában (közös propaganda, árubemutatók szervezése, márka-cikkek forgalmazása, a garanciális javítással vagy egyéb szolgáltatással kapcsolatos megállapodások stb.). A jövőben különösen fontos szerepet kaphat a vállalatok közös piackutatási tevékenysége.

A fogyasztási cikkek iránti várható kereslet felmérése tudományos módszerek alkalmazásával javítható, és így a kereskedelmi kockázat csökkenthető. Ennek ellenére számolni kell a kockázati tényezővel. A vállalatok arra kényszerülhetnek, hogy kisebb vagy nagyobb mennyiségű nehezen eladható árukészleteiket alacsonyabb áron – esetleg veszteségesen – értékesítsék. A vállalatoknak ezt a kockázatot – mint tevékenységük természetes velejáróját – viselniük kell. Az állam az árcsökkenésből származó veszteséget nem téríti meg. (Kivételt képeznek ez alól a hatóságilag rögzített árak, melyeknek csökkentése, illetve felemelése esetén a készletek értékváltozásából származó veszteség, illetve többletnyereség elszámolását az állam külön szabályozza.) Ugyanakkor a kereskedelmi vállalatok forgalmi költségeik terhére és nyereségük egy részéből képzett kockázati alapból ilyen veszteségek elviselésére anyagi lehetőséget kapnak.

A kereskedelmi vállalatok számára lehetővé kell tenni, hogy ne csak az áruválaszték tekintetében, hanem szolgáltatásaikkal is igazodjanak a fogyasztók speciális helyi, idény és vevőkör szerinti igényeihez. Vonatkozik ez az üzletek nyitva tartási idejére, a házhoz szállításra, az esti vagy időszakos árudák létesítésére és üzemeltetésére, az áru pótlólagos kikészítésével, csomagolásával, tárolásával stb. kapcsolatos teendőkre. Ezeknek az igényeknek a kielégítését a hatósági engedélyezés rugalmasságával, a foglalkoztatási viszonyokra vonatkozó felesleges – a dolgozók érdekeinek védelme szempontjából nem szükséges – korlátozások feloldásával is lehetővé kell tenni.

A fogyasztók és a kereskedelmi dolgozók kapcsolatának javítása végett erősíteni kell az anyagi érdekeltségi rendszer olyan elemeit, amelyek az udvarias kiszolgálásra, a vevő megnyerésére és megtartására ösztönöznek. A munkaerőgazdálkodás, az üzleti munka szervezése, az adminisztráció egyszerűsítése az anyagi érdekeltséggel összhangban álló anyagi felelősségi rendszert követel meg. Ez a kisebb egységekben a kollektív, a nagyobb egységekben a vezetői felelősség érvényesítését jelenti.

Magasabb színvonalra kell emelni a kereskedelemben a minőségvédelmet, áruellenőrzést és a fogyasztók érdekeinek egyéb irányú védelmét. Fokozni kell ebben a társadalmi ellenőrzés szerepét.

XI

A SZÖVETKEZETEK

A szövetkezet a szocialista tulajdon egyik formája. Társadalmunkban a szövetkezetek gazdasági, politikai és társadalmi téren egyaránt fontos szerepet töltenek be. Mind ez ideig azonban nem használtuk ki teljes mértékben a szövetkezetekben rejlő lehetőségeket az egyéni és csoportérdekeknek a társadalom közös érdekeivel való összehangolására, az egyéni, a szövetkezeti és vállalati kezdeményezéseknek a népgazdasági fejlődés szolgálatába állítására. Ezért célszerű a szövetkezetek szerepének és működési körének további bővítése. Fontos továbbá, hogy a szövetkezetekben jobban használjuk fel a tulajdonforma sajátosságaiban, az önigazgatásban rejlő lehetőségeket. A gazdasági mechanizmus reformja a gazdasági eszközökkel történő irányításra való áttéréssel és a vállalati önállóságnak az állami vállalatok körében is nagyfokú kiterjesztésével kedvező feltételeket hoz létre a szövetkezetek munkájának fellendülése és további fejlődése számára. Szélesebben érvényesülhet a szövetkezeti demokrácia. A szövetkezetek működésének, az állam és a szövetkezetek viszonyának alapja a szövetkezetek önigazgatásának, továbbá a szövetkezetek és állami vállalatok egyenjogúságának elismerése és alkalmazása. A szocialista állam támogatja a szövetkezeti tevékenységet.

1. A REFORM A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEK KÖRÉBEN

A szövetkezeti szektorban kiemelkedően nagy jelentősége van a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek. Ezeket érintik mindazok a változások, amelyek a gazdasági mechanizmus reformja során általában végbemennek. A mezőgazdasági termelési viszonyokból, különösen a termelőszövetkezeti csoporttulajdonból, a sajátos termelési feltételekből adódóan azonban a reform általános vonásaitól eltérő megoldások is indokoltak.

Mindenekelőtt a termelőszövetkezeti csoporttulajdon sajátosságait, azt, hogy a termelőszövetkezeti tagok tulajdonosai és egyben dolgozói gazdaságuknak, kell messzemenően szem előtt tartani.

Tulajdonosi mivoltuk következménye, hogy saját maguk döntenek a termelés és gazdálkodás kérdéseiről, határoznak a jövedelemelosztás módjairól és maguk választják meg vezetőiket.

A termelőszövetkezeti tagok dolgozói mivoltából következik, hogy a szövetkezetben rendszeres munkalehetőséget kell biztosítani számukra, s munkájukért a társadalom többi dolgozóihoz hasonlóan rendszeres jövedelem és szociális ellátás illeti meg őket.

A termelőszövetkezetek adottságai a rendelkezésre álló földterület, a föld minőségi különbségei, valamint a gazdasági és szervezeti feltételek szempontjából igen differenciáltak. Ennek megfelelően az irányítás különböző eszközeit rugalmasan és sokrétűen kell alkalmazni.

A termelőszövetkezetek pénzügyi és anyagi érdekeltségi rendszere

A mezőgazdaság viszonylagos elmaradottságának felszámolása, a mezőgazdaságban a vállalatok, köztük a termelőszövetkezetek önállóságának az erősítése, a vállalatok és az egyes dolgozók anyagi érdekeltségének növelése szempontjából nagy jelentősége van a felvásárlási árszínvonal emelésének, az árarányok javításának. A harmadik ötéves terv időszakában tervezett felvásárlási árszínvonal-emelés a többi, ezzel kapcsolatos intézkedéssel együtt a termelés tervezett növekedése esetén a termelőszövetkezetek többségében biztosítja

– a hitelrendezés után megmaradó és a folyamatosan igénybe vett újabb hitelek visszafizetését, valamint a kamatok folyamatos fizetését;

– az amortizációs alapképzés teljes körű bevezetését;

– a forgóalapok idegen forrásának fokozatos csökkenését és a termelés bővülésével előálló forgóeszköz-szükséglet jelentős részének saját forrásból való fedezetét;

– a termelőszövetkezeti tagok reáljövedelmének a munkások jövedelmi szintjéhez való közelítését, a népgazdasági tervben számításba vett jövedelemnövekedést;

– a termelőszövetkezetek saját szociális alapjának fokozottabb képzését.

Ez a felvásárlási árszínvonal-emelés lehetővé teszi a termelőszövetkezetek önálló gazdálkodásának megszilárdítását, a jövedelemelvonás és az állami támogatás rendszerének átalakítását. A jövőben is szükség van azonban az állami támogatásra. Az állami támogatást a következő fő feladatokra kell koncentrálni:

– az árszínvonal emelése a kedvezőtlen természeti és gazdasági körülmények között működő gyenge termelőszövetkezetekben még nem teszi lehetővé az önálló gazdálkodást, és a termelés fellendítéséhez szükséges minimális jövedelmi szint elérését. Ezért az állami támogatást elsősorban ezeknek a szövetkezeteknek a megerősítésére kell felhasználni. A támogatás formái különbözőek lehetnek: főként az ésszerű termelési szerkezet kialakítását lehetővé tevő árkiegészítés, a termelés bővítéséhez nyújtott kedvezmények stb.;

– az egyébként közepes vagy jó feltételek között gazdálkodó termelőszövetkezetek számára – amennyiben átmeneti pénzügyi nehézségek lépnek fel – az állam az adók felfüggesztésével, illetve középlejáratú szanálási hitelek nyújtásával biztosítson támogatást.

A mezőgazdaság fejlesztését, a mezőgazdasági üzemek korszerű gazdálkodását az állam más eszközökkel is előmozdítja. Az utak építése, a villamos hálózat fejlesztése, a nagyobb öntözőművek és csatornarendszerek létesítése, a talajjavítás stb. döntően állami feladat. A következő években, amíg fennáll az ipari és mezőgazdasági árszínvonal különbsége, az állam a fentieken túlmenően is hozzájárul a mezőgazdaságban a termelés bővítéséhez, a beruházásokhoz. Emellett az állam különféle eszközökkel ösztönzi bizonyos speciális gazdasági célok megvalósítását (gépjavítás, üszőnevelés stb.).

Az állam fontos feladata annak elősegítése, hogy a tagok személyes jövedelme és a felhalmozás között helyes arány alakuljon ki, továbbá, hogy az eltérő viszonyok között gazdálkodó termelőszövetkezetek közötti túlzott jövedelemdifferenciálódás csökkenjen. E céloknak megfelelően kell kialakítani az állami jövedelemelvonás rendszerét.

Annak érdekében, hogy a szövetkezetek érdekeltek legyenek a pótlólagos ráfordításokból keletkező eredményben, a jövőben az adórendszer hosszabb időszakra állandó elemét kell előtérbe helyezni. Az adózás fő formája ezért a földadó. Ez magában foglalja a jelenlegi földadó mellett a mai jövedelemadó egy részét is. A föld különböző minőségéből eredő magasabb jövedelmek mérséklése céljából a földadó a jelenleginél progresszívebb legyen. Differenciálásához elsősorban a föld minőségét a jelenlegi körülmények között leginkább kifejező javított kataszteri tiszta jövedelmet célszerű alapul venni.

A jövedelemadó-rendszer célja – a jelenlegitől eltérően – elsősorban a felhalmozási és fogyasztási arányok befolyásolása. A személyes jövedelmek arányának a felhalmozás rovására való túlzott emelését és ezzel indokolatlanul magas személyi jövedelmek elérését progresszív adóztatással kell gátolni.

A szociális ellátással kapcsolatos járulékot a jövőben – a népgazdaság egyéb területeihez hasonlóan – a tagok közös gazdaságból származó jövedelme meghatározott százalékában, a tagok által fizetett nyugdíjjárulékot pedig progresszíven kell megállapitani. Ezzel együtt a nyugdíjak összege is lényegében a tényleges jövedelmeknek megfelelően alakul.

A termelőszövetkezetek pénzbevételeikből fedezik az anyagi ráfordításokat, a termelés folyamatosan felmerülő költségeit és képezik az elhasználódott állóeszközök pótlásának pénzügyi forrását, az amortizációs alapot. Az árszínvonal emelése lehetővé teszi, hogy a termelőszövetkezetek teljes állóeszköz-állományuk után képezzenek amortizációs alapot. Az amortizációs alapot az állóeszközök mindenkori termelőszövetkezeti bekerülési árán kell képezni. Az amortizációs alapot a termelőszövetkezetek saját elhatározásuk alapján használhatják fel beruházásokra.

A termelőszövetkezetek tagjai – a szövetkezetben elfoglalt tulajdonosi és dolgozói helyzetük miatt – egyaránt érdekeltek a munkájuk utáni személyes jövedelem növekedésében és a termelés bővítésében. E kétirányú érdekeltségüknek megfelelően történik a bruttó jövedelem felhasználása. A termelőszövetkezetek a bruttó jövedelemből részesedési alapot, jövedelembiztonsági alapot, felhalmozási alapot, szociális-kulturális alapot képeznek, s biztosítják az adók, a hitelek és ezek kamatainak fizetését.

A termelőszövetkezetekben a személyes jövedelmek színvonala, a jövedelemelosztás és munkadíjazás formái változatosak. A jövedelemelosztás formáinak megválasztása az egyes szövetkezetek belső ügye. Azokban a termelőszövetkezetekben, és azokon a munkaterületeken, ahol nem teremthető meg másképpen a tagság személyes érdekeltsége, s nem biztosítható a folyamatos foglalkoztatás, túlnyomórészt az egyszerű módszereket, a nádudvari módszert, az eredményességre épülő különböző kombinált díjazási módokat és a részes és százalékos művelést alkalmazzák. A folyamatos foglalkoztatást lehetővé tevő munkaterületeken, valamint ahol ezt a tagság igényli és a feltételek megteremthetők, célszerű fokozatosan valamennyi ágazatban áttérni a rendszeres pénzbeli munkadíjazásra. Ezt a haladó jellegű folyamatot támogatni kell.

Arra kell törekedni, hogy a termelőszövetkezeti tagok jövedelme (amelyet a szövetkezet a részesedési alapon tervez meg) a garantáltság és a folyamatos kifizetés szempontjából két részre oszoljon: *a)* a munkadíjra (vagy más szóval az évközi garantált részesedésre); *b)* az év végi kiegészítő részesedésre. A munkadíj a tagok várható részesedésének az a része, amelynek összegét a szövetkezet garantálja, és tagjainak folyamatosan fizeti ki (adja ki) a végzett munka arányában. Ha a folyamatos kifizetés pénzeszköz hiánya miatt akadályba ütközik, a szövetkezet a hitelezés általános szabályai szerint forgóeszközhitelt vehet igénybe a banktól. A gyenge termelőszövetkezeteket viszont az állam támogatással teszi képessé arra, hogy tagjaiknak – a közös munkában való részvétel mértékétől függően és ennek előmozdítására – az adott viszonyoknak megfelelő munkadíjat fizethessenek.

A szövetkezetek belső ügye a vezetők jövedelmének, anyagi érdekeltségének meghatározása is. Célszerű azonban arra törekedni, hogy a vezetők év végi kiegészítő részesedése összjövedelmükben nagyobb súlyt kapjon. Az alkalmazottak bérezésében is célszerű – az állami vállalatokban bekövetkező változásokhoz hasonlóan – a szövetkezet eredményességétől függő mozgó jövedelemrészt bevezetni, illetve annak hányadát növelni.

Elsősorban a termelőszövetkezetek munkaerő-szükségletének biztosítása érdekében közelíteni kell, és lehetőségeinkhez képest minél előbb meg kell szüntetni az ipari dolgozók és a termelőszövetkezeti tagok nyugdíja, családi segélye és szociális ellátása között fennálló különbségeket.

A saját eszközök növekvő szerepe mellett a jövőben is fontos szerepük lesz a termelőszövetkezeti gazdálkodásban a hiteleknek. A beruházások jelentős hányadát a jövőben is hitelből kell finanszírozni és szükség van középlejáratú forgóeszköz-hitelekre is. Az időszaki ráfordításokat biztosító és egy éven belül megtérülő rövid lejáratú hitelek fedezeteként – eltérően az eddigiektől – az állami és szövetkezeti felvásárló szervekkel kötött szerződés mellett minden olyan szerződés, sőt szerződéssel le nem kötött termelési fedezet is elfogadható, amelynek realizálása biztosítottnak látszik. A termelőszövetkezetek rövid lejáratú hitelellátását elvi alapokon kell rendezni, következetesen be kell tartani a hitelezés általános szabályait.

A termelőszövetkezetek beszerzése, értékesítése, feldolgozó és szolgáltató tevékenysége

A mezőgazdasági termelés természeti sajátosságai és a mezőgazdasági üzemek adottságai a beszerzésben, az anyag- és eszközellátásban, valamint a beruházások terén fokozott rugalmasságot, a kereskedelmi módszerek előtérbe kerülését teszik szükségessé.

A mezőgazdaság anyag- és eszközellátása a gyártó üzemek, importáló vállalatok és a termelőszövetkezetek közvetlen kapcsolata útján – az üzemek nagy száma miatt – általában nem biztosítható. Ezért az anyag- és eszközellátás fő formájaként a mezőgazdasághoz kapcsolódó nagykereskedelmi vállalatok útján történő beszerzést célszerű alkalmazni. E nagykereskedelmi vállalatok legyenek érdekeltek a szövetkezetek igényeinek legjobb kielégítésében, felügyelő bizottságaikban biztosítani kell a szövetkezetek képviseletét is. Egyes cikkekből ezek a vállalatok bonyolítsák le a mezőgazdasági rendeltetésű importot.

Ahol erre lehetőség van, ki kell építeni a gyártó és a mezőgazdasági felhasználó üzemek közvetlen kapcsolatát is. Célszerű pl. ennek kiterjesztése a mezőgazdasági gépek garanciális javítására, a szervizszolgáltatásra és az alkatrészellátásra. Más esetekben ezeket a feladatokat is mezőgazdasági szervek közbeiktatásával célszerű megoldani. A mezőgazdasági építkezéseknél növekszik a termelőszövetkezeti – esetleg állami gazdaságokkal és földművesszövetkezetekkel közös – építőszervezetek szerepe.

A termelőszövetkezetek termékeiket – az állami monopolcikkek kivételével, a hatósági előírások betartása mellett – egyaránt értékesíthetik felvásárló vállalatoknak, feldolgozó gyáraknak, exportáló, illetve kiskereskedelmi és vendéglátóipari vállalatoknak és egyéb intézményeknek vagy közvetlenül a fogyasztóknak, illetve fel is dolgozhatják azokat.

Mivel azonban az állam felvásárló szervei útján továbbra is a mezőgazdasági termékek döntő többségét szervezetten kívánja továbbítani a legnagyobb fogyasztóhelyekre, illetve exportra, az értékesítés fő formája a szerződéses értékesítés marad. Az egy vagy több évre szóló szerződéskötésre azonban ne adminisztratív előírások késztessék a termelőszövetkezeteket, hanem az, hogy a szerződés mindkét irányban előnyöket jelentsen: az állam számára árualapot garantáljon az említett célokra, a termelőszövetkezetek számára pedig biztosított értékesítési lehetőséget adjon. E szerződéses kapcsolatnak azonban valóban kölcsönös gazdasági előnyökön kell alapulnia, s meg kell szűnni minden olyan zavaró adminisztratív előírásnak, amely ma e téren még megtalálható.

A mezőgazdasági üzemek exportérdekeltségét elsősorban a jobb minőségért fizetett magasabb árakon keresztül kell biztosítani. Ezen túlmenően célszerű a kereskedelmi költségek megtakarításából, továbbá a vevő különleges igényének kielégítéséből származó ártöbbletből is lehetővé tenni a termelőüzemek részesedését. A jelentős exporttermelést végző termelőszövetkezeteket előnyben kell részesíteni az importigények elbírálásában.

A mezőgazdasági termékek feldolgozását továbbra is elsősorban az állami nagyipar végzi. Az állami élelmiszeripari tevékenység fejlesztésében törekedni kell arra, hogy ezek a nagyipari vállalatok előnyös feltételekkel vegyék át a termékeket azoktól a termelőszövetkezetektől, amelyek előfeldolgozást végeznek számukra.

A szállítási költségek csökkentése, a termelőszövetkezeti tagok rendszeresebb foglalkoztatásának elősegítése, a mezőgazdasági termékek azon sajátosságának figyelembevétele, hogy bizonyos termékeket a termelés helyén lehet a legkisebb veszteséggel, a legelőnyösebben feldolgozni, tartósítani, ipari feldolgozásra előkészíteni, indokolttá teszi a termelőszövetkezetek feldolgozó tevékenységének kiszélesítését. A mezőgazdasági termékek üzemi feldolgozását – kiegészítő tevékenységként – minden olyan területre engedélyezni kell, ahol ezzel adottságaik kedvezőbb kihasználása lehetővé válik, ahol a belföldi vagy exportigények újabb kapacitások kialakítását igénylik, s ahol az előírt egészségügyi és egyéb feltételeket biztosítani tudják. Az engedélyezés fő célja nem az, hogy korlátozza a termelőszövetkezetek feldolgozó tevékenységének kifejlődését, hanem az, hogy olyan irányba terelje, amely hasznosan egészíti ki az állami nagyipart. A termelőszövetkezeti feldolgozó tevékenység folytatásához a szükséges anyagok beszerzésénél a hasonló profilú üzemekkel azonos feltételekkel kell biztosítani, s azonos kulcsok szerint kell megállapítani számukra a fizetendő forgalmi adót is.

A termelőszövetkezetek számára lehetővé kell tenni számos szolgáltató tevékenységet is (pl. gépjavítás, karbantartás, fuvarozás stb.). Ezeket a termelőszövetkezetek elsősorban a saját üzemi szükségletük kielégítésére hozzák létre, illetve bővítsék, de – amennyiben igény mutatkozik – ilyen tevékenységet a lakosság, vagy más szerv részére is végezhetnek. A termelőszövetkezetek hatósági engedéllyel a tagok foglalkoztatottságának biztosítása érdekében szolgáltató üzemeket, berendezéseket stb. kizárólag a mások részére végzendő munka céljára is létesíthetnek, azonban olyan módon, hogy ez ne menjen a mezőgazdasági termelés, az alaptevékenység rovására.

A termelőszövetkezetek önálló értékesítő, feldolgozó és szolgáltató tevékenysége kibővítésének feltételeit folyamatosan, de legkésőbb az új árak életbe léptetésével együtt meg kell teremteni.

A szövetkezeti demokrácia fejlesztése, a termelőszövetkezetek szövetségei

A termelőszövetkezetek olyan kollektív gazdaságok, amelyeket a bennük társult termelők hoztak létre, és amelyeknek a vállalati gazdálkodás általános szabályai szerint eredményes tevékenységet kell kifejteniük. E kettős jellegnek megfelelően kell a szövetkezeti belső életnek alakulnia.

Mivel a termelőszövetkezetek alapvetően a társult kistermelők közös vállalkozásai, a szövetkezet tulajdonosainak, a tagoknak biztosítani kell a jogot a szövetkezet életére, jövőjére döntően ható kérdések érdemi megvitatásában és elhatározásában. A tagok azonban nemcsak tulajdonosok, hanem a szövetkezeti vállalat dolgozói is. Ezért a tulajdonosi jogokon túlmenően megilletik őket a vállalatok dolgozóira is érvényes jogok, és vállalniuk kell a mindkét alapon keletkező kötelességeket is. Mindezek alapján a tulajdonos (és dolgozó) tagság együttes testületének, a közgyűlésnek joga dönteni a termelőszövetkezeti tagság alapvető érdekeit érintő kérdésekben.

A termelőszövetkezet azonban nemcsak kollektív szervezet, hanem termelő vállalat is. A szövetkezeti jelleg megtartása mellett erősíteni, fejleszteni szükséges a vállalatszerű gazdálkodást. Ki kell fejleszteni a szövetkezetekben a vállalati gazdálkodás olyan kategóriáit, mint az értékcsökkenési leírás, a forgóalap, a tartalékalap, a rendszeres munkadíj, az önköltség és a nyereség. A vállalati jelleg erősítése érdekében fokozni kell a vezetőség (igazgatóság) önállóságát az operatív gazdaságvezetési ügyekben. A vállalatszerű gazdálkodás erősítése érdekében célszerű, ha a vezetőség kétoldalú munkaszerződéseket köt a tagokkal, amelyek tartalmazzák mind a vezetőség, mind a tagok kötelezettségeit és jogait.

A vezetőség azonban nem tekinthető csupán vállalatvezetői testületnek, hiszen a vezetőség tagjai egyben szövetkezeti tagok, tehát tulajdonosok is. Ezért a kollektív döntés szerepe általában nagyobb, mint az állami vállalatok vezetésében. A vezetőség a tagságnak (a közgyűlésnek) tartozik felelősséggel.

A szövetkezet és vezetőségének munkája felett a folyamatos ellenőrzést továbbra is az ellenőrző bizottság gyakorolja, és azt általában maga folytatja le, de a szövetkezet költségén szakértőket is igénybe vehet, vagy kérheti szakértők kirendelését.

A szövetkezetek önálló gazdálkodásának erősödése szükségessé teszi, hogy a jövőben az eddiginél szorosabb kapcsolatba kerüljenek egymással a termelési szerkezet koordinálásában, az értékesítési tevékenységben, a jogi képviselet ellátásában, a közös vállalatok alapításában, a közös beruházások megvalósításában stb. E feladatokat célszerű nem állami útra terelni, hanem a szövetkezetek erre a célra létrehozott önkéntes egyesülései, szövetségei keretében ellátni.

Termelőszövetkezeti szövetségeket általában a területi elv alapján célszerű létrehozni (pl. 1–2 járásra vagy megyénként járási irodákkal). A szövetségek sajátos gazdasági központok és érdekvédelmi szervezetek legyenek, választott testületből álljanak, és csak kisszámú függetlenített apparátussal rendelkezzenek. A szövetségeknek olyan feladatokat kell ellátniuk, amelyekben a közreműködést a társult szövetkezetek igénylik. A szövetség fenntartásának költségeit meghatározott arányban a társult termelőszövetkezetek fedezik.

A termelőszövetkezetek legfőbb tanácskozó szerve a termelőszövetkezeti kongresszus. A kongresszus általában négyévenként ülésezik, állást foglal a szövetkezeteket érintő legfontosabb kérdésekben. A két kongresszus közti időben a termelőszövetkezetek országos jelentőségű kérdéseit a kongresszus által választott Országos Termelőszövetkezeti Tanács tárgyalja meg. Így az Országos Termelőszövetkezeti Tanács véleményt alkot a termelőszövetkezeteket érintő lényegesebb gazdasági kérdésekben, s kezdeményezheti jogszabályok, eszközök, módszerek megváltoztatását.

A termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságai

A termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságai a közös gazdaságok szerves részei, s a termelőerők jelenlegi fejlettségi fokán nélkülözhetetlen funkciót töltenek be a termelésben, illetve árutermelésben, valamint a tagok önellátásában. Fontos feladatuk a családi munkaerő, a meglevő épület és egyéb adottságok jobb hasznosítása. Ezáltal olyan kapacitásokat használnak ki, amelyek egyébként elvesznének, tehermentesítik az ellátó kereskedelmet és kiegészítő jövedelmet biztosítanak a tagoknak.

A gazdaságirányítási rendszer reformja segítse elő a háztáji gazdaságok indokolt mértékű, differenciált fejlesztését. Ezért országosan egységesen csak a háztáji földterület kiterjedését célszerű meghatározni. A háztáji gazdaságokban tartható állatlétszámot viszont az eddiginél differenciáltabban indokolt szabályozni, s ott, ahol a korszerű nagyüzemi termelés feltételei kedvezőtlenek és rövid időn belül nem is tehetők kedvezővé, a háztáji állatállományt e körülmények figyelembevételével célszerű kialakítani, illetve növelni. A jelenleg egységes háztáji adót művelési ágak szerint differenciálni kell.

2. FOGYASZTÁSI, ERTÉKESÍTŐ, BESZERZŐ SZÖVETKEZETEK (FÖLDMŰVESSZÖVETKEZETEK), MEZŐGAZDASÁGI SZAKSZÖVETKEZETEK ÉS TÁRSULÁSOK, TAKARÉKSZÖVETKEZETEK

E szövetkezetek keretében a lakosság sokoldalú szövetkezeti tevékenysége valósul meg. Tevékenységük kiterjed a fogyasztási, beszerzési, értékesítési jellegű feladatokra, továbbá a mezőgazdasági termelési, termeltetési tevékenységre, a mezőgazdasági termékek feldolgozására és értékesítésére és az ipari jellegű termelő tevékenységre is. Részt vesznek a lakosság szolgáltatási szükségleteinek kielégítésében. Tevékenységük érdekében mozgósítják a lakosság pénztartalékait és a szövetkezetek tagjait érdekeltté teszik működésük jövedelmezőségében. A szövetkezeti szervek önálló hatáskörben a külkereskedelmi érdekek érvényesítése mellett exporttevékenységet is folytatnak.

A fogyasztási, értékesítő és beszerző szövetkezetek működési szabályainak megállapításánál (árak, haszonkulcsok, beszerzési és értékesítési lehetőségek stb.) a megfelelő állami vállalatokkal egyenlő feltételek elvét kell alkalmazni. Az állam a szövetkezetek felhalmozását, gazdasági növekedésük ütemét az adóztatás útján szabályozza. Az adó színvonalának megállapításánál abból kell kiindulni, hogy maradjon elegendő eszköz a szövetkezeteknél a fejlesztés saját pénzügyi forrásokból való biztosítására.

A fogyasztási és értékesítő szövetkezetek tagjaikkal, tagszövetkezeteikkel és a különböző szövetkezetekkel való kapcsolataikban érvényesítik az anyagi érdekeltség elvét, amely a nyereségből való részesedés, az alacsonyabb árrés érvényesítése vagy a vásárlási és értékesítési visszatérítés formájában érvényesülhet.

A mezőgazdasági szövetkezeti társulások, szakszövetkezetek, hegyközségek, ifjúsági szövetkezetek a mezőgazdaság különböző szakágazataiban szervezik és termelési szolgáltatással, beszerzéssel, értékesítéssel segítik a tagság termelő tevékenységét. Alapszabályuknak megfelelően fokozatosan közös termelő tevékenységet fejlesztenek ki.

A takarékszövetkezetek a lakosság önsegélyező társulásai, amelyek bankszerű és pénzforgalmi tevékenységet is folytatnak. Fő feladatuk a lakosság pénzeszközeinek betét útján való összegyűjtése, a lakosság számára a mezőgazdasági termeléssel, a fogyasztási cikkek beszerzésével, lakásépítkezéssel kapcsolatos kölcsönök nyújtása.

A szövetkezetek széles körű önállósággal rendelkeznek. Közös ügyeiket szövetségek útján intézik, amelyek országos szövetségbe tömörülnek. A Szövetkezetek Országos Szövetsége a fogyasztási, beszerzési és értékesítő, valamint a takarékszövetkezetek társulása és érdekképviselete. A szövetségek a szövetkezetek irányában az alapszabályban adott felhatalmazás keretei között intézkednek. A szövetkezetek gazdálkodásának főbb kereteit és pénzügyi eszközeit, így például a jövedelem felhasználásával, a központi pénzalaphoz való hozzájárulással, az irányító szervek fenntartásával stb. összefüggő kérdéseket a szövetkezeti alapszabály szabályozza. A szövetség alapszabályát és a szövetkezetek mintaalapszabályát a szövetkezetek országos kongresszusa hagyja jóvá.

A szövetségek a szövetkezetek befizetéseiből központi pénzalapokkal rendelkeznek, melynek célja a szövetkezetek közös létesítményeinek finanszírozása, az egyes szövetkezetek erejét meghaladó feladatok megoldásának támogatása. A központi pénzalap képzését szervesen be kell illeszteni az anyagi érdekeltség vállalati szintű rendszerébe, hogy ösztönözzön a felhalmozás és személyi jövedelmek helyes arányának a kialakulására.

Erősíteni kell a szövetkezetek önálló gazdálkodását. Mivel a szövetkezetek egyidejűleg többféle gazdasági tevékenységet is folytatnak, törekedni kell arra, hogy e tevékenységek mindegyike külön-külön is jövedelmező legyen, és a szövetkezetek érdekeltek legyenek a különböző tevékenységi körök összehangolt fejlesztésében. A vállalati érdekeltséget a szövetkezetek össztevékenységének eredményességében kell megteremteni. A szövetkezetek nyereségükből adókat, központi hozzájárulást fizetnek, tartalékalapot és részesedési alapot képeznek. A tartalékalap egyaránt szolgálja gazdasági tevékenységük biztonságát, álló- és forgóeszközeik bővítését. A szövetkezet önállóan dönt saját felhalmozott pénzeszközei felhasználásáról.

A szövetkezeteknél is helyes a nyereségben jelenleg meglevő sokrétű, aprólékos érdekeltséget egységes alapelvek szerint összevonni és részesedési alapot létrehozni. A részesedési alap a szövetkezeteknél a következő tényezőket foglalja magában:

– tagok és választott vezetők anyagi érdekeltsége (részjegyek utáni térítés, vásárlási és értékesítési visszatérítés, tagok kulturális alapja, választott vezetőség tiszteletdíja);

– az alkalmazottak részesedése (jutalmazási alap, igazgatósági alap, prémium);

– a külső szervek részesedése (a szövetkezetekkel kapcsolatban álló mezőgazdasági termelőszövetkezetek részesedése a felvásárlás nyereségéből).

A részesedési alapot a nyereség százalékában előre kell meghatározni, és szabályozni kell a részesedési alap megoszlását, valamint a juttatás szabályait.

Az önigazgatás érvényesítése a szövetkezetek életében szükségessé teszi a tulajdonosok, a tagság aktívabb részvételét a döntésekben és a szövetkezet egész munkájában. Ezért bővíteni kell a közgyűlések szerepét, a választott testületek funkcióit, és fejleszteni kell mindazokat a formákat, amelyeken keresztül a közvetlenül érdekelteket be lehet vonni a döntések előkészítésébe, meghozatalába, valamint a végrehajtásba és ellenőrzésbe.

A szövetkezetek az ipar számos ágában jelentős mértékben termelnek áruként értékesülő anyagi javakat és végeznek szolgáltatásokat. A szövetkezeti termelés jelentősége az új gazdasági mechanizmus viszonyai között az iparban is fokozódik. A jövőben célszerű a szövetkezetek tevékenységét mindazokon a területeken lehetővé tenni, illetve előmozdítani, ahol a szövetkezeti termelés az üzemek kisebb méretei, az alacsonyabb rezsiköltségek és a nagyobb rugalmasság következtében gazdaságos.

A szövetkezeti üzemek anyagi javakat előállító árutermelő tevékenysége – különösen a kisebb sorozatú, szélesebb választékú, a bel- és külkereskedelem megrendeléseire készített termékek előállítása, valamint társasházak építése – mellett erőteljesebb ütemben kell fejleszteni a lakosság részére végzett szolgáltatásokat. A gazdaságirányítási módszereket úgy kell megválasztani, hogy a szocialista szektoron belül a lakosság részére végzett szolgáltatások területén a szövetkezeti ipar tevékenysége erőteljesen fejlődjék, és minden területen versenyképes legyen a magánkisiparral.

A gazdaságirányítás reformjának általános, állami vállalatokra és kisipari szövetkezetekre azonos módon érvényes irányelvei mellett az alkalmazott módszerek tekintetében eltéréseknek is kell érvényesülniük. Az állam a kisipari szövetkezetek tevékenységét a hatósági szabályozáson túlmenően, elsősorban adópolitikáján keresztül befolyásolja. Az adórendszer kialakításánál lehetővé kell tenni, hogy kedvezőbb eredmények esetén a szövetkezeti tagok és különösen a vezetők személyi jövedelme növekedjék, s ugyanakkor több forrás maradjon szövetkezeti felhalmozásra, beruházásokra. Általában azt az elvet kell érvényesíteni, hogy a szövetkezetek saját eszközeikből bővítsék álló- és forgóalapjaikat, növelve a szövetkezet közös vagyonát. Az adópolitikát kedvezmények nyújtásával vagy az adó mértékének differenciált megállapításával kell felhasználni egyes tevékenységek kiterjesztésének ösztönzésére vagy korlátozására. Hasonló célokat szolgáljon a hitelpolitika is. A pénzügyi politika általában tegye érdekeltté a szövetkezeteket saját lehetőségeik és forrásaik legjobb kihasználásában.

A szövetkezetek befizetéseiből származó központi pénzalap az országos szövetség gazdaságpolitikai célkitűzéseinek pénzügyi megalapozását szolgálja, egyes szövetkezeti tevékenységek pénzügyi támogatásának, a szövetkezetek közös tevékenységei finanszírozásának forrása legyen. Célszerű a kisipari szövetkezeteket versenyképességük fokozása érdekében támogatni abban, hogy közös vállalkozásokat hozzanak létre anyagbeszerzésre, készáruik értékesítésére, fővállalkozói szervezetekre, nagy teljesítményű munkaeszközök közös használatára, tervezésre, műszaki szolgáltatásokra stb. A közös vállalkozások létesítésének feltétele a résztvevők önkéntes csatlakozása és a vállalkozáshoz szükséges anyagi eszközökhöz való hozzájárulás.

Az új gazdasági mechanizmusban ki kell szélesíteni a szövetkezetek önállóságát, a gazdasági döntések tekintetében, fokozottabban kell érvényesíteni az alapszabályban biztosított jogokat, elsősorban a tagság tulajdonosi jogait. A szövetkezet működését, a jövedelem felhasználását és a szövetkezet fejlesztését érintő alapvető gazdasági döntéseket a tagság legfelsőbb szerve, a közgyűlés hozza. Elő kell segíteni a kisipari szövetkezeti mozgalom társadalmi bázisának szélesítését, a kisiparosok és más, a szövetkezés iránt érdeklődést mutató rétegek irányába.

Az egyes szövetkezeti szövetségek érdekképviseleti jellegét tovább kell fejleszteni. A kötelékükbe tartozó szövetkezetek munkájának elemzésével, más gazdasági szervekkel fenntartott kapcsolataikkal, koordinációs tevékenységükkel és az országos szövetségtől rendelkezésükre bocsátott eszközök célszerű felhasználásával teremtsék meg szövetkezeteik számára a jövedelmezőbb termelés feltételeit, mozdítsák elő nagyobb gazdasági eredmények elérését.

XII
AZ ÁLLAMI GAZDASÁGIRÁNYÍTÓ SZERVEK ÉS VÁLLALATOK

1. A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁS KÖZPONTI INTÉZMÉNYEI ÉS FŐ FUNKCIÓI

Az új gazdasági mechanizmus változásokat követel a gazdaságirányítás szervezeti felépítésében is. A változások irányát két tendencia határozza meg: 1. a reform keretében a gazdasági döntések jelentős részét a vállalatokra decentralizáljuk, ami az irányító szerveknél egyszerűsítést tesz lehetővé; 2. ezzel egyidejűleg célszerű a népgazdaság állami irányításában a felsőbb szervek között ésszerűbb munkamegosztást, a gazdasági döntések bizonyos mértékű centralizációját megvalósítani. E két irányzat egyidejű érvényesítése elválaszthatatlan egymástól és szorosan összefügg a jelenlegi gazdaságirányítási rendszer fő hiányosságainak felszámolásával. Ez megköveteli, hogy az eddiginél jobban összehangoljuk gazdaságpolitikai célkitűzéseinket, eredményesebb küzdelmet folytassunk a partikuláris érdekekkel és szemléletmóddal szemben, kiküszöböljük az irányítás párhuzamosságait, egymást keresztező elemeit és számottevően növeljük a kormány tevékenységének hatékonyságát.

A gazdaságpolitika hatékony megvalósítása módosításokat tesz szükségessé a gazdaságirányítás központi szerveinek feladatkörében és e szervek kapcsolataiban. (A gazdaságirányítás központi intézményeit az alábbiakban nem teljeskörűen soroljuk fel, hanem csak azokkal foglalkozunk, ahol a változások különösen lényegesek és jellegzetesek.)

Országos Tervhivatal

Az Országos Tervhivatal elnökének feladata a kormány gazdaságirányító funkciójának megvalósításában az átfogó döntések összehangolt előkészítése, a népgazdaság összehangolt egységes tervjavaslatainak előterjesztése, a gazdasági eszközök alkalmazásában az átfogó, népgazdasági szintű koordináció.

Az Országos Tervhivatal a kormány központi tervező és gazdasági tanácsadó szerve, hatáskörébe tartozik az átfogó gazdasági intézkedések előkészítése és koordinálása.

Legfontosabb feladatai: a gazdaságpolitika kialakításához szükséges közgazdasági elemző munka és tervvariánsok kidolgozása; a kormány által elfogadott gazdaságpolitikai koncepció alapján a hosszú, középtávú és éves tervjavaslatok kidolgozása, a különböző szabályozó eszközök alkalmazásának folyamatos koordinációja. Javaslatokat tesz és szükség esetén operatívan intézkedik az állami tartalékok képzése és felhasználása tekintetében.

Az Országos Tervhivatal munkája közben közvetlen munkakapcsolatot tart fenn a többi irányító szervvel és szükség szerint a vállalatokkal, ezeket a tervkészítés menetébe közvetlenül is bevonja. Véleményezi a kormány elé terjesztett gazdasági tárgyú javaslatokat abból a szempontból, hogy ezek mennyiben illeszkednek be a gazdaságpolitika egészébe. Figyelemmel kíséri a népgazdasági
tett gazdasági tárgyú javaslatokat abból a szempontból, hogy ezek mennyiben

Operatív irányítást az Országos Tervhivatal nem, vagy csak a kormánytól kapott konkrét, határidőhöz kötött felhatalmazás alapján végez.

Pénzügyminisztérium

Az új gazdasági mechanizmusban különösen fontos funkcionális irányító szerv a Pénzügyminisztérium.

A pénzügyminiszter feladata, hogy kialakítsa és az állami költségvetési és pénzgazdálkodási terv keretében jóváhagyásra előterjessze az egységes pénzügyi politikára vonatkozó koncepciót, összehangolja a költségvetési, hitel- és devizapolitikát.

A Pénzügyminisztérium dolgozza ki az érintett minisztériumok bevonásával a vállalati jövedelemszabályozás rendszerét, a tiszta jövedelem elvonásának formáit és a jövedelemelvonási rendszerben érvényesítendő társadalmi preferenciákat. A nyereségadóztatás rendszerével meghatározza a képződő nyereségnek az állam és a vállalat közötti megoszlása mértékét, az anyagi érdekeltségi rendszer kereteit és feltételeit. A Külkereskedelmi Minisztérium bevonásával kidolgozza és a kormány elé terjeszti az árfolyampolitika alapelveit és közreműködik a külkereskedelem-politikai eszközök rendszerének kialakításában. Ellátja a deviza-főhatósági funkciókat.

A Pénzügyminisztérium az Országos Tervhivatallal együttműködve kidolgozza az állami költségvetést és az egyéb összefoglaló pénzügyi mérlegeket, a társadalmi közös fogyasztásra vonatkozó irányelveket és konkrét szabályokat. Javaslatot tesz az állami jövedelmeknek a központi és tanácsi szervek közti megosztására. Megállapítja az állami szervek és intézmények gazdálkodásának szabályait.

A pénzfolyamatokon keresztül figyelemmel kíséri a gazdálkodást és annak elemzése alapján javaslatokat dolgoz ki, intézkedéseket tesz a pénzügyi egyensúly érdekében, továbbá irányítja a pénzügyi ellenőrzést.

Gazdasági minisztériumok

A gazdasági miniszterek felelősek a kormány egészének gazdaságirányító tevékenységéért, a döntéseket közösen hozzák és egyetemlegesen felelősek az azokban konkretizált gazdaságpolitikáért, valamint e politika egységes végrehajtásáért. Fokozni kell a miniszterek részvételét a testületnek, mint egésznek a munkájában.

A miniszterek személyi felelőssége kiterjed a kormány egész működésére, ezen belül azonban felelősségük különösen fennáll az irányításuk (felügyeletük) alá tartozó területekért vagy ágazatokért, azoknak a gazdaságpolitikába, a népgazdasági tervekbe való szerves beilleszkedéséért és különösen a terület, illetve ágazat összehangolt fejlesztéséért.

A kormánynak a gazdaságfejlesztési célok összehangolt kidolgozására, megvalósításuk irányítására és folyamatos ellenőrzésére funkcionálisan és ágazatilag tagolt állandó szervezetre, minisztériumokra van szüksége. A funkcionális és ágazati tagolódás azonban nem merev. Az ágazati felelősség is átfogó, kiterjed az egész népgazdaságban folyó azonos ágazati jellegű tevékenységekre.

Az ágazatokat irányító (azok felett felügyeletet gyakorló) minisztériumok felelősek az egész ágazat (beleértve a tanácsi vállalatokat, szövetkezeteket, magánszektort is) gazdaságpolitikai irányításáért. Kezdeményezik a gazdaságpolitika ágazati kidolgozását (iparpolitika, mezőgazdasági politika, kereskedelempolitika). A központi irányító szervek közötti együttműködés kialakítandó rendjében részt vesznek az ágazatukat érintő tervek kidolgozásában és a gazdasági szabályozás rendszerének kialakításában, fejlesztésében. Fontos szerepet töltenek be a gazdasági-műszaki fejlesztés és kutatás irányításában, az ágazat beruházási politikájának kialakításában, nemzetközi kapcsolatainak fejlesztésében, a szakkáder-szükséglet biztosításában. Tevékenységük kiterjed a vállalatok alapítására és megszüntetésére, a tevékenységi körök alapvető meghatározására, a vállalati munka ellenőrzésére és értékesítésére, a vállalatok vezetőinek kinevezésére, felmentésére, értékelésére, jutalmazására, valamint a komplex bizottságok, illetve felügyelő bizottságok kinevezésére.

Az egyes minisztériumok feladatainak konkrétabb kidolgozásánál érvényesíteni kell az általános irányelveket, és figyelembe kell venni a különböző területek eltérő sajátosságait.

A Magyar Nemzeti Bank és a bankrendszer

A központi gazdaságpolitikai célkitűzések és a vállalatok operatív gazdasági tevékenysége közötti összhang folyamatos biztosításában a pénz- és hitelkapcsolatok alapján nagy szerepet kap az új irányítási rendszerben a bankszervezet.

A Magyar Nemzeti Banknak pénzkibocsátási, hitel- és devizamonopóliuma van. A kormány ellenőrzése alatt áll, a felügyeletet a pénzügyminiszter gyakorolja.

A bankrendszer gondoskodik arról, hogy a készpénzben való fizetésekhez megfelelő mennyiségű törvényes fizetőeszköz álljon rendelkezésre. A gazdasági szervek részére kizárólagos joggal számlákat vezet, ezek révén a kifizetéseket lebonyolítja. A beruházások, a termelés, a szolgáltatás és forgalom, valamint a fogyasztás céljaira hosszú, közép- és rövid lejáratú hiteleket nyújt. Őrködik a valuta értékállandósága felett. A nemzetközi fizetések céljára aranyban és devizában készletet gyűjt, ellátja a devizagazdálkodással, a nemzetközi fizetések lebonyolításával kapcsolatos reá ruházott teendőket.

A bankrendszer dolgozza ki a pénz-, hitel- és devizaforgalom tervét, együttműködve az Országos Tervhivatallal, a Pénzügyminisztériummal, illetve a Külkereskedelmi Minisztériummal. A kormány által megállapított irányelveknek megfelelő hitelpolitikát folytat, és ezzel befolyásolja a vállalatok működését.

A hitel- és pénzforgalom operatív bonyolítása során folyamatosan figyelemmel kíséri a vállalatok gazdasági helyzetét, az eközben szerzett tapasztalatokról tájékoztatja a népgazdaság központi irányító szerveit, és javaslataival közreműködik a népgazdasági tervelgondolások kialakításában.

2. ÁLLAMI VÁLLALATOK

Az állami vállalatok általános helyzete

A gazdasági mechanizmus reformja alapvetően megváltoztatja a vállalatok helyzetét, működésük feltételeit, gazdálkodásuk formáját, tevékenységük központi irányítását. A központi tervszerű irányítás összekapcsolása a piaci mechanizmus működésével szükségessé és lehetővé teszi a szocialista állami vállalatok önállóságának, kezdeményezési lehetőségének, döntési hatáskörének és ezzel együtt felelősségének jelentős növelését.

E vállalatok tulajdonosa a szocialista állam. Tulajdonosi jogát a vállalatok feletti végső rendelkezéssel (alapítás, összevonás, megszüntetés), a vállalati igazgatók kinevezésével és felmentésével, a terméktöbblet (tiszta jövedelem) felhasználása fölötti rendelkezéssel, a vállalatok általános és egyedi működési feltételeinek megszabásával és egyéb módon a tulajdonosi pozícióból történő beavatkozással gyakorolja.

A vállalat a tervszerűen irányított szocialista népgazdaság önállóan gazdálkodó alapegysége, amely pénzben veti egybe ráfordításait és eredményeit, s nyereségének növelésére törekszik. Saját felelősségére szerződéseket köt, kötelezettségeket vállal, s az állam által meghatározott feltételek és szabályok keretei között, azok által befolyásolva, önállóan dönt tevékenységéről. Működését saját tervei (programjai) alapján folytatja. Felelősséggel tartozik a reá bízott, állami tulajdont képező álló- és forgóalapok megőrzéséért, gazdaságos használatáért, a lehetőségeknek megfelelő gyarapításáért, a maga által vállalt és az állam által előírt kötelezettségek maradéktalan teljesítéséért. A vállalat az állam által tervszerűen szabályozott piac feltételei között folytatja tevékenységét. A vállalat gazdálkodása, a változó piaci helyzethez való alkalmazkodása kockázattal jár, s ezt részben maga viseli.

Az ésszerű gazdálkodás szükségessé teszi különböző jogállású vállalatoknak és azok egyesüléseinek a kialakulását.

A legáltalánosabb forma az önálló vállalat, melynek felügyeleti szerve a minisztérium (főhatóság) vagy a helyi tanács. E vállalatok belső egységeiket (telepeiket, gyáregységeiket, üzleteiket stb.) szintén felruházhatják önálló döntési joggal (értékesítés, beszerzés stb.) és anyagi felelősséggel. Ezek azonban a vállalat jogaiból és felelősségéből leszármaztatottak és értük végső soron a vállalat felelős. E jogok és kötelezettségek körét tehát a vállalat szabályozza.

Több önálló vállalat közös céljai megvalósítására ugyancsak létrehozhat vállalatot, irodát és más intézményt. Ezek működéséért azonban a megállapodás szerinti módon és mértékben a létrehozó vállalatok viselik a felelősséget.

A trösztök több vállalatot foglalnak magukban. Létesítésük (illetve fenntartásuk) ott indokolt, ahol a gazdálkodás bizonyos elemeinek közös intézése a népgazdaság számára előnyös. A trösztöt és vállalatait együtt illetik meg az önálló vállalat jogai és felelőssége. Ezek egymás közti elhatárolása trösztönként eltérő lehet. A tröszti vállalat önállósága tehát kisebb, mint az önálló vállalaté, de nagyobb, mint a vállalat egy belső egységéé.

A tevékenységeknek egy vállalaton belüli gyakori kombinációja és az áru-pénz viszonyokon nyugvó piaci kapcsolatok szükségessé teszik, hogy a főtevékenység jellege szerint különböző vállalatok (ipari, mezőgazdasági, építőipari, kereskedelmi, szállítási, szolgáltató, kutató-fejlesztő, tervező stb.) irányításának módszerei és működésük feltételei megközelítőleg azonosak legyenek. A fő vonásokban azonos körülmények mellett szükséges, hogy az ágazati, szakmai és egyéb eltérő sajátosságok is kifejezésre jussanak az alkalmazásra kerülő konkrét módszerekben. Különösen fontos a speciális körülmények figyelembevétele olyan ágazatoknál, vállalatoknál, amelyeknek működéséhez nagy jelentőségű nem gazdasági természetű érdekek is fűződnek (Posta, MÁV, honvédelmi ipar stb.).

A vállalatok (trösztök) egyenjogúak, hatósági funkciókat nem gyakorolhatnak, utasítási, intézkedési joguk más vállalatokkal szemben nem lehet. Az ennek ellentmondó jogszabályokat hatályon kívül kell helyezni, illetve csak az átmenetileg szükséges ideig tarthatók érvényben (készletező vállalatok anyag- és termékgazdálkodással kapcsolatos hatósági funkciói, profilgazda rendelet stb.).

Állami vállalatok alapítása, tevékenységi körének meghatározása

Önálló vállalat (tröszt) alapítása a felügyeletet gyakorló állami főhatóság vagy a helyi tanács feladata. Szükséges, hogy az alapítást megelőzze a megfelelő koordináció. Mivel a vállalatok tevékenysége a jövőben általában sokkal komplexebb lesz (termelés – külkereskedelem, belföldi kereskedelem – külkereskedelem, ipar–mezőgazdaság, ipar–kiskereskedelem stb.), az alapítást egyeztetni kell a melléktevékenység szerint illetékes miniszterrel is.

Az alapításkor meg kell határozni a vállalat tevékenységi körét. Ez a meghatározás a fő és fontosabb melléktevékenységek olyan körülírásával történik, amely a lehetőség határáig szabad teret enged az álló- és forgóalapok és a vállalat kollektívája által képviselt szellemi kapacitás célszerű kihasználására, s ugyanakkor kifejezésre juttatja a vállalat specializáltságát is. Ez a specializáltság meghatározható például a termelés vagy forgalmazás tárgyát képező árucsoportok körülhatárolásával, vagy az alkalmazandó technológia, a feldolgozandó fő alapanyag megjelölésével. Nem kívánatos viszont olyan részletességig (például konkrét termékfajtákig) meghatározni a tevékenységi kört, ami akadályozhatná a vállalatot a népgazdaság számára hasznos tevékenység folytatásában és így lehetőségeinek legkedvezőbb gyümölcsöztetésében. A tevékenységi kör (profil) meghatározása – kivételes esetektől eltekintve (például állami monopolcikkek, mérgező vagy robbanó anyagok előállítása stb.) – nem jelent jogi kizárólagosságot, tehát nem tiltja meg más vállalatoknak azonos tevékenység folytatását.

A termelő vállalatok magától értetődő tevékenységi körének kell tekinteni termékeik értékesítését. Közvetlenül külföldi értékesítést és beszerzést, tehát külkereskedelmet, valamint kiskereskedelmi tevékenységet valamennyi vállalat csak külön engedéllyel folytathat.

Nem tekintendő melléktevékenységnek és ezért nem szükséges a tevékenységi kör meghatározásánál rögzíteni a saját célra végzett tevékenységet (építés, tervezés, kutatás, szállítás, javítás, alkatrészgyártás stb.).

A vállalatnak az alapító határozatban rögzített tevékenységi köre nem egyszer s mindenkorra rögzített, a vállalat annak módosítását kérheti.

Tekintettel arra, hogy az új mechanizmus bevezetésekor meglevő vállalatokkal van dolgunk, szükségesnek látszik, hogy a reform bevezetése előtt a felügyeletet ellátó szervek (minisztériumok és tanácsok) az előzőekben kifejtett elvek szerint meghatározzák vállalataik tevékenységi körét.

Vállalatok szanálása, megszüntetése

Saját rossz gazdálkodásuk következtében vagy a tőlük független piaci viszonyok elháríthatatlan hatásaként a vállalatok átmeneti vagy tartós pénzügyi nehézségekbe kerülhetnek, vagy elvesztik eszközeik (alapjaik) egy részét.

Az átmeneti pénzügyi zavar – mely többnyire értékesítési nehézségekből fakad – általában nem tesz szükségessé központi beavatkozást. Ilyen esetekben a bank hitelnyújtással kisegítheti a vállalatot, ha garanciát lát a nyújtott hitel visszafizetésére.

Lehetséges azonban a gazdálkodás rosszabbodásának olyan foka, amikor a bank már nem lát megfelelő biztosítékot arra, hogy a kölcsönadott pénzeszköz elegendő a vállalat gazdálkodásának megjavításához, és ezért megtagadja a további hitelnyújtást, sőt meglevő hiteleit is felmondja. Ilyenkor a vállalat súlyos helyzetbe kerül, s az államnak mint tulajdonosnak (az ő képviseletében a vállalat felügyeletét ellátó minisztériumnak vagy tanácsnak) kell végső soron dönteni, hogy érdemes-e a vállalatot állami pénzeszközökkel szanálni, lehet-e olyan intézkedéseket tenni, amelyek rendbehozzák a vállalat gazdálkodását. Ez az eljáró szervek körültekintő vizsgálatát igényli, és nagy felelősséget ró rájuk.

Ha a szanálási eljárás során arra a megállapításra jutnak, hogy a vállalatot nem érdemes újabb pénzeszközökkel támogatni, mert reálisan nem várható gazdálkodásának rendbehozatala, sor kerülhet a vállalat felszámolására. A vállalat felszámolását szintén a felügyeletet ellátó állami szerv rendelheti el.

A vállalat felszámolása vagy úgy történik, hogy egy másik vállalatba olvasztják be, vagy úgy, hogy teljesen megszüntetik. Utóbbi esetben a felszámoló szerv a lehetőség szerint értékesíti az álló- és forgóeszközöket, gondoskodik a dolgozók elhelyezéséről, más területre történő átirányításáról, átképzéséről.

A szanálási eljárás megindításakor a vállalat önálló döntési jogát fel kell függeszteni, s a szanálás vagy esetleg a felszámolás befejezéséig a felügyeleti szerv közvetlen megbízottja dönt a vállalat fontosabb ügyeiben.

Vállalatnak más vállalatba való beolvasztásakor az állami gazdaságirányító szervek gondoskodnak arról, hogy az átvevő vállalatot e fúzióból következően károsodás ne érje.

A vállalat vezetése

A vállalati önállóság növelésével jelentősen megnő a vállalat vezetésének a jelentősége. A vállalat (tröszt) vezetésének központi alakja a vállalat igazgatója (vezérigazgatója). Az igazgató az államnak mint tulajdonosnak a megbízottja és ezért a felügyeleti szerv nevezi ki, menti fel. A szocialista állami vállalatok vezetésében együttesen kell érvényesíteni az igazgatók egyszemélyi felelős vezetésének és a dolgozók kollektív részvételének elvét. Ezek nem egymást kizáró, hanem szocialista viszonyaink között egymást kiegészítő elvek.

Az igazgató önállóságának és felelősségének növekedése szükségessé teszi, hogy felügyeleti szerv a vállalati igazgató helyetteseinek (főmérnök, műszaki igazgató, főkönyvelő, kereskedelmi igazgató stb.) kinevezését, felmentését, jutalmazását is az igazgató javaslata alapján végezze. Célszerűnek látszik, hogy új igazgatói kinevezéseknél a felügyeleti szerv és az igazgató kétoldalú munkaszerződést kössön, melyben mindkét félnek lehetőséget kell adni a szerződés időtartamának kikötésére.

A fentebbitől némileg eltérő a tröszt alá tartozó és az önálló vállalatok által közösen létesített vállalatok igazgatóinak helyzete. Ezeket is a felügyeleti szerv nevezi ki és menti fel, de a tröszt vezérigazgatójának, illetve a létesítő vállalatok igazgatóinak javaslata alapján.

Az igazgatók egyszemélyi felelős vezetésének elvét kell érvényesíteni minden termelési, áruforgalmi, vállalatfejlesztési kérdés végső eldöntésében. Az egyszemélyi vezetés elvéből azonban nem szabad annak következnie, hogy az igazgatók túlságosan sok operatív döntési jogot centralizáljanak saját hatáskörükben, hanem ellenkezőleg, a mindennapi operatív kérdések eldöntését a lehető legjobban decentralizálják a szakmai és az alsóbb vezetőkre. Rendszeressé és szervezetté kell tenni a szakvezetők tanácsadását a legátfogóbb kérdésekben, ezért minden vállalatnál ki kell alakítani ennek helyileg legalkalmasabb módját.

Az igazgató felelős a vállalat tevékenységéért, illetve a törvények és egyéb jogszabályok, hatósági előírások betartásáért. Munkájában támaszkodik a vállalat dolgozóinak kezdeményezésére, tapasztalataira, gondoskodik arról, hogy a vállalatban olyan légkör alakuljon ki, mely kedvez a zavartalan, jó munkának, az alkotó tevékenységnek és megfelel társadalmunk humánus jellegének.

A vállalat munkájának elbírálása

A vállalat tevékenységének megítélése, elbírálása az államnak mint tulajdonosnak a szempontjából elsősorban arra irányul, hogyan használta fel a vállalat álló- és forgóalapjait, hogyan alakult nyeresége, milyen jövedelmezőséget ért el, mennyire vett részt a fizetőképes szükségletek kielégítésében, milyen erőfeszítéseket tett a műszaki fejlesztés érdekében, hogyan fejlődött általában, hogyan készült fel a várható igények kielégítésére, hogyan illeszkedett bele az általános és az ágazati gazdaságpolitikai célok megvalósításába.

A vállalatok munkájának átfogó értékelése és elbírálása a felügyeletüket ellátó miniszter feladata. Ezt részben minisztériumával, részben esetenként kiküldött komplex bizottságokkal, bizonyos esetekben pedig hosszabb időre kinevezendő vállalati felügyelő bizottságokkal végeztesse. A miniszter a komplex bizottság, vagy felügyelő bizottság tagjainak egy részét a felügyeleti szerv, a minisztériumok, tanácsok és a bankok képviselőiből, más részét a vállalattól független külső szakértőkből nevezze ki. A felügyelő bizottságba ezenkívül vonja be a vállalat dolgozóit képviselő szakszervezet delegáltjait is.

A felügyelő bizottság a vállalat tevékenységére vonatkozólag határozatot nem hoz, a vállalat gazdasági tevékenységébe nem avatkozik. Nem foglal állást kinevezési és jutalmazási kérdésekben. Kizárólag a vállalati tevékenység komplex közigazgatási vizsgálatával, értékelésével foglalkozik, az igazgató által beterjesztett mérlegbeszámoló és egyéb sokoldalú tájékozódás és vizsgálat alapján. E vizsgálatokra szükség szerint külső szakértőket is igénybe vehet. A vállalat köteles a felügyelő bizottság eredményes munkájához a szükséges információkat és segítséget megadni.

A felügyelő bizottság a vállalati tevékenység értékelését eljuttatja a vállalat felügyeleti szervéhez és a többi érdekelt gazdaságirányító szervhez, és átadja a vállalat igazgatójának.

A tanácsok több kisebb vállalatra létesíthetnek egy felügyelő bizottságot.

XIII

A TANÁCSOK GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGE

A reform keretében a tanácsok[1] gazdasági feladatait az új mechanizmus jellegének megfelelően kell körvonalazni, s e feladatok ellátását a tanácsi önállóság és felelősség kiszélesítésével biztosítani, gondoskodva arról, hogy javuljon a tanácsok rendelkezésére bocsátott eszközök felhasználásának hatékonysága. A tanácsok gazdasági önállóságának növelése, annak lehetővé tétele, hogy hatékonyabban mozdítsák elő a területükön élő lakosság szükségleteinek kielégítését, a kommunális ellátás javítását – nemcsak gazdasági, hanem fontos politikai kérdés is.

A reformnak számolnia kell a tanácsi feladatok speciális jellegével, a tanácsi irányítás (felügyelet) alá tartozó gazdálkodó szervek eltérő adottságaival. Figyelembe kell vennie továbbá, hogy a jelenlegi közigazgatási területbeosztás nem esik egybe az optimális gazdasági körzetekkel.

---

[1] Tanácsok vagy tanács kifejezésen a különböző tanácsi szerveket (tanács, végrehajtó bizottság, szakigazgatási szervek) értjük.

A tanácsok alapvető, sajátos gazdasági feladata a város- és településfejlesztés, valamint a kommunális ellátás. Az ilyen igényeket a tanácsok mérik fel és hangolják össze a lehetőségekkel. A tanácsok állapítják meg a szükséges beruházásokat és felújításokat, az ellátás színvonalát, összehangolják, s részben irányítják az e feladatok megvalósításában közreműködő szervek tevékenységét.

A tanácsok gazdasági feladatainak egy része hatósági jellegű. E feladatok ellátása során a tanácsok – a törvényes kereteken belül – a közigazgatási területen működő valamennyi gazdálkodó szervre, állami vállalatokra és intézményekre, szövetkezetekre, továbbá társadalmi szervekre és az állampolgárokra egyaránt kötelező intézkedéseket hoznak. A tanácsok hatósági jogkörét – elsősorban a lakosság igényeinek jobb kielégítése érdekében – célszerű bővíteni a fogyasztói árellenőrzésben, a kereskedelmi tevékenység hatósági felügyeletében, a munkaerő-gazdálkodásban (munkaerő-irányításban és elhelyezésben), a város- és területrendezésben, a területi fejlesztési célkitűzések koordinálásában. E feladatok ellátását érdemibbé kell tenni.

A tanácsok eddigi operatív gazdaságszervező tevékenységét a mezőgazdaság területén lényegében meg kell szüntetni és feladatukká elsősorban a szorosabban vett hatósági-igazgatási feladatokat kell tenni. Ennek megfelelően a megyei, járási tanácsok lássák el az állategészségügyi, növényvédelmi, földigazgatási, nyilvántartási és rendezési, balesetvédelmi, szakmunkásképzéssel összefüggő stb. feladatokat; ellenőrizzék a hatósági engedélyezési eljárást az értékesítő, feldolgozó, szolgáltató tevékenység bővítésére irányuló szövetkezeti kezdeményezésekkel kapcsolatban, kezdeményezzék a szövetkezeti tervekhez kapcsolódó kommunális beruházásokat. Feladatuk legyen a területük egészére vonatkozó fejlesztési tervek kialakítása, a termelőszövetkezetek állami támogatása.

E hatósági feladatokon kívül a tanácsok az új gazdasági mechanizmusban is lényeges szerepet töltenek be a felügyeletük alá tartozó vállalatok irányításában. E vállalatok gazdaságirányításának legfontosabb eszközei – a jövedelemelvonás és a vállalatoknál maradó nyereség felhasználásának szabályozása, az árak szabályozása, a támogatások rendszere stb. – kozpontilag kerülnek kialakításra. A tanácsok feladata a vállalatok alapítása, megszüntetése, a vállalatok tevékenységi körének meghatározása, gazdasági tevékenységük átfogó értékelése és ennek alapján a vezetők kinevezése és felmentése, ezek személyi jövedelmének, jutalmazásuk feltételeinek megállapítása. Emellett azoknál a kommunális vállalatoknál, amelyeknél nem a nyereség a tevékenység fő mércéje, a tanácsok feladata a vállalati saját eszközökből végre nem hajtható fejlesztési célkitűzések meghatározása és részbeni finanszírozása.

Az alájuk tartozó költségvetési szervek gazdasági irányításával kapcsolatban a tanácsok feladata: a fejlesztési célkitűzések megállapítása, a költségvetési intézmények által nyújtott szolgáltatások színvonalának meghatározása, az egyes költségvetési szervek közötti és az alsóbb tanácsok közötti létszám- és bérelőirányzat átcsoportosítása, e szervek gazdasági működésének ellenőrzése, a vezető állású dolgozók kinevezése, a kifejezetten helyi jellegű intézmények alapítása, megszüntetése, továbbá az intézmények koordinált működésének elősegítése.

A tanácsok irányítása (felügyelet) alá tartozó vállalatok és költségvetési intézmények körének meghatározásánál a jelenlegi helyzeten lényegében nem kell változtatni, egyes ágazatokban azonban szükségesek bővítések, így például az építőipari és műszaki tervezési kapacitások terén. Továbbra is azt az elvet célszerű érvényesíteni, hogy a tanácsok feladata a helyi igények kielégítését szolgáló vállalatok, intézmények irányítása, ha az ellátás a területi gazdaságirányítás mellett hatékony és gazdaságos, illetve a tevékenység területi koordinációt igényel, és ehhez a tanács rendelkezik a megfelelő információkkal.

2. A FELADATOK ELHATÁROLÁSA A KÜLÖNBÖZŐ SZINTŰ TANÁCSOK ÉS AZ EGYES TANÁCSI SZERVEK KÖZÖTT

A tanácsi feladatok hatékony ellátása érdekében az egyes feladatokat azoknak a tanácsoknak, és ezen belül azoknak a szerveknek a hatáskörébe kell adni, amelyek a kérdésben érdemi döntést tudnak hozni, a döntésekhez szükséges információkkal és a megvalósítás eszközeivel rendelkeznek.

Az új gazdasági mechanizmus viszonyai között az egész megyére vonatkozó alapvető gazdaságirányítási feladatokat a megyei tanácsok hatáskörébe kell adni. A megyei tanácsok feladata legyen az egész megyére (valamennyi tanácsra és tanácsi felügyelet alá tartozó gazdálkodó szervre) vonatkozó gazdaságpolitikai célkitűzések meghatározása, elsősorban a fejlesztési irányok és arányok kijelölése.

A városiasodás elősegítése és az egységes településpolitika feltételeinek biztosítása érdekében több feladatot a városi és községi tanácsokhoz célszerű decentralizálni. Főleg a települések fejlesztésével, a lakosság alapvető – elsősorban kommunális – szükségleteinek kielégítésével kapcsolatos kérdésekben kell a városi és községi tanácsoknak több jogkört és nagyobb önállóságot adni.

A járási tanács feladata azoknak a költségvetési intézményeknek az irányítása, amelyek több község lakossága igényeinek kielégítését szolgálják; továbbá a községi tanácsok irányítása és különösen a mezőgazdasággal kapcsolatos hatósági-igazgatási feladatok.

Jelentősége miatt külön kell vizsgálni a főváros szerepét, helyzetét. A fővárosnak több vonatkozásban az általánostól eltérő jogokat szükséges biztosítani, s az ágazati és funkcionális feladatokat ellátó központi szervekkel való kapcsolatát az általánostól eltérően kell kialakítani.

A különböző szintű tanácsokon belül a feladatköröket úgy kell elhatárolni, hogy az elvi vezetés, a fejlesztés fő irányának kijelölése, a gazdálkodás alapvető irányelveinek a megállapítása a tanácsülés – mint testület – feladata legyen.

A végrehajtó bizottság átfogóbb kérdésekkel foglalkozzék, mint jelenleg. A tanács által meghatározott általános fejlesztési koncepció keretében konkrét fejlesztési célkitűzéseket állapítson meg. Döntsön a tanács által finanszírozott beruházások kérdésében, az előirányzat-átcsoportosításokban, a vállalatok és intézmények alapításában, tevékenységi körük meghatározásában stb.

A szakigazgatási szervek (osztályok) – mint a tanács szervei – ellátják a rájuk ruházott hatósági funkciókat, s feladatuk minden, a tanács és a végrehajtó bizottság hatáskörébe utalt kérdésben a döntések szakmai előkészítése, a részletkérdések kidolgozása és a végrehajtás szervezése, valamint a szükséges területi koordináció lebonyolítása.

3. A TANÁCSOK KÖZPONTI IRÁNYITÁSA

A területi gazdaságpolitikai célkitűzések kialakításában és megvalósításában a tanácsi szerveknek az eddigieknél nagyobb önállóságot kell biztosítani, hogy a helyi igények kielégítésére a társadalmi kezdeményezésben rejlő erőket jobban össze tudják fogni és fel tudják használni. Az alapvető gazdaságpolitikai célkitűzéseket egy-egy gazdasági körzet vagy közigazgatási terület vonatkozásában – a tanácsi szervek javaslatainak figyelembevételével – továbbra is központilag kell meghatározni. A területfejlesztési célkitűzések megvalósulását, ezen belül az elmaradott területek gyorsabb iparosítását részben a tanácsok központi irányításának eszközeivel, részben megfelelő irányú érdekeltség teremtésével (például egyes területeken az illetményadó mérséklésével, másutt a beruházások költségeit növelő pénzügyi és egyéb előírások alkalmazásával) kell alátámasztani.

A központi irányítás fő eszközei: a hosszú és középtávú népgazdasági terv; az állami költségvetés és a tanácsi költségvetés rendszere; az ágazati-szakmai irányítás.

A területi és tanácsi tervek

A gazdaságirányítás reformja a területi tervezés továbbfejlesztését is szükségessé teszi. Hosszú távú területfejlesztés és telepítéspolitika kialakításával, s az ezt kifejező népgazdasági területi tervek kidolgozásával meg kell teremteni az alapját annak, hogy a különböző ágazatok területi és a körzetek komplex fejlődése a kívánatos irányba befolyásolható legyen. A területi tervek készítésében és a megvalósításukat szolgáló eszközök alkalmazásában a központi és a tanácsi szervek között ésszerű munkamegosztást kell kialakítani, növelve a tanácsok hatáskörét.

A hosszú és középtávú területi tervek a népgazdasági terv részei, gazdasági körzetek és közigazgatási területek szerint készülnek. A tanácsok tervei saját programjaik, amelyek a népgazdasági tervvel és különösen annak területi fejezeteivel összhangban kerülnek kidolgozásra. Több kérdésben a tanácsok számára a népgazdasági terv jelöli ki a konkrét feladatokat, és biztosítja az alapvető orientációt.

A népgazdasági terv és a tanácsi tervek közötti kapcsolat azonban nem közvetlen. A tervben rögzített célkitűzések megvalósításáról a központi irányító szervek nem a terv lebontásával, hanem a megvalósításhoz szükséges eszközök alkalmazásával gondoskodnak. A népgazdasági terv alapján kerül kialakításra a működést és fenntartást, valamint a fejlesztést meghatározó állami támogatások (költségvetési kiutalás) volumene, továbbá a népgazdasági tervben rögzített általános célkitűzéseknek megfelelően kerül kijelölésre a tanácsok bevételeinek forrása és a bevételek mértéke.

A tanácsi terveket a tanácsok maguk állítják össze, maguk határozzák meg tartalmukat és kidolgozásuk módszereit. A terv a tanács feladatait foglalja magába, tartalmazza a főbb célkitűzéseknek és a rendelkezésre álló anyagi-pénzügyi eszközök felhasználásának összehangolt programját. Célszerű, ha a tanácsok terve a népgazdasági tervvel azonos időszakot ölel fel, tehát általában ötéves és éves terv. Nincs akadálya azonban annak, hogy egy-egy konkrét célkitűzés megvalósítását a tervidőszaktól függetlenül egy programtervbe foglaljon össze a tanács.

A népgazdasági tervhez hasonlóan a tanácsi terveket nem kell lebontani. A tanácsi irányítás alatt álló szervek javaslatainak a tanács tervében való szerepeltetése, vagy a javaslattól eltérő célkitűzés nem jelenthet utasítást. A tervezett célkitűzések megvalósítását a tanács, mint irányító hatóság főleg közvetett eszközökkel és a megvalósításhoz szükséges pénzeszközök rendelkezésre bocsátásával biztosítsa.

A költségvetés rendszere

A tanácsok gazdasági önállóságának növelése pénzügyi megalapozást igényel. A tanácsok lehetőségeit ugyanis végső soron a rendelkezésükre álló pénzeszközök és ezek felhasználásának szabályai határozzák meg. A jelenlegihez képest az összes bevételeken belül lényegesen növelni kell a tanácsok saját bevételeinek arányát és csökkenteni az állami támogatásét.

A tanácsok pénzalapja a jövőben két részből álljon: a költségvetési szervek működési és fenntartási kiadásait, valamint az e célra felhasználható bevételeket összesítő költségvetésből, továbbá a tanács felügyelete alá tartozó vállalatok és költségvetési szervek fejlesztésével kapcsolatos kiadásokat és az erre fedezetet biztosító bevételeket rendszerbe foglaló fejlesztési alapból. A fejlesztési alap megelőlegezésére a tanácsok vehessenek igénybe bankhitelt.

A kiadások fedezetére igénybe vehető bevételek köre és mértéke, valamint az állami támogatás összege a középtávú népgazdasági terv alapján hosszabb időszakra (öt évre) kerüljön megállapításra. Az állami támogatás nagyságát a mainál objektívebb kritériumok alapján, fix összegben kell megállapítani és a tanácsok rendelkezésére bocsátani. E támogatásnak bizonyos mértékű kiegyenlítő szerepet kell betöltenie a gyengébb és a fejlettebb gazdasági alappal rendelkező területek között.

A jövőben a tanácsok bevételeinek többségét a felügyeletük alá tartozó vállalatoknál realizált olyan jövedelmek tegyék ki, amelyeknek alakulására a tanácsoknak van hatásuk, többé-kevésbé kiegyensúlyozottak, és ezáltal a bevételek biztos forrásai lehetnek. Ezek: az eszközlekötési járulék, az illetményadó, valamint a nyereségbefizetés (alapbefizetés a nyereségből és nyereségadó).

A tanácsok további újfajta bevételeként célszerűnek látszik bevezetni a tanács területén működő valamennyi vállalat kommunális adóját. Ezzel nemcsak a kommunális ellátásra rendelkezésre álló pénzeszközök bővülnének, hanem az is kifejezésre jutna, hogy a tanácsok a kommunális intézmények és feladatok finanszírozásával a vállalatok működési feltételeit biztosítják és a vállalati dolgozók ellátását is szolgálják. Ilyen adóként a vállalatok az illetményadó egy részét fizetnék be a tanácsokhoz.

A tanácsi bevételeknek továbbra is jelentős forrásai maradnak a szövetkezetek és a lakosság befizetései, ezek között a községfejlesztési hozzájárulás, amelynek körét és jelentőségét célszerű megnövelni.

A tanácsi költségvetés rendszerét (szerkezetét) az egyöntetűség biztosítása érdekében továbbra is központilag kell megállapítani. A költségvetési rendet azonban nem lehet a központi irányítás eszközének tekinteni.

A tanácsi költségvetésben a kiadásokat a jelenleginél összetettebb kategóriákban kell csoportosítani. Elegendőnek látszik megyei szinten a fejlesztési jellegű és az igazgatási kiadások, valamint az összes kiadáson belül a személyi jellegű kiadások elhatárolása. A különböző kiadási kategóriák között nem kell merev határvonalat húzni. A tanácsoknak biztosítani kell, hogy – a központilag megállapított szabályok szerint – az egyes kiadási tételek között saját hatáskörben átcsoportosításokat hajtsanak végre.

A tanácsi költségvetések országgyűlési jóváhagyásának rendszerét is módosítani kell olyan módon, hogy ez a jogkör tervezett bővítésével összhangban álljon, tehát ne legyen túlzottan részletező.

A tanácsok ágazati-szakmai irányítása

A tanácsi szakigazgatási szervek jelenlegi kettős irányítását olyan módon kell átalakítani, hogy csak az elvi jogszabályi úton történő minisztériumi irányítás maradjon fenn. A szakigazgatási szervek a tanács végrehajtó bizottságának szakmai osztályai, tehát ennek operatív utasításai szerint járnak el. A szakigazgatási szerveknek azonban be kell tartani, illetve érvényesíteni kell az országos érvényű – köztük a szakmai minisztériumok által kiadott – jogszabályokat. A jogszabályokkal a szakminisztériumok ágazati-szakmai kérdésekben irányítják a tanácsok tevékenységét, ezek hatáskörének és felelősségének csorbítása nélkül.

Az ágazati és a területi szempontok – egy-egy megyén, járáson, településen belüli – összehangolását a tanácsoknak kell elvégezniük és őket kell felhatalmazni a konkrét döntések meghozatalára is. Ennek során a területi elvből eredő megfontolásokat és a tanácsok rendelkezésére álló anyagi eszközök adta lehetőségeket kell elsődlegesnek tekinteni.

4 A TANÁCSOK FELÜGYELETE ALÁ TARTOZÓ VÁLLALATOK ÉS KÖLTSÉGVETÉSI SZERVEK IRÁNYÍTÁSA, EZEK GAZDÁLKODÁSA

A tanácsok felügyelete alá tartozó vállalatok és költségvetési szervek gazdasági önállósága, irányításuk és működésük módja alapvetően azonos a nem tanácsi irányítás alá tartozókéval.

A tanácsi vállalatok felügyeleti hatóságuktól kötelező tervet, vagy tervmutatókat a jövőben nem kapnak. Irányításuk főleg közvetett, gazdasági eszközökkel történik. A vállalatok a realizált jövedelemben anyagilag érdekeltek, nyereségük meghatározott részét a dolgozók személyi jövedelmének növelésére fordíthatják és fejlesztési, valamint tartalékalapot képezhetnek.

A kommunális, szolgáltató vállalatok önállóságát a fejlesztési döntések meghozatalában a tanácsok korlátozhatják. Ezektől el lehet vonni és célszerűen át lehet csoportosítani a fejlesztési alap egy részét.

A költségvetési szervek gazdaságirányítása döntően a finanszírozáson keresztül történik a jövőben is. Az aprólékos, normákra alapuló tervezési és finanszírozási rendszert azonban meg kell szüntetni. Át kell térni a költségvetési szervek sajátosságainak leginkább megfelelő normatív tervezési és finanszírozási rendszerre. Ez a költségvetés szerkezeti rendjének átalakítását is szükségessé teszi.

A költségvetési szervek felújítási szükségletét indokoltnak látszik az állóeszközök értékéből kiindulva megállapítani. Ennek megfelelően az állóeszközök értékében bekövetkező tényleges avulással arányos fejlesztési eszközök képzését kell biztosítani. A nagyobb költségvetési intézmények a felújítási célt szolgáló pénzeszközökkel saját hatáskörükben rendelkezhetnek, a kisebb intézetek ilyen eszközeit pedig a tanácsok összevontan – egy alapban – kezelhetnék.

A lakosság kommunális ellátására a tanácsok községi, illetve városi üzemeket is alapíthatnak. Ezek átmeneti formát képeznek a vállalatok és a költségvetési intézmények között. Irányításuk közvetlenebb eszközökkel történik. Tevékenységük eredményében anyagilag érdekeltek, érdekeltségük azonban a vállalatokénál korlátozottabb.

XIV
GAZDASÁGI ELLENŐRZÉS ÉS INFORMÁCIÓ

1. AZ ELLENŐRZÉS ÁTALAKÍTÁSÁNAK IRÁNYELVEI

Az új gazdasági mechanizmusban megváltoznak az ellenőrzés funkciói. Az ellenőrzésben ma a fő szerepet rengeteg szabály és utasítás betartásának részletekbe menő vizsgálata játssza. Az ellenőrzés ezért széttagolttá, aprólékossá válik és a nagy munkaráfordítás ellenére nem elég hatékony. A jövőben is szükség lesz egyes szabályok végrehajtását ellenőrizni, és gondoskodni a társadalmi tulajdon védelméről. Közvetlen rendszabályokkal azonban a gazdasági tevékenységeknek csak egyes külsőleges oldalait lehet meghatározni, a mainál lényegesen szűkebb körben, egyszerűbben áttekinthető és állandó jellegű törvényes szabályozás keretében. A gazdasági tevékenység eredményének elbírálását átfogóvá és érdemivé kell tenni és középpontjába az egész vállalati tevékenységet célszerű állítani. Az ellenőrzés sajátos feladata ezzel összefüggésben, hogy ne csak a pillanatnyi érdekek, hanem a távlati fejlődés szempontjából is nézze a munka eredményét. Az ellenőrzés fontos feladata a központi intézkedések megvalósításának vizsgálata.

A jövőben a vállalati gazdasági tevékenység átfogó ellenőrzésének érdemivé, értékelővé kell válnia. A vállalat működését a közgazdasági szempontok figyelembevételével, a gazdaságpolitikai célok széles körű mérlegelésével kell ellenőrizni. Az ellenőrzés középpontjába azt kell állítani, hogy a vállalat a népgazdaság érdekeivel összhangban jól dolgozott-e vagy sem, az adott körülmények között az elvárható optimumot teljesítette-e (eszközeit elég hatékonyan használta ki, döntési lehetőségei között helyesen mérlegelve választott, helyes perspektivikus fejlesztési célokat tűzött ki stb. stb.). Az ilyen jellegű, a gazdasági tevékenységet átfogóan értékelő ellenőrzés az irányító (felügyeleti) szerv állandó feladata. Ezt az indokolja, hogy az irányító szerv felelős a gazdaságpolitikai (iparpolitikai stb.) irányításért, az állam érdekeinek érvényesítéséért, a vállalati vezetők kinevezéséért, felmentéséért, munkájuk értékeléséért stb.

Az irányító szervek ellenőrzéseinek fontos feladata lesz az, hogy értékelő megállapításaikkal segítséget nyújtsanak a vállalat vezetősége részére. Ezért kivételes esetektől eltekintve (pl. a törvényesség megsértése) nincs annak helye, hogy közvetlen operatív utasítások kövessék az irányító szerv részéről az ellenőrzéseket. Ebből az is következik, hogy meg kell szüntetni az irányító szerveknek a jelenlegi szervezet szerinti revizori részlegeit és a mai értelemben vett dokumentális revízió megkötöttségei szerint végzett értékelő ellenőrzéseit. Helyesnek látszik, ha az irányító szervek maguk alakítják ki az ellenőrzések lebonyolítására alkalmas – közgazdasági, műszaki, számviteli stb. szakembereket felölelő – apparátust. Ettől az ellenőrzéstől függetlenül a pénzügyi szervek végezzék a jövedelemelvonással (adózással) összefüggő, a számviteli rendet és a mérlegvalódiságot ellenőrző revíziót, amelyet eddig a szaktárcák láttak el.

Az irányító (felügyeleti) szervek által végzett átfogó érdemi és értékelő ellenőrzések, valamint a felügyelő bizottságok vállalati értékelése szervesen kiegészítik egymást. A felügyelő bizottságok értékelése ugyanis jelentős segítséget ad az irányító szerv vezetőjének a vállalatok gazdasági tevékenységének tárgyilagos elbírálásához.

A felügyelő bizottságok a vállalatok gazdasági tevékenységének értékelését elsősorban (de nem kizárólagosan) az éves mérleg alapján végzik el. A felügyelő bizottságoknak a vállalatok mérlegéről rövid időn belül véleményt kell nyilvánítaniuk, és ezután szolgálhat a mérleg a pénzügyi elszámolások, a finanszírozás alapjául. A vállalati mérlegben foglaltak valódiságáért természetesen a vállalat vezetője a felelős, a felügyelő bizottságok véleménynyilvánítása, értékelése tehát nem jelentheti e tekintetben a felelősség megosztását.

Az új gazdasági mechanizmusban megnő a központi döntések szerepének fontossága azokban a nagy horderejű gazdasági kérdésekben, amelyeknek eldöntése csak központilag lehetséges. Ezért szükséges, hogy a kormány a jövőben is rendelkezzék egy olyan, más szervektől független ellenőri szervezettel, amely a központi akarat érvényesülését, a központi döntések végrehajtását felülbírálni képes. E feladat megvalósítására a legalkalmasabb a népi ellenőri szervezet, amely tevékenységét a jövőben is lényegében ugyanolyan felépítésben, társadalmi erők bevonásával láthatná el a kormány ellenőrző szerveként, mint jelenleg. A népi ellenőri szervezetnek a jövőben is egyik fő feladata a kormány által meghatározott időszerű problémák ellenőrzése lesz, de nagyobb jelentőséget kell hogy kapjon munkájában a lakosság érdekeinek érvényesítése az ellenőrzéseken keresztül (a lakossági ellátás figyelemmel kísérése, lakossági panaszok kivizsgálása, fogyasztói árak ellenőrzése stb.), valamint az állami élet bürokratikus jelenségeinek megszüntetését célzó vizsgálat.

A kereskedelmi hálózatban folyó tevékenység ellenőrzésében és a fogyasztók érdekeinek védelmében megnő – a társadalmi ellenőrökre is támaszkodó – Állami Kereskedelmi Felügyelet szerepe.

Nyilvánvaló, hogy bizonyos körben a jövőben is lesznek a gazdasági tevékenységgel kapcsolatos hatósági előírások (pl. forgalmi adó, nyereségadó rendelet), illetve olyan előírások, amelyeket különféle hatóságok közérdekből hoznak (pl. egészségügyi, tűzrendészeti előírások). Valamennyi hatósági szabályozás, előírás ellenőrzésével kapcsolatban alapelvként kell elfogadni azt, hogy a hatósági ténykedés eredményeként keletkezett előírások betartását mindig csak a szabályalkotó hatóság ellenőrizze, és csak azt ellenőrizze, hogy az általa hozott hatósági előírásokat az ellenőrzött szerv betartotta-e vagy sem.

A költségvetéssel szembeni befizetési kötelezettségek általában pénzügyi rendeleteken alapulnak és ellenőrzésük a Központi Adóhivatal feladata. A költségvetési befizetési (és esetleg juttatási) jogcímek bővülni fognak, és így az adóhivatal ellenőrzési területe is szélesedni fog. Az adóhivatali ellenőrzés azonban csak a költségvetéssel kapcsolatos pénzmozgások számszerű helyességének vizsgálatát ölelheti fel, nem terjedhet ki a vállalatok gazdasági tevékenységének átfogó vizsgálatára. Az éves mérleggel kapcsolatban – az év folyamán akár későbbi időpontban – végzett adóhivatali ellenőrzés során feltárt, a mérlegvalódiságot sértő, helytelen elszámolások, befizetések helyesbítésére az Adóhivatal pótlólag kötelezi – bírság, illetve kamatfizetés egyidejű megállapításával – a vállalatokat. Ilyen vonatkozásban tehát az adóhivatali ellenőrzés egyben a vállalatok éves mérlegének a mérlegvalódiság szempontjából történő, utólagos ellenőrzését is jelenti.

A bankszerveknek növekvő feladatkörük miatt rendelkezniük kell financiális műveleteikhez kapcsolódó ellenőrzési jogkörrel. A bank ellenőrzéseinek azonban a jövőben esetenként szorosan csak egy-egy financiális gesztióhoz szabad kapcsolódniuk (tehát ugyancsak ne foglalkozzanak a vállalati gazdasági tevékenység egészével vagy egyéb kérdéseivel). Emellett az egy-egy financiális művelethez kapcsolódó ellenőrzésnek nem kell feltétlenül helyszíni vizsgálattal párosulnia, hiszen pénzforgalmi monopóliumuk következtében nyilvántartásaik alapján folyamatosan figyelemmel tudják kísérni a vállalatok pénzügyi helyzetét, hitelképességét.

Bár a rugalmas ármechanizmusban nagymértékben megnő az árellenőrzés szerepe, az megoldható külön apparátus nélkül is. Az árellenőrzéssel népgazdasági szinten a jövőben is az Országos Árhivatalnak kell foglalkoznia. Ezenkívül a felügyeleti szerveknek is van és lesz a jövőben is árellenőrző szerepük. Ezt elsősorban a vállalatok gazdasági tevékenységének ellenőrzése során, azzal szerves kapcsolatban kell majd gyakorolniuk. A fogyasztói árak tekintetében pedig a népi ellenőrzés szervezetének lehetne az eddiginél nagyobb szerepe.

A nagyobb vállalati önállóság nagyobb felelősséget ró a vállalati vezetőkre. Emiatt az eddiginél hatékonyabb belső vállalati ellenőrzés kívánatos. Az új gazdasági mechanizmusban a vállalatoknak jobban érdekében is fog állni a belső ellenőrzés szigorúbb megszervezése. Alapelvként szükséges azonban kimondani azt, hogy a vállalati belső ellenőrzés rendjét a vállalatoknak a jövőben saját hatáskörükben, adottságaiknak leginkább megfelelő módon maguknak kell kialakítaniuk.

2 AZ INFORMÁCIÓS RENDSZER FEJLESZTÉSE

A népgazdaság állami irányításának is egyik igen fontos feltétele, hogy a tervező, irányító szervek a gazdasági-társadalmi folyamatok alakulásáról, a különböző gazdasági szabályozók hatásáról stb. rendszeres, átfogó és megbízható információkkal rendelkezzenek. Emellett lényeges változást jelent a jelenlegi gyakorlattal szemben az, hogy az önálló vállalati döntéseknél széles körben szükség lesz a vállalati belső adatszolgáltatást meghaladó, kívülről származó információkra is.

Az információrendszer fogalma a statisztikai és könyvviteli adatszolgáltatásokon túlmenően, az adott döntési rendszerhez szükséges valamennyi adat rögzítését, továbbítását és feldolgozását tartalmazza, beleértve a feldolgozáshoz szükséges matematikai modelleket, számítástechnikai eljárásokat, a műszaki, közgazdasági tájékoztatást, a vevők informálását stb. is.

Jelenlegi statisztikai és könyvviteli rendszerünk tartalmának, adatainak lényeges része megfelel a gazdaságirányítási reform által támasztott követelményeknek. Nem arról van tehát szó, hogy megváltoztassuk adatszolgáltatási rendszerünk alapjait, hanem arról, hogy a jelenlegi alapokra építve hajtsunk végre több irányú fejlesztést; egyes részterületeken csökkentsük, máshol bővítsük az adatszolgáltatást, általában pedig növeljük a minőségi követelményeket főleg az adatfeldolgozás és az elemzés vonatkozásában.

A vállalatok belső és külső információi

A vállalatoknak döntéseikhez korszerű, gyors, operatív belső adatszolgáltatásra, ezek alapján sokoldalú elemzésekre van szükségük. Messzemenő önállóságot kell biztosítani a vállalatoknak belső adatszolgáltatási rendszerük kiépítésében, gazdasági számításaik megválasztásában. Emellett azonban a vállalatoknak biztosítaniuk kell a központi információs igény kielégítését is. Ez utóbbit a lehetőségekhez mérten minél szűkebb körre kell korlátozni, a párhuzamos (ugyanolyan tartalmú, de kismértékben mégis eltérő) központi adatgyűjtéseket maximálisan ki kell küszöbölni.

A vállalati önállóságnak kell érvényesülnie a termék önköltségszámítási módszereinek megválasztásában is, azt vállalati kategóriának kell tekinteni. Az eddiginél lényegesen nagyobb területen kell alkalmazni a korszerű önköltségszámítási módszereket.

A vállalatok által, a maguk számára készített belső tervszámokat, programokat, azok teljesítését felsőbb szinten nem szabad a jövőben mérni, illetve számon kérni.

Az önállóbb vállalati gazdálkodás a jelenleginél sokkal nagyobb mértékben kívánja meg, hogy a vállalatok kellő külső – gazdasági és műszaki, hazai és nemzetközi – információkkal (piaci helyzetre, műszaki fejlődésre, kutatási irányra stb. vonatkozóan) rendelkezzenek. Szükségesnek látszik ezért szervezetten gondoskodni a vállalati döntésekhez szükséges külső információk kielégítéséről. A külső információk a vállalatokhoz eljuthatnak egyes kutatóintézetek, könyvtárak, dokumentációs központok stb. kiadványain keresztül, a nagyvállalatok folytathatnak saját kutató és feldolgozó tevékenységet is, továbbá biztosítani kell az ilyen irányú megrendelések költségtérítés ellenében történő kielégítésének lehetőségeit.

A központi információs rendszer

Változtatások szükségesek a központi információs rendszerben is. A központi irányításnak olyan információs rendszerre van szüksége, amely megbízható alapot ad a gazdaságfejlesztési koncepciók, a népgazdasági tervek és más felső szintű gazdasági döntések kidolgozásához, továbbá alkalmas annak elemzésére, hogy a gazdasági-társadalmi fejlődés összhangban van-e a népgazdasági tervekben és döntésekben kifejeződő gazdaságpolitikával és arra, hogy a fejlődés mennyiben igazolja vagy nem igazolja a fejlesztési célkitűzések helyességét.

A központi tájékoztatásnak ki kell terjednie olyan kérdésekre is, mint például:

- a vezető országok fontosabb iparágainak fejlődési tendenciái, különösen az illető iparágak fejlődését befolyásolni képes tényezők, valamint a fejlődés más iparágakra gyakorolt hatása;
- azoknak az alapkutatásoknak a fontosabb eredményeire, amelyek a tudomány és a technika fejlődése szempontjából hazánkban jelentőséggel bírnak vagy jelentőségre tehetnek szert;
- az új termékek (különösen az új anyagok) és helyettesítő anyagok, a már ismert anyagok új alkalmazási területeinek feltárása és új technológiai eljárások, amelyeknek népgazdasági jelentőségük nagy;
- a nemzetközi gazdasági fejlődés, gazdaságpolitikai és kereskedelempolitikai intézkedések, a kereskedelmi tevékenység, a világpiaci helyzet alakulása;
- a népgazdasági tervezés és irányítás módszereinek, a kutatás és fejlesztés szervezésének és irányításának, az oktatási rendszer és módszerek fejlesztésének újabb eredményei.

Újszerű feladatot jelent a központi információs rendszer keretén belül azoknak a módszereknek a kidolgozása, amelyek segítségével vizsgálni lehet, hogyan reagál a gazdasági élet a különböző, közvetett irányítási eszközökre.

Az új gazdasági mechanizmus megkívánja új statisztikai rendszer kidolgozását, a termelési volumen, a termelés realizálási folyamata statisztikai megfigyelésének felülvizsgálatát. Megnő a jövőben a jelentősége a rendelések állományára, a társadalmi tiszta jövedelem alakulása (ezen belül a vállalati nyereség) folyamatára, a létszám- és bérgazdálkodásra (általában a jövedelmek alakulására) vonatkozó megfigyeléseknek. A gazdálkodás új módszerei jelentős változást hoznak a beruházások finanszírozásában, ezért részben új alapokra kell helyezni a beruházások statisztikai megfigyelését, és nagyobb jelentőséget kap az állóeszköz-statisztika. Rendszeresen vizsgálni kell a jövőben a devizakitermelési költségek alakulását. Nagyobb hangsúlyt kell hogy kapjanak a nemzetközi összehasonlítások.

Módszertani szempontból vizsgálva az információs rendszer kérdéseit, a jövőben részletesebben szükséges elemezni a hosszú idősorokban megnyilvánuló tartós tendenciákra (trendekre) ható tényezőket. Nagyobb teret célszerű adni a statisztikában és elemzésben a matematikai módszereknek és modelleknek. Szélesebb körben kell alkalmazni a reprezentatív megfigyelések módszerét.

Szükséges felülvizsgálni az adatok begyűjtésének gyakoriságát és jobban öszsze kell hangolni a központi információs igény szempontjából a könyvviteli és statisztikai adatszolgáltatásokat. A könyvviteli rendszerben, annak egységességének fenntartása mellett, a jövőben kevesebb megkötöttségre van szükség (különösen a költségelszámolási módszerek vonatkozásában lényegesen nagyobb lehetőséget kell adni a vállalati adottságok érvényesítésére) általában egyszerűsíteni kell a könyvviteli elszámolásokat. A könyvviteli rendszernek olyan mérleg- és eredménykimutatás összeállítását kell biztosítani, amely lehetővé teszi a vállalatok gazdasági helyzetének objektív megítélését. A mérleg- és eredménykimutatás összeállításának szabályait, a vállalatok leltározási kötelezettségeit, valamint a készletek és egyéb vagyontárgyak értékelésének a módját a jövőben is központilag kell szabályozni. Meg kell szüntetni a mérlegbeszámolókban az ún. korrekciós tételek alkalmazását.

Megoldásra vár jelenlegi gazdasági életünk egyik jelentős elmaradása. Ugyanakkor, amikor a termelés technikájában igyekszünk a korszerűbb eszközöket hasznosítani, nem lehet annak „vezérlését", a termelésirányítást, az ügyvitelt és adatfeldolgozást primitív kézi módszerekkel végezni. A megoldást a korszerű ügyvitelgépesítés, a korszerű számítástechnika alkalmazásának kiterjesztésében kell keresni. Ennek célszerű szervezeti formái lehetnek irányító szerveknél és nagyvállalatoknál létesítendő önálló gépi központok, továbbá a jelentős gépi kapacitást összpontosító bérmunka-vállalatok szervezése. Célszerűnek látszik a gépelosztások terén megszüntetni a hatósági funkciót.

A népgazdasági tervezéshez, a népgazdasági szintű elemzésekhez szükséges statisztikai adatokat központilag, a KSH beszámolási rendszerében kell biztosítani. A gazdaságirányító szervek megváltozott funkciója következtében célszerűnek mutatkozik, hogy a jövőben a beszámolási rendszerben szereplő adatokat az adatszolgáltatóktól a jelenleginél szélesebb körben közvetlenül a KSH gyűjtse be és ebben a körben ő gondoskodjék más irányító szervek információs igényeinek kielégítéséről. Ugyanakkor fenn kell tartani az eddigi gyakorlatot az olyan adatokra, amelyekre elsődlegesen valamely felsőbb szervnek van rendszeresen szüksége. Ezeket továbbra is az érdekelt felsőbb szervek maguk gyűjtsék be és adják át szükség szerint a KSH-nak vagy más irányító szervnek. E szervezeti megoldás körültekintő szervező munkát kíván meg azért, hogy kiküszöbölődjenek ugyanazon alapadatok többszöri feldolgozásai és amellett a központi információs rendszer zárt egészet alkosson.

Az információs, statisztikai és könyvviteli rendszer fejlesztésével nem célszerű, de nem is szükséges bevárni a reform bevezetésének időpontját. Az intézkedések irányainak meghatározását követően részleteiben ki lehet és kell dolgozni a szükséges módosításokat, hozzá kell kezdeni az új információs, elemzési és feldolgozási módszerek bevezetéséhez.

XV

AZ ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUSRA VALÓ ÁTTÉRÉS

A reform megvalósítása bonyolult összefüggések és gyakorlati problémák egész sorának átgondolását és megoldását követeli meg. Az új gazdasági mechanizmus lényegesen eltér a jelenlegitől. A termelés és forgalom folyamatosságát, a gazdasági egyensúlyt azonban mindenképpen biztosítani kívánjuk. Ezért az áttérés csak gondos előkészítés után lehetséges. Viszont az új mechanizmus összefüggő rendszer, elemei kölcsönösen feltételezik egymást, kedvező gazdasági hatásukat csak együttműködésükben fejtik ki, s ezért nem lehet az egyes elemeket időben egymás után bevezetni. Az új gazdasági mechanizmus elemeit megfelelő időt igénylő, gondos előkészítés után lényegében egyidejűleg, 1968. január 1-én kell életbe léptetni. Ezzel az új gazdasági mechanizmus működni kezd, és működése fokozatosan bontakozik ki.

1966–1967 tehát az előkészítés időszaka, 1968. január 1-én vezetjük be az új mechanizmust, s az ezt követő mintegy 2 év (1968–1969) az új mechanizmus kibontakozásának időszaka.

1. A REFORM BEVEZETÉSÉNEK ELŐKÉSZÍTÉSE

Az előkészítés időszakában elsősorban azokat a feladatokat kell elvégezni, amelyek megteremtik a reform bevezetésének a feltételeit. Ide tartozik a reform végrehajtási intézkedéseinek kidolgozása, az árreform előkészítése, az 1968. évi népgazdasági tervnek a reformmal összehangolt kidolgozása, a vállalatok új működési feltételeinek kialakítása és a vállalatok felkészülése, a legszükségesebb szervezeti átalakítások elvégzése, valamint a tartalékok gyűjtése.

E feladatok megoldásában összehangoltan együtt kell működniük az állami tervező és gazdaságirányító szerveknek, a vállalatoknak, az oktatási intézményeknek, valamint a párt- és társadalmi szervezeteknek.

Az előkészítés e legfontosabb feladatai mellett azonban a reform bevezetéséig még előttünk álló másfél évet indokolt kihasználni arra, hogy bizonyos olyan változtatásokat hajtsunk végre a jelenlegi gazdaságirányítási és gazdálkodási módszereken, amelyek az új gazdasági mechanizmus irányába mutatnak. Ilyen változásokat célszerű például megvalósítani a népgazdasági tervezésben és a tervlebontásban, a beruházási rendszerben, a termelő és külkereskedelmi vállalatok kapcsolatában és az anyagi érdekeltség különböző területein. Folytatni kell azokat a kísérleteket, amelyek az utóbbi években indultak meg, és elsősorban arra irányulnak, hogy az anyagi érdekeltségi rendszer megjavításával vállalati tartalékot hozzanak felszínre.

Világosan kell azonban látni, hogy ezek a kísérletek nem tekinthetők az új gazdasági mechanizmus „kipróbálásának”. A reform átfogó jellegénél fogva annak részleges vagy szűkebb körű kikísérletezése nem is lehetséges.

A reform végrehajtási intézkedéseinek részletes kidolgozása

A reform irányelveinek kidolgozása közvetlenül a Központi Bizottság irányításával történt. A további konkretizálást és az életbe való átültetést azonban már a kormánynak kell elvégeznie. Ezt a feladatot az állami tervező és gazdaságirányító szervek és a vállalatok összehangolt munkájával lehet csak végrehajtani.

A reform nagy társadalmi-politikai jelentőségére való tekintettel a megvalósítás munkájával a párt vezető szerveinek rendszeresen foglalkozniuk kell. A Központi Bizottság előtt időnként be kell számolni az előkészítő tevékenység előrehaladásáról, a megvalósítás eredményeiről és problémáiról.

A Központi Bizottság által jóváhagyásra kerülő irányelvek alapján az állami gazdaságirányító szerveknek részletesen ki kell dolgozniuk a végrehajtási intézkedéseket, beleértve az első időszakban érvényesítendő átmeneti megoldásokra vonatkozókat is.

Az előkészítésnek ki kell terjednie a gazdasági mechanizmus reformja miatt szükségessé váló jogi rendezésre is. A reformot nem szükséges és nem is lehetséges előzetes és teljes jogi szabályozással végrehajtani. A legszükségesebb jogszabályok kiadása és a feleslegessé váltak hatályon kívül helyezése mellett a kormány és szervei számára széles körű felhatalmazást kell adni intézkedések megtételére.

Az 1968–1970. évi népgazdasági tervnek az új követelmények szerinti kidolgozása

Az 1968. évi népgazdasági tervet már úgy kell kidolgozni, hogy az figyelembe vegye a bekövetkező változásokat. A terv kidolgozása különös körültekintést követel, mert megváltoznak az árak és ezzel együtt a kereslet és kínálat viszonyai is módosulnak, továbbá mert a társadalmi tiszta jövedelem elosztása megváltozik a költségvetés és a vállalatok között, ami feltehetően bizonyos módosulásra vezet a tiszta jövedelem felhasználásában is.

Az éves népgazdasági terv kidolgozása során az új árrendszerrel kapcsolatos árszint- és árarányváltozásokat is figyelembe kell venni. Ezért az árreform már folyamatban levő munkáit a tervező és gazdaságirányító szervekkel összehangoltan kell ütemezni. Bár az új árak csak 1968. január 1-től lépnek életbe, az árváltozási indexek folyamatos közlésével biztosítani kell a tervezési és pénzügyi vonatkozású számítások 1967. első félévi megkezdését.

Biztosítani kell továbbá, hogy az árrendezési munkák folyamán elfogadott árjavaslatok (szakmai árképzési irányelvek alapján kiszámított árak) folyamatosan az érdekelt felhasználók tudomására jussanak, annak érdekében, hogy a vállalatok 1968. évi gazdálkodási programjukat az új árak ismeretében állítsák össze, illetve gazdasági számításaikban, a szállítási szerződések megkötésénél stb. az új árakat alkalmazzák.

A terv elkészítésénél számolni kell a tiszta jövedelem új módszerekkel történő centralizálásával és a vállalatoknál képződő alapokkal. A tervben ki kell jelölni – most még viszonylag szélesebb körben – azokat a beruházásokat, amelyeket költségvetési finanszírozás alapján kell folytatni, illetve elkezdeni és azoknak a beruházásoknak a volumenét, valamint az új elveknek megfelelően ágazati bontását, amelyek vállalati erőforrásokból és hitelekből fognak megvalósulni. Számításba kell venni ez utóbbi körben azokat a költségvetési forrásokból folyamatban levő beruházásokat is, amelyeknek finanszírozását 1968. január 1-vel célszerű hitelformává átalakítani. Továbbá számolni kell már azoknak a beruházásoknak a volumenével is, amelyeket a vállalatok a már képződő amortizációs és fejlesztési alapjukból 1968-ban fognak megindítani.

A terv átdolgozásánál nagy figyelmet kell fordítani a várható és kívánatos új irányzatok kibontakoztatására. Ezeket a lehetőség határain belül a terv és az irányítási eszközök koordinált alkalmazása révén is erőteljesen támogatni kell. Reálisan számolni kell azonban azzal is, hogy a reform életbelépése után fellépő, előre nem látott gazdasági hatások a kezdeti időszakban csak az operatív gazdaságirányító munka kapcsán lesznek befolyásolhatók.

Az 1968-ra vonatkozó éves népgazdasági tervet már nem kell sem főhatóságokra, sem vállalatokra lebontani. A vállalatok tehát már erre az évre önállóan készítik el terveiket.

A vállalatok új működési feltételeinek előkészítése

Az árszámítások alapján, a módosított tervvel összhangban ki kell dolgozni a vállalatok befizetési kötelezettségeinek és a náluk maradó nyereség felosztásának szabályait. Ugyancsak meg kell állapítani a tartalék-, illetve kockázati alap minimális színvonalát és azt az időt, amely alatt a vállalatoknak e színvonalat el kell érniük. A kötelezettségeknek és a vállalati érdekeltségi rendszernek e szabályait még a reform életbe léptetése előtt közölni kell a vállalatokkal.

Rendezni kell a vállalatok forgóalapjait. Az 1968. január 1-i vállalati saját forgóalapokat úgy kell meghatározni, hogy azok szűken fedezzék a vállalat normális szükségleteit. A rendezést olyan időpontban kell végrehajtani, hogy a vállalatoknak lehetőleg még módjuk legyen intézkedéseket tenni készleteik csökkentésére és arra, hogy e forgóalapszint ismeretében rendelhessenek vagy korrigálhassák rendeléseiket. A vállalati forgóalap rendezésénél tekintettel kell lenni a termelési eszközök kereskedelemben bekövetkező változásaira. A forgóalapok rendezésével egyidejűleg tájékoztatni kell a vállalatokat az 1968. január 1-től érvényesülő hitelfeltételekről. Közvetlenül a bevezetés előtt vállalati beruházásokat már csak hitelmegállapodás alapján lehet megkezdeni.

A vállalatok külkereskedelmi tevékenységének az új módszerekkel való központi irányítását már az előkészítési időszak végén meg kell kezdeni. A vállalati tervkészítés időszakában tárgyalásokat kell folytatni a nagy exportőr és importőr vállalatokkal. Ezeken a tárgyalásokon kell egyeztetni az állam külkereskedelmi terveit a vállalatok elképzeléseivel. Ebben az időszakban fel kell mérni a már megkötött külkereskedelmi magánjogi szerződéseket és bevezetni a külkereskedelmi engedélyezési eljárást.

A vállalati tervek elkészítésének előfeltételeként még 1967 végén a vállalatokkal folytatandó tárgyalások során a szükséges esetekben meg kell állapodni a szubvenció mértékében. Célszerű lenne, ha már ebben az időben a szubvenciós megállapodások több évre szólnának, ez azonban valószínűleg csak 1968 folyamán lesz megvalósítható. Ki kell alakítani az új vámrendszert.

A termelőszövetkezetek új működési feltételeinek előkészítése során már 1966-ban felül kell vizsgálni hitelállományukat. Ennek alapján ahol szükséges, módosítani kell a hitellejáratokat és törölni kell a termelőszövetkezetek felgyülemlett hiteltartozásainak azt a részét, amely a termelőszövetkezeti átszervezés egyszeri költségeként, illetve az elmúlt évek kedvezőtlen árviszonyaiból eredően kellő fedezet nélkül terheli őket.

A vállalatok felkészülése

Az eddig ismertetett legfontosabb feladatok megoldása lehetővé teszi, hogy a vállalatok idejében megismerjék működésük konkrét feltételeit az új gazdasági mechanizmus bevezetése utáni első időszakban. Lehetővé válik számukra, hogy elkészíthessék terveiket, valamint az is, hogy a bevezetés utáni időszakra kiható döntéseiket – legalább részben – már végleges formában hozhassák meg. Más szavakkal ez azt is jelenti, hogy a vállalatok már 1968. január 1-e előtt figyelembe vehetik munkájukban az új árakat, a forgóalapokat, a hitelt és az egyéb új feltételeket.

A vállalatok tehát az ismert feltételek és kötelezettségek, valamint a piaci kapcsolataik révén szerzett információik alapján önállóan készítik el 1968. évi tervüket. Ennek során már nem támaszkodhatnak teljes körű „igénybejelentésre" és más egyéb, az értékesítést biztosító garanciákra. Bizonyos kockázatot kell tehát vállalniok. Ennek csökkentése végett természetesen célszerű, ha a nagyobb partnerek előzetesen tájékoztatják egymást feltételezhető igényeikről, sőt esetenként erre vonatkozólag előzetes keretszerződéseket is kötnek. Már az előkészítés és a kibontakozás időszakában fontos lesz az azonos profilú állami vállalatok közötti szoros együttműködés, a kölcsönös tájékoztatás és szükség szerint közös szervezetek létrehozása (értékesítésre, anyagok beszerzésére, piackutatásra stb.).

A minisztériumok aktív segítséget nyújtanak a vállalatoknak az érdekelt partnerek közötti együttműködés megszervezésével, tájékoztatással.

A kölcsönös tájékoztatás végett már az előkészítési időszak folyamán célszerű, hogy a vállalatok készítsenek árukatalógusokat, szervezzék meg a szállítási határidők, árak, engedmények, felárak, esetleg egyéb speciális feltételek folyamatos közlését a vevőkkel. A szerződések megkötésénél a szállítási határidőkben folyamatosan a naptári időszaktól függetlenül állapodjanak meg, saját lehetőségeiknek és a vevő kívánságának megfelelően.

Szervezeti változtatások

Az új gazdasági mechanizmus működése szükségessé teszi a szervezeti formák bizonyos átalakítását is. E szervezeti átalakításoknál a következő elveket kell szem előtt tartani:

– A reform jó végrehajtása az állami gazdaságirányítás szervezetének stabilitását teszi szükségessé. Ezért az irányító szerveknél szükségessé váló legfontosabb szervezeti változtatásokat még a reform bevezetése előtt le kell bonyolítani.

– Ennek során az új mechanizmus bevezetésével feleslegessé váló gazdaságirányítási funkciókat és az ezeket ellátó szervezeteket meg kell szüntetni. Feladatok híján ugyanis ezek a szervezetek csak a bürokráciát erősítenék és akadályoznák a reform megvalósítását.

– A funkciók megváltozásának megfelelően bizonyos belső átalakításokat kell végrehajtani az állami gazdaságirányító szervezetben és a bankrendszerben. Mivel az új gazdasági mechanizmusban az irányító szervezet egyes részei újszerű, fontos funkciókra tesznek szert, gondoskodni kell ezek szakmai és szervezeti megerősítéséről, a káderek megfelelő átcsoportosításával. Ezt az átcsoportosítást fel kell használni a létszámban csökkenő gazdaságirányító szervezet szakmai és politikai színvonalának további emelésére.

– A vállalatoknál szükségessé váló átszervezésnek mindenekelőtt a termelési eszközök kereskedelmének kifejlesztésére és néhány helyen a külkereskedelmi tevékenységnek a termeléssel és a belföldi kereskedelemmel való összekapcsolására kell kiterjednie. Az ipar jelenlegi vállalati szervezetét stabil tényezőnek kell tekinteni, s azon csak különösen indokolt esetekben célszerű változtatni. Az iparigazgatóságok és egyes trösztök létjogosultságát azonban felül kell vizsgálni.

A szervezeti átalakításokkal együtt járó káderátcsoportosítás során gondoskodni kell a felszabaduló káderek olyan elhelyezéséről, amely megfelel képzettségüknek, szakmai tudásuknak.

Szakmai továbbképzés

Az előkészítés egyik nagy feladata az államigazgatásban, a tanácsokban, a vállalatokban és intézményekben dolgozó vezetők, továbbá a párt- és szakszervezeti funkcionáriusok szakmai továbbképzése. El kell érni, hogy munkájukban minél gyorsabban át tudjanak állni az új feltételek megkövetelte módszerekre.

Szükséges, hogy a Központi Bizottság mellett működő Pártfőiskola és a pártiskolák a párt- és szakszervezeti funkcionáriusok, az egyetemek pedig a gazdasági vezető káderek továbbképzésére magas szintű tanfolyamokat szervezzenek.

Ugyancsak gondoskodni kell a főiskolákról, egyetemekről, szakközépiskolákról közeljövőben kikerülő fiatalok kellő felkészítéséről is.

A vezetők továbbképzésénél magas szintű, a gyakorlati munkát közvetlenül is elősegítő gazdasági, szervezéstudományi és a korszerű vezetési módszerekhez kapcsolódó egyéb témákat oktassanak.

A társadalmi szervezetek közül elsősorban a Közgazdasági Társaság, a TIT és a METESZ szervezzenek széles körű propagandamunkát.

Indulási tartalékok

Az új gazdasági mechanizmus bevezetésének nem feltétele a jelenleginél lényegesen nagyobb tartalékok előzetes felhalmozása, s a jelenlegi körülmények között nem is valósítható meg. Éppen az új mechanizmus működése hivatott majd felszínre hozni azokat a tartalékokat, amelyek gazdaságunkban megvannak, de jelenleg nem hozzáférhetők. Mégis törekednünk kell arra, hogy az áttérés kisebb-nagyobb zökkenőinek áthidalásához 1966 és 1967 folyamán – az importok némi előrehozásával is – indulási tartalékokat gyűjtsünk

– fontos alapanyagokból, járatos félgyártmányokból; főleg a termelési eszközökkel kereskedő vállalatoknál;

– mezőgazdasági termékekből és takarmányból;

– olyan fogyasztási cikkekből, amelyeknél bizonytalanok vagyunk a kereslet és kínálat kialakuló arányát illetően;

– megnöveljük a bank tartalékait aranyban és konvertábilis devizában.

A termelés és a forgalom folyamatosságának, zavartalanságának biztosítása

Az új gazdasági mechanizmus alapvető elemeinek 1968. január 1-én egyidejűleg történő életbe léptetése nem szakíthatja meg a gazdálkodás nélkülözhetetlen folyamatosságát. Ügyelni kell arra, hogy a bevezetést közvetlenül követő időszakban a gazdaságban ne következzenek be hirtelen, különösképpen pedig váratlan fordulatok, mert azok – még ha egyébként kedvező irányúak is – zavarokat okozhatnak a gazdálkodás stabilitásában. A kormánynak felkészültnek kell lennie átmeneti egyensúlyzavarok esetén egyes, közvetlen beavatkozásra.

A reform bevezetésekor a vállalatok között érvényben levő szállítási szerződéseket csak kivételes esetekben szabad felbontani, és különösen nem engedhető meg az 1967-ben nem teljesített szállítási kötelezettségek „automatikus meghiúsulása". A kivételes lehetőséget is mindenekelőtt a rendelők számára célszerű fenntartani, ha ez nem okoz kárt a szállító vállalatnak, vagy a kár megtérítését a vevő vállalja. A régebben megkötött szerződéseket az új árakra való áttérés miatt rendezni kell. Ennél az egyszeri szerződésrendezésnél különleges – a későbbiekben alkalmazandóktól eltérő – szabályoknak kell érvényesülniük.

A gazdálkodás folyamatossága érdekében nem szabad elvonni a vállalati alapok 1967. évi maradványait, azokat a következő évre a vállalatok átvihetik.

El kell készíteni a záró és a nyitó leltárakat, gondosan ügyelve a szükséges átértékelések helyességére.

A gazdasági fejlődés elemezhetősége érdekében biztosítani kell a statisztikai adatoknak az előző évekkel való összehasonlíthatóságát.

Utasítások és egyéb adminisztratív módszerek

A reform bevezetése után lényegében annak valamennyi módszere, eleme működésbe lép. Néhány évig azonban fennmaradnak még a jelenlegi irányítási módszerek szükséges maradványai, valamint a kettő keverékéből adódó sajátosan átmeneti módszerek. Ezek azonban nem lehetnek jellemzőek a kibontakozás időszakára, hanem csupán hasznos kisegítő szerepet tölthetnek be. Alkalmazásukat az indokolja, hogy az új mechanizmus hatásos működéséhez szükséges objektív és szubjektív feltételek a bevezetés előtt csak részben teremthetők meg, nagy részüket maguknak az új módszereknek kell létrehozniuk.

A jelenlegi irányítási módszerek szükséges maradványai ebben az időszakban mindenekelőtt abban mutatkoznak meg, hogy még viszonylag szélesebb körű lesz az egyes vállalatokra vonatkozó közvetlen állami döntések és utasítások szférája. Ezeknek az utasításoknak, korlátozásoknak legfontosabb esetei előreláthatólag a következők lesznek:

– Az állàm által vállalt nemzetközi kötelezettségek teljesítése végett adott utasítások, ha a vállalatok saját érdekük alapján egyébként e kötelezettségeket nem teljesítenék. Az ilyen utasítások körének szűkítése végett minél előbb el kell érni a vállalatok aktív részvételét a nemzetközi tárgyalások előkészítésében.

– Fontosabb, már huzamosabb ideje fennálló adásvételi kapcsolatok fenntartására vonatkozó utasítások, ha e kapcsolatok hirtelen megszakítása népgazdaságilag súlyos zavarokra vezetne. Ilyen vitás esetekben az érintett irányítószervek dönthetnek, és kötelezhetik a feleket meghatározott időre a kereskedelmi kapcsolatok fenntartására.

– Egyes anyag- és félgyártmány-féleségek beszerzésének vagy felhasználásának korlátozása, rangsorolása, különösen ha ezek tőkés importból származnak.

Az a körülmény, hogy a közvetlen állami beavatkozás (utasítás, keretmegszabás, tiltás) a reform bevezetése utáni 1–2 évben gyakoribb lesz mint később, nem jelentheti azt, hogy akárcsak a fentebb felsorolt esetekben is feltétlenül ezekkel az adminisztratív módszerekkel kell élni. Arra kell törekedni, hogy a gazdaságirányító szervek tárgyaljanak a vállalatokkal, kíséreljék meg számukra is kedvezővé tenni azt, ami az ország számára előnyös. Ezeket a rugalmasabb, az állami szervek és a vállalatok közötti kapcsolatoknak jobb és eredményesebb formáit kell előtérbe helyezni az utasításokkal szemben, már csak azért is, mert ezek a módszerek felelnek meg az új gazdasági mechanizmus természetének.

Célszerűnek látszik már most felhívni a figyelmet arra a veszélyre, hogy az átmenetileg szükségessé váló közvetlen állami beavatkozás módszerei fennmaradhatnak akkor is, ha már idejüket múlták. Ezért a reform bevezetése után e módszerek fenntartásának szükségességét rendszeresen felül kell vizsgálni.

Az irányítás gazdasági eszközeinek stabilitása

A vállalatok számára a gazdálkodási feltételek stabilitását már a reform bevezetését követő első időszakban is biztosítani kell.

Különösen súlyos hiba lenne a vállalatok gazdálkodási feltételeinek megváltoztatása azért, mert olyan tartalékokat tártak fel eredményesen, amire a gazdaságirányító szervek előre nem számítottak. Még akkor sem helyes például a jövedelemelvonás mértékének ilyen esetben való megnövelése, ha ennek hiányában a vállalat alapjai erősen megnövekednek, és a személyi jövedelmek is a vártnál gyorsabban emelkednek. Ilyen eljárás ellentétes lenne az egész reform szellemével, hiszen egyik fontos célja éppen a tartalékok, lehetőségek feltárása erőteljes anyagi ösztönzés révén is.

Ennek ellenére szükségessé válhat, hogy változtassunk a gazdaságirányítási módszereken, eszközökön, a vállalatok gazdálkodási feltételein. E változtatások szükségességével – különösen az új gazdasági mechanizmus működésének első időszakában – számolni kell, mert a feltételek megállapításának időpontjában a gazdaságirányító szervek nem láthatnak előre minden bonyolult összefüggést, és nem rendelkezhetnek a kellő tapasztalatokkal sem.

A stabilitás elvét tehát nem szabad abszolutizálni, hanem alá kell rendelni gazdasági fejlődésünk érdekeinek.

3. A KIEGYENSÚLYOZOTT FEJLŐDÉS FŐ PROBLÉMÁI A REFORM KEZDETI IDŐSZAKÁBAN

A reform nagyarányú változásokat jelent népgazdaságunkban. Megvalósításával biztosítani lehet a népgazdaság töretlen, egyenletes fejlődését, a termelés, fogyasztás, felhalmozás növekedését. Ugyanakkor meg is bontja a régi alapon kialakult egyensúlyt, illetve egyensúlyhiányt, s újfajta egyensúlyi viszonyok és problémák kialakulásához vezet. Ezért az egyensúly megteremtésének és biztosításának döntő jelentősége van az áttérés időszakában. Az új gazdasági mechanizmusnak az egyensúly kialakulása szempontjából is pozitív hatása csak fokozatosan fog kibontakozni. Eleinte számolni kell azzal, hogy a régi egyensúlyhiányok a vállalati önállóság viszonyai között zavaróbban jelentkezhetnek, hogy az állami szerveknek még nem lesz megfelelő tapasztalatuk az irányítás gazdasági eszközeinek alkalmazásában, hogy a vállalatok tevékenységükben nem képesek azonnal az új körülményekhez alkalmazkodni, hogy tehát a szabályozott piac még tökéletlenül fog működni.

Olyan gazdaságpolitikai taktikát kell tehát kialakítani, s olyan biztonsági rendszabályokat alkalmazni a gazdaságirányításban, amelyekkel úrrá lehetünk az átmenet nehézségein, vállalva még azokat a hátrányokat is, amelyek a gazdasági fejlődésnek bizonyos mérvű fékezésével járnak. A gazdaságpolitikai taktikát azonban a lehetőségekhez mérten úgy kell alkalmazni, hogy az új mechanizmus előnyös hatásainak kibontakozását minél kevésbé gátoljuk.

Foglalkoztatottság

A vállalatok nyereségérdekeltségének érvényesülése várhatóan meggyorsítja majd a munka termelékenységének, hatékonyságának a növekedését, és arra fogja késztetni őket, hogy dolgozóikat – megfelelő teljesítménykövetelmények mellett – racionálisan foglalkoztassák, az így nem foglalkoztathatókat elbocsássák, új munkaerőt pedig csak a szükséges mértékben vegyenek fel. Az új mechanizmus kibontakozásának az időszakában tehát a népgazdaság egészében a létszámnövekedés feltehetően mérsékelt lesz, a munkaerő társadalmilag hasznos átcsoportosulása, mozgása pedig erőteljesebbé válik.

A szocialista államnak biztosítani kell, hogy a foglalkoztatás színvonala a népgazdaságban még átmenetileg se csökkenjen. A munkaerő kívánatos és szükséges átcsoportosulását szervezett szakmai átképzéssel, megfelelő módszerekkel folytatott átirányítással, valamint közhasznú foglalkoztatással az államnak elő kell segítenie.

Ezen túlmenően azonban szükségesek lesznek szociálpolitikai intézkedések is. Újraelhelyezkedési segélyt célszerű bevezetni az átmenetileg munka nélkül maradó dolgozók számára, továbbá megfelelő eszközök biztosításával elő kell segíteni a csökkent képességű dolgozók racionálisabb foglalkoztatását, illetve az így sem foglalkoztathatók vállalaton kívüli szociális ellátását.

A fogyasztási cikkek piaca, árak és bérek

Az új gazdasági mechanizmus kibontakozásának időszakában alapvető fontosságú kérdés az egyensúly biztosítása a fogyasztási javak piacán, főképp annak elkerülése, hogy inflációs ár-bér spirál alakuljon ki.

Az egyensúly biztosításának alapvető eszköze a személyi jövedelmek kiáramlásának központi szabályozása, ami az állami szektorban főleg a vállalati jövedelemszabályozás révén, valamint a bértarifa rendszer segítségével valósul meg.

Az új gazdasági mechanizmus várhatóan a vállalatok jövedelmezőségének és ezen keresztül a vállalati dolgozók személyi jövedelmének az eddiginél gyorsabb ütemű növekedését eredményezi. Ezen belül viszonylag lassabban nőnek majd maguk a bérek és gyorsabban a bérkiegészítő fizetések (prémium, jutalom, nyereségrészesedés). Ez a növekedés a jelenleginél lényegesen differenciáltabb lesz ágazatok, vállalatok, s a dolgozók különböző kategóriái között. Ahhoz, hogy a vállalati gazdálkodás körén kívül eső (költségvetési) területek dolgozóinak személyi jövedelme ne maradjon le, fizetésüket időnként központi intézkedésekkel kell emelni, s ezt meg kell tervezni. Erre a célra azonban az állami költségvetés – éppen a vállalati jövedelemszabályozás rendszere folytán – rendelkezhet a szükséges bevételekkel.

A vállalati jövedelemszabályozás rendszere biztosítani képes, hogy a vállalatok összességét tekintve dolgozóik személyi jövedelme a megfelelő arányban nőjön az általuk létrehozott társadalmi tiszta jövedelemmel. Mégis az új mechanizmus bevezetését követő első években különösen ügyelni kell arra, hogy a nominálbérek emelkedése ne haladja meg az árualapok növekedése, a népgazdaság egész helyzetének alakulása által indokolt mértékét. Ezért szükséges, hogy a kormány a szakszervezetekkel együttműködésben a mindenkori helyzetnek megfelelő bérpolitikai irányelveket dolgozzon ki, s gondoskodjék azok betartásáról.

Elő kell segíteni a kínálat strukturális idomulását is a lakosság fizetőképes szükségleteihez. Egyrészt célszerű alaposan megvizsgálni, hogy a népgazdaság rendelkezésére álló erőforrások bizonyos központi átcsoportosításával, hogyan lehet viszonylag rövid idő alatt jelentős változást elérni egyes, már hosszabb idő óta nagy erővel jelentkező szükségletek kielégítésében (bizonyos tartós fogyasztási cikkek, építőanyagok stb.). Másrészt lehetővé kell tenni, hogy az új gazdasági mechanizmus a különböző termékek és vállalatok eltérő jövedelmezőségén keresztül már a kibontakozás időszakában erőteljes hatást gyakoroljon a termelés struktúrájának átalakulására. A jobb áruellátást a fogyasztási cikkek importjának növelésével is biztosítani kell. E tekintetben elsősorban a szocialista országokkal folytatott választékcserére kell támaszkodni, de emellett a lehetőség szerint ki kell bővíteni a kedvező feltételekkel történő beszerzést a többi országokból is. A fogyasztási cikkek kínálatának fokozása végett gondoskodni kell az állami helyi ipar és a szövetkezetek anyagellátását gátló tényezők mielőbbi felszámolásáról.

A személyi nomináljövedelmek, főképp a nominálbérek növekedésének megfelelő szabályozása a legfőbb eszköz a nem kívánatos áremelkedések megakadályozására a fogyasztási cikkek piacán. Emellett az állami árszabályozás eszközeit is fel kell használni a fogyasztói árszínvonal viszonylagos stabilitásának megőrzésére. Biztosítani kell, hogy 1968 folyamán az általános fogyasztói árszínvonal emelkedése csak minimális mértékű legyen, az alapvető élelmiszerek és egyéb legfontosabb közszükségleti cikkek együttes árszínvonala pedig változatlan maradjon. Ezért föl kell készülni arra, hogy amennyiben az szükségesnek mutatkozik, bizonyos területeken átmenetileg az állami árszabályozásnak az egyébként kívánatosnál szigorúbb eszközeit alkalmazzuk.

A nominálbérek és az árak alakulását az első időben különös gonddal kell figyelemmel kísérni, ellenőrizni.

A jövedelemszabályozással és az árak szabályozásával biztosítani kell, hogy a nominálbérek (nomináljövedelmek) és az árak alakulása révén a tervezett reálbérnövekedés (reáljövedelem-növekedés) valósuljon meg a termelés (a nemzeti jövedelem) tervezett növekedése esetén, viszont jobb népgazdasági eredmények elérése esetén a reáljövedelmek nagyobb mértékben emelkedjenek.

A beruházási javak piaca

Az egyensúly biztosításának fontos területe a beruházási javak (gépek, berendezések, építkezések) piaca, ahol eddig a kereslet rendszeresen meghaladta a kínálatot, a rendelkezésre álló kapacitásokat.

Arra kell tehát törekedni, hogy az új gazdasági mechanizmusra való áttérés időszakában, a kapacitásoknak megfelelő színvonalra szorítsuk a beruházási javak iránti keresletet. Ezért már 1967-ben korlátozni kell az új beruházási építkezések beindítását, viszont támogatni indokolt a folyamatban levő beruházások minél gyorsabb befejezését, valamint a korszerűsítő, rekonstrukciós jellegű, gyorsan megtérülő beruházások térhódítását. Az új gazdasági mechanizmus kibontakozásának időszakában nagyfokú takarékosságot kell érvényesíteni az állami költségvetés beruházási kiadásaiban, a beruházási bankhitelek volumenét pedig szigorúan az egyensúly által megkövetelt határok között kell tartani. Egyúttal azonban a lehetőségeinkhez mért nagy erővel bővíteni kell az építőipari kapacitást, gazdasági fejlődésünknek ezt az egyik legszűkebb keresztmetszetét. Alaposan meg kell továbbá vizsgálni a lehetőségeket a hitelbe történő gépimport kiterjesztése terén. Az ezzel kapcsolatos részletes elgondolásokat hamarosan ki kell dolgozni.

Importpolitika

Gazdaságunknak feltehetően a reformot követő időszakban is a legérzékenyebb pontja a külkereskedelem marad. Mivel az ország exportképessége csak fokozatosan növelhető, viszont a reform bevezetése után erőteljes kereslet fog megnyilvánulni importárukra, gazdaságpolitikánknak arra kell irányulnia, hogy egyfelől korlátozza a túlzott importkeresletet, másfelől az import eszközeivel is elősegítse a piaci egyensúly létrehozását.

Ezért annak az általános elvnek a fenntartása mellett, hogy a vállalatok fizetőképességük keretei között szabadon juthassanak hozzá a szükséges termelési eszközökhöz, köztük az importárukhoz is, elsősorban a konvertábilis valutájú tőkésországokból származó néhány anyagféleségnél, gépeknél és berendezéseknél, valamint fogyasztási cikkeknél is korlátozásokat kell alkalmaznunk. A korlátozás általában pénzügyi, vám- és hitelezési módszerekkel valósítandó meg, de ahol ezek az eszközök a hosszú ideje ki nem elégített importigények miatt nem vezetnek eredményre, szükség lesz adminisztratív rendszabályokra is. Ez utóbbi esetben is keresni kell a rugalmas, bürokráciamentes megoldási módokat (például a felhasználók közös megállapodással osszák szét az importkontingenseket).

Nem lenne helyes azonban általában követendő irányvonalnak tekinteni az importkorlátozást, és különösen nem célszerű 1968-ban szűk kereteket szabni a behozatal számára. A reform bevezetése után elsőrendű fontosságúnak kell tekinteni a belső piaci egyensúly stabilizálását, és ennek kell alárendelni külkereskedelmi politikánkat is. Ebben a rövid (előreláthatólag egyéves) időszakban még a reális mértékű további átmeneti eladósodást is lehet vállalnunk a későbbi fejlődés jobb megalapozása érdekében. A belső piac stabilizálódását követően erőinket jobb feltételek között újra koncentrálnunk kell nemzetközi fizetési helyzetünk javítására.

XVI
A SZAKSZERVEZETEK HELYE ÉS SZEREPE AZ ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUSBAN

A gazdasági mechanizmus reformjának fontos politikai célja, hogy a reform révén kedvezőbb feltételeket teremtsünk a szocialista demokrácia további fejlődésére.

Abból kell kiindulni, hogy a gazdasági mechanizmus reformjának eredményes végrehajtása igényli

– a dolgozók fokozott bevonását a gazdálkodás irányításába és ellenőrzésébe, továbbá

– a dolgozók javaslatainak, véleményének, tapasztalatainak összegezését és fokozott hasznosítását.

A szakszervezetek szerepe és felelőssége jelentősen fokozódik az új gazdasági mechanizmus bevezetése után.

A szakszervezetek általános feladata:

– szervezni és fejleszteni a dolgozók tevékenységét társadalmunk politikai, gazdasági erejének növelésére;

– munkálkodni a dolgozók reális anyagi, szociális és kulturális igényeinek kielégítésén, képviselni és védeni a munkával, munka- és életkörülményeikkel kapcsolatos jogaikat.

A gazdaságirányítás az állami szervek feladata. A szocialista gazdaság vezetésében azonban együttesen, egybekapcsolódóan kell érvényesíteni az állami gazdasági vezetők egyszemélyi felelős vezetésének és a dolgozók kollektív részvételének elvét. E két elvet úgy kell felfogni, hogy nem egymást kizáró, hanem szocialista viszonyaink között egymást kiegészítő elvek.

Változatlanul szükséges, hogy a szakszervezetek, mint a dolgozók képviseleti szervei, feladataik teljesítéséhez megfelelő jogokkal rendelkezzenek. E jogok megjelenési formája különböző lehet. Szükséges, hogy

– véleményezési joguk legyen minden, a dolgozók élet- és munkakörülményeit érintő kérdésben. Meghatározott esetekben a gazdasági vezetők legyenek kötelesek továbbra is a szakszervezet véleményét kikérni, és döntéskor annak elfogadásáról vagy el nem fogadásáról nyilatkozni;

– egyetértési jog illesse meg a szakszervezeteket (döntést csak a szakszervezettel egyetértésben lehessen hozni) a munkaviszonyt érintő kérdések (munkabér, munkaidő stb.) általános jellegű szabályozása, szerződések (például vállalati kollektív szerződések) megkötése terén stb. Egyedi ügyekben – az egyszemélyi felelősség fokozott érvényre juttatása céljából – nem indokolt a szakszervezetek egyetértési jogának fenntartása;

– a szakszervezeteket vétójog illesse meg a törvényeket, a közös megállapodásokat (kollektív szerződés) sértő intézkedésekkel szemben. Kiterjeszthető a vétójog a SZOT és a felsőbb állami szervek által meghatározott területeken, illetve esetekben is;

– önálló szabályozási joguk legyen továbbra is a dolgozók élet- és munkakörülményeit érintő körülhatárolt speciális kérdésekben, mint például a társadalombiztosítás, a munkavédelem, az üdülés stb.;

– ellenőrzési jog illesse meg a szakszervezeteket a dolgozók jogait és törvényes érdekeit tartalmazó jogszabályok megtartását illetően. Biztosítani kell számukra, hogy ezekben a kérdésekben állami és gazdasági szervektől tájékoztatást kérjenek, helyszíni vizsgálatot tartsanak, a mulasztásokra a felelős szervek figyelmét felhívják és megfelelő eljárás megindítását kezdeményezzék. A szakszervezetek mint a dolgozók törvényes jogainak képviselői, e jogok megsértőivel szemben rendreutasítás, leváltás, kártérítés tekintetében javaslatot tehessenek.

A szakszervezetek szervezetét, hatáskörét az új gazdaságirányítási rendszerhez, a gazdasági szervek és vezetők megváltozott hatásköréhez kell hozzáigazítani.

A szakszervezetek jogait a SZOT gyakorolja mindazokban az esetekben, amikor az államhatalmi, illetve államigazgatási szervek részéről az országgyűlés, Elnöki Tanács, a Minisztertanács vagy a felhatalmazásuk alapján funkcionális szervek járnak el.

A szakmai szakszervezetek, illetve a szakszervezeti megyei tanácsok gyakorolják a szakszervezeti jogokat olyankor, amikor az ágazati irányító szervek (minisztériumok, főhatóságok), illetve a területi államhatalmi és államigazgatási szervek (tanácsok) járnak el.

A vállalati szakszervezeti szervek gyakorolják a szakszervezetek jogait azokban a kérdésekben, amelyekben állami, gazdasági részről a vállalati gazdasági vezetők járnak el. E jogok gyakorlásának módját a vállalatvezetés és a vállalati szakszervezeti szerv által kialakított szabályzat (vállalati kollektív szerződés) tartalmazza.

Annak meghatározását, hogy az egyes jogok gyakorlása milyen szintű szakszervezeti szerv hatáskörébe tartozzon, a SZOT hatáskörébe célszerű utalni.

1. A SZAKSZERVEZETEK SZEREPE A NÉPGAZDASÁGI (ÁGAZATI, TERÜLETI) SZINTŰ FELADATOKBAN

A Szakszervezetek Országos Tanácsa, mint a szakszervezeti mozgalom legfelsőbb vezető szerve, véleményt nyilvánít a népgazdaság fejlesztését meghatározó főbb gazdaságpolitikai célkitűzésekben és a főbb gazdasági intézkedésekben, amelyekben az Elnöki Tanács, a minisztertanács vagy az általuk felhatalmazott funkcionális szervek döntenek. Különösen vonatkozik ez a dolgozók életszínvonalát, életkörülményeit közvetlenül befolyásoló feladatokra, intézkedésekre.

A dolgozók tapasztalatait és a gazdasági munka, valamint az életkörülmények javítására vonatkozó javaslatait összegezi, feldolgozza, elemzi. Ennek alapján

– a gazdaságirányító szervek rendelkezésére bocsátja véleményét, javaslatait a népgazdaság fejlődésének főbb kérdéseire nézve;

– önálló elgondolásokat alakít ki – a felmerült igényeket és a megoldásra vonatkozó javaslatokat rangsorolva – a dolgozók életkörülményeit és életszínvonalát közvetlenül befolyásoló kérdésekben;

– a szocializmus építése, a dolgozók jobb életkörülményei biztosítása érdekében szervezi a szocialista munkaversenyt, fejleszti a dolgozók aktivitását. Felkarolja és kiszélesíti a dolgozók tudati fejlődése eredményeként kialakult szocialista brigádmozgalmat.

A bérből és fizetésből élő dolgozók élet- és munkakörülményeit érintő kérdésekben döntés a SZOT-tal történő előzetes egyeztetés alapján történhet. A SZOT észrevételeit, esetleges ellenvéleményét az előterjesztők kötelesek feltüntetni. A fentiek közül meghatározott kérdésekben a kormány felhatalmazása alapján eljáró irányító gazdasági szervek rendelkezései a SZOT-tal (szakszervezetekkel) egyetértésben jelenjenek meg.

A szakszervezetek központi vezetőségei ágazati, iparági szinten – a felsőbb szervek által hatáskörükbe utalt kérdésekben – ugyanazon jogokat gyakorolják, amelyeket népgazdasági szinten a SZOT gyakorol.

A szakszervezetek területi (megyei, budapesti) szervei területi szinten – hatáskörükbe utalt kérdésekben – gyakorolják ugyanazokat a jogokat, mint a SZOT, illetve együttműködnek a területi állami gazdasági szervekkel e szervek hatáskörébe utalt kérdések eldöntésében és végrehajtásában.

2. A SZAKSZERVEZETEK HELYE, SZEREPE AZ ÁLLAMI VÁLLALATOKNÁL

Az új gazdasági mechanizmusban megnő a vállalati önállóság, a felelősség és kockázat. A vállalati vezetők döntései az eddigieknél nagyobb mértékben hatnak a vállalati és egyéni jövedelmek alakulására, a dolgozók munkakörülményeire, a vállalaton belüli szociális, egészségügyi és kulturális ellátottságra. Mindez a vállalati szakszervezeti szervek mint a dolgozók által választott képviseleti szervek tevékenységére befolyást gyakorol.

A dolgozóknak a vállalatok vezetésébe való bevonását a szakszervezeteken keresztül kell megvalósítani, oly módon, hogy az segítse – ne pedig akadályozza vagy korlátozza – az egyszemélyi felelős vezetőket.

A gazdálkodás új rendje és a vállalat szervezete meghatározza az érintett szakszervezeti szervek felépítését, tevékenységét is. A szakszervezeti jogok gyakorlását meg kell osztani a legmagasabb vállalati szakszervezeti szervtől a bizalmiig.

A vállalati szakszervezeti szervek a vállalat összes dolgozóját úgy képviselik, hogy a vállalati érdekek is érvényesüljenek. Fontos feladatuk azonban az egyes dolgozók egyéni jogainak, érdekeinek képviselete és védelme is.

A szakszervezetek jogait a dolgozók jogaként kell felfogni.

A vállalati szakszervezeti szervek nyújtsanak segítséget a vállalati tervek és a vállalati fejlesztési irányának olyan kialakításához, amely leghatékonyabban szolgálja a népgazdasági érdekeket, egyben kifejezi a vállalat kollektívájának érdekeit is. A közreműködésükkel kialakított vállalati feladatok megvalósítására mozgósítsák a dolgozókat, és aktívan vegyenek részt az erre irányuló munka szervezésében.

A vállalati szakszervezeti szerv a vállalat vezetésével egyetértésben a vállalati kollektív szerződésben foglalja össze a dolgozók élet- és munkakörülményeit érintő szabályokat. A vállalati kollektív szerződés az általános érvényű jogszabályokra épülve, részleteiben és konkrétan tartalmazza a gazdasági vezetők és szakszervezeti szervek hatáskörét az igazgatótól a művezetőig, illetőleg a vállalati szakszervezeti tanácstól a szakszervezeti bizalmiakig. A vállalati kollektív szerződésnek tartalmaznia kell a munkaviszonyt, a munkaidőt, a munkavédelmet, az anyagi és erkölcsi ösztönzés rendszerét és a személyi jövedelmek elosztását stb. érintő szabályokat.

A vállalati kollektív szerződést a munka- és életkörülményekkel kapcsolatos jogszabályok vállalati végrehajtási utasításaként, a vállalatvezetés és a dolgozók viszonyát szabályozó „alkotmányként” kell kezelni.

Önállóan döntenek a vállalati szakszervezeti szervek a dolgozók szociális, egészségügyi és kulturális ellátását érintő kérdésekben, az ilyen célokra a vállalatnál rendelkezésre álló pénzügyi kereteken belül. A döntés meghozatala előtt ki kell kérni az illetékes gazdasági vezetők véleményét.

Ellenőrzési, esetenkénti egyetértési jog illeti meg a vállalati szakszervezeti szerveket a dolgozók munkaviszonyával, a munkaidővel, az anyagi és erkölcsi ösztönzési rendszerekkel, valamint a személyi jövedelmek elosztásával kapcsolatosan.

A vállalati gazdasági vezető döntése előtt köteles a vállalati szakszervezet véleményét kérni a munkakörülményeket és a munkavédelmet érintő kérdésekben; a munkakörülmények javítását, a munkavégzés biztonságát, a dolgozók egészségének és testi épségének védelmét érintő kérdésekben.

A vállalati gazdasági vezetők munkavédelmi beruházások kérdésében a vállalati szakszervezeti szervvel egyetértésben döntsenek.

Az üzemi szakszervezeti szervek véleményét ki kell kérni az üzemi gazdasági vezetők megítélése, megerősítése vagy leváltása tekintetében.

A dolgozók részvétele a vállalati döntések végrehajtásában

A döntések, intézkedések végrehajtásában támaszkodni kell a dolgozók alkotó kezdeményezésére, az anyagi és erkölcsi ösztönzésre.

A termelési aktivitás kiváltásában és kibontakoztatásában nagy szerepe van a szocialista munkaversenynek, amely a vállalati gazdálkodás új rendszerében az eddigieknél hatékonyabban érvényesülhet. A verseny irányítása és szervezése, az eredmények értékelése a gazdasági vezetők és a szakszervezeti szervek együttes feladata.

A dolgozók bevonása a végrehajtás ellenőrzésébe

A vállalaton belüli társadalmi ellenőrzés a dolgozók, illetve a dolgozókat képviselő szakszervezeti szervek által valósul meg. Az ellenőrzés formái:

– az elsődleges munkaszervezeti egységekben, továbbá üzemrészi és üzemi szinten (a dolgozók létszámától függően) az illetékes gazdasági vezető közvetlenül a dolgozóknak számol be;

– az illetékes gazdasági vezető a dolgozók képviseletét ellátó érintett szakszervezeti szerv előtt számol be;

– az illetékes szakszervezeti szervek menet közbeni közvetlen ellenőrzései.

Szervezeti kérdések

Az üzemi demokráciát, a dolgozók vállalaton belüli vezetésbe való bevonását, ameddig lehetséges, közvetlen módon, ezen felül közvetve a szakszervezeti képviselet útján kell megvalósítani. Ez szükségessé teszi a szakszervezetek jelenlegi szervezeti felépítésének módosítását. A szakszervezetek vállalati szerveit a vállalati szervezetnek megfelelően kell kialakítani, oly módon, hogy a dolgozóknak a jelenleginél szélesebb körű bevonását tegye lehetővé.

A vállalatoknál, gyárakban működő üzemi tanácsok hatáskörét és funkcióját a megfelelő szakszervezeti szervek vegyék át.

XVII
A PÁRT SZERVEZŐ MUNKÁJA A GAZDASÁGBAN

A gazdasági mechanizmus reformjának megvalósítása révén tovább fejlődik a szocialista társadalom, erősödik a munkások és parasztok állama. A párt, amikor kezdeményezi és javasolja a reformot, a munkásosztály, a szocializmus útjára lépett parasztság és a néppel együttérző értelmiség kollektív akaratát kívánja kifejezni, hogy történelmi célunk felé gyorsabban haladjunk, hogy a gazdasági munka ésszerűbb és szervezettsége magasabb fokú legyen. A párt szervezeteinek, a kommunisták összességének úgy és annak tudatában kell öszszefogniuk a megvalósítás sikeréért, hogy ezzel valamennyi dolgozó ember, az egész nép hosszú távú érdekét szolgálják.

A párt feladatai az új gazdasági mechanizmus kapcsán megnövekednek és egyben módosulnak is. Az új helyzetben tovább kell fejleszteni a pártmunka ma is helyesnek bizonyuló jó módszereit, módosítani kell azokat, melyek eddigi formájukban már nem hoznak kielégítő eredményt, és el kell hagyni mindazt, amit a fejlődés már túlhaladott.

Pártunk változatlanul vallja és tevékenységében alapelvnek tekinti, hogy a gazdasági élet nem független és elszigetelt a politikától, hogy társadalmunkban a gazdasági tevékenységnek végső fokon a nép érdekét, a társadalom fejlődését kell szolgálnia. Figyelembe veszi, hogy a tudomány, a szakértelem, a technikai-gazdasági képzettség jelentősége és szerepe a fejlődés folyamán szüntelenül tovább növekszik, ezt a folyamatot maga a párt serkenti és erősíti. A magas fokú szakképzettség, a szakértelem óriási lendítőereje lehet a fejlődésnek, ezért mindenütt, ahol erre mód kínálkozik, szélesebb érvényesülési teret szükséges számára biztosítani. De mégis, a jó szaktudás egymagában kevés a jó irányításhoz, társadalmi kérdésekben nem adhat kielégítő útmutatást a cselekvésre. A közérdeknek, a társadalmi céloknak a felismerésére és érvényesítésére a marxista–leninista szemlélettel felvértezett párt hivatott. Ebből következik, hogy a gazdasági életben is múlhatatlanul érvényesülnie kell a párt irányító, vezető szerepének.

A párt vezető szerepe a gazdasági tevékenységgel kapcsolatban a politikai irányításban, koordinálásban és ellenőrzésben nyilvánul meg. A társadalmi, politikai és gazdasági folyamatok tudományos elemzése alapján a párt meghatározza a társadalmi-gazdasági fejlődés fő céljait, és szervező, meggyőző tevékenységével elősegíti a fő célok megvalósítását. A pártszervek soha és sehol nem vehetik át a gazdasági szervek közvetlen vezetését, hanem mindenkor a személyükben felelős gazdasági vezetők (állami és vállalati vezetők) irányító munkájára, valamint a kommunisták egybehangolt cselekvésére kell építeniük. A gazdasági vezetők kötelessége, hogy a párt politikájának szellemében vezessenek. Tevékenységükért felelősséggel tartoznak annak a szervnek, amelytől megbízatásukat kapták, ugyanakkor politikailag felelősek a párt és a pártszervezet előtt, amelynek bizalma fontos előfeltétele eredményes munkájuknak.

A párt gazdasági szervező munkájának középpontjában a gazdaságpolitika irányelveinek, a fő gazdaságpolitikai céloknak a kidolgozása és érvényesítése áll. A Központi Bizottság meghatározza a hosszabb távra szóló gazdaságpolitikai irányelveket, valamint a középtávú és rövid távú népgazdasági tervek gazdaságpolitikai koncepcióját. Javaslatokat készít az állami vezetés számára, hogy milyen irányelvek alapján dolgozza ki a népgazdasági terveket. A pártszervezetek és az állami, gazdasági vezetők feladata, hogy az adott területre vonatkozóan helyesen értelmezzék a párt gazdaságpolitikáját, „lefordítsák" azt saját működési területükre, alkalmazzák a mindennapi cselekvésben.

A területi és vállalaton belüli pártszervek politikai és szervező munkája a központi gazdaságpolitika megvalósítását segítse, s egyúttal legyen figyelemmel a helyi problémákra, segítse azok megoldását. Eközben figyelembe kell venniük a törvényeket, az állami szervek rendeleteit, utasításait is. A vállalatok önállóságának és felelősségének növekedésével együtt megnövekszik a pártszervezetek önállósága és felelőssége is. Aktív szervező és meggyőző tevékenységükkel, a kommunistáknak a munkában tanúsított példamutató magatartásával a pártszervezetek hassanak oda, hogy a vállalati tervek összhangban legyenek a népgazdasági érdekekkel és eredményesen megvalósuljanak. A pártszervezetek elengedhetetlenül fontos kötelessége, hogy a párt gazdaságpolitikájának megvalósulása céljából konkrét cselekvési programokat dolgozzanak ki a kommunisták számára, és kezdeményezzék, hogy a szélesebb rétegek is bekapcsolódjanak a program megvalósításába.

A gazdasági vezetők és a pártszervezetek viszonyát nem helyes és nem szabad úgy felfogni, hogy valami olyasfajta munkamegosztásban működjenek együtt, hogy a gazdasági vezetők feladata és kötelessége csupán a gazdaság terén érvényesüljön, a pártszervezeteké pedig csupán az általános politikára korlátozódjék. Az élet nem enged meg ilyen formális szétválasztásokat. A gazdasági vezetéssel szemben elengedhetetlen követelmény, hogy helyes politikai szemlélettel és felelősségérzettel rendelkezzék, hogy jól együttműködjék a dolgozókkal és képviseleti szerveikkel. A pártszervezetek pedig nem valamiféle sajátos „termelési tényezőt" jelentenek, hanem az adott terület kommunistáinak véleményét és akaratát testesítik meg a gazdasági munka egészéről, fő irányáról, beleértve a gazdasági vezetők munkáját is.

A párt gazdaságszervező tevékenységének eszközei közül a gazdasági mechanizmus reformjával összefüggésben különösen az alábbiak kerüljenek előtérbe:

– A központi gazdaságpolitikának (helyi gazdaságfejlesztési programoknak) szakértők bevonásával történő kollektív kidolgozása, irányelvként történő javaslatba foglalása és rendszeres menet közbeni felülvizsgálata;

– A munkások, parasztok és általában a dolgozók véleményének rendszeres megismerése, megvitatása és általánosítása, s ennek hasznosítása a gazdaságpolitikában, valamint a helyesnek bizonyult konkrét kritikai észrevételek alapján javaslatok készítése a gazdasági vezetés felé;

– Aktív kezdeményező szerep a megfelelő gazdasági vezetők kiválasztásában, valamint a gyengének bizonyulók kicserélésében. A vezetők kiválasztásakor egyformán nagy fontosságot kell adni a szakmai hozzáértésnek, a vezetési készségnek, valamint a megfelelő politikai beállítottságnak és színvonalnak;

– A gazdasági vezetők munkájának rendszeres ellenőrzése a pártszervezetek részéről. Az ellenőrzés fő szempontja mindig a párt és a kormány gazdaságpolitikai döntéseinek érvényesülése legyen, s ezt az adott gazdasági egység összmunkáján és a népgazdaság egészébe való beilleszkedésén mérje. Továbbá rendszeresen ellenőrizni kell a gazdasági vezetők munkastílusát, a vezetői határozottság és a demokratikus módszerek egyidejű érvényesülését, valamint a vezetőknek a tömegekkel való kapcsolatát;

– Széles körű és eleven gazdaságpolitikai propagandamunka, mely egyfelől kellő információt nyújt szélesebb rétegeknek a gazdasági élet menetéről, a jelenségek mélyebb összefüggéseiről, fontos és közérdekű kérdésekről, másfelől a vezetés részére rendszeresen figyelemmel kiséri, összesíti és általánosítja a dolgozók széles tömegeinek véleményét és hangulatát.

A gazdasági mechanizmus reformja megvalósításának időszakában különösen nagy fontosságú, hogy a kommunisták mindenütt összefogjanak és tevékenyen küzdjenek a párt politikájának következetes érvényesítéséért. Küzdjenek azért, hogy a különböző szintű gazdasági vezetők jól megismerjék, helyesen megértsék a reform lényegét, és képesek legyenek annak megfelelően dolgozni, hogy kezdeményezzenek, keressék a jobb, eredményesebb munka lehetőségeit, vállalják az ésszerű kockázatot. Küzdjenek azért, hogy mind szélesebb dolgozó rétegek ismerjék fel a közös boldogulás lehetőségét, a munkában való kollektív együttműködés jelentőségét, egyéni és társadalmi hasznát. Küzdjenek azért, hogy a munkásság és a dolgozók „derékhada", mely ma is kitűnik munkaszeretetével, igazságosságával, közösségi szemléletével, ragadja magával az újonnan munkába áramlókat, a közönyösségre hajlamosakat, a munkát csak ímmel-ámmal végzőket. Küzdjenek azért, hogy tudatossá váljék mindenkiben a szocializmus alapvető igazsága, mely az új gazdasági mechanizmusnak is vezérelve; az egyéni boldogulás, felemelkedés útja végső fokon csakis a kollektív erőfeszítés, a közös, jó munka lehet.

Az új gazdasági mechanizmusban is számolniuk kell pártszervezeteinknek politikai félreértésekkel és torzításokkal, s ezek ellen szívós harcra kell felkészülniük. A jövőben is előfordulhat, hogy egy-egy vállalat nem saját jobb munkájával, hanem a másik rovására próbál jobb eredményt elérni. A vállalati nyereség szerepének szükségszerű növekedése egyeseknél elhomályosíthatja a fejlesztés hosszabb távú feladatait, kiválthatja a pillanatnyi nyereség hajszolásának, a jövő elhanyagolásának káros tendenciáját. Fennáll a veszélye az eddigitől eltérő, másfajta, de nem kevésbé veszélyes bürokrácia kialakulásának is. A szocialista anyagi érdekeltség feltétlenül érvényesítendő elvét egyesek a jövőben is anyagiassággá szürkíthetik és torzíthatják. Elsősorban a pártszervezeteknek, a kommunisták közösségeinek kell harcba szállniuk e káros és veszélyes jelenségek ellen, küzdeniük a burzsoá gondolkodás maradványai ellen, a magasabb fokú társadalmi tudatosságért és felelősségért.

A pártban mint a demokratikus centralizmus alapján szervezett politikai mozgalomban a kommunistáknak továbbra is arra kell törekedniük, hogy a központi elvekből és feladatokból kiindulva, megtalálják az önálló, mozgékony és eredményes cselekvés útját-módját, hogy magas fokú eszmeiséggel és szívóssággal vigyék előre a szocializmus ügyét a most következő új szakaszban, a reform megvalósításának időszakában.

Megjelent: A gazdasági mechanizmus reformja.
A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága
1966. május 25–27-i ülésének anyaga.
Kiadta az MSZMP KB Agitációs és Propaganda osztálya. 85–293. old.

40

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A GAZDASÁGI MECHANIZMUS REFORMJÁRÓL[1]

(1966. MÁJUS 25–27)

Gazdasági életünk elemzése alapján, jövendő fejlődésünk érdekében a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága gazdasági mechanizmusunk reformjának megvalósítását kezdeményezi, javasolja a dolgozó népnek, az országnak. A reform célja, hogy:

– erősítse szocialista rendszerünket, gyorsítsa meg pártunk és népünk céljának elérését, a szocialista társadalom teljes felépítését;

– fejlessze a szocialista tulajdonviszonyokat és a termelőerőket, növelje a szocialista vállalatok önállóságát, javítsa tevékenységüket;

– biztosítsa a gazdaság fejlődésének nagyobb tervszerűségét, fejlessze és korszerűsítse a szocialista tervgazdálkodás módszereit;

– hatékonyabban érvényesüljön a szocialista bérezés elve, fokozottabban ösztönözze a vállalati kollektívákat, az alkalmazottakat és minden dolgozót a szoros, jó minőségű munkára;

– segítse elő, hogy a társadalom összmunkája hatékonyabbá, s azon belül minden gazdasági egység munkája szervezettebbé váljon.

---

[1] Ez a határozat „Az MSZMP Központi Bizottságának irányelvei a gazdasági mechanizmus reformjára" című dokumentum alapján készült.

I

A GAZDASÁGI MECHANIZMUS REFORMJÁNAK FŐ VONÁSAI

A reform mindenekelőtt gazdasági mechanizmusunknak, ezen belül a gazdaságirányítás rendszerének a reformja, ugyanakkor szorosan összefügg pártunk gazdaságpolitikájával, s annak továbbfejlesztésére is irányul. Megőrzi és fejleszti gazdasági életünk jónak és időtállónak bizonyult elemeit, vonásait, s felszámolja mindazt, ami elavult. A reform eszközül szolgál ahhoz, hogy a gazdaság mechanizmusát összhangba hozzuk az előtérbe kerülő új feladatokkal, hogy jobban megvalósítsuk pártunk, népünk alapvető céljait. Nagy horderejű társadalmi, politikai feladat, egyik döntő állomása a szocializmus megvalósításához vezető forradalmi utunknak.

A reformot közgazdasági és politikai okok indokolják. Közgazdasági szükségessége végső fokon abban gyökerezik, hogy a gazdasági növekedés korábbi fontos forrásai, tartalékai erősen kimerülőben vannak, s a jövőbeni gyors növekedés csakis a gazdaság belső tartalékainak intenzívebb feltárása, a műszaki fejlődés meggyorsítása révén lehetséges. A reform politikai fontossága mindenekelőtt abban rejlik, hogy a tömegek életszínvonalának jövőbeni gyorsabb emelését hivatott biztosítani, s arra törekszik, hogy az egyes dolgozó életszínvonala a jelenleginél jobban függjön munkája társadalmi hasznosságától, egyéni teljesítményétől és a kollektív munka eredményességétől. Politikai cél továbbá, hogy megszüntessük az egyéni kezdeményezést és felelősséget gátló, túlzott kötöttségeket, visszaszorítsuk a bürokratikus tendenciákat. A szocializmus fejlődését, a közérdeket szolgáló alkotó munka szabadabb kibontakozására van szükség. Végül politikai cél, hogy a reform révén kedvezőbb feltételeket teremtsünk a szocialista demokrácia további fejlődéséhez. A gazdasági ügyek intézését a vezetők hozzáértésére, széles hatáskörére és személyes felelősségére kell alapozni, s emellett minden szinten kellő teret kell biztosítani a demokratikusan választott testületek ellenőrző tevékenységének és a nyilvánosságnak.

A gazdasági mechanizmus reformja összefügg pártunk gazdaságpolitikájának továbbfejlesztésével. A reform lehetővé teszi a népgazdaság fő folyamatainak jobb központi áttekintését és irányítását, s egyúttal megnöveli a helyi szervek és vállalatok önállóságát, öntevékenységét. Ezáltal lehetővé válik a központi és a helyi, vállalati gazdaságfejlesztési célok jobb kimunkálása, s a gazdasági erőforrások racionálisabb felhasználása. A reform tehát maga is fontos tényezője a gazdaságpolitikai fejlődésnek.

Pártunk gazdaságpolitikája hosszú távra szóló általános társadalmi célokat szolgál. Ilyen perspektivikus cél jelenleg a szocializmus teljes felépítése, mely magában foglalja a munka társadalmi termelékenységének nagymértékű növelését és a dolgozók életviszonyainak lényeges javítását. E cél megkívánja társadalmunk szocialista alapjainak erősítését, a szocialista termelési viszonyok formáinak fejlesztését. Gazdaságpolitikánk egyik meghatározója tehát a perspektivikus cél. Egyéb meghatározói a mindenkori gazdasági helyzet, a fennálló gyakorlati problémák megoldása, a lehetőségek és adottságok reális és helyes számbavétele, a társadalom, a dolgozó tömegek érdeke és akarata.

Tervgazdálkodásunkat a szocialista tulajdon mindkét formájának, az állami és szövetkezeti tulajdonformának (beleértve a szövetkezeti tagok háztáji gazdaságát) együttes fejlesztésére alapozzuk. A szocialista szektor döntő fölénye mellett kiegészítő szerepében megmarad a létjogosultsága a magánszektornak, beleértve a kisipart, a kiskereskedelmet, a termelők piaci kereskedelmét és a nem parasztok kisegítő gazdaságát.

Gyorsabb ütemű gazdasági növekedésre törekszünk a gazdasági egyensúly biztosítása mellett. Ennek megfelelően minden területen fokozottabban kell érvényre juttatni a termelés és a fizetőképes szükségletek összhangját.

Népgazdaságunkban a mainál nagyobb teret biztosítunk – államilag megszabott keretek között – a vállalatok gazdasági versenyének, amely a gazdaságosabban dolgozó, a vevők igényeit jobban kielégítő vállalatok gyorsabb fejlődésére vezet. Főként fogyasztási cikkek termelésében és értékesítésében célszerű lehetővé tenni az állami vállalatok közötti, valamint az állami vállalatok és szövetkezetek közötti versenyt, leginkább a szolgáltatások terén pedig a magánszektorral folytatott versenyt is. A verseny akkor indokolt, ha az általa okozott társadalmi többletköltségnél többre értékelhetők a belőle származó különféle előnyök.

A gyorsabb gazdasági növekedés megköveteli a nemzetközi munkamegosztásban való részvételünk fokozását, a belőle fakadó előnyök jobb kihasználását. Fejlődésünk szempontjából elsőrendű jelentőségű a jövőben is a szocialista országokkal való gazdasági együttműködésünk, gazdasági kapcsolataink fejlesztése. Ezzel egyidejűleg a nem szocialista országokkal is bővíteni kell kereskedelmi kapcsolatainkat. Lehetővé kell tenni, hogy a külföldi piacok erősebb ösztönző hatással legyenek termelésünkre, kereskedelmünkre, gazdasági fejlődésünkre.

Népgazdasági terveinket az ipar és a mezőgazdaság egyidejű, arányos fejlesztésére alapozzuk. Az ipar gyorsabb fejlesztése, súlyának növelése a gazdaság össztermelésében a jövőben is fontos célunk marad. De az ipar növekedése hazánkban reálisan csak a mezőgazdaság egyidejű fejlesztése mellett lehetséges. A fejlesztési arányok megállapításában számba kell venni a mezőgazdaság eddigi viszonylagos elmaradását, az ipar és a mezőgazdaság kölcsönhatását, valamint termékeik exportképességét.

Szocialista rendszerünkben a termelés fejlesztésének végső célja a dolgozók életszínvonalának, élet- és munkakörülményeinek rendszeres javítása. Gazdaságpolitikánk fontos elve a lakosság jelenlegi foglalkoztatottsági színvonalának jövőbeni fenntartása és a dolgozók munkához való jogának biztosítása, számolva azzal, hogy ez a jövőben csakis a vállalatok és ágazatok közötti – a termelés kívánatos szerkezeti módosulásával összefüggő – munkaerőmozgás és átcsoportosítás mellett lehetséges. Az ebből eredő átmeneti problémákat a szocialista államnak egyrészt az átképzés és átcsoportosítás szervezett megvalósításával, másrészt megfelelő szociálpolitikai intézkedésekkel kell áthidalnia. Az életszínvonal emelését a jövőben – a munka szerinti elosztás elvének megfelelően – jobban hozzá kell kapcsolni a munkateljesítményekhez és a munka eredményességéhez. A fogyasztással kapcsolatban nyújtott állami kedvezményeket a jelenleginél szűkebb térre kell szorítani, és csak tudatos szociálpolitikai elvek és elhatározások alapján szabad érvényesíteni.

A gazdaságpolitika fenti irányelveit figyelembe véve kell megreformálni a gazdaságirányítás rendszerét, és kidolgozni a népgazdasági tervek keretében a konkrét gazdaságpolitikát, következetesen törekedve arra, hogy a gazdaságpolitika és a gazdasági mechanizmus összhangban legyen, utóbbi megfelelően elősegítse a gazdaságpolitika érvényre juttatását.

A reform megvalósítása bonyolult összefüggések és gyakorlati problémák egész sorának átgondolását és megoldását követeli meg. Az új gazdasági mechanizmus lényegesen eltér a jelenlegitől, a termelés és forgalom folyamatosságát, a gazdasági egyensúlyt pedig mindenképpen biztosítani kívánjuk. Ezért az áttérés csak gondos előkészítés után lehetséges. Viszont az új mechanizmus összefüggő rendszer, elemei kölcsönösen feltételezik egymást, kedvező gazdasági hatásukat csak együttműködésükben fejtik ki, s ezért nem lehet az egyes elemeket időben egymás után bevezetni.

Az új gazdasági mechanizmus alapvető elemeit megfelelő időt igénylő gondos előkészítés után 1968. január 1-én kell életbe léptetni. Ezzel az új gazdasági mechanizmus működni kezd. 1966–1967 tehát az előkészítés időszaka, 1968. január 1-én vezetjük be az új mechanizmust, s az ezt követő mintegy 2 év (1968–1969) az új mechanizmus kibontakozásának időszaka.

A reform hatalmas jelentőségű programjának megvalósítására harcba hívunk minden kommunistát, mindazokat, akik a szocializmus zászlaja alatt hajlandók teljes szívvel harcolni a munkások, a parasztok, az értelmiségiek és minden dolgozó ember jobb jövőjéért, szocialista hazánk erősödéséért és fejlődéséért.

A népgazdasági tervezés és a piac szerves egysége a szocialista gazdaságban

A termelőerők elért fejlettségi szintje és a szocialista termelési viszonyok megszilárdulása, a népgazdaság intenzív jellegű növekedésére való következetesebb áttérés szükségessége, a műszaki haladás meggyorsult üteme, népgazdaságunk olyan sajátosságai, mint nagyfokú ráutaltsága a nemzetközi munkamegosztásra és a mezőgazdaság jelentős szerepe, végül, de nem utolsósorban pártunk gazdaságfejlesztési (gazdaságpolitikai) célkitűzéseinek megvalósítása – meghatározott követelményeket támasztanak a gazdasági mechanizmus reformjával szemben. A szocialista gazdaság működésének olyan mechanizmusát kell kialakítanunk, amely biztosítja

– a gazdasági döntéseknek az informáltság és az érdek szempontjából a legmegfelelőbb szinteken történő megvalósulását, tehát az ország fejlődésének alapvető kérdéseiben központi döntések érvényesülését, a tervszerű központi irányítás nagyobb hatékonyságát;

– a vállalatok önállóságát, kezdeményezését és felelősségvállalását, tehát a vállalkozó kedvet és mozgékonyságot, a vállalati érdek összehangolását a társadalmi érdekkel, ez utóbbi kialakításában és megvalósításában kellő szerepet juttatva a vállalati érdekek ütközésének is;

– a dolgozó emberek kezdeményezésének fejlődését, tevékeny részvételüket a gazdasági folyamatok irányításában és ellenőrzésében, uralmuk megerősítését a dolgokon és saját társadalmi viszonyaikon.

A népgazdaság tervszerű fejlődése a gazdaság fejlettségének jelenlegi fokán azt kívánja, hogy

– a népgazdasági tervezés és a tervszerű irányítás új, a mai és jövőbeni követelményeknek megfelelő módszerét alakítsuk ki, amelynek lényege, hogy az irányításban nem az adminisztratív, hanem a közgazdasági eszközök dominálnak. Építsünk jobban a tudomány és a gazdasági élet kölcsönös kapcsolatára és együttműködésére mint a fejlődés mind jobban előtérbe kerülő feltételére;

– a vállalatok maguk határozzák meg terveiket. Szűnjön meg a gazdasági irányítás „tervlebontásos" módszere, vagyis az a rendszer, hogy az éves népgazdasági tervet a középirányító szerveken keresztül kötelező tervutasítások, tervmutatószámok formájában lebontsák a vállalatokra;

– tágabb érvényesülési teret, aktívabb szerepet biztosítunk a szocialista gazdaságban szükségképpen létező, e gazdaság jellemző vonásaihoz tartozó áruviszonyoknak, s ezek kategóriáinak: a piacnak, pénznek, áraknak, jövedelmezőségnek, hitelnek;

– a népgazdasági tervezésben is, a vállalati gazdálkodásban is segítsük elő a szükséges és hasznos kísérletek lehetőségét, a gazdasági kockázat helyes felmérését és számbavételét.

Az eladók és vevők közötti árukapcsolatoknak, a piaci mechanizmusnak a felhasználásával megszabadíthatjuk a központi tervezést a milliónyi – méghozzá folyton változó – részfolyamat és összefüggés számbavételének megoldatlan feladatától. Kibontakoztathatjuk a vállalatok kezdeményezését, ösztönözhetjük őket arra, hogy célszerűen válasszák meg és használják fel a különböző gazdasági erőforrásokat, hogy kielégítsék vevőik igényeit (a keresletet), s új igényeket is ébresszenek, hogy fejlesszék termelési módszereiket és termékeiket. A piaci mechanizmus felhasználásával rugalmasabbá, hatékonyabbá tehetjük a szocialista tervgazdálkodást, elősegíthetjük a termelés és a szükségletek közötti kedvező kölcsönhatás kibontakozását.

Gazdasági mechanizmusunk reformjának alapvető vonása legyen a népgazdaság tervszerű központi irányításának és az áruviszonyok, a piac aktív szerepének szerves összekapcsolása a termelőeszközök szocialista tulajdona alapján. E szerves kapcsolat megteremtésével elérhetjük, hogy egyfelől a népgazdasági tervekben továbbra is központilag döntjük el a gazdaságfejlesztés fő célkitűzéseit és fő arányait, s a megfelelő eszközök kombinációjával az eddiginél hatékonyabban biztosítjuk ezek megvalósulását, másfelől a szocialista gazdaság összmechanizmusában tág teret biztosítunk a piaci mechanizmus működésének, vagyis a kereslet-kínálat-árak közvetlenül érvényesülő kölcsönhatásának, tehát az eladók és vevők közötti valóságos árukapcsolatoknak. Ezzel a gazdasági döntések nagy része a vállalatok hatáskörébe kerül, megnövekszik tehát a decentralizált döntések köre.

Az új gazdasági mechanizmusban a tervezés és a piac szerves egységét úgy kell kialakítani, hogy a piac működési feltételeit és szabályait a népgazdasági tervben összehangolt központi döntések határozzák meg. A piac tehát nem lehet valamiféle magára hagyott, szabadversenyes piac, hanem olyan piacnak kell lennie, amely úgy szabályoz, hogy ő maga is központilag szabályozva, irányítva van, s ezáltal elősegíti a megalapozott népgazdasági tervek megvalósulását. Számításba kell venni, hogy a decentralizált döntések és a piaci folyamatok vissza is hatnak a népgazdasági tervre, formálják azt, és ellenőrzést gyakorolnak felette. A piaci folyamatok a tervtől való eltérésre is vezethetnek, s ha ez a terv fő arányainak megvalósulását nem zavarja, és a népgazdaság szempontjából kedvezőbb, nem kell a szabályozó eszközökkel az eredeti tervcélkitűzések megvalósulását erőltetni.

A piac aktív szerepének a kibontakoztatása megkívánja, hogy a központosított anyag- és termékgazdálkodás nehézkes, bürokratikus rendszerét, e termékek hatósági elosztását felváltsuk kereskedelemmel, vagyis lehetővé tegyük, hogy

– a termelő vállalatok maguk döntsenek arról, hogy tevékenységi körükön belül miből mennyit gyártanak és kínálnak eladásra, illetve pénzükért milyen mennyiségben, mely vállalatoktól vásárolják meg a számukra szükséges termelőeszközöket; a vásárlás tekintetében hasonló választási szabadsága legyen a közlekedési, kereskedelmi, szolgáltató és egyéb vállalatoknak is;

– a termelő és felhasználó vállalatok szabadon létesíthessenek egymással közvetlen kereskedelmi, illetve kooperációs kapcsolatot: külön speciális kereskedelmi vállalatok közbeiktatódása a gazdasági célszerűség alapján történjék, s ezek a náluk jelentkező kereslet túlnyomó részét raktárról elégítsék ki, az eladók és vevők szabadon állapodjanak meg a szállítás feltételeiben, s az állami árszabályozás keretei között az árakban is;

– a vevők – a népgazdasági érdek diktálta korlátokon belül – választhassanak a hazai és az importáru között, az eladók pedig a hazai vagy az exportra történő értékesítés között.

A termelési eszközök kereskedelmének kialakításánál figyelemmel kell lennünk népgazdaságunk bizonyos belső feszültségeire, különösen az importigények eddigi kielégítetlenségére néhány nagy súlyt képviselő anyagnál (terméknél). Ez szükségessé teszi, hogy átmenetileg bizonyos adminisztratív jellegű korlátozó eszközök is alkalmazásra kerüljenek. A gazdálkodás általános módszereinek és a belföldi piac szervezetének kialakításánál azonban nem az átmeneti korlátozást szükségessé tevő kivételekből kell kiindulni, hanem abból, hogy az áruk túlnyomó részénél a gazdasági szabályozás útján megteremthető a fizetőképes kereslet és a kínálat egyensúlya, tehát célszerűbben alkalmazhatók a kereskedelmi módszerek, mint a hatósági termékelosztási rendszer.

Az új gazdasági mechanizmus fontos vonása, hogy egyfelől lehetővé teszi a termelőerők további fokozatos koncentrációját, másfelől a népgazdaság, a fogyasztók érdekében az eddiginél nagyobb szerepet biztosít a szocialista vállalatok gazdasági versenyének, versenyre készteti őket a piacon. Továbbra is ösztönözni és segíteni kell a nagy szériájú, gazdaságosabb gyártást mindazon termékekben, ahol ez kereskedelmileg is előnyös, emellett bizonyos áruk gyártását célszerű nemcsak egyetlen, monopolhelyzetben levő vállalatnál, hanem több vállalatnál is lehetővé tenni. Népgazdaságunk szocialista jellege, tervszerűen irányított volta biztosítja, hogy a verseny egészségtelen túlzásait, a piaci anarchiát elkerüljük. A versenynek nagy jelentősége lehet a vállalati kezdeményezés kibontakoztatása, a gazdasági hatékonyság növelése, a műszaki fejlődés, a vevők igényeinek jobb kielégítése szempontjából.

Az ipar számos területén (ágában) a termelés koncentrációjának, specializációjának, tömegszerűségének előnyei célszerűvé teszik olyan nagyvállalatok (vagy vállalati egyesülések, trösztök) működését, amelyek – különösen kis országok esetében – szervezetileg monopolhelyzetben vannak, vagyis egyes termékeknek lényegében kizárólagos termelői az országban. A szocialista államnak azonban ügyelnie kell arra, hogy ne önkényesen, hanem a gazdasági fejlődés objektív törvényei szerint járjon el, ne teremtsen (bizonyos kivételektől eltekintve) hatóságilag biztosított kizárólagosságot, és ne adjon vállalatoknak hatósági jogkört más vállalatokkal szemben. A vállalat szervezetileg monopolista helyzete a népgazdaság szempontjából hátrányokkal is jár, amennyiben elkényelmesedésre, a műszaki fejlesztés elhanyagolására, a vevők kiszolgáltatottságára, árfelhajtó törekvések érvényesülésére vezethet. A gazdasági mechanizmus reformjánál tehát törekedni kell mindazoknak az eszközöknek, versenyformáknak a biztosítására, amelyekkel e hátrányok kiküszöbölhetők vagy legalábbis erősen csökkenthetők. Ilyenek az adott keresletet némileg meghaladó kínálati lehetőség, a kereskedelmi árukészlet megfelelő színvonala, az egymást helyettesítő belföldi termékek közötti verseny, az importáruk potenciális és valóságos versenye, továbbá az a verseny, mellyel a belföldön monopolhelyzetben levő vállalatnak termékei exportja esetén a külső piacokon kell megküzdenie. Emellett a szocialista államnak, sőt a társadalomnak is fokozott ellenőrzést kell gyakorolnia a monopolhelyzetben levő vállalatok (és trösztök) fölött.

A feldolgozó ipar sok ágában viszont a szükségletek egyedibb jellege, a szükséges rugalmasság, a gyártmányok gyors cserélődése és más okok folytán a közepes, sőt esetleg a kis vállalatok is előnyösebben működhetnek, mint a nagyvállalatok. Hasonló a helyzet a szolgáltatások széles területén is. Itt tehát nem indokolt monopolhelyzetben levő vállalatokat létrehozni. A gazdasági tevékenységnek ezen a területén az új mechanizmusnak elő kell segítenie a verseny kibontakozását a szocialista vállalatok, állami és szövetkezeti vállalatok között, elkerülve a szövetkezetek hátrányos megkülönböztetését.

Ugyancsak szélesebb teret kell biztosítani a belkereskedelemben a különböző vállalatok és üzletek közötti versenynek (különböző állami vállalatok, szövetkezetek boltjai, termelő vállalatok mintaboltjai, piaci termelői és magánkereskedelem). Ahol az iparban monopolhelyzetben levő vállalat működik, ott sem indokolt kereskedelmi monopóliumot szembeállítani vele.

A tervszerű központi irányítás javítása

Népgazdaságunk központi tervszerű irányítását a szocialista állam végzi, támaszkodva a termelőeszközök szocialista (döntő részben állami) tulajdonára. E központi irányítás alapját a népgazdasági tervek képezik. Az új gazdasági mechanizmusban a népgazdasági tervezés alapvető feladata olyan tervek kidolgozása, amelyek – a szocialista állam gazdaságpolitikáját kifejezve és konkretizálva – meghatározzák a gazdaságfejlesztés fő céljait, a gazdasági növekedés lehető legkedvezőbb egyensúlyt biztosító fő arányait, s megfelelő alapot adnak a megvalósítást szolgáló gazdasági eszközök koordinált alkalmazására. A tervek készítése során tehát koncentrálni kell a figyelmet az alapvető népgazdasági összefüggésekre és arányokra, a népgazdaság fejlődésének valóban központilag eldöntendő nagy kérdéseire. Emellett a tervezés szerves részévé kell tenni az irányítás gazdasági eszközeinek megtervezését is.

A népgazdasági tervezés ilyen felfogásából következik, hogy az új gazdasági mechanizmusban a tervező munka hangsúlya a távlati (hosszú és középtávú) tervekre helyeződik. Különösen fontos szerephez jut a középtávú (ötéves) terv, mert ebben a népgazdaságfejlesztési döntések már eléggé konkretizálhatók, s ugyanakkor a döntések jelentős részének a szabadságfoka még elég nagy. A gazdasági irányító eszközök alkalmazása is részben a középtávú tervekhez kapcsolódik. Az ötéves tervek számára viszont a hosszú távú terv szolgál szükséges alapul. A rövid távú (éves) terv a kormány összehangolt operatív intézkedéseinek terve lesz, s jórészt olyan gazdasági folyamatok befolyásolására irányul, amelyek szabályozását alapvetően a piaci mechanizmusra támaszkodva akarjuk megoldani.

A népgazdasági tervezésnek ez a szerepe megköveteli a tervező munka magasabb színvonalra való emelését, a tervek tudományos megalapozottságának fokozását. Ez főképp a következőket jelenti:

– a tudományos, műszaki és gazdasági fejlődés fő tendenciáinak, haladó irányzatainak, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok várható fejlődésének alaposabb, mélyebb feltárása és értékelése;

– a távlati tervek belső összhangjának fejlesztése, ezen belül az értékbeni és természetbeni folyamatok összhangjának biztosítása;

– döntésre alkalmas tervváltozatok kidolgozása és a leghatékonyabb változat kiválasztását szolgáló módszerek fejlesztése, alkalmazása;

– a tartalékképzés kívánatos formáinak és mértékének tudományos meghatározása;

– a gazdasági irányító eszközök hatásainak tudományos vizsgálata és az eszközök mennyiségi változtatásától várható eredmények felmérése;

– a népgazdasági tervezés információ-igényének kidolgozása, az információáramlás tudományos megszervezése, az adatfeldolgozás és a különféle számítások gépesítése;

– a korszerű matematikai módszereknek és az ezeket felhasználó tervezési eljárásoknak fokozott felhasználása a tervezői munkában;

– a szakemberek széles körének változatos formákban (például szakértő-tanácsadó testületek formájában) történő bevonása a tervek kidolgozásába.

Az új gazdasági mechanizmus alapvető sajátossága – a tervszerű központi irányítás és a piac aktív szerepének szerves összekapcsolása – mindenekelőtt abban jusson kifejezésre, hogy a szocialista állam a népgazdasági tervek megvalósulását, tágabban a gazdasági folyamatok központi szabályozását nem a tervlebontás módszereivel, hanem az áruviszonyok adta lehetőségek kihasználásával, vagyis főként gazdasági eszközökkel biztosítja. Ilyen gazdasági eszközök a vállalati jövedelem részbeni állami elvonására és az ott hagyott jövedelem felhasználására vonatkozó szabályok, a különféle adók, az állami költségvetés meghatározott célokra irányuló kiadásai, a hitelnyújtás feltételeinek szabályozása és a szelektív hitelpolitika, bérek és az árak állami szabályozása, a valutaárfolyamok, devizaszorzók megszabása, valamint a devizagazdálkodásra, az export- és importtevékenységre vonatkozó szabályok stb.

A népgazdaság működési rendjének és a társadalmi érdekek érvényesülésének a biztosítása azonban azt is megkívánja, hogy a szocialista állam különböző területeken olyan hatósági szabályokat – engedélyezéseket, tilalmakat, előírásokat – alkalmazzon, amelyek közvetlen hatással vannak a vállalatok gazdasági tevékenységére, a gazdasági folyamatokra. Ezenkívül közérdekből – amikor a kívánt cél más eszközökkel nem, vagy csak tökéletlenül érhető el – sor kerülhet az állami vállalatoknak adott utasításokra is, vagyis a gazdasági cselekvés közvetlen, egyedi jellegű megszabására.

Az ágazatokat irányító (azok felett felügyeletet gyakorló) minisztériumok munkáját úgy kell kialakítani, hogy felelősek legyenek ágazatuk egészének gazdaságpolitikai irányításáért, az állami vállalatok, tanácsi vállalatok, szövetkezetek, magánszektor megfelelő működéséért.

A beruházási eszközök hatékonyabb felhasználása

A gazdasági mechanizmus reformjának egyik fő feladata, hogy elősegítse a beruházási erőforrások helyesebb elosztását, hatékonyabb felhasználását. Ehhez szükséges, hogy a beruházási folyamatok tervszerű központi irányítását rugalmasabbá tegyük, megszabadítsuk bürokratikus vonásaitól, hogy a beruházások terén is nagyobb szerepet juttassunk a vállalati döntéseknek és érdekeltségeknek, a várható jövedelmezőségnek, a piaci impulzusoknak, s ugyanakkor a fejlesztés fő kérdéseiben biztosítsuk a kellően megalapozott és összehangolt központi döntések jobb érvényesülését.

Szükséges, hogy a szocialista állam beruházási politikája, irányító és befolyásoló szerepe a beruházások egész körére kiterjedjen. Ez a beruházási politika a jövőben kisebb részben közvetlenül az egyes konkrét beruházási célok és feladatok meghatározásán át, nagyobb részben a hitelpolitikán, a jövedelemelvonási és anyagi érdekeltségi rendszer szabályainak megállapításán, valamint a költségvetés szférájában a költségvetési előirányzatokon keresztül érvényesüljön.

A kormány vagy az általa felhatalmazott gazdaságirányító szerv gyakorolja a döntési jogokat a nagy beruházások körében. Ide tartoznak a termelés körében az új vállalatok és nagyüzemek létesítése, az országos jelentőségű nagyvállalatok nagyméretű bővítései és teljes rekonstrukciói, továbbá a nem termelő szféra nagy egyedi beruházásai. A beruházási javaslatok kidolgozása a szakminisztériumok (vagy tanácsok) feladata. A javaslatok véleményezésébe be kell vonni az Országos Tervhivatalt és az illetékes minisztériumokat. A beruházások egy további részére a kormány döntése összevontan a fejlesztés irányát, céljait és kereteit határozza meg, a részletes beruházási döntésekkel azonban valamely államigazgatási szervet bíz meg. Ilyenek lehetnek például az energiahálózat és általában az országos vezetékhálózatok fejlesztése, az országos útépítés, a nagyobb csatornahálózati fejlesztések, az egészségügyi és oktatási beruházások jelentős része.

A jövőben a beruházási döntések körében jelentékeny súlyt kell juttatni a bankhitelből finanszírozott beruházásoknak. A népgazdaság középtávú (ötéves) tervei az ágazatok fejlesztésére irányelvek és a beruházási bankhitelek ágazati elosztására viszonylag tág tól–ig-os határokat szabjanak meg. E kereteken belül a bank a hitelkérelmekről/a beruházások várható jövedelmezősége alapján dönt, figyelembe véve a már felhalmozott vállalati saját eszközök nagyságát is. A bank aktív hitelpolitikát folytasson, dolgozza ki a beruházási hitelek nyújtásának konkrét feltételeit, és döntsön a hitelek egyes vállalatoknak való odaítéléséről. A vállalatok döntsenek azonban arról, hogy a bank által meghatározott kamat- és törlesztési feltételekkel igénybe vesznek-e beruházási hitelt s milyen célra.

Jelentősen bővíteni kell a jövőben a vállalatok által beruházási célokra felhasználható saját pénzügyi források képzésének lehetőségét. E források felhasználásáról a vállalatok önállóan dönthessenek. Irányelvnek kell tekinteni, hogy a vállalatok önálló gazdálkodási és döntési körébe célszerű utalni és fokozatosan saját beruházási forrásból célszerű megvalósítani az állóalapok szintentartásával és kisebb méretű bővítésével kapcsolatos beruházásokat.

A beruházások finanszírozási forrásai legyenek tehát a költségvetés, a bankhitel és a vállalat meglevő saját eszközei. A termelő jellegű beruházásoknál biztosítani kell, hogy a beruházó anyagilag is érdekelt legyen az eszközök ésszerű, gazdaságos felhasználásában. Ezért a költségvetésből finanszírozott termelő jellegű beruházásoknál a vállalat a kapott állóalapok után – ezek értékétől függő – pénzbeni ellenszolgáltatást legyen köteles fizetni. E többletfizetési kötelezettséget a vállalati jövedelemelvonás rendszerébe célszerű beépíteni. A bankhitelből és saját pénzügyi forrásokból finanszírozott beruházásoknál a hitelfeltételek, illetve a vállalati jövedelemelvonás rendszere biztosítsa a megfelelő anyagi érdekeltséget.

Következetesebben kell alkalmazni az anyagi érdekeltséget minden beruházás ésszerű, takarékos kivitelezésében is. A kivitelező vállalatok helyes irányú anyagi érdekeltsége általában a bevételen és a nyereségérdekeltség rendszerén keresztül érvényesüljön.

Lényegesen egyszerűsíteni kell és a különböző beruházási kategóriákra differenciáltan kell megállapítani az előkészítés és a kivitelezés központi szabályait. Bizonyos általános, a szakigazgatási követelmények megvalósítását szolgáló szabályozáson túlmenően a vállalati saját forrásból megvalósuló beruházásokat központi szabályokkal megkötni nem szükséges. Biztosítani kell a beruházók számára a műszaki tervező és kivitelező szerv megválasztásának lehetőségét. A kivitelezési jogosultság mai korlátait fel kell oldani és lehetővé kell tenni, hogy az állami vállalatok, szövetkezetek, tanácsok és nagyobb költségvetési intézmények megfelelő szabályozás keretében saját kivitelező részlegeket hozzanak létre.

A tervszerű központi irányítás és az áruviszonyok aktív szerepének szerves összekapcsolását megvalósító új gazdasági mechanizmusban az árak alapvető funkciója, hogy helyesen orientálják és ösztönözzék a termelőket és a fogyasztókat gazdasági döntéseikben, azaz segítsék elő a gazdasági erőforrások észszerű felhasználását, a termelés idomulását a kereslethez, a technika gyors fejlődését, a korszerű termékek elterjedését, a gazdaságos fogyasztási struktúra kialakulását, a kereslet-kínálat egyensúlyát.

Alapvető funkciójukat az árak akkor töltik be, ha a következő tényezők együttes hatására alakulnak:

- a termelés költségei,
- a piacok értékítéletei,
- állami preferenciák (gazdaságpolitikai előnyben részesítések).

E tényezők együttesen és egymásra hatva határozzák meg az árakat. A termelési költségeknek és a piacok értékítéleteinek időbeni változása miatt ez csak olyan árrendszerben lehetséges, amelyben az árak csak az áruk szűkebb körében kerülnek hatóságilag megszabásra, továbbá, amelyben az állami árszabályozás rugalmasan működik.

A gazdasági mechanizmus reformjának egyik lényeges elemeként 1968. január 1-ével a valóságos értékviszonyok megfelelő érvényesülése érdekében általános termelői árreformot kell végrehajtani. Ezzel összefüggésben változtatásokat szükséges végezni a fogyasztói árak meghatározott körében is, oly módon, hogy az a dolgozó tömegek életszínvonalát és érdekeit ne sértse.

Az ipari termékek új árainak kialakításánál a hagyományos költségtényezőkön kívül költségtényezőnek, termelési költségnek kell tekinteni az állami központosított tiszta jövedelem egyes formáit is, azokat a befizetési kötelezettségeket, amelyek a vállalat szempontjából költségként jelentkeznek. Ilyenek először is a munkabért terhelő befizetési kötelezettségek: a társadalombiztosítási hozzájárulás és az illetményadó. E költségtényezők mérsékelhetők vagy elengedhetők azokban az ágazatokban, amelyekben jelentős az egyéb szektorok szerepe, s e befizetési kötelezettségek hátrányos helyzetbe hoznák a szocialista vagy ezen belül az állami szektort. Ide tartozik másodszor a lekötött álló- és forgóeszközök után fizetendő eszközlekötési járulék, amely a lekötött eszközöktől elvárható minimális hatékonyság kifejezője. Végül termelési költségként jelentkezik az ipari vállalatok számára az adó formájában megvalósuló járadékelvonás (mindenekelőtt a bányajáradék részbeni elvonása), amely főleg a kedvezőbb természeti erőforrások igénybevételéhez kapcsolódik.

A kereskedelem szerepének növekedésével összhangban az árreformnak általában meg kell növelnie a kereskedelmi árréseket. Ez nem emelheti a fogyasztói árak általános színvonalát, hanem a növekedést a forgalmi adó terhére kell megvalósítani.

A szövetkezeteknek a termelőeszközöket általában az állami iparral azonos feltételek mellett kell átadni, biztosítva, hogy azok áraiban csak a vásárlás eltérő kondíciói miatti költségkülönbözetek jelentkezzenek.

Indokolt és szükséges a mezőgazdasági és az ipari árszínvonal további fokozatos összehangolása, a mezőgazdasági árak színvonalának olyan kialakítása, amely – a mezőgazdasági munka növekvő termelékenysége mellett – növeli az állami gazdaságok és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek bevételeit, hogy ezáltal túlnyomórészt saját felhalmozásukból valósíthassák meg álló- és forgóeszközeik szükséges bővítését. Az erőforrások hatékonyabb felhasználásának és a mezőgazdaság kívánatos ütemű fejlődésének a biztosítása szükségessé teszi 1970-ig a mezőgazdasági termékek felvásárlási árszínvonalának további emelését. Mindazoknak a belföldön előállított vagy importált termelőeszközöknek az árát, melyek kizárólagos vagy fő felhasználója a mezőgazdaság, a mezőgazdasági felvásárlási árakkal összhangban kell kialakítani.

A mezőgazdasági árszínvonal emelését össze kell kötni a mezőgazdasági árak arányainak javításával. A mezőgazdasági árak helyes arányainak meghatározásánál továbbra is igen fontos annak figyelembevétele, hogy a különböző termékek a termelésükhöz szükséges élőmunkához (annak költségeihez) képest nagyobb, vagy kisebb földterületet igényelnek, hiszen tulajdonképpen a földlekötés is költsége a termelésnek. A lekötött föld viszonylagos nagyságának, fekvésének és minőségének tehát meg kell mutatkoznia a mezőgazdasági termékek árarányaiban. Emellett a mezőgazdasági árarányok kialakításánál tekintettel kell lenni egyes termékek különösen kedvező exportgazdaságosságára, az eszközigényesség eltéréseire, továbbá a termésingadozásokkal és egyéb tényezőkkel kapcsolatos eltérő kockázatra is.

Az ipari és mezőgazdasági termékek valóban érvényesülő konkrét árainak sok esetben el kell térniük a termelési (+ forgalmi) költségek arányaitól. A piacok (a belső piac és a külső piacok) ugyanis a különféle árukat költségarányaiktól gyakran eltérően értékelik. Ennek fő okai: a piac a felhasználásban egymást helyettesíteni képes termékeket objektív vagy szubjektív használhatóságuk szerint értékeli, a használhatóság pedig gyakran nincs arányban a termelési költségekkel; a piac értékítélete függ a különböző áruk kínált mennyiségétől, e mennyiség pedig gyakran több vagy kevesebb annál, mint amennyi a piacon költségarányos áron eladható; a külső piacok értékítéletei eltérnek a hazai termelési költségek arányaitól. A piacok értékítéleteinek kifejezésre kell jutniuk az árakban, hogy egyfelől az ily módon differenciálódó nyereségek hassanak a termelés (a kínálat) szerkezetének alakulására, másfelől pedig az ilyen árak a keresletre gyakorolt ösztönző vagy fékező hatásuk révén is segítsék elő a piaci egyensúly megvalósulását. Ezért az új árrendszerben lehetővé kell tenni, hogy az árak széles körben az eladók és a vevők megegyezése alapján alakulhassanak.

Az árreformnak létre kell hozni a belföldi árak szerves összefüggését a külkereskedelmi árakkal. Erre a célra a forintvaluta hivatalos aranytartalmától független, egységes devizaszorzókat kell meghatározni a devizák átlagos népgazdasági kitermelési költségeinek figyelembevételével.

Alapelv, hogy a felhasználók az importált termelőeszközökért a devizaszorzó alkalmazásával forintra átszámított árakat fizessék, s az exportra termelő vállalatok a devizaszorzóval forintra átszámítva kapják meg az exporttermékek devizaárát.

A mezőgazdasági exporttermékek esetében a devizaszorzós árképzést nem a termelőknél, hanem a kereskedelemnél kell érvényesíteni.

Ahol az új árrendszerrel összhangban vámokat alkalmazunk, s ezek nem kerülnek elengedésre vagy visszatérítésre, e vámok emelik a szóban forgó importtermékek devizaszorzóval átszámított belföldi árát.

Az 1968. évi árreformnak szükségképpen változást kell hoznia az anyagi javak és szolgáltatások fogyasztói árainak rendszerében is. Ez következik a piac aktív szerepének biztosításából, az ipari termelői árak változásából, valamint a termelői és fogyasztói árak éles elkülönítésének megszüntetéséből, a mezőgazdasági árszínvonal emeléséből, a szabadon vagy hatósági megkötéssel mozgó árak széles körű alkalmazásából. A fogyasztói árak reformja nélkül az új gazdasági mechanizmus nem működhet. A fogyasztói árak változása azonban a lakosság valamennyi rétegét érintő politikai szempontból is jelentős kérdés. Ezért az 1968. január 1-i árreformot úgy kell megvalósítani, hogy az a fogyasztói árak általános színvonalát lényegében ne érintse, s az árak arányaiban csak olyan indokolt és egymást nagyjából kiegyenlítő változásokat jelentsen, amelyek az életszínvonal emelkedése mellett a lakosság egyetlen nagyobb rétegének a reáljövedelmét sem csökkentik.

Az új gazdasági mechanizmusban az árrendszernek rugalmasnak kell lennie. A hatósági árrendszernek szabadabb árrendszerrel való felcserélése azonban csak fokozatosan irányozható elő. Az új árrendszerben a következő három fő árszabályozási formát kell alkalmazni:

– rögzített (fix) hatósági árak (például egyes alapanyagokra és mezőgazdasági termékekre, alapvető fogyasztási cikkekre és szolgáltatásokra);

– hatósági megkötéssel mozgó, megállapodásos árak (például az építőipari tevékenységre, bizonyos nyersanyagokra, széles választékú fogyasztási cikkek jelentős részére);

– szabad árak (például beruházási gépekre, kooperációs félgyártmányokra és alkatrészekre, bizonyos fogyasztási cikkekre).

Mindig szem előtt kell tartani azt az alapkövetelményt, hogy az állam közvetlen árszabályozása a szükséges minimumra korlátozódjék, nehogy az árstabilitásra irányuló célkitűzés a hatósági árrendszer bürokratikus formáinak fenntartására, illetőleg visszaállítására vezessen. Az új gazdasági mechanizmus kibontakozásának időszakában arra kell törekedni, hogy az egyes termékcsoportok árszínvonalának emelkedését a választékok árának hatósági szabályozása nélkül gátoljuk vagy korlátozzuk. Ebben az időszakban tehát viszonylag széles körben kell alkalmazni a részleges hatósági árszabályozást.

Vállalati önállóság és anyagi érdekeltség az állami szektorban

A tervszerű központi irányítás összekapcsolása a piaci mechanizmus működésével lehetővé teszi és megköveteli a szocialista állami vállalatok önállóságának, döntési hatáskörének, ezzel együtt kezdeményezésének és felelősségének jelentős művelését.

E vállalatok tulajdonosa a szocialista állam. Ez kifejezésre jut a terméktöbblet felhasználása fölötti állami rendelkezésben, a munkadíjazás állami szabályaiban, a vállalatok alapítására, megszüntetésére, összevonására vonatkozó állami jogok gyakorlásában és egyéb, tulajdonosi pozícióból történő beavatkozásokban, abban, hogy a vállalati igazgató az állam megbízottja, állami szervek nevezik ki és mentik fel.

A vállalat tevékenységi körét a fő tevékenység és a fontosabb melléktevékenységek olyan körülírásával kell meghatározni, amelyek a lehetőség határáig szabad teret engednek az álló- és forgóalapok és a vállalat kollektívája által képviselt szellemi kapacitás célszerű kihasználására, s ugyanakkor kifejezésre juttatják a vállalat specializáltságát is.

A vállalatok munkájának átfogó értékelése és elbírálása a felügyeletüket ellátó miniszter feladata. Ezt részben minisztériumával, részben esetenként kiküldött komplex szakértőbizottságokkal, bizonyos esetekben pedig hosszabb időre kinevezendő vállalati felügyelő bizottságokkal végeztesse, mely utóbbiakban a vállalat dolgozóit képviselő szakszervezet delegáltjai is képviselve vannak.

A szocialista állami vállalatokban együttesen kell érvényesíteni az igazgató egyszemélyi felelős vezetését és a dolgozók kollektív részvételét a vállalat ügyeinek intézésében. Ezt a két elvet nem egymást kizáró, hanem egymást kiegészítő elvként kell felfogni szocialista viszonyaink között. Az igazgatók egyszemélyi felelős vezetésének elvét kell érvényesíteni minden termelési, áruforgalmi, vállalatfejlesztési kérdés végső eldöntésében. A szocialista állam mint tulajdonos rendelkezik az állami vállalatok fölött. Tulajdonosi jogaival oly mértékben és oly módon él, hogy nagyfokú önállóságot biztosít vállalatainak, mert ez szolgálja jobban a szocialista tervgazdaság hatékony működését és az alapvető gazdaságpolitikai célok megvalósítását. Éppen ez indokolja, hogy a szocialista vállalat maga dönthessen tervéről, főként a folyó tevékenységével kapcsolatos (tehát lényegében az egyszerű újratermelés körébe tartozó kérdésekben), de részben – a központi döntések által viszonylag szorosabban megszabott keretekben és azok által terelve – a fejlesztés és a bővítés kérdéseiben is. Ebben a döntési szférában nem nélkülözhető a vállalat helyzetismerete, kezdeményezése, rugalmas idomulása a változó körülményekhez.

A vállalati önállóság növekedésének együtt kell járnia azzal, hogy a vállalatok az eddiginél közvetlenebbül és nagyobb mértékben élvezzék a jó gazdálkodás előnyeit, és saját anyagi eszközeikből fedezzék a gazdálkodás hátrányos következményeit. A beruházások, a termelés, a bel- és külföldi értékesítés következményeit a jövedelmezőségre maguknak a vállalatoknak kell viselniük. A vállalati tartalékalapok létesítésével elő kell segíteni, hogy a termelés és ellátás fejlesztésének, a jövedelmezőség növelésének érdekében a vállalatok képesek legyenek megfelelő körültekintés mellett ésszerű kockázatokat is vállalni.

A vállalatok megfelelő – a döntések fentebbi szférájára kiterjedő – önállósága csak akkor valósítható meg, ha a vállalatok olyan gazdasági viszonyok (körülmények) között működnek, amelyek a társadalmi érdekeknek megfelelő cselekvésre ösztönzik és kényszerítik őket. Ilyen gazdasági viszonyokat alakít ki az új gazdasági mechanizmusban a szocialista állam a szabályozott piac formájában, az irányítás gazdasági eszközeinek alkalmazásával.

Ilyen körülmények között lehetővé és szükségessé válik, hogy a szocialista állami vállalatok gazdasági tevékenységének fő iránytűje és mércéje a nyereség (hosszabb távú) alakulása legyen. A nyereség összefoglalóan tükrözheti a vállalat ráfordításai és eredményei közötti viszony alakulását, mégpedig a piac által társadalmilag értékelve, kontrollálva, tehát szintetikus mutatója a vállalati tevékenységnek. A szocialista termelés társadalmi célja természetesen nem a nyereség, hanem a társadalmi szükségletek minél jobb kielégítése. De lehetséges és szükséges a szocialista gazdaság olyan mechanizmusát megteremteni, amelyben a vállalatok törekvése nyereségük tömegének növelésére – ez a vállalati cél – hatékony eszközzé válik a társadalmi cél elérésére, a szükségletek lehető legjobb kielégítésére.

A nyereség az új gazdasági mechanizmusban akkor töltheti be a szerepét, ha az állami vállalatok anyagi érdekeltségét a nyereség alakulásához kapcsoljuk. Olyan helyzetet kell tehát teremteni, hogy a vállalat fejlődési lehetősége függjön a nyereség alakulásától, s ez utóbbi jelentős befolyást gyakoroljon a vállalat dolgozóinak személyi jövedelmére is.

Az új mechanizmusban a vállalat bizonyos előre – lehetőleg hosszabb időre – meghatározott mértékű befizetéseket eszközöl nyereségéből az állami költségvetésbe. E nyereségelvonás két formája a szükség esetén alkalmazandó nyereségadó, amely a nyereségnek csak az alapbefizetésen felüli részét terheli. A nyereségből történő alapbefizetés és a nyereségadó rendszerét úgy kell kialakítani, hogy az új gazdasági mechanizmus működésének kibontakozása során ne akadályozza meg a nyereség alakulása alapján történő erőteljes differenciálódást a vállalatok között a fejlődésben és a személyi jövedelmekben sem. A munkásoknak és az alkalmazottaknak (a vezetők meghatározott körét kivéve) az alapbérét minden esetben ki kell fizetni, függetlenül a vállalat nyereségének alakulásától.

A vállalatok a náluk maradó nyereséget különböző célokra használhatják fel: tartalékalap feltöltésére, vállalatfejlesztésre, szociális-kulturális célokra, a dolgozók személyi jövedelmének kiegészítésére. A nyereség felhasználásának a különböző célok közötti megosztását ágazatonként differenciáltan központilag szabályozni kell, főleg azért, hogy ne következzék be a személyi jövedelmek indokolatlan mérvű növekedése a vállalatfejlesztés és a tartalékolás rovására.

Központilag kell szabályozni, hogy a vállalatoknál maradó nyereség mekkora hányada kerüljön a vállalatfejlesztési alapba. A fejlesztési alapba kerülő nyereségrészesedés összege tehát az elért nyereség összegétől fog függni, a nyereséggel együtt fog nőni vagy csökkenni.

A fejlesztési alap az amortizációval együtt alkotja a vállalatnak azt a saját pénzügyi forrását, amelyből kicserélhetők az elavult állóeszközök és – kezdetben még kisebb mértékben – fejleszthetők, bővíthetők is mind a vállalat állóalapjai, mind pedig forgóalapjai.

Központilag kell szabályozni – figyelembe véve a bérek és a nyereség eltérő arányát a termelés különböző területein –, hogy a vállalatoknál maradó nyereségnek mekkora része kerüljön a részesedési alapba, hogy tehát ez az összeg a nyereség összegétől függjön, utóbbival együtt nőjön vagy csökkenjen.

A részesedési alapnak az új gazdasági mechanizmusban két fő funkciója van:

– felhasználható a személyi jövedelmek (munkabérek) kiegészítésére: évközi premizálásra, jutalmazásra és év végi részesedés kifizetésére, továbbá vállalati jóléti és kulturális célokra. Nagyobb nyereség elérése esetén tehát ilyen célokra többet fordíthat a vállalat;

– lehetővé teszi – nagyobb nyereség elérése esetén – a vállalati bérszínvonal emelését, s egyúttal korlátozza, fékezi a béremelés mértékét, amennyiben a vállalati bértömegnek a bérszínvonal emelkedése folytán előálló növekményét (vagy annak egy részét) központi előírás szerint le kell vonni a részesedési alapból.

A nyereségérdekeltségi rendszerrel összhangban kell kialakítani a vállalati jóléti, kulturális és sportfeladatok és intézmények finanszírozási rendszerét. Azt, hogy a részesedési alapból mennyit különítenek el szociális, kulturális célokra, a vállalatok határozzák meg.

Népgazdaságunk jelenlegi helyzetében a fejlődés nagy tartalékát képezi a vállalati dolgozók munkaerejének, munkaképességének jobb hasznosítása, aminek egyik feltétele, hogy lényegesen jobb munkával lényegesen többet lehessen keresni. A vállalati dolgozók széles tömegének anyagi ösztönzése továbbra is alapvetően a bérek révén valósuljon meg, de számottevően növelni kell a nyereségből különböző formákban történő részesedésüket. A megfelelő népgazdasági arányt a személyi jövedelem és a társadalmi tiszta jövedelem alakulása, s ezzel a személyi reáljövedelem és a munkatermelékenység alakulása közt a vállalati jövedelem elvonására és felhasználására vonatkozó szabályok rendszerével kell és lehet biztosítani. Emellett – a bérarányok befolyásolása végett – az egyes szakmák, munkakörök, munkaköri csoportok számára továbbra is indokolt alsó és felső (tól–ig) bérhatárokat központilag meghatározni a szakszervezetek közreműködésével, ügyelve arra, hogy ez a szabályozás ne nivelláljon, és adjon kellő mozgási szabadságot a vállalatok vezetői számára.

A magas színvonalú alkotómunkát végző és beosztottként dolgozó szakemberek fokozottabb anyagi megbecsülése végett a bérrendszert úgy kell átalakítani, hogy a kiemelkedő eredményeket felmutató műszaki és gazdasági szakemberek – az érvényes bérrendszerek keretei között – beosztotti minőségben is elérhessék vagy megközelíthessék a különböző szintű vállalati vezetők keresetét.

A vállalati nyereségből, pontosabban a részesedési alapból kifizethető bérkiegészítéseknek nagyobb hányadot kell képviselni azoknak a dolgozóknak az összkeresetében, akik nagyobb mértékben tudják befolyásolni a vállalati nyereség alakulását. Ennek megfelelően viszont a vállalat veszteségessé válása esetén az állam nem biztosítja, hogy a vezető állású dolgozók bére teljes egészében kifizetésre kerüljön.

A vállalatok maguk döntsék el, hogy a részesedési alapból kifizetésre kerülő bérkiegészítéseket milyen arányban osztják meg a dolgozók között a vállalat össztevékenységére gyakorolt befolyásuk mértékétől függően. Viszont központilag indokolt megszabni az alapbérek százalékában a részesedési csoport-maximumokat.

A vállalat felügyeleti szerve határozza meg az igazgatónak és helyetteseinek kifizethető részesedés együttes összegét és ezen belül az egyéni részesedés nagyságát. Ennek megállapításánál a szóban forgó évben elért jövedelmezőségen (a nyereség és a lekötött eszközök arányán) kívül figyelembe kell venni más fontos mozzanatokat is, például azt, hogy hogyan változott a nyereség tömege, mennyire vett részt a vállalat a fizetőképes szükségletek kielégítésében, milyen erőfeszítések történtek a műszaki fejlesztés előmozdításában, hogyan fejlődött a vállalat általában, mennyire készült fel a várható igények kielégítésére, hogyan illeszkedett bele tevékenysége a gazdaságpolitika általános és ágazati irányelveibe.

A vállalatok legfontosabb vezető állású dolgozóinál és a műszaki fejlesztésen dolgozó szakembereknél igen lényeges, hogy megfelelően érdekeltek legyenek a távolabbi célok elérésében is. Fel kell használni erre a bérrendszer már említett módosítását (ti. azt, hogy a beosztottak is elérhessenek magas béreket), valamint főleg a jutalmazás-premizálást és a részesedési alap felosztását.

Nemzetközi munkamegosztás és külkereskedelem

A tudomány és a technika jelenlegi színvonala és fejlődésének üteme parancsolólag követeli meg mindazoknak az előnyöknek és lehetőségeknek a kihasználását, amelyeket a nemzetközi munkamegosztás, vagyis a tudomány és technika elért eredményeinek, az áruknak és szolgáltatásoknak a cseréje, a termelési kooperáció, a valutáris, hitel- és egyéb nemzetközi kapcsolatok nyújthatnak.

A nemzetközi gazdasági, tudományos és műszaki kapcsolatok fejlesztését mindenekelőtt a szocialista országok közösségén belül kell elősegíteni, de törekedni kell azok fejlesztésére a nem szocialista országokkal is.

Az új gazdasági mechanizmusnak szerves kapcsolatot kell teremtenie a belső piac és a külföldi piacok között. Fokoznia kell a külső piaci impulzusok hatását a hazai termelésre, értékesítésre és fogyasztásra, az export és import struktúrájára. Csökkenteni kell a hazai termelés túlzott védettségét – kiküszöbölve az ebből fakadó elkényelmesedést. Elő kell segítenie, hogy a nemzetközi munkamegosztás a külkereskedelem olyan tényezővé váljon, amely az eddiginél jelentősen jobban gyorsítja a termelés előrehaladó specializálódását, műszaki színvonalának fejlődését, a társadalmi munka termelékenységének növekedését.

Hazai termelésünket és a belső piacot természetesen nem szabad kiszolgáltatni a világpiaci erők játékának, s a külkereskedelmi tevékenységnek is bele kell illeszkednie a népgazdaság tervszerűen irányított fejlődésének összfolyamatába. Az új gazdasági mechanizmusnak tehát biztosítania kell a külkereskedelmi forgalom hatékony központi irányítását.

A külkereskedelem központi irányításának alapja is a középtávú terv lesz, mely beszerzi és értékesíti piacaink és belső termelési feltételeink várható alakulása alapján az áruforgalom összetételének és viszonylati megoszlásának kívánatos irányait.

A népgazdasági terv külkereskedelmi előirányzatait sem kell lebontani a vállalatokra, és a vállalati terveket sem szükséges központilag jóváhagyni. A külkereskedelmi forgalmat a központi szervek elsősorban gazdasági eszközökkel befolyásolják; erre szolgálnak a devizaszorzók, a jövedelemelvonási és anyagi érdekeltségi rendszer, a szubvencionálás, az árszabályozás, a vámok, a hitelpolitika és a külkereskedelempolitikai célokat szolgáló pénzügyi alap. E gazdasági eszközök elsődlegessége mellett azonban a külkereskedelem területén nem nélkülözhető az állam rendszeres közvetlen irányítása és ellenőrzése sem. Ennek fontos eszköze az export és import engedélyhez kötése a külkereskedelmi hatóságok által. Kivételes esetben, ha fontos állami érdekek másként nem érvényesíthetők, sor kerülhet utasítás kiadására is.

A különféle külföldi fizetési eszközök (valuták) és ezekre szóló követelések (devizák) forint-valutára való átszámítása a külkereskedelmi forgalomban devizaszorzóval történik. Minden devizára egységes devizaszorzót kell megállapítani, nem téve különbséget a devizáért eladott vagy vásárolt áru fajtája szerint.

Az új mechanizmusban olyan feltételeket célszerű kialakítani, hogy a vállalatok a kívánt mennyiségben, minőségben és időben hozzájuthassanak az importtermékekhez. Ez felel meg ugyanis leginkább annak a követelménynek, hogy a vállalatok a leghatékonyabban gazdálkodjanak eszközeikkel. Ezzel általában feleslegessé válnak az anyag- és az importgazdálkodás jelenlegi kötöttségei; az importot a vállalatok érdekeltsége a szükséges mértékben korlátozza, mivel a nyereség növelése – figyelembe véve az importhoz szükséges devizák viszonylagos magas árát és a forgóeszközöket terhelő járulékot, kamatot – az importeszközökkel való ésszerű gazdálkodásra szorítja őket.

A reform bevezetését követő időszakban azonban számolni kell olyan tendenciákkal, amelyek eddig kielégítetlen importigényekből, a korábbi időszakból örökölt megszokásból, az anyagellátás zavaraitól való félelemből fakadnak, és az importigényeket lehetőségeinket meghaladó mértékűre növelhetik. Ezért eleinte gyakrabban kell majd élni az import korlátozásának közvetlenebb eszközeivel. Ügyelni kell azonban arra, hogy a kezdeti időszakban átmeneti jelleggel alkalmazott „fékek" minél kevésbé gátolják a vállalati önállóságban és érdekeltségben rejlő tartalékok kibontakozását.

A lakosság szükségleteinek jobb kielégítése és különösen a választék bővítése végett a jelenleginél nagyobb arányban célszerű felhasználni az importot. E kívánatos irányzatnak azonban még hosszabb ideig keretet szab az export növelésének lehetősége. A korláton belül azonban tág teret kell adni a belkereskedelemnek az importálandó áruk összetételének megválasztásában.

Új vámrendszert kell kialakítani, amelyet kereskedelem- és iparpolitikai célokból felhasználunk az import szabályozására.

Az export népgazdasági jelentőségét és a fizetési mérleg dinamikus egyensúlyának követelményét szem előtt tartva, a termelő vállalatok számára érdekeltséget kell teremteni a jövedelmező exporttevékenység fenntartására és továbbfejlesztésére, új exportlehetőségek feltárására. Ezt a célt alapvetően gazdasági eszközökkel lehet és kell biztosítani.

Az exporttevékenységet folytató vállalatok az exportált termék külföldi eladási árát a megállapított devizaszorzóval forintra átszámítva kapják meg. Az export révén elért nyereség szerves része legyen a vállalati nyereségnek, ezért – indokolt kivételtől eltekintve – elvonása is a vállalati nyereségelvonásra általában alkalmazandó formák szerint történjék. A vállalati nyereségnek ez az egységes kezelése általában a gazdaságos termelésre és értékesítésre, ezen belül a gazdaságos exportra ösztönöz.

Emellett azonban szükség lesz az export állami támogatására, szubvencionálására is. A szubvenció engedélyezését alapos vizsgálatnak kell megelőznie és a szubvenciót szigorú feltételekhez kell kötni. Ilyen feltételek lehetnek például:

– a vállalat meghatározott időn belül vállalja exportjának jövedelmezővé tételét és ennek eléréséig évről évre előre megállapított mértékben csökkenő támogatást kap;

– az exporttámogatás folyósítását meghatározott exportszinthez kötik.

A külkereskedelmi mechanizmus átalakításánál alapvető szempontnak a termelés, az import és az export gazdasági egységének megteremtését kell tekinteni. Ezt elsősorban gazdasági módszerekkel, a vállalatoknak a gazdasági eredményekben való közös érdekeltségével kell elérni. Indokolt esetben szervezetileg is össze kell kapcsolni a külkereskedelmi tevékenységet a termeléssel vagy a belföldi kereskedelemmel.

A megfontolt előrehaladás szükségessége a szervezeti téren, továbbá az a körülmény, hogy a nemzetközi kereskedelemben, elsősorban pedig a szocialista országokban a külkereskedelmet általában nagy specializált vállalatok bonyolítják le, indokolttá teszi, hogy az áruforgalom volumenének nagy részére fenntartsuk a specializált külkereskedelmi vállalatokat. Viszont a jelenleginél tágabb körben célszerű megadni nagy termelő és kereskedelmi vállalatoknak a közvetlen exportálás és importálás jogát.

Új módon kell szabályozni a termelő és a külkereskedelmi vállalatok kapcsolatát. A külkereskedelmi vállalatoknak is alkalmazni kell a különféle gazdasági elszámolási formákat, ezeken belül széles körben a bizományosi formát, mert a külkereskedelmi tevékenység specializációjának előnyei mellett ez a legalkalmasabb forma arra, hogy a vállalatok közös érdekeltségét megvalósítsuk.

Az import és export lebonyolításában messzemenően érvényesíteni kell az állam kereskedelempolitikai érdekeit és ki kell használni mindazokat az előnyöket, amelyek a külföldi piacokon való koordinált fellépésből származhatnak.

A Magyar Nemzeti Bank központilag kezeli az arany- és devizakészleteket, a devizabeszolgáltatási kötelezettség további fenntartásával.

Fontos, hogy az új gazdasági mechanizmus elősegítse hazánk és a többi szocialista ország közötti gazdasági együttműködés fokozott kibontakozását. A szocialista nemzetközi munkamegosztás fejlődése nagy előnyökkel jár az egész szocialista tábor és ezen belül Magyarország számára. A szocialista országokból kedvező feltételek mellett vásárolhatunk számunkra nélkülözhetetlen árukat, s ugyanakkor ezek az országok előnyös és stabil piacai is termékeinknek. Gazdasági mechanizmusunk reformjával olyan feltételeket kell teremtenünk, hogy a KGST-országokkal való gazdasági együttműködés népgazdasági előnyei jobban érzékelhetők legyenek a vállalatok számára is, hogy maguk a vállalatok még inkább kezdeményezzék a gazdasági kapcsolatok szélesedését. A népgazdasági és a vállalati érdek egybeesésének megteremtésével együtt egyre inkább be kell vonni a nemzetközi szerződések előkészítésébe az érdekelt vállalatokat. Az ilyen módon vállalt állami kötelezettségek egyúttal a vállalatok kötelezettségei is.

Termelő-, értékesítő- és fogyasztási szövetkezetek

Társadalmunkban a szövetkezetek gazdasági, politikai és társadalmi téren egyaránt fontos szerepet töltenek be. Célszerű és szükséges a szövetkezetek szerepének növelése, működési körének további bővítése. A szövetkezetek működésének, az állam és a szövetkezetek viszonyának alapja a szövetkezetek önigazgatásának, továbbá a szövetkezetek és állami vállalatok egymás közötti kapcsolatában az egyenjogúság elismerése és alkalmazása. A szocialista állam támogatja a szövetkezetek széles körű tevékenységét, különösen nagy fontosságot tulajdonít a három nagy szövetkezeti ágazat, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, a földművesszövetkezetek és a kisipari szövetkezetek további fejlődésének. Számít arra, hogy a szövetkezetek mindinkább eredményesen és hasznosan működnek a mezőgazdasági és az ipari termelés, a szolgáltatások, a kereskedelem és az ellátás bővítésében, minőségi fejlesztésében.

A szövetkezeti szektorban kiemelkedően nagy jelentősége van a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek.

A felvásárlási árszínvonal emelésével lehetővé kell tenni a mezőgazdasági termelőszövetkezetek önálló gazdálkodásának megszilárdítását, a jövedelemelvonás és az állami támogatás rendszerének átalakítását. A jövőben is szükség van a mostoha természeti viszonyok között működő termelőszövetkezetek rendszeres, valamint az átmeneti pénzügyi nehézségekkel küzdő termelőszövetkezetek időleges állami támogatására. A mezőgazdaság fejlesztését, a mezőgazdasági üzemek korszerű gazdálkodását az állam más eszközökkel is előmozdítja. Az utak építése, a villamoshálózat fejlesztése, a nagyobb öntözőművek és csatornarendszerek létesítése, a talajjavítás stb. döntően állami feladat. Az állam a fentieken túlmenően is hozzájárul a mezőgazdaságban a termelés bővítéséhez, a beruházásokhoz.

Az állam fontos feladata annak elősegítése, hogy a tagok személyes jövedelme és a felhalmozás között a termelőszövetkezetekben is helyes arány alakuljon ki, továbbá, hogy az eltérő viszonyok között gazdálkodó termelőszövetkezetek közötti túlzott jövedelemdifferenciálódás csökkenjen. E céloknak megfelelően kell kialakítani az állami jövedelemelvonás rendszerét, növelve ezen belül a földadó szerepét. Arra kell törekedni, hogy az állam a termelőszövetkezetek jövedelméből elsősorban azt a részt vonja el, amely nem a tagok munkájának, hanem földjük jobb minőségének és kedvező fekvésének következménye.

A termelőszövetkezetek pénzbevételeikből fedezzék az anyagi ráfordításokat, a termelés folyamatosan felmerülő költségeit és képezzék az elhasználódott állóeszközök pótlásának pénzügyi forrását, az amortizációs alapot. Az árszínvonalnak a jövőben lehetővé kell tennie, hogy a termelőszövetkezetek teljes állóeszközállományuk után képezzenek amortizációs alapot.

A termelőszövetkezetek a bruttó jövedelemből részesedési alapot, jövedelembiztonsági alapot, felhalmozási alapot, szociális-kulturális alapot képeznek, s biztosítják az adók, hitelek és ezek kamatainak fizetését. A mezőgazdasági ár-, adó- és hitelrendszer továbbfejlesztése során rendezni kell a termelőszövetkezeteket terhelő hitelállományt, hogy az esedékes hiteltörlesztés arányban legyen a termelőszövetkezetek teherbíró képességével.

A termelőszövetkezetekben a személyi jövedelmek színvonala, a jövedelemelosztás formáinak megválasztása az egyes szövetkezetek belső ügye. Arra kell azonban törekedni, hogy a termelőszövetkezeti tagok jövedelme (amelyet a szövetkezet a részesedési alapban tervez meg) két részre oszoljon: *a)* a munkadíjra (vagy más szóval az év közi, a szövetkezet által garantált részesedésre), *b)* az év végi kiegészítő részesedésre. A gyenge termelőszövetkezeteket az állam támogatással tegye képessé arra, hogy tagjaiknak – a közös munkában való részvétel mértékétől függően és ennek előmozdítására – az adott viszonyoknak megfelelő munkadíjat fizethessenek.

A mezőgazdasági termelés természeti sajátosságai és a mezőgazdasági üzemek adottságai a beszerzésben, az anyag- és eszközellátásban, valamint a beruházások terén fokozott rugalmasságot, a kereskedelmi módszerek előtérbe kerülését teszik szükségessé. Az anyag- és eszközellátás fő formájaként a mezőgazdasághoz kapcsolódó nagykereskedelmi vállalatok útján történő beszerzést célszerű alkalmazni, de ahol erre lehetőség van, ki kell építeni a gyártó és a mezőgazdasági felhasználó üzemek közvetlen kapcsolatát is.

A termelőszövetkezetek termékeit – az állami monopolcikkek kivételével, a hatósági előírások betartása mellett – egyaránt értékesíthetik felvásárló vállalatoknak vagy közvetlenül a fogyasztóknak, illetve fel is dolgozhatják azokat. A termelőszövetkezetek és a felvásárló vállalatok szerződéses kapcsolatát szigorúan a kölcsönös gazdasági előnyökre kell alapozni, s meg kell szüntetni minden olyan zavaró adminisztratív előírást, amely ma e téren még megtalálható.

A mezőgazdasági termékek feldolgozását továbbra is elsősorban állami nagyiparunk végezze. Indokolt azonban – a szállítási költségek csökkentése és a termelőszövetkezeti tagok rendszeresebb foglalkoztatásának elősegítése végett, valamint a mezőgazdasági termékek azon sajátossága miatt, hogy bizonyos termékeket a termelés helyén lehet a legkisebb veszteséggel, a legelőnyösebben feldolgozni, tartósítani, ipari feldolgozásra előkészíteni – a termelőszövetkezetek feldolgozó tevékenységének a kiszélesítése. A mezőgazdasági termékek üzemi feldolgozását kiegészítő tevékenységként minden olyan területen engedélyezni kell, ahol ezzel adottságaik kedvezőbb kihasználása lehetővé válik, ahol a belföldi vagy exportigények újabb kapacitások kialakítását igénylik, s ahol az előírt egészségügyi és egyéb feltételeket biztosítani tudják.

A termelőszövetkezetek számára lehetővé kell tenni számos szolgáltató tevékenységet is (például gépjavítás, karbantartás, fuvarozás stb.). A mezőgazdasági építkezésekben növelni kell a termelőszövetkezeti – esetleg állami gazdaságokkal vagy földművesszövetkezetekkel közös – építő szervezetek szerepét. A termelőszövetkezetek önálló értékesítő, feldolgozó és szolgáltató tevékenysége kibővítésének feltételeit folyamatosan, de legkésőbb az új árak életbe léptetésével együtt meg kell teremteni.

A szövetkezeti jelleg megtartása mellett erősíteni, fejleszteni szükséges a vállalatszerű gazdálkodást. Ki kell fejleszteni a szövetkezetekben a vállalati gazdálkodás olyan kategóriáit, mint az értékcsökkenési leírás, a forgóalap, tartalékalap, rendszeres munkadíj, önköltség és nyereség. A vállalati jelleg erősítése céljából fokozni kell a vezetőség (igazgatóság) önállóságát az operatív gazdaságvezetési ügyekben. A vállalatszerű gazdálkodás erősítése végett célszerű, ha a vezetőség kétoldalú munkaszerződéseket köt a tagokkal, amelyek tartalmazzák mind a vezetőség, mind a tagok kötelezettségeit és jogait.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek önálló gazdálkodásának erősödése szükségessé teszi, hogy a jövőben az eddiginél szorosabb kapcsolatba kerüljenek egymással a termelési szerkezet koordinálásában, az értékesítési tevékenységben, a jogi képviselet ellátása, a közös vállalatok alakítása terén, a közös beruházások megvalósításánál stb. E feladatokat célszerű nem állami útra terelni, hanem a szövetkezetek erre a célra létrehozott önkéntes egyesülései, szövetségei keretében ellátni. Termelőszövetkezeti szövetségeket általában a területi elv alapján célszerű létrehozni (például egy-két járásra vagy megyénként járási irodákkal). A szövetségek sajátos gazdasági központok és érdekvédelmi szervezetek legyenek, választott testületből álljanak, és csak kis függetlenített apparátussal rendelkezzenek.

A gazdaságirányítási rendszer reformja segítse elő a háztáji gazdaságok indokolt mértékű, differenciált fejlesztését. Ezért országosan egységesen csak a háztáji földterület kiterjedését célszerű meghatározni. A háztáji gazdaságokban tartható állatlétszámot viszont az eddiginél differenciáltabban indokolt szabályozni, s ott, ahol a korszerű nagyüzemi termelés feltételei kedvezőtlenek, és rövid időn belül nem is tehetők kedvezővé, a háztáji állatállományt e körülmények figyelembevételével célszerű kialakítani, illetve növelni. A jelenleg egységes háztáji adót művelési ágak szerint differenciálni kell.

A tanácsok gazdasági tevékenysége

A reform keretében a tanácsok gazdasági feladatait az új mechanizmus jellegének megfelelően kell körvonalazni, s e feladatok ellátását a tanácsi önállóság és felelősség kiszélesítésével kell biztosítani.

A tanácsok alapvető, sajátos gazdasági feladata a város- és településfejlesztés, valamint a kommunális ellátás. Az ilyen igényeket a tanácsok mérjék fel és hangolják össze a lehetőségekkel. A tanácsok gazdasági feladatainak egy része hatósági jellegű. E feladatok ellátása során a tanácsok – törvényes kereteken belül – a közigazgatási területükön működő valamennyi gazdálkodó szervre, állami vállalatokra és intézményekre, szövetkezetekre, továbbá társadalmi szervekre és az állampolgárokra egyaránt kötelező intézkedéseket hoznak. A tanácsok felügyelete alá tartozó vállalatok és költségvetési szervek gazdasági önállósága, irányításuk és működésük módja alapvetően azonos legyen a nem tanácsi irányítás alá tartozókéval. A költségvetési szervek aprólékos, normákon alapuló tervezési és finanszírozási rendszerét meg kell szüntetni, s az e szervek sajátosságainak leginkább megfelelő normatív tervezési és finanszírozási rendre kell áttérni.

A tanácsok irányítása (felügyelete) alá tartozó vállalatok és költségvetési intézmények tevékenységének további fejlődését biztosítani kell. A vállalatok jelenlegi tevékenységi körének fenntartása mellett bizonyos feladatkörök, mint az építőipar és a műszaki tervezés, bővítése szükséges.

A mezőgazdaság területén a tanácsok az eddigi operatív gazdaságszervezés helyett erősítsék és fejlesszék hatósági-igazgatási tevékenységüket. Fontos feladatuk legyen a területük egészére vonatkozó mezőgazdasági fejlesztési tervek kialakítása, a termelőszövetkezetek állami támogatása.

Az alapvető gazdaságpolitikai célkitűzéseket egy-egy gazdasági körzet vagy közigazgatási terület vonatkozásában továbbra is központilag kell meghatározni. A területi gazdaságpolitikai célkitűzések kialakításában és megvalósításában azonban a tanácsi szerveknek az eddiginél nagyobb hatáskört és önállóságot kell biztosítani, hogy a helyi igények kielégítésére a társadalmi kezdeményezésben rejlő erőket jobban össze tudják fogni és fel tudják használni.

Hosszú távú területfejlesztési és telepítéspolitika kialakításával s ezt kifejező népgazdasági tervek kidolgozásával meg kell teremteni az alapját annak, hogy a különböző ágazatok területi és körzetek komplex fejlődése a kívánatos irányba befolyásolható legyen. A hosszú és középtávú területi tervek a népgazdasági terv részei, gazdasági körzetek és közigazgatási területek szerint készülnek. A tanácsok tervei saját programjaik, amelyek a népgazdasági tervvel és különösen annak területi fejezeteivel összhangban kerülnek kidolgozásra. A népgazdasági terv és a tanácsok tervei közötti kapcsolat azonban nem közvetlen. A tanácsi terveket a tanácsok maguk állítják össze, maguk határozzák meg tartalmukat és kidolgozásuk módszereit.

A tanácsok gazdasági önállóságának növelése pénzügyi megalapozást igényel. A jelenlegihez képest az összes bevételeken belül lényegesen növelni kell a tanácsok saját bevételeinek arányát, és csökkenteni az állami támogatást. A tanácsok pénzalapja a jövőben két részből álljon: a költségvetési szervek működési és fenntartási kiadásait, valamint az e célra felhasználható bevételeket összesítő költségvetésből; továbbá a tanács felügyelete alá tartozó vállalatok és költségvetési szervek fejlesztésével kapcsolatos kiadásokat és az erre fedezetet biztosító bevételeket rendszerbe foglaló fejlesztési alapból. A fejlesztési alap megelőlegezésére a tanácsok számára lehetővé kell tenni bankhitelek igénybevételét.

A tanácsi bevételek köre és mértéke, valamint az állami támogatás összege a középtávú népgazdasági terv alapján hosszabb időszakra kerüljön megállapításra. Az állami támogatás nagyságát a mainál objektívebb kritériumok szerint, fix összegben kell megállapítani és a tanácsok rendelkezésére bocsátani. E támogatásnak bizonyos mértékű kiegyenlítő szerepet kell betöltenie a gyengébb és a fejlettebb gazdasági alappal rendelkező területek között. A tanácsok bevételeinek többségét a felügyeletük alá tartozó vállalatoknál realizált jövedelmekből átengedett rész tegye ki. A tanácsok további újfajta bevételeként célszerűnek látszik bevezetni a tanács területén működő valamennyi vállalat kommunális adóját. A tanácsi bevételeknek továbbra is jelentős forrásai maradnak a szövetkezetek és a lakosság befizetései, ezek között a községfejlesztési hozzájárulás, amelynek körét és jelentőségét célszerű megnövelni.

A tanácsi költségvetésben a kiadásokat a jelenleginél összetettebb kategóriákban kell csoportosítani. A tanácsok számára lehetővé kell tenni, hogy – a központilag megállapított szabályok szerint – az egyes kiadási tételek között saját hatáskörben átcsoportosításokat hajtsanak végre.

II

A SZAKSZERVEZETEK AZ ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUSBAN

A gazdasági mechanizmus reformjának egyik fontos politikai célja, hogy kedvezőbb feltételeket teremtsen a szocialista demokrácia további fejlődéséhez, elősegítse a dolgozók véleményének, javaslatainak hasznosítását, kollektív részvételüket a gazdálkodás irányításában és ellenőrzésében. Ezért az új gazdasági mechanizmusban jelentősen fokozódik a szakszervezeteknek mint a dolgozók képviseleti szerveinek a szerepe.

A szakszervezetek képviseljék a dolgozók érdekeit, egyeztessék azokat az állami, társadalmi szempontokkal. Foglalkozzanak a dolgozók bérezési, munkaügyi kérdéseivel. Nyilvánítsák véleményüket a gazdasági élet mindazon kérdéseiben, amelyek a dolgozó tömegeket érintik. Segítsék a szocialista szektorban az eredményes, jó munka kifejlődését. Szervezzék a munkaversenyt, fejlesszék a dolgozók aktivitását, karolják fel és szélesítsék a szocialista brigádmozgalmat.

A Szakszervezetek Országos Tanácsa mint a szakszervezeti mozgalom vezető szerve nyilvánítsa véleményét a főbb gazdaságpolitikai célokról és főbb gazdasági intézkedésekről, amelyekben felső állami szervek döntenek. Különösképpen vonatkozik ez az országos szintű, a szakmák összességét érintő bérezési és munkaügyi kérdésekre.

Az állami szervek, a minisztériumok minden olyan intézkedésüknél, amely érinti a bérből és fizetésből élő dolgozók élet- és munkakörülményeit, legyenek kötelesek döntés előtt az állami célokat egyeztetni az illetékes szakszervezet véleményével, több szakmát érintő kérdésekben pedig a SZOT véleményével.

A vállalatok önállóságának és ezzel a vállalati vezetők döntési hatáskörének kibővülése folytán megnövekszik a vállalati szakszervezeti szervek szerepe.

Az üzemi demokráciát, a dolgozók bevonását a vállalaton belüli vezetésbe, ameddig lehetséges közvetlen módon, ezen túl pedig közvetve, a szakszervezeti képviselet útján kell megvalósítani.

A vállalatoknál, gyárakban működő üzemi tanácsok hatáskörét és funkcióját a megfelelő szakszervezeti szervek vegyék át. A dolgozóknak a vállalatok vezetésébe való bevonását a szakszervezeteken keresztül úgy kell megvalósítani, hogy az segítse – ne pedig akadályozza – az egyszemélyi felelős vezetőket.

A vállalati szakszervezeti szervek a vállalat dolgozóinak érdekeit úgy képviseljék, hogy ez ne kerüljön szembe a dolgozók összességének érdekeivel, tehát ne csorbítsa a népgazdasági érdekek érvényesülését. A dolgozók kollektív érdekeinek képviselete mellett fontos feladatuk az egyes dolgozók egyéni jogainak, érdekeinek képviselete és védelme is.

A vállalati szakszervezeti szervek a közreműködésükkel kialakított vállalati feladatok megvalósítására mozgósítsák a dolgozókat, és vegyenek részt az erre irányuló munka szervezésében. A termelési aktivitás kibontakozásában nagy szerepe van a szocialista munkaversenynek. A verseny irányítása és szervezése, az eredmények értékelése a gazdasági vezetők és a szakszervezeti szervek együttes feladata.

A vállalati szakszervezeti szerv a vállalat vezetésével egyetértésben a vállalati kollektív szerződésben foglalja össze a dolgozók élet- és munkakörülményeit érintő szabályokat. A vállalati kollektív szerződésnek tartalmaznia kell a munkaviszonyra, a munkabérekre, a munkavédelemre, az anyagi és erkölcsi ösztönzés rendszerére stb. vonatkozó szabályokat. A vállalati kollektív szerződést a vállalatvezetés és a dolgozók viszonyát szabályozó „alkotmányként" kell kezelni.

A vállalati szakszervezeti szervek önállóan döntenek a dolgozók szociális, egészségügyi és kulturális ellátását érintő kérdésekben, az ilyen célokra a vállalatnál rendelkezésre álló pénzügyi kereteken belül a döntés meghozatala előtt ki kell kérni az illetékes gazdasági vezetők véleményét.

Ellenőrzési, esetenként egyetértési jog illeti meg a vállalati szakszervezeti szerveket a dolgozók munkaviszonyával, a munkaidővel, az anyagi és erkölcsi ösztönzési rendszerekkel, valamint a személyi jövedelmek elosztásával kapcsolatosan. A vállalati gazdasági vezető köteles döntése előtt kikérni a vállalati szakszervezet véleményét a munkakörülményeket és a munkavédelmet érintő kérdésekben.

Az üzemi szakszervezeti szervek véleményét ki kell kérni az üzemi gazdasági vezetők megítélése, megerősítése vagy leváltása tekintetében.

A dolgozók, illetve a dolgozókat képviselő szakszervezeti szervek révén valósul meg a vállalaton belüli társadalmi ellenőrzés, melynek formái a gazdasági vezetők beszámolása a dolgozók vagy az őket képviselő szakszervezeti szerv előtt, továbbá az illetékes szakszervezeti szervek menetközbeni ellenőrzései.

III

A PÁRT SZERVEZŐ MUNKÁJA A GAZDASÁGBAN

A gazdasági mechanizmus reformjának megvalósítása révén tovább fejlődik a szocialista társadalom, erősödik a munkások és parasztok állama. A párt, amikor kezdeményezi és javasolja a reformot, a munkásosztály, a szocializmus útjára lépett parasztság és a néppel együttérző értelmiség kollektív akaratát kívánja kifejezni, hogy történelmi célunk felé gyorsabban haladjunk, hogy a gazdasági munka ésszerűbb és szervezettsége magasabb fokú legyen. A párt szervezeteinek, a kommunisták összességének úgy és annak tudatában kell összefogniuk a megvalósítás sikereért, hogy ezzel valamennyi dolgozó ember, az egész nép hosszú távú érdekét szolgálják.

A párt feladatai az új gazdasági mechanizmus kapcsán megnövekednek és egyben módosulnak is. Az új helyzetben tovább kell fejleszteni a pártmunka ma is helyesnek bizonyuló jó módszereit, módosítani kell azokat, melyek eddigi formájukban már nem hoznak kielégítő eredményt, és el kell hagyni mindazt, amit a fejlődés már túlhaladott.

Pártunk változatlanul vallja és tevékenységében alapelvnek tekinti, hogy a gazdasági élet nem független és elszigetelt a politikától, hogy társadalmunkban a gazdasági tevékenységnek végső fokon a nép érdekét, a társadalom fejlődését kell szolgálnia. Figyelembe veszi, hogy a tudomány, a szakértelem, a technikai-gazdasági képzettség jelentősége és szerepe a fejlődés folyamán szüntelenül tovább növekszik, ezt a folyamatot maga a párt serkenti és erősíti. A magas fokú szakképzettség, a szakértelem óriási lendítőereje lehet a fejlődésnek, ezért mindenütt, ahol erre mód kínálkozik, szélesebb érvényesülési teret szükséges számára biztosítani. De mégis, a jó szaktudás egymagában kevés a jó irányításhoz, társadalmi kérdésekben nem adhat kielégítő útmutatást a cselekvésre. A közérdeknek, a társadalmi céloknak a felismerésére és érvényesítésére a marxista–leninista szemlélettel felvértezett párt hivatott. Ebből következik, hogy a gazdasági életben is múlhatatlanul érvényesülnie kell a párt irányító, vezető szerepének.

A párt vezető szerepe a gazdasági tevékenységgel kapcsolatban a politikai irányításban, koordinálásban és ellenőrzésben nyilvánul meg. A társadalmi, politikai és gazdasági folyamatok tudományos elemzése alapján a párt meghatározza a társadalmi-gazdasági fejlődés fő céljait, és szervező, meggyőző tevékenységével elősegíti a fő célok megvalósítását. A pártszervek soha és sehol nem vehetik át a gazdasági szervek közvetlen vezetését, hanem mindenkor a személyükben felelős gazdasági vezetők (állami és vállalati vezetők) irányító munkájára, valamint a kommunisták egybehangolt cselekvésére kell építeniük. A gazdasági vezetők kötelessége, hogy a párt politikájának szellemében vezessenek. Tevékenységükért felelősséggel tartoznak annak a szervnek, amelytől megbízatásukat kapták, ugyanakkor politikailag felelősek a párt és a pártszervezet előtt, amelynek bizalma fontos előfeltétele eredményes munkájuknak.

A párt gazdasági szervező munkájának középpontjában a gazdaságpolitika irányelveinek, a fő gazdaságpolitikai céloknak a kidolgozása és érvényesítése áll. A Központi Bizottság meghatározza a hosszabb távra szóló gazdaságpolitikai irányelveket, valamint a középtávú és rövid távú népgazdasági tervek gazdaságpolitikai koncepcióját. Javaslatokat készít az állami vezetés számára, hogy milyen irányelvek alapján dolgozza ki a népgazdasági terveket. A pártszervezetek és az állami, gazdasági vezetők feladata, hogy az adott területre vonatkozóan helyesen értelmezzék a párt gazdaságpolitikáját, „lefordítsák" azt saját működési területükre, alkalmazzák a mindennapi cselekvésben.

A területi és vállalaton belüli pártszervek politikai és szervező munkája a központi gazdaságpolitika megvalósítását segítse, s egyúttal legyen figyelemmel a helyi problémákra, segítse azok megoldását. Eközben figyelembe kell venniük a törvényeket, az állami szervek rendeleteit, utasításait is. A vállalatok önállóságának és felelősségének növekedésével együtt megnövekszik a pártszervezetek önállósága és felelőssége is. Aktív szervező és meggyőző tevékenységükkel, a kommunistáknak a munkában tanúsított példamutató magatartásával a pártszervezetek hassanak oda, hogy a vállalati tervek összhangban legyenek a népgazdasági érdekkel és eredményesen megvalósuljanak. A pártszervezetek elengedhetetlenül fontos kötelessége, hogy a párt gazdaságpolitikájának megvalósulása céljából konkrét cselekvési programokat dolgozzanak ki a kommunisták számára, és kezdeményezzék, hogy a szélesebb rétegek is bekapcsolódjanak a program megvalósításába.

A gazdasági vezetők és a pártszervezetek viszonyát nem helyes és nem szabad úgy fogadni, hogy valami olyasfajta munkamegosztásban működjenek együtt, hogy a gazdasági vezető feladata és kötelessége csupán a gazdaság terén érvényesüljön, a pártszervezeteké pedig csupán az általános politikára korlátozódjék. Az élet nem enged meg ilyen formális szétválasztásokat. A gazdasági vezetéssel szemben elengedhetetlen követelmény, hogy helyes politikai szemlélettel és felelősségérzettel rendelkezzék, hogy jól együttműködjék a dolgozókkal és képviseleti szerveikkel. A pártszervezetek pedig nem valamiféle saját „termelési tényezőt" jelentenek, hanem az adott terület kommunistáinak véleményét és akaratát testesítik meg a gazdasági munka egészéről, fő irányáról, beleértve a gazdasági vezetők munkáját is.

A párt gazdaságszervező tevékenységének eszközei közül a gazdasági mechanizmus reformjával összefüggésben különösen az alábbiak kerüljenek előtérbe:

– a központi gazdaságpolitikának (helyi gazdaságfejlesztési programoknak) szakértők bevonásával történő kollektív kidolgozása, irányelvként történő javaslatba foglalása és rendszeres menet közbeni felülvizsgálata;

– a munkások, parasztok és általában a dolgozók véleményének rendszeres megismerése, megvitatása és általánosítása, s ennek hasznosítása a gazdaságpolitikában, valamint a helyesnek bizonyult konkrét kritikai észrevételek alapján javaslatok készítése a gazdasági vezetés felé;

– aktív kezdeményező szerep a megfelelő gazdasági vezetők kiválasztásában, valamint a gyengének bizonyulók kicserélésében. A vezetők kiválasztásakor egyformán nagy fontosságot kell adni a szakmai hozzáértésnek, a vezetési készségnek, valamint a megfelelő politikai beállítottságnak és színvonalnak;

– a gazdasági vezetők munkájának rendszeres ellenőrzése a pártszervezetek részéről. Az ellenőrzés fő szempontja mindig a párt és a kormány gazdaságpolitikai döntéseinek érvényesülése legyen, s ezt az adott gazdasági egység összmunkáján és a népgazdaság egészébe való beilleszkedésén mérje. Továbbá rendszeresen ellenőrizni kell a gazdasági vezetők munkastílusát, a vezetői határozottság és a demokratikus módszerek egyidejű érvényesülését, valamint a vezetőknek a tömegekkel való kapcsolatát;

– széles körű és eleven gazdaságpolitikai propagandamunka, mely egyfelől kellő információt nyújt szélesebb rétegeknek a gazdasági élet menetéről, a jelenségek mélyebb összefüggéseiről, fontos és közérdekű kérdésekről, másfelől a vezetés részére rendszeresen figyelemmel kíséri, összesíti és általánosítja a dolgozók széles tömegeinek véleményét és hangulatát.

A gazdasági mechanizmus reformja megvalósításának időszakában különösen nagy fontosságú, hogy a kommunisták mindenütt összefogjanak, és tevékenyen küzdjenek a párt politikájának következetes érvényesítéséért. Küzdjenek azért, hogy a különböző szintű gazdasági vezetők jól megismerjék, helyesen megértsék a reform lényegét, és képesek legyenek annak megfelelően dolgozni. Hogy kezdeményezzenek, keressék a jobb, eredményesebb munka lehetőségeit, vállalják az ésszerű kockázatot. Küzdjenek azért, hogy mind szélesebb dolgozó rétegek ismerjék fel a közös boldogulás lehetőségét, a munkában való kollektív együttműködés jelentőségét, egyéni és társadalmi hasznát. Küzdjenek azért, hogy a munkásság és a dolgozók „derékhada", mely ma is kitűnik munkaszeretetével, igazságosságával, közösségi szemléletével, ragadja magával az újonnan munkába áramlókat, a közönyösségre hajlamosokat, a munkát csak immel-ámmal végzőket. Küzdjenek azért, hogy tudatossá váljék mindenkiben a szocializmus alapvető igazsága, mely az új gazdasági mechanizmusnak is vezérelve: az egyéni boldogulás, felemelkedés útja végső fokon csakis a kollektív erőfeszítés, a közös, jó munka lehet.

Az új gazdasági mechanizmusban is számolniuk kell pártszervezeteinknek politikai félreértésekkel és torzításokkal, s ezek ellen szívós harcra kell felkészülniük. A jövőben is előfordulhat, hogy egy-egy vállalat nem saját jobb munkájával, hanem a másik rovására próbál jobb eredményt elérni. A vállalati nyereség szerepének szükségszerű növekedése egyeseknél elhomályosíthatja a fejlesztés hosszabb távú feladatait, kiválthatja a pillanatnyi nyereség hajszolásának, a jövő elhanyagolásának káros tendenciáját. Fennáll a veszélye az eddigitől eltérő, másfajta, de nem kevésbé veszélyes bürokrácia kialakulásának is. A szocialista anyagi érdekeltség feltétlenül érvényesítő elvét egyesek a jövőben is anyagiassággá szürkíthetik és torzíthatják. Elsősorban a pártszervezeteknek, a kommunisták közösségeinek kell harcba szállniuk e káros és veszélyes jelenségek ellen, a magasabb fokú társadalmi tudatosságért és felelősségért.

A pártban, mint a demokratikus centralizmus alapján szervezett politikai mozgalomban, a kommunistáknak továbbra is arra kell törekedniük, hogy a központi elvekből és feladatokból kiindulva, megtalálják az önálló, mozgékony és eredményes cselekvés útját-módját, hogy magas fokú eszmeiséggel és szívóssággal vigyék előre a szocializmus ügyét a most következő új szakaszban, a reform megvalósításának időszakában.

*

Ez a határozat és a mellékleteként jóváhagyott bővebb irányelvek szolgáljanak alapul az állami szervek számára a további munkához, a gazdasági mechanizmus reformjának megvalósításához.

Megjelent: Népszabadság, 1966. május 29.

41

AZ IRODALOM ÉS A MŰVÉSZETEK HIVATÁSA TÁRSADALMUNKBAN

(1966 JÚNIUS-JÚLIUS)

Hazánkban ma a szocialista tudat, erkölcs, életforma általánossá tétele az osztályharc egyik fő kérdése. Érthető tehát, ha a közvélemény figyelme az irodalom és a művészetek felé fordul. Ezek lényeges kérdéseinek megítélésében azonban a közönség és a kritika egyaránt bizonytalan. Az MSZMP *Kulturális Elméleti Munkaközössége* egy évvel ezelőtt napirendre tűzte a szocialista realizmus elvi kérdéseinek vitáját, amely sokoldalúan bontakozott ki, és elősegítette, hogy a marxista esztétika egyes alapvető tételeinek megítélésében és alkalmazásában a kritikusok nézetei közelebb kerültek egymáshoz. A vita ugyanakkor ráterelte a figyelmet az irodalom és a művészetek néhány, a társadalmi élettel szorosan összefüggő problémájára, amelyekben joggal vár a szélesebb közvélemény is megfelelő tájékoztatást.

AZ IRODALOM ÉS A MŰVÉSZETEK TÁRSADALMI SZEREPE

1. A művészeti és a szélesebb közvélemény egy része eltúlozza az irodalom társadalmi, pontosabban: közvetlen politikai funkcióját. Ez részben történelmi hagyományainkkal, részben az irodalom szerepének dogmatikus és revizionista értelmezésével függ össze. Ismeretes, hogy a XVIII. század végén, a XIX. század elején irodalmunk esetenként politikát helyettesítő funkciót is betöltött, illetve a politikailag leghaladóbb álláspontot a legnagyobb hatással képviselte. Ez a jelenség – más kelet-európai országokéhoz hasonlóan – éppen társadalmi-politikai életünk történelmi gátoltságának volt sajátos következménye. A felszaba-

dulás után is tovább hatott a politikát helyettesítő irodalom eszméje mind a közvéleményben, mind az írótársadalomban, holott ekkor már a leghaladóbb politikai erő, a munkásosztály és pártja vált az ország életének meghatározójává. A revizionista nacionalizmus ezt a magyar fejlődés elmaradottságán alapuló, időszerűtlenül fenntartott hagyományt újította fel, s erre hivatkozva követelt 1956 táján illetéktelen politikai szerepet az irodalomnak. E téves szemléletet – már korábban – sajátos módon a dogmatizmus is élesztette azzal, hogy az irodalom társadalmi szerepét a politika, nemegyszer a napi politika közvetlen szolgálatára szűkítette, s főként azzal, hogy a politikai és gazdasági életben jelentkező hibák, torzulások ideológiai következményeit irodalmi, irodalomesztétikai vitákkal kísérelte meg feloldani.

Az irodalom politikai szerepének még ma is tovább lappangó túlbecsülése tehát a nacionalista színezetű revizionista hagyományértelmezés és a dogmatizmus együttes hatására vezethető vissza. Ennek az előítéletnek egyaránt foglyai lehetnek azok, akik az irodalom e megkülönböztetett politikai szerepét ellenzéki éllel, s azok is, akik éppenséggel a politika vélt érdekében hangoztatják. Az irodalom társadalmi-politikai szerepének ilyen eltorzítása megjelenhet abban a formában, hogy a költészet „törvényhozó", hogy az író vátesz, elárvult népének papja, vezetője, akinek a politika helyett is kötelessége megszólalni. De ilyen tévhitet táplálhat a szélesebb közönség körében s ezen belül a pártközvéleményben az a gyakori szemlélet is, amely az irodalomban csak politikát lát, és ezért az irodalmi jelenségekre csakis mint közvetlen politikai megnyilvánulásokra reagál, s mind elismerésében, mind elmarasztalásában az irodalomnak ezt az irreális politikai öntudatát növeli. Sokak számára az irodalmi élet jelenségei – a művek és az írók vallomásai – még ma is elsőrendű vagy éppen kizárólagos mércéi az ország ideológiai, kulturális állapotának, s tartalmuk szerint megváltói vagy veszélyeztetői a szocialista rendnek. Mindkét szélsőség gyakran azokra az emlékekre támaszkodik, amelyeket az írók egy részének az ellenforradalommal kapcsolatos szerepe idéz fel. Sokan elfelejtik azonban, hogy akkor ezek az írók a határozottan politikai erőként jelentkező revizionizmusnak voltak másodhegedűsei. Helytelen az irodalom egy részének akkori szerepét annak mai megítélésével – akár öntudatlanul is – összekapcsolni, mert azóta gyökeresen megváltoztak a politikai feltételek.

Hangsúlyozva az irodalom társadalmi szerepének fontosságát és nélkülözhetetlenségét, kétfrontos harcot kell tehát vívni politikai szerepének mind közvetlen, jobboldali, mind közvetett, „baloldali" tartalmú eltorzítása ellen. Mindkét változat megzavarja a politika és az irodalom viszonyát, felcseréli a felépítményben elfoglalt helyüket, és mindkettő egyaránt ellentmond a politika elsődlegessége elvének.

2. Az irodalom és művészetek helyes megítélésének másik feltétele, hogy

helyzetüket az egész magyar társadalom ideológiai állapotával összefüggésben lássuk. Csakis ez lehet ugyanis a reális alapja a művészetek iránti „elvárásoknak”, csak így lehet az igényekben és a megítélésekben elkerülni a szubjektivizmust. Az irodalom és a művészetek nevelő szerepére való hivatkozással, nemegyszer a párttagság köréből – olykor a művészetpolitikai vezetéssel szemben – így merül fel a kérdés: ha kezünkben a hatalom, ha ma a nép állama a művészetek „mecénása”, akkor miért nem kizárólag a szocialista műveknek és esetleg a legközvetlenebb „útitársak” műveinek nyitunk utat, s miért van szükség nem szocialista, nem marxista–leninista világnézetű alkotások publikálására vagy bemutatására? Az ilyen szubjektíven jóhiszemű kérdés szem elől veszti az ideológiai irányelveknek azt az egyik legfőbb megállapítását, hogy az ország általános ideológiai helyzete elmaradt a gyökeres gazdasági-társadalmi változások mögött, s hogy a marxizmus–leninizmus nagyarányú térhódítása mellett is még meglehetősen összetett és ellentmondásos képet mutat. Ha ennek az irreális követelménynek helyt adnánk és a művészeti életben csak a szocialista vagy az ehhez nagyon közel álló alkotásoknak biztosítanánk kizárólagos megjelenési lehetőséget, ezzel az ország általános ideológiai helyzete és a művészeti élet ideológiai állapota közt teremtenénk indokolatlan feszültséget. Ez pedig menthetetlenül az adminisztratív korlátozás túlsúlyra jutását idézné elő, s végső soron az elvi vitát, az érdemleges eszmei harcot akadályozná. Ilyen álláspont érvényesítése elvileg a klasszikus örökség átvételével is ellentmondásba kerülne, de arra is vezethetne, hogy a mai haladó nyugati polgári művészet vagy kiszorulna, vagy „rózsaszínűre” festve elsikkadna polgári jellege. Nem beszélve arról, hogy ezen az alapon az ízléses, de könnyű szórakozást nyújtó, látványos műsorok nagy részéről is le kellene mondani.

Helytelen kultúrpolitikai kiindulópont tehát a művészeti élet szocialista és nem szocialista erőinek arányát társadalmunk egészétől elszigetelten, mint valamilyen különleges „írói-művészi” ideológiai állapotot értelmezni.

De tévedés forrása lehet az is, ha nem vesszük figyelembe a művészeti élet sajátos helyzetét. A nem marxista nézetek kevésbé érvényesülhetnek a gazdasági vagy politikai életben, mint az ideológiában, ezért a – kifejezetten ideológiai természetű – kulturális élet „gyűjtőhelye” a társadalmunkban meglevő, de másutt érvényesülni nem tudó, ellentmondásos álláspontoknak. A kultúrában, a művészetben jelentkezik legszembeötlőbben a tudat viszonylagos lemaradása, következésképp itt a legtöbb az ideológiai probléma is. Ez azonban nem ad alapot arra a következtetésre, hogy „ez a terület a legelmaradottabb”, hogy „itt érvényesül legkevésbé a párt vezető szerepe” stb.: ez csupán a kulturális-művészeti terület sajátos ideológiai helyzetével összefüggő jelenség.

Más tényezőket is mérlegelni kell, közöttük az alkotói tehetséget. Művészeti életünkben sok olyan nem marxista világnézetű alkotói tehetség található, akiknek az életszemlélete főként a két világháború közt alakult ki, de értékes műveikkel ma is hozzájárulnak kultúránk gazdagításához. A szocialista művészet előretörése viszont csak a szocializmus ügyének elkötelezett tehetségek jelentkezésének arányában lehetséges. Ez azonban – ha megnyugtató, s egyes területeken nagyarányú volt is – kedvező feltételek közt alig két évtizede folyik.

Mindezt azért fontos hangsúlyoznunk, mert sokan ahelyett, hogy tudomásul vennék a terület sajátosságait és az ezekkel járó fokozott ideológiai felelősséget, inkább ideológiai-politikai bizalmatlansággal szemlélik a kulturális és művészeti életet, s ezzel hátráltatják tényleges problémáinak megoldását.

Elsősorban az alkotók körében lehet találkozni azzal a másik téves állásponttal, amely statikusan fogja fel a művészeti élet összetett ideológiai állapotát, lemond a változtatás lehetőségéről, sőt az ideológiai status quót az „irányzatonkénti szerveződés" formájában kívánja konzerválni. E szemlélet hívei megfeledkeznek arról, hogy a marxista–leninista világnézetet az új társadalom építése érdekében a kultúra területén is uralkodóvá kell tennünk. Ez a társadalmi követelmény nem fér össze az eszmei passzivitással, ellenkezőleg, az aktív ideológiai harcot követeli meg az irodalomban és a művészetekben is.

3. A művészetek a valóság megismerésének sajátos formái, amelyek a mindennapi és tudományos megismerés közt helyezkednek el, s ennek megfelelően sajátos, amazok által meg nem ragadható tartalmakat tesznek átélhetővé, vonnak be az emberi megismerés körébe. Az ember a művészet segítségével a világról nyert mindennapi és tudományos tapasztalatait kiegészíti, egyszersmind fejleszti az esztétikai megismerés készségét, kibontakoztatja a tartalmas szépség iránti igényét, sokoldalúbbá formálja a társadalomhoz és a természethez való viszonyát. A művészet a maga értelmi és érzelmi, világnézeti, erkölcsi és ízlésbeli, tehát az egész embert befolyásoló hatásainak összetett egységével mindig tényezője volt az ember és emberiség önismeretének és öntudatosodásának, s ennek révén befolyást gyakorolt a történelem alakulására is.

A művészeti ágak egyenrangúak, mindegyik a valóság valamely sajátos megközelítési lehetőségén alapszik, és mindegyik a maga természetének megfelelően veszi ki részét a tudat, az erkölcs és az ízlés formálásából. Az irodalom, a színház, a film különösen alkalmasak arra, hogy az életet mozgó teljességében ragadják meg, hogy a társadalmi valóságot viszonylag közvetlenül tükrözzék, az ember értelmi és érzelmi problémáival egyaránt foglalkozzanak, s eszközeik révén viszonylag könnyen és széles tömegek számára váljanak hozzáférhetővé. A képzőművészetek a valóság láthatóságára (vonal, szín, térbeliség) építve statikus formában, de lényegi mozgalmasságában tükrözik az embernek a társadalomhoz, a természeti és tárgyi világhoz való viszonyát. A képzőművészeti esztétikum iránti érzékenység befolyásolja az egyes ember környezetalakító tevékenységét, s alapja a vizuális eszközökkel is élő film, televízió és színház reális megközelítésének. A zene valóságos élettapasztalataink során szerzett érzelmeket idéz fel, bontakoztat ki, s ezzel a belső érzelmi élet gazdagításának és tudatosításának legközvetlenebb lehetőségét nyújtja.

A szocializmus építése egy társadalmi forma küzdelmes megteremtését jelenti, amelyben a szocialista világnézet, erkölcs, életforma, esztétikai ideál és ízlés a polgárival folytatott szüntelen harc során formálódik. Ma a művészet előtt nálunk egy felfedezésre és megteremtésre váró új világ áll, és olyan közönség, amely a művészettől közvetlenül átélt problémáinak megfogalmazását, újjáformálódó emberségének tudatosítását, társadalomteremtő cselekvésének támogatását várja.

A két világrendszer gazdasági versenyének és ideológiai harcának korában, a munkásmozgalom, a szocializmus felismert történelmi küldetésének tudatos vállalása alapján, a szocialista realista művészet méri fel leghitelesebben a jelenkor valóságát, mert a szocialista rend magaslatáról tekint szét kora kaotikusnak látszó valóságában, annak az osztálynak szemszögéből, amely maga vette kezébe a történelem alakítását. A szocialista realista művészet feltárja az élet valóságos problémáit, hű képet mutat a tényleges erőkről és a fejlődés tendenciáiról, művészileg-világnézetileg helyesen tagolt ítéleteivel állást foglal a haladó és a hanyatló bonyolult küzdelmében, megszabadít a hamis érzelmi beidegzettségtől, fejleszti, gazdagítja az emberek millióinak szocialista tudatát és érzésvilágát.

A MŰVÉSZI PÁRTOSSÁG TÖRTÉNELMI TARTALMA

A szocialista realizmus kibontakoztatásának egyik feltétele a pártosság fogalmának helyes értelmezése. Pártosságon, mint a Kulturális Elméleti Munkaközösségnek a szocialista realizmusról szóló vitairata is részletesen kifejtette, a munkásmozgalom, a szocializmus nyílt, közvetlen művészi vállalását, illetve kifejezését értjük. A művészi pártosság elve Leninnek a „Pártszervezet és pártirodalom" című, 1905-ben megjelent cikkén alapszik, amely a munkásmozgalommal való szemléleti és érzelmi azonosulás mellett a pártosság kritériumaként a művészeteknek a mozgalomhoz való kötöttségét jelölte meg, s kifejtette a művészetek pártirányításának jogát és kötelességét. Sokan úgy vélik, hogy Leninnek ezt az állásfoglalását csupán a burzsoázia megdöntéséért folytatott harc tette szükségessé, a munkásosztály hatalomra jutása után, a szocializmus építésének körülményei közt azonban elveszti érvényét. Holott Lenin az Októberi Szocialista Forradalom után sem változtatta meg ezt az elvet, s a kultúra, a művészetek ügyét változatlanul és félreérthetetlenül a munkásmozgalom alapvető céljának rendelte alá, többek közt a proletárkultúráról 1920 októberében fogalmazott határozati javaslatában is. „A Munkás-Paraszt Szovjetköztársaságban a népművelésügy egész szervezetét, mind a politikai felvilágosítás terén általában, mind pedig különösen a művészet területén, át kell hatnia a proletárdiktatúra céljainak sikeres megvalósításáért, vagyis a burzsoázia megdöntéséért, az osztályok megszüntetéséért, az ember ember által való bármiféle kizsákmányolásának kiküszöböléséért folyó proletár osztályharc szellemének."[1] Lenin 1905-ös állásfoglalása tehát nem véletlen és alkalomszerű, hanem korszakos érvényű volt. A lenini pártosság elve a művészetek történetének olyan új sajátosságát fogalmazta meg, amely elválaszthatatlan magától a társadalomban végbement nagy változástól, a munkásmozgalomnak az emberiségre kiható történelmi szerepétől. A lenini pártosság elve éppen ezért ma is érvényes alapja minden, a munkásmozgalommal közösséget vállaló művészetnek.

A pártosság azonban történeti kategória is. A munkásmozgalom, a szocializmus kibontakozása történeti folyamat; változatlan céljai mellett feltételei, lehetőségei és feladatai változnak, ezzel együtt tehát szükségképpen módosul a pártos művészet konkrét hivatása és tartalma is. Lenin 1905-ös állásfoglalásainak is voltak a mozgalom akkori szükségleteit kifejező, történetileg konkrét mozzanatai. Mint ismeretes, Lenin 1902 és 1905 közötti tevékenysége a küszöbönálló forradalom vezetésére hivatott párt megteremtésére irányult, s ennek során harcot folytatott az ösztönösség ellen a párt elméleti tisztaságáért és az értelmiségi anarchizmussal, a „körösdivel" szemben a párt szervezeti egységéért. A művészet és a mozgalom, a művészet és a pártirányítás viszonyának konkrét értelmezése során tehát, az adott történelmi helyzet követelményeinek megfelelően, a hangsúly ekkor a párt politikájának közvetlen és szervezeti érvényesítésére esett (az író a pártmunka „kereke" és „csavarja"). A hatalom megragadása után azonban a „kerekek és csavarok" rendszere maga is sokkal bonyolultabb lett, hiszen a párt tevékenysége a szocializmus építésének megszervezése kapcsán már átfogta az egész nép mindennapi életét, s így vezető szerepe is sokkal több közvetítésen keresztül és egyetemesebben érvényesült. Ez tükröződik Lenin említett, 1920-ban kelt határozati javaslatában, amely a mozgalom művészi szolgálatának, a pártosságnak a szervezeti kritériumait már nem kizárólagosan a párthoz (párttagsághoz), hanem „a legkülönfélébb proletár szervezetek egész tömegéhez", „a közoktatásügyi népbiztosság intézményeinek hálózatához", ideológiailag pedig a marxista-leninista világnézethez kötötte: „A legújabbkori történelem minden tapasztalata, különösképpen pedig a világproletariátusnak a »Kommunista Kiáltvány« megjelenése óta folytatott több mint félszázados forradalmi harca, vitathatatlanul bebizonyította, hogy a forradalmi proletariátus érdekeit, álláspontját és kultúráját csakis a marxista világszemlélet fejezi ki helyesen."[2] A hangsúly tehát a hatalom megragadása után – ahogyan a húszas évek más irodalmi-művészeti érdekű párthatározatai is mutatják – a pártosság szervezeti, fegyelmi kritériumairól áthelyeződött a világnézetiekre. A párthoz való tartozás elhatároló és tömörítő tendenciáját a húszas években a társadalmi rend iránti hűség egyetemesebb, nemcsak a párttagokra, hanem az útitárs-írókra is kiterjedő igénye, a pártirányítás közvetlen érvényét pedig a közvetett érvényesítés rendszere váltotta fel.[3] A munkásmozgalom, a szocializmus, mindenekelőtt a Szovjetunió hatalmának és nemzetközi befolyásának növekedésével – különösen a fasizmus elleni harc, a népfrontpolitika és -mozgalom nemzetközi méretű fellendülése idején – a pártosság konkrét történelmi tartalma még kevésbé alapulhatott a közvetlen politikai feladatok vállalásának és a szervezeti hovatartozásnak a kritériumán. Mivel a fasizmussal való szembeszállás legkövetkezetesebb ereje a Szovjetunió volt, a vele való feltétlen szolidaritás alapján az embertelenség és a reakció elleni széles körű összefogás vállalása és az ebből adódó művészi feladat szabta meg a pártosság fő tartalmát.

---

[1] *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra 1951. 321. old.

[2] Ugyanott, 321–322. old.

A pártosság mai tartalmának körvonalazásánál sem hagyhatjuk figyelmen kívül a jelenlegi társadalmi-politikai helyzetet. Ma, a munkásmozgalom és a szocialista világrendszer erősödésével párhuzamosan, a munkásosztály mindinkább egyetemes érdekű feladatokat tűzhet gyakorlatilag is napirendre. Hazánkban ma a hatalmat a legkövetkezetesebb szocialista erő, a munkásosztály gyakorolja, de a parasztsággal és az értelmiséggel szövetségben. A munkásosztály pártjának politikáját, annak alapvető célját magáévá tette az egész nép. Osztályharca: a gazdasági építés és szervezés, a szocialista tudat kialakítása, általánossá tétele, a szoros testvéri együttműködés a Szovjetunióval és más szocialista országokkal, a békés egymás mellett élés, s ugyanakkor az imperializmus talaján fakadt dekadens, emberellenes, pesszimista nézetek egész rendszerével folytatott ideológiai harc – egyben össznépi, nemzeti és egyetemes emberi érdekek érvényesítéséért folyik. Ahogyan a Szovjetunióban az erőviszonyok megváltozásával, az osztályharc új formáinak megjelenésével függött össze a pártosság konkrét tartalmának változása, ugyanúgy a szocializmus további kibontakozásával függ össze a pártosság mai – s tegyük hozzá: konkrétan hazai – tartalmának módosulása. Az ideológiai irányelvek már ezen az elvi alapon körvonalazták a művészi pártosság követelményét: „A szocialista társadalom azt igényli az íróktól és művészektől, hogy alkotásaikban pártosan foglaljanak állást az alapvető társadalmi kérdésekben: a szocializmus és a kapitalizmus harcában a szocializmus mellett, a felszabadulásukért harcoló népek és a gyarmati rendszer küzdelmeiben a felszabadulásukért harcoló népek mellett, a béke és háború erőinek világméretű viaskodásában a béke erői mellett. Ez a pártosság elemi követelménye. A társadalmi összefüggések mélyebb megértésének és ábrázolásának nélkülözhetetlen eszköze a világnézeti tudatosság, a mi korunkban a forradalmi munkásmozgalom ideológiájának, a marxizmus–leninizmusnak az elsajátítása."

---

[3] Lásd pl. az OK(b)P XIII. kongresszusának 1924 májusában a sajtóról hozott határozatát.

A pártosság követelményeinek ez a megfogalmazása tehát a lenini pártosság változatlan elvi érvényességén belül, annak konkrét történeti tartalmát illetően foglalt állást. A megkülönböztetésre azért van szükség, mert sokan a pártosság konkrét történeti tartalmát a pártosság elvi érvényének kétségbevonására akarják felhasználni, a pártosság tartalmainak mind egyetemesebb érvényét liberalizálódásként értelmezik. Ürügyet vélnek benne találni arra, hogy a művészi pártosságot elszakítsák a munkásmozgalomtól, a párttól és annak politikájától, hogy feloldják a pártosság osztálytartalmát. Az ellen a szemlélet ellen is fel kell lépnünk, amely nem veszi figyelembe a pártosság tartalmának a munkásmozgalom térhódításától elválaszthatatlan alakulását, és a pártosságot – szektás módon – csupán a szervezeti hovatartozásnak (párttagságnak), illetve a napi politika közvetlen művészi szolgálatának kérdésévé egyszerűsíti. A pártosság követelménye megkívánja a politikai tudatosságot és a párt politikája iránti felelősségérzést, de nem azonos a napi politika agitációs jellegű szolgálatának kívánalmával. A pártosságban az az igazság fejeződik ki, hogy a szocialista realizmusnak nem csupán a munkásosztály ideológiája az alapja, hanem attól elválaszthatatlanul maga a munkásmozgalom is. A pártosság a művészetek és társadalmi válság közt nem általában, hanem a munkásosztály, a párt politikája révén teremt történelmileg konkrét kapcsolatot.

PÁRTOSSÁG ÉS ELKÖTELEZETTSÉG

A pártosság szöges ellentétben áll a művészetek társadalmi szerepének tagadásával, a l'art pour l'art szemléletével, amely egyébként önáltatás: az öncélú művészet a gyakorlatban mindig társadalmi, végső soron mindig osztály-állásfoglalást jelent. Elvileg nem kérdéses azokhoz a művészeti alkotásokhoz való viszonyunk sem, amelyek a társadalmi reakció nyílt és közvetlen védelmét szolgálják, annál is inkább, mert ezen a talajon általában nem születik figyelemre méltó művészi érték.

Sokkal bonyolultabb azoknak az „elkötelezett" ars poeticáknak a megítélése, amelyek a haladás különböző fokain és tartalmaival, lényeges társadalmi-politikai vagy etikai értékek mellett kötelezik el magukat, elítélik a kapitalizmust, de tartózkodók a megvalósuló szocializmussal szemben is. A nyugati polgári irodalomban nem ritka az olyan humanista „elkötelezettség", amely összekapcsolódik a kapitalizmus, a kolonializmus, a fasizmus és neofasizmus kritikájával, de ugyanakkor bírálja a szocializmust, mindenekelőtt az egyéni szabadság „korlátozása" miatt (Gruppe 47., Camus, Dürrenmatt és mások). Nálunk is megtalálható az olyan nyilatkozatokban hangoztatott vagy művekben megvalósuló elkötelezettség a béke, a nép, a nemzet, a munka, az emberi értelem vagy a belső erkölcsi parancs szava mellett, amely nem jár együtt szocialista rendünk egészének, a párt mai politikájának teljes vállalásával. Számos alkotónk vállalja ugyan irodalmunk, művészetünk progresszív demokratikus örökségét, de azt a szocialista társadalom körülményei közt sem teljesíti ki a szocialista hazafisággal és a proletár internacionalizmussal. Elutasítják az imperializmus talaján fakadt dekadenciát, az eszmei-erkölcsi nihilizmust mint nemzeti kultúránkat veszélyeztető hatásokat, ez azonban korántsem jelenti, hogy ugyanilyen mértékben féltik szocialista kultúránkat is. Az ilyen jellegű „elkötelezettség" nem egyenes folytatása a XIX. századi, akár a romantikában, akár a kritikai realizmusban jelentkező progresszív irányzatosságnak. Ahogyan az imperializmus korának beköszöntével egyre kevésbé magyarázható bármi is a munkásmozgalom és a szocializmus közvetlen vagy közvetett hatása nélkül, ugyanúgy ennek a mai „elkötelezettségnek" a létrejötte sem függetleníthető a pártos irodalom és művészet elvének a közvetett hatásától. Nálunk érezhető volt ez már a népi írók két világháború közti s még inkább felszabadulás utáni alkotásain, a volt polgári írók ars poeticájának és egyes műveinek felszabadulás utáni módosulásán, de nyilvánvaló ez a hatás egyes nyugati polgári írók kérdésfeltevéseiben is. Mindinkább látható, hogy az „elkötelezett" művészetben a vállalt értékek humanisztikus kiteljesítésének foka attól függ, milyen mértékig tartja szem előtt a munkásmozgalom, a szocializmus történelmi kibontakozásának tanulságait. Mennél következetesebb a vállalt értékek művészi szolgálata, annál jobban közelíti meg a mű és az ars poetica a pártos művészet jellemzőit. Ezért az „elkötelezettség" különböző változatai nálunk és a világban közvetett termékei és tartalékai is a pártos művészetnek. Következésképp a nem marxista–leninista világnézetű közéleti igénynek, a társadalmi érdekű művészi elkötelezettségnek, illetőleg a műben megnyilatkozó irányzatosságnak is lehet és van is pozitív szerepe a l'art pour l'art esztétikákkal, a polgári dekadenciával szemben, az apolitikusság, a közügyek iránti közömbösség leküzdésében, a bezárkózó individualista kispolgári-nyárspolgári életforma elleni harcban.

Az ilyen jellegű elkötelezettség ugyanakkor abban is különbözik a XIX. századi progresszív irányzatosságtól, hogy a vállalt értékek leghatékonyabb művészi szolgálatára ma már a szocialista világrendszer léte, a marxista–leninista világnézet és művészetszemlélet kézenfekvő és reális lehetőséget kínál. Mégis, ez az „elkötelezettség" – különböző mértékben és színezettel –, de valamiképp mindig vitatja azt, hogy vállalt értékei tényleges megvalósításának maximális lehetőségét ma a munkásmozgalom, a szocializmus s művészi kifejezését a pártosság biztosíthatja. Művészetünkben a munka, a nép, a nemzet, a béke, az értelem humanista dicsérete gyakran nem vall arról, hogy ezek az értékek valójában milyen viszonyban vannak a munkásmozgalommal, a szocializmussal, társadalmi rendszerünkkel, a szocialista építés gyakorlatával. Ezért egyes művekben a nép melletti állásfoglalás misztikus parasztimádattá, a nemzet szolgálata nacionalizmussá, a békevágy pacifizmussá, az antifasizmus a polgári demokrácia igazolásává, az erkölcsi elkötelezettség pedig sokszor vallásossággá lesz. A mi körülményeink között ott kísért a veszély, hogy az ilyen ars poeticák és az ezeken alapuló művek gyakran azt sem hangsúlyozzák, hogy mi mellett vannak elkötelezve (amit a polgári társadalomban élő szerzők legtöbben kifejezésre juttatnak), hanem elsősorban azt mondják el, hogy mi mellett nincsenek elkötelezve, azaz: hogy a szocializmus mellett sincsenek elkötelezve. Ebből következik, hogy a pártos művészet vállalásának elutasítása a szocialista körülmények között az ellenzéki magatartás lehetőségeit is magában hordja.

Az ilyen elkötelezettségek kétarcúságából, a pártossághoz való viszonyuk ellentmondásosságából következik, hogy differenciáltan kell őket megítélni. Egyaránt helytelen az az álláspont, amely a pártosságot és elkötelezettséget egymással mereven szembehelyezi (a művészet-politikai gyakorlatban kínai fallal választja el), és az, amely a pártosságot az ellentmondásos elkötelezettség valamely változataként értelmezve, azonosítja a kettőt. A marxizmus–leninizmus története – mindenekelőtt klasszikusainak gyakorlata – a polgári értékek kritikai elsajátításának módszerében jelölte meg a ma is egyedül járható utat. A marxista–leninista pártok vezette munkásmozgalom minden általános emberi érdek konkrét megvalósítója, minden mégoly viszonylagos humánus érték leghivatottabb számontartója, megértője és felhasználója. Ugyanakkor, ettől elválaszthatatlanul, minden ilyen ellentmondásos értéket a marxista világnézethez és a szocializmus konkrét célkitűzéseihez mérten bírál is. A kritikai elsajátítás e klasszikus módszerének következetes és állandó alkalmazására ma különösen szükség van, mert művészeti közvéleményünk egy része a viszonylagos értékeket kritika nélkül fogadja be, míg más része – leegyszerűsített kritikai álláspontról – ezeknek az alkotásoknak értékes hányadát is elveti.

DEKADENCIA

Pártosság és elkötelezettség megkülönböztetése, viszonyuk mégoly összetett megítélése azonban értelmét veszti, ha nem határoljuk el e két művészi magatartást a polgári dekadenciától. A művészi dekadenciának nem formai vagy tehetségbeli, hanem mindenekelőtt tartalmi-világnézeti kritériumai vannak. Különböző irányzatainak közös gyökere és lényege az irracionalizmus. A dekadencia a világot kiismerhetetlen, kaotikus és abszurd jelenségek halmazának látja, amely a megismerő és cselekvő embert szüntelenül megtéveszti, csalóka látszataival tőrbe csalja, s végül ember voltától is elidegenítve, kilátástalan tengődésre, pusztulásra ítéli. Ennek a szemléletnek a talaja az imperializmus és proletárforradalmak korának felbomló burzsoá társadalma. A dekadencia kifejezi ugyan az alapját képező társadalmi formáció időszerűtlenségét, abszurditását, az annak kiszolgáltatott ember félelmét, szorongását, teljes társadalmi távlattalanságát, de ez még korántsem azonos ennek az emberellenes világnak művészileg mélyreható ábrázolásával, esztétikai értelemben vett tükrözésével. A kései kapitalizmus emberi viszonylatait csupán a jelenségek szintjén érezteti, de nem képes azokat tényleges társadalmi összefüggéseikben megérteni.

A dekadencia az imperializmus társadalmi viszonyainak kiszolgáltatott, annak „sorsszerűen" alárendelt ember szemlélete, aki a maga élményvilágát éppen ezért általánosítva, az egész emberiségre vetíti. Egy etikai érték és mérték nélkül maradt felbomló társadalom jellemzőit általában az emberi lét velejáróinak tekinti; a mai kapitalizmusban élő ember elidegenedését, de eltorzulását, elaljasodását is mint „természetest", magától értetődőt ábrázolja; a betegest, a embertelent normálisként, a humánumhoz tartozónak fogadja el; a kiüresedett, értelmetlen tengődést általános emberi életformaként mutatja be, s még ha lázad vagy tiltakozik valamely részjelenség ellen, azt is egyetemes emberi végzetként értelmezi. Végzetként, mert tagadja a valóság megváltoztatására vállalkozó értelmes emberi cselekvést, vagy nem vesz tudomást annak lehetőségéről. Tiltakozása is megáll a kétségbeesésnél vagy a rezignált beletörődésnél; kedveli a gyenge, tehetetlen, elvontan lázadó, a valóságban behódoló figurákat, akik semmit sem tudnak tenni saját felszabadulásuk érdekében, sugalmazza a bénultság, a tehetetlenség defetista morálját, s a „legjobb" esetben a hiábavaló küzdelmet avatja hősiességgé. A dekadencia legveszedelmesebb hatása éppen az, hogy az általánosítás és a beletörődés sugalmazásával az antikapitalista lázongást észrevétlenül tudja átvezetni a kapitalista osztálytársadalmi renddel való rezignált megbékélés hangulatába, hogy látszattiltakozásának tulajdonképpeni tartalma és jelentése végső soron a kapitalizmus védelmezése és közvetett igazolása. E miatt a konkrét társadalmi szerep miatt terjeszti a „szabad" burzsoá művészeti élet – az üzlet áttételein keresztül – a dekadencia termékeit, s szorítja háttérbe a tényleges összefüggések megragadására törekvő realista művészeteket.

Az emberellenes dekadencia egyúttal művészetellenes is. A művészetnek általános jellemzője, hogy mindent, a tárgyi természeti világot is, a társadalmi lét összefüggéseiben, emberi vonatkozásaiban ragad meg. A dekadencia a művészi ábrázolás eszközeit jóformán minden művészeti ágban vagy a tudomány embert kiiktató eszközeivel, vagy természeti, vagy funkciójukat vesztett használati tárgyak alkalmazásával cseréli fel, vagy önmagában vett technikai, optikai illúziókeltéssel helyettesíti. A dekadens művészet eszközhasználatában is azért válik művészetellenessé, mert olyan képzetkapcsolások és élmények felkeltése a célja, amelyek híján vannak az emberi-társadalmi tartalomnak, illetőleg amelyek a lét, a valóság megismerhetetlenségét, abszurditását sugallják.

A szocializmus építésének körülményei közt a dekadencia természetesen nem talál olyan táptalajra és nincs olyan virágzási lehetősége, s megjelenési formái sem olyan szélsőségesek, mint az imperializmus társadalmában. A dekadencia azonban bár korlátozottan – de nálunk is hat, s e hatás okait mindenekelőtt a társadalmi viszonyokban kell keresnünk. Egyrészt még ma is vannak társadalmunkban deklasszált, a szocializmussal egyet nem értő rétegek, amelyek vagy politikai meggondolásból vonzódnak, vagy a társadalmi közöny és érdektelenség alapján közelednek a minden társadalmi felelősség alól felmentő, a máról holnapra élést tetszetősen igazoló dekadenciához. Másrészt viszonylag széles, s a művészekre is kiterjedő azoknak a köre, akik, ha korántsem állnak ellenségesen szemben a szocializmussal, de eszmeileg bizonytalanok, ingadozók. Ezek a rétegek – főként az értelmiség és a tapasztalatlanabb fiatalság egy hányada – könynyen hitét, távlatát veszti, ha a nemzetközi helyzet a világ valamely pontján feszültté válik, ha az imperializmus átmeneti taktikai sikereket ér el, ha kiélesednek a munkásmozgalmon belüli ideológiai és politikai nézeteltérések, vagy ha a szocializmus hazai építésének nehézségeivel különösképpen kell számolni. Ilyen és más objektív okok – legtöbbször a személyi kultusz és az ellenforradalom emlékeivel is összekapcsolódva – művészi alkotásokban is megfogalmazott társadalmi, történelmi pesszimizmushoz vezetnek. Efféle életérzések alapján nálunk is születnek olyan irodalmi alkotások, amelyeket az elszigetelt életek rezignált, reménytelen szemlélete, vagy a cinizmussal közeli rokon szkepszis hat át; születnek olyan képzőművészeti vagy zenei alkotások, amelyek szorongást, magányt, irracionális elvágyódást sugallnak. A társadalmi ellentmondások és az eszmei bizonytalanság mellett a dekadencia egyes hazai jelenségei nagymértékben egyszerű provincializmusra, illetőleg az ezen alapuló sznob kozmopolitizmusra, magyarán: a nyugati divat majmolására is visszavezethetők. Ezek az áramlatok, amelyek még a művészeti életben is elég elevenek, hízelgő utat nyitnak a tehetségtelenségnek, a feltűnési vágynak vagy a tapasztalatlanságnak – legtöbbször az üres epigonizmus felé. A hazai dekadencia jelentős hányada az irodalomban és más művészeti ágakban csupán kezdeményezésképtelen utánzás, művészeti életünket a múltban is mindig veszélyeztető másodlagos formalizmus.

A polgári dekadencia korántsem elvont művészeti probléma, hanem a békés egymás mellett élés körülményei közt folyó ideológiai osztályharc egyik legexponáltabb kérdése. A vezető kapitalista államok politikusai által meghirdetett fellazítási taktika eszközei közt megkülönböztetett helyet foglal el a dekadens művészet propagálása, a szocialista országokon belül jelentkező hasonló törekvések bátorítása, nyugati kiállításokkal, művek kiadásával, bemutatásával való honorálása. A szocialista országok művészetpolitikájának burzsoá kritikája is elsősorban a dekadens, morbid, álművészeti irányzatok „szabadságának" követelésére irányul. A fellazítási politika az ideológiai tartalmában nehezebben megközelíthető művészeti területen törekszik elsősorban megvalósítani a polgári és szocialista világnézet összemosását, elhitetni békés koegzisztenciájuk lehetségességét. Éppen ezért következetes harcot kell folytatni idehaza a polgári dekadencia minden megnyilvánulása ellen.

A dekadencia elleni harc fokozása azonban semmiképpen sem jelentheti annak leegyszerűsítését, általában azokhoz a módszerekhez való visszatérést, amelyek megelégedtek a puszta megbélyegzéssel. Olyan vitára van szükség, amely képes meggyőzni a dekadencia vonzókörébe került művészeket és közönségrétegeket. A művészeti élet nem egymástól mereven elszigetelt tendenciák egymás mellett élése, hanem azok harcából és kölcsönhatásából formálódó folyamat. A dekadenciának világszerte ellenfele a szocialista realizmus pártos művészi gyakorlata és elmélete, de részleges vitában áll vele a mai polgári humanizmusnak a társadalmi értékek mellett elkötelezett művészete és ars poeticája is. Ezek közvetett hatásának tulajdonítható, hogy egy-egy életműben a dekadens alkotások mellett elkötelezett művek is megjelenhetnek, s hogy a dekadens művészetek közönsége is ellentmondásos hatásoknak van kitéve. Mindez a dekadencia vonatkozásában is érdemi bírálatot követel. Nem lehet meggyőző az a művészetkritika, amely – a művészetpolitika hivatalos tekintélyét tudva maga mögött – érvek helyett megelégszik az elítélő jelzők egyszerű halmozásával. Annál kevésbé, mert a dekadencia elleni harc semmiképp sem válhat bizonyos lelkiállapotok (szorongás, kétségbeesés stb.) művészi ábrázolásának egyszerű „tabu" alá helyezésévé. Ilyenfajta életérzések legközvetettebb művészi feloldása is nyújthat lényeges erkölcsi-társadalmi felismerést és tanulságot.

A dekadencia elsősorban tartalmi-világnézeti, s csak közvetve formai vagy stíluskérdés. A mai dekadencia eszközhasználatában is megnyilatkozik ugyan művészetellenessége, de a dekadenciának merőben formai oldalról történő megközelítése félrevezethet. A dekadens törekvések egyes olyan formai vívmányokat is kimunkáltak, amelyek a realizmus vagy a szocialista realizmus alkotói módszerének alárendelve elősegíthetik a valóság teljesebb feltárását. Általában: a dekadencia elleni harc nem a XX. századi formai vívmányok, hanem azok dekadens felhasználása ellen kell hogy irányuljon. Éppen ezért a XIX. századi polgári realizmus legfeljebb termékeny szempontokat adhat a dekadencia bírálatához, de a realizmus történelmietlen felfogására vall az az álláspont, amely a mai dekadenciát kizárólag a múlt század realista értékeihez viszonyítva ítéli hanyatlásnak. Az ilyenfajta bírálat, amely megfeledkezik arról, hogy a XX. századi realizmus és a szocialista realizmus formai szempontból is megújítja a művészetet, esztétikai konzervativizmussal párosul, s ezért kompromittálja a dekadencia elleni harc hitelét. A mai dekadenciával minden szempontból a mai szocialista realizmust és a realizmust kell elsősorban szembeszegezni.

A KRITIKA ÉS A KÖZVÉLEMÉNY ESZMEI ÁLLÁSFOGLALÁSA

1. A hazai marxista esztétika és művészetelmélet – a nemzetközi eszmecserékhez kapcsolódva – figyelemre méltó eredményeket ért el, főként a realizmus és a szocialista realizmus kritériumainak korszerű értelmezésében, valamint más vitás kérdések alkotó megválaszolásában. A kritika mind szélesebb, történeti összefüggésekben törekszik megragadni felszabadulás utáni művészeti életünk fejlődésének problémáit; egy-egy alkotás széles körű vitatásával hatékonyan tudta befolyásolni, illetve képviselni a közvéleményt. A kritika eddig elért eredményei szolgáltatnak megbízható alapot fogyatékosságainak és feladatainak körvonalazásához.

A mai bonyolult ideológiai harcban különösen nagy a művészetkritika felelőssége. Mind a művészet, mind a közönség orientálásában elsősorban a kritika feladata az ideológiai minőségek megkülönböztetése, a szocialista tendenciák támogatása, a polgári művészet következetesen marxista kritikai elsajátítása, illetve a dekadencia elutasítása. Ezzel szemben a művészetkritika ma egyes esetekben összemossa az értékrendeket, nem vonja meg vagy éppenséggel feloldja a határokat a pártosság és az elkötelezettség, a szocialista és a polgári tartalom, illetve az elkötelezettség és a dekadencia között.

A kritikai életben mutatkozó tétovaság elsősorban abból fakad, hogy a marxista művészetelmélet terén a dogmatikus torzulások korrekcióját sokan nem mint a következetes marxista–leninista elmélethez és módszerhez való visszatérést, hanem mint „liberalizálódást" fogják fel. Úgy vélik, hogy „sok minden, ami tegnap tilos, elítélendő volt, ma lehetséges és méltánylandó". Ez a közérzetszerűen jelentkező elvtelenség némelyeknél abban nyilatkozik meg, hogy óvakodnak a határozott kritikai állásfoglalástól, mert „hátha holnap az is szabad lesz, ami ma még nem az". Sokak tudatában a dogmatizmus korrekciója e téren nem az ideológiai harc megnövekedett lehetőségét és kötelességét jelenti, hanem a polgári irodalom és művészet számára tett engedmények „növekvő" tendenciájának hiedelmét kelti. A dogmatizmus leküzdésének ez a revizionista értelmezése (és nem maga a dogmatizmus leküzdése) az egyik fő oka annak, hogy az utóbbi időben a marxista művészetkritika veszített harcos jellegéből, és az elvi kompromisszumnak számos jelét mutatja.

A kritikai élet természetesen maga is ugyanazoknak a társadalmi ideológiai hatásoknak – köztük téves tájékozódásoknak – van alávetve, mint az irodalmi-művészeti élet. Határozottan ideológiai természete miatt a kritika felelőssége mégis közvetlenebb. A cél semmiképpen sem az, hogy a kritika értékes, de ellentmondásos alkotásokat, összetett életműveket leegyszerűsítő módon elmarasztaljon, hanem az, hogy határozott eszmei bírálattal az ellentmondásos alkotások és életművek értékeit körvonalazza, és feltárja a mára jellemző átmeneti ideológiai mozgásirányokat. Az ideológiai kényelmesség, óvatosság nemcsak téves nézeteket hagy „futni", hanem egyben valódi értékek hiteles feltárásától is megfosztja művészeti életünket. Ez a kritikai félszegség főként művészetünk nem marxista szemléletű „nagy öregeivel" kapcsolatos, akik mögött jelentős progresszív életmű áll. Felszabadulás utáni műveik tényleges értékeit a kritika sokszor anélkül méltatja, hogy feltárná a szocializmushoz való viszonyuk felemás fenntartásos jellegét. Az ideológiai félszegségből ered az a másik, ellenkező véglet is, amikor azokat az alkotásaikat, amelyek a szocializmus hatását tükrözik, a kritika anélkül méltatja, hogy feltárná a szocialista valóságnak az alkotói szemléletben mutatkozó kétségtelen befolyását. A kritika máskor olyan világnézeti, politikai kérdésekben tartózkodik az állásfoglalástól, amelyeket pedig maguk a szerzők is előtérbe állítottak műveikben. Az utóbbi időben szép számban megjelent visszaemlékező önéletírásokkal például a jogos méltatás mellett egyes kritikusok a vitát nem vállalták. Ezáltal az elismerés veszített hiteléből, nemcsak téves nézeteket hagytak hallgatólagosan jóvá, de közéleti felelősségben is alatta maradtak a világnézeti-politikai érdeket – bár vitathatóan, de őszintén – vállaló alkotókkal szemben.

A polgári dekadencia különböző változatainak megítélésében is a következetes kritikai állásfoglalás hiánya mutatkozik meg. Kétségtelenül felülvizsgálatra szorul az a dogmatikus szemlélet, amely a polgári művészet majd minden jelenségét a dekadencia körébe utalta, illetve a polgári dekadencia minden megnyilatkozását közvetlenül azonosította az imperialista ideológiával, kívül rekesztette a művészetek körén, s kimerült azok felszínes megbélyegzésében. De teljesen helytelen kritikusi szemlélet az, amely ebből a korrekcióból revíziós álláspontot épít ki, és lemond a dekadencia elleni harcról. Hogy ma a dekadencia bírálata dogmatizmustól mentes megítélés alapján történik, az csak az ideológiai harc hitelének fokozását jelentheti, de semmiképpen sem vezethet feladásához. Ezzel szemben a különböző irodalmi és művészeti vitákban olyan nézetek jelentkeznek, amelyek közvetve vagy közvetlenül kétségbe vonják a dekadencia létét; úgy vélik, hogy ez a kategória csupán a dogmatizmus terméke, s a polgári művészet differenciáltabb szemléletét ürügyül használják fel a polgári ideológia és művészet elfogadtatására és hazai legalizálására. Az itthoni elidegenedés-vitában egyes nézetek alkalmasak voltak a dekadencia hazai jelentkezésének igazolására; Kafka művének hazai fogadtatása éppen a széles közönség orientálását hivatott írásokban kerülte meg dekadens vonásainak kritikáját; Beckett

„Godotra várva" című abszurd drámájának ugyancsak tájékoztatásra hivatott bevezetője is azzal zárult, hogy a dráma emberről alkotott képének elfogadthatatlansága „biztat bennünket a tagadás tagadására, az optimizmusra"; a darab egyik bírálata pedig éppenséggel „humanizmussá" avatta dekadenciáját.

Mindez kihat a magyar irodalmi-művészeti élet analóg jelenségeinek megítélésére is. Egyes bírálatok periferikus írói műveket, szorongásos életérzést tükröző, modernista képzőművészeti alkotásokat ismertetnek kritika nélkül, vagy éppenséggel a „szocialista egzisztencializmus" „irányzatának" vagy az absztrakt képzőművészetnek kísérelnek meg polgárjogot, publicitást, elismerést szerezni.

A kritika inkább csak alkalomszerűen (huszadik évforduló, országos kiállítások stb. esetében) foglalkozik az irodalmi-művészeti folyamattal. Általában azonban adós marad jelenségeinek, főleg negatív tendenciáinak, összefüggéseinek folyamatos feltárásával. Nagyrészt ennek tulajdonítható, hogy az irodalmi-művészeti élet negatív jelenségeire a politika kényszerül felhívni a figyelmet. Az ideológiai irányelvekben feltárt számos jelenséget például (az irodalomban tapasztalható negativizmust, a tört gerincű hősök gyakoriságát, a jellegzetesen értelmiségi kérdésfeltevéseket, a riport, szociográfia egyoldalúságait, szubjektivizmusát stb.) a kritikai élet nem vagy nem elég határozottan tette szóvá, sőt ezeket a maga közvetlenebb és differenciáltabb eszközeivel utólag sem elemezte.

2. Örvendetes jelenség, hogy a közönség az utóbbi időben mind cselekvőbb és közvetlenebb tényezőjévé válik a művészeti életnek. A közönség természetesen ideológiailag is megoszlott. Nem jelentéktelen köreiben érdemleges bázisuk van nemcsak az ellentmondásos, de a dekadens művészeti alkotásoknak, esztétikáknak, illetőleg a művészetekben megnyilatkozó polgári-kispolgári ideológiai irányzatoknak. A közönség e viszonylag szűkebb, főként értelmiségi rétegeit legáltalánosabban az jellemzi, hogy elvetik a művészetek osztályszempontú szemléletét; az „általános humanizmus" és „egyetemes művészet" elvont kategóriái szerint ítélve, azt tartják, hogy csak önmagában vett „jó" és „rossz" művészet van. Ezek a nézetek hatnak az irodalmi-művészeti életre, de kifejezetten ideológiai formában a viszonylag szűk körű vitákon, és főleg a művészetkritikákban jelentkeznek. A pártosság, az elkötelezettség és a dekadencia elhatárolása, a művészetkritika ideológiai fogyatékosságainak fenti elemzése egyben a közönség e rétegeiben meglevő, a polgári nézeteknek utat nyitó, azokat támogató „jobbos" tendenciák bírálatát is jelentette.

A közönség nagyobb része viszont társadalmi, ideológiai összefüggések és igények jegyében szemléli és vitatja az irodalom és művészetek ügyét. Elsősorban ennek köszönhető, hogy az utóbbi időben mind többen élnek a közvetlen véleménynyilvánítás jogával és lehetőségével, hogy egyes alkotások, a művészeti élet eseményei egyre szélesebb körben válnak vitatott közéleti kérdésekké is, hogy a közvélemény nemcsak passzív befogadója, hanem mindinkább felelős részese is a művészeti közéletnek. Ennek az aktív és igényes közönségrétegnek a szemlélete azonban még mindig meg van terhelve az irodalom és a művészetek leegyszerűsítő megközelítésének maradványaival.

Számos nézeteltérésre ad alkalmat a művészetek – főleg az irodalom, film – társadalomkritikai szerepének egyoldalú megítélése. A szocializmus érdekeit szolgáló s a mi társadalmi rendünk negatív jelenségeit illető művészi társadalombírálat természetes velejárója a reális művészi ábrázolásnak, nélkülözhetetlen eleme nevelő szerepének, általában egészséges következménye az irodalom, a művészetek, valamint a társadalmi élet kapcsolatának. Ahogyan a szocializmus teljes felépítésének a mindennapi életben egyik feltétele a problémák és nehézségek, a különböző hibák és torzulások feltárása, és éppenséggel kommunista kötelesség a negatív jelenségek bírálata, a meghaladásukra való ösztönzés – ugyanúgy joga és kötelessége ez az irodalomnak és a művészetnek is.

Az általánosságban elfogadott elv konkrét értelmezését illetően azonban számos elfogultság akadályozza annak megítélését, hogy mi is „a szocializmus érdekeit szolgáló" társadalombírálat.

Az egyik ilyen előítélet – amely főleg a szélesebb közönség, ezen belül a pártközvélemény egy részében él – az, amely az irodalom és a művészetek társadalombírálatát egyoldalúan csak a polgári csökevényeknek, a múlt továbbélő örökségének bírálatára egyszerűsíti, illetve amely „ösztönösen" korlátozni kívánja a szocialista építés objektív nehézségeiből vagy hibáiból származó, negatív jelenségek kritikáját. Holott ma már a szocialista társadalom felépítése során jelentkező ellentmondások nem vezethetők vissza kizárólag a polgári és szocialista tartalmak konfliktusára. Éppen a szocialista építés előrehaladásával mindinkább szaporodnak az olyan ellentmondások – gondoljunk csak a gazdasági mechanizmus átalakítására –, amelyek már a szocialista természetű régi és a szocialista tartalmú új között feszülnek. Azaz a mi társadalmunk mozgása sem tud „kibújni" az alól a törvényszerűség alól, hogy belső fejlődése ellentmondások révén megy előbbre. Az ilyen természetű konfliktusok természetesen nem azonosíthatók a polgári és szocialista eszmék kibékíthetetlen ellentmondásaival, de nemlétezőnek sem lehet őket tekinteni. Ennek a ténynek figyelmen kívül hagyása abból a dogmatizmus és revizionizmus által egyaránt kihasznált illúzióból ered, hogy a hatalom birtokbavétele és a társadalmi tulajdonviszonyok megteremtése már maga a megvalósult szocializmus. Összefügg ez a munkásmozgalomnak azzal a szektás, nem demokratikus értelmezésével is, amely úgy véli, hogy a szocializmus felépítése, a helyzet megítélése és a hibák szóvátétele a kommunisták kizárólagos ügye. Ez a szemlélet hajlamos arra, hogy az irodalom és a művészetek közéletiségét és pártosságát kizárólag a társadalmi eredmények méltatására és propagálására szűkítse le, többek közt azért, mert a nehézségek és negatívumok ábrázolásában a maga munkájának illetéktelen bírálatát látja. Az ilyen felfogás azt hagyja figyelmen kívül, hogy – éppen a párt és a munkásosztály politikai befolyásának, a szocialista építés eredményeinek révén – az ország társadalmi, gazdasági, politikai, ideológiai helyzetének belső kritikája a legtágabb értelemben vett közügy. És mint ilyennek, éppen a közéleti elkötelezettségű, pártos irodalom és művészet alkotásaiban is jelentkeznie lehet és kell.

A művészetek sajátosságai és közvetve a művészi érték iránti érzéketlenség miatt a közönség egy része gyakran nem ott harcol, ahol kellene, illetve polemikus erőit nem a művészi értékkel arányosan veti latba. Az ábrázolás, a kifejezés művészi ereje, színvonala mindig elválaszthatatlan az alkotás hatásának intenzitásától és tartósságától. Mégis gyakran fordul elő, hogy a közvélemény, amely jogosan háborodik fel egy-egy közepes, esetleg jelentéktelen művészi hatású ideológiai vagy erkölcsi torzuláson, érdektelenséget tanúsít ugyanannak az ideológiai tévedésnek egy művészileg sokkal magasabb rendű, következésképp veszélyesebb változatával szemben. Pedig igazi ideológiai ellenfeleink mindig azok az alkotások, amelyek a nem marxista vagy antimarxista nézeteket gondolatilag, művészileg a legmagasabb szinten képviselik, s egyben ezek igénylik a legelemzőbb vitatást is.

A közvélemény egy része még nem mindig tud különbséget tenni lényeges és lényegtelen, egész és rész között. Minden műalkotás a részek egymásra vonatkoztatott egészében hordja tulajdonképpeni jelentését. Ideológiai tartalmát is csak ennek az egésznek szem előtt tartásával lehet elbírálni, nem pedig egyes kiragadott mozzanatai alapján. Nem kevesen voltak mégis, akik például a „Húsz óra" című regényt (illetve a belőle készült filmet) a párttitkár önmagában vitatható alakjának kiragadása révén minősítették egészében „ellenségesnek". Holott a regény (illetőleg film) egésze egyértelműen sugallja a konfliktusok kimenetelének irányát, ezzel együtt a szocializmushoz hű erők erkölcsi és történelmi igazát. A részt lehet és kell mindig az egész felől minősíteni, és nem lehet a kiragadott rész alapján a mű egészére vonatkozóan általánosításokat levonni. Ez a megközelítés azzal járhat, hogy a szocializmus érdekeit szem előtt tartó szubjektív igény a művészetek sajátosságainak figyelmen kívül hagyása miatt visszájára fordul és a szocializmus szempontjából jó alkotásokat kompromittál.

A kritika és a közönség szerves, aktív tényezői a művészeti életnek: nemcsak befogadói, de minősítői is az egyes alkotásoknak, legközvetlenebb és legszélesebb körű tolmácsolói a társadalom művészetekkel szemben támasztott igényeinek. A kritika és a közönség nem állanak „szemben" a művészetekkel; választásaikkal – rokonszenvükkel, vitáikkal és elutasításaikkal – maguk is tevékeny résztvevői a művészeti folyamatnak. Ez az egység mindenekelőtt az ideológiai orientálás jogát és kötelességét jelenti, de osztozást is a művészetek eszmei-politikai felelősségében.

AZ ÍZLÉS ÉS A KULTURÁLIS FORRADALOM

A felszabadulás óta nagymértékben javultak a tömegek művelődési lehetőségei; az oktatás és népművelés minden eddiginél szélesebb alapjait vetette meg a művészeti kultúrának, s minőségileg változott meg a tömegekhez juttatott művészet tartalma és értéke. A kulturális forradalom hatalmas eredményei nyomán ma sok a „kiművelt emberfő", a széles látókörrel, általános és szakismeretekkel rendelkező ember, de éppen ehhez viszonyítva feltűnő egyes társadalmi rétegek művészi ízlésének elmaradottsága.

Az ízlést – a burzsoá felfogással ellentétben – nem „örök", változtathatatlan, hanem történelmileg, társadalmilag meghatározott kategóriának tartjuk, amely elsősorban a világnézettel van összefüggésben. Amikor azonban hangsúlyozzuk alakíthatóságát, azt is figyelembe kell vennünk, hogy az ízlés igen sok tényező összetett hatására s már igen korán kikristályosodik, általában a személyiségnek sokban nem tudatos elemévé alakul, s ezért értelmi belátás révén viszonylag nehezebben formálható, mint az ember teljesen tudatos ismeretvilága. Ezzel is kapcsolatos, hogy a kulturális területen éppen a művészi ízlésben sikerült legkevésbé felszámolni a múlt káros örökségét.

A múltban a munkásosztály és a parasztság – bármennyire elevenen élt is bennük a művészetek iránti igény – azok igazi forrásaitól el voltak vágva. Ugyanakkor ki voltak szolgáltatva annak az uralkodó osztályok által tudatosan terjesztett művészeti tömegtermelésnek, amely a hamis illúziók, a felületes szórakozás, a feledtetés eszközeivel akarta tartósítani az elnyomottak társadalmi öntudatlanságát. A felszabadulást követő húsz esztendő, a tömegek életszínvonalának emelkedése, az ezzel járó életforma-változás, a kulturális forradalom általános eredményei és a tömegek művészeti kultúrájának növekedése természetesen módosították az ízlésvilágot is. Figyelembe véve azonban az ízlés konzervatív hajlandóságát, hiba volna szemet hunyni az előtt, hogy társadalmunknak úgyszólván minden rétegében van még bázisa a kispolgári ízlésnek. Fennmaradását, konzerválódását elsősorban az az életforma és szemlélet biztosítja, amelyet a közügyek iránti érdektelenség, az apolitizmus jellemez, és amelynek regenerálódási veszélyére az ideológiai irányelvek oly nyomatékosan utaltak. Elsősorban ez a befelé fordult, szűk körű kispolgári életvitel és szemlélet igényli a giccses, érzelmes, szentimentális, könnyen, mindenfajta társadalmi felelősség nélkül hozzáférhető „művészetet". E magatartás tulajdonképpen a társadalmi, s főleg a szocialista tartalmú művészet elől menekül; kényelmessége annak tisztító-tudatosító hatása alól keres kibúvót; az igazi művészeteknek hátat fordítva, a maga kényelmes, szűk kis világát védi. Az ilyen kispolgári színezetű, de társadalmunk jóformán minden rétegén fellelhető magatartásforma csak szórakozást és kikapcsolódást keres a művészetekben, s befolyását is elsősorban a szórakoztató műfajokban érvényesíti.

A polgári társadalom másik öröksége a művészi arisztokratizmus, illetőleg a vele összefüggő sznobizmus. Ennek mélyén ugyancsak az irodalom és művészetek társadalmi szerepe, hatása iránti közöny és érdektelenség húzódik. A kettő közti különbség legfeljebb az, hogy míg a polgári ízlés kommerciális, elhasznált érzelmi és kifejezési sablonok formájában, s főként a látványos, humoros, zenés szórakoztató műfajok világában törekszik megőrizni a polgári tartalmakat, addig a sznobizmus a szélsőségesen különc, avantgardista, modernista változatok formáiban tartja meg a polgári művészet antihumanizmusát. Az egyik a maga szája íze szerint értelmezett „közérthetőséget" reklamálva zárkózik el a gondolati, erkölcsi és társadalmi igényű igazi művészet elől, a másik pedig az arisztokratikus formalizmus jegyében teszi ugyanezt.

A kispolgári ízlés és a sznobizmus kategóriái sokszor igen bonyolult, összetett társadalmi, kulturális és ízlésbeli rétegződéseket, folyamatokat takarhatnak el. A legnagyobb tévedés volna pl. – pedig ez nemegyszer előfordul – a kispolgári ízlés elleni harcot a szórakoztató, könnyű műfajok háttérbe szorításával vagy lekezelésével felcserélni. A kispolgári szellem kiszorításának legnyilvánvalóbb, egyben leghatékonyabb eszköze: az igényes, a polgári ízléstől, sablontól mentes, az adott keretek közt korszerű tartalommal bíró eredeti alkotások, műfajok, műsorok kialakítása. Minden dolgozó emberben jogos igény él „könnyebb", humoros, szórakoztató, vidám művek, könyvek, darabok, zeneszámok, filmek, tv-műsorok stb. iránt. Ennek a reális szükségletnek magas színvonalú kielégítése kulturális és művészeti életünk elsőrendű feladatai közé tartozik. Ebben a vonatkozásban a szűkebb értelemben vett művészeti életnek és kritikának az eddiginél sokkal bátrabban kell támaszkodnia a közvéleményre, amelynek egészséges ízlésű többsége az e téren tapasztalható polgári-kispolgári megnyilatkozásokra reflektál a legkritikusabban és legegyöntetűbben.

A művészetek élvezetébe újonnan bekapcsolódó paraszti és más rétegek számára a múlt alacsony szintjéről nézve még a kispolgári jellegű művészet is mint újonnan „meghódított" „magasabb fejlődési fok", mint régen várt „emelkedés" jelentkezhet. Ez a sokszor nagyon is érthető tévedés természetesen nem korlátozhatja a kispolgári ízlés ellen folyó harcot, inkább az e rétegek iránti megkülönböztetett felelősségre figyelmeztet, s befolyásolnia kell a kritika kérdésfeltevését, hangját, a műsorpolitika kialakítását.

Társadalmi szükségletként kell tudomásul vennünk az irodalomban, általában az epikus művészetekben a cselekményesség, a kaland, a romantikus meseszövés és hős iránti igényt, amely részben az új közönségben, részben a fiatalságban él elevenen. Az arisztokratikus előítéletek hangoztatása helyett sokkal inkább az ilyenfajta tájékozódás egyoldalúságának veszélyeire kell felhívni a figyelmet. Ugyanakkor előnyben kell részesíteni az ilyen típusú alkotások közül azokat, amelyek aktuális tematikájukkal kiaknázzák e műfajok viszonylagos világnézeti-politikai nevelő lehetőségeit.

A mai ízlésmegoszlás egy másik jellemző összetevője közönségünknek a klasszikusokhoz való viszonya. A kulturális forradalom feladata volt, hogy megismertesse a tömegekkel az irodalom, a művészetek hazai és külföldi klasszikusait. Ennek a nagy horderejű történelmi feladatnak megvalósulása óriási mértékben emelte a művészi kultúra és ízlés színvonalát, de azzal is együtt járt, hogy sokaknál egy XIX. századi ízléseszményt konzervált. Ezt a dogmatikus művészetszemlélet és politika is elősegítette, amely elzárta a közönséget a XX. századi izmusokra is építő szocialista (és polgári) művészet értékeitől. A helyzet e téren, főleg 1957 után, megváltozott, s ennek egyik következménye az ízlés manapság mindinkább érezhető, generációk szerinti megoszlása. Az utolsó tíz esztendőben felnőtt fiatalok sokkal otthonosabbak a XX. századi művészetek világában, mint azok, akiknek ízlésvilága a Horthy-rendszer gazdasági és kulturális elnyomatása idején alakult ki, vagy akiké a népi demokrácia első évtizedében meglehetősen egyoldalúan formálódott. Ez az ízlésbeli differenciálódás olykor akadályozza azt, hogy jó szocialista alkotások széles körben fejthessék ki hatásukat. A XIX. századi klasszikus realizmuson nevelkedett ízlés pl. hajlamos arra, hogy a művészi realizmust a közvetlen „hasonlóságon" mérje. Kétségkívül ezzel függ össze, hogy sokan – igaz, hogy a „portré" műfajtól is megtévesztve – ellenérzéssel fogadták a Szántó-Kovács szobrot, Somogyi József művét. A „Húsz óra" című filmmel kapcsolatos ellenérzések sem csak politikai okokra vezethetők vissza. A film közönségsikerét az is korlátozta, hogy szerkezete elüt a XIX. századi epika folyamatos építkezésétől, s ezért sokak számára „érthetetlen". Korántsem arról van szó, mintha ezek az alkotások esztétikai-szerkezeti szempontból mintaszerűek vagy vitathatatlanok volnának. De tény, hogy hatásukat az egyoldalú ízlésorientáció is korlátozta.

A tömegek mai ízlésállapota igen összetett képet mutat. Ez részben természetes, sőt nagyrészt a kulturális forradalom gyors ütemű kibontakozásának eredménye. Következésképp átmeneti állapot is. Ellentmondásait azonban – a mélyen fekvő történeti okok miatt – csak körültekintő türelemmel lehet feloldani. Sem a kispolgári ízlésigényt, sem viszonylag széles rétegek művészi kultúrájának elmaradottságát nem tekinthetjük egyszerűen nem létezőnek, és nem hunyhatunk szemet az előtt sem, hogy egyes, főleg paraszti rétegekhez még ma sem jut el a művészet. Csak reális, jól megalapozott, átgondolt és tartós erőfeszítések vezethetnek eredményre, s mindig csak a szocializmus előrehaladásának arányában. Ha pusztán tiltó intézkedéseket tennénk, legfeljebb hiánycikké avatnánk keresett művészeti termékeket, de nem befolyásolnánk magát az ízlést.

Elsőrendű feladatunk a közönség ízlés és művészeti kultúra szerinti rétegeződésének tudományos igényű, a szociológia eszközeit is felhasználó felmérése. Olyan reális helyzetképre van szükségünk, amely megbízható támpontot ad a műsor- és terjesztési politika – ha kell strukturális – átalakításához. A gazdaságirányítás reformjából a legközvetlenebbül azt a következtetést lehet levonnunk, hogy a művészetpolitika kialakításában reálisabban kell számolni az igényekkel és a szükségletekkel. A kiállítás-, műsor-, terjesztési politika csak ennek alapján teremthet azonos ízlésvilágú művészeti termékek és közönségrétegek közt olyan kapcsolatot, amely egyben az igények fejlesztésének követelményeivel is számol. Végig kell gondolnunk azokat a gazdasági természetű problémákat is, amelyek a szocialista kultúra céljai és a viszonylag elmaradottabb közönségigény közötti feszültségből adódnak, s ebben a vonatkozásban is tudomásul kell venni a kereslet, a „piac" követelményeit. A szocialista művészetpolitika természetesen hoz anyagi áldozatokat a tömegek művészi nevelése érdekében. De ez sem történhet egyoldalúan, mert az ilyen természetű támogatás önmagában el is fed ténylegesen meglevő igényeket, illetőleg az így elfedett ellentmondások éppen gazdasági kihatásaik révén válnak nyilvánvalókká. A terjesztés- és műsorpolitika, a művészeti termelés honorárium- és árpolitikája sohasem az adott ízlésállapotok puszta kiszolgálását, hanem a kapcsolatteremtés révén egyszersmind azok továbbfejlesztését is kell hogy célozza. Ugyanez vonatkozik a művészeti termékek propagandájára is, amelynek az eddiginél differenciáltabbá, tudatosabban alkalmazkodóvá, ötletesebbé és mindennek révén hatásosabbá kell válnia.

A tömegek ízlésének átalakításában igen nagy lehetőségei és feladatai vannak a művészetkritikának. A kritika azonban még ma is inkább csak a művészetek felé fordul, nem, vagy csak igen egyoldalúan veszi tudomásul a maga álláspontja és a közönség véleménye közti, meglehetősen gyakori és nagy ellentmondásokat, amelyek főként az ízlés differenciáltságából adódnak. A kritika gyakran megfeledkezik arról, hogy hivatása nemcsak az értékkritériumok kialakítására és alkalmazására terjed ki, hanem az adott műveltségi és ízlésállapotok figyelembevételére is. A művészetkritika így éppen azokról a sajátosan új és csak a szocializmus körülményei közt érvényesíthető lehetőségeiről mond le, amelyek népművelési, művészetszociológiai, s ennek révén művészetpolitikai feladatokkal is határosak. Ez pedig nemcsak az ízlésnevelésben és a közönség orientálásában, hanem az irodalom és művészetek befolyásolásában is hátrányos következményekkel jár. Gyakran arra vezet, hogy az alkotó is figyelmen kívül hagyja a kritikát, s szövetségben a kritika részéről semmibe vett közönségével, arra hivatkozva, közömbössé válik a bírálattal szemben, vagy éppenséggel ellene fordul. Ez annál inkább megtörténhet, mert míg a kritika sokszor a kellő elvi határozottságig sem jut el a marxizmustól idegen nézetek bírálatában, addig nemegyszer személyeskedésig menően éles hangon foglal állást a tömegigényeket kielégítő művészeti alkotásokkal (pl. az olvasmányos irodalommal, publicisztikus színműirodalommal stb.-vel) szemben. Sőt egyes esetekben ezek polgári és szocialista szellemű változatai közé egyenlőségi jelet von, vagy éppenséggel a polgári javára tesz különbséget. Mindezzel maga is elmélyíti ítéletei és a közönségreagálás közt mutatkozó ellentmondásokat, ahelyett, hogy elemezve-közvetítve csökkentené azokat.

Mindez összefügg a művészetelmélet szűk körű tájékozódásával is. Az elmélet mindeddig nem tudott megnyugtató, kritikailag használható határt vonni a tulajdonképpeni művészet és annak szórakoztató, kikapcsolódást nyújtó felhasználása, alkalmazása közé, még kevésbé tudta ez utóbbi változat szocialista kritériumait körvonalazni. Emiatt a kritika gyakran összekeveri a nagyságrendeket, s a maguk helyén jogos igényeit nem rendeltetésszerűen alkalmazva, az arisztokratizmus hibájába esik. Így éppen az ízlésnevelés szempontjából lényeges és nagy tömeghatású „szórakoztató műfajok" csupán lekezelésben részesülhetnek, ahelyett, hogy sajátos szerepüket tudomásul vevő s éppen ezért segítő kritikat kapnának.

A kritika e jellemző fogyatékosságainak említése semmiképpen sem a kritikai mérce leszállítását célozza, sem pedig azt, hogy a kritika „kerüljön a közönség uszályába". Ellenkezőleg: a kritikának és elméletnek azért kell a közönségigény felé fordulnia, hogy érdemlegesen hathasson, hogy nevelhesse a közönséget, hogy ténylegesen is érvényt szerezhessen színvonal-igényeinek. Ellenkező esetben – s ma nagyrészt még ez a helyzet – elszigetelődik a tömegektől, és így művészet-orientáló szerepe is csökken.

A művészet és a tömegek kapcsolatának elmélyítésére különösen nagy lehetőségük van a széles tömeghatású publikációs fórumoknak, mindenekelőtt a rádiónak, a televíziónak és a napilapoknak. Szoros tömegkapcsolataik révén műsoraik és rovataik a művészeti tömegkultúra terjesztésének, az ízlésnevelésnek számos jó kezdeményezését valósítják meg. („A képzőművészet mindenkié", „Zenélő órák", irodalmi kvízek, a „Miért szép?", a „Hogyan értsem?", az „Újra olvasva" című műsorok, illetve rovatok stb.) A rádió, a televízió és a közvetlen népművelés ízlésformáló munkájában azonban máris jelentkezik egy veszély. Az ízlésnevelés, a művészeti kultúra ismereteinek terjesztése gyakran elkülönül a tartalmi-világnézeti kérdésektől, „önmagában vett" ízlésneveléssé válik; kérdésfeltevései sokszor megragadnak a merőben pedagógiai-módszertani problémáknál; gyakorlati megvalósításuk nem mindig szolgálja a szocialista alkotások tartalmi jelentésének megértését.

E fórumoknak nemcsak lehetőségük, de felelősségük is nagy. A legtöbb szolgálatot tehetik a művészi kultúra és ízlés fejlesztése érdekében, viszont meg is sokszorozhatják a hibás, félrenevelő művek hatását. A jó kezdeményezések továbbfejlesztése mellett éppen ezért ezeknek a fórumoknak az a feladatuk, hogy leküzdve a szűkebb értelemben vett művészeti élet elzárkózását, megrendeléseikkel szélesebb művészi bázist teremtsenek a közvetlenül tömegekhez szóló, színvonalas, szocialista alkotások számára. Munkájuk segítése végett intenzívebbé, rendszeresebbé s főként az egyes irodalmi-művészeti folyóiratok (az ún. központi folyóiratok) feladatává is kell tenni kulturális-művészeti tevékenységük kritikai figyelemmel kísérését.

Az adott szempontból igen nagy jelentőségű természetesen az általános és felsőoktatásban folyó esztétikai nevelés is. E téren különösen a film, valamint a televízió és rádió sajátos műfajait megértető esztétikai nevelés szorul fejlesztésre. Ez átalakíthatná az irodalomkutatás monopóliumára épülő szűk körű esztétikai nevelést is, amelynek gazdagítását a társadalmi-technikai fejlődés egyre inkább megköveteli.

AZ IRODALOM ÉS A MŰVÉSZETEK PÁRT- ÉS ÁLLAMI IRÁNYÍTÁSÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE

1. Művelődési politikánk arra törekedett, hogy a kulturális forradalmat továbbvigye, hogy az irodalom és művészetek régi és új értékeit még szélesebb tömegekhez juttassa el. Támogatta a szocialista törekvéseket, mindenekelőtt azoknak a korszerű szocialista alkotásoknak a megszületését és terjesztését, amelyek életünk lényeges kérdéseit elmélyülten ábrázolták. Szabad légkört teremtett, amelyben megnyilvánulhattak a különböző irányzatok. Biztosította a kulturális hagyományoknak s főleg a szocialista hagyományoknak gazdagabb feltárását. Növelte a helyi kulturális szervek, intézmények és alkotóműhelyek önállóságát és felelősségét. Mindez nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy irodalmunk és művészetünk tartalmában és formájában korszerűbbé vált, és az eddiginél szorosabb kapcsolatba került a társadalmi élettel és a közönséggel; hogy a nemzetközi kultúra szocialista és polgári értékeinek nagyobb választéka jutott el a tömegekhez; hogy eredményes viták folytak a szocialista kultúra és a szocialista realizmus időszerű kérdéseiről; hogy erősödött a marxista kritika, s hogy javult művészeti életünk szervezete.

A társadalmi fejlődés, a kulturális forradalom kibontakozása, az ezekkel járó ellentmondások ugyanakkor számos kérdés további elemzését és megoldását kívánják meg.

A művészetek pártirányítása a szocialista kulturális politika általános céljainak van alárendelve, illetve csak ezekkel összefüggésben értelmezhető. A művészetpolitika alapelvei éppen ezért nem annyira az alkotómunka, a szűk értelemben vett művészeti élet belső helyzetéből, igényeiből és ítéleteiből, hanem elsősorban a szocialista tömegkultúra megteremtésének feladataiból vezethetők le. Nálunk ma minden művészeti megnyilvánulás állami eszközök igénybevételével, állami támogatással történik. A szocialista államnak pedig elsőrendű feladata és kötelessége, hogy gondoskodjék a tömegek szocialista tartalmú művészi kultúrájáról. Az irányításnak ebből kiindulva kell választania: mi az, amit támogat, terjeszt, népszerűsít, mi az, aminek létéről tudomást vesz és végül, mi az, amit elutasít. Támogatásban mindenekelőtt a nagy tömegekhez szóló értékes, szocialista, másodsorban a humanista elkötelezettségű alkotásokat részesítjük. Mindez nem jelenti azt, hogy az irányítás ne kísérje figyelemmel a művészi útkereséseket, és ne támogassa azokat, amelyek a szocializmus eszmekörén belül keresik az újat. Ugyanakkor világossá kell tenni, hogy vannak olyan irányzatok, amelyeket a szocialista állam nem támogat, de nem is tilt. Ezek számára lehetőséget kell nyújtani, hogy képviselőik költségén megfelelő nyilvánosságot kapjanak. Nincs helye viszont társadalmunkban a politikailag ellenséges, antihumanista vagy a közerkölcsöt durván sértő alkotásoknak. A művészetpolitika által így kialakított értékrend szempontjai éppen ezért nem feltétlenül azonosak a kizárólag művészeti, immanensen esztétikai szempontokkal. A művészileg „jó", az esztétikailag „jó" művészetpolitikailag nem közvetlenül érvényesíthető kritérium. Az esztétikai értékek közül is válogatni kell: mely alkotások kapják meg a legszélesebb publicitást, s melyek szolgálnak csak szűkebb körű érdeklődés kielégítésére. A párt- és állami irányításnak elsősorban a széles hatósugarú, nagy tömeghatású fórumok, mindenekelőtt a televízió, a rádió és a sajtó, a művészeti ismeretterjesztés és a népművelés munkájában kell a szocialista eszmeiség, a művészeti demokratizmus, általában a szocialista realizmus követelményeinek érvényt szereznie. A terjesztési politika differenciálásával (könyvek kiadása korlátozott példányszámban, stúdióelőadások) teret és lehetőséget adhat a szűkebb érdeklődési körre számot tartó hazai és külföldi alkotások publikálására is.

2. A művészeti életben a pártirányítás elsősorban az ideológiai meggyőzés és vita eszközeivel él. Ezzel függ össze, hogy megjelenhetnek, bemutatásra kerülhetnek olyan politikailag nem ellenséges alkotások is, amelyek humanista értékeik mellett eszmeileg vitathatók, többé-kevésbé szemben állnak a marxizmus–leninizmussal, a szocialista realizmussal. Ennek nem valamiféle ideológiai „engedékenység" az alapja, hanem az, hogy bebizonyosodott: a társadalmunkban még bázissal bíró polgári és kispolgári nézetek – amelyek politikai fórum híján művészeti alkotásokban csapódnak le – tiltó eszközökkel nem, csak nyílt vitában győzhetők le. Az ötvenes évek elején „adminisztratív" úton megteremtett eszmei egység illúziónak bizonyult, az irodalomból mesterségesen kiszorított, de vitában le nem győzött polgári és kispolgári nézetek lappangva tovább éltek, az ellenforradalom idején teljes frisseségükben támadtak fel, s a közvélemény nagy része is vértezetlen volt velük szemben.

Nem meghátrálás, hanem az ideológiai harc nehezebb, de egyedül célravezető útjának vállalása tehát, hogy ma a tiltó adminisztratív eszközök helyett az ideológiai irányítás módszere került előtérbe. Tarthatatlanok azok a különböző politikai előjelű vélekedések, amelyek a pártirányítás elvi jellegét csupán arra a negatívumra szűkítik le, hogy „kevesebb az adminisztratív eszköz". Akik azt mint „meghátrálást" bírálják, és akik ezt mint „liberalizálódást" üdvözlik, azok egyaránt arról feledkeznek meg, hogy az elvi irányítás türelmes és következetes vitát, ideológiai harcot jelent és feltételez. A pártirányítás elvi jellege elsősorban az irodalmat, a művészeteket közelről érintő, túlnyomórészt polemikus és vitára serkentő dokumentumok közzétételében nyilatkozott meg. A pártvezetés – támaszkodva a tudományos intézetekre, a marxista művészekre, kritikusokra – 1958 óta folyamatosan eligazítást adott és ad az irodalmat, a művészeteket érintő ideológiai kérdések egész sorában. Az elvi irányítás egyik fontos eszköze a művészek, kritikusok, a kulturális területen dolgozó funkcionáriusok alapos, őszinte és folyamatos tájékoztatása az ország gazdasági, politikai, ideológiai-kulturális helyzetéről, valamint a nemzetközi kérdésekről. Ilyen módon a párt lehetővé teszi, hogy a kultúra munkásai szoros kapcsolatba kerüljenek korunk fő kérdéseivel, s ezek ismeretében, valóságközelben végezzék munkájukat. A tájékoztatáshoz tartozik a marxista–leninista világnézet terjesztése, főleg azoknak az új eredményeknek megismertetése alapján, amelyeket a tudomány elért. Mindez segíti a világnézeti tudatosság erősödését, amely nélkül korunk bonyolult problémái közt nem lehet eligazodni.

A pártirányítás hatékony érvényesüléséhez elengedhetetlen, hogy szűkebb értelemben vett elvi útmutatásait egy szavát hallató, nagyjából egységes és jó ítéletű kritika erősítse fel, amely az alapvető kérdéseket illetően vele összhangban propagálja a szocialista alkotásokat, vitatja az ellentmondásos jelenségeket, vagy juttatja kifejezésre elutasítását. A kritika eszmei egységén nem a nézetek uniformizálását értjük, ellenkezőleg, az egység a vitát, akár a marxista kritikán belüli áramlatok vitáját is feltételezi. Ez azonban nem válhat öncélúvá, hanem lényeges kérdésekben a különböző nézetek közelítését, a marxista művészetelmélet és kritika alkotó továbbfejlesztését, végső soron fiatal szocialista realista művészetünk kibontakozását kell szolgálnia.

Az elvi irányítás érvényesítése nemcsak az írott kritikán múlik, igen nagy mértékben az egyes irodalmi-művészeti műhelyeknek (kiadóknak, folyóirat-szerkesztőségeknek, színházaknak és stúdióknak, valamint a tv és rádió szerkesztőségeinek) belső munkájától is függ. Ezek a műhelyek észrevételeikkel, segítő támogatásukkal, az alkotókkal való személyes kapcsolatra építő kritikájukkal a legközvetlenebb befolyást gyakorolhatják az irodalmi-művészeti életre. Mégis gyakori jelenség, hogy körültekintő, de végig vitt elvi viták helyett maguk is ideológiai engedményeket tesznek. Emellett kiadási, közlési mércéik egymás közt sincsenek összehangolva, s a „külső" kritikai élettel való kapcsolatuk sem kiegyensúlyozott. Nem élnek megfelelően a rendelkezésükre álló adminisztratív eszközökkel sem. Adminisztratív eszközön nemcsak a tiltó intézkedéseket kell értenünk, hanem azokat a gazdasági, szervezeti módszereket és lehetőségeket is, amelyekkel segíthetjük irodalmunk és művészetünk fejlődését.

Az elvi irányítás társadalmi hatékonyságának egyik legfontosabb feltétele az aktív, vitakész szocialista művészeti közvélemény. Ennek kialakításában mindenekelőtt a párttagságnak van jelentős szerepe, természetesen nem az elszigetelődés, hanem a párt általános politikájával egyetértő legszélesebb tömegek ítéletének formálása és kifejezésre juttatása értelmében. Ahogyan az ideológiai irányelvek erre felhívták a figyelmet, az utóbbi esztendőkben a gazdasági szervezési feladatok egyoldalúan, nemegyszer az ideológiai és politikai kérdések rovására kerültek a pártmunka középpontjába. Ezen az általános jelenségen belül – viszonylag érthetően, de nem menthetően – még „rosszabbul jártak" a sajátosságaik miatt ideológiailag is nehezebben megközelíthető művészetek. Kérdéseik vitatásának intenzitása a tapasztalatok szerint nem párosult kellő tájékozottsággal, mindenekelőtt igen kis mértékben épült a kulturális-művészeti pártdokumentumokra. A kulturális munkára vonatkozó határozatokat, irányelveket a kellőképpen gondos elemzés híján nem alkalmazzák eléggé a helyi sajátosságokra; érvényesítésük nem kapcsolódik össze az általános ideológiai és politikai, vagy a gazdasági fejlesztési feladatokkal, azoktól sokszor függetlenül vagy azokkal csak formálisan egyeztetve, „mellékes" kérdésként szorul háttérbe.

A pártirányítás elvi módszereinek kibontakoztatásában különösen nagy a felelősségük azoknak a pártszervezeteknek, amelyek közvetlenül kulturális területen tevékenykednek. A tudományos intézetekben, egyetemeken, a művészeti kulturális műhelyekben, elsősorban a televíziónál, a rádiónál, a napi sajtónál, a népművelési intézményeknél, valamint a szakszervezetekben, az egyes tömegszervezetekben és társadalmi szervezetekben – köztük a művészeti szövetségekben – dolgozó kommunistáknak megkülönböztetett kötelességük, hogy tanulmányozzák, vitassák, népszerűsítsék a pártvezetés kulturális állásfoglalásait, és támogassák ezek gyakorlati megvalósítását. A pártvezetés elvi állásfoglalásai csak ezen az úton válhatnak valóban a kulturális élet pártirányításává. Nemcsak a pártosság elvi értelmezése, hanem a kommunisták aktív részvétele szempontjából is hangsúlyozni kell Lenin ma is érvényes útmutatását: „. . . a proletariátusnak mind élcsapata, a kommunista párt által, mind általában a legkülönfélébb proletárszervezetek egész tömege által, a legtevékenyebben és legdöntőbb módon kell részt vennie a népművelésügy minden területén".[4]

3. Az elvi irányítás módszerének velejárója a párt- és állami irányítás demokratikus és decentralizált felépítése. Az állami irányítás az egyes művészeti ágak, szövetségek képviselőit is magában foglaló művészeti tanácsokra (kiadói,

---

[4] *Lenin* Művei. 31. köt. 321. old.

dramaturgiai, filmművészeti tanács), illetve az Országos Népművelési Tanácsra támaszkodva végzi munkáját. Másfelől a központi szervek irányító, koordináló felügyelete alatt a művészetpolitika közvetlen megvalósítói az egyes művészeti kulturális műhelyek (kiadók, szerkesztőségek, színházak, filmstúdiók stb.), amelyeknek élén felelős vezetők állanak. A művészeti élet e decentralizált struktúrája széles hatáskört ad az egyes fórumoknak: a párt általános kulturális politikájának megfelelően, a Művelődésügyi Minisztérium vétójoga mellett, maguk döntik el, mit és milyen széles körben terjesztenek. A hatáskörrel együtt azonban, eléggé nem hangsúlyozhatóan, ideológiai és politikai felelősségük is megnőtt. A kulturális élet decentralizálása, a felelősség megosztása azonban nem jelentheti a felelősség „eloszlását". A műhelyek támogatásának, ellenőrzésének, adott esetben vezetőik felelősségre vonásának elmulasztása tehát éppoly hiba az irányítás részéről, mint a közönség részéről az, ha minden ideológiailag vagy erkölcsileg rossz mű megjelentetését közvetlenül a párt- és állami vezetéstől kéri számon. A nagyobb önállóság – nagyobb felelősség elvének következetesebb megvalósítása biztosíthatja csak, hogy a párt- és állami irányítás jelenlegi rendszere mellett ne váljon lehetővé – ami pedig nem egy esetben megtörtént –, hogy országos szervek közvetítésével is kerülnek a közönség elé kétes, vagy éppenséggel egyértelműen káros hatású produkciók.

A kulturális élet decentralizálása és általában összetettsége miatt igen nehéz feladat a különböző arculatú intézmények, fórumok munkájának eszmei és szervezeti koordinálása. Számos hiba forrása, hogy sokszor éppen a legnagyobb hatósugarú intézmények, a napi sajtó, a rádió, a televízió kulturális rovatainak, illetőleg a népművelés egyes ágazatainak nem alakult ki a megfelelő sajátos arculata, illetve, hogy a köztük levő különbségek nemegyszer eszmei, ideológiai eltérésekben jelentkeznek. A központi és középfokú irányító szervek viszonylag kedvezőbb helyzete nem feledtetheti, hogy különösen a járási, városi, községi és üzemi irányítás rendszere kialakulatlan.

Sok tekintetben megoldatlan a kulturális élet anyagi, gazdasági eszközeinek helyes felhasználása. A rendelkezésre álló összegek szervezési fogyatékosságok miatt sokszor szétforgácsolódnak; a honorárium és árpolitika nem kötődik elég szervesen tartalmi feltételekhez, nem veszi kellőképpen figyelembe a kulturális „piac" viszonyait. Főként járásokban, községekben, de irányító szerveknél is hiány van megfelelően felkészült kulturális munkásokban, s ez akadályozza a művelődéspolitika célkitűzéseinek valóra válását.

1. Az ideológiai harc az irodalom, a művészetek terén megköveteli a pártosság, az elkötelezettség és a dekadencia elvi-elméleti és kritikai megkülönböztetését. A marxista esztétikának, irodalom- és művészettörténetnek, valamint a kritikának az eddiginél jobban figyelemmel kell kísérnie a XX. századi irodalom és művészet folyamatát, amelyben a szocialista realizmus közvetett és közvetlen hatása – a polgári művészet választási lehetőségeit tekintve is – a XIX. századitól eltérő, új helyzetet teremtett. Történeti vizsgálódásokkal teljesebbé és konkrétabbá kell tenni a pártosságban megvalósult szocialista humanizmus kibontakozási folyamatát, alaposabban fel kell tárni a szocialista realizmusnak a munkásmozgalom térhódításával párhuzamosan az egész polgári művészetre tett erjesztő és megosztó hatását. A szocialista realizmusnak ez a dinamikus, történeti szemlélete adhat csak megfelelően összetett képet a XX. század polgári realizmusáról éppúgy, mint dekadenciájáról.

A művészetkritikának elsőrendű feladata, hogy ebből a pozícióból, az eddigieknél alaposabban és egyöntetűbben törekedjék az ideológiai minőségek megkülönböztetésére. A szerkesztőknek, rovatvezetőknek ebben a kérdésben határozottabb állásfoglalás igényével kell fellépniük a kritikával, a kritikusokkal és önmagukkal szemben. Művészeti életünk mai, igényes légkörében az állásfoglalás fokozott követelménye semmiképpen sem vezethet a címkék felelőtlen osztogatásához. Mindennek a véleménynyilvánítás gondosabb indokolását, a művek elmélyültebb és sokoldalúbb elemzését, következésképp nagyobb ideológiai hatékonyságát kell eredményeznie.

2. Az ideológiai harc az irodalmi-művészeti életben sem öncél. Az eddiginél jobban tudatosítani kell, hogy a művészetek tudatformáló hatása csak a legszélesebb tömegekhez jutva válhat anyagi erővé, azok igényeivel kölcsönhatásban bontakoztathatja ki társadalmi szerepét. Az irodalom, a művészetek elméleti, kritikai és művészetpolitikai megközelítésében nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani minden olyan kérdésnek, amely a művészet és közönség kapcsolatát érinti, ezen belül a széles művészeti közvélemény igényeinek és állásfoglalásainak.

Tudományos eszközökkel kell felmérni a közönség művészi kultúra és ízlés szerinti megoszlását, helyzetét éppúgy, mint mozgásirányait, feltárva ezek anyagi, társadalmi, életforma- és világnézetbeli feltételeit, valamint nemzedéki tényezőit. A reális helyzetkép kialakításának elsősorban arra kell irányulnia, hogy feltárja a falu és a város művészeti kultúrája közötti szintkülönbséget, valamint a munkásosztály kulturális helyzetét. Ezzel kapcsolatban bátorítani kell a nálunk még csak gyerekcipőben járó irodalom- és művészetszociológiát.

Az elméletnek és a művészetkritikának érzékenyebben kell reagálnia azokra a kérdésekre, amelyek az irodalom, a művészetek társadalmi szerepének érvényesülésére, a művészet és a közönség konkrét viszonyára vonatkoznak. Az elméletnek intenzívebben kell foglalkoznia a művészeti hatás és befogadás társadalmi és lélektani feltételeivel; a művészettörténetnek több figyelmet kell szentelnie arra, hogy feltárja a közönség művészetbefolyásoló szerepét. A művészet társadalmi szerepének vizsgálatát ki kell terjeszteni a szórakoztató műfajokra, tisztázni kell az értékkritériumok ezekhez való viszonyát, alkalmazási körét és módszerét. A művészetkritikának az értékelés feladatát jobban össze kell kötnie a tájékoztatás és ízlésnevelés, a művészeti kultúra terjesztésének feladatával, s abban az értelemben is közvetítőnek kell lennie a művészet és a közönség között, hogy kérdésfeltevéseiben a közvélemény képviseletét is vállalja.

A művészeti kultúra nagy hatósugarú terjesztési fórumai és intézményei folytassák és fejlesszék a jó kezdeményezéseket, s mind szélesebb körű és tudományosan feldolgozott információk alapján differenciálják tartalmilag és módszertanilag tovább műsor- és terjesztési politikájukat. Megrendeléseikkel tolmácsolják az íróknak és a művészeknek a megnövekedett és kiszélesedett közönségigényeket, tudatosítsák a kulturális forradalomból a művészekre háruló eszmei felelősséget, illetve az abból adódó új művészi lehetőségeket. Tartsák szem előtt a legszélesebb közönség eszmei-esztétikai nevelésének feladatát, éppúgy óvakodva a kispolgári műkínálatnak és igénynek tett engedményektől, mint az arisztokratizmustól vagy sznobizmustól. E feladatok megvalósítása érdekében – a gazdasági irányítás reformjának alapelveit tekintetbe véve – a művészetpolitikai célokat eredményesebben támogató honorárium- és árpolitikát alakítsanak ki, általában elemző módon vizsgálják meg az anyagi eszközök hatékonyabb kulturális felhasználásának lehetőségeit.

Az alkotók körében az eddiginél jobban tudatosulnia kell, hogy munkájukat a legszélesebb tömegek szocialista kultúrájának kibontakoztatásáért végzik, hogy felelősségük közönségükkel, művészetük élvezőivel szemben azért nagyobb ma, mint valaha, mert a szocializmus biztosítja alkotásaik számára a legszélesebb publicitást. A szocializmus teremtette meg és növeli az építés ütemének arányában a kulturálódás anyagi, műveltségi és szervezeti feltételeit, biztosítja a nép érdekeit szolgáló alkotó munka korlátlan szabadságát, s temeti be fokról fokra azt a művészet szempontjából is tragikus szakadékot, amelyet az osztálytársadalmak, mindenekelőtt a kapitalizmus hasított a művészet és a tömegek közé.

3. A széles művészeti közvéleménynek magának is aktívabbá, tudatosabbá és öntudatosabbá kell válnia. Küzdenie kell a körében megnyilvánuló téves nézetek, leegyszerűsítő tendenciák és kispolgári igények ellen. Éppen a széles közvéleményben van meg az ehhez szükséges legerősebb bázis. Ennek mozgósításában, felkészítésében, a legalapvetőbb kérdéseket illető egységének megteremtésében – mint minden területen – a pártszervezeteknek és párttagságnak jelentős szerepük van. Szakítani kell a kulturális munka helyenként tapasztalható le-

becsülésével, elhanyagolásával; emelni kell a kulturális és művészeti területen dolgozó káderek ideológiai és szakmai színvonalát, biztosítani kell a megfelelő utánpótlást.

*

Az itt felvetett kérdések – az ideológiai irányelvek vitatásának tanulságai szerint – erősen foglalkoztatják a széles közvéleményt. A Kulturális Elméleti Munkaközösség e problémák összegyűjtésével és megvilágításával a további vitáknak, de legfőképp a művészetpolitikai gyakorlatnak kíván kedvezőbb ideológiai feltételeket teremteni.

Megjelent: Társadalmi Szemle, 1966. 7–8. sz.

42

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TITKÁRSÁGÁNAK HATÁROZATA A SZOCIALISTA BRIGÁDMOZGALOM HELYZETÉRŐL A TERMELŐSZÖVETKEZETEKBEN

(1966. JÚLIUS 12)

A KB Mezőgazdasági Osztály jelentése alapján a Titkárság megvizsgálta a szocialista brigádmozgalom helyzetét a termelőszövetkezetekben. A vizsgálat eredményét az alábbiakban összegezte:

I

1. A termelőszövetkezetekben a tömeges átszervezést követően alakultak először szocialista brigádok. Az 1963-as esztendőben már 340 brigád csatlakozott a szocialista brigádmozgalomhoz. A megyei, járási párt- és állami, valamint a társadalmi szervek támogatása és segítése eredményeként az elmúlt évben a szocialista brigádmozgalom a termelőszövetkezetekben is tovább szélesedett. 1965 végén 1460 brigád versenyzett a szocialista brigád címért, és ezt 1026 bri-

gád nyerte el. A brigádok közül 650 egy éve, 370 pedig már több éve birtokosa e megtisztelő címnek. Jelenleg a termelőszövetkezetek 17–18 százalékában 21 200 fő versenyez a szocialista brigád cím elnyeréséért. A szocialista brigádmozgalom térhódítása a megyék között differenciált. A legfejlettebb a mozgalom Szolnok, Szabolcs, Heves, Nógrád és Hajdú megyék termelőszövetkezeteiben. A legkisebb az előrehaladás: Csongrád, Zala, Vas és Somogy megyében. A versenyző brigádok 10–11 százaléka ifjúsági, 20–21 százaléka női brigád.

2. A szocialista cím elnyeréséért versenyző brigádok helyesen igazodnak a termelőszövetkezetekben kialakult munkaszervezethez és csaknem minden termelési ágban sikeresen működnek. A legnagyobb létszámú szocialista brigádokat a növénytermesztésben, kertészetekben szervezték. Az állattenyésztés egyes ágaiban speciális szarvasmarha-, sertés- és baromfitenyésztő brigádok, a gépesítésben pedig traktoros, szerelő, több helyen komplex brigádok is létrejöttek. A termelőszövetkezeti tagok mellett, a szocialista brigád címért folyó versenyben részt vesznek a rendszeresen dolgozó családtagok és a termelőszövetkezeti alkalmazottak is.

3. A brigádok vállalásaikat a legtöbb esetben a szövetkezet éves termelési tervére alapozzák. Ezért a jól működő szocialista brigádokra a szövetkezetek vezetői támaszkodhatnak a tervek teljesítését illetően. A vállalásokban figyelembe veszik a brigádok tagjainak szakmai, politikai fejlettségét, és ezek továbbfejlesztését segítik elő. A legjobb eredményeket főleg a mennyiségi termelés területén érték el, amelyeket a tsz-ek országos termelési versenye is bizonyít. Kevésbé terjedt még el a szocialista brigádmozgalomban a termelékenység növelésére, a költségek csökkentésére irányuló törekvés. A tapasztalatok azt mutatják, hogy néhány gyenge termelőszövetkezetben, ahol meg tudták szervezni a szocialista brigádokat, azok igen nagy segítséget adtak a gazdálkodás megjavításához. A gyenge termelőszövetkezetekben természetesen azonban ma még nehezebben teremthetők meg a szocialista brigádok szervezéséhez szükséges politikai és egyéb feltételek.

4. A szakmai és politikai továbbképzés, a közösségi élet fejlesztése tekintetében elért eredmények szerényebbek, bár e téren is találkozunk szép példákkal: így az egyes brigádtagok nevelésében, egymás segítésében, közösen végzett társadalmi munkában stb. Az arra rászoruló brigádtagok kollektív segítése (betegség, szülés) különösen a női szocialista brigádok esetében gyakori.

5. A szocialista brigádok vállalásaikat, illetve azok teljesítését, valamint a brigádélet fontosabb mozzanatait szocialista brigádnaplókban vezetik. A brigádnapló vezetése nem mindenhol felel meg a követelményeknek. Hiányosság, hogy megfelelő brigádnapló és az azok vezetéséhez szükséges útmutató eddig nem állt rendelkezésükre. A brigádok ebben főleg saját leleményességükre vannak utalva.

6. A szocialista brigádok vállalásait a termelőszövetkezetek vezetőségei megtárgyalják és azt bejelentik a közgyűlésnek. Kiváló eredmények főleg ott születnek, ahol a szövetkezetek vezetői, szakemberei támogatják a szocialista brigádokat. A vállalások összeállításához és a teljesítések folyamatos nyilvántartásához – néhány kivételtől eltekintve – a járási és megyei versenybizottságok, a társadalmi szervek eddig csak kevés segítséget adtak. A szocialista brigád címet minden esetben egy teljes gazdasági év eredményei, illetve a közösségi munka alapján ítélték oda. A szocialista brigádokat az erkölcsi elismerés mellett a termelőszövetkezetek egy része jutalmakban is részesíti. A brigádok által elért magasabb termelési eredmények egy részét a szocialista brigádoknál hagyták jutalomképpen. A közösségi élet szép példáját mutatja, hogy sok esetben a brigádtagok részére juttatott pénzeszközökből a brigádok könyveket vásárolnak, folyóiratokat rendelnek meg, közösen vesznek részt szórakoztató vagy kulturális rendezvényeken.

II

1. A KB Titkársága megállapítja, hogy a szocialista brigádmozgalom gyökereket vert, és fejlődik a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben is. A mozgalom a termelőszövetkezeti gazdaságok egy részében már eredményesen szolgálja a gazdálkodást, az egységes paraszti osztály kialakulását. A pártszervezetek, társadalmi és állami szervek mozdítsák elő a szocialista brigádmozgalom terjedését. Biztosítsák, ahol csak lehetséges, a gyenge termelőszövetkezetekben is a politikai és tárgyi feltételeket a szocialista brigádmozgalom kibontakozásához.

2. A termelőszövetkezeti szocialista brigádok működésével foglalkozó helyi társadalmi és állami szervek: a Hazafias Népfront, a KISZ és Nőtanács szervei; a tanácsok ez irányú tevékenységét a termelőszövetkezetek pártszervezetei, ezen szervek területi bizottságainak munkáját az illetékes területi pártbizottságok hangolják össze.

3. A termelőszövetkezeti szocialista brigádok működésére vonatkozó irányelvek érdemi és szervezeti kérdésekben kiegészítésre szorulnak.

A Földművelésügyi Minisztérium és a KB Mezőgazdasági Osztálya az illetékes szervek bevonásával egészítse ki az irányelveket részletes útmutatásokkal, amelyek segítséget adnak:

a) a szocialista brigádok megszervezéséhez, a versenycélok kimunkálásához;

b) a vállalt kötelezettségek teljesítésének ellenőrzéséhez és nyilvántartásához;

c) dolgozzák ki a különböző fokozatú brigád-kitüntetések elnyerésének részletesebb feltételeit, átadásuk módját;

d) az egyes állami és társadalmi szervek kötelességeit és feladatait a termelőszövetkezeti szocialista brigádmozgalom szervezésében és fejlesztésében.[1]

A termelőszövetkezetek tagsága által kezdeményezett szocialista brigádmozgalom tevékenységét szabályozó első dokumentumot: „A szocialista brigádmozgalom irányelvei a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben" (Mezőgazdasági Értesítő, 1964. október 14.) címen 1964 őszén adták ki. Az irányelveket a Termelőszövetkezeti Tanács, a KISZ, a Hazafias Népfront, a földművelésügyi miniszter, a Magyar Nők Országos Tanácsa és a SZOT írta alá. A mozgalom gyors terjedése szükségessé tette, hogy a brigádok megalakulását, vállalásaikat és eredményeik értékelését az egész országban egységes elvek szerint szabályozzák. Ebben a periódusban a szocialista brigád címet a tsz közgyűlése ítélte oda a vezetőség javaslata alapján. A brigádok kitüntető oklevelet kaptak.

Időközben a SZOT új irányelveket dolgozott ki az ipari szocialista brigádmozgalom számára, így szükségessé vált az 1964 őszén kiadott irányelvek módosítása is. Az új „Irányelvek a termelőszövetkezeteken belüli munkaversenyek és a szocialista brigádmozgalom fejlesztésére" (Mezőgazdasági Értesítő, 1967. január 18.) szélesíti a versenyfeltételeket, a legjobb szocialista brigádokat most már az Országos Versenybizottság értékelése alapján országos szinten is kiemelik és jutalmazzák. Az új irányelvek részletesebben szabályozzák a kitüntető címeket és odaítélésük feltételeit (bronz, ezüst és arany jelvényeket alapított). Külön foglalkozik a szocialista verseny termelőszövetkezeteken belüli formáival, azok feltételeivel. Ezeket a versenyeket az üzemegységek, brigádok, munkacsapatok vívhatják az egyes termelési ágakon belül vagy azok között. Az irányelveket ugyanazok a társadalmi szervek írták alá, mint a korábbit.

---

[1] A határozat II/4. és 5. pontja a termelőszövetkezeti szocialista brigádmozgalom propagandájára és rendszeres tanácskozásaik megszervezésére vonatkozó utasításokat tartalmazza.

43

A MAGYAR KOMMUNISTA IFJÚSÁGI SZÖVETSÉG KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA A KISZ MUNKÁJÁNAK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSÉHEZ[1]

(1966. JÚLIUS 13)

A KISZ a Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúsági szövetsége, a magyar ifjúság politikai tömegszervezete. Hivatása, hogy segítséget nyújtson a pártnak az ifjúság kommunista nevelésében. Tevékenységének két oldala van: egyrészt a párt vezetésével a marxizmus–leninizmus szellemében neveli, a szocializmus építésére mozgósítja az ifjúságot, és közvetíti a párthoz a fiatalok véleményét; másrészt képviseli a magyar ifjúságot az állami és társadalmi szervek előtt, védi a fiatalok törvényekben és rendeletekben biztosított jogait. Kétirányú tevékenységének egysége teszi képessé az ifjúsági szövetséget, hogy mindjobban kibontakoztassa önálló szervezeti életét, mind nagyobb hatást gyakoroljon tagságára és az egész magyar ifjúságra, s hogy kezdeményező szerepet töltsön be az állami és társadalmi szervek ifjúság nevelését és érdekeit érintő tevékenységének javításában.

A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség az elmúlt tíz esztendőben betöltötte hivatását. Eredményesen segítette a párt tevékenységét a szocializmust építő munkában és az ifjúság marxista–leninista nevelésében. Sokoldalú tevékenysége nyomán nőtt a KISZ politikai súlya és tekintélye. Társadalmi életünk fejlődése és az ifjúság igénye azonban mind nagyobb követelményeket állít a KISZ elé, melyek teljesítése megkívánja időszerű feladatainak egységes értelmezését, munkájának fejlesztését.

---

[1] A dokumentumot az MSZMP KB Politikai Bizottsága megtárgyalta, és mint vitaanyagot elfogadta. Határozatában leszögezte: „Helyesli, hogy »A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságának állásfoglalása a KISZ munkájának néhány időszerű kérdésében« című anyagot 1966 szeptemberében a megyei, járási, kerületi párt- és KISZ-szervek közös vb-ülésen, továbbá néhány fontos területen (honvédség, egyetemek stb.) vitassák meg." E viták tanulságait összegezte a KISZ VII. kongresszusán elmondott beszámoló és az ott elfogadott határozat. (Ezeknek szövegét lásd Ifjú Kommunista, 1967. 7. sz., illetve Magyar Ifjúság, 1967. július 1.)

I
A KISZ ESZMEI-POLITIKAI MUNKÁJÁNAK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSÉRŐL

Az ifjúsági szövetség munkájáról folytatott viták központi kérdése a KISZ politikai és tömegszervezeti jellegének megítélése. A vélemények megoszlanak, sőt szélsőséges nézetek is gyakran hangot kapnak. Egyesek borúlátóan ítélik meg az ifjúságot, és úgy vélik, hogy miközben erősödnek a burzsoá fellazító törekvések, nem növekszik a KISZ eszmei-politikai hatása. A KISZ jelenlegi munkájának eredményességét az 1957-es politikai harcok aktivitásával mérik, általánosítva elmarasztalják a KISZ jelenlegi tevékenységét, az ifjúság gondolkozásában és magatartásában fellelhető negatív jelenségekért kizárólag a KISZ-t teszik felelőssé. Mások, az ún. „nemzedéki viták" ismételt felelevenítésével arra szeretnék kényszeríteni az ifjúsági szövetséget, hogy osztálypolitika helyett „nemzedéki politikát" folytasson; hogy az ideológiai-politikai nevelőmunka helyett az ifjúság gazdasági, szociális, érvényesülési „gondjainak" megoldását helyezze programjának középpontjába.

AZ IFJÚSÁG MEGÍTELÉSÉRŐL

A fiatalok eszmei-politikai magatartásában jelentkező eredmények és gondok forrását nem helyes kizárólag a KISZ munkájában keresni. Központi Bizottságunk továbbra is a KISZ VI. kongresszusán megfogalmazott állásfoglalását tartja a maga számára irányadónak az ifjúság megítélésében.[2]

„*Először:* Ifjúságunk a társadalom elválaszthatatlan része, hibái és eredményei sohasem önmagában, hanem mindig a társadalom életében gyökereznek . . .

Másodszor: minden kor ifjúsága más úton jut el a haladó eszmékhez, más körülmények között él és fejlődik. A mai fiatalok már a felszabadulás után nőttek fel. Számukra a szocializmus természetes életforma, nincs mögöttük az új társadalomért vívott harcok személyes élménye . . .

Harmadszor: ifjúságunk problémái nem generációs, hanem társadalmi problémák . . ., a harc nem öregek és fiatalok, hanem a régi és az új között folyik! A mai generáció erényei a fejlődő szocializmus és az ifjúkor szép és lelkesítő tulajdonságaiból; hibái a minden kor ifjúságára jellemző fogyatékosságokból, az élettapasztalatok hiányából adódnak . . .

Negyedszer: az ifjúság helyes megítélése azt követeli, hogy ne a kisebbségből, hanem a többségből ítéljünk. Ugyanaz legyen a fiatalok elbírálásánál is a mérce, amit pártunk politikája minden ember megítélésének alapjává tett: mit tesz a gyakorlatban, hogyan él és dolgozik, hogyan teljesíti kötelességeit, hogyan szolgálja a szocializmus teljes felépítésének ügyét?!"

---

[2] Lásd A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség VI. kongresszusa. (1964. december 11–13.) Ifjúsági Lapkiadó Vállalat Budapest 1964.

Mindezek alapján Központi Bizottságunk alapvetően pozitívnak ítéli az ifjúság fejlődését. A fiatalok többsége erkölcstelennek tartja a kizsákmányolás minden formáját; elítéli az imperializmus agresszivitását és vietnami háborúját; tevékenyen részt vesz a szocialista társadalom építésében. Ifjúságunk többsége őszinte és nyílt; művelt, tiszteli a tudást; fesztelen viszonyt alakít ki a felnőttekkel és vezetőivel; bátran és szenvedélyesen bírálja a fogyatékosságokat; megveti a hamis tekintélytiszteletet; kritikusan, az ifjúság jellegzetes igazságérzetével ítéli meg a világ dolgait. Az ifjúság pozitív tulajdonságai jórészt a szocialista eszmeiség térhódításának, a szocialista gazdasági-társadalmi rendszer fejlődésének következményei, s egyben további előrehaladásunk szükséges feltételei. Ezért a KISZ minden szervezetének kötelessége, hogy megvédje a fiatalok szocialista tulajdonságait a felületes általánosításoktól, az egyoldalú, szubjektív ítéletektől.

Az ifjúság védelme és nevelése azonban azt is megköveteli, hogy a KISZ-szervezetek kritikusan vizsgálják a fiatalok gondolkodását és magatartását. Tárják fel a negatív jelenségeket, melyek a fiatalok erényeivel együtt szinte minden rétegnél és korosztálynál megtalálhatók.

a) A KISZ-tagok egy részére is hat a társadalmi, politikai közömbösség. Sokan tartózkodnak a közügyektől, az aktív KISZ-munkától, lényegében semleges magatartást tanúsítanak az élet nagy dolgai: a háború és a béke, a haladás és a reakció erőinek világméretű harca iránt.

b) Főként egyetemista és értelmiségi, de más társadalmi rétegekhez tartozó KISZ-tagok szemléletét is gyakran torzítja az álobjektivitás. A „tárgyilagosságra" hivatkozva hamis illúziókat táplálnak, sőt néha terjesztenek a fejlett tőkésországok osztályviszonyairól, életmódjáról és életszínvonaláról, lebecsülik szocializmust építő népünk eredményeit.

c) A korszerű általános és szakmai műveltséggel rendelkező alkotó szakember fogalmát sokan elválasztják a kommunista szakember fogalmától. Egyfelől ugyan kellőképpen értékelik a tudást, a szakmai felkészültséget; másfelől azonban lebecsülik a világnézeti műveltség, a marxista–leninista életszemlélet jelentőségét.

d) Sok KISZ-tagot is magával ragad az élet valóságos problémáitól elvonatkoztatott, felületes s ezért gyakran igazságtalanul kritizáló „ellenzéki" magatartás.

Az ifjúság kommunista nevelése, az egészséges tendenciák fejlesztése, a negatív jelenségek okainak feltárása és megszüntetése reális, előítéletektől mentes szemléletet kíván. Külsőségekből, felszíni jelenségekből nem lehet megítélni sem az ifjúság jó tulajdonságait, sem fogyatékosságait.

A KISZ újjászervezése óta következetesen törekszik kommunista vonásainak erősítésére, ideológiai munkájának fejlesztésére. Gyakorlati tevékenységében időnként mégis fogyatékosságok és ellentmondások keletkeztek, melyek egyenetlenné tették, egyes időszakokban csökkentették eszmei-politikai hatását. A fogyatékosságok és ellentmondások jó része megegyezik az MSZMP KB ideológiai irányelveiben[3] és a párt vezető szerepének érvényesülését elemző jelentésben feltárt általános problémákkal. Az ideológiai munka általános fogyatékosságai azonban sajátos vetületben jelentkeztek az ifjúsági szövetségben, és kiegészültek néhány speciális tartalmi és módszertani problémával.

Az eszmei-politikai nevelőmunka tartalmi fogyatékosságai közül legszembetűnőbbek a következők:

a) Sokan hangoztatják, hogy az ifjúság már a szocializmusban született és nevelkedik, magáénak tekinti a szocializmus alapvető eszmei és erkölcsi ideáljait. Ugyanakkor kevés figyelmet fordítanak arra, hogy bár társadalmi eszményeink a megvalósulás útján járnak, de sok olyan ellentmondással, polgári és kispolgári jelenséggel együtt hatnak, melyek ellen küzdeni kell. Egyszer a mai állapotokat a megvalósult eszményként idealizálják; máskor eltúlozzák gondjainkat, a visszahúzó erőket, és nem mutatják meg sem a reális valóságot, sem a törvényszerűen bekövetkező jövőt. Mindkét torzítás károsan hat az ifjúság eszmei-politikai fejlődésére.

b) A KISZ-szervezetek ideológiai tevékenységükben mindig az ifjúság internacionalista nevelésére törekedtek, felléptek a nacionalizmus régi és új formái ellen. A nacionalizmus elleni harc helyes és szükségszerű törekvései azonban gyakran bátortalanokká tették a KISZ-vezetőket az ifjúság hazafias nevelésében. A szocialista hazafiságot és nemzetköziséget sokszor felületesen értelmezik. A hazafias nevelést általában leszűkítik a történelemtanításra és a különféle évfordulók formális megünneplésére. Kevés figyelmet fordítanak annak sokoldalú értelmi és érzelmi bizonyítására, hogy a munkásosztály forradalmi harca szervesen összefonódik a nemzeti célok megvalósításáért vívott évszázados küzdelemmel; hogy a nemzet érdeke azonos a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség érdekeivel: a szocialista társadalom teljes felépítésével. Nem fejlődött kellő mértékben a forradalmi hagyományok ápolása és az ifjúság honvédelmi nevelése. A nyugati fellazító törekvések elleni eszmei harcban nem hatja át eléggé a KISZ tevékenységét a nemzeti büszkeség és önérzet felkeltése, a szocialista hazafiság elmélyítése.

c) Miközben kiszélesedett a KISZ tevékenysége, ma már a munkától a szórakozásig igyekszik befolyásolni a fiatalok életét, gyakran ellentmondások keletkeznek ifjúsági szövetségünk jellege és szervezetének tevékenysége között. A sokoldalú szervező munka nem mindig párosul kellő eszmei-politikai tartalommal. Gyakran lehet találkozni politikai érzéketlenséggel, ébertelenséggel, bátortalansággal és szenvedélytelenséggel, még a hivatásos ifjúsági vezetőknél is. Az önművelés és az érdeklődés arányai eltorzultak az ideológiai, politikai ismeretek gyűjtésének rovására, ezen belül is háttérbe szorult a marxizmus–leninizmus klasszikusainak tanulmányozása.

---

[3] Lásd e kötet 22. sz. dokumentumát.

Az eszmei-politikai nevelőmunka módszertani fogyatékosságai közül legszembetűnőbbek a KISZ vezető testületek és alapszervezetek munkastílusában keletkezett aránytalanságok.

a) Különösen szembetűnő, hogy amíg a KISZ tevékenysége szélesedett a gazdasági építőmunka terén, viszonylag elmaradt a szükségletektől az ideológiai munka fejlődése.

b) A KISZ vezető testületei az ifjúság eszmei-politikai nevelését gyakran elintézettnek vélik a hosszú időre szóló helyes irányelvek kidolgozásával és megvitatásával. Nem fordítanak elég figyelmet az irányelvek megvalósítására a gyakorlatban.

c) Az agitációt és a propagandát gyakran összetévesztik, a politikai munkát a KISZ-oktatásra szűkítik, és elhanyagolják az agitációt, az ifjúsági tömegek mindennapi meggyőzését, a politikai élményt nyújtó akciók szervezését.

d) A nevelőmunkában sokszor egyoldalúan csak azt hangsúlyozzák, hogy mire kell nevelni az ifjúságot. Lényegesen kevesebb gondót fordítanak arra, hogy a fiatalok véleményét igényeljék és figyelembe vegyék – legalábbis az őket közvetlenül érintő – társadalmi kérdések vitájában és eldöntésében.

e) A nevelőmunka és a KISZ más irányú tevékenységének hatását időnként csökkenti a bürokratizmus és prakticizmus, a statisztikai szemlélet és az öncélúság.

A KISZ VI. kongresszusa és Központi Bizottsága – a párt ideológiai irányelveivel összhangban – megfelelően elemezte az ifjúság és a KISZ helyzetét, eszmei-politikai munkáját. Bár a fogyatékosságok és ellentmondások egy része jelenleg is befolyásolja ideológiai munkánk hatékonyságát, eredményesen indult az 1965–1966. évi akcióprogramok[4] végrehajtása, növekedett a KISZ-tagok társadalmi, politikai aktivitása. A KISZ-vezetők többsége mindinkább felismeri, hogy minden bizottság és alapszervezet annyi fiatalt tud a feladat végrehajtására megnyerni, amennyit nap mint nap meggyőz. Különösen a „Vádoljuk az imperializmust!” akció sikere arra ösztönöz, hogy ezen az úton keressük politikai munkánk további fejlesztésének lehetőségét.

---

[4] A KISZ VI. kongresszusán elfogadott akcióprogramok (lásd A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség VI. kongresszusa. 77–85. old.) a mozgalom és a kommunista nevelés (munka, tanulás, kultúra, sport) valamennyi területére kiterjedtek. Főbb akciók: „Tervezzünk és cselekedjünk együtt!", „Szót kér a KISZ-tag!", „Vádoljuk az imperializmust!" Ez utóbbi mozgalmat 1966. január 18-án, a Kőbányai Textilművekben tartott nagygyűlésen indította el a KISZ. (Népszabadság, 1966. január 19. 3. old. „Vietnami vasárnapok", „Vietnami műszakok".)

Ez az akció politikai területen a „Vietnami őrség" mozgalomban öltött testet. (Magyar Ifjúság, 1966. június 4. 5–6. old.)

AZ IDEOLOGIAI MUNKA NÉHÁNY IDŐSZERŰ FELADATÁRÓL

A VI. kongresszus határozatai, a központi bizottság nevelési irányelvei és az ideológiai munkával kapcsolatos állásfoglalásai helyesen jelölték meg a feladatokat, melyek újraértékelésére most nincs szükség. A KISZ kommunista jellegének erősítése, ideológiai hatásának növelése és a szélsőséges nézetekkel vívott harc azonban megkívánja, hogy szervezeteink nagyobb figyelmet fordítsanak az eszmei-politikai munka időszerű feladatainak megoldására.

1. *A háború és a béke, a társadalmi haladás és a reakció erőinek nemzetközi harca, valamint a szocializmus építésének jelenlegi szakasza nagyobb politikai helytállást és aktivitást igényel a KISZ tagjaitól.* Gazdasági, társadalmi, kulturális feladataink eredményes megoldása nemzeti érdekünk és önként vállalt nemzetközi kötelezettségünk. A közömbösség, az álobjektivitás, a kritikátlan nyugatimádat és az ellentétes ideológiák küzdelmének lebecsülése árt a nemzet érdekeinek, megnehezíti a munkásosztály pártjának forradalmi harcát a szocializmus győzelméért. A hazafiságot minden korban a nép valóságos érdekeinek önzetlen szolgálata bizonyítja. Ezért a KISZ minden tagjának tudnia és hirdetnie kell, hogy a szocialista hazafiság egyet jelent a szocialista Magyarország megteremtéséért vívott gyakorlati harc vállalásával, a haza védelmével, népünk forradalmi hagyományainak ápolásával és a forradalmi örökség megvalósításával. A szocialista hazaszeretet tudatos és tevékeny harcot kíván a kapitalista társadalmi, gazdasági rendszer, a burzsoá ideológia és a nemzetközi imperializmus agresszivitása ellen. Korunk ifjúsága a kapitalizmus és a szocializmus világméretű harcának részese. Ifjúsági szövetségünk nevelőmunkája erősítse azt a meggyőződést, hogy nemzetünk sorsa és felemelkedése elválaszthatatlan a világ haladó erőinek küzdelmétől az imperializmus ellen, a kommunizmusért. Nevelje az ifjúságot a hazai és nemzetközi forradalmi erők: a Szovjetunió, a szocialista országok; a kommunista és munkáspártok megbecsülésére és szeretetére; a nemzeti felszabadító mozgalmak iránti szolidaritásra.

2. *A KISZ-szervezetek politikai agitációs tevékenységükkel neveljék a KISZ-tagokat arra, hogy a hazai és nemzetközi osztályharc minden lényeges eseményére reagáljanak.* Konkrét jelenségeiben leplezzék le az imperializmus népellenes tetteit, fellazító politikáját, a szocializmus építését zavaró tényezőket. Ismertessék a párt politikáját, neveljék az ifjúságot gazdasági, társadalmi eredményeink megbecsülésére. Mutassák meg az ellentmondások okait és összefüggéseit, hogy reális kép alakuljon ki a fiatalokban a mai valóságról, hogy a felismerés szilárd meggyőződéshez, aktív társadalmi cselekvéshez vezessen. A gyors, konk-

rét és szenvedélyes agitáció eredményeként a KISZ munkájának hatékony eszközeivé válhatnak a jól megválasztott jelszavakhoz kapcsolódó politikai akciók. 1966 második félévében tovább folytatjuk a „Vádoljuk az imperializmust!" akciót. „Vietnami őrséget" tartunk, melynek keretében minden KISZ-szervezet feladata, hogy leleplezze az imperializmus háborús agresszióit és ideológiai diverzióját; ismertesse a magyar internacionalisták életét és tetteit; bizonyítsa a szabadságért felkelt vietnami nép legyőzhetetlenségét, és az alapvető honvédelmi ismeretek elsajátításával növelje ifjúságunk harckészségét. A pártkongresszusi munkaverseny fejlesztésével, „kongresszusi hónappal", „kongresszusi körökkel" és „ifjúsági parlamentekkel"[5] növelje ifjúságunk részvételét a párt politikájának megvalósításában. 1967 első negyedévében, a hazánk sorsának alakulásában jelentős szerepet játszó történelmi évfordulók (március 15., március 21. és április 4.) idején, Forradalmi Ifjúsági Napokat tartunk, hogy a forradalmi hagyományok ápolásával mai feladataink megoldására mozgósítsuk az ifjúságot.

3. *Eszmei-politikai munkánk fejlesztése során a KISZ-szervezetek törekedjenek az agitáció és propaganda helyes arányainak kialakítására. A KISZ-oktatás nem helyettesítheti a gyors és konkrét tömegpolitikai munkát, de a jelenleginél nagyobb feladatok hárulnak rá a fiatalok marxista–leninista meggyőződésének formálásában.* Az időszerű ideológiai politikai kérdések tanulmányozása során a KISZ-oktatás ismertesse a fiatalokkal a marxizmus–leninizmus klasszikusainak alapvető műveit, mindenekelőtt az osztályokról, az osztályharcról, a pártról, az államról, az ifjúsági szövetségről és a kommunista erkölcsről szóló tanításokat. Az oktatás rendszere és módszere jobban igazodjon a mozgalom szükségleteihez és a fiatalok természetéhez, a tanultakat jobban kapcsolja egybe a szocializmus gyakorlati építésének feladataival.

4. *A burzsoá ideológiai áramlatok, a polgári és kispolgári nézetek ellen vívott eszmei harc hatékony munkát igényel a KISZ-től az ifjúság ízlésének formálásában, szépérzékének és érdeklődésének fejlesztésében.* Az ifjúság fogékony az új iránt, de a szocialista hatásokkal együtt könnyen befogad mindent, ami újnak, modernnek tűnik, gyakran a polgári életformát és szemléletet hordozó eszméket és divatot is. Ezért káros, ha a KISZ-szervezetek eredményesen fejlődő művészeti és népművelési tevékenysége helyenként leszűkül az úgynevezett „diva-

---

[5] A „Kongresszusi hónap" és a „Kongresszusi körök" mozgalom a IX. pártkongresszus előkészítését (ismerkedés az illegális mozgalommal, a párt történetével), illetve anyagának feldolgozását tűzték ki célul. (Határozatok, dokumentumok. Tudnivalók az 1966–1967. évi KISZ-oktatásról. Ifjúsági Lapkiadó 1966. 1. old.)

Az ifjúsági parlamentek az egyes KISZ alapszervezetek és bizottságok kezdeményezésére jöttek létre. 1967. március 31-én ült össze az első országos ifjúmunkás parlament (Magyar Ifjúság, 1967. április 8. 3. old.), április 2–3-án tanácskozott a középiskolások és szakmunkástanulók első országos diákparlamentje. (Ugyanott, 1967. április 15. 3. old.) A parlamentek működését a „Szót kér a KISZ-tag!" akció hangolja össze. (Határozatok, dokumentumok. Tervezzünk és cselekedjünk együtt!)

tos" szórakozási igények kielégítésére. A szabad idő célszerű, hasznos eltöltését szolgáló tevékenység az ifjúság forradalmi, hazafias nevelését, sokoldalú általános és szakmai műveltségének növelését szolgálja. A KISZ-szervezetek éljenek bátrabban a régi és új mozgalmi dalok, a szimbólumok és jelképek, a közösségi játékok és hagyományok érzelmi nevelési lehetőségeivel. Az ifjúsági sajtó, a rádió és a televízió ifjúsági rovatai folytassanak bátrabb és aktívabb eszmei harcot az ifjúság ideológiai fejlődésére károsan ható burzsoá fellazító törekvések, a polgári és kispolgári jelenségek ellen. Az ifjúsági sajtó ideológiai hatásának növelése érdekében meg kell vizsgálni a jelenlegi lapok fejlesztésének lehetőségeit és egy népszerű tudományos-technikai magazin, valamint a 10–14 éves gyermekek részére egy népszerű történelmi-földrajzi magazin kiadásának lehetőségét. Kérjük a Magyar Televízió vezetőségét, hogy a lehetőségek határain belül növelje a tv ifjúsági adásainak műsoridejét, törekedjen arra, hogy a tv sajátos eszközeivel jobban kiegészítse az ifjúsági szövetség tevékenységét.

5. *A gazdaságirányítás új rendszerének bevezetése nagyobb lehetőségeket nyújt a fiatalok képességeinek kibontakoztatásához, az ifjúság kezdeményező készségének, lendületének felhasználásához.* Amilyen mértékben növekszik az ipari és mezőgazdasági üzemek önállósága, úgy nő majd a KISZ-szervezetek felelőssége és önállósága. A KISZ-szervezetek segítsék a pártszervezetek felvilágosító munkáját a gazdaságirányítás reformjának ismertetésében. Tegyék mind világosabbá a fiatalok számára a termelékenység és az életszínvonal; a takarékos, célszerű gazdálkodás és a jövedelmezőség szerves összefüggéseit. A szakszervezetekkel együtt fejlesszék a KISZ termelési mozgalmait, éljenek jobban az üzemi demokrácia fejlődésének lehetőségeivel. A termelőszövetkezetek önállóságának növelése és gazdasági megerősödésük gyorsítása kedvező lehetőséget nyújt ahhoz, hogy a KISZ eredményesen nevelje a falusi fiatalokat a mezőgazdasági munka élethivatásul választására. Ezért kérjük a termelőszövetkezetek párt- és gazdasági vezetőit, hogy lépjenek fel a fiatalok falun maradását akadályozó nézetek és gyakorlat ellen. A KISZ-szervezetek – az oktatásügyi szervekkel és pedagógusokkal együtt – járuljanak hozzá a szülők és a tanulóifjúság felelősségének növeléséhez az élethivatás megválasztásában. A munkában és a tanulásban, a népgazdaság fejlesztésében vállalt aktív részvétel növelje a fiatalok felelősségét saját sorsuk és a nemzet jövője iránt.

6. *A KISZ alapvető feladata, hogy miközben a marxizmus–leninizmus szellemében neveli és a szocializmus építésére mozgósítja a fiatalokat, bevonja őket az aktív közéletbe és közvetítse véleményüket a párthoz.* A KISZ-szervezetek politikai munkájának elengedhetetlen része a fiatalok tömegeinek bevonása az őket érintő és foglalkoztató társadalmi, politikai, gazdasági, szociális és más kérdések vitájába, lehetőleg a döntések meghozatala előtt. Ifjúsági szövetségünk kötelessége, hogy ha szükséges, nyilvános vitát is folytasson az illetékes állami,

társadalmi szervekkel az ifjúságot érintő kérdésekben. A vitás kérdések megoldása azonban minden esetben a társadalom számára hasznos határok között és módon mehet csak végbe. Társadalmunk valamennyi szervezetének, intézményének elsőrangú érdeke és feladata a fiatalok szocialista tudatának formálása, az ifjúsági szövetség tevékenységének segítése. Kérjük az illetékes párt-, állami és társadalmi szerveket: igényeljék jobban az ifjúság véleményét és aktivitását, növeljék az ifjúsági szervezet politikai bátorságát és kezdeményező készségét, esetenként bízzák a KISZ-re egyes politikai vagy más fontos kérdések vitájának elindítását és megszervezését.

7. *Ifjúsági szövetségünk akkor képes hivatását mind magasabb színvonalon betölteni, ha az akciók és programok kialakításában, a szervezeti életben és a vezetési módszerek megválasztásában jobban figyelembe veszi az ifjúság különféle korosztályainak és rétegeinek sajátos helyzetét, élet-, munka- és tanulási körülményeit, eltérő tapasztalatát és igényét.* A párt politikája azonos társadalmi célokat állít a munkás-, a paraszt- és a diákifjúság elé. A közös cél elérésének módszerében és szervezeti formáiban azonban vannak eltérések. Egységes ifjúsági szövetségünk tevékenységének fejlesztése megkívánja, hogy Központi Bizottságunk rétegenként elemezze az ifjúság helyzetét, és a KISZ tevékenységét, és felülvizsgálja: milyen változások szükségesek a munka tartalmában és módszereiben, a vezetés szervezeti kereteiben és az apparátusban. A vizsgálat és az intézkedések célja, hogy segítségükkel a KISZ differenciáltabban foglalkozzon az egyes ifjúsági rétegek és korosztályok nevelésével, sajátos igényeinek kielégítésével: hogy tevékenysége nyomán minden ifjúsági réteg és korosztály jobban sajátjának érezze az ifjúsági szövetséget.

II
A KISZ ÉRDEKVÉDELMI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

A KISZ érdekvédelmi tevékenysége, törvényekben biztosított jogai ellenére, nem fejlődött kielégítően. Az állami, gazdasági és társadalmi vezetők egy része nem tekinti a KISZ-t az ifjúság képviselőjének, nem hajtja végre a kormány 1087/1957. számú határozatát.[6] A KISZ-bizottságok és szervezetek jó része viszont mellékes feladatnak tartja az ifjúság érdekvédelmét. Korlátozottak a KISZ eszközei, az ifjúság nevelését szolgáló feltételek. A kultúrházak, sportlétesítmények és honvédelmi előképzési eszközök igénybevételét számos helyen akadályozzák a bevételi tervek, a strukturális és szemléleti problémák. Mindennek szerepe van abban, hogy sok fiatal számára nem elég vonzó a KISZ. Számos KISZ-tag és szervezeten kívüli fiatal úgy érzi, hogy a KISZ „csak" munkát és tanulást követel tőle, de nem foglalkozik eléggé egyéni gondjaival, eszközök hiányában nem tud megfelelően hozzájárulni szabad idejének hasznos eltöltéséhez.

---

[6] Az 1087/1957. (IX. 21.) Korm. sz. határozat kimondja: az állami szervek vezetői „a döntésük alá tartozó és az ifjúságot érintő minden ügyet a KISZ-szervezetekkel tárgyaljanak meg". A határozat helyébe lépő 1016/1967. (VI. 26.) Korm. sz. határozat a megváltozott körülményeknek megfelelően szabályozta ezt a kérdést. (Magyar Közlöny, 1967. november 21. és 1967. június 26.)

Ifjúsági szövetségünk hivatásának eredményes betöltése megkívánja, hogy hatékony érdekvédelmi tevékenységet folytasson. Az államigazgatási, gazdasági és társadalmi szervek, valamint a KISZ-vezetők feladata, hogy együttesen munkálkodjanak az ifjúság érdekeinek védelmén és jogos igényeinek kielégítésén.

1. Az ifjúság érdeke szocialista társadalmi rendünk erősítése, az élet, a munka és a tanulás körülményeinek állandó javítása. Igényeinek, szükségleteinek kielégítése szervesen összefügg a társadalom előtt álló feladatok megoldásával. A társadalom érdekein belül az ifjúságnak – életkorából, a pályaválasztásból, a pályakezdés szövevényes útjából fakadó – sajátos igényei és érdekei vannak, melyek csak az ifjú korban jelentkeznek, vagy akár nagyobb gondot okoznak. (Pl. a tanulás feltételei; a továbbtanulási lehetőségek; a diákszociális gondok; a munkábaállás, az elhelyezkedés problémái; a fiatal házasok lakásgondjai; a kezdő szakmunkások és műszakiak bérezése stb.). Az ifjúság szükségleteinek kielégítése, problémáinak megoldása időszakos ellentmondásokhoz vezethet a társadalmi érdekek és az ifjúság egyes rétegeinek, csoportjainak igénye között. A KISZ járuljon hozzá jobban az ellentmondások feltárásához és az össztársadalmi érdekek alapján – az illetékes államigazgatási, gazdasági és társadalmi szervek útján – segítse azok megoldását. Lépjen fel a jogtalan követelődzés, a túlzott igények ellen. Egyaránt hangsúlyozza az ifjúság jogait és kötelességeit, nevelje az ifjúságot annak megértésére, hogy aki többet ad a társadalomnak, az többet is kap tőle.

2. Ifjúsági szövetségünk vállaljon nagyobb kezdeményező szerepet a fiatalokat érintő javaslatok, rendeletek, törvények kialakításában és végrehajtásában. A KISZ-szervezetek harcoljanak azért, hogy az államigazgatási, gazdasági és társadalmi szervek vezetői biztosítsák a fiatalok törvényekben foglalt jogait. Az érdekvédelmi tevékenység során természetesen nézeteltérések keletkezhetnek a KISZ és az illetékes államigazgatási, gazdasági, társadalmi szervek vezetői között. Ilyen esetekben törekedjenek a nézetek és az érdekek összehangolására. Egyetértés hiányában kérjék a párt illetékes vezető szervének döntését.

3. Ahol szakszervezetek működnek, ott a szakszervezetek és a KISZ – a SZOT Elnökség és a KISZ KB Intéző Bizottságának közös határozata alapján – a szakszervezeti szervek útján, együttesen végezzék az ifjúság érdekvédelmét. A KISZ-szervezetek kezdeményezzék, hogy a szakszervezetek nagyobb figyelmet fordítsanak a fiatalok gondjainak megoldására. A tanintézetekben és a ter-

melőszövetkezetekben – természetesen sajátos jelleggel és tartalommal – a KISZ önállóan lássa el érdekvédelmi feladatát.

4. Kérjük, hogy a párt, az állami, gazdasági és társadalmi szervek – a lehetőségek határain belül – növeljék a KISZ eszközeit, az ifjúság nevelését szolgáló objektumok számát. Ugyanakkor törekedjenek arra, hogy a jelenleg rendelkezésre álló eszközöket – a kultúrházakat és sportlétesítményeket – jobban kihasználhassák a KISZ-szervezetek. Biztosítsák a feltételeket ahhoz, hogy a KISZ hatékonyabban foglalkozhasson az ifjúság honvédelmi nevelésével, katonai előképzésével.

5. A KISZ Központi Bizottsága felkéri az illetékes állami, társadalmi szerveket, hogy együtt vizsgálják meg az alábbi kérdéseket, és készítsenek közös javaslatokat a problémák megoldására:

a) Kérjük a minisztertanácsot, hogy számoltassa be az illetékes állami és gazdasági szervek vezetőit az 1087/1957. számú kormányhatározat végrehajtásáról és a KISZ KB Intéző Bizottságával együtt vizsgálja meg, szükséges-e a határozat módosítása.

b) Kérjük, hogy a minisztertanács szerezzen érvényt annak a korábbi határozatának, mely szerint az újonnan épült lakások 20 százalékát fiatal házasoknak kell adni. A tanácsok a lakások kiutalásánál vegyék figyelembe az illetékes KISZ-bizottságok javaslatait. Az OT, a PM, az ÉM és a tanácsok segítsék jobban a KISZ lakásépítési akcióját, közművesített telkek, építőipari kapacitás és hitelek biztosításával.

c) Javasoljuk a SZOT-nak és a Munkaügyi Minisztériumnak, hogy a KISZ Központi Bizottságával együtt vizsgálják meg a fiatalok elhelyezkedési, bérezési gondjait és 1967 első negyedévében terjesszenek javaslatot a kormány elé.

d) Javasoljuk a Földművelésügyi Minisztériumnak, hogy a KISZ Központi Bizottságával együtt vizsgálja meg a falusi ifjúság munkalehetőségeit, a mezőgazdasági szakmunkás- és technikusképzés helyzetét, a végzett fiatalok munkába állását, és 1967 első negyedévében közös jelentést adjanak a kormánynak.

e) Javasoljuk a Művelődésügyi Minisztériumnak, hogy a KISZ Központi Bizottságával együtt vizsgálja meg a fizikai dolgozók gyermekeinek középiskolai, főiskolai és egyetemi továbbtanulásánál jelentkező problémákat, és javaslataikat terjesszék a minisztertanács elé.

f) A KISZ KB Intéző Bizottsága tegyen javaslatot az MTS Elnökségének arra, hogy a sportlétesítményeket, a turistaházakat a fiatalok tömegei jobban igénybe vehessék.

g) A fiatalok tömeges utazási igényét a KISZ elsősorban belföldre és a szocialista országokba irányítsa. Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy a fiatalok számára milyen kedvezményeket lehet biztosítani az utazásban és a campingek használatában.

III

A KISZ SZERVEZETI HELYZETÉNEK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSÉRŐL

A KISZ taglétszáma az elmúlt tíz évben folyamatosan és kielégítően növekedett. Jelenleg a magyar ifjúság 39,5 százalékát tömöríti soraiban. Tagjainak 54,9 százaléka dolgozó, 66,2 százaléka 20 éven aluli fiatal.

A tagfelvételi politika 1957 óta a KISZ-ről folytatott viták középpontjában áll. A KISZ jellegével kapcsolatos nézetek – az „ifjúsági párt" koncepciótól a laza szórakoztató egyletig – mind abban csapódnak le, hogy ki lehet a KISZ tagja, mit jelent ebben a vonatkozásban a KISZ kommunista és tömegszervezeti jellege? A KISZ harcolt és ma is harcol mindkét véglet ellen. Az V. és VI. kongresszus feltárta a torzításokat és a Központi Bizottság megfelelő intézkedéseket hozott a helyzet megváltoztatására. A szélsőséges nézetek azonban ma is zavarják a rendszeres szervezeti építőmunkát. Sokan hangoztatják, hogy a KISZ elvesztette kommunista jellegét, „feloldódott", és csak úgy válhat ismét politikai szervezetté, ha „élcsapat" követelményeket állít a belépni szándékozók elé. Elsősorban a falusi KISZ-szervezetekben még ma is megtalálható a „kevés KISZ-tag – kevés gond" szemlélet.

A szélsőséges nézetekből következő gyakorlat és a KISZ munkájának gyengeségei miatt 1964 óta csökken a taglétszám (1964-ben 800 000, 1966-ban 750 000 tagja volt a KISZ-nek). A csökkenés összefügg a nyolcadik osztályt végzett úttörők új felvételi rendjével, jó része azonban abból származik, hogy több fiatal marad ki a KISZ-ből, mint amennyit felvesznek. (1964-ben a tagság 23 százaléka maradt ki a KISZ-ből.) A kimaradók túlnyomó többsége a honvédségtől leszerelt, munkahelyet változtatott, főként 20 éven felüli fiatal. A mezőgazdaságban dolgozó KISZ-tagok számának csökkenése (1964-ben a tagság 18,3 százaléka, 1965-ben 15,2 százaléka dolgozott a mezőgazdaságban) összefügg a falusi KISZ-szervezetek gyengeségeivel, a fiatalok elvándorlásával és a középiskolákba járó falusi fiatalok számának növekedésével.

A KISZ-taglétszám arányainak alakulásában az is közrejátszott, hogy az Úttörő Szövetségből a KISZ-be történő csaknem automatikus felvételekkel a taglétszám minden különösebb erőfeszítés nélkül növekedett. Mindez csökkentette a KISZ-szervezetek aktivitását a céltudatos szervezetépítő munkában, és eltakarta az egyes ifjúsági rétegek között végzett tagfelvételi tevékenység fogyatékosságait. Az aktív KISZ-tagok aránya nem nőtt együtt a taglétszámmal. Sok vonatkozásban elmosódtak a különbségek a KISZ-tagság és a szervezeten kívüli fiatalok között, nem állítottak növekvő követelményeket a KISZ-tagok elé.

A KISZ-bizottságok és szervezetek továbbra is harcoljanak a szélsőséges nézetek ellen, ne engedjék, hogy a KISZ kommunista vonásainak erősítésére hivatkozva gyengítsék tömegszervezeti jellegét, csökkentsék befolyását, taglétszámát. Ugyanakkor a jövőben folytassanak céltudatosabb tevékenységet, hogy a KISZ kommunista és tömegszervezeti jellege együtt fejlődjék.

1. *Minden KISZ-szervezet tekintse fontos feladatának a KISZ-tagságra alkalmas fiatalok rendszeres és folyamatos felvételét. Az állandó tagfelvételi tevékenység legyen valamennyi KISZ-szervezet munkájának szerves része. A nevelő- és szervező munka javításával üzemben, falun és a 20 éven felüli dolgozó fiatalok között tovább kell növelni a KISZ taglétszámát.* ~~A~~ tanintézetekben azonban a követelmények fokozásával együtt csökkenhet a szervezettség aránya.

2. *A KISZ kommunista vonásainak erősítése szükségessé teszi a KISZ-tagsággal szemben támasztott erkölcsi, politikai követelmények növelését, mind a felvétel előtt, mind utána.*

a) Továbbra is fenn kell tartani azt a helyes elvet, hogy minden fiatalnak helye van a KISZ-ben, aki elfogadja szervezeti szabályzatát és kész tevékenyen részt venni célkitűzéseinek megvalósításában. Ugyanakkor minden tagfelvételét kérő fiatal számára világossá kell tenni, hogy kommunista ifjúsági szervezet tagja lesz, amely politikai jogokat ad, de követel is tagjaitól.

Már az Úttörő Szövetségben készítsék fel a fiatalokat a magasabb politikai követelmények tudatos teljesítésére. Ezért az úttörőcsapatok ajánlásait – anélkül, hogy ezek valamiféle káderjellemzések lennének – nagyobb gonddal és felelősséggel készítsék el. A felvételeknél biztosítsák az egyéni elbírálás elvét és gyakorlatát. Azokat a fiatalokat, akik az alapvető erkölcsi-politikai normáknak nem felelnek meg, nem lehet felvenni a KISZ-be.

b) A felvétel után a KISZ-szervezetek fokozatosan és folyamatosan állítsanak nagyobb követelményeket a tagok elé. Törekedjenek arra, hogy a KISZ-ben töltött évek során tagjaik kommunista fiatalokká váljanak; mind jobban megfeleljenek a szervezeti szabályzat követelményeinek; cselekedeteik indítéka mind tudatosabban a kommunista eszmeiség legyen; bátrabban, határozottabban képviseljék a párt eszméit és politikáját; határozottabban lépjenek fel az ellenséges, téves nézetek ellen; aktívabban vegyenek részt a KISZ munkájában, a társadalmi, politikai életben.

3. *A követelmények növelésével együtt a KISZ-szervezetek szélesítsék a tagok jogainak érvényesülési lehetőségeit.* Biztosítsák, hogy a KISZ-tagság akarata érvényesüljön a vezetők választásában, a programok kialakításában, a KISZ egész tevékenységének ellenőrzésében. A taggyűléseket tegyék a KISZ-tagok tényleges politikai fórumaivá.

4. *A KISZ-szervezetek javítsák a követelmények teljesítésének feltételeit. Segítsék a lehetőségeket, a tevékenységi formákat és akciókat, hogy a KISZ tagjai bizonyítani tudják tenniakarásukat.* Növeljék a KISZ vezetésével működő szakkörök, klubok, baráti társaságok számát és tevékenységének színvonalát.

Az Intéző Bizottság szervezze újjá az Ifjú Gárdát. A KISZ-szervezetek gondoskodjanak arról, hogy a különböző kulturális és sportegyesületekben, művészeti csoportokban tevékenykedő KISZ-tagok rendszeresen kapjanak KISZ-megbízatásokat.

5. *Az alapszervezetek rendszeresen értékeljék a KISZ-tagok tevékenységét. A KISZ tagjai évenként újítsák meg tagságukat.* A jól dolgozókat, a közösségi és egyéni programok, vállalások teljesítésében példamutatókat nyilvánosan dicsérjék és jutalmazzák meg. A kötelességüket nem teljesítő, passzív KISZ-tagokat taggyűlésen vonják felelősségre. A közösség ügyeivel nem törődő, felelőtlen, kötelességüket figyelmeztetés ellenére sem teljesítő tagokat végső esetben zárják ki a KISZ-ből. A követelmények emelése és a teljesítés ellenőrzésének javítása azonban egyetlen KISZ-szervezetben sem vezethet tagrevízióhoz, vagy a szervezet munkájának gyengeségei miatt kevésbé aktív KISZ-tagok kizárásához. A KISZ-tagság aktivitásának növelésében minden esetben a nevelés, a meggyőzés legyen az alapvető módszer. A szervezetek általános tevékenységének javítása és a politikai öntudat növelése vezessen a KISZ-tagsággal járó jogok és kötelességek, a folyamatosan növekvő követelmények teljesítéséhez. Az eszmei-politikai-erkölcsi követelmények fokozatos növelése és teljesítésének ellenőrzése minden KISZ-szervezetben, de különösen a tanintézetekben indokolt.

IV

A KISZ PÁRTIRÁNYÍTÁSÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL

Az ifjúság nevelésében, a KISZ munkájának fejlődésében elért eredmények forrása a pártvezetés, a párt eszméi és politikája. A KISZ pártirányításának elveit a gyakorlat igazolja. A pártbizottságok és pártszervezetek egyre jobban foglalkoznak az ifjúsági szövetséggel. Rendszeresen értékelik a szervezetek tevékenységét, mind több helyen adnak konkrét pártmegbízatásokat, propagandistákkal segítik a KISZ nevelőmunkáját. Javult a KISZ-vezetők és a tagság politikai tájékoztatása. A pártszervezetek a KISZ tagjai közül rendszeresen vesznek fel tagjelölteket. A KISZ pártirányítása az elmúlt években hatékonyabbá vált, de egyes pártszervezeteknél, különösen egyetemeken, középiskolákban és falun több segítségre van szükség a KISZ feladatainak eredményes megoldásához.

Az ifjúság szocialista nevelése, a KISZ munkájának továbbfejlesztése a pártirányítás hatékonyabb érvényesítését igényli.

1. *A Magyar Szocialista Munkáspárt minden szinten közvetlenül irányítja a Kommunista Ifjúsági Szövetséget. A KISZ pártvezetése elsősorban eszmei-politikai irányítást jelent, a párt határozatai kötelezőek a KISZ-bizottságok és szer-*

vezetek számára. A párt vezető szervei mindenekelőtt a fő kérdésekben és hosszabb időre határozzák meg közvetlenül a KISZ feladatait. A párt ifjúsági politikájának a KISZ vezető testületek határozataiban kell érvényesülnie.

A KISZ Központi Bizottsága kéri a párt szerveit és szervezeteit, hogy irányító, ellenőrző és segítő munkájukkal növeljék a KISZ-bizottságok és szervezetek önállóságát, öntevékenységét és kezdeményező készségét. Ellenőrizzék következetesebben a KISZ vezető szervek határozatainak végrehajtását, biztosítsák, hogy az ifjúsági szövetség vezetését a KISZ választott szervei gyakorolják. Központi bizottságunk ajánlja a pártszerveknek, hogy határozataik előkészítése során igényeljék jobban a KISZ-szervezetek, az ifjúsági vezetők javaslatait és használják fel tapasztalataikat.

2. *Az ifjúság nevelése az egész párt- és KISZ-tagság közös ügye, amely megkívánja, hogy a párttagság is megismerje az ifjúság neveléséről hozott jelentősebb párt- és KISZ-határozatokat, irányelveket és segítse azok végrehajtását.* Központi bizottságunk kéri a pártszervezetek vezetőit, továbbra is rendszeresen találkozzanak a fiatalokkal, segítsenek az ifjúsági vezetők nevelésében, továbbképzésében; a személyükben alkalmas párttag KISZ-vezetőket, ifjúkommunistákat válasszák be a párt vezető szerveibe. Továbbra is szorgalmazzák, hogy a legkiválóbb ifjúkommunistákat a KISZ-szervezetek ajánlják párttagnak.

3. *Központi bizottságunk továbbra is arra törekszik, hogy erősítse a KISZ vezetőinek és tagságának meggyőződését: minden feladat megoldásának biztosítéka a pártvezetés.* Kéri a pártbizottságokat és pártszervezeteket, tanúsítsanak még nagyobb bizalmat és megértést a fiatalok gondolkodása, magatartása és gondjainak megoldása iránt. Állítsanak világos, lelkesítő feladatokat a KISZ-szervezetek elé, melyek végrehajtásában saját erejüket újból és újból lemérhetik. Segítsék elő, hogy a 30 éven aluli, és rátermett idősebb párttagok közül többen végezzék pártmunkájukat a KISZ-ben.

4. *Az ifjúság nevelése az egész társadalom feladata. A fiatalok politikai, erkölcsi és szakmai nevelésében sokat segíthetnek a pedagógusok, az állami, társadalmi és gazdasági vezetők.* Központi Bizottságunk javasolja a pártbizottságoknak és pártszervezeteknek, hogy jobban hangolják össze a különböző állami és társadalmi szervek ifjúság közötti munkáját. Gyakrabban számoltassák be az állami, gazdasági szervek, a tömegszervezetek és tömegmozgalmak kommunista vezetőit az ifjúság neveléséről, az érdekeit védő törvények és állami rendelkezések betartásáról, az ifjúsági szövetségre vonatkozó párthatározatok végrehajtásáról és a KISZ munkájának segítéséről.

44

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA TERMELŐSZÖVETKEZETI POLITIKÁNK NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL

(1966. OKTÓBER 4)

A Politikai Bizottság a termelőszövetkezetek működése és gazdálkodása továbbfejlesztése érdekében az alábbiakat határozza:

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK MŰKÖDÉSE

A Politikai Bizottság megállapítja, hogy a szövetkezetek működését, a tagok jogait és kötelezettségeit szabályozó 1959. évi 7. sz. tvr.[1] és egyéb jogszabályok több tekintetben elavultak, gátolják a termelőszövetkezetek további fejlődését és nem felelnek meg a gazdaságirányítás új rendszerének sem. Jelenleg szövetkezeti tagnak tekintik azokat is, akik a belépési nyilatkozatot aláírták, de nem vesznek részt a közös munkában. Problémát jelent a pártoló tagok kérdése, akik a termelőszövetkezetek tevékenységében nem vesznek részt.[2] A termelőszövetkezeti alkalmazottak száma – a tagokénál előnyösebb helyzetük miatt – nem kívánatos mértékben növekedett. A háztáji föld juttatása a közös háztartáshoz kapcsolódik, és nem veszi kellően figyelembe a szövetkezetben végzett munkát, valamint a szövetkezeti tag családi körülményeit. A jogok és a kötelezettségek nem kapcsolódnak kellően a közösben végzett munkához. A termelőszövetkezetek közgyűlése sok olyan kérdéssel foglalkozik, amelyek túlzottan terhelik a közösséget. A vezetőség munkája nem eléggé operatív, nem alakult ki kellően az üzemegységek vezetőinek részvétele az irányításban. Kidolgozatlan a tisztségviselők hatásköre, felelősségüknek rendszere. Mindezek gyengítik a termelőszövetkezetek szövetkezeti jellegét és a vezetés hatékonyságát.

---

[1] Az Elnöki Tanács 1959. évi 7. törvényerejű rendelete (a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről és termelőszövetkezeti csoportokról – Magyar Közlöny, 1959. március 19.) szabályozta a termelőszövetkezetekbe való felvétel rendjét és feltételeit, a termelőszövetkezeti tagok jogait és kötelességeit, a termelőszövetkezetek gazdasági, szervezeti és jogi működését.

[2] Az Elnöki Tanács 1959. évi 22. törvényerejű rendelete (a termelőszövetkezeti pártoló tagságról – Magyar Közlöny, 1959. május 26.) értelmében közgyűlési határozattal fel lehet venni pártoló tagnak olyan személyeket, akik állami, szövetkezeti vagy társadalmi szervekkel munkaviszonyban állnak. A pártoló tag a termelőszövetkezeti közös munkában nem köteles részt venni. A pártoló tagság bevezetésének célja az volt, hogy a termelőszövetkezetek részére ily módon is biztosíthassák a pártoló tagok politikai, szakmai és gazdasági segítségét. A pártoló tag a termelőszövetkezet taggyűlésén tanácskozási és javaslattételi joggal részt vehetett. A pártoló tagság bevezetése lehetőséget adott a kétlakiak földjeinek és gazdasági felszereléseinek a termelőszövetkezetekbe való bevonására anélkül, hogy a kétlakiaknak korábbi munkaviszonyukat meg kellett volna szüntetniük. A pártoló tagnak ugyanis földjét és egyéb gazdasági felszereléseit be kellett adnia a közösbe.

A termelőszövetkezetek működésének újbóli szabályozására van szükség. Ennek során az alábbi elvek érvényesüljenek:

– A termelőszövetkezet az önkéntesen társult dolgozó parasztok átfogó szervezete, amely mint szocialista nagyüzem, szövetkezeti vállalatszerű gazdálkodást folytat.

– A szövetkezeti tagsági viszonyban jusson kifejezésre a tulajdonosi és egyben munkavállalói jelleg. Erősödjék a tagoknak a szövetkezeti tulajdonban és a közös munkában való érdekeltsége. A tagság döntsön a gazdálkodás alapvető kérdéseiben.

– A termelőszövetkezetek vezetésében a demokratikus centralizmus elve érvényesüljön.

– A közös gazdaságok elsődleges fejlesztése mellett a háztáji gazdaságok lehetőségeinek minél teljesebb kihasználására kell törekedni. A közös és a háztáji gazdaságok szerves egységet alkotnak.

Ezeket az elveket az 1967. augusztus 31-ig kidolgozásra kerülő új termelőszövetkezeti törvényben kell érvényesíteni a következők szerint:

1. Termelőszövetkezeti tagnak kell tekinteni azt, akit a közgyűlés a termelőszövetkezetbe felvett és a tagsággal járó kötelezettségeket teljesíti. A tagsági jogokat a kötelezettségek teljesítésétől függően kell megállapitani. A munkakötelezettség mértékét – munkaidő, munkateljesítmény – a termelőszövetkezeti közgyűlés állapítja meg. Az üzemi tevékenység kiszélesítésével, a munka jobb megszervezésével biztosítani kell a tagság folyamatos és arányos foglalkoztatását, törekedve a tagok munkakörének állandósítására. A termelőszövetkezetek kétoldalú munkaszerződéseket köthetnek tagjaikkal, amelyek tartalmazzák mind a vezetőség, mind a tagok kötelezettségeit és jogait. A termelőszövetkezeti tagokat a közgyűlés által meghatározott munkateljesítmény elérése esetén fizetett szabadság illeti meg. A fizetett szabadság mértékét és időpontját a tagsági időtől, a beosztástól, a munkateljesítménytől függően kell megállapitani.

2. A termelőszövetkezeti alkalmazotti létszám gazdasági eszközökkel történő fokozatos korlátozásával, valamint az alkalmazotti és a tagsági munkaviszonyhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek egymáshoz való közelítésével elő kell segíteni, hogy az alkalmazottak is fokozatosan termelőszövetkezeti tagokká váljanak. Ennek megfelelően az alkalmazottak bérezését fokozatosan a tagok munkadíjazási rendszeréhez hasonlóan kell megállapitani.

3. A pártoló tagság rendszerét meg kell szüntetni. A termelőszövetkezetben

nem dolgozó szövetkezeti tagok tagsági viszonyát pedig rendezni kell. A tagok sorából törölni kell azokat, akik ismételt felszólításra sem dolgoznak a termelőszövetkezetben, továbbá azokat a pártoló tagokat, akik rendes taggá való felvételüket nem kérik.

4. A szövetkezeti tag kérésére a közgyűlés megszüntetheti a tagsági viszonyt, ha az indokolt, és nem áll ellentétben a termelőszövetkezet érdekeivel. A kilépéshez való hozzájárulást a közgyűlés nem tagadhatja meg abban az esetben, ha a termelőszövetkezet számára nem tud meghatározott időn belül rendszeres és szakképzettségének megfelelő munkát biztosítani, ha más helységbe költözik, vagy ha a tag állami vagy társadalmi megbízást kap. A jogellenes kilépőre érvényesek mindazok a hátrányok, amelyek a hasonló körülmények között kilépő munkásoknál és alkalmazottaknál fennállnak. A munkakönyv kiadását azonban ebben az esetben sem lehet megtagadni. A tagsági viszony – bármely címen történt – megszűnése esetén a volt tag (örökösével) el kell számolni. A volt tag (örököse) a termelőszövetkezet felhalmozott vagyonából részesedésre igényt nem tarthat. A termelőszövetkezet üzemi tartozásainak megfelelő része sem hárítható rá.

5. A termelőszövetkezeti tagok felelősségét úgy kell szabályozni, hogy az anyagi (kártérítési) felelősségre vonatkozó rendelkezések legyenek egyszerűbbek és áttekinthetőbbek. Fokozatosan szűnjenek meg a tagok és alkalmazottak felelőssége közötti különbségek. A vezetői hatáskörök decentralizálásával arányosan kell megszabni a vezető szervek és a különböző szintű vezetők anyagi felelősségének mértékét. A közgyűlés tehermentesítése, a vezetők hatáskörének további növelése érdekében fegyelmi jogkörrel kell felruházni a közvetlen vezetőket. A közgyűlés felhatalmazása alapján egyszeri alkalommal munkadíjlevonást vagy az év végi részesedés csökkentését eszközölhetik. A fegyelmi büntetéseket ki lehet egészíteni a közgyűlési jogok legfeljebb egy évre történő felfüggesztésével.

6. A hatósági, igazgatási és felügyeleti feladatokon kívül hosszú és középtávú üzemfejlesztési tervek koordinálása, valamint az állami támogatás helyi feladatainak ellátása az államigazgatási (tanácsi) szervek hatáskörébe tartozik. Meghatározott esetekben (például a vezetők rossz munkájából bekövetkezett pénzügyi lehetetlenülés, súlyos visszaélések a vezetőség részéről) a megyei tanács felfüggesztheti a vezetőséget és meghatározott időre megbízottat nevezhet ki. A termelés és a gazdálkodás közvetlen szervezésével vállalati szervek, intézmények csak a termelőszövetkezetekkel történő megállapodás útján foglalkozhatnak.

7. A termelőszövetkezeti területi szövetségek a termelőszövetkezetek fórumai:

– Megvitatják a termelőszövetkezetek üzemi terveiből, a népgazdasági igényekből adódó feladatokat. Ezekre ajánlásokat dolgoznak ki a szövetkezetek számára. Értékelik a gazdasági ösztönzők hatását.

– Javaslatokat tesznek a munkaszervezésre, a munkadíjazásra, valamint a termelési specializáció lehetőségeire, gazdasági előnyeire. Szükség szerint ennek érdekében koordináló tevékenységet fejtenek ki.

– Tájékoztatják a termelőszövetkezeteket az értékesítés és beszerzés lehetőségeiről, feltételeiről. Kezdeményezik az árukapcsolatok létrehozását. A termelőszövetkezetek megbízása alapján esetenként közreműködnek az áruk átadásánál, átvételénél, minősítésénél.

– Szakmai tanfolyamokat, tapasztalatcseréket, tájékoztatókat szerveznek, közreműködnek a szaktanácsadásban, a szakmunkásképzésben.

– Szervező, koordináló és ellenőrző feladatokat látnak el a termelőszövetkezetek közös intézményei vonatkozásában (beruházási iroda, kereskedelmi iroda, feldolgozó, építő, gépjavító értékesítő, ellátó vállalat).

– Revíziós vizsgálatokat tartanak a termelőszövetkezetekben. Megszervezik a termelőszövetkezetek jogvédelmét.

– Szervezik és támogatják – a társadalmi szervek segítségével – a szocialista munkaversenyt és brigádmozgalmat a termelőszövetkezetekben:

– Ellátják a termelőszövetkezeti tagok „önsegélyező csoportjával” kapcsolatos feladatokat.

8. A háztáji föld juttatását a jövőben nem a közös háztartáshoz, hanem a tagsági viszonyhoz, a szövetkezetben végzett munkához, valamint a tag családi körülményeihez kell kapcsolni. A háztáji föld minimumára – 800 négyszögöl – a termelőszövetkezet minden tagja jogosult, amennyiben a közgyűlés által előírt munkamennyiséget teljesíti. A háztáji föld mértéke a teljesített munka, a helyi adottságok, valamint a tag családi körülményeinek figyelembevételével 1600 négyszögölig terjedhet. A háztáji szőlő és gyümölcsös területe a 600 négyszögölet nem haladhatja meg. Az öreg, tartósan munkaképtelen, nyugdíjas vagy járadékos termelőszövetkezeti tagokat a háztáji föld, a korábban juttatott, de legalább 800 négyszögöl a munkavégzéstől függetlenül megilleti.

A helyben lakó szövetkezeti alkalmazottak részére – amennyiben nincs az illetményföld mértékének megfelelő vagy azt elérő földje, illetményföldet kell juttatni. Ez azonban nem haladhatja meg a termelőszövetkezet tagjainak járó háztáji föld felét.

A háztáji gazdaságokban tartható állatlétszámot az 1959. évi 7. sz. tvr.-ben megállapított keretek között kell engedélyezni. Ennél nagyobb mértékű háztáji állattartást a közgyűlés javaslatára a járási tanács mezőgazdasági osztálya engedélyezhet. Különösen indokolt ez azokban a termelőszövetkezetekben – főleg a mostoha természeti viszonyok között gazdálkodókban –, ahol a nagyüzemi állattartás feltételei nincsenek meg, és gazdaságosan nem is teremthetők meg. Termelőszövetkezeti tag lovat nem tarthat.

9. A termelőszövetkezetek a jogszabályok figyelembevételével készítsék el

saját alapszabályukat. A szövetkezeti tagság – a jogszabályok keretei között – maga határozza meg szervezeti felépítését, a szervezet működésének rendjét és választja meg a különféle tisztségviselőket.

10. A közgyűlés a termelőszövetkezet legfőbb szerve. A közgyűlés kizárólagos hatáskörét csak a szövetkezet létét érintő kérdésekre (alakulás, egyesülés, megszűnés), a működés alapvető kérdéseire (alapszabály jóváhagyása, vezető szervek megválasztása), valamint a gazdálkodás főbb kérdéseire (tervek főbb mutatóinak, a zárszámadásnak jóváhagyása) kell fenntartani. A termelőszövetkezet alapszabálya megengedheti a közgyűlés részletekben (részközgyűlés) vagy kivételesen küldöttközgyűlés formában való megtartását. A nyugdíjas, járadékos vagy egyébként akadályozott (munkaképtelen, szülő nő, katona, iskolán levő) tagokat – távolmaradásuk esetén – a határozatképesség megállapításánál figyelmen kívül lehet hagyni.

11. A termelőszövetkezet operatív – általános hatáskörű – vezető szerve a vezetőség. Jogosult és köteles intézkedni minden olyan kérdésben, amelyben a döntés joga nincs fenntartva a közgyűlés számára és nincs a vezetők személyes hatáskörébe utalva. A vezetőségi ülések között az elnök intézi a termelőszövetkezet operatív ügyeit. Rendezni kell az egyszemélyi vezetők (főmezőgazdász, főkönyvelő stb.) jogállását és biztosítani kell a munkájuk végzéséhez szükséges önállóságot. A tagok foglalkoztatását, munkabeosztását, a vezetőség vagy megbízásból az egyszemélyi vezetők határozzák meg.

12. Az állandó bizottságok létesítéséről és hatáskörükről a termelőszövetkezetek alapszabályában kell rendelkezni. Az állandó jellegű bizottságok a közgyűlés vagy a vezetőség által megállapított kérdésekben és a megadott irányelvek szerint döntési joggal is felruházhatók. Az ellenőrző bizottság jogi helyzetét újból kell rendezni, úgy azonban, hogy továbbra is csak a közgyűlésnek legyen alárendelve. Ideiglenes bizottságok létesítéséről és hatásköréről a vezetőség vagy a közgyűlés dönt.

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK GAZDÁLKODÁSA

A Politikai Bizottság megállapítja, hogy a termelőszövetkezetek gazdálkodásában a vállalati gazdálkodás elemei kellően nem érvényesülnek, s ez akadályozza továbbfejlődésüket. A termelőszövetkezetek gazdálkodását újból kell szabályozni. Ennek során érvényesíteni kell az alábbiakat:

– A termelőszövetkezetek gazdálkodási rendszerét, vállalati gazdálkodását az önálló gazdasági elszámolás elemeinek erősítésével kell fejleszteni.

– A termelőszövetkezetek termelését és gazdálkodását – annak érdekében, hogy tevékenységük a népgazdaság érdekeinek megfelelően alakuljon – döntően gazdasági eszközökkel, a különböző jövedelemszabályozó módszerekkel, valamint hatósági szabályokkal kell befolyásolni.

– Szélesíteni kell a termelőszövetkezetek üzemi tevékenységének körét. A tevékenységi kör kiterjesztésének célja a termelőszövetkezetek tagjainak és családtagjainak folyamatos és helyben való foglalkoztatása, a helyi lehetőségek jobb kihasználása, a szövetkezetek jövedelmének és a népgazdaság bevételeinek növelése.

– A termelőszövetkezeti feldolgozás, szolgáltatás és értékesítés hasznosan egészítse ki az ipar és kereskedelem tevékenységét. Ez azonban nem eredményezheti az ipar indokolatlan decentralizálását, az állami jövedelmek átcsoportosítását.

Ezeknek az elveknek megfelelően a szövetkezeti törvényben, illetve egyéb jogszabályokban kell érvényesíteni a következőket:

1. A tervszerű gazdálkodás érdekében a termelőszövetkezetek kötelesek éves (termelési és pénzügyi) és fokozatosan a feltételek létrejöttével középtávú üzemfejlesztési tervet készíteni. A tervek és a zárszámadás készítésének módját és tartalmát a gazdaságirányítás új rendszerének megfelelően kell szabályozni. A tanácsi szervek továbbra is ellenőrzik valamennyi termelőszövetkezetnél a tervek és a zárszámadás jogszabályok szerinti elkészítését. Felülvizsgálják és megerősítik a dotációban részesülő termelőszövetkezetek terveit és zárszámadásait.

2. A termelőszövetkezetek bevételeikből fedezik a termelés költségeit. Termelési költségként számolják el az amortizációt, a termelésben felhasznált forgóeszközök értékét, valamint a munkadíjat. A termelőszövetkezetek a munkadíjat garantálják és rendszeresen fizessék a végzett munka arányában. A munkadíjazás színvonalát, rendszerét és formáit a termelőszövetkezetek maguk alakítsák ki és terveikben rögzítsék. Az állami dotációban részesülő termelőszövetkezetek a munkadíj mértékét az állami szervek által megállapított keretek között határozzák meg.

3. A termelési költségek elszámolása után a szövetkezeti bruttó jövedelemből kell fizetni a kötelezettségeket és képezni az alapokat. Az alapokba helyezendő eszközök összegét a termelőszövetkezetek éves terveikben tervezzék meg, s a velük való gazdálkodás (felhasználás, átcsoportosítás) a jogszabályok szerint történjék. Az alapokat az alábbi sorrend szerint képezzék:

– A felhalmozási alap az álló- és forgóeszközök fejlesztését, bővítését biztosítsa. A felhalmozás évi mértékét a szükségletek és a lehetőségek szerint a közgyűlés határozza meg. A felhalmozásnak arányosan kell növekednie a részesedési alappal. Az arányos növekedést elsősorban a jövedelemadó szabályozza.

– A részesedési alap az egész évi tervezett személyes jövedelmet tartalmazza. Két részből tevődjék össze. A teljesített munkanormák után a szövetkezet által garantált, termelési költségként elszámolt és rendszeresen fizetett munkadíjból, amely az évi összrészesedésnek maximum 80 százaléka lehet (beleértve az évközi prémiumokat és a természetbeni részesedést is) valamint a gazdálkodás eredményétől függő év végi kiegészítő részesedésből, prémiumokból.

– A szociális és kulturális alapból fedezzék a termelőszövetkezetek tagjait a jogszabályok szerint megillető juttatásokat és a szövetkezet által elhatározott szociális, kulturális célú kiadásokat. Az alap mértékét a közgyűlés határozza meg.

– A jövedelembiztonsági alap a már elért jövedelemszínvonal biztosítását szolgálja. Mértékét az adott év jövedelmi helyzete és az alap előző évi maradványa szabja meg.

5. A termelőszövetkezetek a jövőben is elsősorban mezőgazdasági termeléssel és azt kiegészítő tevékenységgel foglalkozzanak. Tevékenységük során kötelesek a jogszabályok előírásait megtartani. A kizárólag mások részére végzett kiegészítő tevékenységet hatósági engedélyhez kell kötni. A termelőszövetkezetek az üzemi tevékenység körében elsősorban a szövetkezeti tagokat és azok családtagjait foglalkoztassák.

– A mezőgazdasági termékek ipari feldolgozását továbbra is elsősorban az állami ipar végezze. A termelőszövetkezetek – a monopolcikkek kivételével – mezőgazdasági termékek feldolgozásával minden olyan területen foglalkozhatnak, ahol ezzel a szövetkezet adottságainak kedvezőbb kihasználása lehetővé válik, ahol a belföldi vagy exportigények újabb kapacitás kialakítását igénylik, s ahol az előírt egészségügyi és egyéb hatósági feltételeket biztosítják. A szövetkezetek vagy szövetkezeti társulások elsősorban csak saját termelésű terméket – ideértve a tagok háztáji gazdaságaiban termelt termékeket is – dolgozhatnak fel. A szövetkezetek részére a feldolgozó tevékenység folytatásához általában az állami iparral azonos ár- és pénzügyi, valamint beruházási feltételeket kell megállapítani.

– A termelőszövetkezetek termékeik döntő többségét továbbra is a felvásárló és feldolgozó vállalatok részére – szerződés alapján – értékesítik. A szerződések feltételei a szövetkezetek és a vállalatok számára egyaránt legyenek előnyösek. A szerződésben vállalt kötelezettségek betartása mindkét fél számára kötelező. Vállalatok hatósági feladatokat nem láthatnak el. A termelőszövetkezetek termékeit – az állami monopolcikkek kivételével – a hatósági előírások betartása mellett értékesíthetik exportáló, illetve kiskereskedelmi és vendéglátóipari vállalatoknak és egyéb intézményeknek vagy közvetlenül a fogyasztóknak is. Jogszabályt kell kidolgozni a mezőgazdasági termékek forgalmának szabályozására. Ebben meg kell határozni a monopolcikkek és a felvásárlásra jogosultak körét, valamint a kereskedelmi tevékenység egyéb feltételeit is. Így például továbbra is szükséges fenntartani a kenyérgabona továbbeladási monopóliumát, a szarvasmarhavágás korlátozását, a magánkereskedőkre vonatkozó előírásokat stb. A termelőszövetkezetek saját gazdasági szükségletükre –

az állami monopolcikkek kivételével – bármilyen mennyiségben és szabad megegyezésen alapuló áron vásárolhatnak mezőgazdasági termékeket, tenyész- és haszonállatokat.

A termelőszövetkezetek számára a tagok és családtagjaik folyamatos foglalkoztatottságának biztosítása és a termelő kapacitások kihasználása érdekében lehetővé kell tenni, hogy különböző szolgáltató tevékenységet folytassanak (gépjavítás, szállítás stb.). Ezeket a szövetkezetek elsősorban a saját üzemi szükségletük kielégítésére hozzák létre, illetve bővítsék, de amennyiben igény jelentkezik, ilyen tevékenységet a lakosság vagy más szerv részére is végezhetnek. Ez azonban ne menjen a mezőgazdasági termelés, az alaptevékenység rovására.

A termelőszövetkezetek feldolgozó, szolgáltató, értékesítő és beszerző tevékenységet együttesen is megvalósíthatnak, s ebből a célból egyesüléseket, közös vállalatokat hozhatnak létre. Ezekben ipari szövetkezet, földművesszövetkezet vagy állami vállalat is részt vehet. Kooperációs szerződések keretében vállalhatják a rendelkezésre bocsátott anyagok félkész vagy késztermékké való feldolgozását.

45

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐVÁLASZTÁS RENDSZERÉRŐL, AZ ÚJ, EGYSÉGES VÁLASZTÓJOGI TÖRVÉNY ALAPELVEIRŐL

(1966. OKTÓBER 13)

I

Jelenlegi választási rendszerünk 1945-től van érvényben. Az országgyűlési képviselők választása választókerületi lajstrom alapján, a tanácstagok választása egyéni választókerületekben történik.

Társadalmunk fejlődése lehetővé teszi választási rendszerünk demokratizmusának fejlesztését, egységes választójogi törvény megalkotását.

A választójogi törvény módosításának alapelveiről a Központi Bizottság a következőket határozza:

Az országgyűlési képviselők választókerületi lajstromos rendszeréről át kell térni az egyéni választókerületi rendszerre.

Az egyéni választókerületi rendszerben:

- a választás demokratizmusa a közvetlen szavazás révén jobban érvényesül;
- a megválasztott képviselő meghatározott területhez, egy közigazgatási egységhez tartozik;
- a képviselők és a választók között szorosabb kapcsolat jöhet létre;
- reális lehetőséggé válik a beszámolás és a visszahívás.

II

Az országgyűlési képviselők és tanácstagok választását egy törvényben kell szabályozni.

Az egységes országgyűlési képviselő- és tanácstag-választási törvény alapelveit a következőkben célszerű meghatározni:

1. Választójoga van minden 18 éven felüli magyar állampolgárnak. A választási jog gyakorlásából kizáró okok a jelenlegi gyakorlattól ne térjenek el.

2. Országgyűlési képviselővé, illetőleg tanácstaggá választható mindenki, akinek választójogosultsága van.

3. Az országgyűlési képviselőket és a tanácsok tagjait a választópolgárok 4 évre választják általános, egyenlő és közvetlen választójog alapján, titkos szavazással.

4. Az országgyűlési képviselőket és tanácsok tagjait egyéni választókerületenként választják.

5. A megválasztott országgyűlési képviselők és tanácstagok kötelesek választóiknak működésükről beszámolni. A választópolgárok a képviselőket és a tanácstagokat visszahívhatják. Erre a Hazafias Népfront megfelelő szervei kezdeményezése alapján a választópolgárok gyűlései tesznek javaslatot.

Az országgyűlési képviselőkre és tanácstagokra a társadalmi szervek az egyes választókerületek választópolgárainak gyűlésein tesznek javaslatot.

A jelölőgyűléseken adjunk lehetőséget több jelölt javaslatba hozatalára.

Az országgyűlési képviselőjelöltre a jelölőgyűlések által előterjesztett személyek közül a Hazafias Népfront megyei (fővárosi) bizottsága a Hazafias Népfront Országos Tanácsa Elnökségének tesz javaslatot. A jelöltek elfogadásáról az Országos Választási Elnökség dönt. A jelöltet csak törvényes okból utasíthatja vissza.

A jelölőgyűlések által tanácstagnak javasolt személyek közül a Hazafias Népfront illetékes helyi szerve jelenti be a jelöltjét (jelöltjeit) a megfelelő választókerületi bizottsághoz, amely a jelöltet csak törvényes okból utasíthatja vissza.

Mind az országgyűlési, mind a tanácsválasztásokon egy jelölt csak egy választókerületben jelölhető.

Egy választókerületben, ha a fenti módon a Népfront jelöli, több jelölt is indulhat.

6. Az országgyűlési képviselők számát, a választókerületek területét és székhelyét a Népköztársaság Elnöki Tanácsa állapítja meg.

Az országgyűlési képviselők számának és a választókerületek területének megállapításánál az alábbiak az irányadók:

- általában kb. 20 000 választópolgár választ egy képviselőt;
- eszerint mintegy 340–350 képviselő megválasztására kerül sor;
- a választókerületek kialakításánál figyelemmel kell lenni arra, hogy az országgyűlési képviselők választókerületei mindig teljes fővárosi, megyei, megyei jogú városi tanácstagi választókerületeket foglaljanak magukba.

7. A tanácstagok számát a közvetlen felettes tanács, a fővárosi, a megyei és a megyei jogú városi tanácsok tagjainak számát pedig a Népköztársaság Elnöki Tanácsa állapítja meg.

Egyes tanácstagi választókerületek területét az illetékes tanács végrehajtó bizottsága határozza meg.

8. A választások lebonyolítása a Hazafias Népfront megfelelő helyi szerve által kijelölt választási elnökségek, választókerületi bizottságok és szavazatszedő bizottságok feladata.

9. Érvényes minden olyan szavazat, amelyet a hivatalos szavazólapon adtak le. Ha az összes választójogosultnak több mint a fele leszavazott, megválasztottnak kell nyilvánítani az országgyűlési képviselőjelöltet, illetőleg tanácstagjelöltet, amennyiben az összes érvényes szavazatnak több mint a felét megkapta.

Több jelölt esetén, ha a szavazólapon több jelölt nevét hagyták meg, akkor a sorrendben elsőként feltüntetett jelölt kapott szavazatot.

10. Pótképviselők ne legyenek választva. Új képviselőt, illetőleg tanácstagot kell választani, ha helyük megüresedik.

11. A Központi Bizottság felkéri a forradalmi munkás-paraszt kormányt, hogy az országgyűlési képviselők és tanácstagok választására vonatkozó választójogi törvényjavaslatot készítse el és terjessze az országgyűlés elé.[1]

---

[1] A választási törvényjavaslatot az országgyűlés 1966. november 11-én tárgyalta és fogadta el. (Népszabadság, 1966. november 12.)

A választásokat az új egységes választójogi törvény alapelvei szerint 1967. március 19-én tartották, amelyen 349 országgyűlési képviselőt választottak. Kilenc országgyűlési választókerületben két jelölt indult. Ezekben az első helyen jelöltek nyerték el a mandátumot.

A megválasztott tanácstagok száma 84 508. Két vagy több tanácstagot 686 helyen jelöltek. 560 választókerületben az első, 119-ben a második, 1 választókerületben a harmadik helyen jelöltet választották meg. Pótválasztásokat kellett tartani összesen 37 községi, 1 járási és 2 járási jogú városi tanácsi választókerületben, mivel a jelöltek nem kapták meg a megválasztáshoz szükséges számú szavazatot. (Népszabadság, 1967. március 22.)

46

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT IX. KONGRESSZUSÁNAK HATÁROZATA

(1966. NOVEMBER 28–DECEMBER 3)

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1966. november 28-a és december 3-a között megtartott IX. kongresszusa felmérte az ország négyéves fejlődését, megvizsgálta, miben értünk célt, miben maradtunk el, elemezte párttagságunk, a dolgozó tömegek munkában, harcban szerzett tapasztalatait. A IX. kongresszus a helyzet reális felmérése alapján meghatározta a következő évek legfontosabb politikai, társadalmi, gazdasági és ideológiai feladatait.

A kongresszus a Központi Bizottság beszámolóját jóváhagyta és megállapította:

Visszatekintve az elmúlt évekre, a kongresszus azt a fő következtetést vonta le, hogy a párt és az ország a VIII. kongresszuson megjelölt úton haladt, politikánk eredményesnek bizonyult.

A Magyar Szocialista Munkáspárt politikai irányító tevékenysége, a kommunisták és pártonkívüliek összefogása, a munkások, a parasztok és az értelmiségiek hazaszeretete, küzdelmes munkája, tudása és lelkesedése, szorgalma és alkotó energiája nagy eredményeket hozott:

A két kongresszus közötti időszakban tovább erősödött szocialista rendszerünk, államhatalmunk, a proletárdiktatúra állama.

Az ország gazdasága gyarapodott, az emberek életviszonyai javultak.

Dolgozó népünk eredményei, elvi engedmények nélkül, következetesen szocialista kül- és belpolitikánk növelte hazánk tekintélyét a világban.

A bonyolult nemzetközi viszonyok között pártunk érvényesítette a VIII. kongresszuson elfogadott irányvonalat, védte és fejlesztette a nép szocialista vívmányait, támogatta a szocializmus és a béke nemzetközi erőit. Ebben a sokirányú harcban, alkotómunkában megerősödött, edzettebb és egységesebb lett pártunk is.

A párt VIII. kongresszusa megállapította, hogy hazánkban leraktuk a szocializmus alapjait, és célul tűzte ki a szocialista társadalom teljes felépítését. Az zóta eltelt időszakban előreléptünk ennek megvalósításában. A legközelebbi égy esztendőben is a szocializmus teljes felépítése marad pártunk és népünk rténelmi feladata.

I

A NEMZETKÖZI HELYZET ÉS KÜLPOLITIKÁNK

A legutóbbi négy év alatt világméretekben növekedtek a szocializmus, a nemzeti függetlenség, a demokrácia és a béke erői. Az imperialisták – mindenekelőtt az Egyesült Államok – kétségbeesett erőfeszítéssel, fegyveres fellépésekben is megnyilvánuló növekvő agresszivitással igyekeznek feltartóztatni a szocializmus és a haladás erőinek történelmileg szükségszerű előrenyomulását. Ez kiélezte és bonyolultabbá tette a nemzetközi helyzetet.

1. Korunk legfőbb forradalmi ereje a szocialista világrendszer. Minden forradalmi és haladó erő, a kommunista és munkáspártok, a haladó és demokratikus mozgalmak, a nemzeti függetlenségükért harcoló nemzetek, az egész emberiség békéje számára elsőrendű érdek a szocialista világrendszer léte és erősödése.

A szocialista országok ipari termelése eléri a világtermelés 38%-át. A Szovjetunió és a szocialista országok katonai ereje a világbéke fenntartásának, a szocialista országok védelmének, nemzeti függetlenségének biztos támasza.

A szélesedő és formáiban is gazdagodó politikai, kulturális, gazdasági és katonai együttműködés fokozza a szocialista világrendszer erejét és befolyását. Az egyes szocialista országok között keletkezett átmeneti ellentmondások és nézeteltérések alapvetően nem változtatnak a nemzetközi erőviszonyok alakulásán, de nehezítik az imperializmus agressziójával szembeni egységes fellépést. A szocialista világ mind nagyobb befolyást gyakorol az emberi társadalom fejlődésére és a világesemények menetére.

2. A szocialista országok nagy történelmi feladata a béke védelme. Ebben fontos szerepet játszik a Varsói Szerződés politikai ereje és katonai szervezete. Napjainkban az Amerikai Egyesült Államok irányításával több agresszív katonai szövetség és csoportosulás működik, közülük legfontosabb a NATO. Amíg az imperialisták támadó jellegű katonai tömbjei fennállnak, a Varsói Szerződés katonai szervezetének fenntartása és erősítése mellett vagyunk. A magyar néphadsereg szoros fegyverbarátságban és elvtársi szövetségben működik együtt a szovjet hadsereggel és más szocialista országok hadseregeivel, biztosítja hazánk védelmét, békés építőmunkánkat.

3. A szocialista országok közötti szélesedő gazdasági együttműködés alapja a szocialista nemzetköziség, a termelési viszonyok, a társadalmi célok és az alapvető gazdasági érdekek azonossága. A Magyar Szocialista Munkáspárt elvi álláspontja, hogy az egyes szocialista országok érdekeit összhangba lehet és kell hozni az egész szocialista világrendszer közös érdekeivel. A gazdasági együttműködés gyorsabb ütemű fejlesztése a kölcsönös előnyök és kölcsönös segítség elvei alapján, a KGST-ben folyó, illetve a két vagy több ország közötti együttműködés kiszélesítése és az ennek útjában álló nehézségek leküzdése az egész

szocialista világközösségnek és valamennyi szocialista országnak külön-külön is érdeke.

4. Az utóbbi években új jelek mutatják, hogy tovább súlyosbodik az imperialista világ általános válsága. A fejlett tőkésországokban hatalmas sztrájkok és politikai harcok bizonyítják, hogy éleződik a tőkés világ legfőbb belső ellentéte, a munka és a tőke közötti ellentét. A harcok béremelésekért, s mind gyakrabban átfogó gazdasági és politikai követelések teljesítéséért folynak. Hatalmas megmozdulások zajlanak le a béke védelmében, az imperialisták háborús kalandjai ellen.

A tőkés gazdaság egyenlőtlen fejlődése következtében kiéleződtek egyes kapitalista hatalmak ellentétei. Ennek egyik legfőbb jele a NATO válsága. Az európai tőkésállamok a második világháború után különböző mértékben amerikai függőségbe kerültek. Az ötvenes években azonban ismét erőre kaptak, növekedett súlyuk a tőkés világgazdaságban. Ennek nyomán egyre inkább felszínre kerültek nemzeti, függetlenségi törekvések az USA monopoltőkés befolyásával szemben.

Az imperialisták a növekvő válságból agresszivitásuk fokozásával keresnek kiutat. Erőszakot alkalmaznak a világ különböző térségeiben feltörő forradalmi mozgalmakkal szemben, kalandor módon provokálják a szocialista országokat, felújítják fenyegetéseiket a szocialista Kuba ellen.

A fokozódó agresszivitásnak legdurvább megnyilvánulása az amerikai kormány szennyes gyarmati háborúja Dél-Vietnamban. Az Amerikai Egyesült Államok a nemzetközi jogot megsértve sorozatos durva agressziót követ el a Vietnami Demokratikus Köztársaság ellen. Ez nemcsak Délkelet-Ázsia, hanem az egész világ békéjét veszélyezteti.

Elsősorban a Szovjetunió és a szocialista országok, köztük a Magyar Népköztársaság is, segítséget nyújtanak a hősiesen harcoló vietnami népnek. A segítség hatékonysága az összes szocialista ország összehangolt fellépésével növekedne. Ezért a szocialista országok akcióegységének létrehozására törekszünk.

Európa békéjét és biztonságát fenyegeti a nyugat-németországi imperialisták politikája. A szocializmus és a béke erőinek fokozott éberségét követeli a sajátos kétoldalú katonai szövetség az Egyesült Államok és a Német Szövetségi Köztársaság vezető körei között. Az amerikai és német monopoltőke Nyugat-Németországot a Szovjetunió, a szocialista országok, Európa minden népe békéjét, biztonságát veszélyeztető támaszponttá építi ki. A bonni állam nem hajlandó számolni azzal a nyilvánvaló realitással, hogy létezik a szocializmust sikeresen építő, békeszerető Német Demokratikus Köztársaság. Az európai biztonság megköveteli Európa összes haladó erőinek összefogását, a nyugatnémet monopóliumok revanstörekvéseinek, atomfegyverigényeinek visszautasítását. A jelenlegi helyzetben az európai béke és biztonság megőrzése Európa minden népétől, minden békeszerető erőtől még nagyobb eltökéltséget és aktivitást kíván.

5. A nemzeti felszabadító mozgalom feltartóztathatatlanul halad előre. A még meglevő gyarmatok népei elkeseredett harcot folytatnak jogaikért. Egyes felszabadult országok az igazi nemzeti függetlenség kivívásáért a társadalmi haladás, a nem kapitalista fejlődés útjára léptek. Társadalmi reformokat hajtanak végre, imperialistaellenes külpolitikát folytatnak.

Az imperialisták nem tudják régi formájában visszaállítani az összeomlott gyarmati rendszert. Ezért az újonnan függetlenné vált országokat igyekeznek a kapitalista fejlődés útjára terelni és az ottani reakciós erőkkel összefonódva próbálják megvalósítani az új gyarmatosítást. Erőszakos beavatkozással, katonai puccsokkal, diverzióval, a belső reakciós erőket támogatva igyekeznek a haladó kormányokat megdönteni, amint ezt Indonézia, Ghana, Dominika és más országok példája mutatja.

A szocialista országok, közöttük a Magyar Népköztársaság, szolidárisak a függetlenné vált és az imperializmus ellen harcoló országokkal, megadnak nekik minden tőlük telhető erkölcsi, politikai, gazdasági segítséget, egészen a fegyveres harc támogatásáig. A szocialista országok és a fejlődő országok között új típusú kapcsolatok alakultak ki, amelyek a teljes szuverenitáson, az érdekek kölcsönös figyelembevételén és a baráti segítségen alapulnak.

6. A Magyar Népköztársaság külpolitikája a magyar dolgozó népet, a szocializmust, valamennyi nép békéjét és függetlenségét szolgálja. A Magyar Népköztársaság külpolitikája az elmúlt években aktívabb, kezdeményező és eredményes volt. Harcolunk az imperializmus agresszív erői ellen, a világháború megakadályozásáért. Nemzetközi kapcsolatainkban elsőrendű célunk az, hogy erősítsük a szocialista világrendszer országainak egységét és összeforrottságát, növeljük politikai, gazdasági és katonai súlyát.

Szolidárisak vagyunk a tőkésországokban élő, harcoló osztálytestvéreinkkel, támogatjuk a kapitalista országok munkásosztályának a demokratikus jogokért, a békéért, a kizsákmányolás ellen, a szocializmusért vívott harcát.

Segítjük a nemzeti felszabadító mozgalmakat; fejlesztjük az együttműködést és a szolidaritást Ázsia, Afrika és Latin-Amerika független országaival; törekszünk a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének megvalósítására.

Az elmúlt években még szorosabbra fűztük kapcsolatainkat a szocialista világrendszer országaival. A párt- és kormányküldöttségek cseréje, a több szocialista országgal folytatott két- és többoldalú tanácskozás, új megállapodások és egyezmények megkötése elmélyítette a barátságot és szorosabbra fűzte az internacionalista együttműködést.

Évről évre erősödnek és mind bensőségesebbé, barátibbá válnak a Magyar

Népköztársaság és a Szovjetunió kapcsolatai. Országaink és pártjaink teljesen egyetértenek mind a nemzetközi helyzet, mind a nemzetközi kommunista mozgalom kérdéseinek megítélésében. Pártunk elvi álláspontja, hogy az internacionalizmusnak napjainkban is próbaköve a világ első és leghatalmasabb szocialista országához, a Szovjetunióhoz fűződő viszony.

Több magas szintű kölcsönös látogatás, több új egyezmény és az országunk által nyújtott támogatás különböző formái javították és szorosabbra fűzték a Magyar Népköztársaság kapcsolatait a harmadik világ országaival.

7. Valljuk, hogy korunkban a háború nem végzetszerűen elkerülhetetlen. Ezért az imperialista agresszió ellenére és az ellen harcolva, továbbra is időszerű történelmi feladatnak tartjuk a küzdelmet a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett éléséért. Meggyőződésünk, hogy a békés gazdasági versenyben legyőzzük a kapitalizmust.

Célunk, hogy a békés egymás mellett élés ne egyszerűen háború nélküli állapot legyen. Hívei vagyunk a különböző rendszerű államok kölcsönösen előnyös gazdasági és tudományos együttműködésének, a népek barátságát szolgáló kulturális cserének és személyi forgalomnak. A békés egymás mellett élés feltételezi és megköveteli az agresszió elleni elszánt harcot a világ minden térségében.

II

BELPOLITIKAI ÉS TÁRSADALMI VISZONYAINK

8. Pártunk VIII. kongresszusa 1962-ben teljes joggal állapította meg, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a szocializmus alapjainak lerakása dolgozó népünk történelmi jelentőségű győzelme volt, amely kihatott egész politikai, társadalmi és gazdasági életünkre. Az elmúlt négy évben már a szocializmus teljes felépítésén dolgoztunk. A munka eredményeként szocialista vívmányaink megszilárdultak, politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális életünk tovább fejlődött. Az előttünk álló években feladatunk a szocializmus teljes felépítésének erőteljes folytatása.

A beszámolási időszakban tovább nőtt a munkásosztály társadalmi és politikai befolyása, megkezdődött az egységes paraszti osztály kialakulása. Értelmiségünk magáévá tette és munkájával segítette a munkásosztály politikáját, a szocializmus építését. Erősödött a munkás-paraszt szövetség, amely népi államunknak, mind homogénebbé váló társadalmunknak, népünk kialakulóban levő szocialista nemzeti egységének legfőbb politikai alapja.

9. Társadalmunk legnagyobb, legszervezettebb és politikailag legöntudatosabb osztálya a munkásosztály. Társadalmi életünk minden fontos területén érvényesül a munkásosztály vezető szerepe. Ez abban nyilvánul meg, hogy a mun-

kásosztály forradalmi, marxista–leninista pártja vezeti és irányítja egész társadalmi életünket, erősödik a munkásosztály hatalmát gyakorló és megtestesítő állam, megvalósul a munkásosztály nagy forradalmi célja: épül a szocializmus. Állami és társadalmi életünkben a legfontosabb posztokat a munkásosztály képviselői töltik be.

A munkásosztály nagy tömegei szereznek magasabb szakmai és politikai képzettséget. Elsajátítják a vezetéshez szükséges ismereteket, egyes tagjai meghódítják a tudomány és a kultúra magaslatait. A munkásosztály egyre nagyobb tömegei átérzik és vállalják a felelősséget az ország sorsáért; élen járnak az építőmunkában, cselekvően részt vesznek a közéletben, példát mutatnak fegyelmezettségben, áldozatkészségben. A szocialista brigádmozgalom szép eredményei a munkásosztály fokozódó aktivitását, növekvő öntudatát bizonyítják. A munkásosztály fokozatosan a maga képére formálja a társadalom más rétegeit is.

10. A magyar faluban végbement fejlődés gyökeres fordulatot hozott a parasztság életében és szemléletében.

A hatalmas társadalmi átalakulás előnyösen változtatta meg az egész falusi életformát. A szövetkezetek, a falusi társadalmi szervezetek élére több tízezer paraszti vezető került. A parasztság a maga soraiból ki tudta emelni vezetőit, akik egy-egy szocialista nagyüzem vagy község élén jól szolgálják a közös érdeket. A gépek, a vegyszerek elterjedése a mezőgazdaságban, a közép- és felsőfokú iskolákban végzett agrárszakemberek, az ifjúság iskolázási lehetősége, a társadalombiztosítás kiterjesztése a falura, a villany, a korszerű házak tízezrei, a televízió és más változások közelítették a paraszti életet a munkásokéhoz, a városlakókéhoz.

Megkezdődött a termelőszövetkezeti parasztság egységes szocialista osztállyá alakulása. A korábbi falusi társadalmi rétegeződés gazdasági alapjai megszűntek. A falu mai ellentmondásai között a régi osztályrétegeződés maradványai már nem játszanak elsőrendű szerepet, de léteznek nem osztályjellegűek; ilyenek a tagok és az alkalmazottak, a jobb és rosszabb természeti körülmények között dolgozó gazdaságok közötti jövedelemeltérések, a földtulajdon és a földhasználat elkülönülése, a föld öröklése és a faluról elvándorlás következtében a munkaerő egyenlőtlen megoszlása.

A közelmúlt években erőteljesen nőtt a faluról városba áramlás. 1960 és 1963 között a városok lakossága 235 000-rel nőtt, a községeké viszont 124 000-rel csökkent. A csökkenés elsősorban a mezőgazdaság dolgozóinak elvándorlásából adódik. Az elvándorlás a fejlődés velejárója, elsősorban az ország iparosításának következménye. Ez az alapjában véve szükségszerű folyamat az indokoltnál nagyobb méreteket öltött és különböző nehézségeket okozott. Ebben szerepet játszik az is, hogy a városi életkörülmények általában jobbak a falusinál. Ez elsősorban a falusi fiatalokat a kívánatosnál jobban vonzza a városba.

Arra törekszünk, hogy végső fokon megszűnjön a különbség a munkásosztály és a szövetkezeti parasztság életszínvonala, szociális, kulturális ellátottsága között. A következő években jelentékeny lépéseket teszünk azért, hogy a parasztság életszínvonalát és ellátottságát tovább közelítsük a munkásosztályéhoz.

Alapvető politikai és gazdasági érdekek fűződnek a földtulajdon olyan rendezéséhez, amely megvalósítja a nagyüzemi földhasználat és földtulajdon egységét, a szövetkezeti földtulajdont. Meg kell teremteni az elvi és törvényes lehetőségeit annak, hogy a termelőszövetkezetek használatában levő földek megfelelő megváltási ár ellenében termelőszövetkezeti tulajdonba kerülhessenek. A termelőszövetkezeti tulajdon hosszabb folyamat eredménye lesz, ennek nélkülözhetetlen követelménye a termelőszövetkezetek és a földtulajdonos termelőszövetkezeti tagok közös elhatározása.

11. Az MSZMP VIII. kongresszusa a szocialista nemzeti egység erősítését tűzte ki célul. Sikerrel járt a pártnak az a törekvése, hogy fokozódjék a társadalom aktivitása és a nemzet összes alkotóerőit mozgósítsa a szocialista építőmunka feladataira. A parasztemberek, az értelmiségi dolgozók, a kisiparosok és más dolgozó kisemberek – a munkásosztály szövetségesei – szorgalmas munkával vették ki részüket a szocializmus építéséből.

A törvény előtti teljes állampolgári egyenlőség, a törvényesség szigorú megtartása, a párt türelmes és humánus politikája társadalmunk egységének erősödését, a szocializmus javát szolgálta. Bevált az a gyakorlat, hogy párttisztségeken kívül minden funkciót pártonkívüli is betölthet, helyesnek bizonyult, hogy az emberek megítélésének alapvető mércéjévé a társadalom érdekében végzett munkát és a magatartást tettük, s az iskolai felvételeknél eltöröltük a származási megkülönböztetéseket. Megtalálta helyét a társadalomban, bekapcsolódott az építőmunkába a volt uralkodó osztályok sok tagja és gyermekeik többsége. Szövetségi politikánk fő célja a jövőben is a nemzeti egység erősítése, gyakorlatban kipróbált elveink következetes érvényesítése és megvédése minden torzítástól.

A társadalom valamennyi rétegének alapvető érdekei azonosak, s ezért a legfontosabb politikai kérdésekben, a szocializmus építésében, a béke védelmében széles nemzeti egység alakult ki. Ezen belül azonban objektív és szubjektív okokból egyes esetekben átmeneti, sőt bizonyos kérdésekben hosszabb ideig tartó ellentétek léphetnek fel egyes társadalmi rétegek, csoportok, illetve a helyi és össznépi érdekek között. Az érdekellentétek és nézeteltérések vitákban is kifejezésre jutnak. A párt gondosan tanulmányozza és a politika kialakításában figyelembe veszi ezeket.

A közgondolkodásra hat a szocializmus és a kapitalizmus, az imperializmus és az antiimperializmus közötti világméretekben folyó harc és a nemzetközi kommunista mozgalomban folyó vita is.

12. A szocialista nemzeti egység kiszélesedése tovább erősítette és szilárdította a szocialista államhatalmat. Hazánkban felszámoltuk a kapitalizmust, nincsenek a szocializmussal szemben álló osztályok, a szocialista állam fő funkciója a gazdasági és kulturális építőmunka szervezése és irányítása az egész dolgozó nép érdekében. Az osztályharc ma elsősorban a gazdasági építés feladatainak megoldásáért, az emberek tudatának fokozatos átalakításáért, az imperializmus behatolási kísérletei, a belső ellenséges erők ellen folyik. Ezzel szolgáljuk osztálycéljainkat, szocialistává váló nemzetünk ügyét.

Népi államunk a társadalom valamennyi becsületes tagja számára biztosítja a szilárd jogvédelmet, a demokratikus jogok gyakorlásának széles körű lehetőségeit, de elnyom minden – szocialista vívmányaink, a népi hatalom, a törvényes rend ellen irányuló – restaurációs törekvést. Szocialista vívmányaink fejlesztése és az ellenséges törekvések elnyomása szocialista államunk két egymáshoz szorosan kapcsolódó feladata; a külső és a belső ellenség elleni harc leghatásosabb fegyvere, a szocializmus erősödése.

A kisajátítók kisajátításával, a szocialista társadalom alapjainak lerakásával a hatalomért folyó harc hazánkban eldőlt, a nagy osztály-összeütközések korszaka lezárult, társadalmi rendünk és államhatalmunk szilárd. Ez lehetővé tette, hogy általános közkegyelem gyakorlásával törvényesen és politikailag lezárjuk azoknak az ügyét, akik a fejlődés különböző szakaszaiban, különböző okokból szembekerültek a haladással, a szocializmussal. Az általános közkegyelem gyakorlása az osztályharcban alkalmazott szocialista humanista politikánk szerves folytatását jelentette; határozott harcot folytattunk mindazok ellen, akik a szocializmus ellen támadtak s a közrend felforgatására törtek, de emberiességtől áthatva megbocsátottunk azoknak, akik letették a fegyvert, s lehetőséget adtunk számukra, hogy becsületes munkával beilleszkedjenek a társadalomba.

13. A legutóbbi években tovább erősödött a szocialista demokrácia, megélénkült a közélet. A korábbi időszakhoz mérve fokozódott a dolgozók aktivitása a közügyek tárgyalásában, s jelentős rétegek vitatták meg a gazdasági építés kérdéseit, a nemzetközi, társadalmi, kulturális problémákat. E viták segítséget nyújtottak a fejlődés során felmerülő új kérdések marxista kidolgozásához, s ezért nagy többségük kívánatos és hasznos volt, a demokrácia fejlesztését, a nemzeti egység erősítését szolgálta. A dolgozók részvétele az állami, társadalmi, helyi ügyek intézésében mégsem fejlődött kielégítően.

A szocialista demokrácia továbbfejlesztésének fontos eleme a helyi szervek jogkörének kiszélesítése. Biztosítani kell a tanácsok számára az önálló pénzügyi gazdálkodás lehetőségét a kommunális fejlesztés területén és a kulturális és szociálpolitikai igények kielégítésében. Szükséges a tanácsok szerepének, hatáskörének pontosabb meghatározása egy új tanácstörvényben.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetésével nagyobb lehetőség nyílik a demokrácia fejlesztésére az üzemekben. A kérdések többségében a vállalatok, az üzemek vezetői maguk döntenek és számukra is fontossá válik, hogy kollektívájuk tapasztalataira, véleményére támaszkodjanak. Ugyanebben az irányban hat a fokozódó anyagi érdekeltség. A dolgozók anyagilag is érdekeltté válnak abban, hogy a vezetők figyelmét idejekorán felhívják a gazdálkodás hiányosságaira, s velük együtt közreműködjenek a hibák kijavításában.

A szocialista demokrácia kiterjesztésében alapvető a dolgozó tömegek politikai tudatának fejlesztése, a rendszeres, sokoldalú tájékoztatás és olyan politikai légkör megteremtése, amelyben kötelességüknek érzik, hogy mint az ország gazdái, részt vegyenek minden fontos kérdés eldöntésében. Ebben fontos szerepük van a szakszervezeteknek, a Hazafias Népfrontnak, a KISZ-nek, a nőmozgalomnak és általában a tömegszervezeteknek, -mozgalmaknak, amelyeknek feladata kiszélesül, gazdagabb tartalommal telik meg.

Az új választójogi törvény, az egyéni választókerületek bevezetése további lépés a szocialista demokrácia fejlesztésének útján. Növelni kell az országgyűlés szerepét a törvényalkotó tevékenységben és az Elnöki Tanács, valamint a kormány munkájának ellenőrzésében.

Népköztársaságunk alkotmányát 1949-ben fogadták el. Azóta befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását és megkezdtük a szocializmus teljes felépítését. A végbement változásokat időszerű az alkotmányban is megfogalmazni.

14. Államunk mindenki számára biztosítja a lelkiismereti szabadságot. Húszéves gyakorlat bizonyítja, hogy a vallásos dolgozók túlnyomó többsége támogatja nagy társadalmi-politikai céljaink megvalósítását. Hazánkban nem a hívők és a nem vallásos emberek állnak egymással szemben, hanem a szocializmus hívei és ellenségei.

Az állam és az egyház közötti viszony normális, megfelel az állam, az állampolgárok összessége és a szocializmus érdekeinek. Az egyházak hivatalos vezetése és a papság többsége elismeri a szocialista államrendet, lehetségesnek és szükségesnek tartja az együttműködést a szocialista állammal, az állam biztosítja az egyházak hitéleti tevékenységét. A magyar állam és az egyház normális viszonya nemzetközi hatásában is segíti a haladó erők összefogását és a reakciós egyházi körök háttérbe szorulását.

Társadalmi és politikai rendszerünk szilárdsága, a vallásos dolgozók túlnyomó többségének egyetértése és aktív közreműködése a szocializmus építésében, az állam és az egyház közti viszony megfelelő alakulása lehetővé tette, hogy részleges megállapodás jöjjön létre a Vatikánnal is. Ezzel a Vatikán elismerte szocialista államunkat, s ennek beleszólási jogát az államot és az egyházat közösen érintő ügyekbe.

15. Hazánk lakossága 1961–1965. években csak 154 000 fővel, mintegy másfél százalékkal nőtt. 1962 óta 1000 lakosra évente 13 élve születés jut, s ez a

szám nemzetközi méretekben is rendkívül alacsony. Ugyanakkor jelentősen kitolódott az életkor felső határa. Öt év alatt a nyugdíjas korúak aránya 17 százalékról 19 százalékra nőtt, a 14 évnél fiatalabbaké pedig 24 százalékról 21 százalékra csökkent. Ha ez az irányzat nem változik, néhány év múlva érezhetően nőni fog az eltartott lakosság száma a munkaképes dolgozókéhoz viszonyítva. Az egész nép érdeke, nemzeti gondunk, hogy ennek okait sokoldalúan vizsgálva és feltárva megfordítsuk a népességszaporulat jelenlegi irányzatát.

Pártunk javaslatára az elmúlt években több ízben megemeltük a családi pótlékot, erőnkhöz mérten bővítettük az óvodai, bölcsődei férőhelyeket, javítottuk a gyermekek felnevelését elősegítő egészségügyi hálózatot. Eddigi erőfeszítéseink nem tudták megoldani a problémákat; továbbra is nagy a különbség a több gyermekes és a gyermektelen családok életszínvonala között. Indokoltnak tartjuk, hogy a családi pótlék 1966-ban végrehajtott emelését, ahogyan azt anyagi erőnk megengedi, a későbbi években további lépések kövessék. Azt tervezzük, hogy a termelőszövetkezeti tagok családi pótléka 1970-ig érje el a bérből és fizetésből élőknek szintjét.

Gondoskodni kell arról, hogy az anyákat, és különösen a sokgyermekes családokat, nagyobb társadalmi megbecsülés övezze. A kongresszus javasolja megvizsgálni, hogyan lehetne növelni a gyermekes családok anyagi biztonságát, és milyen további könnyítéseket nyújthatna a társadalom a dolgozni és tanulni akaró gyermekes anyáknak. Javasoljuk, hogy 1967-ben gyermekgondozási segélyt vezessenek be. Jóval nagyobb mértékben kell lehetővé tenni a gyermekes anyák számára a napi 4–6 órás munkát és a bedolgozást. Következetesen kell érvényesíteni azt az elvet, hogy a lakásépítés állami támogatásánál és a lakások elosztásánál a gyermekes családok előnyben részesüljenek. Indokolt a KISZ lakásépítési akció további kiszélesítése is.

Átgondolt és széles körű gazdasági, szociális, egészségügyi intézkedésekkel egyidejűleg, a jövőben nagyobb figyelmet kell szentelni a családvédelem, a gyermeknevelés kérdéseinek, és harcolni kell a társadalmi felelőtlenség jelenségei ellen.

III

A NÉPGAZDASÁG FEJLŐDÉSE

A legutóbbi öt évben tovább növekedett országunk gazdasági ereje, gyarapodott a nemzeti vagyon, javult a termelés technikai felszereltsége és korszerűsége.

16. Az ipar a VIII. kongresszuson kijelölt irányban fejlődött, ennek megfelelően alakult szerkezete. A második ötéves terv idejében az ipar termelése 47

százalékkal növekedett. Az ipari termelés növekedésének megközelítőleg kétharmad része származott a termelékenység emelkedéséből.

A vegyipar és a gépipar termelése az ipari termelés átlagánál gyorsabban nőtt. Népgazdasági szükségleteinknek megfelelően emelkedett a vegyiparon belül a műtrágya- és gyógyszeripar, a gépiparban a híradástechnikai, a műszer- és a szerszámgépipar, a textiliparban a kötszövőipar, az élelmiszeriparban a konzervipar részaránya. Kedvezőbbé vált a népgazdaság energiahordozóinak összetétele, a földgáz és a kőolaj részaránya öt év alatt 23 százalékról 29 százalékra növekedett.

Több új és magas műszaki színvonalú ipari üzem lépett termelésbe, előrehaladtunk az ipari termelés koncentrációjában.

Helyesnek bizonyult az iparvállalatok összevonása, a középirányító szervek számának csökkentése. Az összevonások célja: a műszaki-szellemi erők gazdaságosabb felhasználása. Ennek kezdeti eredményei vannak. A termelőerők erőteljesebb koncentrációja azonban még hosszabb időt igényel.

A két kongresszus közötti időben folytattuk a vasút dieselesítését, villamosítását, növeltük közúti közlekedési gépparkunkat, bővítettük és javítottuk úthálózatunkat.

Öt év alatt kb. kétharmadával nőtt az építőipar gépállománya, növekedett a korszerűbb, a nagyelemes építkezések részaránya, az előre gyártott beton- és vasbeton szerkezetek felhasználása.

17. A mezőgazdaság termelése 10 százalékkal haladta meg az előző öt évit, ez a kedvezőtlen időjárást és a szocialista nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés kezdeti időszakának nehézségeit figyelembe véve nagy eredmény. A tervidőszak végén a kenyérgabona-szükségletet hazai termésből fedeztük. A felvásárolt mezőgazdasági termékek értéke 1960-hoz képest 29 százalékkal nőtt. Már tapasztalhatók a mezőgazdaság belterjes irányú fejlesztésének eredményei. Öt év alatt 82 000 holdon telepítettünk szőlőt és 103 000 holdon gyümölcsöst, elterjedtek a nagyobb hozamú növényfajták.

Javult a mezőgazdaság technikai ellátottsága, több mint másfélszeresére nőtt a 100 holdra jutó traktorok száma és két és félszeresére az öntözhető terület.

18. A mind szélesebb és gyors ütemű munkamegosztás mélyrehatóan megváltoztatta az ipar és a mezőgazdaság kölcsönös viszonyát, valamint a termelés területi, ágazati és üzemi megoszlását. A mezőgazdaság gyors ütemben válik egyrészt nagymértékű ipari fogyasztóvá, másrészt az ipar jelentős szállítójává.

A gazdasági fejlődés kísérőjelensége a népesség gyors és nagyarányú társadalmi, szakmai átrétegeződése. Több százezer ember változtatott ebben az időszakban foglalkozást és lakóhelyet. A szocialista iparosítás munkaerőforrását főleg a mezőgazdaság jelentette. A mezőgazdaságban dolgozók aránya az összes keresőkéhez képest az 1949-es 55 százalékról 31 százalékra csökkent.

Az ipari beruházásoknak háromnegyed részét vidéken használták fel. Az iparilag fejletlen megyékben az ipari foglalkoztatottak számának növekedési üteme csaknem kétszerese volt az országos és négyszerese a budapesti növekedésének. Az iparban dolgozók száma öt év alatt az Alföldön 38 százalékkal, Dél-Dunántúlon 29 százalékkal, míg Budapesten csak 7 százalékkal növekedett. Ennek ellenére a budapesti ipar 1965-ben még az ország összes ipari dolgozóinak 41 százalékát foglalkoztatta. Feladatunk, hogy folytassuk a vidék iparosítását.

19. Bővültek az ország nemzetközi gazdasági kapcsolatai. Népgazdaságunk és a többi szocialista ország fejlődésének eredményei igazolják a gazdasági összefogásra irányuló politikánk helyességét. A második ötéves terv éveiben külkereskedelmi forgalmunk a KGST-országokkal 70 százalékkal, ezen belül a Szovjetunióval 93 százalékkal növekedett.

Fejlődésünket biztonságossá teszi, hogy a szocialista országok, mindenekelőtt a Szovjetunió szállításaival megoldottnak tekinthető a harmadik ötéves terv teljesítéséhez szükséges energiahordozók és a villamos energia importja, vaskohászatunk ellátása alapanyagokkal.

Külkereskedelmi forgalmunk tovább bővült a nem szocialista országokkal. Új és hasznos termelési és kereskedelmi kapcsolatok alakultak ki.

Az elért eredmények ellenére a megvalósult nemzetközi munkamegosztás egyes fontos iparágakban még nem tekinthető kielégítőnek. Arra van szükség, hogy az érdekelt KGST-országok között a szakosítás szélesedjék, a kooperáció jobban működjön. Együttműködésre törekszünk minden szocialista országgal, de készek vagyunk szélesebb körű munkamegosztásra is.

Az utóbbi időben nálunk is megnőtt az idegenforgalom, a nemzetközi kapcsolatok e sajátos megnyilvánulása. Sokszorosára nőtt a hazánkba látogatók és a külföldre utazók száma. Ez politikailag és gazdaságilag is előnyös.

20. Gazdasági fejlődésünk elemzése – az egészében pozitív képen belül – azt is mutatja, hogy a magunk elé tűzött kongresszusi célokat nem tudtuk teljes egészében elérni.

A nemzeti jövedelem növekedése elmaradt a tervezettől. A mezőgazdasági termelés emelkedése a tervezettnél alacsonyabb volt, a termelési költségek az iparban az előirányzottnál kisebb mértékben csökkentek és a mezőgazdaságban – főleg a növekvő anyagköltségek miatt – nőttek. Fogyasztásra és felhalmozásra együttesen – beleértve a készletek növekedését is – többet fordítottunk, mint a megtermelt nemzeti jövedelem, vagyis többet osztottunk el, mint amennyit megtermeltünk és ez terhelte külkereskedelmi mérlegünket.

Fontos népgazdasági ágakban az állóeszközök kihasználása elégtelen volt, viszonylag sok új beruházást kezdtünk meg. A munka szervezettsége nem felelt meg a követelményeknek, s ez szerepet játszott abban, hogy a munka termelékenysége nem a kívánt mértékben emelkedett. Az ötéves tervszakasz második felében a népgazdaság fejlődésének üteme lassult. A Központi Bizottság 1964 decemberi határozatában felléptünk a kedvezőtlen tendenciák ellen, ennek hatása 1965-ben már érvényesült. Kidolgoztuk a harmadik ötéves tervet és a gazdasági mechanizmus reformját.

21. Gazdasági feladataink a következő időszakban alapvetően a harmadik ötéves terv céljainak megvalósítására és ezzel egyidejűleg a gazdasági irányítás új mechanizmusának kidolgozására és bevezetésére irányulnak.

A harmadik ötéves terv célja:

– folytatjuk hazánkban a szocialista társadalom teljes felépítését,

– tovább gyarapítjuk az ország erőforrásait, emeljük a nemzeti jövedelmet és rendszeresen javítjuk a lakosság életkörülményeit, kulturális és szociális ellátását.

El kell érnünk az ipari termelés évi 6 százalékos növekedését, ennek 80 százalékát a termelékenység emelkedésével kell fedeznünk. A mezőgazdasági termelés a megelőző 5 év átlagához képest 13–15 százalékkal emelkedjék. A beruházások összege öt év alatt érje el a 250–260 milliárd forintot. A dolgozók reáljövedelme 14–16 százalékkal legyen magasabb.

Harmadik ötéves tervünk végrehajtásával a következő fő feladatokat kell megoldanunk:

A népgazdaság fejlődését tegyük kiegyensúlyozottabbá. Fenntartjuk a felhalmozás és az elosztás eddigi arányát. A beruházások növelésével megalapozzuk a népgazdaság továbbfejlődését, s egyidejűleg biztosítjuk a lakosság életszínvonalának további emelését.

A terv nagy figyelmet fordít a népgazdaság két fő ága: az ipar és a mezőgazdaság összehangoltabb fejlesztésére. Figyelembe veszi, hogy a jövőben is szükséges az ipar súlyának további növelése, ezért a beruházások 46–50 százalékát az ipar fejlesztésére irányozza elő.

Kedvező irányú, további szerkezeti változás megy végbe az energiahordozók felhasználásában. 1970-ben a kőolaj és a földgáz részaránya eléri a 37–39%-ot.

A terv gép- és vegyiparunk gyors ütemű fejlesztésével, bauxit-, földgázvagyonunk nagyobb mértékű hasznosításával számol. Míg a következő öt év alatt az ipari termelés 32–36 százalékkal emelkedik, a vegyipar termelése 55–60 százalékkal, a gépiparé 40–45 százalékkal növekszik. Gépiparunk nagy feladata a közúti közlekedési eszközök gyártásának jelentős arányú fejlesztése. A program szerint új motorgyárat építünk.

A harmadik ötéves tervben kezdődik meg a szovjet–magyar timföld–alumínium-egyezmény végrehajtása. Timföldtermelésünk öt év alatt csaknem kétszeresére, mintegy 460 000 tonnára emelkedik.

Ebben az időszakban befejeződik a százhalombattai kőolajkombinát hárommillió tonnás feldolgozó kapacitásának kiépítése és kezdetét veszi e kombinát kétszeresére történő bővítése. Körülbelül 1000 MW erőművi kapacitást építünk: Százhalombattán, a Bánhidai Erőmű bővítésével, a gyöngyösi új erőmű részleges üzembe helyezésével.

Megkülönböztetett figyelmet fordítunk a műszaki fejlesztés gyorsítására, a korszerű műszaki színvonalú új konstrukciók és termelési eljárások meghonosítására.

Hazánkban az ipar növekedése csak a mezőgazdaság egyidejű fejlesztésével együtt lehetséges. A harmadik ötéves tervben a mezőgazdaság fejlődése az eddiginél gyorsabb lesz. Ezt figyelembe véve növeljük a mezőgazdasági beruházások mértékét. Folytatjuk a mezőgazdaság korszerűsítését, belterjes irányú fejlesztését. 1966 és 1970 között kereken kétszeresére növeljük a műtrágya felhasználását. A mezőgazdaság – többek között – 38 000–40 000 traktort, 35 000–36 000 pótkocsit, 6000–7000 gabonakombájnt kap.

A mezőgazdasági üzemeknél fokozatosan olyan helyzetet alakítunk ki, amely túlnyomó többségük számára lehetővé teszi, hogy bevételeikből fedezzék a termelés növeléséhez szükséges eszközöket és a személyi kiadásaikat. Lehetővé kell tennünk, hogy a termelőszövetkezetek rátérjenek a valamennyi üzemágra kiterjesztett, garantált havonkénti munkadíjazásra. A közös gazdaságok erőteljes fejlesztése mellett a jövőben is fokozott gondot kell fordítani a háztáji gazdaságokban rejlő lehetőségek minél nagyobb mértékű kiaknázására.

A mezőgazdaság kívánatos ütemű fejlődésének biztosítása a tervidőszakban szükségessé teszi, hogy kidolgozzuk az új gazdálkodási rendszernek megfelelő termelőszövetkezeti hitel-, beruházási, állami támogatási és adórendszert.

Javasoljuk, hogy a jövő év folyamán üljön össze a termelőszövetkezetek első országos kongresszusa, tárgyalja meg a termelőszövetkezetek működésével és gazdálkodásával kapcsolatos főbb kérdéseket, válassza meg az Országos Termelőszövetkezeti Tanácsot és foglaljon állást a területi termelőszövetkezeti szövetségek létrehozásának és működésének kérdésében.

A harmadik ötéves tervben nagy erőt fordítunk a közlekedés fejlesztésére, elsősorban a villamos- és Diesel-vontatás részarányának növelésére.

A lakásépítés meggyorsítására a tervidőszakban 4–5 korszerű házgyár építését tervezzük.

22. A gyorsan fejlődő termelés növekvő anyagszükségletének és a fejlett technika átvételének fedezeteként egyre nagyobb mértékű exportra van szükségünk. Az iparcikkek exportjának 50 százalékos növelését tervezzük. Az export növelésében nagy szerep hárul a vegyiparra, a könnyűiparra, a mezőgazdaságra, az élelmiszeriparra és az alumíniumiparra. Ipari kivitelünkben – alapvetően a KGST-országokkal történő gazdasági együttműködés keretében – változatlanul vezető szerep jut a gépiparnak.

A korábbinál nagyobb figyelmet fordítunk az eddig importforrásokból kielégített igények hazai forrásból történő gazdaságos kielégítésére. Ezt a célt szolgálja harmadik ötéves tervünkben a vegyipari, a papíripari és a faipari kapacitások nagyobb mértékű fejlesztése.

23. A fejlődés okozta új körülmények napirendre tűzték a gazdasági mechanizmus reformját. Gazdálkodásunk jelenlegi módszerei már a mai helyzetnek sem felelnek meg teljesen.

Társadalmi, gazdasági fejlődésünk adott fokán lehetővé és szükségessé vált a tervgazdálkodás továbbfejlesztése. A jövőben a tervszerű központi irányítást nem az úgynevezett tervlebontás módszerével, hanem közgazdasági eszközökkel érvényesítjük és a szocialista piac aktív szerepére építünk, a tervgazdálkodás keretében nagyobb szerepet juttatunk az áru- és pénzviszonyoknak.

A reform fő célja, hogy erősítse szocialista rendszerünket, segítse a szocialista társadalom teljes felépítését, kibontakoztassa a szocialista tervgazdálkodás előnyeit, lehetővé tegye gazdaságpolitikánk következetesebb megvalósítását.

A gazdasági reform legfontosabb célkitűzései:

- a népgazdaság dinamikusabb, kiegyensúlyozottabb fejlődése;
- a termelés és a fogyasztás szerkezetének olyan változása, amely megegyezik a népgazdasági szükségletekkel és kielégíti azokat;
- a nemzetközi munkamegosztásba való intenzívebb bekapcsolódás, külkereskedelmünk gazdaságosságának javulása;
- a tudomány és a technika eredményeinek gyorsabb behatolása a termelésbe és fogyasztásba;
- a dolgozók tevékeny és hatékony részvétele vállalatuknál a gazdasági folyamatok irányításában és ellenőrzésében;
- összességében: eredményesebb gazdálkodás az életszínvonal-emelés további bázisainak megteremtéséhez.

A reform megvalósítása mélyreható politikai folyamat is, amely egész társadalmunkat érinti. A gazdasági döntések decentralizálása, a nagyobb helyi, vállalati önállóság a legfőbb feltétele a szélesebb üzemi demokráciának. A vállalati ügyek zöme a dolgozók részére áttekinthetőbbé, ellenőrizhetőbbé válik.

Az egyéni, vállalati és társadalmi érdek jobb összehangolásával a reform jelentősen hozzájárul az alkotómunka, a kezdeményezések kibontakoztatásához. A munka szerinti elosztás következetesebb érvényesítése növeli a munka becsületét.

A gazdasági reform a gazdasági vezetőket a korábbinál nagyobb feladatok elé állítja. Tömegméretekben biztosítja a dolgozók, a vezetők fejlődését, tágabb teret ad a tehetségek felismeréséhez és hasznosításukhoz megfelelő munkahelyen.

Az új rendszer növeli az állami irányító szervek kötelességeit és felelősségét, erősödik a központi vezetés hatékonysága.

Az ötéves terv megvalósításáért, a gazdasági reform bevezetéséért és alkalmazásáért folytatott tevékenység növeli az egész társadalom aktivitását, az alkotómunka jobb kibontakozását.

IV

AZ ÉLETSZÍNVONAL ALAKULÁSA

24. A két kongresszus közötti időszakban a népgazdaság fejlődésének megfelelően javultak a lakosság életkörülményei.

Lényegében teljessé vált a felnőtt férfi lakosság foglalkoztatottsága. Általánossá vált a társadalombiztosítás, javult a lakáshelyzet. A második ötéves terv időszakában 282 000 lakás épült. A munkások és az alkalmazottak, valamint a parasztság egy főre jutó reáljövedelme 1965-ben 18 százalékkal haladta meg az 1960. évit. A reáljövedelem azonban egyenetlenül, az egyes években változóan növekedett. Az egy főre jutó jövedelem-növekedésnek kisebb részét tette ki a reálbérek emelkedése, a nagyobb rész a foglalkoztatottság és a béren kívüli jövedelmek – elsősorban a nyugdíj – emelkedéséből származott.

A szocialista állam hatalmas összegeket költött a társadalmi gondoskodás céljaira. Csak nyugdíjak címén 1965-ben 7,7 milliárd forintot fizettek ki, 3 milliárddal többet, mint öt évvel ezelőtt.

Az életszínvonal emelését szolgáló beruházások eredményeként bővült a kereskedelmi hálózat, javultak a szolgáltatások, fejlődött az iskolahálózat, kórházi helyek ezrei, orvosi rendelők százai létesültek.

Népünk jobban táplálkozik, szebben öltözködik, kulturáltabban él, mint valaha. Öt év alatt az egy főre jutó fogyasztás cukorból 13, húsból 8, vajból 14, tojásból 17, csokoládéból pedig 80 százalékkal növekedett. A lakosság iparcikkvásárlása 25 százalékkal nőtt.

Az életmód átalakulását mutatja, hogy a háztartások villamosenergia-fogyasztása 81 százalékkal, gázfogyasztása 55 százalékkal nőtt. Ma már minden harmadik családra jut egy televíziókészülék.

25. Az alapvető gazdaságpolitikai elvnek megfelelően, a lakosság életszínvonala a népgazdaság fejlődésében elért eredmények alapján a jövőben is rendszeresen emelkedik. A harmadik ötéves terv időszakában az egy főre jutó reáljövedelmet 14–16 százalékkal növeljük. Az egy keresőre jutó reálbér 9–10 százalékkal emelkedik.

Az életszínvonal emelésében az eddiginél nagyobb szerep jut a reálbérek növelésének. Új gazdálkodási rendszerünkben arra törekszünk, hogy az átlagosnál nagyobb mértékben emelkedjék a jól dolgozó, az átlagosnál többet nyújtó munkások és alkalmazottak keresete.

Megértek a feltételei annak, hogy bérrendszerünket tovább javítsuk. A bérkategóriákat úgy kell szabályozni, hogy azokban jobban kifejeződjék a nehéz fizikai, a kvalifikált és a nagyobb felelősséggel járó munka megbecsülése. A vállalatok dolgozói egyéni és kollektív erőfeszítéssel emeljék a vállalati jövedelmezőséget, s ehhez az eddiginél jobban kapcsolódjék saját személyi jövedelmük, egyszersmind meg kell teremtenünk a növekvő és differenciáltabb igények kielégítésének feltételeit.

A társadalmi gondoskodás körébe tartozó szociális juttatások – nyugdíj, családi pótlék, betegbiztosítás, oktatás – rendszerét továbbra is fenntartjuk és a lehetőségekhez mérten továbbfejlesztjük. 1970-ben a pénzbeli szociális juttatások mintegy 5 milliárd forinttal haladják meg az 1965. évi szintet. A béren kívüli juttatások másik részének (üdültetés, üzemi étkezés stb.) bővítését vagy személyi jövedelemmé való átalakítását célszerű a vállalatok hatáskörébe utalni.

A lakosság ellátását áruval és szolgáltatásokkal tovább javítjuk. Előmozdítjuk, hogy a lakosság megtakarításai tovább növekedjenek, elsősorban a beruházás jellegű építőanyagok, a tartós fogyasztási cikkek, a fogyasztási javak megszerzésére.

Tovább kell folytatni a már eddig 170 ezer munkást érintő munkaidő-csökkentést, 1970 végére az egészségre ártalmas és különösen nehéz fizikai munkát igénylő összes munkakörben be kell vezetni a munkaidő eddigi mértékű csökkentését.

Vállalatonként, üzemenként az eddigi teljesítményt és munkabért biztosítva 1968-tól kezdődően 1970 végéig fokozatosan az összes ipari dolgozó munkaidejét átlagosan heti 44 órára kell csökkenteni. A kongresszus felkéri a kormányt és a szakszervezeteket, hogy a munkaidő-csökkentés bevezetésének részletes rendjét szabályozzák.

A termelőszövetkezeti tagok családi pótlékának emelése mellett 1967. január 1-ével új termelőszövetkezeti nyugdíjrendszert vezetünk be. Az új nyugdíjrendszer alapelvei a bérből élőkével azonosak. A nyugdíj összege a tagok tényleges, a közös gazdaságban végzett munka utáni jövedelméhez és a nyugdíjévekhez igazodik.

26. Társadalmunk egyik legnagyobb politikai, gazdasági és jóléti problémája a lakáskérdés. 1960-tól 1965-ig a népesség másfél százalékkal, a lakásállomány 8 százalékkal növekedett. A lebontásra került lakásokat korszerűbbekkel helyettesítettük. Csökkent a 100 lakásra jutó lakók száma. Különösen jelentős, hogy 1962 óta több lakás épült a városokban, mint a községekben. Mindez azt jelenti, hogy évtizedekig tartó – ellenkező irányú – folyamatot fordítottunk kedvező irányba.

Ez a fejlődés még nem tudja kielégíteni a társadalom változatlanul nyomasztó lakásigényét. Ennek enyhítésére a következő 5 év alatt 300 000 lakást építünk.

A lakáshiány fokozatos enyhítéséhez és jövőbeni megszüntetéséhez mindenekelőtt az építőipar termelékenységének és kapacitásának növelésére van szükség. Az új gazdaságirányítási rendszerben a termelővállalatok – jövedelmezőségüktől függően – viszonylag jelentős összegeket használhatnak fel lakásépítésre. Ezek ésszerű felhasználása pótlólagos eszközöket szabadíthat fel a lakáskérdés megoldására.

A párt ismeri népünk lakásgondjait, s legfontosabb feladatai közt tartja számon, hogy gondos gazdasági elemzőmunkával új tartalékokat tárjon fel, és a lakáselosztási rendszer igazságosabbá tételével is minél előbb javítsa a legjobban rászorulók helyzetét.

V

AZ IDEOLÓGIAI ÉS KULTURÁLIS ÉPÍTŐMUNKÁRÓL

27. Fejlődésünk jelenlegi szakaszában alapvető feladatunk népünk szocialista erkölcsi és világnézeti egységének megteremtése, a szocialista világnézetünkkel szembenálló nézetek leküzdése.

A legutóbbi években erősödtek népünk tudatának szocialista jellemvonásai. Ezekre építve, az eddiginél hatékonyabban kell segítenünk a szocialista erkölcs, s ezen belül is a szocialista hazafiság, a munkához való új viszony és a közösségi szellem elmélyítését.

A szocialista hazafiság fontos szerepet játszik a nemzeti egység megteremtésében, a világnézetileg ma még eltérő felfogást valló, de az új társadalom célkitűzéseit elfogadó emberek törekvéseinek összefogásában. Magában foglal minden igazi értéket, melyet évszázadok során a magyar nép teremtett, de nem táplálkozhat kizárólag a múlt forrásaiból. Szocialista vívmányaink joggal tölthetnek el nemzeti büszkeséggel. Több mint 21 éves harc és munka nagyszerű eredménye és e cél, a szocialista magyar nemzet felvirágoztatása adja mai hazafiságunk igazi tartalmát.

A szocialista hazafiság szerves része a nemzetköziség, a világ munkásosztályával, kommunista és munkáspártjaival való együttműködés és szolidaritás. Magyarország a proletár internacionalizmus érvényesülése alapján került a nemzetközi haladás élvonalába, és tudja megvalósítani nemzeti céljait.

Elítéljük a nemzeti közömbösséget. Nem értünk egyet a sovinizmus megnyilatkozásaival, s tartjuk magunkat a marxizmusnak ahhoz a tanításához, amely szerint minden kommunistának elsősorban saját nemzete nacionalizmusa ellen kell harcolnia, s népe körében erősítenie kell a proletár nemzetköziség érzését.

A szocialista társadalomban a dolgozók növekvő öntudatának és érdekeinek egyaránt érvényesülniük kell. A munka szerinti elosztás elvének tényleges megvalósulása, az anyagi ösztönzés helyes érvényesülése a gondolkozást átformáló nagy nevelőerő. A jó munkával érvényesített egyéni érdektől senkit sem kell óvni, de őrködni kell azon, hogy csak a végzett munka arányában lehessen szert tenni javakra és jogokra. Az anyagi ösztönzés jobb érvényesülése önmagában nem biztosítja a munkához való új viszony kialakulását. Folytatnunk kell a harcot az anyagiasság, a kapzsiság és az önzés ellen, és a jó munka megbecsülését kifejező társadalmi elismeréssel erősítenünk kell a dolgozók szocialista tudatát.

A szocialista erkölcs jellemzője a közösségi szellem. A közösségi magatartás megköveteli, hogy megszilárduljon az állampolgári fegyelem, és a VIII. kongresszuson megfogalmazott szocialista erkölcsi normák érvényesüljenek a magán- és közéletben egyaránt.

28. Korunk nagy kérdéseire csak a marxizmus–leninizmus képes tudományos választ adni. Ezt a felismerést igazolja a kommunisták világnézetének egyre növekvő tekintélye a világ minden részében, s ezt bizonyítják hazai tapasztalataink is. A marxizmus térhódítása nem feledtetheti, hogy társadalmunkban jelen vannak más ideológiák és eszmei áramlatok is. Ezek közül széles tömegeket befolyásol a kispolgári szemlélet, erkölcs és ízlés, valamint a vallásos világnézet. Szűkebb rétegekben az imperialista propaganda hatására terjednek azok a polgári eszmei áramlatok, amelyek a modern kapitalizmust védelmezik, a világ általános válságának hangulatát sugallják, hitetlenséget keltenek, árasztják a pesszimizmus szellemét.

A szocialista célokat követő nemzeti egységgel, az egyre erősbödő közösségi szellemmel nem fér össze a polgári-kispolgári nézetek konzerválása. A nem marxista eszmékkel szemben felvilágosító, meggyőző tevékenységet kell kifejteni. Különös türelemmel – az érzelmek megsértése nélkül és a tudományok eredményeire építve – folytassuk a nevelőmunkát a vallásos tömegek körében. A marxizmus hatékonyabb terjesztésével és oktatásával el kell érni, hogy a munkásosztály világnézete uralkodó legyen társadalmunkban.

29. A VIII. kongresszus óta eltelt négy év alatt újabb lehetőségeket biztosítottunk tudományos életünk fejlődéséhez. A kutatásnak jelentős anyagi és szellemi bázisai épültek ki, intézetek több ezer kutatóval. Ebben az időszakban a műszaki és mezőgazdasági tudományok segítették iparunk előrehaladását, új agrotechnikai eljárások bevezetését. A természettudományok és a matematika több alapvető ágában kutatóink újabb eredményeket értek el, új kutatási irányokat fejlesztettek ki és tovább növelték a magyar tudomány nemzetközi hírnevét. A társadalomtudományok közelebb kerültek mai életünk problémáihoz és jobban részt vettek az eszmei harcban. Az orvostudomány eredményesen szolgálta egészségügyünk fejlesztését.

A tudomány fejlődését, nagyobb társadalmi hatékonyságát akadályozza, hogy nincs meg a szükséges összhang társadalmi, népgazdasági céljaink és a kutatómunka között, s nem fejlődik kielégítően az irányítás és a tervezés módszere és gyakorlata.

A műszaki és mezőgazdasági kutatást fokozottabb mértékben kell a népgazdasági tervekben meghatározott célok megvalósítására összpontosítani. A párt gazdaságpolitikája, a gazdasági mechanizmus reformja, a népgazdasági tervek sok közgazdasági, jogi, szociológiai, tervezéselméleti kérdés feldolgozását követelik meg. Emellett a társadalomtudományok fejlődésünk elemzésével, a mai helyzet felmérésével, a szocialista építés törvényszerűségeinek feltárásával és elméleti megalapozásával is elősegíthetik az építőmunkát. A tudományos és technikai forradalomnak jelentős politikai és társadalmi következményei vannak, s e kérdések vizsgálata is aktuális feladat. A tudományos kutatómunka fejlesztése igényli a társadalom- és természettudományok ideológiai kérdéseinek tisztázását.

30. Hazánkban a művelődés valóságos népmozgalom lett. Ma minden ötödik állampolgár iskolarendszerű oktatásban vesz részt. A felnövő korosztályoknak háromnegyede a szakmunkásképző-iskolákban, illetve középiskolákban tanul tovább.

A VIII. kongresszus után elkezdtük az oktatási reform bevezetését, megteremtettük a korszerű alapismeretek tanításának, a tudományos világnézeti nevelésnek alapjait. Az oktatási reform végrehajtása további erőfeszítéseket kíván meg különösen az oktató-nevelő munka tartalmának és módszereinek megjavításában.

A társadalom és a népgazdaság szakember-szükséglete megköveteli, hogy nagy gonddal fejlesszük a szakmunkásképzést, a közép- és felsőfokú szakoktatást. A szakközépiskola fokozatos kialakításával, a jelenlegi középiskolai tanulólétszám fenntartása mellett biztosítjuk, hogy több fiatal szerezzen középfokú műszaki szakmai tudást.

A származás szerinti megkülönböztetés megszüntetésének és az új egyetemi, főiskolai felvételi rendszer bevezetésének helyességét az élet igazolta. A munkás- és parasztszülők gyermekeinek arányszáma a felsőoktatási intézményekben országosan nem csökkent, s az új rendszer ösztönzően hatott a tanulásra. A jövőben még gondosabban kell vigyáznunk a felvétel követelményeinek: a felkészültségnek, a tehetségnek, a rátermettségnek és a magatartásnak együttes érvényesítésére.

További feladatunk, hogy különösen a pedagógusok közreműködésével segítsük a kétkezi dolgozók gyermekeit, akik a szülői házban kevesebb támogatást kaphatnak tanulásukhoz.

Oktatásügyünk központi feladata az ifjúság szocialista emberré nevelése. Pedagógusaink egyre jobban megértik és átérzik e feladat fontosságát. Ifjúságunk egészségesen fejlődik, szocialista szelleme erősödik, egy részére azonban hatnak az ellenséges ideológiák, elsősorban azért, mert nem értik fejlődésünk ellentmondásait és az építőmunka problémáit. Nagyobb gonddal foglalkozzunk, különösen az egyetemeken, a marxizmus oktatásának korszerűsítésével. Szocialista jövőnk megkívánja, hogy a társadalom fokozottabb felelősséget vállaljon az ifjúság neveléséért.

31. A kulturális forradalom eredményeként tovább nőtt a tömegek érdeklődése az irodalom és a művészetek iránt. Íróink és művészeink sok értékes, jórészt szocialista szellemű alkotással gazdagították kultúránkat. A művek témái korszerűbbek, stílusuk sokszínűbb lett.

A VIII. kongresszus határozatainak megfelelően támogatunk minden olyan törekvést, amely a valóságot jellemző vonásaiban ragadja meg, s igyekszik méltó művészi színvonalon kifejezni. A múlt kulturális örökségét gazdagabban és szélesebb körben ismertettük, megteremtettük a teljesebb tájékozódás lehetőségét a külföldi irodalomban és művészetben. A kialakult szabadabb légkörben viták folytak az irodalom és a művészetek, a szocialista realizmus és a népművelés kérdéseiről. Erősödött és elméletileg igényesebbé vált a marxista kritika. Növeltük a különböző alkotóműhelyek, kiadók, színházak, filmstúdiók, szerkesztőségek önállóságát. Az irányítás fő eszköze az eszmei meggyőzés volt.

Az eredmények nem feledtetik el azonban, hogy írói-művészi körökben jelentkeznek a szocializmustól idegen irányzatok, amelyek elszakítják az irodalmat és a művészetet a társadalomtól, és hangot adnak a társadalom törekvéseivel ellentétes nézeteknek. Ezekkel szembeállítjuk a pártosság elvét, amely elsősorban azt jelenti, hogy az irodalomnak és a művészetnek tudatosan kell állást foglalnia a jelenkor alapvető kérdéseiben: a szocializmus, a béke, a népek szabadsága és a haladás mellett. Az irányításnak továbbra is elsősorban politikai, eszmei ráhatásokkal kell élnie és világosabban meghatároznia, hogy mit támogatunk, mi az, aminek helyt adunk és amit elutasítunk. Támogatásban részesítjük a nagy tömegekhez szóló szocialista és egyéb humanista alkotókat, helyt adunk a politikailag, eszmeileg nem ellenséges törekvéseknek, viszont kirekesztjük kulturális életünkből a politikailag ellenséges, antihumanista vagy a közerkölcsöt sértő megnyilvánulásokat.

Pedagógusok és népművelők, tudósok, írók és művészek, az egész értelmiség előtt az a feladat áll, hogy szocialista szellemben neveljék népünket, erősítsék eszmei és erkölcsi egységét a marxista világnézet hatékony terjesztésével, a szocialista erkölcs normáinak népszerűsítésével. Értelmiségünk – alkotó, termelő munkája mellett – elsősorban népnevelő feladatának teljesítésével járulhat hozzá a szocializmus teljes felépítéséhez.

VI

A PÁRT VEZETŐ SZEREPÉNEK TOVÁBBI ERŐSITÉSE

32. Pártunk forradalmi hivatásának megfelelően vezeti és szervezi hazánkban a szocializmus építését. Eszmeileg, politikailag egységes, töretlenül érvényesíti azt a politikai irányvonalat, amelyet a legutóbbi évtizedben a jobboldali opportunizmus, a revizionizmus és a dogmatizmus, a szektarianizmus elleni kétfrontos harcban kovácsolt ki. A két kongresszus között a politikai, gazdasági és kulturális téren elért eredmények meggyőzően bizonyítják, hogy pártunk a munkásosztály akaratát kifejező, hazánk és népünk érdekeit szolgáló politikát folytat. Ez a marxista–leninista alapokon nyugvó politika összhangban van a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom, a haladó világ érdekeivel.

33. A szocializmus építésének jelenlegi időszakában a gazdasági és kulturális építőmunka bonyolult feladatai egyre nagyobb tudatosságot, következetességet és szervezettséget igényelnek. A következő évek egyik legfontosabb feladata, előrehaladásunk gyorsításának kulcskérdése a párt vezető szerepének továbbfejlesztése, a pártvezetés módszereinek, formáinak a társadalmi fejlődéssel összhangban álló tökéletesítése. Ennek biztosítására le kell küzdeni azokat a helytelen nézeteket és gyakorlatot, amelyek torzítják a párt vezető szerepét.

A párt vezető szerepe úgy érvényesül, hogy a párt a marxizmus–leninizmus eszméi alapján a munkásosztály, a dolgozó nép érdekeit szolgáló politikát folytat és e politika megvalósítását biztosítja. A párt legfontosabb feladata, hogy vezető szervei a párttagság és a dolgozó tömegek bevonásával kidolgozzák a politikai, gazdasági és kulturális élet fő célkitűzéseit. A párt figyelmét a tudományos elemzésre, az elvi, politikai irányítás erősítésére és arra kell fordítani, hogy a helyesen kidolgozott politika megvalósítására szervezze és mozgósítsa a tömegeket. A párt munkájában minden szinten kapjon erőteljesebb szerepet a politika végrehajtásának biztosítása és ellenőrzése.

Határozott igény, hogy növekedjék az állami szervek és a tömegszervezetek szerepe, felelőssége a gyakorlati döntésekben és azok végrehajtásában.

A legutóbbi években erősödtek az államhatalom és az államigazgatás szervei, s ezek mentesíteni tudták a pártot olyan operatív jellegű gazdasági, kulturális és egyéb feladatoktól, amelyek a háború, az ellenforradalom utáni időkben szükségszerűek voltak, de elvonták ereje egy részét a tudományos elemző, elvi-politikai irányító munkától.

Időszerű változtatni azon a gyakorlaton, hogy azonos gazdasági és kulturális kérdésekkel párhuzamosan és lényegében azonos módon foglalkozzanak a párt- és az állami, szakigazgatási szervek. A feladatok helyes megosztása erősíti a párt irányító tevékenységét, növeli az államhatalmi és államigazgatási szervek önállóságát és felelősségét. Küzdeni kell a tömegek igényeivel szembeni közönyből, a lélektelenségből és a rossz szervezésből származó bürokrácia ellen.

34. Pártunk a szocializmus felépítését az egész társadalom ügyének tekinti. Társadalmi fejlődésünk, a szocialista építés mindennapi feladatainak végrehajtása fokozott mértékben igényli a dolgozó tömegek sokoldalú, aktív közösségi tevékenységét. Ezért a párt nagy figyelmet fordít a dolgozó tömegeket tömörítő szervezetek és mozgalmak, különösen a szakszervezetek, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, a Hazafias Népfront, a nőmozgalom munkájára, és úgy véli, hogy növelni kell a tömegszervezetek és mozgalmak önállóságát is. A tömegszervezetek magasabb fokú önállósága azt is jelenti, hogy ebben a viszonylatban is megszűnik a pártszervezetek mindennapos operatív gyámkodása és a párhuzamosság.

A szakszervezetek mint a demokrácia fontos szervei alkalmasak arra, hogy széles dolgozó tömegeket vonjanak be az őket érintő legfontosabb döntések meghozatalába. A bérből és fizetésből élők azt várják a szakszervezetektől, hogy tegyenek nagyobb erőfeszítéseket igényeik kielégítésére és őrizzék törvényben biztosított jogaikat.

A tömegszervezeteknek és -mozgalmaknak a szocialista építőmunka feladatainak megoldásában önállóbban, bátrabban kell kezdeményezniük. Segítsék a pártot a társadalmi, gazdasági és kulturális életünkben keletkezett ellentmondások feltárásában és feloldásában, vegyenek részt a párt politikájának alakításában a dolgozók körében összegyűjtött tapasztalatok és igények tolmácsolásával és azok helyes képviseletével.

A tömegszervezetek szervezeti önállóságát elősegíti annak az elvnek a következetes valóra váltása, hogy a párthatározatok csak a párttagságra és a KISZ szervezeteire vonatkoznak.

A párt a tömegszervezetekben dolgozó kommunisták útján is erősíti kapcsolatait a tömegekkel. Ezért szorgalmazni kell, hogy minél több párttag folytasson aktív tevékenységet a tömegszervezetekben és -mozgalmakban. A párttagoknak ezt a tevékenységét a párt a pártmunka szerves részének, más pártmunkával egyenlő értékűnek ismeri el. Az itt dolgozó kommunisták, különösen a vezető beosztásúak, felelősek azért, hogy szervezetük tagjai a párt politikájának szellemében, annak megvalósításán munkálkodjanak.

35. A népgazdaságban elért eredményeink a pártszervek és a pártszervezetek tevékeny közreműködésével születtek. A párt vezető szerepe a gazdaság területén a politikai irányításban, a koordinálásban, az erők összefogásában, mozgósításában és az ellenőrzésben nyilvánul meg. A központi vezető szervek feladata elsősorban a gazdaságpolitikai irányelvek és célkitűzések kidolgozása és megvalósításának biztosítása. Az alsóbb pártszervezetek munkájának súlypontja a köz-

ponti irányelvek megvalósulásának, a helyi problémák megoldásának elősegítése, anélkül azonban, hogy átvennék a gazdasági szervek közvetlen vezetését.

A pártszervek és a pártszervezetek ellenőrző tevékenysége elsősorban a gazdasági egység összmunkájának vizsgálatára irányul. Nagy gondot kell fordítanunk a dolgozók véleményének, javaslatainak összegyűjtésére és elemzésére. A pártmunka erősítse a gazdasági vezetés önállóságát, egyszemélyi felelősségét, mellőzze az aprólékos beavatkozást a gazdaság gyakorlati irányításába.

A párt gazdaságpolitikai céljainak megvalósítása nagymértékben függ a gazdsági vezetők, káderek munkájától. A pártszerveknek és pártszervezeteknek aktív, kezdeményező szerepet kell vállalniuk a gazdasági vezetők kiválasztásában, nevelésében, munkájuk segítésében, szükség esetén a gyengének mutatkozók lecserélésében. Következetesen érvényt kell szerezni annak az elvnek, hogy a funkciók bizonyos körében mind a kinevezésnél, mind a leváltásnál az illetékes pártszerv jóváhagyását, illetve véleményét kell kérni.

A vállalatok önállóságának és felelősségének növelése szükségképpen együtt jár a pártszervezetek önállóságának és felelősségének növekedésével. Az új gazdasági mechanizmus kedvező feltételeket teremt a szocialista demokrácia érvényesüléséhez az üzemekben, s ily módon szélesebb teret nyit a pártszervezetek politikai tevékenységének.

36. A VIII. kongresszus óta fejlődött a párt ideológiai munkája, segítette a szocializmus építésében a párt előtt álló feladatok megoldását, a szocialista tudatformálást.

A Központi Bizottság által elfogadott ideológiai irányelvek hosszabb időre megszabták a párt ideológiai tevékenységének irányát. Hatásuk már érezhető; ráirányították a figyelmet a politikai-eszmei munkára, segítették leküzdeni a gazdasági szervező feladatok elválasztását a politikai munkától, azt a prakticista szemléletet, amely helyenként a pártélet és a párttagság aktivitásának csökkenésére vezetett. Ideológiai munkánk fejlődése mégsem mondható kielégítőnek.

A párt gyakorlati tapasztalatainak elemzése és általánosítása az elméleti munkának még eddig eléggé ki nem használt nagy erőforrása és ösztönzője.

Az elmúlt években széles körben folytak alkotó viták a párt politikájának talaján. Ezek nagy segítséget adtak a helyes álláspont kialakításához, az eszmei egység erősítéséhez. A viták és a nézetek kifejtésének szabad légköre a párt egészséges belső életének, a pártegység további szilárdításának fontos követelménye. Az élet által felvetett kérdésekre adott helyes válasz hatékony fegyvert ad a különböző ellenséges, antimarxista nézetek elleni harchoz, a harcosabb propagandamunkához. A nemzetközi kommunista mozgalom vitái, a világpolitika feszültségei és a gazdasági építőmunkánkban időnként elkerülhetetlenül jelentkező nehézségek újra meg újra aktivizálják a párt politikai irányvonalától eltérő jobboldali, revizionista, szektás, dogmatikus nézetek képviselőit is. A legutóbbi

10 év tapasztalata tanúsítja: az elhajlások és a torzítások leküzdése a párt eszmei és cselekvési egységének, a párt politikája hatékonyabb érvényesülésének, az eredményes építőmunkának elengedhetetlen feltétele.

Határozottabb fellépés szükséges a párton belül – s egész társadalmi életünkben – a kispolgári erkölcs, szemlélet, életmód megnyilvánulása, a szerénytelenség, az anyagiasság, a jogtalan előnyök kijárása és elfogadása, az erkölcstelen életmód ellen. A párt és a kommunisták erkölcsi tisztaságának védelme minden párttag kötelessége.

A következő időszakban fokozott szerepet kap az a követelmény, hogy a különböző beosztásban dolgozó gazdasági vezetők a magas fokú politikai fejlettséggel együtt megfelelő közgazdasági ismereteket is sajátítsanak el. Széles körű és eleven gazdaságpolitikai propagandamunkára van szükség, amely kellő információt nyújt a gazdasági élet menetéről, a jelenségek mélyebb összefüggéseiről, fontos és közérdekű kérdésekről.

A legutóbbi négy esztendőben sokat fejlődött a pártszervezetek propaganda- és agitációs tevékenysége, a sajtó, a televízió és a rádió munkája. A jelenlegi bonyolult helyzet a pártszervezetektől és a kommunistáktól több politizálást, erőteljesebb politikai tevékenységet követel meg. Ezt mozdítsa elő a pártpropaganda azzal, hogy hatékonyabban segíti a párt előtt álló politikai feladatok megértését.

Az agitáció és a sajtó legyen meggyőzőbb, elevenebb, ötletesebb eszméink és politikánk hirdetésében, aktívabb az imperialista fellazítási propaganda visszaverésében. Minden kommunistától meg kell követelni, hogy képviselje és hirdesse a párt politikáját a tömegek között, vegye ki részét az agitációs felvilágosító tevékenységből.

A sajtó, a rádió és a televízió világnézetileg tisztultabb lett és politikai állásfoglalása egyértelműbb. Ennek ellenére időnként találkozunk ideológiai bizonytalansággal, a polgári és kispolgári életfelfogásnak, erkölcsnek, ízlésnek tett engedményekkel, a kapitalista társadalommal szembeni kritikátlansággal is. Ezért az e területen dolgozó kommunisták törekedjenek arra, hogy a sajtó világnézeti és politikai állásfoglalása még tisztább és egyértelműbb legyen, kerüljön még közelebb a dolgozó tömegek életéhez, problémáihoz.

37. A káderek kiválasztásának és nevelésének a VIII. kongresszuson megerősített alapelvei helyesnek bizonyultak. Ennek tudható be, hogy az azóta vezető beosztásba került káderek nagy többsége megállta a helyét. Nőtt a káderek elméleti felkészültsége, vezetői képessége, a tömegek iránti figyelmessége.

A káderek megítélésének alapja továbbra is a politikai megbízhatóság, a képzettség, a szakmai felkészültség, a végzett munka és magatartás legyen. Helytelen mechanikusan szembeállítani a politikai rátermettséget és szakmai felkészültséget. Következetesebben kell fellépni a kádermunka elveit sértő szemlélettel és gyakorlattal szemben, amely gyakran a politikai felkészültség lebecsülésében, a szakmai hozzáértés és az iskolai végzettség egyoldalú előtérbe helyezésében fejeződik ki, de helyenként ennek ellenkezőjét is tapasztaljuk.

Bár némi haladást értünk el, továbbra is törekednünk kell arra, hogy az egész társadalom életében növekedjék a nők és az ifjúság szerepe. Fordítsunk nagyobb gondot a nők funkcióba állítására. A tapasztalt káderek mellett bátrabban léptessük elő a szocialista szemléletű, felkészült, a párt politikáját értő, s annak megvalósításáért küzdeni kész fiatalokat.

38. A VIII. kongresszus óta újabb tagokkal gyarapodott a párt, növekedett a tagság eszmei-politikai felkészültsége. Rendszeresebbé vált a szervezeti élet, érvényesülnek a pártélet lenini normái. Továbbra is törekednünk kell arra, hogy a pártéletből kiküszöböljük a formális elemeket, az „üresjáratokat".

A párttagság létszáma a VIII. kongresszus óta 73 000-rel nőtt. A párt ereje nemcsak tagjai számától, hanem politikájának hatékonyságától, a kommunisták öntudatának fokától és munkájuktól függ. Ezért a jövőben sem törekszünk a párt taglétszámának gyors növelésére.

Az elméleti tevékenységben és a gyakorlati pártmunkában egyaránt kutatni kell a pártdemokrácia fejlesztésének útjait, és a centralizmus jobb érvényesülésének módját. A párton belüli demokrácia fejlődését, különösen a hiányosságok kiküszöbölésére irányuló építő bírálat kifejtését sokszor fékezi a párttagok vagy funkcionáriusok egzisztenciális függősége. Meg kell teremtenünk annak a biztosítékait, hogy kritikai fellépés, munkával kapcsolatos nézeteltérés, egyes kérdések másfajta megítélése miatt ne lehessen senkit hátrányosabb helyzetbe hozni.

Pártunkban érvényesül a kollektív vezetés elve. A pártmunka hatékonyságát azonban csökkentette az, hogy gyakran elsikkadt az egyszemélyi felelősség. A kollektív vezetés és az egyszemélyi felelősség a pártmunkának egymást kiegészítő elemei. Ezért a kollektív vezetés elvének további tiszteletben tartása mellett a jövőben – különösen a mindennapi pártmunkában a határozatok végrehajtása során – erősíteni kell a személyi felelősség elvét is.

A pártban ébren kell tartani a kritikai szellemet. Fokozni kell a küzdelmet a gondolati restség, az önteltség ellen. Erősíteni kell – különösen a vezetőknél – a tettekben kifejezésre jutó készséget a jogos bírálat elfogadására, az önbírálatra. A párttagság véleménynyilvánítása és bírálata a párt egészséges belső életének elengedhetetlen feltétele.

39. Figyelembe véve a pártban és a társadalomban végbement fejlődést, valamint a jövő követelményeit, a kongresszus jóváhagyta a szervezeti szabályzatnak a Központi Bizottság által javasolt módosítását. Ezzel erősödik pártunk összeforrottsága, cselekvőkészsége, még alkalmasabbá válik hivatásának, vezető szerepének betöltésére.

A tagjelöltség megszűnik, ugyanakkor növekednek a követelmények a párttagsággal, a belépni szándékozókkal és az ajánlókkal szemben, a politikai meggyőződés, a munkában való helytállás, a szocialista erkölcs és az aktív társadalmi tevékenység terén. Óvjuk a pártot a karrierista és a pártba nem való elemektől.

A kongresszus a Központi Bizottság javaslatát elfogadva úgy határoz, hogy az eddigi tagjelölt elvtársak – akik rendes tagokká lesznek – párttagságát a IX. kongresszus idejétől számítsuk.

A revíziós bizottságok működése megszűnik, feladataikat a Központi Ellenőrző Bizottság, illetve a pártbizottságok veszik át.

Valamennyi pártszervezet jogot kap a területén folyó munka ellenőrzésére és a vezetők beszámoltatására. A fegyveres erőknél működő pártszervezetek jogkörére külön szabályok érvényesek.

VII

PÁRTUNK ÉS A NEMZETKÖZI MUNKÁSMOZGALOM

Pártunkat nemzetközi tevékenységében a legutóbbi négy évben is a magyar munkásosztály, népünk, nemzetünk érdekei, s azzal teljes összhangban a proletár internacionalizmus elvei vezérelték. Ezen az úton kívánunk haladni a következő időszakban is.

40. A nemzetközi kommunista mozgalom korunk legbefolyásosabb politikai ereje. A világ kommunista pártjai mintegy 50 millió tagot számlálnak. Nincs egyetlen ország sem, ahol a szocializmus, a kommunizmus eszméi ne éreztetnék forradalmasító hatásukat.

A 14 szocialista országban a kommunista és munkáspártok országaik és népeik vezetőivé váltak, irányítják a szocializmus, illetve a kommunizmus építését.

A fejlett tőkésországok kommunista pártjai folytatják következetes harcukat a monopóliumok ellen, a demokratikus jogokért, a békéért, a szocializmusért. Küzdenek a munkásmozgalom megosztottságának felszámolásáért, a munkásosztály egységéért.

A fejlődő országok kommunistái küzdenek a neokolonializmus ellen, azért, hogy országuk gazdaságilag is függetlenné váljék, s a nem kapitalista útra lépjen.

41. A legutóbbi években éles nézeteltérés támadt a nemzetközi kommunista mozgalom soraiban, a kínai vezetők ismert dogmatikus politikájukkal megbontották a nemzetközi kommunista mozgalom egységét. Az egységbontással szemben az utóbbi időben a szocialista országokban és a nemzetközi kommunista mozgalomban erősödtek az egységtörekvések.

Minden kommunista pártnak magának kell kidolgoznia saját politikáját úgy, ahogyan ezt országának történelmi, társadalmi és gazdasági feltételei előírják.

Ez a politika a marxizmus–leninizmus elvein kell hogy alapuljon, és csak akkor hatékony, ha egyidejűleg szolgálja az illető ország munkásosztályának, dolgozó népének, nemzetének valódi érdekeit és a szocialista világrendszer, a nemzetközi munkásosztály közös, általános érdekeit. Ez lehetséges és szükséges. Ebben van a marxista–leninista elmélet, a világot átformáló kommunizmus mérhetetlen ereje, legyőzhetetlensége.

Minden népnek maximálisan mozgósítania kell erőforrásait a szocialista építésben. Lehetőségeink azonban nem korlátozódnak a nemzeti erőforrásokra, mert hatalmas előnyök és erőforrások vannak a szocialista országok nemzetközi összefogásában is.

A tapasztalatok nyomán az akcióegység eszméje tért hódít, az egységbontók pedig mindinkább elszigetelődnek. Utat tör magának a felismerés, hogy fő feladataink közösek, együttes cselekvést követelnek és megkívánják, hogy minden nézeteltérést alárendeljünk az imperializmus elleni harcnak. Folytatjuk a harcot az összes haladó erők imperializmus elleni akcióegysége megteremtéséért. Hasznosnak bizonyulnak a kommunista pártok kétoldalú, több oldalú vagy olyan regionális találkozói, amelyek egy térség égető problémáit vitatják meg. A két- és több oldalú találkozásoknak jelentős szerepük van az együttműködés erősítésében, de ezekkel nem pótolható a kommunista és munkáspártok nagy nemzetközi tanácskozása, amelynek létrejöttéért a Magyar Szocialista Munkáspárt kész minden erőfeszítésre.

42. A Magyar Szocialista Munkáspárt nemzetközi tevékenysége alapjának a testvérpártok 1957. és 1960. évi moszkvai tanácskozásain kidolgozott fő irányvonalat tekinti.

Mint az 1965 márciusában megtartott moszkvai konzultatív találkozó résztvevője, teljes mértékben osztja a 19 testvérpárt ott egyeztetett álláspontját.

Pártunk küzdött és küzd a nemzetközi kommunista mozgalom egységének helyreállításáért, mindenféle jobboldali opportunizmus és „baloldali" kalandorság ellen. Pártunk széles körű, bensőséges kapcsolatokat tart fenn a kommunista és munkáspártok túlnyomó többségével. E pártok képviselőivel folytatott eszmecseréink hozzájárulnak a nézetek kölcsönös megismeréséhez, egymás jobb megértéséhez, az együttműködés erősítéséhez.

Pártunk jó kapcsolatok kiépítésére törekedett és törekszik a haladó, demokratikus pártokkal, mindenekelőtt az afrikai és ázsiai demokratikus pártokkal és felszabadító mozgalmakkal, a baloldali szocialista pártokkal, valamint az együttműködésre hajlandó szociáldemokrata pártokkal.

A nemzetközi kommunista mozgalom egységére irányuló tevékenységünket lankadatlan erővel folytatjuk.

*

A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusa újabb évekre szóló programot javasol a magyar népnek. E program megvalósításában a kommunisták a jövőben is élen fognak járni odaadásban, áldozatkészségben, munkában. Harcoljon, építsen velünk szoros egységben minden hazáját szerető ember! A cél, amely felé eredményesen törünk: népünk, nemzetünk további felemelkedése, hazánk felvirágoztatása, békénk biztosítása.

Megjelent: Az MSZMP IX. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1967.

47

AZ MSZMP IX. KONGRESSZUSÁN ELFOGADOTT SZERVEZETI SZABÁLYZAT

(1966. NOVEMBER 28–DECEMBER 3)

A Magyar Szocialista Munkáspárt kommunista párt, a munkásosztály forradalmi élcsapata, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom része, amelyet tevékenységében a marxizmus–leninizmus világnézete, a proletár internacionalizmus vezérel. A párt végső célja a kommunista társadalom felépítése. Önkéntes harci szövetség, amely tömöríti soraiban a magyar nép leghaladóbb erőit, mindazokat, akik a munkásosztály szocialista eszméit és céljait magukévá teszik, megvalósításukért hatékonyan küzdenek.

A Magyar Szocialista Munkáspárt szervezi és vezeti a nép harcát a szocialista társadalom felépítéséért, a Magyar Népköztársaság felvirágoztatásáért, a nemzet felemelkedéséért.

I

A PÁRT TAGJAI. A PÁRTTAGOK KÖTELESSÉGE ÉS JOGA

1. A Magyar Szocialista Munkáspárt tagja lehet az, aki 21. életévét betöltötte;
   - magáévá teszi a marxista–leninista eszméket, elfogadja a párt politikáját, irányvonalát, szervezeti szabályzatát, és önzetlenül küzd azok valóra váltásáért;
   - rendszeresen részt vesz a párt valamelyik alapszervezetének munkájában, fizeti a tagsági díjat.
2. A párttag kötelessége, hogy:

a) sajátítsa el a marxizmus–leninizmust, fejlessze politikai tudását, gazdagítsa műveltségét. Őrködjék a párt eszmei-politikai, szervezeti egységén, küzdjön a frakciós törekvések, a burzsoá ideológia és erkölcs maradványai ellen;

b) mutasson példát a munkában, védje a szocialista tulajdont;

c) tartsa be a minden párttagra kötelező párt- és állami fegyelmet. Fegyelmezetten hajtsa végre a párt határozatait és megbízatásait;

d) legyen őszinte és becsületes. Személyre való tekintet nélkül tárja fel a a munkában észlelt fogyatékosságokat, harcoljon;

e) erősítse és szélesítse a pártnak a tömegekhez fűződő kapcsolatait, cselekvően vegyen részt a társadalmi életben.

3. A párttag joga, hogy:

a) részt vehet a párt elméleti, politikai és szervezeti kérdéseinek pártfórumokon történő megvitatásában és a határozatok meghozatalában. Ellentétes véleményét kifejtheti a taggyűlésen vagy felsőbb pártszerv előtt, a határozatot azonban akkor is köteles pártszerűen végrehajtani, ha azzal nem ért egyet;

b) pártfórumokon pártszerűen bírálhatja a párt bármely tagjának vagy szervének a munkáját. Kéréssel, javaslattal, beadvánnyal fordulhat a felsőbb pártszervekhez egészen a kongresszusig; észrevételeire, beadványaira érdemi választ kell kapnia;

c) részt vehet a párt vezető szerveinek megválasztásában mint választó és választható;

d) munkáját vagy személyét érintő döntés előtt az eljáró pártszerv köteles a párttag véleményét megismerni.

II

A PÁRTTAGOK FELVÉTELE; A TAGSÁG MEGSZŰNÉSE

4. A pártba való belépés önkéntes. A felvétel egyéni elbírálás alapján történik. A jelentkezőnek felvételét írásban kell kérnie. Kérelméhez két olyan párttag írásbeli ajánlását kell csatolnia, akik legalább 3 éve tagjai a pártnak és közös tevékenység alapján 2 éve ismerik. Az ajánlók felelősek az ajánlott politikai és emberi magatartásáról adott véleményükért. Ha a pártba KISZ-tagot vesznek fel, egyik ajánló a KISZ-alapszervezet taggyűlése lehet.

A pártba való felvételről a taggyűlés határoz. E határozat a járási, városi, kerületi – illetőleg a Központi Bizottság által e joggal felruházott – pártbizottság jóváhagyása után lép életbe. A párttagság kelte a taggyűlés napjától számít.

5. Minden párttag munkahelye, vagy ha nem áll alkalmazásban, a lakóterülete szerint illetékes pártszervezet tagja. Munkahelyét vagy lakóhelyét változtató párttagnak 30 napon belül át kell jelentkeznie új pártszervezetébe.
6. A párttag a pártból kiléphet, ha az adott időpontban fegyelmi eljárás nem folyik ellene. Kilépését a taggyűlésen be kell jelenteni.
7. A taggyűlésnek törölni kell a párttagok sorából azokat, akik felszólítás ellenére 3 hónapig saját hibájukból nem vesznek részt az alapszervezet munkájában, vagy nem fizetik a tagsági díjat.
8. A szervezeti szabályzatban előírt kötelességüket nem teljesítő párttagokat az alapszervezet, a felsőbb pártszerv vagy a Központi Ellenőrző Bizottság fegyelmi vizsgálat alapján pártbüntetésben részesítheti.

   A pártbüntetés – az eset súlyosságának megfelelően – dorgálás, megrovás, szigorú megrovás, szigorú megrovás végső figyelmeztetéssel és a pártból való kizárás lehet. Indokolt esetekben a pártbüntetésben részesülő tag a büntetés kiegészítéseként meghatározott időre eltiltható párttisztségtől, visszahívható a párt képviseletében betöltött közfunkcióból.

   A pártfegyelmi vizsgálat megindításáról értesíteni kell a párttagot és a vizsgálat során személyesen meg kell hallgatni. Pártfegyelmi döntéseket általában csak a párttag jelenlétében lehet hozni. Ha a párttag saját hibájából nem jelenik meg a fegyelmi tárgyaláson, ügyében akkor is döntést lehet hozni. A határozatot írásban kell közölni.

   A pártbüntetés az elsőfokú döntéssel hatályba lép. A kizárt személy párttagsági könyvét be kell vonni. Pártbüntetés ellen a határozat kézhezvételétől számított 30 napon belül fellebbezni lehet a felsőbb pártszervekhez. A fellebbezések ügyében az illetékes pártszervnek 60 napon belül határoznia kell. Pártfegyelmi határozatot a budapesti, a megyei pártvégrehajtó bizottság, illetve a Központi Ellenőrző Bizottság engedélyével lehet nyilvánosságra hozni.
9. Az alapszervezet taggyűlése által elfogadott törléseket, kizárásokat az illetékes felsőbb pártszerv hagyja jóvá.
10. A felsőbb választott pártszerv tagjai ellen fegyelmi eljárást alapszervezetének taggyűlése is javasolhat, de ügyében határozatot csak az a vezető testület hozhat, amelynek tagja vagy annak felettes szerve. A fegyelmi határozatról jóváhagyás után tájékoztatást kell adni az illetékes alapszervezet taggyűlésén.
11. A pártbüntetés törlését az illetékes pártszervezet egy, az illető párttag két év múlva kérheti.

III
A PÁRT SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE

12. A Magyar Szocialista Munkáspárt a demokratikus centralizmus elvén épül fel:

a) A párt minden vezető szervét és azok tagjait demokratikusan és titkosan választják. A Központi Bizottság, és Központi Ellenőrző Bizottság és a pártbizottságok tagjainak megüresedett helyeit indokolt esetekben behívással (kooptálással) lehet betölteni. A behívott tagok száma a megválasztott tagoknak legfeljebb 15 százaléka lehet.

A pártban a kollektív vezetés elve érvényesül. A vezető szervek tagjai egyenjogúak. A vezető szervek bármely tagja, ha párttisztségére alkalmatlannak bizonyul, vagy arra méltatlanná vált, tisztsége alól felmenthető, illetve kizárható a testület tagjai sorából;

b) az alsóbb pártszervek és szervezetek a felsőbb pártszerveknek vannak alárendelve. A felsőbb szervek határozatai az alsóbb szervekre kötelezők. A pártszervezetek önállóan döntenek helyi kérdésekben, határozataik azonban nem lehetnek ellentétben a felsőbb pártszervek határozataival, a párt politikájával;

c) a vezető szerveknek tevékenységükről rendszeresen be kell számolniuk pártszervezeteiknek és a felsőbb szerveknek;

d) a párttaggyűlés és a vezető szervek ülései akkor határozatképesek, ha tagjaiknak legalább kétharmada jelen van. A határozathozatal általában szótöbbséggel történik. A személyi kérdések eldöntéséhez a jelenlevők kétharmadának szavazata szükséges.

13. A párt területi, illetve üzemi elv szerint épül fel. Az ettől való eltérést csak a Központi Bizottság engedélyezheti.

14. Ha valamely pártszervezet vagy pártbizottság a szervezeti szabályzattól eltérő működést fejt ki, a Központi Bizottság feloszlathatja.

IV
A PÁRT LEGFELSŐBB SZERVEI

15. A Magyar Szocialista Munkáspárt legfelsőbb szerve a kongresszus, amelyet a Központi Bizottság legalább négyévenként összehív. Időpontját a kongresszus előtt legalább három hónappal nyilvánosságra kell hozni.

A pártkongresszus küldötteit a budapesti és megyei pártértekezleteken választják. A tagság létszámának megfelelően a Központi Bizottság állapítja meg a szavazati és tanácskozási jogú küldöttek számát.

A kongresszus:

a) megtárgyalja a Központi Bizottság és a Központi Ellenőrző Bizottság beszámolóját;

b) meghatározza a párt általános irányvonalát, kijelöli a szocializmus építésében és a nemzetközi kapcsolatokban az adott időszak legfontosabb feladatait;

c) jóváhagyja a párt szervezeti szabályzatát;

d) megválasztja a Központi Bizottságot és a Központi Ellenőrző Bizottságot;

e) dönt a kongresszus elé terjesztett javaslatokban és fellebbezésekben.

16. A Központi Bizottság a két kongresszus között irányítja a pártot, illetve képviseli a tömegszervezetek, az állami intézmények előtt és a nemzetközi kapcsolatok terén.

A Központi Bizottság szükség szerint, de legalább háromhavonként ülést tart.

A Központi Bizottság tagjainak minden fontos kérdésről tájékoztatást kell kapniuk.

A párt Központi Bizottsága a két kongresszus között országos pártértekezletet hívhat össze. A pártbizottságoknak az országos pártértekezleten való képviseleti rendjét a Központi Bizottság külön szabályozza.

17. A Központi Bizottság saját tagjai közül megválasztja:

a) a Politikai Bizottságot, amely a Központi Bizottság két ülése között vezeti a pártot;

b) a Központi Bizottság első titkárát és a Titkárság tagjait. A Titkárság biztosítja és ellenőrzi a vezető pártszervek határozatainak végrehajtását, irányítja a Központi Bizottság apparátusát.

18. A Központi Bizottság irányítja a párt központi lapját és folyóiratait, kijelöli a szerkesztő bizottságok felelős vezetőit.

19. A Központi Ellenőrző bizottság tevékenységével segíti a párt eszmei, politikai és szervezeti egységének erősödését; a párttagság nevelését, őrködik a párttagság politikai magatartása, párthűsége és erkölcsi tisztasága felett; következetesen harcol a pártellenes frakciós tevékenység minden fajtája ellen. Saját hatáskörében felelősségre vonja azokat, akik a párttagok számára kötelező elveket megsértik, illetve felülbírálja az alsóbb szervek fegyelmi határozata ellen benyújtott fellebbezéseket.

Ellenőrzi a Központi Bizottság pénzgazdálkodását, s arról jelentést ad a kongresszusnak.

V
A PÁRTBIZOTTSÁGOK

20. Minden olyan városban, községben, üzemben, összevont vállalatnál, hivatalban, intézményben, a fegyveres erők és fegyveres testületek egységeinél, ahol a párttagok száma 200 főnél több, pártbizottságot kell választani.

21. A pártbizottságok felsőbb szerve a pártértekezlet, amit a pártbizottság legalább négyévenként összehív.

A pártértekezlet elbírálja a pártbizottság beszámolóját, megválasztja a pártbizottság tagjait. A pártbizottság szükség szerint, de legalább háromhavonként ülésezik.

22. A két pártértekezlet között a terület pártszervezeteinek munkáját a pártbizottság irányítja.

23. Megyei jogú pártbizottság működik a Néphadseregben, a Határőrségnél, a BM karhatalomnál; ezek magasabb egységeinél, valamint az ennek megfelelő szerveknél járási jogú pártbizottságok, a csapatoknál és intézeteknél pártbizottságok, illetve pártvezetőségek, alapszervezetek működnek.

A fegyveres erőknél működő politikai szervek munkájukat a Központi Bizottság határozatai szerint végzik.

24. A pártbizottságok a gyakorlati munka irányítására tagjaik közül végrehajtó bizottságot választanak, megválasztják a pártbizottság első titkárát és titkárait. A végrehajtó bizottság két pártbizottsági ülés között irányítja a pártszervezetek és az apparátus munkáját, ellenőrzi a határozatok végrehajtását.

25. A budapesti, a megyei, a járási, a Budapest-kerületi, továbbá a tagfelvételi joggal felhatalmazott városi, üzemi pártbizottságok fegyelmi bizottságot választanak. A fegyelmi bizottság tagjai – az elnök személyét kivéve – lehetnek olyan párttagok is, akik nem tagjai a pártbizottságnak. A Fegyelmi Bizottság megvizsgálja a fegyelmi ügyeket, a fellebbezéseket, és javaslatot tesz a párt végrehajtó bizottságának.

VI
A PÁRT ALAPSZERVEZETEI

26. Felsőbb pártszerv jóváhagyásával minden termelési, hivatali vagy lakóterületi egységben, ahol legalább 3 párttag van, alapszervezet alakítható. Az alapszervezet legfőbb szerve a taggyűlés, amelyet legalább kéthavonként egyszer össze kell hívni.

27. Az alapszervezet taggyűlése a pártmunka irányítására, az ügyek intézésére kétévenként vezetőséget és titkárt választ. Az olyan alapszervezetekben,

ahol a tagság száma nem éri el a 10 főt, a taggyűlés csak titkárt és titkárhelyettest választ.

28. Azokban a termelési, hivatali, intézményi vagy közigazgatási egységekben, ahol több alapszervezet van, de 200-nál kevesebb a párttagok száma, összevont taggyűléseken kétévenként csúcsvezetőséget és titkárt választanak. A csúcsvezetőség feladata a pártszervezetek munkájának irányítása, összehangolása, főbb kérdésekben az egységes álláspont kialakítása, közös akciók, rendezvények szervezése, a tömegszervezetekben dolgozó kommunisták munkájának irányítása. A csúcsvezetőségnek évenként legalább egyszer az összevont taggyűlés előtt be kell számolnia munkájáról.

29. Az alapszervezetekben pártcsoportokat létesítenek. A pártcsoportok munkáját a pártcsoport-gyűlésen kétévenként megválasztott bizalmik irányítják.

30. A pártszervezetek joga és kötelessége a területükön folyó munka átfogó ellenőrzése, a vezetők beszámoltatása.

VII

A PÁRT IRÁNYÍTÓ MUNKÁJA AZ ÁLLAMI ÉS TÖMEGSZERVEZETEKBEN

31. A párt eszmei, politikai irányításával biztosítja a szocialista állam és annak szervei tevékenységében a munkásosztály célkitűzéseinek megvalósítását. Politikájának, határozatainak az államhatalmi szervekben dolgozó tagjai útján szerez érvényt, akik hivatali tevékenységükért, a törvények és rendeletek végrehajtásáért mind a párt, mind az állami szervek előtt felelősek. Irányításukról és ellenőrzésükről az illetékes párt- és állami szervek gondoskodnak.

32. A munkáshatalmat, a szocialista állam belső törvényes rendjét, szuverenitását és területének sérthetetlenségét biztosító fegyveres erők és fegyveres testületek soraiban szolgálatot teljesítő párttagok és az ott működő pártszervezetek hatékony tevékenységet folytatnak azért, hogy a fegyveres erők és fegyveres testületek feladataikat minél magasabb fokon és minden helyzetben teljes mértékben betöltsék.

33. A párt a tömegszervezeteket és tömegmozgalmakat eszmeileg, politikailag az ezekben a szervekben dolgozó párttagok tevékenységével irányítja. A pártszervek és szervezetek a tömegszervezetekben és tömegmozgalmakban dolgozó kommunistákra kötelező érvényű határozatokat hoznak. A szakszervezetekben és más tömegszervezetekben, tömegmozgalmakban dolgozó kommunisták felelősek a párt politikájának a tömegek meggyőzése útján

történő megvalósításáért, a tömegek körében szerzett tapasztalatok hasznosításáért, valamint azok reális igényeinek kielégítéséért.

34. Az állami szervekben, tömegszervezetekben és tömegmozgalmakban dolgozó kommunisták egységes fellépésének elősegítésére a pártszervek pártcsoportokat hozhatnak létre.

35. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség a párt ifjúsági szervezete, egyben a magyar ifjúság egységes tömegszervezete. A párt határozatai kötelező érvényűek a Kommunista Ifjúsági Szövetségre és szervezeteire. A KISZ-szervek és szervezetek a pártszervek és szervezetek irányításával és hatékony támogatásával végzik munkájukat.

VIII

A PÁRTTAGSÁGI DÍJ

36. A párttagok az alábbiak szerint fizetik tagsági díjukat:

800 Ft havi keresetig	2 Ft
801–1200 Ft havi keresetig	3 Ft
1201–1500 Ft havi keresetig	10 Ft
1501–1800 Ft havi keresetig	20 Ft
1801–2100 Ft havi keresetig	30 Ft
2101–2500 Ft havi keresetig	45 Ft
2501–3000 Ft havi keresetig	60 Ft
3001–4000 Ft havi keresetig	90 Ft
4001–5000 Ft havi keresetig	120 Ft
5001–6000 Ft havi keresetig	200 Ft
6000–Ft-on felül	300 Ft

* * *

A Magyar Szocialista Munkáspárt szervezeti szabályzata a párt alkotmánya, minden párttag és pártszervezet törvénye.

**Megjelent: A MSZMP IX. kongresszusának jegyzőkönyve.
Kossuth Könyvkiadó 1967.**

48

AZ MSZMP IX. KONGRESSZUSÁNAK NYILATKOZATA AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK VIETNAMI AGRESSZIÓJÁRÓL

(1966. DECEMBER 3)

A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusa, kifejezve a magyar kommunisták, a szocializmust építő magyar nép érzéseit és akaratát, a leghatározottabban elítéli az Amerikai Egyesült Államok Vietnam elleni bűnös háborúját, s testvéri internacionalista szolidaritásáról biztosítja az agresszió ellen védekező hős vietnami népet.

Az amerikai imperialisták vietnami agressziója korunk egyik legszégyenteljesebb háborúja. Az Egyesült Államok kormánya, felrúgva az 1954. évi genfi egyezményeket, sárba tiporva a nemzetközi jog elemi normáit, fegyveres erőszakkal avatkozik be a vietnami nép belső ügyeibe, a kommunista terjeszkedés megfékezésének hazug ürügyén több százezres haderővel megszállta és pusztítja a tőle sokezer kilométer távolságra eső Dél-Vietnamot, elfojtja a dél-vietnami nép szabadságharcát, bombázza a Vietnami Demokratikus Köztársaság területét. Az amerikai szoldateszka barbár vietnami tettei, ártatlan emberek ezreinek és tízezreinek brutális legyilkolása kimeríti a népirtás nemzetközi bűntettét. Az amerikai imperialisták agresszióját megvetéssel ítéli el az egész haladó világ.

A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusa úgy véli, hogy a Varsói Szerződés politikai tanácskozó testületének ez évi júliusi bukaresti nyilatkozata jogosan mutatott rá a Vietnamban folyó agressziós háború egyre veszélyesebb jellegére. Az utóbbi hónapok eseményei teljes mértékben igazolták e nyilatkozat megállapításait. Az Egyesült Államok kormánya nem törekszik a vietnami kérdés békés és igazságos megoldására, ellenkezőleg, miközben békeszólamokat hangoztat, szélesíti a vietnami agressziót. Az Egyesült Államok kalandor vietnami politikája nemcsak Délkelet-Ázsia békéjét veszélyezteti, hanem a világbékét is.

A világ békeszerető százmillióit csodálattal tölti el a vietnami nép hősies harca, amelyet az amerikai agresszorok ellen, szabadságáért, hazája egyesítéséért, a haladásért folytat. Ezt a küzdelmet támogatják a szocialista országok, minden haladó, a béke ügyét szívén viselő ember. Világszerte mind szélesebbé és erőteljesebbé válik a vietnami nép harcát segítő mozgalom. A Magyar Szocialista Munkáspárt, a Magyar Népköztársaság népe egységesen áll a megtámadott vietnami nép oldalán. Pártunk és népünk lehetőségeinkhez mérten támogatja a vietnami nép harcát, s politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai jellegű segítséget ad számára. És bízik abban, hogy a hős vietnami nép igazságos harcát teljes siker koronázza.

A magyar nép határozottan támogatja a Vietnami Demokratikus Köztársaság négy- és a Dél-vietnami Nemzeti Felszabadítási Front ötpontos követelését és Ho Si Minh elnök 1966. július 17-i felhívását. Az Egyesült Államoknak haladéktalanul és feltétlenül meg kell szüntetnie a Vietnami Demokratikus Köztársaság bombázását, ki kell vonnia saját és csatlósai fegyveres erejét Dél-Vietnam területéről, a dél-vietnami nép egyetlen törvényes képviselőjének kell elismernie a Dél-vietnami Nemzeti Felszabadítási Frontot, meg kell szüntetnie mindennemű beavatkozást Vietnam belügyeibe és hiánytalanul meg kell tartania az 1954. évi genfi egyezményeket. A vietnami kérdést csakis ezeknek a követeléseknek a teljesítése alapján lehet megoldani.

A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusa szükségesnek tartja erősíteni a harcot az amerikai imperialisták vietnami agressziója ellen. Mindazoknak, akik felelősséget éreznek népük és a béke sorsáért, össze kell fogniuk az amerikai agresszorok megfékezésére, az agressziós háború terjedő és mindjobban fenyegető tüzének eloltására. A szocialista országok, a kommunista és munkáspártok akcióegységének megteremtésével, a világ minden békeszerető haladó erejének tömörítésével le kell fogni az imperialista agresszorok kezét! Ez napjaink legfontosabb feladata.

Vietnam népe igaz ügyért harcol. A magyar nép hisz abban, hogy győzni fog!

Megjelent: MSZMP IX. kongresszusának jegyzőkönyve.
Kossuth Könyvkiadó 1967.

TARTALOM*

ELŐSZÓ 5

1963

1. KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK, KÖZPONTI REVÍZIÓS BIZOTTSÁGÁNAK ÉS A KÖZPONTI ELLENŐRZŐ BIZOTTSÁGÁNAK EGYÜTTES ÜLÉSÉRŐL (1963. március 8.) 11

2. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK FELVÉTELI RENDSZERÉRŐL ÉS A SZÁRMAZÁS SZERINTI KATEGORIZÁLÁS MEGSZÜNTETÉSÉBŐL ADÓDÓ EGYÉB FELADATOKRÓL (1963. április 2.) 14
    I. *(Az új felvételi rendszer alapelvei)* 14
    II. *(Tennivalók a munkás- és a parasztfiatalok fokozott támogatására)* 16
    III. *(Az egyetemi és főiskolai hallgatók szociális támogatásáról)* ... 16
    IV. *(A tanulmányi ösztöndíj-rendszer továbbfejlesztéséről és a tandíjak csökkentéséről)* 17

3. KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL (1963. május 23.) 18

4. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA IDŐSZERŰ BEL- ÉS KÜLPOLITIKAI KÉRDÉSEKRŐL (1963. augusztus 2.) 21
    I. *(A magyar párt- és kormányküldöttség szovjetunióbeli útjáról)* 21
    II. *(A KGST tagállamai párt- és kormányképviselőinek Moszkvában tartott legfelsőbb szintű tanácskozásáról)* 23
    III. *(Az MSZMP álláspontja a nemzetközi munkásmozgalom néhány időszerű kérdésében)* 24
    IV. *(A Központi Bizottság állásfoglalása külpolitikai kérdésekben)* 27
    V. *(Feladatok az 1963. évi népgazdasági terv teljesítésére)* 28

---

* A kötet jobb használhatósága érdekeben a szerkesztő alcímekkel látta el azokat a dokumentumokat is, ahol eredetileg csak számokkal jelölték a fejezeteket. A szerkesztő által készített alcímeket zárójelbe tettük.

5. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA
AZ IDŐSZERŰ GAZDASÁGI TENNIVALÓKRÓL (1963. október 18.) 30

1964

6. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA
A PÁRTISKOLAI RENDSZER HELYZETÉRŐL
ÉS TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK FELADATAIRÓL (1964. február 4.) 35
I. A jelenlegi pártiskolai rendszer helyzete 35
II. (A pártiskolai rendszer továbbfejlesztésének elvei) 37

7. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA
AZ 1964–1965-ÖS PÁRTOKTATÁSI ÉV FELADATAIRÓL
(1964. február 4.) 41
I. (A pártbizottságok előkészítő munkájának eredményei) 41
II. (Fő feladat: az oktatás hatékonyságának növelése) 42
III. (A propagandamunka fejlesztésének szervezeti feladatai) 43

8. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA
A NÉPI ELLENŐRZÉSI BIZOTTSÁGOK MUNKÁJÁRÓL
(1964. február 18.) 45

9. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA
AZ ÉPÍTŐIPAR MUNKÁJÁRÓL (1964. február 20.) 48
I. (Az építőipar 1960–1963 közötti munkájáról) 48
II. (Az építőipar fejlesztésének irányelvei) 50
III. (Határozat az építőipar állami irányításának megjavítására) 51
IV. (Az építőipar területén működő párt- és mozgalmi szervek feladatai) 53

10. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA
A MEZŐGAZDASÁG HELYZETÉRŐL ÉS FEJLESZTÉSÉNEK
FELADATAIRÓL (1964. február 20–22.) 56
I. (A magyar mezőgazdaság fejlődése a szocialista átszervezés befejezése óta) 56
II. (A mezőgazdaság feladatai a második ötéves terv hátralevő két esztendejében) 57

III. (A mezőgazdasági üzemek, háztáji gazdaságok feladatai, gazdaságpolitikai eszközök szerepe a mezőgazdaság irányításában) 63

IV. (A termelőszövetkezeti pártszervezetek erősítése. A falusi tömegszervezetek feladatai) 67

11. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA KIBŐVÍTETT ÜLÉSÉNEK HATÁROZATA A KÍNAI KOMMUNISTA PÁRT VEZETŐINEK ÚJABB SZAKADÁR LÉPÉSEIRŐL (1964. február 20–22.) 69

12. AZ MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A PÁRTALAPSZERVEZETI VEZETŐSÉGEK ÉS A PÁRTVEZETŐSÉGEK ÚJJÁVÁLASZTÁSÁRÓL (1964. május 13.) 73

13. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A PÁRTAPPARÁTUS SZERVEZETI FELÉPÍTÉSÉRŐL, MUNKAMÓDSZERÉRŐL ÉS MUNKARENDJÉRŐL (1964. május 13.) 74

I. (Az 1961. december 5-i PB-határozat végrehajtásának tapasztalatai) 74

II. (A pártszervezetek és az apparátus szervezeti felépítésének és munkarendjének egységes elvei) 75

14. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A KÖZPONTI BIZOTTSÁG APPARÁTUSA FELADATKÖRÉNEK, MUNKAMÓDSZERÉNEK MEGJELÖLÉSÉRE ÉS MUNKÁJA HATÉKONYSÁGÁNAK NÖVELÉSÉRE (1964. május 13.) 79

I. (A Központi Bizottság apparátusa munkájának alapelvei) 79

II. (Az apparátus munkamódszerei) 80

III. (A pártirányítás hatékonyságának növelése a tömegszervezetekben) 81

IV. (Az állami, gazdasági szervek irányában folytatott munka főbb elvei és módszerei) 82

V. (Intézkedések a különböző szintű pártszervek munkájának egybehangolására) 83

15. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA AZ SZKP ÉS A SZOVJETUNIÓ KORMÁNYÁNAK VEZETÉSÉBEN BEÁLLOTT SZEMÉLYI VÁLTOZÁSOKHOZ (1964. október 23.) 84

16. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A NŐMOZGALOM HELYZETÉRŐL ÉS FELADATAIRÓL (1964. november 3.) 85
- *I. (A nőmozgalom munkájának területei)* 86
- *II. (A nők körében végzett munka problémái)* 87
- *III. (A nőmozgalom feladatai)* 88

17. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TITKÁRSÁGÁNAK HATÁROZATA A MEGYEI SAJTÓ PÁRTIRÁNYÍTÁSÁRÓL (1964. november 5.) 90
- *I. (A megyei sajtó pártirányításának rendszere)* 90
- *II. (A megyei sajtó pártirányításának tapasztalatai)* 91
- *III. (Feladatok a megyei lapok pártirányításának egységessé tételére, hatékonyságának növelésére és jobb tájékoztatására)* ... 93

18. TÁJÉKOZTATÓ AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK 1964. DECEMBER 10-i HATÁROZATÁRÓL (1964. december) 94
- A második ötéves terv első négy évének eredményei és problémái 94
- *I. Az 1965. évi terv fő célkitűzései és előirányzatai* 97
- *II. Intézkedések a munkatermelékenység és a munkafegyelem javítására* 103
- *III. Takarékossági intézkedések* 104
- *IV. További feladatok a párt- és állami munkában – Nemzetközi kérdések* 106

1965

19. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ ÁLLAMI GAZDASÁGOK HELYZETÉRŐL ÉS FELADATAIRÓL (1965. február 16.) 113
- Az állami gazdaságok fejlődésének főbb vonásai 113
- *I. (Az állami gazdaságok fejlődését gátló tényezők)* 114
- *II. (A gazdálkodás megjavítását célzó feladatok és intézkedések)* ... 116

20. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TITKÁRSÁGÁNAK HATÁROZATA A MINISZTÉRIUMI PÁRTBIZOTTSÁGOK MUNKÁJÁRÓL ÉS A KB 1959. OKTÓBER 22-I HATÁROZATA EGYES PONTJAINAK MÓDOSÍTÁSÁRÓL (1965. március 2.) 120

I. (A határozat végrehajtásának eredményei) 120

II. (Megoldásra váró feladatok) 121

III. (Az ipari minisztériumok pártbizottságainak speciális problémái) 122

IV. (A minisztériumi pártbizottságok irányításának helyzete) 123

V. (A KB 1959-es határozatának módosításai) 123

21. KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL (1965. március 11–13.) 124

22. A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT NÉHÁNY IDŐSZERŰ IDEOLÓGIAI FELADATA. A KÖZPONTI BIZOTTSÁG IRÁNYELVEI (1965. március 11–13.) 125

I. Az ideológiai munka feltételeiről 125

A szocializmus építése és az ideológiai munka eredményei 126

Az ideológiai munka politikai feltételei 127

Az ideológiai munka megjavításáért 131

II. Társadalmi fejlődésünk néhány időszerű kérdése 133

A gazdaság és az ideológia 133

A szocialista demokráciáról 136

A munkásosztály vezető szerepéről 139

III. Harcunk a kapitalizmus káros eszmei öröksége ellen 142

Erősítsük a szocialista hazafiságot és nemzetköziséget 145

IV. A tudomány, a kultúra és az oktatás néhány ideológiai kérdéséről 149

A társadalomtudományok művelése és az ideológiai harc 150

Az ifjúság szocialista neveléséről 152

Az irodalom és a művészetek ideológiai problémái 154

V. Az ideológiai munka erősítése szocialista építőmunkánk követelménye 158

23. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TITKÁRSÁGÁNAK HATÁROZATA A „PÁRTÉLET" CÍMŰ FOLYÓIRATRÓL (1965. április 13.) 164

I. (A folyóirat munkájának eredményei, tartalmának gazdagodása) 164

II. (A megnövekedett igények kielégítését szolgáló feladatok) 167

24. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A TERMELŐSZÖVETKEZETEK HELYZETÉRŐL, AZ 1964. ÉVI ZÁRSZÁMADÁSOK ALAPJÁN (1965. április 27.) 168
I. (A termelőszövetkezetek helyzetének jellemzői az 1964-es gazdálkodás tükrében) 168
II. (A párt- és állami szervek feladatai) 173

25. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A SZOT ÉS AZ EGYES SZAKSZERVEZETEK VEZETŐ SZERVEINEK FOKOZOTT BEVONÁSÁRA A NÉPGAZDASÁGI ÉS ÁGAZATI TERVEK KIALAKÍTÁSÁBA (1965. május 11.) 174

26. A SZOCIALISTA REALIZMUSRÓL (1965. május–június) 176
I. A szocialista realizmus fogalom eredete 176
A dogmatikus és revizionista torzítások 177
A „nagyrealizmus” elmélete 178
A mai viták 183
A „parttalan” realizmus 183
A realizmus mint módszer 186
A stílus-realizmus elmélete 188
II. A szocialista realizmus korszerűsége 190
Tudományos világnézet és pártosság 192
Politika és művészet 195
A szocialista realizmus humanizmusa 197
Művészet és valóság 198
A szocialista realizmus – korunk realizmusa 200
Az irodalom, a művészet és a tömegek kapcsolata 204
III. A kutatás irányai és feladatai 206

27. AZ MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ OKTATÁSI REFORM EDDIGI VÉGREHAJTÁSÁNAK FŐBB TAPASZTALATAIRÓL ÉS A TOVÁBBI FELADATOKRÓL (1965. június 8.) 210
I. (Közoktatásunk fejlődésének főbb tényezői) 210
II. (Irányelvek a közoktatás továbbfejlesztésére) 214
III. (Az oktatásügy állami irányításának megjavítását szolgáló intézkedések) 218

28. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A „TÁRSADALMI SZEMLE” MUNKÁJÁRÓL (1965. június 22.) 219

I. (A folyóirat elvi színvonalának, szerkesztési munkájának értékelése) ... 219
II. (Feladatok) ... 223

29. KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL (1965. június 25.) ... 224

30. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA A SZERVEZÉSI ÉS IRÁNYÍTÁSI PROBLÉMÁK TUDOMÁNYOS KUTATÁSÁNAK HELYZETÉRŐL ÉS A LEGFONTOSABB TENNIVALÓKRÓL (1965. szeptember 22.) ... 228

31. KÖZLEMÉNY AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL (1965. november 18–20.) ... 231
I. Nemzetközi kérdések ... 232
II. Belpolitikai kérdések ... 234
III. Gazdaságirányítási rendszerünk kérdései ... 235

32. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK KIINDULÓ IRÁNYELVEI A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁSI RENDSZER REFORMJÁRA (1965. november 18–20.) ... 235
I. Jelenlegi gazdaságirányításunk kritikája ... 237
II. A gazdaságirányítási rendszer közgazdasági és gazdaságpolitikai összefüggései ... 247
III. A gazdaságirányítás reformjának kiinduló irányelvei ... 251
IV. Irányelvek a követendő életszínvonal-politikára ... 261
V. A gazdaságirányítás új rendszerére való áttérés. Szervezési kérdések ... 264

33. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ 1966. ÉVI GAZDASÁGI FELADATOKRÓL (1965. december 8.)... 267
(A Központi Bizottság 1966. decemberi határozata végrehajtásának eredményei) ... 267
(Javaslat az 1966. évi népgazdasági terv fő arányaira és mutatószámaira) ... 267
(Gazdaságpolitikai intézkedések) ... 268
(Az árrendezésből származó állami bevételek felhasználásáról) 268
(A gazdaságirányítási rendszer reformjának részintézkedései) ... 269
(A kormányzati és gazdasági szervekben dolgozó kommunisták feladatai) ... 269
(A soron levő gazdasági feladatok megoldása egész társadalmunk ügye) ... 271

34. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A TUDOMÁNYOS KUTATÓMUNKA HELYZETÉRŐL ÉS A LEGFONTOSABB TENNIVALÓKRÓL (1966. február 1.) 275

A társadalmi, népgazdasági célkitűzések és a tudományos kutatások kapcsolata 275

A tudományos kutatás céljait szolgáló anyagi és szellemi erők koncentrálása 276

A tudományos kutatási feladatok tervezésének helyzete 277

A tudományos kutatások állami irányításának országos hatáskörű szervei 277

(A tudományos kutatómunka hatékonyságát szolgáló feladatok) 278

35. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA A SZOCIOLÓGIA HELYZETÉRŐL ÉS A TOVÁBBI FELADATOKRÓL (1966. február 23.) 281

I. (A szociológiai kutatások szervezeti keretei és a munka eredményei) 281

II. (A fejlődést akadályozó tényezők) 282

III. (A szociológia oktatásának helyzete a felsőoktatási intézményekben) 285

IV. (Tennivalók) 286

36. AZ MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A SZAKSZERVEZETEK GYAKORLATI TEVÉKENYSÉGÉRŐL ÉS PÁRTIRÁNYÍTÁSUK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRŐL (1966. május 10.) 288

I. A párt és a szakszervezetek 288

II. A szakszervezetek és az állam 290

III. A szakszervezeti munka egyes területeinek fejlesztésével kapcsolatos további tennivalók 292

37. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA A TELEVÍZIÓ MUNKÁJÁRÓL (1966. május 23.) 294

I. (A TV-adások tematikai arányai) 294

II. (A televízió műsorrendszere) 295

1. A TV politikai műsora 295
2. Népművelés 297
3. Tömegszórakoztatás 298
III. (Feladatok a TV munkájának megjavítására) 300

38. KÖZLEMÉNY A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÜLÉSÉRŐL (1966. május 25–27.) ... 303

39. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK IRÁNYELVEI A GAZDASÁGI MECHANIZMUS REFORMJÁRA (1966. május 25–27.) 304
I. Bevezetés 304
II. A reform alapvonásai 307
1. A tervszerű központi irányítás és a piac aktív szerepének szerves összekapcsolása 307
2. A központi állami irányítás módja 311
3. Az állami vállalatok önállósága és anyagi érdekeltsége 315
4. Verseny és monopóliumok 318
5. A belső és külső piac kapcsolata 319
III. A népgazdasági tervezés 321
1. A népgazdasági tervek egységes rendszere 322
2. Az irányítás gazdasági eszközeinek alkalmazása 329
3. A népgazdasági tervek tudományos megalapozása 334
IV. Az árrendszer 336
1. Ár és termelési költség 337
2. A piacok értékítélete 342
3. Állami preferenciák 343
4. A belföldi árak kapcsolata a külkereskedelmi árakkal 343
5. A termelői és a fogyasztói árak kapcsolata 345
6. Az árrendszer rugalmassága 347
V. Jövedelemszabályozás és anyagi érdekeltség az állami vállalatok körében 349
1. Jövedelemelvonás 349
2. A vállalatoknál maradó nyereség felhasználásának szabályozása 353
3. Munkadíjazás és anyagi ösztönzés 356
4. Vállalati munkaerő-gazdálkodás 358
5. Néhány ágazati sajátosság 359
VI. A műszaki fejlődés meggyorsítása 360
1. Műszaki-gazdasági koncepciók és fejlesztési programok 362
2. Gyártmány- és gyártásfejlesztés 363
3. A találmányok és újítások. A műszaki fejlesztés anyagi ösztönzése 366

VII. Beruházások 367
1. A beruházási döntési jogkörök 369
2. A beruházások finanszírozása 371
3. A beruházások előkészítése és kivitelezése 373
4. A beruházásban közreműködők anyagi érdekeltsége 377
VIII. Hitel- és pénzforgalmi rendszer 378
1. Hitelpolitikai irányelvek 378
2. A forgóeszközök finanszírozása 379
3. Kamatpolitika 381
4. A vállalatok közötti elszámolások továbbfejlesztése 382
IX. A nemzetközi munkamegosztás és a külkereskedelem 383
1. A külkereskedelem központi irányítása 383
2. Az egységes devizaszorzók 384
3. Importgazdálkodás 386
4. Az exportgazdálkodás 389
5. KGST-kapcsolataink és a külkereskedelem új irányítási módszereinek összefüggései 390
6. A termelés, a belföldi kereskedelem és a külkereskedelmi tevékenység gazdasági és szervezeti összekapcsolása 391
X. Belföldi áruforgalom 393
1. A termelési eszközök kereskedelmi kifejlesztése 393
2. A mezőgazdasági termékek forgalma 397
3. A lakosság áruellátása 398
XI. A szövetkezetek 402
1. A reform a mezőgazdasági termelőszövetkezetek körében ... 402
2. Fogyasztási, értékesítő, beszerző szövetkezetek (földművesszövetkezetek), mezőgazdasági szakszövetkezetek és társulások, takarékszövetkezetek 410
3. A kisipari szövetkezetek 412
XII. Az állami gazdaságirányító szervek és vállalatok 413
1. A gazdaságirányítás központi intézményei és fő funkciói 413
2. Állami vállalatok 416
XIII. A tanácsok gazdasági tevékenysége 421
1. A tanácsok gazdasági feladatai 422
2. A feladatok elhatárolása a különböző szintű tanácsok és az egyes tanácsi szervek között 423
3. A tanácsok központi irányítása 424
4. A tanácsok felügyelete alá tartozó vállalatok és költségvetési szervek irányítása, ezek gazdálkodása 427
XIV. Gazdasági ellenőrzés és információ 428
1. Az ellenőrzés átalakításának irányelvei 428
2. Az információs rendszer fejlesztése 430

XV. *Az új gazdasági mechanizmusra való áttérés* 434
  1. A reform bevezetésének előkészítése 434
  2. A reform bevezetése és a kibontakozás időszakának sajátosságai 440
  3. A kiegyensúlyozott fejlődés fő problémái a reform kezdeti időszakában 442

XVI. *A szakszervezetek helye és szerepe az új gazdasági mechanizmusban* 446
  1. A szakszervezetek szerepe a népgazdasági (ágazati, területi) szintű feladatokban 447
  2. A szakszervezetek helye, szerepe az állami vállalatoknál 448

XVII. *A párt szervező munkája a gazdaságban* 450

40. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A GAZDASÁGI MECHANIZMUS REFORMJÁRÓL (1966. május 25–27.) 454

I. *A gazdasági mechanizmus reformjának fő vonásai* 455
  A népgazdasági tervezés és a piac szerves egysége a szocialista gazdaságban 457
  A tervszerű központi irányítás javítása 461
  A beruházási eszközök hatékonyabb felhasználása 463
  Ésszerűbb és rugalmasabb árrendszer kialakítása 465
  Vállalati önállóság és anyagi érdekeltség az állami szektorban 468
  Nemzetközi munkamegosztás és külkereskedelem 472
  Termelő-, értékesítő- és fogyasztási szövetkezetek 475
  A tanácsok gazdasági tevékenysége 478

II. *A szakszervezetek az új gazdasági mechanizmusban* 479

III. *A párt szervező munkája a gazdaságban* 481

41. AZ IRODALOM ÉS A MŰVÉSZETEK HIVATÁSA TÁRSADALMUNKBAN (1966. június–július) 485
  Az irodalom és a művészetek társadalmi szerepe 485
  A művészi pártosság történelmi tartalma 489
  Pártosság és elkötelezettség 492
  Dekadencia 494
  A kritika és a közvélemény eszmei állásfoglalása 498
  Az ízlés és a kulturális forradalom 503
  Az irodalom és a művészetek párt- és állami irányításának néhány kérdése 508
  Következtetések és feladatok 513

42. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TITKÁRSÁGÁNAK HATÁROZATA A SZOCIALISTA BRIGÁDMOZGALOM HELYZETÉRŐL A TERMELŐSZÖVETKEZETEKBEN (1966. július 12.) 515
I. (A szocialista brigádmozgalom térhódítása a termelőszövetkezetekben) 515
II. (A mozgalom továbbfejlődését szolgáló feladatok) 517

43. A MAGYAR KOMMUNISTA IFJÚSÁGI SZÖVETSÉG KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA A KISZ MUNKÁJÁNAK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSÉHEZ (1966. július 13.) 518
I. A KISZ eszmei-politikai munkájának néhány időszerű kérdéséről 519
Az ifjúság megítéléséről 520
A KISZ nevelő munkájának megítéléséről 521
Az ideológiai munka néhány időszerű feladatáról 523
II. A KISZ érdekvédelmi tevékenységéről 527
III. A KISZ szervezeti helyzetének néhány időszerű kérdéséről 529
IV. A KISZ pártirányításának néhány kérdéséről 532

44. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA TERMELŐSZÖVETKEZETI POLITIKÁNK NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL (1966. október 4.) 534
A termelőszövetkezetek működése 534
A termelőszövetkezetek gazdálkodása 538

45. AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐVÁLASZTÁS RENDSZERÉRŐL, AZ ÚJ, EGYSÉGES VÁLASZTÓJOGI TÖRVÉNY ALAPELVEIRŐL (1966. október 13.) 541
I. (Áttérés az egyéni választókerületi rendszerre) 541
II. (Az új választási törvény alapelvei) 542

46. A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT IX. KONGRESSZUSÁNAK HATÁROZATA (1966. november 28–december 3.) 544
I. A nemzetközi helyzet és külpolitikánk 545
II. Belpolitikai és társadalmi viszonyaink 548
III. A népgazdaság fejlődése 553
IV. Az életszínvonal alakulása 559

V. Az ideológiai és kulturális építőmunkáról 561
VI. A párt vezető szerepének további erősítése 565
VII. Pártunk és a nemzetközi munkásmozgalom 570

47. AZ MSZMP IX. KONGRESSZUSÁN ELFOGADOTT SZERVEZETI SZABÁLYZAT (1966. november 28–december 3.) 572
I. A párt tagjai. A párttagok kötelessége és joga 572
II. A párttagok felvétele; a tagság megszűnése 573
III. A párt szervezeti felépítése 575
IV. A párt legfelsőbb szervei 575
V. A pártbizottságok 577
VI. A párt alapszervezetei 577
VII. A párt irányító munkája az állami és tömegszervezetekben 578
VIII. A párttagsági díj 579

48. AZ MSZMP IX. KONGRESSZUSÁNAK NYILATKOZATA AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK VIETNAMI AGRESSZIÓJÁRÓL (1966. december 3.) 580

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие 5

1. Сообщение о совместном пленуме Центрального Комитета, Центральной Ревизионной Комиссии и Центральной Контрольной Комиссии ВСРП (8 марта 1963 г.) 11

2. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о системе приема в высшие учебные заведения и о других задачах связанных с прекращением разбивания слушателей на категории по социальному происхождению (2 апреля 1963 г.) 14

3. Сообщение о пленуме ЦК ВСРП (23 мая 1963 г.) 18

4. Постановление ЦК ВСРП об актуальных внутри- и внешнеполитических вопросах (2 августа 1963 г.) 21

5. Постановление ЦК ВСРП об актуальных хозяйственных задачах (18 октября 1963 г.) 30

6. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о состоянии системы партийных школ и о задачах связанных с ней дальнейшим развитием (4 февраля 1964 г.) 35

7. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о предстоящих задачах в партийном учебном году за 1964—1965 (4 февраля 1964 г.) 41

8. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о работе народных контрольных комиссиях (18 февраля 1964 г.) 45

9. Постановление ЦК ВСРП о работе строительной промышленности (20 февраля 1964 г.) 48

10. Постановление ЦК ВСРП о состоянии сельскохозяйства и о задачах связанных с его развитием (20 февраля 1964 г.) 56

11. Постановление расширенного пленума ЦК ВСРП о новых раскольнических мероприятиях руководителей Коммунистической Партии Китая (20—22 февраля 1964 г.) 69

12. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о выборах в руководства первичных организаций партии и в партийные руководства (13 мая 1964 г.) 73

13. Постановление Политбюро ЦК ВСРП об организационном построении и о методе и режима работы партийного аппарата (13 мая 1964 г.) 74

14. Постановление Политбюро ЦК ВСРП с намечением круга задач и методы работы аппарата ЦК и об увеличении эффективности его труда (13 мая 1964 г.) 79

15. Отношение ЦК ВСРП в связи с переменой лиц в руководстве КПСС и Советского правительства (23 октября 1964 г.) 84

16. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о состоянии и задачах женского движения (3 ноября 1964 г.) 85

17. Постановление Секретариата ЦК ВСРП о партийном руководстве комитатской прессой (5 ноября 1964 г.) 90

18. Информационное сообщение о постановлении ЦК ВСРП от 10 декабря 1964 г. 94

19. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о состоянии и задачах государственных хозяйств (16 февраля 1965 г.) 113

20. Постановление Секретариата ЦК ВСРП о работе партийных комитетов в министерствах и об изменении некоторых пунктах постановления ЦК от 2 октября 1959 г. (2 марта 1965 г.) 120

21. Сообщение о пленуме ЦК ВСРП (11—13 марта 1965 г.) 124

22. Некоторые актуальные идеологические задачи Венгерской Социалистической Рабочей Партии. (Директивы ЦК) (11—13 марта 1965 г.) 125

23. Постановление Секретариата ЦК ВСРП о журнале «Партелет» («Жизнь партии») (13 апреля 1965 г.) 164

24. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о состоянии производственных сельскохозяйственных кооперативов на основе заключительных балансов за 1964 год (27 апреля 1965 г.) 168

25. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о задаче усиленного вовлечения Всевенгерского Совета Профсоюзов и руководственных органов отдельных профсоюзов в разрабатывание народнохозяйственных и отраслевых планов (11 мая 1965 г.) 174

26. О социалистическом реализме (май—июнь 1965 г.) 176

27. Постановление Политбюро ВСРП о главных опытах накопленных до сих пор в связи с исполнением учебной реформы и о дальнейших задачах (8 июня 1965 г.) 210

28. Постановление Политбюро ВСРП о работе журнала «Таршадалми Семле» («Общественный Обзор») (22 июня 1965 г.) 219

29. Сообщение о пленуме ЦК ВСРП (25 июня 1965 г.) 224

30. Позиция Комиссии по агитации и пропаганде ЦК ВСРП в вопросе о состоянии научного исследования проблем организации и управления и о важнейших предстоящих задачах (22 сентября 1965 г.) 228

31. Сообщение о пленуме ЦК ВСРП (18—20 ноября 1965 г.) 231

32. Исходные директивы ЦК ВСРП к реформе системы управления хозяйством (18—20 ноября 1965 г.) 235

33. Постановление ЦК ВСРП о хозяйственных задачах в 1966 году (8 декабря 1965 г.) 267

34. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о состоянии научной исследовательской работы и о важнейших задачах (1 февраля 1966 г.) 275

35. Отношение Комиссии по агитации и пропаганде ЦК ВСРП в связи с состоянием социологии и с дальнейшими задачами (23 февраля 1966 г.) 281

36. Постановление Политбюро ВСРП о дальнейшем развитии практической деятельности профсоюзов и партийного руководства ими (10 мая 1966 г.) 288

37. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о работе телевидения (23 мая 1966 г.) 294

38. Сообщение о пленуме Центрального Комитета Венгерской Социалистической Рабочей Партии (25—27 мая 1966 г.) 303

39. Директивы ЦК ВСРП к реформе хозяйственного механизма (25—27 мая 1966 г.) 304

40. Постановление ЦК ВСРП о реформе хозяйственного механизма (25—27 мая 1966 г.) 454

41. Призвание литературы и исскуств в нашем обществе (июнь—июль 1966 г.) 485

42. Постановление Секретариата ЦК ВСРП о состоянии движения социалистических бригад в производственных сельскохозяйственных кооперативах (12 июля 1966 г.) 515

43. Отношение ЦК Коммунистического Союза молодежи Венгрии в связи с некоторыми актуальными вопросами работы Комсомола (13 июля 1966 г.) 518

44. Постановление Политбюро ЦК ВСРП о некоторых вопросах нашей политики в отношении производственных кооперативов (4 октября 1966 г.) 534

45. Постановление ЦК ВСРП о системе выборов представителей в национальное собрание и об основных принципах нового единого избирательного закона (13 октября 1966 г.) 541

46. Резолюции Девятого съезда Венгерской Социалистической Рабочей Партии (28 ноября—3 декабря 1966 г.) 544

47. Устав принятый на Девятом съезде ВСРП (28 ноября—3 декабря 1966 г.) 572

48. Декларация Девятого съезда ВСРП об агрессии Соединенных Штатов в Вьетнаме (3 декабря 1966 г.) 580

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Kukk Györgyné
A kötésterv Szántó Tibor munkája
Műszaki vezető Mózes Tibor
Műszaki szerkesztő Székffy Gyula
A szedést 1977. XI. 29-én kezdték meg
Megjelent 1978. VIII. 10-én, 5000 példányban
Terjedelme 52,5 (A/5) ív

77.3590 Athenaeum Nyomda, Budapest – Íves magasnyomás
Felelős vezető Sopron Béla vezérigazgató